K
VI
42

Digitized by the Internet Archive
in 2026 with funding from
Graduate Theological Union

https://archive.org/details/cursustheologico00viva

CURSUS THEOLOGICO-MORALS

TOMUS PRIOR

Quoad ea, quæ Moralis Theologia diſputat de LEGIBUS, de Præceptis Decalogi, de Reſtitutione, ac de Contractibus,

Ad uſum Tyronum elucubratus,

Et in Quotidianis Prælectionibus

A P. DOMINICO VIVA

SOCIETATIS JESU

SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSORE

Suis Auditoribus Traditus

In Palæſtra Collegii Neapolitani ejuſdem Societatis.

DICATUS

EXCELLENTISSIMO PRINCIPI

D. MARCO ANTONIO BORGHESIO

SULMONÆ PRINCIPI, ac ROSSANI, PROREGI JAM NEAPOLITANO, &c.

PARS PRIMA

DE LEGIBUS.

PATAVII, Ex Typographia Seminarii, MDCCXXVI.
Apud Joannem Manfrè.
Superiorum Permiſſu, ac PRIVILEGIO.

ALMA COLLEGE LIBRARY Alma, California 239.02 V837
26683

EXCELLENTISSIMO PRINCIPI

D. MARCO ANTONIO BORGHESIO

SULMONÆ PRINCIPI, ac ROSSANI, PROREGI JAM NEAPOLITANO, &c.

DOMINICUS VIVA SOCIETATIS JESU
Perpetuam Felicitatem.

Q*UÆ duæ res, grati animi erga Mæcenates Significatio, & præſentiſſimi Spes Patrocinii, Scriptores movent fere omnes, ut ampliſſimis viris opera dicent ſua, eæ in præſenti me non tam movent, quam adactis pene calcaribus impellunt, ut Tibi, Princeps Excellentiſſime, opellam hanc meam nuncupatam velim. Sive enim beneficia, quibus tibi obſtrictus hæreo (& quorum vincula una diſſolvet, quæ vitam communis ſolvet Fati Neceſſitas) ſive magnitudinem, ad quam evectus es, intuear, duplici veluti ex fonte mei hujuſce conſilii ratio promanat. Atque ut a beneficiis initium faciam, Quanta ſane a Tuis in Parentem meam Societatem Jeſu, Quanta a Te in meipſum uberrima ſemper vena pro-*

ſluxere? Inter ſua pene cunabula Majorum tuorum faventiſſimam Hæc experta Benevolentiam, meliori Borgheſiæ Beneficentiæ Succo, ac Sanguine adolevit. Unus mihi inſtar omnium eſto Familiæ tuæ Sidus ne dicam præclariſſimum, an Sol? Paulus V. Pontifex Maximus, Quem Parentem ſuum optimum jure merito inclamare Societas poteſt; cum coorta de Auxiliis Controverſia, Eam Scholaſticis impetitam procellis, Sedens ipſe ad Clavum proprio firmavit in portu; neutri ſane parti victoria adjudicata, ſed Societate (quæ velut reſerantis ad errores oſtium rea primum delata eſt) innoxia abire juſſa, ſuumque curſum nova hac ſententiæ aura proſequi feliciſſime. Quid quod quaſi parum Illi Militantem in Terris Societatem tueri, ac juvare fuerit, Eandem apud Superos triumphantem amplificare, ac novis quodammodo triumphis inſignire voluerit? cum Aloyſio Gonzagæ primum Beati nomen eſt elargitus, mox Eidem, ac Stanislao Koskæ cultum promovit, deinde Ignatium, ac Xaverium, duo illa maxima Societatis, Terræ, ac Cœli lumina, in Beatorum album adſcivit, ſolemnemque Ipſorum enixe adeo Apotheoſim promovit, adeo pene perduxit ad calcem, ut Coronidem hanc Suis in Societatem beneficiis mors Illi unice inviderit. Quid vero de meipſo dicam? ut cætera miſſa faciam, ad quantum honoris gradum tenuitatem meam viſus es extollere, cum Academiam hanc noſtram Neapolitanam, ipſamque interiorem Domum benigniſſime perluſtrare dignatus, cubiculum meum ultro ſubire voluiſti, ut & præſentia tua illud auguſtum redderes, & cæteros tenuiſſimi ingenii mei labores in lucem jam editos tuo ſuffragio decorares, ponderoſiſque laudibus, quæ tua humanitas eſt, unicum hoc, idemque maximum iis ornamentum, ac pondus impertires, Queſnellianas præſertim Theſes pro modulo a me confutatas, atque a me Tibi exhibitas, quod earum eſſes utcum maxime peritus, humaniſſimo animo excepiſti. Hæc vero ſumma licet tui animi Comitatis, meorumque beneficiorum ſint argumenta, indicta prorſus velim; majora habeo, quibus comitatemne dicam, an demiſſionem Tuam, Tenuitatemque meam efferam. Cum enim opellam hanc, quam forte id temporis mente conceptam, in lucem edere meditabar, Tibi dicandam offerrem, vix Tibi mentem meam aperui, cum Te indignum ratus, cui, ut ajebas, tantum honoris deferretur, precibus invitus fuiſti expugnandus, ut illam tibi dicandi tandem copiam faceres. Maximam ſane in maximo Principe animi moderationem, ut ipſam hanc honoris, ſi qua eſt, larvam effugeres! maximum laudis argumentum, quod nihil magis averſarere, nihil a te propulſares magis, quam

laudes

laudes tuas. Hoc unice doctus pacto, in ipſo Gloriæ faſtigio Heroes creſcere, ſi aliis ſe ſubmittant, atque ipſum infra ſe ducant faſtigium. En igitur, Princeps Excellentiſſime, quibus, quantiſque beneficiorum obærata titulis mea, meæque Parentis Tibi ſit obſervantia. Quidni ergo Parentis ipſe meæ, meoque etiam nomine aliquam tibi rependerem gratiam? & quas Illa, quas ego referre, atque agere gratias nequimus immortales, animo ſaltem habere maximas omnium Ego infimus conteſtarer? Quod tuis pro merito, ac dignitate reſpondere beneficiis minime poſſimus, Tuæ partim magnitudini, quæ vires longe noſtras ſuperat, noſtræ partim Tenuitati, quæ ultro victam ſe fatetur, vertito. Verum meipſum revoco, atque orationem meam retexo. Maximum, Tibique par munus exhibemus, cum eo Magnitudinis, ac Gloriæ deveneris, ut Maximus ipſe maximos etiam Eos reddas, qui præclariſſima ſeſe Nominis tui umbra tuentur; maxima ea reddas omnia, quæ tuo donata nomine, tua etiam tecum ipſe donas Immortalitate, quæ alterum eſt initi a me conſilii caput atque cauſa.

Et re quidem vera, opellæ huic meæ in umbra educatæ verendum fuiſſet, ne eodem cum Authore ſuo conſepeliretur tumulo, ſuæque audaciæ in pœnam, qua publicam lucem laceſſere non extimuit, perpetuis oblivionis tenebris damnaretur: Nunc vero dum Tuo illuſtrata nomine in diem vocatur, ac Solem, publicam, ut ita dicam, lucem nova eſt luce cumulatura. Enimvero tuum intueri nomen opellæ huic præfixum ſatis erit; ut non Lividi, Invidique tantum, ſed Tempus ipſum Scriptorum, operumque hoſtis infenſiſſimus, non eam revereatur modo, ſed veneretur, nullaque ætatum futurarum injuria opus hoc dari peſſum permittat, quod eo fulcitur nomine, quo elapſæ ad ſuperbiam inclaruerunt ætates, quo intumeſcent futuræ. Et quidem uno hoc Borgheſiæ Familiæ nomine quantus Heroum flos, ac ſplendor latet! unde victurum ſibi nomen, authoremque ſuum a tumulo veluti vindicandum opella iſthæc polliceatur? Quanta laurorum Sylva hoc incluſa nomine vireſcit? Næ ego ab omnibus ſeu Invidiæ, ſeu Calumniæ fulminibus immunis evadam, ſi unam tantum ex tot, quæ te circumſtant lauris, benignus concedas. Lauream in Elyſiis arborem latos undique ramos extendere, nec niſi heroibus datum ad eam accedere, trita omnium auribus fabula eſt: Domi vero tuæ perpetuam laurorum florere Sylvam, Majorum tuorum qua ſudoribus, qua ſanguine irrigatam, atque excultam, neminem inficias qui eat, fore autumo, dum vel minima ſit

hiſtoriarum cognitione perfuſus. Deſudaſſe, atque inter ſe Fortunam, ac Virtutem contendiſſe dicas, ut congeſto, quod ajunt, horreo, plenaque manu in Majores tuos ſua profunderent ornamenta: quæ in plures non dicam familias, ſed Urbes diſpertita, iis nobilitandis, Cœloque æquandis fuiſſent. Ad immenſam gloriæ ſegetem ita eſt Familia tua diſſeminata, ita honorum omnium ſtipendiis circumfluit, ita pleno fertur alveo, ut non ſe ipſam, nedum tot lemniſcatas palmas capere, ut redundare prorſus videatur. Hinc in tantæ gloriæ partem Neapolitanas, ac præclariſſimas Italiæ familias, ſe iis connubiis jungendo vocavit. Hinc Mirandulana nulli ſecunda, Boncompagna, Aldobrandina, Odeſcalca nuper ex Braccianenſibus Ducibus, Pontificiæ omnes, Urſina, ad Regiam etiam, præter Pontificiam, devecta dignitatem, ſe Tuæ arctiſſimo Conſanguinitatis vinculo copulavere, in Tua ſe gloriæ facturas incrementum ratæ; haud ſecus, ac dum unum in aliud ſe mare exonerat, quo utrumque tumet, atque diteſcit augmento. Sed ne ſpecioſius, quam verius loqui videar, ut aut Tibi, qui eblandito laudum ſuffragio non eges, offam obtrudere videar aliquam, aut mihi laudibus hiſce tuam demereri velle benevolentiam; adventitia iſthæc decora, licet tot ac tanta ſint, ſilentio prætermitto. Ipſa me vocant Familiæ tuæ decora, in qua fixiſſe ſibi Gloria viſa eſt domicilium. Proh quot mentis oculis majores tui non turmatim quidem Illi, ſed exercitus pene in morem occurrunt! Agmen veluti Nicolaus Borgheſius vir in paucis illuſtriſſimus ducit, qui licet ſanguine Pandolfo Petruccio junctus, cum Senas Patriam ſuam Tyrannidem ab Eo invehi præſentiret, conſanguineum exuens, ut Patriæ filium ageret, furenti eſt obnixus, & pulchram per vulnera mortem ſubire non dubitavit. Quod exemplum plures ex Nepotibus ſuis in arctis, egeniſque rebus, ac repræſentato publicæ rei diſcrimine imitati, ſe communi omnium Bono, Patriæque incolumitati litaverunt, ut non Italia Græciæ, non haberent Senæ, quod Athenis inviderent, quæ non unum, ſed plurimos in una Borgheſia Domo Codros ſortitæ ſunt. Tantis vero filiis ſuis amore vinci Patria eorum Parens benemerentiſſima non eſt paſſa; cum Illos & Servatores ſuos, & Patriæ Parentes appellarit, publicoque ſumptu ſolemniſſimis parentarit exequiis. Quantum inter Borgheſiæ familiæ ſidera lucis afflat Auguſtinus Ille ſupremus Patriæ Imperator, factis, ævo, invidia, fama, atque admiratione major! Cujus nomine etiamnum afflicta, ac profligata ab eo toties Florentia expalleſcit! Quem ad Sigiſmundum Imperatorem legatione fungentem ſuſpexit Vienna, mox

ad

ad Calliſtum Tertium, ac Julium Secundum ſtupuit Roma; (eodem non multis abhinc annis ſtupore defixa, cum Patrem tuum Regium Oratorem ad Clementem XI. agentem, Avorumque decora reſtaurantem vidit:) demum fato, honoribuſque functum omnibus, ſuiſque palmis oppreſſum, uti Parentem optimum Patria comploravit, eodemque ſe cum Illo credidit tumulo conſepultam. Jacentem vero Illam erexit, & redivivum in ſe Auguſtinum Patrem reddere, imo cum ipſo Virtute pugnare viſus eſt ipſius Filius Borgheſius nomine, tum in legatione ad Paulum Secundum egregie expedienda, tum in Florentinis non una cæde cumulandis, tum in eximiis ingenii ſui operibus Æternitati conſignandis; ut in medio reliquerit, Gladio ne magis, Calamo, an Lingua valuerit, num laudandus ſit magis, quod facienda ſcripſerit, an quod ſcribenda geſſerit. Hunc ob operam ſuam pluries egregie locatam, Calabriæ Dux Equitem incinxit, ſummoque ſemper habuit in pretio: Hunc eodem loco, atque Auguſtinum Patrem habuit Patria, cum eadem Patriæ Parentis nomenclatione inter Plures relatum, iiſdem honorum prærogativis inter Vivos agentem affecerit. Tanti Avi nepotem, tanti Parentis Filium ſe Jacobus probavit, cum in ſupremis magiſtratibus, difficillimiſque Legationibus ſtrenue, excellenterque obeundis, tum in Civilibus turbinibus ſedandis: Quos tamen ut ſibi, ſuiſque impoſterum caveret, Romam Familiam ſuam tranſtulit. Maximum nempe Terrarum Orbis univerſi Theatrum, paremque ſibi gloriæ campum Borgheſia Virtus, ac Gloria depoſcebant. Petros, Saluſtios, Euſebios, Marcos Antonios, quorum nomina triumphi loco ſunt, tot palmarios Duces, quorum trophæis Romanum ipſum laboraret Capitolium, & quibus longe lateque tua præfulgens Aula, in Capitolium quodammodo evaſit; Tot Cardinales ampliſſimos, Purpuræ ipſius, purpuratique Collegii lumina; Tot Romæ Senatores; Tot Scriptores locupletiſſimos, quorum una tantum ætate triginta numerati ſunt, quique Martialibus lauris Palladias laureas innexuerunt; Tot denique domi, bellique viros celebratiſſimos præterire cogor invitus; Si enim ſingulos ſuis exornare vellem laudibus, non modo longus, ſed infinitus prope forem. Non iis vero ſe contineri limitibus, quibus Familiæ cujuſque ampliſſimæ gloria fere omnis comprehenditur, Borgheſia Virtus paſſa eſt. Cælum Illa ſibi metam præfixit, ac vulgarem, utpote cum aliis quoque ſibi communem eſſe gloriam duxit, quæ ab armis proficiſceretur, ac literis, niſi Sanctimoniæ etiam laurea floreret, Seque omni ex parte admirandam redderet ac ſingularem. Quot enim illa ſacris

 ordi-

ordinibus Duces Sanctiſſimos, quot Cœlo Incolas feliciſſimos dedit, qui factis Famam onerant, & quorum votis aræ onerantur! perinde quaſi cum jam nomine, rebuſque præclare geſtis Terram impleviſſet, unum Illam Cœlum capere, atque complecti poſſet. Catharinam Senenſem, quam nominaſſe, Ipſius, tuæque familiæ maximi encomii loco eſt, volens lubenſque prætereo, cum ſatis ſeipſam ſuperque ex ſeſe commendet. Unam tibi propius conſanguinitate junctam præterire tacitus nullo modo poſſum; Venerabilem Camillam Urſinam Borgheſiam loquor, quam ſupra virum Virtus, ſupra ſeipſam Pietas, ſupra Mortalium conditionem adeo evexit Sanctimonia, ut illam in Beatarum album ab Eccleſia aſcribi exoptemus omnes, & expectemus. Parum quippe Familiæ tuæ fuiſſet tot Heroes recenſere, niſi Heroides etiam Sanctiſſimas procreaſſet. At injuriam me, nec levem, Maximo Illi Eccleſiæ Hierarchæ Paulo Quinto irrogaſſe, merito quis obtruderet, ſi dum Majores tuos Sanctimonia commendatiſſimos commemoro, Eum ingrato involvi ſilentio patiar, qui Pietate maximam Dignitatem ſuperavit. Illum enim, Ciacconio teſte, Baronius, aliique purpurati Patres cordatiſſimi in Conclavi Sanctum Hominem unanimi calculo inclamarunt. Illius Pietatem cum cætera pia, munificentiſſimaque ſui relicta Romæ monimenta, quorum nulla eſt memoriam vetuſtas deletura, teſtantur; tum ſolemnis ille, nullaque ſatis laude celebrandus mos inſtitutus, ut quadraginta horarum ſpatio in Eccleſiis Fidelium venerationi Sacra in Orbem Synaxis exponeretur. Omnia vero hæc, quæ raptim carptimque de Tuis delibavi, Princeps Excellentiſſime, cum mecum ipſe tacitus reputo, in eam adducor ſententiam, ut adverſas Tibi Naturam, ac Fortunam fuiſſe obfirmate pronunciem; In magnam ſiquidem Illa periculoſamque aleam Te conjecit, dum ex laureato ſanguine, ac maximis Te Majoribus procreando, omnem præcluſiſſe Tibi aditum videri potuit, quo te ultra factis extenderes; Hæc vero dum in Tuis amplificandis adeo laboravit, in iis opes exhauſiſſe ſuas omnes eſt viſa, ac de Teipſo malemereri, Quem Majoribus tuis primas cogeret deferre, iiſque non tempore minus, quam honoribus concedere. De hoc, ita mecum ipſe ajebam, ac tantum non indignabar, de hoc cum Fortuna conqueri ſua, de hoc unice dolere poteſt Princeps cæteroqui feliciſſimus, quod nullus ſibi relictus ſit locus, ut aliquid tantæ gloriæ faſtigio addat de ſuo. Verum ipſa hæc expenſa melius, ut falſum animi me deprehenderem, meque ipſum increparem, fecit opinio. A Maximis Te majoribus Natura, ac Fortuna procrearunt, ut Te docerent, maximos Tibi eſſe ſuperandos, niſi velles

les

les a majoribus Tuis degenerare. Et ſuperaſti ſane, bona illorum pace dixerim, Majores tuos ſuperaſti. Illorum hæres ex aſſe, transmiſſam ab Illis cum ſanguine in Te virtutem auxiſti, atque avitis laudibus cum fœnore Appendix accedis ampliſſima. Debes Tu Illis multum, quod Tibi Virtutis, Gloriæque ſemitam veluti ſtraverint; Debent Illi Tibi maxime, quod glorioſiores Ipſos reddideris, cum in Te Neapolitani Regni Proregem viderint invictiſſimum, ad quem Honoris gradum aſcendere, Eorum ante Te contigit Nemini. Laborabunt Poſteri, ut credant tot illorum egregia facinora, tot honorum prærogativas; At laborabunt magis, ut ab uno Te Eos omnes ſuperatos aſſeverent. Quanto autem fores iis omnibus intervallo præſtiturus, jam inde a Puero totus ac ſtatim oſtendiſti. In purpura, ac lauros inter reptans, dum eorum triumphis longo ordine in Aula ſpirantibus oculos implebas, mente ſupra ætatem præditus, Eos adamuſſim tibi exprimendos proponebas; atque in ipſa ad oculorum ſuſpendium adoleſcentia expreſſiſti. Nunquam honorum aura in Faſtus ſyrtes abreptus, nunquam inter lenocinantis aulæ blandimenta, vel latum unguem aut digitum tranſverſum a Virtute comite diſcedens, inter Fortunæ obſequia, Fortunæ obſequutus nunquam. Totus in animo virtutibus excolendo mentem politioris literaturæ præſidio ornando, maximum tui in ipſo Juventutis tuæ flore Europæ pene univerſæ ſpectaculum dediſti, cum eam perluſtrans laudibus tuis magis, quam paſſibus ſignaſti. Ecquis enim doctiſſimus vir uſpiam floruit, quem Tu ſapientia tua in Tui admirationem non converteres? Ecquis Princeps, quem Tu morum ſuaviſſimorum elegantia non Tibi arctiſſime devincires? Ætate vero provectus, eo etiam provectus es virtutis ac gloriæ, ut ſupra majores tuos ac Teipſum aſſurrexeris, Illos ſemper, ac Te magis magiſque in dies ſuperando. Acris in intelligendo mentis perſpicacia, labefactata nunquam conſtantia, ſolers in agendo Prudentia, ſumma erga omnes Humanitas, Te æque infimis, mediis, ac ſummis carum reddiderunt, ipſamque vel Invitis extorſerunt admirationem. Difficillimum illud viſu Felicitatis ac moderationis Contubernium in Teipſo exhibuiſti. Teſtis eſt Roma, quæ Te ut præclariſſimum ſui lumen complexa, ut integerrimis ornatum moribus ſemper eſt venerata. Teſtis eſt Neapolis noſtra, cui Prorex es ita egregie nuper moderatus, ut Tui deſiderium omnibus reliqueris, tuarumque virtutum imaginem omnium altius inſculptam animis impreſſeris; adeo Te omnibus facilem, atque obvium præbuiſti, adeo Te Egenorum Parentem, Scelerum Vindicem, Innocentiæ Servatorem, Juſti, Rectique Tenacem Principem præſtitiſti:

Faſtus

Faſtus porro ac pompæ hoſtis infenſiſſimus, hoc unice ductus es gloriæ ſtimulo, ut benemereris de omnibus. Ita Pauperum audiendis, exaudiendiſque precibus ſingulis ho'is, ac pene dixerim momentis paratus, ut Tibi ſomnum, ac cibum identidem furarere, quo omnium excubares commodo, nullius indormires calamitati. Teſtis, inquam, eſt Neapolis univerſa, quæ nihil in tanta dignitate ineſſe ſibi Supercilii, elato ipſa Supercilio ſuſpexit, atque in ipſa majeſtate unam Te ignorare majeſtatem; quæ inter tam dubias demandatæ Provinciæ Syrtes ſecunda ſemper aura expeditiſſimo ad gloriam velificantem curſu aſpexit. Quæ definiendo imparem ſe adhuc fatetur; Bonis ne magis acceptus, an malis fueris timendus? Quæ Tibi ſemper plaudere, currum obſidere tuum nunquam deſiſtit; hoc nempe curru ad Felicitatis ſe perventuram unice metam confidens. Teſtes ſunt florentiſſimæ Toparchiæ, Sulmonenſis præſertim Urbs antiquiſſima, eademque præclariſſima, necnon Roſſanenſis, quæ cum non aliis Se, quam Summe Benevolentiæ legibus regi ſentiant, mirum quantum ſuo Principe gloriantur! Teſtes denique ſunt Filii tui præſtantiſſimi, in quibus ſpiras totus, qui & indolis ſuavitate, & ingenuarum artium ſtudiis dignos ſe probant, qui a tanto Genitore progignerentur, Teque ex hac etiam ſunt parte perennaturi. Fumoſas Alii Majorum imagines oſtentent, quibus tamen Ipſe abundas ad faſtidium, vivas Ipſe tui oſtentabis imagines: Depictos Alii triumphos, adumbrata telis trophæa jactitent, ſpirantes triumphos, animata Ipſe in Filiis tuis trophæa jactabis. Quæ cum ita ſe habeant, Princeps Excellentiſſime, a quo magis, quam a Te Immortalitatem opella iſthæc ſibi polliceretur, cujus nomen tantis eſt nominibus Æternitati conſecratum? Hinc non tam illam me Tibi ſiſtere, quam meis illam ſe proripere ex manibus ſentio, ut ultro convolet in tuas. Magna Illi ſane, dum ad Te omni deſtituta ornamento convolat, audaciane dicam, an inceſſit ambitio? Sed ferenda ſane audacia, juſta inceſſit ambitio, dum ſuæ non ignara conditionis, apprime noſcit, unice fulgere ſe poſſe de Tuo. Moratæ Theologiæ facultatem illa complectens, in cujuſnam melius, quam in adeo bene morati Principis ſe fidem ac clientelam reciperet? Terrorem quodammodo Majeſtas Illi tua debuiſſet incutere; & incuſſiſti quidem, cum primum mentis oculis tua dignitas eſt obverſata; at de majeſtate tua tua triumphavit, quæ trepidanti mihi animos fecit, Humanitas. Verebar, ne coram tanto Principe tantula iſthæc opella penitus diſpareret, ſeque ſui puderet ipſius. At hoc ipſum in ſuſcepto me propoſito confirmavit. Quid enim? Mole illa non ſatis firma ſtat ſua? Magnitudine tua ſtabit: Vetuſtate obrui extimeſcit? Tuo

nomi-

nomine, velut adamante munita, eandemqne tecum ſortem nacta, ipſa magis vetuſtate floreſcet, & adverſæ cujuſcumque fortunæ ictum invicta contemnet. Lividos pavet? Ab illorum inſultibus Dracone illo Hæc ſeſe tuebitur, qui in Gentilitio tuo ſtemmate exurgit, quique devicta ſcelerum omnium, ac periculorum a Majoribus tuis monſtra vel viſus teſtatur. A pluribus abſtineo, laudibuſque tuis maxime detrahere cogor invitus, ne de modeſtia tua, quæ tanta eſt, quæ maxima, malemeritus hoc unice titulo Tibi videar. Hanc igitur humaniſſimo dum excipis vultu, æquiſſimis oculis intueris, ſatis quidem tueris. Nihil habet, quod extimeſcat, ſi a Te tantum æquis oculis inſpiciatur: Si a Te vero habeatur in oculis, habet multum unde intumeſcat. Vale.

TY-

TYPOGRAPHUS AD LECTOREM.

CUm ſex, & viginti enumerentur Auctoris Tractatus, qui ſeptem ejuſdem molis voluminibus comprehenſi ex hac mea Typographia prodierunt, ad Polemicam, ad Scholaſticam, & ad Moralem Theologiam ſpectantes, in quibus innumeræ quæſtiones in bono lumine collocantur; ea de cauſa non pauci eorum Elenchum expoſtularunt, ut facili negotio perquirere poſſint loco ſuo enodationem difficultatum, quæ hiſce de rebus paſſim occurrunt: Sedulam quippe navavit ille operam, labori non parcens, ne in ſingulis tractatibus, quæ ad eos ſpectant, deſiderarentur; videlicet aut ſolide enucleando, quæ acriorem diſceptationem requirunt; aut ſaltem, ut brevitati conſuleret, innuendo, quæ non multum negotii faceſſunt, ac indicando Auctores paſſim obvios, qui ea fuſiore calamo pertractarunt. Ut huic petitioni morem geram, exoptatum Elenchum hic ſubjicio.

Primum ex Auctoris Opuſculis fuit *Enchiridion de Jubileo præſertim Anni Sancti, ac de Indulgentiis univerſim*, dicatum Eminentiſſimo Urſino Archiepiſcopo Beneventano anno 1699. ab Illuſtriſſimo D. Fabio Caracciolo ex Ducibus Montis Sardi, Auctoris tunc temporis Auditore in Lycæo Neapolitano; Quod deinde pluries adjectum fuit in calce Trutinæ Theſium damnatarum.

Secundum fuit Opuſculum de 45 Theſibus ab Alex. VII. proſcriptis.

Tertium de 65 Theſibus confixis ab Innoc. XI.

Quartum de 33 Theſibus pariter profligatis ab Alexand. VIII.; necnon de quinque propoſitionibus Janſenii.

Quintum fuit Appendix, in qua nonnulla annotantur ad elucidationem reliquarum theſium ſeculo ſuperiore confixarum.

Omnia autem quinque iſthæc Opuſcula, ſeorſim prius edita Neapoli, complectitur primum ex ſeptem Voluminibus, novies in

lu-

lucem editum, videlicet in hac mea Typographia ſexies, bis Neapoli, & ſemel Francofurti anno 1711: Illud autem dicatum fuit Excellentiſſimo D. Philippo Bernualdo Urſino Hiſpaniarum Magnati primi Ordinis, Gravinæ Duci &c.; inſcribiturque *Damnatarum Theſium Theologica Trutina*.

Sexto huic volumini alterum ſubſecutum eſt, nempe *Trutina Antiqueſnelliana* quinquies typis data (etiam Lugduni,) in qua centum, ac unius Queſnellianarum Theſium falſitas, ac fallacia palam fit, dicata Eminentiſſimo Cornelio Epiſcopo Patavino. In tertia autem, & quarta ejus editione plurima adduntur, ac præſertim in Procemio de Inappellabilitate ad futurum Concilium.

Septimum Opuſculum, ad Scholaſticam Theologiam cum aliis ſeptem ſpectans, eſt de Deo Uno, & Trino.

Octavum de Beatitudine, de Angelis, ac de Actibus Humanis.

Nonum de Divina Gratia Auxiliante, & Sanctificante.

Decimum de Virtutibus Theologalibus Fide, Spe, & Charitate.

Undecimum de Virtutibus Moralibus, & in ſpecie de Juſtitia, ac de Jure; Ubi etiam de Jnjuſtitia, de Reſtitutione, ac de Merito.

Duodecimum de Divini Verbi Incarnatione.

Decimumtertium de Sacramentis in genere, ac in ſpecie de Euchariſtia tum ut Sacramento, tum etiam ut Sacrificio.

Decimumquartum de Pœnitentia ut Virtute, & ut Sacramento.

Omnia pariter iſthæc octo Opuſcula ſeorſim edita octo tomulis tum hic, tum etiam Coloniæ, in tertio, ac quarto volumine continentur, quæ inſcribuntur *Curſus Theologicus*, dicatus Excellentiſſimo Magno Altavillæ Comiti XIX. D. Bartholomæo de Capua ex Hiſpaniæ Magnatibus, Principi Ariciæ &c. Hic autem quinquies prælo traditus eſt; videlicet ter in hac mea Typographia, ſemel Coloniæ, ac ſemel Pragæ in Boemia.

Decimumquintum Opuſculum cum tribus aliis Theologico-Moralibus, utriuſque Theologiæ, Moralis ſimul ac Scholaſticæ ſuccum permiſcens, eſt de Principiis Moralitatis, ſeu de Actibus Humanis quoad ea, quæ fundant Theologiam Moralem univerſam.

Decimumſextum de Conſcientia Dubia, & Scrupuloſa.

Decimumſeptimum de Beneficiis Eccleſiaſticis; Ubi fuſe de Simonia.

Decimumoctavum de Uſuris.

Hæc etiam Opuſcula complectitur quintum ex ſeptem volumi-

minibus inſcriptum *Opuſcula Theologico-Moralia*, & dicatum Eminentiſſimo Pignatelli Sabinæ Epiſcopo, & Archiepiſcopo Neapolitano, quod nuper prælo traditum eſt in hac mea Typographia.

Decimumnonum (quod cum reliquis ſeptem Opuſculis ad Moralem potiſſimum Theologiam ſpectat) eſt de Legibus univerſim.

Vigeſimum de Præceptis Decalogi, & Eccleſiæ.

Vigeſimumprimum de Reſtitutione in genere, ac in ſpecie de Reſtitutione facienda in materiis particularibus.

Vigeſimumſecundum de Contractibus.

Vigeſimumtertium de Sacramentis in genere; ac in ſpecie de Baptiſmo, Confirmatione, Euchariſtia, Ordine, & Extrema Unctione.

Vigeſimumquartum de Sacramento Pœnitentiæ.

Vigeſimumquintum de Sponſalibus, ac de Matrimonio.

Vigeſimumſextum de Cenſuris, ac de Irregularitate.

In his duobus poſtremis ex ſeptem ejuſdem molis voluminibus ex hac Typographia in lucem datis, eſt reperire octo enumeratos tractatus, in quibus univerſa Moralis Theologia in bono lumine collocatur; Eorum inſcriptio eſt *Curſus Theologico-Moralis*, dicatus Excellentiſſimo D. Marco Antonio Burgheſio Proregi jam Neapolitano, Sulmonæ ac Roſſani Principi, &c. Prior tomus eſt Legalis; Alter Sacramentalis.

Nonnulla alia ab Auctore in lucem edita ad meam Typographiam non pertinent; inter quæ Ephemeris eorum, quæ in tranſlatione Corporis D. Bartholomæi Apoſtoli evenerunt tempore ſecundi Provincialis Concilii ab Eminentiſſimo Urſino celebrati anno 1698., & Opuſculum de Inappellabilitate ad futurum Concilium, ex Conciliis Oecumenicis, & ex ipſis Conventibus Generalibus Gallicanis demonſtrata, editum occaſione publicæ denunciationis a P. Paſchaſio Queſnellio coram Tabellione ac teſtibus exaratæ, dum is eſſet morti proximus anno 1719. confirmando provocationem ad futurum Concilium, & in eo Schiſmate decedendo.

FRAN-

FRANCISCUS CAPANUS
Præpoſitus Provincialis
SOCIETATIS JESU
In Regno Neapolitano.

CUM Librum, cui titulus eſt, CURSUS THEOLOGICO-MORALIS *Tomus prior, Quoad ea, quæ Moralis Theologia diſputat de Legibus, de Præceptis Decalogi, Reſtitutione, & de Contractibus*, a P. Dominico Viva Societatis noſtræ Sacerdote compoſitum, aliquot ejuſdem Societatis Theologi, quibus commiſſum fuit, recognoverint, & in lucem edi poſſe probaverint; facultate nobis ab Adm. Rev. P. Noſtro Michaele Angelo Tamburino Præpoſito Generali communicata, concedimus, ut typis mandetur, ſi ita iis, ad quos pertinet, videbitur. In quorum fidem has literas manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo Societatis noſtræ munitas dedimus.

Neapoli die 31. Octobris Anno 1722.

Franciſcus Capanus e Societ. Jeſu Præp. Provincialis in Regno Neapolitano.

NOI

NOI REFORMATORI
Dello Studio di Padova.

HAvendo veduto per la Fede di Reviſione, & Approbazione del P. F. Ambroſio Liſotti Inquiſitore di Padova nel Libro intitolato: *Curſus Theologico-Moralis Tomus Prior, & Poſterior &c. ad uſum Tyronum. Auctore P. Dominico Viva Societ. Jeſu*, non v'eſſer coſ' alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Atteſtato del Segretario Noſtro, niente contro Prencipi, e buoni coſtumi, concedemo Licenza a Gio: Manfrè Stampatore, che poſſi eſſer ſtampato, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

Dat. 12. Gennaro 1722.

(Carlo Ruzini Kav. Proc. Ref.
(
(Z. P.° Paſqualigo Ref.

Regiſtrato

Agoſtino Gadaldini Segret.

I N-

INDEX
QUÆSTIONUM, ET ARTICULORUM,
Qui in hoc Primo Tractatu Theologico-Morali
De Legibus
Continentur.

QUÆSTIO PRIMA.

De Natura, & Conditionibus legis in Communi.

ART. I. *Quid, & Quotuplex ſit Lex?* 2
II. *De Conditionibus Legis; ac primo quod Lex debeat eſſe juſta.* 5
III. *Quomodo Lex reſpicere debeat bonum commune?* 6
IV. *De Promulgatione legis.* 7
V. *De lapſu temporis ad Legis obligationem requiſiti.* 9
VI. *De Legis acceptatione.* 12
VII. *De Perpetuitate legis.* 15

QUÆSTIO II.

Quænam ſit materia legis, & Quinam poſſit leges ferre?

ART. I. *De materia Legis: Præſertim de Actibus Indifferentibus, ac de mere internis.* 18
II. *Quiſnam poſſit condere Leges civiles?* 23
III. *Quinam poſſit condere Leges Eccleſiaſticas?* 26

QUÆSTIO III.

De Subjecto Legum, ſeu de iis, qui legibus obligantur.

ART. I. *An Legislator ſuis legibus teneatur?* 31
II. *Quibus legibus eximantur Infideles, Pueri legem ignorantes, Ebrii, & Amentes?* 34
III. *Quibus legibus teneantur Peregrini, Forenſes, & Vagi?* 38
IV. *An Clerici, & Religioſi teneantur ſervare leges civiles?* 47

QUÆSTIO IV.

De Effectibus legis præſertim Pœnalis, Irritantis, & Dubiæ.

ART. I. *De obligatione legis univerſim.* 50
II. *Ad quid obligat lex Pœnalis?* 52
III. *De Effectibus legis irritantis.* 56
IV. *De Obligatione legis dubiæ.* 62

QUÆ-

QUÆSTIO V.

Quomodo Legi parendum?

ART. I. *De intentione requiſita ad ſatisfaciendum Legi.* 65
II. *Quibus actibus Legi ſatisfiat?* 70
III. *An qui non poteſt implere totum præceptum, teneatur ad partem, quam poteſt.* 73
IV. *De impedimentis non apponendis legi adimplendæ.* 76

QUÆSTIO VI.

De legis Interpretatione, Extenſione, Abrogatione, & Ceſſatione.

ART. I. *De legis interpretatione, & extenſione.* 80
II. *Quandonam lex reſtringi, aut extendi debeat?* 83
III. *De legis abrogatione.* 86
IV. *Quas ob cauſas ceſſet legis obligatio?* 89
V. *Utrum ceſſante fine legis negative ceſſet lex obligare?* 91
VI. *De Ceſſatione finis legis contrariæ; ubi de Epikeja.* 95

QUÆSTIO VII.

De Conſuetudine.

ART. I. *Quid, & Quotuplex ſit Conſuetudo?* 98
II. *De Conditionibus Conſuetudinis.* 100
III. *Quinam poſſint conſuetudinem introducere?* 103
IV. *De Effectibus Conſuetudinis.* 105
V. *De Abrogatione Conſuetudinis.* 107

QUÆSTIO VIII.

De Diſpenſatione legis.

ART. I. *Quid ſit Diſpenſatio, & an cadere poſſit in legem Naturalem, & Divinam?* 109
II. *Quinam poſſit in lege humana diſpenſare?* 113
III. *Circa Quos poſſit Diſpenſatio exerceri?* 116
IV. *De Cauſa ad diſpenſandum requiſita.* 120
V. *Quibus de cauſis obtenta Diſpenſatio ſit invalida?* 126
VI. *Quomodo ceſſet, & vim ſuam amittat Diſpenſatio?* 132
VII. *Quomodo Diſpenſatio, & poteſtas diſpenſandi interpretanda ſit?* 137

CUR.

CURSUS THEOLOGICO-MORALIS

Ad uſum Tyronum elucubratus.

PARS PRIMA.

DE LEGIBUS.

PROOEMIUM.

UNiverſam Theologiam Moralem in noſtris Lycæis octo tractatibus complecti moris eſt; diſputando primo de Legibus univerſim; Deinde de Præceptis Decalogi, & Eccleſiæ; Tertio de Reſtitutione; Quarto de Contractibus; Ac deſcendentes ad Leges Sacramentorum, diſceptamus de iis quæ ad Sacramenta in genere, ac in ſpecie pertinent, ſolidum annum tribuentes Sacramento Pœnitentiæ; ſicut etiam Sacramento Matrimonii propter materiæ vaſtitatem; Ac demum de Cenſuris, ac de Irregularitate; cum etiam Cenſuræ ad Clavium poteſtatem ſpectent. Curſum hunc Theologico-Moralem quoad ea, quæ pertinent ad Sacramenta, & Cenſuras, in poſteriori tomo Deo miſerante abſolvemus, exponendo quatuor tractatibus, quæ de iis diſputat Moralis Theologia. In hoc vero exponenda nobis ſunt aliis quatuor tractatibus, quæ Moralis Theologia diſputat in ordine ad Leges, ad præcepta, ad Reſtitutionem, ad Contractus. Initium itaque facimus a Tractatu de Legibus univerſim, ut viam muniamus ad reliquos tractatus, qui magna ex parte ab illius intelligentia dependent; ab eoque in bono lumine collocantur.

Porro Lex, ſi ejus etymologiam ſpectemus, dicitur a ligando, ut advertit D. Th. hic quæſt. 90. art. 1., cum liget, & obliget creaturas rationales vinculis præceptorum: Dicitur etiam, ut alii interpretantur cum Iſidor., & Toleto, a legendo, eo quod identidem illam legere oporteat, ut alte animo inſideat. Dividitur celebri diviſione in Divinam, & Humanam, ita ut Divina alia ſit Naturalis, quæ mentibus humanis a natura inſculpta eſt, & a ratione dictatur, ut ſunt præcepta Decalogi; Alia ſit Poſitiva, quæ per revelationem innoteſcit, ut ſunt præcepta Sacramentorum, Fidei, &c.: Humana vero alia ſit Eccleſiaſtica, ſeu Canonica, a Papa, Conciliis, Epiſcopo, aut aliis Superioribus Eccleſiaſticis lata; alia ſit Sæcularis, ſeu Civilis, lata ab Imperatore, Rege, Republica, &c. Abſtrahendo ab his, vel illis legibus, Inquiremus primo Naturam, & Conditiones legis in communi; Deinde cauſas ejuſdem; Tertio agemus de Legis ſubjecto, ſeu quoſnam lex obligat; Quarto de effectibus legis, præſertim pœnalis, & irritantis, necnon de obligatione legis dubiæ; Quinto quomodo legi parendum ſit; Sexto de interpretatione, abrogatione, ac ceſſatione legis; Septimo de lege non ſcripta, qualis eſt conſuetudo; Et demum de legis diſpenſatione.

QUÆSTIO PRIMA.

De Natura, & Conditionibus Legis in communi.

Lex variis nominibus appellari ſolet, videlicet Jus, Conſtitutio, Statutum, Sanctio, &c.: Dicitur Jus, tum quia jubet, & imperat; tum quia intendit unicuique tribuere jus ſuum: Dicitur Conſtitutio, ſeu Statutum, quia conſtituit, & ſtatuit, quæ facienda ſint, vel omittenda: Dicitur Sanctio, quia ſancit pœnam non obtemperantibus, ex *leg. Sanctio §. de Pœnis*; Solent tamen appellari proprie Jura leges latæ a Supremo Principe ſæculari, hoc eſt, ab Imperatore, vel a Rege; Dicuntur vero proprie Conſtitutiones leges latæ a Pontificibus; Legeſque latæ a Principibus inferioribus, ſicut etiam decreta Populorum dicuntur Statuta. His præjactis, diſcutiemus primo, Quid, & quotuplex ſit lex? Secundo, Qualis eſſe debeat? Debet quippe eſſe juſta, ac reſpiciens commune bonum, indigetque promulgatione, ac lapſu certi temporis, ut obliget; Debet pariter eſſe uſu recepta, de ſe perpetua, ac a legitimo Superiore lata. Quærendum etiam, Quænam ſit ejus materia; Ac demum, Quinam poſſit leges civiles ferre; Quinam vero Eccleſiaſticas; Sic etiam naturam, conditiones, & cauſas legis aſſequemur.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex ſit Lex?

I. Explicatur Legis definitio.
II. Ea conſiſtit tum in actibus intellectus, tum etiam voluntatis.
III. Ut Lex obliget, neceſſe eſt, ut publicetur, & quod a Superiore feratur.
IV. Lex omnis reſpicere debet bonum Communitatis; Quod pariter de Privilegio dicendum, ſi habeat rationem legis privatæ.
V. In quo differat Lex a Conſilio, Petitione, ac Præcepto?
VI. Num obliget Lex, de qua dubitatur, an ſit utilis Communitati?
VII. Ad legem ferendam non ſatis eſt poteſtas dominativa, ſed requiritur poteſtas politica, & Juriſdictionis.
VIII. Habens notitiam legis latæ illa non obligatur, antequam Communitati publicetur.
IX. Dividitur Lex in Divinam, Naturalem, & Humanam.
X. Necnon in Jus naturale, Jus Gentium, & Jus civile.
XI. Sicut etiam in Affirmativam, & Negativam; Odioſam, & Favorabilem.
XII. Quid, ſi dubitetur, an Lex ſit odioſa, & eatenus reſtringenda?

Definitur communiter ex D. Thom. 1.2. quæſt. 91. art. 4. Lex, quod ſit *Ordinatio rationis a Superiore promulgata ad bonum commune*: Et Suar. lib. 1. de Legib. cap. 12. clarius illam definit dicendo, quod Lex ſit *Præceptum commune juſtum, ac ſtabile ſufficienter promulgatum*; Explicatur communis definitio; Dicitur primo, quod Lex ſit *Ordinatio rationis*, cum ſit quædam directio, ſeu regula, qua Subditi recta ratione diriguntur. Dicitur autem, quod ſit *Rationis ordinatio*, ad ſignificandum, quod lex ſit actus intellectus; Lex enim eſt quædam regula agendorum, regula autem a ratione, ſeu ab intellectu præſcribitur; Concurrit autem cum intellectu etiam voluntas Legislatoris, dum intendit obligare.

II. Hinc dubitant Theologi, Utrum lex conſiſtat in actu intellectus, an voluntatis? Valent. Becan., Cajet., Azor., & alii apud Salas putant conſiſtere in ſolo actu intellectus judicantis, rem imperatam per legem eſſe convenientem bono communi; Gabriel, Major, & alii apud Suar. putant conſiſtere in ſolo actu voluntatis intendentis obligare. Verius Suar. docet in utroque actu, intellectus ſimul, & voluntatis, conſiſtere; quia per ſolum actum intellectus Superior non obligat, & per ſolum actum voluntatis non ordinat, & diſponit; ergo, ut ordinet ſimul, ſeu diſponat, & obliget, uterque actus requiritur: Per actum intellectus judicat, legem illam eſſe convenientem Reipublicæ; aliter imprudenter, & injuſte legem ferret abſque hoc judicio, & illo deficiente, lex eſſet nulla, utpote injuſta;

juſta; Deinde per actum voluntatis vult ſubditos obligare ad legis obſervationem.

III. Dicitur ſecundo, *Promulgata a Superiore*; nam niſi ſuperior explicet ſigno externo voluntatem ſuam, non poterit ſubditos obligare; Quare promulgatio eſt conditio eſſentialiter requiſita, ut poſſit lex obligare: Debet etiam lex eſſe a Superiore habente poteſtatem obligandi, ſeu, ut loquitur D. Th., ab eo, qui curam habet Communitatis; tum quia ſi legislator careat poteſtate obligandi, non obligat; tum etiam quia lex eſt actus Juriſdictionis, ex *leg.* 1. *ff. de Juriſdictione omnium Judicum*; actus autem juriſdictionis ſolum exerceri poteſt ab eo, qui curam habet communitatis, & poteſtatem habet obligandi.

IV. Dicitur demum; *Ad bonum commune*, ad oſtendendum finem, propter quem lex ferri debet; Quamvis enim aliquæ leges videantur immediate reſpicere bonum particulare, ut ſunt leges conditæ in favorem pupillorum, minorum, Eccleſiaſticorum, &c., tamen iſtæ etiam ſpectant ad bonum commune, non quia bonum partis eſt bonum totius, ut quidam putant; ſed quia immediate ſpectat ad bonum illius particularis communitatis, videlicet omnium pupillorum, Minorum, &c.; necnon etiam quia cuilibet evenire poteſt, ut ſit ex illa Communitate: Hinc ideo lex de facienda eleemoſyna dicitur utilis bono communi, quia quilibet poteſt eſſe pauper; Lex ipſa vectigalium, quæ videtur gravare ſubditos, etiam reſpicit bonum Communitatis, quia nihil utilius Communitati, quam eſſe defenſam, ad cujus finem tributa imponuntur; & lex præſcriptionis, quæ pluribus eſt damnoſa, utilis eſt Reipublicæ, quia pacem conſtituit vitando lites; non ſecus ac lex punitiva damnoſa eſt delinquenti, utilis vero Reipublicæ. Demum Privilegium, ſi detur Perſonæ particulari, non habet rationem legis; Si vero detur alicui particulari Communitati, dici poteſt lex privata, eo quod reſpiciat bonum illius communitatis, de qua quilibet eſſe poteſt; Ut privilegium, quod datur Regularibus, dicitur lex privata; quilibet enim poteſt fieri regularis, & tali beneficio gaudere.

V. Ex dictis ſequitur primo, differre legem a Conſilio, Petitione, & Præcepto; quia licet per iſta poſſit aliquis dirigi, & ordinari ad recte operandum, tamen Conſilium, & Petitio non debent neceſſario eſſe a Superiore, cum poſſint etiam haberi ab æquali, immo etiam a Subdito; Præceptum vero, licet debeat eſſe a Superiore, at non eſt a Superiore reſpiciente bonum commune; ſatis enim eſt, quod ſit in bonum ſpecialis illius perſonæ, cui præceptum imponitur. Deinde Præceptum imponi poteſt perſonæ particulari; Lex vero ſemper imponitur Communitati: Demum præceptum expirat morte præcipientis; lex vero, cum ſit perpetua, ac ſtabilis, morte Legislatoris non finitur.

VI. Sequitur ſecundo, legem injuſtam, inutilem, & non faventem bono communi, Legem proprie non eſſe, atque adeo nullam obligationem inducere: Immo præciſe per hoc, quod ſit inutilis, eſt injuſta; quia ſine ulla cauſa privat hominem libertate ſua: Unde is, cui certo conſtat, legem aliquam eſſe magis noxiam, quam utilem Communitati, & bono communi ſimpliciter conducere talem legem revocari, non tenetur præciſo ſcandalo illam ſervare.

Si tamen dubium ſit, An lex aliqua ſit utilis Communitati? Docent communiter cum Suar., Sal., Bonac. contra nonnullos apud Pal. diſp. 3. de Conſcientia §. 13., & Dian. part. 4. tract. 3. reſol. 9., ſervandam eſſe; tum quia poſſeſſio ſtat pro lege, quæ certa eſt, & incerta ejus excuſatio; tum etiam quia in foro externo præſumitur in favorem Superiorum; Idem autem eſt judicium Fori interni, ac externi, quoties hoc non nititur in falſa præſumptione.

VII. Sequitur tertio, legem ab eo dumtaxat ferri poſſe, qui curam habet Communitatis non æconomicam, ſed politicam, & juriſdictionis. Nam ii, qui habent poteſtatem dominativam, & æconomicam, ut parentes erga filios, Domini erga ſervos, Mariti erga uxores, &c., ex vi talis poteſtatis non ſemper attendunt bono Subditorum, ſed proprio: Contra vero Superior habens poteſtatem politicam, & juriſdictionis, debet in lege ferenda ſemper attendere bono ſubditorum; aliter ſubditus obedire non tenetur.

VIII. Sequitur quarto, Promulgationem legis faciendam eſſe ipſi Communitati, non vero ſingulis. Ratio eſt, quia pro bono Communitatis fertur, & ſinguli non obligantur, ut ſunt perſonæ particulares, ſed inquantum ſunt pars Communitatis; idcirco ſiquis habeat notitiam legis, antequam toti Communitati promulgetur, ea non tenebitur. Quia tamen Communitas perpetua eſt, ac ſtabilis, ideo lex debet eſſe ſtabilis, & juxta Panormit., & Navar. apud Pal., perpetua, itaut ſi pro determinato tempore

lex feratur, potius præceptum, quam lex dici debeat: An autem requiratur acceptatio populi? dicemus infra, ex benignitate legislatoris aliquando requiri, non tamen de eſſentia legis; aliter non tam Superior obligaret Subditos, quam Subditi ſe obligarent.

IX. Porro dividitur primo lex in Divinam, Naturalem, & Humanam, ſeu poſitivam; Divina eſt illa, qua Deus ipſe indicans quid nobis faciendum ſit, habet voluntatem nos obligandi ad ejus obſervationem; Talis erat lex vetus Moſaica, in qua Deus ritus Sacrificiorum, verbi gratia, præcepit; Et talis eſt lex nova Euangelica, verbi gratia, de Baptiſmo ſuſcipiendo, de Euchariſtia, &c.. Naturalis lex eſt illa, quæ rationali naturæ indita eſt; quilibet enim habet dictamen quoddam rationis indicans quid honeſtum, & conveniens naturæ rationali ſit, quid inhoneſtum, & diſconveniens. Quia tamen dictamen eſt in nobis ab ipſo Deo auctore naturæ, & eſt velut tubicen promulgans nobis legem æternam, ſeu voluntatem Dei, juxta illud Pſalm. 4. *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*, idcirco lex naturalis eſt etiam lex Divina. Propterea lex Divina dividi ſolet in Naturalem, & Poſitivam; illa præcipit quæcumque naturæ rationali convenientia ſunt, ut præcepta Decalogi, &c.; hæc vero præcipit, quod lege naturali ſancitum non eſt, ut eſt lex de ſuſcipiendo Baptiſmo, de præmittenda confeſſione Communioni, &c.. Demum lex humana, ſeu poſitiva eſt illa, quæ immediate ab homine provenit habente poteſtatem juriſdictionis, ſeu poteſtatem condendi leges, quibus inferiores gubernantur. Quia tamen Superiores alii ſunt ſeculares, alii Eccleſiaſtici, ideo lex humana ſubdividitur in Eccleſiaſticam, & Civilem; Illa provenit a Chriſto Domino, tamquam ejus Auctore primo, & ſubditos ad ſupernaturalem finem dirigere intendit; Iſta vero attendit Gubernationi politicæ, & contendit homines in pace conſervare. Unde fit, quod quando lex civilis eſt contra legem Canonicam, legi canonicæ potius, quam civili parendum ſit.

X. Dividi ſecundo ſolet lex ex Ulpian., & Juſtinian. in Jus naturale, Jus gentium, & Jus civile. Quid ſit lex, ſeu jus naturale, & civile, jam explicavimus; Jus vero Gentium eſt lex illa, quam omnes nationes naturali ratione ductæ conſtituunt, ex *leg. Omnes populi ff. de Juſtitia, & jure*; qualis eſt lex illa, quod poſſeſſiones ſint dividendæ; quamvis enim ab initio omnia fuiſſent communia, tamen proceſſu temporis omnes nationes judicarunt poſſeſſiones eſſe dividendas ad pacem conſervandam, & diſcordias vitandas. Dubitant hic Doctores, Num Jus Gentium dici debeat lex naturalis, an poſitiva? Azor. & alii apud Sal. diſp. 2. putant eſſe naturalem, quia ductu naturæ in illam omnes conveniunt: Valent. tamen, Salon., & alii docent probabilius eſse legem poſitivam, deductam tamen ex aliquo principio juris naturæ; alioqui non bené divideretur lex in tria membra, videlicet in Naturalem, Gentium, & Civilem: Quibus adde, quod lex naturalis eſt invariabilis; Jus vero Gentium de dividendis poſſeſſionibus non habebatur, quando omnia erant jure naturæ communia: Sic Legatorum admiſſio, paces, fœdera, ſervitutes, bella, contractus jure Gentium introducta ſunt; jus enim naturale ad ea non neceſſitabat, cum poſſint aliter homines gubernari; uſus tamen, & humanæ neceſſitates compulerunt Gentes ad ea jura ſibi conſtituenda, ut loquitur Juſtinian. in §. *Jus autem, Inſtitut. de jure naturali, Gentium, & civili*; Alii tamen cum Azor. part. 2. lib. 2. c. 3. docent, Jus naturale dici id, cujus veſtigium habetur in brutis, ut vim vi repellere, ſeipſum defendere, victum ſibi comparare, noxia fugere: Jus vero Gentium eſſe id, quod ſolis hominibus a natura præſcribitur, ut Deum colere, Parentes honorare, reddere unicuique quod ſuum eſt.

XI. Dividitur tertio in Affirmativam, & Negativam; Illa præcipit aliquid ponendum, ut lex de audiendo Sacro; Iſta præcipit aliquid omittendum, ut lex de non furando, non fornicando, &c.. Dantur aliæ leges prohibentes contractum, aliæ contractum irritantes; Aliæ præceptivæ, quæ obligant in conſcientia; Aliæ pure pœnales, quæ tantum obligant tranſgreſſorem ad pœnam: de quibus infra.

Dividitur demum lex in Odioſam, & Favorabilem; ut colligitur ex *cap. Odia, de Regulis juris in 6.*, ubi dicuntur, Odia eſſe reſtringenda, & favores ampliandi. Odioſa imponit gravamen, a quo natura abhorret; Favorabilis continet aliquem favorem.

Difficultas tamen non levis ſæpe habetur in cognoſcendo quænam lex dicatur gravamen, quænam favorem continere; Nam ſæpe lex, quæ unum gravat, alteri favet; ut lex de ſolvendis tributis gravat ſubdi-

ſubditos, & Principi eſt favorabilis: Sic lex imponens excommunicationem percutienti Clericum favet Clericis, & gravat delinquentes: Privilegium favet privilegiato, & gravat reliquos, qui ægre ferunt, quod ille a communibus oneribus eximatur: Proinde aliqui docuerunt cum Tiraquel., legem dicendam eſſe odioſam, & reſtringendam, ſi gravamen ferat, etiamſi favorem contineat; Alii cum Panormit. cenſendam eſſe favorabilem, & ampliandam, ſi favorem contineat, etiamſi ferat gravamen. Merol. cum communiori putat, inſpiciendum eſſe finem primarium Legislatoris, itaut dicatur odioſa, ſi primario intendat gravamen, & favorabilis, ſi primario intendat favorem. Suar. tamen lib. 5. de Legibus cap. 2., & Pal. putant, proprietatem legis ſpectandam eſſe potius ex materia præcepta, quæ eſt materia intrinſeca, & quaſi natura legis, quam ex fine extrinſeco Legislatoris; Nam vel inſpicitur finis ultimatus, & ſic omnis lex eſſet favorabilis, quia omnis lex reſpicit eſsentialiter bonum Communitatis, atque adeo continet favorem; Vel attenditur finis proximus a Legislatore intentus, & ſæpe lex odioſa intendit immediate favorem, & lex favorabilis gravamen; ut conſtat exemplis obviis; Nam diſpenſatio communiter cenſetur eſse odioſa, & reſtringenda, cum ſit vulnus legis, & contra jus; & tamen qui diſpenſat in lege, immediate intendit concedere favorem; Et idem dicas de lege correctoria juris communis: Contra vero lex imponens excommunicationem percuſsori Clericorum cenſetur favorabilis; & tamen immediate infert gravamen delinquenti. Quare dicendum cum Suar., & Pal. proprietatem legis attendendam eſse ex materia præcepta, quæ ſi contineat magis gravamen, quam favorem, dicenda ſit odioſa; ut lex imponens vectigalia, vel pœnas tranſgredienti aliquam legem: Secus vero dicenda ſit favorabilis, ſi potius contineat favorem, quam onus; ut lex ſignans taxam mercibus, & lex apponens ſolemnitates contractibus; Et ejuſmodi communiter cenſetur eſse lex imponens cenſuram percutienti Clericum; quia hoc potius cedit in favorem Clericorum, quam in gravamen delinquentium.

XII. Quod ſi dubium aliquando ſit, an lex aliqua favorem potius, quam gravamen contineat, tunc dicenda eſt ex Suar. favorabilis; quia favor præfertur odio, eo quod de Principe potius beneficium, quam odium præſumendum ſit.

ARTICULUS II.

De Conditionibus legis; Ac primo, quod lex debeat eſſe juſta.

I. Ad legis validitatem ſeptem conditiones requiruntur.
II. Debet quidem eſſe juſta. Quinque autem modis poteſt eſſe injuſta.
III. Non tenemur legem injuſtam ſervare, præciſo tamen ſcandalo.
IV. Quid, ſi dubitetur de legis injuſtitia?

I. SEptem ſunt præcipuæ conditiones ad legem requiſitæ. Prima, ut ſit juſta. Secunda, ut feratur ad bonum commune. Tertia, ut ſit promulgata. Quarta, ut lapſum ſit tempus a Legislatore præſcriptum ad obligandum. Quinta, ut ſit uſu recepta. Sexta, quod ſit perpetua. Demum, quod a legitimo Superiore feratur: De quibus omnibus ſigillatim agendum in ſequentibus articulis. Poſtremam tamen conditionem opportunius explicabimus, ubi, expoſita Legis materia, inquiremus, Quinam poſſit Leges condere.

II. Primo itaque, Ut lex ſit valida, non ſolum debet eſſe utilis bono publico, ut ſupra diximus, ſed etiam debet eſſe juſta: Multis autem modis poteſt eſſe injuſta, & ſic invalida. Primo, ſi repugnet legi, aut Præcepto Divino; *Deo enim magis, quam hominibus obedire oportet*; ut dicitur Act. 4., Unde fit, nec vitium præcipi poſſe, nec virtutem prohiberi, niſi forte ob majus bonum. Secundo, ſi adverſetur bono communi. Tertio, ſi excedat poteſtatem Legislatoris; Unde lex humana præcipiens directe actus internos eſt invalida. Quarto, ſi ſubditis onus imponitur improportionatum cauſæ; (ut ſi imponatur tributum ſupra neceſſitatem) vel ſi imponatur onus gravans ſubditos inæqualiter, non ſervata debita proportione; ut ſi magis pauper, quam dives gravetur. Demum dicitur injuſta materialiter lex, quæ fundatur in falſa præſumptione contra rei veritatem, quæ tantum innoteſcat illi, contra quem fertur lex; Et idem dicas de ſententia Judicis; ut ſi Cajus per falſos teſtes convictus compellatur per ſententiam ad ſolvendos centum, quos revera non debet.

III. Hinc fit, legem quocumque ex iſtis modo injuſtam non obligare in conſcientia, nec eſſe ſervandam, præciſo ſcandalo, & perturbatione Reipublicæ; Tum quia

 lex,

lex, ut obliget, debet eſſe Recta rationis ordinatio ad bonum commune inſtituta; Lex autem injuſta non eſt hujuſmodi: Tum etiam quia quælibet lex eſt participatio legis æternæ, quæ juſtiſſima eſt; unde lex, qua parte eſt injuſta, non obligat: Dixi tamen, *præciſo ſcandalo*, quia ad vitandum ſcandalum ſervari debent leges, quæ ſine peccato ſervari poſſunt; non quidem ex vi ipſarum legum directe obligantium, ſed ex lege charitatis; quia ſcilicet mandavit Deus unicuique de proximo ſuo.

IV. Quæritur tamen, Utrum lex obliget in dubio, an ſit juſta? Communiter Doctores affirmant; (ſicut etiam ſi dubitetur, an ſit acceptata) quia poſſeſſio ſtare videtur pro lege, & pro poteſtate, quam habet Superior præcipiendi. Oppoſitum tamen ſentiunt Joan. Sanch. diſp. 53. num. 37., Palaus t. 1. diſp. 3. punct. 7. num. 4., Vaſq., & alii apud Dian. part. 4. tract. 3. reſol. 9., & Tambur. lib. 1. cap. 3. §. 7. V. *Subditus*; quia nemo eſt in poteſtate præcipiendi ea, de quibus dubitatur, an ſint licita, aut juſta; præſertim ſi ex obedientia grave malum immineat; videtur quippe prævalere in tali dubio libertas, & ſecuritas ſubditi. Utramque ſententiam cenſet probabilem Tambur. loc. laud. Equidem primam amplector, utpote veriorem, & communiorem. Sed iterum hac de re recurret ſermo quæſt. 3. art. 3. num. 4.

ARTICULUS III.

Quomodo lex reſpicere debeat bonum commune?

I. Num ceſſante fine legis in caſu particulari deſinat lex obligare?

II. Num valeat lex, quæ uni Communitati eſt utilis, alteri vero noxia, ſi ab eodem Principe feratur?

III. Num lex ab initio inutilis, ſi ſucceſſu temporis fiat Reipublicæ utilis, incipiat tunc obligare?

IV. Quid etiam de Voto, quod ab initio ſit de re indifferenti, & ſucceſſu temporis ſit de meliori bono?

I. Debet ex D. Th. 1. 2. quæſt. 90. art. 2. Lex reſpicere bonum commune, eo quod ſit regula totius Communitatis, illam dirigens ad finem publicum, quod eſt bonum totius Reipublicæ: Unde differt lex a privilegio; hoc enim reſpicit privatum bonum, quando particulari perſonæ confertur. Hinc inferunt Doctores plurimi cum Merol., quod ceſſante fine legis in aliquo particulari caſu, non proinde ceſſet obligatio legis; quia lex primario ordinatur ad bonum commune, non privatum; unde quamdiu non ceſſat bonum commune, nec aliquid occurrit, ratione cujus ſervare legem non eſſet bonum commune, obligatio legis non ceſſat.

II. Quæritur nunc primo; An poſſit Rex ferre legem in bonum unius Communitatis, ſi illa redundat in damnum alterius Communitatis?

Reſpondent Suar. cap. 7., Merol., Salas diſtinguendo; Si enim Communitates non ſunt partes ejuſdem Regni, ſed per accidens ab eodem Rege gubernantur, ut ſunt, verbi gratia, Regnum Neapolitanum, & Hungaricum, quæ diverſis titulis ab eodem Rege poſſidentur; tunc certe talis lex eſſet injuſta; quia non comparantur, ut bonum commune, & privatum, ſed ſicut duo bona privata; cum una Communitas ad alteram non pertineat; & ita ſe habent, ac ſi duobus Regibus ſubeſſent: Contra vero, ſi duæ Communitates, puta duæ Provinciæ, per ſe ſint ſub eodem Rege, ferri poteſt lex uni Provinciæ utilis, alteri noxia, ſi omnibus penſatis prævaleat bonum commune; quia uniuſcujuſque partis bonum cenſetur privatum reſpectu totius Corporis politici, ad quod leges per ſe feruntur.

III. Quæritur ſecundo; An lex, quæ quando fuit lata, erat Reipublicæ inutilis, ac proinde invalida, incipiat valere, & obligare, ſi ſucceſſu temporis fiat utilis?

Reſpondeo, Vaſq., & Bonac. diſp. 1. q. 1. punct. 1. affirmare, quod incipiente utilitate incipiat eſſe valida; Sicut docet Navar. cap. 12. Summæ de Voto, quod eſt lex privata; Si enim quis voveat, nunquam ſe ingreſſurum domum aliquam, idque nulla cauſa honeſta exiſtente, votum eſt irritum, tamquam de re indifferenti; Si tamen poſtea habitet in ea domo fœmina, quæ ſit occaſio peccandi, incipit votum eſſe validum, & obligatorium.

IV. Sanch. tamen lib. 4. Summæ cap. 7. num. 19. probabiliter contra Navar. negat, hujuſmodi votum, aut legem unquam valere; quia ſcilicet non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non ſubſiſtit, ex Regula decima octava juris in 6. Quod confirmatur, quia ſi lex feratur a non habente poteſtatem, ac proinde ſit invalida, non incipiet eadem eſſe valida, ſi poſtea

Le-

Legiſlator acquirat poteſtatem; ergo, ſi lex erit invalida a principio, quia non erat utilis bono publico, non erit poſtea valida, ſi fiat utilis; Nam in utroque caſu deficit a principio aliquid, quod eſt de intrinſeca ratione legis. Salas diſp. 1. ſect. 2. num. 51. docuit, etiam a principio, tempore, quo non erat utilis Reipublicæ, hujuſmodi legem fuiſſe validam; quamvis non obligaverit pro illo tempore: Sed probabilior eſt ſententia Sanch., quam ſequitur Merol., & alii.

ARTICULUS IV.

De Promulgatione Legis.

I. Non obligat lex, antequam publice promulgetur.

II. Num debeat ſcripto Lex promulgari? Et in quo differat a Conſuetudine? Quid de Privilegio abſque ſcriptura conceſſo?

III. Lex Epiſcopalis, aut Principis inferioris ubinam debeat publicari? Ubinam lex Imperatoria, aut Regia? Et ubinam lex Pontificia?

IV. Qui per revelationem dumtaxat ſciret legis promulgationem, num ea lege teneretur?

V. Lex reſciſſoria contractus ſufficienter promulgata irritat talem contractum poſtea celebratum, etiamſi invincibiliter ignoretur.

VI. Secus vero lex revocatoria Privilegiorum.

VII. Quænam verba legis denotant, Legiſlatorem velle ſub gravi obligare? Quænam vero velle tantum hortari, aut ſub levi dumtaxat obligare?

I. Certum eſt apud omnes, ad legis validitatem requiri ejus promulgationem; ut conſtat, tum ex definitione legis communiter recepta; tum quia ut obliget Communitatem, debet ſufficienter proponi ipſi Communitati, & conſequenter publicari. Unde Gratian. *Cap. In iſtis temporibus diſt.* 4. dixit, quod leges tunc inſtituuntur, cum promulgantur. Nomine autem publicationis non venit ſolum denunciatio legis, quæ fiat voce Præconis, ſed etiam per hoc, quod affigatur loco publico, vel aliter juxta locorum conſuetudines. Unde non eſt neceſſe, quod intimetur, ſed ſatis eſt, ut publice promulgetur, itaut ad aures ſingulorum ſucceſſu temporis poſſit pervenire: Quod ſi aliquis ante hujuſmodi promulgationem ſciat legem jam eſſe conditam, illa non obligabitur; Nemo tamen negat, quod poſſit Deus de plenitudine ſuæ poteſtatis efficere, ut lex obliget Petrum, ſtatim ac ad ejus notitiam pervenit, etiamſi non ſit publicata; Et de facto lex naturalis dicitur ex D. Th. 1.2. quæſt. 90. art. 4. publicata hominibus per hoc quod Deus illam inſeruerit hominum mentibus naturaliter cognoſcendam; Quod ſi hujuſmodi publicationis aliquis ſit ignarus, adhuc lege naturali obligabitur per hoc, quod illam cognoſcat.

Dices, *In cap.* 1. *de Poſtulatione Prælatorum* haberi, quod ad legem ſufficiat, ut ſolemniter edatur, aut publice promulgetur; ergo non requiritur publicatio, ſed vel publicatio, vel alia ſolemnitas.

Reſpondeo cum Azor. primo, quod ly *Aut* ibi ſumatur pro *Et*: Secundo, quod illa particula *Aut* in aliquibus textibus non reperiatur: Tertio, quod ly *Aut* idem ſonet, ac *Seu*; illa tamen verba *ſolemniter edatur* ſint ſynonyma cum illis aliis verbis, *publice promulgetur*.

II. Quæritur nunc primo, Utrum promulgatio legis fieri debeat ſcripto, an ſufficiat fieri ſola voce.

Reſpondeo. nonnullos apud Salas diſp. 1. ſect. 9. num. 64. requirere ad valorem legis humanæ, quod ſcripto publicetur. Sed communiter negant: Philoſophus enim 10. Eth. cap. 9. ait, *Scriptæne ſint leges, an non ſcriptæ, intereſſe nihil videtur*; & Demoſthenes dicit, Lycurgum nullas leges ſcripſiſſe, ſed memoriæ Civium inſculpendas tradidiſſe. Ratio a priori eſt, quia ſatis eſt manifeſtatio voluntatis Legiſlatoris facta Communitati, quam vult obligare, quomodocumque fiat.

Neque dicas primo, Conſuetudinem differre a lege, quod illa ſit jus non ſcriptum, hæc vero jus ſcriptum. Nam licet lex vocetur jus ſcriptum, eo quod frequenter ſoleat ſcribi, differt tamen a conſuetudine, quia lex initium habet a voluntate Principis manifeſtata ſubditis; Conſuetudo vero a frequentatis actibus Populi cum exiſtimatione obligationis, & cum voluntate ſolum implicita Principis, ut ea obliget.

Neque dicas ſecundo, Sententiam a Judice prolatam debere eſſe ſcriptam; ergo etiam lex. Nam diſparitas eſt, quia in *Cap. final. de ſententia, & re judicata* dicitur, ſententiam Judicis nullam eſſe, niſi ſcripto feratur; Quod tamen de lege nullibi ſtatutum eſt: Sicut etiam ſtatutum eſt, quod non ſit valida poſſeſſio beneficii a Papa obtenti ante expeditionem literarum, quamvis non ſit id ſtatutum in beneficiis obten-

tis ab Epiſcopo. Ex quibus ſequitur, Privilegium abſque ſcriptura conceſſum non expirare morte concedentis; quia Privilegium abſque ſcriptura eſt validum, & Privilegium validum non expirat morte concedentis.

III. Quæritur ſecundo; Ubinam promulgatio legis facienda eſt?

Reſpondeo, & dico primo, promulgationem legis latæ ab aliquo Populo, vel Civitate, vel ab Epiſcopo, Archiepiſcopo, aut a Principe inferiore faciendam eſſe in ipſo Populo, Civitate, vel Curia Principis, Epiſcopi, aut Archiepiſcopi, juxta conſuetudinem locorum, quin opus ſit, ut in ſingulis Oppidis, vel Civitatibus fiat promulgatio. Ratio eſt, quia communiter Doctores cenſent ſic eſſe ſufficienter promulgatam.

Dico ſecundo, promulgationem legis Imperatoriæ, aut Regiæ faciendam eſſe in ſingulis Provinciis; Unde lex Imperatoria, aut Regia non obligat ſubditos ejus Provinciæ, in qua nondum eſt publicata. Ita communiter ex Authen. *Ut novæ conſtitutiones*. Et ratio ulterior eſt, quia ſic uſu receptum eſt, & quia Regna, & Provinciæ diſtinctæ cenſentur Communitates diverſæ, unde diſtinctam promulgationem requirunt; Quamvis poſſit Rex, & Imperator velle, ut una publicatio ſatis ſit pro omnibus ſuis Regnis, & Provinciis.

Dico tertio, promulgationem legis Pontificiæ, & Conciliorum faciendam eſſe in curia Romana; nec requiritur alia promulgatio. Ita communiter contra Angel., & alios apud Suar. lib. 4. cap. 5. & Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 8., requirentes promultionem in ſingulis Provinciis, ſeu Archiepiſcopatibus faciendam. Ratio eſt, quia ſic uſu receptum eſt; aliter, ut notat Vaſq., multæ Decretales, quæ alicubi non ſunt promulgatæ, ibi non obligarent; quod nemo dixerit; & de facto Bulla Cœnæ ſolum Romæ publicari ſolet, & omnes fideles obligat. Adde, quod tota Eccleſia ſub uno Paſtore eſt perfecte unum Corpus myſticum, & una Reſpublica; unde ſatis eſt, quod promulgatio fiat in ſola Metropoli talis Provinciæ, ideſt Romæ.

Neque hinc ſequitur, nimis id oneroſum eſſe, quod leges toto Orbe ſervandæ ſint, ſi ſolum Romæ ſint publicatæ. Nam lex Pontificia non obligat in actu ſecundo fideles, qui neſciunt ejus publicationem Romæ factam; Unde non peccant illas tranſgrediendo ante notitiam promulgationis, atque adeo nullum onus hinc ſequitur importabile.

Objiciunt Authenticam laudatam incipientem, *Ut novæ Conſtitutiones*, in qua jus civile requirit, promulgationem legum faciendam eſſe in ſingulis Provinciis; Jus autem Canonicum tacite acceptat, & vult ſervandum eſſe jus Civile in iis rebus, in quibus aliquid contrarium, aut diverſum non diſponit; ut oſtendemus art. ſequenti; Cum autem promulgatio in ſingulis Provinciis requiſita non opponatur juri Canonico, nec bonis moribus, immo conferat ad majorem legum ſuavitatem, cum tollantur occaſiones allegandi, & fingendi ignorantiam, ſequi videtur, quod etiam in legibus Pontificiis requiratur promulgatio pro ſingulis Provinciis.

Huic tamen argumento reſpondebimus art. ſequenti, ubi oſtendemus requiri in legibus Imperatoriis duos menſes.

IV. Ex dictis ſequitur primo, quod qui per revelationem tantum ſciret factam jam eſſe in loco debito legis promulgationem, tali lege teneatur. Ratio eſt, quia non requiritur, quod humano modo veniat ad aures alicujus legis promulgatio, ſed ſatis eſt, quod quomodocumque cognoſoatur: Et eadem eſt ratio de præcepto Superioris, quod obligat ſubditum, quomodocumque hic cognoſcat voluntatem Superioris; Ita communiter; quamvis probabilis ſit ſententia oppoſita Suar., & Cajet., quam exponemus art. ſequenti, quod ſcilicet qui per revelationem ſciret promulgationem legis, non teneretur illa, antequam humana poſset notitia legis eo devenire.

V. Sequitur ſecundo, quod lex irritatoria contractus, ſi ſit ſufficienter promulgata, irritet contractus poſt promulgationem celebratos, quamvis a contrahentibus ignorata ſit promulgatio, unde contrahendo non peccaverint. Sic, verbi gratia, Matrimonium clandeſtinum eſt nullum, ubi Tridentinum eſt receptum, quamvis ignoretur publicatio legis a Tridentino factæ. Ratio eſt, quia quamvis ignorantia excuſet a culpa, & pœna, non tamen ab effectu legis, qui abſque cognitione legis incurri poteſt, ſicut eſt reſciſſio contractus: Et ideo donatio facta a Novitio ante duos menſes Profeſſionis eſt invalida, etiamſi legem Tridentini ille ignoret; Et collatio beneficii facta illegitimo eſt invalida, quamvis collationis invaliditatem ignoret; Ac demum qui merces vendit majori pretio,

quam

quam ferat taxa jam promulgata, tenetur ad reſtitutionem exceſsus pretii, quamvis non peccaverit contra illam legem invincibiliter ignoratam; hæc enim reſtitutio non eſset facienda ex injuſta acceptione, atque adeo in pœnam, ſed ex re accepta ſine juſto titulo.

VI. Dices; Leges revocatoriæ Privilegiorum, & indulgentiarum non ſtatim obligant poſt promulgationem; ergo neque leges reſciſſoriæ contractus. Antecedens patet; Nam ſiquis habeat Privilegium abſolvendi a reſervatis, & poſt publicationem legis revocantis hujuſmodi Privilegium, invincibiliter tamen ignoratam, abſolvat a reſervatis, valide abſolvit.

Reſpondeo, conceſſo antecedente, nego conſequentiam: Diſparitas eſt primo, quia privilegium eſt favorabile, & favores ſunt ampliandi; Secundo in iis caſibus non cenſetur Superior habere intentionem obligandi, antequam innoteſcat revocatio privilegii; alioquin plura incommoda ſequerentur: Si enim Pontifex dat juriſdictionem ei, qui audit confeſſiones ex errore communi cum titulo colorato, ne ſequantur in Eccleſia multa incommoda, a fortiori Superior in caſu noſtro juriſdictionem non revocat ante notitiam revocationis; plus enim eſt conferre, quam revocare; ſed de hac re fuſius in fine art. ſequentis.

VII. Quæritur tertio; Quibuſnam verbis Legislator ſua lege dicitur non hortari, ſed præcipere?

Reſpondeo ex Sanch. lib.6. cap.4. num. 33. his, & ſimilibus verbis: Præcipio, Jubeo, Injungo, Edico, Impero, Prohibeo, Interdico, Veto, Teneantur omnes: Quod ſi dicat, Volumus, Decernimus, Statuimus, Stabilimus, Monemus, Sancimus, Innovamus, hujuſmodi verba ſunt indifferentia ad ſignificandum conſilium, hortationem, aut præceptum, & idcirco niſi aliud addatur, ſemper ſtandum pro libertate, ut non ſignificent præceptum, ſed conſilium; Quod ſi addatur, In virtute Sanctæ obedientiæ, vel Spiritus Sancti, aut ſub obteſtatione Divini judicii, ſub indignatione Apoſtolorum Petri, & Pauli, Sub interminatione gehennæ, clare præceptum ſignificant: Dubitatur de verbis, Mando, & Debet. Sed communius docent importare præceptum. Dubitatur etiam de verbis imperativis, Facite, vel Faciant, Solvant, &c.: Sed in his ſtandum conſuetudini locorum, vel attendenda eſt materia, itaut ſi ſit gravis, importent præceptum, ſecus vero conſilium. Nam ſi vellet Superior præcipere, uteretur verbis fortioribus.

Dubitatur demum, an quando Superior utitur verbis præceptivis, ſemper velit præcipere ſub mortali? Aliqui docent in Jure Canonico præceptum ſemper eſſe ſub gravi, ſecus in Jure Civili; Et probant, quia in Clement. *Exivi*, *De Verbor. ſignificat.* declarat Pontifex, regulas Divi Franciſci obligare ſub mortali, ubi in iis habentur verba præceptiva. Sed communius docent, quod in materia gravi præſumendum ſit Superiorem velle ſub gravi præcipere, in levi ſub levi; quia præſumendum eſt, quod velit ſe materiis rerum accommodare. Alii tamen apud Sanch. putant, quod Legislator non præcipiat ſub gravi materiam gravem, niſi id explicet verbis clare exprimentibus obligationem gravem: Quare licet dicat, ſub præcepto injungimus, poterit aliquando his verbis ſignificari obligatio ſub levi, quia poteſt etiam aliquid præcipi ſub levi.

ARTICULUS V.

De lapſu temporis ad legis obligationem requiſiti.

I. Leges non obligare, niſi poſt duos menſes a promulgatione in ſingulis Provinciis, non pauci docuerunt.

II. At leges Pontificias poſt promulgationem factam in Curia Romana ſtatim obligare, docent communius.

III. Requiritur tamen aliquod tempus prudentium judicio ſtatuendum, ut novæ legis notitia ad Communitatem perveniat, & tunc omnes obliget.

IV. Eccleſia leges civiles admittit, ubi nec rationi, nec Legibus Canonicis adverſantur.

V. Non ſolum pro foro externo, ſed nec pro interno leges obligant ante lapſum ſive duorum menſium a promulgatione, ſive alterius temporis congrui.

VI. Idque verum eſt etiam de legibus aliquem contractum irritantibus.

VII. Necnon de legibus revocatoriis Privilegiorum. Quod extenditur ad revocationes Procuratorum, quorum geſta (dempto Matrimonio) valida ſunt, donec revocatio iis innotuerit.

VIII. Si de novo aliquis caſus reſervetur, abſolutio collata ex ignorantia talis reſervationis eſt invalida.

IX. Si-

IX. Sicut privilegii revocatio debet innoteſcere perſonæ privilegiatæ, ut habeat effectum ſuum; ita pariter conceſſio privilegii.

X. Privilegium Communitati conceſſum, ſi huic innoteſcat, validum eſt etiam relate ad perſonam particularem ignorantem illud.

I. IN Authentica, quæ incipit, *Ut factæ novæ Conſtitutiones*, dicuntur conſtitutiones non valere, niſi poſt duos menſes a promulgatione. Hinc nonnulli apud Farinac., & Pal. putarunt, non ſolum leges Imperatorias, de quibus ibi eſt ſermo, ſed etiam Conſtitutiones Pontificias, & Regias, & cujuſcunque Principis ſupremi requirere lapſum duorum menſium a publicatione, ut incipiant obligare; Quam opinionem eſſe communem aſſerit Martin. Becan. part. 6. tract. 3. cap. 6. quæſt. 7. concluſ. 1. Ratio eſt, quia ubi jus Canonicum nihil diſponit, ſervandum eſt jus Civile, ſi bonis moribus non repugnet; nam in *cap. 1. De novi operis nunciatione* dicitur: *Sicut leges non dedignantur Sacros Canones imitari, ita Sacrorum Canonum Statuta Principum Conſtitutionibus adjuvantur*. Ex quo argumento deducunt, debere etiam leges Pontificias, ſicut Imperatorias in ſingulis Provinciis promulgari, ut obligent; Et utramque opinionem ut probabilem admittunt plures apud Suar., & Sal. diſp. 12. ſect. 3., & Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 9.

II. Sed communiter Doctores docent, leges Pontificias ſtatim poſt promulgationem Romæ factam eſſe validas; quia Pontifex non arctatur legibus Civilibus; Idque conſtat ex uſu; Cum enim contentus ſit, Bullam Cœnæ in ſola Curia Romana publicari, ut velit ſtatim illam obligare, conſtat nolle acceptare Authenticam illam, tum quoad promulgationem legum in ſingulis Provinciis faciendam, tum quoad lapſum duorum menſium poſt promulgationem, ut incipiant obligare; Immo aliquando voluit Pontifex Bullam aliquam obligare ante duos menſes, aliquando ultra duos menſes a promulgatione, aliquando ſtatim. Nam in cap. *Cum ſingulæ, de Præbendis in 6.* dicitur: *Circa eos, qui plures Prioratus, vel Eccleſias habent, volumus, ut infra menſem, poſtquam præſens conſtitutio ad eoſdem pervenerit, unum ex ipſis, quem retinere voluerint, reliquis dimiſſis, eligere teneantur*. Et Pius IV. anno 1564. in Evulgatione Tridentini trium menſium ſpatium aſſignavit poſt promulgationem ad obligandum; Bulla vero Cœnæ, & aliæ hujuſmodi, quæ non habent determinatum tempus ad obligationem, ſtatim obligant, ex Navar. & Pal.

III. Notavit tamen Pius IV. in Bulla ſuper tempore obligationis Concilii, jure communi ſancitum eſſe, ut conſtitutiones novæ vim non obtineant, niſi poſt certum tempus; Unde fit, quod quando in conſtitutionibus novis non præfigitur tempus determinatum ad obligandum, intentio Pontificis ſit, quod non obligent, niſi poſt tempus, quod prudentium judicio requiritur, ut notitia novæ legis ad communitatem perveniat; Et ideo docuit Suar. ex Cajet., quod ſi quis per revelationem ante tale tempus notitiam haberet legis jam promulgatæ, non teneretur illam ſervare. Quamvis autem requiratur aliquod tempus jure communi, ut obligent leges novæ; tamen Eccleſia non tenetur ſervare jus Cæſareum, quod ſcilicet per ſpatium duorum menſium non obligent; cum poſſit hoc tempus coarctare, vel dilatare.

IV. Ad rationem in contrarium reſpondet Pal., acceptari quidem ab Eccleſia leges Civiles, quando nec repugnant rationi, nec adſunt leges Canonicæ, quibus tales cauſæ decidi poſſunt; hujuſmodi enim acceptatio fuit moraliter neceſſaria; quia nulla aptior regula ad lites decidendas, quam lex civilis, quando lex Canonica deficit. At in modo ferendi leges ſuas Eccleſia non debuit ſervare modum præſcriptum a legibus Civilibus; immo ex uſu conſtat, talem modum noluiſſe ſervare.

Quod diximus de legibus Pontificiis, dicendum a fortiori de legibus Regis, & alterius ſupremi Principis, qui leges Imperatorias ſervare non tenetur; ut notant Sal., & Vaſq. apud Bonac., liberum quippe eſt illis in modo ferendi leges, vel nullum tempus requirere ad obligandum poſt promulgationem, vel aliud ſpatium, quam duos menſes; quamvis non poſſint tranſgreſſores legum puniri, ſi conſtet, moraliter non potuiſſe eam notitiam adhuc ad illos pervenire; Verbi gratia, ſi feratur Romæ lex menſe Januario, non poteſt puniri in Indiis, qui illam tranſgreditur menſe Februario; quia non potuit intra tam breve tempus illuc devenire notitia talis legis. Dixi, *a fortiori*, quia non obſtat pro legibus Regiis ratio adducta pro legibus Pontificiis. Ratio itaque a priori eſt, quia obligatio legis pendet ab intentione Legislatoris; ergo niſi hic exprimat, quod no-

lit

lit obligare, niſi poſt duos menſes a promulgatione, (ut explicavit Imperator in illa Authentica) cenſetur, quod velit obligare ſtatim. Ita Suar., Sal., Vaſq., & alii contra Valent., Reginald., Navar., Sa, & alios probabiliter putantes, quamcumque legem ſive Imperatoris, ſive Papæ, ſive Regis, aut alterius Supremi Principis non obligare, niſi poſt duos menſes a promulgatione: Si tamen non exprimant ſe velle ſtatim obligare; quia, niſi aliud exprimant, cenſentur velle leges ferre juxta modum ab Imperatore in Authentica præſcriptum, qui eſt valde rationi conſonus, non ſolum ut ignorantes non ligentur, ſed etiam ut omnes ſimul obligari incipiant, & ſic vitetur omnis confuſio, rixa, & imparitas ſubditorum, ſi alii ante alios obligarentur; Quod ſi Judices Romæ non procedant juxta hanc ſententiam, non hinc ſequitur, quod ſententia iſta careat ſua auctoritate, & probabilitate.

V. Rogabis primo; Num lapſus duorum menſium poſt promulgationem requiratur, ut leges obligent pro foro externo, an etiam pro interno; unde qui ante tale tempus haberet notitiam legis promulgatæ, præſertim Imperatoris, teneretur in conſcientia illam ſervare.

Reſpondeo, probabiliorem eſſe ſententiam Suar. lib. 3. cap. 18., num. 5., quod ante lapſum duorum menſium nulla ſit obligatio in conſcientia; Cum enim in Authentica, *Ut Novæ Conſtitutionis*, dicatur, quod valeant novæ Conſtitutiones poſt duos menſes, clare ſequitur, quod ante lapſum hujus temporis nullam vim habeant; unde non obligent in conſcientia.

Adde ex Suar., quod lex civilis cum nolit obligare pro foro externo ante lapſum duorum menſium, a fortiori non vult obligare pro foro interno; quia per ſe primo intendit obligationem politicam, & externam, & ſolum ſecundario internam in ordine ad illam.

Demum, ut diximus ex Bulla Pii IV., jure communi ſancitum eſt, quod novæ leges vim non obtineant, niſi poſt certum tempus; ergo ſi vim non habent, neque obligant in conſcientia.

VI. Rogabis ſecundo; An ſaltem requiratur lapſus alicujus temporis poſt promulgationem ad valorem legis irritantis aliquem contractum?

Reſpondeo, leges, ut rationabiliter fiant, debere aliquod tempus poſt promulgationem præfigere, ut incipiant obligare; aliter eſſent plenæ periculis, ut loquitur Sotus; non eſſent utiles Communitati, ut loquitur Salas; eſſent irrationabiles, ut loquitur Molina; & videntur aliquo modo pugnare cum jure naturali, ut loquitur Suar. Nam ſi, verbi gratia, lex prohibens Matrimonium clandeſtinum irritaret matrimonium ſtatim poſt promulgationem, multæ Virgines, quæ ignoranter contraherent, paterentur grave damnum, ſi cogerentur deinde contractum reſcindere. Quare licet aliqua lex irritatoria poſſet ita ferri, ut ſtatim obliget, verbi gratia, lex irritans collationem beneficiorum factam illegitimis, quia hinc nulli damnum ſequeretur; leges tamen irritatoriæ contractus cum damno plurimorum non debent ita ferri, ut ſtatim obligent; Proinde niſi Pontifex exprimat tempus, quo velit, ut incipiant obligare, interpretanda eſt benigne mens Legislatoris, quod ſcilicet velit, ut incipiant obligare ſtatim poſt promulgationem factam in ſingulis Provinciis, ſeu Archiepiſcopatibus, vel poſt lapſum duorum menſium a promulgatione; Niſi quis vellet dicere cum nonnullis, quod ſaltem ex benigna Legislatoris mente non irritent hujuſmodi leges contractus, niſi illorum, qui vel habuerunt, vel humano modo habere potuerunt notitiam talium legum, etiamſi in lege dicatur, quod ſtatim obliget.

VII. Quod dictum eſt de legibus irritatoriis, dicitur etiam de revocatoriis privilegiorum, & Indulgentiarum, quæ vim non habent, niſi facta ſufficienti promulgatione; aliter grave damnum ſequeretur, ſi, verbi gratia, privilegium eligendi Confeſſarium revocaretur, & lex iſta revocatoria haberet effectum ſuum, antequam poſſet ad notitiam privilegiati pervenire; Immo quia favores ſunt ampliandi, ideo non cenſentur revocata Privilegia, & Indulgentiæ, niſi poſt promulgationem, & inſinuationem factam iis, ad quos pertinet.

Similiter quod dictum eſt de legibus revocatoriis, extendi etiam debet ad revocationes Procuratorum, quæ non habent ſuum effectum, antequam ſint ipſis intimatæ, ex leg. *Si mandaſſet ff. Mandati*; Unde acta Procuratoris ignorantis ſuam revocationem ſunt valida; excepta celebratione matrimonii, quod debet eſſe maxime voluntarium, & ideo eſt irritum, ſi fiat per Procuratorem ignorantem ſuam revocationem, ex leg. *Si pœnituit ff. de ritu nuptia-*

ptiarum, apud Sanch. lib. 1. diſp. 11.

VIII. Notandum tamen hic ex Vaſqu. quod ad hoc ut revocetur privilegium perſonæ particulari factum, debeat illi inſinuari revocatio; Contra, ut revocetur privilegium factum Communitati, ſatis ſit, quod revocatio innoteſcat ipſi Communitati; Unde ſiquis, verbi gratia, poſt promulgationem decreti Tridentini ſeſſ. 23. cap. 15., quod nemo confiteatur, niſi Sacerdoti approbato, confiteretur Sacerdoti non approbato, confeſſio eſſet irrita, quia lex revocatoria conſuetudinis ſatis eſt, ut promulgetur Communitati. Ex quo etiam Vaſqu. infert, quod ſi reſervetur de novo aliquis caſus, abſolutio collata ex ignorantia talis reſervationis ſit invalida; unde tenetur pœnitens iterum peccatum illud confiteri, ſi deinde ſit conſcius talis reſervationis factæ, & publicatæ Communitati, antequam bona fide confiteretur.

IX. Ex hac doctrina reſolvitur etiam celebris illa quæſtio, An ſcilicet ſicut revocatio privilegii debet innoteſcere perſonæ privilegiatæ, ut habeat effectum ſuum, ita prima conceſſio privilegii debeat etiam innoteſcere illi, cui conceditur, ut poſſit illo uti.

Ad quod reſpondetur affirmative cum communiori apud Sal. diſput. 12. ſect. 8.; Præſertim, ut advertit Vaſq., ſi privilegium habeat vim diſpenſationis; Ut ſiquis petat privilegium contrahendi Matrimonium in gradibus prohibitis, & poſt obtentam diſpenſationem contrahat, antequam habeat notitiam certam talis diſpenſationis, matrimonium ſic celebratum eſſet irritum, niſi aliter conſtaret de mente Pontificis; Quicquid in contrarium dicat Sal. loc. cit. Ratio eſt, quia ſicut lex debet innoteſcere Communitati, ut ſit valida, ita privilegium debet innoteſcere, & ſuo modo promulgari perſonæ, cui conceditur, ut effectum ſuum ſortiatur.

X. Unde patet diſparitas, quod ſi impedimentum illud tolleretur non per privilegium, ſeu diſpenſationem factam perſonæ particulari, ſed per legem reſpicientem Communitatem, tunc ſi perſona privata contraheret matrimonium cum tali impedimento ignorans talem legem, licet peccaret, valide tamen contraheret. Ratio eſt, quia ad valorem legis ſatis eſt, ut promulgatio innoteſcat Communitati, ſeu majori parti Communitatis, non ſingulis. Contra vero, ad valorem privilegii conceſſi perſonæ particulari requiritur, ut illi innoteſcat.

ARTICULUS VI.

De Acceptatione Legis.

I. Leges univerſim ferri ſolent ſub tacita conditione, quod acceptentur.

II. Peccat tamen Communitas, ſi citra juſtam cauſam legem non acceptat.

III. Lex acceptata ceſſat obligare, ſi a majori parte Communitatis non obſervetur. Sed quodnam tempus requiritur ad legem per deſuetudinem abrogandam?

IV. Num poſſit Legislator obligare ſubditos renuentes legem acceptare? Et quando id poſſit, aut velit?

V. Quid veniat hac in re nomine Communitatis, a cujus majori parte debeat lex acceptari, ut obliget?

VI. Lex a principio non acceptata, ſi ſucceſſu temporis acceptetur, tunc obligat.

I. Eſt pariter legis conditio, ut ſit uſu recepta, ſeu acceptata a majori parte Communitatis; non quaſi vero Legislator, & præſertim Pontifex, qui non a Populo, ſed a Chriſto Domino poteſtatem habet ferendi leges, non poſſit illas ferre independenter ab acceptatione Communitatis; ſed quia univerſim etiam a Pontifice leges ſub hac tacita conditione ferri ſolent, quod a Communitate acceptentur; id enim videtur conſonum benignitati Legislatorum, ne nimis oneroſi videantur ſubditis ſuis: Unde in leg. *de quibus ff. de legibus* hæc habentur: *Leges nulla alia de cauſa nos tenent, niſi quod judicio populi receptæ ſunt*: Et idcirco communiter docent, Matrimonium clandeſtinum eſſe validum, ubi Tridentinum non eſt acceptatum; quia lex Tridentini non obligat, ubi non eſt a majori parte Communitatis acceptata, eo quod Pontifex ex ſua benignitate ſub ea tacita conditione leges Tridentini tulerit, quod ſcilicet a majori parte populi acceptarentur.

II. Certum tamen eſt, quod ſi ſubditi legem aliquam ſine ulla rationabili cauſa nollent acceptare, peccarent, ut conſtat ex prop. 28. damnata ab Alex. VII., quæ dicit: *Populus non peccat, etiamſi abſque ulla cauſa non recipiat legem a Principe promulgatam*; Et ideo procul dubio peccarunt primi illi, qui in Gallia leges Tridentini ſine rationabili cauſa acceptare noluerunt. Cum autem nunc non ſint ibi acceptatæ, & Pontifex nolit, quod obligent, ubi non ſunt acce-

acceptatæ, ideo de facto in Gallia Leges Tridentini non acceptatæ non obligant; Et communiter docent, quod ibi Matrimonium clandeſtinum quamvis eſſet illicitum, eſſet tamen validum, niſi lex iſta Tridentini fuiſſet poſtmodum acceptata juſſu Regio jam ab anno 1602., ut habet Leſſius in Auctar. V. Sponſalia. Tunc autem dicitur lex aliqua non eſſe acceptata, ſeu recepta, quando major pars populi proſeqnitur facere, quod prius facere conſueverat ante legis promulgationem; idque verum eſt, ſive Populus ſciat legem promulgatam eſſe, ſive ignoret, ut notant Suar., Sal., Bonac. & alii communiter: Contra vero dicitur lex acceptata, quando major pars populi illam obſervat, aut approbat verbo, vel ſcripto, vel ſaltem illam non rejicit, aut improbat; Nam lex aliqua poteſt aliquando non obſervari, quia non accidit caſus; ea tamen obligat, ſi non rejiciatur, aut improbetur a majori parte Communitatis; quia deſuetudo, ſeu non uſus nihil facit contra legem, quando caſus non accidit; & ſola conſuetudo in contrarium ſui uſus contra legem abrogat legem.

III. Sicut autem lex, quæ a principio non acceptatur, non obligat, ita pariter lex, quæ fuit a principio acceptata, ſi deinde incipiat non obſervari a majori parte Communitatis, ceſſat obligare: Sicut enim per conſuetudinem nova lex introducitur; ita per deſuetudinem vetus lex abrogatur. Quid autem requiratur, ut lex per deſuetudinem abrogetur, dicemus infra cum de conſuetudine; Aliqui enim cum Panorm., Bartol., & Rodriq. apud Sal. diſp. 13. ſect. 6. putant, quod ut lex vim amplius non habeat, ſatis ſint duo, vel tres actus legi contrarii, ſciente, & tolerante Legislatore, vel quod per decennium communiter non ſervetur Principe ignorante; unde decreta Conciliorum generalium, ſi per decennium in aliqua Provincia non ſerventur, amittunt ibi vim ſuam. Alii apud Sal. loc. cit. ſect. 2. verius docent, nullum certum tempus requiri, ut deſuetudo, ſeu non uſus legem abroget; quia nullum eſt jus, quod illud præſcribat, ſed ſatis eſſe, tot actus legi contrarios fieri a majori parte Communitatis, ſciente, & tolerante Legislatore, ut præſumatur, Legislatorem velle, ut lex amplius non obliget; Si enim vellet obligare, urgeret, ut ſervaretur, poſito quod commode id facere poſſit. Immo etiam quando habetur ignorantia Principis, non requiritur decennium; quia ad derogandum legi ſatis eſt voluntas habitualis Principis, quod nolit obligare contra morem, ex *Cap. 1. de Conſuet. in 6.*, quamvis autem decennium ſatis ſit, at non requiritur; cum nullum jus illud præſcribat, & uſus videtur eſſe in contrarium; cum non ſoleat illud tempus expectari, ſed ſatis ſit, quod a majori parte Communitatis per actus ſufficientes legi repugnatum ſit. Alii demum cum Azor. tom. 1. lib. 5. cap. 4. quæſt. 4. docent, legem Canonicam uſu receptam non tolli contraria conſuetudine, niſi quadraginta annis continuata, quamvis legem Civilem abroget contraria conſuetudo decem dumtaxat annis continuata; Sed hac de re fuſius quæſt. 6. ubi de Lege non ſcripta, ſeu de Conſuetudine.

IV. Quæritur nunc primo, an poſſit univerſim Legislator legitimus velle obligare ſubditos, etiamſi legem non acceptent?

Reſpondeo, aliquos cum Valent., & Nav. apud Sal. loc. cit. probabiliter negare; quia lex, quæ non eſt in commune bonum, non eſt valida; lex autem, quæ ſic fertur, non eſt in commune bonum; magnam enim excitare poſſet in populo perturbationem. Confirmatur, quia poteſtas data a Chriſto Domino Pontifici ad leges condendas, eſt data, ut loquitur Apoſtolus, *in ædificationem, non in deſtructionem:* Si autem velit obligare Communitatem contradicentem, non uteretur ſua poteſtate in ædificationem; nam exerceret illam cum periculo animarum. Princeps vero ſæcularis habuit poteſtatem a Populo; Populus autem potuit dare illi poteſtatem condendi leges ſub ea conditione, quod major pars Communitatis non contradicat, & ita data eſſe videtur ex uſu; & ſic eam dari, videtur expedire ad bonum commune, quia nullum majus ſignum de convenientia legis, quam acceptatio populi.

Secunda ſententia aſſerit, talem acceptationem requiri ſolum in lege civili, eo quod Rex accipiat ſuam poteſtatem a populo; non vero in Eccleſia, eo quod Pontifex habeat poteſtatem a Chriſto Domino.

Communiter tamen docent, non ſolum Pontificem, qui poteſtatem condendi leges a Chriſto Domino habuit, ſed etiam Principes ſeculares, qui poteſtatem hanc habent a populo, habere vim obligandi Populum independenter ab ejus conſenſu. Ita Suar., Vaſq., Sal., Lorca in prim. part. diſp. 20., ubi hæc habet: *Sententia hæc eſt evidens, nec oppoſita percipi poteſt: ſi enim liberum*

berum eſſet populo diſſentire, & leges reſpuere, non eſſent ſubditi, nam voluntate, non neceſſitate parerent. Ratio itaque eſt, tum quia alioquin major eſſet poteſtas in populo, quam in Legislatore, eo quod Populus poſſet poteſtatem Legislatoris impedire; Et valde debilis eſſet poteſtas Pontificis, ac Principis, ſi non poſſet obligare ad parendum legi, niſi ſub conditione acceptationis, ſeu non repugnantiæ; quam enim ſuperioritatem haberet, ſi non poſſet Communitatem obligare, niſi ipſa volente? Tum etiam quia hinc ſequeretur non poſſe Pontificem, & alios Principes cogere populum ad acceptandam legem aliquam rationabilem, juſtam, & bono publico convenientem; quod nemo dixerit; cum conſtet uſu, & conſuetudine puniri eos, qui legem promulgatam non acceptant. Quare licet non ſoleant Principes, & Pontifex ex propria benignitate velle obligare populum, niſi legem acceptet, poſſunt tamen independenter ab acceptatione velle illum obligare; Et præſertim Principes, qui Regnum jure belli acquiſierunt; tunc enim Principes non habent auctoritatem a Communitate, atque adeo ferre poſſunt leges cum omnimoda independentia ab illa.

Confirmatur, quia ex *cap. de Liguribus* 23. *quæſt.* 1. Princeps habet pleniſſimam vim coercitivam erga ſubditos independenter a populi voluntate; ergo habet etiam ſimilem vim præceptivam; quia intantum poteſt Princeps ſubditos coercere, & punire, inquantum poteſt illos obligare; unde eadem independentia requiritur, ut poſſit obligare, ſeu ferre leges, ac ut poſſit coercere, ſeu punire legum tranſgreſſores.

Ad rationes in contrarium adductas reſpondetur, requiri quidem ad valorem legis, quod reſpiciat commune bonum materia præcepta, ſed non requiri, quod Populus illam acceptet; Nec quia ſequitur perturbatio in Communitate ex lege non acceptata, ideo ſequitur, quod materia præcepta non reſpiciat bonum commune, atque adeo lex non obliget. Adde, quod major perturbatio ſequeretur in Communitate, ſi poſſet populus ad arbitrium legem acceptare, quam ſi aliquando cogatur ad legem acceptandam; & ideo poteſtas data a Chriſto Domino Eccleſiæ condendi leges independenter a populi acceptatione data eſt in ædificationem, non in deſtructionem. Non negaverim tamen, quod Legislator non debeat ea poteſtate uti, quando prævidet inde probabiliter futurum grave ſcandalum; & ideo præſumendum eſt ex benigna mente Legislatoris, quod ſemper velit legem arduam ferre ſub tacita conditione, quod acceptetur, quando lex eſt ardua, & difficilis: Dupliciter enim poteſt lex non obligare, ſi non acceptetur; vel ex defectu poteſtatis, vel ex defectu voluntatis in Legislatore obligandi Communitatem, quæ repugnat; Quamvis ergo detur poteſtas, certe univerſim non præſumitur dari voluntatem in Legislatore obligandi ad leges arduas Communitatem independenter ab acceptatione legis. Proinde bene notat Suar. quod quando lex præcepta eſt ardua, & difficilis, poteſt eſſe vera ſententia plurium Canoniſtarum in *cap.* 1. *de Tregua, & pace*, quod non obligent leges, niſi acceptentur; præſertim ſi ſint contra populi conſuetudinem, aut privilegium; Verbi gratia, ſi contra privilegium per legem imponantur tributa: In his enim caſibus poterit per Epichejam lex non ſervari, & interim humiliter inſtari apud Legislatorem, ut legem revocet, exponendo cauſas, ut docent Suar. l. 4. cap. 16. Sal. diſp. 18. ſect. 4., Salon., Bonac. punct. 6. num. 42. & alii; quia præſumitur talis voluntas Legislatoris: Quod ſi ad hujuſmodi ſupplicationem Princeps taceat, neque confirmando, neque revocando legem, ex Sal. cenſeri poterit lex revocata, niſi oppoſitum conſtaret aliunde: Quando tamen leges ſunt ſuaves, & moderatæ, debent omnino acceptari, & peccant, qui incipiunt illas non ſervare oblata occaſione; quamvis deinde ſi populus perſiſtat in lege non ſervanda, poſſit præſcribere, videlicet ut lex non amplius obliget; Et ideo lex Tridentini irritans matrimonium clandeſtinum non obligat, ubi Tridentinum non eſt receptum.

Inſtabis; in *leg. de quibus ff. de Legibus* habetur, quod leges nulla alia de cauſa nos tenent, niſi quod judicio populi ſunt receptæ; Et Philoſophus 2. *Politicorum cap.* 6. docet, legem nullam vim habere, ut pareatur, niſi ex more; qui tamen non fit niſi temporis longitudine: ergo lex, niſi acceptetur, non obligat.

Confirmatur, quia Gratian. *cap. In iſtis diſt.* 4. dixit; quod leges inſtituantur, dum promulgantur, firmentur autem, cum moribus utentium approbantur. ergo ut prius.

Reſpondeo hæc in eo ſenſu intelligenda eſſe, quod leges obligent ex inſtitutione, & promulgatione ipſarum, ita tamen, ut ſi conſuetudo contra illas prævaleat, abrogentur, & deſinant obligare, ut infra dice-

dicemus; Unde acceptatio populi deſervit, ut non abrogentur, non vero ut a principio obligent.

Ad confirmationem Archidiacon. reſpondet, firmari Leges moribus utentium firmitate facti, non juris; quia obligatio legum habetur ab inſtitutione, & promulgatione; deinde continuationem, & firmitatem habent a conſuetudine; ſi enim conſuetudo ſit contra legem, lex abrogatur.

V. Quæritur ſecundo, quid veniat nomine Communitatis, quando dicitur, quod lex acceptari debeat a majori parte Communitatis?

Reſpondeo cum Bonac., Azor. dub. 35. num. 10., nomine Communitatis non venire Communitatem univerſalem complectentem plures Communitates, ad quas lex fertur, ſed venire quamlibet Communitatem particularem: Verbi gratia, ſi Imperator ferat legem aliquam pro omnibus ſuis Provinciis, ut obliget ſingulas Provincias, debet a majori parte ſingularum Provinciarum acceptari, & non ſatis eſt, quod a pluribus Provinciis acceptetur; Unde ſi a majori parte unius Communitatis, non alterius acceptetur, illam tantum Communitatem obligabit, non alteram. Hinc, ut lex Tridentini obliget in Hiſpania, & non in Gallia, ſatis eſt, quod ſit recepta in majori parte Hiſpaniæ, & non Galliæ, & in Hiſpania obligaret, etiamſi per reliquas Orbis partes non eſſet acceptata, & non obligaret. Quomodo autem Communitas particularis determinanda ſit, judicio prudentum ſtabiliendum ex Valent. Nam ſi lex aliqua æque reſpicit, verbi gratia, omnes religiones, ſi a majori parte religionum non obſervetur, non tenentur aliæ religiones ad illam ſervandam; Et ſi lex aliqua æque eſt juſta, utilis, & conveniens omnibus Provinciis, tunc ſi major pars Provinciarum illam non acceptet, non tenentur aliæ acceptare, ut notat Sal. l.6.; quia non tenentur ipſæ ſolæ portare pondus legis, quando non eſt major ratio, cur ipſæ potius, quam aliæ obligentur; Contra vero, ſi ſit peculiaris utilitas, neceſſitas, vel poſſibilitas, ut obſervetur in una potius, quam in altera parte Communitatis univerſalis, tunc ſingulæ illæ partes conſtituunt unam Communitatem particularem; ita ut ſatis ſit, quod a majori parte illius Communitatis particularis acceptetur, ut obliget.

Sicut autem lex poteſt obligare unam Provinciam, a qua acceptatur, non aliam; ita poteſt obligare ſecundum unam ejus partem, ſecundum quam ipſa lex acceptatur, non ſecundum aliam. Hoc pacto notat Navar., Extravagantem illam Pauli II. *Ambitioſæ* de non alienandis rebus Eccleſiaſticis, in aliquibus Diæceſibus Hiſpaniarum obligare ſolum ſecundum nullitatem contractus in ea prohibiti, non vero ſecundum pœnam excommunicationis; quia ſolum prior illa pars legis eſt ibi acceptata. Ratio eſt, quia eadem eſt proportio totius ad totum, ac partis ad partem; & quod dicitur de toto, dici etiam proportionaliter debet de parte, ex *leg. Quæ de tota ff. de rei vindicatione*; ergo ſi non uſus, ſeu non receptio totius legis ſuſpendit obligationem totius legis, pariter non uſus, ſeu non receptio partis legis ſuſpendit talis partis obligationem.

VI. Quæritur tertio, An ſit valida lex, quæ a principio non fuit acceptata, ſi poſtea ſucceſſu temporis acceptetur?

Reſpondeo affirmative; quia lex per non acceptationem non fuit extincta, ſed quodammodo ſuſpenſa, atque adeo poteſt obligationem parere, ſi acceptetur: Unde fit, non eſſe idem, legem eſſe revocatam, ſeu abrogatam, & legem non eſſe acceptatam; Nam per revocationem, ſeu abrogationem extinguitur; per non acceptationem vero veluti conſopitur, & ſuſpenditur; Non ſecus ac ſi ratione alicujus impedimenti, verbi gratia ignorantiæ, aliquando per accidens non obliget, eo ſublato, incipit obligare. Quis enim dixerit, quod lex ignorata in actu primo non oblig t? Idem itaque dicendum eſt de lege nondum acceptata, quod ſcilicet obliget in actu primo, & poſt acceptationem obliget in actu ſecundo; ſicut lex ignorata, adveniente ejus notitia, obligat etiam in actu ſecundo.

ARTICULUS VII.

De Perpetuitate Legis.

I. Leges prout a præceptis diſtinctæ debent ſemper perdurare, donec revocentur.

II. Præceptum reſpicit bonum perſonæ privatæ, & expirat morte præcipientis; Lex vero reſpicit bonum commune, & eſt perpetua.

III. Mandatum continens commiſſionem juriſdictionis non expirat morte Mandantis, ſi res non ſit integra.

IV. Mandatum teſtatoris, utpote domini proprietatis, non juriſdictionis, confirmatur potius, quam expiret poſt ejus mortem.

V. Quamvis præceptum generale poſſit communi-

nitatem reſpicere, & eſſe perpetuum, non ſecus ac Lex, adhuc tamen multifariam differt a Lege.

VI. Poteſt Legislator ſupremus legem ferre, qua præcipiatur, ut præcepta Superiorum inferiorum non expirent morte præcipientis.

I. DIximus ex Suar., legem eſſe præceptum commune, juſtum, ac ſtabile ſufficienter promulgatum; Unde videndum quænam ſtabilitas, ſeu perpetuitas legi conveniat.

II. Quæritur itaque primo, An leges omnes debeant ſemper durare?

Reſpondeo cum communi; Leges prout diſtinctæ a præcepto debent obligare ſemper, niſi revocentur; Quare omnibus legibus competit perpetuitas negativa, quatenus ſi non revocentur aut per legem, vel per conſuetudinem in contrarium, ſemper obligant; Non omnibus vero competit perpetuitas poſitiva, itaut ſemper debeant actu obligare; ſed ſolum legibus a Chriſto Domino latis in lege Evangelica, quæ uſque ad diem judicii obligabunt. Ratio, cur debeat legi perpetuitas competere, eſt, tum quia id conſtat multis juribus, & conſuetudine legum humanarum; tum etiam ratione: Primo, quia eſt neceſsaria ad finem legum perpetuitas; aliter haberetur quotidiana mutatio in Republica cum magno damno Communitatis: Secundo, quia Papa poteſtatem habet condendi leges a Chriſto Domino, qui nunquam moritur, & voluit, ut legibus Vicarii ſui obtemperetur, non ſecus ac ſuis: Princeps vero poteſtatem habet condendi leges ab ipſa Communitate, quæ ſemper pariter in ratione Communitatis perſeverat; ergo leges tam Canonicæ factæ a Papa, quam Civiles latæ a Principe poſſunt, & debent ita ferri, ut nunquam extinguantur, donec revocentur.

Quare hanc aſſignant communiter Doctores diſparitatem inter Legem latam per modum Conſtitutionis, & Præceptum latum ab homine per modum perſonalis Præcepti; quod ſcilicet Præceptum ſuperioris ſolum debeat reſpicere bonum perſonæ particularis, cui imponitur, & non commune: Contra Lex reſpicere debet bonum Communitatis, non ſingulorum, quibus imponitur: Præterea præceptum expirat morte præcipientis, non vero lex. Unde Silveſt. V. *Mandatum* quæſt. 3. ait, *Præcepta expirant morte præcipientis, niſi fiant per modum Conſtitutionis, ut conſuetudo interpretatur*. Hinc quia Bulla Cœnæ olim ferebatur pro uno tantum anno, tunc illius Cenſuræ reputabantur eſſe ab homine, non a Jure; quia vero a tempore Pii V., Gregor. XIII., & Sixti V. eadem Bulla lata eſt, donec revocetur, & ſolum quotannis renovatur, ideo nunc, ut notat Navar., ejus Cenſuræ reputantur a Jure.

III. Notandum tamen, quod mandatum, per quod datur commiſſio Juriſdictionis, tunc expirat morte mandantis, quando res eſt integra, ſeu quando non eſt incepta cauſa, ſeu commiſſio delegata; Quod ſi res non ſit integra, ſeu ſi cauſa ſit incepta, non expirat morte mandantis, ſed donec cauſa perficiatur, perſeverat: Exempli gratia, ſi mandatum, vel facultas data ſit Confeſſario audiendi confeſſionem talis Pœnitentis, non expirat mortuo, vel amoto mandante, ſi cæpta jam ſit confeſſio, donec perficiatur: Si tamen mandatum non contineat commiſſionem jurisdictionis, ſemper expirat morte mandantis, etiamſi res non ſit integra; V. G. mandatum de danda eleemoſyna, etiamſi latum ſit ſub cenſura, expirat morte mandantis, quamvis res ſit cœpta impleri, ut notat Sal. diſp. 1. ſect. 9. num. 62.

IV. Solum mandatum Teſtatoris non expirat, ſed potius confirmatur poſt ejus mortem, etiamſi res integra ſit, ex *leg.* 1. *ff. de Teſtamentis*; quia Teſtator mandans non ſe habet ut Superior, ſeu dominus juriſdictionis, ſed ut dominus proprietatis diſponens de rebus ſuis, ſicut qui mandat largitionem eleemoſynæ: In hoc enim differt dominus proprietatis ab eo, qui dominium habet jurisdictionis, ſeu a ſuperiore, quod dominus proprietatis poſſit præcipere ea, quæ reſpiciunt bonum proprium, quamvis ſint in gravamen aliorum; Contra Superior ſolum præcipere poteſt, quæ ſpectant ad bonum Communitatis. Sententia pariter judicis poſt hujus mortem perſeverat, quia eſt veluti lex, & hoc expedit ad bonum publicum, ne delicta maneant impunita.

V. Quæritur ſecundo, An ſicut leges omnes de ſe ſunt perpetuæ, ita præcepta omnia ſint ad tempus, & expirent morte mandantis?

Reſpondeo aliquos putaſſe, quod omnia præcepta facta Communitati de ſe ſint perpetua, & habeant rationem legis; Contra tamen præcepta omnia facta perſonæ particulari habeant rationem præcepti, & expirent morte mandantis; quia præceptum, quod

quod ſit communitati, ſit nomine communitatis, quæ ſemper durat, & reſpicit bonum commune; præceptum vero factum perſonæ particulari reſpicit bonum illius, quod non ſemper durat; Et (ut loquitur Vaſq. part. 2. diſp. 151. cap. 2.) imponitur a ſuperiore ut habente curam illius, cui præceptum imponitur, atque adeo non imponitur nomine Reipublicæ, ſed nomine proprio ipſius ſuperioris, quatenus ad ipſum ſpectat cura ſingulorum; quæ cura cum expiret morte, vel mutatione ſuperioris, ideo etiam præceptum tunc ceſſat. Sed verius, & communius Doctores docent, quod tam præcepta, quam leges poſſint reſpicere Communitatem, & quod utraque poſſint eſſe ſtabilia, & perpetua; Si enim poteſt ſupremus Princeps ſua lege obligare Communitatem perpetuo, quare non poterit perpetuo etiam obligare ſuo præcepto perſonam particularem, itaut morte præcipientis non expiret præceptum, ſed duret quouſque ab alio ſuperiore revocetur? Ideo enim poteſt Communitatem perpetuo obligare, quia Communitas Principi, & Chriſtus Dominus Pontifici dedit poteſtatem perpetuo obligandi Communitatem; atqui non eſt ratio, cur non poſſit dici, quod iiſdem data ſit etiam poteſtas obligandi perpetuo perſonam particularem: ergo poteſt ferri præceptum perpetuo durans a Principe ſupremo, qui ſcilicet habeat poteſtatem diſpenſandi in jure communi, vel Regni. Quamvis id non poſſit fieri a Principe inferiore, qui debet præcipere juxta jus commune, quod fert, ut præcepta morte præcipientis expirent.

Dices; non differret præceptum a lege, ſi tam præceptum, quam lex poſſent reſpicere Communitatem, & perpetuo durare.

Reſpondeo negando ſequelam; differrent enim primo, quia præceptum jure communi, & natura ſua expirat morte præcipientis, non vero lex: Secundo, quia præceptum poteſt reſpicere particulares perſonas, lex vero eſſentialiter reſpicit Communitatem: Demum præceptum generale reſpiciens Communitatem differt a lege, quia lex eſt illa, quæ fertur per modum ſtatuti, ſeu conſtitutionis, & reſpicit Territorium, atque adeo, ut notat Panormit. apud Sal. diſp. 14. ſect. 4., obligat etiam forenſes; Contra vero præceptum generale obligat ſolum cives; Et niſi oppoſitum exprimat Supremus Princeps, natura ſua expirat mortuo, vel amoto præcipiente. Unde cenſura lata a jure, ſeu a lege ſemper durat; Cenſura vero lata ab homine per generale mandatum, ſeu per generalem ſententiam (ut erat Bulla Cœnæ ante Pium V., & Gregor. XIII.) morte mandantis expirat. Quamvis autem Epiſcopus, ut infra dicemus, poſſit leges ferre, non ſolet tamen eas ferre extra Synodum, & Archiepiſcopus non poteſt leges ferre pro tota Provincia, niſi de conſilio, & voluntate omnium Epiſcoporum Comprovincialium.

VI. Ex dictis ſequitur, quod poſſit Papa legem ferre, qua præcipiat, ut præcepta Inferiorum, ſcilicet Epiſcoporum, vel Prælatorum regularium non expirent morte præcipientis; in quo caſu mortuo præcipiente quilibet teneretur ſervare præcepta, non vi ipſorum præceptorum, ſed vi legis univerſalis: Sicut ſi feratur lex, quod quilibet teneatur obedire ſuo Magiſtro, vel Confeſſario, in tali caſu præcipiente Magiſtro, vel Confeſſario, quilibet teneretur obedire, non vi talis præcepti, quod cum non eſſet a Superiore, non obligaret; ſed vi legis univerſalis, quæ obligat ad obediendum præceptis magiſtri, vel Confeſſarii, quamvis non habentis ullam juriſdictionem extra Sacramentum Pœnitentiæ.

QUÆSTIO II.

Quænam ſit legis materia, & Quinam poſſit leges ferre?

PRogredimur ad diſcutiendas cauſas Legis, & Primo inquirendum, quænam univerſim ſit legis materia; & præſertim Num poſſint lege humana præcipi actus indifferentes, aut actus mere interni? Deinde quærendum, Quinam poſſit leges civiles condere? Ac demum, quinam leges Eccleſiaſticas?

ARTICULUS I.

De Materia Legis. Præſertim de Actibus indifferentibus, ac de mere internis.

I. Univerſim materia legis ſunt actiones humanæ ordinabiles ad bonum commune.

II. Lex humana præcipere poteſt actus virtutum, ſed non omnes, nimirum valde arduos; ac prohibere poteſt actus vitiorum, non tamen omnes, cum id non poſtulet commune bonum.

III. Cur lex naturalis omnia vitia prohibere poſſit, & de facto prohibeat, non vero lex humana?

IV. Quandonam poſſint actiones moraliter indifferentes præcipi, aut prohiberi?

V. Lex civilis reſpicere debet rectam gubernationem, & bonum pacis in populo: Lex vero canonica reſpicit honeſtatem operationum, ut conducentem ad finem ſupernaturalem, & ad bonum animarum.

VI. Quædam vitia, ut Uſuræ, Perjuria, Blaſphemiæ cur prohibeantur lege civili ſimul, & canonica, necnon lege naturali?

VII. Num leges civiles, & canonicæ imperare aliquando poſſint actus mere internos?

VIII. Solum actus interni, qui ſunt neceſſarii ad externos, poſſunt a lege humana indirecte præcipi, aut prohiberi.

IX. Eccleſia præcipiendo auditionem miſſæ indirecte præcipit intentionem audiendi illam; Non tamen punit cenſuris defectum talis actus interni.

X. Fit ſatis argumentis pro ſententia oppoſita.

XI. Cur poſſit Eccleſia diſpenſare in votis mere internis, & a peccatis internis abſolvere; non poſſit tamen cenſuris peccata interna punire?

XII. Poteſt confeſſarius actus mere internos pœnitenti injungere; Non poteſt tamen illos injungere ſubditis Prælatus Regularis.

XIII. Quod eſt per accidens occultum puniri poteſt ab Eccleſia, non vero quod eſt occultum per ſe.

I. MAteria legis, ſeu id, circa quod lex verſatur, & quod poteſt lex præcipere, aut vetare, univerſim ſunt actiones humanæ; quælibet enim lex vel præcipit actionem humanam bonam, vel prohibet malam. Et ratio a priori eſt, quia cum lex debeat aliquid præcipere ſpectans ad bonum commune, illud dicitur materia legis, quod cadit ſub Principis poteſtatem ordinabile ad bonum commune; ſed quod cadit ſub poteſtatem Principis, ſeu ſuperioris ordinabile ad bonum commune ſunt actiones humanæ ſubditorum; quæ, ſi conducant ad bonum commune, præcipiantur, ſeu prohibeantur: ergo iſtæ vere dicuntur materia legis.

II. Hinc ſequitur, actus quarumcumque virtutum poſſe eſſe materiam legum humanarum: Etenim quodcumque referri poteſt ad bonum commune, poteſt eſſe materia iſtarum legum; ſed actus quarumcumque virtutum poſſunt referri ad bonum commune; ergo poſſunt eſſe materia legum, præſertim humanarum: Quamvis non poſſint lege humana præcipi nec omnes actus omnium virtutum collective, nec omnes actus ſingularum virtutum: Verbi gratia, non poteſt præcipi a legibus humanis abſtinentia a matrimonio, ingreſſus in Religionem, frequens jejunium in pane, & aqua, magna eleemoſynæ largitio de neceſſariis ad conſervationem ſtatus, & ſimilia; quia lex humana non poteſt præcipere res difficillimas, quæ proinde ſunt moraliter impoſſibiles, eo quod non poſtulet id bonum commune; atqui tam actus omnium virtutum collective, quam actus præſtantiſſimi aliquarum virtutum, ut ingreſſus in Religionem, ſunt actiones diffi-

cil-

cillimæ: ergo a lege humana præcipi non poſſunt, ut oſtendit Sal. diſp. 9. §. 3. dub. 3.. Qui pariter putat cum Suar. lib. 4. cap. 11. contra Bonac., nec poſſe prohiberi lege humana, & præſertim ſub pœnis gravibus omnia omnino vitia; tum quia aliqua peccata ſunt modica, & non multum perturbantia Rempublicam, ut mendacia jocoſa, aut officioſa, verba ſcurrilia, &c. quæ velle punire eſſet moraliter impoſſibile; tum etiam quia aliqua peccata gravia permitti in Republica debent ad vitanda majora, ut meretrices, deceptiones in emptione, & venditione infra dimidium pretii juſti, &c. quæ per ſolam divinam providentiam puniri debent.

III. Neque obſtat, quod lege naturali omnia omnino vitia prohibeantur; ergo prohiberi etiam poſſunt lege humana. Nam diſparitas eſt, tum quia lex naturalis reſpicit bonum ſingulorum, & ideo omnia vitia prohibet; lex vero humana reſpicit bonum Communitatis, ad quod non confert omnia prohibere; tum pariter, quia lex naturalis, (quod maxime advertendum) cum ſit a Deo naturæ conditore, dat vires ad exequendum quicquid a Deo præcipitur; ſecus vero lex humana.

IV. Quæritur nunc primo, An poſſit lex humana præcipere, vel prohibere actus de ſe indifferentes, videlicet nec bonos, nec malos ex genere ſuo?

Reſpondeo, communiter Doctores cum D. Th. quæſt. 92. art. 2. id affirmare, ſi actiones indifferentes non conſiderentur ſecundum ſe, ſed quatenus utiles eſſe poſſunt, aut noxiæ bono communi: Sic prohibetur, verbi gratia, egredi domo noctu, geſtare arma, ad malum Communitatis vitandum: Semper enim Legislator in lege ferenda reſpicere debet bonum honeſtum, ex quo actus de ſe indifferens recipit honeſtatem ſuam, & eſt materia legis: Verbi gratia, ingredi domum aliquam eſt actus indifferens; ſi tamen quis voveat, aut ſi Legislator vetet ingreſſum in aliquam domum, in qua facile reperitur occaſio peccandi, aut rixandi, &c. talis omiſſio evadit honeſta, & fit materia voti, ac legis: Immo aliquando poteſt prohiberi ipſe actus virtutis, ſi hoc expediat bono communi, ut prohibentur aliquando jejunia frequentia, immoderatæ vigiliæ, &c. Quod ſi res aliqua indifferens nullatenus conferat ad bonum commune, certe non erit materia legis, ſicut nec voti; unde non poteſt lege humana præcipi, aut prohiberi.

V. Ubi notandum, quod tam lex civilis, quam canonica in præcipiendo honeſtatem, & virtutem, reſpicere debeat bonum Communitatis; Lex tamen canonica primo, & per ſe reſpicit virtutem, & honeſtatem tamquam media, quibus homo dirigatur ad finem ſupernaturalem; Lex vero civilis eandem reſpicit, quatenus conducit ad rectam gubernationem, & pacem in populo conſervandam; & ideo materia legis canonicæ eſt ſpiritualis, materia vero legis civilis eſt temporalis.

VI. Neque obſtat, quod ab utraque lege prohibeantur, verbi gratia, Uſuræ, Perjuria, Inceſtus, Sodomiæ, Matrimonia clandeſtina, &c. Nam hæc prohibentur a lege canonica, quatenus impediunt a fine ſupernaturali conſequendo; a lege vero civili, quatenus impediunt pacem, & rectam gubernationem, & ſic hujus legis materia temporalis eſt. Neque dicas fruſtra hæc prohiberi lege canonica, & civili, cum prohibita præſupponantur lege naturali: Nam ideo prohibentur etiam lege humana, ut tranſgreſſores evadant ſpecialiter ſubjecti ad pœnam temporalem, & ſic ab his culpis retrahantur; cum magis retrahat aliquos a culpa timor pœnæ temporalis, quam æternæ.

VII. Quæritur ſecundo, An leges canonicæ, & civiles imperare poſſint actus internos?

Prima opinio Medin., Cordub., & aliorum apud Sal. diſp. 9. ſect. 1. affirmat; Primo, quia Pontifex cap. 1. de Hæreticis ſub pœna excommunicationis præcipit Epiſcopis, & aliis Inquiſitoribus fidei, ut officium Inquiſitionis exequantur abſque ullo odio, ira, timore, ſpe lucri, aut alio humano affectu. Secundo, in cap. *Dolentes, de Celebratione Miſſarum* præcipitur, ut officium ſtudioſe, ideſt attente, & devote recitetur. Tertio, poteſtate humana vota interna commutantur, diſpenſantur, & peccata interna reſervantur. Quarto, Confeſſarius poteſt injungere orationem mentalem; ſicut etiam ea præcipitur in multis Religionibus. Quinto a priori, quia Chriſtus Dominus potuit communicare ſuo Vicario hanc poteſtatem, & de facto communicaſſe dicendum eſt, cum dixit: *Tibi dabo claves Regni Cælorum, quodcumque ligaveris*, &c. Nam ex *leg. 3. ff. de officio Præſidis*, conceſſio Principis ample interpretanda eſt; & ubi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus: Neque obſtat, quod Superior humanus non poſſit actus in-

internos probare, aut punire, &c. Nam neque poteſt probare actus externos occultiſſimos, & tamen prohibet illos, & punit ſuis cenſuris, ut hæreticum externum occultiſſimum. Quamvis autem actus internus ſit occultus per ſe, & actus externus ſit occultus per accidens, parum id refert ad rem moralem; quia Eccleſia punit hæreticum externum occultum ſine probatione, & cognitione delicti; ergo parum refert, quod ſecundum ſe peccatum externum occultum probari poſſit, & internus actus probari non poſſit.

Secunda tamen opinio communius negat poſſe per ſe, & directe lege humana præcipi, aut vetari actus mere internos. Quod tamen de lege civili videtur omnino certum; quia lex civilis ſolum poteſt præcipere, aut vetare actus, qui conſervare poſſunt Rempublicam, aut perturbare, cujuſmodi ſunt ſoli actus externi: Sed nec legem canonicam poſſe verſari circa actus mere internos, probatur primo, quia Eccleſia nunquam præcepit actus mere internos: ergo ſignum eſt, quod hanc poteſtatem non habuerit a Chriſto Domino communicatam. Immo ex Apoſt. ad Cor. 14. videntur ſoli Deo reſervari arcana cordium, cum dixerit: *Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium*. Secundo, quia Eccleſia non poteſt leges ferre de eo, de quo non poteſt ferre judicium, aut pœnas ſumere, ut ſunt actus interni. Tertio, quia Eccleſia viſibilis non habet poteſtatem in noſtras animas, niſi ut corpori conjunctas; ergo nec habet poteſtatem in actus mere internos, ſed ſolum quatenus conjunguntur neceſſario cum externis, quos præcipere poteſt ad externam gubernationem. Hinc in cap. *Tua nos*, & cap. *Sicut tuas*, *de Simonia* dicitur: *Nobis datum eſt de manifeſtis tantum judicare*; Et cap. *Erubeſcent diſt.* 32. dicitur: *Deus ſecretorum cognitor, & judex eſt*. His poſitis

Dico primo cum D. Th. 1. 2. quæſt. 91. art. 4., & aliis communius apud Pal. punct. 6., lege humana non poſſe præcipi actus mere internos directe, & per ſe, ſeu nullatenus conjunctos cum externis; quod probant rationes adductæ.

VIII. Dico ſecundo: Si actus interni ſunt neceſſarii ad actus externos, quos poteſt lex humana præcipere, aut prohibere, poſſunt indirecte præcipi: Verbi gratia, quia ad vendendas merces eſt neceſſaria intentio vendendi, ad miſſam audiendam humano modo requiritur intentio id faciendi, ad contractus ineundos requiritur intentio contrahendi, & probabiliter voluntas ſe obligandi; ideo lex humana, tam civilis, quam canonica, ſicut poteſt directe præcipere contractus, auditionem Miſſæ, &c. ita poteſt indirecte præcipere actum internum requiſitum ad contractum, & ad Miſſæ auditionem: Sic quia ad miniſtrandum Sacramentum requiritur eſſentialiter intentio faciendi, quod facit Eccleſia, & ad orationem vocalem requiritur intentio, & attentio, quando iſta præcipiuntur, indirecte etiam præcipitur actus internus, quatenus eſt forma actus exterioris, ſeu quatenus per ſe requiſitus ad actum exteriorem intentum a Legislatore.

Quod poſſit ſic præcipere actus internos lex civilis, & Eccleſiaſtica, probatur, quia tales actus exteriores pertinent ad bene conſervandam Rempublicam, & ad cultum religioſum Deo debitum; Si tamen illi actibus internis eſſent deſtituti, obeſſent potius, quam prodeſſent Reipublicæ, & cultui Deo debito; Contractus enim ficti, & fraudulenti obſunt Reipublicæ; ſicut etiam oratio ficta ſine intentione, & attentione debita non confert ad cultum Deo exhibendum, nec Sacramentorum miniſtratio prodeſſet Reipublicæ Eccleſiaſticæ ſine intentione illa conferendi; ergo lex humana, ad quam ſpectat hos actus exteriores directe præcipere, poterit etiam indirecte præcipere interiores per ſe requiſitos ad illos.

Dico tertio: Si actus interior non eſt per ſe requiſitus ad actum exteriorem phyſicum, aut moralem efficiendum, ſed per accidens cum illo conjungitur, non poteſt a lege humana, ne Eccleſiaſtica quidem (in præſenti providentia) præcipi. Ita Suar. lib. 4. cap. 12, & Pal. loc. citat. Ratio eſt, quia in tali caſu directe præciperetur actus interior, quod ad rectam Eccleſiæ gubernationem nullatenus videtur pertinere. Unde fit, Eccleſiam nunquam præcipere, verbi gratia, quod in oratione fundenda, vel eleemoſyna danda habeant homines hanc, vel illam intentionem, ſed ſolum quod fundant orationem, quod dent eleemoſynam, audiant miſſam, jejunent, &c. quocumque id ſine faciant: Quod ex eo conſtat, quia ſiquis daret eleemoſynam, aut miſſam audiret ob vanam gloriam, vel ob alium pravum finem, non peccaret contra legem Eccleſiaſticam; ergo ſignum eſt, quod non ha-

habeat in præſenti providentia Eccleſia facultatem præcipiendi actus internos, qui per accidens conjunguntur actui externo præcepto.

IX. Ex dictis ſequitur primo, quod dum Eccleſia, verbi gratia, præcipit orationem vocalem, puta officium, præcipit indirecte attentionem debitam, ſine qua oratio conſiſtere non poteſt; unde Eccleſia dicitur ſub ſua poteſtate habere indirecte actum hujuſmodi internum neceſſario requiſitum ad externum, quem præcipit; Et ideo qui officium recitat ſine debita attentione, dicitur transgredi legem Eccleſiaſticam, & eſſe reus pœnæ Eccleſiaſticæ. Sic dum præcipit Eccleſia confeſſionem annuam, præcipit indirecte dolorem peccatorum, & confeſſionem omnium culparum internarum, quia non ſubſiſtit ſine iſtis actibus confeſſio, prout inſtituta eſt a Chriſto Domino, quæ ab Eccleſia præcipitur.

Sequitur ſecundo, quod ſiquis habeat intentionem, verbi gratia, non audiendi Sacrum, hic vere peccet contra præceptum Eccleſiaſticum de miſſa audienda; nam qui præcipit aliquid, præcipit etiam id quod neceſſarium eſt ad ponendum id, quod præcipitur; ergo Eccleſia præcipiens auditionem miſſæ præcipit intentionem illam audiendi, ſine qua miſſa audiri non poteſt humano modo; ergo qui habet intentionem contrariam non audiendi miſſam, vere peccat contra præceptum Eccleſiæ. Quod ſi auditio miſſæ præcipiatur ſub pœna excommunicationis, Eccleſia non intendit ſuis pœnis punire merum actum internum, ſeu meram intentionem non audiendi Sacrum, ut conſtat ex omnium ſenſu, ſed ipſam omiſſionem externam auditionis Sacri: Quamvis poſſet ipſam intentionem non audiendi Sacrum punire pœnis ſuis, dummodo talis intentio exterius manifeſtetur; Sicut pœna excommunicationis punit hæreticum, qui ſigno externo prodit hæreſim ſuam, verbi gratia, qui ore profert ſuam hæreſim, quamvis a nemine poſſet audiri; Quod ſi actus internus prohibitus non manifeſtetur ſigno externo, non poſſet puniri pœnis Eccleſiaſticis; quia actus mere internus non cadit, ut diximus, directe ſub poteſtatem, & judicium humanum.

X. Reſpondeo nunc ad rationes in contrarium adductas. Ad primam dico, quod dum puniuntur pœna excommunicationis Inquiſitores, qui ex odio, vel amore ſuum munus exequuntur, punitur actus externus, qui ſupponitur malus, ſub conditione tamen, quod procedat ex odio; Sicuti ſi excommunicent delinquentes ſcienter, puniuntur delinquentes ſub conditione, quod ſcienter deliquerint. Ita Pal. Quod ſi actus externus non eſſet de ſe malus, ſed Inquiſitores recte ſe gererent, quamvis ex odio; tunc reſponderi poteſt cum Vaſq., & Sal. diſp. 9. ſect. 1. num. 8., quod non puniantur hi affectus interni, niſi peculiari ſigno aliquo externo cognoſci poſſint; Quod ſi odium, amor, ſpes lucri, &c. eſſent omnino occulti, nec ſigno externo ullatenus cognoſcibiles, excommunicatio ab Inquiſitoribus non contraheretur. Idem dicitur de excommunicatione lata in *Clement.* 1. *de ſtatu Monachorum* contra Benedictinos, qui ſe transferunt ad Curiam Regis ſine licentia Superioris, animo illum accuſandi; niſi enim hic animus manifeſtetur, non contrahitur excommunicatio ab eunte ſine licentia ad Curiam Regis: Vel juxta ſententiam Palai, hic animus accuſandi mere internus eſt conditio requiſita, ut contrahatur excommunicatio ab eunte ſine licentia ad Curiam Regis; Et juxta hanc ſententiam, ut contrahatur excommunicatio, non ſatis eſt, quod actus internus ſit malus, eo quod ſit mera conditio ad excommunicationem contrahendam, ſed debet eſſe malus ipſe actus externus, ut eſt in caſu noſtro adire Curiam Regis ſine licentia ſuperioris. Quando vero Eccleſia in recipientibus beneficium Curatum requirit intentionem recipiendi intra annum Sacerdotium, ita ut aliter non poſſint beneficia retinere, nec faciant fructus ſuos; in tali caſu non fert legem Eccleſia de actu interno, ſed ſolum requirit illam intentionem, & conditionem ad conferendum beneficium: Sicut ad largiendas indulgentias requirit tamquam conditionem, quod oretur pro dilatatione Sanctæ Romanæ Eccleſiæ, pro pace, & concordia inter Principes catholicos; cum enim Eccleſia ſit adminiſtratrix beneficiorum, & diſpenſatrix Indulgentiarum, poterit nolle ea largiri, niſi ſub conditione actus interni.

Ad ſecundam, recitantibus officium præcipitur attentio, & intentio indirecte, ut diximus, quippe quæ eſt per ſe requiſita ad officium præceptum; directe vero ſolum præcipitur externa attentio, & devotio, quæ conſiſtit in hoc, quod homo, dum officium recitat, non ponat actionem aliquam incompoſſibilem cum attentione interna, (verbi gratia, non legat aliud, aut ſcribat, &c.) & ſit cum decenti corporis compoſitione, quam devoti habere ſolent.

Ad tertiam. Confeſſarius abſolvit peccata mere interna, dummodo ea pœnitens confiteatur, quia hanc juriſdictionem Chriſtus Dominus communicavit in bonum fidelium; Poteſt etiam Pontifex reſervare peccata mere interna; (quamvis id non ſoleat fieri) quia cum habuerit a Chriſto Domino facultatem abſolvendi ab omnibus omnino peccatis, poterit communicare juriſdictionem hanc aliis limitatam, ita ſcilicet ut non abſolvant ab aliquibus peccatis mere internis; Sicut poteſt reſervare ſibi aliquod peccatum internum, verbi gratia, hæreſim, &c. Et ratio a priori eſt, quia expedit in bonum fidelium, quod habeat Pontifex poteſtatem abſolvendi peccata etiam interna, & communicandi hanc juriſdictionem aliis cum limitatione; At non expedit, quod poſſit præcipere, aut prohibere actus mere internos, quos probare, & punire non poteſt; & ideo non eſt aſſerendum, quod talis poteſtas ſit Eccleſiæ a Chriſto Domino communicata. Eodem modo poteſt Pontifex diſpenſare, irritare, commutare vota, & juramenta mere interna; quia hoc expedit ad bonum fidelium; & ideo dicendum, hanc poteſtatem eſſe a Deo illi communicatam. Aliqui docent, quod non poſſint vota mere interna diſpenſari, niſi exterius manifeſtentur; ſicut peccata interna non abſolvuntur, niſi manifeſtentur confeſſario; Sed hoc negat Vaſq. diſp. 160. cap. 4. num. 17.; Poteſt enim Pontifex, & ſuperior abſolute dicere: Si hoc votum emiſiſti, ego tecum diſpenſo, vel irrito, vel commuto.

XI. Neque dicas: Si Eccleſia poteſt tollere obligationem voti interni, & veluti ſolvere voti reum, quidni poterit aliquem pro peccato mere interno excommunicare, & ſuo modo ligare? Eccleſia enim ſicut habet poteſtatem ſolvendi, ita habet etiam ligandi. Reſpondeo, diſparitatem eſſe, quia diſpenſatio in votis non eſt abſolutio, nec actus judicialis; abſolutio enim eſt juxta jus, ſeu exigitur a jure poſitis requiſitis, & ideo eſt actus judicialis; diſpenſatio vero eſt contra jus, & vulnus legis, ſeu juris, & ideo non eſt actus judicialis: Quare ex eo, quod propter bonum fidelium poſſit Eccleſia diſpenſare in votis internis, non ſequitur, quod poſſit ullum actum judicialem exercere circa actus internos; & conſequenter non ſequitur, quod poſſit ferre leges, aut punire, ſeu ligare excommunicatione peccata mere interna; Sed diſparitas ulterior eſt, quia expedit ad bonum fidelium, ut poſſit & vota interna tollere, & exercere actum judicialem abſolvendo a peccatis mere internis; non tamen ut poſſit ligare, ſeu punire aliquem excommunicatione, aut aliis ſuis pœnis propter peccata mere interna; unde illa, non hæc poteſtas eſt Eccleſiæ communicata; quamvis peccata mere interna poſſit ligare, ſeu retinere, non abſolvendo hic, & nunc ab illis.

XII. Ad quartam, multi apud Sal. docent, non poſſe confeſſarium in pœnitentiam injungere orationem mentalem, aut alium actum internum; quia ſatisfactio eſt pars integralis Sacramenti, quod eſt eſſentialiter ſignum ſenſibile, & ideo ſatisfactio debet eſſe actus externus ſenſibilis. Sed hanc opinionem Salas refellit docens, quod in foro interno Sacramentali, in quo reus eſt accuſator ſui, poteſt imponi pœna mere interna; quia hoc expedit ad ſalutem animæ; Neque enim omnes partes conſtituentes Sacramentum debent eſſe ſenſibiles: Ad eum modum, quo contritio interna conſtituit Sacramentum, & ſatis eſt, quod fiat ſenſibilis per confeſſionem; ita ſatisfactio poteſt eſſe actus internus, qui evadat ſenſibilis per acceptationem ſenſibilem pœnitentiæ impoſitæ a confeſſario. Cæterum Prælatus Religionis ratione voti obedientiæ emiſſi a ſubditis non poteſt præcipere orationem mentalem, nec imponere pœnitentiam pro ejus omiſſione confeſſa a ſubdito; Nam, ut loquitur D. Th. 2.2. quæſt. 104. art. 5., homo quoad actus internos ſoli Deo ſubditur; Solum poteſt Prælatus præcipere, ne tempore orationis mentalis ponantur actus externi impeditivi orationis mentalis, cum hoc tantum requiratur ad gubernationem externam. Non negaverim tamen, quod docet Sal. num. 31., quod ſicut poteſt quis vovere abſolute orationem mentalem, ita poſſit vovere illam, ſi Prælatus injunxerit; in quo caſu poſſet Prælatus illam injungere; & hic teneretur vi voti obedientiæ ſic emiſſi ad orationem mentalem: Sed non eſt præſumendum, quod de facto ſic emittatur a Religioſis votum obedientiæ, niſi regula alicujus Religionis præcipiat actus internos, puta orationem mentalem, aut ſignificet poſſe Prælatos injungere ſubditis actus internos; tunc enim votum obedientiæ videtur emiſſum ſub ea conditione, quod Prælatus poſſit ad tales actus obligare; & in tali caſu poſſet Superior actus mere internos injungere ex voluntate ipſius voventis, qui voluit ſic vovere, non ex poteſtate ſibi facta

a Chriſto Domino immediate.

XIII. Ad quintam, ſatis diximus non eſſe præſumendum, quod talis poteſtas præcipiendi actus mere internos de facto conceſſa ſit Eccleſiæ a Chriſto Domino pro foro externo, propter rationes adductas; Quando enim Chriſtus Dominus dixit Petro, *Paſce oves meas; Tibi dabo claves*, &c., dedit ei facultatem paſcendi, & gubernandi tam pro foro interno, & Sacramentali, quam pro externo, ſed ita ut leges ferat juxta naturam, & conditionem cujuſcumque fori; ergo cum ad forum externum non pertineat, quod præcipi poſſint actus interni, ideo ſolum in foro Sacramentali habetur talis poteſtas remittendi, vel retinendi peccata mere interna; non vero pro foro externo, puniendi ſcilicet illa, verbi gratia, cenſuris, quippe quæ ferri non poſſunt, niſi ab eo, qui juriſdictionem habet pro foro externo.

Ad id, quod additur, reſpondetur, poſſe quidem puniri ab Eccleſia ſuis cenſuris hæreſim, verbi gratia, externam occultiſſimam, non vero hæreſim mere internam. Ratio eſt, quia hæc eſt occulta per ſe, & nullo modo cognoſcibilis a Superiore humano, illa vero eſt per accidens occulta, & ab homine ſecundum ſe cognoſcibilis; Multum autem refert in re morali, utrum aliquid ſit per accidens, an per ſe occultum; Expediens enim fuit, ut poſſit puniri, quod per accidens eſt occultum, non vero quod eſt occultum per ſe; quia illud ſecundum ſe eſt cognoſcibile ab homine, & ſecundum ſe poteſt Rempublicam perturbare, non vero iſtud.

ARTICULUS II.

Quiſnam poſſit condere leges civiles?

I. Reges ab ipſa Communitate poteſtatem habent ferendi leges civiles.
II. In quibus differat poteſtas dominativa a poteſtate Juriſdictionis, & Politica requiſita ad leges ferendas.
III. Probabilius nequit Pontifex leges civiles ferre obligantes totum Orbem.
IV. Poteſtatem in temporalia omnia ſolum habet Pontifex indirectam, diſponendo de illis, quando id expedit ad animarum ſalutem.
V. Nec Imperator poteſt totum Orbem obligare legibus ſuis.
VI. Reges ferre poſſunt leges juxta conceſſionem ipſis factam a Communitate; Et Proreges juxta conceſſionem factam a Regibus.
VII. Ad Reginam ſpectat leges ferre, ſi jure ſucceſſionis Regnum poſſideat, quamvis alteri matrimonio jungatur.

I. CErtum eſt dari in hominibus poteſtatem ferendi leges civiles, videlicet de ſe ordinatas ad conſervandam pacem in Republica humana; ſicut leges Eccleſiaſticæ ordinantur de ſe in bonum animarum. Ratio eſt, quia ſine legibus communitas hominum gubernari non poſſet. Hanc tamen poteſtatem nemo habet a natura, quia natura homines fecit liberos; quare poteſtas condendi leges eſt in ipſa communitate hominum: Quia tamen homines conſueverunt rectius gubernari ab uno, quam ab aliquibus, vel ab omnibus; (quandoquidem ſi omnes gubernarent, magna eſſet confuſio) ideo communitas tranſtulit poteſtatem condendi leges, & gubernandi in unum, aut in aliquos determinatos, puta in Regem, Imperatorem, aut in Senatores, aut alios Principes ſupremos, a quibus poſſit commode gubernari. Unde fit, Regem habere ſuam poteſtatem immediate ab ipſa Republica, ut deciditur in *leg. 1. ff. de conſtitutionibus Principum*. Neque hinc ſequitur, quod Reſpublica ſit ſuperior Rege, aut quod poſſit Regem ſpoliare hac poteſtate. Nam ſicut qui ſe tradit, aut vendit alteri in ſervum, & qui donat alteri rem aliquam, non poteſt amplius illum ſpoliare tali dominio; ita communitas, quæ tradidit Regi jus Juriſdictionis erga ſe ipſam, ſemper erit ſubdita, nec poteſt amplius ſpoliare Regem ſua juriſdictione.

II. Ex quo fit, quod Pater non dicatur habere poteſtatem ferendi leges filiis; quia Pater habet ab ipſa natura poteſtatem dominativam, & œconomicam erga filios, non vero poteſtatem juriſdictionis publicam, & politicam, prout requiritur ad leges ferendas. Poteſtas autem dominativa differt a poteſtate juriſdictionis, primo ex fine, eo quod illa in præcipiendo poſſit reſpicere bonum privatum, hæc vero reſpicere debeat bonum communitatis; Secundo ex objecto, quia illa poteſt cadere in perſonas privatas, & in Communitatem aliquam imperfectam, puta in familiam, vel in aliquos, qui ſe vendunt alteri in ſervos; hæc vero reſpicit Communitatem perfectam. Tertio ex origine, quia poteſtas dominativa vel acquiritur naturali origine, ut poteſtas Patris erga filios, quibus poteſt præ-

cepta imponere; prout expediunt ad bonum regimen domus, unde dicitur œconomica; Vel acquiritur per contractum, ut poteſtas viri erga uxorem, & poteſtas domini erga ſervum ſibi venditum: &c. Poteſtas vero juriſdictionis acquiritur, vel per hoc, quod aliquis a Communitate perfecta eligatur in Superiorem, vel per hoc, quod a Deo, aut ab habente a Deo, vel a Communitate hanc poteſtatem in Superiorem alicujus Communitatis conſtituatur. Demum differt in modo cogendi ſubditos; quia poteſtas dominativa non poteſt ſubditos punire pœna ſanguinis, ſicut poteſtas juriſdictionis: Solum enim poteſt moderatum ſupplicium ſervis infligi. Quod autem attinet ad Judices, licet habeant publicam poteſtatem, & jus juriſdictionis, non poſſunt tamen leges ferre; quia a Rege habent jus juriſdictionis limitatum, videlicet ut poſſint præcepta ferre tantum in cauſis decidendis.

III. Quæritur nunc primo, An poſſit Pontifex ferre leges civiles obligantes totum Orbem?

Reſpondeo, aliquos cum Oſtienſ., Navar., Panormit. apud Sal. diſp. 7. ſect. 4. concedere, quia Pontifex eſt Vicarius ſummi, & veri Regis Chriſti Domini; unde poteſt directe condere leges civiles obligantes totum Orbem, non ſecus ac Chriſtus Dominus, cujus vices in terris gerit: Et poteſt etiam donare Regna Infidelium, quibus maluerit, ut fecit Alex. VI., qui Regnum Indiarum Occidentalium anno 1493. diviſit inter Reges Hiſpaniæ, & Luſitaniæ: Quod conſonat verbis Chriſti Domini dicentis: *Data eſt mihi omnis poteſtas in Cælo, & in Terra*. Si ergo Chriſtus Dominus eſt Rex Regum, (etiam in temporalibus, & inquantum homo) erit pariter cum eadem poteſtate ejus Vicarius: Et pro hac ſententia ſeptendecim argumenta adducit Navar. apud Sal. Sed communiter Doctores docent, Pontificem non habere juriſdictionem temporalem in totum Orbem, nec poſſe leges civiles imponere, niſi terris, quarum eſt dominus temporalis ex donatione Imperatorum, & Principum: Poſſe tamen leges civiles in Regnis Chriſtianorum ferre, quando id viſum fuerit expediens ad cultum Dei, & ad ſalutem animarum: Quam poteſtatem aliqui vocant indirectam erga temporalia, aliqui vocant ſpiritualem; ſed utroque nomine appellari poteſt, quia ratione materiæ eſt temporalis, & ratione finis eſt ſpiritualis.

Probatur autem, quod Pontifex non habeat juriſdictionem directam in temporalia pro toto Orbe; Apoſt. enim 1. ad Cor. 5. dicit, *Quid mihi de his, qui foris ſunt, judicare?* Unde nullam habet poteſtatem erga infideles; Nec circa Regna Chriſtianorum habet poteſtatem directam in temporalia; aliter Reges non eſſent ſupremi domini in temporalibus, & deberent Superiorem cognoſcere; quod eſt contra uſum, & ſenſum Eccleſiæ, ut oſtendit Bellarm.: Præterea Pontifex non eſſet caput ſolius Eccleſiæ, ſed Orbis; non haberet claves ſolum Regni Cœlorum, ſed etiam Regnorum Terræ; cum tamen Chriſtus Dominus ſolum illi contulerit claves Regni Cœlorum. Unde ſequitur, quod non poſſit politicas leges imponere nec Regnis Infidelium, nec Regnis Chriſtianorum. Et ratio a priori eſt, quia non fuit expediens ad fidei propagationem, quod Pontifex haberet dominium directum erga temporalia; Difficulter enim ad fidem veniret Rex, qui ſciret Pontificem poſſe ad arbitrium ſpoliare illum ſuo Regno: Quare ſicut de Chriſto Domino dicitur, *Non eripit mortalia, qui Regna dat cæleſtia*; ita debuit idem dici de ejus Vicario.

Ad rationes in contrarium reſpondetur, Chriſti Vicarium habere dumtaxat poteſtatem ſibi traditam a Chriſto Domino, videlicet ſolum claves Regni Cœlorum. Circa diviſionem Indiæ occidentalis factam inter Reges Hiſpaniæ, & Luſitaniæ reſpondent aliqui, id feciſſe Pontificem juxta opinionem contrariam, quæ etiam eſt probabilis: Alii cum Bannez reſpondent, Pontificem voluiſſe, ut ſi Indi converterentur, eſſent Reges, & haberent erga ſubditos poteſtatem Imperatoriam; non quod voluerit eos privare Regnis ſuis, etiamſi non eſſent injurii Religioni Catholicæ, ſed quod voluerit eo mitti Concionatores, & Prædicatores fidei, qui, ſi non admitterentur, poſſent compelli, privando eos Regnis ſuis; quod facere poteſt ex poteſtate indirecta erga temporalia, quatenus ſcilicet ejus uſus conducat ad propagationem fidei, & ad ſalutem animarum.

IV. Quod vero hujuſmodi poteſtatem indirectam habeat Pontifex in Regna temporalia, ex eo probatur, quia ſine hac poteſtate non eſſet bene proviſum Eccleſiæ; cum ſæpe opus ſit de temporalibus in ordine ad ſpiritualia ſtatuere. Unde Innoc. III. in cap. *Solitæ*, *de Majoritate*, *& obedientia* dicit, Papæ aptari, quod uni ex Sacer-

cerdotibus veteris legis dicitur : *Ego conſtitui te hodie ſuper Gentes, & Regna, ut evellas, & deſtruas, & ædifices, & plantes*. Et Bonifac. VIII. in Extravag. *Unam Sanctam*, ait: *Oportet gladium eſſe ſub gladio, & auctoritatem temporalem ſpirituali ſubiici poteſtati*. Sicut enim corpus ſubditur animæ, & temporale ſpirituali; ita poteſtas in temporalia ſubdi debet poteſtati, quam habet Pontifex erga ſpiritualia; quod eſt habere indirectam poteſtatem in temporalia, & poſſe leges civiles ferre, quando id expedit in ſalutem animarum. Et ideo in *cap. final. de Præſcriptionibus* Pontifex abrogavit legem civilem permittentem præſcriptionem cum mala fide; quia talis lex fovebat fraudes, & latrocinia: Et in *cap. Cum haberet, De eo, qui duxit in matrimonium*, abrogavit etiam legem civilem, quæ negabat filiis illegitimis alimenta; quia talis lex adverſatur pietati naturali. Poteſt pariter Pontifex leges civiles ferre ſpectantes ad bonum regimen, quando Reges ſunt negligentes in iis ferendis, ac proinde peccata graſsantur in Republica; hoc enim non eſt habere directam juriſdictionem temporalem in ſubditos Regios, & Imperiales, ſed ſolum habere indirectam temporalem, ſeu poteſtatem ſpiritualem ſpectantem illorum conſcientias, ratione cujus providere, & ſtatuere poterit quicquid expediens, ac neceſsarium ad eorum ſalutem judicaverit.

V. Quæritur ſecundo, An poſſit Imperator legitime ferre leges civiles obligantes totum Orbem?

Reſpondeo, aliquos apud Sal. diſp. 7. ſect. 8. affirmare, quandoquidem Lucæ 2. habetur, *Exiit edictum a Cæſare Auguſto, ut deſcriberetur univerſus Orbis*. Sed communiter id negant; quia talis juriſdictio nec competit ei jure naturæ, nec jure Gentium, nec ex conceſſione Dei, aut Papæ; cum Papa nec ipſe habeat, nec poſſit illam aliis concedere; nec illam habet jure belli, cum Romanorum Imperator nunquam Scythas, Perſas, Indos habuerit ſubjectos; unde non ſolum non habet in ea Regna jus proprietatis, quod etiam Adverſarii concedunt; ſed nec jus juriſdictionis. Quando autem dicitur exiiſse edictum a Cæſare, ut deſcriberetur univerſus Orbis, illud dicitur per hyperbolem, & exaggerationem; quia Imperium tunc in magnam Orbis partem dominabatur. Quare de facto Luſitani, Galli, Poloni, Angli, &c. nullatenus ſubditi ſunt Imperatori; & hujus leges ſolum obtinent locum in Regnis, Ducatibus, Marchionatibus, Comitatibus, & Baronatibus Imperio ſubditis, quales ſunt Ducatus, & Marchionatus in Germania, & aliqui in Italia, qui recognoſcunt Imperatoris dominium vel jure feudi, vel alia ratione. Et quamvis hujuſmodi Duces, & Marchiones monetam cudere poſſint, & leges ferre pro ſuis ſtatibus, id tamen habent Imperatoris auctoritate; Unde ubi leges proprias non habent, legibus Imperatoriis uti debent. An autem leges propriæ poſſint derogare Imperatoriis? conſtare debet, ut docet Suar., ex conceſſione iis data ab eodem Cæſare, & ex conſuetudine locorum.

Oſtendit etiam Vaſq. diſp. 113. cap. 2. contra Pal. punct. 22., & Gomez, quod Luſitani, Galli, & Hiſpani nullatenus obligentur legibus Imperialibus, etiam in iis rebus, de quibus nihil leges Regni ſtatuerunt; Sed aliquando leges Imperatorum allegantur, non ut leges obligantes, ſed ut dictamina rationi conformia, ut revera ſunt, & naturam contractuum explicantia: Sicut etiam iiſdem eodem modo utuntur Eccleſiaſtici, ex Panormit.: Unde leges Imperatoriæ irritantes contractum, aut teſtamentum ſine certis conditionibus factum, non ſunt ſervandæ in iis locis; quia non eſt conſuetudo, ut pro legibus habeantur; ut ipſe etiam Pal. admittit ex Suar. lib. 3. cap. 8. Nec verum eſt, quod docent multi Juriſtæ apud Sal. ſect. 10., quod in Hiſpania, deficiente jure Hiſpano, lites decidendæ ſint juxta jus Canonicum, cum nullibi id ſancitum ſit. In Provinciis tamen temporaliter ſubjectis Pontifici ſancitum eſt in *cap. 1. de novi operis nunciat.*; quod deficientibus legibus Pontificiis, ſerventur Imperatoriæ; Quod etiam ſervandum eſt pro tota Eccleſia in cauſis ſpiritualibus decidendis; Et idem ſancitum eſt in Luſitania.

Notandum hic, nos locutos eſse de Imperatore legitime electo; aliter caret poteſtate legislativa, non ſecus ac Rex Tyrannus, qui per vim, & injuſtitiam Regnum occuparet. Si tamen ſucceſſu temporis populus talem principatum admitteret, tunc, ut notat Suar. lib. 3. cap. 3., Sal. diſp. 7. ſect. 12., & Pal. loc. cit. contra Sot., haberet ex populi conſenſu legislativam poteſtatem; Immo dum Tyrannum hunc a ſe expellere non poteſt, eo ipſo populus tacite concedit illi poteſtatem legislativam ad vitandum majus malum; quia ſcilicet majus malum eſt populum carere omni gubernatione, quam permittere, ut guberne-

netur a Tyranno, quem expellere non poteſt.

VI. Quæritur tertio de Rege, & Regina, & aliis Principibus, Rebuſpublicis, & Communitatibus, quas leges ferre poſſint?

Reſpondeo, Reges, & omnes Principes ſupremos non agnoſcentes Superiorem in temporalibus, ſicut etiam Reſpublicas independentes, ut ſunt Veneta, Genuenſis, & ſimiles, poſſe pro ſuis ditionibus leges ferre: Qui vero Superiorem agnoſcunt, examinare debent ex privilegiis, & conſuetudine, quomodo ſit iis conceſſa poteſtas gubernandi? num ita ut ferre poſſint leges proprias, etiam legibus communibus contrarias, an non? Et pro modo conceſſionis poſſunt uti poteſtate conceſſa: Et idem dices de Proregibus, & aliis, quibus facultas ferendi leges eſt delegata. In Hiſpania Principes nullatenus poſſunt ferre leges, ex *leg.* 12. *tit.* 1. *part.* 2.. Et in Regno Aragoniæ ne ipſe quidem Rex poteſt leges ferre independenter a Regno; quia ſub hac conditione illud ſe tradidit Regi gubernandum.

Demum Civitates ſubditæ poſſunt ex conceſſione Principis Supremi leges ſibi ferre, quæ municipales dicuntur; At in Hiſpania, ut notat Vaſq., manifeſte ſtatuitur, ut hujuſmodi ordinationes ſine conſenſu Regis nullam vim habeant; Poſſunt tamen facere quaſdam conventiones, & pacta non perpetua; Sicut poteſt Paterfamilias pro ſua domo ex D. Th. 1. 2. quæſt. 90. art. 3.

VII. Circa Reginam, ad quam jure ſucceſſionis Regnum ſpectat, ſi non ſit matrimonio juncta, certum eſt, quod poſſit leges condere, ſicut quilibet Rex; quia eandem habet poteſtatem: Neque obſtat, quod Apoſt. 1. ad Timoth. 2. dicat, *Docere mulieri non permitto, nec dominari in virum*. Nam quamvis indecorum ſit, quod fœmina doceat, non tamen quod regnet, & leges ferat ex conſilio prudentum; cum non debeat ipſe Gubernator omnia ſcire.

Neque obſtat ſecundo, quod in *leg. Fæminas ff. de Regul. juris* dicatur, fœminas ab omnibus officiis publicis remotas eſſe. Nam non intelligitur de fœminis, a quibus ipſa officia communia dependent. Si tamen Regina matrimonio alteri jungatur, communiter docent, quod ipſa debeat leges ferre, non maritus; quia retinet jus, & dominium Regni, quod alteri transferri non poteſt, niſi de conſenſu ipſius Regni: Nec ratione matrimonii Regnum transfertur in maritum; nam ſic mortua Regina ſine liberis, maritus remaneret Rex dominus Regni, quod eſt falſum.

Dices, Ratione matrimonii transferri in maritum adminiſtrationem Regni, non proprietatem; ut dicitur de dote. Sed contra, quia hoc ipſum ſine populi conſenſu transferri non poteſt: Idcirco autem adminiſtratio dotis transfertur in maritum, ut poſſit hic onera Matrimonii ſuſtinere; Quod non militat in Regno, quod nec dari poteſt in dotem. Eſt quidem vir caput uxoris, & hæc illi ſubdita, ſed in iis, quæ pertinent ad domus, & familiæ gubernationem, & educationem filiorum; & relate ad hæc Apoſtolus non permittit mulieri dominari in virum: At in adminiſtratione politica maritus eſt ſubditus uxori, ſi huic competat jus, & dominium Regni.

Dices, Ex *leg.* 9. *titul.* 1. *part.* 2. Dominium Regni acquiri a marito ratione matrimonii. Sed hoc, ut diximus, eſt aperte falſum. Quare Gregor. Lopez notat, quod in hac lege habeatur limitatio, & declaratio, quando ſcilicet ratione matrimonii Regina tribuit marito nomen Regis, & honores Regni. Atque hæc de legibus civilibus; gradum nunc facimus ad leges Eccleſiaſticas.

ARTICULUS III.

Quinam poſſit condere Leges Eccleſiaſticas?

I. Pontificem poſſe ſuis legibus Eccleſiaſticis totum Orbem obligare independenter a Conciliis Oecumenicis conſtat ex iiſdem Conciliis, & ex ipſis Conventibus Galliæ Generalibus uſque ad præſens ſæculum.

II. Cardinalium, & Theologorum conſenſus eſt conveniens, ſed non neceſſarius, ut poſſit Pontifex aliquid ſtatuere tanquam Chriſti Vicarius.

III. Epiſcopi verius immediate a Pontifice, mediate a Chriſto Domino poteſtatem habent ferendi leges pro ſuis Diœceſibus.

IV. Nequit Epiſcopus pro ſua Urbe quicquid poteſt Papa pro toto Orbe.

V. Non requiritur conſenſus Cleri, ut Epiſcopus legem ferat. Solum pro feſtis ſtatuendis requiritur Cleri, & Populi conſenſus.

VI. Quid poſſint Archiepiſcopi relate ad totam Provinciam? Quid Concilia Nationalia, Provincialia, & Diœceſana?

VII. Non habent vim legis decreta Conciliorum, quæ in Gratiano reperiuntur, niſi a Pontifice ſint approbata.

VIII. Num

VIII. Num habeant vim legis decreta Congregationum Cardinalium.
IX. Capitulum Sede vacante probabilius poteſt leges condere, ut poterat Epiſcopus.
X. Quouſque ſe extendat poteſtas Legislativa in Prælatis Regularibus, & in Abbatiſſa?

I. DIximus, leges Eccleſiaſticas de ſe ordinari ad bonum animarum; leges vero civiles ordinari de ſe ad conſervandam pacem in Republica humana.

Quæritur nunc primo, An poſſit Pontifex ferre leges Eccleſiaſticas, ſeu Canonicas independenter a Conciliis, & a conſenſu Cardinalium?

Reſpondeo, Pontificem habere a Chriſto Domino hanc poteſtatem; quando enim dedit Petro Claves Regni Cœlorum, dedit ei, & ejus ſucceſſoribus principatum in Eccleſia, & poteſtatem legislativam in ordine ad finem ſpiritualem, & ad Regnum Cælorum acquirendum. Hinc non pendet iſta auctoritas a Conciliis, & a Cardinalibus; Chriſtus enim dixit Petro, *Tibi dabo Claves*, &c. Immo communiter docent cum Bellar. 2. de Concil. cap. 14. Molin., Sal. diſp. 8. artic. 25., & 70. contra Pariſienſes, Pontificem eſſe ſupra Concilia; ut proinde damnata ſit ab Alex. VIII. propoſitio 29. dicens: *Futilis, & toties convulſa eſt aſſertio de Pontificis Romani ſupra Concilium œcumenicum auctoritate, atque in fidei quæſtionibus decernendis infallibilitate*; Quod ex eo patet, quia in legibus Concilii poteſt Papa diſpenſare, poteſtque illas abrogare: ergo Papa ſuperior eſt Concilio, & ſic expedit gubernationi Eccleſiæ; cum non poſſint Concilia, niſi poſt longum tempus, & multas expenſas convocari. Adde, definitum eſſe ex Cajet. in Conc. Lateran. 3. ſub Leone X., Papam eſſe ſupra Concilium; Sed quia Epiſcopi Galli in eo non interfuere propter bella, ideo non admiſerunt illud Concilium, & appellarunt ad futurum, proinde toleratur opinio contraria, quamvis reputetur ſcandaloſa.

Equidem in Præfatione editionis tertiæ Trutinæ meæ Antiqueſnellianæ oſtendi, auctoritatem Pontificis ſupra Concilium Oecumenicum, ejuſque in fidei quæſtionibus decernendis infallibilitatem ab ipſis Oecumenicis Conciliis paſſim fuiſſe agnitam ab ipſo naſcentis Eccleſiæ primordio; Et ab ipſis Conventibus Generalibus Galliæ uſque ad præſens ſæculum fuiſſe aſſertam. Quod etiam Eminentiſſimus de Noailles anno 1711. datis literis ad Clementem XI. teſtatus eſt.

Nonnulli Doctores tribuunt Conciliis facultatem condendi leges obligantes Eccleſiam, dependenter tamen a Pontifice, a quo Concilia etiam convocari debent, ut ſint legitima. Sed communius, & probabilius docent apud Sal. loc. citat., ipſa Concilia legitime convocata non habere hanc poteſtatem obligandi Eccleſiam per leges ſuas, niſi leges a Pontifice confirmentur: Dicit enim D. Th. opuſc. 9. cap. 4. *Sancti Patres in Conciliis congregati nihil poſſunt ſtatuere, niſi interveniente auctoritate Summi Pontificis.*

II. Neque pendet Pontifex in legibus ferendis a conſilio Cardinalium, ut communiter Doctores docent contra Andream Siculum Cardinalem, & alios apud Pal.; Poteſt enim leges ferre etiam ipſis repugnantibus; cum eandem habeat poteſtatem, ac D. Petrus, qui independenter ab Apoſtolis poterat leges ferre; Nullibi enim talis dependentia ab Apoſtolis reperitur: & in *cap. Cuncta 9. quæſt. 3.* habetur, *Apoſtolica Sedes ſine ulla ſynodo præcedente ſolvendi, & damnandi habet poteſtatem.* Verum quidem eſt, quod non ſoleat ferre leges graves ſine Cardinalium, & Theologorum conſenſu. Sed hoc non facit ex neceſſitate, facit ex convenientia, & ut prudenter operetur: Conſuetudo autem iſta (præterquamquod nulla eſt, cum ſæpe ſine conſilio Cardinalium Papa ferat leges) non poteſt limitare, & reſtringere poteſtatem Pontificis, quæ eſt de jure Divino; quia conſuetudo ſolam legem humanam poteſt abrogare, non divinam. Deficiente vero Pontifice, poteſt Collegium Cardinalium, vel Concilium ea ſtatuere, quæ rectæ gubernationi Eccleſiæ pro illo tempore conſona viſa fuerint; cum hoc illis naturali jure conveniat, ne Eccleſia omni remedio ſit deſtituta: Non poſſunt tamen leges ferre perpetuo duraturas, cum nuſquam reperiatur conceſſa illis talis facultas.

III. Quæritur ſecundo, An Epiſcopi poſſint pro ſua Diœceſi leges condere independenter a Pontifice?

Reſpondeo, duplicem eſſe oppoſitam ſententiam apud Sal. ſect. 4. Prima tenet cum Vaſq., Sot., & aliis, Epiſcopos immediate a Chriſto Domino habere poteſtatem ferendi leges pro Diœceſi illis aſſignata a Pontifice; quia Actor. 20. habetur, *Spiritus Sanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei*: Secunda vero probabilior cum Bellarm., Suar.,

Suar., & aliis Recentioribus docet, Epiſcopos immediate a Papa, & mediate a Chriſto Domino habere poteſtatem ferendi leges; unde mediis Apoſtolis Spiritus Sanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei. Ratio hujus opinionis eſt, quia aliter non poſſet Papa Epiſcoporum auctoritatem coarctare, aut tollere; quod non expedit Eccleſiæ Hierarchiæ. Hinc fit, quod in rebus gravioribus, præſertim in definiendis articulis fidei, in canonizatione alicujus Sancti, non poſſint Epiſcopi leges ferre. Nam Innoc. III. in cap. *Majores*, *de Baptiſmo* dicit, Majores Eccleſiæ cauſas, præſertim articulos fidei contingentes, ad Petri ſedem referendas eſſe. Poſſunt quidem Epiſcopi in aliquo caſu diſpenſare in jure communi, ſeu in lege Pontificia, dum Pontifex non poteſt conſuli; ſed hinc non ſequitur poſſe condere leges independenter a Papa contrarias juri communi: Et licet poſſint ſtatuere aliquid contra id, quod Anteceſſor ſtatuerat, quando illud non eſt confirmatum a Papa; non poſſunt tamen, ſi ſit a Papa confirmatum; quia tunc illud cenſetur a Papa ſtatutum.

IV. Neque dicas, quod *quicquid poteſt Papa pro tota Eccleſia, poteſt Epiſcopus pro ſua Diœceſi*. Nam quamvis aliqui abſolute id aſſerant apud Suar. par. 3. tom. 4. diſp. 55. ſect. 2. exiſtimantes Epiſcopis competere juriſdictionem jure divino; tamen id interpretandum eſt, quod poſſint Epiſcopi pro ſua Diœceſi dependenter a Pontifice, quicquid poteſt Papa auctoritate accepta a Chriſto Domino: Communius tamen negant hoc axioma, ut oſtendemus quæſt. 7. art. 2.

V. Dubium eſt, An Epiſcopi indigeant conſenſu Cleri, vel Capituli ad leges ſtatuendas pro ſua Diæceſi? Et communiter id negant; quia nullibi reperitur conceſſa illis poteſtas ſive a Chriſto, ſive a Papa, cum tali dependentia. Solum ex *cap. ult. de Feriis* pro feſtis ſtatuendis requiritur conſenſus Cleri, & Populi; & pro alienandis rebus Eccleſiæ conſenſus Capituli, ex *cap. Veſtra, de Locationibus*.

Quod dictum eſt de Epiſcopis, dicitur etiam de Archiepiſcopis, ac de Primatibus, ſeu Patriarchis pro ſua Diœceſi; Qui tamen ex *cap. Nullus prima quæſt. 3.* non poſſunt condere leges obligantes totam Provinciam, niſi in Provinciali Concilio, & de conſenſu Epiſcoporum Comprovincialium: Et in tempore viſitationis poſſunt, ut notant Bonac., & Pal., præcepta imponere ſubditis Epiſcoporum ſuffraganeorum, non tamen leges perpetuo duraturas: Extra viſitationem vero non poſſunt aliquem excommunicare, vel judicare, aut aliquid agere abſque Epiſcopi Diœceſani conſilio, vel judicio, excepto caſu appellationis, juxta ſententiam Barboſæ.

VI. Ex dictis infertur, quid dicendum de Conciliis particularibus? Hæc dividuntur in Nationalia, Provincialia, & Diœceſana; Nationalia habentur cum interventu omnium Epiſcoporum, & Archiepiſcoporum alicujus nationis ſub uno Primate, ſeu Patriarcha; Provincialia cum interventu Epiſcoporum ſuffraganeorum ſub uno Archiepiſcopo; Et Diœceſana cum interventu Rectorum Eccleſiarum, Abbatum, & Priorum ſub ſuo Epiſcopo; Hujuſmodi autem Concilium dicitur Synodus Diœceſana. Porro omnia iſthæc Concilia poſſunt pro ſuo Territorio leges ferre; quia ſi poteſt Prælatus ſine ſuo Clero ferre leges, a fortiori poteſt cum ſuo Clero in iis Conciliis, ex *cap. Placuit 12. quæſt. 2.* Non poſſunt tamen Conciliorum particularium leges totam Eccleſiam obligare, niſi approbentur a Pontifice pro tota Eccleſia.

VII. Notandum tamen, non ſatis eſſe, quod aliqua decreta Conciliorum Provincialium reperiantur in Gratiano, ut dicantur ea eſſe approbata a ſummo Pontifice pro tota Eccleſia; (quod etiam communiter dicitur de ſententiis Sanctorum Patrum, quæ apud Gratian. reperiuntur, nec idcirco habent rationem legis) Ratio eſt, quia nullus Pontifex approbavit ea omnia, quæ in Decretis Gratiani reperiuntur, ut notat hic Bonac. num. 37. Quare licet ea magnam auctoritatem habeant, quia Gratiano creditur, tanquam in arte perito; at potuit hic decipi in referendis auctoribus, & decretis; Unde conſulenda ſunt Originalia a Gratiano citata, ut videatur, an id habeat rationem legis a Pontificibus latæ.

VIII. Quæritur tertio, An Cardinales, & Congregationes Cardinalium poſſint ferre leges?

Reſpondeo, Cardinales ex vi ſui tituli, & dignitatis poſſe leges ferre obligantes Eccleſiam ſuam, non ſecus ac poteſt Epiſcopus; cum ibi habeant juriſdictionem. Et idem dicas de Prælatis exemptis, & Abbatibus habentibus Epiſcopalem, vel quaſi Epiſcopalem juriſdictionem; (quatenus jure ordinario poſſunt excommunicare, ſuſpendere, interdicere, & ſimilia facere)

cere) niſi eis ſit prohibitum , aut niſi ex conſuetudine requiratur conſenſus Cleri, vel Capituli ; Nam, ut notat Suar., hæc poteſtas legislativa eſt jurisdictionis , non conſecrationis . Legatus Pontificis poteſt leges ferre , quæ ſuam Provinciam non ſolum tempore legationis, ſed etiam eo finito obligent, donec a Pontifice, vel Legato ſucceſſore revocentur, ex *cap. ultim. de Officio Legati.*

An autem declarationes Congregationum Cardinalium habeant vim legis? Aliqui affirmant cum Rodriq. apud Merol. diſp. 4. cap. 4. dub. 12.; quia fiunt auctoritate accepta a Papa : Sicut quando Generalis alicujus Religionis habet a Papa auctoritatem interpretandi dubia circa proprias conſtitutiones, talis interpretatio habet vim legis. Alii cum Sanch. lib. 8. diſp. 2. apud Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 2. probabilius negant; quia non ſunt promulgatæ; unde cenſentur interpretationes doctrinales potius , quam judiciales, & auctoritativæ. Quando autem conſulto Summo Pontifice fiunt, & jubet Pontifex promulgari , & ſervari , cenſeo cum eodem Dian. part. 11. tract. 2. reſol. 42. tunc habere vim legis.

IX. Quæritur quarto, An Capitulum, Sede vacante , poſſit condere leges totam Diœceſim obligantes?

Reſpondeo , aliquos apud Meroll. diſp. 4. cap. 4. negare , quia ſolum ei conceditur adminiſtratio rerum temporalium pro tempore Sedis vacantis. Quare ſicut Collegium Cardinalium non poteſt condere leges Sede vacante , ita nec Capitulum: Et ideo nec poteſt leges Epiſcopi mortui abrogare, nec præbendas conferre , ex *cap. Ne Sede vacante*. Probabilius tamen Laym., Pal., Suar., Bonac. concedunt ; quia ex Trident. ſeſſ. 24. cap. 16. ei competit adminiſtratio rerum ſpiritualium , quæ ſine juriſdictione eſſe non poteſt ; ergo illam juriſdictionem habet , quam habebat Epiſcopus, cum non ſit ratio , cur debeat limitari ; atque adeo habet poteſtatem legislativam ; Adde , quod de facto omnia exercet , quæ ſunt propria Epiſcopi , niſi ſit ei ſpecialiter prohibitum: Verbi gratia, diſpenſat in irregularitatibus, in denunciationibus Matrimonii , in interſtitiis, in illegitimitate ad Ordines , & ad beneficium ſimplex, &c. Non poteſt tamen præbendas Epiſcopales conferre ; quia id ſpecialiter prohibetur in *cap. Cum olim* : Quare poteſt etiam leges novas condere , & leges Prædeceſſoris abrogare ; cum id illi non prohibeatur.

Ad rationes in contrarium: Sicut Legatus Papæ habet juriſdictionem quouſque eſt Legatus, & tamen poteſt leges condere, quæ etiam poſt legationem perſeverent, quouſque revocentur ; ita Capitulum habet jurisdictionem ſolum pro tempore Sedis vacantis , & tamen poteſt leges condere, quæ obligent , quouſque ab Epiſcopo ſucceſſore revocentur . Nec eſt eadem ratio de Collegio Cardinalium Sede vacante; quia illi non ſolum non eſt conceſſa jure humano poteſtas legislativa , ſed potius eſt denegata in Clementina *Ne Romani* , *de Electíon.*; jure autem divino ſolum Pontifici competit, ut diximus , poteſtas legislativa per totum Orbem.

Dubium eſt, an ſaltem Capitulum vivente Epiſcopo poſſit aliquas leges ferre abſque conſenſu Epiſcopi , quæ obligent ipſos Legislatores?

Reſpondeo, plures negare; quia Epiſcopus eſt caput Capituli; Sine capite autem corpus non eſt integrum, nec poteſt ſe regere, & gubernare ; & ideo expoſtulatur a Canonicis juramentum de ſervandis ſtatutis Capituli , quia non obligantur ab iis tanquam a legibus , ſed ſunt ſolum quædam regulæ, & directiones . Communiter tamen docent , poſſe abſque Epiſcopi conſenſu leges , & ſtatuta ferre obligantia ipſos Capitulares in iis , quæ pertinent ad rectam gubernationem Eccleſiæ. Ratio eſt, quia ſine Epiſcopo in iis procedunt ; ergo ſignum eſt , quod habeant ad id juriſdictionem; nam gubernatio ſine vi coactiva, & præceptiva haberi rite non poteſt: Quamvis in rebus gravioribus , verbi gratia, in abrogatione alicujus conſtitutionis, in alienatione, aut venditione alicujus fundi, neceſſarius ſit conſenſus Epiſcopi, & aliquando etiam Pontificis, ex *cap. Cum acceſſiſſet, de Conſtitution.* Neque obſtant rationes adductæ, quia in Capitulo habetur ſuum Caput immediatum, ſcilicet Decanus; Et juramentum exigitur , tum ut magis obligentur , tum ad tollendum , ne quis utatur opinione oppoſita, quæ ſuam habet probabilitatem.

Eandem doctrinam extendunt Sal., Panorm., Sylv. contra Suar., & Bonac. ad Collegiatas, Univerſitates, & Societates, ac Collegia, propter eaſdem rationes.

X. Quæritur demum, an Superiores Religioſorum , & Abbatiſſæ poſſint ferre leges?

Re-

Reſpondeo, certum eſſe, in unaquaque Religione dari a Pontifice facultatem, ut leges, & conſtitutiones condantur. Utrum autem talis poteſtas legislativa ſit in ſolo Generali, vel Provincialibus? Spectanda ſunt jura cujuſcumque Religionis. Pleræque habent ſolum facultatem ferendi leges in Capitulis generalibus pro tota Religione, & in Provincialibus pro tota Provincia, concurrente majori parte ſuffragiorum. Illud certum eſt, quod Prælati Religionum non poſſunt præcipere ſubditis ſuis, niſi quæ vel in Regula continentur, vel ad Regulæ obſervationem accommodata ſunt; quia iſti votum obedientiæ emiſerunt relate ad Regulam Religionis, quam amplexi ſunt: Quare non poſſunt Superiores ad arctiorem regulam illos adſtringere, nec pœnam novam injungere, ſi non expediat, ut ipſi, vel alii ad propriæ Regulæ obſervantiam excitentur: Verbi gratia, ſi Regula univerſim non obligat ad peccatum, non poteſt Superior velle, quod omnes Regulæ ad peccatum obligent. Notat tamen Sylveſter, quod ſi aliquo modo aliquid conferat ad Regulam, poſſit præcipi; ut de facto præcepta fuit Monialibus Clauſura in *cap. unico de Statu Regularium*, & a Trident. ſeſſ. 15. cap. 5. Etenim ad cuſtodiam caſtitatis, quam profeſſæ erant Moniales, expediens viſum fuit ſuperaddere obligationem clauſuræ. Unde temeraria viſa fuit nonnullorum opinio, putantium non potuiſſe Pontificem præcipere Monialibus clauſuram, quam non erant profeſſæ.

Abbatiſſis vero certum eſt conceſſam eſſe poteſtatem præcipiendi, non ſolum ex voto obedientiæ emiſſo a monialibus, ſed etiam ex juriſdictione domeſtica dominativa ſimili illi, quam habet Materfamilias: Ea autem oritur ex eo, quod Moniales dant Abbatiſſæ hanc juriſdictionem in ſe ipſas, dum tradunt ſe illi, ut gubernentur, & puniantur, niſi obedientiam præſtiterint: Poteſt enim quilibet alteri ſe ſubjicere, dando illi jus juriſdictionis in ſe ipſum, ut in bonum ſui gubernetur; ſicut poteſt alteri ſe in ſervum tradere, dando illi jus proprietatis, ut gubernetur in bonum Domini.

Dubium tamen eſt, An præter iſtam juriſdictionem domeſticam habeant Abbatiſſæ etiam juriſdictionem Eccleſiaſticam, ſeu ſpiritualem illis collatam a Pontifice, ita ut poſſint ferre non ſolum leges, quæ pertineant ad domus rectam gubernationem, & ad communem Monaſterii pacem, ſed etiam leges ſpirituales, ſicut poſſunt Prælati Regulares? Nonnulli apud Sal. putant, Abbatiſſas habere etiam a Pontifice ſuam juriſdictionem; docent enim, fœminas non eſſe omnino incapaces juriſdictionis ſpiritualis, itaut iis delegari non poſſit a Pontifice poteſtas ferendi leges Eccleſiaſticas. Quamvis enim Apoſt. 1. ad Corinth. 14. dicat: *Mulieres in Eccleſia taceant; turpe enim eſt, mulieres loqui in Eccleſiis*; id tamen intelligendum, quod non debeant publice concionari, aut excommunicare, &c., non vero ferre leges, quas ex conſilio Epiſcopi, & prudentium poſſent ſapienter condere: Præſertim quia quamvis turpe ſit eas concionari ex officio, non tamen ex ſpeciali diſpenſatione Papæ, quando debita ſcientia, & probitate ſint præditæ; Nam D. Catharinæ injunctum fuit a Pontifice non raro, ut apud ipſum Pontificem, & Cardinalium cœtum concionaretur; ergo a fortiori leges ferre poſſunt, ſaltem ex ſpeciali Papæ delegatione.

Sed communior ſententia docet, quod licet non ſint de jure divino fœminæ incapaces juriſdictionis ſpiritualis, unde poſſit Pontifex committere Abbatiſſæ, ut leges ſpirituales imponat, & cenſuras ferat, quia Pontifex poteſt in jure communi diſpenſare; de facto tamen, jure ſaltem Eccleſiaſtico, ſint incapaces juriſdictionis ſpiritualis, ut conſtat tum ex cap. *Nova, de Pœnit., & Remiſ.*, tum ex Eccleſiæ uſu; non enim decuit ſexui fœmineo, ut plurimum prudentia deſtituto, hanc poteſtatem ab Eccleſia communicari, cum ſatis ſit, quod poſſint præcipere, & corripere, quantum conveniens eſt ad paternum, & domeſticum regimen.

Hinc infertur primo, poſſe Abbatiſſam imponere præcepta ſolum temporalia, ſeu ordinata ad bonum temporale, & tranquillam domus gubernationem; verbi gratia, ne Moniales literas recipiant, ne cum externis loquantur, ne ad hortum deſcendant, ita ut horum præceptorum tranſgreſſio ſit mortalis, ſi ea plurimum ad communem pacem, & bonum exemplum conducant; ſit vero venialis, ſi parum ad id conducant; Sicut Materfamilias poteſt ſimilia præcepta imponere; quamvis in Religione Abbatiſſæ habeant majorem vim obligandi; At non habet Abbatiſſa poteſtatem imponendi præcepta ſpiritualia, hoc eſt ordinata ad finem ſpiritualem, ſeu ad progreſſum in virtutibus, & ad perfectam Regulæ obſervantiam.

In-

Infertur ſecundo, non poſſe Abbatiſſam præcipere in virtute Sanctæ Obedientiæ, vel Spiritus Sancti; & ſi ita præcipiat, ſignificare vult, quod præcipiat tota auctoritate, qua pollet, non ſecus ac Materfamilias; Unde fit, quod materia, quæ eſt gravis relate ad præceptum Prælati præcipientis in virtute Sanctæ Obedientiæ, (ut omiſſio, verbi gratia, unius Miſſæ, jejunii, &c.) non ſemper ſit gravis relate ad præceptum Abbatiſſæ; quia finis Prælati eſt ſpiritualis profectus, ad quem valde conducit una miſſa, &c., finis Abbatiſſæ eſt bonum regimen domus, ad quod non multum nocet, ſi uno die omittatur auditio Sacri.

Neque dicas, Moniales emittere votum obedientiæ relate ad Abbatiſſam; ergo Abbatiſſa poteſt præcipere in virtute Sanctæ Obedientiæ, & graviter obligare.

Nam reſpondent Rodriq., & Sanch. lib. 6. cap. 1. num. 17., votum obediendi alteri ſemper intelligi, prout moris eſt obtemperare; unde ſi fiat Laico, ſolum ex vi voti habetur obligatio ponendi ea, quæ Laicus præcipere poteſt; & quia Laicus non poteſt imponere præcepta ſpiritualia, ſeu ordinata ad finem ſpiritualem, hinc non eſt reus voti, qui tranſgreditur hujuſmodi præceptum latum a Laico: Idem dicas de Abbatiſſa, cui Moniales vovent obedire juxta poteſtatem, cujus eſt capax, quæ eſt inſtar poteſtatis domeſticæ.

QUÆSTIO III.

De Subjecto Legum, ſeu de iis, qui Legibus obligantur.

Subjectum legis eſt homo ſubditus capax rationis, ut communiter Doctores docent. Inquirendum tamen eſt primo de ipſo Legislatore, an teneatur ſuis legibus obedire? Secundo de Infidelibus, de Pueris, Ebriis, & Amentibus. Tertio de Peregrinis, de Forenſibus, de Vagis. Quarto de ſubditis reſidentibus extra Territorium. Ultimo de Clericis, an legibus civilibus teneantur?

ARTICULUS PRIMUS.

An Legislator ſuis legibus teneatur?

I. Legislator ſuis legibus obligatur quoad vim directivam, non quoad coactivam.

II. Obligatur autem Legislator directe non a lege ſua, ſed a lege naturali dictante, quod Caput cum ſuis membris conformetur.

III. Poteſt autem ſecummet ex cauſa diſpenſare, non ſecus ac cum ſubditis.

IV. Quonam pacto Legislator teneatur legibus contractuum, & iis, quæ taxam mercibus imponunt?

V. Num peccet mortaliter Legislator tranſgrediendo ſuas leges in re gravi, an ſolum venialiter?

VI. Cur venialiter dumtaxat peccent Moniales omittendo unam miſſam præceptam in virtute Sanctæ obedientiæ ab Abbatiſſa?

VII. Cur ſacrilege peccaret Pontifex, ſi ſecummet diſpenſaret ad ducendam uxorem?

VIII. Legislator tranſgrediendo leges ſuas, quamvis peccet, non incurrit tamen pœnas latas adverſus tranſgreſſores.

IX. Nec Princeps ſupremus, nec Legatus Pontificis tenentur legibus municipalibus loci, quæ non ſint ab iis confirmatæ.

I. Dupliciter aliquis obligari poteſt aliqua lege: Primo, itaut peccet, ſi illam tranſgrediatur; & talis obligatio, ſeu vis legis dicitur Directiva. Secundo, itaut teneatur ſubire pœnam ſtatutam tranſgreſſoribus legis; & talis obligatio, ſeu vis legis dicitur Coactiva. De utraque inquirendum, an Legislator teneatur relate ad leges ſuas.

Quæritur itaque primo, an Legislator obligetur legibus ſuis ad culpam, ſeu ſecundum vim directivam?

Reſpondeo cum communi ex D. Thom. 1. 2. quæſt. 96. artic. 5 ad 3. affirmative; quando enim leges reſpiciunt materiam com-

communem, hoc eſt accommodatam ſubditis, Legislatori indecens eſt, ut tanquam Caput membris non conformetur; Et reprehendi etiam poteſt, ſicut Phariſæi, de quibus dicitur Matth. 5. *Dicunt, & non faciunt, alligant onera gravia, & importabilia, quæ tamen nolunt digito ſuo movere.* Si tamen materia non ſit communis, ſuo Principi etiam accommodata, Princeps nullatenus tenetur ſervare leges ſuas: Verbi gratia, ſi lege vetetur, ne quis noctu arma ferat, aut ne magni ſumptus fiant in veſtimentis, &c.; hæc enim materia non eſt accommodata ſtatui Principis. Ita Suar. lib. 3. cap. 35., Sal. diſp. 14. ſect. 2., Leſſ. cap. 35. diſp. 5. & alii apud ipſos.

II. Neque dicas primo; Lex obligat tantum ſubditos, cum ſit a Superiore habente juriſdictionem; nemo autem poteſt eſſe ſibi ſubditus; ergo non poteſt obligari Legislator legibus ſuis; unde in leg. *Princeps ff. de Legibus*, dicitur: *Princeps legibus ſolutus eſt.*

Nam reſpondent communiter apud Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 10., Principem non obligari directe ex lege a ſe lata, ſed directe obligari a lege naturali, quod debeat ſe conformare cum ſubditis; & ideo indirecte a ſuis legibus quoad vim directivam obligatur. Hoc tamen intelligendum de Principe, qui ſolus poteſt legem condere, non vero de illo, qui ſimul cum populo leges condit; hic enim tenetur legibus a populo conditis, cum ſit ſubditus Communitati; quamvis poſſit illam convocare, & habeat primum ſuffragium; ut eſt Dux Venetus, & Generalis Religionum reſpectu legum conditarum in comitiis Generalibus: Necnon ex Vaſqu. Epiſcopi reſpectu legum conditarum a Concilio Provinciali, vel nationali, aut ſaltem reſpectu legum a Concilio Tridentino conditarum.

III. Notandum tamen, quod ſicut poteſt Princeps cum ſubditis diſpenſare, ſi detur juſta cauſa; ita poteſt etiam diſpenſare ſecummet, interveniente tamen juſta cauſa, aliter peccaret, ut patet.

IV. Neque dicas ſecundo, Principem teneri legibus contractuum a ſe latis, ſi de facto contrahat; tenetur etiam taxam mercium a ſe factam ſequi; & quidem non ſolum ex lege naturali obligante Principem, ut ſe conformet cum ſubditis ſuis, ſed etiam ex directa obligatione conſurgente ex vi contractuum; ergo etiam tenetur directe ſtare legibus a ſe conditis.

Nam negatur conſequentia; Et diſparitas eſt, quia Princeps, dum celebrat contractum, ſe habet ut perſona privata, non publica. Et ratio ulterior eſt, quia hoc fert natura ipſius contractus, quod æque obliget utrumque contrahentem; aliter claudicaret. Quare eo prorſus modo, quo ſubditi obligantur legibus contractus a Principe ſtabilitis, debet pariter ipſe obligari, ſi vult contrahere cum ſubditis; Niſi forte ex juſta cauſa vellet in legibus contractus ſecummet diſpenſare; in quo caſu valide contraheret, nec contractus claudicaret; quia tam ex parte Principis, quam ex parte ſubditi contractus eſſet validus, & ſic diſpenſaret tam ſecummet, quam cum ſubdito in iis legibus. Tenetur etiam indirecte ſervare legem taxam mercibus imponentem, ut tenentur Clerici, idque ex virtute juſtitiæ, quæ obligat vendere pretio juſto, quale eſt pretium non ſolum naturale, ſed etiam legale; quia pretium juſtum eſt, quod communiter exiſtimatur juſtum; quod autem lege taxatum eſt, communiter exiſtimatur juſtum; ergo peccat contra juſtitiam Legislator, ſi vendat ultra pretium ſua lege taxatum. Quod uſque adeo verum eſt, ut Sot. apud Bonac. num. 32. putet, peccare contra juſtitiam, & teneri ad reſtitutionem etiam illum, qui ſine juſta cauſa diſpenſaretur ad vendendas merces ultra taxam pretio juſto naturali; quia lex naturalis juſtitiæ præcipit, ut res vendatur pretio juſto, & pretium juſtum eſt, quod lege taxatur; quia tunc tanti res æſtimatur apud omnes.

V. Dubium eſt, Utrum Princeps, qui ex lege naturali tenetur ſervare leges ſuas, peccet mortaliter eas tranſgrediendo, quando mortaliter peccant ſubditi tranſgreſſores, an ſolum venialiter? Verbi gratia, ſi Pontifex committat Simoniam jure humano inductam, nullam habens juſtam cauſam diſpenſandi ſecummet, peccaret mortaliter, ut reliqui ſubditi, an ſolum venialiter?

Reſpondeo, Vaſq., Sylveſt., Sayr., Suar. apud Dian. loc. citat. putare, quod mortaliter; quia quoties materia præcepta eſt gravis, tunc obligatio eſt gravis, niſi Legislator exprimat velle obligare ſub levi. Quare enim peccat graviter, qui non audit Miſſam ab Eccleſia præceptam, aut non jejunat, niſi quia materia eſt gravis? ergo ſive quis teneatur lege poſitiva, ſive naturali ad materiam gravem, peccat graviter talem legem tranſgrediendo. Sed probabi-

babilius Doctores cum Azor., Sal. diſp. 14. ſect. 2. Leſſ. loc. cit., Pal., putant, circumſcripto gravi ſcandalo, peccare tantum venialiter. Ratio eſt, quia intantum tenetur Legiſlator ſervare leges ſuas ſibi, & ſubditis accommodatas, quia indecens eſt, caput non conformari membris; ſed quod in aliquo caſu non conformetur, non eſt magna deformitas, nec gravis perturbatio in Republica: Sicut non eſt peccatum grave, ſed veniale, ſecluſo ſcandalo, ſi ſine juſta cauſa Legiſlator diſpenſet cum uno ſubdito in lege ſua; eo quod non ſit gravis deformitas, ſi in aliquo caſu unum membrum cum aliis non conformetur, ut communius docent apud Dian. part. 1. tr. 10. reſol. 35. Immo Bonac. diſp. 1. quæſt. 2. punct. 3. cum Cajet., & aliis putat, ne venialiter quidem peccare Legiſlatorem, ſi ſine cauſa diſpenſet ſecum, aut cum aliquo ſubdito, præciſo ſcandalo. Quod tamen non admiſerim. Quare gravitas materiæ non eſt attendenda a re præcepta ſecundum ſe ſumpta, ſed a re præcepta ſumpta ſecundum finem intentum. Verum quidem eſt, quod omiſſio Miſſæ, vel jejunii ſit omiſſio materiæ ſecundum ſe gravis in ordine ad virtutem Religionis; unde peccat graviter, qui miſſam præceptam ex motivo Religionis omittit: At ſi miſſa præcipiatur non ex motivo Religionis, ſed ob rectum regimen Reipublicæ, ut caput conformetur cum membris, quæ ad miſſam audiendam tenentur, & ut Superior præeat ſuis ſubditis non verbo tantum, ſed etiam exemplo; (ob quod motivum, ut diximus, Legiſlator tenetur audire Miſſam, quam præcipit ſubditis) certe in ordine ad hunc finem omiſſio unius Miſſæ eſt materia levis; unde peccat leviter Legiſlator unam miſſam non audiendo, quamvis ſubditi illam non audiendo peccent graviter.

VI. Hinc ſupra diximus, quod ſi Moniales omittant Miſſam præceptam ab Abbatiſſa in virtute Sanctæ obedientiæ, peccent tantum venialiter; quia in ordine ad finem, quem reſpicit præceptum Abbatiſſæ, qui eſt recta gubernatio domus, omiſſio unius miſſæ eſt materia levis.

Ex quo ſequitur, ut docent Sal., & Pal. contra Suar., & Bonac., quod non peccet contra eandem virtutem Legiſlator, & ſubditi, ſi omnes miſſam, verbi gratia, a Legiſlatore præceptam omittant; Subditi enim peccant contra virtutem Religionis, a præcepto illo poſitivo, a quo directe obligantur, intentam; Legiſlator vero peccat contra virtutem juſtitiæ poteſtativam, intentivam conformitatis Capitis cum membris ſuis intentæ a lege naturali, a qua directe Legiſlator obligatur. Et ratio a priori eſt, quia Legiſlator, dum dicitur indirecte obligari legibus ſuis quoad vim directivam, non eſt ullatenus a lege ſua obligatus, ſed lex ipſa eſt conditio requiſita, ut ille obligetur a lege naturali, & ab honeſtate, & decentia, ut ſe ſuis ſubditis conformet; atque adeo non peccat contra virtutem intentam a lege ſua, ſed contra honeſtatem, & decentiam intentam ab hac lege naturali.

VII. Dixi in reſponſione, Legiſlatorem peccare leviter, ſecluſo ſcandalo; quis enim dubitet, quod ſi vellet, verbi gratia, Pontifex ſimoniam jure humano prohibitam exercere, aut ducere uxorem, peccaret graviter ratione ſcandali; cum ne Græci quidem Sacerdotes poſſint uxorem ducere, quamvis Græci habentes uxorem poſſint ex permiſſione Eccleſiæ ad Ordines Sacros promoveri. Immo cum communior ſententia ferat, Sacerdotem obligari ad caſtitatem, non ſolum ex præceptis Eccleſiæ, ſed etiam vi voti ex præcepto Eccleſiæ annexi Ordinibus Sacris, & diſpenſatio in voto facta ſine cauſa a Pontifice ſit nulla; ideo Pontifex, etiam ſecluſo ſcandalo, ſacrilege peccaret ducendo uxorem.

VIII. Quæritur ſecundo, An Legiſlator obligetur ſaltem indirecte legibus ſuis quoad pœnam ab eo ſtatutam tranſgreſſoribus, ſeu ſecundum vim coactivam?

Reſpondeo cum communi negative; Nemo enim a ſeipſo cogi poteſt, niſi per contractum, aut votum; in quo caſu etiam ab alio, cui ſe obſtrinxit, obligatur proxime, nempe a Deo, cui vovit, & a contrahente, cui ſe obligavit: Et ratio eſt, quia, ut diximus, tranſgrediens ſine cauſa legem ſuam revera non peccat contra legem ſuam, ſed contra legem naturalem præcipientem ei, ut ſe ſuis ſubditis conformet: ergo non debet incurrere pœnam ſtatutam contra tranſgreſſores legis poſitivæ.

Hinc ſequitur primo, quod ſi Pontifex Clericum injuſte percutiat, non incurrat excommunicationem latam a ſe contra percuſſores Clericorum; aut ſi officium non recitet, non proinde privetur fructibus beneficiorum; quia talis pœna a Pontifice ipſo eſt ſtatuta.

Sequitur ſecundo, Epiſcopum non incurrere excommunicationem, ſi ludat aleis con-

contra conſtitutionem a ſe latam ſub pœna excommunicationis. Immo probabiliter nec illam incurrit, qui cum tali Epiſcopo ludit; quia præſumitur, quod Epiſcopus velit diſpenſare cum eo, quem allicit ad ludendum.

Utrum autem Epiſcopus ludens cum eo, qui contraxit excommunicationem a ſe latam, contrahat excommunicationem juris communis latam in cap. *Nuper*, *de Sententia Excommunicat.* contra participantes in crimine criminoſo? Reſpondendum affirmative, ſi Titius, cum quo ludit, ſit excommunicatus vitandus; quia a lege Pontificis prohibetur Epiſcopus, ut ejus commercium vitet; & pœnam a Pontifice in jure communi latam incurrit, ſi participet in crimine criminoſo, Verbi gratia, ſi cum eo ludat, poſito, quod propter ludum ſit excommunicatus. Quod ſi Titius ſit excommunicatus toleratus, ipſe quidem non poteſt cum aliis communicare, ſed aliis non eſt prohibitum commercium cum illo; unde ſi Epiſcopus cum eo diſpenſet, ut poſſit ſecum ludere, neuter excommunicationem incurrit, ſi ludant; Non quidem Titius, quia cum eo diſpenſat Epiſcopus; Nec ipſe Epiſcopus, quia non participat in crimine, dum ludit cum eo, qui propter diſpenſationem nullum crimen committit ludendo.

Sequitur tertio, eum, qui, verbi gratia, habuit a Pontifice poteſtatem excommunicandi fures, eoſque excommunicavit, non incurrere excommunicationem, ſi ipſe furetur; quia ſe habet in tali caſu ut Legislator; nec præſumitur, quod ipſe vellet ſibi hanc gravem pœnam imponere, aut quod Pontifex velit, ut illam ſibi etiam imponat, ut notat Bonac. hic num. 28. Nam in mandato generali non venit id, quod expreſſe mandari non poteſt: Certum autem eſt, quod expreſſe nulli mandari poteſt, ut ſe ipſum excommunicet, ſeu ut ſe ipſum ſpiritualiter enecet; ſicut nemo tenetur ſemet prodere ac denunciare.

Hic autem adverte, uxorem Legislatoris, verbi gratia Reginam, etſi legibus Legislatoris ſubdita ſit, eximi tamen ex ſpeciali privilegio in leg. *Principem ff. de legibus*.

IX. Quæritur tertio, an teneatur Princeps ſupremus legibus municipalibus Oppidorum?

Reſpondeo cum communi negative, quia non ſunt latæ a ſuo Superiore, ſed ab Inferiore. Quod tamen intelligendum eſt, niſi tales leges ſint ab ipſo Principe confirmatæ; quia tunc perinde ſe haberet, ac ſi ipſe eas leges condidiſſet; Unde fit, Pontificis legatum, dum eſt in aliquo Epiſcopatu, non teneri legibus particularibus illius.

ARTICULUS II.

Quibus legibus eximantur Infideles, Pueri legem ignorantes, Ebrii, & Amentes?

I. Num infideles peccent non ſolum contra præceptum Divinum de ſuſcipiendo Baptiſmo, ſed etiam contra præceptum de ſumenda Euchariſtia?

II. Num peccet, qui diebus prohibitis miniſtrat carnes infidelibus, qui legibus Eccleſiaſticis non tenentur; aut qui injungit illis opera ſervilia die feſto?

III. Nullis legibus tenentur Pueri, & Amentes, qui nunquam ratione uſi ſunt; At qui poſt uſum rationis inciderunt in amentiam, verius per accidens ab obſervantia legum excuſantur, non ſecus ac Ebrii; unde non poſſumus cum iſtis ad materialem legum tranſgreſſionem concurrere.

IV. Num Amentibus injungi poſſint opera ſervilia die feſto? Et num poſſint die feſto duci belluæ onuſtæ?

V. Pueri poſt uſum rationis tenentur legibus etiam Eccleſiaſticis; Sed ad communionem Paſchalem circa decimum annum obligantur, quando ſolent ſacrum a profano diſcernere.

VI. Ante pubertatem num incurrant Pueri cenſuras, & alias pœnas Eccleſiaſticas? Num caſuum reſervationem?

VII. Num Infantes, & Puellæ admitti poſſint in Monaſteria Monialium, & Religioſorum? Quid de Amentibus?

I. QUæritur primo, an Infideles ſubdantur legibus Eccleſiaſticis?

Reſpondeo cum communi negative; Quod conſtat ex illo Apoſt. 1. ad Corinth. 4. *Quid mihi de iis, qui foris ſunt judicare?* Unde diximus, nullam pœnam Eccleſiaſticam, verbi gratia, cenſuram, aut irregularitatem ex delicto incurri ab Infidelibus; cum non peccent per hoc, quod leges Eccleſiaſticas tranſgrediantur. Tenentur tamen legibus naturalibus, & Divinis; Et quia ſumptio Euchariſtiæ in articulo mortis præcipitur omnibus jure Divino, idcirco

co probabilius etiam contra præceptum ſumendi Euchariſtiam peccant, dum morientes non ſuſcipiunt Baptiſmum requiſitum ad ſumptionem Euchariſtiæ, ut docent communius contra nonnullos, qui putant Euchariſtiam præcipi ſolis baptizatis; atque adeo ſicut non peccat contra votum caſtitatis, nec eſt ſacrilegus, qui habens votum ingrediendi Religionem peccat contra caſtitatem, eo quod nondum emiſerit votum caſtitatis, ita non peccat contra præceptum ſumendi Euchariſtiam, qui nondum eſt baptizatus, quamvis peccet non ſuſcipiendo Baptiſmum.

II. Ex dictis videtur ſequi, quod ſicut non peccant Infideles comedendo carnes diebus prohibitis, ita nec peccent, qui carnes illis miniſtrant; cum non cooperentur ad tranſgreſſionem legis Eccleſiæ: Et ſicut non peccant laborando diebus feſtis, ita nec peccet dominus, qui injungit ſuis mancipiis, ut die feſto laborent; ut concedit Dian. part. 5. tract. 14. reſol. 7.: Sicut concedit Laym. lib. 1. tract. 4. cap. 9., quod poſſit id injungi perpetuo amentibus, etiam catholicis, qui, non ſecus ac pueri, nullis legibus tenentur ex defectu uſus rationis, ut mox dicemus: Quamvis utrumque etiam probabiliter neget Fernand. apud eundem Dian. cum Tambur. putante, non ſanctificari feſtum humano more a Chriſtifideli, qui etſi ipſe non laboret, præcipit tamen aliis ratione utentibus, licet Infidelibus, ut laborent. Qua de re mox iterum redibit ſermo.

III. Quæritur ſecundo, An pueri, amentes, ebrii, dormientes, legem ignorantes, ſemifatui teneantur legibus naturalibus, & poſitivis?

Reſpondeo, pueros, qui nondum ad uſum rationis pervenerunt, & perpetuo amentes (qui communiter cum Merol. part. 3. dub. 28. contra Sanch., & Suar. pueris comparantur) nullis legibus obligari. Ratio ex D. Th. quæſt. 17. de Veritate art. 3. eſt, quia lex eſt vinculum rationale, quod, ut liget, debet applicari ſubjecto per rationem, & per conſcientiam, qui eſt actus, ſeu dictamen rationis: Quare ſicut vincula corporalia non ligant, niſi per contactum corporeum applicentur, ita leges non obligant, niſi per rationem, & conſcientiam applicentur; atque adeo pueri, & perpetuo amentes nullis legibus obligantur. Contra vero amentes, qui aliquando habuerunt uſum rationis, ebrii, dormientes, & legem ignorantes obligantur legibus omnibus, quamvis per accidens hic, & nunc excuſentur; quandoquidem carent hic, & nunc libertate requiſita ad bonum, & malum. Unde fit, quod amentibus, qui nunquam habuerunt uſum rationis, Euchariſtia non poſſit in articulo mortis miniſtrari; debeat vero miniſtrari iis, qui aliquando uſum rationis habuerunt; quia iſtis, non vero illis præcipitur jure Divino: Nec poſſunt ſuſcipere Euchariſtiam adulti, qui ne habitualem quidem intentionem habent illam ſuſcipiendi; Sicut nec poteſt perpetuo amentibus dari Extrema unctio, quæ debet ſupponere reliquias peccatorum tollendas; non ſecus ac pœnitentia debet ſupponere peccatum. Demum ſemifatui, qui in aliqua materia nunquam habuerunt uſum rationis, non obligantur legibus ſpectantibus ad illam materiam; obligantur tamen relate ad leges, ad quas habent, vel habuerunt aliquando rationis uſum, propter eandem rationem.

Non negaverim tamen, probabilem eſſe ſententiam Sanch. lib. 1. cap. 10., quod etiam perpetuo amentes obligentur legibus, quamvis per accidens ratione amentiæ excuſentur, ut ebrii: Et ratio eſt, quia intantum infantes non ſunt obligati, inquantum per ſe carent uſu rationis; at amentes carent uſu rationis per accidens, ſicut ebrii; ergo non æquiparantur pueris, itaut non obligentur, ſed ebriis, itaut obligentur, & excuſentur: Sicut enim catulus ante nonum diem non dicitur cœcus, ſed non videns, quia per ſe tunc eſt incapax viſus; contra vero poſt nonum diem dicitur cœcus, quamvis nunquam viderit, quia poſt nonum diem eſt capax viſus; ita perpetuo amentes ante ſeptennium non ſunt obligati legibus, quia nec habent, nec ſunt capaces uſus rationis; contra tamen poſt ſeptennium obligantur, & excuſantur; quia pro illo tempore ſunt capaces uſus rationis. Nec quæſtio hæc eſt inutilis; Deſervit enim ad decernendum, num poſſimus cooperari cum illis ad tranſgreſſionem materialem legum. Nam quia, verbi gratia, ebrii, & ignorantes legem jejunii obligantur hac lege, & excuſantur a tranſgreſſione ratione ebrietatis, vel ignorantiæ; ideo peccat, qui die veneris miniſtrat ebriis carnes ad manducandum, cum non poſſimus nos cooperari cum illis ad tranſgreſſionem materialem legum, quibus illi obligantur, licet hic, & nunc excuſentur; Contra vero, quia Infideles non tenentur legibus Eccleſiaſticis, non peccat, qui in-

ducit illos ad comedendum carnes die veneris: Hinc quia probabilis eſt ſententia communior, quod perpetuo amentes nullis legibus teneantur, probabile erit, quod non peccet, qui illos ad tranſgreſſionem materialem legum inducit. Ex quo tamen non ſequitur, quod poſſint induci ad blaſphemandum, ad fornicandum, &c., cum nec poſſint pueri ad blaſphemandum induci: Et ratio eſt, vel quia, ut notat Pal. hic, probabiliter etiam pueri legibus naturalibus obligantur, eo quod iſtarum obligatio ab ipſa natura ortum habeat, quæ de ſe capax rationis eſt; Vel quia inducere pueros, aut amentes ad blaſphemandum, aut fornicandum, importat per ſe in inducente affectum ad hæc vitia illicitum; nec caret ſcandalo, non ſecus ac ſi induceretur pſittacus ad blaſphemandum: Vel demum, quia ſi inducuntur pueri, & amentes ad blaſphemandum, &c., quando rationis erunt compotes, erunt ad ea vitia proclives; unde nobis illicitum eſt illos ad ea vitia inducere.

Notandum hic, quod omnibus amentibus, etiam ſemiſatuis, tum ex conſuetudine introducta, teſte Azor., tum ne in deteriorem ſtatum amentiæ decidant, miniſtrari poſſunt carnes tempore vetito, ut docent peritiſſimi Medici apud Sanch. Præterea nec amentes, nec ebrii cogendi ſunt ad audiendum Sacrum die feſto; immo poſſunt impediri, ne audiant; Et ratio eſt, quia non poſſunt aſſiſtere Miſſæ humano, & rationali modo, prout requiritur: Qui tamen ſunt ſemiſatui, niſi in iis, quæ ad miſſam pertinent, deſipiant, tenentur miſſam audire, cum poſſint illam audire humano modo.

IV. An autem poſſint perpetuo amentibus injungi opera ſervilia die feſto, ſicut poſſunt ex multorum ſententia injungi Infidelibus? Dubium eſt, quod promiſit ſe diſcuſſurum Sanch. in tertio Decalogi præcepto; illud tamen morte præventus non edidit in lucem. Tambur. lib. 4. cap. 3., re cum Theologis diſcuſſa, putat licere cum Dian. part. 5. tract. 14. reſol. 7., & Laym. contra Fernand., & Merol., qui putant non licere, eo quod laborarent ut inſtrumentum mandantis, & mandans ipſe cenſeretur laborare; Ratio autem pro ſententia Tambur., & Laym. eſt, vel quia juxta probabilem ſententiam perpetuo amentes nullis legibus tenentur, & ideo poſſunt iis injungi opera ſervilia; ſicut probabiliter poſſunt injungi Infidelibus, qui non tenentur legibus Eccleſiaſticis: Vel ſi ſequamur opinionem Sanch., quod ſicut ebrii, ita perpetuo amentes obligentur legibus omnibus, & per accidens excuſentur, adhuc poſſunt injungi utriſque opera ſervilia; quia, ut notat Laym., opera ſervilia prohibentur dumtaxat iis, qui humano modo, & utiliter poſſunt tale præceptum implere; non ſecus ac præcipitur aſſiſtentia Sacro: Quare ſicut amentes, & ebrii non ſunt cogendi ad Miſſam audiendam, quia non poſſunt tale præceptum, prout requiritur, implere; ita propter eandem rationem poſſunt iiſdem opera ſervilia injungi; Non ſecus ac belluis, quæ poſſunt die feſto molere, & onera vehere, dummodo qui illa ducunt, non multum laborent, ut docet Dian. part. 2. tract. 15. reſol. 36. cum Tambur. loc. cit. contra Suar., & Laym., putantes eſſe opus ſervile agere currus, vel mulos onuſtos; unde non liceat illud inchoare die feſto, quamvis inchoatum poſſit continuari, ſi non poſſit facile interrumpi.

V. Quæritur tertio, Quandonam pueri incipiant obligari legibus Eccleſiaſticis?

Reſpondeo, D. Antoninum, Cord., & Victor. apud Sal. diſp. 14. ſect. 13. putare, quod non teneantur ad confitendum ſemel in anno, niſi ſint pubertati proximi, ideſt anno decimo cum dimidio, ſi ſint mares, & anno nono cum dimidio, ſi ſint fœminæ; quod forte verum eſt pro foro externo; quia ſecundum jura nemo præſumitur eſſe doli capax, niſi ſit proximus pubertati, ſeu in ætate dicta. Sot., & Sà apud Sanch. lib. 1. cap. 12., & Pal., putant non teneri ad annuam confeſſionem, & ad obſervantiam cujuſcunque præcepti Eccleſiaſtici, antequam perveniant ad annum duodecimum. Sed communiter docent, pueros teneri non ſolum legibus Divinis, & naturalibus, (quod eſt certum) ſed etiam Eccleſiaſticis, ſtatim ac perveniunt ad uſum rationis, quod circa ſeptennium ſolet contingere. Ratio eſt, quia cum polleant uſu rationis, & teneantur legibus Divinis, non eſt cur non etiam teneantur legibus Eccleſiaſticis: Præſertim quia in cap. *Omnis utriuſque ſexus* aperte præcipitur confeſſio annua pueris, poſtquam ad annos diſcretionis pervenerint. In dubio tamen, an uſus rationis advenerit ante ſeptennium completum, non obligantur; ſecus vero poſt ſeptennium; quia cum ſoleat eo tempore advenire, præſumitur, quod advenerit; unde poſt ſeptennium (quoties non conſtat uſum rationis nondum ad-

ve-

venìſſe) tenentur pueri ad miſſam audiendam, ad abſtinendum a cibis vetitis, ad confeſſionem annuam; non tamen ad annuam communionem, quia quamvis in cap. *Omnis utriuſque ſexus* dicatur, quod omnes tam ad confeſſionem, quam ad communionem annuam teneantur, ſtatim ac ad annos diſcretionis pervenerint, tamen ex contextu habetur, ut omnes Doctores docent contra Palud., Valent., Pal., diverſimode requiri annos diſcretionis ad confeſſionem, ac ad communionem; nam ad confeſſionem annuam ſatis eſt uſus rationis; (dummodo tamen, ut alias diximus, puer peccaverit mortaliter; qui enim non eſt conſcius ſibi peccati mortalis, non tenetur confiteri) ad communionem vero annuam non ſolum requiritur, ut pueri ſciant diſcernere bonum a malo, ſed etiam Sacrum a profano, ad hoc ut poſſint reverenter tale Sacramentum ſuſcipere, & percipere ejus guſtum; quod ſolet circa decimum annum contingere: Et conſtat ex conſuetudine Eccleſiæ, quæ non ſtatim admittit pueros ad communionem, poſtquam admiſit ad confeſſionem. Si tamen contingat articulus mortis, poteſt ante decimum annum miniſtrari puero Euchariſtia, dando illi ſufficientem inſtructionem; nam ratione neceſſitatis non eſt exigenda tunc tanta devotio; Et poſt Euchariſtiam tradenda eſt Extrema unctio, quæ procul dubio ex communiori ſententia miniſtrari poteſt huic puero, ſtatim ac eſt doli capax, etiamſi ad Euchariſtiam non ſit aptus.

Notat tamen Joan. Sanch. apud Pal. ſi conſtaret aliquando, puerum ante ſeptennium eſſe doli capacem, in tali caſu non obligari ante ſeptennium legibus juris poſitivi, quia leges poſitivæ attendunt, quod communiter contingit, ex leg. *Nam ad ea ff. de legibus*; communiter autem non contingit uſus rationis ante ſeptennium; & ideo pueri ante eam ætatem probabiliter non obligantur iis legibus; quamvis ad annuam confeſſionem ex dictis tenerentur.

VI. Quæritur quarto, Quandonam pueri incipiant ſubjacere pœnis Eccleſiaſticis?

Reſpondeo, Sà, Fagund., & alios apud Tambur. in Meth. Commun. cap. 4. §. 2. putare, deciſum jam eſſe in *cap.* 1., *&* 2. *de Delictis puerorum*, quod pueri ante pubertatem nullam pœnam Eccleſiaſticam incurrant latam a jure, vel ab homine. Immo Tambur. putat, quod neque incurrant excommunicationem latam contra percuſſores Clericorum; nam licet in cap. *Pueris*, *de ſententia Excommun.* dicatur, quod poſſit Epiſcopus abſolvere pueros percutientes Clericum, hinc non ſequitur, quod excommunicationem contraxerint, & quod ab alio non poſſint abſolvi. Sanch. vero lib. 1. cap. 12. cum Vaſq., Azor., docet, quod ex cit. *cap.* 1. *De delictis puerorum* ſolum habeatur, pueros ante pubertatem non incurrere cenſuras latas ab homine, non vero latas a jure; ibi enim hæc habentur, ut notat Fagund. part. 2. lib. 1. cap. 4. *In pueris relinqui ſolet inultum, quod in aliis progreſſioris ætatis humanæ leges dicunt ſeverius puniendum*. Ceterum quod incurrant cenſuras latas a jure, deducitur ex cap. *Super eo*, ex cap. *Pueris*, ex cap. *Quamvis*, *de Sententia Excommun.*: Et diſparitas ex Suar. eſt, quia ætas impuberum non cenſetur apta ad ordinem judiciarium intelligendum, ut requiritur ad incurrendam cenſuram latam ab homine; deberent enim poſſe citari, ac in judicio ſe defendere. Sed Pal. hanc ſententiam impugnat dicens, quod ſaltem deberent poſſe incurrere cenſuras latas ab homine generaliter, ad quas incurrendas non requiritur cognitio ordinis judicialis. Quare dicendum, nullam omnino cenſuram, aut ſimilem pœnam incurri a pueris; Verbi gratia, non incurri irregularitatem, ſi alios occidant, nec excommunicationem latam ab Epiſcopo, ſi non communicent in Paſchate; idque erui ex citatis textibus. Immo quamvis poſſint pro iis reſervari caſus, non ſolent tamen pro iis Epiſcopi caſus reſervare. Non negamus, quod poſſit Pontifex illos punire Eccleſiaſticis pœnis, ſed ſolum dicimus, quod jure communi nullam cenſuram, aut aliam pœnam incurrant, & ad ſummum, ut notat Pal., incurrunt cenſuram latam contra percuſſorem Clerici propter ejus gravitatem; quia id videtur erui ex citatis textibus (quicquid ſit de cenſura lata contra ingredientes Monaſteria Monialium) Nec reſponſio Tambur. videtur difficultatem evacuare; cum enim dicat Textus, quod Epiſcopi poſſint abſolvere pueros percutientes Clericum, videtur innuere, quod excommunicationem contraxerint, & quod pro ea ætate non ſit reſervata Papæ, ſed Epiſcopo.

Hinc tamen non ſequitur, quod poſito interdicto generali in aliquo loco pueri impuberes non comprehendantur; Nam comprehenduntur pueri doli capaces ratione præcepti iis impoſiti, non vero ratione ullius pœnæ, quam contrahant, ſi præceptum

hoc tranſgrediuntur, ut notat Suar., Sanch., & Azor.: Pueri ante ſeptennium certe interdicto non comprehenduntur: unde poſſunt etiam admitti ad aſſiſtendum Divinis, quia per interdictum ſolum prohibetur aſſiſtentia moralis Officiis Divinis, quæ tantum a ratione utentibus præſtari poteſt: Et idem dicitur de amentibus, & ebriis, rationis uſu omnino deſtitutis, ut notat Merol. diſp. 4. cap. 3. dub. 28. At tempore interdicti localis neque pueri, neque amentes, aut ebrii poſſunt in loco Sacro ſepeliri; quia cum locus ſit interdictus, prohibetur omnibus, ne dent ulli, etiam puero, Eccleſiaſticam ſepulturam in eo loco interdicto.

VII. Quæritur quinto, An pueri, & puellæ ante uſum rationis poſſint ingredi, aut admitti intra Monaſteria Monialium, aut Religioſorum? Et idem quæritur de amentibus.

Reſpondeo, Ugolin., Comitol. lib. 6. quæſt. 22. putare quod non poſſint admitti; cum Trident. ſeſſ. 24. cap. 5. prohibeat, ne ullus admittatur: Quare ſicut tempore interdicti localis non poſſunt pueri ſepeliri in loco ſacro, quia præceptum non cadit ſupra pueros, ſed ſupra alios, ne ſepeliant pueros; ita non poſſunt pueri admitti in Monaſteria Monialium, nec puellæ in clauſuram Religioſorum, quia præceptum non cadit ſupra pueros, ſed ſupra alios, ne admittant. Verum communior opinio cum Merol., Sanch. lib. 6. c. 16. Suar. tom. 4. de Relig. lib. 1. cap. 10. probabiliter putat, admitti poſſe, quia admiſſio in Monaſteria eſt prohibita reſpectu illorum, quibus prohibetur ingreſſus, ut conſtat ex motu proprio Gregorii XIII., ergo cum non prohibeatur ingreſſus infantibus, nec prohibetur aliis eorum admiſſio.

Neque obſtat, quod Trident. prohibeat, ne ullus admittatur cujuſcumque ætatis, & ſexus, quia intelligi debet de ætate, quæ ſit capax obligationis præcepti; quod conſtat tum ex motu proprio Gregorii XIII., tum etiam quia Trident. habet pro fine, ne pax Monialium perturbetur, ac ne ad peccandum incitentur; Unde videtur, quod poſſint admitti infantes: In Synodo tamen Neapolitana anni 1694. ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ prohibetur, ne hujuſmodi infantes in Monaſteria Monialium introducantur, etiamſi non extrahantur a Rota, ſed in ipſa permaneant ex parte clauſuræ.

Quod attinet ad amentes, introduci nullatenus poſſunt; tum quia ad peccatum incitare poſſunt; tum etiam quia probabiliter, juxta ſententiam Sanch., illi etiam, ut ebrii, legibus humanis comprehenduntur, quamvis ratione amentiæ, & ebrietatis a culpa excuſentur. Unde qui amentes admitteret, quamvis non contraheret excommunicationem ſtando in decreto Trident., quia Trident. excommunicat ſolum ingredientes, non admittentes; at contraheret excommunicationem latam a Gregor. XIII. etiam contra admittentes alios in Monaſteria Monialium: Et contra Religioſos admittentes mulieres in ſua Monaſteria ſtatuit pœnam privationis officiorum, Dignitatum, Beneficiorum, & inhabilitatis ad illa, &c.

Notat tamen Merol., quod ſi ſequamur opinionem communem, quod perpetuo amentes non obligentur legibus ſaltem humanis, quamvis peccet mortaliter, qui eos introducit in Monaſteria Monialium, quia finis legis, & ratio legis non admittendi alios, ne perturbetur pax, & ne detur occaſio peccandi, æque militat pro amentibus; at probabiliter non incurrit excommunicationem, quia etſi juxta communiorem opinionem lex pœnalis extendatur quoad obligationem de caſu expreſſo ad caſum non comprehenſum verbis legis, quoties eadem ratio expreſſa in lege militat pro tali caſu; at non extenditur quoad penam, ut fuſe oſtendit idem Merol. diſp. 4. c. 9. dub. 6.

ARTICULUS III.

Quibus legibus teneantur Peregrini, Forenſes, & Vagi?

I. In quo differant Peregrini a forenſibus, & a Vagis? Et quomodo domicilium, aut quaſi domicilium acquiratur, aut deperdatur?

II. Sufficit quaſi domicilium ad Sacramenta alicubi ſuſcipienda, præter Ordinem, ad quem ſuſcipiendum requiritur domicilium.

III. Forenſis Neapolim adveniens animo ibi permanendi per decennium tenetur legibus loci, tanquam civis, & incola. Immo etiam ſi adveniat animo permanendi per majorem partem anni.

IV. Tenentur etiam forenſes, & Peregrini legibus juris communis, quamvis in propria Patria per deſuetudinem non obligent.

V. Pariter tenentur Peregrini legibus Municipalibus loci, per quem tranſeunt, ſi eædem ſint in propria Patria; Necnon legibus

bus contractuum; Ac etiam legibus, quarum tranſgreſſio ſpecialiter cedit in ejus loci detrimentum.

VI. Probabilius videtur, quod univerſim Peregrini non teneantur legibus loci, per quem tranſeunt, ſi brevi ibi commorentur, & ſcandalum abſit.

VII. Et probabilius nec tenentur legibus Patriæ, ſi non ſint utrobique communes.

VIII. Num poſſit quis eo fine iter arripere, ut effugiat obligationem alicujus jejunii? Fugere a loco, ubi lex jejunii obligat, non eſt idem, ac apponere impedimentum jejunio præcepto.

IX. Habens caſus reſervatos num poſſit adire Diœceſim, ubi caſus non eſt reſervatus, ut ibi abſolvatur?

X. Si in aliqua Civitate ſit dies feſtus, poterit ne idem civis mane exire, & ſic ab auditione Sacri deobligari?

XI. An diſceſſurus a Patria, ubi obligat lex jejunii, poſſit mane jentaculum ſumere, ac pluries comedere? Et an etiam qui perventurus eſt veſpere ad locum, ubi jejunatur.

XII. Num, & quando Sacerdos Græcus tranſiens per Eccleſiam Latinam poſſit in azymo conſecrare; & ſimiliter Latinus in fermentato?

XIII. Num poſſit Peregrinus a ſuo Superiore puniri propter delictum patratum extra Territorium Superioris?

XIV. Non eſt eadem ratio de ſubdito delinquente extra Territorium ſui Superioris, ac de delinquente in locis exemptis.

XV. Vagi tenentur legibus loci, ubi degunt.

I. IN eo differunt Vagi a Peregrinis, & forenſibus, quod Vagi ſint, qui nullibi certam ſedem habent; quamvis enim habuerint alicubi domicilium, quia tamen inde exierunt animo non redeundi, dicuntur Vagi, quouſque in aliquo loco domicilium figant. Peregrini vero dicuntur, qui diſcedunt a loco ſui domicilii animo redeundi; nam ſi diſcedant animo figendi alibi ſuum domicilium, jam in eo loco, ubi novum domicilium figunt, ſe habent ut cives, & incolæ, non ut peregrini, forenſes, & advenæ. Cæterum peregrini proprie dicuntur, qui alibi domicilium habentes, per aliquem locum tranſeunt. Forenſes vero, & advenæ dicuntur quicumque domicilium alibi habentes, in alieno Oppido habitant. Præterea Peregrinus, qui Neapolim, verbi gratia, venit animo manendi in hac Civitate perpetuo, dicitur acquirere domicilium, ex leg. *Domicilium ff. ad Municipalem*, nec requiritur decennii habitatio, niſi ad præſumendum animum manendi perpetuo, ut notat Sanch.: Semel autem domicilio conſtituto, ut deperdatur, requiritur, quod mutetur non ſolum animus, ſed etiam ipſa habitatio; quia per eas cauſas res diſsolvitur, per quas naſcitur, ex cap. 1. *De regul. juris*; Contra vero peregrinus, qui Neapolim venit animo manendi pro majori parte anni, non in perpetuum, (ut ſunt ſtudentes, mercatores, locantes operam ad longum tempus) non dicitur acquirere domicilium, ſed quaſi domicilium, ratione cujus quaſi domicilii poſſunt ibi conveniri, juxta leg. *Hæres abſens ff. de Judiciis*.

II. Quinimmo ratione hujus quaſi domicilii, ut notat Sal., Bonac., & alii, dicitur acquirere domicilium Parochiale, atque adeo ſubjectionem quoad Sacramenta, (præter Ordinem) quoad ſepulturam, quoad votorum diſpenſationem, & quoad omnia, prout poſtulat bonum regimen animarum, ut patet ex conſuetudine: Proinde poteſt ibi recipere omnia Sacramenta, (dempto Ordine, & tonſura requirente domicilium, ex cap. *Cum Nullus, de Temporibus Ordinat. in 6.*) & eſt ibi ſepeliendus, niſi alibi ſepulturam eligat. His explicatis

III. Certum eſt primo, quod forenſis adveniens, verbi gratia, Neapolim, animo manendi perpetuo, ſtatim teneatur legibus hujus Civitatis; nam per hoc quod acquirat domicilium, ſe habet ut civis, & incola. Quod ſi in duobus locis ſimul domicilium habeat, quia ſcilicet hyeme, verbi gratia, habitat in uno loco, & æſtate in altero, tunc tenebitur legibus loci, in quo præſens adfuerit.

Certum etiam videtur ſecundo, quod eodem modo teneatur legibus hujus Civitatis forenſis, qui Neapolim accedit animo permanendi pro majori parte anni, ſeu animo expediendi negotium, quod regulariter ſolet exigere majorem anni partem: Licet enim non acquirat domicilium, ſed quaſi domicilium, tamen per aſſiduam hanc habitationem prudentium judicio cenſetur incola, & pars Communitatis: unde ſicut acquirit Parœciam, ſeu domicilium Parochiale, & ſubjectionem quoad omnia Sacramenta, (dempto Ordine) quoad ſepulturam, & quoad omnia, quæ vertunt ad bonum regimen animarum, ita ſubditur legibus talis Diœceſis; quod communiter docent. Quamvis non deſint Doctores relati a Sanch. lib. 3. de Matrim. diſp. 18. requi-

rentes in forenſi domicilium, ſeu animum perpetuo manendi, ut teneatur legibus, & conſuetudinibus loci. Ubi etiam notandum, quod, ut deperdatur hoc quaſi domicilium, non ſatis ſit mutare animum permanendi, niſi etiam recedatur ab eo loco, & habitatio mutetur, ut diximus de amiſſione domicilii.

IV. Certum eſt tertio, omnem forenſem, ac peregrinum in loco, per quem tranſit, ſeu in quo non vult pro majori parte anni manere, teneri ad ſervandas leges juris communis, quamvis illæ in propria Patria, ſeu in loco domicilii per deſuetudinem non obligent. Ratio eſt ex Suar., quia peregrinus hic revera ſubditur Legislatori; nec excuſatur in loco, per quem tranſit, a contraria conſuetudine, quippe quæ ſolum excuſat in Patria, ubi ea viget. Unde ſequitur, quod Caſtellanus tranſiens Neapolim non poteſt hic veſci die Sabbati inteſtinis animalium, ſicut veſcebatur in Caſtella ex conſuetudine ibi introducta; Et Mediolanenſis tenetur Neapoli primis quatuor diebus Quadrageſimæ jejunare; quia conſuetudo in contrarium excuſat illos, qui ſunt Mediolani, ubi viget: Ita communiter: Et quamvis aliqui cum Azor., Ledeſm., Sanch. lib. 3. de Matrim. diſp. 18. num. 7. ſentiant oppoſitum, ſi abſit ſcandalum, & brevi redituri ſint ad Patriam, eo quod non videatur abeſſe, qui brevi eſt rediturus; (ſicut Epiſcopus, ſeu Curatus non cenſetur a ſua Reſidentia abeſſe ex Trident. ſeſſ. 23. cap. 1., ſi ad illam intra duos menſes eſt reverſurus) At communiter id negant; & ipſe Sanch. cap. 12. ſententiam hanc retractavit; quia quæ ſunt contra jus commune, ſunt odioſa, & ſunt reſtringenda; Unde conſuetudo contra jus commune non deobligat peregrinos abſentes a Patria, ubi ſolum eſt ea conſuetudo, quamvis per breve tempus abſint. Verum eſt, quod in aliquibus caſibus abſentia fictione juris reputatur præſentia, ut in Tridentino reputatur reſidere Epiſcopus, qui intra duos menſes reverſurus eſt, ut diximus; Verum in juris fictione non datur extenſio de caſu ad caſum, ut communiter Doctores docent, ex cap. *In præſentia*, *de Probat.* Quare ſicut peregrini deobligantur a legibus Patriæ, etiamſi per breve tempus abſint; ita obligantur legibus juris communis, ſi per breve tempus abſint a Patria, ubi contraria conſuetudo excuſat.

V. Certum eſt quarto, quod quando leges municipales eædem ſunt in loco tranſitus, & in Patria, tunc peregrinus teneatur eas ſervare in loco, per quem tranſit; ut communiſſime Doctores docent apud Thomam Sanch. contra Joannem Sanch., cujus ſententia reputatur abſurda: Et ratio eſt, quia hic eſt uſus, & conſuetudo quaſi communi jure gentium introducta; etenim æquitas ſic videtur poſtulare.

Certum eſt quinto, leges proprias loci, per quem aliquis tranſit, ſi pertineant ad ſolemnitatem contractuum, ſervari debere etiam ab advenis, & peregrinis, ut conſtat ex leg. *Si fundus* ff. *De Evictione*; aliter contractus eſſent irriti; quia contra formam præſcriptam a jure. Quare tenentur ad gabellas, ſi forte ſolvantur ex contractu; tenentur pariter vendere res pretio ibi taxato; Si condant teſtamentum, tenentur adhibere ſolemnitates ibi ſtatutas; Ad validitatem Matrimonii requiritur Parochi, & teſtium præſentia, ſi ibi obliget Trident., etiamſi in ſua Patria non obliget; Et omnes lites judicari debent juxta ritus illius loci, & a Judice loci, ubi res eſt litigioſa, ut notat Gloſ. in cap. *De foro competenti*: Excepto ſolum contractu dotis; in eo enim non debet inſpici locus contractus, ſed locus, ubi vir habet domicilium, ex leg. *Exigere* ff. *De Judiciis*; quia uterque videtur omnia deſtinaſſe ad eum locum, ubi vir debet cum ſua uxore permanere. Quamvis Pal. hic putet, ne contractum quidem ipſum dotis excipi, eo quod in citato textu ſolum dicatur, quod dos, ſi repetenda eſt, repetatur, ubi vir habet domicilium.

Certum eſt ſexto, ſervandas etiam a peregrinis leges loci, per quem tranſeunt, ſi earum tranſgreſſio ſpecialiter cedat in damnum ejus loci. Ratio eſt, quia ipſum jus naturæ dictat non eſſe impediendum bonum commune loci, neque a civibus ſubditis, neque ab advenis non ſubditis. Unde fit, ſervandas eſſe a peregrinis primo leges prohibentes, ne aliquæ merces ex Oppido extrahantur; Secundo legem prohibentem, ne peregrini ultra tot dies in Oppido commorentur, aut aliud præcipientem peregrinis ad vitandum aliquod damnum; aliter populus defendi non poſſet per leges contra quoſcunque; Tertio ſervandam eſſe legem omnem, quæ ſine ſcandalo violari non poteſt; cum obligatio vitandi ſcandalum ſit naturalis, & ab omnibus ſervari debeat.

VI. Quæritur nunc primo, An forenſes, &

& peregrini teneantur ſervare leges loci, per quem tranſeunt, ſeu in quo morantur ſolum ad breve tempus, & ſine animo reſidendi pro majori parte anni?

Reſpondeo, Suar., Sal., Merol., Pal., Leſſ., & alios apud Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 15. putare, probabilius eſſe, quod teneantur; præſertim ſi ibi ſint permanenter per aliquot dies: Primo, quia hoc videtur conſentaneum paci, & rectæ gubernationi Reipublicæ, ut omnes uniformiter obligentur. Secundo, quia ſi leges, quæ habentur in loco tranſitus, habentur etiam in Patria, peregrinus iis tenetur, ut communiter docent: (quia non eſt æquum, quod peregrinus utramque legem violet) Atqui hoc etiam probat, quod ſi peregrinus non tenetur legibus Patriæ, debeat ſervare leges loci, per quem tranſit, ne utriſque legibus eximatur: ergo. Tertio, quia cum peregrini teneantur legibus loci tranſitus, quando iſtæ feruntur ob bonum commune, jam omnibus legibus tenentur, cum omnes reſpiciant bonum commune. Quarto, quia eſt commune dictum apud Gloſſ. in cap. *Illa*, *diſt.* 102. *Cum fueris Romæ*, *Romano vivito more*: *cum fueris alibi*, *vivito ſicut ibi.* Quinto, quia puniuntur ab Epiſcopo tranſgreſſores, præſertim ſi per duos, vel tres menſes ibi manſerint. Demum, quia & rudes, & docti paſſim putant ſe teneri ad eas leges ſervandas, verbi gratia, ad jejunia, & feſta locorum; conſuetudo autem ex tali opinione inducit obligationem; præſertim cum fiat de conſenſu Principis punientis tranſgreſſores.

Equidem tamen probabiliorem exiſtimo ſententiam Sanch. lib. 3. diſp. 18., Leſſ. cap. 2. diſp. 7., Azor., Bonac., quod non teneantur. Ratio eſt, quia brevis mora non eſt ſufficiens ad tribuendam juriſdictionem Superiori; ergo neque peregrinis, & forenſibus ſubjectionem, & obligationem.

Neque dicas, quod ſi peregrinus ſubditur Legislatori relate ad leges contractuum, & relate ad leges, quarum tranſgreſſio cedit in damnum ejus loci, & relate ad leges, quæ obligant etiam in Patria; ergo eodem modo fiet ſubditus relate ad omnes leges. Nam in iis legibus eſt ſpecialis ratio, quam jam adduximus in prænotatis: Quod autem univerſim brevis mora non ſatis ſit ad contrahendam ſubjectionem, patet; quia ex defectu ſubjectionis requiſitæ peregrinus non acquirit Paræciam in loco tranſitus, ſeu obligationem ſuſcipiendi ibi Sacramenta; nec Epiſcopus poteſt cum illo diſpenſare in votis; neque illi Sacramenta conferre, (exceptis Pœnitentia, & Euchariſtia, pro quibus præſumitur tacitus conſenſus proprii Epiſcopi, vel Parochi,) ut communiter docent contra Baſilium de Leon. lib. 5. cap. 13. Præterea viator non ſortitur forum loci, per quem tranſit, ex leg. *Hæres* ff. *de Judiciis*, ſeu non poteſt ibi conveniri, aut puniri; quia qui tranſit, aut brevi tempore alicubi commoratur, non cenſetur moraliter eſſe ibi, ex leg. *Quæſitum* ff. *de Legatis*: ergo peregrini non obligantur legibus loci, quibus obligantur cives, qui ibi ſtabiliter exiſtunt: Præſertim quia nemo fit alteri ſubditus, itaut conveniri poſſit, aut puniri, niſi ratione originis, domicilii, vel quaſi domicilii, & delicti, ut probat Farinac. lib. 1. praxis quæſt. 7. ergo nec legibus ligari.

Unde ſequitur, peregrinos non teneri ſervare conſuetudines, & leges loci, per quem tranſeunt, ſi ibi, verbi gratia, celebretur aliquod feſtum, aut indictum ſit aliquod jejunium; & ſi prædictas leges non adimpleant, non ligabuntur cenſuris impoſitis contra violatores illarum, ſive cenſuræ latæ ſint per leges, & ſtatuta, quæ reſpiciunt territorium, ſive per ſententiam, & præceptum hominis, quamvis generale, quod reſpiciat perſonas. Ratio eſt, quia hæc non cadunt niſi in ſubditos, & peregrini non ſunt ſubditi: Unde in cap. *A nobis*, *De ſententia excommunicat.* interrogatus Pontifex, an forenſes comprehenderentur in excommunicatione lata ab Epiſcopo pro delictis futuris; Reſpondit, ſolos ſubditos comprehendi; quaſi diceret, forenſes, utpote non ſubditos, non comprehendi; ut interpretatur Sal. diſp. 14. ſect. 4. num. 44.

Ad primam rationem in contrarium reſpondetur, non turbari pacem Reipublicæ, ſi advenæ non obligentur legibus, quarum violatio non cedit in damnum loci: Præſertim quia poſſunt juxta probabilem ſententiam oppoſitam a Superioribus puniri, tanquam violatores legum, quibus obligantur. Ad ſecundam diximus, diſparitatem eſſe manifeſtam; Nam ad leges, quæ in utroque loco obligant, tenentur ex conſuetudine quaſi jure Gentium introducta: Non eſt autem abſonum, quod advena ad breve tempus eximatur legibus Patriæ ſimul, & legibus loci tranſitus, quando ſunt diverſæ; Nam adhuc ligatur innumeris legibus juris communis. Ad tertiam,

tiam, verum eſt omnem legem reſpicere bonum commune, & violationem talis legis commune bonum impedire; hinc peregrini non tenentur ſervare leges, quarum violatio impedit bonum commune; ſed illas tantum, quarum violatio trahit ſpeciale damnum in Republica. Ad quartam, illud dictum vel eſt merum conſilium, vel, ſi eſt præceptum, intelligitur de iis, qui alicubi ſunt animo permanendi ad longum tempus; vel quando imminet ſcandalum, aut damnum Reipublicæ, ſi non ſerventur; puta ſiquis vellet ſine licentia alloqui cum ſcandalo Moniales, eo quod ſit peregrinus; tenetur enim, ut diximus, ex jure naturæ peregrinus ſervare leges loci, quæ ſine ſcandalo violari non poſſunt, aut ſine gravi incommodo Reipublicæ. Ad quintam: Ab Epiſcopo puniuntur peregrini, vel quia Epiſcopi ſequuntur opinionem contrariam; vel quia peregrini cum ſcandalo leges violant. Ad ultimam, nego doctos id exiſtimare, cum ſciant dari utrinque opinionem probabilem.

VII. Quæritur ſecundo, An peregrinus teneatur ſervare leges ſuæ Patriæ, unde diſceſſit; ſeu An ſubditi teneantur ſervare ſuas leges extra territorium?

Reſpondeo, communiter Doctores contra Paludan., Sylveſt., & alios apud Sal. diſp. 14. ſect. 5., & Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 14. docere, quod abſens a ſuo domicilio, cum animo redeundi poſt breve tempus, non teneatur legibus domicilii relicti. Ratio potiſſima eſt, quia in cap. *Ut animarum*, *De Conſtitution. in 6.* Bonifac. VIII. dicit: *Statuto Epiſcopi, quo in omnes, qui furtum commiſerunt, excommunicationis ſententia promulgatur, ſubditi ejus extra ejus Diœceſim exiſtentes minime ligari noſcuntur; cum extra territorium jus dicenti non pareatur impune.* Quam rationem deſumpſit Pontifex ex leg. *ultim. ff. de Juriſdictione omnium Judicum*; ergo extra territorium Legislatoris ſubditi non obligantur propriis legibus. Et ratio eſt, quia Legislator in lege ferenda reſpicit bonum publicum ſuæ ditionis, & ideo extra illam leges non obligant ſubditos ſuos.

Dices primo, citatum textum ſolum velle, quod non poſſint excommunicari, & puniri, dum dicit, quod *non pareatur impune*; non vero, quod non poſſit obligari legibus ſecundum vim directivam ſubditus extra territorium exiſtens. Nam contra eſt, quia ſi poſſet obligari, tranſgrediens legem eſſet contumax Eccleſiæ, & excommunicationem incurreret; cum ergo non incurrat excommunicationem, non obligatur iis legibus.

Dices ſecundo: Qui extra territorium eſt, adhuc eſt ſubditus, & pars Communitatis; ergo poteſt obligari. Reſpondetur tamen cum Suar., eſſe ſubditum habitualiter, non actualiter, & in ordine ad leges territorii.

Hinc infertur, quod ubi conſuetudo eſt comedendi ova, vel carnes, ibi poſſint peregrini eas comedere, quamvis in propria Patria tunc id non liceat: Verbi gratia, qui tranſit per Caſtellam, poteſt die Sabbati comedere extremas partes, & viſcera animalium, quamvis id non permittatur in loco proprii domicilii; Et qui tranſit Mediolano, poteſt primis quatuor diebus Quadrageſimæ poſt diem Cinerum veſci cibis paſchalibus, prout ibi moris eſt. Immo qui Mediolano eunt ad locum, in quo non eſt receptum novum Kalendarium, eo tempore, quo non eſt inchoatum jejunium Quadrageſimale, poſſunt veſci carnibus, & accommodare ſe loco, ubi ſunt, juxta illud, *Cum fueris Romæ, Romano vivito more*; quamvis non ſint jejunaturi eo anno omnibus quadraginta diebus. Ita Sal., Bonac., & Leſſ. contra nonnullos Recentiores apud eundem Sal.: Sicut juxta aliquorum ſententiam Neapolitanus poteſt non jejunare in pervigilio D. Bartholomæi, ſi die vigeſimo quarto Auguſti ſit Beneventi, ubi non jejunatur, eo quod ibi eo die feſtum dicti Apoſtoli celebretur; eſto pridie non jejunarit, ſcilicet die vigeſimo tertio Auguſti, eo quod tunc non exiſteret Beneventi, ubi propter tale pervigilium jejunabatur.

Verum quidem eſt, quod peregrinus teneatur ſervare leges, quando ſunt eædem in Patria, & in loco tranſitus; quia ita uſu communi, & conſuetudine obligatoria, veluti jure gentium introductum eſt; Sed in caſu noſtro non videtur eſſe eadem lex, quando uno die præcipitur Beneventi jejunium in obſequium S. Bartholomæi, & altero die idem præcipitur Neapoli: Et quamvis jure communi præcipiatur ſemel in anno jejunium in pervigilio Sanctorum Apoſtolorum; at præcipitur juxta morem loci, in quo quis reperitur, ut notat Leſſ.; ergo ratione diverſorum locorum, in quibus peregrinus reperitur die vigeſimo tertio, & vigeſimo quarto Auguſti, poterit liber eſſe ab obligatione jejunii; eſto oppoſita ſententia videatur probabilior, & in praxi ſequenda.

Ex ea tamen non ſequitur, quod ſiquis diſcedat ex loco, ubi receptum eſt novum Kalendarium, nondum expleto tempore Paſchali, & perveniat ad locum, ubi eſt receptum, expleto tempore Paſchali, non teneatur eo anno communicare. Nam præceptum Communionis in Paſchate obligat ſemel in anno, itaut qui ob aliquod impedimentum non communicavit tempore Paſchali, teneatur deinde ſtatim, ac poteſt, communicare; quod non habetur in præcepto jejunii.

VIII. Dubium hic eſt, An poſſit aliquis ſine ulla neceſſitate iter arripere ad hunc tantum finem, ut vitet obligationem jejunandi, quæ eſt in proprio domicilio? Negant Ledeſm., Sayr., Rebell. apud Dian. loc. cit.; quia ex Cap. *Sedes*, *de Reſcriptis* fraus, & dolus nemini patrocinari debent; in caſu autem noſtro in fraudem legis hic diſcederet a proprio domicilio. Ideo Clem. X. in Conſtitutione, quæ incipit *Superna* prohibuit, ne Regulares abſolverent peregrinos a peccatis, quæ reſervationem habent in Diœceſi tantum peregrinorum, ſi in fraudem reſervationis adeant aliam Diœceſim, ubi non habetur talium peccatorum reſervatio; Et *leg.* 1. *ff. de aqua pluvia arcenda* prohibetur, ne quis divertat aquam ad agrum ſuum animo avertendi illam ab agro vicini, & nocendi illi; ſecus vero ſi id fecerit ob utilitatem propriam; in caſu autem noſtro videtur, quod fuga iſta fiat animo nocendi Legislatori, & ſic non eſt licita.

Sed communiter cum Suar., Sanch., Bonac. docent, licitum eſſe exire a loco, ubi viget, verbi gratia, præceptum jejunii, aut feſti, eo tantum animo, ut effugiatur obligatio jejunandi, aut non laborandi. Ratio eſt, quia in hac fuga homo utitur jure ſibi conceſſo: Aliud enim eſt ponere impedimentum ad exequutionem præcepti obligantis; aliud vero fugere obligationem; Illud primum non licet; Verbi gratia, non licet projicere Breviarium, quando urget obligatio recitandi horas; & quando urget obligatio audiendi Miſſam, non licet mane ire, verbi gratia, venatum in loco a Miſſa diſtanti, &c.; quia hoc eſt ponere impedimentum, atque adeo eſt tranſgredi præceptum; Nam quando præcipitur finis, præcipitur etiam poſitio mediorum ad finem, & remotio impedimentorum: Contra vero qui fugit a loco, ubi præceptum obligat, non tranſgreditur præceptum ullum; ſicut nec tranſgreditur, qui petit diſpenſationem; quandoquidem præceptum, verbi gratia, audiendi Miſſam obligat quidem ad non ponenda impedimenta ad audiendam Miſſam, ſed non obligat, ne fugiatur obligatio præcepti, aut ne petatur diſpenſatio. Et ratio eſt, quia ſi adhuc poſita fuga obligationis præceptum obligaret, certe obligaret ſimul, & non obligaret, obligaret ad non fugiendum, ut ſupponitur, & nullatenus obligaret, quia poſita fuga obligationis nulla eſt obligatio. Hinc Sanch. & Pontius apud Lug. lib. p. de Reſponſis Moralibus dub. 36. docent, quod qui vult valide contrahere Matrimonium ſine Parocho, & teſtibus, poſſit ſe conferre ad locum, ubi Tridentinum non eſt acceptatum; Quod ſi eo tantum animo id faciat, videtur non peccare, quia non poteſt dici fraudem committere, qui utitur jure ſibi conceſſo, ex Reg. *Nullus videtur ff. de Reg. Juris*. Sed ex declaratione S. Congregat. apud eundem Lugo cenſendum hujuſmodi Matrimonium invalidum, ſi cum fraude fiat.

IX. Hinc multi Doctores docent cum Suar., Baſil., & aliis, quod habens caſus in propria Diœceſi reſervatos, & nolens ſuo Parocho confiteri, poſſit peregrinari ea intentione ut poſſit ab aliis abſolvi in Diœceſi, ubi caſus ille non eſt reſervatus; quamvis Clem. X. in laudata Conſtitutione prohibuerit Regularibus, (& eadem videtur eſſe ratio in hoc de Sæcularibus Confeſſariis) ne hos abſolverent, ſi in fraudem reſervationis id facerent, hoc eſt, ut explicat Platelius num. 909., ſi id faciant ad declinandum proprii Epiſcopi judicium; Hac autem fraude circumſcripta, ſi peregrinentur, ut opportunitatem habeant abſolutionis, quam in propria Diœceſi habere non poſſunt, abſolvi poterunt; Siquidem non dicitur fraudem committere, qui utitur jure ſibi conceſſo; concedit autem jus commune, ut quilibet peregrinus poſſit abſolvi a quolibet Confeſſario a peccatis omnibus non reſervatis in Diœceſi, ubi confitetur, quamvis ea ſint reſervata, ubi pœnitens ea peccata commiſit.

Demum ad id, quod additur pro contraria ſententia, reſpondetur, quod fugiens a loco, ubi præceptum obligat, non intendit nocere Legislatori, aut ejus juriſdictionem minuere; quia ille extra territorium nullam habet juriſdictionem; ſed intendit uti ſua libertate, & ponere ſe, ubi præceptum non habet vim obligandi, idque ut ſibi faveat, non ut alteri noceat;

Unde

Unde non eſt cur peccet; Sicut peccat, qui avertit aquam ab agro vicini animo nocendi illi, & non ſubveniendi ſibi.

X. Dubium eſt ſecundo, An ſi in tua tantum Civitate ſit dies feſtivus, (ut Neapoli eſt dies Sancti Auguſtini) tenearis eo die audire Sacrum, antequam exeas a Civitate?

Reſpondeo, certum eſſe, quod ſi in tua Civitate unum tantum Sacrum fiat, & antequam exeas, illud celebretur, tenearis illud audire, quia teneris præcepto habens opportunitatem implendi illud; nec eſt ratio, unde excuſeris; Quare difficultas ſolum eſt, quando adhuc ſuperſunt plures Miſſæ celebrandæ uſque ad meridiem; Cum enim poſſis licite ultimam audire, poteriſne ante auditionem Miſſæ egredi non audita Miſſa? Negat Suar., & Baſil. apud Pal.; quia ſicut teneris die feſto audire primam miſſam, ſi prævideas impedimentum ad audiendas alias ſequentes, ita in caſu noſtro teneris audire miſſam, antequam egrediaris a Civitate; quia præceptum affirmativum obligat ad implendum illud ſtatim, ac fieri poteſt, ſi non poteris deinde alia via illud implere. Verum oppoſita ſententia eſt ſatis probabilis, quam Sal., & Sanch. lib. 3. diſp. 18. ſuſtinent, quia qui egreditur e Civitate, exemptus eſt ab obligatione, & præceptum non obligat audire primam miſſam, cum poſſis audire ultimam, nec obligat non egredi e Civitate; Obligat quidem ad audiendam primam Miſſam, ſi uſque ad ultimam perſeveret obligatio audiendi Miſſam, & prævideas te impediendum eſſe tempore ultimæ Miſſæ, verbi gratia, ab infirmitate, aut alia de cauſa; Non tamen ſi prævideas tempore ultimæ Miſſæ te eſſe eximendum ab obligatione; verbi gratia, ſi prævideas diſpenſationem tibi concedendam; ergo neque ſi prævideas te eſſe eximendum ab obligatione per hoc, quod velis egredi e Civitate, ubi ſolum obligat præceptum. Quare bene notandum eſt diſcrimen inter impedimentum, quod excuſat tantum a præcepto, ut eſt infirmitas, oblivio, &c., & impedimentum, quod liberat omnino a præcepto, ut eſt diſpenſatio, & fuga ab obligatione præcepti; Impedimentum primi generis non poteſt licite poni, quia perſeverat obligatio, & ſi prævideatur, debet præveniri adimpletio præcepti; ſecus vero impedimentum ſecundi generis.

XI. Dubium eſt tertio, an die jejunii diſceſſurus e Patria, ubi tantum obligat præceptum, poſſit mane ſumere jentaculum?

Reſpondeo, certum eſſe, quod non poſſit carnes ſumere, quia præceptum negativum abſtinendi a carnibus obligat pro ſingulis momentis, ſeu ſemper, & ad ſemper: Dubium ſolum eſt, an poſſit pluries comedere, antequam egrediatur e loco, ubi præceptum obligat? Affirmant Sal., Sanch. Suar., Leſſ., quia jejunium conſiſtit eſſentialiter in unica comeſtione per totum diem; ergo ſi veſpere hic non obligatur ad unicam comeſtionem, nec mane obligabitur ſemel comedere per totum diem; unde poteſt jentaculum ex cibis Quadrageſimalibus pluries ſumere. Neque obſtat, quod nondum ſit poſita cauſa, unde deobligetur ab unica comeſtione, videlicet egreſſus e loco, ubi jejunium obligat. Nam ſatis eſt certitudo moralis, quod ſit egreſſurus e Patria, & ſit liberandus eo die ab obligatione præcepti; ſicuti qui die jejunii vult laborare, poteſt prius jentaculum pluries ſumere, quia ſatis eſt certitudo moralis, quod ſit laboraturus, & ſic excuſandus ab obligatione præcepti. Hæc tamen ſententia videtur rejicienda cum Pal. hic, & Baſil.; quia ſicut nemo deobligatur mane a jejunio ob ſpem, & certitudinem moralem diſpenſationis veſpere futuræ; ita neque ob fugam a præcepto futuram. Nec paritas de laborante urget, quia hic deobligatur a jejunio etiam mane ob neceſſitatem laborandi urgentem; ſicut qui tota hebdomada laborat, deobligatur a jejunio die feſto, non ſolum ob defatigationem præteritam, ſed etiam ob neceſſitatem ad laborandum die ſequenti. Neque dicas, quod juxta priorem ſententiam etiam poſſit mane comedere, qui certus moraliter eſt de futura veſpere diſpenſatione, propter eandem rationem; quia ſcilicet obligatio unicæ comeſtionis reſpicit tractum ſucceſſivum totius diei; unde ſi moraliter certum eſt, quod in aliqua parte talis diei poſſit pluries comedere, certum etiam erit, quod non teneatur per totum diem ſemel comedere. Nam contra eſt, quia ſic non diſpenſatio, ſed ſpes diſpenſationis deobligaret; quod non videtur admittendum: Quando enim hic pluries comedit, nondum eſt diſpenſatio, ſed ſolum ſpes diſpenſationis, & vi talis ſpei a jejunio deobligaretur, non vi diſpenſationis futuræ, licet eodem die.

Ex quo etiam ſequitur, quod qui ex Oppido, in quo non jejunatur, diſcedit, perventurus veſpere ad locum, in quo jejunatur,

natur, poſſit veſpere pluries comedere, ſi, antequam eo pervenerit, comediſſet carnes, aut ſi pluries comediſſet; ſi tamen unicam comeſtionem ſufficientem fecerit, tenebitur probabiliter veſpere jejunare, juxta ſententiam Joan. Sanch., & Pal. contra Leſſ., & Th. Sanch. lib.1. Sum. cap.12. num. 3.

Neque dicas, quod ſicuti juxta ſententiam gravium Auctorum a nobis cum Palao rejectam, poteſt pluries comedere ante diſceſſum, qui ex loco, ubi jejunatur, vadit ad locum, in quo non jejunatur, quia ſi tota die non obligatur ad unicam comeſtionem, nec obligabitur mane; ita qui poſt ſufficientem unicam comeſtionem egreditur e loco, ubi non jejunatur, & pervenit ad locum jejunii, poterit etiam pluries comedere, propter eandem rationem; quia ſcilicet ſi tota die non obligatur ad unicam comeſtionem, nec obligabitur veſpere. Sed diſparitas eſt, quia in primo caſu poteſt ille mane habere intentionem comedendi pluries veſpere in loco, ubi non jejunatur, & ſic ex illa intentione ponendi, quod licite poteſt veſpere poni, & excuſat a jejunio, mane etiam excuſatur; unde non obligatus ad unicam comeſtionem poterit jentaculum ſumere pluries. Contra vero in ſecundo caſu ille non poteſt veſpere habere intentionem comedendi pluries mane; Quamvis enim potuerit comedere, & ſic veſpere excuſari a jejunio, at de facto noluit ponere plures comeſtiones excuſantes a jejunio; Unde cum non detur de facto id, ratione cujus excuſetur, debet veſperi jejunare.

XII. Dubium eſt quarto, Utrum Sacerdos Græcus peregrinus tranſiens per Eccleſiam Latinam poſſit conſecrare in azymo juxta ritum Eccleſiæ Latinæ, an teneatur conſecrare in fermentato juxta ritum ſuæ Eccleſiæ Græcæ? Et idem quæritur de Sacerdote Latino, an ſi tranſeat per Eccleſiam Græcam, poſſit in fermentato conſecrare?

Reſpondeo, Ledeſm. velle, quod Sacerdos Græcus tranſiens per Eccleſiam Latinam debeat in azymis conſecrare; Communius tamen cum Sal., Suar., Bonac. docent, quod poſſit juxta morem ſuum conſecrare in fermentato, & poſſit juxta morem loci, per quem tranſit, conſecrare in azymo; dummodo in iſto loco Latinorum non reperiatur templum conceſſum Græcis, ut ibi celebrent ritu Græco; Nam ſi Peregrinus Græcus in eo templo celebraret, deberet utique conſecrare in fermentato, & e converſo Latinus in azymis, ſi celebret in Græcia in templo conceſſo Latinis, ut ibi celebrent ritu latino; quia perinde ſe haberent, ac ſi in propria Eccleſia celebrarent.

An autem Latinus poſſit celebrare in fermentato, verbi gratia, Neapoli in templo conceſſo Græcis, ut celebrent ritu ſuo? Dubitant nonnulli. Docet Sal., quod in hac re uſus conſulendus ſit, qui erit optimus legis interpres; Suar. tamen apud Sanch. lib. 3. diſp. 18. num.20. negat, quia eſt quaſi Privilegium ſolis Græcis conceſſum, quod poſſint ibi in fermentato conſecrare; Alii concedunt, ſi Eccleſia illa non ſit ſubdita Ordinario totius Civitatis; quia locus exemptus in aliqua Diæceſi exiſtens moraliter cenſetur quoad juriſdictionem eſſe extra Diœceſim; Unde ſi poteſt Latinus celebrare in fermentato, ſi ſit in Græcia, ita ſi ſit in templo hic conceſſo Græcis, quod tamen ſit exemptum a juriſdictione Ordinarii loci.

XIII. Dubium eſt quinto, An ſi Peregrinus committat delictum extra locum ſui domicilii, poſſit puniri a ſuo Superiore ratione talis delicti?

Reſpondeo, Baſilium de Leone lib. 5. cap. 7., & Gabriel. putare, non poſſe Superiorem punire ſubditum exiſtentem extra territorium, neque pro delicto commiſſo extra territorium, neque pro commiſſo intra territorium; quia in Cap. *Ut animarum*, *de Conſtitution. in 6.* habetur: *Extra territorium juſdicenti non paretur impune*. ergo ſicut Superior non poteſt legibus ſuis obligare ſubditum extra territorium, ex defectu poteſtatis ad dicendum jus extra territorium, ita nullam poteſt illi imponere, pœnam; cum poſſit ille impune non parere. Sed communis ſententia docet, id eſſe verum, quando & ſubditus, & res, quam ſubditus operatur, ſit extra territorium; Contra vero, ſi res, quam operatur, ſeu delictum aliquo modo cenſeatur eſſe intra territorium; in tali enim caſu ſubditus poterit puniri a ſuo Superiore, & incurret cenſuras, & pœnas, quas alii ſubditi ſubeunt, ſi aliquo modo intra territorium delinquant. Quare ſi ſubditus extra territorium exiſtens jactu ſagittæ occidat hominem intra territorium, incurret cenſuram latam ibi contra homicidas; Sicut ſi quis extra Eccleſiam exiſtens jactu ſagittæ occidat hominem in Eccleſia, incurrit

ex-

excommunicationem forte latam contra occidentes in Eccleſia; quia delictum eſt intra Eccleſiam commiſſum, quamvis extra Eccleſiam inchoatum; (quicquid ſit, an hujuſmodi excommunicationem incurrat, qui in Eccleſia exiſtens occidat alium ſagitta extra Eccleſiam; quod negat Merol., eo quod delictum conſummatum ſit extra Eccleſiam) Eodem modo ſi beneficiarius in aliena Diœceſi exiſtens non reſideat in loco ſui beneficii, incurrit cenſuram latam contra non reſidentes ab Epiſcopo loci, in quo eſt beneficium; quia delictum, ſeu omiſſio reſidentiæ eſt intra territorium: Sic etiam ſi fur extra territorium exiſtat, & commiſerit furtum, quin ſatisfaciat intra menſem, nec ſe præſentet, incurrit excommunicationem latam adverſus furantes, niſi intra menſem ſatisfecerit, vel ſe ſiſtat Judici delicti, vel domicilii, in quo eſt lata excommunicatio; tunc enim ſi non ſe præſentet Judici delicti, nec ſatisfaciat, committit delictum in territorio per hoc, quod non ſe præſentet Judici territorii, ſeu domicilii, ut notant Azor., Sylveſt., Sal. ſect. 7.: quia Superior eſt Judex etiam in ordine ad delicta commiſſa extra territorium, quamvis non poſſit extra illud juriſdictionem contentioſam exercere; Unde poteſt puniri ſubditus, qui extra territorium commiſit delictum, ſi redeat ad territorium: Sicut ratione contractus alibi initi, & ratione rei alibi ſitæ, poteſt Judex territorii, & Domicilii jus, & juſtitiam alicui dicere, dum exiſtit intra territorium, ex Cap. *Dilecti Filii*. Demum quando lex fertur ad præcavendum ſpeciale damnum grave territorii, ſubditus extra territorium delinquens incurrit pœnam in lege latam, quia aliquo modo delictum dicitur eſſe intra territorium, quatenus damnum infert territorio. Verbi gratia, ſi prohibeatur extractio mercium a Civitate, venditio armorum inimicis, aut venditio rei ſitæ intra territorium, niſi juxta formam præſcriptam. Certum tamen eſt, quod nemo poſſit extra proprium territorium exercere juriſdictionem contentioſam, ſeu quæ indigeat teſtibus, citatione, & alia ſolemnitate, ne perturbentur Tribunalia: At imponere legem, quæ a ſubdito obſervari debeat ſub pœna in lege ſtatuta, non eſt exercere juriſdictionem contentioſam extra territorium, ſed voluntariam; quæ ſcilicet ex ſola voluntate Superioris exercetur ſine ſtrepitu ullo judicii; Unde ſubditus ea lege tenetur, ſi aliquo modo delictum dicatur eſſe intra territorium.

Præterea poteſt Epiſcopus præceptum particulare imponere ſubdito exiſtenti extra territorium, ob bonum privatum illius; Verbi gratia, poteſt alicui Clerico præcipere, & quidem ſub cenſura, ne extra Diœceſim Sacrum faciat; Sic Provincialis poteſt imponere ſub pœna excommunicationis ſubdito extra Provinciam exiſtenti, ut ſemel in hebdomada jejunet; quia hoc non eſt dicere jus, ſeu ferre leges extra territorium. Addunt Suar., Bonac., & Pal. punct. 24. §. 5., communem eſſe ſententiam, quod poſſit Epiſcopus ferre præceptum generale in ſubditos, etiam extra territorium exiſtentes; verbi gratia, ne furentur, ſub pœna excommunicationis. Ex quo etiam infert Pal. contra communem ſententiam, quod poſſit pariter legem condere, quæ etiam ſubditos extra territorium exiſtentes comprehendat, ſi detur gravis cauſa id requirens; quia non videtur, quare poſſit conſimile præceptum generale ferri, quod non expiret morte mandantis, & non etiam hujuſmodi lex; cum in neutro caſu exerceatur juriſdictio contentioſa, ſeu cum ſtrepitu Judicii, quæ Tribunalia perturbet; Qua tantum de cauſa extra territorium juſdicenti non paretur impune.

XIV. Dubium eſt ultimo, An quod dictum eſt de ſubdito exiſtente extra territorium, dici etiam debeat de ſubdito exiſtente in locis exemptis intra territorium Superioris exiſtentibus?

Reſpondeo cum Suar., Bonac., Azor., Pal., & aliis communiter apud Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 14. affirmative; ideo enim dicuntur loca exempta, quia eximuntur a juriſdictione Ordinarii, & proinde ſe habent, ac ſi eſſent extra Diœceſim, cum non poſſit ibi Superior juriſdictionem contentioſam exercere, niſi in caſibus in jure expreſſis, ut deciditur in Clement. *Archiepiſcopo*, *de Privilegiis*. Hinc Bonac. putat, quod Mediolani non teneatur ad jejunia ritu Ambroſiano præſcripta civibus, qui degit in monaſteriis exemptis Religioſorum, qui juxta Romanum ritum viventes ea jejunia non conſueverunt obſervare; Et Dian. part. 10. tract. 14. reſol. 7. putat, quod ſicut non incurrit reſervationem, qui extra Diœceſim committit caſum in ſola Diœceſi reſervatum; ita nec reſervationem incurrat, qui idem peccatum committit in Monaſteriis exemptis; Sed quamvis communiter concedatur con-

tra Marſilium, quod loca exempta ſe habeant veluti diverſæ Diœceſes, unde ſubditus ibi exiſtens non teneatur legibus ſuæ Diœceſis; ut, verbi gratia, Barii eſt Eccleſia Sancti Nicolai, & in Civitate Barolitana eſt locus ſubditus Archiepiſcopo Nazareth; & in ſimilibus Parochiis exemptis; ibi enim poteſt ſine ſcrupulo laborari diebus feſtis de præcepto Epiſcopi; & poſſunt comedi carnes diebus jejunii ex præcepto ejuſdem, ut notant Fagund., & Avil. apud Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 14.; Nihilominus negant etiam communiter, hoc idem accidere in Monaſteriis Religioſorum; quia Perſonæ religioſæ, non loca Religioſorum ſunt exempta, ut notat Suar. de Cenſ. ſect. 4. Pal., & Sal. diſp. 14. ſect. 6. num. 85.; Etenim Superiores regulares non habent relate ad locum ſui monaſterii juriſdictionem Epiſcopalem, (ſicut habet Archiepiſcopus Nazareth, verbi gratia, Baroli in ſuo loco exempto) cum non poſſint punire exteros in ſuis Monaſteriis delinquentes; Et ideo ne delicta in Monaſteriis commiſſa a ſubditis Ordinario remaneant impunita, dicendum, quod ſubditus Ordinario, etiamſi in Monaſteriis exemptis exiſtat, teneatur legibus ſuæ Diœceſis, & incurrat reſervationem, non ſecus ac ſi extra Monaſterium peccaret; Sic enim conſuetudo id interpretatur, ut notat idem Sal. Et ratio ulterior eſt, quia aliter fruſtrarentur ſtatuta, edicta, & reſervationes, ſi tam facile quis poſſet ab eorum obligatione ſe eximere ingrediendo Monaſteria exempta.

Neque dicas, non ſolum perſonas regulares eſſe exemptas ab Ordinario, ſed etiam loca, cum in iis non poſſit Ordinarius erigere Tribunal. Nam licet hanc exemptionem habeant loca Religioſorum, at non eſt extendenda exemptio (cum ſit Ordinariis odioſa) ad caſus non expreſſos, ſeu ad hoc, ut ſubditi ibi exiſtentes non poſſint legibus obligari a ſuo Epiſcopo, propter rationem adductam; quia delicta ibi commiſſa remanerent impunita, eo quod Prælatus Regularis non poſſit exteros ibi delinquentes punire.

XV. Quæritur ultimo, an Vagi teneantur legibus loci, ubi degunt?

Reſpondeo, Leſſ. lib. 4. cap. 2. diſp. 7., Sayr., Laym., & Joan. Sanch. putare, quod non teneantur, eo prorſus modo, quo peregrini. Sed communiter docent teneri; quia cum nullum peculiare domicilium habeant, ſortiuntur illud in loco, ubi hic, & nunc habitant; & ſic tenentur legibus ejus loci: Aliter eſſent omnino liberi ab omnibus legibus Epiſcopalibus, & Municipalibus; quod licet non ſit abſurdum in peregrinis, quia brevi tempore durat eorum abſentia a proprio domicilio, eſt tamen abſurdum in vagis, quia diu vagari poſſunt; diſſidet enim id a recta eorum gubernatione. Adde, quod non aliter poſſint vagi acquirere jura proprii domicilii, niſi per hoc, quod ſubdantur legibus ejus loci; Ibi enim tenentur recipere Sacramenta neceſſaria, & Epiſcopus poteſt cum iis in votis diſpenſare, &c. Hinc infertur, Vagum puniri poſſe a Judice loci, in quo capitur, etiamſi delictum alibi commiſerit; ut communiter docent cum Farinac. apud Pal. Utrum autem remittendus ſit ad Judicem, in quo delictum commiſit, ſi ab eo petatur? Probabile eſt, tunc ſolum debere remitti, quando illa loca ſunt ſub eodem Principe; quia cenſetur Princeps velle, ut ibi puniatur, ubi delictum commiſit; ſecus vero ſi ſint ſub Principibus diverſis; tunc enim capiens vagum habet juriſdictionem ex præſenti habitatione in eo loco.

ARTICULUS IV.

An Clerici, & Religioſi teneantur ſervare leges civiles?

I. Non ligantur Eccleſiaſtici legibus civilibus immunitatem lædentibus.

II. Obligantur autem directe aliis legibus, quatenus a Sacris Canonibus approbantur.

III. Non tamen obligantur quoad vim coactivam.

IV. Conſuetudo in contrarium, quæ habetur in nonnullis caſibus, videtur per Bullam Cœnæ quotannis revocari.

V. Poſſunt quidem Laici hic, & nunc arma ab Eccleſiaſticis tollere, ne damnum ſequatur; ſed ea tradenda ſtatim ſunt eorum Prælato.

VI. Religioſi legibus Synodalibus, quibus Clerici aſtringuntur, non tenentur.

I. Certum eſt, Eccleſiaſticos eſſe exemptos a poteſtate civili, tum quoad judicia cauſarum omnium ſive civilium, ſive criminalium, tum etiam quoad ſolvenda tributa, ex Trident. ſeſſ. 24. cap. 20.; Nec ſolum perſonæ Eccleſiaſticæ, ſed etiam earum bona ſunt a temporalibus oneribus exempta, ex cap. *Noverit, de Senten-*

tentia excommunicat. Quare legibus immunitatem hanc lædentibus, utpote injuſtis, nullatenus ligantur. Dubium ſolum eſt de aliis legibus rectæ gubernationi Civitatis convenientibus: Verbi gratia ne arma deferantur noctu, ne merces extrahantur, &c. ac de legibus imponentibus formam contractibus, & taxantibus pretia mercibus, an iis obligentur, tum quoad vim directivam, ſeu in conſcientia, tum quoad vim coactivam, ſeu ſub reatu pœnæ in lege ſtatutæ tranſgreſſoribus?

II. Quæritur itaque primo, An Eccleſiaſtici teneantur in conſcientia, ſeu quoad vim directivam ſervare leges civiles nullatenus lædentes Eccleſiaſticam immunitatem?

Reſpondeo, communiter cum Vaſqu., Tolet., Suar., & aliis contra Navar., & Graffium apud Merol. diſp. 4. cap. 3. dub. 45., & contra Lorcam, affirmative; tum quia decet Clericos aliis præbere exemplum; tum quia id expedit rectæ gubernationi Reipublicæ, cujus ſunt partes; tum demum quia hujuſmodi leges approbantur in cap. *Si in adjutorium*, *diſt.* 10., ubi habetur, ſervandas eſſe leges civiles in iis, quæ non ſunt contra Canones, nec præjudicant Clericis.

Hac in re Laym., & alii apud Dia. part. 1. tract. 10. reſol. 12. exiſtimant, Eccleſiaſticos directe non obligari a legibus civilibus, (ut diximus de Legislatore,) quia jura Canonica generaliter dicunt, Laicis ſuper perſonas, vel res Eccleſiaſticas nullam eſſe tributam poteſtatem; ſed indirecte obligari, quatenus poſitis legibus civilibus, lex naturalis dictat ſervandas eſſe illas a Clericis, quia pars non debet diſcordare a toto; præſertim quando id expedit rectæ gubernationi, & paci Reipublicæ. Suar. tamen, Merol., Rebuff. probabilius putant, non obligari tantum indirecte, ut obligatur Legislator, tum quia contractus initi inter Clericos contra leges ponentes formam contractibus, non eſſent irriti, ſi Clerici non tenerentur iis legibus; tum etiam, quia ſicut Legislator non peccat graviter, juxta communiorem, tranſgrediendo ſuas leges in re gravi, ita nec Clerici peccarent graviter; quod licet admittat Bonac., negant tamen communiter Doctores, putantes eadem obligatione teneri laicos, & Clericos ad ſervandas hujuſmodi leges; Nam graviter puniuntur a Superiore Eccleſiaſtico Clerici tranſgredientes hujuſmodi leges in re gravi, quod eſt ſignum obligationis gravis. Quare juxta hanc ſententiam Clerici obligantur directe legibus civilibus per hoc præciſe, quod a Sacris Canonibus illæ approbentur, & veluti canonizentur ad hunc effectum, ut notant Decius, & alii Canoniſtæ ex cap. *Si in adjutorium*, *diſt.* 10. Et ideo contractus initi a Clericis contra formam contractuum a legibus civilibus præſcriptam ſunt irriti, & Clerici ſi vendant merces ultra taxam a legibus civilibus conſtitutam, peccant contra juſtitiam, & ad reſtitutionem tenentur; Quamvis, ut diximus cum de Legislatore, forte etiam contra juſtitiam peccarent vendendo ultra taxam lege civili conſtitutam, etiamſi tali lege non obligarentur, eo quod poſita tali taxa, tanti res æſtimatur apud omnes; unde illud ſolum eſt pretium juſtum.

III. Quæritur ſecundo, An Eccleſiaſtici teneantur legibus civilibus, etiam quoad vim coactivam?

Reſpondeo cum communi contra Lorcam apud Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 12. negative: Certum enim eſt, jure canonico eos eſſe exemptos a pœnis per leges civiles ſtatutis, ut conſtat ex cap. *Clerici*, & ex cap. *Qualiter*, *de Judiciis*, & aliis, quæ non ſolum probant de punitione, quæ cauſæ cognitionem requirit, ſed etiam de punitione, quæ ipſi delicto eſt annexa.

Neque obſtat primo, quod poteſtati præcipiendi conjuncta ſit poteſtas puniendi; ergo ſi Principes laici poſſunt ſuis legibus civilibus præcipere Clericis, poſſunt etiam punire illos, ſi leges tranſgrediantur. Nam quamvis per ſe ita ſit, poteſt tamen ſeparari poteſtas præcipiendi a poteſtate puniendi per accidens, videlicet ex privilegio, quod de facto habent Clerici, & ex exemptione a Chriſto Domino, & a Summis Pontificibus conceſſa, quod non poſſint puniri, niſi a Superiore Eccleſiaſtico; qui licet poſſit, non tamen tenetur eandem imponere pœnam tranſgredientibus leges civiles, quæ per leges ipſas ſtatuta eſt.

IV. Neque obſtat ſecundo conſuetudo ſatis uſitata, quod puniantur Clerici a Laicis ob tranſgreſſionem iſtarum legum: Si enim noctu ferat arma Clericus, iis a laico ſpoliatur, nec reſtituuntur: Similiter ſi Clericus venetur in nemoribus reſervatis, aut ſi ejus animalia aliqua damna faciant, cogitur ſolvere pœnas, & niſi ſolvat, ex ejus bonis pignora capiuntur ipſo renuente; Et quando tenentur Clerici vel ex jure,

re, vel ex permiſſione Pontificis contribuere ad reparationem viarum, pontium, &c., ſi non contribuant, apprehenduntur ejus bona, & fructus etiam beneficiorum.

Reſpondeo, nullatenus ea laicis licere abſque ſpeciali permiſſione Summi Pontificis: Putat Rebuff., hanc permiſſionem invaluiſſe ex conſuetudine apud Gallos, & alios aliquos Principes, juxta privilegia ſua a Sede Apoſtolica conceſſa. Vide Clericatum cap. 27. num. 30. pro Republica Veneta. Sed Navar. Vaſq., Sal., Pal. relinquunt Summo Pontifici judicandum, an talis conſuetudo, & permiſſio per Bullam Cœnæ quotannis abrogetur, & revocetur.

V. Poſſunt quidem aliquando tolli a Clericis arma, non in pœnam, ſed ne damnum aliquod hic, & nunc ſequatur; tunc autem debent Superiori Eccleſiaſtico tradi; Poſſunt etiam laici pignora accipere a Clericis, qui tenentur ad reparationem viarum, &c. contribuere, non quidem in pœnam, ſed in contributionem debitam: Quamvis autem hæc exigi poſſint a nolentibus ea dare, puniri tamen nullatenus poſſunt.

VI. Quæritur tertio, an Religioſi, ſicut tenentur ſervare prædictas leges civiles, non ſecus ac Clerici, ita teneantur etiam ſervare leges Synodales ab Epiſcopis latas Clericis, ut uniformiter cum iis ſe gerant?

Reſpondeo cum Granad., Suar., Sal. contra Vaſq., Sanch., Rodriq., Malder. apud Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 11., & Merol. cap. 4. num. 306. negative, ex cap. 1. *de Privilegiis in 6.* & ex Trident. ſeſſ. 24. cap. 12., ubi eximuntur omnino a juriſdictione Epiſcoporum, & ſolum præcipitur, quod Epiſcopis obediant in feſtorum obſervatione, in interdicto, & ceſſatione a Divinis. Nec tenentur ex lege naturali uniformiter ſe gerere cum aliis Eccleſiaſticis Religioſis, niſi quando aliter adeſſet ſcandalum. Ratio eſt, quia habent ſufficientem excuſationem; cum enim arctentur obligationibus ſtatus Religioſi, non debent alias obligationes ſubire. Immo, ut notat Suar., ſicut novitii non tenentur ſubire leges Profeſſis impoſitas, ratione uniformitatis, quia hujuſmodi leges non ligant niſi eos qui in eodem ſtatu, & profeſſione ſunt, a fortiori Religioſi ratione uniformitatis non debent cogi ad ſervandas leges Clericis impoſitas; tum quia iſtæ imponuntur iis, qui in ea profeſſione, ac ſtatu ſunt; tum etiam, quia Religioſi habent leges ſuas arctiores; Poſſunt tamen aliquando per accidens teneri, ad vitandum ſcandalum.

QUÆSTIO IV.

De Effectibus legis, præſertim Pœnalis, Irritantis, & Dubiæ.

Quatuor ex D. Thom. num. 2. ſunt actus, ſeu effectus legis, videlicet præcipere, vetare, permittere, punire. Addunt alii cum Iſidoro Obligationem, Abrogationem, ſeu revocationem alterius legis, Irritationem, ſeu annullationem contractuum, vel aliorum actuum, & Remunerationem, quos ad illos quatuor a D. Thom. enumeratos reducit Salas; quia Obligatio oritur immediate a præcepto, vel prohibitione legis; Abrogatio legis aliquando eſt mera ablatio legis, & ſic non eſt nova lex; vel ſi fit per novam legem, eo ipſo eſt effectus novi præcepti, vel prohibitionis; unde ex præcepto, vel prohibitione, aut permiſſione novæ legis oritur abrogatio legis veteris; Irritatio etiam ſub prohibitione continetur, quia eo ipſo quod irritatur, verbi gratia, contractus Matrimonii, prohibetur, ne fiant ea, quæ contractu non valente ſunt illicita; Et idem dicas de Legibus inhabilitantibus, vel concedentibus præſcriptionem, habilitatem, &c. Remuneratio implicite ad punitionem reducitur; quia ſicut malis pœna, ita juſtis præmium debetur; quia tamen lex frequentius punit, & punitio ſolum a poteſtate publica legislativa haberi poteſt, contra vero remuneratio haberi poteſt etiam a perſona privata; ideo D. Thom. ſolum puni-

tionem poſuit inter actus, ſeu effectus legis. Agendum nobis eſt ſpeciatim primo de obligatione legis, præſertim pœnalis; Secundo, de effectibus legis irritantis. Tertio, de obligatione legis dubiæ.

ARTICULUS I.

De obligatione Legis univerſim.

I. Poſſunt leges etiam civiles obligare in conſcientia; quamvis non omnes de facto obligent, præſertim ſub mortali.

II. Lex autem fundata in præſumptione non obligat, ſi præſumptio ſit falſa.

III. Quod ſi fundetur in præſumptione periculi, fraudum, &c., etiam in foro interno probabilius obligat, quamvis deſint hic, & nunc fraudes, &c., niſi locum habeat Epicheja.

IV. Lex nequit obligare ſub gravi in materia & ſecundum ſe, & relate ad finem levi.

V. Poteſt tamen in materia gravi obligare ſub levi tam lex, quam votum.

VI. At juramentum in materia gravi ſemper obligat ſub gravi.

VII. Quod lex in materia gravi obliget ſub gravi, colligi poteſt tum ex verbis graviter præceptivis; tum ex uſu, & conſuetudine; tum ex materia de ſe gravi; tum etiam ſi gravis pœna addatur tranſgreſſoribus; nec lex ſit civilis, & pœnalis.

I. Certum eſt, legem humanam, etiam civilem, nedum Eccleſiaſticam, obligare poſſe in conſcientia ſub mortali, ut communiſſime docent contra Gerſon., & Almain. apud Merol. cap. 3. dub. 21. Et conſtat tum ex Apoſt. ad Roman. 13., ubi dicitur: *Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit, qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt*; Tum etiam, quia ipſa recta ratio dictat, debere in Republica dari Superiores, & Principes, quibus ſubditi in conſcientia parere teneantur: Et circa leges Eccleſiaſticas uſque adeo id verum eſt, ut proſcripta ſit ab Innoc. XI. propoſ. 52. dicens: *Præceptum ſervandi feſta non obligat ſub mortali, ſepoſito ſcandalo, ſi abſit contemptus.*

Certum etiam eſt, non omnes leges obligare in conſcientia, præſertim ſub mortali; tum quia aliquando Superior expreſſe non vult in conſcientia obligare, niſi ad pœnam; lex autem non obligat ultra mentem Legislatoris, a qua pendet; Tum etiam quia ſæpe Superior non vult obligare ſubditos independenter a populi acceptatione; Populus autem ſæpe leges, præcipue civiles, non acceptat ſub gravamine culpæ, præſertim mortalis. Ita Valent., Vaſq., Bonac., & alii communiter.

II. Certum eſt tertio, legem humanam fundatam in præſumptione nullatenus obligare in conſcientia, quando præſumptio eſt falſa, ſeu quando conſtat de oppoſita veritate: Verbi gratia, Pontifex in cap. *Veſtiens*, *de Sponſalibus* ſtatuit, quod ſponſalia de futuro in matrimonium legitimum tranſeant per copulam carnalem ſubſecutam; quia præſumitur, quod ubi permittitur ut validum matrimonium clandeſtinum, talis copula habeatur ex affectu maritali, & ſine peccato mortali; Si tamen conſtet, conſenſum ad matrimonium defuiſſe, matrimonium eſt nullum, & lex nullatenus obligat: Et eadem eſt ratio de ſententia Judicis fundata in præſumptione falſa: Ratio eſt, quia præfertur veritas præſumptioni.

III. Si tamen lex aliqua feratur ex præſumptione periculi, fraudum, aut aliorum inconvenientium, quæ ſolent accidere, quamvis hic, & nunc non habeantur iſta inconvenientia, adhuc lex obligat, non ſolum pro foro externo, quod eſt certum, ſed etiam pro interno, ut communius docent apud Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 27.: Verbi gratia, lex Trident. ſeſſ. 24. cap. 15. prohibens fieri profeſſionem ante decimum ſextum annum fundatur in præſumptione, quod ante illam ætatem homo non habeat ad talem ſtatum capeſſendum ſufficientem maturitatem; Si quis tamen ſit vere tunc doli capax, non per hoc poterit profeſſionem emittere; Et ideo communius docent apud Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 28., quod ceſſante fine legis in particulari, non proinde ceſſet obligatio legis; quamvis in tali caſu ſæpe locum habeat epicheja.

IV. Quæritur nunc primo, An poſſit lex obligare ſub mortali in materia levi?

Reſpondeo, quod ut lex obliget ſub gravi, requiratur materia, quæ ſecundum ſe, vel ſaltem in ordine ad finem ſit gravis. Unde etiam præceptum in virtute Sanctæ obedientiæ in materia levi nonniſi leviter obligat. Ratio eſt, quia aliter lex eſſet inju-

juſta, & in deſtructionem, non in ædificationem. Ita communiter contra Cordub., Cajet., Armil. Neque dicas, præceptum Adæ impoſitum a Deo fuiſſe in materia levi, & obligaſſe ſub gravi. Nam materia illa fuit gravis, ut notat Valent., ob circumſtantiam, & finem legis, qui fuit, ut ſervaretur ab Adamo juſtitia originalis pro ſe, & pro poſteris; unde eſus cibi vetiti fuit gravis, quia ferebat amiſſionem juſtitiæ originalis pro ſe, & pro ſua poſteritate.

Præterea, ut docet Suar., materia illa fuit gravis ob finem gravem, quia fuit impoſita in recognitionem obedientiæ Deo debitæ, & quaſi in tributum humanæ ſubjectionis ad Deum.

Rogabis, unde cognoſci poſſit materiæ gravitas ſufficiens ad obligationem legis ſub gravi?

Reſpondeo, materiam eſſe gravem, quando reſpicit virtutes graves, ut virtutes Theologales, aut Cardinales, caſtitatem, religionem, &c. ita tamen, ut violatio talis legis notabilem turpitudinem, & deformitatem in ſua ſpecie inducat; quod prudentium judicio judicandum eſt, ſpectata communi hominum æſtimatione; Quare, ut materia ſit gravis, & debet reſpicere finem gravem, ſeu intendere virtutem gravem, & debet graviter ad talem finem conducere; Hinc quia verba otioſa, mendacia, eſus immoderatus ſecundum ſe non lædunt virtutes graves, ideo ſecundum ſe ſunt peccatum veniale; Niſi forte aliquando notabiliter læderetur virtus, ut per ebrietatem: Quia tamen, verbi gratia, tranſire per aliquam viam, accedere ad hortum, &c. poteſt aliquando eſſe occaſio peccati, ideo ratione ſcandali vitandi, ſeu ratione finis gravis poteſt tunc præcipi ſub gravi a Superiore Religioſis, ne per talem vicum tranſeant, ne ad hortum accedant. Unde fit, quod eadem res relate ad unum finem intentum a Legislatore aliquando ſit gravis, & poſſit ſub gravi præcipi; & relate ad alium ſit levis, & non poſſit præcipi ſub gravi; Verbi gratia, auditio Miſſæ poteſt præcipi a Superiore Eccleſiaſtico ſub gravi, quia graviter conducit ad profectum ſpiritualem, & ad cultum Dei intentum a Superiore Eccleſiaſtico: Eadem miſſa poteſt in aliqua Univerſitate præcipi Sholaribus, vel ab Abbatiſſa Monialibus, ut ſupra diximus, non in ordine ad profectum ſpiritualem, ſed in ordine ad rectam gubernationem Communitatis; Et quia ad hunc finem non graviter conducit una Miſſa, ideo ſi una Miſſa ab his omittatur, non erit mortale.

Ex dictis infertur cum communi contra Fagund. part. 2. Eccleſ. lib. 9. quæſt. 88. art. 3., quod neque vovens poſſit in materia levi obligare ſe ſub gravi, quamvis id velit; Sicut nec Confeſſarius obligare pœnitentem; Ratio eſt, quia votum eſt lex privata lata ab ipſomet vovente; lex autem in materia levi non poteſt obligare ſub gravi, quantumcunque id velit Legislator.

V. Quæritur ſecundo, An viceverſa poſſit in materia gravi lex obligare ſub levi?

Reſpondeo affirmative. Ita communiter cum Suar., Sanch., Sal., Valent. contra Vaſq., Reginald., & alios apud Bonac. num. 23. Et ratio eſt quia lex non obligat ultra mentem Legislatoris; qui ſicut poteſt ſimpliciter nolle obligare in materia gravi, ſed tantum conſilium dare, ita poterit præcipere tantum ſub levi.

Neque dicas primo, legem naturalem non obligare ſub levi in materia gravi; ergo nec lex humana. Nam diſparitas eſt, quia lex naturalis eſt lex neceſſaria; non poteſt enim, verbi gratia, non prohiberi odium Dei, furtum, &c. & ideo obligat, quantum poteſt; lex vero humana eſt arbitraria, & ideo ſicut poteſt Superior ſimpliciter nolle obligare in materia gravi, ita poteſt nolle obligare ſub gravi.

VI. Neque dicas ſecundo, Votum non poſſe obligare ſub levi in materia gravi; ergo neque poterit lex humana.

Nam Sal., Bonac. contra Vaſq., Becan., & alios negant antecedens propter eaſdem rationes. Verum quidem eſt, quod juramentum in materia gravi obliget ſub gravi, (ut ſi quis juret ſe ingreſſurum Religionem) non tamen votum; Diſparitas eſt, quia in voto obligatio habetur ex voluntate voventis, qui poteſt velle promittere Deo ingreſſum Religionis, obligando ſe ad id ſub levi, & poteſt idem velle promittere, obligando ſe ſub gravi; At qui jurat, verbi gratia, ſe Religionem ingreſſurum, ad id ſe obligat ſub gravi; quia ſicut eſt gravis injuria Dei adducere illum in teſtem in re falſa, etiamſi leviſſima; (ut ſi quis juret, ſe non bibiſſe, cum de facto biberit) ita in juramento promiſſorio eſſet gravis injuria Dei, adducere illum in teſtem voluntatis ponendi rem gravem, ſi deinde ſine cauſa non ponatur: Quam-

vis probabiliter, ſi res ponenda eſt levis, obligatio non erit gravis, ſi mutato animo res non ponatur; quia veluti Deus parvipendit, quod ponatur res levis per juramentum promiſſorium promiſſa, dummodo, quando juramentum fuit præſtitum, fuerit animus ponendi rem illam: Sicut qui tranſgreditur votum in re levi, nonniſi venialiter peccat, quia Deus non eſt ſolicitus de re levi ſibi promiſſa.

VII. Quæritur tertio, Unde conſtare poteſt, quod Legislator velit ſuis legibus obligare ſub gravi in materia gravi? Satiſne erit, quod materia ipſa ſit gravis, & Superior non exprimat ſe velle ſub levi obligare, ut dicatur velle obligare ſub gravi?

Reſpondeo, Azor., Armil., Suar. lib. 5. cap. 3., Sanch. lib. 6. cap. 4. num. 60., Vaſq., Bonac., Sal. diſp. 14. ſect. 9., & alios communius putare, quod quoties aliquid ſtatuitur in materia gravi per verba præceptiva, toties habeatur obligatio gravis, niſi contrarium aliunde deducatur. Hoc eruunt ex Clement. *Exivi*, ubi Pontifex decernit, regulas Divi Franciſci obligare ſub mortali, ſi utantur verbo præcepti, aut quod æquipolleat præcepto. Et ratio a priori eſt, quia quoties Superior utitur verbis præceptivis univerſim vult obligare in conſcientia; Et quamvis poſſit aliquid præcipi ſive ſub levi, ſive ſub gravi, tamen præſumendum, quod Superior velit præcipere juxta qualitatem materiæ; ergo ſi materia eſt gravis, cenſetur velle ſub gravi obligare. Hujuſmodi eſt lex præcipiens, verbi gratia, Sacerdoti, quod celebret jejunus, aut cum Sacris veſtibus; & lex præcipiens Medicis, ne tempore peſtis ab Oppidis abſint; ſicut etiam lex præcipiens, ne tempore famis frumentum extrahatur, quamvis in hoc detur parvitas materiæ.

Præterea procul dubio lex obligat ſub gravi, quando ita uſus, & conſuetudo obligationem legis interpretatur; Et de facto talis eſt lex de ſervandis feſtis, de jejunando, & alia præcepta Eccleſiaſtica. Addunt communiter, non ſolum ex conſuetudine argui poſſe obligationem gravem, ſed etiam ex verbis non quomodocumque præceptivis, (cum verbum *præcipio* indifferens ſit ad præcipiendum aliquid ſub gravi, vel ſub levi, & ad præcipiendum præcepto obligante in conſcientia, & præcepto pure pœnali) ſed verbis ſignificantibus aperte, quod Legislator velit præcipere ſub gravi; ut ſi dicat, *In virtute Spiritus Sancti, vel Sanctæ Obedientiæ, ſub indignatione Omnipotentis Dei, &c.* Vel ſi verba præceptiva ſint in materia gravi; nam ex materia gravi determinatur præceptum ad obligandum ſub gravi. Demum arguitur obligatio gravis, ſi verbis præceptivis addatur pœna gravis tranſgreſſoribus; ut ſi lex canonica præcipiat aliquid ſub pœna Excommunicationis latæ ſententiæ, Depoſitionis, Degradationis, Privationis Eccleſiaſticæ ſepulturæ; Aut ſi lex civilis præcipiat aliquid ſub pœna mortis, mutilationis, exilii perpetui, flagellationis, infamiæ, triremis, carceris diuturni. Et ratio eſt, quia ut pœnæ iſtæ graves ſint juſtæ, debent ſupponere culpam gravem; ergo lex, quæ tales pœnas minatur tranſgreſſoribus, obligat ſub gravi. De obligatione tamen legis pœnalis plurima mox inquiremus.

ARTICULUS II.

Ad quid obligat Lex Pœnalis?

I. Probabiliter lex civilis imponens pœnam tranſgreſſoribus non obligat ſub gravi, niſi id Superior explicet.

II. Lex pœnalis mixta probabilius obligat in conſcientia.

III. Lex Eccleſiaſtica imponens pœnam gravem in conſcientia obligat. At quænam dicatur pœna gravis? Num excommunicatio ſententiæ ferendæ? Num pœna Suſpenſionis? Quid de pœna privationis Officii, vociſque activæ, & paſſivæ?

IV. Quænam pœna ipſo facto incurratur ante ſententiam Judicis?

V. Pœnæ, quæ requirunt actionem hominis, non incurruntur ipſo facto ante ſententiam declaratoriam criminis.

VI. Probabiliter pœna privationis vocis activæ, & paſſivæ non incurritur ante ſententiam declaratoriam criminis.

VII. Judex ſubditus tenetur pœnam lege taxatam imponere, niſi rationabilis cauſa exigat, ut minuatur.

VIII. Quandonam lex humana obliget etiam cum vitæ diſcrimine?

I. CErtum eſt, quod lex Eccleſiaſtica imponens pœnam gravem ſpiritualem tranſgreſſoribus obliget ſub mortali: Probabilis tamen eſt ſententia Navar., Covar., Reginald. lib. 15. num. 50., Pal. punct. 15., & aliorum apud Dian. part. 1. tract.

tract. 10. reſol. 17., & apud Merol. cap. 3. dub. 27., quod ſcilicet nulla lex imponens pœnam temporalem quomodocumque gravem obliget in conſcientia ſub gravi, niſi aliter Superior exprimat, quod velit ſub gravi obligare. Ratio eſt, quia poteſt optime Reſpublica obligare transgreſſores ſuarum legum ad pœnam ſuſtinendam, quin obliget ad culpam; talis enim pœna eſſet juſta, quia ſupponeret culpam politicam, ſeu civilem, non theologicam, ſeu peccatum; Sic poteſt cuſtodibus in bello imponi vigilia ſub pœna vitæ, quin obligentur ſub mortali ad vigilandum; bene enim talis pœna imponitur a Republica ad defenſionem ſui juris, ne ſubditi audeant illud violare; Sicut effractoribus carceris imponitur pœna graviſſima flagellationis; Quamvis communior ſententia doceat, non committi culpam mortalem ab eo, qui fugit a carcere.

Neque dicas, quod ſe exponere periculo mortis ſit peccatum mortale; ergo qui tranſgreditur legem comminantem pœnam mortis, peccat mortaliter, eo quod ſe exponat tali periculo. Nam, ut notat Dian. loc. cit. reſol. 18, poteſt aliquis tam caute legem tranſgredi, ut non ſubſit periculo ut deprehendatur: Præterquamquod hoc peccatum mortale committeretur per tranſgreſſionem legis naturalis de non exponendo ſe periculo vitæ, non per tranſgreſſionem legis illius poſitivæ.

Adde, non eſſe imponenda opera, & vincula ſubditis ſine manifeſta neceſſitate; nulla autem neceſſitas videtur obligandi ad culpam tranſgreſſores legis, quando ſufficienter timore ſolius pœnæ poſſunt arceri a tranſgreſſione.

Confirmatur primo, quia cum Superior ſciat, opinionem hanc Navar., & aliorum eſſe probabilem, & non exprimat, quod velit ad culpam obligare, præſumendum, quod nolit obligare ad culpam, præſertim gravem. Confirmatur ſecundo, quia in dubio obligationis mitior interpretatio facienda eſt.

II. Quæritur nunc primo, an ſicut eſt probabile, quod lex imponens pœnam temporalem, ſi ſit pure pœnalis, non obliget in conſcientia niſi ad ſubeundam pœnam a Judice irrogatam; ita probabile etiam ſit, quod nec obliget in conſcientia lex pœnalis mixta? Dicitur autem lex pure pœnalis, quæ non eſt præceptiva, ſed ſolum pœnam imponit tranſgreſſoribus; Ut ſi lex dicat; Qui arma portaverit, talem pœnam ſubeat; non ſecus ac quando quis vovet conditionate eleemoſynam, vel ingreſſum Religionis, ſi v. g. luſerit. Hic enim ſi luſerit, non peccat contra votum ludendo, ſed peccat, ſi poſt luſum non eroget ſtipem, aut non ingrediatur Religionem: Dicitur vero lex pœnalis mixta, quæ ſimul aliquid præcipit, & ſimul pœnam imponit tranſgreſſoribus; Ut ſi dicat lex, Præcipimus, ne quis arma ferat ſub pœna capitis.

Reſpondeo nunc, Becan., Granad., Sanch. lib. 5. cap. 4. num. 60., Vaſq., & alios docere, quod lex pœnalis mixta obliget in conſcientia: Quod a fortiori autumant Suar., Sal., Azor., Leſſ., & alii apud Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 17. docentes, quod etiam lex pure pœnalis obliget in conſcientia. Non deſunt tamen, qui cum Villalob., Navar., Valent., & aliis apud Dian. loc. cit. reſol. 22. putent, ne legem quidem pœnalem mixtam obligare in conſcientia, propter eaſdem rationes adductas pro lege pure pœnali; Quam ſententiam probabilem putat Filliuc. tom. 2. tract. 21. cap. 11. num. 418. Sed Suar., & Sanch. apud Merol. cap. 3. num. 304. probabilius putant, legem eſſe pure pœnalem, ſi ſpectet materiam politicam, vel non magni momenti; ſecus vero ſi ſpectet bonos mores, & vitiorum extirpationem.

III. Quæritur ſecundo, An lex Eccleſiaſtica imponens pœnam ſpiritualem ſemper obliget ſub mortali?

Reſpondeo, certum eſſe apud omnes, quod lex Eccleſiaſtica imponens pœnam excommunicationis latæ ſententiæ obligat ſub gravi, quia excommunicatio non ſolum eſt pœna graviſſima, ſed etiam, ut incurratur, debet ſupponere contumaciam contra præceptum Eccleſiæ, atque adeo peccatum mortale; Et eadem eſt ratio de pœna depoſitionis, degradationis, privationis Eccleſiaſticæ ſepulturæ, &c. Certum etiam eſt, quod ea obliget tantum ſub levi, ſi imponat pœnam excommunicationis minoris, quando materia de ſe non eſt gravis. Ratio eſt, quia pœna excommunicationis minoris cenſetur levis, quamvis privet perceptione Sacramentorum; quia ſcilicet ea facile tolli poteſt per quemcumque confeſſarium, & probabiliter per quemcumque Sacerdotem: Nihilominus communicare in Divinis cum excommunicato, licet ferat in pœnam ſolam excommunicationem minorem, quia tamen materia præcepta de ſe eſt gravis, ideo peccat mortaliter, qui in Divinis communicat cum excommunica-

to, quamvis non contrahat in pœnam niſi excommunicationem minorem, ut communiter docent apud Pelliz. tract. 7. cap. 2. ex cap. *Statutum* de ſententia excommun. in 6. Et Suar. diſp. 24. de Cenſ. ſect. 3. notat, per poſteriora jura debere antiquiora explicari, quatenus videntur oppoſitum definire, præſertim in cap. *Significavit* de ſententia excommun., de quo plura in Gloſſa.

His poſitis, Difficultas eſt primo apud Doctores, An lex obliget ſub gravi, ſi in pœnam imponat excommunicationem comminatoriam, ſeu ſententiæ ferendæ? Communiter volunt, obligare ſub gravi talem legem; quia pœna eſt gravis: Quamvis Navar., Caſtrenſ., Cajet., Valent. apud Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 21., & Merol. cap. 3. dub. 27. putent obligare ſub levi, quia antequam excommunicetur tranſgreſſor, debet præcedere monitio; unde tunc incipit peccare mortaliter, quando poſt tranſgreſſionem delinquens admonitus non vult ceſſare a tranſgreſſione; Quam ſententiam probabilem putat Salon.. Unde juxta hanc ſententiam peccat venialiter præciſo ſcandalo Clericus, qui comam nutrit; quamvis in cap. *Si quis, de Vita, & Honeſtate Clericorum* dicatur, quod ſit excommunicandus.

Difficultas eſt ſecundo de pœna Suſpenſionis, Interdicti, & Irregularitatis. Communiter etiam docent, legem obligare ſub gravi, ſi has pœnas imponat: Quamvis Cajet., Navar., Valent., Salon., & alii apud eundem Dian., & Merol. putent obligare ſub levi; quia iſtæ pœnæ poſſunt incurri etiam propter peccatum veniale; & irregularitas etiam ſine ulla culpa.

Communis tamen ſententia docet cum Sanch., & Suar., Suſpenſionem, & Interdictum tunc eſſe pœnas leves, quando aliquis ſpecialis actus illarum ad breve tempus imponitur tranſgreſſoribus legis; & in eo ſolum caſu legem obligare ſub levi. Irregularitas vero ſemper eſt pœna gravis, ſi propter delictum imponatur, quamvis ſine delicto incurratur (verbi gratia, ab illegitimo, a cœco, claudo, &c.) irregularitas, non quæ ſit pœna, ſed quæ ſit impedimentum canonicum ad ordines exercendos, & ſuſcipiendos.

Quod attinet ad pœnam privationis officii, vociſque activæ, & paſſivæ, communiter cum Salas, Duardo, Peirino apud Dian. par. pr. tract. 10. reſ. 22. docent eſſe pœnam gravem, quæ indicet Legislatorem velle ſub gravi obligare; ideoque S. Congregatio apud eundem Dianam declaravit, decretum Sixti V. obligans Regulares, ne accedant ad Monaſteria Monialium ſub his pœnis, obligare ad peccatum mortale: Immo ad id obligare, etiamſi per modicum tempus cum Monialibus colloquantur, declaravit pariter S. Congr. die 11. Maii 1669. approbante talem declarationem Clem. IX., qui illam typis dari, ac ſervari juſſit. Quare non ſunt audiendi, qui apud Dianam loco laudato putant probabile, quod talis pœna non indicet gravem obligationem, eo quod videatur lex iſta eſſe pœnalis, & probabiliter pœna iſthæc non incurratur ante ſententiam declaratoriam criminis, ut mox dicemus.

IV. Quæritur tertio, An quando in lege pœnali dicitur, quod tranſgreſſor ipſo facto pœnam ſubeat, teneatur in conſcientia pœnam ſubire ante ſententiam Judicis?

Reſpondeo, poſſe quidem legem humanam obligare ad ſubeundam ipſo facto ante ſententiam Judicis pœnam proportionatam delicto, dummodo non ſit nimis atrox, ut communiter docent contra Sot.: De facto tamen incurruntur ipſo facto in conſcientia pœnæ, quæ nullam hominis actionem requirunt, ſed conſiſtunt in paſſione, & per ipſam legem pœnam inferentem executioni mandantur; ut ſunt cenſuræ, irregularitas, &c.: Et eadem eſt ratio de lege irritante, & inhabilitante; Et ratio eſt, quia ita fert uſus, & conſuetudo, ut pœnæ iſtæ ante ſententiam Judicis, etiam criminis declaratoriam, ipſo facto incurrantur, ſi in lege ſtatuatur pœna ipſo facto, vel ipſo jure incurrenda. Beneficiarii pariter omittentes officium incurrunt etiam ipſo facto onus reſtitutionis fructuum; Verum tale onus non eſt pœna, ſed oritur, quia non faciunt fructus ſuos.

V. Quando tamen pœnæ per legem impoſitæ requirunt actionem hominis, ut pœna mortis, carceris, flagellationis, privationis rei propriæ, quæ per actionem vel tertiæ perſonæ, vel ipſius delinquentis infligi ſolent, communiter Doctores docent apud Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 23., quod reus non teneatur talem pœnam ſubire ante ſententiam declaratoriam criminis; quamvis in lege dicatur, quod ipſo facto illa pœna incurratur; Intelligitur enim, quod ipſo facto incurratur poſt ſententiam declaratoriam criminis; niſi aliunde conſtet, quod Legislator velit, ut pœna aliqua moderata ante quamcumque ſententiam

Ju-

Judicis incurratur: Et ratio eſt, tum quia ita fert uſus, & conſuetudo; tum etiam quia alias lex eſſet nimis rigoroſa, & inhumana; tum demum quia in cap. *Cum ſecundum leges, de Hæreticis in 6.* dicitur, quod ipſo facto incurratur pœna confiſcationis bonorum ab hæreticis; & deinde additur requiri ſententiam declaratoriam criminis. Immo addunt Molin., Sanch. cap. 22. contra Vaſq., quod poſt ſententiam declaratoriam criminis, neque teneatur reus offerre bona ſua, cui adjudicantur, ſed tantum teneatur non reſiſtere, ut bona ab eo exigantur. Similiter Leſſ., Sanch., Vaſq. & Pal. fuſe punct. 30. apud eundem Dian. contra Molin., Reginald. Rebel. docent, pœnam conventionalem appoſitam in contractu ante ſententiam Judicis non deberi. Circa pœnam privationis vocis activæ, & paſſivæ communiter docent apud Dian. loc. cit. reſol. 24., quod ipſo facto incurratur ante ſententiam declaratoriam criminis; ſicut certum eſt incurri ipſo facto privationem facultatis petendi debitum, quam contrahit conjux inceſtuoſus; & qui poſt votum ſimplex Caſtitatis contrahit Matrimonium. Similiter ipſo facto incurritur impedimentum dirimens matrimonium propter adulterium, quod quis, fide data de futuro matrimonio cum aliqua, committit; Sicut ſtatim a Simoniacis incurritur pœna inhabilitatis ad beneficia: Et ratio eſt, quia hujuſmodi inhabilitates, & privationes comparantur cenſuris, & irregularitatibus, nec ex uſu ulla diſparitas aſſignari poteſt; ad illarum enim executionem non requiritur hominis actio, ſed ſatis eſt ipſa lex, & voluntas Legislatoris ſignificata per verba illa, *ipſo facto*, ut ſtatim pœna executioni mandetur. Et ratio radicalis horum omnium eſt, quia fruſtrarentur ejuſmodi leges, niſi pœnæ iſtæ incurrerentur ante ſententiam Judicis non ſolum condemnatoriam, ſed etiam declaratoriam criminis, eo quod raro poſſent ad Judicis notitiam hæc delicta devenire.

VI. Nihilominus Sot. apud Dian. loc. cit. reſol. 23. putat, privationem vocis activæ non incurri ante ſententiam declaratoriam criminis; quod etiam docent Molin., Granad., Malder., & alii; ne electiones omnes reddantut incertæ; & quia ita fert conſuetudo: Et circa privationem vocis paſſivæ, nemo tenetur illam ſubire ante ſententiam Judicis cum ſua infamia.

Adde ex Sanch. lib. 6. cap. 17. num. 39. contra Rodriq., Leſſ., & alios apud Merol. diſp. 1. cap. 2. num. 523., quod quamvis in motu proprio Pii V. dicatur, quod Religioſi admittentes fœminas intra clauſtra Monaſteriorum incurrant ipſo facto, & ſine alia declaratione pœnam privationis ſuorum officiorum, & inhabilitatis ad illa; tamen hæc etiam pœna, ut incurratur, requirit ſententiam declaratoriam non quidem pœnæ, ſed criminis, ut multi apud eundem Sanch. interpretantur. Sicut etiam pœna privationis officiorum impoſita iiſdem verbis in Extravag. *Ambitioſæ* contra Rectores Eccleſiarum alienantes bona ſuorum Beneficiorum. Ratio eſt, quia hujuſmodi pœnæ requirunt actionem hominis, ut fert conſuetudo; & quia nimis rigida eſſet lex, ſi obligaret hominem, ut ſponte deponat ſua officia, nempe Provincialatum, Superioratum localem, &c. Neque dicas cum Merol., quod eſſet ſuperfluum addere illa verba, *ipſo facto*, *& ſine alia declaratione*. Nam per illa verba *ipſo facto* ſignificatur, quod non requiratur ſententia condemnatoria, ſed ſatis ſit ſententia declaratoria criminis, & per illa verba *Sine alia declaratione* ſignificatur, quod non requiratur ſententia declaratoria pœnæ; ſtatim enim ac declaratum eſt crimen, incurritur pœna a lege impoſita.

VII. Quæritur quarto, An lex pœnalis obliget Judicem ad infligendam reo pœnam præſcriptam, quin poſſit illam minuere, vel augere?

Reſpondeo cum D. Th. 2. 2. quæſt. 67. num. 4., & aliis communiter apud Pal., Principem ſupremum poſſe arbitrari; quia ille ſua lege non coarctatur; Satis enim eſt, ut legi naturali obediat de non puniendo ultra modum delictum leve, aut nimis leviter delictum grave, quando id non expedit ad bonum commune. At Judex ſubditus Legislatori tenetur legem Superioris ſervare, & ſic pœnam in lege taxatam imponere, quamvis pars læſa injuriam remitteret: Lex enim pœnam taxans obligat Judicem ad illam imponendam; quin tamen teneatur reus illam ſubire, antequam imponatur: Quare ſicut contra juſtitiam commutativam peccaret, qui venderet merces ultra pretium juſtum legale, ſeu ultra taxam impoſitam a lege; ita peccaret contra juſtitiam legalem Judex, qui pœnam a lege taxatam non imponeret.

Neque dicas, ſæpe Judices illam minuere, & ſæpe a Religioſis eos rogari, ut remittant. Nam aliquando poteſt minui per epichejam; (quando ſcilicet adſunt ratio-

nabiles cauſæ; aliter Judex ex leg. *Servos* Cod. *in legem Juliam* minuendo pœnam debitam eſt infamis) aliquando apud Judicem interpellatur , non ut pœnam juſtam minuat, ſed ut, ſi res aliquo modo ſit dubia , mitior interpretatio fiat ; & ut tantum de pœna remittatur, quantum intra latitudinem juſtitiæ fieri poteſt .

VIII. Quæritur ultimo , an lex humana obliget aliquando etiam cum periculo vitæ?

Reſpondeo, tunc ad id obligare , quando id expedit ad bonum commune: Verbi gratia, tempore peſtis poteſt Princeps obligare ſubditos ad ſerviendum infirmis , & tempore belli ad cuſtodiendam civitatem, etiam cum periculo vitæ; aliter bonum publicum periclitaretur : Sic in corpore humano exponitur membrum ſectioni ad conſervandam vitam, & membrum minus principale exponitur ad conſervationem principalioris . In aliis caſibus lex humana non obligat cum gravi incommodo ; quia Reſpublica eſt mater, non matertera, eſt gubernatrix, non domina; & iniqua eſſet gubernatio , ſi vitam privatorum exponeret abſque neceſſitate boni communis . Carthuſiani autem ex Vaſq. contra Sanch. apud Dian. part. 5. tract. 3. reſol. 136., & tract. 4. reſol. 32. obligantur cum periculo vitæ ad abſtinendum in infirmitate a carnibus, non quidem ex voto , ſed ex ſtatuto , & conſuetudine Religionis; quia ſpectare videtur ad bonum commune Religionis , ut ea conſuetudo vigeat etiam in articulo mortis.

ARTICULUS III.

De Effectibus legis irritantis .

I. Lex aliquando vult contractum eſſe irritum, aliquando vero irritandum .

II. Si lex irritet contractum in pœnam delicti, dicitur lex Pœnalis ; ſecus vero ſi illum irritet ob bonum commune .

III. Quænam verba legis denotant contractum eſſe irritum ; quænam vero eſſe irritandum ?

IV. Ex actu irrito lege humana nulla oritur obligatio in conſcientia : Idque etiam verum eſt, etiamſi lex irritans fundetur in præſumptione fraudis, quæ abſit reapſe .

V. Si lex tamen præſumat fraudem in ſingulis caſibus, ceſſante fraude, certe non obligat; ſecus vero ſi præſumatur fraus ut plurimum .

VI. Regulariter, ſi irritatio actus ſit pœnalis, requirit ſententiam Judicis , ut illum irritet ; non tamen ſi lex irritans non ſit pœnalis .

VII. Lex prohibens actum non eatenus univerſim illum irritat .

VIII. Actus ex defectu formæ ſubſtantialis eſt irritus . Sed quænam dicantur pertinere ad formam ſubſtantialem actus ; quænam ad accidentalem ?

IX. Ex regulis præjactis plura ad praxim inferuntur .

X. Actus præceptus , vel prohibitus in caſu arduo pati poteſt Epichejam ; Actus vero , qui ob defectum ſolemnitatis a jure præſcriptæ eſt irritus , ut Matrimonium clandeſtinum, in nullo caſu eſt validus .

XI. Cur poſſit Epiſcopus ex urgentiſſima cauſa diſpenſare in impedimento dirimente, verbi gratia , conſanguinitatis ; non tamen in impedimento Clandeſtinitatis ?

XII. Lex irritans ſicut non patitur epichejam, ita obligat etiam ignorantes illam .

XIII. Sicut ignorantia legis non impedit actus irritationem, ita nec metus .

XIV. Non ceſſat obligare lex irritans , ſi finis legis ceſſet negative ; ſecus vero ſi ceſſet contrarie .

I. Lex aliquando irritat contractum, vel alium actum , qui ſecluſa lege irritante validus foret : Expedit ad bonum Reipublicæ , ut in legislatore ſit ea poteſtas; Sicut enim quilibet poteſt in ſuo contractu conditionem apponere, ſine qua nolit ſe obligare ; ita Legislator in bonum commune poteſt in contractibus ſubditorum apponere aliquas conditiones, ſine quibus contractus non obligent, & ſint irriti . Porro aliquando lex irritat contractum ipſo facto, ut irritatur a Tridentino Matrimonium clandeſtinum ; ſic etiam ipſo facto irritum eſt Matrimonium cum impedimento dirimente; necnon contractus impuberum, & alienatio rerum Eccleſiæ non ſervata debita forma: Aliquando vero lex non vult, contractum eſſe ipſo facto irritum, ſed vult, quod per Judicem irritetur, ut eſt contractus, in quo intervenit deceptio ultra medietatem juſti pretii , ex *leg. 2. Cod. de reſcindenda venditione* .

II. Ex quibus apparet , an lex irritans dicenda ſit pœnalis ? Si enim id faciat in pœnam delicti, eſt pœnalis, ut contingit in lege irritante Matrimonium ob crimen uxoricidii, & adulterii cum promiſſione futuri Matrimonii, & in lege irritante electionem

ad

ad beneficium ob ſimoniam commiſſam. Contra vero non eſt pœnalis, ſi non in pœnam delicti, ſed ob bonum commune feratur, ut lex irritans Matrimonium clandeſtinum, Profeſſionem ante decimum ſextum annum, &c.. Sicut enim datur duplex irregularitas, altera in pœnam delicti, altera ob indecentiam ſtatus; ita datur duplex lex irritans, altera pœnalis, altera vero propter bonum commune.

III. Quæritur nunc primo, unde cognoſci poſſit, num lex irritet actum ipſo facto, an velit irritandum eſſe?

Reſpondeo, citra controverſiam reddi actum irritum, ſi lex expreſſe dicat, Talis actus ſit irritus ipſo jure, ipſo facto, eo ipſo, ex tunc, &c.; Vel ſi dicat, Nullius ſit momenti, valoris, aut efficaciæ, pro infecto habeatur, inutiliter agat, fruſtra fiat; Aut ſi in translatione dominii dicatur, Non faciat ſuum, non poſſit in conſcientia recipere, vel retinere. Quod ſi dicat, Careat omni robore, omni jure, firmitatem non habeat, diſtinguendum eſt; Nam ſi hæc verba cadant ſupra actum, reddunt illum ipſo jure irritum; ſi cadant ſupra perſonam, verbi gratia, Privetur omni jure, amittat omne jus, &c., ſignificant, actum eſſe irritandum; quia univerſim actus dicendus validus, quoties clare non conſtat eſſe irritum.

Præterea ſi verba legis dicant, Non poſſit hoc fieri, aliquando ſignificant, actum eſſe illicitum, non invalidum, ſed regulariter loquendo dicendum eſt, quod irritum reddant actum, ex Pal. punct. 17. Nam vel materia legis pendet ab ipſo Principe, & lege, ut eſt adminiſtratio bonorum communium, electio, officium tutoris, &c., & quando in his dicitur, quod aliter fieri non poſſit, omnes Doctores conveniunt, quod tollatur poteſtas ad actum, & ſic actus erit nullus; etenim, ut ſit validus, requiritur poteſtas ad actum, quæ ab ipſa lege detur; Quare cum a lege non detur iſta poteſtas, erit invalidus. Quando vero materia legis eſt proprii dominii, ſeu pendet a voluntate ſubditi, ut donatio rei propriæ, alienatio proprii patrimonii; ſi lex dicat, Non poſſit aliter alienari, quamvis videatur alienatio eſſe tantum illicita, tamen regulariter loquendo hujuſmodi actus ſunt invalidi; quia cum poſſit poteſtas ad id faciendum tolli, vel limitari a Republica, cenſendum, quod velit illam tollere per legem: Unde communiter cum Farinac. docent, quod leges dicentes, Non poſſe, verbi gratia, fieri donationes inter conjuges, contractus minoris, &c., omiſſis conditionibus præſcriptis, irritent tales actus.

IV. Quæritur ſecundo; An ex actu lege humana irrito oriatur obligatio in conſcientia?

Reſpondeo, ex tali actu in utroque foro nullam haberi obligationem. Ratio eſt, quia ex actu, cui lex reſiſtit, nulla oritur obligatio, ex leg. *Cum pupillus ff. De Conſtitution.*, lex autem reſiſtit actui, quem irritat; ergo ex illo nulla oritur obligatio. Hinc Matrimonium clandeſtinum, quia eſt irritum lege humana, non parit ullam obligationem naturalem in foro conſcientiæ reddendi debitum; immo uſus matrimonii eſſet fornicarius, & illicitus. Hinc etiam eſt, quod res accepta ex contractu invalido reſtituenda ſit cum fructibus; quia ſcilicet talis lex irritans translationem dominii obligat in conſcientia. Putant multi, quod lex irritans fundata in præſumptione non obliget in conſcientia, quando revera præſumptio eſt falſa; Unde putant teſtamentum minus ſolemne obligare in conſcientia; quia lex irritans tale teſtamentum fundatur in præſumptione fraudum, quæ aliquando eſt falſa. Sed communius docent oppoſitum; nam matrimonium clandeſtinum eſt in utroque foro irritum, quamvis lex illud irritans fundetur in præſumptione fraudis. Unde communius docent in materia de contractibus cum Bonac. diſp. 3. qu. 17. punct. 3. num. 5. contra Leſſ. lib. 2. cap. 3. diſp. 3., Molin., Sà, quod teſtamentum ſine ſolemnitate requiſita factum, & non cauſa pietatis (nam ſi fiat cauſa pietatis, non requiritur ſolemnitas juris civilis, ex cap. *Relatum*, *De Teſtamentis*) ſit irritum etiam in foro conſcientiæ, itaut nullam inducat obligationem naturalem; quia in jure dicitur, quod imperfectum teſtamentum nullum ſit, teſtamentum autem carens ſolemnitate eſt imperfectum, & ideo nullum. Unde fit, quod hæres non teneatur ſolvere legata, quæ non ſint ad cauſas pias, facta in teſtamento minus ſolemni; Sicut etiam, quod hæres ab inteſtato non teneatur quicquam tradere hæredi inſtituto ex teſtamento minus ſolemni: Demum ex Bonac. hæres non tenetur in conſcientia adimplere voluntatem teſtatoris, quam ipſe teſtator expreſſit in ſchedula ſcripta, & ſubſcripta propria manu; quia iſta ſcriptura non habet vim teſtamenti ſolemnis; Quamvis inter

ter liberos vim habeat teſtamenti, ex Auth. *Quod ſine* Cod. *de Teſtamentis*.

V. Quare notandum ex Sal. diſp. 16. ſect. 10., aliquas leges fundari in eo, quod Legislator aliquid præſumat in ſingulis caſibus; Ut lex, quæ ante Tridentinum ſtatuebat, ſponſalia de futuro tranſire in matrimonium per copulam; quia præſumitur in ſingulis caſibus cum copula advenire novum conſenſum requiſitum ad matrimonium; Sic etiam ſententia Judicis præcipiens reſtitutionem aliquam propter fraudem præſumptam: Et iſtæ leges nullatenus obligant, ſi præſumptio ſit falſa. Aliæ vero leges fundantur in eo, quod Legislator non in ſingulis caſibus, ſed plerumque aliquid præſumat; ut verbi gratia, lex irritans profeſſionem ante decimum ſextum annum, matrimonium clandeſtinum, &c., & iſtæ leges obligant etiam in caſu, quo præſumptio eſt falſa; Et ideo ſententia communior fert, quod, ceſſante fine legis in caſu particulari, non ceſſet legis obligatio. Vel dicas, aliquando Legislatorem velle, ut lex obliget in ſingulis caſibus, etiamſi falſa ſit præſumptio, in qua fundatur, ut lex irritans matrimonium clandeſtinum; ſic etiam lex naturalis vetans fornicationem ſemper obligat, quamvis aliquando ceſſet ejus finis, videlicet mala educatio prolis: Aliquando vero poteſt Legislator velle, ut lex non obliget in iis caſibus, in quibus falſa eſt præſumptio, in qua fundatur, ut lex ſtatuens ſponſalia tranſire in matrimonium per copulam. Quænam vero lex ſit hujus, vel illius modi, judicandum eſt ex materia legis, & ex variis conjecturis, ex quibus deduci poſſit, num Legislator velit, legem obſervari in omni eventu, etiamſi de facto ſit falſa præſumptio, in qua lex fundatur; an vero velit, obſervari in eventu dumtaxat, quod præſumptio ſit vera.

VI. Quæritur tertio; An irritatio ipſo facto impoſita ſtatim incurratur ante ſententiam Judicis?

Reſpondeo, communius Doctores apud Bonac., & Pal. punct. 10. cum Suar. lib. 5. cap. 32., & Sanch. lib. 5. diſp. 4. velle, quod ſi irritatio eſt lex pœnalis, requirat ſententiam declaratoriam Judicis; non ſecus ac quælibet alia lex pœnalis, quæ actionem hominis requirit, ut diximus art. ſuperiore: Excipiunt tamen contractum, qui non poteſt valide fieri; ut eſt contractus matrimonii; Unde lex irritans matrimonium ejus, qui mortem intulit uxori animo ducendi concubinam, quamvis ſit pœnalis, non requirit ſententiam declaratoriam criminis, ut reddat irritum matrimonium. Si vero lex irritans non ſit pœnalis, multi apud Pal. cum Navar. probabiliter docent, ante ſententiam Judicis actum non eſſe irritum, ſi nihil contineat contra naturalem juſtitiam, & æquitatem; Unde putant, teſtamentum minus ſolemne ante ſententiam Judicis non eſſe irritum, ſi nulla in eo fraus ſit commiſſa; Nec alienationem bonorum Eccleſiæ eſſe irritam ante Judicis ſententiam, ſi cedat in Eccleſiæ utilitatem: Contra vero actum eſſe ſtatim irritum, ſi ſit malus, ut alienatio in damnum Eccleſiæ.

Communior tamen ſententia docet cum Sal. diſp. 16. ſect. 9., Suar. lib. 5. cap. 34., Pal. loc. cit., omnes hujuſmodi leges non pœnales, ſive aliquid contra naturalem æquitatem contineant, ſive non, ſtatim ſortiri effectum ſuum, neque indigere ſententia ulla; Ratio eſt, quia cauſa iſtarum legum non eſt fraus, vel dolus, qui in ſingulis caſibus interveniat, ſed periculum illorum; quod adeſſe communiter certum eſt; Hæc etiam ratio ſemper ſubſiſtit, etiamſi in aliquo caſu fraus, aut dolus non interveniant; & ideo ſemper obligat lex irritans, atque adeo ante ſententiam Judicis irritat actum.

VII. Quæritur quarto, An eo ipſo, quod lex prohibeat actum, cenſeatur illum irritare?

Reſpondeo, Silveſt., & Panormit. id affirmare, poſitis quibuſdam exceptionibus; quia in leg. *Non dubium* Cod. *de Legibus*, & in jure canonico *Reg. 64. de Regul. juris in 6.* dicitur: *Quæ contra jus fiunt, debent pro infectis haberi*; Unde communiter Juriſperiti volunt eſſe irritos contractus lege prohibitos, quamvis lex non addat eſſe irritos. Sed communis ſententia cum Suar., Sal., Bonac., Pal. docet, actum ſeu contractum non eſſe irritum per hoc præciſe, quod prohibeatur. Ratio eſt, quia prohibere, & irritare ſunt omnino diverſa; illud importat ſolum obligare, ne fiat, atque adeo reddere ipſum ſolum illicitum; irritare vero importat reddere voluntatem inefficacem in ordine ad id, quod intendit: Sic peccat, & illicite contrahit matrimonium, qui eſt in peccato mortali, non præmiſſa contritione, vel confeſſione, at valide contrahit: Et qui habet votum ſimplex caſtitatis, illicite, ſed valide matrimonium contrahit: Sic etiam qui ſponſalia fe-

fecit cum Berta, illicite, & valide contrahit cum Tereſia: Et donatio prohibita poteſt eſſe valida.

Ad id quod objicitur, reſpondetur primo cum Molin. in leg. *Non dubium* ſignificari tantum, quod contractus prohibitus ſit irritandus, non irritus; ut conſtat ex cap. *Vides*, diſt. 10., ubi dicitur: *Quicquid contra leges accipitur, per legem diſſolvi meretur*, (ideſt a Judice) *& pro infectis habeatur*; In hoc itaque ſenſu Jurisperiti dicunt hujuſmodi contractus eſſe irritos: Quod tamen verum eſt, ſi contractus irritari poteſt; nam matrimonium, quod irritari non poteſt, neque irritum eſt, neque irritandum, etiamſi contra prohibitionem fiat. Secundo reſpondetur cum Pal., etiamſi dicatur in lege, quod contractus prohibitus ipſo jure ſit irritus, adhuc quia hæc irritatio eſt pœnalis, poteſt expectari ſententia declaratoria criminis. Tertio Sanch. dicit, Regulam illam, *Quæ contra jus fiunt, debent pro infectis haberi*, intelligendam eſſe de iis, quæ dant formam actui.

VIII. Quæritur quinto; Quandonam dicatur irritus actus ex defectu formæ ſubſtantialis?

Reſpondeo, certum eſſe, quod in moralibus forma ſubſtantialis dans valorem actui ſit illa, qua non ſervata, actus non ſubſiſtit; Sicut in Phyſicis forma ſubſtantialis dicitur illa, qua ſublata tollitur immediate compoſitum: Contra vero forma accidentalis dicitur illa, quæ ad valorem actus non eſt neceſſaria, ſeu qua ſublata adhuc actus ſubſiſtit: Verbi gratia, quia ſublata præſentia Parochi, & Teſtium, matrimonium eſt nullum, ideo præſentia iſtorum dicitur pertinere ad formam ſubſtantialem matrimonii; Contra vero, quia non præmiſſis denunciationibus matrimonium eſt validum, ideo denunciationes dicuntur pertinere ad formam accidentalem matrimonii.

Difficultas eſt in cognoſcendo, quænam pertineant ad formam ſubſtantialem, & irritent actum, quænam vero ad accidentalem? Prima regula ad id dignoſcendum eſt; Si præſcribatur aliqua forma, ſeu ſolemnitas cum clauſula irritante actum ſine tali ſolemnitate; id pertinet ad formam ſubſtantialem; ut ſi dicatur, ad profeſſionem requiri annum novitiatus, aliter profeſſio erit nulla. Secunda regula eſt, quando ſolemnitas aliqua præſcribitur apponenda poſt contractum, talis ſolemnitas ſolet pertinere ad formam accidentalem, cum ſupponat actum jam conſtitutum; Niſi dicatur expreſſe, quod aliter actus ſit nullus; Ut ſi dicatur, quod ex re vendita talis gabella ſolvatur, alias venditio ſit nulla: Econtra ſolemnitas, quæ præſcribitur ſervanda in ipſa effectione actus, ſæpe eſt ſubſtantialis; ut eſt præſentia Parochi requiſita in matrimonio; Dixi tamen, ſæpe eſſe ſubſtantialem, non ſemper; Nam ſolemnitates requiſitas in *cap. 1. de ſententia excommunicationis in 6.* certum eſt, eſſe accidentales, licet in ipſo actu excommunicationis requirantur. Tertia regula ex Sal. diſp. 16. num. 37.: Quando Legislator, qui invenit, & præcepit formam, dat etiam poteſtatem ad actum, talis forma ſolet eſſe ſubſtantialis: Sic quia Chriſtus Dominus, qui invenit, & præcepi ta formas Sacramentorum, dedit poteſtatem ad illa conferenda, ideo formæ Sacramentorum ſunt ſubſtantiales: & forma præſcripta in alienatione bonorum Eccleſiæ eſt ſubſtantialis, quia Eccleſia dat poteſtatem ea alienandi ſub tali forma; Unde ſequitur, quod ſi alicui detur poteſtas aliqua, verbi gratia, condendi leges petito conſilio, ſi ille non petito conſilio id faceret, nulliter operaretur. Contra vero, ſi ſupponitur poteſtas, & præſcribitur a Legislatore forma, talis forma ſolet eſſe accidentalis; Et propterea ſolemnitates, quæ ab Eccleſia præſcribuntur in conferendis Sacramentis, dicuntur accidentales, quia ſupponitur poteſtas conferendi illa a Chriſto Domino collata: Sic etiam ſunt accidentales omnes illæ ſolemnitates in jure requiſitæ ad ferendam excommunicationem, videlicet, quod feratur cum ſcriptura, cum expreſſione cauſæ, &c., quia ſupponunt poteſtatem excommunicandi.

IX. Ex quibus infertur primo cum Medin., Sal. diſp. 16. ſect. 10., Pal. contra Sanch. lib. 3. diſp. 32. apud Merol. cap. 5. num. 203., quod ſi Epiſcopus habenti facultatem audiendi confeſſiones prohibeat, ne audiat confeſſiones fœminarum, illicite ille, ſed valide iſtas abſolvit; quia poteſtas præſupponitur: Contra tamen, ſi quando datur juriſdictio, datur ſolum ad audiendas confeſſiones maſculorum, invalide Confeſſarius fœminas abſolveret.

Infertur ſecundo, quid dicendum, ſi poteſtas ad aliquid, verbi gratia, ad leges ferendas, concedatur alicui Superiori petito conſilio? Certe leges latæ non petito conſilio erunt nullæ; Secus vero ſi habenti poteſtatem ferendi leges præcipiatur, ne illas

illas condat ſine conſilio, ut docet idem Merol.

Infertur tertio, quod quando delegatur poteſtas, & præſcribitur forma procedendi in delegatione, talis forma eſt ſubſtantialis: Niſi tamen aliquando cenſeatur Legislator tantum monere delegatum de obligatione, quam habet ex jure communi; ut quando in Jubilæo datur facultas abſolvendi a cenſuris, auditis confeſſionibus, præmiſſa ſatisfactione partis, & impoſita pœnitentia ſalutari; Sicut etiam quando datur mandatum alteri, ut ſuo nomine Matrimonium contrahat, præmiſſis denunciationibus; ut communiter docent contra quamplures. Ratio eſt, ut notat Pal. punct. 11. & Sanch. lib. 3. diſp. 5., quia cum jure communi exigantur denunciationes ante matrimonium, & præmiſſio confeſſionis, & ſatisfactionis factæ Parti, & impoſitio pœnitentiæ ad conferendam abſolutionem a cenſuris, efficitur, quod id non requiratur nunc alio modo, quam requiratur in jure communi, niſi explicetur; ergo cum in jure communi iſta exigantur ad rite, non ad valide contrahendum, vel abſolvendum, ideo dicendum, quod pertineant ad formam accidentalem, & quod apponantur ſolum ad monendum de obligatione, quæ ad id habetur ex jure communi. Quando autem his omnibus, & aliis conjecturis inſpectis dubium eſt, num forma ſit ſubſtantialis, an accidentalis? Dicendum cum Pal. punct. 9. num. 9. ex Farinac., & aliis, quod ſit accidentalis, quia favendum eſt valori actus.

Notandum hic primo, quod quamvis dicat aliquando lex, non ſervata tali forma, non poſſe actum fieri, non proinde ſequatur, quod actus ſit invalidus ſine tali forma; quia poteſt eſſe ſenſus, quod ſine tali forma non poſſit licite fieri; Ut ſi dicatur, quod non poſſit abſolvi pœnitens non præmiſſa correctione fraterna, aut ſatisfactione Partis: Quamvis utplurimum ſignificetur, quod non poſſit actus valide fieri: & ratio eſt, quia eo ipſo, quod præſcribitur aliqua forma ſine ullo addito, ſequitur, quod non poſſit licite fieri actus ſine tali forma; ergo ne ſint ſuperflua verba illa ſuperaddita, (quod ſcilicet non poſſit actus fieri ſine tali forma) dicendum, quod Legislator velit actum irritare tali forma non poſita.

Notandum ſecundo, quod quando omiſſio formæ ſubſtantialis eſt modica, actus non invalidatur; ut ſi quis in forma conſecratoria omittat ly *enim*, aut ſyllabam corrumpat, quæ non mutet moraliter ſenſum verborum, puta ſi dicatur, In nomine Patre; Secus vero ſi dicatur, in nomine Matris in forma Baptiſmi.

Notandum tertio ex Suar. lib. 5. cap. 28., & Pal., quod quando ſtatutum mandat aliquid fieri certo loco, ac tempore, tunc actus contra id factus eſt illicitus, ſed validus; quia talis circumſtantia appoſita videtur ſpectare ad formam accidentalem, niſi aliter procedat Legislator ad annullandum actum. Unde ſi detur alicui facultas audiendi confeſſiones poſt auroram in Eccleſia, confeſſio alio tempore, & loco facta erit valida, & illicita.

X. Quæritur ultimo, An actus factus ſine ſubſtantiali ſolemnitate a jure præſcripta ex urgentiſſima cauſa ſit validus?

Reſpondeo cum communiori apud Sanch. lib. 3. diſp. 17. contra Covarr., & alios negative: Nunquam enim eſt validum, verbi gratia, Matrimonium clandeſtinum, poſita quacumque cauſa urgentiſſima, ut communiter docent contra Veracrux, Vegam, Graff. apud Merol. diſp. 4. cap. 5. dub. 16. Ratio eſt, quia ſine forma ſubſtantiali actus non ſubſiſtit. Immo quamvis poſſit aliquando diſpenſare Epiſcopus in impedimento dirimente, ut docent paſſim multi Doctores, poſita urgentiſſima cauſa; nunquam poteſt diſpenſare, ut matrimonium, verbi gratia, clandeſtinum ſit validum, ubi receptum eſt Tridentinum. Ratio eſt, quia poteſt quidem inferior data cauſa juſta diſpenſare in lege ſuperioris; at nullatenus effici poteſt, ut actus ſine forma ſubſtantiali eſſentialiter requiſita ad ejus valorem ſubſiſtat.

Neque dicas primo, humanas leges non obligare cum magno rigore, & admittere Epikejam, ſeu mitem interpretationem. Nam communiter docent contra Capuam, Vegam, & alios apud Sanch. loc. cit., id eſſe verum, quando leges humanæ aliquid præcipiunt, vel prohibent, non vero quando irritant, aut quando inhabilitatem inducunt, vel quando præſcribunt formam ſubſtantialem actui; quia ſine forma ſubſtantiali corruit compoſitum, tam in Phyſicis, quam in Moralibus; Et ideo profeſſio, verbi gratia, eſt invalida ante annum decimum ſextum poſita quavis cauſa.

XI. Neque dicas ſecundo, quod ſi poteſt Epiſcopus diſpenſare in uno impedimento dirimente, poterit etiam in alio; ſed admittitur a multis Doctoribus, quod ur-

urgente gravi neceſſitate poſſit, verbi gratia, diſpenſare, ut matrimonium fiat inter conſanguineos, vel affines; ergo etiam diſpenſare poterit in impedimento clandeſtinitatis.

Nam diſparitas eſt manifeſta; lex enim irritans matrimonium inter conſanguineos non irritat illud ſimpliciter, ſed irritat, ſi id fiat ſine diſpenſatione; Cum ergo poſſit, & ſoleat Pontifex in tali impedimento diſpenſare, poterit Epiſcopus etiam in caſu neceſſitatis, & ſic non fit matrimonium contra legem præſcriptam: Contra vero cum non ſoleat Papa diſpenſare, ut matrimonium fiat ſine Parocho, & teſtibus, ideo lex irritans matrimonium clandeſtinum irritat illud ſimpliciter, atque adeo non eſt licitum Epiſcopo diſpenſare in tali lege, in qua Papa nunquam diſpenſat; Et idem dicas de ſimilibus impedimentis. Adde, quod quamvis detur locus Epikejæ in lege humana præcipiente, vel prohibente, itaut poſſit in caſu urgentiſſimo exiſtimari, quod lex illum caſum non comprehendat, nunquam tamen datur Epikeja in lege irritante; & ideo nec licitum, nec validum eſt matrimonium inter conſanguineos non obtenta ſaltem ab Epiſcopo in caſu urgentiſſimo diſpenſatione, poſito quod ſoleat Papa illam dare; ergo cum in lege irritante matrimonium clandeſtinum non ſoleat dare diſpenſationem Papa, ſequitur, quod ſemper ſit invalidum, itaut non poſſit Epiſcopus in tali impedimento diſpenſare.

XII. Hic adverte, quod lex præſcribens formam ſubſtantialem contractui, ſicut obligat in omni caſu, quamvis urgentiſſimo, ita pariter obligat ignorantes illam; ſeu habet effectum ſuum, quamvis ea lex ignoretur. Et ratio eſt clara, quia ſi deficiat forma, ſive ſciatur, ſive ignoretur, deficit compoſitum: Sic matrimonium clandeſtinum eſt invalidum, quamvis lex Tridentini ignoretur a contrahentibus; Et alienatio bonorum Eccleſiæ eſt invalida, non ſervata ob ignorantiam debita forma. Et irrita eſt collatio beneficii facta alicui ignoranti pactum aliorum ſimoniacum, ex cap. *Nobis fuit*, *de Simonia*; lex enim per ſe irritat illum actum ſine ulla ordinatione ad conſcientiam operantis; unde licet ignorantia impediat culpam, non tamen impedit nullitatem actus. Quando tamen irritatio eſt pura pœna, (ut eſt irritatio matrimonii facti poſt uxoricidium cum promiſſione talis matrimonii; vel facti poſt adulterium cum promiſſione matrimonii cum adultero poſt mortem conjugis) tunc putat Sal. dub. 16. ſect. 3., Merol., Suar. lib. 5. cap. 22., Sanch. lib. 9. diſp. 52. num. 18. apud Pal. diſput. 2. punct. 13. num. 7., ignorantiam inculpabilem excuſare; ſicut ea excuſat ab irregularitate pœnali; quia ceſſante cauſa legis, quæ eſt punitio delicti, ceſſat lex. Hinc Beneficiarius omittens inculpabiliter horas facit fructus beneficii ſuos, eo quod deficiente culpa non debeat incurrere hanc pœnam non faciendi fructus ſuos.

XIII. Adverte ſecundo, quod ſicut ignorantia non impedit irritationem actus, ita nec metus; unde matrimonium clandeſtinum eſt nullum, etiamſi fiat per metum cadentem in conſtantem virum. Ratio eſt, quia magis tollit voluntarium ignorantia, quam metus; ergo cum ignorantia legis irritantis non impediat nullitatem actus, a fortiori nec impedit metus; Qui ſi ſit gravis, excuſat a lege humana prohibente, vel præcipiente, non tamen impedit effectum legis irritantis, aut inducentis inhabilitatem ad aliquid. Quod conſtat ex uſu, & ſenſu totius Eccleſiæ, & communi conſenſu Doctorum, ut notat Suar.

XIV. Notandum tertio, Legem irritantem tunc non ſortiri ſuum effectum, cum ceſſat ratio legis, non quidem privative, ſed contrarie; ſeu quando ex irritatione ſequitur aliquid contrarium intentioni Legiſlatoris: Verbi gratia, ſi irritetur actus in favorem alicujus, quando irritatio cedit in damnum illius, tunc actus non eſt irritus; Ideo alienatio facta a Minore ſine conſenſu Curatoris valida eſt ex Felino, ſi cedat in utilitatem Minoris; Et contractus factus a Religioſo ſine licentia Prælati, licet per ſe ſit nullus, tamen ſi cedat in utilitatem Religionis, ex Navar. apud Merol. cap. 5. dub. 16., eſt validus; quia in favorem Religionis irritatio eſt facta; Et idem dicas de alienatione bonorum Eccleſiæ, non ſervata forma præſcripta, ex Puteo, & Riccio contra Vincent. de Franch. apud Merol. cap. 5. num. 236. Quod conſtat ex Regula illa juris in 6. *Quod ob gratiam alicujus conceditur, non eſt in ejus diſpendium retorquendum*. Unde dicendum, irritationes iſtas eſſe veluti conditionales, hoc eſt, niſi cedat irritatio in damnum ejus, ob cujus favorem eſt facta; ſeu niſi cedat juri ſuo is, in cujus favorem fit.

Neque dicas cum Veracrux, Veg., & Graff., eſſe etiam validum matrimonium

clan-

clandeſtinum in neceſſitate extrema, ſeu quando non adeſt Parochus, aut ſi periclitetur ſalus æterna hominis concubinarii agentis animam, niſi prius contrahat matrimonium cum concubina, & filios legitimet; quia ſcilicet lex irritans matrimonium clandeſtinum eſt etiam conditionalis, hoc eſt, niſi urgeat gravis neceſſitas. Nam communiter docent ex uſu Eccleſiæ, & ex conſenſu Doctorum, hujuſmodi leges eſſe abſolutas, & expedire magis ad bonum commune, quod inviolabiliter obſerventur, quam quod in uno, vel altero caſu incommodum vitetur: Contra vero illæ leges, quæ in favorem alicujus irritant actus, ſunt revera conditionales, ob rationem adductam: Utrum autem liceat matrimonium clandeſtinum, hoc eſt, ſine Parocho, adhibitis tamen pluribus teſtibus, in locis Infidelium, ubi Parochus haberi non poteſt? Concedunt Doctores plurimi; præſertim quia lex Tridentini non obligat ubi illud non eſt receptum, ut dicemus agentes de Matrimonio.

ARTICULUS IV.

De Obligatione Legis Dubiæ.

I. Alibi diſſeruimus, num lex dubia obliget, ſive dubium ſit ex parte legis, ſeu præcepti; ſive ex parte rei præceptæ, ſive ex parte Superioris?

II. In dubio, an detur lex, ſeu an hunc caſum comprehendat, ſeu an ſit promulgata, probabilius illa non obligat; Secus vero ſi dubitetur, an ſit acceptata, an abrogata, an ab ea ſufficienter excuſeris?

III. Epicheja locum habet, etiam quando ſolum probabiliter judicamus nolle Superiorem in tali caſu obligare; etiamſi finis legis ſolum ceſſet negative.

IV. In dubio, an res præcepta ſit licita, obtemperandum eſt Superiori illam præcipienti; Niſi tamen ea res ſit valde ardua.

V. Etiam Religioſi, quamvis ſint ſubditi voluntarii, tenentur obedire Superiori præcipienti, etiam in dubio, an res præcepta excedat illius poteſtatem.

VI. Quid ſi tam Superior, quam Subditus dubitent de honeſtate rei præceptæ?

VII. Etiamſi dubitet ſubditus poſitive, & probabile ſit, quod res præcepta ſit illicita, adhuc obtemperare tenetur Superiori præcipienti.

VIII. In dubio de legitima Superioris poteſtate, ſi hæc ſit in poſſeſſione, obtemperandum eſt præcipienti, niſi res præcepta ſit valde ardua; ſecus vero, ſi ea non ſit in poſſeſſione.

IX. Quid ſi dubitetur, num lex ſit directiva, an præceptiva? Num obliget ſub gravi, an ſub levi? Num habeat rationem conſilii, an legis?

X. Quid dicendum in variis dubiis ſive ad Votum, ſive ad Juramentum ſpectantibus?

I. PLurima hac de re, ac fuſo calamo diſputavimus in ſecundo ex Opuſculis Theologico Moralibus agentes de conſcientia dubia, & ſcrupuloſa: In quæſtione quippe quarta differentes de conſcientia dubia in materia legis, vel præcepti, diximus ex triplici capite oriri poſſe hujuſmodi dubium, videlicet Primo ex parte præcepti, dubitando, an ſit impoſitum? An uſu receptum? An abrogatum conſuetudine, aut diſpenſatione? Secundo, ex parte rei præceptæ, ambigendo, an ſit licita? An excedat poteſtatem præcipientis? Demum, ex parte Superioris præcipientis, eo quod non conſtet, an ſit legitimus Superior? Vel an ſit Superior hujus ſubditi? Crambe profecto recocta hic ad nauſeam uſque apponeretur, ſi iterum de hiſce quæſtionibus fuſe diſputandum eſſet. Quia tamen ad complementum hujus tractatus ſpectat de iis, utpote ad praxim perneceſſariis, nonnihil agere, ideo hic paucis veluti in compendium redigo, quæ in ſeptem articulis fuſe ibi proſecutus ſum; enodando etiam, quæ ad licitum uſum Epichejæ ſpectant, quando dubia iſthæc animum in anguſtias redigunt.

II. In primo itaque illus quartæ quæſtionis articulo expedivimus, Num teneamur obedire in dubio, an extet Lex? Diximus autem probabilius negandum contra Probabilioriſtas; ſicut etiam in dubio Voti, juramenti, & ſimilium; eo quod poſſeſſio in his dubiis ſtet pro libertate; ut conſtat ex regulis in eodem Opuſculo quæſtione tertia præjactis. Ex quibus ſequitur, non obligare legem, ſi dubitetur de ejus ſenſu, an ſcilicet hunc caſum comprehendat? Sicut etiam ſi dubitetur, an ea ſit promulgata? Secus vero, ſi dubitetur, an Lex ſit acceptata, vel uſu recepta, vel abrogata, vel diſpenſata? Sicut etiam ſi dubitetur, an ſufficienter ab ejus obſervantia excuſeris? Cum in his caſibus poſſeſſio ſtet pro lege, non pro libertate. Quamvis in hoc poſtremo dubio ſæpe habere poſſit locum Epikeja, ne exponaris periculo gravis damni.

III. In ſecundo articulo diſputantes de Epikeja diximus, eam habere locum, etiam quando probabiliter dumtaxat judicamus, nolle Superiorem in hoc caſu obligare. Non eſt tamen neceſſe ad licitum uſum Epikejæ, ut finis adæquatus legis hic, & nunc ceſſet contrarie, ſeu ut ejus obſervantia ſit peccaminoſa; (ut accidit, v. g. quando quis vellet moribundum relinquere, ut audiat Sacrum) ſed ſatis eſt, quod ita finis legis ceſſet negative, ut ejus obſervantia hic, & nunc ſit valde difficilis, & ardua, ut proinde non præſumatur a Legislatore benigno, quod velit in hoc caſu obligare; quod fuſius etiam quæſt. 6. art. ult. diſcutiemus.

IV. In tertio articulo diſputavimus, Num teneamur obedire in dubio, an res præcepta ſit licita? Qua de re nonnulla ſupra diximus in calce articuli ſecundi quæſtionis primæ. Communius autem Doctores docent, in tali dubio obediendum eſſe, præſertim ſi præceptum facile impleri poſſit. Non leves rationes videntur ſuadere ſententiam oppoſitam, quam graves Doctores tuentur cum Vaſq., Sal., Adrian., & aliis apud Dian. part. 4. tract. 3. reſol. 9., & Tambur., qui putat utramque ſententiam eſſe probabilem. Sed communior ſententia docens obediendum eſſe, eſt ſolidior, & rationibus in contrarium in eo articulo adductis videtur fieri ſatis. Ex qua ſententia plurima ad praxim deducuntur: Verbi gratia, tenetur parere Superiori ægrotus, cui præcipitur, ne jejunet, ne recitet horas, &c., etiamſi dubitet, an ratione ægritudinis ſufficienter excuſetur: Quod ſi ægrotus non eſſet ſubditus, in tali dubietate non excuſaretur, etiamſi ille judicaret excuſari. Similiter miles dubitans de injuſtitia belli poteſt pugnare, ſi ſit ſubditus, idque illi præcipiatur; Aliter pugnare non poterit citra probabilem opinionem, quod bellum ſit juſtum. Pariter qui dubitat, an ſit ſufficiens ad confeſſiones audiendas, poteſt illas audire, ſi id a Superiore præcipiatur; ſecus vero non poterit. Et univerſim tenetur ſubditus præcepto Superioris obtemperare, etiamſi non habeat certitudinem, quod res præcepta ſit licita, dummodo certitudinem non habeat, quod ſit illicita, juxta celebrem doctrinam Divi Auguſtini contra Fauſtum relatam in Cap. *Quid culpatur* 23. quæſt. 1. Ubi habetur: *Vir juſtus ſi forte etiam ſub Rege homine ſacrilego militet, recte poteſt illo jubente bellare, ſi quod ſibi jubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum certum eſt, vel utrum ſit, certum non eſt*. Illud permiſerim cum Sanch., Pal., Leſſ., & aliis, quod ſi res præcepta ſit nimis ardua, (ut eſſet, verbi gratia, longa peregrinatio, diuturna abſtinentia, &c.) in dubio, an res iſthæc præcepta ſit licita, aut excedat poteſtatem præcipienti, non detur obligatio parendi; ſicut neque præceptum obliget, quando ex obedientia timetur grave damnum; tum quia præcepta humana univerſim non obligant cum gravi incommodo; tum etiam quia in tali dubio videtur potius prævalere jus, quod eſt in ſubdito, ne notabiliter lædatur, quam jus, quod eſt in Superiore præcipiendi, quod non videtur illicitum. Qua de cauſa laudati Doctores putant in dubio de juſtitia gravis tributi impoſiti, probabiliter non teneri ſubditum illud ſolvere; cum non debeat prævalere jus dubium præcipiendi, quod eſt in Superiore, juri certo ſubditi poſſidentis bona ſua.

V. In articulo quarto, inquirentes, Num etiam Religioſi, qui ſunt ſubditi ſpontanei, teneantur parere Superioribus ſuis in dubio, an res præcepta poteſtatem præcipientis excedat? Diximus pariter probabilius eſſe, quod teneantur, (quamvis Suar., & Pal. cenſeant, probabile eſſe, quod non teneantur) quia licet voluntarie Religioſus ſtatum religioſum ſuſceperit, adhuc eo ſuſcepto Prælatus habet jus præcipiendi ex vi juriſdictionis ſibi collatæ a Pontifice; & ideo in dubio negativo prævalere debet poſſeſſio, quæ eſt in Superiore relate ad Religioſos; non ſecus ac in Prælato, ac Principe relate ad ſubditos ſuos. Unde eodem pacto videtur utrobique ratiocinandum; ita ſcilicet, ut ſolum quando res eſt nimis ardua, probabiliter in tali dubio ratione Epikejæ obedire non teneantur. Utrum autem qui extra ſtatum religioſum ſimplici voto obedientiæ aſtrictus eſt alteri obedire, adhuc teneatur obedire in caſu conſimili dubio? Affirmant probabiliter Suar., & Breſſerus, quia vovens alteri obedientiam vult ab eo regi vice Dei, præſertim in rebus dubiis, in quibus directio eſt neceſſaria. Ex quo ſequitur, Moniales in caſu dubio teneri Abbatiſſæ parere, quamvis huic non competat poteſtas ſpiritualis, ſed economica, & civilis, qualem habent Patresfamilias in filios, Magiſtratus in cives, & Abbates in Eremitas, qui ſimplici voto obedientiæ ſe illis alicubi obſtringunt: Aliter magna perturbatio inter Moniales, & hujuſmodi ſubditos orietur,

retur, ſi cuilibet integrum eſſet prætextu proprii dubii obedientiam denegare.

VI. In articulo quinto diſputatur, Num ſubditus obedire teneatur, quando etiam Superior dubitat de honeſtate rei præceptæ. Et pro utraque parte ſtant Doctores primi ſubſellii, & rationes non futiles. Dicendum verius, quod ſi in tali caſu Superior non præmiſſa diligentia ad dubium deponendum, præcipiat, ſubditus obedire non teneatur; Secus vero ſi debitam diligentiam præmiſit, & adhuc dubium perſeverat: Ad eum modum, quo conjux dubitans de valore Matrimonii, ſi poſt præmiſſam debitam diligentiam, adhuc dubium perſeverat, poteſt licite debitum petere, & alter reddere tenetur; quia in tali dubio ſtat in poſſeſſione valor matrimonii, quod confert jus ad debitum petendum. Probabile tamen eſt, quod ſi res præcepta ſit nimis ardua, ſubditus obedire non teneatur, quando poſt præmiſſam diligentiam ad vincendum dubium, tam Superior, quam ſubditus in eadem dubietate perſiſtunt.

VII. In articulo ſexto inquiritur, num teneatur obedire ſubditus in dubio poſitivo, ſeu quando probabile eſt, rem præceptam eſſe illicitam? Putant probabiliter graves Doctores cum Leſſ., Pal., Ledeſm., & aliis apud Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 31., quod non teneatur; præſertim ſi res præcepta ſit ardua, & detur locus Epikejæ: Sed communius illum obligant ad obediendum; tenetur quippe Subditus ponere quicquid præcipitur, ſi poteſt ſine peccato poni; ut in caſu noſtro; quod validæ rationes vincunt.

VIII. In articulo ſeptimo ſimiliter quæritur, An teneatur ſubditus obedire, quando dubium eſt de legitima Superioris poteſtate? Et communiter contra nonnullos docent, tunc teneri, quando Superior eſt in poſſeſſione ſuæ Prælationis; quia nequit ſpoliari jure præcipiendi, quod poſſidet, propter dubium ſuperveniens: Sicut conjux nequit ſpoliari jure petendi debitum, quando bona fide poſſidet ſuum matrimonium, etiamſi alteri dubium aut negativum, aut etiam poſitivum ſuperveniat. Sic etiam miles ſubditus pugnare tenetur, prout præcipitur a Principe pacifice ſuum Principatum poſſidente, etiamſi detur ratio probabilis de belli injuſtitia. Pariter Reus, & teſtis, ſi a Judice interrogentur, qui ſit in ſuæ juriſdictionis poſſeſſione, tenentur ad mentem interrogantis reſpondere, quamvis dubitent de legitima Judicis interrogatione; dummodo ex tali reſponſione non immineat ſibi, vel aliis grave damnum; Nam in tali caſu probabiliter poterunt uti æquivocatione; quia, ut ſupra dictum eſt, ſicut nequit ſpoliari Judex jure interrogandi, quod poſſidet, propter dubium ſuperveniens; ita nequit Reus, aut Teſtis ſpoliari honore, vita, fama, ac bonis, quæ poſſident, propter dubium ſuperveniens; unde non tenentur iſti ſe exponere periculo amittendi propria bona, ſi non conſtet, quod Judex juris ordine ſervato, ac legitime interroget.

IX. In articulo octavo diximus, in dubio, num ſtatutum aliquod habeat rationem legis, an meræ directionis, cenſendum eſſe, quod ſit directio, eo quod non conſtet de lege obligante. At ſi dubitatur, num lex habeat rationem præcepti, an conſilii, dicendum, quod habeat rationem præcepti, eo quod obligatio natura ſua conſequatur ad legem. Similiter in dubio, an lex obliget ſub gravi, dicendum, obligare ſub gravi, ſi conſtet de gravitate materiæ; At ſi dubitetur de intentione Legislatoris, num velit ſub gravi obligare, dicendum, quod obliget ſub levi. Præterea verbum præceptivum in lege Canonica indicat ſecundum ſe obligationem gravem, ſecus vero in lege Civili, quippe quæ ſolum ſub pœna temporali ſolet aliquid præcipere.

X. Quia tamen Votum eſt quædam lex privata, quam ſibimet vovens imponit, idcirco ſicut plurima a Doctoribus inquiruntur circa obligationem legis dubiæ; ita pariter circa obligationem voti dubii, quæ nos etiam fuſe proſecuti ſumus in quæſtione ſexta ejuſdem Opuſculi ſecundi de Conſcientia dubia, & ſcrupuloſa; quæ hic innuuntur dumtaxat, ut poſſit Lector ſolutionem talium dubiorum in ea quæſtione perquirere, ubi opus erit. Ambigitur itaque primo, num in dubio voti, juramenti, aut promiſſionis detur obligatio ea adimplendi, ſive dubium ſit negativum, ſive poſitivum? Et quid, ſi detur pro voti nuncupatione ſolida probabilitas citra ullam probabilitatem in oppoſitum? Secundo, num voto tenearis, ſi dubites de perfecta deliberatione in eo emittendo, vel ratione ætatis, vel ratione ſomni, aut vehementis paſſionis? Tertio, ſi dubitetur a vovente, an votum ſit de meliori bono; aut ſi dubitetur, num materia licita evaſerit illicita? Quarto, Utrum teneatur vovens ponere unam partem

tem rei promiſſæ, ſi non poteſt alteram, in dubio num utramque voverit copulative, & per modum unius, an diviſive, & per modum plurium? Verbi gratia, ſi quis voverit Religionem ingredi, & caſtitatem ſervare, dubitet tamen, an copulative utrumque voverit, num teneatur ad caſtitatem, ſi non poſſit ingredi Religionem? Pariter, ſi quis voverit aliquid propter duplicem finem, alterum aptum, alterum ineptum; Verbi gratia, vovit quis ſtipem erogare, & ad ſublevandam miſeriam pauperis, & propter inanem gloriam, aut ad agendas Deo gratias, quod inimicum occiderit, dubitat tamen, num utrumque finem intenderit copulative, an diviſive, teneturne votum ſervare? Quinto, In dubio an votum fuerit ante pubertatem emiſſum, num poſſit a Patre irritari? Et in dubio, an fuerit emiſſum ante ſeptennium, num obliget? Hæc, & his affinia loco laudato perpenſis utrinque rationum momentis diſceptavimns, unde non opus eſt hic diutius in iis immorari; præſertim quia non poteſt iſtorum omnium dubiorum reſolutio paucis verbis concludi.

QUÆSTIO V.

Quomodo Legi parendum?

INſpecto primario legis effectu, qui eſt obligatio, progredimur ad inquirendum, Ad quid nos obliget lex? Et quibus actibus noſtræ obligationi ſatisfaciamus? Primo itaque quærendum eſt, An intentio implendi legem cadat ſub lege, ſeu an lex obligans ad ponendum, verbi gratia jejunium, obliget non ſolum ad ponendum jejunium, ſed etiam ad ponendum ea intentione, ut le g ſatisfaciamus? Secundo, Quibus actibus legi ſatisfiat? Tertio, an qui non poteſt implere totum præceptum, teneatur ad partem, quam poſſit? Quarto, de impedimentis legi non apponendis, ſiquidem lex obligans ad finem obligat tum ad ponenda media ad talem finem requiſita, tum etiam ad removenda impedimenta.

ARTICULUS I.

De Intentione requiſita ad ſatisfaciendum legi.

I. Ad ſatisfaciendum legi poſitivæ requiritur intentio ponendi opus præceptum.

II. Non tamen ad ſatisfaciendum præcepto negativo.

III. Qui invitus audit Miſſam, vel jejunat, non ſatisfacit præcepto; At qui invitus reſtituit, non tenetur ad aliam reſtitutionem.

IV. Quid ſi quis per metum audiat Miſſam præceptam?

V. Num ſatisfaciat jejunio præcepto, qui tota ea die dormit nihil cogitans de jejunio?

VI. Quamvis ad ſatisfaciendum præcepto requiratur intentio ponendi opus præceptum, non requiritur tamen intentio ſatisfaciendi præcepto.

VII. Debens Titio centum, ſi immemor debiti donet illi centum, num teneatur alia centum dare, ut debito oblito ſatisfaciat?

VIII. Num legi ſatisfaciat, qui ponit opus injunctum nolens per illud ſatisfacere, dummodo talem voluntatem deinde deponat?

IX. Num pœnitentia, quæ virtute clavium debet impleri, poſſit pariter poni cum conſimili voluntate?

X. Qui ex pluribus titulis debet aliquid ponere, quin poſſit eodem opere omnibus obligationibus facere ſatis, cuinam ex illis cenſetur ſatisfeciſſe ponendo tale opus?

I. QUæritur primo, An ad ſatisfaciendum legi, ſeu præcepto, requiratur intentio ponendi opus præceptum?

Reſpondeo cum communi affirmative: Verbi gratia, ut ſatisfiat præcepto audiendi Miſſam, requiritur intentio illam audiendi; Ut ſatisfiat præcepto recitandi horas, requiritur intentio recitandi illas, ſeu orandi illas legendo; Nec ſatis eſt mera intentio legendi, vel addiſcendi: Ratio eſt, quia præcepta hominibus impoſita debent humano modo impleri; non implentur autem humano modo ſine intentione ponendi opus præceptum. Quare idem dicendum eſt de impletione voti, juramenti, & Pœnitentiæ Sacramentalis; quia inſtar legum hæc ob-

obligant. Et confirmatur, nam ſicut ad violationem præcepti requiritur actus, ſeu omiſſio libera rei præceptæ, ita ad ſatisfaciendum præcepto poſitivo requiritur actus liber, ſeu intentio ponendi rem præceptam.

II. Notandum tamen, quod ad ſatisfaciendum præcepto negativo, verbi gratia, non occidendi, ſatis eſt omiſſio occiſionis, quamvis non libera: Contra vero ad ſatisfaciendum præcepto poſitivo audiendi miſſam non ſatis eſt auditio miſſæ, etiam non libera, verbi gratia, facta a dormiente. Ratio eſt, quia, ut præceptum poſitivum modo humano impleatur, requiritur actus liber, & humanus, ſeu intentio ponendi rem præceptam; Verum ut modo humano impleatur præceptum negativum, ſatis eſt, ut homo non habeat actum liberum, ſeu intentionem ponendi rem prohibitam. Ratio eſt, quia ad hoc tantum obligat præceptum negativum; & præciſe per hoc, quod aliquis, verbi gratia, non habeat intentionem occidendi, ponit conformitatem cum lege de non occidendo, etiamſi verbi gratia dormiens alium occidat. Et eodem modo ſatisfacit præcepto de non comedendis carnibus, qui ex neceſſitate illas non comedit. Quod ſi haberet intentionem comedendi illas, ſi poſſet, in tali caſu ſatisfaceret præcepto negativo per omiſſionem neceſſariam comeſtionis, & ſimul peccaret contra idem præceptum intendendo rem vetitam; non ſecus ac ille, quem pœnitet ſervaſſe legem: Vel potius peccaret contra præceptum naturale, quo obligamur ad non habendas hujuſmodi voluntates inordinatas erga leges humanas.

Hinc ſequitur primo, ebrium, aut dormientem non ſatisfacere præcepto audiendi miſſam, vel recitandi horas, etiamſi audiat, aut recitet in ebrietate, vel ſomno; quia non ponit rem præceptam humano modo, ſeu actu libero.

Sequitur ſecundo, quod qui recitat horas attentiſſime, ſed ſolum animo addiſcendi, teneatur iterum illas recitare; quia non habet intentionem ponendi opus præceptum, hoc eſt orationem. Ita Leſſ., Sanch., Suar., & alii communiter: Eccleſia enim dum præcipit recitationem horarum, præcipit orationem, & ideo requiritur intentio orandi, & non ſatis eſt intentio addiſcendi. Et propter eandem rationem, qui adit Eccleſiam animo contemplandi, ſi interim ad ejus præſentiam celebretur miſſa, non ſatisfacit præcepto audiendi miſſam, ex defectu intentionis illam audiendi, ut communiter etiam docent apud Dian. part. 3. tract. 6. reſol. 77. contra Pal. punct. 17. num. 7., quamvis ſi præceſſiſſet iſta intentio, ſufficienter ſatisfaceret aſſiſtendo miſſæ cum ea contemplatione.

III. Sequitur tertio, quod qui omnino invitus audit miſſam, vel jejunat, non ſatisfaciat, & teneatur ex defectu intentionis requiſitæ aliam miſſam audire, & aliud jejunium ponere, ſi ex voto, vel præcepto debeat ſemel jejunare, & obligatio non ſit affixa diei: Quamvis e converſo, qui per vim reſtituit, non teneatur iterum reſtituere; non quia implevit præceptum reſtituendi, ſed quia ſublata eſt materia talis præcepti, videlicet inæqualitas inter partes: Et ideo qui per vim reſtitueret, non incurreret excommunicationem latam contra non reſtituentes, ut notant Sanch., & Suar. apud Bonac. hic; quia excommunicatio cenſetur lata ſolum contra retinentes rem alienam invito domino; qui autem per vim reſtituit, quamvis non ſatisfecerit præcepto naturali reſtituendi; ſatisfacit tamen præcepto Eccleſiæ non retinendi rem alienam invito domino: Contra vero ſi lata ſit excommunicatio contra non audientes ſacrum, & aliquis omnino invitus audiat Sacrum, incurrit excommunicationem, quia violat præceptum Eccleſiaſticum, ut communiter docent contra Sot. apud Bonac.

IV. Sequitur quarto, quod qui per metum gravem audit ſacrum, ſatisfaciat præcepto, quia metus non tollit, licet minuat, libertatem, ſeu voluntarium, & intentionem liberam requiſitam audiendi ſacrum. Si quis tamen ita habeat ratione metus intentionem liberam audiendi ſacrum, ut ſimul dicat, Non audirem ſacrum, niſi cogerer, peccat, ut diximus, contra idem præceptum, ſive contra præceptum naturale, quod obligat ad non habendas hujuſmodi intentiones conditionatas; quamvis non teneatur aliam miſſam audire; quia ſatisfecit eidem præcepto, quatenus obligat ad ponendum actum externum auditionis miſſæ cum intentione abſoluta illam audiendi.

V. Sequitur quinto, quid dicendum, ſi Titius, qui tenetur ſemel in hebdomada jejunare, die lunæ jejunavit, eo quod tota die dormierit, aut fuerit ebrius, ſine ulla intentione jejunandi? Aliqui volunt, quod teneatur iterum jejunare; quia non implevit cum intentione debita præceptum, quod putat eſſe affirmativum Fagund. part. 4. de Præceptis Eccl. lib. 1. cap. 4.: Alii

vero

vero cum Merolla diſput. 4. cap. 3. num. 35. putant non teneri iterum jejunare; quia præceptum jejunii eſt negativum, videlicet ut abſtineamus a pluribus refectionibus, & a cibis paſchalibus; præceptum autem negativum, ut præceptum non occidendi, etiam per omiſſionem non liberam impletur. Equidem tamen puto, quod teneatur in caſu adducto Titius ad iterum jejunandum: Sicuti enim qui omnino invitus jejunat, volens comedere, non ſolum peccat eo animo interno contra præceptum jejunii, (ut dicitur de eo, qui omnino invitus omittit furtum volens furari) ſed etiam videtur obligandus ad jejunandum altero die, quia non jejunavit humano modo, adeo ut velit jejunare, prout præcipitur; ita in caſu noſtro; Et diſparitas inter jejunium, & furtum videtur eſſe, quia intentio præcipientis jejunium eſt, ut humano modo, atque adeo cum intentione ponendi jejunium jejunetur; Contra vero intentio Legislatoris præcipientis, ne quis furetur, non eſt, ut humano modo omittatur furtum, atque adeo ut habeatur intentio poſitiva non furandi, ſed ſolum intendit, quod non ponatur furtum, quamvis omiſſio furti ſit neceſſaria.

VI. Quæritur ſecundo, An ad ſatisfaciendum præcepto requiratur non ſolum intentio prædicta ponendi opus præceptum, ſed etiam intentio ſatisfaciendi præcepto per poſitionem operis præcepti?

Reſpondeo cum communi contra Reginald. lib. 16. cap. 3. num. 31. negative; unde qui præcepti immemor, aut ignorans V. G. eſſe diem feſtum, audit ſacrum, præceptum implet, nec tenetur aliud ſacrum audire, ſi recordetur diei feſti: Immo nec tenetur habere poſitivam intentionem ſatisfaciendi per miſſam auditam; ſed ſatis eſt, quod cognoſcat ſe præceptum impleviſſe, nec ad aliud teneri. Ratio eſt, quia præcepta ſolum obligant ad ponendum opus injunctum actu humano, nec probatur, quod ſimul obligent ad habendam intentionem ſatisfaciendi præcepto: Quamvis enim præceptum obliget ad obedientiam, non per hoc obligat ad obedientiam formalem, & in actu ſignato, ſeu ad faciendum actum ex motivo obedientiæ, ſed ad obedientiam materialem, & in actu exercito. Et idem dicas de pœnitentia impoſita a Confeſſario, & de Voto (quod eſt quædam privata lex) Etenim pariformiter tantum obligat ad fidelitatem materialem, non formalem.

VII. Dices, qui debet alicui centum, & immemor obligationis dat illi centum, tenetur deinde alia centum dare, quando debiti recordatur; ergo etiam qui ex voto, vel præcepto debet centum pauperi, ſi immemor voti, vel præcepti det pauperi centum, debet deinde alia centum pauperi dare, quando recordatur voti, vel præcepti.

Reſpondeo, tranſmiſſo antecedente, negatur conſequentia; Diſparitas eſt ex Sanch., Bonac., Vaſq., & aliis; quia hoc eſt peculiare obligationis juſtitiæ, ut non tollatur ſine animo tollendi illam; Quare qui debens ex juſtitia Titio centum, dat illi centum titulo donationis, vel eleemoſynæ, (quamvis daturus illa centum ad ſatisfaciendum debito, ſi debiti recordaretur) non extinguit obligationem juſtitiæ. Et ratio ulterior eſt, quia obligatio ex juſtitia pendet ex voluntate contrahentium; unde qui debens alteri centum de facto vult illi donare centum, non extinguit debitum, quia non vult illud extinguere; Quamvis enim vellet extinguere, ſi illius recordaretur; at de facto non habet hanc voluntatem, & ideo non extinguit: Contra vero lex pendet a voluntate Legislatoris, quæ tantum obligat ad ſubſtantiam operis, nec pendet a voluntate ſubditi, quod non ſatisfaciat legi, eo ipſo, quod ponit opus a lege injunctum; ſicut pendet a voluntate debitoris, quod non ſatisfaciat debito, quando dat centum titulo donationis. Quod diximus de obligatione orta ex lege, dicendum de obligatione orta ex voto. Quamvis enim obligatio voti oriatur ex ipſo vovente, unde qui vovet dare centum pauperi, poſſit dando centum velle, quod perſeveret obligatio, veluti emittendo novum votum; probabilius tamen eſt, quod docet Sanch., quod votum obliget omnino inſtar præcepti; unde ſicut poſita ſubſtantia operis præcepti ſatisfit probabiliter præcepto, etiamſi operans nolit per tale opus ſatisfacere, ut dicemus quæſito ſequenti; ita pariter voto ſatisfit per poſitionem, verbi gratia, jejunii Deo promiſſi, quamvis nolit jeunans ſatisfacere per tale jejunium, dummodo non emittat poſitive novum votum.

Unde fit, quod qui vovit vel jejunare, vel dare eleemoſynam, ſi jejunavit animo implendi votum per eleemoſynam, non teneatur deinde eleemoſynam dare; quia ſatisfecit voto illi disjunctivo per poſitionem jejunii, & intentio illa ſatisfaciendi deinde voto per eleemoſynam eſt ſolum propoſitum, & non habet obligationem ortam

ex voto: Sicuti qui vovit jejunium, ſi poſtquam jejunavit, vult iterum jejunare, ut idem votum iterum impleat, ſi non jejunet, non facit contra votum, ſed contra propoſitum.

Dixi in reſponſione, tranſmiſſo antecedente: Etenim aliqui apud Bonac. diſput. 1. de reſtitut. quæſt. ult. punct. 2. num. 26. illud negant, putantque, quod qui dat in eleemoſynam centum Titio immemor debiti, vere ſatisfaciat debito ex voluntate illa interpretativa, quod prius velit ſatisfacere debito, quam facere eleemoſynam: Quod præſertim verum eſt ex Vaſq., ſi donans non explicet voluntatem, quam habet donandi; quia non præſumitur donare, donec animum ſuum explicet. Et Pal. punct. 17. docet, quod ſi aliquando aliquis habuit voluntatem in eleemoſynis faciendis prius ſatisfaciendi debito, ſi quod habet; tunc illæ eleemoſynæ ſunt revera ſolutiones debiti, propter voluntatem illam habitualem ſatisfaciendi prius debitis ex juſtitia. At Merol. diſp. 4. cap. 5. num. 362. putat, quod qui debet alteri centum ex titulo oneroſo, & deinde donat centum immemor debiti, juxta communem ſententiam probabiliorem, non ſatisfaciat debito, quia voluntas actualis dandi liberaliter præfertur voluntati habituali ſatisfaciendi prius debito; Contra vero ſi debeat centum ex titulo gratioſo, ſeu ex liberali promiſſione, ſatisfaciat, quando immemor talis obligationis præteritæ donet centum; Et idem dicit de voto. Ratio eſt, quia votum, & promiſſio non tam ſtricte obligant, ſicut vinculum juſtitiæ.

VIII. Quæritur tertio, an ſatisfaciat præcepto, qui ponit opus injunctum cum poſitiva intentione non ſatisfaciendi præcepto per illud: Verbi gratia, ſi quis audiat Sacrum die feſto animo non ſatisfaciendi præcepto, quia vult aliud audire, teneturne deinde aliud audire, ut præcepto ſatisfaciat?

Reſpondeo, Azor., Rodriq., Ledeſm., Navar., Henr., & alios putare, quod non ſatisfaciat præcepto, qui ponit cum tali intentione opus injunctum; Primo, quia actus non operatur ultra intentionem agentis, ex leg. *Non omnis ff. Si certum petatur*, ſed agens non intendit ſatisfacere præcepto, dum exequitur opus injunctum; ergo non ſatisfacit. Secundo, quia præcepta debent impleri humano modo; ergo debet homo velle illa implere, itaut non impleat, dum non vult implere. Tertio, quia ſi miſſam, verbi gratia, debeas Titio ex ſtipendio, & velis pro Titio gratis celebrare, non extinguis debitum. Quarto, qui non vult audire miſſam, cui invitus aſſiſtit, miſſam non audit, nec ſatisfacit præcepto, licet aſſiſtat; ergo qui non vult ſatisfacere præcepto, audiendo miſſam, neque ſatisfacit.

Sed communius docent oppoſitum cum Leſſ., Sanch., Pal. punct. 17. Ratio eſt, quia intentio non ſatisfaciendi præcepto, dum, verbi gratia, audis miſſam præceptam, eſt ineſficax, & procedit ex ignorantia, qua creditur poſſe non ſatisfieri præcepto per illam intentionem; cum vere ponatur quicquid præcipitur, atque adeo impletur præceptum; Sicut vere implet præceptum reſtituendi, qui equum furto ſublatum reſtituit, quamvis habeat intentionem non ſatisfaciendi obligationi juſtitiæ per reſtitutionem talis equi, ſed velit pretium aliud dare ad ſatisfaciendum pro furto: Quare ſicut præceptum, verbi gratia, audiendi miſſam non obligat ad audiendam miſſam, ut ſatisfiat præcepto, ſeu ex motivo obedientiæ, ita nec obligat ad audiendam miſſam, & ad non habendam intentionem non ſatisfaciendi præcepto, dum auditur miſſa præcepta.

Dices, hinc ſequeretur, quod audiens miſsam præceptam, cum intentione non ſatisfaciendi per illam præcepto, non teneatur deinde mutare voluntatem, ſi nolit aliam miſsam audire, eo quod jam ſatisfecerit præcepto.

Reſpondeo, non teneri ad mutandam voluntatem ex vi præcepti Eccleſiaſtici, ſed ad id teneri ex vi præcepti Divini, quo tibi prohibetur nolitio implendi præceptum Eccleſiaſticum; unde tenetur ab illa nolitione ceſsare, ut docent communiter: Quamvis non teneatur habere voluntatem oppoſitam, ut docet Sanch. contra Suar. apud Dian. part. 1. tract. 12. reſol. 37., cum ſatis ſit, quod advertat ſe ſatisfeciſse præcepto, & ceſset a nolitione ſatisfaciendi præcepto per miſsam auditam.

Hinc ſequitur, quod, ſi impoſita ſit excommunicatio contra non audientes ſacrum, ſi quis audiat ſacrum cum intentione non ſatisfaciendi per illud, & non ceſſet tempore debito a tali voluntate, peccet quidem mortaliter, ſed non incurrat excommunicationem; quia violavit præceptum Divinum, non Eccleſiaſticum, cujus tantum violationi annectitur cenſura.

Ad primam rationem in contrarium reſpondetur, Regulam illam eſſe veram, quan-

do

do effectus pendet a voluntate operantis, ut quando quis per votum vult ſe obligare ad A., non ad B., aut per alium contractum; in caſu autem noſtro diximus, quod non pendeat a voluntate operantis ſatisfacere, vel non ſatisfacere præcepto, quando ponitur opus injunctum, hoc eſt totum id, quod præcipitur.

Ad ſecundam, eo ipſo quod homo libere vult ponere rem præceptam, implet præceptum humano modo; nec quia non vult implere, ideo non implet, cum revera libere ponat totum id, quod præcipitur; etenim talis nolitio implendi procedit ex ignorantia, qua falſo credit poſſe tunc non implere.

Ad tertiam, diximus quæſito ſuperiori cum communiori ſententia, obligationem ex juſtitia non extingui per donationem liberalem, quia pendet a voluntate operantis velle donare, vel extinguere debitum; Et quamvis qui donat, voluiſſet extinguere debitum, ſi illius meminiſset, at de facto id non voluit; Propterea multi docent cum Merol. hic quæſt. 3. diſp. 33., quod qui vovit audire miſsam, non ſatisfaciat voto, audiendo miſsam cum intentione non ſatisfaciendi per illam, quia pariter obligatio voti pendet a voluntate voventis, unde poteſt velle obligationem ſibi impoſitam prorogare: Quamvis probabilius ex Sanch. apud Dian. part. 3. tract. 6. reſol. 77. votum ipſum habeat omnino rationem præcepti, & qui non vult audiendo miſsam ſatisfacere voto, non vult novum votum emittere, ſed tantum habet propoſitum audiendi aliam miſsam ad ſatisfaciendum voto ex ignorantia, qua credidit potuiſse per primam miſsam non ſatisfacere.

Ad quartam, nego conſequentiam: Diſparitas eſt, quia, ut miſsa audiatur, & ſatisfiat præcepto, debet ſponte audiri; quia, ut diximus quæſito primo, præcepta humano modo obſervanda ſunt, & per liberam voluntatem ponendi actum præceptum: Contra tamen, ut ſatisfiat præcepto, non debet poni opus præceptum ex intentione obediendi, & ſatisfaciendi; quia hoc non præcipitur: Immo nec præcipitur, ut deſit intentio non ſatisfaciendi per poſitionem operis præcepti; unde ſi talis intentio non ſatisfaciendi adſit, adhuc præcepto ſatisfit: Et ratio a priori eſt, quia non poteſt violari præceptum per hoc, quod ponatur id, quod non prohibetur, aut per hoc, quod non ponatur, quod non præcipitur.

IX. Quod diximus de præcepto, dicas de pœnitentia injuncta a Confeſsario: Quamvis enim Vaſq. Opuſc. de Benef. cap. 4. §. 1. dub. 7. num. 117. doceat, quod non ſatisfaciat, qui ponit rem injunctam ſine animo ſatisfaciendi per illam; quia debet illam implere ex virtute clavium, itaut illam applicet pro pœnis ſibi debitis; quod non facit, qui non vult per illam ſatisfacere; Communius tamen cum Bonac. ſentiunt oppoſitum; quia eo ipſo, quod quis vult ponere opus injunctum, applicatur illud pro pœnis debitis; quamvis ex ignorantia putet operans, quod non applicetur: Quare præceptum Confeſsarii eodem modo obligat, ut lex. Verum negari non poteſt, ſententiam Vaſq. eſse probabilem; tum quia pœnitentia a Confeſsario injuncta eſt pars integralis Sscramenti, ac proinde ad illud videtur virtualiter referenda; tum etiam quia Beneficia non conferuntur invitis, atque adeo non applicantur ſatisfactiones Chriſti D. per jejunium, verbi gratia, impoſitum a Confeſsario, ſi ego nolim per illud ſatisfacere. Sic non ſuſcipit Sacramentum matrimonii, qui poſitive renuit, dum contrahit; Nec indulgentias lucratur, qui ponit opus injunctum animo non lucrandi illas.

X. Quæritur ultimo; Titius, qui debet jejunium ex pluribus titulis, verbi gratia, ex voto, ex præcepto Eccleſiæ, & ex injuncta pœnitentia, jejunando, cuinam obligationi ſatisfacit, in hypotheſi quod non requiratur intentio ſatisfaciendi, ut ſatisfiat præcepto, aut quod non poſſit eodem jejunio ſatisfieri adæquate his omnibus obligationibus? Et idem quæritur, ſi quis det centum pauperi, cui debeat illa ex voto, ex pœnitentia injuncta, & ex obligatione reſtitutionis facienda incertis perſonis?

Reſolutio hujus quæſtionis maxime deſervit ad praxim, ut notat Sanch. lib. 1. cap. 14. Nam qui ſatisfecit voto, verbi gratia, & non pœnitentiæ injunctæ, debet ad Confeſſarium recurrere, ſi velit commutationem; ſi vero ſatisfecit pœnitentiæ, & non voto, recurrere debet ad eum, qui poteſt vota commutare: Quod ſi non ſatisfecit debitis incertis, poteſt obtinere compoſitionem ab Epiſcopo; Et ſi non ſatisfecit debito certo, ſolum a creditore poteſt obtinere remiſſionem.

Reſpondeo ad quæſitum cum Bonac. diſtinguendo. Nam vel Titius decrevit illo jejunio, aut illa largitione centum facta pauperi, ſatisfacere alicui ex obligationibus illis, vel omnibus, vel nulli; ſi alicui,

verbi gratia, voto tantum voluit ſatisfacere, certum eſt, quod ſolum obligationi voti ſatisfecit; quia hæc eſt fidelium praxis, & communis omnium ſenſus, & ſic decernitur in leg. *Cum pluribus* ff. *de Solutionibus*. Si vero voluit omnibus obligationibus ſatisfacere per opus diviſibile, verbi gratia, per largitionem centum, tunc ſatisfacit omnibus obligationibus pro rata; unde tenetur adimplere aliam partem debitam ex illis omnibus obligationibus: Ratio eſt, quia non eſt major ratio, cur uni, & non alteri obligationi ſatisfaciat. Si tamen voluit ſatisfacere omnibus obligationibus per aliquod opus indiviſibile, videlicet per jejunium, dicendum, quod ſatisfaciat obligationi tantum urgentiori; quia in *Cap. unico, de Deſponſatione Impuberum* habetur, quod opus, quod non valet, ut agitur, valet eo meliori modo, quo poteſt; in caſu autem noſtro valet meliori modo, quo poteſt jejunium, ſi tollat obligationem graviorem: Quod ſi omnes obligationes eſſent æquales, tolleret primam. Demum ſi nulli obligationi decrevit ſatisfacere, ſatisfacit graviori, ſi ſint inæquales, & opus ſit indiviſibile; vel omnibus pro rata, ſi ſint æquales, & opus ſit diviſibile. Ratio eſt, quia in leg. *Cum pluribus* ff. *de ſolutionibus* hæc habentur: *Quando plura ſunt debita omnino æqualia, nec quiſquam decrevit, cui debito ſatisfacere velit, cenſetur omnibus pro rata ſatisfacere. Si autem alterum ſit gravius, cenſetur graviori; Si demum decrevit, cui velit ſatisfacere, illi ſatisfacere judicandum eſt*.

Quamvis, ſi quid debeatur alicui ex juſtitia, & illud detur liberaliter ſine intentione extinguendi debitum, juxta communiorem opinionem nullatenus debitum extinguatur, ut diximus: Unde Titius debens centum ex pœnitentia injuncta, & centum ex obligatione reſtitutionis incertorum, ſi nihil cogitans de iſtis obligationibus det pauperi centum, in tali caſu nullatenus ſatisfacit obligationi reſtitutionis incertorum, quia hæc eſt obligatio ex juſtitia; ſed ſatisfacit obligationi ex voto, quæ gravior eſt obligatione ex pœnitentia: ſtrictius enim obligat Religio, quam pœnitentia, ut docet Sanch., & alii apud Bonac.

Si quis tamen teneatur miſſam audire, vel jejunare ex præcepto Eccleſiæ, ex voto, & ex pœnitentia injuncta, & ſemel miſſam audiat, vel jejunet non cogitando ad iſtas obligationes, cenſet Sanch. contra Merol., quod ſatisfaciat tantum obligationi ex præcepto Eccleſiæ; quia opus eſt indiviſibile, & videtur gravior obligatio impoſita ab Eccleſia, quam obligatio voti contracta ex propria voluntate, aut obligatio orta ex intentione Confeſſarii; Unde potius debet differri auditio miſſæ debita ex voto, aut ex præcepto Confeſſarii, quam debita ex præcepto Eccleſiæ.

ARTICULUS II.

Quibus actibus legi ſatisfiat?

I. Quandonam poſſit uno, eodemque opere pluribus obligationibus ſatisfieri?

II. An, & quomodo poſſit nova ſuperveniens obligatio cadere ſuper eundem actum alias ex alia virtute prius debitum?

III. Qui tenetur dare eleemoſynam, num ſatisfaciat dando illam extreme indigenti?

IV. Quandonam omiſſio operis ex multiplici præcepto impoſiti ſit multiplex peccatum in confeſſione explicandum?

V. Num poſſit pluribus præceptis ſatisfieri diverſis actionibus poſitis eodem tempore?

VI. An poſſit per actum malum præcepto ſatisfieri?

VII. Datur duplex intentio Legislatoris, alia legi intrinſeca, ſeu de re præcepta, alia legi extrinſeca, ſeu de fine obtinendo per rem præceptam: Qui ſolum adverſus intentionem legi extrinſecam operatur, legem non tranſgreditur.

I. QUæritur primo, An poſſit aliquando uno, eodemque actu ſatisfieri adæquate pluribus obligationibus, ſeu præceptis?

Reſpondeo cum communi, quod ſi obligationes ſint ex juſtitia, id fieri non poſſit; ſi quis enim, verbi gratia, debeat centum Petro ex legato, & centum ob damnum illi injuſte illatum, non poteſt utrique obligationi ſatisfacere ſolvendo tantum centum; quia non poneret æqualitatatem intentam a juſtitia: Contra vero ſi obligationes ſint ex aliis virtutibus, ſeu ex diverſis præceptis, poteſt unico actu pluribus obligationibus ſatisfieri: Verbi gratia, ſi quis voveat jejunare die Sabbati; & eo die incidat pervigilium, poteſt eodem jejunio utrique obligationi ſatisfacere; Quod etiam verum eſt, ſi idem injungatur a Confeſſario in pœnitentiam: Et ratio eſt, quia obligatio voti, pœnitentiæ,

& alterius præcepti pendet omnino non ex natura rei, ut obligatio ex juſtitia, ſed a voluntate Legislatoris, qui poteſt pro libito obligare ad eandem rem alio titulo debitam; Quia tamen obligatio ex juſtitia oritur ex natura rei, & fundatur in æqualitate rei ad rem, ideo non poteſt eadem ſolutione ſatisfieri pluribus obligationibus ex juſtitia ortis; Et ratio a priori eſt, quia ſtrictius obligat juſtitia, quæ reſpicit adæquationem juris alieni, quam aliæ virtutes morales; ut proinde non ſatisfiat obligationi ex juſtitia per ſolutionem probabilem, ſicut ſatisfit obligationi, verbi gratia, recitandi horas per hoc, quod probabiliter recitaveris, aut per hoc, quod illas recites juxta probabilem opinionem, quod tali obligationi ſatisfiat: Similiter cauſa ſufficiens aliquando ad cooperandum materialiter peccato alterius, quod ſit, verbi gratia, contra caſtitatem, non ſemper eſt ſufficiens ad cooperandum materialiter peccato alterius, quod ſit contra juſtitiam, eo quod fortius juſtitia obliget; & ideo duplex debitum ex juſtitia nullatenus poteſt eadem ſolutione extingui; ſicut poteſt aliquando debitum ex aliis virtutibus. Si quis tamen debeat centum ex juſtitia, & voveat, aut promittat illa ſolvere, eadem ſolutione ſatisfacit obligationi ex juſtitia, & obligationi ex virtute Religionis, aut fidelitatis; quia ex intentione voventis, aut promittentis pendet obligare ſe ad ſolvendum ea centum, quæ debentur, & non alia; At ſi quis voveat, vel promittat dare alicui liberaliter centum, & debeat eidem centum ex juſtitia, puta ex contractu oneroſo, non poteſt ſolvendo tantum centum ſatisfacere utrique obligationi, ut patet; quia vovit, vel promiſit dare centum liberaliter, ſeu præter ea, quæ debet ex juſtitia.

II. Dubium ſolum eſt, quandonam nova ſuperveniens obligatio cadere poſſit ſuper eundem actum ex alia virtute debitum, quando vero expoſtulet novum actum?

Reſpondeo, id pendere, ut diximus, ex voluntate Legislatoris, & colligitur ex circumſtantiis. Regulariter tamen nova obligatio novum actum expoſtulat, niſi aliunde conſtet, Legislatorem contentum eſſe eodem actu: Unde in caſu dubio novus actus ponendus; quia interpretatio talis dubii fieri debet ex communiter contingentibus.

Hinc ſequitur primo, quod ſi tu voveas, vel Confeſſarius injungat tibi auditionem miſſæ, non ſatisfacias his obligationibus audiendo die feſto miſſam præceptam; quia præſumendum intentionem voventis, & Confeſſarii eſſe de imponenda miſſa diſtincta ab ea, quæ debetur ex præcepto Eccleſiæ, niſi aliud explicet: Contra vero, ſi tu voveas, vel injungat tibi confeſſarius jejunium ſingulis Sabbatis, certum eſt, quod ſi incidat pervigilium die Sabbati, eodem jejunio ſatisfacias omnibus obligationibus: Immo ſi voveas, vel Confeſſarius tibi injungat auditionem miſſæ ſingulis diebus per menſem, ſatisfacis die feſto audiendo unum tantum Sacrum; quia non præſumitur, quod per votum, aut per pœnitentiam injungatur in tali caſu duplex ſacrum audiendum die feſto, niſi id explicetur; Et eodem modo ſi habeas votum recitandi officium Divinum quotidie, aſcendendo ad ordines Sacros ſatisfacis utrique obligationi recitando ſemel officium quotidie. Immo ſi voveas recitare Officium Beatæ Virginis, ſicut Penſionarius ſatisfacit obligationi recitandi officium Beatæ Virginis, recitando Officium Divinum, ita tu pariter per recicitationem officii divini huic voto ſatisfacis; unde ſi Ordines Sacros ſuſcipias, recitando officium Divinum ſatisfacis etiam obligationi voti recitandi officium Beatæ Virginis. Et ex Suar. apud Merol., ſi voveas recitare quotidie Roſarium, & idem imponatur tibi a Confeſſario, ſatisfacis recitando ſemel quotidie Roſarium.

III. Sequitur ſecundo, quod obligatus ex voto, aut pœnitentia facere eleemoſynam non ſatisfaciat, ſi det pauperibus, quod debet, ex ablatione incertorum: Nec ſatisfaceret, ut notat Sanch., ſi daret fratribus, aut parentibus taliter indigentibus, ut teneatur illis ſubvenire; tum quia hæc non eſſet eleemoſyna, ſed ſolutio debiti legalis; tum etiam, quia hæc non eſſet elargitio pauperi, cum non ſit pauper, qui habet jus poſtulandi alimenta. Au autem ſatisfaciat dando eleemoſynam extreme indigenti? Negat Suar., & Sayr. apud Pal.; quia nemo cenſetur vovere, quod aliunde eſt debitum, ut ſi voveas audire miſſam, non eſt intelligendum votum de miſſa præcepta; in caſu autem noſtro ex præcepto miſericordiæ quilibet tenetur extreme indigenti ſubvenire: Azor. tamen, Sanch., Henr., Pal. affirmant probabilius; quia ex præcepto miſericordiæ non debetur abſolute eleemoſyna extreme indigenti, (ſicut abſolute præcipitur miſſa die feſto) ſed debetur ex ſuppoſitione, quod non poſſit alia

via tolli indigentia: Sicut enim ſi dares extreme indigenti, quod debes reſtituere ex ablatione incertorum, non tenereris illi aliam eleemoſynam erogare, quia aliunde ſublata eſt extrema indigentia; ita ſi das illi eleemoſynam debitam ex voto, vel pœnitentia, non teneris illi ex præcepto miſericordiæ amplius ſubvenire, cum ſit aliunde ſublata indigentia.

IV. An autem, quod idem opus duplici præcepto injunctum eſt, omiſſio talis operis ſit duplex peccatum explicandum in confeſſione? Dicendum, quod ſi tale opus imponatur ex duplici præcepto reſpiciente eandem virtutem, unum tantum peccatum committatur; unde unum peccatum eſt omittere Sacrum die Dominico, quo incidit feſtum, verbi gratia, Divi Mathiæ, aut omittere jejunium in vigilia Sancti Mathiæ, quæ incidit in Quadrageſima: Contra vero duplex peccatum committitur, ſi omittatur miſſa, aut jejunium, quæ debentur tam ex præcepto Eccleſiæ, quam ex voto, aut ex pœnitentia; quia præcepta iſta diverſas virtutes reſpiciunt.

V. Quæritur ſecundo, An poſſit pluribus præceptis ſatisfieri pluribus actibus eodem tempore factis? Verbi gratia, ſi tenearis ad miſſam audiendam, & ad recitationem horarum, poteris ne eodem tempore ſatisfacere utrique obligationi audiendo miſſam, & recitando horas?

Reſpondeo cum communi, quod ſi actus fiant prout a præcepto exiguntur, poſſis procul dubio ſatisfacere pluribus obligationibus ponendo eodem tempore plures actus debitos; Verbi gratia, ſi voveas orare quotidie per mediam horam, poteris ſimul audire miſſam præceptam ab Eccleſia; niſi forte volueris te obligare ad orandum tempore diſtincto ab aliis orationibus debitis. Ratio eſt, quia auditio miſſæ, prout præcipitur, non eſt incompoſſibilis cum oratione. Et ideo communiter docent cum Suar., Sanch., Bonac., Henr., Navar., Azor. contra Sylveſt., Angel., Roſel. apud Pal., quod poſſis recitare horas debitas tempore miſſæ præceptæ; quia attentio debita horis recitandis non impedit attentionem debitam auditioni miſſæ; attentio enim ad Deum utrique operi convenit, & ſufficiens eſt: Præterquamquod experientia conſtat, quod recitans horas poſſit teſtificari de iis, quæ in miſſa peraguntur, atque adeo ſtare poteſt præſentia moralis debita miſſæ cum attentione debita recitationi horarum.

VI. Quæritur tertio, An poſſit Legi, vel præcepto ſatisfieri per actum malum?

Reſpondeo cum communi affirmative; Si quis enim, verbi gratia, audiat miſſam cum attentione debita ob finem vanæ gloriæ, vel ut videatur, & turpiter ametur a fœmina, ſatisfacit Præcepto Eccleſiæ, quamvis peccet, & auditio illa Miſſæ ſit mala ob finem malum extrinſecum: Et idem dicas, ſi quis det eleemoſynam extreme indigenti ob turpem amorem. Ratio eſt, quia id, quod præcipitur a lege, eſt ſolum actus, qui de ſe ſit bonus; vitium autem extrinſecum actui non obſtat, quominus res præcepta ſit de ſe bona, atque adeo non obſtat ſatisfactioni præcepti. Unde fit, quod ſi voveas eleemoſynam, aut illa tibi in pœnitentiam injungatur, & des pauperi eleemoſynam ob vanam gloriam, ſatisfacias tuæ obligationi, ex Suar., Vaſq., Sanch. lib. 1. cap. 14.

Neque dicas, intentionem voventis, & confeſſarii eſſe obligare ad actum bonum, non vitioſum; Nam votum, & Confeſſarii imponentes pœnitentiam obligant inſtar præcepti, atque adeo intendunt obligare ad actum de ſe bonum: Quamvis autem finis extrinſecus voventis, aut Confeſſarii, & Legislatoris ſit, ut ponatur res Deo grata, & Reipublicæ commoda; at finis extrinſecus legis, & voti non cadit ſub legem, aut ſub votum; aliter qui die jejunii opipare comederet ſervando leges jejunii, non ſatisfaceret ſuæ obligationi, quia non ſervaret finem extrinſecum imponentis jejunium, qui eſt maceratio carnis; quod tamen nemo dixerit.

VII. Neque replices, in leg. *Non dubium*, cod. *de Legibus*, haberi: *Is in lege delinquit, qui legis verba amplectens contra legis nititur voluntatem, & intentionem*. Nam intentio Legislatoris duplex eſt, alia intrinſeca legi, ſive de re præcepta; alia legi extrinſeca, ſive de fine obtinendo per rem præceptam: Verbi gratia, dum præcipitur jejunium, & intendit Legislator poſitionem jejunii, & intendit macerationem carnis per inediam: Qui adverſus intentionem legi intrinſecam operatur, non ponendo jejunium, legem tranſgreditur; qui vero adverſus intentionem legi extrinſecam operatur, videlicet ponendo jejunium, ſed non macerando carnem, legem non tranſgreditur.

Neque dicas demum, in *Reg.* 8. *Extravag. de Reg. juris* hæc haberi: *Qui ex timore facit præceptum, aliter, quam debeat, facit;*

cit; & ideo non facit. Nam intelligendum eſt, quod qui ita ex timore implet præceptum, ut aliter non impleret legem, non impleat affectu, & quoad Deum, non vero in effectu, & quoad Eccleſiam.

ARTICULUS III.

An qui non poteſt implere totum præceptum, teneatur ad partem, quam poteſt.

I. Difficultas procedit in caſu, quo opus præceptum eſt diviſibile; ut ſunt horæ Canonicæ, jejunium Quadrageſimale, &c.

II. Neque eſt verum, quod nullatenus teneatur ad partem, qui non poteſt totum præceptum implere; Neque eſt verum, quod teneatur ad quamcumque partem, quam poteſt; Neque quod ſolum teneatur ad partem, quando ea eſt major pars operis præcepti.

III. In infirmitate vitanda eſt perplexitas: Extra infirmitatem, ſi res præcepta ſoleat dividi, qui non poteſt totum, tenetur ad quamcumque partem, quæ ſit moraliter integra; Si vero non ſoleat dividi, tunc excuſatur, quando pars, quæ non poteſt impleri, non eſt modica.

IV. Qui nequit integram miſſam audire, ſed poteſt audire quoad ejus ſubſtantialia, ad id tenetur; Idemque dicas de jejunio.

V. Probabilius dicendum, quod impotens implere totum præceptum teneatur ad partem, quam poteſt, ſi ea ſit notabilis, & cenſeatur intenta a Superiore.

VI. Qui nequit Horas ſine ſocio recitare, num teneatur illum aſciſcere? Et num Privilegiarius tempore Interdicti teneatur audire Sacrum die feſto?

I. CErtum eſt excuſari ab obſervantia legis, qui nullatenus poteſt illam implere. Quoniam autem præceptum ſæpe eſt de materia diviſibili, relate ad quam datur aliquando facultas obſervandi illud partialiter, ideo anxie quæritur a Doctoribus, Num impotens implere totum præceptum teneatur implere partem, quam poteſt?

II. Multiplex eſt hac in re ſententia. Prima eſt Rodriq. apud Merol., & Dian. reſol. 29. de Horis Canon. dicentis, quod non teneatur ad partem, qui non poteſt totum præceptum implere; Sicut enim non tenetur jejunare, qui ſolum poteſt jejunare uſque ad meridiem; ita nec tenetur ad horas, qui non poteſt integrum officium recitare. Et ratio eſt, quia præcipitur actio integra, non mutilata; aliter qui convaleſcit ex infirmitate, non deberet expectare tempus, quo poſſit integrum officium recitare, ſed deberet ſtatim recitare partem, quam poteſt. Excipit ſolum jejunium quadrageſimale, in quo poteſt prudens judicium decernere, quanta pars Quadrageſimæ poſſit jejunari.

Hæc tamen ſententia communiter rejicitur; præſertim ex propoſ. 54. damnata ab Innoc. XI. quæ habet: *Qui non poteſt recitare matutinum, & laudes, poteſt autem reliquas horas, ad nihil tenetur; quia major pars trahit ad ſe minorem.*

Secunda opinio oppoſita dicit cum Ledeſm., & Thomiſtis communiter, non potentem implere totum præceptum teneri ad partem, quam poteſt, quamvis minorem. Unde infertur, quod qui poteſt partem miſſæ audire, teneatur ad illam; & infirmus, qui non poteſt totum officium recitare, teneatur ad partem, quam poteſt.

Sed hæc etiam opinio rejicitur: nam vel loquitur de quacumque parte notabili, verbi gratia, ſi quis poſſit jejunare ſolum per quartam partem diei, teneatur ad illam, nec poſſit mane ſumere jentaculum; vel ſi poſſit recitare tantum mediam horam parvam, teneatur ad illam; aut ſi poteſt audire miſſam uſque ad offertorium excluſive, teneatur; Et hoc reputatur communiter falſum: Vel loquitur de parte notabili per ſe intenta a Legislatore; & de hoc quæritur, quænam ſit pars notabilis per ſe intenta a Legislatore, ad quam teneatur, qui non poteſt totum præceptum implere.

Tertia opinio media inter duas adductas, quam non improbabilem putant Bonac., Navar. Leſſ. cap. 37. diſp. 9. Azor., & alii, docet, quod qui non poteſt totum præceptum implere, & poteſt partem, teneatur ad illam, ſi ſit pars major, non vero ſi ſit minor: Verbi gratia, ſi quis teneatur recitare Roſarium, & poſſit majorem tantum ejus partem recitare, teneatur ad illam, ſi vero poſſit minorem ejus tantum partem recitare, ad nihil teneatur. Ratio eſt, tum quia in Jure regulare eſt, quod major pars trahat ad ſe minorem, ex cap. *Quia propter, de Electione*; Tum quia ad vitandam perplexitatem melior regula aſſignari non poteſt; non enim obligare debemus omnes ad implendam omnem partem, quam poſſunt, etiamſi minimam. Sed

hæc

hæc etiam opinio videtur falſa, tum ex illa propoſitione damnata ab Innoc. XI., quod ſcilicet qui non poteſt recitare matutinum, & laudes, quæ ſunt major pars officii, non teneatur ad reliquas horas; Tum quia qui ſcit memoriter Veſperas, & Completorium, non eſt ratio, cur non teneatur ad illa; cum teneatur ad ea recitanda, qui Ordines majores ſuſcipit circa horam Veſpertinam; Et qui uſque ad hebdomadam Sanctam non potuit abſtinere a carnibus, eo quod verbi gratia in itinere carebat aliis cibis, tenetur ultima hebdomada, immo ultimo die, jejunare, ſi poteſt. Illud enim axioma, quod *Major pars trahat ad ſe minorem*, vel intelligendum eſt, quando omnes partes concurrunt ad unum actum, ut in electionibus, nominationibus; vel quando una pars impedit aliam.

III. Quarta ſententia eſt Suarii lib. 4. de Horis cap. 27. qui loquendo tantum de Divino Officio dicit, quod quælibet hora eſt per ſe præcepta; unde qui non poteſt majorem partem uniuſcujuſque horæ, non teneatur ad illam partem minorem, quam poteſt, etiamſi omnes iſtæ partes minores ſimul ſumptæ conficiant magnam partem, quæ ſit major, quam integra hora: In infirmitate vero putat non eſſe ſcrupuloſe agendum, itaut qui poteſt unam, vel alteram horam dicere, ad illam teneatur; Etenim vitanda eſt in actionibus humanis perplexitas: Quare ſi quis, verbi gratia, ob debilitatem viſus non poteſt legere matutinum, poteſt vero reliquas horas, quas memoriter tenet, ad has tenetur; Et ſi infirmitas eſt talis, ut non impediat integrum diem, ſed aliquas horas, ut ſolet eſſe quartana diuturna, & leviſſima tertiana, infirmus non excuſatur, quominus tempore habili recitet horas eo tempore dicendas. Hæc opinio admittitur a Merol. circa horas; ſed quia Suarius non dat regulam generalem pro aliis materiis, ideo alia inquirenda eſt.

Quinta opinio eſt Sanch. lib. 1. cap. 19. dicentis, aliqua præcepta eſſe de re individua, ſeu indiviſibili, ut præceptum jejunii, auditionis Sacri, unius horæ Canonicæ, Coronæ Beatæ Virginis, aut tertiæ partis Roſarii, ſeptem Pſalmorum Pænitentialium, &c.: Alia vero eſſe de re dividua, ſeu quæ communiter ſolet dividi, ut præceptum de ſeptem horis Canonicis, de jejunio Quadrageſimali, de integro Roſario. Quare ſi præceptum ſit de re individua, qui non poteſt implere præceptum moraliter totum, non tenetur ad partem, quam poteſt; Verbi gratia, qui non poteſt jejunare niſi uſque ad meridiem tantum, non tenetur jejunare, ſed poteſt mane jentaculum ſumere; & qui non poteſt omnes ſeptem Pſalmos Pænitentiales, vel tertiam partem Roſarii, quam vovit, non tenetur ad partem, quam poteſt. Et ratio eſt, quia tale præceptum non patitur commodam diviſionem; unde cum non poſſit toti præcepto ſatisfieri, ceſſat obligatio partis. Si tamen pars, quæ non poteſt impleri, ſit adeo modica, ut non impediat impletionem moraliter integram præcepti, certe tenetur implere præceptum, prout poteſt; Quare qui caret Breviario, ubi ſunt tres lectiones feriæ, habet tamen pſalmos matutini feriæ, tenetur ad recitandum matutinum, prout poteſt; quia matutinum feriæ ſine tribus lectionibus eſt moraliter integrum: Secus vero ſi matutinum ſit novem lectionum, qui non habet novem lectiones, & octo reſponſoria, non tenetur ad pſalmos matutini recitandos, quamvis teneatur recitare reliquas horas, quæ patiuntur commodam diviſionem a matutino.

Quod ſi præceptum ſit de re dividua, ſubdiſtinguendum eſt; Nam ſi pars, quæ non poteſt impleri, eſt certa, ut ſi quis careat Breviario, in quo ſit, verbi gratia, matutinum, tunc tenetur ad quamcumque partem, quam poteſt, dummodo ſecundum ſe ſit moraliter integra; unde tenetur ad quamcumque horam Canonicam, quam poteſt integre recitare, & tenetur jejunare quocumque die Quadrageſimæ, quo certum eſt, quod poſſit. Si vero pars, quæ non poteſt impleri, non eſt certa, (ut contingit, quando ratione infirmitatis non eſt certum, quænam pars officii poſſit ſine gravi incommodo recitari, & quot dies Quadrageſimæ jejunari poſſint) in tali caſu, ne detur occaſio ſcrupulis, & perplexitati, putat Sanch., ſervandam eſſe regulam Navar., quod major pars trahat ad ſe minorem; Unde ſi non poteſt majorem partem officii recitare, ad nihil teneatur; ſin poteſt majorem partem recitare, vel etiam æqualem, ad illam teneatur, omiſſa minore parte, quam non poteſt. Et idem dicit contra Rodriq. de jejunio Quadrageſimali: Si enim pars Quadrageſimæ, in qua non poteſt commode jejunari, ſit certa, vel ratione defectus cibi, vel ratione morbi actualis, teneatur ad jejunandum aliis diebus, quibus habet alimentum,

vel

vel caret morbo, etiamſi ſit una hebdomada, immo unus dies; Si vero ea pars Quadrageſimæ ſit incerta, ut contingit in convaleſcentibus, laborantibus, ac perſonis malæ valetudinis, tunc qui non poteſt majorem partem Quadrageſimæ, vel ſaltem æqualem jejunare, nullo die tenetur jejunare, ad vitandas perplexitates, & ſcrupulos; Eſſet enim hoc nimis oneroſum inquirere partem determinatam, quæ poteſt ſine notabili incommodo impleri, & præter ſuavitatem legis Eccleſiaſticæ.

Quare juxta hanc ſententiam, (quam amplectuntur Laym., Suar., Reginald., & alii plurimi apud Merol. diſp. 4. cap. 3. dub. 36.) convaleſcentes, & ii, qui in Quadrageſima indigent cibis Paſchalibus, ſi poſſunt jejunare tribus diebus in qualibet hebdomada, tenentur. Similiter qui poteſt recitare, verbi gratia, Tertiam uſque ad Capitulum excluſive, ad id obligatur; quia Capitulum, & reliqua ſunt parva materia; unde cenſetur moraliter eſſe integre impletum præceptum recitandi Tertiam, ſi recitetur uſque ad Capitulum: Contra vero qui poteſt recitare Primam uſque ad Capitulum, (præſertim ſi dicendæ ſint eo die preces) non tenetur illam recitare, quia reſiduum, quod omittitur, eſt pars notabilis.

IV. Neque dicas, ex hac ſententia ſequi, quod accedens ad Eccleſiam tempore, quo in miſſa dicitur Præfatio, non teneatur reliquum miſſæ audire, ſi alia miſſa audiri non poſſit; quia miſſa eſt res individua, & non cenſetur moraliter integre præceptum impleri juxta omnes, ſi ab eo loco incipiat ea audiri. Nam reſpondet Sanch. negando ſequelam: quamvis enim miſſa iſta non ſit integra moraliter quoad accidentalia, eſt tamen moraliter integra quoad ſubſtantialia Miſſæ, quæ conſiſtunt in conſecratione, & conſumptione; & ideo datur obligatio illam audiendi: Sicut in jejunio ſubſtantialia ſunt abſtinentia a carnibus, & unica comeſtio; accidentalia vero ſunt hora refectionis, & abſtinentia ab ovis, præſertim tempore Quadrageſimali: Qui autem ratione alicujus neceſſitatis non poteſt accidentalia jejunii ſervare, tenetur ad ſubſtantialia; Satis enim eſt, quod jejunium, quod eſt res individua, ſit moraliter integrum quoad ſubſtantialia: Quamvis mortaliter etiam peccet, qui ſine neceſſitate comedit ova, præſertim in Quadrageſima, tranſgrediendo præceptum jejunii quoad hoc accidentale.

V. Equidem quamvis cenſeam, opinionem Sanch. eſſe probabilem, probabiliorem tamen puto opinionem Bonac. diſput. 2. de præceptis quæſt. 8. punct. 1. num. 4. dicentis, quod univerſim qui non poteſt totum præceptum implere, teneatur ad partem, quam poteſt, ſi ea ſit notabilis, & cenſeatur intenta a Superiore. Ratio eſt, quia non eſt, cur is eximatur ab obligatione ponendæ partis notabilis, quæ a Superiore cenſeatur intenta; Eſt enim axioma, quod *qui non poteſt totum, quod debet, ſolvat, quod poteſt*; modo tamen pars non ſit levis, ad quam non cenſeatur Superior velle obligare; non enim lex obligat ultra voluntatem Legislatoris. Confirmatur, quia ſi una pars rei promiſſæ reddatur impoſſibilis, aut illicita, & res ſit dividua, non propterea ceſſat obligatio ponendi alteram partem; quia ex regulis juris in 6. *Utile per inutile non vitiatur*.

Hinc ſequitur primo, quod qui vovit peregrinationem Romanam, ſi non poſſit Romam ingredi, non teneatur arripere iter verſus Romam; quia licet totum iter ſit pars notabilis, non tamen cenſetur ea pars intenta a vovente; cum iter cenſeatur voveri ratione termini.

Sequitur ſecundo, quod qui non poteſt officium totum perſolvere, teneatur ad quamcumque partem poteſt, modo ſit notabilis, & cenſeatur per ſe intenta; Quare qui caret Breviario, ubi ſint lectiones, videtur obligandus ad recitandos Pſalmos Matutini, etiam novem Lectionum; quia ea eſt pars notabilis, nec videtur minus intenta a Legislatore, quam ſint Pſalmi feriæ, quibus addendæ ſunt tres tantum lectiones.

Sequitur tertio, quod qui non poteſt totam miſſam audire, teneatur ad partem, quam poteſt, ſi ſit notabilis, & per ſe intenta; Unde non ſolum tenetur audire partem miſſæ poſteriorem, videlicet a conſecratione, qui non poteſt priorem, ſed etiam ex Bonac. contra Sanch., & Suar., qui poteſt tantum audire miſſam a principio uſque ad conſecrationem, tenetur illam audire; quia eſt pars notabilis, & videtur per ſe intenta: Sic qui ratione neceſſitatis laboravit die feſto uſque ad veſperas, tenetur reliquo diei ſpatio abſtinere ab operibus ſervilibus; Et qui non poteſt tota Quadrageſima jejunare, tenetur iis diebus, quibus clare poteſt: Pariter qui non poteſt ſeptem Pſalmos pœnitentiales, aut tertiam partem Roſarii recitare, tenetur

tur ad partem, quam poteſt, etiamſi minor ſit medietate, dummodo ſit notabilis: Contra vero qui non poteſt jejunare, niſi uſque ad veſperas, poteſt mane ſumere jentaculum; quia quamvis pars diei uſque ad veſperas ſit notabilis, at non eſt per ſe intenta a Legislatore præcipiente jejunium talis pars; cum de ſe intendatur ſolum unica comeſtio, præter abſtinentiam a carnibus, quæ obligat ſemper, & ad ſemper, cum ſit præceptum negativum.

VI. Dubitatur hic, An qui ratione cæcitatis, vel infirmitatis non poteſt officium recitare, niſi cum ſocio, teneatur illum adhibere ad recitandam officii partem ſuam, quam poteſt?

Reſpondent aliqui apud Dian. part. 2. tract. 12. reſol. 43. negative; quia recitare officium cum ſocio eſt privilegium; nemo autem tenetur uti privilegio. Alii vero id admittunt, ſi antea non erat ſolitus recitare cum ſocio. Sed communiter cum Valent., Suar., Azor. docent, teneri ſocium aſciſcere, ſi poteſt ſine magno incommodo; quia qui tenetur ad finem, tenetur ad adhibenda media ad finem: Sic qui tenetur ad miſſam audiendam, & caret veſtibus, quas poteſt habere facile commodatas ab alio, tenetur acceptare veſtem, quam alius commodat, ut eat ad ſacrum audiendum. Unde putat Suar. contra Navar., quod etiam non beneficiatus, ſi poteſt ſine magno ſumptu juxta qualitatem perſonæ habere ſocium, teneatur cum eo ſumptu illum advocare, ut poſſit officium recitare. Tunc autem eſt verum, quod nemo teneatur uti privilegio, quando uſus privilegii non eſt neceſſarius ad implendum præceptum Eccleſiæ; Unde multi cum Azor., Sot., Medin., Suar., Lug. de Eucharistia diſput. 22. ſect. 1. contra Avil., & Con. docent, quod habens privilegium audiendi miſſam tempore interdicti, teneatur eo uti die feſto ad implendum præceptum Eccleſiæ; ſublato enim impedimento ex prohibitione interdicti, urget obligatio juris communis, ut notat Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 5.

ARTICULUS IV.

De Impedimentis non apponendis legi adimplendæ.

I. Præcepta naturalia obligant ad ponenda media ad eorum executionem, & ad removenda impedimenta.

II. Non tamen omnia præcepta poſitiva ad id obligant.

III. Num poſſit quis in pilæ ludo, vel in venatione die jejunii defatigari, prævidens, quod non poſſit jejunare.

IV. Num id ipſum fieri poſſit in fraudem jejunii ad declinandam ejus obligationem; eo modo, quo poteſt quis egredi e loco, ubi obligat præceptum jejunii, ne teneatur jejunare?

V. Qui ſolum prævidet, quod in luſu pilæ defatigatus non poſſit deinde jejunare, ludendo dicitur apponere jejunio impedimentum remotum, & non peccat: Qui vero id intendit, ludendo dicitur apponere impedimentum proximum, & peccat contra legem jejunii.

VI. Unde dignoſci poſſit, num impedimentum, quod apponitur obſervantiæ legis, ſit proximum, & eatenus peccaminoſum, non vero remotum?

VII. Variæ regulæ, quæ a Doctoribus adducuntur, multis exemplis ſubjiciuntur, ut in bono lumine reponantur.

VIII. Cur excommunicatus teneatur abſolutionem procurare, ut poſſit in Paſchate communicare, non vero ut poſſit die feſto audire Sacrum?

IX. Num liceat die Sabbati ire venatum, ſi prævideatur, quod die Dominico non poſſit Sacrum audiri?

X. Num peccent barbitonſores, ſi tondeant die feſto? Quid de puellis, quæ die feſto ſuunt ad vitandum otium?

I. Certum eſt apud Doctores, ut notat Pal. punct. 21., quod præcepta naturalia per ſe obligent ad ponenda omnia media ad illorum executionem neceſſaria, & ad tollenda omnia impedimenta obſtantia: Verbi gratia, adminiſtrans Officium Confeſſarii, Judicis, Advocati tenetur addiſcere, quæ neceſſaria ſunt ad illius rectam executionem, & impedimenta removere: Sic qui tenetur lege charitatis ſuccurrere indigenti eleemoſyna corporali, vel ſpirituali, vel correctione fraterna, ad idem tenetur. Et ratio eſt, quia hæc obligatio naſcitur ex ipſa natura rei, quæ dum abſolute præſcribit finem, præſcribere etiam debet media ad finem neceſſaria; Quare niſi juſta cauſa excuſet, præceptum ad hæc omnia ponenda, vel removenda obligat.

II. Contra vero non omnia præcepta poſitiva obligant ad ponenda omnia media, & removenda omnia impedimenta; quia non

non obligant cum tanto gravamine, ſicut præcepta naturalia: Et ratio a priori eſt, quia obligatio præceptorum poſitivorum non eſt indita a natura, & neceſſaria, ſed libera Legislatori, qui ex ſua benignitate non cenſetur cum magno incommodo obligare: Verbi gratia, excommunicatus ex vi præcepti audiendi miſſam non obligatur ad procurandam abſolutionem; (quamvis ad id obligetur ex vi præcepti communicandi in Paſchate, eo quod præceptum hoc ſecundum ſubſtantiam ſit Divinum, ut communiter Doctores docent) Similiter Artifex dives non obligatur ex lege jejunii ad non laborandum, ut poſſit jejunare; quamvis qui non eſt artifex, non poſſit laborare, ſi labor impediat jejunium, ut communius docent; Et juxta communiorem etiam opinionem non tenetur homo peregrinationem differre, aut flagellationem, aut alia pia opera, ut notat Pal. punct. 22., ad hoc ut poſſit jejunare. Difficile autem eſt aſſignare regulam generalem omnibus præceptis. Immo, ut notat Merol. cap. 3. dub. 37., nec quæſtio iſta reperitur generaliter diſcuſſa a Doctoribus, ſed ſpecialiter in quibuſdam præceptis, puta in præcepto jejunii, auditionis miſſæ, & ſimilibus, in quibus varie opinati ſunt.

III. Et ſane Medin., Joan. Sanch., Dian. part. 1. tract. 8. de Jejunio reſol. 52. putant, non peccare contra legem jejunii, qui defatigatur eo die in pilæ ludo, vel in venatione prævidens, quod non poſſit jejunare. Addit Henr., Ledeſm., Bonac., Filliuc., Sanc. lib. 1. cap. 15. in fine contra Sylveſt., Homob., D. Th. 2. 2. quæſt. 79. cap. 3., Azor., nec peccare mortaliter contra præceptum miſſæ, jejunii, vel Divini officii, qui aut nimium, aut nocivum cibum edit, prævidens, quod non poſſit ob morbum ea præcepta implere; quia putant comeſtionem talis cibi eſſe impedimentum remotum, & per accidens eſſe cauſam omiſſionis.

IV. Addit etiam Joan. Sancius, & Suar. de Religion. tom. 1. lib. 2. cap. 13. num. 6. loquens de obſervatione feſtorum, id verum eſse, etiamſi ea fiant ad declinandam obligationem jejunii; quia hæc non eſset fraus, ſed eſſet fuga a jejunio; ſicut ſi quis diſcederet a loco, ubi urget præceptum jejunii, ne jejunet. At communiter cum Henr., Sanch., Azor., Pal., Bonac. docent, hanc eſſe veram fraudem, quæ nemini patrocinari debet; Et eſſe magnam diſparitatem inter hunc, qui ludit pila, vel ambulat quærendo concubinam, ut defatigetur, & excuſetur a jejunio, ac eum, qui diſcedit a loco, ubi jejunatur, ne obligetur a jejunio. Nam in primo caſu apponitur impedimentum proximum executioni præcepti, & ſic violatur præceptum; in ſecundo caſu homo eximitur ab obligatione præcepti, & ſic non violatur præceptum; Sicut nec illud violat, qui petit diſpenſationem a Superiore, ne jejunet.

V. Dixi, quod ponatur impedimentum proximum jejunio, ſi ludatur pila in fraudem jejunii. Nam quamvis eſſet impedimentum remotum luſus pilæ factus ab eo, qui prævidet ſe non poſſe deinde jejunare, & hoc impedimentum remotum non eſſet ex obligatione jejunii removendum; at luſus pilæ factus cum intentione, ut declinetur obligatio jejunandi, cenſetur communiter eſſe impedimentum proximum, quod debet ex præcepto jejunii tolli: Sic ex præcepto caſtitatis nemo tenetur abſtinere a comeſtione calidorum, ſi prævideat ex iis futuram pollutionem; at ex præcepto caſtitatis tenemur non comedere calida eo animo, ut pollutio ſequatur. Ratio eſt, quia, ſi id fiat cum tali intentione, cenſetur poni cauſa proxima pollutioni; Si vero fiat cum ſola præviſione pollutionis, cenſetur illi poni cauſa remota: Eodem modo Lug. docet, non peccari contra juſtitiam ab eo, qui ponit cadaver occiſi ante januam alterius, prævidens, quod homicidium ſit illi imputandum, aut ſi derivetur flumen ab agro vicini cum præviſione damni illius; ſecus, ſi id fiat cum ea intentione; quia ſi fiat cum tali intentione, eo ipſo ponitur cauſa proxima, non remota damni proximi.

VI. Itaque, cum non poſſit aſſignari regula generalis in omnibus materiis, bene notant Sanch. lib. 1. cap. 10., Merol. loc. cit., & Pal. punct. 21. Bonac. diſput. 2. quæſt. 8. punct. 2., Primo, alia præcepta rigidius, alia benignius obligare; quod ex materia præcepta, & ex ſenſu fidelium, & Doctorum dignoſcendum eſt: Verbi gratia, rigidius obligat præceptum Confeſſionis, & Communionis, quam miſſæ; rigidius præceptum miſſæ, quam jejunii. Secundo, alia impedimenta eſſe proxima, alia remota; nam projectio Breviarii, verbi gratia, eſt impedimentum proximum ad recitationem horarum; at comeſtio cibi nocivi impedientis recitationem horarum dicitur impedimentum remotum; Sic qui

ipſo

ipſo die jejunii arripit iter voluntarium, & non neceſſarium incompoſſibile cum jejunio, ponit impedimentum proximum; qui vero arripit idem iter pridie jejunii, vel pluribus diebus ante diem jejunii proſequendum in ipſo jejunii die, ponit impedimentum remotum. Tertio neceſſitatem ponendi impedimentum, aliam eſſe gravem, verbi gratia, ne ſubeatur grave damnum; aliam eſſe levem; ne ſcilicet ſubeatur leve damnum. His omnibus perpenſis, judicandum in qualibet materia, num præceptum obliget ad tollenda impedimenta etiam remota, an ſolum proxima ad ejus executionem; Quod apertius fiet diſcurrendo per materias apud Doctores controverſas.

VII. Primo enim ex Suar., Avil., Lug. contra Henr. lib. 13. cap. 7. apud Tambur. in Methodo Commun. cap. 4. §. 4. num. 37. excommunicatus tenetur procurare abſolutionem ab excommunicatione, ut poſſit in Paſchate communicare; (ſicut etiam Cappellanus, ut poſſit celebrare, quando non poteſt per alium ſatisfacere ſuæ obligationi, ex Tambur. lib. 6. de Sacrif. ca. 6. §. 2.) Contra vero detentus in carcere non tenetur procurare excarcerationem, nec infirmus procurare ſanitatem, ut poſſit eo tempore communicare; nec Cappellanus, ut poſſit celebrare. Diſparitas, quæ aſſignatur a Doctoribus, eſt, quia Communio, & Sacrificium ordinantur ad ſalutem animæ, & ideo obligant ad removenda mala ſpiritualia, quæ directe impletioni præcepti, & ejus fini opponuntur, ut eſt excommunicatio, quæ opponitur Communioni, & Sacrificio: Contra vero non adeo rigide obligant ad removenda etiam mala temporalia, ut ſunt incarceratio, & infirmitas, quæ indirecte, & per accidens impediunt impletionem præcepti: Quod conſtat a poſteriori, quia homines timoratæ conſcientiæ non ſunt multum ſoliciti de procuranda excarceratione, & valetudine ad hunc finem; Quamvis peccarent, ſi ad hunc finem vellent eſſe negligentes in procuranda abſolutione, ne ſcilicet teneantur communicare, aut Cappellanus celebrare; Et peccarent etiam, ſi facile poſſent obtinere ab amico excarcerationem, & illam reſpuerent.

Secundo, ex eodem Tambur. loc. cit. de Sacrif. peccat Cappellanus, ſi ponat impedimentum proximum ad miſſæ celebrationem, verbi gratia projiciendo miſſale, ſeu ſe inebriando, aut eo diſcedendo, ubi non poſſit celebrare: Contra vero ſi cibum nocivum comedat, unde non poſſit celebrare, peccabit ſolum contra temperantiam, dummodo non eo fine comedat, ne teneatur celebrare; Et idem dicas ex Sanch., ſi quis edat ſimiles cibos prævidens, quod non poſſit deinde audire miſſam, recitare horas, jejunare, &c. quia hæc præcepta ſolos ſanos obligant, & non ita rigide, ut obligent etiam ad conſervandam ſalutem ad ea implenda neceſſariam.

VIII. Tertio ex Azor., Dicaſt., Fagund. Tambur. loc. cit., Excommunicatus tenetur procurare abſolutionem ab excommunicatione, ut poſſit in Paſchate communicare, non vero ut poſſit die feſto audire Sacrum. Diſparitas eſt, quia rigidius obligat præceptum communionis, quod eſt ſecundum ſubſtantiam Divinum, & majoris momenti: Quamvis etiam peccaret, qui negligeret procurare abſolutionem ad hunc finem, ne teneatur audire Sacrum.

Quarto ex Pal., Sanch., Tambur. lib. 4. Dec. cap. 2. §. 2. poteſt aliquis tempore valde remoto a die feſto, vel a die jejunii arripere iter, vel implicare ſe in aliquo gravi negotio, unde non poſſit audire Sacrum, aut jejunare, idque ex Tambur. contra Merol., etiamſi eo fine faciat, ne ad hæc teneatur; Et ratio eſt, quia tunc præceptum non obligat, nec eſt in proximo, ut obliget, nec adeo rigide hæc præcepta obligant, ut teneamur tollere iſta adeo remota impedimenta ad eorum impletionem: Contra vero non poteſt aliquis ponere hujuſmodi impedimenta eodem die feſto, aut eodem die jejunii; Nec poteſt ea ponere tempore proximo, quod moraliter ad eundem diem videtur pertinere, verbi gratia paucis horis ante mediam noctem Sabbati, ſi prævideat, quod non poſſit die feſto audire Sacrum; Hæc enim eſſent impedimenta proxima, ad quæ removenda præceptum obligat.

IX. Utrum autem dicatur impedimentum proximum, an remotum, arripere hujuſmodi iter, vel ire venatum die Sabbati mane, ſi prævideatur, quod die Dominico non poſſit audiri Sacrum? Dubium eſt: Tambur. loc. cit. probabiliter putat eſſe impedimentum remotum, nec peccare, qui illud tunc apponit; quia non videtur tale præceptum adeo rigide obligare; quod a fortiori dicendum, ſi quis eat venatum, aut aſſumat iter voluntarium pridie jejunii, prævidens, quod non poſſit die ſequen-

quenti jejunare (dummodo id non fiat in fraudem jejunii, ſeu ex intentione, quod non obligetur ad jejunandum, ut communiter docent contra Joan. Sanch. diſp. 54. num. 20. apud Pal. loc. cit.) Ratio eſt, quia minus rigide obligat præceptum jejunii, quam præceptum audiendi miſſam: Nam Trull., Medin. & Ledeſm. excuſant eum, qui ſemel, aut iterum aſſumit ipſo die jejunii, verbi gratia, pilæ ludum, aut venationem, prævidens, quod non poſſit jejunare; Nemo tamen permittit, quod poſſint ea impedimenta apponi ipſo die feſto, ſi prævideatur, quod non poſſit audiri Sacrum; quod eſt ſignum, rigidius obligare præceptum miſſæ, quam jejunii.

Quinto, docent communiter cum Sanch. loc. cit., quod æditus debeat pridie feſti templum verrere, tapetibus templa, & altaria ornare, hoſtias conficere, &c., ne ipſo die feſti laboret; (quamvis Bonac. diſp. 5. punct. 3. num. 6. ex Suar. contra Con. apud Dian. part. 3. tract. 5. reſol. 8. putet, id non eſſe mortale, cum ſine ſcrupulo peccati mortalis ſoleat exerceri) Contra vero poſſint ipſo die feſti pulſari Campanæ, & Organa, quia hæc ſunt conjuncta (non præparatoria, ut illa) ad cultum Dei. Ratione autem neceſſitatis, quando non potuit præveniri, poſſunt die feſto non ſolum ornari templa, ſed etiam a ſartoribus confici veſtes, aut alia pro funere; Immo etiam ex Laym. apud Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 62. excuſantur ratione neceſſitatis ſartores, ſi poſt mediam noctem, quæ præcedit feſtum, cogantur laborare, ut veſtes promiſſas perficiant.

X. Ipſi etiam barbitonſores excuſantur a Cajet., Fern., Homob. apud eundem Dian. ratione magni lucri, quo carerent, ſi diebus feſtis non tonderent; quia homines aliis diebus propter occupationes non tondentur. Quod tamen improbat merito Suar.; Unde tantum ratione conſuetudinis toleratæ, ubi ea eſt, excuſari poſſunt, ut notat Tambur., & Dian. part. 2. tract. 15. reſol. 34.: Sicut excuſantur ratione pietatis puellæ, quæ die feſto ſunt, vel aliud ſimile faciunt ad otium vitandum, & ne ſe ad feneſtras conſpiciendas exhibeant, ex Sa, Homob. contra Comitol.

Sexto, ſi feciſti votum conditionale, v. gratia, Jejunabo, ſi conſentiat Confeſſarius, non potes licite apponere impedimentum malis artibus, ſeu per vim, & fraudem, conditioni non pendenti a voluntate tua, verbi gratia inducendo Confeſſarium malis artibus, ut non conſentiat; quia ſic conditio non penderet a voluntate Confeſſarii, ſed tua, contra id, quod voviſti; poteris tamen bonis artibus, hoc eſt rogando, inducere illum, ut non conſentiat. Ita Suar., & Laym. contra Sanch. apud Tambur. libr. 3. cap. 12. §. 6. numer. 6.

Ex quibus omnibus patet, quomodo intelligendum ſit illud axioma, *Qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media*; intelligendum enim eſt de mediis commodis, & proximis, niſi gravitas præcepti, vel materiæ præceptæ ſuadeat etiam adhibere media difficilia, & tollere impedimenta etiam remota.

QUÆSTIO VI.

De Legis Interpretatione, Extenſione, Abrogatione, & Ceſſatione.

PLurima ſcitu digna continet hæc quæſtio; Primo enim diſcutiemus, Quomodo lex explicanda ſit? Secundo, quando lex extendi, quando contrahi debeat? Tertio, quomodo lex abrogetur, ita ut amplius non obliget? Quarto, Quænam excuſent a legis obligatione, ſeu quomodo ceſſet legis obligatio? Num excuſet vis, & metus? Num ignorantia, ſeu inadvertentia, & ſimilia? Quinto inquiremus, num ceſſante fine legis negative, ceſſet obligatio legis? Demum nonnulla dicemus de ceſſatione finis legis contrarie.

ARTICULUS PRIMUS.

De Legis interpretatione, & extenſione.

I. Verborum proprietas, alia eſt Naturalis, alia Civilis. Quando verba legis extendi debent, ſumuntur etiam ſecundum proprietatem civilem.

II. Doctores interpretari poſſunt leges ampliando illas interpretatione ſolum doctrinali, non auctoritativa. Quid de declarationibus Cardinalium?

III. Præter interpretationem legis Authenticam, & Doctrinalem datur etiam Uſualis.

IV. Undenam mens Legislatoris conjici poteſt, ut detur legi apta interpretatio?

V. Variæ regulæ aſſignantur a Doctoribus ad rite leges interpretandas.

VI. Quandonam particula disjunctiva Sive *ſumenda ſit pro copulativa?*

VI. Quomodo ſit interpretanda lex, quæ uni eſt favorabilis, alteri vero odioſa?

VIII. Quid ſi verba legis habeant plures ſenſus, nec conſtet de mente Legislatoris?

IX. Quid ſi dubitetur an verba legis ſumenda ſint ſecundum propriam verborum ſignificationem, an ſecundum communem, & uſitatam?

I. Notandum primo cum Sal. diſp. 21. ſect. 13., & aliis communiter, duplicem eſſe verborum proprietatem. Prima eſt Naturalis, non quia naturaliter verba aliquid ſignificent, ſed quia juxta primam inſtitutionem, & in communi modo loquendi habent talem ſignificationem; Sic V. g. verbum, Mors, ſignificat mortem naturalem, & Filius ſignificat filium naturalem. Secunda verborum proprietas dicitur Civilis; quia in jure aliquid aliud ſignificat habens ſimilitudinem aliquam cum ſignificatione primæva: Verbi gratia, Profeſſio dicitur eſſe mors, non ſecundum proprietatem naturalem, ſed civilem, & ideo dici ſolet mors civilis; Sic verbum, Filius, ſecundum proprietatem civilem, & quaſi metaphoricam extenditur ad ſignificandum filium adoptivum. Hinc quando lex extendi debet, verba legis ſumuntur ſecundum proprietatem tum naturalem, tum civilem; quando vero debet reſtringi, ſolum ſecundum proprietatem naturalem ſumi debent.

II. Notandum ſecundo, licitum eſſe Doctoribus leges interpretari, non ſolum illas explicando, ſed etiam ampliando, vel coarctando, juxta regulas articulo ſequenti tradendas: ut conſtat ex uſu, & praxi, & ex *leg. 1. ff. Si Certum petatur*. Neque obſtat caput *Sicut 11. quæſt. 1.* ubi dicitur, Illius eſſe leges interpretari, cujus eſt condere. Nam ibi ſenſus eſt de interpretatione, quæ habeat vim legis, non de ſimplici interpretatione doctorali, quæ a Doctoribus fieri ſolet. Pius IV. ſub pœna excommunicationis prohibuit, ne ullum interpretationis genus edatur ſuper Tridentini decretis, ſed Sayr., Suar., Sal., Bonac. punct. 8. putant, id intelligendum de interpretationibus factis ex profeſſo, & quaſi auctoritative, & per modum legis; ſicut etiam de interpretationibus frivolis, non de illis, quæ in re dubia reverenter, & humiliter fiunt per modum doctrinæ.

Declarationes Cardinalium maximæ auctoritatis ſunt, ſed non habent vim legis, ſi habeant aliam expoſitionem probabilem, antequam publicentur; niſi adſit conſenſus, & auctoritas Papæ, ut docet Bonac., Pal. contra Rodriq., Sal., Riccium. Quod ſi publicentur auctoritate Pontificis, habent omnia requiſita ad veram legem, ut docent communiter apud Dianam part. 11. tract. 2. reſ. 42. contra quendam doctiſſimum virum tacito nomine relatum a Rodriq. quæſt. 11. art. 2.

III. Notandum vero tertio, triplicem dari interpretationem, Authenticam, Uſualem, & Doctrinalem. Prima fit auctoritate illius, qui poteſt legem condere, habetque vim legis, dummodo promulgetur. Secunda habetur ab uſu, & conſuetudine, quæ dicitur eſſe optima legum interpres in cap. *Cum dilectus*, *de Conſuetudine*; Et aliquando habetur etiam pro lege, ut dicemus quæſtione ſequenti. Tertia habetur a viro prudenti, & perito, quæ idcirco ſuam habet probabilitatem: Quod ſi in ea omnes Doctores conſentiant, talis etiam interpretatio habet vim legis; quia alia interpretatio contra communem ſenſum Doctorum vix poteſt eſſe probabilis. His explicatis

IV. Quæritur, Quænam regulæ ſervandæ in legis interpretatione?

Reſpondeo, ad veram legis interpretationem obſervanda eſſe verba ſecundum eorum ſignificationem tam naturalem, quam civilem, necnon mentem Legislatoris, & finem legis; qui tum ex materia præcepta, tum ex prooemio Conſtitutionis ſolet cogno-

gnoſci; cum in eo ſoleat apponi cauſa finalis legis. Mens autem Legislatoris inſpicienda ſolum eſt, ut apta detur interpretatio verbis: Quod ſi verba nullatenus mentem Legislatoris ſignificent, hæc nullam parit obligationem; quia, ut communiter Doctores docent, lex non conſtituitur voluntate Principis, niſi per legis verba ſufficienter exprimatur. Conjicitur autem mens Legislatoris, Primo ex legis materia; Si enim verba legis in ſenſu proprio intellecta traherent injuſtitiam, interpretanda ſunt in ſenſu improprio; quia hæc præſumitur mens Legislatoris. Deinde ex contrarietate cum aliis legibus; non enim præſumitur, quod Legislator velit aliis legibus derogare, aut illas corrigere; quia correctio legis eſt odioſa: Unde Juriſperiti cum Imola, & Felino apud Merollam docent, correctionem legis eſſe vitandam, etiamſi verba poſterioris legis minus proprie oporteat interpretari, dummodo ſervetur aliqua proprietas verborum, ſaltem ſecundum conſuetudinem juris. Tertio ex ratione legis in ipſa lege expreſſa; quia ratio legis eſt veluti anima legis, ut docent communiter Doctores: Et quamvis Suar. lib. 6. cap. 1. putet, verba legis magis deſervire ad mentem Legislatoris indagandam, quam rationem legis; quia verba ſunt quaſi legis ſubſtantia, & immediate continent voluntatem Legislatoris; Juriſperiti tamen cum Merol. docent oppoſitum; quia verba legis comparantur ad rationem legis, ſicut corpus ad animam; unde ſi verba legis ſint ſpecialia, & ratio ſit generalis, verba extenduntur, & amplianrur juxta generalitatem rationis; Et e converſo, ſi verba ſint generalia, & ratio ſpecialis, verba reſtringuntur ad limites ſuæ rationis: Quod verum eſt, ſive ratio legis ſit expreſſa in lege, ſive ratio legis ſit unica; Quod ſi ea ſit multiplex, indagandum a conjecturis, quænam ratio moverit Legislatorem ad legem ferendam. His annotatis

V. Prima regula ad Legislatoris mentem indagandam, & ad aſſequendam legis obligationem eſt ex Suar., Sal., Pal., quod in legis interpretatione ſervetur proprietas verborum, & ſecundum illam proprietatem intelligatur legem latam eſſe: Ratio eſt, quia Legislator debet uti verbis claris, & in ſignificatione propria; aliter nihil firmum ſtabiliret, & omnes leges ſubderentur cavillationibus: Quod uſque adeo verum eſt, ut ſi Legislator extra legem dicat, ſe aliter intelligere, quam ipſa verba ſonant, non teneamur ſtare ejus interpretationi, niſi talem declarationem promulget, & velit, ut tanquam nova lex obliget. Hanc tamen regulam limitant aliqui, niſi proprietas verborum opponatur alteri legi, quia juris correctio vitanda: Sed Pal. docet, vitandam quidem eſſe juris correctionem, ſi in aliquo ſenſu proprio poſſint verba accipi, non tamen debere in ſenſu improprio accipi ad vitandam juris correctionem, quia leges eſſent expoſitæ æquivocationibus, & fallaciis. Tunc ſolum debent, ut ſupra diximus, accipi verba legis in ſenſu improprio, quando in ſenſu proprio accepta ſequeretur aliqua abſurditas, vel injuſtitia, ſeu iniquitas Legislatoris; aut ſi lex in ſenſu proprio eſſet omnino inutilis: Ideo lex Interdicti, ne reddatur illuſoria, extenditur ad ſuburbia, quatenus nomine Civitatis veniunt etiam ſuburbia; Et lex loquens de Teſtamentis intelligi etiam debet de Codicillis, ut habet Gloſſa cap. ult. *de Uſuris in 6.* ne fiat inutilis diſpoſitio, & quia acceſſorium ſequitur naturam principalis; Sic pariter in *leg.* 4. ff. *Ad Macedonium*, ubi prohibetur mutuum, ſub nomine mutui venit etiam venditio pecunia credita, aliter illuderetur lex.

Secunda regula eſt, quod in lege pœnali, & præceptiva ſervanda ſit ſolum proprietas verborum naturalis, ſeu quæ communi hominum acceptione, & uſu habetur: In lege vero favorabili non ſolum attendi debet proprietas verborum naturalis, ſed etiam civilis, ſeu quæ habetur ex fictione juris, & per quandam ſimilitudinem. Hinc, ut notat Merol. cap. 9. num. 24., in diſpoſitione legis favorabilis nomine filii veniunt etiam nepotes; Sicut Chriſtus Dominus dicitur filius Abrahæ; At in diſpoſitionibus humanis, ſeu in contractibus nomine filii non veniunt nepotes, ut communiter Doctores; Sic etiam in materia favorabili nomine Nepotis veniunt filii, & fratres, vel ſorores, necnon conſanguinei, & affines: At nomine filii in lege pœnali venit ſolus filius legitimus; quamvis in lege favorabili veniat etiam adoptivus; Sicut nomine legitimi in favorabilibus venit etiam legitimatus, & nomine Religioſi venit etiam Novitius. Ratio eſt, quia ex regulis juris conſtat, Odia eſſe reſtringenda, favores ampliandos. Hoc tamen intelligendum, niſi neceſſitas, vel ſpecialis aliqua ratio cogat, in alio ſen-

ſenſu legem accipere; Sicut enim in generali conceſſione non veniunt ea, quæ non eſſet quis in ſpecie veriſimiliter conceſſurus; ita in generali prohibitione, vel præcepto non veniunt ea, quæ non eſſet Legislator in ſpecie veriſimiliter prohibiturus, vel præcepturus; cum lex ab ejus voluntate pendeat, ut notat Suar. lib. 6. cap. 5., & alii fere communiter agentes de Epikeja contra Antonium Gabrielem apud Pal. Præterea lex odioſa reſtringenda eſt etiam citra naturalem proprietatem verborum, ſi aliqua ratio reſtringendi ſubſit, ut notat Merol. diſp. 4. cap. 9. num. 19., & cap. 6. nu. 15., ideo lex odioſa loquens de Monachis, & Monialibus non comprehendit Abbatem, & Abbatiſſam, & loquens de Clericis ſecundum ſe non comprehendit Canonicos, aut Sacerdotes, aut Clericos religioſos; Immo probabiliter ex eodem Merolla nec Clericos conjugatos.

Tertia regula eſt ex Sanch. lib. 2. diſp. 24., ut legem novam interpretari debeamus ſecundum antiquam, etiamſi antiqua ſit abrogata; ut colligitur ex leg. *Nihil*, ff. *de Conjungendis cum emancipato liberis*.

Quarta regula eſt, ut nova lex non intelligatur derogare priorem, niſi ſit illi omnino contraria; quia ex leg. *Præcipimus*, Cod. *de Appellationibus* correctio legis vitanda eſt, quoad fieri poteſt. Quare ſi lex prior ſit ſpecialis, ac pro aliquo caſu, & poſterior ſit univerſalis, dicendum, quod poſterior intelligi debeat juxta limitationem prioris, niſi expreſſis verbis illi contradicat. Immo ſi in lege poſteriori habetur clauſula, Non obſtante alia lege, non per hoc intelligitur derogari priori legi, niſi illi eſſet contraria. Unde ſi per aliquam diſtinctionem, & limitationem lex ſpecialis prior ſuſtineri poteſt, retinenda eſt, ex Sanch. loc. cit., & Pal.; Qui punct. 3. §. 3. advertit ex Sal. diſp. 21. ſect. 6., & aliis communiter, per legem generalem non cenſeri derogatas conſuetudines, & conſtitutiones Provinciarum ſpeciales; quia cum iſtæ conſtitutiones ad factum pertineant, illarum ignorantia præſumitur in ſupremo Legislatore; Secus vero ſi Legislator præſumatur ſcire particularem conſtitutionem Provinciarum, & habeat facultatem eam abrogandi, & præſumatur velle abrogare, ex cap. 1. *de Conſtitutionibus in 6.*

VI. Quinta regula: Iſtas particulas, ſeu, & ſive, quamvis Bartol. putet in materia favorabili ſumi pro particula, Et, videlicet copulative, & in materia odioſa pro particula, vel, videlicet disjunctive; Sal. tamen, Azor., Bonac. putant, tunc accipi copulative, quando apponuntur poſt aliquem terminum univerſaliter, & pluraliter dictum, aut ſi indefinite apponantur; ut ſi dicatur, Lego tibi vina, quæ habeo, ſive domi, ſive rure, ex leg. *Si quis ita legaverit*, ff. *de Argento, & Auro*. Vel ſi dicatur, ſive in Urbe ea ſint, ſive rure; hoc eſt in Urbe, & rure; Quod ſi apponatur poſt aliquem terminum particularem, accipitur disjunctive; ut ſi dicatur, Lego tibi veſtem meam, ſeu librum. Et ex Suar. lib. 2. cap. 6. num. 13. ipſa particula, *Vel*, ſumitur pro copulativa, *Et*, quoties illa, inter quæ ponitur, ſunt ita inter ſe connexa, ut non ſeparentur.

Sexta regula: Quando Principale non tenet, nec tenet acceſſorium, ex *cap. 5. de Donationibus inter virum & uxorem*.

Septima regula: Quando conſuetudo legem declarat, illi ſtandum, quia eſt optima legum interpres, ex leg. *Si interpretatione*, *ff. de legibus*.

Octava: Maſculinum in favorabilibus comprehendit fœmininum; in contractibus vero illud non comprehendit; Vide alias regulas levioris momenti apud Sal. diſp. 21. ſect. 7.

VII. Rogabis nunc primo circa ſecundam regulam; An poſſit dari, & quomodo interpretanda ſit lex, quæ ſit ſimul favorabilis uni, & odioſa alteri?

Reſpondeo cum Suar. lib. 6. cap. 4., Sal., Bonac. num. 13., & aliis communiter, poſſe dari hujuſmodi legem, quæ ſimul ſit favorabilis, & odioſa: Hæc tamen ſi primario proſit aliquibus, & aliis noceat ſecundario, dicitur ſimpliciter favorabilis; Si vero primario pœnam contineat, etiamſi aliis faveat, dicitur ſimpliciter odioſa. Hoc poſito, quando favor, & odium diſtingui nequeunt, tunc explicanda eſt, ut favorabilis, ſi ex primario fine ſit favorabilis, & explicanda eſt, ut odioſa, ſi ex primario fine ſit odioſa. Ratio eſt, quia aliam expoſitionem ea rationabiliter non admittit, ut notat Sanch. lib. 1. diſp. 1. nu. 4. apud Sal. diſp. 21. ſect. 4. num. 10. Si vero favor, & odium diſtingui poſſunt, lex, qua parte eſt favorabilis, interpretanda eſt ut favorabilis, qua parte eſt odioſa, & pœnalis, interpretanda ut odioſa; niſi favor ſit tanti momenti, ut ſimpliciter explicanda ſit, ut favorabilis.

VIII. Ro-

VIII. Rogabis ſecundo; Quando verba legis habent plures ſenſus proprios, nec conſtat, quem ſenſum Legislator intenderit, quænam interpretatio facienda eſt?

Reſpondeo, ex regula 68. *de Regul. juris in 6.*, faciendam eſſe interpretationem juxta ſenſum, qui magis convenit rei, de qua agitur; Quod ſi uterque æque conveniat, adeundus eſt Legislator, cujus eſt legem interpretari; Quod ſi commode adiri non poſſit, in pœnis ſtrictior pars, in favorabilibus latior explicanda eſt: Et ideo communiter Doctores docent, quod ſi lex prohibeat aliquod delictum ſub aliqua pœna, verbi gratia adulterium, intelligenda ſit de delicto conſummato in ſua ſpecie; Et ſi imponatur pœna mittenti Epiſtolam Monialibus, intelligendum eſt, ſi perveniat, ex Sa V. *Lex* num. 25., & Bonac. hic num. 18.

IX. Rogabis tertio; quando verba legis duplicem habent ſenſum, alterum ſecundum propriam verborum ſignificationem, alterum ſecundum communem loquendi modum, qualis interpretatio facienda eſt?

Reſpondeo, explicari debere juxta communem modum loquendi tunc uſitatum, quando lex condita fuit; nam Legislator uti debet verbis juxta communem modum loquendi: In dubio tamen, an verba legis accipienda ſint juxta communem loquendi modum proprium, an juxta communem loquendi modum improprium, tunc conjicienda eſt mens Legislatoris, prout diximus. Nam ex leg. *Non dubium ff. de legibus*, *Peccat contra legem, qui verba legis amplectens, contra Legislatoris nititur voluntatem.*

ARTICULUS II.

Quandonam lex reſtringi, aut extendi debeat?

I. Lex odioſa aliquando reſtringi poteſt vi Epikejæ in caſu, qui non videtur verbis legis comprehenſus.

II. Num poſſit lex extendi ad caſum verbis legis non comprehenſum, vel ob paritatem, vel ob identitatem rationis?

III. In legibus pœnalibus non datur extenſio de caſu ad caſum relate ad pœnam; imo nec relate ad obligationem.

IV. Nec datur hujuſmodi extenſio in legibus correctoriis; Aut in diſpenſationibus, aut privilegiis alicui factis, quæ exorbitant a jure communi. Immo probabiliter nec in legibus favorabilibus.

V. Extendenda tamen quælibet lex, quando, niſi extendatur, Legislator argueretur injuſtitiæ, vel imprudentiæ.

VI. Similiter in æquiparatis, & in connexis.

VII. Lex prohibens monialibus, ne egrediantur, niſi ob incendium, lepram, &c., num ſe extendat ad caſus ſimiles?

VIII. Num Bulla contra Confeſſarios, qui ſollicitant mulieres ad turpia, ſe extendat etiam ad maſculos?

I. Quæritur primo, An lex odioſa reſtringi poſſit vi Epikejæ in caſu, qui non videtur lege comprehenſus ob ſuas circumſtantias?

Reſpondeo, poſſe; ut dicemus articulo ultimo, cum de Epikeja excuſante ab obligatione legis.

II. Quæritur ſecundo, Utrum lex extendatur ad caſum non comprehenſum verbis legis ob paritatem, vel identitatem rationis; verbi gratia, Utrum lex prohibens aliquid Monachis (ut prohibetur eſſe Patrinos Baptiſmi, vel Confirmationis apud Dian. part. 9. tract. 1. reſol. 32.) intelligatur idem prohibere omnibus Regularibus, ſi ſimilis, vel eadem ratio militet pro his, quam pro illis? Sic in *Clement. 1. de Electionibus* cavetur, ne eligatur in Abbatem, vel Prælatum Conventus Religioſus alterius Religionis, vel habitus; Et redditur ratio, *quia rationi non congruit, ut homines diſparis Religionis, vel habitus ſimul in eiſdem Monaſteriis ſocientur*; hæc autem ratio æque militat, ut notat Gloſſa, pro Monialibus; Unde quæritur, an etiam Monialibus intelligatur id prohibitum?

Reſpondeo, certum eſſe, quod ſi unus caſus, videlicet unum crimen, ſeu una perſona ſit expreſſa in lege generali ſolum cauſa exempli, etiam alii caſus non expreſſi intelliguntur comprehenſi ſub tali lege: Verbi gratia, ſi lex imponat pœnam contra ſurripientes centum aureos, extenditur etiam ad eos, qui ſurripiunt res alias ejuſdem valoris; quia lex cenſetur generalis, & centum aurei ponuntur exemplariter.

Quando tamen non ponitur unus caſus gratia exempli, tunc prima opinio eſt Merol., qui cum pluribus utriuſque juris Doctoribus docet, quod ſi ratio eadem militet pro caſu comprehenſo ſub lata verborum forma, & pro non comprehenſo, be-

ne fiat extenſio de illo caſu ad iſtum. Sic in cap. *Poſtquam*, *de Electionibus in 6.*, ubi lex præcipit alicui, ut ad Curiam veniat, intelligitur etiam præcipere, ut ſi in Curia ſit, ab ea non diſcedat, aut ſi venerit, ab ea non diſcedat ſine licentia, antequam perficiatur negotium. Et ratio doctrinæ eſt, quia ratio legis (præſertim ſi ſit in lege expreſſa) ſufficienter indicat, mentem Legislatoris eſſe præcipere quicquid talem rationem æqualiter induit; ergo tam diſpoſitio legis videtur eſſe univerſalis, quam ejus ratio, quamvis verba id non exprimant: Sicut cum quis deteſtatur peccatum furti, quia eſt offenſa Dei, virtualiter extenditur ad deteſtandum etiam homicidium, & alia crimina, quæ pariter ſunt Dei offenſa, ut docent communius Theologi. Præterea ratio legis ad verba legis ſe habet, ſicut anima ad corpus, unde ſicut anima corpori dominatur, ita ratio verbis. Requirit tamen Suar. lib. 6. cap. 3. num. 16. contra Panormit., quod ratio legis, ſecundum quam fit extenſio, ſit ratio legis non ſolum finalis, ſed etiam adæquata, adeo ut cenſeatur etiam comprehendere caſum non expreſſum. Hinc infert Merol. cum Bald., & aliis contra Genuenſ., quod Regia Pragmatica 3. *tit. de Monialibus* prohibens propter honeſtatem, ne vicini extollant ædificia, itaut poſſit inde haberi proſpectus in clauſtra Monialium, procedat etiam in favorem Monachorum; quia ratio honeſtatis, quæ adducitur in lege, æque militat pro Monachis.

Neque ſolum talis extenſio facienda eſt in lege favorabili, ſed etiam in pœnali, ex Merol., Navar., Sylveſt., Guttier., & aliis; quoad obligationem tamen duntaxat legis, non vero quoad pœnam; Nam ex regulis juris, Pœnæ non ſunt extendendæ, & ampliandæ, ſed potius reſtringendæ; Proinde putant primo, quod lex prohibens extractionem frumenti ſub aliqua pœna, extendatur etiam ad prohibendam extractionem farinæ, vel panis, ut docent multi Juriſperiti contra Bald., & alios; unde peccet, qui farinam, aut panem extrahit, ſed non incurrat pœnam a lege impoſitam extractioni frumenti: Putant ſecundo contra Navar., Tolet., Sanch. lib. 7. diſp. 45. num. 13., quod lex obligans eos, qui parochiale beneficium receperint, ut intra annum ad Sacerdotium promoveantur, (ut habetur in cap. *Commiſſa*, *de ElectElion.*) ſub pœna privationis beneficii, & reſtitutionis fructuum, extendatur etiam ad eos, qui alia beneficia, quam Eccleſias parochiales accipiunt, puta Canonicatum, Dignitatem, &c.; quamvis non incurrant dictam pœnam, ſi non aſſumant Ordines talibus beneficiis annexos, ut volunt Rebuf., & Adrian.: Putant tertio, quod lex prohibens venditionem alicujus rei ſub aliqua pœna, obliget etiam emptorem, quamvis emptor non incurrat pœnam latam contra venditores.

Secunda opinio probabilior eſt Bonac. num. 26., & Pal. punct. 3. §. 4., ac aliorum putantium, quod neque in lege pœnali, neque in lege favorabili detur extenſio ad alios caſus non comprehenſos ſub lata verborum forma, neque ob ſimilitudinem, neque ob identitatem rationis. Sic in *Clement.* 1. *de Electione* prohibetur, ne eligatur in Abbatem, vel Prælatum Conventus Religioſus alterius Religionis, vel habitus, propter rationem adductam, & tamen ex Gloſſa permittitur, quod Religioſus eligatur in Epiſcopatum Eccleſiæ Cathedralis; cum tamen eadem ratio magis militet, ne eligatur in Epiſcopum, quam in Abbatem: Et ratio a priori eſt, quia ratio legis non eſt lex; ergo quamvis militet pro alio caſu non comprehenſo ſub lata verborum forma, lex talem caſum non comprehendit; potuit enim Legislator unum caſum velle comprehendere, non alium, quamvis eadem ratio pro utroque militaret; quia non expedit ſemper omnia prohibere, aut præcipere, etiamſi in illis eadem ſit ratio: Quando autem verbis legis unum caſum comprehendit, non alium, ſignum eſt, quod circa illum voluerit legem ferre, non circa iſtum, ut potuit facere. Præterquam quod potuit Legislator ob aliquam rationem nobis ignotam velle, ut unus caſus lege comprehendatur, non alius, quamvis nobis videatur eadem ratio pro utroque caſu militare; Et hoc præſumendum eſt nobis de Legislatore, quia ſemper præſumi debet, quod Legislator prudenter operetur. Adde, quod ſicut qui diſpenſat relate ad unam perſonam, non ideo diſpenſat relate ad aliam, relate ad quam eadem ratio militat, poteſt enim cum una velle diſpenſare, non cum altera; quia non expedit ad bonum publicum cum omnibus diſpenſare, quamvis eadem ſit ratio cum omnibus, nec expedit, quod cum nemine diſpenſetur: ita dicitur de prohibitione, quæ poteſt unum caſum prohibere, non alium, in quo eadem eſſet ratio.

Ne-

Neque dicas, voluntatem Legislatoris cognoſci ex ratione legis; ergo ſi ratio legis æque militat pro caſu comprehenſo ſub verbis legis, & pro non comprehenſo, voluntas Legislatoris eſt, utrumque caſum lege contineri. Negatur enim conſequentia; nam ex ratione legis ſolum cognoſcitur, quomodo verba ſecundum eorum proprietatem ſint interpretanda; at ſi verba ſecundum omnem eorum proprietatem unum tantum caſum comprehendunt, non alium, dicendum Legislatorem voluiſſe, unum caſum lege contineri, non alium, in quo eadem, vel ſimilis ratio militat.

III. Hinc infertur primo, in legibus pœnalibus non dari extenſionem de uno caſu ad alium, non ſolum relate ad pœnam, quod omnes Doctores concedunt, teſte Pal. loc. citato num. 3., ſed neque quoad obligationem, ex Sal. diſp. 21. ſect. 5., Sanch. lib. 10. diſp. 4. num. 3., Suar. lib. 6. cap. 3. num., 5., tum quia odia debent reſtringi; tum etiam quia ſicut liberum eſt Legislatori obligare ad pœnam in ſolo caſu ſub verbis legis comprehenſo, non in alio, ita liberum fuit obligare ſimpliciter in eo caſu, non in alio; tum demum quia ſi lex pœnalis extenderetur ad obligandum in alio caſu propter identitatem rationis, deberet etiam extendi ad pœnam, quæ eſt acceſſoria legi.

IV. Infertur ſecundo, neque in legibus correctoriis dari hujuſmodi extenſionem; quia correctio legum eſt etiam odioſa, atque adeo reſtringenda potius, quam amplianda.

Infertur tertio, quod ſicut in privilegiis, & diſpenſationibus non datur hujuſmodi extenſio, ita nec in legibus exorbitantibus, ſeu quæ deviant a jure communi ob aliquem ſpecialem favorem alicui factum; tum quia iſtæ leges aſſimilantur privilegiis, & diſpenſationibus; tum etiam quia quæ a jure communi exorbitant, non ſunt in conſequentiam trahenda, ex regula vulgari juris: Exempli gratia in leg. *Patria*, *ff. ad legem Juliam* conceditur Patri, ut poſſit imperare occiſionem filiæ in adulterio deprehenſæ; hæc tamen lex non extenditur, etiamſi eadem ratio militaret pro Patre, & pro Avo.

Infertur ultimo, neque in legibus favorabilibus extenſionem hanc eſſe faciendam. Ita Suar. cap. 3. num. 9. Bonac. punct. 8. num. 26. contra Panorm., Sylveſt., & Felin. apud Suar. loc. cit., & lib. 6. cap. 4. Nam ſi verba legis non ſe extendunt ad alium caſum, nec lex extenditur, quamvis ratio extendatur; quia lex verbis exprimitur, *& Quod ex verbis non provenit, neque ex mente creditur provenire*, ut habetur leg. *Non aliter*, *ff. de legatis*.

V. In iis tantum caſibus lex ſive pœnalis, ſive correctoria, ſive favorabilis extendenda eſt de caſu ad caſum, in quo eſt eadem ratio, quando ſi non extenderetur, Legislator argueretur injuſtitiæ, vel imprudentiæ; Si enim ad hæc vitanda, verba legis, ubi opus fuerit, ſunt improprianda, a fortiori ſunt extendenda; Immo non debet in tali caſu dici proprie legis extenſio, quaſi a principio talem caſum non comprehenderit; nam vere hunc caſum hujuſmodi lex comprehendit, vel ex verbis in lata ſignificatione, vel ex ratione expreſſa in lege, vel ex alia circumſtantia, ut conſtat adducendo caſus, in quibus Doctores communiter docent, extenſionem legis faciendam eſſe ob identitatem rationis.

Primo enim id accidit in correlativis; nam quod eſt diſpoſitum in uno correlativo, cenſetur diſpoſitum in alio, ſi eadem ratio militat pro utroque, ne Legislator injuſtitiæ arguatur: Sic ex eo quod ob adulterium uxoris maritus non teneatur reddere debitum, bene infertur, quod neque uxor teneatur reddere debitum ob adulterium mariti: Sic etiam quia ob abſentiam ſponſi ſine licentia ſponſæ diſſolvuntur ſponſalia, ex cap. *De illis*, *de Sponſalibus*, bene infertur, quod etiam diſſolvantur ſponſalia ob abſentiam ſponſæ ſine licentia ſponſi; Et quamvis hoc in lege non exprimatur, debet tamen ad hoc extendi ob ſervandam æqualitatem, & juſtitiam; Sic pariter, quia maritus ſuccedit in bonis uxoris, infertur, quod uxor etiam ſuccedat in bonis mariti, ne lex ſit injuſta.

Aliquando tamen Doctores dubitant, An eadem ratio vigeat pro utroque correlativo? Et ideo Oſtienſis, & alii contra Sanch., Suar., & alios communius apud Merol. cap. 9. num. 130. putant, quod licet poſſit uxor communicare cum viro excommunicato, ex cap. *Quoniam multos 11. quæſt. 3.*, non tamen vir cum uxore excommunicata, niſi ſolum in reddendo debito; quia vir facile poteſt compellere uxorem ad petendam abſolutionem, & niſi compellat, ipſi imputatur: Contra vero, non poteſt uxor facile maritum ad id compellere. Sic Bordonus apud Dian. part. 7. tract. 7. reſol. 13., & alii contra commu-

niorem putant, quod ſi reſervetur ſodomia, includantur ſolum agentes, non patientes; quia quamvis ſint correlativi, non eſt tamen eadem ratio in utroque; Nam agens tantum in eo tactu impudico ſe polluit, & patiens ſolum cooperatur pollutioni; Unde Lug. de Pœnit. diſp. 15. §. 5. num. 243. contra Dian. part. 6. tract. 6. reſol. 36. putat, circumſtantiam patientis, vel agentis explicandam eſſe in confeſſione, eo quod diverſa ſpecie malitia ſit in utroque.

VI. Secundo, id accidit in æquiparatis, ex Sal. diſp. 25. num. 13., nam quia in jure verbi gratia electio, poſtulatio, proviſio, & præſentatio æquiparantur, ideo quod in lege diſponitur de uno ex æquiparatis, cenſetur diſpoſitum de aliis ob connexionem eorum, ex Gloſſa in cap. *Si poſtquam*, *De electione*.

Tertio, idem accidit in connexis; ſive connexio ſit ex jure, ſive ex conſuetudine; Verbi gratia quod diſponitur de Vicario Epiſcopi, cenſetur diſpoſitum de Vicario Capituli ſede vacante; Et quod diſponitur de Diaconatu, cenſetur diſpoſitum de Subdiaconatu; Et conſtitutio diſponens de gradibus conſanguinitatis cenſetur diſponere de affinitate, & de publica honeſtate, ex Suar. cap. 4. num. 8., & Pal. num. 12.: Qui etiam duo notat; Primum eſt, quod quando lex frequentioris uſus cauſa aliquid decernit, caſum minus frequentem non excludit, ſed comprehendit, ut docent Doctores communiter cum Sanch. lib. 3. diſp. 20. num. 3., & lib. 9. diſp. 14. num. 16.; Secundum eſt, quod quamvis lex non extendatur ob ſimilitudinem rationis ad caſum ſub lata verborum forma non comprehenſum, Judex tamen in judicando illam debet extendere; quia quando pro certo caſu decidendo non habetur lex, deciſio illius a ſimilis caſus deciſione petenda eſt; Unde dici ſolet, quod caſus ſimilis expreſſo non ſit omiſſus a lege, cum per ipſum decidi poſſit: Et per hæc patet ad rationes pro prima ſententia.

VII. Dubitatur, An lex Pii V. prohibens Monialibus, ne a Monaſteriis exeant, niſi cauſa incendii, lepræ, Epidemiæ, &c., extendatur ad alios caſus ſimiles? Negant multi apud Merol. cap. 9. num. 140., quia Pontifex dicit, nulla alia occaſione, vel prætextu exitum licere. Sed communius affirmant, videlicet in invaſione hoſtium, in ruina domus, in inundatione, in morbo gallico, aut contagioſo; quia frequentioris uſus cauſa illos caſus expreſſit Pontifex; unde non videtur excludere caſus minus frequentes. An autem poſſit Monialis egredi ad curandum morbum periculoſum, ſed non contagioſum, qui non poteſt intra clauſtrum curari? Affirmat De la Crux, quia nemo tenetur obedire præceptis Eccleſiæ cum periculo vitæ; Sed communius negant, quia id expedit communi bono; ut dicitur communiter de Chartuſianis, qui non poſſunt veſci carnibus in ægritudine periculoſa.

VIII. Dubitatur ſecundo, An Bulla Pauli V. contra Confeſſarios ſolicitantes mulieres ad turpia extendatur ad maſculos? Negat Fagund.. Sed communius cum Merol. num. 151. affirmant; quia frequentioris uſus gratia exemplificatur in mulieribus. Sic quando in aliqua Diœceſi prohibetur Confeſſariis, ne audiant Confeſſiones in domo privata, niſi Infirmorum, probabiliter poſſunt etiam audire confeſſiones illorum, qui licet ſani ſint, non poſſunt e domo egredi.

ARTICULUS III.

De Legis Abrogatione.

I. In quo differat legis Abrogatio a Derogatione? Et quinam poſſit data cauſa legem abrogare?

II. Num poſſit lex ab inferiore condita ab eodem abrogari, ſi ea confirmata fuerit a Superiore?

III. Num poſſit Inferior in ſuo territorio legem Superioris abrogare, eo modo quo poteſt in ea diſpenſare?

IV. Ut lex abrogetur, non requiritur talis abrogationis publicatio.

V. Quandonam lex poſterior cenſeatur priorem legem abrogare?

VI. Quandonam fieri debeat prioris legis mentio, ut per poſteriorem abrogetur?

VII. Lex poſterior ſpecialis, ſi ſit contraria legi priori generali, ſolum illi derogat, non abrogat illam.

I. IN eo differt Abrogatio a Derogatione, quod Abrogatio legis ſit ſublatio illius ſecundum totum; Derogatio vero ſit ſublatio legis ſecundum partem. Certum autem eſt, legem quamcumque poſſe valide, immo etiam licite juſta interveniente cauſa abrogari ab eo, qui legem condidit, aut a ſucceſſore, aut a Superiore,

re, vel priorem legem ſimpliciter tollendo, vel loco illius aliam legem ferendo.

II. Quæritur nunc primo, An lex condita ab inferiori, puta ab Epiſcopo, & confirmata a Superiore, puta a Papa, poſſit abrogari ab inferiori, Superiore inconſulto?

Reſpondeo, id negari a Barboſa, & Sanch. de Matrim. lib. 8. diſp. 17. num. 30., quia talis lex videtur eſſe Superioris, a quo confirmata eſt. Affirmant alii cum Rodriq., Sylveſt., Sà, & eodem Sanch. lib. 3. Summæ cap. 15. num. 6., quia lex revera eſt inferioris, & qui legem condidit, poteſt illam revocare. Additque Sanch. & Merol. num. 13., id verum eſſe, etiamſi in confirmatione facta a Superiore apponatur clauſula illa, quod quicquid in contrarium factum fuerit irritum ſit; dummodo lex confirmata fuerit in favorem inferioris legem ſtatuentis. Ratio eſt, quia ſicut inferior ſtatuens legem poteſt renunciare confirmationi factæ in ſui favorem a Superiore; ita poteſt pariter renunciare tali clauſulæ, quæ eſt acceſſoria confirmationi. Tertio, alii diſtinguunt cum Merol. num. 17. dicendo, non poſſe legem abrogari ab Inferiore, ſi a Superiore ſit confirmata ex certa ſcientia; Sicut excommunicatio lata ab Epiſcopo, & confirmata a Superiore ex certa ſcientia non poteſt ab Epiſcopo abſolvi; Et collatio beneficii facta ab Abbate alicui Monacho, & confirmata a Pontifice ex certa ſcientia non poteſt ab Abbate revocari: Secus vero ſi confirmatio fuerit ſimplex, & in forma communi. Et ratio eſt, quia qui aliquid ex certa ſcientia confirmat, ſuum illud facere videtur, ex cap. *Si Apoſtolicæ, de Præbendis in 6.* Quarta opinio probabilior eſt Suar. lib. 6. cap. 26. num. 16., Bonac. quæſt. 2. punct. 1. num. 16., Sal., Pal., quod ſi confirmatio ſit eſſentialis, ſeu ideo requiratur a Superiore, quia ſine tali confirmatione lex non obligaret, tunc non poſſit ab Inferiore abrogari; quia lex habet vim obligandi præciſe ex voluntate Superioris obligantis; Et idem dicunt, ſi Superior velit tali confirmatione legi robur addere, faciendo illam ſuam: Secus vero, ſi confirmatio ſit accidentalis, ſeu addatur mere ob quandam auctoritatem, & ſpecialem ſplendorem: Et talis ſemper præſumenda eſt, niſi aliud conſtet.

III. Quæritur ſecundo, An inferior habens facultatem condendi leges in ſuo territorio poſſit condere legem contrariam legi Superioris, aut illam abrogare pro ſuo territorio.

Reſpondeo, aliquos apud Pal. num. 4. id admittere in lege civili, non in Canonica; quia Prælati habent poteſtatem condendi leges a Papa, & hic a Chriſto Domino, nec conſtat, Prælatos inferiores accepiſſe poteſtatem condendi leges a Communitate, quæ potuit ſub ea conditione transferre hanc poteſtatem, ut quoties expediens viſum fuerit bono publico abrogari ab Inferiore leges communes, id efficere poſſit Inferior. Equidem tamen exiſtimo cum Pal., & Suar. lib. 6. cap. 26., nullum inferiorem poſſe legem Superioris abrogare, niſi expreſſe data illi ſit talis facultas. Nam Reges ipſi non acceperunt facultatem condendi leges a Communitate ipſi Communitati ſubordinatam; unde diximus, quod poſſit Rex cogere Communitatem ad legem acceptandam, aliter non Princeps, ſed Populus eſſet ſuperior.

Neque dicas, quod ſi poteſt inferior ſæpe diſpenſare in lege ſuperioris, poterit etiam illius legem pro ſuo territorio abrogare, quando id expedit bono communi. Nam diſparitas eſt, quia hanc poteſtatem diſpenſandi habent inferiores ab ipſis ſuperioribus; & Epiſcopi habent a Papa; quia id expedit bono communi; non habent autem poteſtatem abrogandi leges Superioris. Et ratio ulterior eſt, quia diſpenſatio cum fiat ad unum, vel alterum caſum, non ita vulnerat legem Superioris, ſicut derogatio, vel abrogatio. Quare ſi aliquando lex communis non expedit bono Provinciæ, petenda eſt a Superiore abrogatio pro tali Provincia, & interim lex ſervanda eſt; Niſi manifeſte conſtet, aut ſaltem probabile ſit, non potuiſſe, aut noluiſſe Superiorem pro tali occaſione obligare; ut dicemus cum de Epikeja, ex Sal. diſput. 21. ſect. 10. num. 34. Suar. lib. 6. cap. 8. Immo ſi dubium ſit, an voluerit Superior pro tali occaſione obligare, nec poſſit conſuli, diſtinguit Bonac. punct. ult. §. 2. num. 10. Si enim talis caſus manifeſte lege comprehendatur ſub verbis legis, & ſolum dubitetur, an Superior ob circumſtantias præſentes velit talem caſum comprehendere, tunc lex ſervanda eſt; quia in dubiis melior eſt conditio poſſidentis, & lex in tali caſu poſſidet; Niſi forte moleſta eſſet legis adimpletio, unde ex benignitate Legislatoris præſumatur, quod nolit in caſu dubio obligare, ut notat Sal. ex Henr., Cordub., Sylveſt. apud Tambur. lib. 1.

cap. 3. §. 7.: Contra tamen, ſi dubium ſit, an caſus ſub verbis legis comprehendatur, lex non obligat, quia poſſidet libertas. Sed hac de re iterum articulo ultimo recurret diſputatio.

IV. Quæritur tertio, Utrum publicatio ad abrogationem legis requiratur?

Reſpondeo, Vaſq., Azor., & Sal. illam requirere; quia ſicut lex non obligat, niſi publicetur, ita nec deſinit obligare per abrogationem, niſi hæc etiam publicetur. Negant tamen communius cum Cordub., Merol., Pal., quia plus requiritur ad obligandum, quam ad deobligandum; ideo, ut tollatur effectus obligationis, ſatis eſt, quod unum tantum requiſitum deſit. At, ut ponatur effectus, debent poni omnia ſimul requiſita; Unde ſatis eſt, quod nolit Legislator amplius obligare, ut lex amplius non obliget; cum obligatio pendeat a voluntate Legislatoris. Sic pariter omnes Doctores docent, quod ceſſante evidenter juſtitia, & utilitate legis, lex amplius non obliget nulla poſita publicatione. Hoc tamen intelligendum eſt, ſi abrogatio ſit pura, ſeu tollat tantum legis obligationem, non vero ſi ſit mixta, ſeu ſi ita tollat prioris legis obligationem, ut aliam inducat; nam hæc nova obligatio non poteſt poni ſine promulgatione ad omnem legem requiſita.

V. Quæritur ultimo, quandonam lex poſterior cenſeatur priorem legem abrogare?

Reſpondeo, quod ſi lex poſterior non ſit priori contraria, illam non abroget, ut patet; Immo ſi poſſemus eam ita interpretari, ut non ſit contraria, ſic interpretanda eſt; quia legum correctio, cum ſit damnoſa Reipublicæ, vitanda eſt, quoad fieri poſſit, ex *leg. ult.*, *Cod. de Appellationibus*; Utrum autem debeant accipi verba legis poſterioris in ſenſu improprio ad vitandam legis prioris correctionem, diſputant Doctores. Admittit Sanch. lib. 1. de matrim. diſp. 17. num. 6. cum Guttier.; Negant probabilius Sal., Suar. lib. 6. cap. 27., & alii apud Pal. num. 9.; quia ſic nihil eſſet firmum in legibus; unde ſolum ſunt improprianda verba ad vitandam legis injuſtitiam, vel ad ſummum inutilitatem. Quod ſi lex poſterior ſit priori aperte, vel directe contraria, illam abrogat, quamvis nec faciat illius mentionem, nec habeat clauſulam derogantem, ſeu abrogantem priorem; quia voluntas poſterior vincit, & revocat priorem, ſuppoſita poteſtate in Legislatore; Si tamen in aliqua tantum parte ſit contraria, tunc ſecundum illam tantum partem derogat legi priori, & non abrogat illam ſecundum totum.

VI. Infertur hinc primo, quod lex poſterior, ſi ſit generalis, abroget legem priorem pariter generalem, ex *leg. Non eſt novum, ff. de legibus*; Et eodem modo lex poſterior ſpecialis contraria legi priori ſpeciali abrogat illam. Ratio eſt, quia non poteſt utraque ſubſiſtere, & cum ſit adæquate illi contraria, debet integre illam abrogare: Bene tamen notant Azor., Bonac., & alii cum Pal. num. 7. contra Menoch., quod ſi prior lex firmata fuerit juramento de non abrogando illam, niſi illius fiat expreſſa mentio, non abrogetur per poſteriorem non facientem mentionem de illa. Et ratio eſt, quia præſumi debet potius de principe ignorantia legis prioris, etiamſi inſerta ſit in jure communi, quam voluntas violandi juramentum de illa non abroganda. Notant præterea Sal., Suar., & Pal. loc. cit., quod ſecluſo tali juramento, ut lex generalis, aut ſpecialis poſterior abroget legem generalem, aut ſpecialem priorem, quæ ſit inſerta in jure communi, non ſit neceſſe, ut lex poſterior faciat mentionem prioris; quia præſumi debet de Principe, quod habeat notitiam juris communis, atque adeo quod velit priorem legem abrogare: Contra vero ſi lex generalis, aut ſpecialis prior ſit extra jus commune, non poteſt abrogari, aut derogari per legem poſteriorem, quæ non faciat illius mentionem, quia non præſumitur edita ex certa ſcientia prioris legis, cum præſumatur ignorari a Principe ea, quæ ſunt extra jus commune, ex *cap. 1. de Conſtitutionibus in 6.*

Infertur ſecundo, quod ſi lex abroganda inſerta in jure communi ſit ſpecialis pro aliquo loco, vel in ſpeciali aliqua materia, lex poſterior generalis illi contraria, ſi non faciat illius mentionem, illam non abroget, ſed potius ex illa lege priori ſpeciali limitanda ſit poſterior univerſalis. Ratio eſt, tum quia ex regula communi, generi per ſpeciem derogatur; tum etiam quia ſi limitetur lex poſterior generalis, adhuc utraque lex poteſt ſubſiſtere: ergo dicendum eſt ita Principem voluiſſe, cum non fecerit mentionem prioris, cujus præſumitur habere notitiam: Propterea Sanch. lib. 2. diſp. 24. num. 6. addit, id eſſe verum, etiamſi in lege poſteriori generali addatur clauſula: *Non obſtante ulla lege priori contraria*; non enim cenſetur contraria lex prior ſpecialis, quando utraque lex poteſt ſubſi-

ſtere

ſtere limitando poſteriorem legem univerſalem: Exempli gratia lex prior ſpecialis diſponit, quod Inſtrumenta publica habeant executionem paratam; lex poſterior generalis diſponit, quod cauſæ pupillorum, & conſanguineorum compromittantur; lex ipſa poſterior generalis non corrigit priorem, ſed ab ea declaratur, & limitatur, itaut cauſæ pupillorum, &c. compromittantur, niſi habeant Inſtrumenta publica parata, quia tunc ſuper illis non debet fieri compromiſſio.

Addit Merol. num. 28., id eſſe verum, etiamſi lex prior ſpecialis non ſit inſerta in jure communi, ſed ſit ſtatutum particulare. Ratio eſt, quia præſumitur, quod Princeps ignoret ſtatutum particulare, & ideo velit legem univerſalem limitare, itaut cum ſtatuto particulari ſubſiſtat.

VII. Infertur tertio, quod ſi lex prior ſit generalis, & poſterior illi contraria ſit ſpecialis, hæc illi deroget, non vero abroget illam in totum; cum non ſit adæquate contraria. Ratio autem, cur illi deroget, eſt, quia alias eſſet inutilis; & quia ex cap. *Generi*, *de Regulis juris in 6.* generi per ſpeciem derogatur: Supponimus tamen, legem poſteriorem ſpecialem factam eſſe ſine ignorantia prioris juris generalis, ſeu communis; cum non præſumatur Princeps ignorare jus commune, ex *cap.* 1. *de Conſtit. in 6.*

ARTICULUS IV.

Quas ob cauſas ceſſet legis obligatio?

I. Novem de cauſis ceſſare poteſt legis obligatio.

II. Vis, & Metus, quæ ſolent a nonnullarum legum obſervantia excuſare, in quo differant?

III. Metus excuſat etiam a nonnullis legibus Naturalibus, & Divinis.

IV. Non excuſatur, qui metu mortis ſimulat Sacramenti adminiſtrationem. Quid ſi ſimulet contractum matrimonialem?

V. Num liceat Sacerdoti metu mortis ſine Sacris veſtibus celebrare? Ad dandum Viaticum moribundo ſine iis veſtibus celebrare non licet.

VI. Ad mortis periculum effugiendum licitum eſt carnibus humanis cadaveris veſci.

VII. Quænam impotentia a legis obſervantia excuſet?

VIII. Num peccet, qui conjicit ſe in aliquod impedimentum, unde legem ſervare non poſſit?

IX. Plurima alibi diximus de ignorantia excuſante a legis tranſgreſſione, quæ hic ſolum innuuntur.

I. MUltifariam legis obligatio ceſſare poteſt. Primo, ratione violentiæ ab extrinſeco illatæ. Secundo, ratione metus, ſeu periculi gravis damni. Tertio, ratione impotentiæ. Quarto, ratione ignorantiæ, ſeu inadvertentiæ. Quinto, propter legem poſteriorem contrariam, abrogantem priorem, de qua diximus articulo ſuperiore. Sexto, ratione conſuetudinis contrariæ, de qua dicemus quæſtione ſequenti. Septimo, ratione diſpenſationis, de qua etiam infra quæſtione ultima. Octavo, ex ceſſatione cauſæ finalis, & motivæ, de qua dicemus articulo ſequenti. Ultimo, vi Epikejæ, qua cenſeantur aliqui caſus excepti, vel quia illiciti, vel quia nimium incommodi ex juſta, & benigna Legislatoris mente, quod articulo ultimo examinabimus. Hic autem nonnulla dicemus de primis quatuor cauſis excuſantibus a legum obſervantia.

II. Quæritur itaque primo; Quandonam vis, aut metus excuſent?

Ut quæſito reſpondeam, explico terminos. Vis altera eſt abſoluta, qua aliquis omnino invitus cogitur ad aliquid prohibitum faciendum, ut ſi quis manu ab altero per vim arrepta percutiat, vel occidat alterum omnino invitus; & hæc procul dubio excuſat a peccato. Immo ex Diva Lucia nec officit Virginali innocentiæ violentia invitæ illata; Altera dicitur Vis ſecundum quid, quæ idem eſt, ac metus, ſeu periculum probabile gravis damni, ut ſi quis metu mortis incenſet Idolum; & hæc vis non tollit omnino voluntarium, nec excuſat a tranſgreſſione legis naturalis, & Divinæ vetantis rem intrinſece malam; Excuſat vero ab utraque lege non prohibente rem intrinſece malam, & a fortiori excuſat a tranſgreſſione legis humanæ; exceptis caſibus adductis quæſt. 3. art. 2.; quando ſcilicet expedit ad bonum publicum, ut lex humana obliget cum periculo vitæ, & ſic præſumitur Superior velle obligare: Sicut tempore peſtis obligantur ſubditi ad ſerviendum infirmis, & tempore belli ad cuſtodiendam Urbem; & Chartuſiani obligantur ad abſtinendum a carnibus etiam in infirmitate cum periculo vitæ ad conſervandum bonum commune Religionis, ut docet Vaſq. contra Sanch. apud Dian. part. 5. tract. 3. reſol. 136., & tract. 4. reſol. 32.

III. Quod

III. Quod autem excuſetur a peccato, qui metu gravis incommodi tranſgreditur leges, Naturalem, & Divinam non prohibentes aliquid intrinſece malum, patet; Nam lex præcipiens reſtitutionem eſt naturalis, & tamen non obligat cum longe majori proprio detrimento, quia non eſt intrinſece malum in tali circumſtantia retinere alienum: Integritas materialis confeſſionis præcipitur jure Divino; quod tamen non obligat cum gravi incommodo; Sicut nec lex Divina præcipiens confeſſionem ante ſumptionem Euchariſtiæ, nec lex Divina naturalis præcipiens voti adimpletionem. Non poteſt tamen certo definiri, qualis damni metus, ſeu periculum excuſet ab his legibus; Nam lex, quæ ſtrictius obligat, requirit periculum majoris damni, ut excuſet; ex materia autem præcepta, & ex ſenſu fidelium, & Doctorum argui poteſt, quænam lex ſtrictius obliget.

Ex dictis ſequitur, non peccare, & communiter nec excommunicationem incurrere, qui metu mortis non defert Sancto Inquiſitionis officio denunciandos; peccare vero milites, qui metu mortis a ſtatione diſcedunt, aut non pugnant contra præceptum Principis cum Urbis periculo.

IV. Sequitur ſecundo, peccare excommunicatum vitandum, qui metu mortis ſimulat adminiſtrationem Sacramenti pœnitentiæ, cum ſit intrinſece mala ſimulatio talis Sacramenti; quod certe ex defectu juriſdictionis ab eo valide conferri non poteſt. Qui vero ſimulat urgente metu gravi contractum matrimonii, non peccat; quia Sacramentum matrimonii eſt acceſſorium contractui, & quilibet contractus poteſt urgente metu gravi ſimulari. Præterquamquod, qui ſimulat contractum matrimonii, non ponit materiam, & formam Sacramenti; ſicut qui ſimulat Sacramentum pœnitentiæ, aut aliud Sacramentum, ut fuſe diximus in Trutina theſium damnatarum exponendo theſim vigeſimam nonam ab Innoc. XI. proſcriptam, quæ habet: *Urgens metus gravis eſt cauſa juſta Sacramentorum adminiſtrationem ſimulandi*. Adde, quod quamvis non peccet, qui metu mortis injuſte ad matrimonium extorquendum incuſſo, vere vult contrahere matrimonium; (tunc enim non fingit, nec mentitur, quia vere vult quantum eſt ex ſe contrahere) at juxta probabiliorem opinionem apud Sanch. lib. 7. diſp. 5. num. 3. peccat, ſi metu mortis conſummat, quia cum tale matrimonium probabiliter ſit nullum propter impedimentum dirimens metus, acceſſus ad illam eſſet fornicatio, quæ eſt intrinſece mala: Quicquid alii ſentiant, quod ſcilicet in tali caſu metus ceſſet eſſe impedimentum dirimens, ne cogatur metum paſſus aut mortem ſubire, aut fornicari.

V. Sequitur tertio, non peccare Sacerdotem, qui metu mortis cogitur ſine ſacris veſtibus celebrare; quia hoc lege humana præcipitur. Ita Sal., Becan., Valent., Bonac.; quamvis peccet, ſi id faceret, quando in contemptum miſſæ, vel in odium fidei id præciperetur; quia hoc eſſet intrinſece malum. Non licet tamen Sacerdoti ad dandum Viaticum moribundo celebrare ſine ſacris veſtibus, quia eſt præceptum etiam naturale, quod reverenter celebretur; nec ſatis eſt indigentia moribundi ad tollendam obligationem hujus præcepti naturalis, ut dicemus cum de Euchariſtia.

VI. Sequitur ultimo, non peccare, qui veſcitur carnibus humani cadaveris aut in extrema neceſſitate, aut ad effugiendam mortem, quam alter minatur, ni comedat; cum hoc non videatur intrinſece malum; ut docent Sanch. Navar., Tolet., Sà, contra Azor., & Valent.. Nec obſtat, quod D. Th. comeſtionem carnium humanarum comparet fornicationi, quæ nullo modo licet. Nam comparatio, ut notat Sanch., ſtat in hoc, quod utrumque ſit contra naturam; at non quodcumque eſt contra naturam, eſt in quacumque circumſtantia prohibitum; Nam non reſtituere, & non adimplere votum ſunt contra legem naturalem, & tamen licent aliquaudo ad vitandum grave damnum: Fornicatio autem, aut mollities in nullo caſu licent, ut conſtat ex propoſition. 48., & 49. damnatis ab Innoc. XI. Præterquamquod ſicut licitum eſt adhibere Mumiam in medicamentum, ita velut in medicamentum licitum eſt veſci carnibus humanis in neceſſitate extrema: Verbi gratia, ſi in obſidione Urbis deficiat annona, & ſolum ad veſcendum ſint carnes occiſorum; Ad hoc tamen non tenemur, tum quia probabilis eſt ſententia oppoſita, quod id ſit intrinſece malum; tum etiam quia ſicut non tenemur conſervare vitam cum maximo dolore, puta cum ſciſſione brachii, ita nec cum eſu carnium humanarum, quod vix barbari brutis feriores faciunt. Hæc ſummatim hic annotare ſit ſatis: Qui plura, ac fuſius enucleata velit, conſulat, quæ hac de re diximus in primo ex Opuſculis Theologico-Moralibus quæſt.

4., ubi

4., ubi altius expendimus pluribus articulis, Quandonam metus gravis excuſet tranſgreſſorem ſive legum humanarum, ſive legis Divinæ poſitivæ, ſive legis naturalis.

VII. Quæritur ſecundo, Quænam impotentia excuſet a legis obſervantia?

Reſpondeo, impotentiam adimplendi præceptum excuſare a peccato, nemo dubitat; cum nemo ad impoſſibile teneatur, ex leg. *Impoſſibilium:* Duplex autem eſt impotentia, alia Phyſica, quam dicitur verbi gratia habere, qui in carcere detentus non poteſt egredi ad audiendum Sacrum; alia Moralis, quam habet, qui non poteſt egredi ad audiendum Sacrum propter periculum gravis damni, puta morbi, infamiæ, &c.; utraque autem a peccato excuſat, juxta dicta ſuperius; quia univerſim non obligat lex præſertim humana cum gravi incommodo.

VIII. Quæritur tertio, an peccet contra legem, qui voluntarie conjicit ſe in aliquod impedimentum, unde non poſſit legem adimplere: Verbi gratia, qui aſſumit ludum pilæ, ne teneatur ad jejunium? Sed de hac re fuſe jam actum eſt art. 4. ſuper. quæſt.; Sicut etiam art. 3. ibidem expendimus; Num impotens totum præceptum implere teneatur implere partem, quam poteſt?

IX. Quæritur quarto, Quænam ignorantia excuſet legis violatorem?

Reſpondeo, hac etiam de re plurima nos expendiſſe in eodem primo Opuſculo Theologico-Morali de principiis Moralitatis, inquirentes in tertia quæſtione, Quænam ignorantia circa leges, & præcepta tollat, aut minuat culpam? Quoniam autem in ea quæſtione innumeræ erant difficultates enodandæ, idcirco pluribus articulis præcipuas, quæ negotium faceſſere poterant, ſuis rationum momentis penſitavimus. Eas hic iterum in medium adducere ſupervacaneum eſt, & moleſtum. Solum hic innuo, quæ in iis articulis diſceptantur, ut Lectori innoteſcat, ubi reperire poſſit, quæ ſcitu digna ſint, & hinc conſulto prætermittimus. In primo itaque illius tertiæ quæſtionis articulo inquirimus, Quid, & Quotuplex ſit ignorantia; & quænam reddat actum involuntarium, & a culpa immunem? In ſecundo, Utrum ignorantia invincibilis concomitans excuſet a culpa relate ad malitiam objecti ignoratam? Et an actus internus conditionatus pravus, qui huic ignorantiæ ſæpe annectitur, trahat pœnas in lege impoſitas? In tertio ſit ſatis pluribus quaſitis; præſertim num irregularitatem, excommunicationem, & onus reſtitutionis incurrat, qui volens occidere Titium Clericum inimicum, occidit Cajum etiam Clericum amicum? Num teneatur ad reſtitutionem, qui volens comburere agrum Titii, comburit agrum Caji? Num ignorantia reſervationis excuſet a caſuum reſervatione? In quarto, An ignorantia invincibilis ſolius pœnæ excuſet delinquentem ab ea incurrenda? In quinto, quandonam ignorantia dicenda ſit invincibilis, etiamſi proveniat ab ignorantis culpa; itaut excuſet a pœna legis tranſgreſſoribus impoſita? In ſexto, Num poſſit dari ignorantia invincibilis Dei, & Juris naturalis? Et quomodo enutriti in ſylvis ſalvari poſſint? In ſeptimo, Num ignorantia vincibilis culpam extenuet; & quomodo? Demum, Utrum peccata ex ignorantia vincibili commiſſa ſint ejuſdem ſpeciei cum peccatis ſcienter commiſſis.

ARTICULUS V.

Utrum ceſſante fine legis negative ceſſet lex obligare?

I. Si ſolum ceſſet finis legis inadæquatus, lex non ceſſat obligare.

II. Si finis legis adæquatus ceſſet pro tota communitate, lex ceſſat ſimpliciter obligare; non ſecus ac votum ceſſat ceſſante ejus fine adæquato.

III. Num ceſſante fine legis adæquato relate ad perſonam particularem ceſſet lex; Eo modo, quo ceſſante fine legis adæquato relate ad totam communitatem pro aliquo tempore, ceſſat pro eo tempore lex obligare?

IV. Ceſſante fine legis contrarie, procul dubio ceſſat lex.

V. Quid ſi finis legis ceſſet ſolum negative? Num ea ceſſet, ſicut ceſſat lex correctionis fraternæ?

VI. Probabilius ea non ceſſat; eo quod non ceſſet periculum damnorum, quæ lex vitare intendit.

VII. Rationibus in contrarium ſit ſatis, præſertim paritati de fraterna correctione.

VIII. Hiſce reſponſionibus occurrunt Adverſarii.

IX. Conantur pariter ſatisfacere rationibus pro communiori, ac veriori ſententia adductis.

I. Celeberrima quæſtio inter Theologos morales eſt, An ceſſante fine legis ceſſet lex? Supponimus autem primo, finem legis, ſeu cauſam finalem, propter quam

quam Legislator tulit legem, aliam eſse adæquatam; ut ſi præciſe ad ſcandalum vitandum prohibeatur delatio armorum; Aliam eſse inadæquatam, ut ſi præcipiatur jejunium, tum ob macerandam carnem, tum ut Chriſtum Dominum imitemur, tum propter ejus intrinſecam honeſtatem, & ut mereamur; ſingula enim ex his motivis ſunt inadæquata, & conflant motivum adæquatum. Certum autem eſt, quod ſi ceſset finis legis tantum inadæquatus, non ceſſet legis obligatio.

II. Supponimus ſecundo, finem legis adæquatum poſse ceſsare pro tota communitate, & poſse ceſsare ſolum reſpectu caſus particularis: Si ceſset pro tota communitate, certum etiam eſt, ut docent communiter Doctores contra Sotum, quod ceſſet ſimpliciter legis obligatio; Et ratio eſt, tum quia ceſsante cauſa, ceſsat effectus, ex Cap. *Cum Ceſſante, de Appellat.*; tum quia lex non obligat ultra voluntatem Legislatoris; Legislator autem non præſumitur velle, quod lex obliget ceſsante in totum cauſa finali legis: Tum demum quia in generali conceſſione non veniunt quæ quis in ſpecie non eſset veroſimiliter diſpoſiturus; Legislator autem ceſsante cauſa finali adæquata reſpectu totius communitatis, veroſimiliter non eſset id diſpoſiturus; ergo pro tali caſu lex non obligat: Sicut obligatio voti ceſsat, ceſsante ejus cauſa finali adæquata; v. g. ſi voviſti non ingredi aliquam domum ob periculum, cui te exponeres ratione puellæ ibi commorantis, mortua ea puella, poteris ingredi talem domum.

III. Quare ſolum remanet inquirendum, An ſi ceſſet adæquatus finis legis tantum reſpectu perſonæ particularis, ceſſet pro illa legis obligatio? Verbi gratia, ſi prohibeatur delatio armorum præciſe ad ſcandalum, & rixas vitandas, & reſpectu Titii nullum ſit periculum ſcandali, aut rixarum, an Titius peccet arma deferendo? Sicuti enim ſi ceſſet finis adæquatus pro uno tempore, non pro alio relate ad totam communitatem, licet lex non ceſſet ſimpliciter, ceſſat tamen pro eo tempore, quo eſt inutilis communitati; ita videtur proportionaliter dicendum in caſu.

IV. Supponimus tertio, dupliciter poſſe finem legis ceſſare; Primo negative, quando ſcilicet ratio legis non militat, ſed ſervare legem non eſt malum; ut ſi prohibeatur commercium cum Saracenis ob periculum perverſionis, & tu certe ſcias tibi nullum adeſſe periculum; quia tamen ſine peccato potes abſtinere a tali commercio, dicitur finis legis ceſſare negative: Contra vero dicitur ceſſare contrarie, quando obſervantia legis in tali circumſtantia eſſet peccaminoſa, vel ſaltem intolerabilis, & multum incommoda, unde ratione Epikejæ cenſeatur talis caſus exceptus, ut dicemus articulo ſequenti, quia Legislator vel non potuit, vel noluit talem caſum comprehendere in lege verbali: Verbi gratia, ſi tempore belli prohibeatur, ne portæ aperiantur, & interim multi milites petant, ut admittantur, ne interficiantur ab hoſtibus, quos fugiunt, certe hic caſus non cenſetur in lege verbali comprehenſus; unde ratione Epikejæ, ſeu æquitatis, (quæ ex D. Th. ſonat emendationem legis) poſſunt portæ aperiri ad iſtos milites admittendos. Sic etiam lex reſtitutionis non obligat ad reddendum gladium Domino furioſo, quando eſt periculum, quod inferat ſibi, vel proximo damnum, eo quod ceſſet finis legis contrarie.

V. Quæſtio itaque nunc procedit, An, ſi ſolum negative ceſſet finis legis adæquatus in caſu particulari, ceſſet obligatio legis? In ſequenti deinde articulo inquiremus de ceſſatione finis Legis contrarie.

Affirmant aliqui cum Panorm., Gran., Comit., Navar., Megal., Cajet., Henr., Ledeſm., Sà, Sylveſt., & aliis apud Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 28., & Pal. diſp. 1. punct. 1. Ratio iſtorum eſt, quia ſicut ceſſante fine legis reſpectu communitatis ſimpliciter, aut pro aliquo tempore, ceſſat legis obligatio; ita ſi ceſſet pro aliquo caſu particulari; nam ratio legis eſt anima legis; unde ſicut corpus ſine anima non poteſt aliud movere, ita lex ſine ratione legis non poteſt ſubditum obligare. Probatur idipſum a pari; tum quia lex correctionis fraternæ juxta omnes non obligat, quando non eſt ulla ſpes emendationis; nam ceſſat finis adæquatus talis legis, qui eſt emendatio fratris; Tum etiam quia, quando lex aliqua verbalis ita viget pro potiori parte Regni, ut pro notabili parte ejuſdem Regni non vigeat, (verbi gratia ſi pro una Provincia, aut Diœceſi ſit inutilis, aut contraria conſuetudine abrogata) certe relate ad talem Provinciam, vel Diœceſim dumtaxat deficit obligatio legis; ergo etiam in caſu noſtro; Nam ſi lex aliqua, verbi gratia, prohibeat Religioſis, ne ſe ad feneſtras oſtendant, videtur non peccare, qui media nocte in tenebris denſiſſimis, ac pluvio tempore ad feneſtras acce-

cedit, quando nec videre, nec videri poteſt; non quia talis caſus per Epikejam videatur exceptus, cum non ceſſet finis legis contrarie; ſed quia ceſſat finis legis negative. His argumentis probabiliter ſuaderi poteſt hæc opinio.

VI. Communius tamen oppoſitum docent cum Suar., Vaſq., Sanch., Molin., Laym., Kon., Pal., Bonac., Merol., Rebel., Becan., Reginald., Sal., Sot., Salon., Medin., & aliis apud eundem Dian. Ratio eſt, tum quia lex non reſpicit caſus particulares, ſed ea, quæ communiter contingunt, ex leg. *Ea quæ raro, ff de Regulis juris*; Verbi gratia, non prohibetur delatio armorum ad has, vel illas rixas vitandas, ſed ad vitandas rixas, quæ communiter poſſunt accidere; atqui licet hic, & nunc non ſubſit periculum rixæ, adhuc communiter contingere poſſunt rixæ; ergo adhuc ratio legis, & conſequenter lex ſubſiſtit, & obligat.

Confirmatur, quia aliter innumera ſequerentur abſurda; Poſſet enim, verbi gratia, matrimonium licite contrahi, non præmiſſis denunciationibus, quando ſponſi certo ſcirent nullum ſubeſſe impedimentum; Poſſent legi libri Hæreticorum a viro docto, & ſancto, qui legendo illos non incidit in periculum imbibendi hæreſim; Poſſet ingredi Monaſteria Monialium vir probus, qui in ſpiritualibus exercitiis Moniales inſtrueret ſine ullo periculo; nam finis legis vetantis ingreſſum, eſt, ne Moniales a ſpiritualium rerum cogitatione avocentur, & ut ſcandala, & pericula removeantur, ut habetur in Bulla Gregor. XIII. Similiter ſi prohibeatur Scholaribus ſerico uti, ne exhauriantur opes paternæ, qui certo ſcit opes paternas non idcirco minui, poſſet ſerico uti ſine licentia; quod ſane ſcandaloſum eſſet, quamvis ab aliis ſciatur, finem legis pro eo ceſſare. Præterea liceret etiam fornicatio, quando ceſſaret finis legis illam prohibentis, videlicet ſi nullum ſit periculum malæ educationis prolis.

Probatur demum a priori hæc ſententia, quia nunquam ceſſare poteſt finis adæquatus legis in caſu particulari; Legislator enim vult, legem ſervari, etiam quando ceſſat finis adæquatus immediatus, ob finem univerſaliorem, & mediatum, qui eſt, ut partes conformentur toti, quando ſine incommodo, & peccato ſervari poteſt lex; hic enim finis eſt honeſtiſſimus, idque expedit bono publico, ne leges paſſim violentur.

VII. Hinc reſpondetur rationibus contrariæ ſententiæ: Nam quando ceſſat finis legis in totum, aut pro aliquo tempore, aut ſimpliciter, ideo ceſſat tunc obligatio legis, quia non remanet ille alius finis univerſalior, quod partes conformentur toti, quod bono publico expedit, & bono privato non nocet: Contra vero hic finis remanet in caſu noſtro; & ideo in caſu noſtro remanet anima legis, quæ obligat ſubditos, videlicet ratio, ſeu finis legis univerſalior, & mediatus. Adde, quod quando ceſſat finis legis pro tota Communitate, ceſſat non negative, ſed contrarie; non quia ſit peccatum id, quod præcipitur, ſed quatenus injuſte præcipitur: Verbi gratia, ſi imponatur tributum, vel jejunium præciſe ob aliquam neceſſitatem, puta ad reparandam inundationem fluminis, ſi ſtatim ceſſet ea neceſſitas, ceſſat obligatio, quia injuſta eſſet lex iſta, quæ imponit tributum ob neceſſitatem non exiſtentem; Et jejunium licet poſſit a Legislatore intendi propter ejus honeſtatem, at cum præciſe ob neceſſitatem urgentem imponatur, ceſſante tali neceſſitate eſt inutile ad talem finem; & conſequenter injuſte præciperetur in ordine ad talem finem; & per accidens eſt ad rationem legis, quod jejunium ſit utile ad alios fines non intentos a lege.

Ad primam paritatem correctionis fraternæ reſpondet Covar. dicendo, legem naturalem correctionis fraternæ eſſe latam in bonum privatum ſingulorum; unde ſi alicui non eſt utilis, quia non eſt ſpes emendæ, relate ad illum non obligat: Contra leges humanæ feruntur in bonum Communitatis, itaut obligent, etiamſi alicui privato ſint noxiæ, ut leges tributorum, & leges taxantes taxam pretii: ergo quamvis relate ad aliquem particularem ceſſet finis legis, quia non ceſſat relate ad bonum Communitatis, adhuc obligat in eo caſu particulari. Immo hinc pro hac ſententia bene arguitur a pari dicendo: Non minus lex debet eſſe utilis, quam debet eſſe ex fine honeſto, qui ſit anima legis; ſed quamvis lex alicui particulari ſit noxia, adhuc illum obligat, ſi lex ſit utilis Communitati; ergo quamvis relate ad aliquam particularem perſonam ceſſet finis legis, adhuc illam obligat, ſi non ceſſet finis legis relate ad totam Communitatem.

Reſpondet ſecundo Merol. cap. 17., legem correctionis fraternæ eſſe poſitivam, quæ non obligat ſemper, & ad ſemper, ſed pro determinatis circumſtantiis, quando

do ſcilicet eſt proximo proficua: Sicut lex eleemoſynæ obligat ad dandum pauperi extreme indigenti eleemoſynam illi proficuam; aliter non obligat; E contra lex, ſeu præceptum negativum obligat etiam in circumſtantiis, in quibus ſervari poteſt ſine peccato, niſi aliud ſuadeat Epikeja.

Ad ſecundam paritatem reſpondetur, quod ſicut lex aliquando eſt diviſibilis ratione materiæ; ita ut ſi duo præcipiat, & alterum evadat inutile Communitati, alterum remaneat utile, tunc ſolum obliget ſecundum id, quod eſt Communitati utile; ita obligat diviſibiliter relate ad Communitatulas; unde ſi uni Provinciæ lex ſit utilis, non alteri, illam dumtaxat obligat: Contra vero, non obligat diviſibiliter relate ad perſonas particulares, quia eſſentialiter lex reſpicere debet Communitatem.

VIII. Hæc diximus ad ſtabiliendam communem ſententiam, quod ceſſante negative fine legis in particulari non ceſſet lex. Qui tamen oppoſitam ſententiam tuentur, dicunt ad paritatem correctionis fraternæ, non dari manifeſtam diſparitatem neque a Covar., neque a Merol.; quia lex correctionis fraternæ etiam eſt in bonum Communitatis, & obligat, quamvis ſit oneroſa, & ſit damnoſa corrigenti, ſi ſit ſpes emendæ; Unde ſi non obligat ceſſante ſpe emendæ, ideo eſt, quia ceſſante fine legis in particulari ceſſat lex. Præterea ſicut quia lex poſitiva correctionis fraternæ tantum obligat in circumſtantiis, in quibus non ceſſat finis correctionis; ita aliæ leges poſitivæ non obligant, niſi in circumſtantiis, in quibus non ceſſat finis talium legum; nec eſt ratio, cur non idem dicatur de lege negativa.

Ad rationem a priori reſpondent, legem, & Legislatorem non habere finem illum univerſaliorem, & extrinſecum, quod pars conformetur toti, quando ceſſat finis immediatus legis in caſu particulari; Nam hoc non eſt utile, ſed damnoſum communitati, eo quod ſingulos obliget, & aggravet in caſu, quo ceſſet finis legis abſque ulla utilitate; cum non obtineatur in eo caſu finis directus a lege intentus, ratione cujus lex ſubſiſtit; Hinc dicunt, ceſſante fine directo, & immediato legis, ceſſare animam legis, & ſic legem non obligare; quia ſi præciſe obligaret, ut pars conformetur toti, eo ipſo obligaret ſingulos ſine ulla utilitate, aut bono communitatis; non enim eſt bonum Communitatis, quod pars conformetur toti, quando in parte ceſſat ratio, cur toti conformetur, & nullum adeſt ſcandalum; Aliter etiam præceptum correctionis fraternæ deberet obligare ſemper, ut pars toti conformetur.

IX. Ad primam rationem reſpondent, verum quidem eſſe, quod finis legis prohibens arma ſit vitatio rixarum, quæ communiter contingunt; at ſi hic, & nunc ceſſet periculum rixarum, ceſſat relate ad hunc caſum ratio legis; ſicut finis correctionis fraternæ eſt emendatio delictorum, quæ communiter contingunt, ſeu ut vitetur perſiſtentia in delictis, quæ perſiſtentiæ communiter contingunt præciſa correctione fraterna; & tamen ſi hic, & nunc aut non ſit delictum, aut non ſit ſpes emendæ, ſeu ſpes, quod frater non perſiſtat in delicto, ceſſat relate ad hunc omnino finis legis, & ideo lex non obligat: Et idem dicas de præcepto eleemoſynæ.

Ad abſurda, quæ adducuntur, reſpondent intrepide, quod iis caſibus, in quibus ceſſat adæquatus finis, & ceſſat ſcandalum, ceſſet etiam legis obligatio. Sed negant, in omnibus iis caſibus vel adæquatum finem legis, vel ſcandalum ceſſare. Quomodo enim ceſſaret ſcandalum, ſi vir probus ſine licentia ingrederetur Monaſteria Monialium, præciſe quia ceſſat finis ille intentus a Legislatore? Fornicatio ceſſante illo fine malæ educationis prolis eſt illicita, cum non ceſſet alius finis prohibitionis; Etenim natura ſua fornicatio eſt intrinſece mala, quia aliter quilibet neglecto contractu matrimoniali facile fornicationi incumberet contra finem naturæ rationalis ad cœleſtia capeſſenda creatæ. Demum finis prohibendi lectionem librorum hæreticorum non eſt ſolum ad vitandum periculum ſubverſionis, ſeu ad ſecuritatem legentium; ſed etiam ſolet eſſe (quamvis non ſemper, ut advertit Caramuel contra Dianam) ad punitionem Auctoris; Quod ex eo conſtat, quia incurrit excommunicationem, qui legit librum Hæretici ex profeſſo de Religione tractantem, quamvis nullum errorem contineat, ut habetur in Regulis Indicis. Tertius finis ſolet eſſe, præter ſecuritatem legentium, etiam ſecuritas aliorum, in quorum manus liber poteſt pervenire. Unde Nazianzenus dixit, Hæreticorum libros tanquam aſpidum ova eſſe perdendos, ad ſecuritatem ſcilicet totius Reipublicæ. Quartus finis eſſe poteſt, ne aliquis ſe decipiat, dum invincibiliter putat ſe ſecurum; cum revera non ſit ſecurus. Quare dicendum cum ſententia communiori contra

non-

nonnullos paucos, nulli quamvis docto, & ſancto licere lectionem librorum prohibitorum, quia non ceſſat finis adæquatus legis reſpectu talis lectoris: Immo etiam nuda iſtorum librorum retentio eſt peccaminoſa, ut conſtat ex theſi 45. ab Alex. VII. proſcripta, quæ habet: *Libri prohibiti, donec expurgentur, poſſunt retineri uſquedum adhibita diligentia corrigantur*. Et idem dicas de ſimilibus legibus; Negatur tamen, quod ſi finis adæquatus legis ceſſaret reſpectu perſonæ particularis, ſcandaloſum eſſet legem non ſervare, ſi omnibus idipſum conſtaret, quod ideo lex non ſervatur, quia ceſſat pro tali perſona finis legis adæquatus; Quomodo enim poteſt ſcandalum parere, ſequi opinionem probabilem? Poſſet tamen Legislator ſequens opinionem contrariam probabiliorem, tranſgreſſorem hunc ſuæ legis punire.

ARTICULUS VI.

De Ceſſatione finis legis contrarie; ubi de Epikeja.

I. Quid ſit Epikeja, & quomodo ea utendum, quando finis legis ceſſat contrarie?

II. Epikeia habet etiam locum, quando actus præceptus eſt arduus, quamvis non ceſſet contrarie finis legis.

III. Finis legis ceſſat negative, quando in caſu particulari ceſſat ratio Legis, quæ tamen ſine incommodo ſervari poteſt; at ceſſat contrarie, ſi ſine gravi incommodo ſervari non poſſet.

IV. Ad uſum Epikeiæ ſatis eſt probabilitas excuſationis, eſto non detur evidentia; Dubium tamen de excuſatione non eſt ſatis ad talem uſum.

V. Locum habet Epikeja non ſolum quando probabile eſt, quod non potuerit in tali caſu Legislator obligare, ſed etiam quando probabile eſt, quod noluerit.

VI. Quid ſi lex ſit ardua, ac dubitetur, num voluerit pro tali caſu obligare Superior, qui conſuli non poſſit? Num ea dicenda ſit lex dubia, quæ non obliget?

I. DIximus, Epikejam, ſeu æquitatem idem ſonare, ex Ariſtot. 1. Ethic. 10., ac legis emendationem, ſeu benignam legis interpretationem; Cum enim lex reſpiciat caſus communiter contingentes, relate ad quos eſt juſta, & poſſit accidere caſus, relate ad quem lex ratione circumſtantiarum ſit iniqua; (unde finis legis ceſſet contrarie, puta ſi reddendus ſit gladius Domino furioſo, qui eo abuſurus ſit in ſui, vel aliorum perniciem) idcirco in tali caſu Epikeja emendat legem univerſalem reſtitutionis, & dictat, gladium non eſſe reſtituendum; quia noluit, & ſæpe non potuit pro tali caſu Legislator obligare ad reſtituendum alienum.

II. Quæritur nunc primo, Utrum tunc ſolum habeat locum Epikeja, quando lex in aliquo caſu particulari ita deficit, ut illam ſervare ſit peccatum, (ut in caſu adducto, ſi reddatur gladius Domino furioſo) an poſſit etiam habere locum in alio caſu, in quo illam ſervare non eſſet malum; Verbi gratia ſi præcipiatur jejunium, & non poſſit aliquis ſine gravi incommodo, poſſit tamen ſine peccato jejunare.

Reſpondeo, Cajet. putare, quod Epikeja habeat locum dumtaxat, quando ſervare legem eſt peccatum, ſeu quando finis legis ceſſat contrarie: Cum enim Epikeja idem ſit, ac legis emendatio, quatenus in caſu particulari peccat lex præcipiens in univerſali, quia hic, & nunc præciperet malum, unde lex eſſet corrigenda; ideo tunc Epikeja habet locum, quando ſervare legem eſt malum, ſeu peccatum. Sed communis ſententia cum Suar. lib. 6. cap. 7. docet, ſæpe etiam excuſari hominem a legis generalis obſervatione ratione Epikejæ, etiamſi actus præceptus non ſit malus, dummodo ſit adeo gravis, ut rationabiliter putetur noluiſſe Legislator, etiamſi potuiſſet, lege illa univerſali hunc caſum comprehendere; ut dictum eſt de præcepto jejunii, quod non obligat in caſu gravis incommodi, quamvis aliquando poſſet homo etiam cum gravi incommodo jejunare ſine peccato cedendo juri ſuo. Ratio eſt, quia non ſolum Legislator inique ageret præcipiendo ſua lege univerſali actum de ſe bonum, etiam pro circumſtantiis, in quibus eſſet malus, ſed etiam ſæpe inique, & inhumaniter ageret, ſi vellet hujuſmodi actum præcipere, etiam pro circumſtantiis, in quibus eſſet nimis oneroſus operanti; præciperet enim quando, vel quomodo non debet, ſeu cum majori rigore, quam par eſt; quod non eſt præſumendum de Legislatore, qui non ſolum debet recta, ſed etiam recte præcipere: Unde in utroque caſu lex peccaret, atque adeo in utroque caſu habet locum Epikeja, ſeu emendatio legis; Lex enim generalis videtur comprehendere quemcumque caſum particularem, & ſic peccaret comprehendendo ta-

talem caſum; Epikeja vero, ſeu virtus æquitatis peccatum hoc legis emendat, excipiendo caſum, qui ratione circumſtantiarum excipiendus eſſet; quod non potuit expreſſe facere Legislator, cum non poſſit ad omnes caſus particulares deſcendere.

III. Hinc dixit D. Th. 2. 2. quæſt. 120. art. 1., & 2. munus Epikejæ eſſe, prætermiſſis verbis legis, intentionem Legislatoris ſequi, moderando, & interpretando legem eo modo, quo ipſe Legislator in talibus circumſtantiis rogatus eſſet moderaturus, & interpretaturus legem ſuam. Ex quo apparet, in quo ſenſu verum ſit, quod ceſſante fine legis negative, poſſit ratione Epikejæ ceſſare obligatio legis: Nam in eo caſu, in quo ceſſaret negative finis legis, & ceſſaret ſcandalum, ſed nimis gravis eſſet alicui obſervantia legis, rationabiliter creditur, quod noluerit Legislator pro tali caſu obligare; unde ratione talis gravis incommodi ceſſaret finis legis etiam contrarie; & ſic habet locum Epikeja. Exempli gratia, ſi prohibeatur ſub pœna excommunicationis extractio librorum ex Urbe ſine licentia, idque ad eum finem dumtaxat, ne inter illos reperiatur aliquis prohibitus, & mihi certum ſit, librum, quem extraho, non eſſe prohibitum, & ſimul ſit valde oneroſum expectare, quouſque licentia obtineatur, poſſum ratione Epikejæ librum extrahere, benigne interpretando mentem Legislatoris, quod noluerit, quamvis potuiſſet, hunc caſum comprehendere; Ceſſaret autem in tali caſu finis legis non ſolum negative, ſed etiam contrarie, ratione incommodi in expectanda licentia, quatenus peccaret lex, ſi talem caſum comprehenderet: Quod ſi ſine ullo incommodo poſſem licentiam obtinere, tunc diceretur ceſſare finis legis ſolum negative, & juxta communiorem ſententiam non poſſet ſine licentia talis liber, etiamſi eſſent Biblia Sacra, extrahi, quia præſumitur, quod Legislator voluerit obligare ad petendam licentiam pro quocumque libro, etiam Sacro, quando ea poteſt ſine incommodo obtineri; tum ut omnes ſubeant idem onus legis, & pars conformetur toti; tum ad vitandum periculum, ne aliquis decipiatur credens ceſſare finem legis adæquatum, cum ſæpe non ceſſet.

IV. Quæritur ſecundo, Utrum ad utendum Epicheja requiratur certitudo, an ſatis ſit probabilitas excuſationis?

Reſpondeo, certum eſſe primo, quod ſi caſus aut certo, aut probabiliter, aut etiam ſub dubio invincibili non contineatur verbis legis, lex non obliget, quia ad obligandum requiritur certitudo legis comprehendentis caſum; Quoties enim dubitatur, an pro aliquo caſu lata ſit lex, melior eſt conditio libertatis, quæ eſt in poſſeſſione. Certum eſt ſecundo, quod ſi caſus comprehendatur quidem verbis legis, ſed ratione circumſtantiæ ſit manifeſte malus, ut eſt reſtitutio gladii Domino furioſo, non requiratur licentia, ſeu auctoritas Superioris ad legem non ſervandam; quia lex non poteſt ad malum obligare, & in manifeſtis non opus eſt interpretatione, ſed excuſatione, ut loquitur D. Th. 2. 2. quæſt. 120. art. 1., & 2. Certum eſt tertio, quod ſi caſus comprehenſus verbis legis procul dubio ſit adeo gravis, ut manifeſtum ſit Legislatorem noluiſſe illam extendere ad talem caſum, quamvis poſſit ſubditus ſine peccato talem legem obſervare, poteſt etiam ſine licentia Superioris propria auctoritate legem non ſervare; quia cum manifeſtum ſit, legem non obligare, manifeſtum eſt ſubditum non peccare illam non ſervando.

His poſitis, ad quæſitum dico, quod ſi probabiliter tantum credatur Legislator aut non potuiſſe, aut noluiſſe in tali caſu verbis legis comprehenſo obligare, poſſit etiam ſubditus licite in eo caſu legem non ſervare. Ratio eſt, quia unuſquiſque poteſt licite operari ſecundum opinionem probabilem, etiam relicta probabiliori, ut hic ſupponimus. Unde id verum eſt, non ſolum ſi ſubditus habeat formidinem de oppoſito, ſed etiam ſi detur ex altera parte probabilitas, immo major probabilitas, quod Legislator potuerit, ac voluerit ad talem caſum obligare, ut docet Suar. lib. 6. de Legib. cap. 8. num. 3., & tom. 5. in 3. part. diſp. 40. ſect. 5. num. 6. ac Sanch. lib. 1. cap. 9. num. 14., & lib. 6. cap. 3. num. 7. Sicut enim poteſt quilibet ſequi opinionem probabilem, verbi gratia tacendo circumſtantiam peccati variantem ſpeciem in Confeſſione, ne revelet complicem, omiſſa opinione probabiliori, quod teneatur ex præcepto Divino illam circumſtantiam aperire, etiamſi complex revelandus ſit; ita poteſt ſequi opinionem probabilem, quod noluerit Legislator pro tali caſu obligare, relicta opinione probabiliori, quod voluerit.

Neque dicas, in caſu noſtro eſſe in poſſeſſione legem ipſam, quæ clare comprehendit hunc caſum, & dubitari, an Legislator

lator voluerit pro eo caſu obligare. Nam verum quidem eſt, quod ſi dubium eſſet negativum, ſtandum eſſet pro lege, quæ ſtat in poſſeſſione, & ſic ſubditus teneretur obedire; At quando dubium eſt poſitivum, ſeu quando eſt probabilitas, quod noluerit Legislator obligare, poteſt ſubditus hanc opinionem, dummodo ſit vere

babilis, ſequi, relicta probapoteſt, ut diximus, ex opiili tacere circumſtantiam vaem, ne revelet complicem, ne oppoſita probabiliori; quams comprehendatur verbis legis aperiendas circumſtantias mun. Quare ſi aliqui Doctores ionem probabilem dicant nolem obligare ad miſſam aun tali incommodo, verbi graa te conficiatur pedibus iter iorum ad illam reperiendam, i Doctores ſuſtineant oppoſilicite miſſam non audire, s illam ex ſupererogatione audire, & ... ultius ſit opinionem probabiliorem ſequi.

V. Vaſq. part. 2. diſp. 176. cap. 3. putat, quod in primo modo Epichejæ, ſeu quando caſus excipitur ex defectu poteſtatis in Superiore, tunc ſi habeatur judicium probabile, quod non detur talis poteſtas, poſſit ſubditus uti Epicheja ſine recurſu ad Superiorem; quia in tali caſu interpretatio poteſtatis non eſt petenda a Superiore, ſed a Doctoribus, & a principiis Theologiæ, & juris: At in ſecundo modo Epichejæ, quando ſcilicet caſus excipitur ex voluntate Superioris, tunc ſi ſolum judicium probabile detur, quod Superior noluerit pro tali caſu obligare, teneatur ſubditus ad Superiorem recurrere, ut explicet mentem ſuam, aliter tenetur legem ſervare. Ratio eſt, quia ſi certa eſt lex comprehendens hunc caſum, & ſolum habetur judicium probabile, quod Legislator nolit in hoc caſu obligare, præferenda ſunt verba legis, quæ jus ſuum obligandi poſſident; aliter infinita ſequerentur incommoda.

Suar. tamen loc. cit., & Merol. cap. 8. num. 40. docent, in utroque caſu Epichejæ ſatis eſſe opinionem probabilem ad excuſandum ſubditum a legis obligatione, ſi non poſſit hic Superiorem conſulere de ejus voluntate; quia univerſim judicium probabile ſufficit in rebus moralibus ad prudenter, & conſequenter ad licite operandum; Etenim alius operandi modus eſt ultra humanam conditionem, & prudentiam; cum fere omnis cognitio humana, præſertim in agibilibus, ſit ſolum conjecturalis. Ad rationes in contrarium negat Suar., ullum hinc inconveniens ſequi, niſi forte abuſum operantis; immo multo majora ſequerentur abſurda, ſi non poſſet homo in agibilibus ſequi opinionem certo probabilem. In dubio autem negativo, non in poſitivo, melior eſt conditio poſſidentis, ut diximus. Quare ſicuti ſi certa ſit obligatio audiendi, verbi gratia, miſſam, ſatis eſt opinio probabilis, quod ſatisfeceris, aut quod ſic, vel ſic ſatisfacias; ita quamvis certe verba legis hunc caſum comprehendant, ſatis eſt opinio probabilis, quod Legislator nolit pro tali caſu te obligare, ut non tenearis: Verba enim legis ſine intentione Legislatoris non obligant; Circumſtantiæ autem occurrentes ſæpe ſuadent, quod aliquis caſus non comprehendatur ex vi verborum legis ſub intentione Legislatoris, quamvis comprehendatur ſignificatione verborum.

Docet autem jure merito Suar. lib. 6. cap. 9. num. 9. cum Cajet. contra nonnullos Canoniſtas apud Merol. n. 48., quod quando poteſt conſuli Superior, non ſit utendum judicio probabili de voluntate Legislatoris eximendi a lege hunc caſum; tum quia hic eſt uſus piorum, & prudentium; tum etiam quia inordinatum eſt uti conjecturis, & propter illas ſolas relinquere verba legis, ubi poteſt certo conſtare de voluntate Legislatoris.

VI. Quæritur tertio; An in dubio, num voluerit Legislator aliquem caſum ſua lege generali comprehendere, teneatur ſubditus legem ſervare?

Reſpondeo, certum eſſe apud omnes, quod in dubio debeat conſuli Legislator, ſi poteſt; aliter ſervanda lex ſit; quia in tali dubio melior eſt conditio legis poſſidentis. Quod ſi Superior conſuli non poſſit, alii cum Sylveſt., Cordub. Henr. apud Merol. num. 5. putant dari locum Epichejæ; quibus conſentit Sal. tract. 8. diſp. 25. num. 290., & Tambur. lib. 1. cap. 3. §. 7. V. *Epicheja*, ſi gravis, & oneroſa ſit legis adimpletio; quia benignitas Legislatoris non fert, quod ſubditus obligetur cum tanto onere in caſu dubio; nimis enim durum videtur obligare homines legibus non certis. Communis tamen ſententia apud Pal. lib. 1. diſp. 3. punct. 8., docet legem ſervandam eſſe, & Suar., Sanch. Vaſq. do-

docent, Sylveſt.. Cordub., & Henr. contrarium opinantes intelligendos eſſe de dubio poſitivo, ſeu quando eſt probabile judicium, quod legislator noluerit talem caſum comprehendere; quamvis Sal., & Tambur. loquantur ſolum de dubio negativo. Ratio communis doctrinæ eſt, quia poſſeſſio ſtat pro lege certe comprehendente ſuis verbis talem caſum, & dubium eſt, an Legislator noluerit, aut non potuerit ad id obligare. Sic conjux, verbi gratia, dubitans de obitu prioris conjugis tenetur reddere debitum præſenti conjugi, quia jus præſentis conjugis eſt certum, & dubium eſt, an ſit illicita redditio debiti ratione conjugis ſuperſtitis; prævalet enim jus certum tali dubio: Cum hoc tamen bene ſtat, quod ſi adimpletio legis ſit admodum oneroſa, poſſit ex hoc capite dari locus Epichejæ, ſi prudenter exiſtimetur, quod nolit cum magno incommodo Legislator in caſu dubio obligare.

Neque dicas; Quotieſcumque lex eſt dubia, non obligat; ergo ſi dubium ſit, an hic caſus lege comprehendatur, nec datur obligatio pro tali caſu; quia dubitatur hic, & nunc de lege.

Reſpondeo enim, conceſſo antecedente, nego conſequentiam. Diſparitas eſt, quia ſi datur dubium de tota lege, non poſſidet lex, ſed libertas, unde in dubio melior eſt conditio libertatis; Contra tamen in caſu noſtro lex certe comprehendit hunc caſum, atque adeo poſſidet jus obligandi; unde in dubio, an Legislator voluerit in tali caſu obligare, ſervanda eſt lex.

QUÆSTIO VII.

De Conſuetudine.

Diximus, Conſuetudinem eſſe legem non ſcriptam, quæ longo, & continuo uſu naſcitur.; & in eo a lege ſcripta differre, quod hæc initium habeat a voluntate Legislatoris ſigno externo manifeſtata; Illa vero initium habeat ab actibus continuatis, quibus accedat ſaltem implicite Principis voluntas. Quærendum nunc primo, Quid, & quotuplex ſit conſuetudo? Secundo, Quænam ſint ejus conditiones? Tertio, Quinam valeant conſuetudinem inducere? Quarto, Quinam ſint ejus effectus? Ultimo, Quomodo abrogetur, ſeu mutetur.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex ſit Conſuetudo?

I. Conſuetudo ſumpta pro facto eſt Frequens uſus; Sumpta vero pro jure eſt Lex non ſcripta.

II. Explicatur conſuetudinis definitio, & plura inde deducuntur.

III. In quonam ea differat ab uſu frequenti, ſtylo fori, & a Præſcriptione?

IV. Conſuetudo alia eſt Canonica; alia civilis. Dividitur etiam in Communem, Nationalem, & Municipalem.

V. Necnon in eam, quæ eſt Juxta legem, Præter legem, & Contra legem.

VI. Num poſſit Conſuetudo dari contra jus Gentium?

I. Sumi poteſt conſuetudo vel pro facto, vel pro jure; Si ſumitur pro facto, prout ſumitur in cap. *De Conſtitut. in 6.*, eſt ipſe frequens uſus; Si pro jure ſumatur, eſt Lex non ſcripta, de qua in præſenti agimus.

II. Quærendum itaque primo, quomodo conſuetudo ſumpta pro jure definiatur?

Reſpondeo, communiter definiri cum Iſidor. relato in cap. *Conſuetudo, diſt.* 1., quod ſit *Jus quoddam moribus inſtitutum, quod pro lege habetur, cum deficit lex*; Alii clarius docent, eſſe *Jus rationabile legitimo tempore præſcriptum, moribuſque perfectæ Communitatis volentis ſe obligare, & Principis conſenſu inductum*. Primo debet eſſe Jus rationabile, non ſecus ac lex; nam utraque reſpicere debet bonum Communitatis, cum utraque Communitatem obliget; Quare quæ non ſunt juxta rationem, & juxta bonum Communitatis, non poſſunt conſuetudine firmari: Verbi gratia, ut notant Doctores, quod homicidæ univerſim ſola pœna pecuniaria puniantur; quod ſpurii com-

communiter ſint hæredes, ſicut legitimi. Secundo debet tale jus præſcribi tempore legitimo, quod ſæpe judicio prudentium definiendum eſt; & in dubio an ſit ſufficiens tempus elapſum, requiritur decennium. Tertio, debet induci moribus Communitatis perfectæ: Dicitur autem Communitas perfecta aliquod Regnum, Provincia, Civitas, non vero Domus privata, &c. Quarto, debet induci actibus Communitatis volentis ſe obligare, aliter conſuetudo non obligat; Sicut nec legem abrogat conſuetudo contraria legi, niſi inducatur ex intentione abrogandi legem: Quare non obligat conſuetudo recitandi ter quotidie ad ſignum publicum, Angelus Domini, vel conſuetudo ſumendi cineres primo die Quadrageſimæ, ſumendi aquam luſtralem, abſtinendi a carnibus feria quarta; Nec obligant, quæ ex mera liberalitate, & urbanitate fieri conſueverunt, ut notant Rebel., & Menoch. apud Bonac. num. 20., ex *leg.* 1., *ff. de Servitutibus*, nec quæ introducta ſunt ex devotione. Notat tamen Sot. lib. 1. de Juſtitia quæſt. 3. cap. 4., quod aliquando conſuetudo ex devotione introducta continuatur ex obligatione, vel ex nova voluntate Principis aliqualiter ſignificata, vel quia a Communitate deinde continuatur, ut obligatoria: Quænam autem ſint indicia ad diſcernendum, num conſuetudo inducta ſit ex intentione obligationis ponendæ? Explicabimus articulo ſequenti: In dubio tamen ſemper conſuetudo cenſenda eſt ex devotione, quia nemo præſumitur ſibi velle novum onus imponere, niſi id probetur. Quinto, debet Principis conſenſu induci; quia ſine voluntate Principis habentis poteſtatem ferendi, aut abrogandi leges, nulla poteſt de novo lex condi, aut abrogari: Satis autem eſt conſenſus implicitus, & voluntas illa univerſalis, quam habet Princeps, quod pro lege habeatur omnis conſuetudo rationabilis inducta a Communitate cum intentione obligationis ponendæ, aut cum intentione abrogandi legem ſuam. Quas omnes conditiones clarius examinabimus articulo ſequenti.

III. Ex dictis conſtat, in quo differat conſuetudo ab uſu frequenti, A ſtylo fori, & A præſcriptione; Differt enim ab uſu frequenti tamquam effectus a cauſa, quia uſus frequens (quæ eſt conſuetudo ſumpta pro facto) parit hoc jus rationabile, ſeu conſuetudinem ſumptam pro jure.

Differt a ſtylo fori, tanquam includens ab incluſo, quia ſtylus eſt conſuetudo ſpecialis relate ad actus judiciales, ſeu modus procedendi alicujus Reipublicæ in judiciis; unde communiter docent, ſtylum Curiæ Romanæ facere legem, ſaltem pro foro externo; quia ex frequenti uſu, quo ſe gerit Curia Romana in deciſione cauſarum, oritur obligatio ſervandi modum illum. Differt demum a Præſcriptione; quia Præſcriptio non ſemper reſpicit Communitatem, requirit bonam fidem, titulum, inducit obligationem juſtitiæ, vel ab ea eximit, non vero obligationem legalem: Secus vero conſuetudo inducit obligationem legalem, reſpicit eſſentialiter Communitatem, ſatis eſt illi pro titulo Principis conſenſus; nec requirit bonam fidem; cum poſſit Princeps interrumpere conſuetudinem, & revocare legem ſuam; ubi præſcriptio privat Dominum re propria irreparabiliter, & ideo requirit bonam fidem.

IV. Quæritur ſecundo, Quotuplex ſit Conſuetudo?

Reſpondeo, conſuetudinem dividi eo modo, quo lex, cum ſit in rigore Lex non ſcripta; Specialiter tamen dividitur primo in Canonicam, quæ Clericorum dumtaxat uſu introducta eſt; & Civilem, quæ vel laicorum dumtaxat, vel laicorum ſimul, & Clericorum uſu dimanat: tunc enim Clerici quaſi cives, & partes Reipublicæ in eam conveniunt ſimul cum laicis, & ideo dicitur Civilis conſuetudo, quæ a laicis, & Clericis provenit. Si autem conſuetudo Canonica ſit totius Eccleſiæ, & conſuetudo Civilis ſit totius Regni, dicitur jus Canonicum, vel Civile commune; Si ſit unius Provinciæ, dicitur Nationale; Si unius Civitatis, dicitur Municipale.

V. Dividitur etiam conſuetudo in eam, quæ eſt Juxta legem, Præter legem, & Contram legem. Quæ eſt juxta legem, non ponit novam legem, ſed legem illam exequitur, juxta quam eſt; non enim illam obſervat Communitas ex intentione ponendi novam legem, ſed ex intentione obediendi: Conſuetudo præter legem eſt illa, quæ novam obligationem imponit, & novam legem condit. Conſuetudo contra legem, ſi ſit contra legem humanam, illam abrogat; Si vero ſit contra legem Naturalem, & Divinam, eſt corruptela, non conſuetudo habens vim legis; quia Deus non cenſetur conſentire in abrogationem ſuæ legis per hoc, quod homines longo tempore contra illam operati ſunt, ſicut cenſetur conſentire Legislator huma-

nus; Hic enim ex repugnantia Communitatis ad obediendum legi poteſt melius diſcernere, quid expediat bono Communitatis, & ſic re melius cognita poteſt mutare legem ſuam; Deus vero legem ſuam non mutat, qui perfectiſſime cognoſcit, quid bono Creaturarum expediat.

VI. Utrum autem dari poſſit conſuetudo contra Jus Gentium? Verbi gratia, quod legatis hoſtium nullum malum irrogetur; Affirmant probabiliter Pal., & Suar., quamvis ſit moraliter impoſſibile, eo quod jura Gentium ſunt valde conſona inclinationi naturali, & ideo vix ſunt mutabilia.

ARTICULUS II.

De Conditionibus Conſuetudinis.

I. Non paucæ enumerantur conditiones ad Conſuetudinem obligatoriam inducendam requiſitæ.

II. Conſuetudo dicitur rationabilis, ſi ſit de re honeſta, & utili Reipublicæ, etiamſi conſuetudo ſit contra legem.

III. In dubio, an ſit rationabilis, in favorem conſuetudinis introductæ judicandum eſt, niſi ipſa conſuetudo a lege reprobetur.

IV. Ut Conſuetudo vim habeat legis, requiritur temporis diuturnitas, & probabiliter decennium non interruptum; ac forte quadricennium, ſi ſit contra legem Canonicam.

V. Quænam actuum frequentia requiratur ad inducendam conſuetudinem?

VI. Actus hujuſmodi debent eſſe voluntarii, & ex animo inducendi conſuetudinem eliciti, ac majori parti Communitatis manifeſti.

VII. Etiam actibus malis conſuetudo habens vim legis introduci poteſt.

VIII. Unde dignoſcatur, quod conſuetudo non ſit introducta ex devotione, aut liberalitate, ſed ex animo inducendi obligationem?

IX. Quid de conſuetudine abſtinendi a lacticiniis in pervigiliis extra Quadrageſimam?

X. Qualis conſenſus Principis requiratur, ut conſuetudo habeat vim legis?

I. Conditiones ad conſuetudinem obligatoriam inducendam requiſitæ ſunt, ut diximus, quod ea ſit rationabilis, quod longo tempore perſeveret, quod frequentibus actibus ſtabiliatur, non ex errore, aut ignorantia procedentibus, ſed voluntariis, & ex animo vel inducendi obligationem, ſi conſuetudo ſit præter legem, vel eximendi ſe ab obligatione, ſi conſuetudo ſit contra legem, & quod in eam conſentiat Princeps, ſeu Legislator; Debet etiam conſuetudo induci ab iis, qui legem ſervare tenentur, & a majori parte Communitatis.

II. Quæritur nunc primo, Quænam dicatur conſuetudo rationabilis?

Reſpondet Sanch. lib. 7. diſp. 4., Suar., Pal., Sal., & alii, dici rationabilem, ſi ſit conformis rationi, atque adeo de re honeſta, & utili Reipublicæ. Ratio eſt, quia habetur pro lege; ergo inſtar legis debet eſſe de re honeſta, & utili Reipublicæ; Quod etiam verum eſſe debet de conſuetudine, quæ eſt contra legem; quamvis enim rationabile non ſit, quod dum durat lex, conſuetudo illi adverſetur; at rationabile eſt, quod ſi multo tempore perſeveret conſuetudo, lex prior abrogetur, ne ulterius culpa progrediatur, & cives ad obſervationem rei difficilis aſtringantur.

III. In dubio autem, an conſuetudo ſit rationabilis, & bono communi expediens, præſumenda eſt ita eſſe, etiamſi contraria ſit legi; quia ſemper in favorem conſuetudinis introductæ firmandum eſt, ex Sanch. Valent. num. 5., Suar. lib. 7. cap. 6. num. 15. Niſi tamen ipſa conſuetudo a lege reprobetur, & non ſit immemorialis: Unde patet, non peccare poſteros obſervantes conſuetudinem a majoribus introductam; quamvis illi, qui conſuetudinem contra legem introduxerunt, peccarint toto eo tempore, quo conſuetudo nondum invaluit; quia quouſque conſuetudo nondum eſt præſcripta, nulla eſt ratio excuſans, ut communius cenſent cum Suar., Bonac., Pal., Sanch. lib. 7. diſput. 4. num. 14. contra Valent., Becan., Reginald. lib. 13. num. 247. Leſſ. apud Bonac. num. 45. putantes, non peccare populum, ſi ex ſufficienti cauſa nolit acceptare legem.

IV. Quæritur ſecundo, Quanta temporis diuturnitas requiratur, ut conſuetudo habeat vim legis, & legem contrariam abroget?

Reſpondeo, aliquos cum Azor., Molin., Lopez apud Sal. diſput. 19. ſect. 4. requirere decennium, ſi ſit conſuetudo præter legem, aut ſi ſit contra legem civilem; ſi vero ſit contra legem Canonicam, quadricennium. Ratio eſt, quia leges ad inducendam conſuetudinem requirunt ſolum longum tempus, ex *leg. 1., Cod. Quæ ſit*

longa conſuetudo; decennium autem in jure civili reputatur longum tempus, ex leg. *Super longi temporis*, *ff. de Præſcriptione*; in jure vero Eccleſiaſtico ad præſcriptionem contra Eccleſiam requiruntur quadraginta anni, ex Auth. *Quas actiones*, *Cod. De Sacroſanct. Eccleſ.*; Alii cum Medin., Sot., Vaſq. part. 2. diſp. 177. cap. 5. docent, diuturnitatem temporis neque jure naturali, neque civili, neque Canonico eſſe determinatam; unde determinandam eſſe arbitrio prudentium pro negotii qualitate, & pluralitate actionum. Sed probabilius Suar. lib. 7. cap. 8., Bonac. num. 31., & Pal. nu. 5. docent, univerſim ſufficere decennium propter rationem adductam; quia leges requirunt ad conſuetudinem inducendam longum tempus, & definiunt, decennium dici longum tempus: Nec lex præſcriptionis requirentis ad præſcribendum contra Eccleſiam quadricennium obligare debet in conſuetudine; cum conſuetudo, ut diximus articulo ſuperiore, non ſit præſcriptio; non enim præſcribit conſuetudo adverſus Principem, cum potius ex ejus ſaltem tacito conſenſu vim legis ſortiatur, aut legem abroget. Requiritur tamen, ut decennium non ſit interruptum, ut notant Pal., & Suar. loc. cit., nam ſi conſuetudo intra decennium interrumpitur, jam non durat decennio. Cenſetur autem interrupta, ſi a majori parte Communitatis contra conſuetudinem agatur, etiamſi unico actu fiat, aut ſi a Principe introducentes conſuetudinem puniantur.

V. Quæritur tertio, Quot actus ad introducendam conſuetudinem requirantur?

Reſpondeo, Panormit., & Azor. putare, quod ſufficiat unus actus continuatus, qui ratione continuationis æquivaleat pluribus: Leſſ. vero cap. 6. num. 45., Sylveſt., & alii apud Pal., & Sanch. lib. 4. diſp. 1. num. 22. docent, quod duo, vel tres actus ſufficiant ad abrogandam legem; præſertim ſi fiant ſciente Principe, & non contradicente, dum commode poteſt. Ratio eſt, quia ad conſuetudinem introducendam requiritur frequentia actuum, ſeu uſus crebro iteratus; quod autem bis, vel ter fit, dicitur fieri frequenter, ex cap. *Ita nos 25.*, *quæſt. 2.* Bonac. tamen, & Suar. lib. 7. cap. 10. cum Sal. diſp. 19. ſect. 8. nu. 73., Reginald. putant, in ea lege geminationem actuum vocari conſuetudinem, & frequentiam, quæ ſufficiat non ad legem inducendam, ſed ad graviorem criminis (verbi gratia, blaſphemiæ, Sodomiæ, &c.) punitionem, ad cujus effectum quælibet imperfecta conſuetudo, & aſſuefactio ſufficit; Nam ex leg. *Item*, §. *de Jurejurando*, quod ſemel, aut bis fit, non dicitur fieri frequenter; unde docent frequentem actum requiſitum ad conſuetudinem introducendam, quæ habeat vim legis, aut legem abroget, ſtabiliendum eſſe judicio prudentium; ea enim frequentia neceſſaria eſt, quæ ſufficienter oſtendat populi conſenſum, & Principis voluntatem; quæ aliquando pluribus, aliquando paucioribus actibus manifeſtantur: Quare, verbi gratia, ad inducendam conſuetudinem, quod dies aliquis colatur ut feſtus, requiruntur ſaltem decem actus, videlicet ut major pars Communitatis decem annis illum diem ut feſtum coluerit ex intentione inducendi hanc obligationem: Ad abrogandam vero legem pauciores actus requiruntur in judicio, quam extra judicium; quia quæ fiunt auctoritate publica, majorem habent vim, & efficaciam, quam quæ ſolum fiunt a communi populo.

VI. Quæritur quarto, Quales actus requirantur ad conſuetudinem ſtabiliendam?

Reſpondeo, actus hujuſmodi debere eſſe voluntarios, & ex intentione introducendi conſuetudinem: Debent etiam eſſe manifeſti majori parti Communitatis, quia cum conſuetudo habeat vim legis, nec indigeat promulgatione, ſequitur, quod debeat de ſe eſſe manifeſta. Ceterum certum eſt apud omnes, quod actus hujuſmodi debeant eſſe liberi, & voluntarii. Ratio eſt, quia ſi per vim, aut metum gravem cogatur Communitas ad aliquem actum longo tempore, conſuetudo habens vim legis non introducitur; quia non præſumitur, quod Communitas velit ſtabilire jus actibus ita ſibi repugnantibus, ſeu quod actus illi fiant ex intentione inducendi obligationem: Pariter ſi fiant hujuſmodi actus ex ignorantia, aut errore circa ſubſtantiam conſuetudinis, nec poſſunt conſuetudinem introducere; quia nihil magis voluntati contrarium, quam ignorantia, & error: Quare ſi ignoret populus aliquam legem, & contra illam operetur longo tempore, non dicitur abrogata illa lex, cum non operatus ſit populus contra legem ex intentione abrogandi illam: Et e contra ſi falſo credat aliquam legem dari, & illam obſervet, non inducit conſuetudinem obligantem; quia tales actus non præceſſerunt ex intentione ponendi novam obligationem, & ſtatuendi novam legem,

ſed ex intentione ſervandi legem falſo creditam.

Quod autem actus requiſiti ad conſuetudinem ſtabiliendam debeant eſſe ex intentione introducendi conſuetudinem, Probatur, quia conſuetudo ſuſcipitur pro lege; ergo ſicut ad legem ferendam requiritur in Legislatore voluntas obligandi ſubditos, ita ad conſuetudinem introducendam requiritur voluntas illam introducendi ut obligatoriam, ſi ſit præter legem; vel ut eximentem ab obligatione legis, ſi ſit contra legem: Lex enim obligat juxta intentionem Legislatoris, & conſuetudo juxta intentionem populi, ut communiter docent cum Sal., Bonac., Vaſqu., Pal. num. 12.

VII. Ex quibus deducitur, quod conſuetudo præſcribens contra legem, quam abrogat, poſſit conſtare actibus malis legi contrariis elicitis ex intentione abrogandi legem, ut docent communiter apud Sal. ſect. 5. Quamvis aliquando poſſit etiam conſtare actibus non peccaminoſis; quando ſcilicet excuſantur a tranſgreſſione legis ob magnam difficultatem, qui illam non obſervant, intendentes illam abrogare; quæ intentio ſatis conjicitur ex ipſa frequentia actuum, ex Suar. apud Bonac. numer. 17.

VIII. Difficultas eſt, quomodo cognoſcatur, quod conſuetudo introducta ſit ex animo inducendi obligationem, vel ſolum ex devotione, aut liberalitate?

Reſpondeo, prudentis judicio id decernendum ex aliquibus conjecturis adductis a Suar. lib. 7. cap. 15. num. 23. Prima eſt, ſi conſuetudo ſit rei gravis, & difficilis, & tamen communiter a populo ſervetur, ſignum eſt, quod ex animo inducendi obligationem introducta ſit talis conſuetudo; quia non facile habetur uniformitas populi in actibus difficilibus ſine ulla obligatione. Secunda, ſi populus ſcandalizetur a non obſervantibus conſuetudinem, & viri timorati male de iis ſentiant. Tertia, ſi iſtos Prælati, & Superiores puniant. Quarta, ſi talis conſuetudo multum conferat Reipublicæ. In dubio tamen, ut diximus, ſemper præſumenda eſt conſuetudo ex devotione, non ex obligatione inducta eſſe; quia nemo præſumitur velle ſibi onus imponere, niſi id conſtet. Unde in dubio num conſuetudo obliget ſub mortali, an ſub veniali? cenſendum eſt obligare ſub veniali.

IX. Ex his principiis deducunt aliqui, conſuetudinem abſtinendi a lacticiniis in vigiliis infra annum multis in locis eſſe obligatoriam; nam damnata eſt ab Alex. 7. propoſitio illa dicens: *Non eſt evidens, quod conſuetudo non comedendi ova, & lacticinia in Quadrageſima obliget*; ergo cum eadem videatur eſſe multis in locis conſuetudo abſtinendi a lacticiniis in Quadrageſima, & in vigiliis extra Quadrageſimam, utraque videtur eodem modo dicenda obligatoria: Sicut ex communi ſenſu fidelium obligatoria eſt ex conſuetudine vigilia Pentecoſtes, Sancti Joannis Baptiſtæ, Omnium Sanctorum, Sancti Laurentii, &c., & jejunium quatuor temporum. Aliqui tamen docent, quod conſuetudines univerſales ab immemorabili in Eccleſia retentæ auctoritate Apoſtolica inſtitutæ ſint, juxta illud Auguſt. contra Donatiſtas cap. 24. *Quod univerſa tenet Eccleſia, nec Conciliis inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt, nonniſi auctoritate Apoſtolica traditum rectiſſime creditur*; talis eſt conſuetudo Eccleſiæ Latinæ conſecrandi in Azymo, proferendi in conſecratione, & in baptiſmo verba conſueta, de quibus non reperitur præceptum ſcriptum; Sicut etiam conſuetudo admiſcendi aquam cum vino in conſecratione Calicis; de quo habebatur obligatio ante omnes Canones, ut notat Suar.; Sicut etiam ante Tridentinum conſuetudo confitendi mortalia ante ſumptionem Euchariſtiæ obligabat.

Ex quibus corruit doctrina nonnullorum falſo dicentium, nullam conſuetudinem eſſe obligatoriam, eo quod de nulla conſtare poſſit, quod non inceperit ex errore putantium, ſe ad id teneri: Nam quoties adſunt motiva conſtituentia plenam probationem obligationis, cujuſmodi ſunt firma perſuaſio fidelium, & omnium Doctorum, tunc obligatio ſubſiſtit, etiamſi revera id ſit falſum: Sicut quilibet, verbi gratia, tenetur revereri hunc, quem ex motivis ſufficientibus credit eſſe patrem ſuum; quamvis revera forte non ſit ejus filius. Et ratio a priori eſt, quia in Moralibus, ut habeatur certitudo moralis, non requiritur demonſtratio; unde ſicut non deſtruit certitudinem moralem, quod Petrus ſit filius Franciſci per hoc, quod non poſſit probari, quod non ſit filius alterius, ita non deſtruit certitudinem moralem, quod conſuetudo, verbi gratia, abſtinendi a lacticiniis in Quadrageſima ſit obligatoria, ex hoc, quod non poſſit probari, quod talis conſuetudo non inceperit ex errore putantium ſe eſſe obligatos. Utrum autem

ſit

ſit pariter obligatoria conſuetudo abſtinendi ab ovis, & lacticiniis etiam in Vigiliis infra annum, & in quatuor anni temporibus? Fuſe perpendimus in Trutina exponendo theſim trigeſimam ſecundam ab Alex. VII. proſcriptam: ubi diximus, quod in iis regionibus, ubi conſuetudo iſthæc eodem modo viget ac in Quadrageſima, pariter ibi ſit evidenter obligatoria propter eaſdem rationes. Et Diana in ſumma V. *Jejunium* num. 56. diſerte docet, in Sicilia h. m. conſuetudinem videri gravem, & receptam ſub mortali apud Regulares. Quamvis enim theſis proſcripta ſolum loquatur de conſuetudine abſtinendi ab ovis in Quadrageſima, eo quod talis conſuetudo ſit univerſalis pro tota Eccleſia, non proinde ſit quod non ſit pariter obligatoria conſuetudo abſtinendi ab ovis in aliis vigiliis, ubi ea characteres omnes habet obligationis inſtar conſuetudinis in Quadrageſima. Immo ex eo quod theſis proſcripta loquatur de conſuetudine in Quadrageſima, luculenter infertur, quod idem ſentiendum ſit de conſuetudine in aliis Vigiliis, ubi ea ſimiles habeat characteres; ut explicavimus in Expoſitione primæ theſis ab Alex. VII. confixæ num. 6.

X. Quæritur ultimo, Quinam conſenſus Principis requiratur, ut conſuetudo habeat vim legis?

Reſpondeo, Bonac., Azor., Pal., Sanch. lib. 7. diſp. 4. ex D. Tho. velle, quod ſatis ſit conſenſus genericus Legislatoris Supremi juridicus, ſeu qui in jure jam expreſſus eſt; nam in cap. final. *de Conſuetudine*, & in leg. *De quibus*, ff. *De legib.* dicitur conſuetudo rationabilis, & legitime præſcripta legi derogare poſſe. Ratio eſt, quia ſi Pontifex, & Princeps ſupremus lege ſua ſtabiliant, ut conſuetudo quælibet rationabilis, & longæva habeat vim legis, jam ſufficienter approbant omnem hujuſmodi conſuetudinem; ſed de facto id ſtabilitum eſt non ſolum in jure Civili in leg. *De quibus* ff. *De legibus*, ſed etiam in jure Canonico in cap. ultimo, *De conſuetudine*; ergo non requiritur alius conſenſus. Aliqui tamen cum Vaſq., & Leon. putant requiri etiam conſenſum perſonalem ſaltem tacitum, & virtualem proprii Principis; unde putant requiri, quod Princeps habeat actualem notitiam hujus conſuetudinis, & ſaltem tacite illam approbet per hoc, quod non repugnet, cum facile poſſit. Ratio videtur eſſe, quia non omnes conſuetudines a Principe approbantur; multæ enim ſolum permittuntur. Sed reſpondetur, vi legum dictarum approbari generatim omnes conſuetudines rationabiles, atque adeo iſtas omnes habere vim legis, permitti vero dumtaxat conſuetudines irrationabiles, & idcirco iſtas non habere vim legis.

Oppones: hinc ſequeretur, quod conſuetudines omnes hæreticorum de facto abrogarint leges Eccleſiaſticas; unde iſti non peccent non ſervando feſta, jejunia, impedimenta matrimonii jure Eccleſiaſtico inducta, & alia hujuſmodi, ſi contrariam habeant conſuetudinem.

Reſpondeo tamen negando ſequelam; quia relate ad hæreticos non ſolum non habetur conſenſus Pontificis approbativus ſuarum conſuetudinum, ſed illæ reprobantur; Nam ut loquitur Leſſ. apud Gobat. tract. 9. cap. 1. ſect. 8., non præſumitur Pontifex conſentire in conſuetudines hæreticorum, aut eximere illos a communi lege, cum ſint rebelles Eccleſiæ; nec ullum hac in re favorem, aut benignitatem merentur.

ARTICULUS III.

Quinam poſſint Conſuetudinem introducere?

I. Privata perſona conſuetudinem obligatoriam inducere non poteſt, quamvis ſit Rex.

II. Cur Epiſcopus per contrariam conſuetudinem non procedit ad ſubditorum correctionem cum conſilio Capituli, prout lege olim tenebatur?

III. Neque Communitas imperfecta, ut familia, conſuetudinem inducere poteſt.

IV. Conſuetudo laicorum non obligat Clericos, nec vice verſa. At ad abrogandam legem, quæ laicis, & Clericis ſit communis, ſufficit major pars Communitatis, etiamſi ſit ſolorum laicorum.

V. Fœminæ non poſſunt ſua conſuetudine abrogare legem ſolos Maſculos obligantem. Poſſunt tamen Moniales ſua conſuetudine proprias leges abrogare.

VI. Mercatores poſſunt ſua conſuetudine abrogare leges proprias, ac veluti municipales.

I. Conſuetudo abrogans legem ab iis inducenda eſt, qui legem ſervare tenentur. Ratio eſt, quia conſuetudo abrogat legem per actus contrarios; non ſunt autem legi contrarii actus, niſi fiant

ab iis, qui legem ſervare tenentur. Conſuetudo etiam præter legem, ut vim legis habeat, ab iis introducenda eſt, qui legum ſunt capaces, ut patet; unde pueri ante uſum rationis, amentes, furioſi conſuetudinem hujuſmodi non introducunt: Sicut autem peregrini, & forenſes non ligantur loci conſuetudinibus, quia, ut ſupra diximus, non tenentur legibus loci, in quo pro majori parte anni non commorantur; ita nec conſuetudinem introducere poſſunt, quæ incolas obliget.

Quæritur primo, An poſſit privata perſona conſuetudinem introducere habentem vim legis?

Reſpondeo, certum eſſe, quod non poſſit, etiamſi poteſtatem legislativam habeat, ut Rex: Ad conſuetudinem enim conſenſus plurium, & convenientia in actibus requiritur; Unde Princeps non cenſetur præceptum imponere ſubditis, ex eo quod hoc, vel illo modo operetur: Ex quo a fortiori fit, quod nec poſſit id ſubditus; irrationabile enim eſt, quod ſubditus tranſgrediendo legem poſſit ſe ab illa eximere; facile enim induceretur ad legem violandam, ut illam excuteret: Quod argumentum non militat in Communitate, quæ non facile inducitur ad tranſgrediendam legem, ut illam abroget, ſed ideo ſæpe illam tranſgreditur, quia eſt ardua; & conveniens eſt bono publico, ut lex ardua, quam Communitas ferre non poteſt, abrogetur.

II. Dices. Epiſcopus erat obligatus procedere in correctione ſubditorum cum conſilio Capituli, ex *cap. 1. De præſcriptionibus in 6.*, & tamen conſuetudine a ſe introducta eximere ſe potuit ab hac obligatione, ex cap. *Non eſt*, *De Conſuetud. in 6.*, ergo poteſt privata perſona conſuetudinem introducere.

Reſpondeo negando conſequentiam, nam talis exemptio non eſt exemptio directa ab obligatione legis, ut notat Pal., ſed indirecta, quatenus adverſus Capitulum præſcriptum eſt, ne habeat jus conveniendi in correctione ſubditorum, & ſic ex obligatione illius legis Epiſcopus exemptus eſt per ſublationem materiæ legis; poteſt enim quilibet præſcribere adverſus jus alterius, & ſic privata perſona ponere poteſt conſuetudinem præſcriptivam juris alterius, non vero conſuetudinem legalem.

III. Quæritur ſecundo; Qualis debeat eſſe Communitas, quæ poteſt conſuetudinem legalem introducere?

Reſpondeo cum communi, non ſatis eſſe Communitatem imperfectam, ut eſt familia; ſed requiri Communitatem perfectam, ut eſt Regnum, Provincia, Civitas. Ratio eſt, quia cum conſuetudo habeat vim legis, debet poſſe introduci a Communitate, quæ habeat vim condendi leges; ſola autem Communitas perfecta, ut Reſpublica, poteſt condere leges, ut diximus quæſt. 1. art. 3.: Et quia etiam Civitates ſubditæ poſſunt de conſenſu Principis ſupremi ferre ſibi leges municipales, ideo etiam Civitates ſubditæ poſſunt introducere conſuetudines legales, quæ ſcilicet ex conſenſu tacito, aut juridico Principis vim legis habeant: Debent tamen a majori parte Communitatis introduci, ut cenſeatur tota illa Communitas in tales conſuetudines conſentire.

IV. Ex dictis ſequitur primo, quod ſi laici introducant conſuetudinem aliquam adverſus legem propriam Clericorum, non proinde eximantur Clerici ab obligatione talis legis, nec e contra. Ratio eſt, quia conſuetudo unius Communitatis non poteſt aliam Communitatem deobligare a lege propria alterius Communitatis; Laici autem, & Clerici circa leges proprias ſe habent, ut Communitates diverſæ: Contra vero, quando lex eſt communis laicis, & Clericis, ut eſt lex jejunii, feſtorum ſervandorum, &c., poſſunt laici, qui ſunt major pars Communitatis, ſua conſuetudine contraria eximere Clericos a tali obligatione. Ita Suar. lib. 7. cap. 16. num. 12. contra Paludan., & Sal. diſp. 19. ſect. 15. num. 105. putantes, quod laici faciant diverſam Communitatem a Clericis; unde ſi laici ex conſuetudine ab iis introducta tenentur jejunare, non proinde teneantur Clerici, qui non conſueverunt jejunare; Probabilior tamen videtur ſententia oppoſita Suarii.

V. Sequitur ſecundo, fœminas non poſſe ſua conſuetudine abrogare legem obligantem ſolos maſculos; ſicut non poſſunt laici abrogare leges proprias Clericorum; Poſſunt tamen fœminæ, verbi gratia Moniales, ſua conſuetudine abrogare leges proprias, aut alias inducere, ut docent communiter cum Suar., Sal., Bonac., Pal. num. 6., quia Communitas fœminarum eſt capax ferendi leges proprias de conſenſu Principis.

VI. Sequitur tertio, Communitatem mercatorum poſſe conſuetudine ſua abrogare leges proprias, & veluti municipales, aut no-

novam obligationem ſibi imponere; cum etiam talis Communitas ſit capax propriæ legis, & poſſit de conſenſu Legislatoris ſibi leges imponere, ut iidem Doctores docent.

Inquirit P. Andreas Zuccherius Soc. Jeſu in ſuis apprime eruditis, & commendatis Deciſionibus Patavinis de obligationibus Patrumfamilias Caſu ultimo Menſis Januarii, Num ſit obligatoria conſuetudo inveterata alicujus familiæ, ut quotidie ſtata hora congregetur ad quaſdam preces ſimul recitandas. Et quamvis pro parte affirmativa plura motiva adducantur; negativæ tamen merito adhæret; tum quia hujuſmodi conſuetudines non introducuntur animo ſe & alios obligandi, ſed ex mera devotione; tum etiam quia familia privata eſt quædam Communitas imperfecta, quæ conſuetudinem legalem habentem vim legis introducere non poteſt, ut notat Palaus punct. 3. num. 2. ex Suario. Etenim Paterfamilias ut talis ſolum habet poteſtatem œconomicam, non politicam; neque poteſt filiis, & aliis ſubditis legem imponere, ſed ſolum præceptum; unde conſuetudo, etiam ut conjuncta cum Patrisfamilias auctoritate, vim legis non habet.

ARTICULUS IV.

De Effectibus Conſuetudinis.

I. Conſuetudo inducit obligationem, abrogat legem, illam interpretatur, actum irritare poteſt, non ſecus ac lex, ac reddere aliquem inhabilem ad Beneficia.

II. Poteſt aliqua conſuetudo obligare ſolum ad pænam, & non ad culpam.

III. Poteſt etiam abrogare pænam, relicta obligatione ad culpam.

IV. Et e converſo poteſt abrogare legem obligantem ad culpam, relicta obligatione ad pænam.

V. Num poſſit abrogare legem vetantem conſuetudinem contrariam?

VI. Lex de non trahendis Clericis ad poteſtatem laicam cur non poſſit conſuetudine contraria abrogari?

VII. Si reprobetur conſuetudo contraria ob periculum damni, hoc ceſſante poteſt lex per conſuetudinem in oppoſitum abrogari; Secus vero ſi reprobetur ob intrinſecam ejus malitiam.

VIII. Num clauſula illa, Non obſtante conſuetudine in contrarium, abroget non ſolum conſuetudinem præteritam, ſed etiam futuram? Et num etiam immemorabilem?

IX. Poteſt conſuetudo, non ſecus ac lex, abrogare legem irritantem; poteſt etiam reddere irritos actus cæteroqui validos.

X. Quonam pacto conſuetudo legem interpretetur? Et quomodo ea ſit regula contractuum?

I. MUltiplex eſt conſuetudinis effectus. Primo enim, ſi ſit præter legem, inducit obligationem. Secundo abrogat obligationem legis, ſi ſit contra legem. Tertio, interpretatur leges; Si enim poteſt conſuetudo novam legem inducere, & antiquam abrogare, a fortiori poterit legem interpretari in dubiis, ut conſtat ex cap. *Cum Dilectus*, de *Conſuetudinibus*; ubi dicitur: *conſuetudo eſt optima legum interpres.* Quarto irritat actum, non ſecus ac poteſt illum irritare lex; Verbi gratia poſſunt conſuetudine introduci impedimenta irritantia matrimonium; ſicut poſſunt impedimenta matrimonii jure humano inducta aboleri. Poteſt etiam aliquis conſuetudine reddi inhabilis ad beneficia, ex cap. *Cum Olim*, *De Clericis conjugatis*, aut inhabilis ad electionem, ex cap. *Humana*, *De Electione*.

II. Quæritur nunc primo, An poſſit conſuetudo introduci, quæ ſolum obliget ad pœnam, non ad culpam;

Reſpondeo cum Suar. lib. 7. cap. 16., & Palao, affirmative; Si poteſt enim dari lex pure pœnalis, quare non poteſt dari conſuetudo obligans tantum ad pœnam? Et ſane ſi conſuetudine introducatur, ut tranſgreſſores alicujus conſtitutionis non obligantis ad culpam mortalem puniantur aliqua pœna, talis conſuetudo obligabit ſolum ad pœnam, non ad culpam mortalem; ergo pariter ſi conſuetudine introducatur, ut tranſgreſſores alicujus conſtitutionis non obligantis ad ullam culpam, ne venialem quidem, puniantur aliqua pœna, talis conſuetudo ſolum ad pœnam, & nullatenus ad ullam culpam obligabit.

III. Quæritur ſecundo, An poſſit aliqua conſuetudo abrogare pœnam, relicta obligatione ad culpam.

Reſpondeo, Caſtro lib. 2. de lege pœnali apud Pal. num. 2. negare, quia eo ipſo, quod conſuetudo abrogat pœnam legis, cenſetur abrogare legis obligationem. Communius tamen cum Sal., Suar., Azor., Pal. affirmant; Sicut enim poteſt Princeps nova lege abrogare pœnam, relicta legis obligatione, ita poteſt conſuetudo. Et de facto in

in *Extravag.* 1. *De rebus Eccleſiæ non alienandis*, & in aliis decretis ſunt impoſitæ variæ pœnæ, quæ jam per deſuetudinem ceſſarunt, manente legis obligatione, ut teſtatur Suar., & Navar. : Quod etiam verum eſt, ſi pœna ſit latæ ſententiæ : conſuetudine enim introduci poteſt, ut transgreſſor legis imponentis cenſuram latæ ſententiæ non ſe habeat ut excommunicatum, nec ſe gerat ut talem, nec ut talis exiſtimetur, manente obligatione legis.

IV. Quæritur tertio, An poſſit etiam viceverſa conſuetudo abrogare legem obligantem ad culpam, manente dumtaxat obligatione ad pœnam?

Reſpondeo, id fieri poſſe, ſi pœna non eſt talis conditionis, ut præſupponat culpam, ſicut eſt cenſura; quomodo enim poteſt cenſura incurri ſine contumacia, & non præſuppoſita culpa? Quare lex obligans ſub pœna cenſuræ non poteſt abrogari, manente ſolum obligatione ad pœnam. Lex vero obligans ſub alia pœna, verbi gratia Carceris, poteſt abrogari, manente obligatione ad pœnam: Sicut enim poteſt dari lex pure pœnalis, quæ obliget tantum ad pœnam, quæ tamen non ſit cenſura; ita conſuetudo efficere poteſt, ut lex evadat pure pœnalis, ſi pœna non ſit cenſura.

V. Quæritur quarto, An poſſit conſuetudo abrogare legem prohibentem conſuetudinem contrariam, dicendo, verbi gratia, Non obſtante Conſuetudine in contrarium?

Reſpondeo, Molin., Vaſq., Sal. diſp. 19. ſect. 7., & alios quamplures negare, quia conſuetudo habet vim abrogandi legem ex voluntate Principis; ergo ſi Princeps vult conſuetudine contraria non abrogari legem, hæc non abrogatur. Sed communius docent cum Pal. num. 10., Sal., Bonac. num. 37., quod ſi conſuetudo contraria improbetur, vel prohibeatur tanquam irrationabilis, & inconveniens Reipublicæ, non poſſit talis lex abrogari per conſuetudinem contrariam, quouſque iſta manet irrationabilis, & Reipublicæ inconveniens. Si vero ita res mutentur, ut prudenter poſſit Legislator velle legi derogari conſuetudine, tunc conſuetudo adverſus legem improbantem conſuetudinem contrariam prævalere poſſet: Sicut enim quælibet lex abrogari poteſt conſuetudine contraria ex conſenſu Principis, ita etiam lex prohibens conſuetudinem contrariam poteſt conſuetudine contraria abrogari, ſi adſit Principis conſenſus. Qui certe præſumitur adeſſe, ſi res ita mutarentur, ut rationabiliter credatur velle derogari legi conſuetudine. Et ratio ulterior eſt, quia ſicut in generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis in ſpecie non eſſet veroſimiliter conceſſurus, ex regula 81. *Juris in 6.*, ita neque in generali prohibitione veniunt, quæ quis in ſpecie non eſſet veroſimiliter prohibiturus.

VI. Ex quibus ſequitur, quod lex de non trahendis Clericis ad laicam poteſtatem non poſſit contraria conſuetudine abrogari; quia per talem legem reprobatur conſuetudo contraria, tanquam irrationabilis, & Reipublicæ inconveniens, nec ea poteſt evadere rationabilis.

VII. Sequitur ſecundo, quod ſi in lege reprobetur conſuetudo contraria præciſe propter periculum alicujus damni, ſi ceſſet periculum talis damni, poſſit lex per conſuetudinem in oppoſitum abrogari, quia ceſſat cauſa, ob quam conſuetudo contraria reprobata fuit, tanquam corruptela: Contra vero ſi reprobetur conſuetudo ob intrinſecam ejus malitiam, non poterit conſuetudo legi prævalere.

VIII. Dubium tamen eſt apud Doctores; Num clauſula illa univerſalis, *Non obſtante conſuetudine contraria*, improbet tantum conſuetudinem præteritam, an etiam futuram? Azor., & alii putant, quod ſolum improbet præteritam; tum quia improbare conſuetudinem eſt odioſum, & ideo non eſt extendendum; tum etiam quia quando Legislator vult improbare conſuetudinem futuram, id explicat claris verbis, dicendo, verbi gratia, Nolumus contra legem hanc aliquam conſuetudinem valere. Alii tamen cum Sanch. lib. 7. diſp. 4., & Pal. num. 8. docent probabiliter, verba illa generalia etiam ad conſuetudinem futuram ſe extendere; quia quamvis improbare conſuetudinem ſit odioſum, eſt tamen legi, & Legislatori favorabile, & ideo extendenda ſunt verba ad ſignificandam etiam conſuetudinem futuram. Et quamvis poſſit clarioribus verbis Legislator id exprimere, non ſequitur, quod ſi verbis his indifferentibus exprimat, non ſignificet etiam futuram conſuetudinem; Nam de facto fere omnes Doctores docent, quod verba illa cap. *Cum inter*, *De Conſuetudine*, ubi irritatur conſuetudo non ſervandi interdictum generale, extendantur etiam ad conſuetudinem futuram.

Illud certum eſt apud Doctores contra Cardinalem, quod ſi lex verbis generalibus improbet omnem conſuetudinem contra-

tra-

trariam, non intelligatur de conſuetudine immemorabili, niſi aperte dicatur, Non obſtante conſuetudine contraria etiam immemorabili. Ratio eſt, quia, ut notat Bonac. num. 43., conſuetudo immemorabilis ſæpe traxit originem ex privilegio, & ideo non debet per generale nomen conſuetudinis reprobari. Certum etiam eſt, quod quælibet lex particularis abroget conſuetudinem præteritam particularem in contrarium, etiamſi non faciat illius mentionem; quia Legislator (ſaltem non ſupremus, nam de Legislatore ſupremo dicemus articulo ſequenti) condens legem particularem non præſumitur ignorare conſuetudinem particularem contrariam: Contra vero lex generalis non abrogat conſuetudines particulares contrarias, niſi aut fiat illarum mentio, aut in genere reprobetur omnis conſuetudo contraria. Ratio eſt, quia non cenſetur Legislator illarum habere notitiam, & ideo non cenſetur velle illas abrogare, niſi faciat illarum mentionem, ex cap. 1. *de Conſtit. in 6.*

IX. Quæritur quinto, An conſuetudo poſſit etiam aut abrogare legem irritantem, aut irritare actus cæteroqui validos?

Reſpondeo cum communi contra Covar. apud Sal. diſp. 9. ſect. 10., utrumque effici poſſe a conſuetudine, ſicut fieri poteſt a lege: Quare, ut diximus, poſſunt abrogari conſuetudine impedimenta irritantia jure humano matrimonium, & viceverſa poſſunt conſuetudine induci alia impedimenta matrimonium irritantia. Et ratio a priori eſt, quia hujuſmodi irritatio non tranſcendit poteſtatem Legislatoris humani; ergo ſicut ea poteſt haberi per voluntatem expreſſam Legislatoris, ita etiam per tacitam, quæ oſtendatur in conſuetudine. Neque obſtat, quod Pontifex in cap. *Quod ſuper his*, *De Affinitate*, caveat, ne inter gradus prohibitos contrahatur matrimonium, non obſtante conſuetudine, quæ dicenda eſt corruptela. Nam, ut notat Pal., ibi loquitur Pontifex de conſuetudine non legitime præſcripta, & irrationabili, non vero de rationabili, quæ ſupervenire poteſt, juxta dicta quæſito ſuperiore.

X. Quæritur ultimo, Quomodo conſuetudo legem interpretetur?

Reſpondeo, conſuetudinem interpretari legem authentice, ſi ſit præſcripta, quia tunc habet vim legis, etiamſi legi contraria; Si tamen conſuetudo non ſit præſcripta legitime decennio, interpretatur mentem Legislatoris ſolum conjecturaliter, & probabiliter; ſicut ſolent illam interpretari Doctores: Quamvis ſecundum ſe probabilior ſit interpretatio habita per conſuetudinem non præſcriptam; quia tunc major pars communitatis in unum convenit, & difficilius eſt, quod decipiatur iſta, quam ſpeculatio Doctoris. Immo, ut notat Suar., ad ſic interpretandam legem non ſolum deſervire poteſt conſuetudo ſubſequens legem, ſed etiam antecedens, & ſæpe etiam conſuetudo vicinorum locorum. Notat tamen Menoch., quod ſi conſuetudo non præſcripta ſit manifeſte contra jus commune, erit dicenda corruptela, nec vim habet interpretandi conjecturaliter legem communem.

Hinc intelligitur, quomodo conſuetudo probet, aut reprobet contractus, ut notat Sal. diſp. 19. num 203., non quia faciat illos licitos, vel illicitos; ſed quia ſignum probabile eſt, quod ſint liciti, ſi longa conſuetudine exerceantur: Dicitur etiam conſuetudo eſſe regula contractuum, quia contractus regulandi ſunt juxta conſuetudinem introductam; nam ſecundum illam intelliguntur eſſe celebrati, niſi aliud fuerit expreſſum, ex leg. *Semper ff. De regulis juris.*

ARTICULUS V.

De Abrogatione Conſuetudinis.

I. Conſuetudo abrogatur aut per legem expreſſam, aut per contrariam conſuetudinem.

II. Neque lex, neque conſuetudo contraria priorem conſuetudinem abrogat, niſi ex diametro illi opponatur.

III. Ut conſuetudo contrariam conſuetudinem abroget, debet eſſe legitime præſcripta: Deſuetudine autem conſuetudo non abrogatur.

IV. Non uſus legis tunc legem abrogat, quando aliquid contra legem continet: Sicut Privilegium amittitur, ſi quis libere per decennium illo non utatur.

V. Num per non uſum amittatur Privilegium, quando facultas ſit data ſimpliciter; adeo ut ſi ea detur, ut privilegiarius ea utatur ad arbitrium, nunquam amittatur per non uſum?

VI. Verius privilegium univerſim amittitur per non uſum, quando per decennium Privilegiarius, oblata opportunitate, & potens eo uti, non vult uti, ac veluti illi renunciat. Oppoſitum tamen non caret ſua probabilitate.

I. Du-

I. DUpliciter conſuetudo abrogari, & mutari poteſt. Primo, per legem expreſſam. Secundo, per aliam conſuetudinem contrariam.

II. Quæritur primo, Quando cenſetur lex conſuetudinem abrogare?

Reſpondeo, legem non abrogare conſuetudinem præſcriptam, niſi clare, & ex diametro illi opponatur; Sicut lex non abrogat legem, niſi aperte ſit illi oppoſita: Immo ſi verba legis poſſunt reſtringi ad hoc, ut non cenſeatur abrogata conſuetudo, reſtringenda ſunt; cum juris correctio quoad fieri poſſit vitanda ſit, ex leg. *Præcipimus*, Cod. *de Appellat.* Ideo diximus articulo ſuperiore, quod quamvis lex univerſalis abroget conſuetudinem æque univerſalem illi oppoſitam, nihilominus lege univerſali non cenſetur derogari conſuetudini ſpeciali, aut ſtatuto municipali, niſi illius fiat mentio ſpecialis, aut ſaltem in genere apponatur clauſula derogatoria cujuſcumque conſuetudinis, aut ſtatuti contrarii, ex cap. 1. *De conſtitution. in 6.*: Ubi redditur ratio hujus doctrinæ, quia ſcilicet Princeps cenſetur probabiliter ignorare ſtatuta, & conſuetudines ſpecialium locorum, quas ſi ſciret, forte contrarium diſponeret. Additque probabiliter Suar., Pal., Bonac. num. 42., nec lege ſpeciali lata a Principe ſupremo pro aliqua Provincia cenſeri abrogatam conſuetudinem illius loci, niſi ſpecialiter ejus fiat mentio, propter eandem rationem; quia ſcilicet cenſetur illam ignorare Legislator, ſi ſit Princeps ſupremus. Immo Suar. lib. 7. cap. 20. num. 12. probabiliter contra Pal. num. 7. putat, id eſſe verum etiam de conſuetudinibus ſpecialibus non præſcriptis; quia textus univerſaliter loquitur, & eadem ratio militat pro utriſque. Demum lex continens clauſulam generalem derogatoriam omnis conſuetudinis probabiliter, ut diximus articulo ſuperiore ex Azor. contra Sanch., non ſe extendit ad derogandam conſuetudinem futuram, ſed ſolum præteritam; ſed certum eſt non derogare conſuetudinem immemorialem, niſi faciat illius mentionem ſpecialem.

III. Quæritur ſecundo, Quando abrogetur conſuetudo conſuetudine contraria?

Reſpondeo, quod ſicut lex non abrogatur, niſi conſuetudine legitime præſcripta, ita nec conſuetudo præſcripta habens vim legis abrogetur conſuetudine contraria, niſi hæc etiam legitime ſit præſcripta: Quare idem tempus, quod requiſitum fuit, ut prior conſuetudo haberet vim legis, requiritur, ut poſterior conſuetudo illi contraria eam abroget; Et probabiliter ad utramque ſufficit decennium, ut diximus art. 2. Notandum tamen, quod non dicatur lex, aut conſuetudo abrogata per ſolam deſuetudinem, ſeu non uſum, ſed ſolum per conſuetudinem contrariam, hoc eſt per poſitivam violationem legis, aut conſuetudinis abrogandæ; nam ſi caſus legis nunquam accidat, & nunquam lex violetur, nunquam non uſus abrogat legem; abrogatio enim fieri debet per actus contrarios, ſeu per legis violationem; quando autem caſus nunquam accidit, tunc non habentur actus contrarii, ſeu legis violativi; ergo nec illius abrogatio. Quare quando Juriſperiti dicunt, deſuetudine, ſeu non uſu legem abrogari, intelligendi ſunt, abrogari legem per actus privativos, ſeu legis violativos, qui trahunt non uſum, & deſuetudinem legis; non vero per actus mere negativos, ſeu per præciſum non uſum, eo quod caſus legis nunquam acciderit: Exempli gratia, in leg. *Quæritur*, ff. *de ſtatu hominum* decernitur, hermaphroditum magis ejus generis exiſtimandum, quod in eo prævalet; Si tamen per centum annos non accidat caſus, quod reperiantur hermaphroditi, non idcirco cenſetur derogatum tali legi; Contra vero cenſetur derogatum, ſi decem annis reperiantur duo, vel tres caſus, in quibus ſciente Principe contrarium decernatur.

IV. Notandum etiam, quod ſicut non uſus legis tunc legem abrogat, quando aliquid contra legem continet, non vero quando nunquam accidit caſus legis; (exempli gratia, lex de audiendo Sacro aliquo die abrogatur præciſe per omiſſionem Sacri factam eo die a majori parte Communitatis decennio, quia talis omiſſio continet legis violationem) ita Privilegium obtentum a Principe amittitur etiam, ut notat Azor. apud Sal. loc. cit. ſi quis libere decennio non utatur tali privilegio; non tamen ſi illo non utatur neceſſario, ſeu quia nunquam accidit caſus. Unde *leg.* 1. ff. *De nundinis*, dicitur, nundinis impetratis a Principe non utendo, qui renuit, decennii tempore, uſum amittit: hoc eſt, ſi Civitas aliqua obtineat facultatem celebrandi nundinas, & per decennium ea facultate non utatur, amittit Privilegium per non uſum, videlicet ſi voluntarie eo non utatur; non tamen ſi neceſſario: nam ſi quis, verbi gratia, habeat a Principe Privi-

vilegium ducendi aquam communem in fundum ſuum, & decennio non utatur tali privilegio, quia fons exaruit, non amittit privilegium, ut colligitur ex leg. *Unus ex Sociis*, *ff. de Servitutibus ruſticorum prædiorum*; quia talis non uſus eſt neceſſarius, eo quod non ſe obtulerit occaſio.

V. Addit Azor., diligenter advertendum, quod per voluntarium non uſum privilegii tunc amittatur privilegium, quando per privilegium datur ſimpliciter facultas ad aliquid faciendum, non vero quando datur facultas ad aliquid faciendum pro arbitratu privilegiati, ita ſcilicet ut poſſit ea uti, vel non uti ad arbitrium: Verbi gratia, ſi quis habeat ſimpliciter facultatem a Pontifice celebrandi tempore, aut loco interdicto, & tali privilegio oblata occaſione nolit uti per decennium, tale privilegium amittitur per non uſum, quia facultas iſta data eſt ſimpliciter; Contra ſi detur alicui facultas extruendi molendinum in communi, vel in publico flumine, ſi libuerit, & centum annis nolit uti tali privilegio, non idcirco privilegium amittit; quia non eſt data facultas ſimpliciter, ſed data eſt illi facultas, ut ea utatur, ſi libuerit. Hæc Azor., adverſus quem bene objicit Sal., concedi univerſim privilegium, ut eo utatur privilegiatus, ſi voluerit; unde nunquam per non uſum, etiamſi voluntarium, videtur privilegium amitti, ſed ſolum per uſum contrarium.

VI. Ideo dicendum verius ex Sal. diſp. 17. num. 63. tunc privilegium amitti per non uſum, quando oblata occaſione, & potens commode eo uti, privilegiarius non vult eo uti per decennium; tunc enim veluti renunciat privilegio, & amittit illud per modum præſcriptionis; Quod non ſolum eſt verum pro foro externo, ſed probabiliter etiam pro interno; quia præſcriptio tollit jus etiam in conſcientia, quamvis etiam ſine culpa habentis jus habeatur præſcriptio. Unde Suar. lib. 8. cap. 3. docet, quod habens privilegium, verbi gratia, comedendi lacticinia diebus prohibitis, & nolens eo uti per decennium, probabilius etiam in foro conſcientiæ privilegium amittat, quamvis ob devotionem noluerit eo uti. Oppoſitum tamen Pal. punct. 18. diſp. 4. putat eſſe probabile; quia in tali caſu non habetur vera præſcriptio; ſed hæc ſolum habetur, quando privilegium eſt in gravamen aliorum, (ut eſt privilegium Nundinarum) quod certe per non uſum decem annorum amittitur. Sed de his fuſius agitur cum de Privilegiis.

QUÆSTIO VIII.

De Diſpenſatione Legis.

PRæcipuam in re morali quæſtionem aggredimur; ex hac enim deciſio plurium difficultatum in variis materiis paſſim contingentibus dependet. Primo itaque examinabimus, Quid ſit, & in quamnam legem cadere poſſit Diſpenſatio? Secundo, Quinam poſſit diſpenſare in lege humana? Tertio, Circa quos exerceri poſſit Diſpenſatio? Quarto, De cauſa ad diſpenſandum requiſita. Quinto, De diſpenſationis nullitate. Sexto, Quibus modis ceſſet diſpenſatio? Demum, Quomodo diſpenſatio, & poteſtas diſpenſandi interpretanda ſit? Et num ſemper ſit invalida diſpenſatio, ſi dubitetur de ejus valore?

ARTICULUS I.

Quid ſit Diſpenſatio, & an cadere poſſit in legem Naturalem, & Divinam?

I. Diſpenſatio eſt juris relaxatio; atque adeo differt a legis Interpretatione, Abrogatione, Derogatione, Irritatione; necnon ab Abſolutione, a Licentia, & a Privilegio.

II. Diſpenſatio legis in quo differat a diſpenſatione in voto, & a relaxatione juramenti?

III. Nequit Deus in lege naturali diſpenſare in iis circumſtantiis, in quibus Lex naturæ obligat. Poteſt aliquando mutare materiam legis naturalis, mutando circumſtantias, ſub quibus ea obligat, & ſic ſolum indirecte diſpenſat.

IV. Pontifex indirecte diſpenſat in lege naturali,

rali, puta in voto, in juramento, & in iis omnibus, in quibus expediens fuit rectæ gubernationi hanc poteſtatem a Deo illi committi.

V. In quibuſnam caſibus poteſt Pontifex in jure Divino poſitivo diſpenſare?

VI. Num poſſit Pontifex diſpenſare, ut in una tantum ſpecie Sacrificium offeratur?

I. QUæritur primo, Quomodo definiatur Diſpenſatio legis?

Reſpondeo, communiter apud Sanch., & Pal. definiri, quod ſit *Juris relaxatio*, ſeu exemptio alicujus a legis obligatione; Ex quo ſequitur differre diſpenſationem primo ab Interpretatione legis; tum quia interpretari, quod lex in aliquo caſu non obliget, eſt declarare, quod lex non obliget, non vero ſubditum eximere ab obligatione; unde interpretatio non eſt actus juriſdictionis exercendus a Superiore, ſed actus doctrinæ, qui a Doctoribus præſtatur: Tum etiam quia ſæpe Superior diſpenſat in caſu, in quo certum eſt te a lege obligari; ut quando diſpenſat in eſu lacticiniorum, & in impedimentis matrimonii ob ſubſidium pecuniarum datum ad pias cauſas. Secundo differt a legis Abrogatione, & Derogatione, quia abrogatio legis eſt ceſſatio totius legis relate ad omnes, & derogatio eſt ceſſatio vel partis legis, vel totius legis relate ad partem Communitatis, vel relate ad aliquod tempus; Diſpenſatio vero eſt exemptio alicujus ab obligatione. Tertio differt ab Irritatione, quia irritare legem, eſt legem caſſare, impediendo, ne robur obligandi aſſequatur, ubi e contra diſpenſare eſt legem caſſare, poſtquam vim obligandi adepta eſt. Quarto differt ab Abſolutione a peccatis, vel a cenſuris; tum quia poteſt aliquis ſecummet diſpenſare, non tamen ſemet abſolvere, tum etiam quia diſpenſatio eſt contra jus, ſeu vulnus legis, abſolutio vero eſt præter jus; non enim vulneratur Jus abſolutione, ſed potius impletur, quia jus ipſum jubet, ut recte diſpoſitus abſolvatur; at jus non jubet ſemper diſpenſationem facere: Hinc diſpenſatio ſtricte eſt interpretanda, abſolutio late, ut notat Suar. lib. 6. cap. 10. Quinto differt a Licentia; quia diſpenſatio, ut diximus, eſt contra legem, licentia vero eſt potius pro ipſa lege; quia lex ipſa, quæ prohibet, verbi gratia, ne quis ſine licentia a Monaſterio egrediatur, non prohibet abſolute egreſſum, ſed prohibet egreſſum ſine licentia, itaut per licentiam lex non vulneretur, ſed potius legi fiat ſatis: Quare cum Prælatus dat ſubdito licentiam egrediendi, non eximit illum directe ab obligatione legis, ſicut quando diſpenſat; ſed indirecte illum eximit per hoc, quod tollit materiam legis ex appoſita licentia, & ſic lex non obligat. Hinc eſt, quod quando Superior dat licentiam ſubdito expendendi, non dicitur diſpenſare in voto paupertatis; Solus enim Papa in eo voto diſpenſare poteſt, ex cap. *Cum ad Monaſterium*, *De ſtatu Regularium*, ſed ſolum ceſſat obligatio non expendendi ex appoſita licentia, ad quod voto tenebatur Religioſus. Sexto differt a Privilegio, quia ſemper diſpenſatio eſt contra jus, privilegium vero ſæpe eſt præter jus, ut privilegium lucrandi indulgentias, abſolvendi a reſervatis, diſpenſandi in impedimentis matrimonii, in voto, &c.; Quando tamen privilegium eſt contrarium juri, ut privilegium comedendi lacticinia diebus prohibitis, tunc aliquo pacto confunditur cum diſpenſatione, & eodem modo cauſam requirit; Differt tamen, quia hujuſmodi privilegium eſt a Superiore, qui legem condidit, adverſus quam eſt privilegium, & conſiſtit ſemper in facultate permanenti operandi contra legem: At diſpenſatio eſt pro unico actu determinato, vel ab inferiore interpretante mentem Superioris.

II. Denique differt diſpenſatio legis a diſpenſatione voti, & juramenti; tum quia diſpenſatio in voto eſt potius interpretatio Divinæ voluntatis; unde Prælatus diſpenſat in voto nomine Dei, cujus vices gerit, & cujus voluntatem interpretatur: Diſpenſatio vero legis eſt vera exemptio a jure, quam concedit Legiſlator nomine ſuo; Tum etiam quia in voto poteſt fieri commutatio etiam propria auctoritate in aliquid melius, & ſecundum probabilem opinionem, etiam in evidenter æquale; At in lege non poteſt dari commutatio; nam lex pendet a voluntate Legislatoris, votum vero ortum habet a voluntate voventis, & reſpicit honorem Dei; unde ſi per materiam meliorem magis Deus honoratur, poterit votum ex voluntate voventis commutari in melius.

Notandum tamen, quod juramentum in damnum tertii ſæpe non poteſt relaxari a Prælato, ut dicemus ſuo loco; quia Prælatus gerit vices Dei, non hominis, cujus favorem reſpicit tale juramentum; ut ſi jures dotare puellam: Hæc tamen poteſt

juri

juri ſuo cedere, & ſic eris liber ab obligatione juramenti.

III. Quæritur ſecundo, An poſſit diſpenſatio cadere in legem naturalem, ortam ſcilicet ex convenientia cum natura rationali?

Reſpondeo, annotando legem naturalem aliam eſſe Affirmativam, ut colendi, & amandi Deum, defendendi proximum, ac ſubveniendi illi in neceſſitatibus; Aliam negativam, verbi gratia, non furandi, non adulterandi, non occidendi innocentem. Rurſus alia eſt ſimpliciter, & in omnibus circumſtantiis prohibitiva, ut lex non colendi Deos falſos, non peccandi contra naturam; Alia eſt prohibitiva alicujus actus ſub determinatis circumſtantiis, verbi gratia, non rapiendi rem alienam, ſed invito Domino; nam Domino conſentiente non eſt prohibitum; Sic lex non occidendi innocentem non obligat conſentiente, aut præcipiente Deo, qui eſt Dominus vitæ, ac necis; lex non accedendi ad Bertam obligat tantum, quoties Berta non eſt tua uxor, & tu non habes dominium in corpus illius. His annotatis

Sanch. lib. 8. de matrim. diſp. 6. cum aliis defendit, poſſe Deum diſpenſare in lege naturali; tum quia quilibet Legiſlator poteſt in legibus ſuis diſpenſare; tum quia id aliquando expedit gubernationi communi; tum demum quia ſæpe videtur Deus diſpenſaſſe; nam Geneſ. 22. diſpenſavit cum Abraham in occiſione filii, Oſeæ 2. cum Oſee in copula fornicaria, Exod. 12. cum filiis Iſrael in expoliatione Egyptiorum; Diſpenſavit etiam in pluralitate uxorum; in matrimonio inter fratres, & ſorores; filii enim Adæ duxerunt ſuas ſorores; commiſit poteſtatem Pontifici diſpenſandi in votis, in juramentis, in reſidentia Eccleſiæ, in ſanctificatione feſtorum, quorum obligatio provenit ex jure naturæ.

Communiſſime tamen docent, in lege naturali non poſſe Deum diſpenſare in iis circumſtantiis, in quibus lex naturæ obligat: Verbi gratia, non poteſt diſpenſare in lege de non odio habendo Deum, vel de non colendo falſos Deos, de non peccando contra naturam, de non mentiendo, &c. quæ leges in omnibus circumſtantiis obligant: Nec poteſt diſpenſare in lege de non furando, de non occidendo in iis circumſtantiis, in quibus iſtæ leges obligant, ut explicavimus. Et ratio a priori eſt, quia lex naturalis præcipit ea, quæ ex natura ſua, & eſſentialiter ſunt convenientia naturæ rationali, & prohibet, quæ eſſentialiter ſunt diſſona; quæ autem ſunt eſſentialiter diſſona, non poſſunt per voluntatem Divinam mutari, & non eſſe diſſona; cum Deus non poſſit mutare eſſentias rerum: Si autem Deus diſpenſaret, verbi gratia, in lege de colendo falſos Deos, eo ipſo non eſſet diſſonus naturæ rationali talis cultus, qui eſſentialiter eſt diſſonus, ſed eſſet licitus, atque adeo naturæ rationali conveniens; ergo cum id effici non poſſit, ſequitur, quod Deus in nulla lege naturali poſſit diſpenſare ſub iis circumſtantiis, ſub quibus lex naturalis obligat.

Ad rationes in contrarium patet reſponſio; Ideo enim poteſt Legiſlator quilibet diſpenſare in ſua lege poſitiva, & non poteſt Deus diſpenſare in ſua lege naturali, quia lex naturalis eſt immutabilis, cum ſit de rebus natura ſua, & eſsentialiter conformibus, aut difformibus naturæ rationali. Nunquam autem diſpenſavit Deus in lege naturali ſub iis circumſtantiis, ſub quibus ea obligat: Sicut enim quando dominus libri conſentit, ut accipias librum ſuum, non diſpenſat in lege naturali de non furando, ſed mutat circumſtantiam, ſub qua lex naturalis de non accipiendo librum alienum non obligat; tunc enim lex naturalis de non furando obligaret, quando liber alienus acciperetur invito domino: Ita pariter Deus non diſpenſavit cum filiis Iſrael in lege naturali de non furando, quando conſenſit, quod expoliarent Ægyptios; nam quando accipitur res conſentiente proprio Domino, qui eſt Deus, non habetur furtum: Sic non prohibetur lege naturali accedere ad Bertam, quando vel ratione matrimonii, vel aliunde habes dominium in corpus illius. Deus itaque dando Oſeæ dominium in corpus mulieris, non diſpenſavit cum illo in lege naturali de non fornicando; quamvis enim illi dixerit, *Accipe mulierem fornicariam*, non per hoc voluit, ut cum ea fornicaretur; nam fornicatio eſt acceſſus ad non ſuam; cum autem dederit Deus Oſeæ dominium in corpus fœminæ, jam voluit, ut ad ſuam accederet; ergo noluit fornicationem. Idem dicas de diſpenſatione facta in polygamia, & in matrimonio inter fratres, & ſorores, ut explicabimus in de matrimonio; in iis enim circumſtantiis, in quibus ea permiſit, aut voluit Deus, non

non erant contra legem naturæ. Præterea quando Deus, aut Pontifex diſpenſat in votis, aut juramentis, non diſpenſat in lege naturali; quamvis enim lex naturalis obliget ex vi Religionis ad ſervandum votum acceptatum a Deo; ſicut ex vi fidelitatis ad ſervandum promiſſum acceptatum ab homine: At ſicut non obligat lex naturalis ad ſervandum promiſſum acceptatum, quando promiſſarius renunciat juri ſuo, & remittit debitum revocando acceptationem; ita Deus non diſpenſat in lege naturali, quando diſpenſat in voto, quia remittit debitum revocando acceptationem voti, ſub qua circumſtantia lex naturalis non obligat; Sic reſidentia in Eccleſia eſt de jure naturali, quoties ſupremus Paſtor non ſubit ipſe onus providendi Eccleſiæ neceſſitati, & non cedit obligationi a te contractæ: Sicut ſolutio pretii facta ob emptionem rei eſt de jure naturali, quoties venditor non cedit juri ſuo; Quod ſi cedat, non ideo dicitur diſpenſare in lege naturali, ſed mutare materiam legis naturalis, & ponere circumſtantias, ſub quibus lex naturalis non obligat. Demum laborare die feſto non eſt contra legem naturalem, quando id fit ad obediendum Deo præcipienti; nunquam enim magis dies ſanctificatur, quam cum Deo obedimus, immo ſanctificatur etiam dies, ſi laboretur ad ſatisfaciendum neceſſitati ex permiſſione Dei, aut Pontificis. Quare in omnibus caſibus adductis dari poteſt tantum diſpenſatio indirecta, tollendo obligationem per mutationem materiæ, non vero diſpenſatio directa; Sicut diſpenſare poteſt directe quivis Legislator in ſua lege poſitiva, verbi gratia, Papa in lege jejunii, Deus in lege communionis.

IV. Rogabis, in quibuſnam legibus naturalibus poſſit Legislator humanus diſpenſare indirecte eo modo, quo diximus poſſe Pontificem diſpenſare in voto, in lege naturali ſanctificandi feſta?

Reſpondeo, in iis caſibus id poſſe, in quibus expediens fuit rectæ gubernationi hanc poteſtatem a Deo committi, & delegari Legislatori humano, videlicet in voto, juramento, ſanctificatione feſtorum, & in iis rebus, in quibus Reſpublica habet poteſtatem dominativam; nam ſi tali poteſtate utatur, ceſſat obligatio legis naturalis; unde poteſt Superior, verbi gratia, propter bonum publicum auferre res unius, & alteri dare: Contra tamen, quia non fuit expediens, ut Deus homini daret poteſtatem dominativam in corpora aliorum, ideo non poteſt homo indirecte diſpenſare in lege de non fornicando, ſicut diſpenſavit Deus cum Oſee; nec poteſt diſpenſare indirecte, ſicut poteſt Deus in lege prohibente Polygamiam, & diſſolutionem matrimonii conſummati; Nec in impedimentis jure naturæ dirimentibus, Erroris, Impotentiæ, Ligaminis, & Conſanguinitatis in primo gradu; Convenientius enim fuit, Deum hanc poteſtatem non delegaſſe Pontifici, ne illa frequentius, quam par eſſet, uteretur, etiamſi in aliquo raro caſu forte expediret illam habere, ut notat Sanch. loc. cit., Pal. numer. 7., & Suar. lib. 2. cap. 14. numer. 23.

V. Quæritur tertio; An poſſit dari diſpenſatio in jure Divino poſitivo, & in quo?

Reſpondeo, certum eſſe, quod Deus poſſit in eo diſpenſare, verbi gratia, in lege Baptiſmi, Communionis, &c.; ſi enim poteſt Legislator humanus in lege ſua diſpenſare, a fortiori Deus ſupremus Dominus; Hanc autem poteſtatem non commiſiſſe Principibus ſæcularibus eſt indubitatum, cum verſetur circa ſpiritualia, & ſupernaturalia. An autem eam commiſerit Pontifici? diſputant Doctores. Aliqui cum Panormit., & aliis apud Sal. diſp. 24. ſect. 5., & Merol. diſp. 4. cap. 6. num. 187. docent, poſſe Pontificem in omni jure Divino poſitivo diſpenſare (exceptis articulis fidei) ex urgenti cauſa; Nam diſpenſare poteſt, ut ſimplex Sacerdos Confirmationem miniſtret, cum ex jure Divino Epiſcopus ſit miniſter hujus Sacramenti; Diſpenſat etiam in reſidentia Epiſcoporum, quæ eſt de jure Divino; diſpenſat in voto ſolemni, quod eſt ex inſtitutione Divina; Etiam diſpenſat in illa Divina lege, *Quos Deus conjunxit, homo non ſeparet*, diſpenſando in matrimonio rato. Immo Felinus addit, poſſe Pontificem ex cauſa mutare formam baptiſmi, & creare Sacerdotem, dicendo tantum, Sis Presbyter; cum hoc videatur erui ex illis verbis Chriſti Domini, *Quodcumque ligaveris*, &c., & ſpectare ad rectam Eccleſiæ gubernationem; cum non poſſint homines in neceſſitate petere immediate a Deo diſpenſationem, nec debeant ea carere. Sanch. autem lib. 8. de matrim. diſp. 6. docet, poſſe Pontificem in eo dumtaxat jure divino diſpenſare, in quo majus Dei obſequium videtur eſſe diſpenſationem concedere, quam jus Divinum integre ſervare, non vero in aliis materiis. Unde, verbi gratia, non poteſt diſpenſare, ut frater

ter ducat ſororem; Quod ex eo conſtat, quia nunquam in hoc Eccleſia diſpenſavit; Neque in eo, quod matrimonium conſummatum diſsolvatur; aut in Polygamia, quamvis aliquando id expediret; Et ratio eſt, quia melius eſt integre leges iſtas ſervari, quam occurrere alicui raro caſui, in quo expediret diſpenſare. Communiſſima tamen ſententia docet cum D. Th. 2. 2. quæſt. 88. art. 10., in nullo jure Divino poſse Pontificem diſpenſare, niſi ubi ſpecialiter conſtiterit ipſum Deum id conceſſiſſe. Ratio eſt, tum quia inferior non poteſt in lege Superioris diſpenſare, niſi ex ejus conceſſione; tum etiam quia non fuit talis poteſtas nec neceſsaria, nec expediens Eccleſiæ; oportebat enim fundamenta Eccleſiæ eſse immobilia. Quare non poteſt Pontifex diſpenſare in lege ſigilli Sacramentalis, etiamſi Sacerdoti, vel Regno grave damnum immineat; Non poteſt diſpenſare, ut laicus in extrema neceſſitate moribundi ſacramentaliter abſolvat; ut baptiſmus conferatur aqua roſacea, ſi deſit naturalis, &c.

Ad rationes in contrarium reſpondetur: Ex jure Divino miniſter Confirmationis ordinarius, ut loquuntur Concilia, eſt Epiſcopus, non extraordinarius; & ideo non diſpenſat in jure Divino Pontifex, quando ex urgenti neceſſitate permittit, ut Sacerdos illam conferat. Circa reſidentiam Epiſcoporum docet Sotus eſse de jure Divino naturali, & in ea poſse tantum indirecte diſpenſare Pontificem, ut diximus quæſito ſuperiore, mutando materiam, qua mutata ceſset obligatio: Solemnitatem votorum negant communiter apud Pal. hic punct. 3. eſse de jure Divino, ut conſtat ex Bulla *Aſcendente Domino*, pro Societate Jeſu expedita; nec eſt de jure Divino indiſsolubilitas matrimonii rati, ſed tantum conſummati; unde in hoc tantum diſpenſare non poteſt Papa, ut dicemus de Matrimonio. Poteſt Pontifex diſpenſare in votis, & relaxare juramenta, eo modo quo ſupra explicavimus, cedendo juri acquiſito a Deo per auctoritatem, quam habet tanquam ejus Oeconomus, & diſpenſator: Communiter etiam docent, ex uſu, & traditione Eccleſiæ hanc auctoritatem eſse illi conceſsam, ex verbis Chriſti Domini Matth. 19. *Quodcumque ligaveris ſuper terram*, &c.

VI. Opponunt aliqui apud Sanch. lib. 8. diſp. 6., aliquando Pontificem diſpenſaſse, ne Sacrificium fieret in utraque ſpecie in locis, ubi erat ſumma vini penuria; id enim conceſſiſse Saxonibus Innoc. VIII. refert Volaterranus.

Sed Suar. lib. 10. cap. 6., Vaſq. de Euch. diſp. 228., & alii negant id feciſse Pontificem, cum de tali facto non conſtet authentice; Et negant, id facere potuiſse. Sicut non poteſt Pontifex diſpenſare in ſigillo Sacramentali, in materia baptiſmi, & aliorum Sacramentorum. Addit Suar., probabile eſse, quod poſſit Pontifex permittere propter grave, & commune bonum alicujus Provinciæ, ut in una tantum ſpecie Sacrificium offeratur; Quod tamen non faceret Pontifex diſpenſando in jure Divino, ſed declarando doctrinaliter, jus Divinum non ſe extendere ad talem caſum. Nam juxta hanc ſententiam ſupponitur, quod de Jure Divino poſitivo ſit tantum offerre tale Sacrificium Corporis, & Sanguinis Chriſti Domini; & de jure naturali ſit, quod offeratur integrum, & ſub utraque ſpecie ſignificando clare ſeparationem corporis a ſanguine, atque adeo mortem Chriſti Domini; Poteſt autem Pontifex doctrinaliter declarare, quod præceptum hoc naturale ſacrificandi integre non ſe extendat ad talem caſum: Sicut præceptum naturale reſtituendi depoſitum non ſe extendit ad caſum, quo reſtituendus ſit gladius Domino furioſo; Notat tamen Suar., declarationem hanc ſolum a Pontifice fieri poſſe, quia eſt res graviſſima, & ſatis dubia.

ARTICULUS II.

Quinam poſſit in lege humana diſpenſare?

I. Poteſt Pontifex in legibus Apoſtolicis, & Concilii Oecumenici diſpenſare.

II. Nequit Archiepiſcopus diſpenſare in legibus Concilii Provincialis; Sed poteſt Epiſcopus diſpenſare in legibus Synodi Diœceſanæ, etiamſi a Pontifice confirmatæ ſint confirmatione ſimplici, non tamen ſi eſſentiali.

III. Nequit inferior in lege Superioris diſpenſare, niſi id illi ſaltem tacite permittatur.

IV. Abſolutio a cenſuris conceditur inferiori, niſi reſervetur; Secus vero diſpenſatio. Pariter diſpenſat Epiſcopus in votis, ſi non reſerventur; At non in legibus Pontificiis.

V. Quandonam cenſeatur conceſſa Epiſcopo facultas diſpenſandi in lege Pontificia?

VI. Si dubitetur, an poſſit hic, & nunc Epiſco-

ſcopus diſpenſare in lege Pontificis, probabiliter diſpenſare poteſt, etiamſi dubium ſit negativum?

I. CErtum eſt, Legislatorem poſſe in ſua lege diſpenſare, cum ab ejus voluntate pendeat obligatio: Et eadem eſt ratio de ſucceſſore in juriſdictione, qui reputatur eadem perſona cum Legislatore; Et idem a fortiori dicendum de Superiore Legislatoris. Hinc ſequitur primo, Pontificem diſpenſare poſſe non ſolum in legibus Prælatorum ſibi ſubditorum, ſed etiam in legibus Concilii generalis; quia eſt ſuperior: Poſſe etiam diſpenſare in legibus aliorum Pontificum, quia eſt æqualis auctoritatis: Poteſt pariter in legibus Apoſtolicis humanis diſpenſare, ut in lege jejunii Quadrageſimalis, in obſervatione diei Dominicæ, in bigamo non ordinando, &c., quia in jurisdictione Pontifex non eſt inferior Divo Petro, & aliis Apoſtolis.

II. Sequitur ſecundo, Epiſcopum diſpenſare poſſe in legibus Synodi Diœceſanæ; quia ab ipſomet latæ ſunt; Parochi enim ſunt in ea Synodo conſiliarii, non legislatores, ut communius docent contra Medin., & Rodriq. apud Merol, num. 257.: Contra tamen non poſſe ne Archiepiſcopos quidem diſpenſare in lege Concilii Provincialis; quia ſunt eo inferiores. Addit Sanch. lib. 8. diſp. 17., & Sal. diſp. 20. ſect. 4. contra Azor., Laym., Sylveſt., Barboſ., poſse Epiſcopum in ſuis legibus diſpenſare, etiamſi juraverit ſe non diſpenſaturum; quia juramentum redderet illicitam, non invalidam diſpenſationem: Immo ſicut poteſt cum aliis, ita poteſt ſecum Epiſcopus in juramento diſpenſare, data ſufficienti cauſa. Tunc ſolum Epiſcopus non poteſt in ſuis legibus diſpenſare, quando iſtæ confirmatæ ſunt a Pontifice, non quidem confirmatione ſimplici, & accidentali ſuperaddita ad quendam ſplendorem, ſed confirmatione eſſentiali, ſeu neceſſario requiſita, ut lex obliget, juxta ea quæ diximus quæſt. 6. art. 3. num. 2. cum de Abrogatione legis; tunc enim lex iſta cenſeretur Pontificia, non Epiſcopalis. Nec poteſt Legislator in ſuis legibus diſpenſare, quando leges tranſeunt in contractum: V. G. ſi Princeps ferat legem, quod gaudeant immunitate a tributis, qui ad Civitatem venerint, vel in ea habitaverint, non poterit eos tali beneficio privare, quia tunc tenetur Princeps lege naturali (in qua diſpenſare non poteſt) ſervare contractum a ſe initum.

III. Quæritur nunc primo, An inferior poſſit diſpenſare in legibus Superioris non ſibi reſervatis?

Reſpondeo, Sot., Victor., & alios apud Sal. diſp. 20. ſect. 3. (quorum ſententiam probabilem putat Bonac. quæſt. 2. punct. 1.,) docere, quod Inferior poſſit in quavis lege ſuperioris diſpenſare, quoties ſuperior expreſſe non ademit illi facultatem diſpenſandi. Ratio eſt, tum quia eſſet nimis moleſtum ſemper ad Superiorem recurrere; tum etiam quia cum Superior non reſervet ſibi poteſtatem diſpenſandi, cenſetur illam concedere; aliter fruſtra aliquando illam ſibi expreſſe reſervaret, ſi ex poſitione tantum legis eſſet reſervata. Præterea in cap. *Nuper*, *de Sententia Excom.* dicitur, quod dum Pontifex non reſervat ſibi abſolutionem excommunicationis, cenſetur inferioribus Prælatis eam concedere; ergo idem dicendum de diſpenſatione. Quod etiam accidit in votis, & juramentis, in quibus Epiſcopus diſpenſare poteſt, ſi Pontifex non ſibi reſervat diſpenſationem; Idemque accidit in obſervatione feſtorum, & jejuniorum: Et ratio a priori videtur eſſe, quia *Epiſcopus poteſt in ſua Eccleſia quicquid Papa pro toto Orbe, niſi a Pontifice prohibeatur*; quia Epiſcopus eſt Paſtor ordinarius, cui adæquate incumbit regimen ſuæ Eccleſiæ; unde ſi non limitetur a Pontifice ejus juriſdictio, poteſt pro ſua Diœceſi quicquid Papa pro tota Eccleſia.

Sed communius docent, non poſſe inferiorem diſpenſare in legibus Superioris, niſi expreſſe, aut ſaltem tacite id ſibi permittatur; tum quia inferior non poteſt voluntatem, & diſpoſitionem Superioris impedire, ipſo non conſentiente; tum etiam quia in cap. 1. *De Conſtitutionibus*, præcipitur Inferioribus, ut præcepta Superioris obſervent; ergo a fortiori non poſſunt in iis diſpenſare, niſi expreſſe, aut tacite iis id concedatur; tum demum quia in Clement. *Ne Romani*, *De Elect.* dicitur Inferior non poſſe tollere legem Superioris; & ſtatim ſubditur explicatio, videlicet abrogando, diſpenſando, &c. Et de facto plures irregularitates, & inhabilitates inveniuntur in jure, in quibus Epiſcopi non poſſunt diſpenſare, quia non reperiuntur conceſſæ, quamvis non ſint prohibitæ; ut notat Pal. punct. 5.

IV. Ad rationes in contrarium reſpondetur, in pluribus caſibus, in quibus expedit rectæ gubernationi, proviſum eſſe, ut poſſint Inferiores diſpenſare in lege Superio-

rioris: In aliis vero caſibus, in quibus id non conceditur, recurrendum eſt ad Superiorem.

Nec quia Superior non reſervat ſibi expreſſe facultatem diſpenſandi, ideo cenſetur illam concedere. Nam aliquando exprimit reſervare ſibi hanc facultatem, ne in generali conceſſione ſuæ facultatis intelligatur ea conceſſa, non quia tunc ſolum eſt reſervata, quando exprimit, quod ſibi eam reſervat. Abſolutio a cenſuris conceditur inferiori eo ipſo, quod non reſervatur, non tamen diſpenſatio; tum quia hæc eſt contra jus, & vulnus legis; abſolutio vero non eſt contra jus, immo potius eſt juri conformis; cum jus ipſum præcipiat, quod rite diſpoſitus abſolvatur; tum etiam quia abſolutio ad bonum animæ ordinatur, & ideo expedit facilius concedi; unde non ſolum Epiſcopo, ſed etiam Parocho, & cuivis Confeſſario conceditur, dum a Papa non reſervatur; ut dicemus cum de Cenſuris. Quod attinet ad vota, & juramenta, diximus, diſpenſationem in votis eſſe diverſam a diſpenſatione legis; hæc enim eſt exemptio ab obligatione legis; illa vero eſt ſolum remiſſio juris a Deo acquiſiti per votum, ſicut in humanis promiſſarius remittit juri acquiſito per promiſſionem; Omnes autem Prælati poſſunt nomine Dei talem remiſſionem facere, niſi iis interdicatur; quia hoc expedit bono communi, eo quod frequentiſſime occaſio occurrat: Et propter eandem frequentiam poſſunt Prælati inferiores ex tacita conceſſione Papæ diſpenſare in obſervatione feſtorum, & in jejuniis. Demum ad rationem a priori reſpondetur, falſum eſſe axioma illud, quod Epiſcopus poſſit pro ſua Diæceſi quicquid Papa pro toto Orbe. Nam Epiſcopus, ut notat Pal. num. 9., non poteſt inſtituere cenſuras, approbare Religiones, canonizare Sanctos, definire res fidei, concedere indulgentiam plenariam, diſpenſare in matrimonio rato, aut in profeſſione Religioſa, vel committere Presbytero Sacramentum Confirmationis, aut Ordinis, ſaltem quoad minores, ex Merol., ut poteſt Papa. Quare poteſt Epiſcopus in ordine ad bonum regimen ſuæ Diæceſis, quicquid poteſt Papa, niſi a lege ejus juriſdictio Papæ limitetur; limitatur autem, quoties non conceditur illi facultas diſpenſandi in lege Papæ. Unde etiam fit, quod nec poſſint Epiſcopus, aut Archiepiſcopus diſpenſare in Legibus Concilii Provincialis, quod eſt ſupra ipſum Archiepiſcopum, ut habet Gloſſ. in cap. *A collatione*, *de Appellat. in 6.* Verum quidem eſt, quod leges latæ in Concilio Provinciali, ſi non ſint reſervatæ, poſſint ab Epiſcopo pro ſua Diœceſi diſpenſari, ſicut diximus, poſſe Epiſcopum diſpenſare in obſervatione feſtorum ex tacita conceſſione Papæ, quia frequenter occurrit occaſio in iis diſpenſandi; idque ſatis conſtat ex uſu. Poteſt tamen Epiſcopus diſpenſare in legibus Synodi Diæceſanæ, quia non eſt inferior illa, ut communius docent contra Medin., & Rodriq. apud Merol. num. 257.

V. Quæritur ſecundo, In quibus caſibus cenſetur conceſſa Epiſcopo facultas diſpenſandi in lege Pontificia; Et univerſim inferiori facultas diſpenſandi in lege ſuperioris?

Reſpondeo, concedi primo, non ſolum ſi expreſſe dicatur in lege, quod poſſint in ea Inferiores diſpenſare, quod eſt evidens; ſed etiam ſi dicatur abſolute, quod poſſit in ea lege diſpenſari; hæc enim verba interpretanda ſunt, itaut poſſint Inferiores in ea lege diſpenſare tum quia aliter eſſent ſuperflua, cum certum ſit, Superiorem poſſe in ea diſpenſare; tum etiam quia poteſtas diſpenſandi ample eſt interpretanda, ut dicemus articulo ultimo: Secundo concedi præſumitur eam facultatem Inferioribus, quando res eſt levis; quia nimis oneroſum eſt in minimis ad Superiorem recurrere: Et idem docet Pal., quando lex non obligat ad culpam mortalem, ut contingit in Religionibus; nam eo ipſo, quod Legislator noluit gravem obligationem ponere, judicavit non eſſe rem tanti momenti, ut ipſi remaneret reſervata diſpenſatio. Tertio, ſi crebro accidat neceſſitas diſpenſandi in aliqua lege; quia pariter eſſet nimis oneroſum ſemper ad Superiorem recurrere, & contra ſuave regimen Eccleſiæ; Et ideo poteſt Epiſcopus in votis, in obſervatione feſtorum, & in jejuniis diſpenſare. Quarto, quando ea eſt conſuetudo; nam ſicut alia poſſunt conſuetudine præſcribi, ita facultas diſpenſandi, & conſuetudo ſufficit ad dandam juriſdictionem, vel privilegium: Ac de facto Parochi ex conſuetudine diſpenſant in jejuniorum, & feſtorum obſervatione; Et Epiſcopi in legibus Concilii Provincialis. Quinto, ſi gravis, & magna aliqua neceſſitas, vel utilitas ſubito contingeret, itaut facile, & commode non pateat aditus ad Superiorem, & ſit periculum in mora; nam negare in hoc caſu poteſtatem diſpenſandi Inferiori

eſt contra charitatem, & ſuave regimen Eccleſiæ, & contra commune bonum. Ideo in impedimentis etiam matrimonii poteſt Epiſcopus urgente neceſſitate diſpenſare, ut communius docent cum Sanch. lib. 2. diſput. 40., Sal. diſput. 20. ſect. 3., Vaſq., Azor. contra Medin., & Cordub. apud Merol. diſp. 6. num. 177. Immo ex Sal. loc. cit., Merol., & Sanch. lib. 4. Summæ cap. 40. contra Vaſq. part. 2. diſp. 178. ex Bonac., id poteſt Epiſcopus urgente neceſſitate, quando non poſſunt ii, cum quibus diſpenſandum eſt, propter inopiam, ſuis ſumptibus petere a Pontifice diſpenſationem, quamvis poſset Epiſcopus facile miniſtrare pro illis expenſas; quia non videtur ad id obligatus.

VI. Dubitatur, an poſſit Epiſcopus diſpenſare in lege Pontificis, quando dubium eſt, an caſus egeat diſpenſatione? Verbi gratia, ſi dubium ſit, an impedimentum dirimens matrimonii, aut bigamia, indigeant diſpenſatione. Certum quidem videtur, quod ſi dubium ſit poſitivum, & probabile ſit, non opus eſſe diſpenſatione, poſſit Epiſcopus diſpenſare: immo quod poſſit ſubditus ſine ulla diſpenſatione operari, prout libuerit; quia licitum eſt operari ſecundum opinionem probabilem, depoſito practice dubio; quamvis fieri poſſit, ut opinio probabilis ſit realiter falſa: Si tamen dubium ſit negativum, cenſet Bonac. num. 18., petendam eſſe a Sede Apoſtolica diſpenſationem, ne te exponas periculo delinquendi contra legem, in qua non poteſt Epiſcopus diſpenſare; & quia ea videtur eſſe praxis. At Pal. num. 10. Sal. loc. cit., Sanch. lib. 4. Sum. cap. 40. num. 26., & Suar. probabilius putant, etiam in dubio negativo nulla opus eſſe diſpenſatione; quia in tali caſu poſſidet libertas, nec debes cenſeri lege aſtrictus, quouſque de lege tibi certo non conſtet moraliter: Adduntque, quod ſi requireretur diſpenſatio, poſſet ea dari ab Epiſcopo; tum quia non videtur Pontifici reſervatus caſus dubius, ſed ſolum certus; tum etiam quia poteſtas diſpenſandi late interpretanda eſt; tum demum quia Epiſcopus poteſt diſpenſare in caſibus frequentibus; frequentia autem ſunt dubia diſpenſationis; & ideo monet Sà V. *Diſpenſatio*, petendum ab Epiſcopo, ut ad cautelam diſpenſet; nam ſi revera matrimonium, verbi gratia, contrahatur cum tali dubio, licite quidem contraheretur ratione opinionis iſtius probabilis, ſed invalide ſine tali diſpenſatione Epiſcopi, quoties revera opinio eſſet falſa. Quando tàmen dubium eſt, an excuſeris ab obligatione legis verbi gratia, jejunii, ratione infirmitatis, certum videtur, quod indigeas diſpenſatione; quia lex eſt in poſſeſſione obligandi, & dubia eſt, non probabilis excuſatio; An autem aliquando uti poſſis Epicheja, vide quæ diximus cum de Epicheja.

ARTICULUS III.

Circa quos poſſit Diſpenſatio exerceri?

I. Diſpenſatio, utpote actus juriſdictionis, cum ſubditis eſt exercenda.

II. Prælatus diſpenſans univerſim cum ſubditis in aliqua lege, diſpenſat etiam ſecummet; etſi improprie ſecummet in ſua lege diſpenſet.

III. Directe Prælatus in lege Superioris ſecummet diſpenſat, quin ad exercendum hunc actum juriſdictionis voluntariæ requiratur diſtinctio perſonarum. Poteſt etiam ſecummet in votis diſpenſare, ſicut cum ſubditis.

IV. Num poſſit Pontifex directe ſibi indulgentias elargiri?

V. Nequit Prælatus inferior directe tollere a ſe irregularitatem, aut alias pœnas Eccleſiaſticas per ſententiam impoſitas; licet id poſſit cum ſubditis.

VI. Quid poſſit Superior loci cum forenſibus, vagis, & peregrinis relate ad diſpenſationes?

VII. Quid pariter poſſit Metropolitanus cum Epiſcopis ſuffraganeis, & cum eorum ſubditis.

VIII. Num poſſit Epiſcopus cum Regularibus exemptis diſpenſare eo pacto, quo poteſt cum ſubditis ſuis.

I. SPecialiter quæritur primo, An poſſit ſecummet Legislator diſpenſare? Secundo, An cum vagis, & forenſibus? Tertio, An Epiſcopus cum Religioſis? Quarto, An Metropolitanus cum ſuffraganeis? Cum enim diſpenſatio ſit actus juriſdictionis erga ſubditos exercendus, dubitatur de iſtis, an ſufficientem habeant ſubjectionem requiſitam ad diſpenſationem?

II. Quæritur itaque primo, An poſſit Superior ſecummet diſpenſare in iis caſibus, in quibus poteſt cum ſubditis ſuis?

Reſpondeo, apud Doctores certum eſſe, Prælatos uti poſſe iis licentiis, (quæ dicuntur improprie diſpenſationes) quas

poſ-

poſſunt dare ſubditis; aliter eſſent pejoris conditionis, quam ſubditi; cum non poſſint facile ſuperiorem adire. Certum eſt ſecundo, quod quando Prælati in univerſum diſpenſant cum ſubditis in aliqua lege, verbi gratia in jejuniis; poſſint tali diſpenſatione uti; quia hoc non eſt directe juriſdictionem in ſeipſum exercere, ſed quaſi indirecte, utendo diſpenſatione in univerſum conceſſa. Sic Pontifex lucratur indulgentias in univerſum conceſſas: Quamvis communior Theologorum ſententia doceat contra Henr., & Suar. de Indulg. diſp. 52. ſect. 1. num. 20. apud Sanch. lib. 8. diſp. 3. num. 12., & Merol. num. 153., non poſſe ſibi indulgentias directe concedere, eo quod conceſſio indulgentiarum ſit actus juriſdictionis. Certum eſt tertio, Superiores relate ad proprias leges nonniſi improprie ſecum diſpenſare, quia non obligantur ſua lege directe, ſed tantum jure naturali, ſuppoſita ſua lege, ut ſupra diximus. Certum eſt quarto, poſſe Prælatos committere ſuis Confeſſariis, ut cum ipſis diſpenſent in omnibus, in quibus ipſi poſſunt cum ſubditis, tum ne deterioris conditionis ſint, quam ſubditi, cum non poſſint facile ſummum Pontificem adire; tum quia Congregatio Concilii apud Pal. punct. 7. decrevit, facultatem datam Epiſcopis ſeſs. 24. c. 6. abſolvendi, & diſpenſandi cum ſibi ſubditis poſſe cum ipſis Epiſcopis a Confeſſario ab illis electo exerceri.

III. Dubium itaque eſt, An poſſit directe Prælatus diſpenſare ſecummet in votis, in irregularitatibus, & in aliis legibus ſuperioris, ſicut poteſt cum ſubditis? Negant multi cum Azor., Suar. tom. 2. de Relig. lib. 6. de Voto cap. 11. num. 4. apud Merol. num. 148. quia nemo poteſt erga ſeipſum juriſdictionem exercere, cum nemo ſit ſibi ſuperior; Sicut enim nemo poteſt ſeipſum ligare, ita nec ſolvere. Communius tamen cum eodem Suar. lib. 6. de legibus cap. 12., & de Cenſur. diſp. 41. ſect. 2., Sanch. lib. 8. diſp. 3., Pal., Sal. diſp. 20. cap. 3. affirmant, quia id non repugnat juri Eccleſiaſtico, cum nullus reperiatur textus, qui id virtualiter prohibeat: Nec repugnat juri naturali; in tantum enim repugnaret, inquantum actus juriſdictionis requirit diſtinctionem perſonarum; ſed quamvis requirat diſtinctionem perſonarum, tum juriſdictio contentioſa, quæ teſtium probationem requirit, quia iniquum eſt in propria cauſa idem ſibimet jus dicere contra jus ab adverſario intentum. ex *leg. unica* Cod. *Ne quis in ſua cauſa*; tum juriſdictio coactiva, ſeu punitiva, quam in ſemet exercere repugnat; tum demum juriſdictio in actu ſententiæ; cum nemo debeat ſeipſum in propria cauſa ſententiare, condemnare, aut liberare; unde nemo poteſt ſeipſum ſacramentaliter abſolvere: At non requirit diſtinctionem perſonarum juriſdictio voluntaria, quæ in diſpenſatione exercetur, cum non ſit contentioſa, nec coactiva, aut abſolutiva: Et ratio eſt, quia Superior relate ad propriam legem non proprie diſpenſat, ut diximus; relate vero ad legem ſuperioris intantum poteſt diſpenſare cum ſubditis, inquantum id ſibi conceditur a Superiore; præſumendum autem eſt, quod Superior committat ſuas vices Prælato inferiori, quod poſſit tam cum ſuis ſubditis, quam ſecummet diſpenſare, quando id expediens viſum fuerit, ne ipſe deterioris conditionis ſit, quam ſubditi; Et idem dicendum in diſpenſatione votorum; præſumendum enim eſt, quod Deus conceſſerit Prælatis facultatem remittendi nomine ipſius Dei obligationem, tam relate ad ſubditos, quam relate ad ſeipſos: Quod ex eo aperte confirmatur, quia ſi eodem modo requireret diſtinctionem perſonarum juriſdictio coactiva, ac juriſdictio voluntaria ad diſpenſandum, ſequeretur, quod ſicuti ſuperior obligans ſua lege ſubditos non comprehendit ſeipſum, excommunicans in univerſum omnes reos alicujus delicti, non excommunicat ſeipſum, quamvis talis delicti reum; ita diſpenſans in univerſum cum ſuis ſubditis in lege jejunii nec comprehenderet ſeipſum, quod eſt falſum; Unde dictum illud, quod non poſſit ſolvere, qui non poteſt ligare, in eo ſenſu intelligendum eſt, quod non poſſit in univerſum legem tollere, qui non poteſt illa ligare; non vero quod non poſſit in aliquo caſu ſpeciali tollere aliquis a ſe obligationem legis per diſpenſationem, quamvis non poſſit ſeipſum obligare; cum de facto concedatur communiter, quod Prælatus diſpenſans in univerſum, verbi gratia, in lege jejunii, eximat etiam ſe a tali obligatione, quamvis non poſſit ſe ad id obligare directe vi legis.

IV. Hinc ſequitur primo, quod vel poſſit Pontifex ſibimet indulgentias directe largiri, ut diximus ex Henr., & Suar. diſp. 5. num. 5.; vel ſi non poſſit, ex eo ſit, ex D. Th. in 4. diſt. 20. art. 1., quia nulla cauſa juſta datur, ut ſibi directe eas concedat; præſertim quia ſicut non poteſt ali-

nis ſeipſum abſolvere, ita nec decet, ut Iudulgentias ſibi largiatur, quæ habent pro debita pœna ſatisfacere, & debitum ſolvere.

V. Sequitur ſecundo ex Pal., quod ſi Prælatus inferior per ſententiam contraxit irregularitatem, depoſitionem, aut aliam inhabilitatem, nec poſſit illam a ſe immediate, & directe tollere, quamvis id poſſit relate ad ſubditos. Ratio eſt, quia cum non poſſit eam tollere, niſi ex commiſſione Superioris, non eſt præſumendum, quod Superior velit eidem concedere, quod poſſit illam directe ab ſe tollere, quia fruſtra illam imponeret, & fruſtra eſſet talis coactio; Contra vero ex Sanch. lib. 8. diſp. 3., ſi iſtæ pœnæ non per ſententiam, ſed ipſo jure a prælatis inferioribus incurrantur, poſſunt ſecummet diſpenſare, ſicut cum ſubditis; quia tunc habent rationem legis, in qua poſſunt, ut diximus, ſecummet diſpenſare, non vero rationem ſententiæ, a qua nemo poteſt ſeipſum liberare.

VI. Quæritur ſecundo, an Superior loci poſſit cum peregrinis, forenſibus, & vagis diſpenſare eo modo, ac cum ſubditis.

Reſpondeo, certum eſſe, quod Superior poſſit in lege ſua diſpenſare cum omnibus iis, qui ea obligantur; obligatio enim talis legis pendet a ſua voluntate. Relate autem ad diſpenſationem in voto, juramentis, & aliis legibus Superioris, certum etiam eſt, quod poſſit Superior loci cum vagis diſpenſare, ſicut cum omnibus aliis ſuis ſubditis, quia Vagi nullibi domicilium habentes ratione habitationis ſubduntur Superiori loci, in quo reſident, ita ut poſſint ab eo omnia Sacramenta recipere; ut notat Leſs. cap. 40. num. 121., & Sanch. lib. 3. diſp. 25.: Solum itaque dubium eſt de forenſibus. Prima ſententia Suar. lib. 6. de Voto cap. 11., Sylveſt., Tabien., & aliorum docet, ad diſpenſationem obtinendam in legibus Superioris, votis, juramentis, irregularitatibus, & aliis ſimilibus neceſſario requiri domicilium; unde forenſis quouſque non acquirat domicilium, ſeu habitet alicubi cum animo ibi permanendi perpetuo, (prout diximus quæſt. 3. art. 3.) non poteſt in his diſpenſari. Ratio eſt, quia aliter forenſis non cenſetur eſſe ſubditus Superioris loci, cum non cenſeatur eſſe illius Parochianus: quod autem ſuperior cum ſolis ſubditis diſpenſare poſſit, eſt manifeſtum; tum quia diſpenſatio eſt actus juriſdictionis; tum etiam quia Sacra Congregatio Concilii apud Merol. num. 138. declaravit, forenſem, qui in aliquo loco gerit officium Prætoris, Medici, vel Officialis, poſſe ab Ordinario loci abſolvi in Sacramento Pœnitentiæ, non tamen diſpenſari; Unde videtur non ſufficere quaſi domicilium, ſed requiri domicilium ad diſpenſationem.

Secunda ſententia Sanch. lib. 3. diſp. 23., Henr., Leſs. cap. 40. num. 121., & Suarii laudati aliter ſentientis lib. 2. de diebus feſtis cap. 14. docet ad id requiri, & ſufficere quaſi domicilium, ſeu habitationem cum animo permanendi ibi pro majori parte anni. Quod hoc ſufficiat, probant, tum quia durum videtur, quod Scholaſtici, & alii, qui in aliquo loco multis annis habitant, non poſſint ibi votorum, & aliorum caſuum diſpenſationem obtinere; tum etiam quia ratione hujus quaſi domicilii ſortitur quilibet forum externum, itaut poſſit ibi conveniri de alibi geſtis, ex cap. *Ex parte; de foro compet.*, ergo etiam ſortitur forum in rebus ſpiritualibus, itaut poſſit diſpenſari; utrumque enim forum æque ſubjectionem, & juriſdictionem petit; Unde bene dici poteſt Parochianus alicujus loci, vel Eccleſiæ, qui ibi pro majori parte anni habitat, ut plures docent apud eundem Sanch.: Quod vero hoc quaſi domicilium ad diſpenſationem requiratur, probant, tum ex fere communi Doctorum ſententia; tum quia, ut diximus, ſi hoc requiritur ad acquirendum forum externum, ut poſſit aliquis conveniri de alibi geſtis, requiritur etiam ad acquirendum forum internum, ut poſſit aliquis diſpenſari. Limitant tamen hoc, niſi neceſſitas aliud poſtulet; hac enim de cauſa videmus, quod paſſim Epiſcopi tempore Quadrageſimæ indifferenter diſpenſant cum omnibus etiam peregrinis, ut veſcantur cibis paſchalibus, & ut diebus feſtis exercere poſſint opera ſervilia, præſumitur enim in his caſibus, quod velit Pontifex, Epiſcopum poſſe etiam cum peregrinis diſpenſare.

Tertia demum ſententia Baſilii Pontii docet, Epiſcopum poſſe diſpenſare etiam cum peregrinis, quamvis quaſi domicilium non habeant in eo loco; quia ſicut tenentur, ut ipſe putat, legibus loci tanquam ſubditi, ita gaudent privilegiis ſubditorum; habent enim ſufficientem ſubjectionem ad utrumq; ratione habitationis. Ad declarationes autem Congregationis Concilii factas approbante Gregor. XIII. reſpondet, ideo non poſſe Epiſcopum cum peregrinis diſ-

pen-

penſare, non quia deficit juriſdictio, ſed quia regulariter deficit cauſa ad diſpenſandum; quod ſi daretur cauſa, quæ non ſolum ſufficiat, ut diſpenſentur, ſed etiam ut diſpenſentur ab Ordinario illius loci, tunc poſſet hic ex præſumpta voluntate proprii Ordinarii, aut Pontificis cum peregrinis diſpenſare, non ſecus ac cum ſubditis. Hæc ſententia parum habet probabilitatis. Secunda eſt probabilior, & communior; Prima tamen videtur vera; & ſequenda eſſet, ſi authentice conſtaret de declarationibus illis Congregationis Concilii factis conſulto, & approbante Gregor. XIII., quæ videntur omnino requirere habitationem domiciliarem in eo, cum quo eſt diſpenſandum, ut poſſit talis juriſdictio cum illo exerceri.

VII. Quæritur tertio, An poſſit Metropolitanus, ſeu Archiepiſcopus diſpenſare cum Epiſcopis ſuis ſuffraganeis, & cum ſubditis ſuffraganeorum?

Reſpondeo, & dico primo, poſſe Archiepiſcopum cum Epiſcopis ſuffraganeis diſpenſare. Ita Avil., Sanch. lib. 4. cap. 38., Henr. Ratio eſt, quia habet in illos juriſdictionem ordinariam, ut conſtat, tum ex cap. *Suffraganeis*, *De electione*; tum quia poteſt illis præcipere, &, ſi negligentes ſint, ad officium compellere, ex cap. *Solicitudinem*, *De Appellatione*. Quare ſi Epiſcopi ſubduntur illi in odioſis, a fortiori in favorabilibus; Et confirmatur, quia poteſt Epiſcopus diſpenſare in votis, juramentis, & aliis cum Prælatis Religionum, quamvis iſti exempti ſint a juriſdictione ipſius, ut dicemus quæſito ſequenti; ergo a fortiori Archiepiſcopus id poteſt cum Epiſcopis ſuffraganeis, qui ab ipſius juriſdictione non ſunt exempti. Neque obſtat, quod talis poteſtas diſpenſandi in votis non ſit neceſſaria, eo quod habeatur ab ipſis Epiſcopis, qui poſſunt ſecummet diſpenſare. Nam ſicut talis poteſtas diſpenſandi cum Epiſcopis eſt in Pontifice, etiamſi Epiſcopi habentes hanc poteſtatem poſſint ſecummet diſpenſare, ita erit pariter in Archiepiſcopo.

Dico ſecundo: Archiepiſcopus non poteſt diſpenſare cum ſubditis Epiſcoporum ſuffraganeorum, niſi in caſibus a jure conceſſis. Ita communiter cum Rodriq. apud Merol. num. 141.; Ratio eſt, tum quia Archiepiſcopus non habet ordinariam juriſdictionem, & curam niſi Diœceſis propriæ, & ſolum eſt judex in cauſis Diœceſis ſuffraganeæ per appellationem ad eum deductis, ex cap. 1. *De officio legati*. Caſus autem in jure hac in re conceſſi ſunt: Primo, ſi ad Archiepiſcopum cauſa devolvatur, eo quod nolit Epiſcopus diſpenſationem debitam ſuo ſubdito concedere: Secundo, quando habet quidem Epiſcopus juſtam cauſam diſpenſandi cum ſubdito, ſed non vult diſpenſare, quia non tenetur; quamvis non poſſit tunc appellari ad Archiepiſcopum, cum non detur locus appellationi, quando non committitur injuſtitia, & gravamen; poteſt tamen implorari officium Metropolitani, ut ex officio, & miſericordia ipſe diſpenſet, aut faciat, ut diſpenſet Epiſcopus. Ita Sanch. lib. 3. de Matrim. diſp. 10., Avil., Henr. contra Pal. §. 3. num. 2. Tertius caſus ex Henr., Avil. 2. part. cap. 7. diſp. 1. dub. 10., & aliis apud Merol. num. 142., quod poſſit Archiepiſcopus diſpenſare, quando viſitat Diœceſes ſuffraganeorum; quia tunc cenſentur ſubditi, cum poſſit illorum confeſſiones audire, ex cap. fin. *De Cenſib.* in 6. Sed communius cum Sanch. lib. 4. Sum. cap. 38. Pal., & aliis id negant, quia cum ſolum in jure concedatur Archiepiſcopo, quod poſſit ſuffraganeorum ſubditorum confeſſiones audire in actu viſitationis, nec fiat mentio, quod poſſit diſpenſare, & poteſtas diſpenſandi non ſit neceſſario conjuncta cum poteſtate abſolvendi, non bene infertur, quod poſſit in actu viſitationis diſpenſare.

VIII. Quæritur ultimo, An poſſint Epiſcopi diſpenſare cum Regularibus exemptis ſuæ Diœceſis eodem modo, ac cum aliis ſubditis?

Reſpondeo, certum eſſe, quod ſine Superiorum ſuorum licentia non poſſint Regulares exempti valide ab Epiſcopo diſpenſari; cum non ſint ſubditi, & diſpenſatio ſit actus juriſdictionis. An autem poſſint de licentia ſuorum Superiorum, veluti cedentium beneficio, & privilegio exemptionis? Negant Suar. tom. 2. de Relig. lib. 6. de Voto cap. 11., Ledeſm., & alii apud Avil. loc. cit. dub. 6. quia non poteſt Prælatus regularis ſubjicere Epiſcopo Religioſum exemptum a Pontifice; Præſertim quia hoc privilegium exemptionis non eſt perſonale, ſed totius Religionis; Unde non poteſt privata perſona illi cedere: Sicut non poteſt Clericus renunciare privilegio Clericatus, & conſentire in judicem laicum, ex cap. *Si diligenti*, *De foro competenti*.

Affirmant tamen probabilius Henr., Sanch.

ch. lib. 4. cap. 39., & ipſe Suar. diſp. 41. ſect. 2. de Cenſuris, & diſp. 30. ſect. 2. de Pœnitentia; quia beneficium exemptionis datur Religioſis, ut quietius Deo ſerviant, & non perturbentur ab Epiſcopis; Unde in his, quæ quietem, & favorem Religionis concernunt, non debent eſſe pejoris conditionis, quam alii ejuſdem Diœceſis non exempti; quia privilegium in tali caſu contra ejus finem operaretur: Quare in his caſibus favorabilibus cenſetur tota Religio per Epikejam conſentire. Et hæc eſt diſparitas, quare non poſſit Clericus, & Religioſus renunciare privilegio exemptionis in juriſdictione contentioſa; poſſit tamen Religioſus cedere privilegio exemptionis in juriſdictione iſta voluntaria; In illo enim caſu reſultaret odium, in quod non cenſetur ſtatus Clericalis, vel tota Religio conſentire; Contra in ſecundo caſu habetur tantum favor, & ideo cenſetur tota Religio cedere privilegio exemptionis. Addunt Sanch., & Molin., id verum eſſe etiam vel quando Prælatus Religionis eſt abſens, aut excommunicatus vitandus, vel quando injuſte negaret Religioſo ſubdito diſpenſationem; Poſſet enim hic in tali caſu diſpenſari ab Epiſcopo; quia per Epikejam non eſt præſumendum, voluntatem Pontificis, & totius Religionis eſſe, quod Epiſcopus non poſſit in eo caſu diſpenſare, & cogatur Religioſus vagari, & accedere ad Sedem Apoſtolicam ad impetrandam diſpenſationem.

Demum aliqua notanda ſunt: Primum eſt, quod ſicut probabilius poteſt Religioſus de licentia ſui Prælati diſpenſari ab Epiſcopo, ita poteſt ipſe Prælatus regularis immediate ſe ſubjicere Epiſcopo, ut diſpenſetur; quia poteſt uti licentiis, quas ipſe ſubditis concedere poteſt, ut ſupra diximus. Secundum eſt, quod ſi Religioſus non poſſit diſpenſari a Prælato immediato, ſed ſolum a ſuo Provinciali, vel Generali, non ſatis ſit licentia Prælati immediati, ut poſſit Religioſus ab Epiſcopo diſpenſari; quia, ut notat Sanch., cum habeatur in tali caſu remedium intra Religionem, non eſt præſumendum, quod velit Religio conſentire, ut extra illam remedium petatur; Hoc enim noceret debitæ ſubordinationi ſubditorum, & fruſtranea eſſet reſervatio caſuum facta ſuperiori Prælato, ſi poſſet Religioſus de licentia Superioris immediati adire Epiſcopum, ut abſolvatur. Bene tamen hoc limitat Baſil., & Pal., niſi neceſſitas urgeat impetrandi diſpenſationem, & Superior Prælatus facile adiri non poſſit. Tertio notandum, quod quando Prælatus regularis poteſt ipſe diſpenſare cum ſuo ſubdito, manifeſtum ſit, quod poſſit tunc illum ſubjicere Epiſcopo, aut alteri, ut cum eo diſpenſet; quia tunc Epiſcopus tanquam Delegatus ab ipſo Superiore, & ipſius vices gerens diſpenſaret: Quare ſi nullus Prælatus Religionis poſſet ſubditum abſolvere; aut ſi poſſet Superior mediatus, ſed neceſſitas urgeret, & non poſſet facile adiri; aut ſi injuſte negaretur diſpenſatio a Superiore, tunc habet locum ſententia iſta Sanch., quod præſumatur Religio privilegio exemptionis cedere, unde poſſit ſubditus de licentia Prælati ab Epiſcopo diſpenſari, vel abſolvi, ut notat Pal. §. 4. num. 6. Demum notandum, in compendio Privilegiorum Mendicantium apud Sanch. loc. cit. haberi, quod poſſint univerſim Religioſi ex ſuorum Prælatorum licentia Epiſcopum adire pro diſpenſatione obtinenda.

ARTICULUS IV.

De Cauſa ad diſpenſandum requiſita.

I. *Ad valide diſpenſandum in lege propria non requiritur cauſa; Requiritur tamen probabilius cauſa, ut valeat diſpenſatio data ab eo, cui Legislator tribuit facultatem diſpenſandi.*

II. *Ut licite tamen diſpenſatio concedatur, quænam cauſa requiritur?*

III. *Num, & quando mortaliter peccet Legislator diſpenſando in propria lege ſine cauſa proportionata?*

IV. *Qualiter peccet ſubditus petendo a Superiore diſpenſationem, quæ ſine juſta cauſa detur?*

V. *Num peccet, qui utitur diſpenſatione valide quidem, ſed illicite ſibi data?*

VI. *In dubio de ſufficientia cauſæ ad diſpenſandum poteſt ſubditus judicio Superioris ſe remittere, & licite uti diſpenſatione.*

VII. *Pro foro tamen externo conſtare debet de ſufficientia cauſæ.*

VIII. *In jure communi vetatur Epiſcopis, ne ſine juſta cauſa in ſuis legibus diſpenſent; ſed non eatenus talis diſpenſatio eſt invalida.*

IX. *Invalide diſpenſat Pontifex ſine juſta cauſa in jure Divino, ac naturali.*

X. *Num ſit invalida diſpenſatio in lege Superioris, ſi diſpenſanti non innoteſcat juſta cauſa, quæ tamen revera adeſt?*

XI. Quid

XI. Quid ſi viceverſa cauſa juſta abſit, & Superior diſpenſans bona fide ſupponat illam adeſſe?

XII. Quænam cenſenda ſit legitima cauſa ad diſpenſandum?

XIII. Num teneatur Superior data juſta cauſa diſpenſationem concedere?

XIV. An poſſit diſpenſans in lege Superioris onus aliquod imponere diſpenſato?

XV. Qui poteſt in voto diſpenſare, poteſt etiam illud commutare; At qui poteſt in lege Superioris diſpenſare, non eatenus poteſt illam commutare.

XVI. Epiſcopus diſpenſans in irregularitate quomodo poſſit aliquando mulctam imponere.

XVII. Num requiratur gravior cauſa ad diſpenſandum in voto, quam in lege Superioris?

I. INquirenda hic cauſa requiſita tum ad valide, tum ad licite diſpenſandum, & quidem tum in lege propria, tum in lege Superioris; Sicut etiam num Superior ſuppoſita juſta cauſa ad diſpenſandum, ad id teneatur; Et an poſſit aliquid imponere diſpenſando?

Quæritur itaque primo: Utrum requiratur cauſa, ut Legislator valide, aut licite poſſit in propria lege diſpenſare?

Reſpondeo, & dico primo, ad valide diſpenſandum in propria lege nullam cauſam requiri, quia ab ejus voluntate unice pendet obligatio; ut docent communiter contra nonnullos apud Merol. num. 237. Et idem dicendum de ſucceſſore Legislatoris in eadem dignitate, & de Superiore Legislatoris: Sicut enim valet abſolutio ab excommunicatione data ab iſtis ſine cauſa, ita diſpenſatio. Utrum autem valeat diſpenſatio ſine cauſa data ab eo, cui Legislator dedit facultatem diſpenſandi? Affirmat Sa, ſi Legislator det alicui plenam poteſtatem diſpenſandi, ut dat Papa Legato, ſeu Nuncio Apoſtolico; Sed communiter cum Sanch. lib. 8. diſp. 17. negant; quia quamvis id poſſit facere Legislator, tamen non eſt credibile, quod de facto det ulli facultatem diſpenſandi, itaut valeat diſpenſatio data ſine cauſa; quia non poteſt licite ſic concedere facultatem diſpenſandi.

II. Dico ſecundo, ad licite diſpenſandum requiritur cauſa proportionata materiæ; quia Legislator ſicut in impoſitione legis, ita in diſpenſatione tenetur bono communi proſpicere. Docent etiam id communiter contra Angel., Armil., Sylveſt., & alios apud Merol. num. 381. Neque obſtat, quod aliquando petantur a Pontifice diſpenſationes in gradibus prohibitis nulla aſſignata cauſa; Nam tunc pro cauſa conceſſionis ſuccedit copioſa eleemoſyna donata a diſpenſato in ſumptus publicos eroganda. Neque dicas, quod data juſta cauſa ad diſpenſandum non requiratur auctoritas Superioris; quia juſta ſufficiens eſt ad excuſandum ab obligatione legis humanæ; ergo Superior poteſt licite etiam ſine cauſa diſpenſare. Nam tunc ſine diſpenſatione quilibet excuſatur ab obligatione legis humanæ, quando cauſa eſt per ſe certo ſufficiens ad excuſandum; ut qui febri laborat, non indiget, ut diſpenſetur in jejunio; At aliquando cauſa non eſt ſufficiens ad excuſandum, ſed eſt ſufficiens ad diſpenſationem licite concedendam; cum ad hoc non requiratur cauſa tam rigoroſa, quam ad illud: Unde infirmitas gravior requiritur, ut aliquis excuſetur a jejunio, quam ut poſſit diſpenſari; Et copioſa eleemoſyna data in ſumptus publicos ſatis eſt, ut poſſit licite Pontifex ſine exceptione perſonarum diſpenſare cum aliquo in gradibus prohibitis; quæ tamen cauſa non ſatis eſt, ut a tali lege quilibet eximatur. Sic labor improbus, qui fieret ab aliquo quibuſdam diebus anni, poteſt eſſe ſufficiens cauſa, ut toto anno diſpenſetur a Pontifice in jejuniis, in horis Canonicis; quamvis eadem cauſa ſolum ſatis ſit ad eximendum illum pro tempore impotentiæ.

III. Dubium eſt primo, an peccet mortaliter Legislator diſpenſans in lege ſua ſine juſta cauſa? Suar. lib. 6. de Legibus cap. 18., Valent., Rodriq., & alii apud Pal. docent, ex genere ſuo eſſe mortale, niſi levitas materiæ excuſet: Verbi gratia, peccat mortaliter Pontifex diſpenſando ſine cauſa cum Sacerdote, ne recitet officium, ne jejunet in Quadrageſima. Ratio eſt, quia peccat contra juſtitiam diſtributivam; nam hoc eſt proprie acceptio perſonarum, quæ opponitur juſtitiæ diſtributivæ, ex D. Th. 2. 2. quæſt. 63., & ex genere ſuo eſt mortale. Sed communius cum Sanch. lib. 8. diſp. 18., Sal., Laym., Pal., & Merol. num. 293. docent eſſe veniale, ſi abſit ſcandalum, aut damnum notabile aliorum; Sicut diximus veniale eſſe, ſi Legislator ſine cauſa nolit ſuam legem obſervare, ad quam tenetur vi directiva ex lege univerſali. Ratio eſt, quia non videtur gravis deformitas, quod pars

non conformetur toti. Ad rationem in contrarium reſpondet Sal., non omne peccatum contra juſtitiam diſtributivam eſſe mortale, niſi adſit materia gravis: Sicut quamvis peccatum furti ex genere ſuo ſit mortale, tamen non omne peccatum furti eſt mortale, niſi ſit materia gravis: Etenim ex genere ſuo aliquod peccatum eſſe mortale ſolum importat, quod ut plurimum ſit mortale, niſi excuſet parvitas materiæ, aut indeliberatio, &c.; in caſu autem noſtro videtur eſſe materia levis contra juſtitiam diſtributivam eximere aliquem ſine cauſa a legis obligatione, quando hoc nec trahit ſcandalum, nec damnum aliorum; quia injuria hæc inæqualitatis non cenſetur gravis; Sicut intervenit injuria gravis inæqualitatis in diſtributione officiorum, & Dignitatum; quia tribui hæc minus digno cedit in grave damnum digniorum, & Reipublicæ.

IV. Hinc ſequitur, quod ſubditus petens a Superiore diſpenſationem in lege ipſius Superioris, ſine juſta cauſa, peccet quidem, quia petit rem intrinſece malam, quam non poteſt Superior ponere ſine peccato; Sed juxta primam ſententiam peccat mortaliter, quia petit rem, quam Superior ſine mortali ponere non poteſt; Juxta ſecundam vero ſententiam peccat tantum venialiter, quia Superior juxta ſecundam ſententiam peccat tantum venialiter ſic diſpenſando.

V. Dubium eſt ſecundo, an peccet, qui utitur diſpenſatione facta valide a Legislatore in lege ſua, ſed illicite, quia ſine cauſa? Ledeſm. apud Merol. num. 297. putat peccare mortaliter, ut docet de Legislatore concedente diſpenſationem. Verum communius, & probabilius docent cum Sanch., Valent., Cordub., peccare ſolum venialiter propter deformitatem, quam ſecum fert, quod pars ſine cauſa difformetur a toto; ut diximus de Legislatore tranſgrediente legem ſuam. Suar. tamen lib. 6. cap. 19., Sal., Azor. putant, probabilius eſſe, quod ne venialiter quidem peccet; quia nulla eſt obligatio, ne valide diſpenſatus difformetur ab aliis in legis obſervatione; Solum itaque putant, peccatum committi a dante, vel petente diſpenſationem ſine cauſa, non ab utente illa: Et Legislator tranſgrediens legem ſuam peccat, quia ſecummet tunc veluti diſpenſat, atque adeo ſine cauſa vulnerat legem ſuam, quod lege naturali illi prohibetur, non præciſe quia utitur diſpenſatione ſine cauſa ſibi data; Quamvis Cajet., & alii apud Bonac. quæſt. 2. punct. 3. num. 6. contra Suar. putent, præciſo ſcandalo non peccare ne venialiter quidem Legislatorem, ſi ſecum ſine juſta cauſa diſpenſet; quia lege naturali tantum tenetur ſervare ſuam legem, niſi ſecum diſpenſet; non vero tenetur non diſpenſare ſecummet, præciſo ſcandalo: Quando vero quis uteretur diſpenſatione invalide data, puta diſpenſatione voti data ſine juſta cauſa a Pontifice, procul dubio peccaret mortaliter, quia diſpenſatio invalida non eximit diſpenſatum a lege, ſicut eximit diſpenſatio valida, quamvis illicite data.

VI. Demum qui dubitat, an ſubſit juſta cauſa ad diſpenſandum, petitque diſpenſationem remittendo Superiori judicium de ſufficientia cauſæ, poteſt licite uti diſpenſatione; quia præſumendum eſt, quod Superior judicaverit, cauſam eſſe ſufficientem, & quod non peccaverit diſpenſationem concedendo.

VII. Dubium tamen eſt tertio, An præſumatur ſemper ſufficiens cauſa in Superiore diſpenſante, quando de cauſa non conſtat? Et ſane ſi motu proprio in lege propria diſpenſet Legislator, præſumi debet juſta cauſa; quia Princeps præſumitur juſtitia plenus: Si vero diſpenſet in lege Superioris, tunc cauſa non præſumitur, ſed probari debet; quia ſi diſpenſat ad inſtantiam, cenſetur diſpenſatio extorta propter importunitatem, juxta Bartol. in *leg.* 1., *Cod. De petit. bon.*; Si vero citra inſtantiam diſpenſat in lege Superioris, cum id abſque cauſa fieri nequeat, opus eſt de cauſa conſtare. Notant tamen Sanch., & Armil., Suar. apud Merol. num. 266., id intelligendum eſſe pro foro externo; Nam pro foro conſcientiæ præſumi ſemper debet cauſa ſufficiens, quando non conſtat oppoſitum; quia non eſt ſubditi facta Prælatorum diſcutere.

VIII. Dubium eſt quarto, An ſicut diſpenſatio Superioris, verbi gratia Pontificis, facta ſine juſta cauſa in propriis legibus eſt valida, ita etiam ſit valida diſpenſatio facta ab Inferiore, puta ab Epiſcopo, in legibus ſuis ſine juſta cauſa?

Reſpondeo, aliquos cum Innoc. negare apud Merol. num. 250., quia talis diſpenſatio eſt contra jus commune in cap. *Cum omnis*, *De Conſtitution.*; diſpenſatio autem Inferioris in jure communi facta ſine cauſa eſt invalida. Sed communiter affirmant; quia eadem eſt ratio de Superiore, ac de Inferiore Legislatore relate ad leges ſuas.

Ad

Ad rationem in contrarium reſpondetur, prohiberi quidem in jure communi, quod fiat ab inferiore Legislatore, verbi gratia ab Epiſcopo, diſpenſatio in ſuis legibus ſine cauſa, & ideo talis diſpenſatio eſt illicita, utpote contra talem prohibitionem; at non per hoc eſt invalida; quia diſpenſando Epiſcopus in ſuis legibus contra prohibitionem juris communis, non diſpenſat in jure communi, ſed violat jus commune diſpenſando valide in legibus ſuis: Sicut diximus, quod poſſit valide Epiſcopus diſpenſare in propriis legibus, quamvis juraverit ſe non diſpenſaturum; quia diſpenſando violat juramentum, & peccat, non vero diſpenſat in juramento; ut communiter docent contra Armil., Tabien., Azor. apud Merol. num. 255.

Hinc ſequitur, diſpenſationem Epiſcopi, vel Archiepiſcopi factam ſine cauſa in legibus Synodi Diœceſanæ eſſe validam; quia, ut diximus cum communi contra Medin., & Rodriq., Epiſcopus non eſt inferior ſynodo iſta, nec ſe habet ad illam inſtar Decani ad Capitulum Eccleſiæ Cathedralis, ſed ut Legislator adhibens Parochos ut Conſiliarios, non ut Legislatores; Contra vero Archiepiſcopus eſt inferior Concilio Provinciali, ſeu Nationali; cum ab Archiepiſcopo ad tale Concilium detur appellatio, ut communiter docent cum Gloſ. in cap. *A collatione*, *De appellat. in 6.* (Quicquid ſit, an incurrat cenſuras in eo latas, cum videatur eximi in cap. *Grave*, *De præbendis*, apud Merol. num. 263.) & ideo diſpenſatio facta ſine cauſa ab Archiepiſcopo, necnon ab aliis Epiſcopis ſuffraganeis in legibus Concilii Provincialis eſt invalida.

IX. Quæritur ſecundo, Utrum requiratur cauſa, ut poſſit inferior in lege Superioris valide diſpenſare?

Reſpondeo cum communi affirmative; quia non cenſetur Superior concedere inferiori poteſtatem, niſi ad diſpenſandum rationabiliter: Quare ſicut Oeconomus diſſipans, & alienans bona Domini, contra ipſius voluntatem, non transfert dominium, quia cum non ſit dominus, ſed adminiſtrator, debet bona illa adminiſtrare juxta præſumptam voluntatem domini; ita in caſu noſtro Inferior ſi ſine cauſa diſpenſat in lege Superioris, invalide diſpenſat, quia veluti diſſipat bona domini contra ejus voluntatem; cum non poſſit iis uti, niſi ex præſumpta voluntate Superioris.

Hinc ſequitur, invalide Pontificem diſpenſare ſine cauſa in jure Divino, aut naturali, videlicet in voto, juramento, reſidentia Paſtorum, &c.; invalide etiam Epiſcopus, & Archiepiſcopus diſpenſant in lege Concilii Provincialis, & a fortiori in lege Pontificis ſine cauſa. Unde niſi excuſet parvitas materiæ, mortaliter peccat tam concedens, quam petens talem diſpenſationem, quam ea utens, ut communiter docent Doctores. Putat Sanch. lib. 8. diſp. 17. num. 6., non peccare diſpenſantem in lege Superioris non examinando cauſæ ſufficientiam, quando illi committitur, ut diſpenſet cum determinatis perſonis, nulla mentione facta cognitionis cauſæ diſpenſandi; quia tunc Commiſſarius eſt merus executor, & præſumere debet, quod committens cauſam diſpenſationis examinaverit. Sed Pal., & Merol. num. 205. id negant; quia quamvis non fiat mentio cognitionis cauſæ, non per hoc omitti poteſt; quia a jure ipſo naturali monetur diſpenſans ad examinandum cauſam diſpenſationis; Unde non debet a delegante moneri.

X. Dubium eſt primo, Utrum valida ſit diſpenſatio facta in lege Superioris, non præcognita cauſa a diſpenſante, quæ tamen revera aderat?

Negant Azor., & Navar. apud Merol. num. 210., tum quia ſic diſpenſans excedit limites ſuæ commiſſionis; præſumitur enim, & aliquando expreſſe eſt commiſſa facultas diſpenſandi, præmiſſa cognitione cauſæ, prout jure naturali diſpenſans eſt obligatus; Tum etiam quia in Trident. ſeſſ. 24. cap. 18. dicitur, diſpenſationem factam, non cognita cauſa, ſurreptitiam cenſeri. Sed communius affirmant in foro conſcientiæ validam eſſe cum Sanch. lib. 8. diſp. 17., Sal. diſput. 20. ſect. 9.; tum quia ſicut valet lex impoſita abſque cognitione cauſæ, ſi revera intercedat cauſa boni communis; ita valet hujuſmodi diſpenſatio; Tum pariter quia in Cap. *Nihil*, *De elect.* dicitur, Electus ſine cauſæ examine eſſe ejiciendus, cum eſt indignus; unde a contrario ſenſu infertur, quod ſi ſit dignus, non debet ejici. Quare ad rationes in contrarium reſpondetur, præſumendum quidem eſſe, quod ſit commiſſa facultas diſpenſandi cognita cauſa, & ſæpe expreſſe id imponitur; ſed ut rite, & recte, non ut valide fiat diſpenſatio. Immo aliquando licite fit non præmiſſo examine cauſæ, quando ſcilicet cauſa vel conſtat ipſi diſpenſanti, vel eſt notoria; quia in notoriis non

exigitur ordo juris, nec opus eſt examine, ex Cap. *Manifeſta 2., quæſt.* 1. Quare Trident. loc. cit. intelligendum eſt quoad præſumptionem fori externi; dicit enim, ſurreptitiam cenſeri, non eſſe.

XI. Dubium eſt ſecundo, An econtra valida ſit diſpenſatio facta in lege Superioris, quando diſpenſans bona fide judicavit cauſam eſſe ſufficientem, cum revera non ſit talis?

Affirmant communius cum Azor., Vaſq., Molin., Sà, Rebel. Sanch. loc. cit., & aliis apud Bonac., quia non eſt credibile aliam eſſe Pontificis intentionem circa leges ſuas, dum permittit inferiori, ut diſpenſet; recta enim Eccleſiæ gubernatio poſtulat, ut ſcrupulis obvietur; nec oportet paſſim infringere geſta bona fide a Prælatis. Unde Azor. lib. 7. cap. 29. quæſt. 6. docet, quod ſi Prælatus diſpenſet bona fide cum aliquo in lege jejunii, putans cauſam eſſe juſtam, talis diſpenſatio proſit, quia bona fide facta: Et idem docent aliqui de diſpenſatione facta in voto, & in jure Divino cum Reginald. lib. 31. num. 195.; quia inter homines geſta, vel diſpenſata ab Oeconomo bona fide valida ſunt, nec dominus aliud requirit a ſuo œconomo, quam ut bona fide procedat; Similiter nec aliud Deus requirit a Pontifice diſpenſante in votis. Sal. tamen diſp. 20. ſect. 4., Navar., Bonac. num. 8., Pont., & alii arbitrantur oppoſitum; Docent enim non eſſe tutum in conſcientia, qui tali diſpenſatione utitur, quando illi conſtat, cauſam non impulſivam, ſed finalem, ſeu motivam fuiſſe inſufficientem, etiamſi bona fide diſpenſationem petierit; quia ſicut bona fides petentis non facit validam diſpenſationem factam in lege ſuperioris a Prælato non judicante dari cauſam ſufficientem, ut diximus, ita nec facit validam diſpenſationem bona fides concedentis, quando diſpenſatus advertit, cauſam non eſſe ſufficientem, & ex errore conceſſam eſſe diſpenſationem. Et ratio a priori eſt, quia in diſpenſatione ſemper præſumendum ſubintelligi clauſulam illam, *Si cauſa ſubſiſtat*; quia non præſumitur delinquere, qui diſpenſat; delinqueret autem, qui vellet diſpenſare, etiamſi cauſa non ſubſiſtat. Neque obſtat, validam eſſe alienationem bonorum Eccleſiæ factam a Prælato bona fide putante dari ſufficientem cauſam, quæ revera non datur; ut docent communiter cum Molin., & Bonac. De Contractibus diſp. 3. quæſt. 8. punct. 4., Nam ex hoc, quod Eccleſia noluerit irritare contractum in propoſito caſu ad vitandas lites pro foro externo, ut docent communiter Doctores, & ipſa experientia, non inde ſequitur, quod non ſit irrita in foro conſcientiæ ſimilis diſpenſatio, ad quam licite concedendam juſta cauſa requiritur. Nam exceptio, ſeu diſpoſitio ſpecialis in uno caſu non eſt ad alium trahenda, ex leg. *Jus irregular. ff. De legib.*; Nec obſtat ratio in contrarium adducta a Sanch., quia bona gubernatio Eccleſiæ non poſtulat, ut ſint valida, quæ ſine cauſa ſufficienti bona fide peracta ſunt, ſed quod non peccet, qui tali diſpenſatione utitur, donec conſtiterit de cauſæ inſufficientia. Equidem huic ſententiæ ſubſcribo; cenſeo tamen primam ſententiam communiorem eſſe valde probabilem; Satis enim videtur, ut bona fide petita ſit, & conceſſa diſpenſatio, ut cenſeatur velle Superior illam concedere, etiamſi conſtiterit, cauſam non eſſe ſufficientem; ſicut valida ſunt inter homines diſpenſata ab Oeconomo bona fide, & poſſunt ea bona retinere, etiamſi deinde conſtet, cauſam non eſſe ſufficientem.

XII. Dubium eſt tertio, quænam cenſeatur legitima cauſa ad diſpenſandum?

Reſpondeo cum communi, prudentis arbitrio definiendum, ſpectata præſertim qualitate perſonæ, ex qua ſæpe oritur ſufficiens cauſa diſpenſationis; quia ad bonum publicum ſpectat perſonas excellentes gratas habere, ex D. Th. 2. 2. quæſt. 63. art. 2. ad 2., & Trident. ſeſſ. 24. cap. 5.: Spectari etiam debet neceſſitas, utilitas diſpenſationis, pietas. Semper tamen diſpenſatio cedere debet in bonum publicum, cum ſit actus auctoritatis publicæ, & jurisdictionis communis; Cedit tamen in bonum publicum, ſi diſpenſetur, ut neceſſitatibus ſingulorum ſubveniatur; Verbi gratia, ſi ob inopiam, & paupertatem diſpenſetur cum aliquo in impedimento conſanguinitatis; Vel ob periculum incontinentiæ, in voto Caſtitatis; Vel ſi ad vitandum majus malum diſpenſetur in aliqua lege; hoc enim mediate confert ad bonum publicum.

XIII. Quæritur tertio; an ſtante legitima, & juſta cauſa diſpenſationis teneatur Superior diſpenſationem concedere petenti?

Reſpondeo, Armil., & alios apud Sanch. lib. 3. de Matrim. diſput. 10. docere, quod teneatur, & peccet, ſi neget ſine juſta

ſta

ſta cauſa; quorum ſententiam probabilem putat ipſe Sanch., & Pal. punct. 8. num. 8.

Ratio eſt, quia ſi data legitima cauſa Superior cum uno ſubdito diſpenſet, & non cum alio, eſt acceptor perſonarum: Prælatus enim ex juſtitia diſtributiva tenetur pro merito cauſæ beneficium ſuæ poteſtatis diſtribuere ſubditis; cum in bonum ſubditorum habeat juriſdictionem. Suar. tamen lib. 6. cap. 18., Sal., Sanch., Rodriq., Pal. probabilius negant teneri, quando diſpenſatio non conducit graviter ad bonum publicum, aut privatum alicujus: Sicut enim non tenetur Legislator legem ferre data juſta cauſa, niſi quando non poteſt alia via bono publico proſpicere, ita nec ſemper tenetur diſpenſationem concedere; aliter quicquid poſſet facere Superior, ex neceſſitate faceret, contra legem *Quicquid* 40. *ff. De judiciis*: Et in cap. *Didici* 1. *quæſt.* 7. dicitur diſpenſatio eſſe gratia; ut ſciatur, eam non eſſe debitam. In aliquibus tamen caſibus diſpenſatio eſt debita; Primo quando jus præcipit, ut exiſtente tali cauſa diſpenſetur a Prælato; ut in Cap. *Domino Sancto*, *diſt.* 50.. Sicut etiam in diſpenſationibus Sacræ Pœnitentiariæ præcipitur diſcreto Confeſſario, ut diſpenſet, ſi preces veritate nitantur. Secundo ſi ſubditus graviter ea indigeat ad vitandum grave damnum vel ſpirituale, vel temporale; tenetur enim tunc Prælatus illam concedere; ex charitate quidem ad vitandum damnum temporale; ex officio tamen ad vitandum damnum ſpirituale ſubditi, atque adeo ex juſtitia. Tertio, ſi ſit neceſſaria ad vitandum ſcandalum, vel ad commune bonum.

Ex his apparet, quid dicendum in delegatis, An ſcilicet teneantur diſpenſationem concedere petentibus ex cauſa? Sanc. lib. 4. cap. 54. loquens de voto dicit, quod habens privilegium diſpenſandi in ſui favorem (ut habent Regulares) non tenetur uti hoc privilegio; ſecus tamen ſi privilegium conceſſum ſit in favorem pœnitentis. Pal. vero punct. 8. putat, quod ſi Confeſſarius acceptavit electionem factam a pœnitente, ut ab eo diſpenſetur, ſi cognoverit cauſam eſſe juſtam, non poſſit deinde diſpenſationem negare juſta exiſtente cauſa, etiamſi privilegium diſpenſandi habeat confeſſarius in ſui favorem; Ratio eſt, quia ratione acceptatæ electionis ad id tenetur ex juſtitia; Secus vero ſi electionem non acceptet.

XIV. Quæritur quarto; An quando inferior diſpenſat in lege ſuperioris de licentia illius vel expreſſa, vel præſumpta, poſſit diſpenſato imponere aliquod onus, verbi gratia, quod recitet coronam, vel faciat eleemoſynam?

Reſpondeo, Azor., Navar., Suar. lib. 6. cap. 16. affirmare dicendo, quod poſſit Epiſcopus imponere, verbi gratia, recitationem coronæ illi, cum quo diſpenſat in lege jejunii, vel obſervationis feſtorum. Ratio eſt, quia cui licet, quod plus eſt, licet, quod minus eſt, ex Reg. *Cui licet*, *De reg. juris in* 6., plus eſt autem diſpenſare, quam commutare; quare qui poteſt in lege diſpenſare, poteſt a fortiori commutare, & ſic alia onera imponere. Monet tamen Suar., imponendum eſſe onus proportionatum diſpenſationi; Verbi gratia, ſi diſpenſetur alicui in interſtitiis, in denunciationibus ante matrimonium, in conceſſione dimiſſoriarum, ut poſſit ab alio Epiſcopo ordinari, &c. non eſt onus proportionatum, quod ſolvat pecuniam, etiamſi per modum eleemoſynæ; quia hoc redoleret ſimoniam; ſed eſſet proportionatum, quod aliquo tempore, verbi gratia, inſerviat Eccleſiæ, aut aliud pium opus exerceat. Communius tamen cum Sanch. lib. 8. diſp. 14., Filliuc., Bonac., Merol. num. 217. negant id poſſe fieri; quia facultas data ad diſpenſandum in lege Superioris non includit facultatem ad commutandam unam materiam legis in aliam; quia per diſpenſationem tollitur obligatio ſimpliciter, per commutationem tollitur una, & imponitur altera obligatio, quod nonniſi a Legislatore ſupremo poteſt fieri; quia hic ſolus poteſt legem ſuam in aliam commutare, & ſic diſpenſare, imponendo aliquod onus, ex cap. *Licet*, *De Fer.* Quando tamen diſpenſatio non eſt debita, cum non teneatur tunc Superior legem ſuam relaxare, poterit pro illius obligatione aliam materiam ſubrogare; ſi vero diſpenſatio ſit debita, non poteſt imponere ullum onus, ut patet; quia pro actione debita nullum onus imponi poteſt.

XV. Hic autem notandum, quod qui poteſt diſpenſare in voto, poſſit etiam onus imponere in diſpenſatione, atque adeo illud commutare, ut dicemus in loco cum Leſſ. contra Azor., Contra vero non omnis, qui poteſt diſpenſare in lege, poteſt illam commutare; Nam commutare in lege eſt plus, quam diſpenſare; commutare vero in voto eſt minus, quam diſpenſare, & hoc illud includit. Et diſparitas eſt, quia

quia quamvis commutans votum non poſſit ipſe abſolute novam voti obligationem imponere ; at poteſt is , cui votum commutatur, acceptando commutationem, obligare ſe vinculo voti ad hanc aliam materiam : Contra vero non poteſt nullatenus nec Prælatus non ſupremus , nec ſubditus commutare obligationem legis Superioris in aliam . Quod etiam patet a poſteriori, quia poteſt vovens commutare ſibi votum in melius , non poteſt autem commutare opus lege impoſitum in aliquid melius , verbi gratia jejunium in peregrinationem ; cum non poſſit ſibi novam legis obligationem imponere ; Et ſic reſpondetur ad rationem in contrarium.

XVI. Nec obſtat , quod paſſim judices Eccleſiaſtici diſpenſantes in irregularitate , vel alia lege Pontificis in caſu ſibi permiſſo imponunt aliquam mulctam pecuniariam per modum cujusdam commutationis. Nam id faciunt innixi opinioni probabili oppoſitæ, putantes, quod Pontifex dando facultatem diſpenſandi det facultatem vel diſpenſandi integre , vel cum aliqua commutatione admixta . Præterquamquod quando Epiſcopus diſpenſat in irregularitate ex delicto, poteſt imponere onus non per modum commutationis, ſed in pœnam delicti.

XVII. Quæritur quinto, an gravior cauſa requiratur ad diſpenſandum in lege humana, quam in votis, vel juramentis? Verbi gratia , ſi quis voveat jejunare uno die , & detur lex Eccleſiaſtica jejunandi , utra eſt major obligatio requirens graviorem cauſam ad diſpenſationem?

Reſpondeo, aliquos cum Navar. in Sum. cap. 12. num. 57., & Alberico apud Merol. num. 309. putare , obligationem voti eſſe graviorem obligatione legis humanæ, quia omnia quæ poſſunt præcipi, poſſunt voveri, non econtra ; cum caſtitas non poſſit præcipi , ſed poſſit voveri , ex *Cap. Integritas 32. quæſt.* 1., Sanch. vero putat lib. 1. cap. 14. num. 8., legem eſſe magis obligatoriam, quam votum ; quia major poteſtas, & voluntas ſuperior videtur magis obligare , quam inferior poteſtas , & voluntas ; Votum autem obligat ex voluntate propria , lex ex voluntate ſuperioris , & ideo lex magis obligat , quam votum ; Unde communiter gravior requiritur cauſa ad diſpenſandum in lege , quam in voto . Suar. tamen mediam viam probabilius init tom. 2. de relig. lib. 4. de voto cap. 3. dicendo , quod ſi materia legis humanæ non ſpectet ad virtutem religionis , lex minus obliget, quam votum. Ratio eſt, quia gravius peccat , qui tranſgreditur votum jejunandi, quam qui tranſgreditur legem jejunii ; ſiquidem iſte peccat tantum contra temperantiam, & obedientiam , ille vero contra virtutem Religionis, quæ eſt virtus altior, & ideo gravius obligans . Si vero materia legis humanæ ſpectat ad eandem virtutem Religionis, ut eſt lex de audiendo Sacro, de communicando, de recitandis horis, tunc gravior eſt obligatio, ubi materia eſt gravior : Verbi gratia, quia lex de Euchariſtia ſuſcipienda eſt materia graviſſima , gravius obligat, quam votum audiendi Sacrum, vel jejunandi : etenim quamvis uterque peccet contra Religionem, & qui tranſgreditur legem communionis, & qui violat votum audiendi Sacrum , aut jejunandi ; at quia lex illa præcipit aliquid gravius , obligatio eſt gravior : Contra vero ſi lex obliget ad recitandam coronam , & votum ſit de jejunio in pane, & aqua, obligatio voti eſt gravior ratione materiæ , quamvis peccet contra Religionem , tam qui tranſgreditur iſtam legem , quam qui violat illud votum . Si vero circa eandem materiam ſpectantem virtutem Religionis datur & lex, & votum, verbi gratia , de audienda miſſa, Suar. putat , incertum eſſe, utra ſit major obligatio, legis, an voti? Sed probabilius eſt , quod docent Sanch. loc. cit., & Filliuc. quæſt. moral. tract. 26. cap. 3. num. 78. , majorem eſſe obligationem legis , propter rationem adductam ; quia ſcilicet cæteris paribus eſt obligatio orta a poteſtate , & voluntate ſuperiore : Unde qui tenetur die Veneris, verbi gratia , jejunare ex voto , & die Saturni ex præcepto , & alterutrum tantum jejunium poteſt ponere , debet omittere jejunium ex voto , & ponere jejunium præceptum . Ad rationem in contrarium adductam ex Alberico , quod ſcilicet materia quælibet præcepti poſſit eſſe materia voti , & non e converſo, Reſpondetur , hinc ſolum inferri , quod obligatio voti ſit major extenſive, quatenus ad plura extendi poſſit, quia magis voluntarie ſuſcipitur.

ARTICULUS V.

Quibus de cauſis obtenta diſpenſatio ſit invalida?

I. Diſpenſatio eſt nulla , donec diſpenſatio innoteſcat , & acceptetur .

II. Multis de cauſis poteſt in diſpenſante deficere

ficere voluntas diſpenſandi.

III. *Ratihabitio de præſenti ſignis externis manifeſtata ſufficit ad diſpenſationis conceſſionem.*

IV. *Ratihabitio de futuro, quæ ſufficit ad licentiam concedendam, non ſufficit ad concedendam diſpenſationem.*

V. *Quibus ſignis cenſetur Superior tacite diſpenſare?*

VI. *Prælati taciturnitas ſæpe eſt ſignum permiſſionis, non diſpenſationis.*

VII. *Num diſpenſationes metu extortæ ſint validæ?*

VIII. *Diſpenſatio extorta per dolum circa cauſam finalem eſt invalida: Secus vero ſi dolus ſit circa cauſam impulſivam; In dubio præſumendum, quod cauſa fuerit impulſiva.*

IX. *Reſcriptum gratiæ ſurreptitium eſt irritum; Reſcriptum vero juſtitiæ eſt irritandum.*

X. *Diſpenſatio eſt irrita, etiamſi bona fide diſpenſans erret circa cauſam finalem.*

XI. *Quid debeat in petitione exprimi, ne diſpenſatio ſit ſurreptitia?*

XII. *Quænam jure, aut conſuetudine univerſim exprimenda ſunt?*

XIII. *Quando diſpenſatio eſt irrita, ſi altera tantum ex cauſis expoſitis ſit falſa?*

XIV. *Num diſpenſatio ſit partialiter valida, quando partialiter eſt ſurreptitia?*

I. Diſpenſatio eſt invalida, tam ſi deficiat poteſtas diſpenſandi in diſpenſante, quam ſi deficiat voluntas diſpenſandi; Sicut etiam ſi nolit diſpenſatus acceptare diſpenſationem; Cum enim diſpenſatio ſit veluti donatio obligationis, & donatio ſine acceptatione ſit invalida, ideo diſpenſatio univerſim ſine acceptatione eſt invalida; ut proinde doceant communiter cum Sal. diſp. 20. ſect. 14., Suar., Sanch. lib. 8. diſp. 26., Pal. punct. 11., quod ſi Procurator tuus abſque tuo mandato impetret tibi privilegium, diſpenſationem, reſcriptum, &c. hæc non habeant effectum, donec tibi innoteſcant, & acceptes; quia hujuſmodi conceſſiones habent imbibitam illam conditionem, Si tibi placitæ ſint, & gratæ exiſtant; ut videtur deciſum cap. *Ad medium*, *de Conceſſione præbend.* Quamvis enim poſſit Legislator invito, & renuenti diſpenſationem concedere; tamen hoc nunquam præſumi debet, niſi manifeſte conſtet; ne gratiæ Principis vilipendantur.

II. Oſtendimus articulo ſuperiore, eſſe invalidam diſpenſationem, ſi data ſit in lege ſuperioris ab inferiore ſine juſta cauſa, eo quod in tali caſu deficiat in diſpenſante poteſtas; Quærendum nunc quomodo etiam ſit invalida per defectum voluntatis diſpenſandi, ſeu conſenſus ad diſpenſationem requiſiti; Inquirendo, an talis conſenſus ſufficienter habeatur per ratihabitionem? Et quomodo deficiat, aut per metum Superiori incuſſum, aut ex ignorantia, vel errore, aut ex ſuppreſſione veritatis, aut falſitatis expreſſione circa cauſam finalem, aut ex taciturnitate rerum, quæ jure, vel conſuetudine exprimi debent?

III. Quæritur itaque primo, An concedatur diſpenſatio per meram ratihabitionem de præſenti?

Reſpondeo advertendo, Ratihabitionem de futuro haberi, quando ſubditus utitur diſpenſatione, credens probabiliter, quod Superior conſcius talis uſus ratum illum habiturus ſit: Et hanc ratihabitionem non ſufficere ad concedendum de præſenti diſpenſationem, aut juriſdictionem alteri, communiter Doctores docent; nam ſicut non ſatis eſt præceptum præſumptum de futuro, ut obliget nunc; ita non ſatis eſt diſpenſatio præſumpta de futuro, ut nunc lex deobliget. Ratihabitio vero de præſenti dicitur ipſa tacita diſpenſatio, ſeu præſumptio voluntatis ſuperioris diſpenſandi, quæ aliquibus verbis, aut ſignis externis actu ſit manifeſtata; Et hanc ſufficere docent communiter cum Sanch. lib. 8. diſp. 4., Suar. lib. 6. cap. 13., Sal., Pal. punct. 13. Verbi gratia ſi Pontifex ſciens Titium eſſe irregularem, det illi beneficium, vel ſi ſciens hodie eſſe diem Veneris præcipiat Titio, ut comedat carnes, in tali caſu habetur diſpenſatio tacita, & ratihabitio de præſenti, quæ ſufficit ad licite operandum. Et ratio eſt, quia ad concedendam diſpenſationem non requiruntur verba determinata, ſed ſatis eſt, quod voluntas Superioris diſpenſandi ſignis externis manifeſtetur; ergo ſi habeatur ratihabitio de præſenti, habetur ſufficienter valida diſpenſatio.

IV. Oppones: Ratihabitio de futuro ſatis eſt juxta probabilem opinionem ad honeſtandum actum alias prohibitum; ergo etiam ad diſpenſationem concedendam. Antecedens explicatur. Si Prælatus nihil ſciat actu de actione ſubditi, ſed credatur, quod ſi ſciret ſubditum operari id, ad quod ejus licentia requiritur, & talis licentia peteretur, illam concederet, ſubditus non

pec-

peccat; Verbi gratia, ſi Religioſus habens votum paupertatis rationabiliter præſumat, ſuperiorem non fore invitum, ſi ipſe pecuniam accipiat, & diſtribuat, ſed conceſſurum licentiam, ſi peteretur, & ratam habiturum acceptationem, & diſtributionem pecuniæ, quando illius erit conſcius, juxta probabilem ſententiam non peccat contra votum paupertatis, a quo prohibetur acceptatio, & diſtributio pecuniæ ſine licentia ſuperioris.

Reſpondeo cum Pal., Suar. loc. cit., Sal. diſp. 20. ſect. 2. omiſſo antecedente, nego conſequentiam; Diſparitas eſt, ut notat Sal. diſp. 20. ſect. 8., quia votum paupertatis non obligat abſolute, & ſimpliciter ad non expendendum, ſed conditionate ad non expendendum, niſi cum licentia vel expreſſa, vel præſumpta: Econtra lex obligat ſimpliciter, & abſolute; ergo niſi detur actu diſpenſatio per actualem voluntatem Superioris exterius manifeſtatam, ſeu per ratihabitionem de præſenti, aut niſi detur locus Epikejæ ratione neceſſitatis, diſpenſatio per ſolam ratihabitionem de futuro non eſt valida: Sicut non eſt valida collatio juriſdictionis data ad audiendas confeſſiones ſacramentales per ſolam ratihabitionem de futuro; quia debet per voluntatem actualem, ſaltem tacitam, exterius manifeſtatam conferri; Ut ſi Prælatus videns Petrum Sacerdotem accingere ſe ad confeſſiones audiendas, & illas audire, non repugnet, cum facile poſſit; ut communiter Doctores apud Dian. part. 3. tract. 4. reſol. 68.: Quamvis Filliuc. tom. 1. tract. 7. cap. 9. num. 242. putet ſufficere, ſi ex ſignis externis præſumatur adeſſe in Superiore voluntatem concedendi juriſdictionem; Quod tamen Dian. loc. cit. dicit coincidere cum ratihabitione de futuro, & eſſe contra communem Doctorum; licet Filliuc. pro ſua ſententia citet Medin., Ricard., Sylveſt., Divum Bonavent. Equidem tamen puto, Filliuc. non ſignificare iis verbis, quod ſatis ſit ratihabitio de futuro, ſed de præſenti; quia dicit ſatis eſſe, ſi ex ſignis externis præſumatur in ſuperiore voluntas concedendi juriſdictionem, quod bene poteſt intelligi per ratihabitionem de præſenti, ſeu de tacita diſpenſatione.

Addit Pal. loc. cit., quod licentia non tollit obligationem legis, (ſicut tollit diſpenſatio) nec eſt contra legem, aut vulnus legis, ſed potius legi favet; cum ſit conditio ab ipſa lege requiſita, ut opus licite fiat: Sicut enim non vulneratur lex non furandi per hoc, quod Dominus conſentiat, ut res ſua accipiatur, ſed per conſenſum domini tollitur, & variatur materia legis de non furando; ita non vulneratur votum paupertatis per hoc, quod detur licentia ad aliquid expendendum, ſed per licentiam variatur materia obligationis voti, & ſic indirecte tollitur obligatio voti, poſita licentia: Contra vero diſpenſatio eſt vulnus legis, & directe tollit obligationem legis. Hinc diſpenſatio ſtricte eſt interpretanda, atque adeo debet actu dari, & manifeſtari ſaltem tacite per ratihabitionem de præſenti, ut ſit valida; nec ſatis eſt diſpenſatio præſumpta de futuro; ſicut non ſatis eſt præceptum præſumptum de futuro, ut nunc obliget: At licentia cum non ſit contra legem, vel contra votum, ſed potius legi faveat, eſt ample interpretanda; atque adeo ſufficit tam licentia præſumpta de futuro, quæ ſcilicet ſi peteretur, daretur, quam data de præſenti: Et eodem modo, quia non eſt contra legem de non furando conſenſus domini, ut rem ſuam accipias, ideo ſatis eſt conſenſus etiam præſumptus de futuro.

Dices, hinc ſequi, quod juriſdictio, quæ eſt facultas dicendi jus, & ample eſt interpretanda, concedatur etiam per voluntatem Superioris præſumptam de futuro; Sed contra eſt, quia ne reddantur dubii actus juriſdictionum ex conſuetudine, & conſenſu communi Doctorum, requiritur actualis voluntas concedendi juriſdictionem; Quamvis verum ſit, quod late ſit interpretanda; quia eſt beneficium Principis nulli nocens; ut eſt juriſdictio data Confeſſariis ad audiendas confeſſiones, quæ non nocet Epiſcopis, cum ſit data ab Epiſcopis poteſtas abſolvendi non in utilitatem propriam, ſed ſubditorum; unde non nocet Epiſcopis, quod poſſint ſubditi ab aliis abſolvi.

V. Rogabis; Quibuſnam ſignis cenſeri poteſt Prælatus velle tacite diſpenſationem concedere?

Reſpondeo, primum ſignum tacitæ diſpenſationis, ſeu præſumptæ voluntatis diſpenſandi eſſe, ſi Superior concedat, vel præcipiat alicui actum, qui ſine diſpenſatione exerceri non poteſt, advertens ad ejus impedimentum: Ut ſi Epiſcopus ſciens, Titium eſſe irregularem irregularitate a ſe diſpenſabili, promoveat illum ad Ordines Sacros, vel illi dimiſſorias concedat; ut communiter docent cum Suar. contra Navar., & Rodriq. apud Merol. num. 162.

Ratio

Ratio eſt, quia non debet præſumi, quod Superior velit peccare promovendo ad Ordines iregularem ſine diſpenſatione.

Secundum ſignum tacitæ diſpenſationis eſt, ſi Prælatus videns aliquem exercere actum ſibi prohibitum, & potens illum facile impedire, non impedit: Verbi gratia, ſi Pontifex, aut Epiſcopus videant irregularem accingere ſe ad celebrandum, & celebrare, vel habentes impedimentum a ſe diſpenſabile videant contrahere matrimonium. Ita Sal., Sanch. lib. 8. diſp. 4., Azor. contra Sayr., Bonac. punct. 3. num. 18., Suar. cap. 13., & alios putantes in tali caſu ſolam patientiam, & taciturnitatem Prælati non eſſe ſignum diſpenſationis, ſed permiſſionis; Sæpe enim Prælatus vel ſine ſua culpa aliquid permittit ad vitandum majus malum, vel cum ſua culpa permittit ex puſillanimitate, & negligentia, quin velit diſpenſare: Quamvis enim dicatur indirecte conſentire, verbi gratia in homicidium, qui tenetur impedire illud, & non impedit; non tamen inde colligitur directa voluntas, qualis ad diſpenſandum requiritur. Hæ ſunt rationes ſententiæ contrariæ. Sed ratio noſtræ opinionis eſt, quia talis taciturnitas Prælati eſt quædam ratihabitio de præſenti, quæ ſatis eſt ad conferendam jurisdictionem, ad audiendas confeſſiones, & ad alia exercenda, ut probat Sanch. lib. 3. de Matrim. diſp. 35. num. 20., & Merol. tom. 3. diſp. 7. cap. 1. ergo ſatis etiam erit ad diſpenſandum: Et ratio ulterior eſt, quia ad Prælatum ſpectat ex officio impedire delicta ſubditi, ſi facile poteſt; ergo cum poſſit diſpenſando obviare delicto ſubditi, præſumendum eſt, quod velit diſpenſare, non vero quod velit tantum permittere peccatum.

VI. Quare verum eſt, quod dicit Suar., ſolam patientiam, & taciturnitatem Prælati poſſe aliquando ſignificare permiſſionem, non directam voluntatem ejus, quod videt facere; At quando tenetur impedire malum, quod videt, & non impedit, cum facile poſſit, præſumendum eſt, quod velit directe diſpenſare, ne ipſe peccet non impediendo peccata, ſicut debet. Hinc in *cap. final. De officio Vicarii*, dicitur, quod ſi Vicarius, cui prohibitum ſit ab Epiſcopo, ne ſine ſua licentia conferat beneficia, adhuc beneficia conferat vidente, & non contradicente Epiſcopo, valida ſit collatio. Similiter, ex Gloſ. in leg. *Qui mutuam*, *ff. Mandat.*, Si procurator revocatus gerat negotia ſciente, & patiente domino, valide agit; quia ſcilicet talis taciturnitas, & patientia habetur pro legitima licentia; cum paria ſint, Expreſſe conſentire, ac Præſentem eſſe, & non contradicere, ex *leg.* 1. Cod. *De relat.*, Quod ſi taciturnitas iſta æquivaleat expreſſæ licentiæ, æquivalebit etiam expreſſæ diſpenſationi, non quidem ſecundum ſe, nec præciſe ſumpta, ſed per accidens hic, & nunc, ut excludatur peccatum Prælati, qui niſi diſpenſaret, peccaret non contradicendo, cum præſupponatur, quod facile poſſit contradicere.

Dices cum Sal. diſp. 20. ſect. 9., Si Pontifex videat aliquos in matrimonio irrito permanere, & non contradicat ad vitandum majus malum, & ſcandalum, non idcirco præſumitur diſpenſare; ergo neque in caſu noſtro.

Reſpondeo, conceſſo antecedente, nego conſequentiam. Diſparitas eſt, quia in primo caſu non ſatis eſt diſpenſatio ad validitatem matrimonii ſine novo conſenſu contrahentium; unde diſpenſatio non impediret peccatum, niſi notificetur, acceptetur, & velint illi contrahere, & ideo ea non præſumitur dari. Econtra in caſu noſtro de ſe peccatum impediretur. Ita Sanch. lib. 8. diſp. 4., & lib. 2. diſp. 38. num. 12.

VII. Quæritur ſecundo, an valeat diſpenſatio, extorta a Superiore per metum gravem injuſte incuſsum?

Reſpondeo cum communi apud Sanch. lib. 3. diſp. 39. eſse validam; quia metus non tollit voluntarium ſimpliciter; unde geſta per metum valida ſunt, exceptis caſibus in jure expreſſis: Sicut excipitur contractus matrimonialis, & Sponſalia in cap. *De iis, quæ vi*, in 6., & Abſolutio ab excommunicatione, quæ invalida eſt, ſi per metum conferatur; Quod non eſt extendendum ad diſpenſationem, quæ omnino diverſa eſt ab abſolutione. Docet quidem Pont. lib. 4. cap. 6. apud Dian. part. 3. tract. 5. reſol. 118., diſpenſationem, & privilegia metu extorta eſse ipſo jure irrita, non ſecus ac donationes, & promiſſiones. Immo Sanch., & Leſs. apud eundem Dian. contra Molin., & Azor. putant eſſe jure naturæ irritos contractus lucrativos donationis, & promiſſionis metu extortos; quia non poteſt acquiri jus adverſum aliquem per actionem injurioſam adverſus illum. Et Rebel. apud Dian. loc. cit. reſolut. 119. putat, etiam contractus oneroſos metu extortos eſse jure naturæ irritos, ut venditiones, &c.. Sed opinio contraria eſt commu-

munior, quia matrimonium jure naturæ eſt validum, quamvis metu extortum; & univerſim metus ſicut non tollit abſolute libertatem ad peccandum, ita neque ad contrahendum: Quare quilibet contractus, & diſpenſatio ipſa, valida ſunt, licet metu extorta, niſi jure poſitivo irritentur.

VIII. Quæritur tertio, An valida ſit diſpenſatio extorta per mendacia, & dolum; qui contingere ſolet, non ſolum narrando falſum, ſeu mentiendo, ſed etiam tacendo veritatem?

Reſpondeo, quod ſi dolus, & mendacia verſentur circa cauſam finalem, diſpenſatio ſic extorta erit nulla; quia non præſumitur, quod Superior habeat voluntatem diſpenſandi, niſi ſubſiſtente cauſa finali, ſeu motiva; Si vero dolus, & mendacia verſentur circa cauſam diſpenſationis impulſivam, diſpenſatio erit valida; quia ſubſiſtit tunc cauſa finalis diſpenſationis. Ita communiter docent in materia de Contractibus cum Sanch. lib. 4. cap. 7., Bonac. hic punct. 7., Suar. de Voto lib. 6. cap. 27. Tunc autem dolus dicitur eſse circa cauſam finalem, quando diſpenſans non conceſſiſſet diſpenſationem, ſi cognovisset talem cauſam non ſubſiſtere, & ideo talis diſpenſatio dicitur ſurreptitia per taciturnitatem veri, vel obreptitia per expreſſionem falſi in cap. *Poſtulaſtis*, *De Reſcriptis*: Contra dicitur dolus eſse circa cauſam impulſivam, quando diſpenſans, ſi cognoviſset talem cauſam non ſubſiſtere, adhuc diſpenſationem conceſſiſset, quamvis non ita facile. In dubio autem, utrum cauſa diſpenſationis falſo adducta fuerit finalis, an impulſiva, præſumendum eſt eſse impulſivam, atque adeo diſpenſationem valere ex præſumptione juris; quia jura maxime favent valori actus, ut magis valeat, quam pereat. Ita Bonac., Sanch. lib. 4. cap. 44., & lib. 8. de Matrim. diſp. 21., Sal. diſp. 20. ſect. 15. contra Molin. diſp. 173., & Ledeſm. cap. 27. de Matrim. apud Tambur. lib. 1. cap. 3. §. 7. V. *Diſpenſatio*, & Dian. part. 4. reſol. 45. putantes in tali dubio cauſam præſumendam eſse finalem, atque adeo irritam eſse diſpenſationem; quia impedimentum eſt certum, diſpenſatio incerta: Sed contra eſt, quia juriſdictio ad diſpenſandum eſt certa, & datur actu diſpenſatio: ergo non eſt reputanda diſpenſatio invalida ex dubio, quod cauſa non ſit ſufficiens.

IX. Notandum hic, dari reſcriptum gratiæ, & juſtitiæ; Reſcriptum gratiæ dicitur, quod continet gratiam, verbi gratia, diſpenſationem, facultatem diſpenſandi, præſentationem, collationem beneficii, &c.: Reſcriptum vero juſtitiæ dicitur, quod dat juriſdictionem ad lites; ut probat Menoch. lib. 2. caſu 201. apud Pal. punct. 16. Illud autem eſt diſcrimen inter hæc reſcripta, quod Reſcriptum gratiæ eſt ipſo jure irritum, ſi obtentum ſit per ſurreptionem, ſeu per taciturnitatem veri, aut expreſſionem falſi. Contra vero reſcriptum juſtitiæ ſic obtentum non eſt irritum, ſed irritandum ope exceptionis; Quare quouſque excipiatur, eſt validum, ex cap. *Si autem*, *de Reſcriptis* apud Pal. loc. cit., & Sanch. lib. 8. diſp. 121. Ratio diſparitatis eſt, quia reſcriptum gratiæ tribuit jus; at reſcriptum juſtitiæ, ſeu literæ ad lites tribuunt judicem, non jus; unde majoris præjudicii eſt reſcriptum gratiæ, & ideo facilius inficiatur.

X. Notandum ſecundo, quod non ſolum mendacia, & dolus reddant ſurreptitiam, & irritam diſpenſationem, ſed etiam error, & ignorantia diſpenſantis circa cauſam finalem diſpenſationis; ſi ſcilicet bona fide, & ſine culpa taceatur verum, aut exprimatur falſum pertinens ad cauſam finalem, ut mox dicemus: Et ratio eſt eadem, quia deficit voluntas diſpenſandi, poſito tali errore; ſemper enim ſubintelligitur illa conditio in conceſſione diſpenſationis, ſi ſcilicet preces veritati nitantur. Surreptitiam etiam reddit diſpenſationem deceptio commiſſa circa materiam ſubſtantialem; Quare ſi petas, verbi gratia, diſpenſationem in voto caſtitatis, & tu habeas votum Religionis; aut ſi petas diſpenſationem in voto non nubendi, & habeas votum caſtitatis; aut ſi petas diſpenſationem voti dubii, cum tamen habeas certum, diſpenſationes iſtæ corruunt, quia ſunt circa materiam diverſam.

XI. Quæritur quarto; Quænam debeant exprimi in petitione diſpenſationis, ne diſpenſatio conceſſa ſit ſurreptitia?

Reſpondeo, varias in hoc eſſe ſententias apud Sanch. lib. 8. diſp. 21., Pal. punct. 16., & Merol. num. 343. Prima ſententia docet, tunc eſſe ſurreptitiam diſpenſationem, quando tacetur veritas, aut exprimitur falſitas ſpectans ad cauſam finalem, qua ſcilicet cognita diſpenſatio non concederetur. Secunda ſententia docet, eſse ſurreptitiam, ſi taceatur veritas, aut exprimatur falſitas non ſolum ſpectans ad cauſam finalem, ſeu motivam, ſed etiam

ad

ad impulſivam, qua ſcilicet cognita, licet concederetur etiam diſpenſatio, at non eadem facilitate. Tertia ſententia (quam probabiliorem putant Sanch., Pal., Suar. lib. 6. de voto cap. 127., Sal. diſp. 20. ſect. 15.) eſt, ſi ſupprimatur veritas illa, quæ jure debebat exprimi, aut ſi exprimatur falſitas, quæ jure debebat taceri. Ratio eſt, quia plura ſunt, quæ ſi exprimerentur, non ſolum retardarent, ſed etiam ſimpliciter impedirent diſpenſationem, puta, quod diſpenſatus ſit vitioſus, ſit inimicus diſpenſantis, &c., & tamen diſpenſatio cum tali ſuppreſſione veritatis non eſt ſurreptitia; Et hoc ideo, quia jure non mandatur, ut hæc exprimantur: Eodem modo plura ſunt falſo expreſſa, quæ ita impellunt ſuperiorem ad concedendam diſpenſationem, ut ſi non exprimerentur, talis diſpenſatio non concederetur; puta ſi falſo dicatur, quod diſpenſandus ſit vir doctus, ſit Sacerdos, &c.; & tamen hujus falſitatis expreſſio, quia non cavetur a jure, non annullat reſcriptum, ut ex communi ſententia docent Doctores: Quare pro regula ſtatuunt, illius veritatis ſuppreſſionem reddere ſurreptitium reſcriptum, quæ jure mandatur exprimi; Et ſimiliter illius falſitatis expreſſionem, a qua movetur ſuperior ad reſcriptum concedendum, ita ut jure cautum ſit, quod ea expreſſa, gratiam Superior non concedat: Intelligitur autem nomine juris tam jus ſcriptum, quam conſuetudo, & ſtylus Superioris concedentis reſcriptum. Ratio primæ partis eſt, quia quoties jus præſcribit aliquid exprimi, intelligitur illud expoſtulare pro forma: Et ratio ſecundæ partis eſt, tum quia ſi falſo allegatur cauſa, quæ movet Superiorem ad reſcriptum concedendum, præter voluntatem Superioris illud conceditur; tum etiam quia omne reſcriptum habet ſubintellectam conditionem illam, Si preces veritati nitantur.

XII. Rogabis hic primo, quænam ſint illa, quæ jure, & conſuetudine debent exprimi in diſpenſationibus obtinendis, itaut eorum taciturnitas vitiet reſcriptum?

Reſpondeo præſcindendo ab iis, quæ ſpecialiter debent exprimi pro diſpenſatione in irregularitate, in impedimentis matrimonii, in cenſuris, &c., quæ in proprio loco examinantur, loquendo ſolum de iis, quæ in omni diſpenſatione exprimenda ſunt.

Dico primo cum communi contra Navar., Bonac., Merol. num. 460., & Sâ apud Sanch. lib. 8. diſp. 23., & Pal. punct. 8. Qui duplex habet impedimentum, verbi gratia, caſtitatis, & conſanguinitatis, aut affinitatis, vel duplicem irregularitatem, non poteſt per partes horum diſpenſationem impetrare, quin faciat in diſpenſatione mentionem omnium impedimentorum. Ratio eſt, quia ea eſt praxis, & conſuetudo fundata in hoc, quod difficilior eſt diſpenſatio in pluribus impedimentis ſimul relate ad eandem perſonam, quam ſeorſim. Hæc tamen doctrina patitur multas exceptiones, quas notant Bonac., & Pal.; Nam, exempli gratia, certum eſt, non eſſe id opus in excommunicationibus, ex cap. *Ex parte*, *De Offic. Ordin.*, cum poſſit ligatus pluribus excommunicationibus petere abſolutionem ab una, non facta mentione aliarum; Et idem circa irregularitates putat dicendum Suar. contra Pont., & Pal. loc. cit.

Dico ſecundo cum communi contra Menoch. apud Bonac. punct. 7.: Valida eſt diſpenſatio, quam quis obtinet, etiamſi non exprimat illam prius petiiſse, & non obtinuiſse. Ratio eſt, quia nec jure, nec conſuetudine requiritur talis expreſſio. Idque verum eſt, etiamſi dipenſatio negata fuerit a ſuperiore, verbi gratia a Pontifice, & deinde petatur ab inferiore, puta ab Epiſcopo, qui poteſt illam concedere; ut docent Suar., Sal., Sanch., Bonac. loc. cit. Neque dicas, taciturnitatem iſtam verſari circa cauſam finalem, quia non concederetur diſpenſatio, ſi ſciretur prior denegatio. Nam hoc eſt falſum; Cum enim revera adſit cauſa juſta diſpenſationis, præſumendum, quod ſi Superior recordaretur denegationis præteritæ, vellet potius rigorem mitigare, ut iidem Doctores docent contra Menoch.

XIII. Rogabis ſecundo, An corruat diſpenſatio, quando pro ea obtinenda plures cauſæ allegantur, quarum aliqua tantum ſit falſa?

Reſpondeo cum Pal. loc. cit., Sanch. lib. 8. diſp. 21., Suar., quod ſi cauſa vera ſecundum ſtylum, & conſuetudinem ſolet reputari ſufficiens ad diſpenſationem concedendam, admixtio cauſæ falſæ non reddat diſpenſationem invalidam; ſecus vero ſi non ſit ſufficiens; aut ſi ſit quidem ſufficiens, ſed non ſoleat movere Superiorem ad concedendam diſpenſationem, ut notat Guttier. apud eundem Pal.; quia tunc ignoratur, num Superior conceſſerit diſpenſationem ratione ſolius cauſæ veræ, an ratione utriuſque ſimul, veræ ſimul, & falſæ: In dubio autem, an cauſa falſo allegata fue-

fuerit motiva, & finalis, præſumendum eſt, diſpenſationem eſſe validam, quia in dubio ſtat ſemper præſumptio pro valore actus, ex leg. *Quoties*, ff. *De rebus dubiis*.

XIV. Rogabis tertio, num quando ſurreptio eſt in aliqua tantum parte reſcripti, ſit ſolum illa pars reſcripti nulla, an vero totum reſcriptum ſit nullum: Verbi gratia, ſi impetraſti diſpenſationem tam in voto, quam in impedimento affinitatis, ut poſſis contrahere matrimonium, & allegaſti veram cauſam pro voto, falſam vero pro impedimento affinitatis, eritne diſpenſatio invalida etiam pro voto, an ſolum pro impedimento affinitatis, unde poſſis aliam ducere non affinem?

Reſpondeo cum Sanch., Pal. loc. cit., & aliis communiter diſtinguendo; nam ſi per ignorantiam, & ſimplicitatem etiam culpabilem, dummodo non fuerit craſſa, id feceris, valida erit pars illa reſcripti, pro qua allegata fuit cauſa vera. Quod ſi id feceris malitioſe, totum reſcriptum erit nullum, ut deciditur expreſſe in cap. *Super literis*, *De reſcriptis*, ubi dicitur: *In ſuæ perverſitatis pœnam nullum ex illis literis commodum conſequantur*. Notat tamen Sanch., quod quia talis annullatio eſt pœna, ideo ut incurratur, opus eſt ſententia ſaltem declaratoria criminis; unde ſenſus talis textus eſt, quod diſpenſatio, ſeu reſcriptum careat effectu, & nullum commodum ex eo obtineatur, poſtquam crimen eſt declaratum; & per conſequens ante talem declarationem diſpenſatio erit ipſo jure valida quoad illam partem, pro qua allegata fuit cauſa vera.

ARTICULUS VI.

Quomodo ceſſet, & vim ſuam amittat diſpenſatio?

I. Num ceſſante cauſa diſpenſationis jam obtentæ ceſſet diſpenſatio?

II. Quandonam diſpenſatus uti poteſt diſpenſatione etiam extra territorium Prælati diſpenſantis?

III. Quænam diſpenſatio, aut gratia expiret morte concedentis?

IV. Quouſque duret gratia conceſſa ad beneplacitum?

V. Diſpenſatio ceſſat per revocationem, antequam ejus effectus adimpleatur. Diſpenſatio tamen in lege Superioris data ex juſta cauſa invalide ſine cauſa revocatur; Sicut invalide revocatur diſpenſatio in voto.

VI. Ceſſat diſpenſatio per hoc, quod illi renuncietur, dummodo diſpenſans in lege renunciationem acceptet.

VII. Diſpenſatio tamen in voto, & juramento amittit vim ſuam per renunciationem, etiam præciſa acceptatione diſpenſantis.

VIII. Qui diſpenſationi, aut commutationi voti renunciavit, num poſſit, mutata voluntate, diſpenſatione, aut commutatione obtenta uti?

IX. Nec diſpenſatio, nec privilegium, quod non cedit in gravamen aliorum, amittitur per non uſum; Secus vero ſi privilegium cedat in aliorum gravamen.

X. Diſpenſatio ſine limitatione conceſſa univerſim per primum actum non finitur.

XI. Tunc diſpenſatio poſt primum actum ceſſat, quando cauſa diſpenſationis non remanet etiam ad ſecundam vicem.

I. MUltifariam id contingere poteſt, Primo ceſſatione cauſæ. Secundo ſi extra territorium concedentis diſpenſationem habeat diſpenſatus. Tertio morte concedentis. Quarto renunciatione. Quinto revocatione. Demum primo actu, ut mox examinabimus.

Quæritur itaque primo, An ceſſet diſpenſatio per hoc, quod ceſſet cauſa, ob quam fuerat conceſſa?

Reſpondeo, certum eſſe, quod ſi cauſa expoſita ad diſpenſationem obtinendam ceſſet, antequam Superior det inferiori, verbi gratia Papa Epiſcopo, vel Confeſſario, mandatum, ſeu facultatem ad diſpenſandum, diſpenſatio eſt nulla; Sicut etiam ſi ceſſet cauſa, antequam diſpenſatio concedatur. Ratio utriuſque eſt, quia & mandatum ad diſpenſandum, & ipſa diſpenſatio conceduntur ſub ea tacita conditione, ſi preces veritati nitantur; Unde ſi Titius petat, verbi gratia, diſpenſationem in irregularitate, ut poſſit ad Ordines promoveri, propter paupertatem parentum, & interim parentes ad pinguiorem fortunam deveniant, anteqnam Papa det Epiſcopo facultatem diſpenſandi, vel antequam ipſa diſpenſatio conferatur, irrita erit hujuſmodi diſpenſatio, ſi forte illam Titius obtineat. Quare in eo dumtaxat eſt difficultas, an ſi ceſſet cauſa finalis diſpenſationis poſt obtentam valide diſpenſationem, ſed antequam executioni mandetur, ceſſet etiam diſpenſatio. Negant ceſſare diſpenſationem, ceſſante ejus cauſa finali, Suar.

lib.

lib. 35. de leg. cap. 30., Guttier., Sylveſt., & alii apud Sanch. lib. 8. diſp. 30., quorum doctrinam ipſe ut probabilem admittit; quia obligatio legis per diſpenſationem extinguitur; ergo non poteſt per ceſſationem cauſæ reviviſcere, cum ceſſatio cauſæ non ſit de ſe productiva obligationis. Hinc docent, quod diſpenſatus ad anticipandum, verbi gratia, matutinum propter nimiam occupationem alicujus muneris, poſſit tali diſpenſatione uti, etiamſi tale munus relinquat, dummodo diſpenſatio non fuerit conceſſa expreſſe pro tempore, quo tali munere fungatur; Et ſi concedatur fœminæ diſpenſatio in voto caſtitatis propter periculum incontinentiæ, poterit poſt viduitatem, & poſt ceſſationem talis periculi iterum nubere; Pariter ſi habenti duo beneficia concedatur diſpenſatio; ut poſſit tertium conſequi, quia illa duo non ſufficiebant ad congruam ſuſtentationem, ſi interim creſcant, & ſufficiant, non proinde ceſſabit diſpenſatio: Sicut etiamſi concedatur Monaſterio diſpenſatio, ſeu privilegium non ſolvendi decimas propter indigentiam, non ceſſat diſpenſatio, ſi deinde non indigeat.

Communior tamen ſententia cum Bonac., Sanch., Con., Merol. num. 331. docet, ceſſante cauſa finali diſpenſationis, ceſſare diſpenſationem; ſicut ceſſante cauſa finali legis in univerſum, ceſſat obligatio legis: Nam valor diſpenſationis, ſicut & legis, pendet in fieri, & conſervari a ſua cauſa finali. Quod confirmatur, quia abſurdum videtur, quod diſpenſatus ad veſcendum carnibus propter debilitatem, ſi perfecte convaleſcat, etiamſi miraculoſe, poſſit veſci carnibus; Hoc autem argumentum non ſolum eſt efficax, ſi diſpenſatio tractum ſucceſſivum habeat, verbi gratia ad edendas carnes tempore Quadrageſimæ; (in quo caſu concedit ipſe Suar. eſſe mortale comedere carnes, & Merol. improbabilem opinatur ſententiam Sal., & Granad. putantium eſſe tantum veniale) ſed etiam ſi effectum habeat momentaneum, verbi gratia, ſi quis diſpenſetur ad edendas carnes pro unico die propter infirmitatem dubiam, quæ independenter a diſpenſatione non excuſet, & interim mane miraculoſe convaleſcat; ut docet Laym. tract. 4. cap. 22. Ad rationes itaque in contrarium reſpondetur, ceſſante cauſa diſpenſationis, reviviſcere obligationem, quia diſpenſatio, ſeu exemptio ab obligatione pendet in fieri, & conſervari a cauſa finali diſpenſationis. Nec per hoc ſequitur, quod diſpenſatio ſit conditionalis, quia talis conditio tacite ineſt, & conditiones, quæ tacite inſunt, & ſemper ſubintelliguntur, non reddunt actum conditionalem; Sicut lex non eſt conditionalis, quamvis non obliget ceſſante in univerſum ſua cauſa finali; Nec eſt conditionalis abſolutio ſacramentalis, quamvis non conferatur niſi pœnitenti diſpoſito. Hinc ad illa exempla a Suar. adducta reſpondetur, omnes illas diſpenſationes ceſſare, ſi ceſſet cauſa finalis illarum. Et ratio a priori eſt, quia illicita eſt diſpenſatio, pro quando non habetur cauſa diſpenſationis; Unde non eſt præſumendum, quod Superior velit pro tali tempore diſpenſare. Poteſt quidem aliquando Superior abſolute diſpenſare, itaut valeat diſpenſatio, etiamſi ceſſet cauſa diſpenſationis; ſed hoc non eſt præſumendum, niſi id Superior explicet.

II. Quæritur ſecundo, an diſpenſatio, & aliæ licentiæ expirent, ſi diſpenſatus diſcedat extra locum, ſeu territorium concedentis: Verbi gratia, ſi Epiſcopus det alicui facultatem comedendi carnes diebus prohibitis, vel laborandi diebus feſtis, vel legendi libros prohibitos, poterit ne iſte uti hac diſpenſatione extra Diœceſim talis Epiſcopi?

Reſpondeo, vel loquimur de diſpenſatione, aut licentia in iis, quæ jure communi ſunt prohibita, vel in iis, quæ ſunt prohibita jure ſpeciali, itaut indigeant ſpeciali licentia Superioris loci, ut licite fiant: Si in his diſpenſatio concedatur, non licet tali diſpenſatione, vel licentia uti extra territorium concedentis; Verbi gratia, ſi quis habeat ab Epiſcopo licentiam faciendi Sacrum, & miniſtrandi Sacramenta in toto ſuo Epiſcopatu, non poteſt ea licentia uti extra Epiſcopatum; quia privata jurisdictio non extenditur extra alienum territorium: Si vero concedatur diſpenſatio in iis, quæ jure communi ſunt prohibita, probabilius eſt ex Sanch., lib. 8. diſp. 31., Suar. lib. 8. de Legibus c. 26. Azor. lib. 5. cap. 23. quæſt. 6., Merol. num. 465., quod poſſit talis diſpenſatio prodeſſe extra territorium concedentis, niſi ex ſpeciali ratione ad locum limitetur. Ratio eſt, quia per diſpenſationem ſublata fuit ſimpliciter obligatio, unde pro quocumq; loco poteſt diſpenſatio prodeſſe. Quare diſpenſatus a ſuo Epiſcopo in irregularitate occulta poterit ubique miniſtrare, & Legatus Pontificis, quamvis non poſſit cum ſuis non

ſubditis diſpenſare, ſi tamen cum aliquo ſubdito diſpenſet ad plura Beneficia, poterit hic illa obtinere extra territorium legationis; quia talis habilitas ad plura beneficia incedit cum ipſa perſona; Quare idem dicas, ſi Legatus det licentiam expendendi alicui Religioſo, quin debeat illam manifeſtare Superiori loci; Et idem dicas de marito, cui diſpenſatum eſt ab Epiſcopo ad petendum debitum, &c. Notat tamen Suar., quod ſi Epiſcopus diſpenſet jus commune per generalem diſpenſationem pro aliquo loco ex ſpeciali neceſſitate, (verbi gratia, ut comedant lacticinia diebus prohibitis propter diſtantiam a mari) non poterunt incolæ talis loci extra illum locum uti tali diſpenſatione; quia ceſſat ratio diſpenſationis extra talem locum, nec diſpenſatio incedit cum perſona, ſed veluti loco adhæret: contra vero ſi diſpenſatio ſit perſonalis, ut videtur uſus has diſpenſationes interpretari. Addunt Suar., Sal., Bonac., probabile etiam eſſe, quod ſi diſpenſatio data ſit ex legitima cauſa, verbi gratia pro omnibus jejuniis, excuſetur diſpenſatus etiam a jejuniis præceptis a Prælato alterius loci; quia non eſt veriſimile, quod alter Prælatus velit obligare perſonam ex legitima cauſa diſpenſatam ad omnia alia jejunia; niſi forte alter Prælatus nolit, quod aliquis his diſpenſationibus utatur ſine ſua ratihabitione, & notitia ad vitandum ſcandalum.

III. Quæritur tertio, an diſpenſatio obtenta ceſſet per mortem concedentis?

Reſpondeo cum communi negative; quia diſpenſatio, ſicut & privilegium, eſt gratia, & gratia jam facta non amittitur morte concedentis. Hic autem notandum, aliam eſſe gratiam, quæ dicitur facta, & hæc conceditur alicui perfecte independenter ab alio; ut quando Pontifex diſpenſat alicui in voto, juramento, irregularitate, &c., aut quando concedit alicui facultatem diſpenſandi, abſolvendi, &c. in gratiam ejus, qui debet diſpenſare, abſolvere, &c. Aliam vero eſſe gratiam, quæ dicitur facienda, & hæc non conceditur perfecte ei, in cujus favorem datur, ſed dependenter ab alio; ut ſi in favorem determinatæ perſonæ, cum qua diſpenſandum eſt, detur Confeſſario poteſtas diſpenſandi cum illa. Quando autem gratia conceſſa eſt facta, non expirat morte concedentis, etiamſi tunc non ſit adhuc acceptata; quando tamen eſt facienda, morte concedentis expirat, ſi res ſit integra; ſecus vero ſi res non ſit integra; puta ſi aliquis actus judicialis relate ad talem gratiam ſit inceptus, aut ſi confeſſio ejus, qui abſolvi debet, ſit jam incepta; ut communiter docent ex cap. *Si cui nulla*, *de Præbendis in 6.* apud Sanch. lib. 8. diſp. 28.

Infertur hinc primo, quod facultas delegata audiendi confeſſiones non expiret mortuo Epiſcopo concedente, vel ſi ab Epiſcopatu amoveatur, ut communiter docent contra Paludan., & Divum Anton. apud Merol. num. 493., quia eſt gratia facta. Et quamvis concedatur in favorem pœnitentium, quia tamen non conceditur in favorem alicujus pœnitentis determinati, cenſetur potius conceſſa in favorem Sacerdotis, & ſic non expirat morte concedentis; Sicut non expirat poteſtas diſpenſandi cum perſonis indeterminatis. Neque dicas, poteſtatem juriſdictionis delegatam expirare morte concedentis re integra, ex cap. *Gratum*, *de Officio Delegati*. Nam ibi ſermo eſt de poteſtate juriſdictionis delegatæ contentioſæ, quæ computatur inter literas ſeu reſcripta juſtitiæ, non de poteſtate juriſdictionis delegatæ voluntariæ, qualis eſt iſta ad audiendas confeſſiones, quæ computatur inter literas, ſeu reſcripta gratiæ: Ideo autem juriſdictio delegata contentioſa expirat morte concedentis re integra, quia Delegatus cenſetur una perſona cum delegante, & ideo non convenit, ut mortuo delegante perſeveret juriſdictio in delegato: Contra vero juriſdictio delegata voluntaria, quia eſt mera gratia facta, non debet morte concedentis perire.

Infertur ſecundo, quod facultas data alicui, ut poſſit ſibi confeſſarium eligere, nec expiret per mortem concedentis, aut per ejus amotionem ab officio, ut communiter docent contra Tabien., Sylveſt., Angel. apud Merol. num. 499., quia eſt gratia facta, cum perfecte concedatur ei, in cujus favorem conceditur; diximus enim tunc gratiam eſſe faciendam, quando concederetur alicui Sacerdoti facultas abſolvendi Titium in favorem ipſius Titii; tunc enim Titius habet hanc gratiam dependenter a Confeſſario determinato illi faciendam: At quod Titius poſſit eligere confeſſarium, non eſt gratia facienda Titio dependenter a Confeſſario, quamvis abſolutio a Confeſſario concedenda ſit, quia independenter a quocumque Confeſſario determinato poteſt eligere Sacerdotem, a quo abſolvatur. Notandum tamen, quod qui poteſt Confeſſarium eligere ſibi, debet eli-

eligere Confeſſarium approbatum ab Ordinario ſuo, juxta formam Trident. ſeſſ. 23. cap. 15., ut notat Suar. de Pœnit. diſp. 28. ſect. 4. num. 9.

Infertur tertio, quod ſi alicui concedatur facultas diſpenſandi cum perſonis indeterminatis, hæc non expiret morte concedentis, quia eſt gratia facta; ſecus vero ſi concedatur facultas diſpenſandi cum perſona determinata; quia eſt gratia facienda reſpectu ejus, cum quo diſpenſandum eſt, in cujus favorem datur facultas. Notat tamen Sanch. num. 81., quod ſi hæc facultas detur in favorem utriuſque, cenſenda ſit gratia facta; atque adeo non expirat morte concedentis: In dubio tamen, an in favorem etiam diſpenſaturi conceſſa ſit, præſumendum, quod non; Et ratio eſt, quia fere ſemper conceditur in favorem ejus, cum quo diſpenſandum eſt. Ita communiter contra Pal. de Privileg. punct. 16. §. 4. num. 5.; quia fit gratia iſta etiam diſpenſanti per hoc, quod eligatur ut magis idoneus ad illam diſpenſationem concedendam.

Infertur quarto, literas dimiſſorias ad Ordines ſuſcipiendos, & facultatem alicui a Rege conceſſam inſtituendi majoratum, non expirare morte concedentis, quia ſunt gratiæ factæ. Idem dicas de licentia non reſidendi conceſſa ab Epiſcopo Clericis beneficiatis cauſa ſtudii, de licentia edendi carnes diebus prohibitis, de licentia prædicandi, celebrandi in Oratorio privato, & ſimilibus.

Infertur quinto, quod Commiſſiones diſpenſandi in impedimentis matrimonii, vel in irregularitate, vel in ſimilibus, quæ in foro externo committuntur Ordinariis, & in interno Confeſſariis, non expirent morte concedentis; ut communiter docent contra Navar., Ugol., Guttier. apud Merol. num. 511.; Ratio eſt, quia ſunt gratiæ factæ, dum executor eſt neceſſarius, & committitur, ut diſpenſet: Tunc eſſent gratiæ faciendæ, quando executor eſſet voluntarius, & committeretur ei, ut poſſet diſpenſare cum perſona determinata in favorem illius.

Infertur ſexto, privilegia Bullæ Cruciatæ non expirare morte Papæ, non ſolum loquendo de indulgentiis conceſſis viſitantibus Altaria, & de facultate comedendi lacticinia, & ſimilibus, quæ a nullius executione pendent, ſed etiam loquendo de indulgentiis ſemel in vita, & ſemel in morte per Confeſſarium concedendis, de abſolutione a reſervatis, commutatione votorum, &c.; ut communiter docent; quia ſunt gratiæ factæ, ut diximus in illatione tertia, eſſe gratiam factam facultatem datam alicui eligendi ſibi Confeſſarium.

IV. Præterea gratia conceſſa, verbi gratia per annum, durat per annum, etiamſi concedens ante annum moriatur; gratia etiam conceſſa ad beneplacitum ſedis durat mortuo Epiſcopo, vel Papa: Contra vero ſi dicatur, quod duret ad beneplacitum perſonæ concedentis, ſeu donec voluerit; quia ea mortua nulla erit ejus voluntas: Quamvis aliqui putent in gratiis favorabilibus, puta abſolvendi, diſpenſandi, idem ſignificare, Donec voluero, ac Donec revocavero, ſeu Donec placuerit Sedi noſtræ, quæ nunquam expirat; non tamen in gratiis ambitioſis, puta retinendi plura beneficia. Sed communius cum Sanch., & Suar. contra eos, quos referam cum de approbatione Confeſſarii, negant; unde docent communius, omnem gratiam conceſſam ad beneplacitum expirare morte concedentis.

V. Quæritur quarto, An diſpenſatio ceſſet per revocationem?

Reſpondeo cum communi, vim ſuam illam amittere, ſi revocetur, antequam adimpleatur ejus effectus; quia vim habet a voluntate diſpenſantis, donec executioni mandetur. Notandum hic, Superiorem valide, & illicite ſine cauſa revocare diſpenſationem in lege ſua; Diſpenſationem vero in lege Superioris ex juſta cauſa datam invalide ſimul, & illicite ſine cauſa revocari, juxta dicta de diſpenſatione data in lege propria, & in lege ſuperioris. Diſpenſatio tamen in voto revocari nullatenus poteſt; quia cum vinculum voti non pendeat a voluntate Superioris humani, nec poteſt ab eo induci. Ita Suar. lib. 8. cap. 37., & Bonac. punct. 10.

VI. Quæritur quinto, An ceſſet diſpenſatio per renunciationem?

Reſpondeo cum Suar., Sal., Sanch., Bonac. punct. 10.; tunc diſpenſationem vim ſuam amittere per renunciationem, quando nondum eſt executioni mandata, & renunciatio acceptata eſt a diſpenſante: Quod ſi quis renunciaverit diſpenſationi obtentæ, ſed renunciatio non ſit adhuc acceptata a diſpenſante, poterit ille mutata voluntate uti diſpenſatione, quia per renunciationem non acceptatam a diſpenſante nondum abdicavit a ſe jus ſuum, atque adeo diſpenſatio vires ſuas non amiſit.

VII. Notandum tamen, hanc doctrinam a Sanch. lib. 8. diſp. 32. admitti ſolum in diſpenſatione legum, non vero in diſpenſatione voti, juramenti, &c.; docet enim iſtorum diſpenſationem amittere vim ſuam præciſe per renunciationem illius, nec requiri, quod renunciatio acceptetur a diſpenſante: Et diſparitatem aſſignat, quia obligatio legis pendet a voluntate Legislatoris, & ideo ſi non acceptet Legislator renunciationem diſpenſationis, adhuc diſpenſatio vim ſuam habet, cum non poſſit aliquis obligari a Superiore, qui non vult obligare; Contra vero obligatio voti ortum habet a voluntate voventis, & ideo præciſe per renunciationem diſpenſationis votum iterum obligat, quia præſumitur, quod vovens renuncians diſpenſationi velit iterum vovere, ſeu obligationem voti ſibi imponere; niſi aliter conſtet de mente ipſius: Hoc tamen intelligit, ſi diſpenſatio voti fuerit jam perfecta, & executioni mandata, & deinde ſucceſſerit renunciatio; Quod ſi prius quam executioni mandetur diſpenſatio, vovens illi renunciaverit, immo ſi votum ipſum expreſſe iterum renovaverit, adhuc poteſt illam diſpenſationem recipere, cum poſſit eadem diſpenſatione idem votum ſæpius repetitum auferri: Verbi gratia, ſi Epiſcopus, vel Papa commiſerit Confeſſario diſpenſationem voti, & antequam Confeſſarius diſpenſet, Titius renunciet diſpenſationi, & votum repetat, poterit retractata voluntate recipere diſpenſationem, & ea uti.

VIII. Ex hac doctrina infert Sanch., quod licet poſſit vovens, cui votum commutatum eſt, propria auctoritate ad prius votum redire renunciando commutationi obtentæ; at poſt renunciationem commutationis non poteſt iterum commutatione uti; quia renunciatio commutationis æquivalet repetitioni voti.

Sed quamvis iſta doctrina ſuam habeat probabilitatem, probabiliorem tamen puto ſententiam Merol. num. 483. docentis oppoſitum; quod ſcilicet qui renunciavit diſpenſationi, & commutationi voti, adhuc poſſit retractata renunciatione uti diſpenſatione, & commutatione obtenta: Ratio eſt, quia renunciatio diſpenſationis, vel commutationis obtentæ non eſt cenſenda renovatio prioris voti, ſed ſolum propoſitum non utendi ea diſpenſatione, aut commutatione; nam in dubio ſemper ita interpretanda eſt, ut ſit ſimplex nolitio diſpenſationis, vel commutationis per modum propoſiti non utendi illa, & non intentio iterum ſe obligandi per modum renovationis prioris voti, niſi aliud evidenter conſtet de intentione renunciantis; quia nunquam præſumitur obligatio, niſi de illa conſtet manifeſte, & quia ex communi uſu non aliter habetur hic affectus renunciandi diſpenſationi, aut commutationi. Unde fit, quod poſſit vovens retractata renunciatione uti eadem diſpenſatione, aut commutatione, antequam renunciatio acceptetur ab eo, qui Dei nomine diſpenſavit, aut commutavit.

Neque dicas primo: Quod ſemel ab aliquo repudiatum eſt, reintegrari ab eodem non poteſt, ex leg. *fin. Cod. de Condit. inſert.* Nam id intelligendum eſt, ſi repudiatio ſit perfecta, & conſummata, ſeu acceptata a Superiore.

IX. Neque dicas ſecundo, privilegium amitti per non uſum, quia eſt tacita ejus renunciatio; ergo renunciatio expreſſa diſpenſationis a fortiori tollit vim diſpenſationi. Nam privilegium, quod non cedit in gravamen aliorum, ſed eſt ſpecialis favor privilegiarii circa actiones ſuas non amittitur per non uſum, & conſequenter nec diſpenſatio: Privilegium autem, quod cedit in gravamen aliorum, amittitur per non uſum, quia alii præſcribunt adverſus privilegiatum, ut notat Pal. diſput. 4. punct. 18.

X. Quæritur ultimo, An diſpenſatio conceſſa per primum actum finiatur? Exempli gratia, an habens votum caſtitatis, ſi diſpenſationem obtinuit ad contrahendum matrimonium, poſſit mortua prima conjuge aliud matrimonium contrahere?

Reſpondeo, univerſim diſpenſationem abſolute, & ſine limitatione conceſſam primo actu non finiri; Ita communiter contra nonnullos apud Sal. lib. 8. diſp. 31. Ratio eſt, tum quia verba non ſunt reſtringenda, juxta proprietatem ſuam naturalem accepta; tum quia Superior quando vult ad unum caſum diſpenſationem dare, ipſum exprimit; Unde diſpenſatus abſolute ad non jejunandum non cenſetur ad unum tantam jejunium diſpenſatus, & diſpenſatus in voto caſtitatis poteſt ſucceſſive plura matrimonia contrahere, dummodo cauſa diſpenſationis perſeveret, & Superior non aliud expreſſerit; quia diſpenſatio eſt abſolute conceſſa ad contrahendum matrimonium. Si tamen pro cauſa diſpenſationis allegatus fuit, verbi gratia, mutuus inter contrahentes concubitus, vel ſtimuli carnis,

nis, qui non amplius deinde perſeverent, non poteſt ſoluto uno matrimonio aliud contrahi.

Dices: Diſpenſatio eſt res odioſa, cum ſit vulnus legis, & juri contraria: ergo ſtricte explicanda eſt, & conſequenter non extendenda ultra primum actum. Reſpondeo nego conſequentiam; ex eo enim, quod ſtricte explicanda ſit, ſequitur tantum, quod non ſit extendenda ultra proprietatem naturalem verborum. Quare ſi concedatur abſolute, non finitur primo actu, quia propria verborum ſignificatio non fert, quod ad ſolum primum actum extendatur.

XI. Dices ſecundo: in leg. *Boves*, §. *hoc ſermone*, *ff. De verbor. ſignif.* deciditur, ſermonem ſimpliciter prolatum intelligi ſolum de prima vice. Reſpondeo, id eſſe verum, quando cauſa diſpenſationis non manet etiam ad ſecundam vicem; aliter verba reſtringuntur in ſua ſignificatione naturali ſine cauſa, ſeu ſine qualitate dante cauſam reſtrictioni, ut explicabimus articulo ſequenti.

ARTICULUS VII.

Quomodo diſpenſatio, & poteſtas diſpenſandi interpretanda ſit?

I. Diſpenſatio, quamvis ſit Principis beneficium, ſtricte eſt interpretanda, utpote contra jus commune.

II. In pluribus tamen caſibus diſpenſatio latam habet interpretationem; præſertim ſi motu proprio Principis conceſſa ſit, aut ſit inſerta in corpore juris; Aut ſi alicui Communitati concedatur.

III. Similiter quæ fiunt ob publicam neceſſitatem, aut utilitatem.

IV. Diſpenſatio ad Ordines num ſe extendat ad Ordines Sacros? Et diſpenſatio ad beneficium num ſe extendat ad Curatum, & ad Dignitates.

V. Diſpenſatio ad matrimonium in gradibus conſanguinitatis interpretanda juxta jus commune, unde facta in tertio gradu extenditur ad ſecundum cum tertio.

VI. Diſpenſatio non eſt ita reſtringenda, ut reddatur illuſoria, nec ſe extendat ad neceſſario connexa.

VII. Num Subdiaconus diſpenſatus ad uxorem ducendam diſpenſetur etiam relate ad Horarum recitationem?

VIII. An diſpenſatio extendatur de caſu ad caſum, in quo ſit vel eadem, vel major ratio?

IX. Diſpenſandi poteſtas late eſt interpretanda, niſi vergat in præjudicium Tertii, Idemque dicendum de Privilegio.

X. In dubio, an poteſtas diſpenſandi, aut privilegium ſint revocata, licitum eſt iis uti; ſi tamen deinde deprehendatur fuiſſe revocata, irrita cenſenda eſt diſpenſatio.

XI. Cur Epiſcopus valide commutet votum in dubio an ſit reſervatum, etiamſi deinde deprehendatur eſſe revocatum, contra vero habens facultatem delegatam commutandi vota, aut diſpenſandi, in dubio an ea poteſtas fuerit revocata, licite quidem ea utatur, ſed irrita ſit diſpenſatio, ſi deprehendatur fuiſſe revocatam?

XII. Num valida cenſenda ſit diſpenſatio in dubio de ejus valore?

XIII. Quid ſi poſt diſpenſationem obtentam dubitetur, an Prælatus potuerit diſpenſare?

I. Plurimæ quæſtiones ex doctrina in hoc articulo danda decidi debent; ideo prius de diſpenſatione, deinde de diſpenſandi poteſtate inquirimus, quomodo interpretandæ ſint?

Quæritur itaque primo, ſtrictene, an ample interpretanda ſit diſpenſatio?

Reſpondeo, certum eſſe, quod diſpenſatio ſtricte interpretanda ſit, unde ſi aliquid operetur juxta proprietatem naturalem verborum, non eſt amplius extendenda. Ratio eſt, quia diſpenſatio exorbitat a jure communi, & ideo tanquam odioſa reſtringenda eſt; Si enim lex ipſa, quæ corrigit jus commune, tanquam odioſa reſtringenda eſt, ex Reg. *Quæ a jure*, *De regul. juris in 6.*, a fortiori diſpenſatio, quæ vulnerat jus commune; Unde in dubio an diſpenſatio ad aliquem caſum ſe extendat, interpretandum eſt, non extendi. Neque obſtat, quod diſpenſatio ſit Principis beneficium, & beneficium Principis latiſſime interpretandum ſit, ex leg. *Beneficium*, *De conſtitut. Principis*. Nam hoc eſt verum, quando beneficium Principis non eſt contra jus commune, ut eſt diſpenſatio, ſed præter illud; Sicut nec quando eſt in præjudicium aliorum.

II. Tunc diſpenſatio habet latam interpretationem, quando motu proprio, & non ad inſtantiam Partis a Principe conceditur; quia tunc eſt magis voluntaria, quam ſi ad inſtantiam Partis concederetur. Privilegium vero, quando eſt præter jus, etiamſi ad inſtantiam partis concedatur, late inter-

terpretandum eſt, & ſi motu proprio concedatur, interpretandum eſt latiſſime; ut notat Merol. num. 6. contra Sanch., qui putat latiſſime interpretandum, etiamſi ad inſtantiam Partis concedatur, hoc eſt ultra quam patitur naturalis verborum ſignificatio.

In pluribus itaque caſibus diſpenſatio habet latam interpretationem; Primo, ut diximus, ſi motu proprio a Principe concedatur, quia tunc dicitur aliquo modo beneficium Principis, ac omni ambitione vacans, ex cap. *Si motu proprio*, *de præbendis in 6.* Notat tamen Merol., & alii communiter, quod ſi in literis diſpenſationis dicat Princeps, ſe motu proprio illam concedere, ample interpretanda ſit, quamvis conſtet eam ab impetrante petitam eſſe; quia Princeps illis verbis ſignificat, ſe non illa petitione, ſed proprio motu ductum conceſſiſſe.

Secundo late interpretanda eſt diſpenſatio, ſi ſit in corpore juris clauſa; quia tunc præſumitur motu proprio conceſſa, & habet vim legis, quæ extendi poteſt ad omnem caſum, in quo vel eadem, vel ſimilis ratio legis reperitur, ut notat Felin. apud Merol. Hoc autem intelligendum, niſi præjudicium inferat tertio; nam etiam privilegia in corpore juris inſerta ex ea parte, qua alteri præjudicant, ſtricte interpretanda ſunt.

Tertio diſpenſatio ſtricte interpretanda eſt, ſi concedatur perſonis privatis: At ſi toti Religioni verbi gratia, vel alteri Communitati concedatur, ample interpretanda eſt, tanquam favorabilis Religioni, etiamſi deroget juri communi. Ratio eſt, quia quando conceditur communitati in perpetuum, æquiparatur legi inſertæ in corpore juris, ſeu conſtitutioni perpetuæ, & eſt privilegium potius, quam diſpenſatio, ut notat Merol. diſp. 4. cap. 6. num. 1. ex Suar. Ex quo infert Sanch. lib. 8. diſp. 1., diſpenſationem ab Epiſcopo conceſſam beneficiato de percipiendis fructibus in abſentia ratione ſtudii eſſe late interpretandam, quia non conceditur perſonæ, ſed cauſæ, in qua utilitas publica verſatur; Et ideo quamvis privilegium concedatur, verbi gratia, ratione ſtudii Theologici, extenditur etiam ad ſtudium juris Canonici; quia in jure iſtæ ſcientiæ æquiparantur; Extenditur etiam ad alia ſtudia, ſi pro iis militet eadem ratio.

III. Quarto late interpretanda eſt diſpenſatio debita, ſeu quæ debet dari a Principe ob neceſſitatem occurrentem, quia tunc eſt favor debitus cauſæ, & ſic dilatandus; Unde diſpenſationes, quæ fiunt ex neceſſitate, vel utilitate Eccleſiæ, utpote ex juris debito emanantes, ampliandæ ſunt.

IV. Quinto Henr., Navar., Rodriq. apud Merol. num. 13. putant, diſpenſationem eſſe ſtricte interpretandam, hoc eſt non ultra verborum proprietatem, ſed ſe extendere ad omnes caſus comprehenſos ſecundum propriam verborum ſignificationem. Communius tamen cum Sal., Sanch. putant debere aliquando etiam ſtrictius ſumi; quia in Regul. *Odia*, *de Reg. juris in 6.* non dicuntur odia non eſſe amplianda, ſed dicuntur odia eſſe reſtringenda, favores ampliandi: Quare juxta communiorem opinionem apud Merol. diſp. 4. cap. 4. diſpenſatio ad Ordines non extenditur ad Sacros, quamvis Ordines ſacri ſint vere ordines. Sic diſpenſatio ad beneficia comprehendit ſolum ſimplicia, & non ſe extendit ad Curata, & Dignitates, nec ad beneficia electiva, nec ad Canonicatus Eccleſiæ Cathedralis: Sic in odioſis nomine Eccleſiæ Parochialis non venit Eccleſia Parochialis collegiata; quia habet Collegii qualitatem ſupra Parochiam: Et ex cap. *Licet*, *De elect. in 6.* nomine Monachorum, vel Monialium non venit Abbas, vel Abbatiſſa; Et nomine Clericorum non comprehenduntur Religioſi, ut docent communiter; immo nec Sacerdotes, & alii poſiti in dignitate, ut communius putant; quia iſti habent aliam qualitatem, quæ in ſimplicibus Clericis non reperitur: Sicut enim favores ſunt ampliandi, adeo ut verba extendenda ſint ultra proprietatem, & ſignificationem naturalem ad civilem, & juridicam, unde nomine filiorum veniunt nepotes, nomine Religioſi veniunt novitii, qui proprie religioſi non ſunt; ita odia ſunt reſtringenda, adeo ut intra naturalem ſignificationem, & proprietatem reſtringantur verba, quantum commode poteſt: Quod tunc recte fit, quando a verbis ſignificantur proprie plura, quorum aliqua habeant aliquam qualitatem, unde poſſint eximi ab odio: Verbi gratia, nomine Clerici ita ſignificantur proprie tam Clerici ſimplices, quam religioſi, ut Religioſi nomine illius qualitatis, hoc eſt Religionis, poſſint eximi a lege obligante Clericos.

V. Sexto quando diſpenſatio verſatur circa materiam juris communis, debet interpretari juxta explicationem juris communis. Unde diſpenſatio facta in tertio gra-

du

du conſanguinitatis extenditur ad ſecundum cum tertio, quia gradus computantur in jure communi a perſona, quæ a ſtipite eſt remotior, ex cap. *final.*, *De conſanguin.*, ut notat Sanch. loc. cit. num. 9.

Septimo ſi diſpenſatio eſt in ſtatuto, ſeu conſuetudine particulari contraria juri communi, eſt late interpretanda; quia reducit ad jus commune, quod eſt favorabile.

Octavo ex Merol., & aliis contra Sanch. probabilius eſt, præſcindendo a Stylo Curiæ, quod diſpenſatio in cauſa matrimoniali late ſit interpretanda; Nam diſpenſatio in quarto gradu conſanguinitatis extenditur ad tertium cum quarto, ex Etravag. *Nuper.* Ratio a priori videtur eſſe, quia diſpenſatio in cauſa matrimonii reducit ad jus commune; nam jus commune non prohibet matrimonia in omnibus gradibus, in quibus ea prohibet Eccleſia; quando autem diſpenſatio reducit ad jus commune, eſt favorabilis, & extendenda.

VI. Notandum tamen, non eſſe adeo reſtringendam diſpenſationem, ut reddatur illuſoria. Unde infertur cum Molin. contra Covar., quod licentia data Epiſcopis, vel Monachis a Pontifice ad teſtandum non arctetur ad ſolum primum teſtamentum; quia hoc eſſet contra teſtamenti naturam, quod de ſe eſt revocabile uſque ad mortem.

Nec eſt diſpenſatio ita reſtringenda, ut non extendatur ad neceſſario connexa, & inſeparabilia, ut patet; ne fruſtranea reddatur diſpenſatio: Verbi gratia, diſpenſatus ad plura beneficia cenſetur etiam diſpenſatus, ne in utroque reſidere debeat, & diſpenſatus cum minori viginti tribus annis, ut habeat beneficium Parochiale, cenſetur etiam diſpenſatus ne intra annum ad Sacerdotium promoveatur; cum non poſſit ante vigeſimum quartum completum initiari. Quod ſi connexa ſint ſeparabilia, diſpenſatio ad unum conceſſa non ſe extendit ad alterum: Verbi gratia, diſpenſatio ad non reſidendum non ſe extendit ad fructuum conſecutionem, qui ab abſentibus perduntur; quia hæc poſſunt ſeparari.

VII. Infertur ex dictis primo, quid dicendum in quæſtione illa, An Subdiaconus diſpenſatus ad uxorem diſpenſetur etiam ad recitationem officii? Negat Azor. quia ſtatus ſubdiaconi cum obligatione recitandi horas eſt quidem connexus, ſed ſeparabilis. Sanch. tamen lib. 8. diſp. 8. & alii apud Merol. num. 33. affirmant; quia obligatio recitandi horas videtur inſeparabilis a ſtatu ſubdiaconi, quatenus ſtatus matrimonii eſt incompatibilis cum tali obligatione; gravis enim eſt talis obligatio homini vacanti rei familiari, & uxoriæ; Et idem dicas, ſi monachus diſpenſetur ad nuptias.

Infertur ſecundo, quid dicendum ad quæſtionem illam, An diſpenſatus ad ova poſſit comedere lacticinia, & econtra? Negant Azor., & Bonac. de præcept. Eccleſ. diſput. 1. punct. 2. apud Merol. num. 72., quia diſpenſatio hæc eſt contra jus commune, atque adeo ſtricti juris, & reſtringenda. Affirmat tamen Henr., Laym., Regin., Sanch. lib. 8. diſp. 1.; quia in jure hæc æquiparantur, & unica, & individua eſt eorum prohibitio.

VIII. Infertur tertio, quid dicendum ad quæſtionem, An in diſpenſationibus habeat locum argumentum ob identitatem rationis, vel a majori ad minus, itaut in iis fiat extenſio de caſu ad caſum, in quo eſt eadem, aut major ratio? In quo Doctores diverſimode philoſophantur apud Merol. num. 64.: quæ tamen facile colligi poſſunt ex iis, quæ affatim diximus quæſt. 5. art. 1. quæſito 4. agentes de Legis interpretatione, inquirendo, Num lex extendatur ad caſum non comprehenſum verbis legis, ſive ob paritatem, ſive ob identitatem rationis?

IX. Quod attinet ad poteſtatem diſpenſandi, quomodo interpretanda ſit? Plura diximus in Opuſculo de Conſcientia dubia, & ſcrupuloſa quæſt. 5. art. 1., quæ hic ſummatim recolimus. Diximus ſiquidem ex Sanch. lib. 8. diſp. 2., & aliis, per ſe loquendo late interpretandam eſſe, ſive ea ſit ordinaria, (quæ ſcilicet alicui competit ex proprio munere, ut competit Epiſcopis, & aliis Prælatis reſpectu ſuorum ſubditorum) de qua non dubitatur, ſive ſit delegata; Hæc enim cenſetur eſſe purum beneficium Principis, quod late interpretandum eſt, ac extendendum, cum contineat favorem abſque ulla admixtione odii, ex Reg. 15. juris in 6.. Quamvis autem hujuſmodi poteſtas per ſe loquendo latam habeat interpretationem, nihilominus ſtrictæ interpretanda eſt, ſi vergat in præjudicium Tertii; quia non præſumitur, quod Princeps velit alteri præjudicium inferre. Notandum tamen, ut ſupra diximus, quod ſi diſpenſandi poteſtas delegetur alicui, verbi gratia Confeſſario, in gratiam illius, & pro perſonis indetermina-

na-

natis, ea habet rationem gratiæ tali Confeſſario collatæ, & ideo in dubio latam habet interpretationem : Si vero conferatur in gratiam perſonæ determinatæ, cum qua diſpenſandum eſt, tunc habet rationem potius diſpenſationis inchoatæ relate ad illam perſonam, & ideo ſtricte eſt interpretanda, ut notat Suar. lib. 6. de Legib. cap. 10., & Sanch. loc. laud.

Ex his deſcendit reſolutio conſimilis quæſtionis, Num ſcilicet privilegium ſtricte, an ample interpretandum ſit ? Quod pariter fuſe perpendimus in Opuſculo laudato, articulo ultimo ejuſdem quæſtionis, dicendo, quod ſi privilegium a Principe motu proprio collatum ſit, aut ſit incluſum in corpore juris, late ſit interpretandum; dummodo non cedat in præjudicium Tertii, nec deroget juri communi. Hinc Privilegium conceſſum alicui, verbi gratia de non ſolvendis decimis, non eſt intelligendum de non ſolvendis decimis ex prædiis futuris, ſi tale privilegium præjudicet Tertio, ſeu ſi decimæ ſolvendæ ſint alteri a concedente privilegium ; ſecus vero ſi ipſimet concedenti privilegium eſſent ſolvendæ; quia in primo caſu ſtricte eſt interpretandum, utpote præjudicans Tertio; ſecus vero in ſecundo caſu.

X. Dubitatur, Num in dubio an privilegium ſit revocatum, licitum ſit eo uti ? Reſpondeo affirmative. Ratio eſt, quia ſtat illud in poſſeſſione, & in dubio melior eſt conditio poſſidentis. Notandum tamen, quod ſi deinde deprehendatur fuiſſe revera revocatum, invalida ſint, quæ ex uſu talis privilegii revocati provenerunt, ut oſtendimus loc. laudato : Ad eum modum, quo poteſt a domino vendi ſervus in dubio an ejus ſervitus ceſſaverit; At ſi deprehendatur deinde, quod ea ceſſaverit, talis venditio cenſenda eſt irrita : Quare ſi habens privilegium, verbi gratia commutandi vota, dubitet an privilegium revocatum ſit, nec poſſit vincere dubium, licite illa commutat ; Sed ſi deinde detegatur privilegium fuiſſe revocatum, commutatio facta erit nulla.

XI. Dices : Si Epiſcopus commutet votum in dubio an illud ſit Pontifici reſervatum, valida erit commutatio, etiamſi deinde advertat, quod votum ſit reſervatum : Pariter abſolutio collata a Confeſſario in dubio de reſervatione caſus erit valida, quamvis deinde certificetur, quod caſus eſſet reſervatus; ergo pariter in caſu noſtro, dubitans an amiſerit privilegium commutandi vota, licite, & valide illa commutat, etiamſi deinde advertat privilegium fuiſſe antecedenter revocatum.

Reſpondeo, conceſſo antecedente, negari conſequentiam. Diſparitas eſt, quia Epiſcopus jure ſuo poteſt commutare vota, de quibus dubitatur an ſint reſervata Pontifici, & Confeſſarius jure ſuo facultatem habet abſolvendi a peccatis, etiamſi dubie ſint reſervata; propterea in tali dubio utuntur jure proprio, & ideo valida eſt commutatio, atque abſolutio, etiamſi deinde conſtet de eorum reſervatione. Contra vero habens privilegium commutandi vota non poteſt illa commutare jure ſuo, ſed ſolum ratione privilegii, & quando dubitatur, an privilegium expirarit, licite illo utitur, eo quod ſtet illud in poſſeſſione. At ſi deinde detegatur, quod privilegium tunc expiraſſet, invalida cenſenda eſt illa commutatio, ut oſtendimus paritate adducta de ſervo, cujus venditio eſt irrita, ſi tempore venditionis non erat ſervus ; eſto licite illum Dominus vendiderit, dubitans an e ſervitute tunc eſſet exemptus : Quamvis tale dubium exponendum eſſet emptori, eo quod eſſet vitium procul dubio detegendum. Ex quibus ſequitur, quod ſi Confeſſarius non dubitet de reſervatione caſus, ſed dubitet, an juriſdictio ſibi ab Epiſcopo collata expirarit, poſſit quidem licite abſolvere in caſu gravis neceſſitatis, exponendo pœnitenti hanc ſuam dubietatem, ut ſi forte deinde deprehendatur juriſdictionem expiraſſe, tunc iterum pœnitens clavibus ea peccata ſubjiciat, quippe abſoluta citra juriſdictionem in Confeſsario.

XII. Ex iiſdem principiis deſcendit pariter reſolutio illius quæſiti, Num valida cenſenda ſit diſpenſatio in dubio de ejus valore ?

Ad quod reſpondendum, ex triplici capite poſse tale dubium oriri ; Primo quidem ex parte ſuperioris, ſi ſcilicet dubitetur, an ſit legitimus Superior, poſſitque diſpenſare; Secundo ex parte cauſæ, ſi dubitetur, an ſit ſufficiens, & juſta cauſa ad diſpenſandum ? Tertio ex parte ipſius diſpenſationis, ſi dubitetur, an comprehendat hunc caſum ? Quando dubietas eſt ex parte Superioris, diſtinguendum ; Nam ſi Superior ſit in poſseſſione ſui Superioratus, licite, & valide diſpenſat, eo quod non debeat Superior ſua poſseſſione ſpoliari, donec conſtet eam amiſiſse ; Quod ſi non ſit in poſseſſione ſui Superioratus relate ad ta-

talem ſubditum, nequit in dubio cum eo diſpenſare, eo quod in tali dubio ſtet in poſseſſione præceptum. Ita Sanch. lib. 4. diſp. 44.

Quod ſi dubietas oriatur ex ſecundo capite, videlicet num cauſa ad diſpenſandum ſit ſufficiens? Dicendum cum eodem Sanch., & Suar., quod ſubditus bona fide proponens Superiori cauſam, remittendo illius prudenti judicio, ut decernat num ſit ſufficiens, poſſit licite uti diſpenſatione ob eam cauſam data a Superiore, quamvis ſubditus dubitet num ea ſit ſufficiens. Quod ſi etiam Superior dubitet, diſtinguendum eſt; Nam vel dubitat num de facto detur talis cauſa, & profecto in tali dubio nequit licite diſpenſare; Vel dubitat num cauſa propoſita certo exiſtens ſit ſufficiens ad licite diſpenſandum? Et in tali dubio docet idem Sanch. lib. 4. diſp. 45. cum aliis contra Medin., quod licite diſpenſet; cum id poſtulet ſuave regimen Eccleſiæ; eo modo quo diximus, poſse Epiſcopum commutare votum in dubio an ſit Pontifici reſervatum, & poſse Confeſsarium abſolvere a peccato, etiamſi dubitet de ejus reſervatione.

Denique, ſi dubium oriatur ex parte ipſius diſpenſationis, Num ſcilicet verba diſpenſationis talem caſum comprehendant? Sanch. loc. cit. docet, in hoc dubio diſpenſationem ad hunc caſum non ſe extendere, eo quod diſpenſatio tanquam vulnus legis ſit odioſa, ac reſtringenda: Quare ſi Pontifex diſpenſet cum aliquo in voto caſtitatis, ut poſſit nubere, & dubitetur, an diſpenſarit totaliter in tali voto, dicendum quod non diſpenſarit totaliter; ac propterea vi talis diſpenſationis poſſit ſolum contrahere matrimonium; ſed ſi contra caſtitatem peccaret, contra votum, atque adeo ſacrilege peccaret. At ſi ſolum dubitetur, num ſit valida diſpenſatio, quia dubitatur, num ſit expoſitum verum, aut ſit expreſſum falſum? in tali dubio ſtandum pro valore diſpenſationis; quia delictum non præſumitur, ex leg. *Merito*, *ff. De Socio*. Denique ſi in petitione diſpenſationis ſit expoſitum aliquod falſum, aut non ſit expreſſum aliquod verum, & dubitetur, num hoc ſpectet ad cauſam finalem, quæ diſpenſationem vitiat, an vero ſolum ad cauſam impulſivam? Con. diſput. 33. dub. 6. de Sacram., Guttier., & alii apud Sanch. lib. 8. diſp. 21. docent, cenſendum eſſe, quod illud ad cauſam finalem ſpectet, ac proinde diſpenſationem eſſe ſurreptitiam. Ratio eſt, quia ſtat in poſſeſſione impedimentum, & dubia eſt diſpenſatio. Sed Pal., Sal., Bonac., & alii apud Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 64. probabiliter docent, in tali dubio cenſendum illud ſpectare ad cauſam impulſivam, & diſpenſationem eſſe validam; quia in dubio præſumendum eſt pro valore actus, ex leg. *Quoties*, *ff. De rebus dubiis*. Unde poſſeſſio videtur ſtare pro validitate diſpenſationis, non pro impedimento, quia, ut oſtendit Merol. diſp. 3. cap. 3. is poſſidet, pro quo ſtat præſumptio pro foro externo. Quicquid ſit an hoc ſit verum ſolum in favorabilibus, & non in odioſis, ſeu quando derogatur juri communi, ut in caſu noſtro; quod fuſe diſcutit Con. loc. laud., & Bardi diſp. 6. cap. 5. §. 4.

XIII. Poſtremo ex iiſdem pariter præjactis fundamentis deſcendit reſolutio quæſiti illius, Num diſpenſatio cenſenda ſit irrita, ſi deprehendatur Prælatum non potuiſſe diſpenſare? Ad quod dicendum, diſpenſationem eſſe procul dubio irritam, ſi deprehendatur Prælatum non ſolum non eſſe ſuperiorem, ſed neque errore communi talem reputari; eſſe vero validam, ſi errore communi cum titulo colorato ille exiſtimetur Superior; quia ex leg. *Barbarius*, *ff. De officio Prætor.* valida ſunt geſta ab hujuſmodi Superiore, idque propter bonum commune, ſupplente Eccleſia, vel Republica defectum juriſdictionis requiſitæ; Immo ex Pont., & aliis contra Sanch. apud Dian. part. 3. tract. 4. reſol. 122. probabiliter id eſt verum, etiamſi detur ſolus error communis ſine titulo colorato. Quod ſi deprehendatur Superiorem non potuiſſe diſpenſare ex defectu cauſæ, vel quia tacita fuit vera cauſa finalis, vel quia expreſſa fuit cauſa finalis falſa, pariter diſpenſatio erit irrita, ut notat Sanch. lib. 4. cap. 44. Si tamen dubitetur, num cauſa ad diſpenſandum fuerit ſufficiens; ſive dubitetur, an verba diſpenſationis ad talem caſum ſe extendant, valida eſt diſpenſatio, ſi bona fide fuerit data, etiamſi deinde deprehendatur oppoſitum: Ad eum modum, quo valida eſt abſolutio a reſervatis bona fide collata a Confeſſario dubitante de reſervatione illius, etiamſi deprehendatur deinde, quod caſus revera eſſet reſervatus, ut ſupra oſtendimus. Et eodem modo multi cum Sanch. lib. 8. diſp. 6., Pal. tract. 4. diſp. 6. punct. 5., & aliis docent, Epiſcopum poſſe diſpenſare non ſolum in voto, ſed etiam in impedimentis

tis matrimonii, ſi dubitetur, an diſpenſatio petenda ſit a Pontifice; (puta ſi dubitetur, an per cocubitum carnalem contracta ſit affinitas, aut ſi dubitetur, num conſanguinitas ſit in quarto, an in quinto gradu) itaut valeat diſpenſatio, etiamſi deinde deprehendatur, votum eſſe Pontifici reſervatum, affinitatem eſſe contractam, & conſanguinitatem eſſe in quarto gradu. Quæ omnia fuſius expendimus in laudata quæſtione quinta Opuſculi ſecundi de Conſcientia dubia. Sit itaque hujus annui penſi (ſed oh ubi Æternitatis!)

F I N I S.

Ad majorem Dei gloriam, ac Deiparæ ſine labe Conceptæ.

SYNOPSES OMNES,

Quæ in ſingulis Articulis tractatus hujuſce de Legibus habentur, hic colliguntur.

QUÆSTIO I. 2

De natura, & Conditionibus Legis in communi.

ARTICULUS I. ibid.

Quid, & Quotuplex ſit Lex?

I. Explicatur Legis definitio. II. Ea conſiſtit tum in actibus intellectus, tum etiam voluntatis. III. Ut Lex obliget, neceſſe eſt, ut publicetur, & quod a Superiore feratur. IV. Lex omnis reſpicere debet bonum Communitatis; Quod pariter de Privilegio dicendum, ſi habeat rationem legis privatæ. V. In quo differat Lex a Conſilio, Petitione, ac Præcepto? VI. Num obliget Lex, de qua dubitatur, an ſit utilis Communitati? VII. Ad legem ferendam non ſatis eſt poteſtas dominativa, ſed requiritur poteſtas politica, & Juriſdictionis. VIII. Habens notitiam legis latæ illa non obligatur, antequam Communitati publicetur. IX. Dividitur Lex in Divinam, Naturalem, & Humanam. X. Necnon in Jus naturale, Jus Gentium, & Jus civile. XI. Sicut etiam in Affirmativam, & Negativam; Odioſam, & Favorabilem. XII. Quid, ſi dubitetur, an Lex ſit odioſa, & eatenus reſtringenda?

ARTICULUS II. 5

De Conditionibus legis; Ac primo, quod lex debeat eſſe juſta.

I. Ad legis validitatem ſeptem conditiones requiruntur. II. Debet quidem eſſe juſta. Quinque autem modis poteſt eſſe injuſta. III. Non tenemur legem injuſtam ſervare, præciſo tamen ſcandalo. IV. Quid, ſi dubitetur de legis injuſtitia?

ARTICULUS III. 6

Quomodo lex reſpicere debeat bonum commune?

I. Num ceſſante fine legis in caſu particulari deſinat lex obligare? II. Num valeat lex, quæ uni Communitati eſt utilis, alteri vero noxia, ſi ab eodem Principe feratur? III. Num lex ab initio inutilis, ſi ſucceſſu temporis fiat Reipublicæ utilis, incipiat tunc obligare? IV. Quid etiam de Voto, quod ab initio ſit de re indifferenti, & ſucceſſu temporis ſit de meliori bono?

ARTICULUS IV. 7

De Promulgatione Legis.

I. Non obligat lex, antequam publice promulgetur. II. Num debeat ſcripto Lex promulgari? Et in quo differat a Conſuetudine? Quid de Privilegio abſque ſcriptura conceſſo? III. Lex Epiſcopalis, aut Principis inferioris ubinam debeat publicari? Ubinam lex Imperatoria, aut Regia? Et ubinam lex Pontificia? IV. Qui per revelationem dumtaxat ſciret legis promulgationem, num ea lege teneretur? V. Lex reſciſſoria contractus ſufficienter promulgata irritat talem contractum poſtea celebratum, etiamſi invincibiliter ignoretur. VI. Secus vero lex revocatoria Privilegiorum. VII. Quænam verba legis denotant, Legiſlatorem velle ſub gravi obligare? Quænam vero velle tantum hortari, aut ſub levi dumtaxat obligare?

ARTICULUS V. 9

De lapſu temporis ad legis obligationem requiſiti.

I. Leges non obligare, niſi poſt duos menſes a promulgatione in ſingulis Provinciis,

ciis, non pauci docuerunt. II. At leges Pontificias poſt promulgationem factam in Curia Romana ſtatim obligare, docent communius. III. Requiritur tamen aliquod tempus prudentium judicio ſtatuendum, ut novæ legis notitia ad Communitatem perveniat, & tunc omnes obliget. IV. Eccleſia leges civiles admittit, ubi nec rationi, nec Legibus Canonicis adverſantur. V. Non ſolum pro foro externo, ſed nec pro interno leges obligant ante lapſum ſive duorum menſium a promulgatione, ſive alterius temporis congrui. VI. Idque verum eſt etiam de legibus aliquem contractum irritantibus. VII. Necnon de legibus revocatoriis Privilegiorum. Quod extenditur ad revocationes Procuratorum, quorum geſta (dempto Matrimonio) valida ſunt, donec revocatio iis innotuerit. VIII. Si de novo aliquis caſus reſervetur, abſolutio collata ex ignorantia talis reſervationis eſt invalida. IX. Sicut privilegii revocatio debet innoteſcere perſonæ privilegiatæ, ut habeat effectum ſuum; ita pariter conceſſio privilegii. X. Privilegium Communitati conceſſum, ſi huic innoteſcat, validum eſt etiam relate ad perſonam particularem ignorantem illud.

ARTICULUS VI. 12

De Acceptatione Legis.

I. Leges univerſim ferri ſolent ſub tacita conditione, quod acceptentur. II. Peccat tamen Communitas, ſi citra juſtam cauſam legem non acceptat. III. Lex acceptata ceſſat obligare, ſi a majori parte Communitatis non obſervetur. Sed quodnam tempus requiritur ad legem per deſuetudinem abrogandam? IV. Num poſſit Legislator obligare ſubditos renuentes legem acceptare? Et quando id poſſit, aut velit? V. Quid veniat hac in re nomine Communitatis, a cujus majori parte debeat lex acceptari, ut obliget? VI. Lex a principio non acceptata, ſi ſucceſſu temporis acceptetur, tunc obligat.

ARTICULUS VII. 15

De Perpetuitate Legis.

I. Leges prout a præceptis diſtinctæ debent ſemper perdurare, donec revocentur. II. Præceptum reſpicit bonum perſonæ privatæ, & expirat morte præcipientis; Lex vero reſpicit bonum commune, & eſt perpetua. III. Mandatum continens commiſſionem juriſdictionis non expirat morte Mandantis, ſi res non ſit integra. IV. Mandatum teſtatoris, utpote domini proprietatis, non juriſdictionis, confirmatur potius, quam expiret poſt ejus mortem. V. Quamvis præceptum generale poſſit communitatem reſpicere, & eſſe perpetuum, non ſecus ac Lex, adhuc tamen multifariam differt a Lege. VI. Poteſt Legislator ſupremus legem ferre, qua præcipiatur, ut præcepta inferiorum non expirent morte præcipientis.

QUÆSTIO II. 18

Quænam ſit legis materia, & Quinam poſſit leges ferre?

ARTICULUS I. 23

De Materia Legis. Præſertim de Actibus indifferentibus, ac de mere internis.

I. Univerſim materia legis ſunt actiones humanæ ordinabiles ad bonum commune. II. Lex humana præcipere poteſt actus virtutum, ſed non omnes, nimirum valde arduos; ac prohibere poteſt actus vitiorum, non tamen omnes, cum id non poſtulet commune bonum. III. Cur lex naturalis omnia vitia prohibere poſſit, & de facto prohibeat, non vero lex humana? IV. Quandonam poſſint actiones moraliter indifferentes præcipi, aut prohiberi? V. Lex civilis reſpicere debet rectam gubernationem, & bonum pacis in populo: Lex vero canonica reſpicit honeſtatem operationum ut conducentem ad finem ſupernaturalem, & ad bonum animarum. VI. Quædam vitia, ut Uſuræ, Perjuria, Blaſphemiæ, cur prohibeantur lege civili ſimul, & canonica, necnon lege naturali? VII. Num leges civiles, & canonicæ imperare aliquando poſſint actus mere internos? VIII. Solum actus interni, qui ſunt neceſſarii ad externos, poſſunt a lege humana indirecte præcipi, aut prohiberi. IX. Eccleſia præcipiendo auditionem miſſæ indirecte præcipit intentionem audiendi illam; Non tamen punit cenſuris defectum talis actus interni. X. Fit ſatis argumentis pro ſententia oppoſita. XI. Cur poſſit Eccleſia diſpenſare in votis mere internis, & a peccatis internis abſolvere; non poſſit tamen cenſuris peccata interna punire? XII. Poteſt confeſſarius

actus

actus mere internos pœnitenti injungere; Non poteſt tamen illos injungere ſubditis Prælatus Regularis. XIII. Quod eſt per accidens occultum, puniri poteſt ab Eccleſia, non vero quod eſt occultum per ſe.

ARTICULUS II. 23

Quiſnam poſſit condere leges civiles?

I. Reges ab ipſa Communitate poteſtatem habent ferendi leges civiles. II. In quibus differat poteſtas dominativa a poteſtate Juriſdictionis, & Politica requiſita ad leges ferendas. III. Probabilius nequit Pontifex leges civiles ferre obligantes totum Orbem. IV. Poteſtatem in temporalia omnia ſolum habet Pontifex indirectam, diſponendo de illis, quando id expedit ad animarum ſalutem. V. Nec Imperator poteſt totum Orbem obligare legibus ſuis. VI. Reges ferre poſſunt leges juxta conceſſionem ipſis factam a Communitate; Et Proreges juxta conceſſionem factam a Regibus. VII. Ad Reginam ſpectat leges ferre, ſi jure ſucceſſionis Regnum poſſideat, quamvis alteri matrimonio jungatur.

ARTICULUS III. 26

Quinam poſſit condere Leges Eccleſiaſticas?

I. Pontificem poſſe ſuis legibus Eccleſiaſticis totum Orbem obligare independenter a Conciliis Oecumenicis conſtat ex iiſdem Conciliis, & ex ipſis Conventibus Galliæ Generalibus uſque ad præſens ſæculum. II. Cardinalium, & Theologorum conſenſus eſt conveniens, ſed non neceſſarius, ut poſſit Pontifex aliquid ſtatuere tanquam Chriſti Vicarius. III. Epiſcopi verius immediate a Pontifice, mediate a Chriſto Domino poteſtatem habent ferendi leges pro ſuis Diœceſibus. IV. Nequit Epiſcopus pro ſua Urbe quicquid poteſt Papa pro toto Orbe. V. Non requiritur conſenſus Cleri, ut Epiſcopus legem ferat. Solum pro feſtis ſtatuendis requiritur Cleri, & Populi conſenſus. VI. Quid poſſint Archiepiſcopi relate ad totam Provinciam? Quid Concilia Nationalia, Provincialia, & Diœceſana? VII. Non habent vim legis decreta Conciliorum, quæ in Gratiano reperiuntur, niſi a Pontifice ſint approbata. VIII. Num habeant vim legis decreta Congregationum Cardinalium. IX. Capitulum Sede vacante probabilius poteſt leges condere, ut poterat Epiſcopus. X. Quouſque ſe extendat poteſtas Legislativa in Prælatis Regularibus, & in Abbatiſſa?

QUÆSTIO III. 31

De Subjecto Legum, ſeu de iis, qui Legibus obligantur.

ARTICULUS I.

An Legislator ſuis legibus teneatur?

I. Legislator ſuis legibus obligatur quoad vim directivam, non quoad coactivam. II. Obligatur autem Legislator directe non a lege ſua, ſed a lege naturali dictante, quod Caput cum ſuis membris conformetur. III. Poteſt autem ſecummet ex cauſa diſpenſare, non ſecus ac cum ſubditis. IV. Quonam pacto Legislator teneatur legibus contractuum, & iis, quæ taxam mercibus imponunt? V. Num peccet mortaliter Legislator tranſgrediendo ſuas leges in re gravi, an ſolum venialiter? VI. Cur venialiter dumtaxat peccent Moniales omittendo unam miſſam præceptam in virtute Sanctæ obedientiæ ab Abbatiſſa? VII. Cur ſacrilege peccaret Pontifex, ſi ſecummet diſpenſaret ad ducendam uxorem? VIII. Legislator tranſgrediendo leges ſuas, quamvis peccet, non incurrit tamen pœnas latas adverſus tranſgreſſores. IX. Nec Princeps ſupremus, nec Legatus Pontificis tenetur legibus municipalibus loci, quæ non ſint ab iis confirmatæ.

ARTICULUS II. 34

Quibus legibus eximantur Infideles, Pueri legem ignorantes, Ebrii, & Amentes?

I. Num infideles peccent non ſolum contra præceptum Divinum de ſuſcipiendo Baptiſmo, ſed etiam contra præceptum de ſumenda Euchariſtia? II. Num peccet, qui diebus prohibitis miniſtrat carnes infidelibus, qui legibus Eccleſiaſticis non tenentur; aut qui injungit illis opera ſervilia die feſto? III. Nullis legibus tenentur Pueri, & Amentes, qui nunquam ratione uſi ſunt; At qui poſt uſum rationis inciderunt in amentiam, verius per accidens ab obſervantia legum excuſantur, non ſecus ac Ebrii; unde non poſſumus cum iſtis ad materialem legum tranſgreſſionem concurrere. IV. Num Amentibus injungi poſſint opera ſervilia die

feſto?

feſto ? Et num poſſint die feſto duci belluæ onuſtæ ? v. Pueri poſt uſum rationis tenentur legibus etiam Eccleſiaſticis ; Sed ad communionem Paſchalem circa decimum annum obligantur, quando ſolent ſacrum a profano diſcernere. vi. Ante pubertatem num incurrant Pueri cenſuras, & alias pœnas Eccleſiaſticas ? Num caſuum reſervationem ? vii. Num Infantes, & Puellæ admitti poſſint in Monaſteria Monialium, & Religioſorum ? Quid de Amentibus ?

ARTICULUS III. 38

Quibus legibus teneantur Peregrini, Forenſes, & Vagi?

i. In quo differant Peregrini a forenſibus, & a Vagis ? Et quomodo domicilium, aut quaſi domicilium acquiratur, aut deperdatur ? ii. Sufficit quaſi domicilium ad Sacramenta alicubi ſuſcipienda, præter Ordinem, ad quem ſuſcipiendum requiritur domicilium. iii. Forenſis Neapolim adveniens animo ibi permanendi per decennium tenetur legibus loci, tanquam civis, & incola. Immo etiam ſi adveniat animo permanendi per majorem partem anni. iv. Tenentur etiam forenſes, & Peregrini legibus juris communis, quamvis in propria Patria per deſuetudinem non obligent. v. Pariter tenentur Peregrini legibus Municipalibus loci, per quem tranſeunt, ſi eædem ſint in propria Patria ; Necnon legibus contractuum ; Ac etiam legibus, quarum tranſgreſſio ſpecialiter cedit in ejus loci detrimentum. vi. Probabilius videtur, quod univerſim Peregrini non teneantur legibus loci, per quem tranſeunt, ſi brevi ibi commorentur, & ſcandalum abſit. vii. Et probabilius nec tenentur legibus Patriæ, ſi non ſint utrobique communes. viii. Num poſſit quis eo fine iter arripere, ut effugiat obligationem alicujus jejunii ? Fugere a loco, ubi lex jejunii obligat, non eſt idem, ac apponere impedimentum jejunio præcepto. ix. Habens caſus reſervatos num poſſit adire Diœceſim, ubi caſus non eſt reſervatus, ut ibi abſolvatur ? x. Si in aliqua Civitate ſit dies feſtus, poterit ne idem civis mane exire, & ſic ab auditione Sacri deobligari ? xi. An diſceſſurus a Patria, ubi obligat lex jejunii, poſſit mane jentaculum ſumere, ac pluries comedere ? Et an etiam qui perventurus eſt veſpere ad locum, ubi jejunatur ? xii. Num, & quando Sacerdos Græcus tranſiens per Eccleſiam Latinam poſſit in azymo conſecrare ; & ſimiliter Latinus in fermentato ? xiii. Num poſſit Peregrinus a ſuo Superiore puniri propter delictum patratum extra Territorium Superioris ? xiv. Non eſt eadem ratio de ſubdito delinquente extra Territorium ſui Superioris, ac de delinquente in locis exemptis. xv. Vagi tenentur legibus loci, ubi degunt.

ARTICULUS IV. 47

An Clerici, & Religioſi teneantur ſervare leges civiles?

i. Non ligantur Eccleſiaſtici legibus civilibus immunitatem lædentibus. ii. Obligantur autem directe aliis legibus, quatenus a Sacris Canonibus approbantur. iii. Non tamen obligantur quoad vim coactivam. iv. Conſuetudo in contrarium, quæ habetur in nonnullis caſibus, videtur per Bullam Cœnæ quotannis revocari. v. Poſſunt quidem Laici hic, & nunc arma ab Eccleſiaſticis tollere, ne damnum ſequatur ; ſed ea tradenda ſtatim ſunt eorum Prælato. vi. Religioſi legibus Synodalibus, quibus Clerici aſtringuntur, non tenentur.

QUÆSTIO IV. 49

De Effectibus legis, præſertim Pœnalis, Irritantis, & Dubiæ.

ARTICULUS I. 50

De obligatione Legis univerſim.

i. Poſſunt leges etiam civiles obligare in conſcientia ; quamvis non omnes de facto obligent, præſertim ſub mortali. ii. Lex autem fundata in præſumptione non obligat, ſi præſumptio ſit falſa. iii. Quod ſi fundetur in præſumptione periculi, fraudum, &c., etiam in foro interno probabilius obligat, quamvis deſint hic, & nunc fraudes, &c., niſi locum habeat Epicheja. iv. Lex nequit obligare ſub gravi in materia & ſecundum ſe, & relate ad finem, levi. v. Poteſt tamen in materia gravi obligare ſub levi tam lex, quam votum. vi. At juramentum in materia gravi ſemper obligat ſub gravi. vii. Quod lex in materia gravi obliget ſub gravi, colligi poteſt tum ex verbis graviter præceptivis ; tum ex uſu, & conſuetudine : tum ex materia de ſe gravi ;

gravi; tum etiam ſi gravis pœna addatur tranſgreſſoribus; nec lex ſit civilis, & pœnalis.

ARTICULUS II. 52

Ad quid obligat Lex Pœnalis?

I. Probabiliter lex civilis imponens pœnam tranſgreſſoribus non obligat ſub gravi, niſi id Superior explicet. II. Lex pœnalis mixta probabilius obligat in conſcientia. III. Lex Eccleſiaſtica imponens pœnam gravem in conſcientia obligat. At quænam dicatur pœna gravis? Num excommunicatio ſententiæ ferendæ? Num pœna Suſpenſionis? Quid de pœna privationis Officii, vocisque activæ, & paſſivæ? IV. Quænam pæna ipſo facto incurratur ante ſententiam Judicis? V. Pœnæ, quæ requirunt actionem hominis, non incurruntur ipſo facto ante ſententiam declaratoriam criminis. VI. Probabiliter pœna privationis vocis activæ, & paſſivę non incurritur ante ſententiam declaratoriam criminis. VII. Judex ſubditus tenetur pœnam lege taxatam imponere, niſi rationabilis cauſa exigat, ut minuatur. VIII. Quandonam lex humana obliget etiam cum vitæ diſcrimine?

ARTICULUS III. 56

De Effectibus legis irritantis.

I. Lex aliquando vult contractum eſſe irritum, aliquando vero irritandum. II. Si lex irritet contractum in pœnam delicti, dicitur lex Pœnalis; ſecus vero ſi illum irritet ob bonum commune. III. Quænam verba legis denotant contractum eſſe irritum; quænam vero eſſe irritandum? IV. Ex actu irrito lege humana nulla oritur obligatio in conſcientia: Idque etiam verum eſt, etiamſi lex irritans fundetur in præſumptione fraudis, quæ abſit reapſe. V. Si lex tamen præſumat fraudem in ſingulis caſibus, ceſſante fraude, certe non obligat; ſecus vero ſi præſumatur fraus ut plurimum. VI. Regulariter, ſi irritatio actus ſit pœnalis, requirit ſententiam Judicis, ut illum irritet; non tamen ſi lex irritans non ſit pœnalis. VII. Lex prohibens actum non eatenus univerſim illum irritat. VIII. Actus ex defectu formæ ſubſtantialis eſt irritus. Sed quænam dicuntur pertinere ad formam ſubſtantialem actus, quænam ad accidentalem? IX. Ex regulis præjactis plura ad praxim inferuntur. X. Actus præceptus, vel prohibitus in caſu arduo pati poteſt Epichejam; Actus vero, qui ob defectum ſolemnitatis a jure præſcriptæ eſt irritus, ut Matrimonium clandeſtinum, in nullo caſu eſt validus. XI. Cur poſſit Epiſcopus ex urgentiſſima cauſa diſpenſare in impedimento dirimente, verbi gratia, conſanguinitatis; non tamen in impedimento Clandeſtinitatis? XII. Lex irritans ſicut non patitur epichejam, ita obligat etiam ignorantes illam. XIII. Sicut ignorantia legis non impedit actus irritationem, ita nec metus. XIV. Non ceſſat obligare lex irritans, ſi finis legis ceſſet negative; ſecus vero ſi ceſſet contrarie.

ARTICULUS IV. 62

De Obligatione Legis Dubiæ.

I. Alibi diſſeruimus, num lex dubia obliget, ſive dubium ſit ex parte legis, ſeu præcepti; ſive ex parte rei præceptæ, ſive ex parte Superioris? II. In dubio, an detur lex, ſeu an hunc caſum comprehendat, ſeu an ſit promulgata, probabilius illa non obligat; Secus vero ſi dubitetur, an ſit acceptata, an abrogata, an ab ea ſufficienter excuſeris? III. Epicheja locum habet, etiam quando ſolum probabiliter judicamus nolle Superiorem in tali caſu obligare; etiamſi finis legis ſolum ceſſet negative. IV. In dubio, an res præcepta ſit licita, obtemperandum eſt Superiori illam præcipienti; Niſi tamen ea res ſit valde ardua. V. Etiam Religioſi, quamvis ſint ſubditi voluntarii, tenentur obedire Superiori præcipienti, etiam in dubio, an res præcepta excedat illius poteſtatem. VI. Quid ſi tam Superior, quam Subditus dubitent de honeſtate rei præceptæ? VII. Etiamſi dubitet ſubditus poſitive, & probabile ſit, quod res præcepta ſit illicita, adhuc obtemperare tenetur Superiori præcipienti. VIII. In dubio de legitima Superioris poteſtate, ſi hæc ſit in poſſeſſione, obtemperandum eſt præcipienti, niſi res præcepta ſit valde ardua; ſecus vero, ſi ea non ſit in poſſeſſione. IX. Quid ſi dubitetur, num lex ſit directiva, an præceptiva; Num obliget ſub gravi, an ſub levi? Num habeat rationem conſilii, an legis? X. Quid dicendum in variis dubiis ſive ad Votum, ſive ad Juramentum ſpectantibus?

QUÆSTIO V. 65

Quomodo legi parendum?

ARTICULUS I.

De Intentione requiſita ad ſatisfaciendum legi.

I. Ad ſatisfaciendum legi poſitivæ requiritur intentio ponendi opus præceptum. II. Non tamen ad ſatisfaciendum præcepto negativo. III. Qui invitus audit Miſſam, vel jejunat, non ſatisfacit præcepto; At qui invitus reſtituit, non tenetur ad aliam reſtitutionem. IV. Quid ſi quis per metum audiat Miſſam præceptam? V. Num ſatisfaciat jejunio præcepto, qui tota ea die dormit nihil cogitans de jejunio? VI. Quamvis ad ſatisfaciendum præcepto requiratur intentio ponendi opus præceptum, non requiritur tamen intentio ſatisfaciendi præcepto. VII. Debens Titio centum, ſi immemor debiti donet illi centum, num teneatur alia centum dare, ut debito oblito ſatisfaciat? VIII. Num legi ſatisfaciat, qui ponit opus injunctum nolens per illud ſatisfacere, dummodo talem voluntatem deinde deponat? IX. Num pœnitentia, quæ virtute clavium debet impleri, poſſit pariter poni cum conſimili voluntate? X. Qui ex pluribus titulis debet aliquid ponere, quin poſſit eodem opere omnibus obligationibus facere ſatis, cuinam ex illis cenſetur ſatisfeciſſe ponendo tale opus?

ARTICULUS II. 70

Quibus actibus legi ſatisfiat?

I. Quandonam poſſit uno, eodemque opere pluribus obligationibus ſatisfieri? II. An, & quomodo poſſit nova ſuperveniens obligatio cadere ſuper eundem actum alias ex alia virtute prius debitum? III. Qui tenetur dare eleemoſynam, num ſatisfaciat dando illam extreme indigenti? IV. Quandonam omiſſio operis ex multiplici præcepto impoſiti ſit multiplex peccatum in confeſſione explicandum? V. Num poſſit pluribus præceptis ſatisfieri diverſis actionibus poſitis eodem tempore? VI. An poſſit per actum malum præcepto ſatisfieri? VII. Datur duplex intentio Legislatoris, alia legi intrinſeca, ſeu de re præcepta, alia legi extrinſeca, ſeu de fine obtinendo per rem præceptam: Qui ſolum adverſus intentionem legi extrinſecam operatur, legem non tranſgreditur.

ARTICULUS III. 73

An qui non poteſt implere totum præceptum, teneatur ad partem, quam poteſt.

I. Difficultas procedit in caſu, quo opus præceptum eſt diviſibile; ut ſunt Horæ Canonicæ, jejunium Quadrageſimale, &c. II. Neque eſt verum, quod nullatenus teneatur ad partem, qui non poteſt totum præceptum implere; Neque eſt verum, quod teneatur ad quamcumque partem, quam poteſt; Neque quod ſolum teneatur ad partem, quando ea eſt major pars operis præcepti. III. In infirmitate vitanda eſt perplexitas: Extra infirmitatem, ſi res præcepta ſoleat dividi, qui non poteſt totum, tenetur ad quamcumque partem, quæ ſit moraliter integra; Si vero non ſoleat dividi, tunc excuſatur, quando pars, quæ non poteſt impleri, non eſt modica. IV. Qui nequit integram miſſam audire, ſed poteſt audire quoad ejus ſubſtantialia, ad id tenetur; Idemque dicas de jejunio. V. Probabilius dicendum, quod impotens implere totum præceptum teneatur ad partem, quam poteſt, ſi ea ſit notabilis, & cenſeatur intenta a Superiore. VI. Qui nequit Horas ſine ſocio recitare, num teneatur illum aſciſcere? Et num Privilegiarius tempore Interdicti teneatur audire Sacrum die feſto?

ARTICULUS IV. 76

De Impedimentis non apponendis legi adimplendæ.

I. Præcepta naturalia obligant ad ponenda media ad eorum executionem, & ad removenda impedimenta. II. Non tamen omnia præcepta poſitiva ad id obligant. III. Num poſſit quis in pilæ ludo, vel in venatione die jejunii defatigari, prævidens, quod non poſſit jejunare. IV. Num id ipſum fieri poſſit in fraudem jejunii ad declinandam ejus obligationem; eo modo, quo poteſt quis egredi e loco, ubi obligat præceptum jejunii, ne teneatur jejunare? V. Qui ſolum prævidet, quod in luſu pilæ defatigatus non poſſit deinde jejunare, ludendo dicitur apponere jejunio impedimentum remotum, & non peccat. Qui

Qui vero id intendit, ludendo dicitur apponere impedimentum proximum, & peccat contra legem jejunii. VI. Unde dignoſci poſſit, num impedimentum, quod apponitur obſervantiæ legis, ſit proximum, & eatenus peccaminoſum, non vero remotum? VII. Variæ regulæ, quæ a Doctoribus adducuntur, multis exemplis ſubjiciuntur, ut in bono lumine reponantur. VIII. Cur excommunicatus teneatur abſolutionem procurare, ut poſſit in Paſchate communicare, non vero ut poſſit die feſto audire Sacrum? IX. Num liceat die Sabbati ire venatum, ſi prævideatur, quod die Dominico non poſſit Sacrum audiri? X. Num peccent barbitonſores, ſi tondeant die feſto? Quid de puellis, quæ die feſto ſuunt ad vitandum otium?

QUÆSTIO VI. 79

De Legis Interpretatione, Extenſione, Abrogatione, & Ceſſatione.

ARTICULUS I. 80

e Legis interpretatione, & extenſione.

I. Verborum proprietas, alia eſt Naturalis, alia Civilis. Quando verba legis extendi debent, ſumuntur etiam ſecundum proprietatem civilem. II. Doctores interpretari poſſunt leges ampliando illas interpretatione ſolum doctrinali, non auctoritativa. Quid de declarationibus Cardinalium? III. Præter interpretationem legis Authenticam, & Doctrinalem datur etiam Uſualis. IV. Undenam mens Legislatoris conjici poteſt, ut detur legi apta interpretatio? V. Variæ regulæ aſſignantur a Doctoribus ad rite leges interpretandas. VI. Quandonam particula disjunctiva *Sive* ſumenda ſit pro copulativa? VII. Quomodo ſit interpretanda lex, quæ uni eſt favorabilis, alteri vero odioſa? VIII. Quid ſi verba legis habeant plures ſenſus, nec conſtet de mente Legislatoris? IX. Quid ſi dubitetur an verba legis ſumenda ſint ſecundum propriam verborum ſignificationem, an ſecundum communem, & uſitatam?

ARTICULUS II. 83

Quandonam lex reſtringi, aut extendi debeat?

I. Lex odioſa aliquando reſtringi poteſt vi Epikejæ in caſu, qui non videtur verbis legis comprehenſus. II. Num poſſit lex extendi ad caſum verbis legis non comprehenſum, vel ob paritatem, vel ob identitatem rationis? III. In legibus pœnalibus non datur extenſio de caſu ad caſum relate ad pœnam; imo nec relate ad obligationem. IV. Nec datur hujuſmodi extenſio in legibus correctoriis; Aut in diſpenſationibus, aut privilegiis alicui factis, quæ exorbitant a jure communi. Immo probabiliter nec in legibus favorabilibus. V. Extendenda tamen quælibet lex, quando, niſi extendatur, Legislator argueretur injuſtitiæ, vel imprudentiæ. VI. Similiter in æquiparatis, & in connexis. VII. Lex prohibens monialibus, ne egrediantur, niſi ob incendium, lepram, &c., num ſe extendat ad caſus ſimiles? VIII. Num Bulla contra Confeſſarios, qui ſolicitant mulieres ad turpia, ſe extendat etiam ad maſculos?

ARTICULUS III. 86

De Legis Abrogatione.

I. In quo differat legis Abrogatio a Derogatione? Et quinam poſſit data cauſa legem abrogare? II. Num poſſit lex ab inferiore condita ab eodem abrogari, ſi ea confirmata fuerit a Superiore? III. Num poſſit Inferior in ſuo territorio legem Superioris abrogare, eo modo quo poteſt in ea diſpenſare? IV. Ut lex abrogetur, non requiritur talis abrogationis publicatio. V. Quandonam lex poſterior cenſeatur priorem legem abrogare? VI. Quandonam fieri debeat prioris legis mentio, ut per poſteriorem abrogetur? VII. Lex poſterior ſpecialis, ſi ſit contraria legi priori generali, ſolum illi derogat, non abrogat illam.

ARTICULUS IV. 89

Quas ob cauſas ceſſet legis obligatio?

I. Novem de cauſis ceſſare poteſt legis obligatio. II. Vis, & Metus, quæ ſolent a nonnullarum legum obſervantia excuſare, in quo differant? III. Metus excuſat etiam a nonnullis legibus Naturalibus, & Divinis. IV. Non excuſatur, qui metu mortis ſimulat Sacramenti adminiſtrationem. Quid ſi ſimulet contractum matrimonialem? V. Num liceat Sacerdoti metu mortis ſine Sacris veſtibus celebrare? Ad dandum Via-

ticum moribundo ſine iis veſtibus celebrare non licet. vi. Ad mortis periculum effugiendum licitum eſt carnibus humani cadaveris veſci. vii. Quænam impotentia a legis obſervantia excuſet? viii. Num peccet, qui conjicit ſe in aliquod impedimentum, unde legem ſervare non poſſit? ix. Plurima alibi diximus de ignorantia excuſante a legis tranſgreſſione, quæ hic ſolum innuuntur.

ARTICULUS V. 91

Utrum ceſſante fine legis negative ceſſet lex obligare?

i. Si ſolum ceſſet finis legis inadæquatus, lex non ceſſat obligare. ii. Si finis legis adæquatus ceſſet pro tota communitate, lex ceſſat ſimpliciter obligare; non ſecus ac votum ceſsat ceſsante ejus fine adæquato. iii. Num ceſsante fine legis adæquato relate ad perſonam particularem ceſset lex; Eo modo, quo ceſsante fine legis adæquato relate ad totam communitatem pro aliquo tempore, ceſsat pro eo tempore lex obligare? iv. Ceſsante fine legis contrarie, procul dubio ceſsat lex. v. Quid ſi finis legis ceſset ſolum negative? Num ea ceſset, ſicut ceſsat lex correctionis fraternæ? vi. Probabilius ea non ceſſat; eo quod non ceſset periculum damnorum, quæ lex vitare intendit. vii. Rationibus in contrarium fit ſatis, præſertim paritati de fraterna correctione. viii. Hiſce reſponſionibus occurrunt Adverſarii. ix. Conantur pariter ſatisfacere rationibus pro communiori, ac veriori ſententia adductis.

ARTICULUS VI. 95

De Ceſſatione finis legis contrarie; ubi de Epikeja.

i. Quid ſit Epikeja, & quomodo ea utendum, quando finis legis ceſsat contrarie? ii. Epikeia habet etiam locum, quando actus præceptus eſt arduus, quamvis non ceſset contrarie finis legis. iii. Finis legis ceſsat negative, quando in caſu particulari ceſsat ratio Legis, quæ tamen ſine incommodo ſervari poteſt; at ceſsat contrarie, ſi ſine gravi incommodo ſervari non poſset. iv. Ad uſum Epikejæ ſatis eſt probabilitas excuſationis, eſto non detur evidentia; Dubium tamen de excuſatione non eſt ſatis ad talem uſum. v. Locum habet, Epikeja non ſolum quando probabile eſt, quod non potuerit in tali caſu Legiſlator obligare, ſed etiam quando probabile eſt, quod noluerit. vi. Quid ſi lex ſit ardua, ac dubitetur, num voluerit pro tali caſu obligare Superior, qui conſuli non poſſit? Num ea dicenda ſit lex dubia, quæ non obliget?

QUÆSTIO VII. 98

De Conſuetudine.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex ſit Conſuetudo?

i. Conſuetudo ſumpta pro facto eſt Frequens uſus; Sumpta vero pro jure eſt Lex non ſcripta. ii. Explicatur conſuetudinis definitio, & plura inde deducuntur. iii. In quonam ea differat ab uſu frequenti, a ſtylo fori, & a Præſcriptione? iv. Conſuetudo alia eſt Canonica, alia civilis. Dividitur etiam in Communem, Nationalem, & Municipalem. v. Necnon in eam, quæ eſt Juxta legem, Præter legem, & Contra legem. vi. Num poſſit Conſuetudo dari contra jus Gentium?

ARTICULUS II. 100

De Conditionibus Conſuetudinis.

i. Non paucæ enumerantur conditiones ad Conſuetudinem obligatoriam inducendam requiſitæ. ii. Conſuetudo dicitur rationabilis, ſi ſit de re honeſta, & utili Reipublicæ, etiamſi conſuetudo ſit contra legem. iii. In dubio, an ſit rationabilis, in favorem conſuetudinis introductæ judicandum eſt, niſi ipſa conſuetudo a lege reprobetur. iv. Ut Conſuetudo vim habeat legis, requiritur temporis diuturnitas, & probabiliter decennium non interruptum; ac forte quadricennium, ſi ſit contra legem Canonicam. v. Quænam actuum frequentia requiratur ad inducendam conſuetudinem? vi. Actus hujuſmodi debent eſſe voluntarii, & ex animo inducendi conſuetudinem eliciti, ac majori parti Communitatis manifeſti. vii. Etiam actibus malis conſuetudo habens vim legis introduci poteſt. viii. Unde dignoſcatur, quod conſuetudo non ſit introducta ex devotione, aut liberalitate, ſed ex animo inducendi obligationem? ix. Quid de conſuetudine abſti-

abſtinendi a lacticiniis in pervigiliis extra Quadrageſimam? x. Qualis conſenſus Principis requiratur, ut conſuetudo habeat vim legis?

ARTICULUS III. 103

Quinam poſſint Conſuetudinem introducere?

I. Privata perſona conſuetudinem obligatoriam inducere non poteſt, quamvis ſit Rex. II. Cur Epiſcopus per contrariam conſuetudinem non procedit ad ſubditorum correctionem cum conſilio Capituli, prout lege olim tenebatur? III. Neque Communitas imperfecta, ut familia, conſuetudinem inducere poteſt. IV. Conſuetudo laicorum non obligat Clericos, nec vice verſa. At ad abrogandam legem, quæ laicis, & Clericis ſit communis, ſufficit major pars Communitatis, etiamſi ſit ſolorum laicorum. V. Fœminæ non poſſunt ſua conſuetudine abrogare legem ſolos Maſculos obligantem. Poſſunt tamen Moniales ſua conſuetudine proprias leges abrogare. VI. Mercatores poſſunt ſua conſuetudine abrogare leges proprias, ac veluti municipales.

ARTICULUS IV. 105

De Effectibus Conſuetudinis.

I. Conſuetudo inducit obligationem, abrogat legem, illam interpretatur, actum irritare poteſt, non ſecus ac lex, ac reddere aliquem inhabilem ad Beneficia. II. Poteſt aliqua conſuetudo obligare ſolum ad pœnam, & non ad culpam. III. Poteſt etiam abrogare pœnam, relicta obligatione ad culpam. IV. Et e converſo poteſt abrogare legem obligantem ad culpam, relicta obligatione ad pœnam. V. Num poſſit abrogare legem vetantem conſuetudinem contrariam? VI. Lex de non trahendis Clericis ad poteſtatem laicam cur non poſſit conſuetudine contraria abrogari? VII. Si reprobetur conſuetudo contraria ob periculum damni, hoc ceſſante poteſt lex per conſuetudinem in oppoſitum abrogari; Secus vero ſi reprobetur ob intrinſecam ejus malitiam. VIII. Num clauſula illa, Non obſtante conſuetudiue in contrarium, abroget non ſolum conſuetudinem præteritam, ſed etiam futuram? Et num etiam immemorabilem? IX. Poteſt conſuetudo, non ſecus ac lex, abrogare legem irritantem; poteſt etiam reddere irritos actus cæteroqui validos. X. Quonam pacto conſuetudo legem interpretetur? Et quomodo ea ſit regula contractuum?

ARTICULUS V. 107

De Abrogatione Conſuetudinis.

I. Conſuetudo abrogatur aut per legem expreſſam, aut per contrariam conſuetudinem. II. Neque lex, neque conſuetudo contraria priorem conſuetudinem abrogat, niſi ex diametro illi opponatur. III. Ut conſuetudo contrariam conſuetudinem abroget, debet eſſe legitime præſcripta: Deſuetudine autem conſuetudo non abrogatur. IV. Non uſus legis tunc legem abrogat, quando aliquid contra legem continet: Sicut Privilegium amittitur, ſi quis libere per decennium illo non utatur. V. Num per non uſum amittatur Privilegium, quando facultas ſit data ſimpliciter; adeo ut ſi ea detur, ut privilegiarius ea utatur ad arbitrium, nunquam amittatur per non uſum? VI. Verius privilegium univerſim amittitur per non uſum, quando per decennium Privilegiarius, oblata opportunitate, & potens eo uti, non vult uti, ac veluti illi renunciat. Oppoſitum tamen non caret ſua probabilitate.

QUÆSTIO VIII.

De Diſpenſatione Legis.

ARTICULUS I. 109

Quid ſit Diſpenſatio, & an cadere poſſit in legem Naturalem, & Divinam?

I. Diſpenſatio eſt juris relaxatio; atque adeo differt a legis Interpretatione, Abrogatione, Derogatione, Irritatione; necnon ab Abſolutione, a Licentia, & a Privilegio. II. Diſpenſatio legis in quo differat a diſpenſatione in voto, & a relaxatione juramenti? III. Nequit Deus in lege naturali diſpenſare in iis circumſtantiis, in quibus Lex naturæ obligat. Poteſt aliquando mutare materiam legis naturalis, mutando circumſtantias, ſub quibus ea obligat, & ſic ſolum indirecte diſpenſat. IV. Pontifex indirecte diſpenſat in lege naturali, puta in voto, in juramento, & in iis omnibus, in quibus expediens fuit rectæ gubernationi hanc poteſtatem a Deo illi committi. V. In quibuſnam caſibus poteſt Pontifex in ju-

re Divino poſitivo diſpenſare? vi. Num poſſit Pontifex diſpenſare, ut in una tantum ſpecie Sacrificium offeratur?

ARTICULUS II. 113

Quinam poſſit in lege humana diſpenſare?

i. Poteſt Pontifex in legibus Apoſtolicis, & Concilii Oecumenici diſpenſare. ii. Nequit Archiepiſcopus diſpenſare in legibus Concilii Provincialis: Sed poteſt Epiſcopus diſpenſare in legibus Synodi Diœceſanæ, etiamſi a Pontifice confirmatæ ſint confirmatione ſimplici, non tamen ſi eſſentiali. iii. Nequit inferior in lege Superioris diſpenſare, niſi id illi ſaltem tacite permittatur. iv. Abſolutio a cenſuris conceditur inferiori, niſi reſervetur; Secus vero diſpenſatio. Pariter diſpenſat Epiſcopus in votis, ſi non reſerventur; At non in legibus Pontificiis. v. Quandonam cenſeatur conceſſa Epiſcopo facultas diſpenſandi in lege Pontificia? vi. Si dubitetur, an poſſit hic, & nunc Epiſcopus diſpenſare in lege Pontificis, probabiliter diſpenſare poteſt, etiamſi dubium ſit negativum?

ARTICULUS III. 116

Circa quos poſſit Diſpenſatio exerceri?

i. Diſpenſatio, utpote actus juriſdictionis, cum ſubditis eſt exercenda. ii. Prælatus diſpenſans univerſim cum ſubditis in aliqua lege, diſpenſat etiam ſecummet; etſi improprie ſecummet in ſua lege diſpenſet. iii. Directe Prælatus in lege Superioris ſecummet diſpenſat, quin ad exercendum hunc actum juriſdictionis voluntariæ requiratur diſtinctio perſonarum. Poteſt etiam ſecummet in votis diſpenſare, ſicut cum ſubditis. iv. Num poſſit Pontifex directe ſibi indulgentias elargiri? v. Nequit Prælatus inferior directe tollere a ſe irregularitatem, aut alias pœnas Eccleſiaſticas per ſententiam impoſitas; licet id poſſit cum ſubditis. vi. Quid poſſit Superior loci cum forenſibus, vagis, & peregrinis relate ad diſpenſationes? vii. Quid pariter poſſit Metropolitanus cum Epiſcopis ſuffraganeis, & cum eorum ſubditis. viii. Num poſſit Epiſcopus cum Regularibus exemplis diſpenſare eo pacto, quo poteſt cum ſubditis ſuis.

ARTICULUS IV. 142

De Cauſa ad diſpenſandum requiſita.

i. Ad valide diſpenſandum in lege propria non requiritur cauſa; Requiritur tamen probabilius cauſa, ut valeat diſpenſatio data ab eo, cui Legislator tribuit facultatem diſpenſandi. ii. Ut licite tamen diſpenſatio concedatur, quænam cauſa requiritur? iii. Num, & quando mortaliter peccet Legislator diſpenſando in propria lege ſine cauſa proportionata? iv. Qualiter peccet ſubditus petendo a Superiore diſpenſationem, quæ ſine juſta cauſa detur? v. Num peccet, qui utitur diſpenſatione valide quidem, ſed illicite ſibi data? vi. In dubio de ſufficientia cauſæ ad diſpenſandum poteſt ſubditus judicio Superioris ſe remittere, & licite uti diſpenſatione. vii. Pro foro tamen externo conſtare debet de ſufficientia cauſæ. viii. In jure communi vetatur Epiſcopis, ne ſine juſta cauſa in ſuis legibus diſpenſent; ſed non eatenus talis diſpenſatio eſt invalida. ix. Invalide diſpenſat Pontifex ſine juſta cauſa in jure Divino, ac naturali. x. Num ſit invalida diſpenſatio in lege Superioris, ſi diſpenſanti non innoteſcat juſta cauſa, quæ tamen revera adeſt? xi. Quid ſi viceverſa cauſa juſta abſit, & Superior diſpenſans bona fide ſupponat illam adeſſe? xii. Quænam cenſenda ſit legitima cauſa ad diſpenſandum? xiii. Num teneatur Superior data juſta cauſa diſpenſationem concedere? xiv. An poſſit diſpenſans in lege Superioris onus aliquod imponere diſpenſato? xv. Qui poteſt in voto diſpenſare, poteſt etiam illud commutare; At qui poteſt in lege Superioris diſpenſare, non eatenus poteſt illam commutare. xvi. Epiſcopus diſpenſans in irregularitate quomodo poſſit aliquando mulctam imponere? xvii. Num requiratur gravior cauſa ad diſpenſandum in voto, quam in lege Superioris?

ARTICULUS V. 160

Quibus de cauſis obtenta diſpenſatio ſit invalida?

i. Diſpenſatio eſt nulla, donec diſpenſatio innoteſcat, & acceptetur. ii. Multis de cauſis poteſt in diſpenſante deficere voluntas diſpenſandi. iii. Ratihabitio de præ-

præſenti ſignis externis manifeſtata ſufficit ad diſpenſationis conceſſionem. iv. Ratihabitio de futuro, quæ ſufficit ad licentiam concedendam, non ſufficit ad concedendam diſpenſationem. v. Quibus ſignis cenſetur Superior tacite diſpenſare? vi. Prælati taciturnitas ſæpe eſt ſignum permiſſionis, non diſpenſationis. vii. Num diſpenſationes metu extortæ ſint validæ? viii. Diſpenſatio extorta per dolum circa cauſam finalem eſt invalida: Secus vero ſi dolus ſit circa cauſam impulſivam; In dubio preſumendum, quod cauſa fuerit impulſiva. ix. Reſcriptum gratiæ ſurreptitium eſt irritum; Reſcriptum vero juſtitiæ eſt irritandum. x. Diſpenſatio eſt irrita, etiamſi bona fide diſpenſans erret circa cauſam finalem. xi. Quid debeat in petitione exprimi, ne diſpenſatio ſit ſurreptitia? xii. Quænam jure, aut conſuetudine univerſim exprimenda ſunt? xiii. Quando diſpenſatio eſt irrita, ſi altera tantum ex cauſis expoſitis ſit falſa? xiv. Num diſpenſatio ſit partialiter valida, quando partialiter eſt ſurreptitia?

ARTICULUS VI. 132

Quomodo ceſſet, & vim ſuam amittat diſpenſatio?

i. Num ceſſante cauſa diſpenſationis jam obtentæ ceſſet diſpenſatio? ii. Quandonam diſpenſatus uti poteſt diſpenſatione etiam extra territorium Prælati diſpenſantis? iii. Quænam diſpenſatio, aut gratia expiret morte concedentis? iv. Quouſque duret gratia conceſſa ad beneplacitum? v. Diſpenſatio ceſſat per revocationem, antequam ejus effectus adimpleatur. Diſpenſatio tamen in lege Superioris data ex juſta cauſa invalide ſine cauſa revocatur: Sicut invalide revocatur diſpenſatio in voto. vi. Ceſſat diſpenſatio per hoc, quod illi renuncietur, dummodo diſpenſans in lege renunciationem acceptet. vii. Diſpenſatio tamen in voto, & juramento admittit vim ſuam per renunciationem, etiam præciſa acceptatione diſpenſantis. viii. Qui diſpenſationi, aut commutationi voti renunciavit, num poſſit, mutata voluntate, diſpenſatione, aut commutatione obtenta uti? ix. Nec diſpenſatio, nec privilegium, quod non cedit in gravamen aliorum, amittitur per non uſum; Secus vero ſi privilegium cedat in aliorum gravamen. x. Diſpenſatio ſine limitatione conceſſa univerſim per primum actum non finitur. xi. Tunc diſpenſatio poſt primum actum ceſſat, quando cauſa diſpenſationis non remanet etiam ad ſecundam vicem.

ARTICULUS VII. 137

Quomodo diſpenſatio, & poteſtas diſpenſandi interpretanda ſit?

i. Diſpenſatio, quamvis ſit Principis beneficium, ſtricte eſt interpretanda, utpote contra jus commune. ii. In pluribus tamen caſibus diſpenſatio latam habet interpretationem; præſertim ſi motu proprio Principis conceſſa ſit, aut ſit inſerta in corpore juris; Aut ſi alicui Communitati concedatur. iii. Similiter quæ fiunt ob publicam neceſſitatem, aut utilitatem. iv. Diſpenſatio ad ordines num ſe extendat ad Ordines Sacros? Et diſpenſatio ad beneficium num ſe extendat ad Curatum, & ad Dignitates? v. Diſpenſatio ad matrimonium in gradibus conſanguinitatis interpretanda juxta jus commune, unde facta in tertio gradu extenditur ad ſecundum cum tertio. vi. Diſpenſatio non eſt ita reſtringenda, ut reddatur illuſoria, nec ſe extendat ad neceſſario connexa. vii. Num Subdiaconus diſpenſatus ad uxorem ducendam, diſpenſetur etiam relate ad Horarum recitationem? viii. An diſpenſatio extendatur de caſu ad caſum, in quo ſit vel eadem, vel major ratio? ix. Diſpenſandi poteſtas late eſt interpretanda, niſi vergat in præjudicium Tertii: Idemque dicendum de Privilegio. x. In dubio, an poteſtas diſpenſandi, aut privilegium ſint revocata, licitum eſt iis uti; ſi tamen deinde deprehendatur fuiſſe revocata, irrita cenſenda eſt diſpenſatio. xi. Cur Epiſcopus valide commutet votum in dubio an ſit reſervatum, contra vero habens facultatem delegatam commutandi vota, aut diſpenſandi, in dubio an ea poteſtas fuerit revocata, licite quidem ea utatur, ſed irrita ſit diſpenſatio, ſi deprehendatur fuiſſe revocatam? xii. Num valida cenſenda ſit diſpenſatio in dubio de ejus valore? xiii. Quid ſi poſt diſpenſationem obtentam dubitetur, an Prælatus potuerit diſpenſare?

F I N I S.

IN-

INDEX
RERUM NOTABILIUM,
Quæ in hac Prima Parte de Legibus continentur.

Prior numerus Quæſtionem; Alter Articulum; Tertius Numerum marginalem deſignat.

A

Abbatiſſæ num poſſint leges ferre non ſolum œconomicas, ſed etiam ſpirituales? 2. 3. 10.

Abrogatio legis differt a derogatione. 6. 3. 1. *Lex poſterior ſpecialis, ſi ſit contraria legi priori generali, derogat illi, ſed illam non abrogat.* 6. 3. 7. *Ad legis abrogationem non requiritur publicatio.* 6. 3. 5. *Quinam poſſit legem abrogare?* 6. 3. 1. *Ut lex prior per poſteriorem abrogetur, num debeat illius fieri mentio?* 6. 3. 6.

Abrogatur lex ſolum a conſuetudine in contrarium, non a ſola deſuetudine. 1. 6. 2. *Ut lex per actus contrarios abrogetur, quantum temporis requiritur?* 1. 6. 3. *Num requiratur decennium in lege civili, & quadricennium in Canonica?* ibid. *Si lex per actus contrarios abrogetur, extinguitur: Contra vero ſi non acceptetur, conſopitur, ita ut ſucceſſu temporis, ſi acceptetur, obliget.* 1. 6. 6.

Abſolutio ab excommunicatione procuranda eſt ſub gravi, ut poſſit quis communicare in Paſchate; non tamen ut poſſit Miſſam audire die feſto. 5. 4. 7.

Abſolutio a reſervatis collata ex ignorantia reſervationis eſt invalida. 1. 5. 8.

Abſolutio poteſt conferri ab inferiore, ſi non reſervetur expreſſe a ſuperiore. Contra tamen diſpenſatio in legibus eſt reſervata ſuperiori, ſi non concedatur inferiori. At diſpenſatio in votis conceditur Epiſcopo, ſi non reſervetur. 8. 2. 4.

Acceptatio legis ex benignitate ſuperioris eſt conditio requiſita, ut ea obliget. 1. 6. 1. *Sed peccant ſubditi, ſi abſque cauſa illam non acceptent.* 1. 6. 2. *A quanam communitate debet acceptari?* 1. 6. 5.

Actiones moraliter indifferentes num poſſint eſſe materia legis humanæ? 2. 1. 4. *Num etiam actus mere interni?* 2. 1. 7. *Eccleſia a peccatis internis abſolvit, ſed illa cenſuris punire non poteſt.* 2. 1. 11. *At punit peccata externa occulta.* 2. 1. 13. *A lege humana præcipitur actus internus, quando hic eſt per ſe requiſitus ad actum externum præceptum.* 2. 1. 8.

Amentibus, qui nunquam habuerunt uſum rationis, Euchariſtia in articulo mortis non eſt miniſtranda; ſecus vero ſi illum aliquando habuerint. 3. 2. 3. *Probabile eſt, quod perpetuo amentes ſolum per accidens ratione amentiæ, ut ebrii, & non per ſe, ut pueri, a legibus Eccleſiaſticis excuſentur; unde non poſſimus cum iis cooperari ad harum legum tranſgreſſionem.* 3. 2. 4.

Archiepiſcopus nequit in legibus Concilii Provincialis diſpenſare, licet poſſit Epiſcopus diſpenſare in legibus Synodi diœceſanæ. 8. 2. 12. *Quid ſi leges diœceſanæ Synodi confirmatæ ſint a Papa?* ibid.

Archiepiſcopus num poſſit diſpenſare cum ſuis Suffraganeis, & cum ſubditis Suffraganeorum, ſicut poteſt cum ſubditis ſuis? 8. 3. 7.

B

Barbitonſores num peccent, ſi tondeant die feſto? 5. 4. 10.

Bulla adverſus Confeſſarios ſollicitantes num extendatur ad eos, qui maſculos ſollicitant? 6. 2. 8.

Bulla Cœnæ continet cenſuras, quæ olim dicebantur ferri ab homine, eo quod pro uno tantum anno ferebantur; nunc cenſentur eſſe a Jure. 1. 7. 2.

Ca-

C

Capitulum vivente Epiſcopo num poſſit leges ferre, quibus ipſi Legislatores obligentur ſine conſenſu Epiſcopi? 2. 3. 9. Quid poſſit Capitulum ſede vacante? ibid.

Cardinalium Decreta num habeant vim legis, quando ab ipſis Congregationibus emanant? 2. 3. 8.

Carnibus humanis num liceat aliquando veſci? 6. 4. 6.

Carthuſiani non ex voto, ſed ex ſtatuto, & conſuetudine obligantur ad abſtinendum a carnibus etiam cum vitæ diſcrimine. 4. 2. 8., & 6. 4. 2.

Caſtitas non obligat ad abſtinendum a comeſtione calidorum, unde prævidetur pollutio ſecutura; obligat tamen ne quis ea intentione comedat calida, ut pollutio ſequatur. 5. 4. 5. Sic juſtitia non obligat, ne corpus occiſi ante januam alterius ponatur prævidendo illius damnum; obligat tamen ne eo animo id fiat. ibid.

Ceſſante fine legis in caſu particulari, num ceſſet lex obligare? 1. 3. 1.

Clerici nequeunt ad laicam poteſtatem trahi vi conſuetudinis introductæ. 7. 4. 6.

Communitatis nomine quid veniat, quando dicitur, quod lex debeat a Communitate acceptari, ut velit Superior illam obligare? 1. 6. 5. Num veniat Communitas univerſalis, an particularis? ibid.

Concilia particularia, ſive Nationalia ſint, ſive Provincialia, ſive Diœceſana, quas leges poſſunt condere? 2. 3. 6.

Conditiones ad legem requiſitæ quænam ſint? 1. 2. 1. Multifariam ea poteſt eſſe injuſta, & ſic invalida. 1. 2. 2. Quid ſi de ejus juſtitia dubitetur? 1. 2. 4.

Confeſſarius præcipere poteſt actus mere internos, puta orationem mentalem; non tamen Superior. 2. 1. 11.

Conſuetudinis effectus ſunt plures. 7. 4. 1. Poteſt conſuetudo inducere obligationem ad pœnam, non ad culpam. 7. 4. 2. Et abrogare pœnam, relicta obligatione ad culpam. 7. 4. 3. Necnon viceverſa. ibid. Quid ſi per legem vetetur conſuetudo in contrarium? 7. 4. 5. Quid ſi conſuetudo contraria legi reprobetur? ibid. Poteſt conſuetudo abrogare legem irritantem; necnon reddere irritos actus cæteroqui validos. 7. 4. 7. Quomodo conſuetudo legem interpretetur? 7. 4. 10. Lex de non trahendis Clericis ad laicam poteſtatem nequit contraria conſuetudine abrogari. 7. 4. 6. Conſuetudo abrogatur quidem contraria conſuetudine decennali, non tamen deſuetudine. 7. 5. 3.

Conſuetudo de non comedendis lacticiniis in pervigiliis extra Quadrageſimam num ſit obligatoria? 7. 2. 9. Unde dignoſcitur num conſuetudo ſit obligatoria? 7. 2. 8.

Conſuetudo laicorum non obligat Clericos, nec viceverſa. 7. 3. 4. Fœminæ non abrogant ſua conſuetudine leges ſolos maſculos obligantes. 7. 3. 5. Poſſunt Moniales proprias leges abrogare vi conſuetudinis contrariæ. ibid. Pariter Mercatores poſſunt proprias leges veluti Municipales abrogare. 7. 3. 6.

Conſuetudo ſumpta pro facto eſt ipſe frequens uſus, ſumpta pro jure eſt lex non ſcripta. 7. 1. 1. Quid requiritur, ut conſuetudo ſit obligatoria? ibid., & 7. 2. 1. Multiplex datur conſuetudo, præſertim juxta legem, præter legem, & contra legem. 7. 1. 5. Num dari poſſit conſuetudo contra jus Gentium? 7. 1. 6.

Conſuetudo ut ſit obligatoria, plures conditiones requirit. 7. 2. 1. In dubio num conſuetudo introducta adverſetur bono communi, an obliget? 7. 2. 3. Diuturnitas requiſita ad conſuetudinem inducendam probabiliter eſt decennium, & adverſus legem Canonicam quadricennium. 7. 2. 4. Quænam frequentia actuum requiratur ad illam inducendam? 7. 2. 5. Etiam actibus malis legi contrariis introduci poteſt conſuetudo. 7. 2. 7.

Contractuum regula dicitur eſſe conſuetudo, quatenus juxta conſuetudinem introductam regulandi ſunt. 7. 4. 10.

Contractuum leges obligant ipſum Legislatorem, ne contractus claudicent. 3. 1. 4.

D

Decreta, & Declarationes Congregationum Cardinalium num habeant vim legis? 2. 3. 8., & 6. 2. 2. Decreta Conciliorum, quæ in Gratiano reperiuntur, num habeant vim legis, niſi a Pontifice ſint approbata? 2. 3. 7.

Deſuetudo non abrogat aliquam conſuetudinem legitime præſcriptam, ſed hæc contraria conſuetudine ex diametro oppoſita abrogatur. 7. 5. 3. Deſuetudo, ſeu non uſus legem abrogat per actus privativos, ſeu legis violativos, non vero per actus mere negativos, ibid. Vide Privilegium.

Deus indirecte dumtaxat poteſt in legibus naturalibus diſpenſare. 8. 1. 3.

Diſpenſandi poteſtas in lege Pontificia quandonam cenſetur conceſſa Epiſcopo? 8. 2. 5.

Diſpenſatio in lege Superioris ſine cauſa eſt nulla. 8. 4. 1. Quænam cauſa requiratur ut ſit licita? 8. 4. 2. Num peccet qui utitur diſpenſatione data illicite? 8. 4. 5. Nequit valide Pontifex

in

in votis, ac in lege naturali ſine cauſa diſpenſare. 8. 4. 9. *Qui poteſt in voto diſpenſare, poteſt illud etiam commutare. At qui poteſt diſpenſare in lege Superioris, nequit illam commutare.* 8. 4. 15. *Pluribus in caſibus conceditur Inferiori facultas diſpenſandi in lege Superioris.* 8. 2. 5. *Num requiratur gravior cauſa ad diſpenſandum in lege Superioris, quam ad diſpenſandum in votis?* 8. 4. 17.

Diſpenſatio legis in quo differat a diſpenſatione in Voto, & a relaxatione juramenti? 8. 1. 4. *Quonam pacto Deus indirecte dumtaxat poſſit in lege naturali diſpenſare?* 8. 1. 3. *Indirecte pariter Pontifex diſpenſat in Votis, & nonnullis aliis legibus naturalibus.* 8. 1. 4. *Num Pontifex diſpenſare poſſit, ut in una tantum ſpecie Sacrificium offeratur?* 8. 1. 6. *Diſpenſatio differt ab interpretatione legis; necnon ab abſolutione, a licentia, a privilegio.* 8. 1. 1.

Diſpenſatio num ceſſet ceſſante fine diſpenſationis obtentæ? 8. 6. 1. *Quandonam expiret morte concedentis?* 8. 6. 3. *Quandiu durat quæ conceditur ad beneplacitum?* 8. 6. 4. *Si non cedat in gravamen alterius, per non uſum non ceſſat.* 8. 6. 9. *Quandonam poteſt diſpenſatus uti diſpenſatione extra territorium diſpenſantis?* 8. 6. 2. *Diſpenſatio in lege ut ceſſet per renunciationem, requiritur acceptatio diſpenſantis, ſecus vero diſpenſatio in voto, & juramento.* 8. 6. 6. *V. alia. V.* Legis diſpenſatio.

Diſpenſatio obtenta non habet vim antequam innoteſcat. 1. 5. 9. *At diſpenſatio facta Communitati ſatis eſt, ut Communitati innoteſcat, quamvis ignoretur a perſona particulari, ut habeat vim.* *ibid.*

Diſpenſatio quandonam dicatur ſurreptitia? 8. 5. 9.

Diſpenſatio quomodo ſit interpretanda? 8. 7. 1.

Domicilium, & quaſi domicilium quomodo acquirantur, ac deperdantur? 3. 3. 1. *Quaſi domicilium non ſufficit ad Ordines ſuſcipiendos, licet ſatis ſit ad ſuſcipienda reliqua Sacramenta.* 3. 3. 2.

Dubitans an detur lex, ſeu an lex hunc caſum comprehendat, aut num ſit promulgata, ad illam non tenetur; ſecus vero ſi dubitetur an ſit acceptata, an abrogata, an detur excuſatio ſufficiens? 4. 4. 2. *Quid ſi dubitetur, an res præcepta ſit licita?* 4. 4. 5. *Quid ſi ſubditus de hoc dubitet poſitive, probabiliter judicans rem præceptam eſſe illicitam?* 4. 4. 7. *Quid ſit dubitetur de legitima præcipientis poteſtate?* 4. 4. 8. *Aut num lex obliget ſub gravi, an ſub levi, aut ſit tantum directiva?* 4. 4. 9. *Quid dicendum in variis dubiis voti, ac juramenti?* 4. 4. 10. *V.* Votum. *In dubio num lex ſit favorabilis, an odioſa, quomodo eſt interpretanda?* 6. 1. 7. *Quid ſi dubitetur de ſenſu legis?* 6. 1. 7., & 6. 1. 9. *Quid ſi Epiſcopus dubitet, an poſſit diſpenſare?* 8. 4. 6. *In dubio num conſuetudo introducta adverſetur bono communi, an obliget?* 7. 2. 3. *Quid in dubio de valore diſpenſationis?* 8. 7. 12.

Dubitans an lex ſit utilis Communitati, num ea obligetur? 1. 1. 6. *Quid ſi quis dubitet num lex ſit odioſa, & eatenus reſtringenda, an ſit favorabilis?* 1. 1. 12. *Quid ſi dubitetur an lex ſit juſta, aut non ſit acceptata?* 1. 2. 4.

Si quis dubitet, num diſpenſatio ſit obtenta per dolum, aut errorem circa cauſam finalem, an circa impulſivam, num ea ſit irrita? 8. 5. 10.

E

Eccleſia quare diſpenſet in votis internis, & a peccatis internis abſolvat, & illa non poſſit punire cenſuris? 2. 1. 11. *Punit tamen peccata externa occulta.* 2. 1. 13. *Quomodo præcepit Eccleſia attentionem, & intentionem in recitandis horis?* 2. 1. 10.

Eccleſiaſtici num teneantur legibus civilibus? 3. 4. 2. *Conſuetudo puniendi Eccleſiaſticos in nonnullis caſibus a poteſtate laica per Bullam Cœnæ quotannis revocatur.* 3. 4. 4. *Poſſunt laici arma tollere ab Eccleſiaſticis, ne damnum ſequatur, ſed ſtatim tradenda eorum Prælato.* 3. 4. 5.

Epicheja quid ſit? 6. 5. 1. *Non ſolum quando finis legis ceſſat contrarie, ſed etiam actus præceptus eſt arduus, poſſumus ea uti.* 6. 5. 2. *Poſſumus etiam ea uti, ſi detur probabilitas, quod a lege excuſemur, non tamen ſi detur dubium.* 6. 5. 4. *Quid ſi lex ſit ardua, & dubitetur num Legiſlator voluerit pro tali caſu obligare:* 6. 5. 6.

Epichejæ uſus in lege locum habet, quando probabiliter judicamus nolle Superiorem hic, & nunc tanquam in re ardua obligare, etiamſi finis legis non ceſſet contrarie. 4. 4. 3.

Epiſcopi probabilius immediate a Pontifice, & mediate a Chriſto Domino poteſtatem habent legiſlativam. 2. 3. 3.

Epiſcopus ex urgentiſſima cauſa diſpenſare poteſt in impedimento conſanguinitatis, non tamen clandeſtinitatis. 4. 3. 11.

Epiſcopus nequit pro ſua Urbe, quicquid poteſt Pontifex pro toto Orbe. 2. 3. 4.

Epiſcopus quandonam poteſt in lege Pontificia diſ-

diſpenſare? 8. 2. 5. *Quandonam in Votis?* 8. 2. 4. *Quid in dubio an poſſit diſpenſare?* 8. 2. 6. *Diſpenſando in ſua lege cum ſuis ſubditis indirecte diſpenſat ſecummet.* 8. 3. 3. *Diſpenſare poteſt ſecummet in Votis, ſicut cum ſubditis.* ibid. *At nequit a ſe irregularitatem tollere, prout poteſt cum ſubditis.* 8. 3. 4. *Quomodo ſe gerat cum forenſibus, & peregrinis?* 8. 3. 6. *Quomodo cum Regularibus exemptis?* 8. 3. 8.

Excommunicatio major latæ ſententiæ non incurritur, niſi ob culpam gravem. 4. 2. 3. *Quid de excommunicatione ſententiæ ferendæ?* ibid. *Quid de pœna Suſpenſionis, Interdicti, Irregularitatis?* ibid.

Excommunicatio non incurritur ab eo, cui ſub pœna excommunicationis præcipitur, verbi gratia, auditio Miſſæ, ſi audiat Miſſam cum animo non ſatisfaciendi per illam præcepto; quamvis peccet, ſi voluntatem non mutet. 5. 1. 8.

Excuſatio a legis obſervantia novem de cauſis haberi poteſt. 6. 4. 1. *Quomodo metus excuſare poſſit ab obſervantia nonnullarum legum naturalium, & divinarum?* 6. 4. 3. *Quænam impotentia excuſet?* 6. 4. 7.

Extenſio legis num poſſit fieri de caſu ad caſum ob paritatem, vel identitatem rationis? 6. 2. 2. *In legibus pœnalibus talis extenſio non datur.* 6. 2. 3. *Nec in legibus correctoriis, aut in diſpenſationibus, vel privilegiis quæ exorbitant a jure communi.* 6. 2. 4. *Quid de æquiparatis, aut connexis?* 6. 2. 6. *Reſtringi aliquando poteſt lex odioſa vi Epichejæ.* 6. 2. 1. *Extendi vero debet, ſi aliter Legiſlator injuſtitiæ arguatur, vel imprudentiæ.* 6. 2. 6.

F

Facultas abſolvendi, aut diſpenſandi quandonam expirat morte concedentis? 8. 6. 3. *Num expiret morte concedentis facultas abſolvendi conceſſa ad beneplacitum ipſius concedentis?* 8. 6. 4.

Feſtis diebus num liceat agere currus, vel mulos onuſtos? 3. 2. 4.

Feſtis diebus num poſſit Æditiuus templum verrere, & ornare, hoſtias conficere, &c. ſi poſſit ea præſtare pridie? 5. 4. 9.

Fine diſpenſationis ceſſante num ceſſet diſpenſatio? 8. 6. 1.

Fine legis ceſſante num ceſſet lex obligare? 6. 5. 1. *Si finis adæquatus legis ceſſet pro tota Communitate, ceſſat lex obligare.* 6. 5. 2. *Quid ſi ceſſet finis adæquatus aut pro aliquo tempore, aut relate ad perſonam particularem?* 6. 5. 3. *Si finis hic ceſſet contrarie, certe ceſſat lex obligare.* 6. 5. 4. *Quid ſi ſolum ceſſet, negative?* 6. 5. 5. *Probabilius non ceſſat, quamvis in tali caſu ceſſet obligare lex correctionis fraternæ; cum non ceſſet periculum damnorum, quæ lex vitare intendit.* 6. 5. 6. *V.* Epicheja.

Forenſes in quo differant a peregrinis, & vagis; & quibus legibus teneantur? 3. 3. 1.

Forma ſubſtantialis dans valorem actui quænam dicatur, & quænam forma accidentalis? 4. 3. 8.

Fugiens e loco, ubi urget præceptum jejunii, non dicitur ponere impedimentum proximum jejunio, & ſic peccare. 5. 4. 4.

H

Homicidium in Eccleſia dicitur committere, qui jactu ſagittæ aliquem in Eccleſia occidit, quamvis ipſe ſit extra Eccleſiam. 3. 3. 12. *Quid ſi in Eccleſia exiſtens jactu ſagittæ alium extra Eccleſiam occidat?* ibid.

Horas qui non poteſt ſine ſocio recitare, num teneatur illum aſciſcere? 5. 3. 6. *Qui nequit totum officium recitare, poteſt tamen ejus partem, quandonam ad illam teneatur?* 5. 3. 1.

I

Ignorantia legis reſciſſoriæ contractuum non impedit quominus contractus ſint irriti. 1. 5. 5. *Num ignorantia revocationis Privilegii reddat irritum uſum Privilegii?* 1. 5. 6. *Ignorantia revocationis Procurationis non reddit irrita Procuratoris acta, excepta celebratione matrimonii.* 1. 5. 7. *Ignorantia diſpenſationis obtentæ num reddat invalidum uſum illius?* 1. 5. 8.

Ignorantia reſervationis alicujus caſus non reddit validam abſolutionem ab illo. ibid. *Valide quis utitur privilegio, quod ignorat, ſi illud innoteſcat Communitati, cui eſt conceſſum.* 1. 5. 10.

Ignorantia quotuplex ſit, & quænam excuſet a legis tranſgreſſione? 6. 4. 9.

Impedimenta ad executionem præceptorum quænam removenda ſint? 5. 4. 1. *Quænam dicantur impedimenta remota, quæ non teneamur removere?* 5. 4. 6. *Prævidens quod ex luſu pilæ ita defatigetur, ut non poſſit jejunare, non dicitur apponere impedimentum proximum: ſecus vero ſi id intendat.* 5. 4. 5.

Impedimentum dirimens conſanguinitatis ex urgentiſſima cauſa diſpenſari poteſt ab Epiſcopo; non vero clandeſtinitatis. 4. 3. 11.

Impedimentum revera non apponit jejunio præcepto,

cepto, qui fugit e loco, ubi lex jejunii obligat. 3. 3. 1. *Num peccet, qui eo fine recedit a tali loco, ne ad jejunium obligetur?* ibid.

Imperator nequit leges ferre totum Orbem obligantes. 2. 2. 4. *Extra ditiones Imperatori ſubjectas leges Imperatoriæ allegantur velut dictamina rationi conformia; iiſdem ſic utuntur etiam Eccleſiaſtici.* ibid.

Impotentia excuſans a legis tranſgreſſione quænam ſit? 6. 4. 7.

Indulgentias num poſſit Pontifex ſibimet directe elargiri? 8. 3. 4.

Infideles ſicut peccant non ſuſcipiendo Baptiſmum, ita probabilius peccant contra præceptum ſumendi Euchariſtiam, quatenus hoc præceptum eſt divinum. 3. 2. 1. *Num peccet, qui Infidelibus miniſtrat carnes diebus vetitis; & qui iiſdem injungit die feſto opera ſervilia?* 3. 2. 2.

Infirmitatis tempore quando quis nequit totum præceptum implere, & poteſt partem, vitari debet perplexitas. 6. 3. 3.

Injuſta poteſt eſſe lex multipliciter, & eatenus invalida. 1. 2. 2. *Quid ſi de ejus injuſtitia dubitetur?* 1. 2. 4.

Intentio ponendi opus præceptum requiritur ad ſatisfaciendum præcepto poſitivo. 5. 1. 1. *Non tamen requiritur intentio ſatisfaciendi præcepto per tale opus.* 5. 1. 6. *Audiens Miſſam invitus præcepto audiendi Miſſam, utpote poſitivo, non ſatisfacit.* 5. 1. 3. *Quid ſi præceptum ſit negativum, puta non furandi?* ibid. *Qui ponit opus injunctum nolens per illud ſatisfacere præcepto, num ſatisfaciat?* 5. 1. 8. *Debens centum Titio, ſi immemor debiti donet illi centum, num ſatisfaciat pro debito juſtitiæ?* 5. 1. 7.

Intentio, quod aliquid turpe ponatur, ſæpe fert cauſam proximam ad talem effectum, quæ non haberetur, ſi talis effectus ſolum prævideretur futurus. 5. 4. 5. *Hinc peccat, qui eo animo non procurat abſolutionem ab excommunicatione, ne teneatur audire Sacrum.* 5. 4. 7. *Et qui eo animo comedit calida, ut ſequatur pollutio.* 5. 4. 5. *Et qui fluminis aquam derivat ab agro vicini, ut illi noceat, peccat contra juſtitiam, non tamen ſi id prævideat, ſed non intendat.* ibid.

Interpretatio legis alia eſt authentica, alia uſualis, alia doctrinalis. 6. 1. 3. *Quomodo verba legis, & mens Legislatoris interpretanda ſit?* 6. 1. 4. & 8. 1. 1. *Quando verba legis ſumenda ſunt in ſenſu improprio?* 6. 1. 5. *Diverſimode interpretanda lex pœnalis, & lex favorabilis.* ibid. *Quem ſenſum faciant in lege particulæ, Et, Vel, Sive, & ſimiles?* 6. 1. 6. *Conſuetudo eſt optima legum interpres.* ibid. *Quid ſi dubitetur num lex ſit favorabilis, & extendenda, an odioſa, & reſtringenda?* 6. 1. 7.

Irrituſne ſit vi legis, an irritandus actus, unde dignoſci poſſit? 4. 4. 3. *Si talis irritatio ſit pœnalis, requirit ſententiam Judicis.* 4. 3. 6.

Irritus eſt actus ex defectu formæ ſubſtantialis. 4. 3. 7. *Quænam dicantur ad formam ſubſtantialem pertinere?* ibid. *Actus prohibitus pati poteſt Epikejam, non tamen actus irritus.* 4. 3. 10. *Nec ignorantia legis irritantis, nec metus impediunt actus irritationem.* 4. 3. 13. *Si finis talis legis ceſſet contrarie, ceſſat ea obligare; ſecus vero ſi ſolum ceſſet negative.* 4. 3. 14.

Judex num poſſit relaxare pœnam a lege poſitam? 4. 2. 7.

Judicis ſententia fundata in falſa præſumptione non obligat in foro conſcientiæ. 1. 2. 2.

Judicis ſententia poſt ejus mortem tanquam lex perſeverat. 1. 7. 4.

Juramentum promiſſorium num poſſit in materia gravi obligare ſub levi? 4. 5. 6. *Quid de hujuſmodi Voto?* ibid.

Juriſdictio delegata contentioſa expirat morte delegantis, non vero voluntaria. 8. 6. 3.

Jus Gentium quodnam ſit? 1. 1. 10. *Num illud ſit lex naturalis, an poſitiva?* ibid.

Juſtitia ſtrictius obligat quam aliæ virtutes morales, & major cauſa requiritur ad materialiter cooperandum cum peccato contra juſtitiam, quam contra alias virtutes. 5. 2. 1. *Duplex debitum ex juſtitia non extinguitur unica ſolutione.* ibid. *Nec ſatisfit huic obligationi per ſolutionem probabilem, & incertam.* ibid. *Num eadem ſolutione ſatisfiat duplici debito, alteri ex juſtitia, alteri ex liberalitate?* ibid. *Num per eleemoſynam datam extreme indigenti poſſit ſatisfieri debito ex juſtitia?* 5. 2. 3.

L

Leges Canonicas ferre poteſt Pontifex independenter a Conciliis Oecumenicis, & a conſenſu Cardinalium. 2. 3. 2. *Epiſcopi probabilius a Pontifice immediate, & mediate a Chriſto Domino poteſtatem habent ferendi has leges pro ſuis Diœceſibus.* 2. 3. 3. *At pro feſtis ſtatuendis expectare debent Cleri, & populi conſenſum.* 2. 3. 5. *Quid poſſint Archiepiſcopi relate ad totam Provinciam? Quid Capitulum Sede vacante? Quid Prælati regulares, & Abbatiſſæ?* ibid.

Leges civiles quiſnam poſſit ferre, & quas? 2. 2. 1.

2. 2. 1. *Imperator nequit ſuis legibus totum Orbem obligare*. 2. 2. 5. *Quandonam id poſſit Pontifex?* 2. 2. 4. *Legibus civilibus quandonam Eccleſiaſtici aſtringantur?* 3. 4. 2.

Leges civiles quandonam obligent Eccleſiaſticos, utpote jure Canonico comprobatæ? 1. 5. 1.

Leges etiam civiles poſſunt obligare in conſcientia. 4. 1. 1. *Quæ lex fundatur in præſumptione periculi, aut fraudis, probabilius obligat in foro interno, quamvis deſint fraudes, niſi detur locus Epikejæ*. 4. 1. 3. *Unde colligi poteſt, quod in materia gravi lex obliget ſub gravi*. 4. 1. 7.

Legis abrogatio, ac derogatio. *V.* Abrogatio.

Legis acceptatio ſolum ex benignitate Superioris requiritur, ut ea obliget. 1. 6. 1. *Peccant tamen ſubditi, ſi ſine cauſa illam non acceptent*. 1. 6. 2. *Lex autem dicitur acceptata, quando major populi pars illam obſervat*. ibid.

Legis conditiones quænam ſint? 1. 2. 1. *Quid ſi dubitetur, an ſit juſta, an ſit acceptata, an ſit utilis?* 1. 2. 4. *Lex, quæ non erat utilis Communitati, ſi evadat utilis, num obliget?* 1. 3. 3.

Legis diſpenſatio obtenta num expiret morte concedentis? 8. 6. 3. *Diſpenſatio in lege Superioris invalide ſine juſta cauſa revocatur; non ſecus ac diſpenſatio in Voto*. 8. 6. 5. *Non ceſſat per renunciationem diſpenſati, ſi renunciatio non acceptetur a diſpenſante in lege; ſecus vero diſpenſatio in Voto, aut juramento*. 8. 6. 6. *Qui diſpenſationi renunciavit, num poſſit mutata voluntate uti diſpenſatione?* 8. 6. 8.

Legis diſpenſatio ſtricte eſt interpretanda. 8. 7. 1. *Sed in plurimis caſibus latam habet interpretationem*. 8. 7. 2. *Diſpenſatio ad Ordines num ſe extendat ad Sacros?* 8. 7. 4. *Num Subdiaconus diſpenſatus ad ducendam uxorem diſpenſetur etiam ad recitationem Horarum?* 8. 7. 7. *Num diſpenſatio ſe extendat de caſu ad caſum, ſi eadem, vel major ratio relucet?* 8. 7. 8. *Diſpenſandi poteſtas, non ſecus ac Privilegium, late eſt interpretanda, niſi vergat in præjudicium tertii*. 8. 7. 9. *In dubio an ea ſit reſervata, & ea quis utatur, ſi deprehendatur deinde fuiſſe revocatam, diſpenſatio eſt irrita*. 8. 7. 10. *At ſi ſimiliter deprehendatur fuiſſe revocatam poteſtatem diſpenſandi in Voto, diſpenſatio non eſt irrita*. 8. 7. 11. *In dubio de valore diſpenſationis an ea ſit valida?* 8. 7. 12. *Quid ſi poſt diſpenſationem obtentam dubitetur an Prælatus potuerit diſpenſare?* 8. 7. 13. *Non eſt irrita diſpenſatio, ſi obtineatur per metum*. 8. 5. 7. *Neque ſi per dolum verſantem circa cauſam impulſivam; ſecus vero ſi circa finalem*. 8. 5. 8. *Quid in dubio num cauſa fuerit finalis, an impulſiva?* ibid. *V.* Diſpenſatio.

Legis extenſio, vel reſtrictio. *V.* Extenſio.

Legiſlator quonam pacto a lege ſua obligetur? 3. 1. 1. *Poteſt ſecummet ex cauſa diſpenſare, non ſecus ac cum ſubditis*. 3. 1. 3. *Quomodo teneatur legibus contractuum, & iis, quæ taxam mercibus imponunt?* 3. 1. 4. *Num peccet graviter tranſgrediendo ſuas leges in re gravi?* 3. 1. 5.

Legis materia ſunt actiones humanæ ordinabiles ad bonum commune. 2. 1. 1. *Quænam ſit materia legis civilis, quænam legis canonicæ, quænam legis naturalis?* 2. 1. 3. *Num lege humana præcipi poſſint actus moraliter indifferentes, aut actus mere interni?* 2. 1. 4. *Præcipit lex naturalis res arduas, quia Deus præcipiens dat vires ſufficientes; ſecus lex humana*. 2. 1. 3. *Materia legis Canonicæ eſt ſpiritualis honeſtas actionum, quibus homo ad finem ſupernaturalem dirigitur; At legis civilis materia eſt temporalis, nempe recta gubernatio, & pax Reipublicæ*. 2. 1. 5.

Legis obligatio. *V.* Obligatio.

Legis verba quandonam importent præceptum, quando vero conſilium, & directionem, quando demum ſint indifferentia ad ſignificandum præceptum, vel conſilium, & ab adjunctis, aut a gravitate materiæ dicantur importare præceptum? 1. 4. 7.

Legis verba quomodo ſint interpretanda? 6. 1. 1., & 5. 7. 1. *V.* Interpretatio. *Lex prohibens ſub aliqua pœna delictum interpretanda eſt de delicto conſummato in ſua ſpecie*. 6. 1. 8.

Legi ut ſatisfiat, quænam intentio requiritur? *V.* Intentio. *An legi ſatisfiat per actum malum?* 5. 2. 6. *Num pluribus præceptis poſſit eodem opere fieri ſatis?* 6. 2. 1. *An etiam diverſis actionibus ſimul poſitis*. 6. 2. 5.

Lex ardua poterit aliquando per Epikejam non obſervari, & interim ſupplicari Legiſlatori, ut revocetur. 1. 6. 4.

Lex diſcriminatur a præcepto, quia illa reſpicit bonum Communitatis, eſt perpetua, & non expirat morte Legiſlatoris; ſecus vero præceptum. 1. 7. 2. *At poteſt præceptum aliquando poſt mortem præcipientis perdurare*. 1. 7. 5.

Lex dubia num obliget, ſive dubium ſit ex parte præcepti, ſive ex parte rei præceptæ, ſive ex parte Superioris præcipientis. 4. 4. 1.

Lex irritat contractum, aut alium actum aliquando ipſo facto, aliquando vult illum eſſe

ſe irritandum. 4. 3. 1. *Unde id dignoſcitur?* 4. 3. 3. *Si talis lex fundetur in præſumptione fraudum, ut plurimum adhuc obligat, ſi deſit hic & nunc fraus.* 4. 3. 5. *Si talis lex ſit pœnalis, requirit Judicis ſententiam.* 4. 3. 6.

Lex pœnalis num obliget in conſcientia? 4. 2. 1. *Quid ſi lex pœnalis ſit mixta?* 4. 2. 2. *Quid ſi ſit Eccleſiaſtica?* 4. 2. 3.

Lex quid, & quotuplex ſit? 1. 1. 1. *Num conſiſtat in actu intellectus, an voluntatis?* 1. 1. 2. *De publicatione requiſita ut lex obliget.* 1. 1. 3. *Quid ſi dubitetur an habeat conditiones ad obligandum requiſitas?* 1. 1. 6. *Num ea ſit reſtringenda in dubio an ſit odioſa?* 1. 1. 10. *In quo differat a præcepto?* 1. 1. 5., & 1. 7. 2.

M

Mandatum expirat morte mandantis, quando res eſt integra, ſi contineat commiſſionem jurſdictionis; ſecus vero expirat ſemper morte mandantis, quamvis res non ſit integra. 1. 7. 3. *Mandatum tamen teſtatoris morte mandantis confirmatur.* 1. 7. 4. *Et ſententia Judicis poſt hujus mortem tanquam lex perſeverat.* ibid.

Matrimonii impedimenta ſintne ab Epiſcopo diſpenſabilia in caſu urgentiſſimo? 8. 1. 7.

Matrimonium inter impeditos num valide contrahatur poſt obtentam diſpenſationem, antequam ea innoteſcat? 1. 5. 9.

Metu extorta diſpenſatio eſt valida, non tamen abſolutio ab excommunicatione. 8. 5. 7. *Quid de promiſſione metu extorta?* ibid.

Metus quomodo aliquando excuſet ab obſervantia legis etiam naturalis, & divinæ? 6. 4. 3. *Non licet ob metum mortis ſimulare Sacramenti adminiſtrationem.* 6. 4. 4. *Quomodo liceat matrimonium ſimulare?* ibid.

Miſſa non eſt celebranda ſine ſacris veſtibus ad dandum Viaticum moribundo. 6. 4. 5.

Miſſam audire num teneatur, qui mane egreditur e civitate, ubi eſt dies feſtus, perventurus ante meridiem ad locum, ubi dies non eſt feſtus. 3. 3. 11. *Num tempore interdicti teneatur illam die feſto audire Privilegiarius?* 5. 3. 6. *Qui nequit totam Miſſam audire, tenetur ad ejus ſubſtantialia, ſi poteſt.* 5. 3. 4.

Moniales num poſſint e Monaſterio egredi in caſibus, qui ſunt ſimiles expreſſis? 6. 1. 7.

Moniales omittendo unam Miſſam præceptam in virtute ſanctæ Obedientiæ ab Abbatiſſa venialiter peccant. 3. 1. 6. *Peccant tamen mortaliter omittendo unam Miſſam ab Eccleſia præceptam.* ibid.

O

Obligatio legis novem de cauſis ceſſare poteſt, ob vim, ob metum, ob impotentiam, ob ignorantiam, ob ejus abrogationem, ob conſuetudinem contrariam, ob diſpenſationem, ob ceſſationem finis, ob epikejam. 6. 4. 1. *Metus excuſat aliquando etiam a nonnullis legibus naturalibus, & divinis.* 6. 4. 3. *Quænam impotentia excuſat?* 6. 4. 7. *Et quænam ignorantia?* 6. 4. 10. *V.* Fine legis ceſſante.

Obligatio legis unde dignoſci poſſit quod ſit gravis, & ſub reatu culpæ mortalis? 4. 1. 7. *Quomodo obliget lex pœnalis, ſive Civilis, ſive Eccleſiaſtica?* 4. 2. 1. *Quando lex humana obligat etiam cum vitæ diſcrimine?* 4. 2. 8.

Obligationibus pluribus num poſſit eodem opere fieri ſatis? 5. 2. 1. *Num etiam pluribus actionibus ſimul poſitis?* 5. 2. 5. *Omiſſio operis ex vi plurium obligationum debiti num ſit multiplex peccatum, & quando?* 5. 2. 4. *Num per actum malum poſſit ſatisfieri legi?* 5. 2. 6.

Obligatne lex, antequam Communitati publicetur? 1. 1. 8.

Oratio mentalis cur poſſit a Confeſſario præcipi pœnitenti, non vero a Superiore ſubditis? 2. 1. 11.

P

Peregrini in quo differant a Forenſibus, & Vagis? 3. 3. 1. *Quomodo domicilium, aut quaſi domicilium acquirant, aut deperdant?* ibid. *Ad Ordines ſuſcipiendos requiritur in iis domicilium, ad reliqua vero Sacramenta ſufficit quaſi domicilium.* 3. 3. 2. *Quibus legibus teneantur?* 3. 3. 4. *Quid ſi mane egrediantur e loco, ubi ſit dies feſtus, aut obliget lex jejunii, perventuri ad locum, ubi dies non eſt feſtus, aut lex jejunii non obligat?* 3. 3. 10. *Num poſſint a ſuo Superiore puniri propter delictum patratum extra Superioris territorium?* 3. 3. 13. *Tenentur legibus juris communis, ſi ſint in loco, ubi contraria conſuetudo non viget: verbi gratia, Mediolanenſis tenetur Neapoli quatuor primis diebus Quadrageſimæ jejunare.* 3. 3. 4. *Num teneantur legibus loci, per quem tranſeunt?* 3. 3. 5. *Num legibus ſuæ patriæ?* 3. 3. 7.

Perpetuitas negativa cuivis legi competit; Legi vero Euangelicæ num perpetuitas poſitiva? 1. 7. 1.

Pœ-

Pœna gravis temporalis impoſita tranſgreſſoribus legis civilis num ſupponat culpam gravem? 4. 2. 1. *Pœna gravis Eccleſiaſtica certe lethalem culpam ſupponit*. 4. 2. 3. *Quænam ſit pœna iſthæc gravis? Num etiam Excommunicatio ferendæ ſententiæ, Suſpenſio, Interdictum, Irregularitas? ibid. Pœna, quæ nullam hominis actionem requirit, ut Excommunicatio ante ſententiam Judicis in foro conſcientiæ incurritur; non tamen quæ hominis actionem poſtulat*. 4. 2. 4. *Quid de pœna privationis vocis activæ, & paſſivæ? Num requirat ſententiam declaratoriam, ſi minus pœnæ, ſaltem criminis? ibid.*

Pœnitentiam a Confeſſario impoſitam num impleat, qui ponit opus injunctum animo non ſatisfaciendi per illud? 5. 1. 9.

Pontifex invalide in votis, ac in lege naturali ſine cauſa diſpenſat. 8. 4. 9. *Num poſſit ſibimet directe Indulgentias elargiri?* 8. 3. 4.

Pontifex ſolum indirecte poteſt in voto, ac in nonnullis aliis legibus naturalibus diſpenſare. 8. 1. 4. *Num poſſit diſpenſare, ut in una tantum ſpecie Sacrificium offeratur?* 8. 1. 6.

Pontifex non arctatur legibus civilibus, ſed eas admittit, ſi bonis moribus non repugnent. 1. 5. 1.

Pontifex ſolum indirectam poteſtatem habet in omnia temporalia, diſponendo de illis, quando id expedit ad animarum ſalutem. 2. 2. 4. *Sacrilege peccaret, ſi ſecummet diſpenſaret ad ducendam uxorem*. 3. 1. 7.

Pontificiæ leges num requirant lapſum duorum menſium poſt publicationem, ut obligent? 1. 5. 2. *Num debeant in ſingulis Provinciis publicari? ibid. Quid de legibus Regiis?* 1. 5. 3.

Poteſtas dominativa, & œconomica quomodo differat a poteſtate Jurisdictionis, & Politica, quæ requiritur ad leges ferendas? 2. 2. 2.

Præcepto ſatisfacit, qui aſſequitur intentionem Legislatoris legi intrinſecam, quæ eſt poſitio rei præceptæ, quamvis non aſſequatur intentionem legi extrinſecam, nempe finem legis. 5. 2. 6.

Præcepto recitandi Horas, & præcepto audiendi Miſſam poteſt ſimul ſatisfieri. 5. 2. 5.

Præceptum qui non poteſt integre ponere, num, & quando teneatur ad partem, quam poteſt? 5. 3. 1. *Aliter diſcurrendum quando res eſt diviſibilis, & quando eſt indiviſibilis*. 5. 3. 2. *Et aliter in infirmitate, ac extra illam, cum in infirmitate vitanda ſit perplexitas*. 5. 3. 3. *Impotens implere totum præceptum tenetur ad partem, quam poteſt, ſi ea ſit notabilis, & cenſeatur per ſe a Legislatore intenta*. 5. 3. 6.

Præceptum in quo differat a lege? 1. 1. 5. *Illud morte præcipientis univerſim expirat*. *ibid.*, & 1. 7. 2. *At poteſt non expirare*. 1. 7. 5.

Prælatus, qui legis tranſgreſſionem permittit, ſi poteſt illam facile impedire, & non impedit, cenſetur diſpenſare. 8. 7. 6.

Privilegium late interpretandum eſt, ſicut poteſtas diſpenſandi, niſi vergat in præjudicium Tertii. 8. 7. 9. *In dubio an ſit revocatum, ſi quis eo utatur, & deinde deprehendatur revocatum, invalidus eſt ejus uſus*. 8. 7. 10. *At ſi Epiſcopus in dubio de voti reſervatione diſpenſet, etiamſi deinde deprehendatur reſervatum, valida eſt diſpenſatio*. 8. 7. 11.

Privilegium habet rationem legis privatæ, ſi detur alicui particulari Communitati; non vero ſi detur perſonæ particulari. 1. 1. 4. *Reſpicit bonum privatum, non publicum*. 1. 3. 1.

Privilegium quando per non uſum amittatur? 7. 5. 6., & 8. 6. 9.

Privilegio obtento non poſſumus uti, nec diſpenſatione, antequam innoteſcant. 1. 5. 9.

Privilegium in quo differat a diſpenſatione, & a licentia? 8. 1. 1.

Procuratoris acta ſunt valida, etiamſi ſuæ procurationis revocationem ille ignoret, excepta Matrimonii celebratione. 1. 5. 7.

Publicatio legis ubinam facienda? 1. 1. 3., & 1. 5. 1.

Publicatio requiſita ad valorem legis qualis eſſe debeat? 1. 4. 1. *Non obligat lex, antequam publicetur. ibid. Ubinam facienda eſt publicatio legis, præſertim Imperatoriæ, & Pontificiæ?* 1. 4. 3. *Si ignoretur publicatio legis reſciſſoriæ contractus, adhuc contractus irritantur*. 1. 4. 5.

Puellæ num peccent, ſi die feſto laborent ad otium vitandum? 5. 4. 10.

Pueri probabilius tenentur legibus Eccleſiaſticis, ſtatim ac ad uſum rationis pervenerint. 3. 2. 5. *At non tenentur in Paſchate communicare, niſi circa decimum annum. ibid. Cenſuras latas ab homine non incurrunt ante pubertatem, ſed probabilius incurrunt latas a jure, puta percutiendo Clericum*. 3. 2. 6. *Num poſſint ante uſum rationis intra ſepta Monialium admitti?* 3. 2. 7.

R

Ratihabitio de futuro non eſt ſatis ad diſpenſationem ; ſecus vero ratihabitio de præſenti. 8. 5. 3. Idem dicas relate ad abſolutionem. 8. 5. 4. Cur ſufficiat ad licentiam ratihabitio de futuro? ibid.

Reges poſſunt leges ferre juxta conceſſionem iis factam a Communitate. 2. 2. 7. Regina pariter quando jure ſucceſſionis Regnum poſſidet, quamvis alteri ſit nupta. ibid.

Regula generalis ad dignoſcendum quodnam ſit impedimentum proximum ad executionem præcepti, non facile aſſignari poteſt. 5. 4. 6. *Exemplificatur in variis præceptis.* 5. 4. 7.

Regulæ plurimæ, quæ a Doctoribus aſſignantur ad rite leges interpretandas. 6. 1. 5.

Regulares exempti num poſſint ab Epiſcopo aliquando diſpenſari? 8. 3. 8.

Regulares num poſſint abſolvere ſæculares a reſervatis in alia Diœceſi, ubi delictum eſt commiſſum, ſi ea non ſint reſervata in Diœceſi ubi degunt? 3. 3. 9.

Religioſi non tenentur legibus Synodalibus, quibus Clerici aſtringuntur. 3. 4. 6.

Reſcriptum gratiæ ſurreptitium eſt irritum. At reſcriptum juſtitiæ ſurreptitium eſt irritandum. 8. 5. 9.

Reſervatio Sodomiæ num includat patientes? 6. 2. 5.

Reſidentia Paſtorum quomodo ſit de jure Divino? 8. 1. 3.

Reſervationem incurrit, qui committit in Monaſteriis Religioſorum caſum ab Epiſcopo reſervatum. 3. 3. 14. *Regulares perſonæ, non Regularium loca dicuntur quoad hoc exempta.* ibid.

Reſervati caſus in una Diœceſi num poſſint abſolvi in Diœceſi, ubi non ſunt reſervati, quando quis eo fine illam Diœceſim adit, ut reſervationem effugiat? 3. 3. 9.

Revocatio privilegiorum ſi ignoretur, num reddat irritum uſum privilegii? 1. 5. 6. *Revocatio Procurationis non reddit irrita acta Procuratoris illam ignorantis, niſi relate ad matrimonium contrahendum.* 1. 5. 7. *Revocatio privilegii facti Communitati ſatis eſt, ut Communitati innoteſcat, ut ejus uſus ſit invalidus.* 1. 5. 8. *Idem dicas de revocatione conſuetudinis.* ibid.

S

Sacerdos Græcus tranſiens per Eccleſiam Latinam num poſſit in azymo conſecrare? Necnon Latinus tranſiens per Eccleſiam Græcam conſecrare in fermentato? 3. 3. 12.

Sacerdos ſimplex poteſt aliquando ex diſpenſatione Pontificis Confirmationem conferre tanquam Miniſter extraordinarius. 8. 1. 5.

Sacrificium num poſſit ex Pontificis diſpenſatione in una tantum ſpecie offerri? 8. 1. 6.

Sartores quandonam excuſantur, ſi poſt mediam noctem præcedentem feſtum laborent, ut veſtes promiſſas conficiant? 5. 4. 9.

Superior quandonam poſſit punire ſubditum exiſtentem extra territorium? 3. 3. 12.

T

Tempus requiſitum, ut novæ leges poſt publicationem obligent, quodnam ſit? 1. 5. 2.

V

Vagi tenentur legibus loci, ubi degunt. 3. 3. 15. *Puniri poſſunt a Judice loci, in quo capiuntur, quamvis alibi delictum commiſerint:* ibid. *Num remittendi ſint ad Judicem loci, in quo delictum commiſerunt, ſi ab eo petantur?* ibid.

Venatum ire num liceat die Sabbati, ſi prævideatur, quod die Dominico non poſſit audiri Sacrum? 5. 4. 9. *Num poſſit data opera ire venatum, ut homo reddatur impotens ad jejunandum?* 5. 4. 3.

Verba legis duplicem habent proprietatem, Naturalem, & Civilem. 6. 1. 1. *Quando lex debet extendi, ſecundum utramque proprietatem verba ſumuntur.* ibid.

Verba legis quænam dicantur importare præceptum, quænam vero conſilium; & quænam ſint indifferentia de ſe ad alterutrum ſignificandum, ita ut aliunde eorum ſenſus expiſcandus ſit? 1. 4. 7.

Vigiliæ, in quibus ex conſuetudine obligatoria jejunatur, ſunt plures. 7. 2. 9. *Num poſſimus in iis comedere lacticinia?* ibid.

Vota interna, & juramenta diſpenſari, ac relaxari poſſunt ab Eccleſia, quin hæc poſſit punire cenſuris peccata mere interna. 2. 1. 11.

Votum dandi centum pauperi num impleatur ab eo, qui immemor voti pauperi donat centum? 5. 1. 7.

Votum in dubio an ſit reſervatum Pontifici, poteſt ab Epiſcopo diſpenſari; & ſi deinde deprehendatur eſſe reſervatum, adhuc valida eſt diſpenſatio. 8. 7. 11. *Secus vero dicendum, ſi quis habeat poteſtatem delegatam diſpenſandi.* ibid.

Votum in materia gravi num poſſit obligare ſub levi? 4. 1. 6. *Quid de juramento promiſ-*

miſ-

miſſorio? ibid. In dubio num votum ſit emiſſum, an cum perfecta deliberatione, an ſit de meliori bono, utrum obliget? 4. 4. 10. *Quid ſi dubitetur num copulative, an diviſive duplex res ſit Deo promiſſa, quando alterutra non poteſt poni? ibid. Si dubitetur, an votum ſit emiſſum ante pubertatem, num poterit a patre irritari? ibid. Num obliget votum in dubio an ſit emiſſum ante ſeptennium?* ibid.

Votum paupertatis num violetur per licentiam præſumptam? 8.5.4.

Votum, ſi ſucceſſu temporis fiat de meliori bono, num obliget? 1.3.4.

Vovens jejunare, ſi Confeſſarius conſentiat, teneturne ad jejunium, ſi malis artibus illum inducat ad non conſentiendum? 5.4.10.

Vovens recitare quotidie officium B. Virginis ſatisfacit recitando Horas canonicas, ad quas tenetur. 5.2.2.

FINIS.

CURSUS
THEOLOGICO-MORALIS
P. DOMINICI VIVA
SOCIETATIS JESU

Tomus Prior.

PARS SECUNDA

DE PRÆCEPTIS DECALOGI.

Editio Secunda.

INDEX
QUÆSTIONUM, ET ARTICULORUM,
Qui in hoc Secundo Tractatu Theologico-Morali
DE PRÆCEPTIS DECALOGI
Continentur.

QUÆSTIO PRIMA.
De Prolegomenis ad Præcepta Decalogi.

ART. I. *De Numero, Ordine, & Diſpenſabilitate Præceptorum Decalogi.* 2

II. *Quanam via Præceptorum tranſgreſſio poſſit de mortali in veniale tranſire, & econtra?* 4

III. *Quinam ad Præcepta teneantur?* 8

IV. *De Intentione requiſita ad obſervantiam Præceptorum.* 11

V. *De Impedimentis non apponendis obſervantiæ Præceptorum.* 14

VI. *De Ignorantia, Metu, & Diſpenſatione excuſantibus a Præceptorum tranſgreſſione, ac de Impotentia excuſante.* 16

QUÆSTIO II.
De Primo Decalogi Præcepto.
Unum cole Deum.

ART. I. *De Virtute Religionis.* 21

II. *De Virtute Theologica Fidei.* 23

III. *De Spe, & Charitate.* 26

IV. *De Oratione, qua Deum colimus.* 27

QUÆSTIO III.
De Horis Canonicis.

ART. I. *Quinam ad Horas Canonicas obligentur?* 29

II. *Quodnam Officium recitandum ſit?* 31

III. *Sub qua culpa, & pœna Officium ſit recitandum?* 34

IV. *Quo pacto recitandæ ſunt Horæ Canonicæ?* 36

V. *De Tempore, Loco, & Situ recitationis Horarum.* 39

VI. *De Cauſis excuſantibus ab Horarum recitatione.* 40

QUÆSTIO IV.
De Dei Cultu per Adorationem.

ART. I. *De Adoratione Chriſti Domini, & Euchariſtiæ.* 43

II. *De Adoratione Sanctorum, & Beatorum.* 45

III. *De Adoratione Sacrarum Reliquiarum.* 47

IV. *De Adoratione Sacrarum Imaginum.* 49

QUÆSTIO V.
De Superſtitione.

ART. I. *De Superſtitione univerſim, ac in ſpecie Primo de Idololatria.* 51

II. *De Divinatione.* 52

III. *De Vana Obſervatione.* 55

IV. *De Magia.* 57

V. *De Maleficio.* 58

QUÆ-

QUÆSTIO VI.

De Irreligioſitate, & in ſpecie de Sacrilegio, Blaſphemia, & Tentatione Dei.

ART. I. *De Sacrilegio.* 61
II. *De Blaſphemia.* 64
III. *De Tentatione Dei.* 68

QUÆSTIO VII.

De Secundo Decalogi Præcepto.

Non aſſumes Nomen Domini Dei tui in vanum.

ART. I. *Quid, & Quotuplex ſit Juramentum?* 70
II. *De Conditionibus requiſitis ad licite jurandum.* 72
III. *De Materia Juramenti.* 74
IV. *De Juramenti Obligatione.* 76
V. *Quomodo quædam celebriora Juramenta interpretanda ſint?* 80
VI. *Quomodo tollatur Juramenti obligatio?* 81
VII. *De Perjurio, ac de aſſueto ad jurandum.* 86
VIII. *De Adjuratione.* 87

QUÆSTIO VIII.

De Voto.

ART. I. *Quid, & Quotuplex ſit votum?* 89
II. *De Materia, & Obligatione Voti.* 91
III. *Quonam pacto tolli poſſit obligatio Voti per diſpenſationem?* 92

QUÆSTIO IX.

De Tertio Decalogi Præcepto.

Diem Sabbati ſanctifices.

ART. I. *De Abſtinentia ab operibus ſervilibus die feſto.* 96
II. *De Operibus forenſibus vetitis die feſto.* 98
III. *De Miſſa die feſto audienda.* 101

QUÆSTIO X.

De Jejunio.

ART. I. *A quibus cibis abſtinendum die Jejunii; Et an etiam a potu?* 106
II. *De unica Refectione, ac de ejus Hora.* 110
III. *De Refectiuncula.* 111
IV. *De Obligatione Jejunii, & non cooperandi cum aliis in illius fractione.* 113
V. *De Infirmitate, & Paupertate a Jejunio excuſantibus.* 115
VI. *De Labore, & Ætate, quæ a Jejunio excuſant.* 116

QUÆSTIO XI.

De Quarto Decalogi Præcepto.

Honora Patrem tuum, & Matrem tuam.

ART. I. *De Obligatione filiorum erga Parentes.* 119
II. *De Obligatione Parentum erga filios.* 121
III. *De Obligatione Conjugum ad invicem.* 123
IV. *De Obligatione Dominorum, Superiorum, & Principum relate ad ſubditos, & ad invicem.* 124
V. *De Obligatione diligendi proximum.* 128
VI. *De Obligatione ſubveniendi proximo in ſuis neceſſitatibus.* 134

QUÆSTIO XII.

De Octavo Decalogi Præcepto.

Non loqueris falſum teſtimonium.

ART. I. *De forma juris a Judice ſervanda.* 138
II. *De Juriſdictione in Judice requiſita.* 141
III. *De Judice in ferenda ſententia.* 143
IV. *De Accuſatore.* 145
V. *De Teſtibus, & Notariis.* 147
VI. *De Reo.* 149
VII. *De Advocato, & Procuratore.* 151

FINIS.

CUR-

CURSUS THEOLOGICO-MORALIS

Ad uſum Tyronum elucubratus.

PARS SECUNDA.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI.

PROOEMIUM.

PRæmiſſo jam de Legibus univerſim tractatu, præcipuum Theologiæ Moralis opus aggredimur, explanationem ſcilicet totius legis, quam natura menti humanæ inſcripſit, & Deus lapideis tabulis inſculpſit; ut proinde unicuique non utilis modo, ſed etiam perneceſſaria ſit inſtitutio, quam molimur: Sed Confeſſariis præſertim debet eſſe perfamiliaris; cum enim omnia omnino præcepta in lege naturali fundentur, omnes omnino conſcientiæ caſus ex principiis, quæ paſſim in hoc opere jaciuntur, decidi univerſim poſſunt.

In prima itaque quæſtione præambula examinabimus, quæ ad notitiam horum præceptorum apte acquirendam præmitti debent. Deinde de primo Decalogi præcepto fuſe agemus; atque adeo de Virtute religionis, ejuſque præcipuis actibus, Oratione ſcilicet, & Adoratione, ac de tribus virtutibus Theologalibus, quibus præſertim Deus colitur; Necnon de Vitiis religioni oppoſitis, videlicet de Superſtitione, Blaſphemia, Sacrilegio, &c. Præterea diſceptabimus de ſecundo præcepto, ubi de Voto, & Juramento, necnon de Perfidia, Perjurio, Adjuratione. Tum de tertio præcepto, ubi de Operibus die feſto prohibitis, & de Miſſæ auditione, ac de Jejunio. Poſtmodum de Charitate proximo debita, ac de Honore parentibus, ac majoribus præſtando. Demum de Octavo præcepto, ubi de iis, quæ ad judicia ſpectant, breviter agendum. De ſexto enim, & nono præcepto agendum cum de Matrimonio; De quinto vero, ſeptimo, & decimo dicemus Deo dante cum de Reſtitutione.

QUÆSTIO PRIMA.

De Prolegomenis ad Præcepta Decalogi.

ANtequam ad ſingula Decalogi præcepta deſcendamus, præmittere oportet, Primo, quæ ad numerum, ordinem, & diſpenſabilitatem eorundem pertinent. Secundo, Quoniam eorum tranſgreſſio vel eſt mortalis, vel

vel venialis, agere oportet, quomodo peccatum mortale tranſeat in veniale ratione indeliberationis, aut imperfecti conſenſus, vel ex materiæ parvitate: Et quomodo peccatum veniale poſſit in mortale tranſire, vel ratione contemptus, vel ratione ſcandali, aut periculi incidendi in mortale, aut ratione finis ultimi in eo poſiti. Tertio diſcutiemus, Quinam ad præcepta teneantur? ubi de pueris, amentibus, ebriis, infidelibus, peregrinis. Quarto, de Modo, quo præcepta ſunt ſervanda; videlicet an cum intentione ſatisfaciendi, & an obligent ad impedimenta removenda? Quinto, quando ignorantia, metus, impotentia implendi totum præceptum, neceſſitas, diſpenſatio excuſent tranſgreſſorem? Quamvis autem in tractatu de Legibus plurima hiſce de rebus fuſe diſſeruerimus; Nihilominus quia ad hunc etiam tractatum ea apprime pertinent, idcirco operæ pretium eſt celebriora, & uſitatiora hic ſummatim delibare.

ARTICULUS I.

De Numero, Ordine, & Diſpenſabilitate Præceptorum Decalogi.

I. Præcepta Decalogi ſunt Legum Summa, & Epitome. Tria prima, quæ reſpiciunt Dei cultum, dicuntur Primæ tabulæ; reliqua, quæ ad homines referuntur, Secundæ tabulæ appellantur.

II. His decem præceptis corde, ore, & opere ad Deum, & ad homines ordinamur.

III. Cur non plura enumerentur, aut pauciora?

IV. Quare duplici præcepto vetatur Adulterium, ac deſiderare Uxores alienas, & non vetatur pariter duplici præcepto Homicidium, ac deſiderare mortem alterius?

V. Num poſſit Deus in præceptis Decalogi diſpenſare?

VI. Qua ratione dicatur aliquando Deus in his præceptis diſpenſaſſe?

I. PRæmitto, nomen græcum, Decalogos, ſignificare latine, Decem verba; Et quia Deuter. 40. dicitur, *Oſtendit vobis Deus pactum ſuum, & decem verba, quæ ſcripſit in tabulis lapideis*, Hinc factum eſt, ut nomine Decalogi veniant ea decem verba, quæ locutus eſt Deus Moyſi in monte Sinai, & in duabus lapideis tabulis inſcripſit, ut a populo Hebræo ſervarentur. Hæc autem quia paucis continent, quæ ad hominem recte formandum pertinent, idcirco ab Auguſt. Legum Summa, & Epitome nuncupantur. Ex his tria prima dicuntur primæ tabulæ, ex D. Th. 1. 2. quæſt. 100., utpote quæ ad Dei cultum pertinent; reliqua ſeptem dicuntur ſecundæ tabulæ, utpote quæ ſpectant ad ſocialem cum hominibus vitam peragendam; Utraque naturalia ſunt, cum natura ipſa dictante accipiamus; Sunt etiam Divina, cum Deus ea per Angelum promulgarit.

II. Quæritur nunc primo: Quare Divina hæc præcepta numero denario comprehenduntur? Cur non fuerunt ſufficientia duo illa, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo; & Proximum ſicut teipſum*; aut illa, *Declina a malo, & fac bonum*? Cur non adduntur præcepta Fidei, & Spei, & Charitatis; aut præcepta a Chriſto Domino impoſita ſuſcipiendi Baptiſmum, Euchariſtiam &c.?

Reſpondeo cum D. Th. loc. cit., numerum denarium præceptorum fuiſſe convenientiſſimum; iis enim apte ad Deum, & homines ore, corde, & opere ordinamur: Ad Deum enim ordinamur Corde per primum præceptum colendi unum Deum; Ore per ſecundum, non aſſumendo nomen Dei in vanum; Opere per tertium, ſanctificando Sabbata: Præterquamquod fidelitas, reverentia, & obſequium Deo ſupremo Domino debita iiſdem apte præcipiuntur. Deinde ordinamur ad majores per quartum præceptum, honorando parentes; ad reliquos ordinamur opere non occidendo, non mœchando, aut furando; Ore non loquendo falſum teſtimonium, & Corde non concupiſcendo bona, aut uxorem proximi.

III. Verum quidem eſt, in duobus illis præceptis Charitatis univerſam legem pendere; At Deus voluit apertius exprimere in Decalogo quæcunque primo intuitu lex naturalis unicuique dictat, nec voluit ſe extendere ad alia præcepta, quæ ex iis deducuntur, ne multitudo mentem rudium opprimeret. Præcepta vero Fidei, Spei, & Charitatis ex Auguſt. includuntur in primo colendi Deum; non enim Deus aliter colitur, quam fide, ſpe, & charitate. Præcepta demum Chriſti Domini non continentur in Decalogo; cum non ſint natura-

ra-

ralia, ſed poſitiva: Eſt quidem naturale præceptum pœnitentiæ; illud tamen in primo Decalogi præcepto includitur, tanquam concluſio in ſuo principio.

IV. Rogabis. Cum præter duo præcepta non furandi, & non mœchandi dentur duo illa alia non concupiſcendi bonum, & uxorem proximi, cur non dantur etiam præter duo illa præcepta non occidendi, & non dicendi falſum teſtimonium, duo alia, videlicet non concupiſcendi mortem alterius, & non optandi falſum teſtimonium?

Reſpondeo cum D. Th., non omnia præcepta naturalia in Decalogo expreſſe contineri, ſed ea, quæ maxime inculcanda erant hominibus; non enim expreſſe in Decalogo prohibetur fornicatio, peccatum contra naturam, mollities, mendacium, ſuperſtitio, tranſgreſſio voti, & alia hujuſmodi; quæ ſane jure naturæ prohibentur, & ad præcepta Decalogi ſolum reducuntur. Quare cum delectatio adulterii, & utilitas divitiarum ſint propter ſe appetibilia, inquantum habent rationem boni delectabilis, vel utilis, & facile in illa homo inclinetur, contra vero homicidium, & falſitas ſint de ſe odibilia, ideo oportuit illorum etiam concupiſcentiam expreſſe prohibere, non vero iſtorum.

Quæritur ſecundo; An præcepta Decalogi ſint diſpenſabilia?

Reſpondeo cum D. Th. contra nonnullos negative; nemo enim diſpenſare poteſt in præceptis naturalibus ſub iis circumſtantiis, ſub quibus ex ipſa natura rei aliquando præcipiuntur, aut prohibentur. Et ratio D. Th. eſt, quia præcepta Decalogi continent debitum ordinem ad Deum, & ad alios homines; atqui fieri non poteſt, ut Deus velit hominem non debite ad Deum, & alios homines ordinari; ergo nec Deus ipſe poteſt in præceptis Decalogi diſpenſare.

V. Oppones: Deus poteſt diſpenſare univerſim in iis, quæ ſunt juris naturæ; ergo etiam in præceptis Decalogi, licet ſint juris naturæ: Præſertim quia de facto diſpenſavit cum Machabæis in tertio præcepto, permittendo illis, ut in Sabbato operarentur; Cum Abraham in quinto præcepto diſpenſavit, ut filium occideret innocentem; In ſexto cum Oſee, ut aſſumeret ſibi mulierem fornicariam; In ſeptimo cum Hebræis, ut vaſa pretioſa acciperent ab Ægyptiis.

Reſpondeo, Deum non poſſe in iis, quæ juris naturæ ſunt, diſpenſare ſub iis circumſtantiis, ſub quibus aliquid jure naturæ prohibetur, ut fuſe explicabimus in de Matrimonio. Ratio eſt, quia non poteſt Deus mutare naturas rerum, & reddere conveniens rectæ rationi, quod natura ſua eſt diſconveniens; quod autem jure naturæ prohibetur, diſconveniens eſt rectæ rationi; ergo non poteſt Deus in eo diſpenſare, itaut rectæ rationi conveniens evadat. In caſibus autem adductis non diſpenſavit Deus in iis, quæ juris naturæ ſunt ſub iis circumſtantiis, ſub quibus rectæ rationi diſconveniunt: Nam furtum, verbi gratia, eſt intrinſece malum, ſi ſit ablatio rei invito Domino, & occiſio hominis eſt intrinſece mala, ſi fiat auctoritate privata; Fornicatio etiam eſt intrinſece mala, ſi ſit acceſſus ad non ſuam; atque adeo manentibus his circumſtantiis, non poteſt Deus in iis diſpenſare. Quod ſi Deus præcipiat Hebræis, ut vaſa pretioſa accipiant ab Ægyptiis, tunc mutat circumſtantiam in ſurreptione; & quia ſurreptio iſta non eſt invito domino, (ideſt invito Deo rerum omnium domino) ideo talis ſurreptio non eſt furtum; unde non diſpenſavit Deus in præcepto de non furando. Eodem modo fornicatio eſt jure naturæ mala, ſi ſit acceſſus ad non ſuam: Quod ſi Deus dicat Oſee, ut aſſumat mulierem fornicariam, mutat circumſtantiam, & dando poteſtatem in corpus mulieris, efficit, ut acceſſus ad illam ſit acceſſus ad ſuam, & conſequenter non eſt fornicarius, nec malus; Neque Deus dicitur diſpenſaſſe in ſexto præcepto. Idem dicas in aliis caſibus; Occiſio enim innocentis non eſt contra jus naturæ, ſi fiat præcipiente Deo, domino vitæ; non eſt contra jus naturæ laborare die feſto, ſi id fiat ad obediendum Deo præcipienti; nunquam enim tempus ſanctificatur magis, quam cum Deo obedimus: Quia tamen aliqua ſub quibuſcumque circumſtantiis ſunt intinſece mala, ut eſt odium, vel contemptus Dei, mendacium, peccatum contra naturam, &c. non vero in aliquibus tantum circumſtantiis, ut occiſio innocentis, ablatio rei alienæ, idcirco illa in nullo caſu poſſunt a Deo præcipi, nec poteſt in iis diſpenſari; poteſt vero in iſtis ſub iis circumſtantiis, ſub quibus non ſunt contra jus naturæ.

ARTICULUS II.

Quanam via Præceptorum tranſgreſſio poſſit de mortali in veniale tranſire, & econtra?

I. Tranſgreſſio præceptorum Decalogi ſecundum ſe, & ex genere ſuo eſt mortalis.

II. Quid importet peccatum eſſe ex genere ſuo mortale, & eſſe ex genere ſuo veniale?

III. Plures regulæ recenſentur ad diſcernendum, num peccatum ex genere ſuo ſit mortale, an veniale?

IV. Quomodo poſſit peccatum de ſe mortale per accidens in veniale tranſire?

V. Undenam conjicere poteris, quod cum imperfecta ſolum deliberatione, aut conſenſu peccatum commiſeris?

VI. Num peccet mortaliter, qui plene advertit ad malitiam objecti, præſcindat tamen num ea ſit gravis, an levis?

VII. Non quodvis peccatum ex genere ſuo mortale poteſt ratione parvitatis materiæ tranſire per accidens in veniale.

VIII. Undenam menſuranda ſit hac in re materiæ parvitas, aut magnitudo?

IX. Materia, quæ tam ſecundum ſe, quam relate ad finem a Legislatore intentum eſt levis, non eſt capax præcepti graviter obligantis.

X. Quid ſi dubitetur, an res præcepta levis graviter conducat ad finem?

XI. Quotupliciter poſſit peccatum de ſe, & ex genere ſuo veniale per accidens in mortale tranſire?

XII. Quandonam contemptus rei levis præceptæ eſt mortalis? Et quando frequentia venialium eſt mortalis, utpote ad mortale diſponens?

XIII. Poteſt veniale in mortale tranſire etiam ratione conſcientiæ erroneæ, aut perplexæ; Necnon ratione ſcandali; aut per additionem materiæ, quæ in unam gravem coaleſcat.

I. Certum eſt primo, tranſgreſſionem horum præceptorum eſſe peccatum: Nam ab Auguſt. Peccatum definitur, quod ſit *Dictum, factum, concupitum contra legem æternam*, atque adeo contra rectam rationem.

II. Certum eſt ſecundo, tranſgreſſionem hanc eſſe ex genere ſuo peccatum mortale. Dicitur autem peccatum ex genere ſuo mortale, quod conſiderato objecto, ſeu materia, circa quam verſatur, fere ſemper eſt mortale; & aliquando tantum per accidens eſt veniale; ut eſt, verbi gratia, peccatum adverſus virtutes theologales, necnon adverſus Religionem, juſtitiam, caſtitatem, & alias graves virtutes: Contra vero dicitur peccatum ex genere ſuo veniale, quod fere ſemper eſt veniale, & per accidens aliquando mortale, ut eſt verbum otioſum, mendacium jocoſum, impatientia in laboribus, &c.

III. Regulæ, quæ a Doctoribus aſſignantur ad diſcernendum, num aliquod peccatum ſit ex genere ſuo mortale, an veniale? ſunt iſtæ. Prima, ſi gravem deformitatem contineat a recta ratione, & graviter lædat charitatem Dei, vel proximi, eſt ex genere ſuo mortale: Sunt vero ex genere ſuo venialia, quæ ſunt contra proprium bonum, ut vanæ cogitationes, & deſideria, immoderatus eſus, riſus, ſomnus, niſi graviter charitatem debitam lædant, ut ebrietas. Secunda regula eſt, ſi alicui operi Deus minetur excluſionem a regno Cœlorum; ut quando dicitur ab Apoſt. ad Galat. 5. *Fornicatio, Immunditia, Contentiones, Æmulationes, Iræ, Diſſenſiones, Sectæ, Invidiæ, Homicidia, Ebrietates, Commeſſationes, & his ſimilia: Qui talia agunt, regnum Dei non aſſequentur.* Tertia eſt, ſi aliqua peccata ſint contra graves virtutes, vel contra præcepta Decalogi, vel Eccleſiæ; aut ſi graviter prohibeantur, puta, In virtute Sanctæ obedientiæ, vel ſub interminatione gravis cenſuræ. Quarta, ſi Eccleſia declaravit aliquod peccatum eſſe de ſe mortale, ut in quadrageſima ex proſcriptis theſibus ab Alex. VII. declaratur de oſculo habito ob delectationem carnalem, & ſenſualem. Quinta, ſi ita communiter viri docti ſentiant.

IV. Quæritur nunc primo; Qua ratione quod eſt ex genere ſuo mortale, poſſit per accidens in veniale tranſire?

Reſpondeo, pluribus de cauſis id poſſe accidere: Primo quidem ex deliberatione, ſeu advertentia imperfecta, hoc eſt ex actu imperfecto intellectus non plene advertentis ad objecti malitiam; ut accidit in ſemidormiente, & in diſtracto in alias cogitationes, necnon in invincibiliter ignorante malitiam gravem actus. Secundo, ex imperfecto conſenſu, quando ſcilicet voluntas veluti per ſurreptionem, & non ex toto corde objectum illud amplexatur; Etenim in nobis dantur quidam motus voluntatis erga objectum, qui dicuntur primo primi, qui ſcilicet rationem omnem præ-

prævertunt, nec poſſunt a voluntate cohiberi, & iſti nullo pacto ſunt liberi, & ſic ne venialiter quidem peccaminoſi; Dantur etiam alii motus, qui dicuntur ſecundo primi, quos impedire quidem poſſumus, ſed ſub ſemiplena, & imperfecta libertate; & iſti quando ſunt circa objectum malum, ſunt venialiter tantum peccaminoſi ex imperfectione conſenſus; Dantur denique motus deliberati, & perfecti, qui ſunt plene liberi; & iſti quando verſantur circa objectum graviter malum, ſunt mortaliter peccaminoſi. Tertio, peccatum ex genere ſuo mortale tanſit in veniale ex parvitate materiæ, ut ſi quis carolenum furetur a divite. Quarto, ex alia cauſa excuſante, puta ſi quis ex ignorantia invincibili, aut leviter culpabili putet eſſe veniale, quod eſt mortale; Vel ſi quis neceſſitate ductus cooperetur materialiter cum peccato alterius; verbi gratia, locando domum meretrici, dummodo neceſſitas leviter diſtet ab ea gravitate, & proportione, quæ requiritur ut poſſimus cum tali peccato cooperari.

V. Dubium tamen eſt primo; Quomodo cognoſci poſſit, an peccatum aliquod ſit commiſſum cum imperfecta ſolum advertentia, ſeu deliberatione, aut conſenſu?

Reſpondeo, apud Sanch. lib. 1. cap. 1., Pal., & Tambur. has regulas aſſignari; Primo, ſi animum firmum habeas, & ſæpe repetitum nunquam committendi mortale, itaut nunquam, aut fere nunquam in mortale incideris, præſumere potes in tali caſu te non plene conſenſiſſe. Secundo, ſi ſtatim ac advertiſti ad malitiam objecti, actum retractaſti. Tertio, ſi dubites, an perfecte e ſomno fueris excitatus, vel diſtractionem mentis aliud cogitantis excuſſeris. Ex his, & ſimilibus conjecturis regulariter deducere probabiliter poſſumus, non adfuiſſe perfectam libertatem, & conſequenter nec mortale.

VI. Dubium eſt ſecundo; An ſi quis plene advertat ad malitiam alicujus objecti, præſcindat tamen, an ſit mortalis, vel venialis, puta in perjurio, mendacio, &c. peccet mortaliterne, an ſolum venialiter ea committendo?

Reſpondeo, Navar., Valent., & alios putare, quod ſolum venialiter; quia non relucet materia gravis: Vaſq. vero, Azor., Sanch., Rodriq. apud Bonac., quod mortaliter; quia exponit ſe periculo amplectendi malitiam gravem. Equidem cenſeo cum Joan. Sanch. apud Tambur., pueros, & rudes plerumque ſolum peccare venialiter. Ratio eſt, quia ex una parte non advertunt ad obligationem examinandi gravitatem culpæ, ne ſe exponant periculo committendi mortale; ex altera parte apprehendunt malitiam quandam indeterminatam, ſeu communem veniali, & mortali; malitia autem, quæ eſt communis utrique, non poteſt eſſe gravis; ergo non graviter peccant: Quod etiam aliquando in ſubitis caſibus accidere poteſt doctioribus; quamvis univerſim docti graviter peccent, quia plerumque advertunt ad gravem obligationem examinandi, num malitia illa ſit gravis.

Probabilis etiam eſt opinio Th. Sanch., & Pal., qui docent, ut plurimum doctiores peccare mortaliter, vel venialiter juxta gravitatem objecti; idque præſumendum eſſe, quia ſaltem virtualiter apprehendunt objectum, & ejus malitiam ſub ea gravitate, vel levitate culpæ, quam habet illud in ſe.

VII. Dubium eſt tertio; An quodlibet peccatum ex genere ſuo mortale poſſit ratione parvitatis materiæ per accidens tranſire in veniale?

Reſpondeo negative; quando enim eadem gravitas offenſæ, & malitiæ reperitur tam in materia magna, quam in parva, tunc etiam in modiciſſima quacumque materia committitur peccatum grave: Exempli gratia, quia eadem gravis deformitas habetur, ſi vendatur res ſacra gravis pretio magno, ſive parvo, necnon ſive juretur falſo in materia gravi, ſive in levi; idcirco in Simonia, & in perjurio non datur parvitas materiæ: Multi autem alii caſus a Doctoribus enumerantur, in quibus non datur parvitas materiæ; Primo, in odio, & contemptu directo Dei; Sicut etiam in blaſphemia, & in peccatis contra fidem, & ſpem theologicam. Secundo, in perjurio aſſertorio, non tamen in promiſſorio, aut in voto. Tertio, in magia, & ſuperſtitione, quæ ſit cum pacto expreſſo cum dæmone. Quarto, in delectatione libidinoſa deliberate quæſita. Quinto, in irritatione Sacramentorum, in fractione ſigilli Sacramentalis, & in jejunio naturali ad Euchariſtiam requiſito. Sexto, in ætate requiſita ad Ordines ſuſcipiendos, vel ad profeſſionem, & in ſimilibus caſibus, ut videre eſt apud Dian. part. 5. tract. 5.

VIII. Dubium eſt quarto; Unde ſit menſuranda hac in re materiæ parvitas, vel magnitudo.

Reſpondeo cum Tambur. lib. 1. cap. 1. §. 2., attendendam quidem eſſe ex ipſa re tum abſolute ſpectata, tum etiam comparative ad totum, quod præcipitur, ſed principaliter menſurandam eſſe ex fine, propter quem præcipitur. Verbi gratia, dum quæritur an ſit materia parva labor unius horæ die feſto, vel comeſtio unius unciæ die jejunii, vel omiſſio unius pſalmi in recitandis horis; conſideranda ſunt hæc tum ſecundum ſe, tum in ordine ad totum, ſed principaliter in ordine ad finem intentum; Aliquando enim quod eſt modicum comparative ad totum, ſecundum ſe ſpectatum eſt magnum; Sicuti etiam ſi ſpectetur relate ad finem ad quem præcipitur; & ideo materia illa dicitur gravis: Verbi gratia, ſi voveris dare centum aureos, & des tantum nonaginta, decem, qui ſuperſunt, ſunt materia gravis, non quidem relate ad totum, ſed ſecundum ſe, & relate ad finem voti, qui eſt ſublevatio pauperis: Eodem modo communiter docent, omittere Veſperas Sabbati Sancti eſſe mortale, quia licet illa pars ſit modica tam ſecundum ſe, quam relate ad totum officium; non eſt tamen modica relate ad finem cultus Divini pro illa hora. Eſt etiam mortale, ſi quis furetur acum Sutori pauperi, qui illius uſu ſuſtentatur, quia licet res illa ſit modica, magna tamen eſt relate ad finem intentum a prohibente furtum; gravis enim damnificatio, & magna triſtitia in Sutore ſequitur ex illo furtulo: Contra tamen, ſi quis voveat recitare coronam ex ſex decenariis, & omittat recitare duos decenarios, peccabit ſolum venialiter, quia quamvis hæc non ſit modica pars relate ad totum, eſt tamen modica ſecundum ſe; & fini intento, ſcilicet cultui Virginis, modice nocet.

IX. Ex dictis ſequitur, quod ſi res aliqua ſit modica tam ſecundum ſe, quam relate ad finem, tunc non ſit capax præcepti gravis; Unde ſi Prælatus præcipiat in virtute Sanctæ Obedientiæ, vel ſub pœna excommunicationis, aut ſi quis voveat recitare Salutationem angelicam, non proferre verbum otioſum, &c. non peccet graviter, ſi id non faciat: Quod ſi res præcepta ſecundum ſe levis, ſit gravis relate ad finem, erit capax præcepti graviter obligantis; Et talis fuit res præcepta Adamo, & Evæ, ne comederent fructus ex illa arbore: Quare ſi ob indecentiam Prælatus ſub excommunicatione præcipiat, ne Clericus, exempli gratia, deferat per vias biretum lineum album, quamvis materia ſit levis, ob finem tamen gravem tale præceptum graviter obligabit.

X. Quod ſi dubitetur, an res levis præcepta graviter conducat ad finem, Sanch., & Pal. apud Tambur. loc. cit. & communius docent, præſumendum eſſe, quod finis ſit gravis, atque adeo quod detur obligatio graviſſima; tum quia poſſeſſio ſtat pro lege, quæ certo adeſt; tum etiam quia communiter contingit, quod Superiores prudentes, qui maturo conſilio aliquid leve præcipiunt ſub gravi, non decipiantur. Verum ipſe Tambur. cap. 3. §. 7. num. 10. putat, in tali caſu poſſe probabiliter judicari, quod finis ſit levis, atque adeo quod non detur obligatio gravis, quia donec conſtet materiam eſſe capacem obligationis gravis, non conſtat de conſtitutivo legis, & obligationis gravis, atque adeo prævalet libertas, quæ ſtat in poſſeſſione: Sicuti enim ſi dubitetur an præceptum obliget ſub gravi, vel ſub levi, præſumendum, quod obliget ſub levi; ita ſi dubitetur an materia levis præcepta ordinetur ad finem gravem, præſumendum, quod non ordinetur ad finem gravem, quia in utroque caſu poſſidet libertas; dummodo bene id perpendatur, conſulendo Doctores, & libros, num res præcepta levis graviter ad finem ſuum conducat, & adhuc dubium remaneat.

XI. Quæres ſecundo; Quanam ratione quod eſt ex genere ſuo veniale, poſſit per accidens in mortale tranſire?

Reſpondeo cum Bonac. diſp. 2. quæſt. 3. punct. 5., multipliciter id accidere poſſe. Primo, ratione finis mortalis; Verbi gratia ſi quis mentiatur ad fornicandum, tale mendacium erit mortale, quia actus ſpecificatur a fine; Et eodem modo veniale tranſit in mortale ratione ultimi finis in eo poſiti; ſi ſcilicet quis ultimum finem in eo conſtituat, ſeu ſi quis adeo amet veniale, ut etiamſi eſſet mortale, illud non odio haberet: Quoniam autem in tali caſu plus appretiative amatur talis res, quam Deus, qui eſt noſter ultimus finis, ideo dicitur veniale in tali caſu evadere mortale ratione ultimi finis in eo conſtituti.

XII. Secundo tranſit veniale in mortale ratione ſpecialis contemptus; quando ſcilicet contemptus eſt cauſa, cur violetur præceptum leve, & Legislator ſpernatur, nolendo ſe ſubjicere ejus auctoritati rem illam levem præcipienti. Ubi notandum, aliquando contemptum eſſe rei levis præceptæ, aliquando vero ipſius Legislatoris;

Si

Si quis venialiter peccet, verbi gratia mentiatur, ex contemptu rei levis præceptæ, quatenus putat rem illam non eſſe tanti faciendam; dico cum Laym. contra Sanch. apud Tambur., quod peccet ſolum venialiter, niſi talis contemptus redundet etiam in Deum Legislatorem, videlicet putando, aut illum non habere poteſtatem prohibendi mendacium, aut male uti ea poteſtate, vel nolendo ſe ſubjicere ejus poteſtati: Si quis vero violet præceptum in materia levi, non quidem ex contemptu rei levis, ſed ex contemptu Legislatoris, ſubdiſtinguendum eſt; Nam ſi contemnatur Legislator formaliter, quatenus Legislator eſt, hoc eſt ſpernendo ejus poteſtatem, quaſi eſſet nullius momenti, ſemper eſt mortale; Si vero contemnatur Legislator materialiter, quatenus ſcilicet eſt vir imprudens, & indiſcretus, eſt ſolum veniale: Sicuti etiam ſi quis tranſgrediatur præceptum leve Superioris humani, ne illum in ea re levi ſolatio afficiat.

Ex quibus ſequitur, quod qui ex contemptu peccat mortaliter, verbi gratia furando, duo peccata committat aperienda in confeſſione, alterum furti contra juſtitiam, alterum contemptus; qui eſt vel contra obedientiam, ſi ſpernat Legislatorem qua talem, nolendo ſe ejus poteſtati ſubjicere; vel eſt contra religionem, ſi ſpernat Deum Legislatorem materialiter, ſeu ut imprudentem, & inutiliter prohibentem furtum.

Tertio, veniale tranſit in mortale ratione proximi periculi incidendi in mortale; ut ſi quis dicat verbum otioſum fœminæ, advertens ex ſimili occaſione ſæpe alias lapſum eſſe in delectationem veneream. Ratio doctrinæ eſt, quia *Qui amat periculum, peribit in illo*: Fieri etiam poteſt, ut aliquando venialia ratione frequentiæ diſponant proxime ad mortale; & in tali caſu ipſa frequentia venialium eſt mortalis, quando tale periculum advertitur. Hinc Sanch., & Bonac. contra Pal., Sal., & Tambur. docent, peccare mortaliter, ratione periculi proximi incidendi in mortale illum, qui ſtatuit in corde ſuo nullum veniale vitare; juxta illud Eccleſiaſt. *Qui ſpernit modica, paulatim decidet.*

XIII. Quarto, ratione conſcientiæ erroneæ; ut ſi quis putans eſſe mortale mentiri, adhuc mentiatur. Quod ſi quis haberet conſcientiam perplexam, putando ſcilicet utramque partem contradictionis eſſe peccatum, verbi gratia, & quod ſit peccatum relinquere infirmum ad audiendum Sacrum, & quod ſit peccatum omittere Sacrum, ne relinquatur infirmus, in tali caſu tenetur inquirere, quid potius agendum, & ponere debet quod dictamini rationis repræſentatur eſſe minus malum. Quod ſi nequeat id diſcernere, poteſt facere quodcumque libet, cum non detur libertas ad utrumque omittendum: Et quamvis putet ſe peccare, ſi alterutrum faciat, vere non peccat, quia peccatum non ſequitur ad judicium intellectus, ſed actum voluntatis; Quis enim dixerit, quod peccet, qui verbi gratia detentus in carcere exiſtimat ſe peccare, ſi non audiat Sacrum, quod audire non poteſt? Contra vero peccaret verbi gratia ægrotus, ſi putet ſe peccare omittendo ſacrum, cum liber ſit ad illud audiendum, quamvis cum impendio ſanitatis, & vitæ.

Quinto, ratione ſcandali; Verbi gratia, ſi quis loquatur turpia aut intendendo ruinam proximi; (quod dicitur ſcandalum directum) aut prævidendo, quod ex tali ſuo peccato facile alii in mortale lapſuri ſunt; (quod dicitur ſcandalum indirectum, ſeu indirecte volitum) Et ſane ſi quis loquatur turpia, exempli gratia, intendendo ruinam proximi, videlicet intendendo, ut proximus in fornicationem adducatur, duplex peccatum committit in confeſſione aperiendum, alterum contra caſtitatem, quæ obligat etiam, ne proximum in fornicationem adducamus; alterum vero contra charitatem intendendo ruinam, ſeu peccatum proximi. Quando vero ſcandalum eſt ſolum indirectum, putat Lug. contra Sanch., Vaſq., & Con. apud Tambur. in Methodo Confeſſion. lib. 2. cap. 1. §. 17., quod non ſit neceſſe in confeſſione explicare ſpeciem peccati, ad quam proximum induxeris, ſed ſatis ſit dicere, quod pravis verbis, vel pravo exemplo induxeris proximum in peccatum mortale, non explicando, verbi gratia, adulterium, immo nec explicando conditionem perſonæ inductæ ad peccatum, num ſcilicet fuerit Sacerdos, vel conjugatus, qui in adulterium inductus eſt. Ratio eſt, quia tale peccatum eſt ſolum contra charitatem, non contra alias virtutes, quæ ſolum videntur obligare, ne poſitive inducamus alios ad peccandum contra illas, & ne intendamus noſtris verbis, aut exemplis alios ad id inducere, non vero obligant, ſaltem graviter, ad impedienda vitia contra tales virtutes in aliis: Aliter qui verbi gratia prævident ex ſua intemperantia alium inducendum eſſe ad furtum, peccarent

rent contra juſtitiam, & tenerentur ad reſtitutionem, quod nemo dixerit.

Ultimo, veniale tranſit in mortale per additionem materiæ; ut ſi quis habeat animum furandi carolenum a divite, & deinde pluries carolenum furetur. Ubi notandum, nunquam plura venialia pertingere ad mortale, niſi materiæ leves poſſint in unam gravem coaleſcere: Verbi gratia, qui ſæpius comedit die jejunii materias leves, peccabit graviter, quia materiæ illæ leves conflant deinde unam gravem: Contra tamen, qui vovit recitare ſingulis diebus ſalutationem angelicam per annum, ita ut vota ſingulis diebus ſint affixa, ſi id omittat, non peccabit graviter, quia ea non voventur per modum unius, quo pacto vovetur roſarium; & ideo omittens roſarium, quod vovit, peccat mortaliter. Eodem pacto non peccat mortaliter, qui ſingulis diebus feſtis per annum laborat uno quadrante, nec qui eſt cauſa, ut centum perſonæ eodem die feſto laborent uno quadrante, cum illæ materiæ leves non coaleſcant in unam gravem: Quæ fuſius explicavimus in expoſitione theſis 29. ab Alex. VII. proſcriptæ, quæ habet: *In die jejunii qui ſæpius modicum quid comedit, etſi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.*

ARTICULUS III.

Quinam ad præcepta teneantur?

I. Non eſt idem lege non obligari, & a lege excuſari.

II. Pueri nulla lege obligantur ante rationis uſum: Poſtea vero legibus etiam Eccleſiaſticis tenentur, præterquam Jejunii, & Communionis; quamvis ante pubertatem pœnas Eccleſiaſticas non incurrant.

III. Num poſſint pueri Divinis aſſiſtere in loco interdicto, aut introduci in Monaſteria Monialium?

IV. Quid ſi dubitetur, an uſum rationis adepti ſint?

V. Quibus legibus teneantur Infideles, Amentes, Ebrii? Num amentes æquiparentur infantibus?

VI. Nec amentes, nec ebrii cogendi ſunt ad Miſſam audiendam die feſto: Poſſunt autem probabiliter amentibus & infidelibus die feſto injungi opera ſervilia.

VII. Quibus legibus teneantur Peregrini, & Vagi? Num licitum ſit recedere a loco, ubi eſt dies feſtus, ad exercenda opera ſervilia? Num debeat tunc mane audiri Sacrum? Num liceat egredienti a loco, ubi jejunatur, mane ſumere jentaculum?

VIII. Probabiliter Peregrini non tenentur, ſecluſo ſcandalo, legibus loci, ubi brevi morantur; (niſi eædem ſint leges in proprio domicilio) tenentur tamen iis Vagi.

IX. Leges autem juris communis ſervare tenentur peregrini, quamvis in Patria eſſent abrogatæ.

I. PRænotandum, aliud eſſe lege aliqua non obligari, aliud vero a legis alicujus tranſgreſſione excuſari; nam, verbi gratia, infideles non tenentur lege jejunii Eccleſiaſtica, ægrotus vero tenetur, eſto ratione ægritudinis ab ejus tranſgreſſione excuſetur: Pariter Peregrini juxta probabilem opinionem non tenentur legibus loci, ubi verſantur; Incolæ vero excuſantur, ſi legem loci ignorent. Examinandum nunc, an præceptis Decalogi teneantur etiam Pueri, Ebrii, Amentes, Infideles?

II. Quæritur primo, an pueri teneantur legibus, quibus tenentur adulti?

Reſpondeo, Pueros ante uſum rationis nulla lege Divina, vel Naturali, vel Humana teneri: Ratio eſt, quia cum non ſint capaces uſus rationis, nec poſſunt eſſe capaces vinculi legalis, quod ratione utentibus imponitur. Nihilominus ubi ad uſum rationis pervenerint, (quod plerumque fit ſeptennio completo) tenentur legibus etiam Eccleſiaſticis, præterquam jejunii, & Communionis, de quibus ſuo loco, ut communiter docent apud Sanch. lib. 1. cap. 12. contra Sotum, qui putat ante duodecimum annum pueros non teneri ad præcepta Eccleſiaſtica, & ad annuam confeſſionem. Verum quamvis ante duodecimum annum non ſoleat Eccleſia punire pueros cenſuris; immo Sà, Fagund., & alii apud Tambur. in Methodo Commun. cap. 4. §. 2. putant, deciſum eſſe in cap. 1., & 2. *De delictis puerorum*, quod nullam pœnam Eccleſiaſticam latam a jure, vel ab homine incurrant pueri ante pubertatem; at ſi peccent mortaliter, obligatos eſſe ad confeſſionem annuam, conſtat ex cap. *Omnis utriuſque ſexus*: Ubi tamen ex contextu habetur, annos diſcretionis diverſimode requiri ad confeſſionem, & ad Communionem.

III. Hinc docent Cordub., & Sanch. loc. cit., quod pueri doli capaces non poſſint Divinis aſſiſtere in loco interdicto, quia ſubjacent præceptis Eccleſiæ: Contra tamen pueri nondum doli capaces poſſunt iis admitti,

mitti, ſicuti etiam amentes rationis uſu omnino deſtituti; quia ſola aſſiſtentia moralis, & humana videtur interdicta: Non poſſunt tamen in loco interdicto ſepeliri, quia locus interdictus nullum cadaver admittere poteſt, ut notat Suar. de Cenſuris diſp. 35. Et ratio a priori eſt, quia prohibitio ſepulturæ Eccleſiaſticæ tempore interdicti immediate cadit in ſepelientes, non in cadavera ſepelienda. Præterea putat Sanch. lib. 6. cap. 16. cum aliis, poſſe licite in Monaſteria Monialium introduci pueros nondum doli capaces; quia Trident. ſeſſ. 24. cap. 5. dum prohibet, ne ullus admittatur cujuſcumque conditionis, ſexus, vel ætatis, habet pro fine, ne pax Monialium perturbetur, ac ne ad peccandum incitentur; unde infantes videntur poſſe admitti; non tamen amentes, qui ad peccandum incitare poſſunt. In Synodo tamen Neapolitana prohibetur ſub pœna excommunicationis, ne per Rotas, aut alia via introducantur in Monaſteria Monialium infantes, ſive maſculi, ſive fœminæ, etiam minores ſeptennio, quamvis non extrahantur a Rota, ſed in ipſa remaneant ex parte clauſuræ.

IV. Rogabis, ſi dubitatur an aliquis puer adeptus ſit uſum rationis, licebuntne huic, quæ licent pueris ante uſum rationis?

Reſpondeo, licere, ſi nondum ſeptennium compleverit, ſecus vero non licere; cum enim per illud tempus advenire ſoleat uſus rationis, in dubio præſumitur ante illud tempus non adveniſſe.

V. Quæritur ſecundo; An ebrii, amentes, & infideles teneantur legibus communibus?

Reſpondeo certum eſſe, quod infideles teneantur ſolum legibus naturalibus, & Divinis, non vero Eccleſiaſticis; unde ante baptiſmum poſſunt die veneris carnes comedere; & ſine culpa poſſunt a fidelibus carnes illis miniſtrari. Peccant tamen omittendo baptiſma, quippe quod a Deo præcipitur; ſed probabiliter non peccant omittendo ſumptionem Euchariſtiæ a Chriſto Domino præceptam; quia probabiliter hæc non præcipitur, niſi baptizatis, ſeu ex ſuppoſitione Baptiſmi ſuſcepti.

Certum etiam eſt, quod amentes, qui aliquando habuerunt uſum rationis, obligentur legibus communibus; quamvis ratione amentiæ excuſentur in ea materia, in qua non ſunt ſui compotes, non ſecus ac ignorantes legem, vel dormientes; Et idem dicendum de ebriis: Qui vero ita ſunt amentes, ut nunquam habuerint uſum rationis, probabiliter ex Sanch. lib. 1. cap. 12. obligantur, quamvis excuſentur; nec æquiparantur infantibus, qui ſimpliciter non obligantur. Ratio eſt, quia infantes per ſe carent uſu rationis; amentes vero per accidens, ſicut ebrii. Quare ſicut catulus, verbi gratia, ante nonum diem non dicitur cœcus, ſed dicitur non videns, quia per ſe illo tempore eſt incapax viſus; at ſi poſt nonum diem non videat, dicitur cœcus; Ita qui poſt ſeptennium caret uſu rationis propter dementiam, vel ebrietatem, dicitur excuſatus a legum obſervantia, non vero non obligatus.

VI. Dubium eſt; An curam gerentes amentium, & infidelium teneantur efficere, ut ſacro interſint die feſto, & ab opere ſervili abſtineant, necnon ut jejunent, &c.?

Reſpondeo, omnibus amentibus tum ex conſuetudine introducta, teſte Azor., tum ne in deteriorem ſtatum amentiæ decidant, poſſe miniſtrari cibos vetitos, ut docet Sanch.: Ebriis tamen miniſtrari non poſſunt, cum iis non indigeant. Præterea nec amentes, nec ebrii cogendi ſunt ad aſſiſtendum Sacro; quia non poſſunt aſſiſtere morali, & humano modo, prout præcipitur; Qui tamen ſunt ſemifatui, nec in iis, quæ ad Miſſam pertinent, deſipiunt, proculdubio debent Sacro intereſſe.

An autem amentibus, ſicut & infidelibus injungi poſſint opera ſervilia die feſto? Sanch. promiſit materiam hanc ſe diſcuſſurum in tertio Decalogi præcepto, quod morte præventus non typis excudit.

Tambur. tamen lib. 4. cap. 3. re cum Theologis diſcuſſa putat cum Dian. part. 5. tract. 14. reſol. 7., & Laym. contra Fernand. licere. Ratio eſt, quia infideles non tenentur legibus Eccleſiaſticis; Amentes vero, vel quia nullo præcepto tenentur, ut multi probabiliter putant contra Sanch., vel quia, ut notat Laym., opera ſervilia prohibentur dumtaxat iis, qui humano modo, & utiliter tale præceptum implere poſſunt, non ſecus ac præcipitur aſſiſtentia miſſæ; ideo amentes, & ebrii ſicut non ſunt cogendi ad miſſam audiendam, ita poſſunt opera ſervilia exercere, & poſſumus ea illis injungere, non ſecus ac animantibus. Non poſſunt tamen ebrii, & amentes induci ad blaſphemandum, verbi gratia, vel fornicandum, quia vere iis legibus tenentur, quamvis per accidens excuſentur a peccato, ſi ſponte blaſphement; nemo autem poteſt inducere poſitive

ſitive alium ad tranſgrediendum præceptum, quo obligatur, quamvis per accidens hic, & nunc excuſetur: Exempli gratia, ſi quis ignoret eſſe hodie feſtum diem, non poſſum poſitive inducere illum ad laborandum, quamvis non tenear ſub mortali monere illum de die feſto, ne laboret, ſed ſolum ſub veniali ex virtute miſericordiæ, quæ dictat docere ignorantes.

VII. Quæritur tertio; An Peregrini, & Vagi teneantur legibus ſui domicilii, vel loci, ubi degunt?

Reſpondeo, certum eſſe primo, quod ſi leges domicilii, & loci, ubi degunt, ſint eædem, peregrinus iis legibus teneatur; hoc enim communiter Doctores docent ex uſu communi rationabiliter introducto.

Secundo, etiam communiter cum Sanchez lib. 1. cap. 12. contra Leonardum docent, quod vagi teneantur legibus, & conſuetudinibus illius loci, in quo etiam obiter degunt. Ratio eſt, quia cum nullum peculiare domicilium habeant, ſortiuntur illud in loco, ubi habitant; aliter eſſent liberi ab omnibus legibus Epiſcopalibus, & Municipalibus, quod videtur abſurdum.

Tertio, certum eſt, peregrinos, & vagos, ad vitandum ſcandalum, ſi quando oriretur, teneri ad obſervantiam legum tam domicilii, quam loci: Ex naturali enim lege quilibet tenetur vitare ſcandalum. Notandum demum, peregrinum non eſſe, qui alicubi habitat animo ibi permanendi per majorem anni partem; hic enim dicitur eſſe habitator, etiamſi poſtea mutet animum permanendi; atque adeo a primo die tenetur legibus loci, tanquam civis, utpote habens ibi quaſi domicilium; non enim requiritur, quod habeat domicilium, (ſeu quod habitet ibi animo permanendi perpetuo) ut legibus loci teneatur.

Dubium itaque ſolum eſt primo; an Peregrini teneantur legibus ſui domicilii, ſi ſint diverſæ a legibus loci, ubi degunt? Verbi gratia, an teneantur ad jejunium, vel ad ſervandum feſtum proprii domicilii?

Reſpondeo cum Sanch. loc. cit., Suar., Sà, Rebel. probabilius eſſe, quod non teneantur; quia leges, & conſuetudines locales reſpiciunt directe & per ſe territorium, illique ſunt affixæ, nec ligant perſonas, niſi dum in eo territorio verſantur. Idque verum eſt, etiamſi leges ſint juris communis, & in aliquo loco ſint abrogatæ; Unde poteſt veſci inteſtinis animalium, qui tranſit per Caſtellam, juxta uſum illius loci; ſicut etiam quilibet poteſt Mediolani veſci cibis Paſchalibus primis quatuor diebus Quadrageſimæ.

Hinc ſequitur primo, quod poſſit aliquis recedere a proprio loco, ubi eſt dies feſtus, adeundo locum, ubi non eſt feſtus, ad exercenda opera ſervilia, etiamſi noctu redeat ad proprium locum: Immo probabiliter docet Sanch. cum Suar., quod in tali caſu egrediens e ſuo loco non teneatur ante egreſſum audire miſſam, dummodo ante ultimam miſſam, hoc eſt ante meridiem, perveniat ad locum, ubi non eſt feſtum. Ratio eſt, quia tunc ſolum tenetur quilibet prævenire mane auditionem Miſſæ, quando reliquo tempore eſt impediendus, non vero quando intra præcepti tempus eſt eximendus ab illo.

Sequitur ſecundo, quod qui mane proficiſcitur ex Oppido, ubi non jejunatur, perventurus meridie ad domicilium ſuum, ubi jejunatur, poſſit mane carnibus veſci; ita tamen, ut ubi ad domicilium ſuum pervenit, abſtineat a carnibus; poſſit tamen pluries comedere, ſi carnes prius comederit, quia jam eſt liber a jejunio: Quod ſi vice verſa proficiſcitur ex proprio domicilio, ubi jejunatur, certo perventurus ad locum, ubi non jejunatur, poteſt mane jentaculum ſumere; non tenetur enim eo die lege jejunii, cum poſſit veſpere carnes comedere.

Docent tamen nonnulli, non eſſe licitum proficiſci in ea loca in fraudem jejunii, aut alterius præcepti. Sed hanc limitationem improbant Sanch., & Suar., quia hæc non eſſet proprie fraus, ſed fuga præcepti, quæ non prohibetur; non enim fraudem committit, qui utitur jure ſuo.

VIII. Dubium eſt ſecundo; An ſaltem peregrini teneantur legibus loci, ubi degunt?

Reſpondeo cum Sanch. certum eſſe, quod teneantur ſervare tum leges contractuum, quod jure communi cautum eſt, (dempto contractu dotis, qui ineundus eſt juxta leges domicilii viri) tum etiam leges, quarum tranſgreſſio cederet in peculiare illius Oppidi damnum; ut ſi prohibeatur extractio tritici, vel mercium. Sed an feſta, jejunia, & alia hujuſmodi teneantur ſervare, dubium eſt apud Doctores. Probabilius cenſeo cum Sanch., Tolet., Azor. contra Suar., & Sà, quod non teneantur. Ratio eſt, quia ad obligandum legibus requiritur juriſdictio; hæc autem non habetur erga peregrinos, qui

ex

ex brevi mora in aliquo loco non fiunt ſubditi; Unde nequit Epiſcopus illis miniſtrare Sacramenta, (præter Confeſſionem, & Communionem, idque ex tacita proprii Epiſcopi licentia) nec poteſt cum iis diſpenſare; ut communiter Doctores docent: Quænam autem dicatur brevis mora, examinabimus cum de præcepto audiendi miſſam.

Neque dicas, quod Epiſcopi ſoleant punire peregrinos non ſervantes leges loci: Nam vel puniunt, quia Epiſcopi ſequuntur opinionem contrariam valde probabilem; vel quia peregrini non caute ſe gerunt vitando ſcandalum.

Neque dicas ſecundo, quod ex *Regulis juris in 6. Qui ſentit commodum, debet & onus ſentire*: Nam hoc eſt verum, quando onus eſt neceſſario annexum commodo; ſicut fructibus beneficii annexa ſunt onera beneficii: in caſu autem noſtro onus non eſt neceſſario annexum commodis peregrinorum: Sic Novitii gaudent multis privilegiis regularibus, nec eorum præceptis ligantur.

Neque dicas tertio, quod peregrini eximerentur legibus omnibus municipalibus, quod videtur abſurdum, ut diximus de vagis; Nam hoc erit per accidens in peregrinis; & eo ſolum brevi tempore eximerentur, quo dicuntur eſſe peregrini; quod non accidit in vagis, qui ſemper eximerentur.

IX. Notandum tamen, quod ſi leges loci, ubi degunt peregrini, ſint juris communis, teneantur eas ſervare, quamvis in proprio domicilio ſint abrogatæ: Unde Mediolanenſis tenetur jejunare primis quatuor diebus Quadrageſimæ, ſi Neapoli tranſeat; & Caſtellanus tenetur die Sabbati abſtinere ab inteſtinis animalium, ſi Neapoli ſit peregrinus. Ratio diſcriminis eſt, quia in hoc caſu condens jus commune habet juriſdictionem in omnes, & omnes obligat; nec aliquis excuſatur, niſi ex eo, quod ſit in loco, ubi lex illa abrogata eſt: Contra vero condens leges municipales juriſdictionem non habet in peregrinos; unde illos non obligat.

Dubium eſt tertio, Cujuſnam Parochiæ legibus teneatur, qui ex æquo in duplici Parochia habitat, itaut ſit utriuſque Parochianus?

Reſpondeo, teneri legibus, & conſuetudinibus ejus Parochiæ, in qua de facto habitat, quia tunc cenſetur ejus incola: Quod ſi in alteram per breve tempus adveniret, non teneretur ejus legibus, quia reputaretur peregrinus, & hoſpes.

ARTICULUS IV.

De intentione requiſita ad obſervantiam præceptorum.

I. Ad ſatisfaciendum præcepto requiritur intentio ponendi opus injunctum.
II. Præcepto jejunii non ſatisfacit, qui invitus abſtinet cibo.
III. Satisfacit tamen præcepto reſtitutionis, qui pravo fine reſtituit; Et qui invitus reſtituit, licet præceptum non impleat, non tenetur tamen iterum reſtituere.
IV. Non requiritur ad ſatisfaciendum præcepto intentio ſatisfaciendi per opus, quod ponitur; Non enim imponitur obedientia formalis, ſed materialis.
V. Num ſatisfaciat debito juſtitiæ, qui immemor debiti eleemoſynam largitur?
VI. Num præcepto, aut voto ſatisfaciat ponens opus præceptum, ſed poſitive nolens per illud ſatisfacere?
VII. Qui nolens ſatisfacere per opus præceptum, quod ponit, mutata voluntate, nolit aliud opus ponere, requiriturne, quod velit per illud opus ſatisfeciſſe; an ſatis eſt, quod ſciat ſe ſatisfeciſſe?
VIII. Qui audit Sacrum præceptum nolens per illud ſatisfacere, nec volens aliud audire, non tranſgreditur præceptum Eccleſiaſticum, ſed naturale.

I. DUplex dari poteſt intentio, altera implendi præceptum, ſeu ponendi opus præceptum; altera ſatisfaciendi præcepto per illud opus. De utraque nonnulla quærenda ſunt.

Quæritur primo; Utrum ad ſatisfaciendum præcepto requiratur intentio ponendi opus injunctum?

Reſpondeo cum communi affirmative; nec ſatis eſt ponere illud opus ſine intentione ponendi illud: Quare qui, verbi gratia, in ebrietate, vel ſomno recitat officium, aut intereſt Sacro, non ſatisfacit præcepto: Et a fortiori qui invitus per defectum cibi jejunat ſine animo jejunandi, non ſatisfacit præcepto jejunii. Ratio eſt, quia præceptum impleri non poteſt, niſi per actum humanum, & liberum, quo homo velit exequi, quod præcipitur; Etenim lex impoſita hominibus debet humano modo, non more brutorum impleri.

Confirmatur, quia lex non violatur, niſi per actum liberum, quo quis nolit ponere,

nere, quod præcipitur; ergo nec impletur lex niſi per actum liberum, quo quis velit ponere, quod præcipitur; & conſequenter ſicut non violat legem jejunii, qui invitus comedit, ita nec legem jejunii implet, qui invitus jejunat.

II. Ex quo ſequitur, ut notat Sanch. lib. 1. cap. 13., recitantem attentiſſime horas Canonicas ex ſola intentione legendi, vel addiſcendi non ſatisfacere recitationi horarum: Nec ſatisfacit obligationi audiendi Sacrum, qui in Eccleſia devotus perſiſteret coram celebrante, ſed ſolo animo contemplandi Divina, & orandi, non animo audiendi Sacrum: Quamvis enim attentio ad orandum ſatis ſit, ut ſatisfiat attentioni requiſitæ ad audiendum Sacrum, ut ſuo loco dicemus, tamen ſi deficit intentio audiendi Sacrum, illud non dicitur audiri; Ita expreſſe Sanc. loc. cit.; quia opus præceptum debet impleri ſcienter, & cum voluntate ponendi illud.

III. Notandum tamen, quod ſi præceptum ſit negativum, verbi gratia non comedendi carnes, ex doctrina Vaſq. 1. 2. quæſt. 100. art. 9. poteſt etiam a dormientibus impleri; quia tale præceptum impletur præciſe per non poſitionem rei prohibitæ. At non impletur ab invitis, ut oſtendimus: Qui enim invitus a carnibus abſtinet, non ſatisfacit præcepto, ſicut nec ſatisfacit, qui invitus intereſt Sacro.

Quod ſi quis per metum gravem recitet horas, aut Sacro interſit, ſatisfacit præcepto; etiamſi peccet, ſi habeat animum non implendi præceptum deficiente metu. Ratio eſt quia metus non tollit, licet minuat, voluntarium; unde qui per metum recitat horas, libere recitat, atque adeo præcepto ſatisfacit. Eodem modo famuli, vel pueri, qui audiunt Sacrum ex eo, quod comitentur Heros, vel Pædagogos, ſatisfaciunt præcepto, ſi debitam intentionem abſolutam habeant audiendi Sacrum, etiamſi haberent illam aliam intentionem peccaminoſam conditionatam, Non audirem Sacrum, ſi non comitarer herum, ut notant Suar., & Sanch. contra Divum Antonin.

Rogabis; An ſatisfaciat præcepto reſtitutionis, vel præcepto dandi eleemoſynam indigenti, qui invitus, vel ebrius, aut ignorans reſtituit, vel dat nummos pauperi?

Reſpondeo affirmative; his enim præceptis ſatisfit non ſolum ab ebriis, &c., ſed etiam ab iis, qui pravo fine, verbi gratia, ob inanem gloriam, vel ad fornicandum reſtituunt, aut dant eleemoſynam. Et ratio ex Vaſq. loc. cit. eſt, quia etiam iis actibus tollitur materia, propter quam præcipitur reſtitutio, & eleemoſyna, videlicet retentio rei alienæ, & neceſſitas indigentis; Unde ea ſublata ceſſat obligatio. Qui tamen invitus reſtituit, aut dat eleemoſynam, peccat quidem non implendo præceptum, ſed exterius ita præceptum implet, ut non teneatur iterum reſtituere, aut eleemoſynam dare, cum ceſſarit obligatio, ſublata materia, propter quam talis obligatio fuit impoſita: Quare qui ſic ſatisfacit huic præcepto, revera præceptum non implet, ſed non amplius illo obligatur.

IV. Quæritur ſecundo; An ad ſatisfaciendum præcepto requiratur intentio ſatisfaciendi per opus, quod ponitur?

Reſpondeo negative cum Sanch., Suar., Henr. contra Sylveſt., Ledeſm., Lopez.. Ratio eſt, quia præcepta ſolum obligant ad ponendum voluntarie, & actu humano opus injunctum, non vero ut ſignate velimus per tale opus ſatisfacere præcepto; cum nullibi talis obligatio inveniatur.

Confirmatur, quia talis intentio non requiritur ad ſatisfaciendum præceptis negativis, verbi gratia, non furandi, non occidendi, &c., ut adverſarii etiam fatentur; nec ad ſatisfaciendum præceptis naturalibus, verbi gratia colendi Deum, honorandi parentes, &c., ut liquet; ergo neque etiam requiritur ad ſatisfaciendum præceptis poſitivis.

Neque dicas, præcepta obligare ad obedientiam, quæ non habetur, niſi adſit intentio ſatisfaciendi præcepto. Nam præcepta obligant tantum ad obedientiam materialem, non ad formalem, hoc eſt ad ponendum id, quod præcipitur, non vero ad ponendum illud, quia præcipitur.

V. Ex data doctrina deducunt aliqui cum Baldello apud Dianam p. 5. tr. 13. reſ. 94., quod ſi quis debens centum Titio, immemor talis debiti donet illi centum, ſatisfaciat debito, itaut non teneatur dare alia centum. Et ratio videtur eſſe, tum quia ſi is fuiſſet memor debiti, non dediſſet centum animo liberali, ſed animo ſatisfaciendi; tum etiam quia quilibet habet intentionem interpretativam ſatisfaciendi prius debito juſtitiæ, quam dandi gratis. Et idem docent de eo, qui ignorans debitum largiendi eleemoſynam pauperibus, vel propter omiſſionem officii, (ut debent beneficiarii,) vel propter debita incerta,

gra-

gratis eleemoſynam largitur, non animo ſatisfaciendi: Et quamvis ab Alex. VII. damnata ſit propoſitio 33. quæ dicit: *Reſtitutio fructuum ob omiſſionem horarum ſuppleri poteſt per quaſcumque eleemoſynas, quas ante beneficiarius de fructibus ſui beneficii fecerit:* Hoc putant intelligendum de eleemoſynis factis ante obligationem reſtituendi, non vero ab immemore poſt obligationem.

Verum hoc negant communius apud eundem Dianam cum Sanch. lib. 1. cap. 13., & Lopez. Ratio eſt, quia quamvis immemor debiti, quando dat eleemoſynam, non daret illam animo liberali, ſi recordaretur debiti, tamen non eſt attendenda voluntas iſta conditionata ſatisfaciendi, ſed requiritur intentio abſoluta, quæ non habetur in caſu noſtro: Nec ſatis eſt ad operandum intentio interpretativa, ſed requiritur intentio vel actualis, vel ſaltem virtualis. Verum quidem eſt, quod ſi quis immemor voti, quod habet, jejunandi, jejunet, ſatisfaciat voto; ſicut qui ignorans hodie eſſe diem feſtum, audit ſacrum, ſatisfacit præcepto: At ſi ignorans ſe debere centum Titio, donet illi centum, non ſatisfacit debito: Diſparitas eſt, quia donans ſponte vult debitum ex juſtitia prorogari, ut in quæſito ſequenti explicabimus.

VI. Quæritur tertio; an qui audit miſſam, verbi gratia, & poſitive non vult per talem miſſæ auditionem ſatisfacere præcepto, adhuc ſatisfaciat?

Reſpondeo, communiorem ſententiam eſſe, ut notat Sanch., quod non ſatisfaciat. Ratio eſt primo, quia actus non operantur ultra agentium intentionem, ex leg. *Non omnis, ff. Si certum petatur*. Secundo, quia ſi quis non vult audire Sacrum, cui aſſiſtit, vere non dicitur illud audire; ergo ſi non vult per Sacrum, quod audit, ſatisfacere præcepto, non ſatisfacit. Tertio, quia ſi debens centum Titio velit illi donare centum, & non ſatisfacere per illa ſuo debito, certe non ſatisfacit; ergo neque in caſu noſtro.

Verum idem Sanch. lib. 1. cap. 13. apud Tambur. lib. 4. cap. 2. docet, probabiliorem eſſe ſententiam oppoſitam Suarii, Vaſq., Valent., & aliorum, quod ſcilicet ſatisfaciat. Probatur, quia nemo poteſt tranſgredi præceptum per hoc, quod nolit id, ad quod præceptum non obligat; ſed præceptum, ut diximus quæſito ſuperiore, non obligat ad habendam intentionem illi ſatisfaciendi, ſed ſolum præcipit liberam, & humanam externi operis executionem; ergo non tranſgreditur præceptum, qui non vult illi ſatisfacere, dummodo ponat opus injunctum; cum non ſit in poteſtate noſtra non ſatisfacere præcepto, quando exequimur id, quod præcipitur. Quod patet in præcepto negativo: Etenim impoſſibile eſt, ut quis, verbi gratia, omittat furtum, & non ſatisfaciat præcepto non furandi; quamvis dicat ſe nolle per omiſſionem furti ſatisfacere tali præcepto; propterea ſolum peccaret contra legem naturalem, ſi haberet hanc intentionem; ergo idem dicendum in præcepto poſitivo, verbi gratia audiendi ſacrum.

Confirmatur, quia ſatisfacit præcepto audiendi Sacrum, qui illud audit ob vanam gloriam, vel ut inducat alium ad peccatum, &c.; ergo a fortiori, qui illud audit ſine animo ſatisfaciendi per illud; cum poſſit ſine peccato nolle ſatisfacere præcepto per talem auditionem Sacri, eo quod velit deinde aliud audire.

Ad rationes in contrarium facile reſpondetur. Et quidem ad primam dico, regulam illam habere locum, quando ex operantis intentione dependet implere præceptum per illum actum; ut ſi quis debens centum Titio velit illi donare centum, & non ſatisfacere priori debito; in caſu autem noſtro non pendet ex operantis intentione implere præceptum per illam auditionem Sacri, ut oſtendimus in probatione concluſionis. Ad ſecundam, negatur conſequentia. Diſparitas eſt, quia qui non vult audire Sacrum præceptum, non vult exequi, quod præcipitur, & ſic non implet præceptum: Econtra qui audiendo miſſam non vult per illam ſatisfacere, vere exequitur, quod præcipitur; ergo vere ſatisfacit præcepto exercite, licet ſignate dicat ſe nolle ſatisfacere; Non ſecus ac qui ſignate dicit ſe nolle loqui, vere exercite loquitur. Ad tertiam, negatur etiam paritas; quia obligatio ex juſtitia pendet ex contrahentium voluntate; unde ſi debens centum Titio donet illi centum nolens ſatisfacere debito juſtitiæ, vult conſequenter remanere illæſum jus ad centum, atque adeo per donationem illam non ſatisfacit debito: Contra vero obligatio præcepti pendet ab intentione Legislatoris, & ideo ſubditus non poteſt illam ad libitum prorogare.

Hinc ſequitur probabile eſſe, quod qui voverit jejunium, & nolit per primum jejunium ſatisfacere tali voto, vere non ſatisfaciat, quia pariter obligatio voti pendet

det ab ipſius voventis voluntate; unde ad libitum prorogari poteſt, ſicut debitum juſtitiæ. At probabilius putat Sanch., quod per primum jejunium tali voto ſatisfaciat, etiamſi nolit vovens ſatisfacere. Ratio eſt, quia votum, & juramentum obligant inſtar præcepti, ideſt ſolum ad ſubſtantiam operis promiſſi ponendam actu humano; Unde non eſt in poteſtate voventis non ſatisfacere voto, quoties vult exequi opus promiſſum: Et quamvis poſſit velle ad aliud jejunium ſe obligare novo voto; (ſicut qui debens centum, ſi donet centum, vult ex juſtitia obligari ad alia centum ſolvenda) tamen non intendit novum votum emittere per hoc præciſe, quod dicat nolle ſe priori voto ſatisfacere: Ad eum modum, quo qui jejunando votum implevit, & deinde proponeret idem votum implere per novum jejunium, non tenetur vi voti ad novum jejunium, nec tale propoſitum habet vim novi voti.

Hinc fit, quod ſi votum ſit disjunctivum, verbi gratia, vel jejunandi, vel dandi eleemoſynam, & vovens jejunet animo non ſatisfaciendi voto per jejunium, volens ſatisfacere per eleemoſynam, hic poſt jejunium ad eleemoſynam non tenetur, quia votum vere implevit; nec electio illa habet vim voti, ut notat Sanch. lib. 4. cap. 13.

VII. Rogabis: Qui interfuit Sacro cum animo non ſatisfaciendi præcepto per illud, volens deinde aliud audire, ſi mutato propoſito nolit audire aliud ſacrum, teneturne habere intentionem ſatisfaciendi præcepto per prius ſacrum jam auditum? An vero ſatis eſt, quod ſciat ſe jam ſatisfeciſſe præcepto per illud?

Reſpondeo cum Sanch. loc. cit. contra Suar., & alios apud Dian. part. 1. tract. 12. reſol. 37. ſatis eſſe, quod ſciat ſe jam ſatisfeciſſe; illa enim intentio ſatisfaciendi præcepto per ſacrum jam auditum nullatenus requiritur. Ratio eſt, quia implere præceptum non debet eſſe actus obedientiæ formalis, qua quis velit ſignate obedire, ſed ſatis eſt, quod ſit actus obedientiæ materialis, qua quis libere ponat, quod præcipitur.

Sequitur hinc primo, quod qui immemor præcepti audit Sacrum, ſi poſtea recordetur præcepti, neque tenetur audire aliud Sacrum, neque tenetur habere intentionem ſatisfaciendi præcepto per Sacrum auditum; ſed ſatis eſt, quod ſciat ſe jam præcepto ſatisfeciſſe audiendo ſacrum actu humano.

VIII. Sequitur ſecundo, quod qui audit ſacrum animo non ſatisfaciendi præcepto per illud, & ſimul animo non audiendi aliud ſacrum, vere præcepto poſitivo auditionis miſſæ ſatisfecerit, & ſolum tranſgreſſus ſit præceptum naturale, quo tenetur quiſque ſubjectus eſſe legi humanæ, & non contemnere Legislatorem.

ARTICULUS V.

De Impedimentis non apponendis obſervantiæ Præceptorum.

I. Diverſimode quoad hoc in diverſis præceptis ratiocinandum; inſpiciendo num præceptum rigidius obliget? Num impedimentum ſit proximius? Num neceſſitas ſit gravior?

II. Quænam defatigatio incompoſſibilis cum jejunio liceat ipſo die jejunii, aut pridie illius diei?

III. Num tempore Interdicti privilegiarius teneatur ſacrum audire? Et detentus in carcere num teneatur uti licentia egrediendi ad ſacrum audiendum?

IV. Quandonam poſſit quis iter arripere prævidens, quod non poſſit deinde die feſto ſacrum audire?

V. Tenetur excommunicatus tollere impedimentum excommunicationis, ut poſſit in Paſchate communicare; non tamen ut poſſit die feſto ſacrum audire.

VI. Præceptum non ſolum obligat ad non apponenda impedimenta, ſed etiam ad ea etiam pridie removenda.

I. QUæritur, An poſſit quis licite ponere impedimenta, quibus præceptum implere non poſſit? Verbi gratia, an poſſit quis die jejunii licite vacare ſaltui, venationi, equitatui, &c., itaut ratione laſſitudinis non amplius obligetur ad jejunium?

Reſpondeo cum Sanch. lib. 1. cap. 15., Merol., Pal. de Legibus, non poſſe eandem regulam in omnibus præceptis aſſignari: Aliqua enim præcepta obligant rigidius, ut præceptum audiendi ſacrum; Aliqua benignius, ut præceptum jejunandi; Rurſus aliqua impedimenta ſunt magis proxima; ut projectio breviarii; Aliqua magis remota, ut quando iter inceptum impedit jejunium, vel auditionem miſſæ: Aliquando etiam apponitur impedimentum ex majori neceſſitate, vel utilitate, aliquando ex minori; Et ideo in diverſis materiis diverſimode diſcurrendum, itaut in præceptis, quæ be-

benignius obligant, poſſit licite apponi impedimentum vel remotum, vel ex gravi neceſſitate proximum: In præceptis vero, quæ obligant rigidius, non poſſit poni impedimentum proximum, vel remotum ex levi neceſſitate. Quod clarius apparebit diſcurrendo in aliquibus materiis controverſis apud Doctores.

II. Primo itaque nonnulli cum Medin. apud Sanch. contra communiorem opinionem docent, non peccare contra præceptum jejunii, qui libere ſe conjicit in impedimentum illius eadem die jejunii; Verbi gratia, ſi quis defatigetur venando, ludendo, quærendo concubinam, &c.; dummodo hæc non fiant in fraudem jejunii, ut notat Bonac. diſp. 2. quæſt. 8.; quia ſcilicet præceptum jejunii tantum obligat, ne per ſe, & ex intentione fiat opus ipſi incompatibile. Verum communius cum Leſſ., Laym., Trull. lib. 1. in Decalogum cap. 2. dub. 7. docent, ea tantum licere tempore non multum proximo ipſi diei, quo præceptum urget; verbi gratia, ſi quis die antecedenti defatigetur venando: Quamvis Trull., & Ledeſm. excuſent eum, qui ſemel, vel iterum aſſumit pilæ ludum, exempli gratia, vel venationem, licet prævideat eodem die non poſſe jejunare; quia ſcilicet præceptum jejunii non videtur obligare cum tanto rigore ad abſtinendum ab iis actionibus honeſtis.

III. Secundo dubitatur a Doctoribus; An habens Bullam Cruciatæ concedentem privilegium audiendi Sacrum tempore interdicti localis teneatur illud eo tempore audire?

Negant Avil., Con., Dian. part. 1. tract. 2. reſol. 2., quia nemo cogitur uti ſuo privilegio. Sed probabilius affirmant Suar., Medin., Lug. de Euchar. diſp. 22.; quia præceptum obligat, quoties non habes impedimentum legitimum, ſeu quando potes; ſed qui habet privilegium audiendi, poteſt audire; ergo tenetur: Sicuti qui in carcere detentus habet licentiam a judice adeundi Eccleſiam ad Sacrum audiendum, tenetur illud audire.

IV. Tertio ex Pal., Sanch., Tambur. lib. 4. cap. 2. §. 3., poteſt aliquis tempore remoto a die feſto implicare ſe in aliquo negotio gravi, vel in aliquem locum diſtantem ab Eccleſia diſcedere, puta navigare, etiamſi eo fine id faciat, ne teneatur audire ſacrum; quia tunc præceptum non obligat, nec eſt in proximo, ut obliget; Unde potius eſſet effugere præceptum, quam ponere impedimentum præcepto; Non ſecus ac qui ad finem non jejunandi vel recedit a loco, ubi obligat præceptum jejunii, vel petit diſpenſationem: Contra vero non poteſt quis eodem die feſto, vel tempore proximo ponere libere hujuſmodi impedimenta ad ſacrum audiendum; quia qui obligatur ad finem obligatur ad media, & ad non ponenda proxima impedimenta fini aſſequendo: Quare ſi quis vellet venatum ire paucis horis ante mediam noctem Sabbati, prævidens, quod die dominico non poſſit audire ſacrum, peccat: Si vero venatum iret die Sabbati mane, probabiliter non peccat; quia præceptum audiendi Sacrum die dominico tunc non proxime urget, nec videtur tale pręceptum tam rigide obligare ad tollenda impedimenta non adeo proxima.

V. Quarto, docent Tambur. in Meth. Commun. cap. 4. §. 4. num. 31. ex Suar., Avil., Lug. contra Henr., quod excommunicatus teneatur tollere impedimentum excommunicationis, ut poſſit in Paſchate communicare: E contra detentus in carcere non tenetur procurare excarcerationem, nec infirmus procurare ſanitatem, ut poſſit eo tempore communicare. Diſparitas eſt, quia excommunicatio directe, & per ſe obſtat impletioni talis præcepti; carcer vero, & ægritudo obſtant per accidens: Cum autem confeſſio, & communio maxime conferant ad ſalutem animæ, obligant ad removenda ea, quæ directe illis opponuntur, non vero ad removenda mala temporalia, quæ impediunt per accidens. Quod conſtat a poſteriori, quia qui ſunt timoratæ conſcientiæ, non multum ſunt ſoliciti de procuranda excarceratione, & valetudine ad hunc finem, ut poſſint in Paſchate communicare; Quamvis ex vi hujus præcepti teneantur tollere impedimenta voluntaria; verbi gratia tenentur non ſe vulnerare, inebriare, &c. Necnon impedimenta involuntaria, quæ facile tolli poſſunt, verbi gratia ſi facile ab amico poſſet obtineri excarceratio.

Quinto, ex Azor., Dicaſt., & aliis notat idem Tambur., quod excommunicatus non teneatur procurare abſolutionem ab excommunicatione, ut poſſit audire ſacrum die feſto; teneatur vero, ut poſſit communicare in Paſchate. Diſparitas eſt, quia præceptum communionis rigidius obligat; tum quia eſt Divinum quoad ſubſtantiam; tum etiam quia præcipit res majoris momenti: Si quis tamen eſſet negligens in pro-

procuranda abſolutione ad eum finem, ne teneatur audire ſacrum, procul dubio peccaret.

VI. Sexto communiter apud Sanch. loc. cit. docent non ſolum non poſſe apponi impedimentum præcepto, ſed etiam ex vi præcepti debere illud tolli die præcedenti; unde æditus tenetur templum verrere, altaria ornare, hoſtias conficere pridie feſti, ne ipſa feſti die laboret.

ARTICULUS VI.

De Ignorantia, Metu, & Diſpenſatione excuſantibus a Præceptorum tranſgreſſione, ac de Impotentia excuſante.

I. Ignorantia præcepti, ſeu inadvertentia, ſi non ſit graviter culpabilis, excuſat a gravi culpa legis tranſgreſſorem.

II. Ignorantia vincibilis dividitur in affectatam, craſſam, ſeu ſupinam, & levem. Præter ignorantiam vincibilem, ſeu conſequentem, & invincibilem, ſeu antecedentem, datur ignorantia comitans, ſive ea ſit juris, ſive facti, ſive ſolius pœnæ.

III. Ignorantia ſolius pœnæ excuſat ab illa incurrenda, ſi hæc ſit extraordinaria. Ab ea tamen non excuſat ignorantia craſſa, ſupina, & affectata.

IV. Ejuſdem ſpeciei eſt peccatum commiſſum ex ignorantia culpabili legis, ac ſcienter commiſſum.

V. Ignorantia, quæ eſt graviter culpabilis reſpectu juris Divini, & Naturalis, aliquando non eſt graviter culpabilis reſpectu juris humani, quod non obligat adeo ſtricte.

VI. Ignorantia etiam craſſa pœnæ non petendi debitum excuſat ab ea incurrenda, utpote impoſita contra ſcienter operantes.

VII. Metus gravis non excuſat a culpa, quando prohibetur res intrinſece mala, aut præcipitur res ex ſe connexa cum vitæ periculo; ſecus vero ſi connectatur per accidens.

VIII. Excommunicatus vitandus poteſt ad mortem declinandam celebrare; non tamen confeſſiones audire, & abſolvere.

IX. Num liceat ob metum gravem ſimulare Matrimonium, illudque conſummare?

X. Num Carthuſiani teneantur veſci carnibus in extrema neceſſitate.

XI. Qui non poteſt totum præceptum implere, tenetur ad partem, quam poteſt, ſi ea ſit notabilis, & dividua, & cenſeatur a Legislatore intenta.

XII. Quandonam diſpenſatio obtenta excuſet a præcepti tranſgreſſione?

XIII. Num poſſit Epiſcopus in lege Pontificia diſpenſare in caſu occurrenti, ſive quia neceſſitas urget, ſive quia dubitatur, an res indigeat diſpenſatione?

I. QUæritur primo; An ignorantia præcepti excuſet a culpa tranſgreſſorem?

Reſpondeo, tam ignorantiam, quam inadvertentiam, ſeu oblivionem ſive juris, ſive facti excuſare a culpa gravi; dummodo ignorantia non ſit craſſa, vel ſupina, vel affectata, vel notabilis, ſeu graviter culpabilis. Ita communiter cum D. Th. 2. 2. quæſt. 76. Ratio eſt, quia quicquid omnino eſt involuntarium caret culpa; Atqui ignorantia invincibilis, ſi ſit facti, reddit actum ſimpliciter involuntarium; (ut ſi quis volens occidere feram occidat hominem) Si vero ignorantia ſit juris, reddit actum involuntarium, inquantum malum eſt, & prohibitum; ergo per talem ignorantiam tollitur omnis culpa: Si vero ignorantia ſit culpabilis, proculdubio culpa non vacat; & quidem gravi, ſi ignorantia ſit craſſa, vel ſupina, vel affectata, vel notabilis.

Notandum itaque, ignorantiam dividi in Invincibilem, & Vincibilem. Ignorantia invincibilis (quæ etiam dicitur inculpabilis, juſta, probabilis, antecedens) dicitur, quoties quis vel non dubitat de malitia actus, itaut teneatur ad veritatem inquirendam; vel ſi dubitat, adhibuit moralem diligentiam ad dubium deponendum: Contra vincibilis (quæ etiam dicitur culpabilis, injuſta, improbabilis, conſequens) habetur, quoties non eſt adhibita moralis diligentia ad tale dubium deponendum.

II. Præterea Ignorantia vincibilis, ſeu culpabilis dividitur in Affectatam, Craſſam, vel Supinam, Notabilem, & Levem. Affectata eſt, qua quis data opera vult, ſeu affectat ignorare num actus ſit malus, ne cogatur ab eo abſtinere; ut ſi quis nolit ſcire, an hic liber ſit prohibitus, ut poſſit illum liberius legere; unde dicitur Pſalm. 35. *Noluit intelligere, ut bene ageret.* Craſſa, vel Supina dicitur, quando quis ignorat per meram negligentiam, quam pingues, & ſupini exercere ſolent. Notabilis dicitur, quando quis adhibet quidem aliquam diligentiam ad dignoſcendum, num

num actus ſit malus, ſed non tantam, quanta moraliter requiritur ad aſsequendam veritatem, ut ſi quis ab indocto inquirat, an hic liber ſit prohibitus. Levis dicitur, quando quis adhibet non aliqualem, ſed notabilem diligentiam, non tamen quanta requiritur; ut ſi quis a mediocriter docto inquirat de prohibitione hujus libri. Quinam autem gradus diligentiæ adhibendus ſit in inquirendis obligationibus præceptorum, non eſt facile decernere: Certe major requiritur in iis, quæ ſunt juris naturalis, quam poſitivi; Major, ubi agitur de damno tertii, quam ubi hoc non intervenit; Major, ubi agitur de vita, quam ubi agitur de re familiari. Demum datur ignorantia comitans, quando ſcilicet aliquis ita legem ſive vincibiliter, ſive invincibiliter ignorat, ut adhuc ſi illam ſciret, vellet eam tranſgredi.

III. Quæritur ſecundo; An ignorantia pœnæ excuſet ab illa incurrenda?

Reſpondeo cum Con., Suar., Avil. contra Covar., & Hurt. apud Leand. de Cenſuris quæſt. 2. affirmative; ut fuſe oſtendemus cum de cenſuris in genere, loquendo tamen de pœna extraordinaria, ſeu quæ pendet a judicis voluntate illam comminari; ut ſunt Cenſuræ, Irregularitas ex delicto, prohibitio petendi debitum, & juxta non paucos, Reſervatio caſuum, &c. Ratio eſt, quia, ut quis hanc pœnam extraordinariam mereatur, debet delinquere contra legem comminantem illam; atqui quoties, verbi gratia, Petrus percutit Clericum ignorans legem imponentem pœnam excommunicationis, quamvis delinquat contra legem naturalem, non tamen delinquit contra legem humanam comminantem talem pœnam; ergo non meretur pœnam illam; Idque ſive ignorantia ſit juris, ſive ſit facti, ſive ſit ſolius pœnæ; ut ſi quis ſciat prohibitam eſſe graviter rebaptizationem, ſed neſciat impoſitam eſſe pœnam irregularitatis: Hæc tamen non militant in pœna ordinaria, ſeu debita culpæ ex natura ſua; nam ſatis eſt cognoſcere, quod culpa mereatur pœnam, & quod talis actus ſit graviter culpabilis, ut qui talem actum operatur, mereatur pœnam inferni, quamvis infernum non cognoſcat.

Notandum tamen, quod ignorantia craſſa, ſupina, & affectata non excuſat ab incurſione pœnæ, ut notat Merol. apud Tambur. Ratio eſt, quia talis ignorantia non excuſat a culpa; ergo nec a pœna; Præſertim quia in Cap. *Ut animarum*, *de Conſtitution. in 6.* dicitur aperte, *Statutis Ordinariorum non ligari ignorantes, niſi eorum ignorantia ſit craſſa, vel ſupina*. Verum ſi lex comminatur pœnam cum talibus formulis: Qui ſcienter, vel conſulto; vel qui præſumpſerit, aut temerarius violator extiterit, &c., docent communiter Doctores contra Hurt., quod talis pœna non incurratur ab eo, qui habet ignorantiam ſupinam, & craſſam, ſed ſolum ab eo, qui habet ignorantiam affectatam; quia hæc æquiparatur ſcientiæ, ex Cap. *Eos qui*, *de temporibus Ordination. in 6.* Et ratio a priori eſt, quia, ut notat Sanch. lib. 1. cap. 13., Ignorantia ſupina, vel craſſa minuit voluntarium, & conſequenter minuit peccatum: Contra tamen Ignorantia affectata auget peccatum, ex D. Th. 1. 2. quæſt. 76. art. 4.; præſertim ſi ſit ad liberius peccandum; quia talis voluntas continet majorem contemptum præcepti, ut conſtat ex illis verbis impiorum Job. 21. *Recede a nobis, ſcientiam viarum tuarum nolumus*.

IV. Notandum ſecundo, ejuſdem ſpeciei eſſe tam peccatum commiſſum cum ignorantia culpabili legis, quam ſcienter commiſſum; nec eſſe explicandum in confeſſione, quod quis, verbi gratia, omiſerit jejunium præceptum ſcienter, aut quod omiſerit ex ignorantia legis graviter culpabili. Ratio eſt, quia, ut probabilius docet Sanch. loc. cit. eadem virtus, quæ obligat, verbi gratia, ad jejunium, obligat etiam ad non culpabiliter omittendam notitiam talis legis; ergo ejuſdem ſpeciei, & malitiæ eſt utrumque illud peccatum: Sicut ejuſdem malitiæ eſt omiſſio jejunii præcepti facta ab ebrio voluntarie exponente ſe tali periculo, & a non ebrio voluntarie illud omittente.

V. Notandum tertio ex eodem Sanch. Ignorantiam, quæ eſſet vincibilis, & mortaliter culpabilis reſpectu juris Divini, & naturalis, non eſſe aliquando talem reſpectu juris humani, quod non obligat adeo ſtricte ad ignorantiam tollendam. Quare in præceptis humanis quoties diligentia in inquirenda veritate non eſt adeo modica, ut fere nulla reputetur, tunc ignorantia excuſat a mortali, etiamſi reſpectu præceptorum naturalium, & Divinorum non excuſaret.

VI. Ex dictis ſequitur primo, ignorantem pœnam non petendi debitum impoſitam tam conjugibus cognoſcentibus conſanguineam ſui conjugis in primo, & ſecundo gradu, quam iis, qui ſine neceſſita-

te baptizant, vel levant filium ſui conjugis, non incurrere talem pœnam, etiamſi ignorantia fuerit craſsa; quia in Sacris Canonibus talis pœna impoſita eſt contra ſcienter operantes, ut notat Tambur. lib. 1. cap. 2. §. 10.

Sequitur ſecundo ex Sanch. lib. 4. cap. 22., quod ſi quis, verbi gratia, voveat non ludere ſub pœna ſolvendi centum, & deinde memor voti, ſed immemor pœnæ ludat, peccat quidem contra votum, ſed non tenetur pœnam hanc ſubire.

VII. Circa metum aliquando excuſantem, certum eſt, præcepta prohibentia rem intrinſece malam, verbi gratia, adorationem Idoli, mendacium, &c., ob nullum mortis metum poſse violari; Sicuti nec præceptum, quod ex ſe conjungitur cum vitæ periculo; ut ſi Epiſcopus tempore peſtis præcipiat Parochis, ne oves deſerant, vel ſi Dux militibus præcipiat, ut hoſtes invadant: Etenim cum prævaleat bonum publicum privato, poteſt præceptum humanum in his caſibus cum tanta ſeveritate imponi, ut omnes docent cum Sanch. lib. 1. cap. 18.

Quæritur itaque tertio; An quando lex non prohibet aliquid intrinſece malum, & legis obſervantia conjungitur ſolum per accidens cum periculo vitæ, vel alterius gravis mali, tunc excuſemur ab ejus tranſgreſſione?

Reſpondeo cum communi affirmative, ſive præceptum ſit humanum, ut jejunandi; ſive ſit Divinum poſitivum, ut eſt integritas materialis confeſſionis, & præmiſſio confeſſionis ante Euchariſtiam; ſive ſit Divinum naturale, ut eſt reſtitutio, adimpletio voti, eleemoſyna danda extreme indigenti, &c., quæ ſane cum periculo vitæ non obligant. Et ratio eſt, quia non expedit ad commune bonum, quod ea præcepta cum tanto rigore obligent, neque hoc patitur ſuavis, ac prudens providentia in gubernando.

Hinc ſequitur primo, quod ſi quis minetur mortem Titio, niſi præceptum abſtinendi a carnibus violet in religionis Chriſtianæ odium, aut in comtemptum præcepti, teneatur hic potius ſubire mortem, non quidem vi præcepti humani de abſtinendo a carnibus, ſed vi præcepti naturalis tunc concurrentis, & obligantis cum vitæ diſcrimine ad tuendam exiſtimationem religionis, & reprimendum contemptum præceptorum in adverſariis; Et contrarium eſſet exterius negare fidem, & contemptori præceptorum cooperari, quod eſt intrinſece malum.

VIII. Secundo ſequitur, excommunicatum vitandum poſſe quidem metu mortis audire Sacrum, immo & celebrare præmiſſa contritione, non tamen confeſſiones audire, & abſolvere; etenim cum tunc careat juriſdictione, redderet irritum Sacramentum, quod eſt intrinſece malum. Nec poteſt adminiſtrationem Sacramenti Pœnitentiæ ſimulare; ut conſtat ex theſi vigeſima nona ab Innoc. XI. confixa, quæ habet: *Urgens metus gravis eſt cauſa juſta Sacramentorum adminiſtrationem ſimulandi.*

Tertio excuſatur, qui per metum gravem cogitur miſſam celebrare ſine veſtibus ſacris, & aliis jure Canonico requiſitis, ut docet Vaſq., Valent., Bonac. diſp. 2. quæſt. 8. art. 3.

Quarto ſequitur cum Sanch., Sot. contra Azor., non teneri quempiam cum vitæ diſcrimine ſuſcipere Sacramentum baptiſmi, aut pœnitentię, cum poſſit ſaluti ſuæ conſulere cum contritione; nec tenetur media tutiora cum tanto periculo quærere.

IX. Quinto juxta opinionem nonnullorum cum Petro Ledeſma apud Sanch. lib. 4. diſp. 16. peccat mortaliter, qui per metum gravem celebrat Matrimonium, quatenus ex parte ſua reddit irritum Sacramentum quod miniſtrat, & ſuſcipit. Quod tamen Sanchez negat, eo quod verba quæ profert non ſunt materia & forma Sacramenti, cum Matrimonium iſtud ſit irritum. Peccat certe graviter, ſi illud conſummet; Ratio eſt, quia matrimonium metu contractum eſt irritum, unde conſummare eſſet fornicari; Immo ſi interveniat inter contrahentes impedimentum aliquod jure naturæ dirimens, peccat etiam ſimulando contractum; ſecus vero ſi interveniat impedimentum dirimens jure Eccleſiaſtico, ut dicemus in de Matrimonio, & expendimus in Trutina theſium damnatarum exponendo dictam theſim vigeſimam nonam.

Sexto, probabile eſt cum Sanch. Navar., Tolet., Sà, contra Azor., Victor., Valent. in extrema neceſſitate, & quando alius minatur cæteroqui mortem, licitum eſſe veſci carnibus humanis; cum hoc non videatur intrinſece malum. Neque dicas D. Th. 2. 2. quæſt. 142. art. 4. comparare talem culpam fornicationi, quæ in nullo caſu licet; Nam D. Th., ut notat Sanch., comparat illam fornicationi in hoc tantum, quod utrumque ſit contra naturam, ſeu a quo communiter natura abhorret.

Ac

At non omne, quod ſic eſt contra naturam, eſt intrinſece malum, itaut in nullo caſu liceat; nam non reſtituere, & non implere votum ſunt etiam contra naturam, & tamen ea permittuntur in vitæ diſcrimine. Fornicatio autem in nullo caſu licet, ſicut nec mollities, ut conſtat ex propoſitionibus 48., & 49. damnatis ab Innoc. XI. Adde, quod ſicut Mumia (in qua admiſcentur carnes humanæ) licite uti poſſumus in medicamentum, ita in extrema neceſſitate licite veſcimur carnibus humanis, ſaltem per modum medicamenti, ſi minus per modum cibi: Quamvis ad id non teneamur; tum quia probabilis etiam eſt oppoſita ſententia docens eſſe intrinſece malum veſci carnibus humanis; tum etiam quia non tenemur tueri vitam omnibus mediis licitis, verbi gratia abſciſſione cruris, vel brachii; ergo nec eſu carnium humanarum, quo ſolum barbari brutis feriores utuntur.

X. Demum quamvis probabile ſit ex Ledeſm., & aliis apud Sal. de Legibus diſp. 2. ſect. 2., Carthuſianos obligari ex proprio ſtatuto, & conſuetudine ad abſtinendum a carnibus in extrema neceſſitate; quia ad magnum, & publicum illius Religionis bonum ſpirituale ſpectat, ut cum tanto rigore talis obſervantia vigeat, probabile etiam eſt ex Sanch., Lorca, Dian. part. 5. tract. 4. rèſol. 32. poſſe eos ſecluſo ſcandalo, & contemptu in articulo mortis veſci carnibus, etiamſi alios cibos habeant; non tamen ad id teneri, niſi aliis cibis careant.

XI. Quod attinet ad impotentiam excuſantem, certum eſt, excuſare a præcepti humani obſervantia Impotentiam non ſolum phyſicam, ſed etiam moralem, ut quando non poteſt illud obſervari ſine periculo gravis damni ſive proprii, ſive alieni.

Quæritur tamen quarto; Quandonam impotens implere totum præceptum teneatur ad partem, quam poteſt?

Reſpondeo, multiplicem eſſe ſententiam, dum quæritur, an impotens recitare totum officium teneatur ad partem, quam commode poteſt. Prima ſententia Ledeſm. abſolute affirmat teneri ad illam partem, quam poteſt, etiamſi ſit minor. Secunda Manuel. tom. 1. ſect. 42. abſolute negat teneri ad partem, quam commode poteſt, etiamſi ſit major. Tertia Navar., quæ docet potentem recitare majorem partem officii ad illam teneri; potentem vero minorem ad illam non teneri; qu
libet innumeris perplexitatibu
lis angeretur, cum vix ſit va
qui aliquam brevem officii par
recitare: In jure autem reg
major pars ad ſe minorem
1. *de iis, quæ fiunt a majori*
detur aſſignari regula, quod
jorem partem officii, aut ſe
citare, ad illam teneatur, qui vero
non poteſt, ad nihil teneatur.

Sanch. lib. 1. cap. 19. huic ſententiæ ſubſcribit. Addit tamen, quod ea vera ſit, quando quis, verbi gratia, dubitat, an ex valetudine poſſit recitare totum officium, vel totam Quadrageſimam jejunare; ad vitandam enim perplexitatem prædicta regula obſervari poteſt; Contra vero, ſi quis, verbi gratia, careat breviario, & ſolum poſſit unam horam recitare, vel ſi ſolum primo die Quadrageſimæ jejunare poſſit, & deinde ex defectu cibi non poſſit jejunare, tenetur ad parvam illam partem, quam poteſt; quia obligatio eſt in re dividua, & in parva illa parte conſiſtere poteſt præceptum, & in tali caſu ceſſat omnis perplexitas. Quod ſi obligatio ſit de re individua, ut eſt peregrinatio Romana, verbi gratia, qui poteſt majorem partem itineris conficere, non tamen Romam pervenire, non tenetur ad partem, quam poteſt, quia in ea præceptum, vel obligatio voti non conſiſtit.

Notandum tamen, damnatam eſſe ab Innoc. XI. propoſ. 54. dicentem: *Qui non poteſt recitare matutinum, & laudes, poteſt autem reliquas horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad ſe minorem.* Et quidem merito prohibetur, ut in ejus expoſitione oſtendimus in Trutina; tum quia reliquæ horæ ſunt pars fere æqualis; tum etiam quia probabilius cenſent Doctores, quod ſingulæ horæ per ſe præcipiantur: Ex quo docent, quod qui ſuſcipit Subdiaconatum hora nona, verbi gratia, non teneatur recitare eo die officium, niſi ab hora nona; Unde cum in ſingulis horis conſiſtat obligatio præcepti, non debet deobligari a recitandis reliquis horis, qui non poteſt matutinum, & laudes.

Quare univerſim placet ſententia Bonac. diſp. 2. quæſt. 8. dicentis cum Ledeſm., quod qui commode non poteſt totum præceptum implere, teneatur implere partem, quam commode poteſt, dummodo ſit pars notabilis, & dividua, & cenſeatur intenta a Legislatore. Ratio eſt, quia non datur

teſufficiens cauſa excuſans a tali parte notabili; Nam *Utile per inutile non vitiatur*, *ex reg. juris in 6.*: Diximus tamen, modo res ſit notabilis, & dividua, quia aliter non cenſetur a Legislatore intenta, & ſubditus non obligatur ultra voluntatem, & intentionem Legislatoris.

Hinc ſequitur primo, quod qui vovit peregrinationem Lauretanam, ſi poſſit ponere partem notabilem itineris, & non poſſit Lauretum pervenire, non teneatur ad illam; quia res hæc non eſt dividua, nec pars illa cenſetur intenta a vovente: etenim vovens videtur voluiſſe ſe obligare ad iter ſolum ratione termini, ut docent Suar., & Azor.

Secundo, qui ſolum uſque ad veſperas poteſt jejunare, non tenetur ad jejunium, nec peccat, ſi ſumat mane jentaculum; quia talis pars non cenſetur a Superiore intenta, quando præcipitur unica comeſtio; tenetur tamen abſtinere a carnibus, quia præceptum hoc negativum obligat ſemper, & ad ſemper.

Tertio, qui propter infirmitatem, vel aliam cauſam non poteſt totum officium recitare, tenetur ad partem notabilem, quam poteſt; cum ſit res dividua, & videatur a Legislatore intenta. Monet tamen Suar. tom. 2. de Religion. lib. 4. cap. 28., non in quacumque infirmitate ſcrupuloſe agendum, ut qui poteſt aliquam horam recitare, ad illam teneatur: Et idem dicas de eo, qui poteſt aliquo die in Quadrageſima jejunare; nam hoc eſſet nimis oneroſum, & præter ſuavitatem legis Eccleſiaſticæ, ob perplexitatem, quam induceret. Sed de hoc cum de horis Canonicis redibit ſermo.

Quarto, qui poteſt partem notabilem miſſæ audire, tenetur ad illam: Nec placet opinio Suar., & Sanch. dicentium quod qui poteſt ſolum a principio miſſæ uſque ad conſecrationem audire, non teneatur; cum enim miſſa, quæ præcipitur, principaliter conſiſtat in conſecratione, conſequenter talis pars videtur notabilis, & a Legislatore intenta.

Quinto, qui non poteſt recitare totum roſarium, quod vovit, tenetur recitare partem notabilem, quam poteſt; & qui non poteſt integram Quadrageſimam jejunare, tenetur iis diebus, in quibus bona valetudine utitur; & qui die feſto mane ex neceſſitate laboravit, tenetur reliqua diei parte non laborare.

XII. Quæritur demum, Quandonam diſpenſatio obtenta excuſet a præcepti tranſgreſſione?

Reſpondeo, quod ſi diſpenſatio ſit valida, & ex rationabili cauſa concedatur, excuſat omnino; Si vero ſit valida, & ſine juſta cauſa detur, qui ea utitur, excuſatur a mortali, non tamen a veniali: Si demum ſit invalida, a mortali non excuſatur in re gravi. Recolenda tamen hic, quæ diximus, cum de diſpenſationibus in tractatu de Legibus, videlicet diſpenſationem ſine legitima cauſa factam ab inferiori in lege Superioris eſſe invalidam; puta ſi Pontifex ſine cauſa diſpenſet in jure Divino, ut in voto; aut ſi Epiſcopus diſpenſet abſque juſta cauſa in jejunio Quadrageſimali: Quare peccat graviter, qui conſcius defectus cauſæ talem diſpenſationem petit; ſicut etiam qui illam concedit, & qui ea utitur. Quod ſi Superior in lege propria diſpenſet ſine legitima cauſa, diſpenſatio eſt valida, ſed qui eam petit, & qui illam concedit, & qui ea utitur, peccat ſolum venialiter, niſi ſcandalum grave, aut notabile aliorum damnum ſequatur, ut notat Sanch. lib. 1. cap. 20., & Bonac. de Legibus qu. 1. Quamvis ex eodem Sanch. lib. 8. diſp. 18. n. 10. probabile etiam ſit, quod ne venialiter quidem peccet qui ea utitur.

XIII. Demum urgente neceſſitate in caſu occurrente poteſt Epiſcopus valide, & licite diſpenſare in lege Pontificis, ut dicemus cum de Diſpenſationibus in impedimentis matrimonii. Et ratio eſt, tum quia ſicut in præceptis, quæ frequenter indigent diſpenſatione, ut in jejuniis, in feſtis, &c., præſumitur data Epiſcopis facultas diſpenſandi, quia hoc expedit bono animarum; Ita etiam quando gravis aliqua neceſſitas, vel utilitas ſubito advenit, nec eſt facilis recurſus ad Papam; Tum etiam quia in cap. *Nuper*, *de Sententia Excommunicationis in 6.* habetur, facultatem abſolvendi concedi inferiori eo ipſo, quod Superior illam ſibi non reſervat; ergo a pari probabiliter cenſetur inferiori conceſſa facultas diſpenſandi eo ipſo, quod non reſervatur: Et ita tenent Sot., Victor. Covar., Sal. apud Bonac. contra Suar., Sylveſt., & alios, quorum ſententia eſt probabilior, ut alibi expendimus.

Dubium eſt, an poſſit Epiſcopus diſpenſare in lege Pontificis, quando dubitatur, an ſubditus egeat diſpenſatione?

Docet Sà apud Bonac. loc. cit. poſſe Epiſcopum declarare, quod non egeat diſpenſatione, & ad cautelam diſpenſare; quod

Sa-

Salas putat non eſſe improbabile; quia Epiſcopus diſpenſare poteſt in caſibus, qui frequenter accidunt; & ſæpe accidit dubitari de neceſſitate diſpenſationis. Bonac. tamen cenſet, quod quando probabiliter opinamur rem non egere diſpenſatione, neque a Papa, neque ab Epiſcopo neceſſario petenda ſit diſpenſatio, cum poſſimus depoſito practice dubio ſequi opinionem probabilem; ſi vero ſolum dubitemus an res egeat diſpenſatione, hæc petenda ſit a Papa, ut conſtat tum ex praxi, tum quia non debemus nos exponere periculo delinquendi contra legem Superioris, in qua Epiſcopus, exceptis quibuſdam caſibus, diſpenſare non poteſt.

Q U Æ S T I O II.

De Primo Decalogi Præcepto.

Unum cole Deum.

IN primo Decalogi præcepto verus Dei cultus præcipitur, falſorumque Deorum cultus prohibetur: Idcirco agendum hic primo de Virtute Religionis, quæ Dei cultum immediate præcipit; deinde de tribus Virtutibus theologalibus Fide, Spe, & Charitate, quibus Deus ſpecialiter colitur. Tum de Oratione, (ubi fuſe de Horis Canonicis) nec non de Adoratione, tanquam de præcipuis actibus Religionis. Adoratio enim eſt præcipuus ex actibus externis Religionis, ſicut Oratio eſt præcipuus ex internis; Et ad hanc reducitur Devotio, quamvis iſta magis effectum cultus, quam ipſum cultum ſignificet. De Juramento tamen, & Voto, quibus noſmet Deo devovemus, commodius in ſecundo Decalogi præcepto agi ſolet. Præterea agendum de Vitiis, quæ per exceſſum virtuti religionis adverſantur, videlicet de Superſtitione, Divinatione, Vana obſervantia, Maleficio, Magia; Sicut etiam de Vitiis, quæ eidem virtuti adverſantur per defectum, videlicet de Irreligioſitate, Tentatione Dei, Blaſphemia, Sacrilegio. De Simonia tamen nonnulla dicemus in ſequenti tractatu de Reſtitutione, ubi de Reſtitutione in particulari; fuſe enim de ea diximus in tertio ex Opuſculis Theologico-moralibus, ubi de Beneficiis Eccleſiaſticis.

ARTICULUS PRIMUS.

De Virtute Religionis.

I. Religio eſt virtus inter Morales præſtantiſſima, quæ habet pro formali objecto cultum Divinæ excellentiæ præſtandum.

II. In quo differant virtutes Theologales a Moralibus?

III. Quinam ſint actus a virtute Religionis eliciti, & quinam imperati?

IV. Primum Decalogi præceptum obligat ad actus Religionis externos inquantum conjunctos cum internis.

V. Ad quos actus externos Religionis obligat lex poſitiva, & lex naturalis?

VI. Quandonam exercendi ſunt actus Religionis?

I. VIrtus Religionis eſt Theologalibus inferior; ſed præſtantior Moralibus: Ejus munus eſt præſcribere qualis cultus Deo præſtandus ſit, propter ejus excellentiam ſupra omne, quod non eſt Deus; ſicut etiam ubi, quomodo, & quando præſtandus ſit. Quare quia Religio reſpicit Deum ſuper omnia, participat de virtutibus theologalibus, quia vero reſpicit tanquam ſuum objectum formale ipſum cultum Dei, qui eſt aliquid creatum, propter honeſtatem, quam habet in ſe talis cultus, ideo non dicitur virtus theologalis; Sicut non eſt virtus theologalis Obdientia, quæ habet pro objecto formali ipſam obedientiam præſtandam Deo Superiori ſupremo.

Anxie diſputatur apud Theologos, in quo differat Religio, & aliæ virtutes morales a Theologalibus;

II. Ad quod dicendum, in hoc potiſſimum

mum differre, quod ſolum de ratione virtutis theologalis ſit habere pro objecto formali, ſeu motivo intrinſeco ipſum Deum, vel aliquam ejus perfectionem, quæ ſuper omnia attingatur: Contra vero virtutes morales habent pro objecto formali aliquid creatum, quamvis aliquando habeant etiam pro objecto terminativo extrinſeco ipſum Deum: Exempli gratia, Fides credit Deo, habetque pro objecto formali non ipſam honeſtatem fidei, ſed auctoritatem Dei, quam præfert cuilibet auctoritati creatæ. Spes tendit ad beatitudinem non propter honeſtatem ſpei, aut propter excellentiam beatitudinis, ſed habet pro objecto formali Deum auxiliatorem, in quo ſuper omnia confidit; Charitas autem habet pro objecto formali non ipſam honeſtatem amoris, ſed ipſum Deum propter ſummam ejus bonitatem, propter quam ſuper omnia diligendus eſt: Contra tamen Religio, Obedientia, & aliæ virtutes morales habent pro objecto formali ipſam honeſtatem actus religionis, obedientiæ, &c., Dum enim Religio veneratur Deum ſuper omnia propter ejus excellentiam, habet ſolum pro objecto terminativo extrinſeco excellentiam Dei, quia non movetur ab illa ad cultum Dei, ſed ab honeſtate talis cultus, ut Theologi communius docent; Si enim ab excellentia Dei moveretur ad illum colendum ſuper omnia, tunc Religio haberet rationem virtutis theologalis; ſicuti e converſo Fides, verbi gratia, ſi non moveretur ad credendum ab auctoritate Dei loquentis, ſed ſolum ab honeſtate ipſius actus fidei, haberet rationem virtutis moralis. His explicatis, quærenda nonnulla ſunt de virtute Religionis, ac de tribus theologalibus, quibus ſpecialiter Deus colendus eſt, ut primo Decalogi præcepto obediamus.

III. Quæritur primo; Quinam ſint actus Religionis?

Reſpondeo cum D. Th. 2. 2. quæſt. 81., alios actus eſſe proprios Religionis, & a tali virtute elicitos, alios vero eſſe ſolum imperatos a Religione. Dicuntur actus imperati a virtute Religionis omnes actus cujuſcumque virtutis, qui ad colendam ſummam Dei excellentiam ponuntur, ut ſunt, verbi gratia, actus Temperantiæ, Obedientiæ, &c. qui elicitive ſunt a propriis virtutibus, ſed imperative ſunt a virtute Religionis: Et in hoc ſenſu Jacob. 1. dicitur: *Religio munda, & immaculata apud Deum, & Patrem hæc eſt, viſitare pupillos,* &c. Actus vero proprii Religionis ſunt, qui a tali virtute eliciuntur; Et iſti juxta doctrinam Angelici dividuntur in interiores, & exteriores, ſeu corporeos; Ex interioribus præcipui ſunt Oratio, quæ eſt actus, quo aliquid a Deo ſuppliciter rogamus; & Devotio, quæ eſt actus, quo noſmetipſos offerimus ad Divinum cultum; Devovere enim idem eſt, ac conſecrare, ſeu offerre, & mancipare ſe alteri; quod ſi talis oblatio fiat cum juramento, vel voto, gravem obligationem inducit. Inter exteriores vero actus Religionis numerantur Adoratio Dei, ac ejuſdem Invocatio, Templorum erectio, Oblationes, Decimæ, Primitiæ, &c.

IV. Quæritur ſecundo; Ad internoſne, an ad externos Religionis actus obliget primum Decalogi præceptum?

Reſpondeo cum Suar., Fagund., & aliis, obligare univerſim ad actus externos prout conjunctos cum internis; non vero ad ſolos actus internos. Ratio eſt, quia nullum aſſignari poteſt præceptum Divinum, quod per ſe & directe obliget ad meros actus internos Religionis: Nec videtur dari de tali actu præceptum naturale; nam cum præceptum de colendo Deo, quod ratio naturalis præſcribit, impleri ſufficienter poſſit per actus externos conjunctos cum internis, & a Religione imperatos, non debemus aſſerere, quod detur præceptum naturale de mero actu interno Religionis. Adde, quod cum nos corpore ſimul, & anima conſtemus, externis ſimul, & internis actibus colere Deum debemus; atque adeo ad utroſque obligamur.

V. Rogabis; Quinam ſint actus externi, ad quos ex virtute Religionis obligamur?

Reſpondeo, ex lege poſitiva tam Dei in veteri teſtamento, quam Chriſti Domini in novo, præcipi Sacrificia, & uſum Sacramentorum; In lege vero naturæ, ut notat Suar. lib. 1. de Relig. cap. 3., hic ſpecialis cultus Dei per ſacrificia fuit adeo uſitatus, ut dici potuerit fuiſſe de jure Gentium, & naturæ hominis conſentaneus; Verum neque a Deo, neque a natura fuit præceptus, quia poteſt Deus ſufficienter aliter coli, verbi gratia, vel in faciem procidendo, vel per capitis inclinationem, per genuflexionem, per extenſionem brachiorum, aut manuum elevationem, per tunſionem pectoris, per laudationem vocalem, &c.

VI. Quæritur demum; Quandonam obliget virtus Religionis ad Deum colendum per hujuſmodi actus externos?

Re-

Reſpondeo, nullum aſſignari in decurſu vitæ certum tempus; idemque communiter docent de actibus Fidei, Spei, & Charitatis, ut fuſe diximus in Trutina exponendo primam theſim ab Alexand. VII. confixam, quæ habet: *Homo nullo unquam vitæ tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei, & Charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium*. Quare præter ea, quæ jure poſitivo injunguntur, videlicet ſanctificando diem feſtum, &c. identidem hujuſmodi actus exercendi ſunt arbitrio prudentis, & ſpectatis circumſtantiis perſonæ, ut notat Pal. tract. 6. diſp. 1. punct. 4.; Sunt enim in vita, & in morte maxime neceſſarii, & ſumme meritorii. Sicut autem non ſufficit actum fidei ſemel in vita elicere; ut liquet ex decima ſeptima theſi ab Innoc. XI. proſcripta; nec eſt probabile, præceptum Charitatis erga Deum ne ſingulis quidem rigoroſe quinquenniis per ſe obligare; ut conſtat ex ſexta theſi ab eodem Pontifice profligata; ſed hujuſmodi actus non raro exercendi ſunt, ſpectatis circumſtantiis perſonæ; ita pariformiter ratiocinandum de actibus Religionis ſpectantis Dei cultum; Sicut etiam de actibus Pœnitentiæ exercendis a peccatore juxta uniuſcujuſque opportunitates, ut diximus loco laudato.

ARTICULUS II.

De Virtute Theologica Fidei.

I. Per fidem, quæ virtus Theologalis eſt, quid præcipiatur?

II. Tria ſunt præcepta fidei affirmativa, & duo negativa.

III. Ad fidei confeſſionem quandonam teneamur?

IV. Ad quid obliget præceptum negativum non negandi fidem exterius?

V. Quando dubius in fide eſt infidelis?

VI. Quinam dicantur Pagani? Quinam Judæi? Quinam Hæretici, Schiſmatici, & Apoſtatæ?

VII. Quænam ſit pertinacia ad hæreſim requiſita?

VIII. Ad hæreſim externam requiritur, ut ſignum externum de ſe ſit ſignificativum hæreſis internæ, & ad incurrendas cenſuras debet eſſe actus exterior de ſe gravis.

IX. Quænam communicatio cum Judæis, & Saracenis prohibeatur?

X. Quid teneamur præſtare erga Paganos?

XI. Num liceat Catholicis de rebus fidei diſputare?

I. QUæritur primo; Quid ſit Fides, & quid per illam principaliter præcipiatur?

Reſpondeo, Fidem eſſe virtutem theologicam, per quam firmiter credimus propter ſummam Dei auctoritatem, qui nec fallere, nec falli poteſt, quæcumque a Deo revelata ſunt, & ab Eccleſia nobis proponuntur.

II. Quinque continet præcepta Virtus Fidei, quorum tria ſunt affirmativa, duo negativa. Primum ex tribus præceptis fidei affirmativis eſt, explicite credere Deum eſſe, & Remuneratorem eſſe; Credere etiam duo myſteria Trinitatis, & Incarnationis, & quoad ſubſtantiam ſcire, & credere articulos Symboli Apoſtolici, Sacramenta Baptiſmi, Pœnitentiæ, & Euchariſtiæ, ac præcepta Decalogi.

Secundum eſt, non ſemel ea credere; nam damnata eſt ab Innoc. XI. propoſ. 17. dicens: *Satis eſt actum fidei ſemel in vita elicere*; nec non 65. *Sufficit myſteria Trinitatis, & Incarnationis ſemel credidiſſe*; ſicuti etiam 16. dicens: *Fides non cenſetur cadere ſub præceptum ſpeciale, & ſecundum ſe*.

III. Tertium eſt, exterius fidem fateri, quando talis confeſſio neceſſaria eſt ad Dei magnum honorem, vel ad proximi, aut ad tuam ſalutem; ſeu quando honor Dei periclitatur circa fidei veritatem, vel quando aliter ſcandalum præberetur proximo circa fidem; ut notat Valent. apud Bonac. Ex quo colligit D. Th., quod non ſolum coram Tyranno interrogante de fide unuſquiſque fateri debeat ſe eſſe Chriſtianum, ſed etiam ſi vir admodum gravis interrogetur a privatis, puta ab hæreticis, an ſit Chriſtianus Romanus, non poſſit tacere, ſi grave ſcandalum populi timeatur; nec poſſit fugere perſecutionem, qui ejus conditionis eſt, ut ipſo fugiente periclitetur honor Dei, vel ſalus animarum: Contra vero ad confeſſionem fidei non tenetur, qui interrogatur, an ſit Chriſtianus, ut ſciatur tantum cujus Nationis, non cujus Religionis eſt; aut ſi interrogetur auctoritate privata, & ex reticentia non impediatur magnus honor Dei; quæ omnia fuſe proſecuti ſumus in Trutina exponendo theſim decimam octavam ab Innoc. XI. confixam, *Fidem confiteri, ut Deo, & Fidei glorioſum conſulo; tacere ut peccaminoſum per ſe non damno*. Quando autem Tyrannus jubet, ut Chriſtiani geſtent ſignum, quo ab aliis diſtinguantur, non tenentur tali præcepto, utpote iniquo, & injuſto obedire

ut docent Sanch., Bonac., & alii contra Navar., & Cajet. Falſum enim eſt, quod in tali eventu lex habeat vim interrogantis de fide uniuſcujuſque, ſed ſolum præſcribit modum profitendi fidem deferendo tale ſignum; & ideo qui inter hæreticos interrogatur, an audierit Sacrum, an recitarit officium, ut ſic deprehendatur, an ſit Chriſtianus Romanus, non tenetur reſpondere, ut docent Doctores citati. Econtra ſi quis videret Turcam profanare templa, vel virgines Sacras, aut conculcare Sacras imagines, tenetur etiam cum vitæ periculo illum cohibere, ſi ſperet profectum; Sicut Paſtor tempore perſecutionis non poteſt fugere, ſi timeat exiſtimationem fidei minuendam, aut a ſubditis deferendam.

IV. Primum vero ex duobus fidei præceptis negativis eſt illam exterius non negandi, ſeu non ponendi ea ſigna, quæ indicarent internam fidei denegationem. Unde peccat contra Fidem, qui dicit ſe non eſſe Chriſtianum, dum nomen Chriſtiani accipitur non ad ſignificandam nationem, ſed religionem; Sicut etiam qui utitur ſignis proteſtativis falſæ ſectæ: Quod ſi quis habitum Turcarum, vel Judæorum induat, quando fidem ſuam non tenetur propalare, ſed ſic incedat, vel ut incolumis tranſeat per medios hoſtes, vel alia de cauſa, non peccaret; quia hoc non eſſet profiteri falſam religionem, ſed ſolum politica ſymbola exhibere; Secus vero ſi ante Idolum ſerio genufleceret: Immo Laym. contra Sanch., & Azor. apud Tambur. non audet damnare eos, qui exiſtente gravi cauſa, puta ad reportandam victoriam infidelium, induerent veſtes, ubi ſit depictum falſum Idolum, puta Veneris, Jovis, &c.; quia ea ſigna ſæpe ornatus cauſa deferuntur, nec ſunt deſtinata ad exhibendum cultum tali Idolo: Contra vero, ſi in eis eſſet, verbi gratia, depictus Mahometes; quia tale ſignum deſtinatum eſt ad proteſtandam fidem Mahometi: Demum nunquam licet thus adolere, aut genuflectere Idolo, quia hoc eſt apertum ſignum cultus interni; Poſſumus tamen ob fines indifferentes ingredi Moſchæas falſæ religionis, vel Synagogas Judæorum, verbi gratia, ad inſerviendum domino, ut conceſſit Nahamano Eliſæus 4. Regum 5., Si quis tamen ingrederetur ea templa, quando infideles confluunt ad orandum, aut aliter appareret, ingreſſum illius templi ſignificare proteſtationem illius ſectæ, certe peccaret contra hoc fidei præceptum; Unde Paulus V. apud Tambur. rogatus, an in Anglia liceret Catholicis ingredi templa hæreticorum cum proteſtatione, quod id facerent ad obediendum civiliter Regi in hac re indifferenti? Reſpondit, non licere; quia in iis circumſtantiis non poterat præſumi, quod præciperetur ingreſſus templi materialis, ſed ut ſignum profitentium ſectam illam.

V. Secundum ex præceptis fidei negativis eſt fidem ne interius quidem negare, videlicet aut dubitando per deliberatam voluntatem de articulis fidei, (nam ſic dubius in fide eſt infidelis) aut aliam ſectam amplectendo, videlicet aut Paganiſmum, aut Judaiſmum, aut Hæreſim.

VI. Quæritur ſecundo; Quinam dicantur Pagani, ſeu Gentiles, aut Ethnici? Quinam Judæi, vel Hebræi? Quinam Hæretici, Schiſmatici, & Apoſtatæ?

Reſpondeo, dici Paganos, ſeu Gentiles, qui nullatenus Chriſtianam fidem in Baptiſmo promiſerunt, nec amplexi ſunt, ſed Idola colunt, & idcirco etiam dicuntur Idololatræ; Quamvis ſi Deum nullatenus colant, dicantur Athei, ſi vero Mahometi ſectam ſequantur, ut Turcæ, Mauri, Arabes, &c. dicantur Saraceni, ſeu Mahometani. Dicuntur vero Judæi, ſeu Hebræi, qui veteri ſolum teſtamento credunt, & Chriſtianam fidem in adventu Meſſiæ promittunt ſe ſervaturos; nondum enim credunt advenisse Meſſiam; Hæretici autem dicuntur, qui Chriſtianam fidem ſolemni profeſſione promiſerunt in Baptiſmo, vel in Catechiſmo, & deinde aliquem fidei articulum cum pertinacia negant, vel ſaltem deliberate putant eſſe rem dubiam, ſeu opinabilem: Quod ſi articulos omnes fidei negarent, dicerentur Apoſtatæ a fide: Si demum credant fidei articulos, & ſolum ſe ſubtrahant ab obedientia Summi Pontificis, dicuntur Schiſmatici, ſeu diviſi a Capite; ita tamen, ut ſi ideo ſe ſubtrahant ab obedientia ſummi Pontificis, quia non credunt illum eſſe caput Eccleſiæ, ſint Schiſmatici ſimul, & Hæretici.

VII. Dubium eſt primo; In quo conſiſtat pertinacia requiſita ad hæreſim?

Reſpondeo cum Sylveſt., & Tambur. conſiſtere in electione deliberata voluntatis alicujus opinionis cum certa cognitione, quod talis opinio ſit contra id, quod docet Eccleſia. Hinc Suar., & alii communius contra Sot., & Lorcam volunt, non eſſe hæreticum, qui errat contra fidem cum ignorantia, etiamſi affectata, & culpabili,

quia

quia pertinacia ſtare non poteſt cum tali ignorantia: Unde non eſt idem ſpecie peccatum negare fidem ſcienter, & illam negare cum ignorantia affectata; quamvis econtra in aliis materiis idem ſpecie peccatum ſit tranſgredi aliquam legem ſcienter, & tranſgredi cum ignorantia culpabili; verbi gratia, non audire miſſam die feſto ſic cognito, & non audire miſſam ex ignorantia culpabili, quod hodie ſit dies feſtus.

VIII. Dubium eſt ſecundo; In quo conſiſtat hæreſis externa?

Reſpondeo, quod ſicut hæreſis interna eſt error intellectus voluntarius contra fidem, & cum pertinacia, qui nullo ſigno externo prodatur; ita hæreſis externa eſt, quæ exterius proditur per vocem, nutum, aut aliud ſignum; itaut ſi tale ſignum coram multis prodeat, dicatur hæreſis externa publica; ſi coram paucis, puta coram duobus, vel tribus, aut coram nullo, dicatur hæreſis externa occulta. Quod ſi quis ſolum exterius proferat hæreſim ſine ullo errore intellectus, aut ſine pertinacia voluntatis, hic vere non erit hæreticus, niſi dumtaxat ſecundum forum externum.

Notandum tamen hic ex Sanch. lib. 2. cap. 8., & Tambur. lib. 2. cap. 1. §. 4., ad rationem hæreſis externæ duo requiri; primum, ut vox, ſeu ſignum exterius procedat ex affectu hæreſis, & non aliter; unde qui hæreſim aliorum refert, etiamſi interius illam ipſe habeat, non eſt hæreticus exterior.

Secundum, ut tale ſignum, ſeu vox ex ſe, vel ex circumſtantiis determinate hæreſim exprimat; & talia ſunt verba abſoluta, & non ſub dubio hæreſim ſignificantia; Item facta proprie hæreticorum; verbi gratia eorum cœna, & aliæ cæremoniæ, necnon ipſa bona opera hæreticorum, videlicet viſitare infirmos, Eccleſiam adire, &c., quando ex circumſtantiis colligitur ea fieri ab aliquo, ut ſe conformet ſectæ hæreticorum.

Ex quo fit, ut nec ſit hæreticus exterior, qui diſputandi gratia hæreſim proferat, aut ex hæretico affectu moveat caput, aut dicat, non eſt ita; dummodo non appareat velle hæreſim confirmare; Nam in tali caſu hæc ſigna non exprimunt hæreſim determinate. Eadem ratione non eſt hæreticus exterior, qui comedit carnes die vetito, qui ducit duas uxores, qui Euchariſtiæ non aperit caput, &c., quando ea fiunt in iis circumſtantiis, in quibus non apprehenduntur fieri ob errorem contra fidem, ſed ob inordinatum affectum erga gulam, & luxuriam, & ob irreverentiam erga Euchariſtiam. Adde ex eodem Sanch., quod ſi actus exterior de ſe ſit levis, ſeu veniale peccatum, etiamſi procedat ex affectu interno ad hæreſim, non ſufficit ad incurrendas pœnas hæreſis externæ; Verbi gratia ſi quis comedat parum carnis die vetito animo ſequendi ſectam hæreticorum: Etenim, ut dicemus de Cenſuris, & de caſuum reſervatione, actus exterior de ſe debet eſſe gravis, ut ſit obnoxius gravibus pœnis, quas Eccleſia nunquam propter merum actum internum infligit.

IX. Dubium eſt tertio; Qualis communicatio cum Hebræis, ſeu Judæis prohibeatur Chriſtianis?

Reſpondeo, prohiberi habitare cum illis, eorum azymis veſci, Judæis medicis uti, aut ab iiſdem pharmaca accipere, ſecluſa neceſſitate, cum iis ſimul in balneo ſe lavare, eos invitare, ad eorum convivia accedere, aut legata iiſdem in teſtamento relinquere; prohibitum etiam eſt tam Judæis, quam Saracenis famulari, & illis officia publica committere, cum iiſdem matrimonia inire, aut portare iis ligna-mina, arma, & ſimilia in Catholicorum perniciem. Non ſemper tamen eſt mortale aliquem ex actibus hujuſmodi prohibitis exercere, præſertim ſi longe abſit periculum ſubverſionis.

X. Quæritur tertio; Quid teneamur præſtare erga Paganos?

Reſpondeo, & dico primo, non licere nobis baptizare ante rationis uſum infantes Gentilium ſine conſenſu unius ſaltem ex parentibus, ſi ſint ſub eorum poteſtate, non urgente periculo mortis; Et ratio eſt, ne decurſu temporis exponatur Sacramentum Baptiſmi ſacrilegiis ejuſdem baptizati. Secundo, nec poſſumus Paganos ad fidem cogere, quia Chriſti fides ſponte ſuſcipienda eſt; aliter magnum periculum eſſet fictionis, & ſacrilegii. Unde fit, quod non poſſit ſuſcipi bellum contra Infideles ex eo ſolum capite, quod fidem reſpuant. Tertio, poſſunt quidem cogi Gentiles, qui ſunt ſubjecti Principi Chriſtiano, ad audiendum Euangelium, (ut etiam Hebræi coguntur Romæ,) & ad abſtinendum a peccatis contra jus naturæ; Non poſſunt tamen ad hæc cogi Gentiles, qui non ſunt ſubjecti; niſi præcludant aditum Prædicatoribus, aut Euangelium, & Chriſtianos perſequantur; aut niſi Diis immolent, vel comedant homines; quia hoc non eſſet jus

di-

dicere erga non ſubjectos, ſed eſſet innocentes defendere, & punire eos, qui injuriam Chriſto, ejuſque religioni inferunt. Quarto, poſſunt Principes Chriſtiani tolerare in ſuis Regnis ritus Paganorum, ne diſſidia, & rixæ oriantur, & ut facilius convertantur: Quia tamen converſatio Chriſtianorum cum Infidelibus multa mala ſolet gignere, idcirco poſſunt expelli, ſi ad fidem converti nolunt; ita tamen ut vendant omnia ſua bona, & cum eorum pretio tranſmigrent alio, ut fecit Philippus III. anno 1609. expellendo Mauros ex Hiſpania.

XI. Quæritur quarto; An liceat de rebus fidei diſputare?

Reſpondeo, non licere indocto eas diſputationes aggredi, ſi periculum ſubeat deceptionis; idque ex præcepto naturali: Ex præcepto tamen Eccleſiaſtico ſolum laicæ perſonæ prohibetur publice, vel privatim de fide Catholica diſputare, ex cap. *Quicumque, de Hæret. in 6.*

ARTICULUS III.

De Spe, & Charitate.

I. Contra ſpem Theologalem peccat tam qui præſumit propriis viribus beatitudinem ſupernaturalem obtinere, quam qui ex ſola Dei miſericordia ſine propriis operationibus illam expectat.

II. Duplex datur præceptum Spei, alterum Negativum non deſperandi, nec præſumendi; alterum poſitivum identidem ſperandi.

III. Qui poſt peccatum omittit actus fidei, ac ſpei debitos, directe peccat contra virtutem Pœnitentiæ, quæ prævios illos actus requirit.

IV. Charitas debet ſuper omnia Deum amare appretiative, non intenſive.

V. Duplex pariter eſt præceptum Charitatis; videlicet negativum non odio habendi, aut contemnendi Deum, & Affirmativum amandi illum identidem; Sed quanam frequentia?

VI. Non datur materiæ parvitas in odio Dei; ſicut nec in Infidelitate.

I. SPes eſt altera virtus theologalis, qua ſperamus a Deo beatitudinem, & quæ ad illam pertinent, divino auxilio obtinendam; cum enim viribus naturæ illam aſſequi non poſſimus, committeremus peccatum præſumptionis, ſi abſque Divina miſericordia illam vellemus obtinere ex ſolis noſtris meritis naturalibus, juxta errorem Pelagianorum; Sicuti etiam contra ſpem peccaremus, ſi vellemus ex ſola Dei miſericordia abſque noſtris bonis operibus beatitudinem obtinere, juxta errorem Lutheri.

II. Quæritur primo; Quotuplex detur præceptum Spei?

Reſpondeo cum communi, duplex dari præceptum Spei, alterum negativum non deſperandi, nec præſumendi; alterum affirmativum, ſcilicet poſitive ſperandi; ipſa enim ratio naturalis dictat, habitum ſupernaturalem ſpei in Baptiſmo nobis infuſum non debere eſſe otioſum; & ideo Pſalm. 4. dicitur: *Sperate in Domino*; ſicut etiam paſſim in aliis Scripturæ locis: Quare contra hoc præceptum peccari poteſt omittendo actum ſpei longo tempore, ut dicitur de actibus fidei, & Charitatis; Præſertim quando quis graviter urgetur tentationibus contra ſpem, & eſt in periculo deſperationis, niſi ſe muniat actibus ſpei. Peccatur etiam contra præceptum ſpei negativum, tum præſumendo conſecutionem beatitudinis ſine Dei miſericordia, aut ſine propria cooperatione, ut diximus; tum deſperando, quando ſcilicet quis deſperans gratiam, vel gloriam non curat adhibere ſuam cooperationem. Putant etiam nonnulli, peccari contra ſpem tentando Deum, quia tentans Deum non ſperat, ſicut oportet; Sed nos infra dicemus cum communiori, tentationem Dei eſſe peccatum potius contra virtutem Religionis, quam contra ſpem.

III. Notandum hic cum Bonac., quod omittens ſe convertere ad Deum poſt peccatum, quamvis omittat actus fidei, & ſpei debitos, tamen proprie, & directe peccat contra præceptum pœnitentiæ, non contra præceptum fidei, & ſpei. Et ratio eſt, quia in tali caſu ſolum per accidens tenetur ad actus fidei, & ſpei, quatenus ſcilicet pœnitentiam agere non poteſt, niſi eliciendo actus fidei prævios, & ſperando veniam peccatorum.

IV. Denique Charitas eſt ex Apoſtolo excellentiſſima inter virtutes theologales; quia per illam Deum ſuper omnia diligimus, & ſic illi perfecte conjungimur.

Quæritur nunc ſecundo; Utrum teneamur amare Deum ſuper omnia appretiative tantum, hoc eſt appretiando illum tanquam ſummum bonum ſuper omnia, an etiam intenſive, ita ſcilicet ut amor Dei de-

debeat eſſe intenſior, quam quilibet amor erga objectum creatum?

Reſpondeo, teneri ad amandum Deum ſuper omnia ſolum appretiative; nam qui patrem, aut matrem, aut quodcumque aliud ſupra Deum diligit, non eſt Deo dignus; Non tenemur tamen Deum ſuper omnia diligere etiam intenſive, quia ſi ad id teneremur, angeremur ſcrupulis dubitando, an actus amoris a nobis elicitus ſit intenſiſſimus, qui a nobis elici poſſit hic, & nunc; & ſic jugum Divinæ legis non eſſet ſuave, nec onus leve: Quare diligimus Deum ex toto corde, & ex tota mente, ſi ſuper omnia appretiative illum diligamus.

V. Quæritur tertio; Quotuplex ſit, & quando obliget præceptum Charitatis?

Reſpondeo, duplex dari præceptum Charitatis erga Deum, alterum negativum, videlicet non odio habendi Deum, nec illum poſtponendi creaturis; & hoc obligat ſemper, & ad ſemper: Alterum affirmativum, videlicet eliciendi ſæpius actus amoris; & circa hoc damnata eſt ab Innoc. XI. propoſ. 6., qua dicitur, Ne ſingulis quidem quinquenniis ad hos actus nos obligari. Communiter tamen docent, ad eoſdem nos obligari, primo dum inſurgunt tentationes, & periculum eſt, ne iis aſſentiamur; deinde quando tenemur elicere actus contritionis; cum contritio ſit ſaltem virtualis dilectio Dei: Præterea alii putant, quod ſingulis diebus feſtis; alii quod ſemel, aut bis in anno, ut dicemus in de Pœnitentia. Equidem vero cenſeo, non eſſe eandem unicuique talem obligationem; Sæpius enim ad actus amoris tenentur docti, quam rudes, ſæpius qui majorem habent opportunitatem, & qui in majoribus periculis peccandi verſantur, quam alii: Quod fuſius in expoſitione dictæ proſcriptæ theſis expendimus in Trutina Theſium damnatarum.

VI. Quæritur quarto; An in odio Dei detur parvitas materiæ, ſicuti datur in odio proximi?

Reſpondeo cum communi negative. Ratio eſt, quia quodlibet odium Dei maxime repugnat ſummæ Divinæ bonitati: Sicut enim in Infidelitate erga Deum non datur parvitas materiæ, ſed peccat mortaliter quicumque diſcredit cuilibet minimo articulo fidei; contra vero qui fidem viro probo in minimis non præſtat, non peccat mortaliter; Ita pariter qui vult Deo quodvis minimum malum, peccat mortaliter, ſecus vero qui vult illud homini.

ARTICULUS IV.

De Oratione, qua Deum colimus.

I. Quænam a Deo in oratione petenda, in Oratione dominica diſertiſſime recenſentur.

II. Oratio definitur, Petitio decentium a Deo. Ea nobis præcipitur tum præcepto naturali, tum etiam poſitivo Divino, & Eccleſiaſtico.

III. Triplex eſt Orationis effectus, mereri, ſatisfacere, & impetrare.

IV. Etiam peccatoris oratio eſt impetratoria ex divina promiſſione, dummodo ille non petat, inquantum peccator eſt, videlicet aut mala, aut ad malum finem.

V. Quid requiritur, ut Oratio impetret infallibiliter?

VI. Oratio vocalis naturæ humanæ conformior eſt, quam mentalis, multis de cauſis.

I. Potiſſimus Religionis actus eſt Oratio, qua petimus a Deo bona nobis decentia, ex D. Th. 2. 2. quæſt. 83. Quæ autem bona dicantur decentia, & quo ordine petenda ſint, oſtendit nobis Chriſtus Dominus docens orandi formam Matth. 6. ubi dixit: *Cum oratis, dicite, Pater noſter, &c.* Quod obſervat D. Th. loc. cit. ex Auguſt. Primo enim petenda eſt Divini nominis ſanctificatio, amando illum amore amicitiæ. Secundo, noſtrum bonum, petendo adventum regni Dei, ſeu viſionem beatam in Patria, ubi Deus ſuum habet pacatiſſimum regnum. Tertio media, quibus utrumque aſſequamur; Ea vero ſunt tum conformatio cum divina voluntate, tum etiam bona ſpiritualia, & temporalia, quibus juvamur ad Dei voluntatem exequendam: Quia vero ab iiſdem arcemur per peccatum, ideo deinde peccatorum remiſſionem petimus, & tentationum victoriam; ac demum ut ab omni nos malo temporali, & ſpirituali liberet, quod ad tranſgreſſionem divinorum præceptorum inducit. Explicatis itaque actibus virtutum Theologalium, progredimur ad explicandos actus virtutis Religionis, quæ directe reſpicit Dei cultum.

II. Oratio itaque ſtricte ſumpta definitur, quod ſit *Petitio decentium a Deo*; large vero ſumpta ſignificat quamcumque mentis elevationem ad Deum per laudem, benedictionem, adorationem, gratiarum actionem, invocationem, confeſſionem peccatorum, &c. Præcipitur tamen oratio ſtricte ſum-

ſumpta non ſolum præcepto naturali, quo tenemur procurare bona nobis convenientia, præſertim ſupernaturalia, & perſeverantiam in bono, ac removere mala, & tentationes; quæ omnia nonniſi per orationem a Deo conceduntur; ſed etiam præcepto poſitivo, tum divino, ubi dixit, *Oportet ſemper orare: Vigilate, & orate, ut non intretis in tentationem*; tum etiam Eccleſiaſtico, quo obligamur diebus feſtis aſſiſtere ſacro, & cum Sacerdote orationes, & adorationes Deo exhibere, & ſacrificium offerre.

Propterea agemus hic de oratione in genere: Deinde quia præcipua oratio vocalis in Eccleſia Dei ſunt Horæ Canonicæ, ideo de illis quæſtione ſequenti ſeorſim agendum.

III. Quæritur nunc primo; An quælibet Oratio ſit meritoria, ſatisfactoria, & impetratoria?

Reſpondeo, Orationem hominis juſti valere ad merendam gratiam, & gloriam, necnon ad ſatisfaciendum pro pœna temporali peccatis debita, & demum ad impetrandum a Deo id, quod petitur. Primus, & ſecundus effectus fundatur in gratia ſanctificante, ſeu in amicitia cum Deo, & uterque effectus communis eſt omnibus operibus bonis factis ab homine juſto; unde peccatores orando, aut exercendo quodcumque aliud bonum opus nec merentur, nec ſatisfaciunt.

Tertius effectus impetrationis non fundatur in gratia ſanctificante, ſed in divina promiſſione; Matth. enim 7. dicitur: *Omnis, qui petit, accipit*; Et ideo etiam oratio peccatoris impetratoria eſt.

IV. Neque dicas: Joan. 9. habetur: *Scimus, quia peccatores Deus non exaudit*; & Pſalm. 69. *Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo, non exaudiet Dominus*; & Proverb. 28. *Oratio peccatoris erit execrabilis*. Nam, ut notat D. Th. loc. cit. ex Auguſt., & Chryſoſtomo, ſi peccatores non exaudiret Deus, fruſtra Publicanus dixiſſet: *Domine propitius eſto mihi peccatori*: Quare peccatores Deus non exaudit ſolum, inquantum peccatores ſunt, ſeu quando aut petunt mala, aut in malum finem.

V. Quæritur ſecundo; Utrum Oratio impetret infallibiliter?

Reſpondeo affirmative cum D. Th. loc. cit. art. 15., dummodo tamen debitæ circumſtantiæ concurrant, ſub quibus Deus promiſit concedere, quæ petuntur. Prima circumſtantia eſt, ut petantur bona, ſeu utilia ad ſalutem animæ. Secunda, ut petantur a bonis, ſeu a juſtis, aut ſi petantur a peccatoribus, non male petantur, ſeu ad malum finem, quia, ut diximus, peccatores inquantum tales Deus non exaudit. Tertia, ut petantur bene, hoc eſt pie, cum reverentia, humilitate, & fiducia; Jacobi enim 1. dicitur: *Poſtulet autem in fide, nihil hæſitans*; & cap. 4. *Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis*. Quarta, ut petantur cum perſeverantia, quæ ſæpiſſime commendatur in Scriptura; Deus enim non ſemper ſtatim exaudit, ut magis excitet orantium preces.

VI. Notandum tamen demum, Orationem aliam eſſe mentalem, quæ ſcilicet actibus intellectus, & voluntatis perficitur; aliam vero vocalem, quæ ſcilicet verbis exprimitur: Hæc magis conformis eſt naturæ humanæ, non ſolum quia corpore ſimul, & mente laudare debemus Dominum, ſed etiam quia mentis evagationes facile per vocalem orationem cohibentur; Firmatur enim facilius voce animus ad ea, quæ ore profert. Quoniam vero inter orationes vocales celeberrima eſt recitatio Horarum Canonicarum, ideo de hac ſpeciatim agendum.

QUÆSTIO III.

De Horis Canonicis.

DIcuntur Horæ Canonicæ, quia ſtatis horis diſtributæ ſunt per Sacros Canones; vocanturque etiam Officium divinum ad ſignificandum, quod officium, & actus proprius Eccleſiaſticorum ſit Deum laudare; quare examinabimus primo, Quinam ad horas obligentur? Secundo, Qua forma, ſeu quodnam officium recitandum ſit? Tertio, Sub qua culpa, & pœna? Quarto, Quo modo, & ordine? Quinto, Quo tempore, loco, & qua corporis habitudine? Demum, Quæ cauſæ ab iis excuſent?

AR-

...bus qui ad conterendos uel...
...tice hostes et ad divinum cultum
...reparandum plurimumque ipsum
maximum eligere dignatus est ipsa
...cti pluries defendi praedictis et ita hos
...inherere obsequiis ut omnium hostium
superatis insidiis perpetua pace
laetemur in solemni evang. hoc peregre

Deus qui ad conterendos ecclesie
tuæ hostes et ad divinum cultum
reparandum Pium Quintum Ponti
maximum eligere dignatus es ip
nos ipsius defendi præsidiis et ita tu
inhærere obsequiis; ut omnium hostium
superatis insidiis perpetua pace
lætemur   in Adventu
                 evang. hoc peregre

ARTICULUS I.

Quinam ad horas Canonicas obligentur?

I. Ad horas tenentur Clerici in Sacris conſtituti, Beneficiarii, & Regulares Profeſſi ad Chorum deputati.

II. Plura requiruntur, ut Beneficiarius ad horas teneatur.

III. Non tenetur ad horas Beneficiarius iis annis, quibus ob ſterilitatem non recipit fructus a Beneficio.

IV. Quid ſi Beneficium ſit tenue? Et quodnam dicatur tenue?

V. In dubio de tenuitate Beneficii, num deobligetur Beneficiarius totaliter, an partialiter? An vero abſolute obligetur?

VI. Prælatus regularis ſub mortali tenetur efficere, ne Chorus deſit. Quid tamen ſi nonniſi quatuor, aut quinque Monachi ſint in Monaſterio?

VII. Profeſſi, & Moniales tenentur privatim officium recitare, ſi abſint a Choro. Num ſit probabilis ſententia oppoſita?

VIII. Probabiliter ſatisfacit obligationi horarum, qui illas recitavit mane, antequam ordinaretur in Sacris.

IX. Excommunicatus quamvis fructus Beneficii non percipiat, adhuc ad horas obligatur. Quid de Degradato?

X. Probabiliter excuſantur ab horarum recitatione damnati ad triremes. Quid de incluſis in carcere tetro? Quid de Uxoratis ex diſpenſatione Pontificis? Quid de maximo mærore affectis?

I. Certum eſt, ad horas teneri Primo omnes Clericos conſtitutos in Sacris; quamvis enim id non conſtet ex ullo jure ſcripto, conſtat tamen ex conſuetudine, ut notat Suar., Pal., Azor., & alii; eamque obligationem ſupponit Concil. Baſileenſe ſeſſ. 21. Secundo, tenentur Beneficiarii. Tertio, Regulares profeſſi utriuſque ſexus deputati ad Chorum. Dixi, Profeſſi, quia Novitii in odioſis habentur pro ſæcularibus. Dixi etiam, Deputati ad Chorum, quia profeſſi religionum militarium, & Societatis Jeſu, qui ad Chorum non obligantur, non tenentur ex vi ſtatus religioſi officium recitare.

II. Quæritur nunc primo; Quid requiratur in Beneficiariis, ut ad horas teneantur?

Reſpondeo cum Tambur. ex Pal., & aliis, requiri, Primo, quod beneficium aliquod ſive ſimplex, ſive curatum valide, & juſte ſit illis collatum; Unde fit non teneri ad officium, qui habet Cappellaniam, quæ a laicis conferri ſolet; quia Beneficium dicitur, quod a Prælato confertur perſonæ Eccleſiaſticæ ad officium Eccleſiaſticum exercendum: Nec tenetur ad officium, qui eſt Vicarius Beneficiarii, aut qui eſt Coadjutor cum futura ſucceſſione; quamvis enim iſti gaudeant portione beneficii, non dicuntur tamen Beneficiarii. Eodem modo non tenentur, qui habent Penſionem, quæ ex aliquo beneficio extrahitur. Hic tamen notandum, quod quamvis ex Bulla Pii V. habens Penſionem Clericalem, quæ ſcilicet requirit primam tonſuram in Penſionario, ut explicabimus cum de Cenſuris) debeat officium Beatiſſimæ Virginis recitare, tamen huic obligationi ſatisfacit, ſi recitet officium divinum: Quare ſi ratione Ordinis Sacri, verbi gratia, teneatur Penſionarius ad officium divinum, non tenetur etiam recitare officium B. Virginis, ex Suar., & aliis apud Tambur. Demum non tenetur officium recitare, qui injuſte, vel invalide beneficium recepit, puta per violentiam, vel per ſimoniam, aut dum erat excommunicatus, vel irregularis. Ratio eſt, quia hic intruſus nec habet titulum beneficii, nec fructus facit ſuos, ſed obligatur relinquere beneficium, & fructus reſtituere.

III. Secundo requiritur, quod fructus ſufficientes ad ſuſtentationem recipiat ex beneficio, ut ad officium teneatur: Non eſt enim æquum, ut qui de altari non vivit, altari ſerviat, & tanto onere gravetur. Hinc ſequitur, non teneri ad officium, qui licet habeat titulum beneficii, caret tamen ſine ſua culpa ejus poſſeſſione: Secus vero ſi ſua culpa careat, quia non eſt æquum, Eccleſiam privari ſervitio debito ob culpam tuam: Si tamen habeat poſſeſſionem litigioſam, ſed fructus recipiat, tenetur ad officium, etiamſi fructus reſpondentes huic tempori non recipiat de præſenti propter litem, ſed ſperet certo illos percepturum; Satis enim eſt certa ſpes ad inducendam obligationem. Eodem modo non tenetur ad officium, ut probabiliter putant Sanch., & Trull., qui non reſidet ex legitima licentia, & ſic fructus non recipit; cum talis obligatio conſurgat ex ſuſtentatione accepta. Idem docent Leſſ., & Laym. de filio coacto a patre ad ſtatum Eccleſiaſticum, ſi non ipſe, ſed pater percipiat fructus beneficii; unde pater tenetur ad reſtitutionem.

nem. Demum Pal. punct. 1. §. 2. contra Suar. docet, quod ſi beneficium ob ſterilitatem annorum nullos fructus redderet, Beneficiarius iis annis non teneatur ad horas, quia pro tali tempore non habet niſi titulum beneficii, qui non eſt ſatis ad hanc obligationem inducendam.

Neque obſtat primo, quod annis præteritis collecti ſint fructus abundantes, aut colligendi ſint annis ſequentibus. Nam illi fructus licet abundantes reſpondent ſuo tempori, & dantur pro officio illo tempore exercendo, & non alio.

Neque obſtat ſecundo, ſatis eſſe ſpem certam percipiendi fructus ſufficientes ad ſuſtentationem, ut quis teneatur ad horas. Nam requiritur ſpes certa percipiendi fructus reſpondentes huic tempori, puta huic anno, ut tenear hoc anno ad horas; In caſu autem noſtro hoc non habetur.

IV. Tertio, requiritur probabiliter ex Sanch., Pal., Leſſ. apud Dian. part. 2. tract. 12. reſol. 9., ut beneficium ſit pingue ad hoc, ut obliget ad horas. Ratio eſt, quia beneficium tenue reputatur pro nullo, eo quod parum pro nihilo reputetur. Communior tamen ſententia cum Suar., Reginald., & aliis apud eundem Dian. docet dari obligationem ad horas, etiamſi beneficium ſit tenue; quia beneficium tenue vere eſt beneficium, & reddit Beneficiarium eodem modo privilegiatum; unde poſſit ad Sacros Ordines promoveri ſine ſufficienti patrimonio. Sed Leſſ. lib. 2. cap. 34. dub. 31. putat cum aliis, quod habens beneficium tenue teneatur ad horas ſolum Dominicis, & aliis feſtis diebus.

Rogabis hic, quodnam beneficium dicatur tenue?

Sotus putat eſſe tenue illud, ex quo proveniunt octo aurei; Leſſ., ex quo ſexdecim: Ledeſm. ex quo viginti; Alii communius, ex quo provenit minus, quam ſit tertia pars mediocris ſuſtentationis talis Clerici, qui utatur victu honeſto, quali ſolent uti Clerici ejuſdem conditionis.

V. Quod ſi dubitetur, an beneficium ſit tenue? Vaſq. part. 2. diſp. 69. cap. 3. putat, obligari Beneficiarium, quia ſtat in poſſeſſione certitudo beneficii: Caramuel tamen apud Tambur. lib. 1. cap. 3. §. 7. putat, illum non obligari; quia libertas præcedit obligationem, quæ ex tali beneficio oritur, & ſic ſtat in poſſeſſione libertas. Equidem exiſtimo, quod habens beneficium tenue non teneatur quotidie officium recitare, ſed ſolum aliquibus diebus pro ratione tenuitatis; itaut ſi habeat, verbi gratia, tertiam partem mediocris ſuſtentationis per totum annum, ad Horas recitandas teneatur per totum annum; ut communiter docent; Si vero habeat tertiam partem mediocris ſuſtentationis ſolum per ſex, aut quatuor menſes, teneatur ſolum per ſex, aut quatuor menſes officium recitare. Quod ſi tua culpa beneficium evaſerit tenue, non deobligaris ab officii recitatione; quia non eſt æquum, quod Eccleſia ſuo ſervitio privetur ob tuam malitiam.

VI. Quæritur ſecundo; An regulares profeſſi deputati ad Chorum teneantur ſub mortali intereſse Choro; & quando non interſunt, privatim officium recitare?

Reſpondeo, ſubditos non peccare mortaliter, ſi chorum non frequentent, ſecluſo ſcandalo, & contemptu; quia ſolum eſt obligatio Communitatis, ut canatur in choro officium; cui obligationi etiam per ſolos Novitios ſatisfieri poteſt. Quare Prælatus ſub mortali providere debet, ne Chorus deſit; Et ſi Prælatus non proſpiciat, id curare debent ſubditi: Quamvis autem videri poſſit alicui probabile, quod tali obligationi ſatisfiat, ſi duo tantum, vel tres ſaltem aliquando ſine ſcandalo canant in Choro, cum ſic ſervetur eſsentia Chori, ideſt cantus alternus; tamen probabiliter etiam Bordon. apud Pellizar. tract. 5. cap. 8. excuſat Communitatem religioſorum a Choro, ſi ea conſtet ſolum ex quatuor, vel quinque religioſis; quia non videtur tam paucis ea obligatio quotidiana imponenda: Contra vero Beneficiarii, & Collegiati, etiamſi duo tantum ſint, videntur ad Chorum obligandi, quia pactum implicite initum inter Fundatores, & Beneficiarios ex juſtitia requirit Chorum, quoties ejus eſsentia conſiſtere poteſt.

VII. Profeſſi autem, (ſicut etiam Moniales profeſsæ) ſi quando abſunt a Choro, tenentur privatim officium recitare ex vi conſuetudinis ab omnibus receptæ, ut communiter docent apud Dian. part. 6. tract. 8. reſol. 12., itaut oppoſitam ſententiam Caramuelis, & Bordoni Reginaldus temerariam vocet, & Sanch. apud Tambur. non probabilem, & Dian. loc. cit. improbandam; Cum communiter Doctores doceant, conſuetudinem iſtam, etiam Monialium, recitandi privatim officium, ſi abſint a Choro, eſse obligatoriam. Leſs. tamen apud Dian. part. 9. tract. 6. reſol. 7. conatur oſtendere, conſuetudinem iſtam

non

non eſse obligatoriam ſub gravi; Quod pariter docet Marchant. apud eundem Dian., qui jure merito iſtorum ſententiam rejicit, utpote contra communem Doctorum ſenſum.

VIII. Quæritur tertio; Quando incipiat obligatio recitandi officium in Subdiacono, Beneficiario, & Profeſso?

Reſpondeo, incipere a puncto, quo ordinatur, vel ad Beneficium promovetur, aut profitetur; itaut ſolum ad horas conſequentes illius diei teneatur; Probabile autem eſt, talem obligationem impleviſſe eum, qui officium mane recitaſſet ante promotionem per ſolutionem anticipatam.

IX. Quæritur quarto; An excommunicatus teneatur officium recitare? Et idem quæritur de Suſpenſo, Interdicto, Irregulari, Degradato.

Reſpondeo, excommunicatum teneri recitare privatim ſine ſocio, & ſine *Dominus vobiſcum*; quamvis enim excommunicatus per cenſuram privetur fructibus beneficii; at non privatur titulo, poſſeſſione, & jure percipiendi fructus; cum per ipſum ſtet, ne percipiat: Ex reg. enim *86. juris in 6. Damnum, quod quis ſua culpa ſentit, ſibi debet, non aliis imputare*: Et propterea qui culpabiliter non reſidet, adhuc recitare tenetur officium, quamvis non percipiat fructus beneficii. Dixi tamen, quod teneatur recitare privatim, eo quod excommunicatio non prohibeat orationem privatam, ſed ſolum publicam; Immo ſi habens Ordines Sacros tanquam hebdomadarius ſolemniter recitaret officium cum, *Dominus vobiſcum*, fieret irregularis, quia per exercitium Ordinis Sacri violaret cenſuram. Verum Suar., & Ugolin. notant, quod non peccaret, qui habens Cappellanum, vel famulum cum eo officium recitaret, ex Cap. *Inter alia, de Sententia Excommunicat.*: Nec peccaret graviter, ut docet Suar. contra Navar. ſi ſine contemptu privatim diceret, *Dominus vobiſcum*; quamvis talis ſalutatio ne Subdiaconis quidem non excommunicatis permittatur; Immo Avil., & Hurt. putant, quod ne venialiter quidem peccaret, ſi tanquam privata perſona diceret, *Dominus vobiſcum*, eo modo, quo poteſt dicere, *Venite Adoremus*, &c.

A fortiori tenentur officium recitare Interdictus, Suſpenſus, & Irregularis. Dubitant ſolum aliqui de Degradato. Communiter illum obligant cum Pal. punct. *6.*; quia non debet ex ſua culpa commodum reportare: Aliqui tamen apud Sà, & Tambur. §. 2. illum excuſant; quia ab Eccleſia ſpoliatus eſt omni Clericali privilegio, & in ſtatum ſæcularem ejectus.

X. Quæritur ultimo; An teneantur ad Horas, Primo damnati ad triremes. Secundo incluſi in carcere. Tertio capti ab infidelibus. Quarto Latini, qui vel ex conceſſione Pontificis, vel alia de cauſa poſt Sacros Ordines duxerunt uxorem?

Reſpondeo, probabile eſſe ex Sanch., & Leſſ. apud Dian. part. 2. tract. 12. reſol. 4., damnatos ad triremes excuſari; Sicut etiam qui ſunt in captivitate, capti ab infidelibus. Ratio eſt, quia alienum videtur ab Eccleſiæ benignitate illos in tanta afflictione poſitos ad officii onus aſtringere. Idem dici forte poſſet de incluſis in carcere publico, ſi quando eſſent in ſtatu miſerrimo valde triremibus affini; ſecus vero non excuſantur, cum ſint in perpetuo otio. Uxorati etiam a Sanch. lib. 8. de Matrim. diſp. 8. probabiliter excuſantur, ſi ex diſpenſatione Pontificis ad nuptias tranſierunt, quia ſunt in ſtatu a tali obligatione alieno. Præterea Tancredi apud Tambur. excuſat Sacerdotem damnatum ad mortem pro tribus illis diebus, dum eſt in ſacello; ſicut etiam captum ob enorme delictum, puta ob rebellionem; necnon afflictum aliquo repentino, & maximo mœrore, puta ob mortem filii, ob jacturam patrimonii, &c., quando ſcilicet perturbatio animi magnam difficultatem recitandi pareret; ſecus vero non excuſantur, ut inferius dicemus.

ARTICULUS II.

Quodnam officium recitandum ſit?

I. Quinam poſſint Horas recitare, & non ex Romano Breviario?
II. Num recitandum ſit privatim officium B. Virginis, & defunctorum, quando in Rubrica præſcribitur; præſertim die Commemorationis defunctorum?
III. Num liceat Horas recitare idiomate Græco, aut Hebræo, vel vulgari?
IV. Peccat graviter, qui ſemel unum officium pro alio notabiliter diverſo; necnon qui ſæpius unum officium pro alio recitat.
V. Rubricæ ſervandæ aliæ ſunt Præceptivæ, quæ obligant ſub mortali; aliæ Directivæ, quæ non obligant ſub mortali.
VI. Si per errorem officium pro officio recitatum ſit, corrigatur error, ubi deprehenditur.

VII.

VII. Qui miſſam celebrat de Sancto, cujus feſtum in aliqua Eccleſia celebratur, poteſt aliquando probabiliter officium de eodem Sancto recitare.

VIII. Quilibet poteſt ſequi ritum ſocii, cum quo Horas recitat.

I. PRocul dubio recitandum eſt ab omnibus officium ex Breviario Romano, exceptis iis, qui alio Breviario utuntur ex conſuetudine ante ducentos annos a conſtitutione Pii V. edita anno 1568., ut ſunt Benedictini, Dominicani, Eccleſia Mediolanenſis, &c.; qui probabiliter non poſſunt privatim uti Breviario Romano, cum debeant ſe ſuæ Eccleſiæ conformare; Quamvis poſſit conſentiente Prælato recipi ab iis Communitatibus Breviarium Romanum, quo recepto non poſſunt amplius ad ſuum redire: Bonac. tamen cum Leſſ., Suar., Sà putat probabile etiam eſſe, quod Dominicanus, vel Benedictinus poſſit privatim uti Breviario Romano; quia ſic conformaretur Eccleſiæ communi, quæ eſt Mater omnium. Notandum etiam, Breviarium Romanum editum fuiſse primum a Pio V., deinde a Clem. VIII. recognitum; demum cum novis hymnis ab Urbano VIII. reviſum; qui præcepit, ut hoc novo omnes uterentur; permiſit tamen, ut qui haberent illud Pii V., & Clem. VIII., illo uti poſsent. Ex quo fit, neminem teneri, licet poſſit, ad emendum hoc novum Breviarium, cum permiſsum ſit uti antiquo.

II. Quæritur nunc primo; An qui ad Horas tenentur, debeant etiam recitare officium Beatiſſimæ Virginis, & Defunctorum, quando in Rubrica præſcribitur?

Reſpondeo cum Tambur. ex Bulla Pii V. non teneri ad recitandum illud privatim, qui utuntur Breviario Romano: Utrum autem in die Commemorationis Defunctorum teneantur? Et utrum ad litanias teneantur in feſto Divi Marci, & tribus diebus Rogationum? Communiter Doctores affirmant; Multi tamen negant, quia Pius V. abſolute liberat Sacerdotes ab obligatione recitandi officium Defunctorum privatim. Quare ex hoc, quod Rubrica illorum dierum imponat officium defunctorum, & litanias, docent non ſequi, quod iſta ſint pars officii illius diei, ſed ſolum quod habeatur talis Rubrica directiva, non præceptiva; quam ſententiam putat probabilem Tambur.: Sed a communi non eſt recedendum.

III. Quæritur ſecundo; Utrum peccet, qui recitat officium idiomatè græco, vel italico, vel hebræo, &c.?

Reſpondeo cum Bonac., & Sà, non peccare, qui privatim ſic recitaret ad aliquem bonum finem, puta ne dediſcatur tale idioma; Ratio eſt, quia retineretur quoad ſubſtantiam formula Romana precandi; Si vero ſine ullo bono fine, græco, vel hebræo idiomate recitaretur, videtur veniale; quia fieret contra conſuetudinem Eccleſiæ Latinæ in re non admodum gravi. Verum ſi vulgari idiomate recitaretur, peccaretur graviter; quia ex Bellarm., & Suar. Eccleſia Romana ſemper abſtinendum duxit a vulgari lingua. Qui tamen ex voto, vel pœnitentia deberet recitare Pater, & Ave, non peccaret, ſi vulgari idiomate recitaret, quia hæc paſſim proponuntur ab Eccleſia in compendiis doctrinæ Chriſtianæ. Immo ſi Pſalmi ex voto, aut pœnitentia recitandi privatim recitentur idiomate vulgari ob bonum aliquem finem, videlicet ob majorem devotionem, Tambur. ex Bonac. putat, quod neque ullo pacto peccaretur.

IV. Quæritur tertio; An liceat officium pro officio recitare?

Reſpondeo, damnatam eſſe ab Alex. VII. propoſ. 34., quæ dicit: *In die Palmarum recitans officium paſchale ſatisfacit præcepto*. Ex qua damnatione inſinuatur peccari graviter, quoties mutatio unius officii in aliud eſt notabilis mutatio ritus Eccleſiæ. In hac re Suar. tom. 2. de Relig. lib. 4. cap. 2., & 23., Bellarm., Reginald., Navar., Filliuc., Bonac., & alii putarunt peccari graviter, etiamſi ſemel officium pro quolibet alio officio recitetur. Ratio eſt, quia Pius V. in Bulla, quæ in fronte Breviarii apponitur, vult, & declarat non aliter ſatisfieri præcepto recitandi officium, quam recitando illud juxta Rubricas præſcriptas, quæ non ſolum præſcribunt officium in genere, ſed etiam quod tale officium tali die recitetur; Quare qui illud omittit, ſubſtantiam illam præcepti non adimplet; Sicut ſubſtantiam præcepti non adimpleret, qui loco officii recitaret mille orationes dominicas, quamvis longius oraret: Unde docent, quod qui propter inadvertentiam unum officium pro alio recitavit, teneatur iterum ſub mortali recitare officium illius diei, niſi parvitas materiæ diverſæ excuſaret.

Communior tamen ſententia apud Pelliz., Tambur., & Dian. part. 2. tract. 12. reſol. 3. docet peccare graviter, qui aut ſe-

ſemel mutat officium in notabiliter brevius (puta officium Palmarum, vel Paſſionis, aut conſimilis dominicæ in Paſchale) aut ſæpius mutat unum in aliud officium pene æquale; Contra vero peccare venialiter, qui raro ſine cauſa ob ſolam commoditatem mutat unum officium in aliud non notabiliter diverſum; Et ne venialiter quidem peccare, qui rariſſime ratione itineris, ſtudii, infirmæ valetudinis, magnæ defatigationis, vel etiam non mediocris devotionis erga aliquem Sanctum mutat unum officium in aliud, licet brevius; dummodo non ſit notabilis variatio ritus Eccleſiaſtici; qualis eſſet, ſi die lugubri palmarum, vel hebdomadæ Sanctæ recitaret officium Paſchæ. Ratio horum omnium eſt eadem, quia ſcilicet Pius V. præcipit, ut officium recitetur juxta rubricas Breviarii Romani: Quare quando Rubricæ violantur in materia gravi, peccatum eſt mortale, quando in materia levi, peccatum eſt veniale; Si vero ſufficiens ratio detur, ne in materia levi Rubricæ obſerventur, peccatum eſt nullum. Quæ omnia fuſe perpendimus in Trutina Theſium damnatarum exponendo prædictam theſim ab Alex. VII. confixam.

V. Notandum hic ex Lug. de Euch., Gavant., Tambur. de Sacrif. Miſſæ lib. 2. cap. 5. Rubricas miſſalis, & breviarii alias eſſe Directivas, alias Præceptivas: Iſtæ obligant ſub mortali, niſi excuſet parvitas materiæ; Illæ vero cum ſint de conſilio, non obligant ſub mortali; & ſi ex aliqua cauſa negligantur, ne ſub veniali quidem obligant. Sunt autem Præceptivæ ex Lug., quæ ex jure, vel ex legitima conſuetudine aliquid graviter præcipiunt; ut eſt Sacrificii integritas, ac locus, jeiunium naturale ante Sacrificium, veſtes, & inſtrumenta debita Sacrificio adhibere, præmittere confeſſionem mortalium, &c. Aliæ vero Rubricæ, verbi gratia, de ſervando ritu duplici, de multiplicitate orationum, &c., dicuntur directivæ, quæ ad mortale non obligant, ſi ſine ſcandalo, aut contemptu negligantur: Quia tamen qui ut plurimum eas non ſervat, videtur implicite contemnere, ut ait Gavant. part. 3. tract. 2., ideo qui continuo eas negligit, peccat mortaliter. Si vero negligentia ſit modica, aut in parva materia, peccatum eſt dumtaxat veniale.

VI. Ex dictis infertur cum communiori ſententia, quod qui invincibiliter erravit, officium pro officio recitando, non teneatur officium repetere: Quod ſi quis hodie recitavit officium craſtina recitandum, aliqui putant, quod craſtina deinde debeat recitare officium hodiernum: Equidem cenſeo cum communiori, quod ubi error advertitur, ibi corrigendus ſit; unde craſtina debeat recitare officium illius diei, etiamſi illud hodie per errorem recitarit; ſic enim ſemel, non bis erraret. Eodem modo qui matutinum, & laudes dixit de Sancto A., vel de feria, & deinde errorem advertit, quamvis poſſit iterum dicere matutinum debitum, non tamen tenetur; ſatis enim eſt ſi corrigat tunc errorem proſequendo horas debitas, quamvis non conformes matutino, quod recitavit.

VII. Dubium eſt primo; An qui celebrat in aliqua Eccleſia miſſam de aliquo Sancto, quod ibi ſolemnizatur, (poteſt enim id facere quilibet Sacerdos, ut ſe conformet loco, in quo celebrat) poſſit deinde recitare officium de eodem Sancto, ut miſſa cum officio concordet juxta Rubricas?

Reſpondeo, non facile id admittendum de quolibet Sacerdote. Tambur. ex Quintanadvenas tract. 8. ſingulari 7. ſolum docet, probabile eſſe, quod Capellanus Monialium ſi in Eccleſia Monaſterii miſſam celebret de Sancto, quem Moniales forte propter ſuum ritum celebrant, ut ſe conformet cum ſolemnitate earum, quibus inſervit, poſſit deinde domi officium privatum de eodem Sancto recitare. Idemque docet Croix lib. 4. n. 1254. de Sacerdote habitante cum Religioſis, aut exercitia obeunte apud illos. Ex quo ſequitur, quod poſſit hic etiam anticipato primas veſperas recitare de eodem Sancto; quia primæ veſperæ ſunt pars officii diei ſequentis, ut notat idem Tambur. lib. 2. cap. 5.

VIII. Dubium eſt ſecundo; An liceat cuilibet ſequi ritum ſocii, cum quo recitat officium, etiamſi nulla detur cauſa recitandi officium cum illo?

Reſpondeo ex Henr., & aliis apud eundem Quintanad. probabiliter affirmative. Ratio eſt, quia, ut notat idem Tambur., id videtur conſequi ad naturam ſocietatis, in quo contractu Socii in lucro ſunt omnino pares: Præterea, quod lex, ſeu privilegium diſponit in uno ex correlativis, extendi ſolet ad aliud; ergo ſi uni detur privilegium recitandi, verbi gratia, officium de Conceptione, vel recitandi anticipato, & poſſit hic ad libitum cum ſocio officium recitare, conſequenter ſocius eodem privilegio uti poterit.

ARTICULUS III.

Sub qua Culpa, & Pœna officium ſit recitandum?

I. Etiam qui ſemel officium omittit, peccat graviter.
II. Num ſeptem peccata committat, qui ſeptem officii horas omittit, an vero unum dumtaxat?
III. Quænam dicatur pars Officii notabilis, cujus omiſſio ſit lethalis?
IV. Qui omittit Horas, ad quas obligatur ratione Ordinis Sacri, & ratione Beneficii, probabilius unum peccatum contra Religionem committit, cum onere reſtituendi fructus.
V. Si dubites an partem officii omiſeris, ad quid teneris?
VI. Surdus, qui cum ſocio recitat, tenetur recitare, quæ ipſe non audit.
VII. Poteſt alter ex ſociis omnes Lectiones, Capitula, & Orationes recitare.
VIII. Quandonam Beneficiarius omittens horas ad reſtitutionem fructuum tenetur?

I. QUæritur primo; An peccet graviter etiam qui ſemel, aut iterum officium omittit?

Reſpondeo affirmative cum communi contra Angelum, & Aragon., quorum ſententia reputatur improbabilis; Sicuti peccat graviter etiam qui ſemel in toto anno non aſſiſtit Sacro die feſto; & qui ſemel in tota Quadrageſima non jejunat. Ratio eſt, quia violatur præceptum in materia gravi pertinente ad virtutem Religionis; etiamſi talis omiſſio non ſit ex conſuetudine, aut ex contemptu, ſed ex mera negligentia.

II. Quæritur ſecundo; An peccet graviter qui quamcunque horam omittit, itaut ſepties peccet, qui eodem die integrum officium omittit?

Reſpondeo, duas eſſe in hoc ſententias. Prima Vaſq., Suar., Bonac. docet, totum officium præcipi unico præcepto, itaut unum ſit peccatum omittere integrum officium; quamvis maius peccatum ſit, quam ſi ſolum matutinum omitteretur. Secunda Cajet., Leſſ., Tolet. docet, tot eſſe præcepta, quot horæ Canonicæ, unde ſeptem peccata committat, qui totum officium omittit; Utraque ſententia eſt probabilis, prior tamen eſt communior, & ideo juxta illam diſcurrendo certum eſt apud Doctores, quod mortaliter peccet, qui partem officii notabilem omittit.

III. Dubium tamen eſt; Quænam dici debeat pars notabilis officii?

Aliqui volunt decimam partem horæ parvæ, puta Completorii, eſſe partem notabilem; Alii tertiam partem; Alii medietatem, ut tenet Filliuc., Suar., Laym. Certe integram, aut fere integram horam parvam omittere eſt mortale, ut docent Leſſ., Bonac. Pal. punct. 5., Tambur., & alii; Quare media pars circiter horæ parvæ probabiliter non eſt materia notabilis. Et ratio eſt, quia quod eſt minus tanta parte, nec ſecundum ſe, nec relate ad totum officium videtur pars magna, nec notabiliter nocet fini intento a Legislatore per recitationem officii, qui eſt cultus Dei. Solum veſperæ ſabbati Sancti, quia ſunt breviſſimæ, docent nonnulli, quod non ſint pars notabilis; quamvis contradicat Suar., quia eſſet notabilis deformitas quoad officii integritatem illas omittere.

IV. Dubium eſt etiam; Utrum qui pluribus titulis tenetur officium recitare, videlicet ratione beneficii, & ratione Ordinis Sacri, plura peccata committat, ſi illud omittat? Suar. Fagund., Azor. putant plura peccata committi; nam ratione Ordinis Sacri peccatur contra Religionem, & ratione beneficii contra juſtitiam commutativam. Sed probabilius cenſeo cum Pal., Henriq., Dian. part. 2. tract. 12. reſol. 22. unicum eſſe peccatum contra Religionem; quia tota obligatio recitandi officium etiam in habente beneficium oritur ex vi præcepti Eccleſiaſtici, quod etiam obligat ad reſtitutionem fructuum, ſi omittatur officium a beneficiario; unde hic officium omittens non peccat contra juſtitiam commutativam; quamvis contra juſtitiam peccaret, ſi fructus Beneficii retineret, utpote non ſuos.

Infertur ex dictis primo, merito damnatam eſſe ab Alex. VII. propoſitionem 35. quæ dicit: *Unico officio poteſt quis ſatisfacere duplici præcepto, pro die præſenti, & craſtino*; Nam conſuetudo Eccleſiæ, quæ eſt certiſſima legum interpres, obligat ad ſingula officia ſingulis diebus; ut oſtendimus in Trutina hanc theſim exponendo.

V. Infertur ſecundo, rejiciendam eſſe opinionem Leand. tom 2. tract. 6. diſput. 13. putantis adimpleri præceptum recitandi officium hodiernum, ſi incipiatur ante mediam noctem antecedentem, itaut in media nocte compleatur. Ratio eſt eadem, videlicet conſuetudo Eccleſiæ, ut horæ nonniſi poſt mediam noctem recitentur, dempto ma-

matutino cum laudibus, quod poteſt anticipari.

Infertur tertio, quod qui dubitat, an aliquam horam omiſerit, teneatur illam repetere, quia ſtat præceptum in poſſeſſione: Quod ſi recitato officio dubitas, an omiſeris aliquam partem notabilem, putant probabiliter Homob., Tambur., Dian. part. 4. tract. 3. reſol. 68. quod non tenearis repetere, quia poſſeſſio videtur ſtare pro te, poſito quod officium recitaveris; præſertim ſi aut recitaveris legendo, aut ſcias, regulariter te non errare, nec ſaltare, dum recitas memoriter, ut notat Sanch. Quare tunc ſolum teneris repetere, quando vel dubitas an officium omiſeris, vel eſt moraliter certum, quod omiſeris in recitando partem notabilem intermediam, non vero quando de hoc eſt ſolum dubium; præſertim ſi angaris ſcrupulis.

VI. Infertur ultimo, recitantem cum ſocio debere audire, quæ ille recitat, quia prolationi illius partis ſuccedit tuus auditus; aliter non recitares integrum officium; Si enim quod recitatur a ſocio, nec percipitur, nec auditur a te, quomodo poteſt oratio illius eſſe tibi communis? Ex quo ſequitur, ſurdum, qui cum alio officium recitat, debere privatim recitare partem, quam non audit, ut communiter docent contra Verricel.. Probabile tamen eſt quod docet Laym. contra Suar., eum, qui occupatur in pulſandis organis, in thure præbendo, &c. dum canitur officium in Choro, non teneri repetere ea, quæ tunc in Choro canuntur, quamvis ipſe non audiat; Sicuti etiam, ut notant nonnulli apud Dian. part. 2. tract. 12. reſol. 13., ſi quis ut apte pronunciet ſuam lectionem, prævidet illam, dum in Choro alia canuntur. Ratio ex Sanch. eſt, quia Chorus cenſetur eſſe unum corpus, & quod unus profert, cenſentur proferre alii, qui occupantur in iis, quæ ad Chorum ſunt neceſſaria. Et propter eandem rationem excuſatur, qui a tuſſi impeditur, ne proferat, aut audiat, quæ tunc canuntur.

VII. Ubi nota cum Suar., Pal. apud Dian. reſol. 12. contra Azor., poſſe lectiones omnes ab uno tantum recitari; ſicut etiam capitula, orationes, antiphonas, reſponſoria, &c.; & ſatis eſſe ſi Pſalmi, & verſus Pſalmorum alternatim cum ſocio recitentur: Et ratio eſt ipſa praxis Eccleſiæ.

VIII. Quæritur tertio; Cuinam pœnæ ſubjiciaur omittens officium?

Reſpondeo, ſolis Beneficiariis, & Penſionariis (qui ſcilicet gaudentes penſione Clericali tenentur recitare officium B. Virginis) impoſitam eſſe pœnam reſtitutionis fructuum, qui ex beneficio, vel penſione pro illo tempore percipiuntur. Ita poſt Concil. Lateranenſe Pius V.; qui tamen non obligat ad reſtitutionem fructuum, niſi illum, qui omittit officium poſt ſex menſes ab obtento beneficio; quamvis ſi intra hos ſex menſes officium omittat, peccet mortaliter.

Ubi notandum primo, quod ut quis teneatur ad reſtituendos fructus pro rata omiſſionis, debeat officium culpabilier omittere; ſi enim abeſt culpa, aberit & pœna reſtitutionis: Explicat tamen Pius V., quid ſit reſtituere pro rata omiſſionis? Et ſenſus eſt, quod ſi uno die omittat officium, debeat reſtituere fructus reſpondentes tali diei; Unde ſi beneficium reddat quotannis tercentum ſexaginta quinque aureos, pro omiſſione unius officii debeat reſtituere unum aureum, & pro omiſſione duorum duos, &c. Si vero omittat ſolum matutinum, & laudes, debeat reſtituere mediam partem fructuum reſpondentium uni diei; ac pro omiſſione ſingularum horarum ſextam partem fructuum illi diei reſpondentium.

Secundo, facienda eſt reſtitutio ante Judicis ſententiam; tum quia oppoſita ſententia damnata eſt ab Alex. VII. in propoſ. 20., quæ habet: *Reſtitutio a Pio V. impoſita Beneficiatis non recitantibus non debetur in conſcientia ante ſententiam declaratoriam Judicis, eo quod ſit pœna*; Qua de re plura diximus in loco; tum etiam quia in conſtitutionibus Pontificiis dicitur, quod beneficiatus omittens officium fructus non faciat ſuos, atque adeo tanquam injuſte percepti reſtituendi ſunt.

Tertio, Reſtitutio hæc facienda eſt, vel in utilitatem fabricæ domus, in qua eſt beneficium, vel in utilitatem ipſius campi, ut poſſit deinde uberiores fructus reddere, vel demum pauperibus, cujuſcumque loci ſint. Inter pauperes etiam enumerari poſſunt animæ defunctorum, & tu ipſe, ſi vere es pauper; quia ſic non tam ipſe tibi, quam Pontifex tibi applicat eas eleemoſynas.

Quarto, Reſtitutio facienda eſt probabiliter, ut graves Doctores docent, ſolum de fructibus correſpondentibus recitationi officii, non vero de fructibus correſpondentibus aliis muneribus beneficio annexis, quibus beneficiarius ſatisfacit. Ratio eſt,

 quia

quia durum videtur, eandem reſtitutionem faciendam eſſe a ſimplici beneficiario, ac a Parocho, vel Cappellano, qui aliis muneribus dant operam. Unde iſti Doctores docent, Epiſcopum, vel Parochum omittentem ſolum officium teneri reſtituere dumtaxat quintam partem fructuum; Canonicum vero quartam partem; alios demum Cappellanos, & alios beneficiarios, qui præter recitationem habent alia onera, tertiam partem.

Quinto, qui omittit officium, quamvis cum intentione reſtituendi fructus beneficii, procul dubio peccat mortaliter; quia non ſatisfacit præcepto recitandi officium, quamvis velit ſatisfacere præcepto reſtituendi fructus, ſi non recitet.

Demum, qui officium hodie prætermittit, etiamſi cras bis officium recitet, adhuc tenetur reſtituere; quia onus recitandi officium eſt affixum diei.

ARTICULUS IV.

Quo pacto recitandæ ſunt horæ Canonicæ?

I. In virtute Sanctæ Obedientiæ præcipitur, ut ſtudioſe, & devote, atque adeo cum attentione, & intentione debita Officium recitetur.

II. Pronunciatio debet eſſe de ſe audibilis, ſaltem ab ipſo loquente.

III. Debent poſſe audiri, quæ ſocius pronunciat; non ſunt tamen ſupplenda, quæ per accidens non audiuntur; Secus ſi per ſe.

IV. Quænam verborum mutilatio dicatur notabilis?

V. Interruptio horarum, aut Pſalmorum num pertingere poſſit ad culpam gravem?

VI. Quænam attentio, & quænam intentio requiratur in officii recitatione? Num ſatisfaciat, qui ſolam habet attentionem externam?

VII. Qui voluntarie diſtractus caret attentione debita, ſi ſit Beneficiarius, licet graviter peccet, probabiliter tamen non tenetur fructus reſtituere.

VIII. Num ſimilis attentio, & intentio requiratur in auditione Miſſæ præceptæ?

IX. Probabiliter in virtute Obedientiæ præcipitur ſolum actus ſtudioſus externus.

I. CErtum eſt, horas ſtudioſe, & devote recitandas eſſe; tum quia hoc ſpectat ad orationem vocalem quamcumque, cum ſit locutio facta Deo; tum etiam quia id præcipitur in cap. *Dolentes*, *de Celebratione miſſarum*, ubi dicitur: *Hæc igitur, & ſimilia ſub pœna ſuſpenſionis penitus inhibemus, diſtricte præcipientes in virtute obedientiæ, ut divinum officium nocturnum pariter, & diurnum, quantum eis Deus dederit, ſtudioſe celebrent pariter, & devote.* Ut autem ſtudioſe recitetur, requiritur primo, ut nihil omittatur; Secundo, ut ſine interruptione recitetur: Ut autem recitetur devote, requiritur attentio ſimul, & intentio.

II. Quæritur nunc primo; Qualis pronunciatio requiritur, ut ſtudioſe officium recitetur?

Reſpondeo, primo requiri pronunciationem vocalem exteriorem, per quam verba proferantur. Utrum autem pronuncians debeat poſſe ſeipſum audire, ſi abſit ſtrepitus exterior? Negat probabiliter Azor. cum Bonac. punct. 2., quorum doctrinam admittit Filliuc. ſolum pro ſcrupuloſis. Et ratio eſt, quia Eccleſia id non præcipit; aliter ſurdaſtri deberent vociferari. Verum communiter apud Dian. part. 2. tract. 12. reſol. 2. cum Reginald., & Suar. docent, quod vox debeat eſſe audibilis ſaltem ab ipſo orante; quia de ratione orationis vocalis eſt, ut voce proferatur, & conſequenter ut poſſit audiri, quia vox eſſentialiter eſt ſonus, & ſonus eſt ex natura ſua audibilis. Notat tamen Suar., quod phyſice loquendo vix formari poſſit vox, quæ ab ipſo loquente audiri non poſſit ſecluſis impedimentis.

III. Secundo, quando recitas cum ſocio, debes ita pronunciare, ut poſſis a ſocio audiri, eumque viciſſim audire. Ratio eſt, quia aliter non communicas cum ea parte, quæ a ſocio recitatur: Quamvis Sà putet, quod non tenearis ſupplere ea, quæ per accidens non audiſti, niſi forte ſis ſurdus; tunc enim non per accidens, ſed per ſe fuit, quod non audires. Hinc ſequitur etiam, quod tenearis attendere ad ea, quæ ſocius profert; aliter cum illo non communicas in recitatione.

IV. Tertio, pronunciatio debet eſſe integra ſine mutilatione verborum, ſine ſyncopa, ſine præcipitantia; Et ſi recitas cum ſocio, non poteris ita feſtinanter recitare, ut nondum expletis ab illo verſiculis, tu incipias: Quare ſi hoc fiat in notabili quantitate, peccatur mortaliter, ut communiter Doctores docent; Si vero in parva quantitate, ſolum venialiter; Si demum involuntarie propter inadvertentiam, vel inveteratam conſuetudinem, quæ corrigi

ſine

ſine magna difficultate non poteſt, vel ob juſtam feſtinationem, vel ob linguæ balbutiem, nullum erit peccatum, ut docent Leſſ., & Pal. Notat etiam Dian. part. 2. tract. 12. reſol. 32. ex Filliuc., & Azor., quod ſi cum notabili abſciſſione verborum perſeverat adhuc ſenſus, & ſignificatio illorum, non videatur violari præceptum in re gravi; Unde ſic recitans non teneretur officium repetere, ſi mutilando verba ſenſum verborum notabiliter non variaret, aut corrumperet; Et idem dicas, ſi officium recitetur cum aliquo ſocio, qui propter feſtinationem ita abſcindit verba notabiliter, ut tamen ſenſum verborum notabiliter non corrumpat.

V. Quarto, pronunciatio cujuslibet horæ debet eſſe continuata: Quod ſi notabili tempore interrumperetur ſine juſta cauſa, putant Sà, Navar., Medin., Azor., quod peccetur graviter; non ſecus ac graviter peccatur, ſi celebratio miſſæ ſine cauſa interrumpatur; Et ratio eſt, tum quia non videtur moraliter continuari officium, quando longa eſt interruptio; tum etiam quia in Concil. Tolet. VII. ſub pœna excommunicationis cavetur, ne quis divina officia interrumpat. Verum communius cum Filliuc., & Bonac. docent, quod ſi notabili tempore ſine cauſa interrumpatur non ſolum hora, ſed etiam Pſalmus, peccetur dumtaxat venialiter, & ſi cum cauſa, ne venialiter quidem. Ratio eſt, quia de ſubſtantia præcepti recitandi officium non videtur eſſe continuatio; cum preces interruptæ ſuam habeant ſignificationem, quæ totum officium integrare poſſunt. Nec eſt eadem ratio de miſſa, aut de formis Sacramentorum; quia integra miſſa habet repræſentare myſteria ſua, quæ non ſufficienter repræſentantur, ſi notabiliter miſſa interrumpatur. Et eodem modo formæ Sacramentorum propter practicam verborum ſignificationem requirunt continuationem moralem, quam non requirit officium. Ad id, quod additur de Concil. Tolet., Reſpondetur, pœnam excommunicationis imponi contra interrumpentes ſacrificium miſſæ; cum loquatur ille textus de Sacerdote celebrante, vel ſi loquitur de divinis officiis, intelligendus eſt de illa interruptione, quæ fit animo non perſolvendi ea, quæ ſuperſunt recitanda, ut putat Bonac.

Notandum tamen primo, conſilium eſſe, quod quando interruptio eſt longa, tunc ab initio repetatur ſaltem Pſalmus. Secundo, diviſionem matutini a laudibus non ferre interruptionem divini officii; unde privatim fieri poteſt etiam ſine cauſa, ut docet Dian. part. 5. tract. 14. reſol. 48. ex Sanch., Bonac., Filliuc. Nec eſt opus abſolvere Matutinum addendo in fine orationem, niſi in nocte Natalis Domini, juxta ſententiam Sanchez contra Suarium t. 2. de Relig. lib. 4. cap. 6. num. 12. Nec oportet incipere laudes una cum Pater, & Ave, ut putat Gavant. contra eundem Suarium; quia de his nulla extat rubrica. Tertio probabile eſt, ſingulos nocturnos poſſe ſeparatim dici, ſaltem intra trium horarum ſpatium, quia ſic antiquitus fiebat juxta nonnullos.

Quinto, recitari debent Horæ ordine ſuo; quamvis nonniſi veniale ſit ordinem horarum invertere; & ſi cauſa ſubſit, ne veniale quidem: Verbi gratia, ſi velis cum amico, vel in Choro recitare poſteriores horas, antequam recitaveris priores; vel ſi non habendo præ manibus officium, recites pſalmos in diurno, dilatis lectionibus. Notat tamen Vaſq. apud Dian. reſol. 16. eſſe mortale ſæpius ſine cauſa invertere ordinem officii, quia nimis derogaretur ordini, & conſuetudini Eccleſiæ. Sed opinio contraria eſt communior, & probabilior. Idem dicas, ſi miſſa celebretur ante recitationem matutini; quamvis enim olim putarint Bellarm., Azor., Reginald., & alii id eſſe mortale; communiter tamen nunc docent eſſe tantum veniale, ſi ſine cauſa fiat; quia ea conſuetudo non adeo ſtricte nunc eſt recepta.

VI. Quæritur ſecundo; Quænam attentio, & intentio requiratur ad horas devote recitandas, prout præcipitur in virtute Sanctæ Obedientiæ in laud. cap. *Dolentes?*

Reſpondeo, circa intentionem nos diximus quæſt. 1. art. 4. requiri intentionem ponendi opus injunctum; quia præcepta impleri debent humano modo: Unde non ſatisfacit præcepto, qui recitat horas in ſomno, aut ebrietate, aut animo addiſcendi tantum. Addidimus loc. cit. requiri quidem intentionem ponendi opus præceptum, non tamen intentionem ſatisfaciendi per tale opus præcepto; Immo ſi quis recitet officium animo non ſatisfaciendi præcepto per talem recitationem, adhuc probabiliter ſatisfacit, ut docet Suar., Vaſq. contra Navar., Azor., & alios; quia vere ponit id, ad quod obligatur.

Circa attentionem vero, Navar., Sylveſt., Con. quæſt. 83. de Sacram. nullam attentionem internam requirunt aut ad Deum,

Deum, aut ad ſenſum verborum, ſed putant ſatis eſſe attentionem externam, integre proferendo verba, ſuppoſito animo orandi, & vacandi Deo: Hæc autem attentio externa importat ſolum excluſionem omnis alterius actionis incompoſſibilis cum attentione interna, (qualis eſſet, verbi gratia, recitando horas legere epiſtolas, ſcribere, pingere, &c.) quamvis animo diſtraharis voluntarie: Quam ſententiam non putant improbabilem Laym., Leſſ., & alii apud Dian. part. 1. tract. 12. reſol. 2.; quia Eccleſia non judicat de internis, atque adeo non præcipit actus internos.

Verum communiter Doctores aliquam attentionem internam ſaltem virtualem requirunt, quæ importat aliquam confuſam attentionem ad Deum, vel ad ſenſum verborum. Ratio eſt, quia ſine attentione ulla interna non ſubſiſtit oratio graviter præcepta; Unde ſicuti præcipiendo confeſſionem Sacramentalem Eccleſia præcipit indirecte etiam actus internos ad illam requiſitos, ita præcipiendo orationem vocalem, præcipit etiam attentionem internam, ſine qua illa non ſubſiſtit. Satis autem eſt attentio interna virtualis, quæ habetur quoties attentio actualis non revocatur vel expreſſe, vel tacite per diſtractionem voluntariam, aut per actionem cum attentione interna incompoſſibilem, ut eſt lectio, ſcriptio, &c. Si vero actio externa non notabiliter impediat attentionem internam, ut eſt actio abluendi manus, induendi ſe, &c., erit tantum veniale ſine cauſa tales actiones cum officio conjungere: Unde ſequitur, ad devotam recitationem officii ſufficere, ſi in genere intendas recitare officium modo conſueto, & animo laudandi Deum, aut ſatisfaciendi proprio muneri, & deinde non admittas voluntarie mentis evagationes, nec occuperis in actionibus impedientibus attentionem internam ad Deum, vel ad ſenſum verborum.

VII. Quod ſi ſponte diſtractus nullam habeas debitam attentionem, non ſolum peccaſti graviter, ſed etiam juxta communiorem, & probabiliorem ſententiam teneris horas repetere, & reſtituere fructus beneficii, quia non impleſti præceptum orandi devote. Quamvis nonnulli apud Dian. part. 1. tract. 12. reſol. 13. probabiliter putent, quod licet graviter peccaveris, non teneris tamen reſtituere fructus beneficii; tum quia ſubſtantiam operis præcepti impleviſti, licet ſolum abſque circumſtantia devotionis; tum etiam quia duplex datur præceptum recitandi officium, ut notat Cajet., alterum ortum ex antiqua conſuetudine recitandi illud ſimpliciter; alterum vero latum in cap. *Dolentes* citato recitandi devote, & cum attentione; pœna autem reſtituendi fructus beneficii impoſita eſt contra omittentes divinum officium, atque adeo contra violantes primum præceptum; qui autem voluntarie diſtrahitur, quamvis violet ſecundum præceptum recitando male, non violat primum; quia vere officium recitavit; ergo non tenetur reſtituere.

VIII. Quod diximus de attentione in recitatione officii, dicendum de attentione in auditione miſſæ. Communiter enim docent requiri attentionem internam, ſaltem virtualem ad Deum, vel ad actiones ipſas Sacrificii; unde qui voluntarie diſtrahitur, peccat graviter, & aliam miſſam tenetur audire, quia oratio ſine ulla interna attentione non eſt oratio. Verum Dian. loc. cit. cum Con. Laym., Leſſ. putat pariter non eſſe improbabile, ſatisfacere etiam præcepto audiendi miſſam, qui voluntarie diſtrahitur, verbi gratia ſpeculando, vel verſando mente negotia, immo etiam cogitando turpia, dummmodo non exerceat actionem ullam incompoſſibilem cum attentione interna, videlicet confabulando, ridendo, legendo ea, quæ devotionem non excitant, &c. Ratio eſt, quia Eccleſia non præcipit, niſi actum externum religionis, cum non poſſit præcipere actus mere internos, quos cognoſcere, & judicare non poteſt; atqui tam auditio miſſæ, quam recitatio officii, ſi fiant cum debita reverentia externa, humano, & religioſo modo, ſunt actus religionis externi, etiamſi mens voluntarie diſtrahatur; ergo per hujuſmodi externas actiones præcepto Eccleſiæ ſatisfit.

IX. Addit Con. quæſt. 86. de Sacram. art. 6. quod in cap. *Dolentes*, ubi præcipitur in virtute obedientiæ, ut officium ſtudioſe, & devote recitetur, ſolum præcipiatur actus ſtudioſus externus, itaut exterius non peccetur contra religionem, ut patet ex contextu; quia ibi agitur contra illos, qui in divino officio fabulantur cum ſæcularibus. Omnes tamen Doctores conveniunt, quod ſaltem venialiter peccet, qui Deum alloquitur in recitatione officii, & auditione miſſæ cum diſtractione voluntaria; nam ea ſaltem levis eſt irreverentia.

AR-

ARTICULUS V.

De Tempore, Loco, & Situ recitationis Horarum.

I. Quodnam ſit tempus, quo ſingulæ horæ recitari debent?

II. Num poſſit officium defunctorum recitari pridie Commemorationis Defunctorum? Et num etiam Litaniæ, quando debent recitari?

III. Peccat mortaliter, qui incipit recitare officium hodiernum paulo ante mediam noctem ſequentem cum animo proſequendi illud poſt mediam noctem.

IV. Qui mane recitavit totum officium citra ullam obligationem, ſi deinde meridie ordinetur, non tenetur repetere horas veſpertinas.

V. Deputati ad Chorum tenentur illud in Eccleſia recitare publice; alii vero poſſunt ubilibet privatim recitare; non tamen in locis, quæ attentionem debitam impediunt, aut in locis immundis.

VI. Non vacat veniali culpa recitare Horas aut decumbendo, aut cum ſitu parum decenti.

VII. Num ſit veniale recitare ſtando, aut ſedendo, quæ flexis genibus recitanda ſunt?

I. QUæritur primo; Quo tempore recitandæ ſint horæ?

Reſpondeo, matutinum, & laudes juxta ſententiam Filliuc., Bonac., Tambur., Trull. lib. 1. cap. 7. ex conſuetudine jam recepta probabiliter recitari poſſe citra veniale, & abſque ulla cauſa ab inclinato præcedenti die, videlicet duabus, vel tribus horis poſt meridiem diei antecedentis uſque ad unam circiter horam poſt ortum ſolis diei ſequentis: quare hyeme, verbi gratia, recitari poteſt Neapoli poſt horam vigeſimam primam diei antecedentis uſque ad decimam quintam cum dimidio ſubſequentis: æſtate vero poſt horam decimamnonam ac prope vigeſimam: At Prima, Tertia, Sexta, & Nona recitari debent ab aurora uſque ad meridiem; Veſperæ, & Completorium a meridie uſque ad vigeſimam quartam horam: Nihilominus ſi intra eundem diem recitentur privatim, licet non in ſuis horis, peccari ſolum venialiter, ſi nulla cauſa ſubſit, communiter docent, & ne venialiter quidem, ſi aliqua detur cauſa. Verum ſub mortali tenentur Prælati curare, ut ſuis horis cantetur officium in Cathedralibus, Collegiatis, & Regularium Eccleſiis, cum id ſub indignatione Dei, & Sedis Apoſtolicæ præcipiatur in Clem. 1. *De Celebrat. Miſſar.*

II. Circa Matutinum defunctorum Gavant. in Rubricas Breviarii cap. 2. ſect. 2. refert, S. R. Congregationem prohibuiſſe, ne die commemorationis defunctorum pridie recitetur. Sed Tambur. putat prohiberi recitationem publicam in Choro, non privatam. Additque de hac prohibitione non conſtare authentice. Quare cum Rubrica dicat, quod dicto, Benedicamus Domino, poſt laudes Sanctorum incipiatur abſolute officium defunctorum, videtur, quod pridie utrumque matutinum recitari poſſit. Circa litanias, quæ diebus Rogationum, & S. Marci recitari debent, ut diximus ſuperius, videntur non poſſe pridie recitari; tum quia Rubrica non deſignat unionem Laudum cum litaniis, ſicut deſignat unionem Laudum cum officio defunctorum, dum dicit, Dicto Benedicamus Domino incipitur officium defunctorum; tum etiam quia Rubrica loquens de litaniis dicit, *Hodie recitandæ ſunt*, quod verbum, hodie, non apponitur in officio defunctorum.

III. Dubium eſt apud Dian. part. 10. tract. 2. reſol. 16. An peccet mortaliter, qui paulo ante mediam noctem ſubſequentem incipit officium hodiernum, & deinde illud proſequitur poſt mediam noctem? Negat Leand., ſicut enim miſſa non poteſt dici poſt meridiem ſine privilegio, & tamen ſine culpa poteſt ante meridiem inchoari, & poſt meridiem finiri, ut habet praxis Eccleſiæ; quia opus continuatum videtur pertinere potius ad tempus, quo incipit, quam ad tempus, quo finitur; ita in caſu noſtro. Sed communiter docent eſſe mortale, quia non eſt ea praxis Eccleſiæ in officio, ſicut eſt in miſſa.

IV. Quæritur ſecundo; An qui mane recitavit integrum officium, & deinde circa meridiem ſuſcipit, verbi gratia, Subdiaconatum, vel incipit poſſidere beneficium, teneatur repetere horas pomeridianas, eo quod illas ſine ulla obligatione ante meridiem recitarit?

Reſpondeo, Bonac., & Pal. putare, quod debeat repetere; Sicut enim qui die Sabbati audivit miſſam, tenetur aliam deinde audire die dominico, eo quod præcepto non ſatisfit per opus poſitum, quando præceptum non urget; ita in caſu noſtro. Verum Lug. de Euchariſt. diſp. 16. ſect. 2., & Tambur. hic putant non teneri; quia

multa ſunt præcepta, quæ plene obſervantur, etiamſi ponatur opus paulo antequam præceptum urgeat; Verbi gratia, ſi quis mane audiat Sacrum, ubi non eſt dies feſtivus, non tenetur iterum audire Sacrum, ſi perveniat ad locum, ubi dies eſt feſtivus. Ratio eſt, quia hoc præceptum in eo ſenſu accipitur communiter, quod ſcilicet teneatur quilibet audire Sacrum in loco, ubi eſt dies feſtivus, dummodo illud eodem die non audierit. Et idem dicas in caſu noſtro.

V. Quæritur tertio; Ubi officium recitandum ſit?

Reſpondeo, Canonicos, & alios deputatos ad Chorum debere illud in Eccleſia juxta conſuetudinem, & inſtitutionem beneficiorum recitare publice in loco ad id deſignato; Si tamen Choro intereſſe non poſſint, poterunt ubilibet illud recitare. Quod etiam dicitur de iis, qui non ſunt ad Chorum deputati; dummodo tamen recitent in loco decenti, & ubi attentio impediri non poſſit; Videtur enim eſſe venialis irreverentia officium in locis immundis recitare; Unde Molfeſ. apud Bonac. refert, quemdam poſt mortem ad eadem loca tranſmiſſum eſſe, ad luendas talis indecentiæ pœnas. Qui vero recitat in loco, ubi attentio facile impeditur, videlicet in frequenti hominum conventu, clamore, & ſtrepitu profano, pariter peccat; quia cum teneatur attente officium recitare, tenetur conſequenter vitare, quæ attentionem impediunt: Unde eo culpa eſt gravior, vel levior, quo magis, vel minus attentio debita impeditur.

VI. Quæritur ultimo; Quonam corporis ſitu officium recitari poſſit?

Reſpondeo, irreverentiam venialem eſſe ſine neceſſitate officium recitare in lecto decumbendo, aut ſub immodeſta corporis poſitione.

VII. Utrum autem ſit veniale ſtare, quando ex Rubrica genufleɛtendum eſt, aut ſedere, quando eſt ſtandum? Affirmant nonnulli, ſed Pal., & Bonac. docent, in privata recitatione hujuſmodi rubricas, teſte conſuetudine, non videri receptas ut præcptivas, ſed ut directivas; unde non continent præceptum, ſed conſilium, cum ſint ordinatæ ad Chorum: Quare in Choro illas non obſervare non vacat culpa veniali, ex Suar., Navar., Filliuc., & aliis.

ARTICULUS VI.

De Cauſis excuſantibus ab Horarum recitatione.

I. Excuſare ſolent ab Horarum recitatione Infirmitas, Gravis occupatio, Impotentia, & Diſpenſatio.

II. Infirmitas ut excuſet, debet eſſe gravis, itaut recitatio valde noceat valetudini.

III. In dubio an infirmitas ſit hujuſmodi, ſtandum eſt judicio Medici, aut Periti; ſed quid ſi Medicus ipſe dubitet?

IV. Quænam a Doctoribus cenſeatur eſſe infirmitas gravis? Num aliquando excuſetur ratione ægritudinis ab officio, qui poteſt miſſam celebrare?

V. Qui excuſatur a recitatione Horarum ob viſus debilitatem, num peccet legendo diu Hiſtorias, & omittendo officium?

VI. Quænam dicatur occupatio gravis, quæ excuſet? Num aliquando Concionatores, & Confeſſarii excuſentur?

VII. Qui prævidet ſe veſperi impediendum, num teneatur mane Veſperas recitare?

VIII. Num excuſentur ob moralem impotentiam, qui in triremibus, aut in carcere detinentur? Num gravi mœrore perturbati, ac ſcrupuloſi?

IX. Num teneatur cæcus, aut carens Breviario recitare Pſalmos Matutini, aut Horarum, quos ſolum ſcit memoriter.

X. Qui nequit ſine ſocio officium recitare, num teneatur illum procurare, ac etiam conducere?

XI. Licite utitur diſpenſatione, qui a ſuo Epiſcopo, aut a ſuo Prælato regulari diſpenſatur ex cauſa rationabili, non tamen ſi diſpenſetur in perpetuum.

XII. Beneficiatus non tenetur fructus reſtituere, ſi Horas ob impotentiam omittat; ſecus vero ſi eas omittat ex diſpenſatione Epiſcopi. At oppoſitum non eſt improbabile.

I. CAuſæ, quæ a Doctoribus aſſignari ſolent, ſunt Infirmitas, Gravis occupatio, Impotentia, Diſpenſatio, de quibus ſeorſim agendum, omiſſis iis, quæ in prima quæſtione articulo ultimo univerſim docuimus.

II. Quæritur itaque primo; Quænam infirmitas excuſet ab officii recitatione?

Reſpondeo, ſolam infirmitatem gravem, ob quam pronunciatio verborum valde noceret valetudini, excuſare. Ita ex cap. *Clericus*, diſt. 91. Et ratio eſt, quia pia mater Eccleſia non obligat cum tanto incommodo.

III.

III. Hinc ſequitur, non excuſare infirmitatem levem, qualis eſſe poteſt dolor capitis, ſtomachi, aut etiam aliquando febris tertiana, aut quartana: Quod ſi dubitetur an hic, & nunc recitatio ſit graviter nocitura, ſtandum eſt judicio prudentis medici, ut docent communiter Doctores cum Suar. cap. 28.; quia univerſim in dubiis ſtandum eſt judicio periti in arte, ex cap. *Fraternitatis*, *De frigidis*, *& maleficiatis*: Quod ſi ipſe etiam medicus dubitet, nec alius peritus conſuli poſſit, tunc ad horas non tenemur, cum nemo teneatur exponere ſe periculo damni gravis. Ita Pal., Bonac., Caram. contra Suar. loc. cit., qui putat in tali caſu dari tantum cauſam diſpenſationis, non vero abſolutam excuſationem, eo quod obligatio ſit certa, & excuſatio dubia. Sed hæc ratio non urget, quia, ut diximus, etiam dubium incidendi in grave damnum eſt certa excuſatio, eo quod poſſeſſio, quam habet homo de non exponendo ſe periculo occiſionis, ſeu gravis damni, prior eſt præcepto recitandi horas, & ideo talis poſſeſſio prævalet.

IV. Dubitatur tamen apud Doctores, quænam dicatur gravis infirmitas ad effectum omittendi officium; Et quodnam dicatur periculum incidendi in damnum notabile?

Reſpondeo, judicio prudentis id decernendum. Ut autem prudenter aliquis judicare poſſit, reflectere oportet ad ea, quæ Doctores hac in re decernunt. Sanch. lib. 7. conſil. cap. 2. docet, excuſationem ſufficientem ab officio recitando haberi, ſi propter illud futura ſit ſtomachi cruditas, vel capitis gravedo, vel virium laſſitudo, vel tardior febris remiſſio. Præterea imbecillitas ejus, quem febris deſeruit, excuſat illum per aliquot dies judicio prudentis ab officio, quia imbecillitas illa convaleſcentis eſt quædam infirmitas: Additque Sanch., quod ſi vellet iſte celebrare iis diebus convaleſcentiæ, poſſet, quamvis vacaret ab officio, cum id ſuavitati Eccleſiæ tribuendum ſit. Docet ulterius Pellizar. tract. 5. cap. 8., quod quartana laborans, quando expectat veſperi acceſſionem febris, teneatur mane recitare horas tempori matutino reſpondentes; quamvis non teneatur juxta probabilem ſententiam mane recitare Veſperas, & Completorium præveniendo tempus. Verum ſi mane ſit imbecillis, timeatque ſibi recitationem officii nocituram, a toto officio excuſabitur. Additque Pellizar., luſcum, ſeu oculis laborantem non teneri ad legendas horas, ſi timeat paulatim mox ſe deperditurum vim videndi.

V. Dubitatur tamen; An hic peccet, ſi voluntarie legat fabulas, vel hiſtorias, omittendo officium ratione talis infirmitatis?

Reſpondet idem Pellizar. cum Tambur. non peccaturum contra obligationem recitandi officium, cum ad illud non teneatur; Sicuti qui ex infirmitate comedit carnes in Quadrageſima, non peccat contra præceptum abſtinendi a carnibus, ſi aliquando ob gulam comedat piſces; peccaret ergo uterque ſolum contra charitatem in ſeipſum, ſi hæc agat cum periculo gravis detrimenti; quod tamen raro accidit.

VI. Quæritur ſecundo; Quænam gravis occupatio excuſet?

Reſpondeo, illam occupationem dici gravem, quæ neceſſaria eſt in re pertinente ad animæ ſalutem, ad vitam, honorem, fortunas, itaut ſi talis occupatio ſit moraliter incompoſſibilis cum horarum recitatione, ab ea excuſet; Unde ex Tambur. excuſantur communiter habituri publicam lectionem in concurſu ad cathedram, vel ad Doctoratus lauream acquirendam. Excuſantur etiam concionatores, & confeſſarii, ſi nec concionem, nec confeſſiones poſſunt omittere ſine nota, aut ſcandalo, quando ſimul ſatisfacere Officio non poſſunt. Raro autem accidit, ut non poſſint confeſſiones differri ad ſequentem diem.

VII. Dubitabis, an qui prævidet ſe veſperi impediendum, teneatur mane recitare verſperas, & completorium?

Reſpondeo, quod quamvis univerſim verum ſit, quod qui prævidet ſe non poſſe in fine temporis præfixi præceptum implere, teneatur prævenire; verbi gratia tenetur mane audire Sacrum, qui prævidet ſe impediendum ſub meridiem; tamen probabile eſt ex Pelliz. tract. 3. cap. 5., quod ſi impedimentum apponendum veſpere ſit involuntarium, non tenearis mane veſperas, & completorium recitare, verbi gratia, ſi laboraturus ſis quartana a meridie; ſecus tamen dicendum ſi impedimentum ſit voluntarium, verbi gratia ſi velis poſt meridiem iter facere: Ratio eſt, quia obligatus ad aliquid ponendum tenetur tollere omnia impedimenta, quæ poteſt, & adhibere omnia media ad illud ponendum.

VIII.

VIII. Quæritur tertio; Quænam impotentia excuſet?

Reſpondeo, excuſare quamcumque impotentiam ſive phyſicam, ſive moralem; verbi gratia ſi obliviſcaris, ſi careas breviario, ſi neſcias legere: (quamvis enim peccet, qui beneficium, vel ordines ſuſcipit ignorans legere, at deinde ſolum tenetur addiſcere) Excuſaris etiam, ſi ſis mutus, ſi cæcus, quamvis cœcus teneatur, ſi ſciat memoriter. Ratio horum omnium eſt, quia impoſſibilium nulla eſt obligatio, ex leg. *Impoſſibilium*, *ff. de Reg. juris*. Excuſat etiam impotentia moralis; unde, ut ſupra diximus, probabiliter excuſantur damnati ad triremes, captivi apud infideles, & qui incluſi in carcere eſſent in ſtatu miſerrimo valde triremibus affini; Sicut etiam qui ex repentino, & maximo mœrore ita perturbantur, ut magnam habeant in recitando difficultatem: Et ita docent aliqui de viro nimis ſcrupuloſo. An autem qui non poteſt totum officium recitare, teneatur ad illam partem, quam poteſt, diximus quæſt. 1. art. ultim. num. 11.

IX. Adde hic, Joan. Sanch. putare, quod cœcus, qui memoriter ſcit pſalmos matutini, non teneatur recitare matutinum, ſi non poſſit legere lectiones, quia pſalmi ſine lectionibus non ſunt ſubſtantialiter matutinum; Et idem docet Garz. apud Dian. part. 2. tract. 12. reſol. 43.: Hoc tamen Thomas Sanch. non admittit, ſaltem in matutinis trium lectionum; Sicut nec videtur admittendum quod docent Tolet., Dian., & alii apud Pellizar. tract. 5. cap. 8., quod qui ſolum memoriter ſcit pſalmos horarum, non vero capitula, & orationes, nec teneatur ad horas, eo quod pſalmi ſine capitulis, & orationibus non ſint ſubſtantialiter horæ canonicæ. Ratio, cur id admitti non debeat, eſt, quia omnes pſalmi ſunt pars notabilis, quæ præſumitur a Legislatore intenta.

X. Dubitatur, an qui ſolum cum ſocio poteſt integrum officium recitare, teneatur ſocium adhibere ad præceptum implendum?

Reſpondeo cum Suar., Vaſq., Azor., Laym. apud Bonac. qu. 6. punct. 2. contra Leſſ., & Henr., beneficiatum non ſolum teneri ſocium adhibere, ſed etiam illum conducere ex fructibus beneficii, modo commode poſſit; nam ſi ſit ſurdaſter, qui ſine magna vociferatione, & incommodo non poſſet, non teneretur. Ratio eſt, quia cum ex juſtitia teneatur beneficiatus ad horas recitandas, tenetur adhibere media non multum difficilia ad talem finem ordinata: Contra tamen Profeſſus, & habens Ordines ſacros non tenetur propriis expenſis ſocium conducere, ſed tenetur adhibere ſocium, ſi facile illum habere poſſit. Quamvis Tambur. putet probabile eſſe ad id non teneri, quia facultas adhibendi ſocium eſt privilegium, & privilegiis nemo uti tenetur; quæ ratio militat etiam pro beneficiario; & ideo Joan. Sanch. apud Garz. de Benef. 3. part. cap. 1. etiam beneficiarium deobligat; Quod tamen Doctores communiter non admittunt.

XI. Quæritur demum, Quænam diſpenſatio excuſet?

Reſpondeo, diſpenſationem habitam a Summo Pontifice excuſare, etiamſi ſine cauſa diſpenſarit; quia Pontifex in ſua lege valide, quamvis illicite ſine cauſa diſpenſare poteſt. Excuſat etiam diſpenſatio Epiſcopi, vel Vicarii generalis cum ſubditis, necnon Prælatorum regularium cum ſubditis ſuis exemptis ab Epiſcopi juriſdictione, dummodo diſpenſatio fiat ex rationabili cauſa, & non in perpetuum. Ratio eſt, quia inferior non poteſt ex una parte ſine cauſa diſpenſare valide in lege ſuperioris, ex altera parte poteſt licite, quando neceſſitas urget, nec poteſt facile adiri ſuperior, ſcilicet ſummus Pontifex, & multo magis in caſibus, qui frequenter occurrunt, ut notant Suar., & Pal.; in iis enim cenſetur Pontifex poteſtatem conceſſiſſe Epiſcopis diſpenſandi, ne fideles cogantur ad Pontificem recurrere in caſibus, qui ſæpe occurrunt: Quia tamen raro accidit, quod debeat aliquis diſpenſari in recitatione officii in perpetuum, ideo non poteſt Epiſcopus diſpenſare in perpetuum. Immo notat Merol., quod Vicarius generalis, & capitularis nonniſi de mandato ſpeciali Epiſcopi, & capituli poſſit diſpenſare; quia quamvis omnis juriſdictio Epiſcopi communicetur Vicario generali, at non in iis, quæ ſapiunt liberalitatem, & gratiam.

Notandum hic, quod quamvis beneficiatus impotens recitare officium vel ob gravem occupationem, vel ob infirmitatem, &c. non teneatur reſtituere fructus beneficii, eo quod non teneatur ad pœnam, ubi non præceſſit culpa; tamen diſpenſatus ab Epiſcopo ob juſtam cauſam videtur obligandus juxta ſententiam Tambur. hic ad reſtituendos fructus beneficii; quia non apparet poſſe adeſſe rationabilem cauſam,

cur

cur etiam in hoc diſpenſetur ab Epiſcopo, quod faciat ſuos fructus beneficii, qui reſtitui debent ab omittente officium. Oppoſita tamen ſententia non videtur improbabilis, cum non omittatur officium culpabiliter: Sicut qui ex diſpenſatione Pontificis non reſidet, non eatenus obligatur reſtituere fructus Beneficii correſpondentes reſidentiæ; ut fert praxis, & fuſius oſtendimus in Opuſculo de Beneficiis.

QUÆSTIO IV.

De Dei Cultu per Adorationem.

Adoratio, alter præſtantiſſimus actus religionis, definitur a D. Th. 2. 2. quæſt. 84. quod ſit *Exhibitio reverentiæ, ſeu honoris cum ſubmiſſione propter excellentiam ejus, cui exhibetur*: Et ex Damaſceno Adoratio eſt *Submiſſionis, & humiliationis nota*. Quare differt honor ab adoratione, quia quamvis omnis adoratio ſit honor, non tamen econtra; Nam honor etiam æqualibus exhiberi poteſt, adoratio vero nonniſi excellentiori, cui noſmetipſos ſubmittamus. Quia tamen excellentia alia eſt Increata propria Dei, alia Creata, idcirco tam Deus, quam creaturæ adorari poſſunt; quamvis diverſimode, ut infra. Dividitur autem primo Adoratio ex parte actus in Internam, & Externam: Illa fert voluntatis ſubmiſſionem alteri propter ſuam excellentiam, hæc vero fert eandem ſubmiſſionem exterius ſignificatam, verbi gratia genuflexione, inclinatione, oſculo pedum, manuum, &c.: Quia tamen ab hominibus adorari debet Deus animo ſimul, & corpore, ſeu adoratione externa, quæ ſupponat internam, idcirco D. Th. Adorationem repoſuit inter exteriores actus religionis.

Secundo dividitur ex parte objecti, ſeu ex parte perſonæ adoratæ in Latriam, Hyperduliam, & Duliam. Latria eſt adoratio, quæ ſoli Deo, ut primæ cauſæ, ſupremo Domino, & ultimo fini exhibetur, & hinc dicitur Idololatria Adoratio Idoli tanquam veri Numinis.

Dulia (quod vocabulum apud Græcos idem ſonat, ac ſervitus) importat adorationem, quæ exhibetur Sanctis tanquam Dei ſervis. Hyperdulia eſt adoratio, quæ exhibetur Beatæ Virgini, utpote quæ aliis Sanctis Dei ſervis longe præſtat tum ſanctitate, & gratia, tum etiam maternitate Dei. Et eadem adoratione hyperduliæ adorari debet Humanitas Chriſti Domini ſecundum ſe ſpectata, ſecundum quod eſt aliquid creatum: Sicut etiam Unio hypoſtatica. Quamvis Chriſtus Dominus cum ſit vere filius Dei, adoratione latriæ adorandus ſit.

Tertio dividitur in Abſolutam, & in Reſpectivam. Illa convenit perſonæ ſecundum ſe adorabili, & honorabili, puta Deo, Beatæ Virgini, Sanctis, &c.; Iſta vero convenit rebus ratione carentibus per reſpectum, quem habent ad perſonas adorabiles; ſicut adoratur Crux, imago, reliquiæ, ut mox explicabimus, quærendo ſigillatim nonnulla prius de adoratione abſoluta, qua Chriſtum Dominum, & Euchariſtiam, necnon Angelos, Sanctos, & Beatos adoramus, ac deinde de adoratione reſpectiva, qua adoramus Reliquias, Crucem, ac Sacras imagines.

ARTICULUS I.

De Adoratione Chriſti Domini, & Euchariſtiæ.

I. Adoratione Latriæ Chriſtus Dominus adorandus; ita tamen, ut primario, & per ſe natura Divina adoretur, ſecundario vero, & concomitanter natura humana.

II. Etiam Chriſti corpus in ſepulcro adorandum erat adoratione Latriæ.

III. Chriſtus Dominus non orat pro nobis, ſed miſeretur noſtri; orat tamen ejus Humanitas ſecundum voluntatem creatam.

IV. Quam-

IV. Quamvis Humanitas Chriſti Domini ſecundum ſe per intellectum ſeparata a Verbo adorari poſſit adoratione Hyperduliæ; in praxi ſemper Chriſtus Dominus adorari debet adoratione Latriæ.

V. Crux adoratur adoratione Latriæ, non tamen adoratione abſoluta, ſed reſpectiva. Beata Virgo in praxi non adoratur adoratione Latriæ reſpectiva, quamvis etiam Chriſtum tetigerit, ne videatur illi tribui adoratio debita Deo.

VI. Cur quælibet crux adoretur adoratione Latriæ, & non quælibet ſpina, lancea, clavus, &c., ſed ſolum illa, quæ Chriſtum Dominum tetigerunt?

VII. Euchariſtiæ Sacramentum adoratur unica adoratione Latriæ, itaut primario Chriſtus Dominus in eo contentus adoretur, & concomitanter ſpecies Sacramentales.

VIII. Non vacat culpa adorare Hoſtiam conſecratam conditionate, videlicet ſi ſit conſecrata; cum ſit imprudens talis conditio.

IX. Si appareat in Euchariſtia infans, non videtur adorandus adoratione Latriæ; ſed hac adoratione adoranda tunc eſt hoſtia conſecrata.

I. CErtum eſt primo, Chriſtum Dominum adoratione Latriæ adorandum eſſe, cum ſit verus Deus, videlicet una perſona in duplici natura, humana ſimul, & Divina ſubſiſtens: Unde fit, ut utraque natura in Chriſto Domino unica, eademque adoratione Latriæ adoretur; Quamvis primo, & per ſe natura divina, ſecundario, & concomitanter humana: Eodem prorſus modo, quo dum adoratur homo propter ejus ſanctitatem, anima ſimul, & corpus eadem adoratione adoratur, anima vero primario, & per ſe, corpus tamen ſecundario, & concomitanter propter unionem cum anima. Et eodem modo, quando Rex adoratur, eadem adoratione Regia adoratur perſona ſimul, & purpura, quæ regiam dignitatem præſefert, perſona quidem primario, & purpura ſecundario.

II. Hinc ſequitur primo, etiam corpus Chriſti Domini in ſepulchro adorandum fuiſſe adoratione Latriæ propter unionem cum Verbo; Et idem dicas de ſanguine Chriſti Domini in triduo mortis ſeparato a corpore Chriſti.

III. Sequitur ſecundo, non licere orare Chriſtum Dominum, ut pro nobis oret, ſed ut miſereatur noſtri. Et ratio eſt, quia preces noſtræ non ordinantur ad naturam humanam, ſed ad perſonam Chriſti Domini divinam; & ideo Eccleſia utitur hac formula, ne det anſam putandi Chriſtum non eſſe Deum: Verum quia Humanitas Chriſti ſuam habet voluntatem creatam, quæ aliquid a Deo ſuo creatore petere poteſt, idcirco, ſi abſit ſcandalum, poſſumus etiam a Chriſto Domino petere, ut per humanitatem ſuam pro nobis oret; nam ad Hebræos 7. dicitur, *Semper vivens ad interpellandum pro nobis*; Et Joan. 14. *Ego rogabo Patrem*; & in deſerto vere Chriſtus Dominus oravit Patrem, ut a ſe tranſiret calix.

IV. Quæritur nunc primo; utrum natura humana Chriſti Domini adoranda ſit adoratione Latriæ.

Reſpondeo cum communi apud Suar. de Incarnat. diſp. 53. negative, cum ſit quid creatum: Quia tamen talis natura unita eſt perſonæ increatæ, & quia ſanctitate, & gratia reliquos Sanctos antecellit, ideo adoratione hyperduliæ adoranda eſt. Sed notandum cum Bonac., & Vaſq., quod quamvis humanitas Chriſti per intellectum ſeparata a Verbo adorari poſſit adoratione hyperduliæ, in praxi tamen ſemper debet Chriſtus adorari adoratione Latriæ; tum quia ſemper humanitas a parte rei eſt unita Verbo; tum etiam quia Chriſtus debet adorari adoratione debita ſupremæ ſuæ excellentiæ; ſicut Rex licet habeat plures dignitates Comitis, Ducis, Principis, Regis, ſemper tamen honoratur honore debito ſupremæ ſuæ dignitati, ſcilicet Regiæ.

V. Dices: Crux, quia Chriſtum tetigit, adorari debet adoratione Latriæ; ergo a fortiori humanitas Chriſti Domini.

Reſpondeo, Crucem ſecundum ſe nulla adoratione abſoluta adorari poſſe, ſed ſolum adoratur adoratione Latriæ reſpectiva, ſcilicet per ordinem ad Chriſtum, quem repræſentat, & per eundem ordinem ad Verbum, cum quo unitur humanitas: Illud autem eſt diſcrimen inter adorationem debitam humanitati Chriſti Domini, & debitam cruci, quæ Chriſtum tetigit, & debitam Beatæ Virgini, quæ pariter tetigit Chriſtum Dominum, quod humanitas Chriſti debeat ſemper adorari adoratione Latriæ, & ſolum præciſo ſcandalo adorari poſſit adoratione hyperduliæ, ſi ſecundum ſe ſpectetur: Econtra Beata Virgo adorari debeat ſemper adoratione hyperduliæ, & ſolum præciſo ſcandalo adorari

poſſit

poſſit adoratione Latriæ reſpectiva per ordinem ad Chriſtum, quem tetigit: Etenim cum Beata Virgo ſecundum ſe ſit capax adorationis abſolutæ, ne videatur illi tribui adoratio debita Deo, ideo adorari non debet adoratione Latriæ reſpectiva, ſed ſolum adoratione ipſi debita abſolute: Demum Crux Chriſti Domini, quia nullam de ſe meretur adorationem abſolutam, idcirco adorari ſemper debet adoratione Latriæ reſpectiva; Patet enim, illi non aliter tribui adorationem, niſi per reſpectum ad Chriſtum, quem tetigit.

VI. Hac de cauſa adorari poſſunt cineres alicujus Sancti, non vero vermes ex ejus cadavere geniti. Ratio eſt, quia in morali æſtimatione ſolum cineres repræſentant Sanctum illum, non vero vermes: Sic etiam adorari poteſt adoratione Latriæ non ſolum Crux, in qua Chriſtus pependit, ſed etiam quælibet alia Crux, quia quælibet Crux Chriſtum repræſentat: Econtra ſolum clavi, ſpinæ, lancea, funiculi, quæ Chriſtum tetigerunt, adorari poſſunt adoratione Latriæ, non vero alii clavi, ſpinæ, lanceæ, quia non habent iſta in morali æſtimatione Chriſtum repræſentare, ſicut habet Crux, quæ Matth. 24. dicitur eſſe Signum filii hominis, quod apparebit in Cœlo: & ideo Angelus ad mulieres dixit, ut notat D. Th. *Jeſum quæritis Crucifixum*; nec dixit lanceatum, ſpinis coronatum, &c.: Quare ne videamur cum Idololatris adorare creaturas inſenſatas ut Deos, debemus ab adoratione aliorum clavorum, ſpinarum, &c. abſtinere.

VII. Quæritur ſecundo; An, & quomodo Euchariſtiæ Sacramentum adorandum ſit?

Reſpondeo, adorandum eſſe adoratione Latriæ, cum vere Chriſtum Dominum contineat: Sicut autem diximus Chriſtum adorari unica adoratione, in qua primario Verbum, & concomitanter humanitas adoratur, ita unica adoratione in Euchariſtia adorantur etiam ſpecies Sacramentales concomitanter, quia ſunt veluti purpura, & thronus Regis Regum, & Domini Dominantium.

VIII. Dubium eſt, abſolute ne adoranda ſit hoſtia conſecrata, an vero conditionate, ſi ſcilicet ſit conſecrata? cum poſſit accidere, quod non ſit conſecrata, vel ex defectu materiæ, vel intentionis miniſtri.

Reſpondeo cum Lug., Suar. de Incarnat. diſp. 65., & aliis communiter, adorandam eſſe abſolute. Ratio eſt, quia, ut homo abſolute operetur, ſatis eſt moralis certitudo: Sic abſolute veneramur noſtros Parentes, quamvis fieri poſſit, quod non ſimus ab iis geniti; & abſolute abſolvimus ſacramentaliter pœnitentes, itaut non liceat univerſim abſolutio conditionata, quamvis aliquando accidere poſſit, quod pœnitens non ſit diſpoſitus; & ideo Eccleſia in orationibus miſſæ ante, Domine non ſum dignus, abſolute dicit, Libera me per hoc Sacroſanctum Corpus: Ut autem abſit periculum Idololatriæ, ſatis eſt, adorantem ita affectum eſſe habitualiter, ut non adoraret, ſi ſciret panem non eſſe conſecratum: Unde aliqui putant, non ſolum non eſſe adhibendam conditionem ſine cauſa, ne minuatur devotio, ſed non vacare aliqua culpa talem conditionem adhibere, utpote imprudentem, & otioſam, & quæ dat anſam ſcrupulis impertinentibus.

IX. Dubium eſt ſecundo; An ſi appareat infans, vel ſanguis, &c. in hoſtia conſecrata, ille adorandus ſit adoratione Latriæ?

Reſpondeo cum Azor., Suar. tom. 3. in 3. part. diſp. 55., adorandam quidem eſſe tunc regulariter hoſtiam conſecratam, ut communiter docent contra Durand.; quia plerumque iſtæ apparitiones fiunt abſque mutatione reali ſpecierum Sacramentalium; Sed non eſſe adorandum adoratione Latriæ id, quod apparet viſibiliter ſub ſpecie infantis, aut carnis, aut ſanguinis Chriſti; quicquid in contrarium ſentiant Alenſ., Gabriel, & Palat.. Ratio eſt, quia id, quod apparet, non eſt revera Chriſtus Dominus, aut ejus ſanguis, ſed ſolum colore, & figura illum refert, cum id ſatis ſit ad finem, propter quem tale miraculum fit: Nec eſt neceſſe multiplicare aliud miraculum, quod ſcilicet Chriſtus Dominus revera fiat infans; præſertim, cum id indecens videatur: Unde id, quod in Euchariſtia apparet inſtar infantis, adorandum eſt ex Azor. eo tantum cultu, quo res aliæ Sacræ adorantur, non vero adoratione Latriæ.

ARTICULUS II.

De Adoratione Sanctorum, & Beatorum.

I. Vocantur Sancti, etiam qui ſunt in vita, ſi ſanctam vitam vivant.

II. Debetur Sanctis Imaginibus, & Reliquiis San-

Sanctorum, ac Sanctis Angelis cultus religioſus, & Sacer, & adorari poſſunt adoratione duliæ.

III. Sancti canonizati adorari poſſunt etiam cultu publico, hoc eſt ab Eccleſia inſtituto; alii vero cultu privato etiam coram aliis.

IV. Etiam cultu publico adorari poſſunt qui ab Eccleſia habebantur ut Sancti, antequam a Leone III. inſtitueretur Canonizatio.

V. Juxta Eccleſiæ inſtitutionem ſeptem enumerantur cultus, quibus Sancti adorari poſſunt.

VI. Quinam cultus Beatis exhiberi poteſt? Et quinam defunctis cum fama Sanctitatis?

VII. Quid permittatur, & quid vetetur a Sede Apoſtolica erga defunctos cum fama Sanctitatis exhibere?

I. SAncti vocantur quicumque in gratia Dei exiſtunt, ſive in vita ſint, ſive in Purgatorio, ſive in Patria, ſive ſint canonizati, ſive non. Etenim Apoſt. ad Roman. 1. Chriſtianos primitivæ Eccleſiæ appellavit Sanctos; & Ambroſius Marcellam ſororem ſuam, Hieronymus virginem Aſellam, D. Thomas Bonaventuram, etiam dum viverent, Sanctos appellarunt; quia Sanctorum vitam vivebant, ideſt immaculatam, & honeſtis moribus imbutam.

II. Quæritur nunc, An omnes hujuſmodi Sancti poſſint adorari, & quo cultu?

Reſpondeo, & dico primo, de fide eſſe, ut conſtat ex Trident. ſeſſ. 24., Sanctos, necnon reliquias, & imagines Sanctorum, atque adeo etiam Angelos adorandos eſſe non ſolum cultu civili, & politico ad virtutem obſervantiæ pertinente, ſicut veneramur perſonas in dignitate aliqua conſtitutas, verbi gratia Regem, Pontificem, ut contendebant hæretici; ſed etiam cultu religioſo, & ſacro, ſcilicet vel propter eorum virtutem, & ſanctitatem, vel propter beatitudinem, qua fruuntur in Patria: Hanc enim adorationem exhibitam eſſe hujuſmodi Sanctis, ſæpe legitur in Scriptura; nam Numerorum 22. Balaam adoravit Angelum; 1. Regum 28. Saul adoravit animam Samuelis; 3. Regum 18. Abdias Eliam; 4. Regum 2. Filii prophetarum Eliſæum. Et ratio eſt, tum quia ſi poſſumus Sanctos precibus invocare, poſſumus pariter illos adorare; tum etiam quia ex Apoſt. ad Romanos 2., Gloria, & honor debetur bene operanti; cum ergo Sancti omnes bene operati ſint, digni ſunt honore, & adoratione, non quidem Latriæ, quæ ſoli Deo debetur, ſed Duliæ, quæ ſervis Dei competere poteſt.

III. Dico ſecundo, Sancti canonizati poſſunt adorari cultu non ſolum privato, ſed etiam publico, ut patet. Eſt autem cultus privatus ex Bellarm. lib. 1. de Sanctor. Beatitud. cap. 10. qui non exhibetur tanquam inſtitutus ab Eccleſia, nec nomine Eccleſiæ, ſed ex peculiari devotione colentis ſive privatim, ſive publice, & coram aliis. Econtra Cultus publicus non dicitur, qui coram aliis exhibetur, ſed qui inſtitutus eſt ab Eccleſia, & exhibetur nomine Eccleſiæ.

IV. Dico tertio, eodem cultu adorari poſſunt omnes ii, qui licet non ſint canonizati, tamen in Eccleſia Dei coluntur ut Sancti ex veteri conſuetudine, antequam inſtitueretur Canonizatio; Etenim canonizatio, ut notat Bellarm. loc. cit. cap. 8., nil aliud eſt, quam publicum Eccleſiæ teſtimonium de Sanctitate, & gloria hominis jam defuncti, & ſimul judicium, ac ſententia, qua decernuntur illi honores debiti iis, qui regnant cum Chriſto; Et a Leone III. primum introducta eſt, antea vero communi populi voce proclamabantur Sancti, qui ſancte vixerunt, & cultu Sanctorum adorabantur: Proinde etiam nunc eodem cultu digni ſunt, cum nunquam potuerit hac in re Eccleſia decipi, juxta illud Chriſti Domini, *Portæ inferi non prævalebunt adverſus eam.*

V. Cultus autem debiti Sanctis juxta Eccleſiæ inſtitutionem ſeptem a Bellarm. cap. 7. enumerantur. Primus eſt, quod ab omnibus publice habeantur, & dicantur Sancti. Secundus, quod invocentur in publicis Eccleſiæ precibus. Tertius, quod templa, & aræ in eorum memoriam dicentur Deo. Quartus, Sacrificium offerre Deo, & Horas recitare in eorum honorem. Quintus, dies feſtos in eorum memoriam celebrare. Sextus, pingere eorum imagines, addito quodam lumine in ſignum gloriæ, quam habent in Cœlis. Septimus, eorum reliquias pretioſis in thecis includere, & publice honorare.

VI. Dico quarto; Beati, qui nondum canonizati ſunt, coli quidem publice poſſunt, non tamen quovis genere cultus publici. Ratio eſt, quia Pontifex ſolum iis concedit poſſe vocari Beatos, & aliquando permittit, ut de iis poſſit in aliqua religione, vel Provincia officium, & miſſa celebrari. Unde fit, quod Beatis non poſſit exhiberi

ri ille publicus cultus, qui ab Eccleſia inſtitutus eſt pro Sanctis, ſed ſolum qui pro Beatis inſtitutus eſt, ut videre eſt in decreto edito 20. Septembris 1659. ab Alex. VII.

Dico ultimo, Defuncti cum fama Sanctitatis coli non poſſunt cultu publico, antequam eorum ſanctitas ab Eccleſia publice proponatur per canonizationem, vel beatificationem, vel generalem approbationem; ne ſcilicet aliquando adoretur publice pro Sancto impius, & damnatus; quod aliquando accidiſſe refert Bellarm. cap. 7.: Alex. enim III. reprehendit quoſdam, qui hominem in ebrietate occiſum ut martyrem (non tamen tota Eccleſia, quæ in hoc decipi non poteſt) venerabantur. Contra vero poteſt iiſdem cultus privatus exhiberi, ut communiter docent: Ratio eſt, quia cum prohibeatur dumtaxat cultus publicus, conſequenter permitti cenſetur privatus; tum etiam quia poſſunt in hac vita homines juſti invocari, & adorari, ut diximus, quamvis non certo nobis conſtet illos eſſe juſtos; ergo etiam mortui, quos confidimus eſſe in gloria, invocari poterunt, & adorari cultu privato; ad quem exhibendum ſatis eſt prudenter ſibi perſuadere illos eſſe amicos Dei, & in gloria; ſic enim non erit periculum morale errandi.

Hinc ſequitur ex Bonac. hic, Pal. tract. 7. diſp. 1. de Adoration. punct. 3., Tambur., Bellarm., & aliis, Primo, poſſe nos imagines iſtorum in domibus noſtris retinere, & colere, non tamen in templo reponere; niſi forte cauſa ornatus cum aliis imaginibus. Secundo, licere pedes, & manus iſtorum oſculari, & reliquias retinere. Tertio, in anniverſario abſtinere ab operibus ſervilibus, jejunare, & iis votum offerre. Quarto, in privatis colloquiis, vel precibus eos Sanctos, vel Beatos nuncupare, & invocare, necnon Pater, & Ave in eorum honorem privatim recitare; hæc enim ſpectant ad cultum privatum.

Non poteſt tamen Epiſcopus diem feſtum in illorum honorem inſtituere; nec licitum eſt eos in litaniis, aut in officio divino, ne privatim quidem, Sanctos invocare, quia litaniæ, & officium, ut etiam Miſſa, ſunt cultus publici, qui ſcilicet ex inſtitutione Eccleſiæ Sanctis exhibentur; Nec licet horum reliquias publice venerandas exponere, aut altaria, vel templa iis dedicare.

Demum Urban. VIII. 1625. prohibuit, Primo, ne iſtorum imagines cum laureolis, radiis, & ſplendoribus habeantur, ne privatim quidem. Secundo, ne ad illorum ſepulchra tabellæ, imagines, lampades apponantur ad teſtificanda accepta beneficia. Tertio, ne libri imprimantur, qui eorum geſta, miracula, vel revelationes, ſeu quæcumque beneficia tanquam eorum interceſſionibus a Deo accepta contineant, ſine recognitione, & approbatione, primum Ordinarii, poſt conſultos theologos, & pios viros; & ſine licentia poſtmodum Sedis Apoſtolicæ. Decrevit tamen anno 1634. idem Urbanus, quod tabellæ, & imagines, quæ in poſterum offeruntur, poſſint recipi approbantibus Ordinariis, & in ſecreto aliquo loco ſeorſim ab Eccleſia cuſtodiri, ut ſi quando Deus voluerit eos canonizari, aut beatificari, extent hujuſmodi ſanctitatis qualeſcumque approbationes, Apoſtolicæ Sedis judicio examinandæ. Decrevit demum Alex. VII., ne iſtorum imagines, etiam non principaliter, & uti ſupplices appoſitæ, Simulacra, Picturæ, Tabellæ, aut Scripturæ eorum præclara geſta repræſentantes, aut referentes in Eccleſiis, Sacrariis, & Oratoriis quibuſcumque, & præſertim in quibus miſſæ Sacrificium, vel alia divina officia peraguntur, inconſulta Sacra Congregatione exponantur. Quare ſi non repræſentent eorum præclara geſta, poterunt tanquam ſupplices exponi.

ARTICULUS III.

De Adoratione Sacrarum Reliquiarum.

I. Quænam dicantur Reliquiæ Sanctorum? Vermes, in quos eorum carnes converſæ ſunt, non dicuntur Sacræ Reliquiæ, licet materiam Sanctorum contineant.

II. Reliquiæ adorandæ ſunt eadem adoratione, qua adorantur Perſonæ, cujus ſunt reliquiæ.

III. Cur poſſit adorari adoratione latriæ Crux, quæ tetigit Chriſtum Dominum, & non pariter Aſellus, qui etiam tetigit Chriſtum Dominum?

IV. Adorari poſſunt Sanctorum reliquiæ cultu privato, ſi de iis moralis certitudo, aut etiam probabilis conjectura habeatur. Ut adorentur tamen cultu publico, requiritur approbatio Pontificis, aut Epiſcopi. Sed quid ſi ſint dubiæ?

V. Quid ſi alicujus Sancti corpus duobus in locis cum Epiſcoporum approbatione colatur?

VI. Agni cerei adoratione latriæ adorandi ſunt.

Ne-

Neque poſſunt minio, aut alio colore pingi: Neque citra Simoniam vendi, niſi ſolum ratione materiæ.

VII. *Qui reliquias furatur, peccat peccato furti, & Sacrilegii, ſi grave damnum, & non levis injuria irrogetur.*

I. CErtum eſt, Reliquias Sacras adorandas eſſe ex Trident. ſeſſ. 24. cap. 2. contra hæreticos; & conſtat tum ex univerſali Eccleſiæ traditione, tum ex miraculis per Sanctorum reliquias a Deo patratis. Dicuntur autem Sacræ Reliquiæ ex Azor. tom. 1. lib. 4. cap. 6. Corpora, Oſſa, Cineres, veſtes Sanctorum, necnon vela, panni, &c., quæ ad eorum corpora admoventur, vel ad ipſos pertinuerint: Contra tamen non dicuntur Reliquiæ Sanctorum vermes, in quos eorum cineres, vel carnes converſæ ſunt; quia quamvis illorum materiam primam contineant, tamen cum formam animatam habeant, non videntur moraliter amplius ad illos pertinere; & in morali æſtimatione non amplius illos repræſentant: Quare tales vermes nullatenus adorandi ſunt, tum quia eſt indecens, tum ne videamur illos propter ſe, non propter Sanctos adorare.

II. Quæritur nunc primo, Quanam adoratione reliquiæ adorandæ ſint?

Reſpondeo cum communi ex Azor. eadem omnino adoratione adorandas eſſe, qua perſonæ, cujus ſunt reliquiæ; unde adoratione duliæ adorantur reliquiæ Sanctorum; hyperduliæ vero lac, capilli, veſtes, & aliæ reliquiæ Deiparæ; demum latriæ, reliquiæ Chriſti Domini, puta ſanguis in terra relictus, præputium, crux, faſces, ſpinæ, clavi, ſudarium, præſepe, ſepulchrum. Ratio eſt, quia cum reliquiæ ſint creaturæ irrationales, non poſſunt adorari ulla adoratione abſoluta; ergo tantum adorari poſſunt adoratione reſpectiva per relationem, quam dicunt ad illos, quorum ſunt reliquiæ; ac proinde in ipſis adoratur tanquam in imagine, ſeu in ſigno perſona, cui fuerunt conjunctæ.

III. Dices cum Hæreticis; Tam Crux tetigit Chriſtum Dominum, quam Judæi crucifigentes, labia Judæ, Aſellus, in quo Chriſtus ſedit, B. Virgo, &c.; ergo ſi poteſt crux adorari adoratione latriæ, ut reliquia Chriſti Domini, poterunt etiam hæc alia adorari.

Reſpondeo cum Suar., Fagund. lib. 1. cap. 32., & aliis communiter, negando conſequentiam. Ratio eſt, quia, ut ſupra diximus, quamvis hæc omnia contineant totum id, ratione cujus adorari poſſent adoratione latriæ, cum Chriſtum Dominum tetigerint, tamen eſt ſpecialis ratio, cur non debeant adorari; quia ſcilicet non habent moraliter repræſentare Chriſtum Dominum, ſicut habet Crux, reliquiæ, & imago; Unde ſine ſcandalo adorari non poteſt Beata Virgo adoratione latriæ, nec ullatenus labia Judæ, aut ipſi crucifigentes, obſtante eorum impietate; neque Aſellus ſine indecentia, &c.

IV. Quæritur ſecundo, quando reliquiæ adorari poſſunt cultu privato, quando publico, quando abſolute, quando vero conditionate?

Reſpondeo cum Suar., Pal., & aliis poſſe coli cultu privato, quando habetur moralis certitudo, quod ſint veræ; ad quod ſufficit teſtimonium unius fide digni, vel alia probabilis conjectura; videlicet ſi a defuncto viro probo, qui eas colebat, acceperis: Ut publico tamen cultui exponantur, debent a Pontifice, vel Epiſcopo approbari, ex cap. *Cum ex eo*, *de Reliq.*, & ex Trident. loc. cit.: Quamvis autem non ſit licitum reliquias non approbatas approbatis miſcere, & publico cultui exponere, licitum tamen eſt ex Sanch., Pal., Dian. contra Bonac. Crucem in altari collocandam reliquiis non approbatis ornare, quia in tali caſu ſola crux exponeretur publico cultui, & reliquiæ cultui privato, ad quem ſatis eſt, ut diximus, moralis certitudo de earum veritate. Quod ſi dubiæ ſint, ne privatim quidem coli debent; niſi ſub conditione, ſed vel in loco decenti cuſtodiendæ, vel reverenter concremandæ, & in piſcinam mittendæ. Cæterum quando probabilis adeſt conjectura, quod ſint veræ, adorari debent abſolute, ut diximus de hoſtia conſecrata.

V. Quod ſi aliqui dicant, corpus alicujus Sancti eſſe in uno loco, aliis perhibentibus eſſe in alio, certe ubi Epiſcopi approbatio præceſſit, adorari debet abſolute; quia vel, ut ait Theodoretus lib. 8. ad Græcos, Corpus eſt utrobique, licet non utrobique integrum, vel, ut ait Suar., propter unitatem ejuſdem nominis reliquiæ unius Sancti tribuuntur alii Sancto; & talis error non eſſet in ſubſtantia, quaſi vero illæ reliquiæ non ſint alicujus Sancti, ſed ſolum in conditione, quatenus creditur corpus eſſe unius Sancti, cum ſit alterius.

VI. Quæritur ultimo, Quanam adoratione adorandi ſint agni cerei, qui a Ponti-

fici-

ficibus non ſolum primo anno ſui Pontificatus, ſed etiam deinde ſeptimo quoque anno benedicuntur ſolemniter, & Chriſmate conſecrantur?

Reſpondeo cum Azor., & Vaſq. adorandos eſſe tanquam imagines Dei, quam repræſentant ſub figura Agni; atque adeo adoratione latriæ, ſicut adoratur Crux. Ubi notandum, excommunicationem incurrere, qui hujuſmodi agnos pingunt, aut depingi vel minio, auro, aliove colore affici curant, necnon qui eos vendunt; quamvis, ut notat Sanch., & Bonac., qui eos venderet tantum ratione materiæ, ut venduntur calices, excommunicationem non incurreret; quia ſolum venditio ſimoniaca prohibetur.

VII. Qui reliquias furatur, jure communi nullam excommunicationem incurrit, ſed peccat graviter peccato ſacrilegii, & furti, quando dignitas, & æſtimatio reliquiæ tanta eſt, ut per ejus furtum irrogetur grave damnum, & non levis irreverentia cenſeatur. Extrahentes tamen reliquias ex Cœmeteriis, Cryptis, vel Catacumbis intra, vel extra Urbem exiſtentibus excommunicantur ex Conſtitutione Pauli V. an. 1613.

ARTICULUS IV.

De Adoratione Sacrarum Imaginum.

I. Imagines Sacræ, non ſecus ac Reliquiæ, adorantur adoratione reſpectiva per ordinem ad perſonam, quam repræſentant.

II. Sculptile, quod prohibetur a Deo, eſt Idolum.

III. Deus, & Tres Perſonæ repræſentari, ac adorari non debent, niſi ſub imaginibus ab Eccleſia deputatis.

IV. Deus, & Angeli per quandam metaphoram ſub corporis imaginibus adumbrantur.

V. Sicut imagines, ita etiam Nomina Sacra honore, ac adoratione digna ſunt.

VI. Cur magis nonnullæ eorundem Sanctorum imagines adorentur, quam aliæ.

VII. Quomodo in VII. Synodo generali dicatur, minori adoratione colendam eſſe Chriſti imaginem, quam ipſum Chriſtum?

VIII. Magis Chriſtus, quam ejus imago adoratur, non ſolum ſi imago adoretur ſecundum ſe, tanquam res ſacra; ſed etiam ſi adoretur adoratione reſpectiva, quatenus primario Chriſtus, & concomitanter imago adoratur.

I. Ex dictis de Adoratione Reliquiarum conſtat, Sacras etiam imagines adorandas adoratione reſpectiva, ſeu per ordinem ad perſonam, quam repræſentant, atque adeo eadem adoratione cum illa perſona coadorandas eſſe, non ſecus ac thronus, & purpura Regis. Probatur id primo ex Trident. ſeſſ. 24. contra Iconomachos, hoc eſt, imaginum impugnatores, quibus adhæſerunt Lutherus, & Calvinus. Probatur ſecundo ex uſu Eccleſiæ, quæ ſemper illas venerata eſt, cum ipſe Chriſtus Dominus Abagaro Regi Edeſſæ ſuam effigiem miſerit, & faciei ſuæ imaginem linteo Veronicæ impreſſam reliquerit; quæ etiam nunc colitur Romæ; Et corporis ſui lineamenta voluerit impreſſa in Sacra Syndone, quæ Taurini colitur. Probatur tertio ex miraculis, quibus teſtatur Deus cultum hunc eſſe ſibi gratum; cum per ſacras imagines illa patraverit. Probatur demum ratione, nam honor, qui defertur imagini, nonniſi exemplari, & prototypo defertur, ut proinde omnes nationes imaginibus præclarorum virorum ſemper uſæ ſint.

II. Opponès cum hæreticis primo, Uſum imaginum prohibitum eſſe a Deo, Deuter. 4., ubi dicitur, *Non facies tibi ſculptile*. Secundo, quia ſi poſſet adorari imago Dei mortua, a fortiori adorari poſſet adoratione latriæ homo, quia eſt imago Dei viva, nam Geneſ. 1. dicitur: *faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram*. Tertio, quia Deus, & Angeli cum ſint ſpiritus, nullatenus pictura corporea repræſentari poſſunt. Quarto, quia etiam nomina deberent adorari, ut imagines. Quinto, quia eadem reverentia cuicumque imagini ejuſdem perſonæ deberetur; Conſtat autem, majorem reverentiam in Eccleſia exhiberi aliquibus imaginibus, verbi gratia, Beatæ Virginis a Divo Luca depictæ, vel Sancti Dominici de Soriano, &c., quam aliis.

Reſpondetur tamen communiter, Ad primum, prohiberi tantum a Deo, ne alius, quam verus Deus adoretur; qui enim idola adorant manibus fabricata, illa tanquam vera numina, non tanquam imagines veri Numinis adorant.

III. Ad ſecundum, ſi homo præciſe inquantum imago Dei eſt, adoraretur adoratione latriæ, non eſſet de ſe malum, ex D. Th. art. 3. ad 3.; quia ſic Deus in homine adoraretur, ut notat Suar. Verum non eſt ſic adorandus, non ſolum ad vitandum ſcandalum, ne ſcilicet videamur homines tanquam Deos venerari, quod

periculum ceſſat in imaginibus mortuis; ſed etiam quia ſolum adorari debeat imagines Dei ab Eccleſia ad Deum repræſentandum deputatæ; non eſt autem homo imago ad id ab Eccleſia deputata, ſicut eſt deputata imago Dei Patris in forma ſenis, imago Spiritus Sancti in ſpecie Columbæ, aut flammearum linguarum, imago Filii in forma hominis, vel ſub ſpecie agni, vel ſub ſpeciebus panis, & vini, itaut pictura Euchariſtiæ ſit imago Chriſti Domini.

IV. Ad tertium, quamvis non poſſint Deus, & Angeli apte exprimi corporeis imaginibus, poſſunt tamen nobis per quandam metaphoram, ſeu proportionem repræſentari; ſicut Ezechielis 1. per ſpecies quatuor animalium adumbrantur quatuor Euangeliſtæ, & ideo Deus, & Angeli ſæpe ſub forma ſenſibili apparuerunt.

V. Ad quartum, concedit Suar. ſequelam; Nomina enim rem ſacram, & honore dignam repræſentant; non ſecus ac imagines; & ideo ad Philip. 2. dicitur; *In nomine Jeſu omne genuflectatur*; nec ſolemus tale nomen invocare capite non inclinato; quo pacto canimus etiam triſagium illud, *Gloria Patri*, &c. ab Angelis acceptum, & a Sancto Ignatio martyre fidelibus communicatum.

VI. Ad ultimum reſpondet Suar. ſect. 8. aliquibus imaginibus homines magis affici, vel quia majorem devotionem excitant, vel propter artificem, ut quia a Divo Luca, vel ab Angelis depictæ ſunt, vel quia ad præſentiam illarum majora ſolet Deus conferre beneficia, & nonnulla patrare miracula.

VII. Oppones ſecundo: In VII. Synodo generali citata a Suar. de Incarnat. diſp. 54. ſect. 4. dicitur, quod imago Chriſti Domini non adoratur latriæ adoratione, ſicut Chriſtus, ſed quadam minori veneratione, ſeu honoraria adoratione; ergo falſum eſt, eadem adoratione adorari imaginem, & prototypum.

Reſpondeo cum eodem Suar., dupliciter poſſe imaginem adorari, Primo adoratione reſpectiva, itaut potius prototypum in ipſa adoretur, quam ipſa dicens ordinem ad prototypum; Et ſic imago Chriſti adoratur latria, ſicut Chriſtus; nam, ut notat D. Th. in 3. part. quæſt. 25. art. 3. ex Philoſ. in libris de memoria, motus animæ erga imaginem, ſecundum quod imago eſt, non eſt alius a motu animæ erga exemplar: Secundo, poteſt adorari imago tanquam res ſacra repræſentans exemplar, itaut per ſe adoretur ſola imago, quæ dicit reſpectum, & ut dicens reſpectum ad exemplar, quin exemplar ipſum adoretur; eo modo, quo poſſumus amare proximum propter Deum, quin formaliter, & ut quod amemus ipſum Deum; & ſic imago Chriſti non adoratur latria, ſed adoratione minori veneraria.

VIII. Adde ex Suar., quod in imagine Chriſti directe, & ut quod adoratur Chriſtus; & imago eadem adoratione ſolum concomitanter adoratur; ergo bene ſtat, quod adoratio, qua imago Chriſti adoratur, ſit inferior adoratione latriæ, qua adoratur Chriſtus, cum hic principaliter, illa minus principaliter, & concomitanter adoretur.

QUÆSTIO V.

De Superſtitione.

Explicatis actibus virtutis Religionis, explicanda ſuperſunt vitia eidem oppoſita; quæ quidem varia, & multa ſunt, ſed ad duo præcipua reducuntur, ad Superſtitionem, & ad Irreligioſitatem. Superſtitio enim includit Idololatriam, Divinationem, Vanam obſervationem, Magiam, Maleficium; Irreligioſitas vero includit Blaſphemiam, Sacrilegium, Tentationem Dei, Perjurium, Adjurationem, Simoniam, &c.

Superſtitio dicitur opponi virtuti Religionis per exceſſum, non quidem ſecundum ſubſtantiam, nunquam enim cultus per Religionem exhibitus poteſt eſſe nimius, ſed ſecundum circumſtantiam aliquam, vel perſonæ, quæ colitur, ut ſi colatur creatura cultu divino; vel modi, quo Deus colitur, ut ſi colatur Deus cæremoniis Judæorum, vel aliis, quam uſitatis ab Eccleſia. Irreligioſitas vero dicitur opponi virtuti Religionis per defectum, eo quod deneget Deo debitum cultum, aut illum deſpiciat: Per Blaſphemiam proferuntur verba contumelio-

meliosa in Deum, aut in Sanctos: Per Sacrilegium violatur res ſacra, & idem dicas de reliquis; De his omnibus ſingillatim agendum quæſtione ſequenti; nunc vero de Superſtitione in genere, & in ſpecie.

ARTICULUS I.

De Superſtitione univerſim, ac in ſpecie Primo de Idololatria.

I. Superſtitio eſt falſa Religio, qua vel creatura cultu divino, vel Deus cultu indebito adoratur. Utraque ſuperſtitio, ſive ratione rei cultæ, ſive ratione modi, quo Deus colitur, plures ſub ſe ſpecies continet.

II. Cultu indebito Deus adoratur, tam ſi colatur cultu falſo, quam ſi cultu ſuperfluo.

III. Quandonam jejunare diebus Dominicis dicatur Dei cultus ſuperſtitioſus, aut ſuperfluus, aut falſus?

IV. Cultus ſuperſtitioſus falſus ex genere ſuo eſt mortale; Superfluus vero ſecundum ſe eſt peccatum veniale.

V. Idololatria proprie dicta habetur, quando quis Creaturæ tribuit honorem Deo debitum.

VI. Cenſuræ Bullæ Cœnæ tunc incurruntur ob Idololatriam, quando baptizatus internam ſimul, & externam Idololatriam committit cum errore intellectus, & pertinacia voluntatis. Ignorantia invincibilis, quæ excuſat ab hæreſi, nequit ab Idololatria excuſare.

I. Superſtitio idem eſt, ac falſa Religio, ſeu cultus vitioſus, quo vel colitur creatura cultu divino, vel Deus modo indebito. Unde duplex eſt Superſtitio, altera ratione rei cultæ, altera ratione modi, quo Deus colitur. Prima continet ſub ſe plures ſpecies; nam ſi colatur creatura cultu divino, talis ſuperſtitio dicitur Idololatria; ſi colatur creatura, ut aliquid occultum revelet, dicitur Divinatio; Si ut juvet, & dirigat noſtras operationes, dicitur Vana obſervatio; Si ut operetur mira, dicitur Magia, ad quam reducitur maleficium.

II. Secunda ſuperſtitio, videlicet colendi Deum modo indebito, habetur tam ſi colatur Deus cultu falſo, quam ſi colatur cultu ſuperfluo. Dicitur Deus coli cultu falſo, verbi gratia, ſi adoremus Deum cæremoniis Judæorum, perinde ac ſi non eſſet adhuc incarnatus, aut ſi falſis miraculis vellemus noſtram fidem comprobare; aut exponendo falſas reliquias, ut adorentur; aut mutando formas Sacramentorum; aut admiſcendo turpia divinis officiis, tanquam partem illorum. Dicitur vero coli Deus cultu ſuperfluo, quando ponitur Religio in iis rebus, aut circumſtantiis, in quibus non eſt ponenda; verbi gratia, in numero tot candelarum talis coloris, in tali ſitu, &c., vel variando cæremonias Eccleſiæ, in miſſa addendo Alleluja, Credo, &c., quando non ſunt dicenda. Eodem modo ſi quis, verbi gratia, putaret orandum eſſe ante ſolis ortum, aut ſi quis voveret in honorem Sancti Laurentii non edere carnes aſſas die feſto illius, eo quod ille igne ſit aſſatus; vel qui voveret in honorem Beatæ Virginis indui veſtibus albis die ſabbati, vel brutorum capita non edere in honorem Divi Joannis Baptiſtæ, eo quod illi caput obtruncatum ſit. Ratio eſt, quia nihil horum confert in honorem Sanctorum, ſi præciſe in iis ſiſtatur; Unde niſi intendatur propria mortificatio, &c., talia vota ſunt irrita, ut notat Sanch. lib. 4. cap. 7.

III. Quæritur nunc primo, An jejunare diebus Dominicis ſit cultus Dei ſuperſtitioſus?

Reſpondeo, Cajet. recenſere talem cultum inter ſuperſtitioſos falſos. Navar. & Sayr. recenſent inter ſuperſtitioſos ſuperfluos; & D. Th. illum damnat; quia uſus Eccleſiæ eſt excipere in Quadrageſima tale jejunium, nec non anticipare vigiliam incidentem in diem Dominicum; ſicut etiam interdicitur tale jejunium in Cap. *Tamquam*, & in cap. *Ne quis jejunet*, *de Conſecrat. diſt.* 3.

Verum Sanch. lib. 2. cap. 3. diſtinguit; Nam ſi fiat in contemptum Reſurrectionis Chriſti Domini, ut fiebat a Manichæis, aut cum ſcandalo, & errore, veluti reprobando Eccleſiæ conſuetudinem, procul dubio eſt cultus falſus, & idcirco damnatus a jure, & a D. Th.: Si vero fiat cum ſingularitate, eſt cultus ſuperfluus, & ideo ſecundum ſe peccatum veniale; unde qui voveret ordinarie diebus Dominicis, aut iis ſolum diebus jejunare, ad id non teneretur: Si demum fiat propter ſpecialem devotionem, aut mortificationem, licitum eſt, & laudatur a Sancto Auguſtino, & Hieronymo, qui ſcribit Apoſtolos tale jejunium ſervaſſe; Unde votum ſic jejunandi ob finem honeſtum, præciſo ſcandalo, & ſingularitate, validum eſt, & honeſtum. Quare ſi quis voveat jejunare die feſto alicujus Sancti,

cti, quocumque die incidat, tenetur jejunare, etiamſi incidat in diem Dominicum. Poteſt tamen juxta Eccleſiæ conſuetudinem tale jejunium transferre ad Sabbatum præcedens, quia ſic votum commutatur in manifeſte melius, conformando ſe univerſali ritui Eccleſiæ.

IV. Dico ſecundo, cultum ſuperſtitioſum modi indebiti falſum etiam ex genere ſuo eſſe mortale; Unde qui, verbi gratia, divinis officiis intermiſcet turpem ſonum, & cantica profana, peccat mortaliter non ſolum peccato ſcandali, ſed etiam ſuperſtitionis; ſi ſcilicet velit tali cultu falſo Deum colere. Quod ſi ea non intermiſceat ad Deum colendum cultu falſo, ſed ſolum ob vanam delectationem, peccabit mortaliter, vel venialiter contra reverentiam Deo debitam, prout gravis, vel levis erit irreverentia; Si enim cantica profana intermiſceantur, irreverentia erit gravis, ſi ſolum vana admiſceantur, erit levis.

Dico tertio, cultum ſuperſtitioſum ſuperfluum ſecundum ſe peccatum veniale eſſe: Quare variare, verbi gratia, miſſæ cæremonias ſecundum ſe eſt veniale, niſi magna inverſio ordinis contingat, quæ magnam includat irreverentiam.

V. Porro prima ſpecies ſuperſtitionis eſt Idololatria, quæ dicitur ab Idolo, quod eſt effigies falſi numinis, cui cultus latriæ Deo debitus exhibetur; Idololatria autem dupliciter ſumi poteſt: Primo improprie pro quolibet peccato, cui homo adhæret tanquam ultimo fini; Unde ad Epheſ. 5. Avaritia vocatur Idololatria, & ad Philip. 2. dicitur, *Quorum Deus venter eſt*. Secundo proprie pro peccato, quo quis creaturæ tribuit honorem Dei. Rurſus Idololatria proprie dicta ſubdividitur in Internam, per quam creatura exiſtimatur digna honore Dei; & Externam, per quam tribuitur exterius creaturæ honor Dei.

VI. Quæritur nunc, An incurrat excommunicationem Bullæ Cœnæ quicumque Idololatra?

Reſpondeo, Idololatras gentiles non eſſe capaces cenſuræ, cum non ſint ingreſſi Eccleſiam per januam baptiſmi, dicente Apoſtolo, *Quid ad me de iis, qui foris ſunt, judicare?* Baptizati vero ſi committant peccatum Idololatriæ ſolum internæ, neque ullam cenſuram incurrunt, cum Eccleſia non judicet de internis; Ipſa enim ſenſibilis, & viſibilis eſt, & ideo ſolum propter peccatum externum, & ſenſibile minatur pœnas ſuas, videlicet cenſuras: Si vero committant peccatum Idololatriæ ſolum externæ, hoc eſt ſine errore intellectus, verbi gratia, ſi adorent Idolum ob metum mortis, aut dæmonem ad aliquem turpem finem aſſequendum, quin exiſtiment illum dignum honore Dei, neque cenſuram incurrunt; quia talis Idololatria, quamvis ſit verum peccatum, & crimen leſæ Majeſtatis Divinæ, eſt tamen ſolum apparens, & falſa Idololatria, unde non ſubjacet pœnis impoſitis Idololatriæ veræ.

Quare tunc ſolum cenſuræ latæ in Bulla Cœnæ incurruntur ab Idololatra, quando baptizatus internam ſimul, & externam Idololatriam committit, ſcilicet cum errore intellectus, (æſtimando Deitatem eſſe in Idolo, ſeu in creatura) & ſimul cum pertinacia voluntatis, videlicet id ſentiendo, etiamſi cognoſcat id eſſe contra univerſalem Eccleſiæ ſenſum, & contra lumen rationis; ac demum id manifeſtando adoratione externa. Unde fit, poſſe quidem ignorantiam invincibilem excuſare aliquando ab hæreſi, ut ſi quis invincibiliter ignoret Myſterium Trinitatis; ſed ab Idololatria excuſare non poterit ignorantia, quia recta ratio, ſeu lumen rationis naturale evidenter manifeſtat non eſſe colendam creaturam loco Dei.

ARTICULUS II.

De Divinatione.

I. Divinatio eſt prænunciatio rerum occultarum ope dæmonis facta.

II. Divinatio habetur vel cum expreſſa, vel cum tacita dæmonis invocatione; Eaque haberi poteſt, etiamſi quis proteſtetur ſe nolle dæmonem invocare.

III. Ars inveniendi furtum occultum, vel quid ſimile per Aſtrologiam eſt ſuperſtitioſa.

IV. Divinatio per expreſſam dæmonis invocationem eſt multiplex, videlicet Oraculum, Præſtigium, Necromantia, &c.: ſicut eſt multiplex per dæmonis invocationem tacitam, ut Aſtrologia, Augurium, Omen, Chiromantia, &c.

V. Sortilegium divinatorium de ſe eſt mortale. Quid de Conſultorio, aut Diviſorio?

VI. Non datur materiæ parvitas in Divinatione. Multipliciter tamen ſæpe a mortali excuſatur Divinatio, videlicet ratione ignorantiæ, curioſitatis, joci, &c.

VII. Ejuſdem ſpeciei ſunt omnes divinationes, ſive fiant cum tacita, ſive cum expreſſa dæmonis invocatione: Sæpe tamen expreſſa in-

Invocatio annectitur aliis peccatis in Confeſſione explicandis.

VIII. Quandonam liceat ſomnia, motus animalium, aut aſtra obſervare?

IX. Phyſionomia quomodo liceat? Non licet tamen Ægyptios conſulere, ut futuros eventus prædicant.

I. DIvinatio idem ſonat, ac divina actio; cum enim prænunciatio futurorum ſoli Deo competat, hinc prænunciatio futurorum, necnon rerum occultarum inordinate quæſita, ſeu ope dæmonis facta dicitur Divinatio, quæ altera ſpecies ſuperſtitionis eſt, cum a dæmone expoſcatur id quod proprium Dei eſt.

II. Quæritur primo, Quotuplex ſit Divinatio?

Reſpondeo, Divinationem dupliciter evenire poſſe, Primo cum expreſſa dæmonis invocatione, & cum pacto explicite inito, ut contingit, quando divinator expreſſe intendit invocare dæmonem, vel quando ſciens dæmonem per aliquod ſignum manifeſtare latentia, utitur tali ſigno, ut ſibi latentia manifeſtentur. Secundo cum tacita dæmonis invocatione, & cum pacto implicite contracto; ut contingit quando quis mediis vanis, quibus ſe immiſcet dæmon, nititur adipiſci notitiam rerum occultarum, quam humana arte comparare non poteſt. Ubi notandum, divinationem cum tacita dæmonis invocatione etiam contingere, quando quis ſignis vanis utens expreſſe dicit, ſe nolle dæmonem invocare: Ratio eſt, quia dicta in hoc caſu ſunt contraria factis; cum enim ſerio uſurpet ea vana ſigna, per quæ intendit adipiſci notitiam rerum occultarum, quam ſine dæmonis ope comparare non poteſt, conſequenter implicite vult invocare dæmonem, quem conſtat libenter ſe immiſcere hujuſmodi vanis, & inutilibus ſignis; Neque enim Deus, aut Angeli talibus ſe immiſcent.

III. Unde fit, modum divinandi theſaurum, vel inveniendi furtum occultum, aut alterius virginitatem per aſtrologiam eſſe ſuperſtitioſum; cum enim aſtra impedire libertatem non poſſint per ſuos influxus, ſequitur, quod talis cognitio nonniſi arte dæmonis comparari poſſit: Quare univerſim illa dicuntur ſigna vana, & inutilia, quæ nullam vim naturalem habent indicandi rem, cujus notitia deſideratur.

IV. Divinatio per expreſſam dæmonis invocationem, ſi fiat per Idola, dicitur Oraculum; ſi per mortuorum apparentem reſuſcitationem, dicitur Necromantia; Si per ſomnia, dicitur Oniromantia; ſi per fictas, & apparentes figuras, dicitur Præſtigium; ſi per ſigna apparentia in extis animalium, dicitur Aruſpicium; ſi per figuram in terra, Geomantia; ſi per figuram in aqua, Hydromantia; ſi in aere, Aeromantia; ſi in igne, Pyromantia. Divinatio vero per tacitam dæmonis invocationem, ſi fiat per ſitus, & motus aſtrorum, dicitur Aſtrologia; ſi ex ſignis volucrum, aliorumque animalium, videlicet per talem ſitum, numerum, motum, paſſum, &c., dicitur Auſpicium; ſi per cantus, voceſque avium, aliorumque animalium, dicitur Augurium; ſi ex humana voce caſu facta, aut ſternutatione, aut ex funeris occurſu, &c., dicitur Omen; ſi ex lineamentis hominis, aut manuum, aut pedum, aut vultus, aut totius corporis, dicitur Chiromantia, Pedomantia, Phyſionomia, Metopoſcopia, &c., ſi demum ex fortuito eventu, verbi gratia, ex jactu taxillorum, libri apertione, dicitur Sortilegium.

V. Sortes autem aliæ dicuntur divinatoriæ, quæ ſcilicet emittuntur ad aliquid occultum cognoſcendum; aliæ Conſultoriæ, quæ ad dignoſcendum, quid agendum ſit; aliæ diviſoriæ, quæ ad cognoſcendum, quid cuique tribuendum ſit in electionibus, controverſiis, &c.; Sortes diviſoriæ licitæ ſunt; quia important merum contractum fortunæ, in quo partes æqualem ſubeunt conditionem lucrandi, aut perdendi: Sunt etiam licitæ aliquando ſortes conſultoriæ, quando videlicet neceſſitas cogat; (dummodo id non fiat in electionibus Eccleſiaſticis, cum prohibeatur in cap. fin. *de Sortileg.*) & fiat debito modo, ne divina conſilia convertantur ad res vanas, & negotia, ac lucra ſæcularia; quamvis in hoc caſu nonniſi venialiter peccaretur. Demum ſortes divinatoriæ ex ſe ſunt mortale.

VI. Quæritur ſecundo, Utrum in divinatione detur parvitas materiæ, quæ ſcilicet excuſet a mortali?

Reſpondeo cum Sanch., Valent., Bonac., negative. Ratio eſt, tum quia uſurpatio cognitionis rerum occultarum Deo reſervatæ eſt ex ſe res valde gravis; tum etiam quia per quamcunque divinationem habetur conſortium, & ſocietas ſive expreſſe, ſive tacite cum dæmone Dei hoſte; homo enim per divinationem ſubjicit ſe diſciplinæ diaboli, ut ab ipſo occulta doceatur, ipſumque honorat, ejus documentis fidem præſtando; quod certe redundat in Dei inju-

riam, & contemptum; Sicut in Republica ſocietas, & commercium cum hoſtibus eſt crimen læſæ Majeſtatis. Adde, quod divinator exponit ſe periculo apoſtaſiæ; nam ſi quærit a diabolo notitiam certam de futuris liberis, tribuit illi, quod eſt proprium Dei.

Excuſari tamen aliquando poteſt a mortali divinatio; primo ratione ignorantiæ, dummodo non ſit affectata, vel craſſa; quamvis enim vix dari poſſit ignorantia invincibilis in divinatione facta cum expreſſa dæmonis invocatione, facile tamen dari poteſt, quando fit cum invocatione tacita. Secundo, ſi quis joci cauſa utatur divinatione ad oblectationem, ſciens ea media eſſe inutilia, ſed ad videndum quid caſu accidat; hæc enim potius eſt vanitas, quam ſuperſtitio. Tertio, ſi obſerventur ſortes, auguria, ſomnia, &c., non adhibendo illis fidem, ſed timorem aliquem concipiendo de futuro eventu; non enim intenditur ex iis aliqua prædictio, ſed præcautio alicujus mali. Hinc fit, ut quamvis mortale ſit univerſim ex ſomniis, auguriis, ſortibus, aut aliis hujuſmodi divinationibus dirigere operationes ſuas, ſemel tamen, aut iterum hæc obſervando aliquam operationem indifferentem omittere, erit dumtaxat veniale, ut advertit Sanch., Navar., Cajet. Et ratio eſt, quia in tali caſu non habetur perfecta ſuperſtitio.

VII. Quæritur tertio; An omnes divinationes ex ſe ſint ejuſdem ſpeciei?

Reſpondeo affirmative; ſive enim cum expreſſa, ſive cum tacita dæmonis invocatione fiant, non differunt ſpecie. Ratio eſt, quia Tacitum, & Expreſſum, Incompletum, & Completum differunt inter ſe intra eandem ſpeciem. Verum quia invocatio expreſſa dæmonis ſæpe habet adjunctam vel hæreſim, vel adorationem dæmonis, aut alia peccata, ideo in tali caſu explicanda eſt in confeſſione. Non eſt tamen explicandum, an fiat divinatio per aſtra, vel per ſomnia, vel per aerem, vel per aquam, quia id materialiter ſe habet.

VIII. Notandum autem hic, quod obſervare ſomnia, motus animalium, aſtra, &c. relate ad ea, cum quibus habent connexionem naturalem, non eſt ſuperſtitio ulla, ſed honeſte, & licite fit: Sic Medici ſolent ab infirmo ſomnia inquirere, ut humorem prædominantem explorent: Nam qui conſtant humoribus frigidis, & abundant pituita, ſolent ea ſomniare, quæ in aqua, vel nive ſolent evenire; qui abundant flava bile, ſolent videre incendia per ſomnium; qui atra bili abundant, ſomniant funera, fumum, caliginem; qui redundant ſemine, ſomniant, quæ provocant ad libidinem. Pariter nonnulla animalia ſolent prædicere terræmotus naturaliter: Aſtra etiam, quia influunt in ſublunaria, ſolent ſignificare plures naturales effectus; & idcirco Aſtrologi poſſunt licite inclinationes hominum conjicere ex aſtris; quamvis difficillimum ſit ſcire punctum Cœli, in quo nativitas alicujus contingit: Verum ex aſtris velle cognoſcere eventus liberos ſuperſtitioſum eſt; & idcirco ſola aſtrologia naturalis licita eſt; unde dicitur, *Sapiens dominabitur aſtris*: Aſtrologia vero judiciaria illicita eſt, & omni jure prohibita; & ideo dicitur Hier. 10. *A ſignis cœli nolite metuere, quæ timent gentes; quoniam leges populorum vanæ ſunt*; liberum enim arbitrium non pendet ab aſtris tanquam a cauſis naturalibus, ut effutiebant, qui propugnabant dari Fatum, hoc eſt immutabilem omnium eventuum diſpoſitionem ab aſtris dependentem; ut proinde apte dixerit Auguſtinus, *Fatum non ponunt, niſi fatui*. Et Cicer. lib. 2. de Divinat. advertit, plures Aſtrologos promiſiſſe Pompejo, Cæſari, Craſſo fauſtiſſima, & tandem domi nonniſi ſenes morituros cum ſumma gloria, ubi deinde quilibet iſtorum immature, & infeliciter periit: Nec ſolum falluntur Aſtrologi in divinandis operationibus liberis, ſed ſæpiſſime etiam in divinandis inclinationibus naturalibus; Nam Eſau, & Jacob gemelli fuerunt, & pene ſimul nati ſunt, diverſiſſimas tamen inclinationes naturales habuerunt.

IX. Notandum etiam ex Phyſionomia naturali, ſeu ex partium corporis diſpoſitione velle aliquam conjecturam accipere de inclinationibus animi licitum eſſe; Verbi gratia, ex lineis manuum conjicere ingenium, indolem, inclinationem ad luxuriam, ad maturitatem, &c.; at hinc prædicere futuros eventus liberos, verbi gratia, hominem futurum divitem, pauperem, in patibulo ſuſpendendum, Epiſcopum, &c., eſt omnino illicitum. Quare graviter peccat, qui ab Ægyptiis petit bonam, vel ſiniſtram fortunam; cum id naturaliter ſciri non poſſit; ſi tamen id fiat curioſitatis, & riſus cauſa, & ſine ſcandalo, non animo credendi, ut communiter fit, nonniſi veniale peccatum erit.

AR-

ARTICULUS III.

De Vana Obſervatione.

I. In hoc differt Vana obſervatio a Divinatione, quod illa ordinetur ad aliquid obtinendum; hæc vero ad aliquid cognoſcendum.

II. Sæpe Vana obſervantia habetur ſolum cum tacita dæmonis invocatione, quamvis fiat proteſtatio, quod dæmonis concurſus in ea re recuſetur.

III. Ea dividitur in Artem notoriam, in Obſervationem ſanitatum, & Obſervationem eventuum. In quo hæc differat a Divinatione?

IV. Plura recenſentur, quæ non raro ponuntur, & tamen ſunt ſuperſtitioſa.

V. Quonam pacto poſſit quis aliquando in his vanis obſervationibus a mortali excuſari?

VI. Quænam obſervationes non ſunt vanæ, nec ſuperſtitioſæ, ſed licitæ?

VII. Quid de unguento armario?

VIII. Unde dignoſci poſſit, quod aliqua obſervatio non ſit ſuperſtitioſa?

IX. Quid ſi dubitetur num effectus aliquis ſit ſuperſtitioſus, an naturalis? Aut ſi dubitetur num effectus præternaturalis ſit a Deo, an a dæmone?

I. VAna obſervatio eſt pariter ſpecies ſuperſtitionis, ſed differt a divinatione, quia hæc refertur ad aliquid cognoſcendum; illa vero ad aliquid obtinendum mediis inutilibus, & vanis. Quare Vana obſervantia eſt ſuperſtitio, qua mediis vanis procurantur commoditates, divitiæ, ſanitas, benevolentia, & alia hujuſmodi. Dicitur etiam Vana obſervatio, quando ex conſideratione alicujus effectus caſualis conjicit quis aliquid proſperi, vel adverſi eventurum, & inde actiones ſuas moderatur, ut notat D. Th. quæſt. 96. art. 1. Appellatur talis ſuperſtitio Vana obſervatio, vel quia effectum non conſequitur; vel ſi conſequitur, illum habet a dæmone, & ſic plus incommodi habet, quam commodi.

II. Univerſim autem Vana obſervatio fit, vel cum expreſſa dæmonis invocatione, vel etiam cum tacita; ut ſi quis dicat aliqua verba tanquam habentia vim ad aliquem effectum, verbi gratia, ad movendum annulum, ut quota hora diei ſit, cognoſcatur, &c.. Dicitur id fieri cum pacto dæmonis tacito, quia verba illa ſine ope dæmonis talem effectum parere non poſſunt: Idque verum eſt, etiamſi hoc fiat præmiſſa proteſtatione, quod nolis ad talem effectum dæmonem concurrere; Cum enim conſtet hoc eſſe ſuperſtitioſum, proteſtatio dicitur eſſe contraria facto, ut notant Bonac., Valent., Sylveſt.. Similis ſuperſtitio exercetur a luſoribus, quando mutant locum ad vitandam malam fortunam; Sanch. tamen excuſat iſtos a mortali, eo quod non videatur peccatum perfectum ſuperſtitionis, cum luſores non certo credant ſe mutaturos malam fortunam.

III. Quæritur primo; Quot ſint ſpecies vanæ Obſervantiæ?

Reſpondeo eſſe tres. Prima eſt ars notoria. Secunda, obſervatio ſanitatum. Tertia, obſervatio eventuum. Dicitur Ars notoria ſuperſtitio illa, qua quis credit ſe ſtatim conſecuturum ſcientiam per potionem, vel per bolum aliquem, vel mediis quibuſdam jejuniis; hæc enim dicuntur media vana, & inutilia; quia neque a Deo, neque a natura habent parere talem effectum. Dicitur obſervatio ſanitatum ſuperſtitio illa, qua adhibentur varia media ad curandos morbos hominis, vel animalium, ut geſtare amuleta, ligaturas, involucra falſis characteribus ſignata ad vitanda vulnera, vel ne ſanguis effluat, aut geſtare imagines talibus characteribus ſignatas, certa cum fiducia non moriendi ſine confeſſione; ſunt enim hæc media vana ad hos effectus, ac vim non habent. Demum obſervatio eventuum eſt ſuperſtitio, qua ex conſideratione alicujus eventus caſualis fit conjectura de eo, quod futurum eſt, & inde operationes diriguntur; Differt hæc a divinatione, quia per divinationem quæruntur media inutilia ad divinandum; per obſervationem vero eventuum ſigna vana diriguntur ad operationes, quibus poſſimus aliquid mali vitare, vel boni obtinere.

IV. Quæritur ſecundo; Quænam obſervationes cenſeantur communiter a Doctoribus vanæ, & ſuperſtitioſæ?

Reſpondeo, præter iſtas, quas innuimus, cenſeri ſuperſtitioſas, Primo, annulo ſuſpenſo intra vas velle dignoſcere quota hora ſit. Card. de Lugo teſtatur in Hiſpania annulum pulſare horas aſtronomicas, in Italia vero italicas; quod cum naturali cauſæ tribui non poſſit, procul dubio eſt ſuperſtitioſum. Secundo, dies aliquos habere fauſtos, verbi gratia diem Jovis, alios infauſtos, verbi gratia Martis, & Veneris; vel habere infauſtum numerum tredecim per-

perſonarum ſimul prandentium, propter facinus Judæ. Tertio, ſtatuam alicujus Sancti demergere in flumen, ut pluat. Quarto, credere, quod non proſint orationes, niſi in tanto numero ſine interpellatione dictæ, cum tot candelis, &c. Quinto, fœminarum carminatricum preces, & benedictiones eſſe ſufficientes ad depellendos ſtatim morbos; Vocantur iſtæ ab Hiſpanis las Empſalmadoras, quia ſæpe utuntur verbis Pſalmorum; Verum quia nec præſumitur gratia iis gratis data, nec virtus ſupernaturalis præſumi debet, niſi probetur; & quia ſolent etiam ſuperſtitioſa, & vana admiſcere, ideo communiter Doctores cum Sanch., & Fagund. docent permittendas non eſſe. Sexto, Mulierculas nocte Sancti Joannis Baptiſtæ aliquid precari, auditumque applicare, ut nomen futuri mariti audiant. Hæc, & ſimilia, quæ paſſim a Doctoribus congeruntur, reputantur communiter ſuperſtitioſa, atque adeo a mortali excuſari non poſſunt.

V. Poteſt tamen aliquando eſſe veniale, ſi ſcilicet adſit ignorantia invincibilis, & bona fides; vel ſi id fiat ex intentione dandi operam hujuſmodi vanitatibus non tanquam efficacibus, ſed ex quadam levitate, vel curioſitate ſemel, aut iterum in re levi, ut dictum eſt de Divinatione: Quamvis enim communiter Doctores cum Sanch. putent, in his rebus non dari parvitatem materiæ; tamen Valent. diſp. 6. quæſt. 13. punct. 3. putat dari poſſe parvitatem materiæ, quoties non intervenit pactum expreſſum cum dæmone; ut ſi quis ſemel movere faciat annulum intra vas ſuſpenſum, quia ex hoc ſolo parvo commercio cum dæmone non imminet notabile damnum ſalutis; Hoc tamen ipſe non admiſerim. Sanch. lib. 2. moral. cap. 40. num. 25., quamvis neget cum communi dari parvitatem materiæ in his rebus, concedit tamen aliquod ex his eſſe veniale, ſi ſemel fiat ad experiendum effectum curioſitatis cauſa; etenim cum actus non fiant ſerio, ſed joco, & curioſitate, vel ad experiendum, non tam erit ſuperſtitio, quam animi levitas, & ideo tantum veniale. Monet tamen Trull. id non eſſe facile permittendum, ne curioſitatis quidem cauſa, propter periculum deceptionis a dæmone.

VI. Quæritur tertio; Quænam obſervationes reputentur communiter a Doctoribus licitæ, & non vanæ, aut ſuperſtitioſæ?

Reſpondeo, non reputari ſuperſtitioſam; Primo artem inveniendi aquas in terra latentes, adhibita virga ſalicea, vel amygdalina, quia, ut notat Bonac., & Trull., effectus iſte inclinationis virgæ, ubi abſconduntur aquæ defluentes, reputatur naturalis. Secundo, obſervare lunam ad fructus colligendos, ad tabulas ſecandas, &c. Tertio, verba Sacra, aut reliquias uſurpare ſine ullis vanitatibus, ſperando tantum a Deo effectum ſine ulla infallibilitate. Quarto, eodem modo triginta miſſas celebrare in memoriam Sancti Gregorii, qui triginta diebus fecit orare pro defunctis. Quinto, ter, vel novies jumenta circumducere circa templum alicujus Sancti, vel die feſto alicujus Sancti venam equis ſecare, dummodo ſperetur effectus tantum a Sanctis, nec reputentur iſtæ circumſtantiæ efficaces, & infallibiles: Quamvis Sanch. notet, iſta extirpanda eſſe, eo quod ſuperſtitionem ſapiant, ac ſint præter modum ab Eccleſia uſitatum honorandi Sanctos. Sexto, Sanch. excuſat eos, qui ſanant morſus canis rabidi ſolo halitu, aut ſputo, aut tactu, eo quod putet iis forte ineſſe gratiam gratisdatam, vel ineſſe naturalem virtutem a tali complexione, cum id paſſim ubique permittatur. Sic multæ familiæ habent vim ad curandos morſus venenoſos ſputo; Et ſeptimus maſculus, quando nulla fœmina interceſſit, curare ſolet ſtrumas ſaliva; ſicut etiam Rex Galliæ. Et Tambur. hic num. 31. refert, aliquos natos nocte Converſionis Sancti Pauli ſputo, vel tactu ſanare morſus venenatos. Septimo, certum eſt licere uti virtute rei naturalis, etiamſi per ſuperſtitionem ſit cognita; eo modo quo licite utitur meretrix pecunia illicite comparata. Ratio eſt, quia licet illa notitia male fuerit acquiſita, peccatum tamen tranſiit, & effectus ille naturalis nihil mali ab ea culpa contraxit: Eodem modo licitum eſt uti theſauro per ſuperſtitionem invento, ſi pecuniæ non ſint apparentes, nec conſtet dæmonem illas ab aliis ſuſtuliſſe.

VII. Circa unguentum armarium puto cum Trull., Bonac., & aliis, qui caſum examinant, eſſe ſuperſtitioſum. Ratio eſt, quia non videtur poſſe dici talis effectus naturalis cauſatus per ſympathiam, quando vulneratus longe diſtat a gladio, vel panno ſanguine imbuto, cui unguentum, vel pulvis applicatur. Cauſæ naturales in majori diſtantia ſemper remiſſius operantur; hoc autem non accidit in hoc unguento; ergo non operatur naturaliter.

VIII. Quæritur quarto; Quænam regula generalis aſſignari poſſit ad dignoſcendum,

num

num aliqua obſervatio ſit ſuperſtitioſa?

Reſpondeo ex Tambur., præſumi ſuperſtitioſam, & in ea pactum cum dæmone intercedere, quoties ad aliquem actum interponuntur verba non ſignificativa, vel figuræ inutiles, vel falſitas, verbi gratia, quod Chriſtus habuerit febrim; Vel conditiones vanæ tanquam neceſſariæ, verbi gratia tot cruces in tali hora, ſitu, &c., Vel promiſſio effectus infallibilis ultra vires naturales mediorum.

IX. Difficultas eſt, Utrum quando dubitatur, an effectus ſit a dæmone, vel a Deo, vel a cauſa naturali, teneamur abſtinere ab iis mediis tanquam ſuperſtitioſis?

Reſpondeo, Leſſium lib. 2. cap. 44. num. 46. putare, quod abſtinendum ſit, ne exponamur manifeſto periculo ſuperſtitionis; niſi forte id fiat cum expreſſa proteſtatione voluntatis contrariæ: Quod Tambur. admittit, ſi aliquando propter notabilem neceſſitatem iis mediis utaris, proteſtando te nolle effectum, ſi a dæmone proveniat. Sanch. vero putat, quod ſi omnibus expenſis dubium ſit, an effectus procedat a cauſa naturali, an vero a dæmone, præſumendum ſit, quod procedat a cauſa naturali, & ſic ſine ulla ſuperſtitione poſſis tali medio uti; quia in tali dubio ſtat in poſſeſſione libertas, & innumeræ ſunt agentium naturalium vires occultæ. Quod ſi certum ſit talem effectum non eſſe naturalem, (ut eſſet ſubita ſanatio, vel ſanatio per verba Sacra) ſed dubium ſit a Deone, an a dæmone talis effectus habeatur, præſumendum, quod a dæmone; quia Deus effectus miros cauſat ſupernaturaliter, vel per Sacramenta, vel propter ſanctitatem perſonæ operantis; unde effectus præternaturalis aliter procedens nonniſi a demone eſt.

ARTICULUS IV.

De Magia.

I. Magia eſt ars operandi mira ope dæmonis. Differt Magia ſuperſtitioſa a Naturali; quia hæc operatur mira per cauſas naturales.
II. In quo differat Magia a Vana obſervatione, a Maleficio, & ab Incantatione?
III. Magia naturalis non eſt ſuperſtitioſa, ſed Auctores, qui de illa pertractant, non raro plura ſuperſtitioſa permiſcent.
IV. Naturalis a ſuperſtitioſa Magia diſcerni facile poteſt ex conditione Cauſarum, Operationis, & Effectus. Quonam pacto philtra amatoria ad amorem, ac libidinem alliciant?
V. Quanam arte dæmones familiares in annulis, aut phialis includantur?
VI. Num vis faſcinandi ſit naturalis, an ſuperſtitioſa?

I. Magia ad Vanam obſervationem a nonnullis reducitur, ſicut Maleficium ad Magiam. Etenim Vana obſervatio eſt ſuperſtitio, ut diximus, qua mediis vanis procurantur ope dæmonis commoditates, divitiæ, ſanitas, benevolentia: Magia vero eſt ars operandi mira ope dæmonis per ſigna vana, & inutilia; ſicut Maleficium eſt ars nocendi aliis per ſigna vana ope dæmonis. Quoniam vero Magia eſt ars operandi mira, idcirco duplex diſtingui ſolet Magia, altera Naturalis, altera Superſtitioſa; illa operatur mira, & inſolita per cauſas naturales; hæc vero operatur mira per cauſas morales, hoc eſt per ſigna vana, quibus poſitis dæmon allicitur ad operandum quæcumque Magus expoſcit. Allicitur autem dæmon, tum quia his ſignis honoratur; tum etiam quia talia ſigna ex ejus inſtituto dependent.

II. Quare Magia differt a Vana obſervatione, quia illa ſolum ordinatur ad facienda mirabilia; Quod ſi ordinetur ad facienda mirabilia mere propter oſtentationem, dicitur abſolute Magia; Si vero ad inferendum alteri damnum, dicitur Maleficium; Si demum ſolis verbis, & non aliis ſignis aliquid mirum per Magiam fiat, dicitur talis Magia Incantatio: Definitur enim Incantatio, quod ſit Ratio operandi mira ſolis verbis.

III. Quæritur nunc primo; An ſola Magia ſuperſtitioſa ſit prohibita?

Reſpondeo affirmative; Magia enim naturalis (qua verbi gratia per cauſas naturales ſtatuæ ſe ſalutant, ſibilant, ſaltant, tonitrua excitantur, aut aliud mirabile fit) non eſt mala de ſe, cum ſit pars ſcientiæ naturalis. De ea extant variæ regulæ, & exempla apud Joannem Baptiſtam a Porta apud Cardanum, & alios. Notat tamen Leſſ. auctores Magiæ naturalis aliquando permiſcere quædam ſuperſtitioſa; unde monet hujuſmodi libros habendos eſſe ſuſpectos, & tanquam periculoſos a juventute vitandos.

IV. Quæritur ſecundo; Unde dignoſci poſſit, opera magica eſſe ſuperſtitioſa, & non naturalia?

Reſpondeo cum Trull., Leſſ., & aliis, tripliciter dignoſci poſſe.; Primo ex conditione cauſarum, quæ adhibentur, quando ſcilicet

licet non habent vim naturalem ad talem effectum, ut ſolet accidere, quando expreſſe dæmon invocatur; aut quando admiſcetur orationibus falſitas, ut Chriſtum habuiſſe febrem; vel quando præter ſignum crucis intermiſcentur verba inepta, imagines, ſigna, figuræ, &c., aut unctiones, & ligaturæ præter morem Eccleſiæ; Vel ſi apponantur circumſtantiæ ridiculæ, verbi gratia, ſi talia verba debeant ſcribi manu ſiniſtra, ab aliqua virgine, tali hora, &c., Secundo, ex conditione operationis, ut ſi repente curetur homo, vel animal, ſi breviſſimo tempore longum iter conficiatur; ſi hic pungatur imago cerea Petri, & ille alibi doleat. Tertio, ex conditione effectus, ſi ſcilicet humanam induſtriam ſuperet; ut ſi opera Magica excitent tempeſtates, terræmotus, ſi præſtigiis illudant, ſi reddant hominem inviſibilem, ſi divitias mari abditas, vel theſauros occultos offerant; (quamvis raro id permittat Deus, ne detur maximum incentivum ad malum; unde Magi fere omnes pauperes ſunt, abjecti, & viles) Demum ſi incitent ad odium, ad amorem, ad libidinem; Quod præſtant dæmones aſſidue repræſentando phantaſiæ objectum tanquam conveniens, vel diſconveniens, & ſimul excitando humores ad affectum amoris, odii, vel libidinis.

Quare quando a Magis, vel a Sagis dantur philtra, ſeu pocula amatoria, non ſunt illa, quæ homines alliciunt, & veluti vim inferunt ad amorem, vel odium, ſed iis poſitis, dæmon proponit phantaſiæ objectum, & humores excitat, ut amor, vel odium ſequatur.

V. Quæritur tertio; Quanam arte dæmones, quos vocant Familiares, includantur in annulis, ſpeculis, vel vaſculis, aut a corporibus ejiciantur, & iterum advocentur?

Reſpondeo cum Azor. & Fagund. cap. 41., id naturali arte fieri non poſſe; cum enim natura dæmonum ſit longe ſuperior humana, non poſſunt naturaliter ad id ab hominibus aſtringi: Quare id præſtatur ex pacto cum illis inito tacite, vel expreſſe, ut, verbi gratia, ad prolationem talium verborum, aut poſitionem ſignorum huc, vel illuc ſe conferant.

VI. Quæritur demum, Utrum faſcinationis vis ſit naturalis, an ſuperſtitioſa?

Reſpondeo, communiter docere Doctores eſſe naturalem: quia aliquando ex vehementi cogitatione alicujus objecti immutantur ſpiritus, præſertim ſubtiliores, qui ad oculos permeant, & aerem ad certam diſtantiam corrumpunt; Unde inficiuntur corpora mollia puerorum, pullorum, arbuſculorum, &c.; ſicut fœmina poſt menſtruum inficit vicinum aerem, & labem in ſpeculum cauſat. Verum Azor., & Trull. cum multis Medicis docent, non eſſe naturalem vim faſcinandi, ſeu nocendi hominibus, vel belluis ex ſolo aſpectu, aut commendatione apud alios, ſed dæmonis malignitate aerem infici, & hominis, aut belluæ corpus lædi.

ARTICULUS V.

De Maleficio.

I. Maleficium eſt ars nocendi aliis ope dæmonis. Dividitur in Amatorium, & Veneficum; quod appellatur Veneficium.

II. Remedia adverſus maleficium alia ſunt Naturalia, alia Supernaturalia, alia Moralia.

III. Num liceat a Malefico petere, ut Maleficium diſſolvat, ſi non conſtet, quod ſine novo Maleficio poſſit illud diſſolvere?

IV. Quid ſi conſtet poſſe illum quidem ſine novo Maleficio maleficium diſſolvere, ſed non eſſe illud diſſoluturum ſine novo maleficio?

V. Licitum eſt diſſolvere maleficium ponendo ſigna contraria, quibus poſitis expiret pactum cum dæmone.

VI. Idque verum eſt, etiamſi per accidens inde ſequatur alteri damnum; dummodo illud non ſequatur ex actione dæmonis poſitiva. Sed quid ſi de hoc dubitetur?

VII. Quomodo gerere ſe debeat Confeſſarius cum Maleficis, Magis, & Incantatoribus?

I. MAleficium, ut diximus, eſt Ars nocendi aliis ope dæmonis; & ideo pars eſt Magiæ; Unde quando ligaturis, nodis capillorum, &c. aliquod malum aliis præſtandum ope dæmonis intentatur, tale maleficium vulgo dicitur *Fattura*; Porro Maleficium ſi ordinetur ad carnalem amorem, vel odium excitandum, dicitur Amatorium; ſi vero ad inferendum damnum ſive perſonæ, ſive ejus bonis, dicitur Veneficum; unde hujuſmodi Maleficium appellatur Veneficium.

II. Quæritur nunc primo; Quænam remedia adhiberi poſſint adverſus effectus maleficii?

Reſpondeo ea eſſe triplicis generis, Naturalia, Supernaturalia, & Moralia: Dicuntur remedia moralia, quæ ſiunt removendo

ma-

magica ſigna, ad quorum præſentiam dæmon damnum infert, quod quomodo fieri poſſit, examinabimus quæſito 3.

Naturalia ſunt, quæ ſunt apta naturaliter ad curandos morbos cauſatos a maleficiis, quamvis parum iſta proſint, quando morbi cauſantur arte Sagarum, quia poſſunt facile dæmonis ope vim medicamentorum impedire. Demum Supernaturalia, ſeu Eccleſiaſtica ſunt, Primo Exorciſmi; etenim a Chriſto Domino tradita eſt Exorciſtis poteſtas expellendi dæmones, quamvis ea non ſit infallibilis, ſeu non ſemper cum effectu conjungatur, niſi adſint conditiones a Chriſto requiſitæ: Sicut de fide etiam eſt, habere Pontificem poteſtatem applicandi indulgentias pro defunctis, ſed ut illis proſint, requiruntur circumſtantiæ debitæ; Et de fide eſt, quod quicquid orantes petimus, obtinemus; ſi tamen cum debitis requiſitis oramus. Secundo, magna fides in protectione divina; quod colligitur ex illo Pſalmo, *Qui habitat in adjutorio Altiſſimi*. Tertio, iterata ſuſceptio Sacramentorum Pœnitentiæ, & Euchariſtiæ; Sicut etiam Sacramentalium, necnon uſus Agnorum Dei, ſignum Crucis, invocatio Chriſti Domini, & Beatiſſimæ Virginis, Angeli Cuſtodis, Reliquiæ Sanctorum, & inter cætera Sacrificium Miſſæ. Sicut autem remedia naturalia non ſtatim curant morbos, ſed frequentari debent, ut perfecte curent, ita remedia hæc ſupernaturalia; cum Deus dederit illis vim per modum cauſæ naturalis; Sicut etiam eodem modo cauſant gratiam ipſa Sacramenta, ita ſcilicet ut ſubjecto magis diſpoſito majorem gratiam cauſent, ut ignis, verbi gratia, in ſubjecto magis diſpoſito majorem calorem.

III. Quæritur ſecundo; Utrum liceat petere a malefico, ut maleficium diſsolvat?

Reſpondeo, & dico primo, a malefico quantumvis parato non poteſt peti, ut maleficium alio maleficio diſſolvat; quia nunquam peti poteſt directe, quod eſt intrinſece malum: Unde infert Sanch. lib. 2. Moral. cap. 41., nec licere petere a Malefico diſſolutionem maleficii, quod poteſt modo licito diſſolvi: quando talis modus a malefico ignoratur; quia in tali caſu perinde eſſet, ac petere, ut alio maleficio diſſolvat. Quod ſi dubitetur, an Maleficus ſciat modum licitum diſſolvendi maleficium, communiter Doctores cum Suar., Sanch. Leſſ. apud Trull. docent nec licere petere diſſolutionem; tum quia præſumi debet, ut docet Sanch., quod Maleficus ſciat dumtaxat modum diſſolvendi ſuperſtitioſum; tum etiam quia petens in tali caſu exponeret ſe periculo petendi rem illicitam; non eſt autem licitum operari cum dubio rei illicitæ, ut communiter Doctores. Verum Tambur. hic docet aliquando licere cum dubio hoc negativo petere diſſolutionem maleficii; quia præſumi poteſt ex communiter contingentibus non ignorari a Malefico modum diſſolvendi licitum; nam, ut dicemus quæſito ſequenti, communis modus diſſolvendi licite maleficium eſt tollere ſignum dæmonis, ad cujus præſentiam dæmon ex pacto operatur. Addit Tambur. ſententiam hanc non adverſari opinioni communi; tum quia in tali caſu dubium vinceretur a præſumptione orta ex communiter contingentibus; tum etiam quia communis ſententia procedit, quando peteretur diſſolutio maleficii ab alio Mago, qui cum non fuerit auctor hujus maleficii, non facile poterit, niſi novo maleficio illud diſſolvere.

IV. Dico ſecundo; Licitum eſt petere a Malefico, ut diſſolvat maleficium, non ſolum ſi certo conſtet, ſed etiam ſi probabile ſit ipſum ſcire illud diſſolvere modo licito; idque verum eſt, etiamſi certo cognoſcam Maleficum novo maleficio eſſe diſſoluturum maleficium prius. Ita Sanch., Filliuc., Trull. contra nonnullos. Ratio eſt, quia ſicut habens neceſſitatem poteſt petere mutuum ab eo, quem certo ſcit uſuras exacturum; & petere juramentum ab illo, quem noſcit juraturum per falſos Deos; quia petitur res indifferens, ſeu id, quod licite ab alio præſtari poteſt; ita pariter in caſu noſtro. Dixi, etiamſi tantum probabile ſit maleficum ſcire modum diſſolvendi licitum, quia univerſim, ut notat hic Tambur., operari cum probabilitate eſt operari cum prudentia, atque adeo ſine culpa. Cavendum tamen eſt ex Sanch., ne petens cooperetur cum malefico in novo maleficio, verbi gratia, recipiendo medicinam &c.

Notandum etiam, quod ſi ſpes ſit, ut petito remedio licito, Maleficus hoc adhibeat, & non ſuperſtitioſum, tenemur ex charitate illud petere. Demum nullatenus licet petere a dæmone, ut ceſſet vexare; quia talis petitio involvit ſocietatem cum dæmone; Solum licitum eſt per imperium, & objurgationem dicere, verbi gratia, Ceſſa mala beſtia abhinc malefacere.

V. Quæritur tertio: Utrum liceat diſſolvere

vere maleficium deſtruendo ſigna, quibus illud eſt annexum; aut ponendo ſigna contraria, honeſta tamen, & indifferentia, quibus poſitis expirat pactum dæmonis?

Reſpondeo affirmative cum Leſſ., Suar., Sanch. apud Trull. Ratio eſt, quia ſic nec pactum cum dæmone, nec amicitia captatur, ſed ſolum evertuntur ſigna illa, quæ erant occaſio mali. Quare ſi dæmon cum Malefico fecit pactum nocendi Maleficiato, niſi ſignet ſe ſigno Crucis, vel niſi lavet frontem, poteſt ille licite munire ſe Cruce, aut frontem lavare, ne lædatur a dæmone, animo tollendi ſignum illud, non vero animo ſanandi medio invento a dæmone: Similiter ſi verum eſt, quod quando Venefica te tangit, te inficiat, ſed deſinat inficere, ſi illam repercutias, poteris illam repercutere. Propter eandem rationem licite Judices lavant maleficos torquendos, & pilos illis radunt, ne arte dæmonis inſenſibiles fiant ad tormenta; ſic enim dumtaxat tollunt ſignum dæmonis latens ſub pilis; vel quia pactum fuit cum dæmone, quod ad tonſionem pilorum ceſſaret conventio. Pariformiter qui audiit a Mago ſe conveniſſe cum dæmone, quod quidam theſaurus cuſtodiretur, & nemini permitteretur, niſi illi, qui in tali loco bene potaret, poterit bene potare in eo loco, & deinde ſibi theſaurum arripere.

VI. Ex quibus infert Filliuc., poſſe ſigna magica deſtrui, etiamſi redundaret damnum in maleficum, quia quilibet habet jus ſibi conſulendi, etiamſi per accidens ſequatur alteri damnum. Notat pariter Trull., quod infectus a Saga, verbi gratia, ſciens nocumentum deſiturum, ſi porrigat illi panem, (forte propter Euchariſtiæ Sacramentum) poſſit quidem panem porrigere, dummodo porrigendo panem dæmon deſinat tantum nocere. Quod ſi porrectio panis ſit novum ſignum, quo poſito dæmon per actionem novam poſitivam, & per favorem ſuccurrat, procul dubio non licet panem porrigere. Si tamen de hoc dubitetur, nec licet, ut communius docent; aut ad ſummum in caſu neceſſitatis licet cum expreſſa proteſtatione, quod nolis effectum poſitivum a dæmone: Leſſ. enim lib. 2. cap. 44. num. 46. hæc habet: *Non eſt licitum uti remedio, de quo dubium eſt, an contineat tacitam dæmonis invocationem; hoc enim eſt ſe exponere manifeſto periculo ſuperſtitionis; niſi forte id fiat cum expreſſa voluntatis contrariæ proteſtatione.*

VII. Quæritur ultimo; Quid faciat Confeſſarius cum Maleficis, Magis, & Incantatoribus?

Reſpondeo, debere examinare illos de genere ſuperſtitionis, an ſcilicet fuerit cum expreſſa, vel tacita dæmonis invocatione, & de aliis peccatis admixtis, puta hæreſis, idololatriæ, luxuriæ, injuſtitiæ, &c. Si deinde maleficus pactum iniit cum dæmone, debet illud diſſolvere; non eſt tamen neceſſe, ut chirographum malefico reſtituatur a dæmone; quia per pœnitentiam ſufficienter recedit a pacto: Si injuſtitia præceſſit, imponi debet reſtitutio; ſi hæreſis formalis, & externa ſit tali peccato conjuncta, nonniſi a Pontifice abſolvi poterit. Si vero adoratio dæmonis non ſtet cum hæreſi, ſeu cum hoc, quod dæmon exiſtimetur dignus adoratione, talis ſuperſtitio poterit a quolibet Confeſſario abſolvi, niſi in aliqua Diœceſi ſit ab Epiſcopo ſibi reſervata.

QUÆSTIO VI.

De Irreligioſitate, & in ſpecie de Sacrilegio, Blaſphemia, & Tentatione Dei.

Diximus in principio quæſtionis ſuperioris, virtuti Religionis opponi per defectum Irreligioſitatem, quæ plura ſub ſe vitia continet: Omiſſis aliis, videlicet Perjurio, & Adjuratione, de quibus infra cum de Juramento, necnon Simonia, de qua cum de Reſtitutione in particulari, agendum hic ſupereſt de Sacrilegio, Blaſphemia, & Tentatione Dei.

ARTICULUS I.

De Sacrilegio.

I. *Sacrilegium eſt rei Sacræ læſio. Triplex autem eſt, Perſonale, Locale, & Reale: Specialiter autem in Confeſſione aperiendæ ſunt Sacrilegii ſpecies.*

II. *Probabiliter tres iſtæ Sacrilegii ſpecies ſunt atomæ, non ſubalternæ; itaut de conſilio, non de præcepto explicandus ſit in confeſſione modus Sacrilegii, tanquam circumſtantia aggravans.*

III. *Quænam Perſona dicatur Sacra, itaut eam lædens Sacrilegium committat?*

IV. *Per læſionem Perſonæ Sacræ quadrupliciter committitur Sacrilegium; injiciendo manus violentas, perducendo ad tribunal ſæculare, ſubjiciendo oneribus vectigalium, & per actiones venereas.*

V. *Novitius non habens votum caſtitatis non eſt ſacrilegus, ſi carnaliter peccet. Quid de habente hoc votum, ſi alios inducat ad peccandum carnaliter? Quid de Sacerdote Græco, ſi peccet contra caſtitatem?*

VI. *Communius docent contra nonnullos, fractionem cujuſcumque voti eſſe ſacrilegam.*

VII. *Quare non ſint ſacrilega omnia peccata Perſonæ Sacræ, ſed ſolum peccatum contra caſtitatem?*

VIII. *Quare percuſſio Clerici habentis primam Tonſuram, & Novitii ſit ſacrilega, & non ſit ſacrilegum peccatum iſtorum contra caſtitatem?*

IX. *Quinam dicatur locus ſacer, cujus violatio ſit Sacrilegium?*

X. *Latius patet locus ſacer relate ad effectum gaudendi immunitate, quam relate ad effectum conſtituendi furtum, verbi gratia, ſacrilegum.*

XI. *Locus ſacer violatur per illas dumtaxat actiones, quæ in locis Sacris intuitu Religionis prohibentur, puta per effuſionem ſanguinis, vel ſeminis, ſi delicta ſint publica, per extractionem violentam e loco Sacro, per mercatus, convivia, furta, &c.*

XII. *Eſt Sacrilegum furtum ſacri de ſacro, Sacri de non Sacro, & non ſacri de Sacro, ſi res non ſacra ſit in Eccleſia cuſtodiæ cauſa, aut illi commodata.*

XIII. *Num ſit Sacrilegium furari aliquid e Sacriſtia? Non eſt ſacrilegium furari aliquid e Clauſtris Religioſorum, aut ex Oratoriis privatis. Quid de furto in Oratoriis Xenodochiorum, & Eremitoriorum?*

XIV. *Nomine rei Sacræ veniunt Sacramenta, ornamenta Eccleſiæ benedicta, bona Eccleſiæ, & ſimilia. Non tamen Tempus, & locus; unde de ſe non eſt Sacrilegium peccare die feſto, aut in Eccleſia.*

XV. *Eſt Sacrilegium concupiſcere copulam habendam in Eccleſia; ſed non eſt Sacrilegium in Eccleſia concupiſcere copulam habendam extra Eccleſiam. Actus turpes ſi in Eccleſia committantur, explicandum eſt in Confeſſione.*

XVI. *Multipliciter Sacrilegium reale committi poteſt; præſertim ſi quis abutatur aut rebus, aut verbis ſacris, ſi irreverenter officium recitetur, ſi imagines Sacræ, vel Reliquiæ male habeantur, &c.*

I. SAcrilegium idem ſonat, ac ſacræ rei læſio, ſeu violatio. Dicitur autem res ſacra, quæ ad cultum Dei conſecrata eſt, ſive ex lege Divina, ſive Eccleſiaſtica: Quia tamen triplex genus rerum Deo conſecratur, videlicet Perſonæ, loca, & aliæ res, ideo triplex genus Sacrilegii datur, nempe Perſonale, Locale, Reale, ſeu violatio perſonæ Sacræ, loci ſacri, & alterius rei ſacræ: Unde ſpecialiter in Confeſſione aperiendum eſt, perſona ne, an locus, an alia res ſacra violata ſit? cum ſpecies peccatorum ex Trident. aperiri debeant in confeſſione.

II. Quæritur tamen primo; An hæc diviſio Sacrilegii in has tres ſpecies ſit diviſio in ſpecies ſubalternas, hoc eſt, quæ continent ſub ſe alias ſpecies, an vero in infirmas, & atomas?

Reſpondeo, Suar. lib. 5. de Sacram. cap. 5., Leſſ. lib. 2. cap. 45. dub. 3., Filliuc. putare, diviſionem hanc eſſe in ſpecies ſubalternas; Unde fit, in confeſſione non ſolum explicandum eſſe, num perſona, aut locus, aut alia res ſacra læſa ſit, ſed etiam modum particularem Sacrilegii; verbi gratia, num perſona ſacra violata ſit per percuſſionem, aut per fornicationem; num locus per effuſionem ſanguinis, aut ſeminis; num res ſacra violata ſit per violationem Sacramentorum, & præſertim Euchariſtiæ, aut aliarum rerum Sacrarum?

Verum D. Th. 2. 2. quæſt. 99. art. 3., Cajet., Trull. hic putant probabilius diviſionem illam Sacrilegii eſſe in tres ſpecies ultimas; Unde fit, modos prædictos Sacrilegii differre tantum numero; ſicut differt ſacrilegium commiſſum contra Petrum a commiſſo contra Paulum; vel ſaltem differre ſecundum circumſtantiam aggravantem.

tem. Ratio D. Th. eſt, quia ſolum habitudo ad ſanctitatem iſtarum ſpecierum eſt ſimpliciter diverſa; Nam perſona dicitur ſacra, quia eſt ſubjectum ſanctitatis; locus dicitur Sacer, quia continet perſonas, & res ſacras; res aliæ dicuntur Sacræ, quia ad ſanctitatem ordinantur. Adde, quod ſi iſtæ ſpecies non eſſent infimæ, difficillimum eſſet aſſignare ſpecies infimas in confeſſione explicandas; unde quamvis conſilium ſit explicare modos illos ſignificatos Sacrilegii, inquantum ſunt ſacrilegi, & virtuti religionis opponuntur, poſſunt tamen citra culpam reticeri.

III. Quæritur ſecundo; Quid veniat nomine perſonæ Sacræ, & quot modis lædatur?

Reſpondeo, perſonam ſacram dici, quæ vitæ ſtatu, vel per votum, vel per ſacrum Ordinem Deo ſpecialiter eſt conſecrata: Tales ſunt Clerici omnes, & Religioſi, ac Religioſæ, etiamſi nondum profeſſionem emiſerint. Quare ſi hujuſmodi perſonæ lædantur, quatenus Sacræ, ſeu quatenus in Dei cultum deſtinatæ ſunt, ſacrilegium committitur: Et quia Eccleſia intuitu virtutis Religionis prohibuit, ne in eas violentæ manus injiciantur, ne ad ſæcularia judicia pertrahantur, ne vectigalibus, & tributis ſubjiciantur, ideo Sacrilegium committitur eas in his actionibus offendendo, quia offenditur Deus in perſonis ſibi ſpecialiter dedicatis.

IV. Quadrupliciter itaque committitur ſacrilegium per leſionem perſonæ Sacræ. Primo, per violentam manuum injectionem. Secundo, per uſurpatam juriſdictionem quoad forum, ſeu ſi ad ſæculare tribunal pertrahantur. Tertio, ſi ſubjiciantur oneribus vectigalium. Quarto, per actiones venereas; itaut quælibet perſona habens votum caſtitatis ſacrilegium committat, ſi carnaliter peccet, ſive corpore, ſive etiam mente, quia abutitur perſona Deo per tale votum dicata, tam corpore, quam anima.

V. Novitius tamen non habens votum caſtitatis, ſi carnaliter peccet, ſacrilegium non committit: Sicuti nec committit Sacrilegium, qui habens votum caſtitatis inducit alios ad peccandum carnaliter, apud Tambur. lib. 2. Methodi Confeſs. cap. 6. §. 5. Et ratio eſt, quia per votum caſtitatis videtur homo ſe obligare tantum ad non peccandum contra caſtitatem, ſeu ne ipſe in ſua perſona delectationes venereas admittat, non vero ne alios in eaſdem inducat; propriam enim, non alienam caſtitatem promittit. Putat etiam Tambur. in Decalogum hic, Sacerdotem Græcum non eſſe ſacrilegum, ſi peccet contra caſtitatem; quia non conſtat emitti a Sacerdotibus Græcis votum ullum caſtitatis.

VI. Dubium eſt, Num habens votum, verbi gratia, jejunandi, obediendi, &c., ſit etiam ſacrilegus, ſi non jejunet, obediat, &c. Affirmant communius cum Leſs., Cajet., Valent.; quia per quodcumque votum tam perſona relate ad illam operationem, quam res, quæ promittitur, Deo ſpecialiter dicatur. Sed probabiliter negant Pal., & Tambur. hic ex Suar. tom. 1. de Relig. tract. 3. lib. 3. cap. 3.; quia nihil ſacrum violatur; ſed ſolum peccatur contra fidelitatem Deo debitam per promiſſionem, ſeu votum: Quare ex Suar. ſola violatio voti ſolemnis caſtitatis eſt ſacrilega, quia per tale votum dumtaxat perſona ex ordinatione, & acceptatione Eccleſiæ Deo ſpecialiter dicatur anima, & corpore: Jejunium vero, quod promittitur per votum, non dicitur res Deo dicata, ſed ſolum promiſſa; unde qui violat votum jejunandi, non peccat contra virtutem Religionis, peccat tamen peccato perfidiæ contra Deum explicando in confeſſione, ſeu contra fidelitatem Deo debitam; Et idem putat Suar. dicendum de violante votum ſimplex caſtitatis. Communius tamen docent, ut diximus, omnem voti fractionem eſſe ſacrilegam; & Sanch. lib. 7. de Matrim. diſp. 27. probabiliter docet, votum ſimplex caſtitatis a voto ſolemni non differre ſpecie; Unde ſatis eſt in confeſſione dicere, commiſſum eſſe peccatum contra votum caſtitatis, vel cum habente votum caſtitatis, non explicando Sacerdotium, aut profeſſionem.

VII. Ex dictis infertur primo, Quare ſi Sacerdos furetur, blaſphemet, &c., non ſit ſacrilegus? Contra vero ſi violet votum caſtitatis? Diſparitas eſt, quia perſona per votum ſpecialiter Deo dicatur relate ad operationem, quam vovet, & ideo violando votum violatur perſona ſacra, quatenus ſacra eſt: At furando, blaſphemando, &c., ſolum læditur jus naturale, & divinum; non vero perſona ſacra, quatenus ſacra eſt; aliter omnia peccata Sacerdotum eſſent Sacrilegia: Verum quidem eſt, quod Sacerdos ſit ſacrilegus, ſi in mortali celebret, vel Sacramenta ſuſcipiat, aut conferat; id eſt tamen propter irreverentiam gravem, quam irrogat rebus ſacris;

cris, atque adeo tale ſacrilegium non eſt ratione perſonæ, ſed ratione rei Sacræ.

VIII. Infertur ſecundo diſparitas, quare percuſſio Clerici etiam habentis primam tonſuram, & novitii nullum habentis votum ſit ſacrilega; Econtra fornicatio eorumdem non ſit ſacrilega? Ratio eſt, quia perſona etiam per primam tonſuram, & per novitiatum ſacratur Deo, juxta inſtitutiones Eccleſiaſticas, itaut per percuſſionem cenſeatur perſona ſacra violari: Contra tamen juxta inſtitutiones Eccleſiaſticas non cenſetur per primam tonſuram, aut per novitiatum ita ſacrari Deo perſona, ut committat ſacrilegium, ſi fornicetur. Et per hæc etiam patebit, quare effuſio ſanguinis, vel ſeminis facta in loco Sacro ſit ſacrilegium; non vero blaſphemia, aut aliud enorme peccatum non ſpecialiter ab Eccleſia prohibitum, ſi in loco Sacro committatur?

IX. Quæritur tertio; Quænam loca dicantur Sacra, & quomodo violentur?

Reſpondeo, nomine loci Sacri, quoad hunc effectum conſtituendi ſacrilegum peccatum in eo commiſſum, venire ſolum Eccleſias, Cæmeteria, Monaſteria, Hoſpitalia, & Oratoria auctoritate Epiſcopi approbata, in quibus tam ſacrificium Miſsæ, quam alia divina officia celebrantur.

X. Notandum tamen, quod nomen Eccleſiæ in favorabilibus, ſeu relate ad effectum gaudendi immunitate, importet etiam Eccleſiæ fabricam, parietes, turres, tectum, januam, ſcalas, atrium, clauſtrum, & ambitum exteriorem: in odioſis tamen, ſeu relate ad effectum conſtituendi, verbi gratia, furtum ſacrilegum, nomen Eccleſiæ importat ſolum Eccleſiam cum ſuis cappellis, & cæmeterio, ut notat Sanc. lib. 9. de Matrim. diſp. 15. num. 23.

XI. Violatur autem locus ſacer per illas tantum actiones, quæ jure Canonico intuitu Religionis in locis Sacris prohibentur.

Primo itaque committitur ſacrilegium per violationem loci ſacri, quoties injurioſe effunditur in loco Sacro ſanguis, vel ſemen, juxta explicanda in de Matrimonio. Ubi notat Tambur. lib. 2. Meth. Confeſ. cap. 6., hujuſmodi delicta, ut ſint ſacrilega, debere eſse publica, & notoria; quia intantum committitur Sacrilegium, inquantum polluitur Eccleſia, & indiget reconciliatione; ſed non polluitur Eccleſia per hæc delicta, niſi ſint publica, & notoria; ergo ſi ſint occulta, non ſunt ſacrilega. Ita Pont., Vaſq. contra Suar., Sanch., Bonac., qui putant eſse ſacrilega, etiamſi ſint occulta.

Secundo, ſi locus ſacer deſtruatur, ſpolietur, incendatur, &c.

Tertio, per Sepulturam vel excommunicati vitandi, vel non baptizati, etiamſi infantis, modo parentes ſaltem fideles non ſint, ex Sayr.

Quarto, per extractionem violentam perſonæ a loco Sacro.

Quinto, ſi in Eccleſia turpes ludi exerceantur.

Sexto ex Suar. apud Trull., ſi in Eccleſia fiant mercatus, deambulationes, conclamationes, ſæcularia concilia, convivia, ſtrepitus judiciorum ſæcularium, (non tamen Eccleſiaſticorum, quæ præſumuntur pietatem concernere) & alia hujuſmodi, quæ divinum cultum impediunt; Quamvis ex D. Th. in neceſſitate ea liceant aliquando, verbi gratia, ob multam pluviam, ob ſolis æſtum, ſi alius locus opportunus ad ſe recipiendum abſit; dummodo a ſtrepitu, & immodeſta compotatione abſtineatur; Immo nec videtur grave peccatum aliqua particularis comeſtio moderata, & honeſta in loco Sacro facta ſine neceſſitate, dummodo fiat ſine tumultu, clamore, & ſcandalo, ut dicitur de deambulationibus, & parlamentis, quia non videtur gravis injuria irrogari ſanctitati loci.

XII. Septimo, Sacrilegium ratione loci ſacri committitur per furtum rei etiam profanæ ibi commiſsum: Etenim ex cap. *Quiſquis inventus* 17. *quæſt.* 4. ſacrilegum eſt non ſolum furtum Sacri de Sacro, & Sacri de non Sacro, ſed etiam non ſacri de ſacro, ſeu rei profanæ de loco ſacro. Notat tamen Tambur. lib. 2. Methodi Confeſs. cap. 8. cum Lug., Pal., Azor. contra Suar. Vaſq., Laym., Bonac. non eſse ſacrilegum quodlibet furtum rei profanæ, ſeu non ſacræ in Eccleſia commiſsum, ſed ſolum quando res non ſacra eſt in Eccleſia cuſtodiæ, aut ſecuritatis cauſa, vel eſt Eccleſiæ commodata, itaut Eccleſia de re illa teneatur; quia tunc aliquo modo ad Eccleſiam pertinet. Unde non committit Sacrilegium, qui crumenam divitis in Eccleſia furatur, aut gladium parochi, quem parochus poſſidet nomine ſuo, non Eccleſiæ: Committit vero (ut communiter docent contra Fagund. in ſecundum præceptum Eccleſiæ lib. 2. cap. 5. num. 21.) duplex ſpecie ſacrilegium, reale ſcilicet, & locale, qui rem ſacram de loco ſacro furatur, verbi gratia calicem in Eccleſia,

vel

vel in Cæmeterio, aut in Sepultura ſub Eccleſia, quæ etiam venit nomine loci ſacri.

XIII. Dubium tamen eſt; An ſit ſacrilegium locale, ſi quis furetur aliquid e Sacriſtia?

Sanch. loc. cit. num. 31. contra aliquos Neotericos putat, nomine loci ſacri non venire Sacriſtiam, quia eſt extra Eccleſiam. Illud certum eſt, non eſſe ſacrilegium locale furari aliquid in Clauſtris Religioſorum, quamvis gaudeant immunitate; Immo nec in Oratorio domus privatæ, in quo de licentia Epiſcopi celebratur; quia hujuſmodi Oratoria privata non veniunt nomine loci ſacri, ne in favorabilibus quidem, cum non gaudeant immunitate; poſſunt enim ad nutum fundatoris in profanos uſus converti. Demum de Oratoriis Xenodochiorum, & Eremitoriorum, quæ auctoritate Epiſcopi ſunt erecta, ſed non ſunt benedicta, aut conſecrata, dubium eſt apud Doctores, an veniant nomine loci ſacri? Sanch. num. 39. affirmat, quia ad profanos uſus converti nequeunt, & gaudent immunitate, quamvis in eis divina officia non celebrentur.

XIV. Quæritur quarto; Quid veniat nomine rei ſacræ, per cujus violationem committitur Sacrilegium?

Reſpondeo, venire, Primo Sacramenta. Secundo Vaſa ſacra, quæ ſunt inſtrumenta rebus ſacris adminiſtrandis, necnon imagines Sacras, & Reliquias Sanctorum, ad quæ reducuntur verba ſacra. Tertio ornamenta Eccleſiæ, vel Miniſtrorum; quæ ſcilicet per ſpecialem benedictionem, vel conſecrationem divino cultui deputantur, unde horum omnium profanatio, vel furtum eſt ſacrilegum; Sicut etiam deſtructio irreligioſa templi, ejuſque profanatio, vel abuſus ad choreas, ad obſcœnas comædias, &c., necnon abuſus Sacramentalium, puta aquæ luſtralis, vel candelæ, aut rami benedicti. Quarto demum nomine rei ſacræ veniunt bona Eccleſiæ, decimæ, primitiæ, &c. quia hæc ſuo modo ſacrata ſunt, & ad cultum Dei deputantur, quatenus deſtinantur ſuſtentationi eorum, qui Dei cultui inſerviunt, unde eorum pariter furtum ſacrilegum eſt.

Contra vero nec tempus, nec locus veniunt nomine rei ſacræ, quamvis divino cultui ſpecialiter dicentur; unde peccans die feſto, aut hebdomada Sancta, vel peccans in Eccleſia non committit ex hoc capite ſacrilegium; eo quod non eſt ſpecialiter prohibitum intuitu Religionis peccatum tali tempore, vel tali loco: Eſſet ſolum ſacrilegium ratione temporis ſacri, ſi dies feſti violentur operibus ſervilibus, & aliis prohibitis, ut notat Trull. ex Leſs.

XV. Eſt etiam ſacrilegium ratione loci, ſi quis, verbi gratia, concupiſcat copulam habendam in Eccleſia; quamvis non ſit ſacrilegium concupiſcere in Eccleſia copulam habendam extra Eccleſiam. Et ratio diſparitatis eſt, quia in primo caſu objectum actus interni eſt ſacrilegium; in ſecundo caſu circumſtantia loci non fert ſecum ſpeciem ſacrilegii. Ita Doctores communius; Quamvis Suar. tom. 1. de Relig. lib. 3. cap. 7. putet, non ſolum pollutionem occultam, ſed etiam tactus impudicos habere ſpecialem malitiam in confeſſione aperiendam, ſi in Eccleſia committantur, non quidem ex ullo præcepto Eccleſiæ, ſed ex vi legis naturalis prohibentis fieri in Eccleſia actus turpes ob reverentiam loci ſacri.

XVI. Ex dictis ſequitur, ſacrilegium reale eſſe ſuſcipere, vel adminiſtrare Sacramenta in mortali. Secundo, abuti ſacris vaſis, puta uti calice conſecrato ad bibendum. Tertio, abuti ſacris verbis ad ſuperſtitiones, ad facetias, ad amatoria, ad ſtabiliendas hæreſes. Quarto, Sacrilega eſt omnis irreverentia, quæ committitur in recitando divino officio, vel in ſacris cæremoniis obeundis, quamvis ſæpe a Sacrilegio lethali ex materiæ parvitate irreverentia iſthæc excuſetur. Quando tamen Sacerdos (quod utinam nunquam accidat) ut brevi Miſſam abſolvat, notabiliter obtruncat verba, & cæremonias confundit, irreverentia certe non eſt levis, nec ſacrilegium veniale. Quinto, male habere imagines, & reliquias, puta illas inhoneſte pingendo, vel iſtas diſpergendo, ne colantur. Sexto invaſio bonorum, vel jurium Eccleſiaſticorum, retentio legatorum Eccleſiæ, &c.

ARTICULUS II.

De Blaſphemia.

I. Blaſphemia proprie ſolis verbis, non vero factis contumelioſis exhibetur contra Deum, aut Sanctos, ſive mente, ſive ore, ſive ſcripto.

II. Non datur materiæ parvitas in blaſphemia, etiamſi joci gratia proferatur.

III. Ex conſuetudine ſine plena advertentia blaſphe-

phemare non vacat culpa lethali.

IV. Blaſphemia hæreticalis continet hæreſim, ſeu quod articulo fidei directe opponitur; ſecus vero Blaſphemia ſimplex. Hæreticalis aut tollit a Deo quod habet, aut per contumeliam tribuit Deo, quod non habet.

V. Simplex Blaſphemia eſt quadruplicis generis, Enunciativa, Deteſtativa, Irriſoria, & Juratoria.

VI. Probabiliter non differunt ſpecie Blaſphemiæ in Deum, & Blaſphemiæ in Beatam Virginem, & in Sanctos; niſi proferantur in Sanctos ob propriam eorum excellentiam.

VII. Qui maledicit creaturis, inquantum Creaturæ Dei ſunt, profecto blaſpemat; ſicut qui rebus ſacris maledicit: Quid ſi quis creaturis irrationabilibus maledicat? Et quid ſi tempori, pluviæ, ventis?

VIII. Diſcutiuntur plures formulæ, quæ frequenter uſurpantur, num ſint Blaſphemiæ.

IX. Quid de formula illa conditionata, Deum abnego, ſi res non ita ſe habet? Quid de illa, Per vitam Dei? aut de illa alia, Corpo di Dio con voi?

X. In dubio, an formula aliqua ſit Blaſphema, non eſt talis cenſenda.

XI. Blaſphemi denunciandi ſunt (ſi Blaſphemia ſit hæreticalis) intra ſex dies a notitia, ſub pœna Excommunicationis latæ ſententiæ.

I. Blaſphemia eſt convicium, ſeu verbum contumelioſum, quod jacitur contra Deum, aut Sanctos, ſive mente, ſive ore, ſive ſcripto proferatur. Ita communiter. Putant tamen nonnulli, etiam factis, vel ſignis poſſe blaſphemiam committi, puta conculcando imagines, infrendendo dentibus in Deum, expuendo in cœlum; ſed hoc negat Bonac. ex Suar., & Leſs.; quia blaſphemia opponitur laudi Dei, quæ ſolis verbis mente, vel ore, vel ſcripto exhibetur; unde blaſphemia in ſolis verbis, non in factis proprie conſiſtit.

II. Hinc ſequitur primo, blaſphemiam opponi virtuti Religionis; quia hæc divinum honorem, & laudem tuetur, quam blaſphemus offendit derogando illi, vel diminuendo.

Sequitur ſecundo, peccatum hoc ex genere ſuo eſſe mortale, & ſolum ratione inadvertentiæ poſſe eſſe veniale, non vero ex levitate materiæ, puta ratione levitatis, & joci. Ratio eſt, quia nulla reſpectu Dei dari poteſt levis contumelia, & gravis eſt ex ſe deordinatio, etiam per jocum blaſphemare, ac Deum inhonorare. Putat quidem Villalob. apud Trull. cum Dian. part. 5. tract. 5. reſol. 3. probabiliter in hoc dari poſſe parvitatem materiæ, ut ſi quis velit facetiam confirmare verbis Sacræ Scripturæ. Sed communiter rejicitur, quia vel hoc fit ſine contemptu, & eſt ſacrilegium veniale, non blaſphemia; vel fit cum contemptu, & eſt blaſphemia mortalis, quia eſt gravis irreverentia.

III. Hinc etiam fit, quod qui ex habitu, & conſuetudine ſine plena advertentia ad Dei inhonorationem ſolet blaſphemare, teneatur ſub mortali conari ad talem habitum evellendum; tum quia aliter eſt in morali periculo, & proxima occaſione blaſphemandi: tum etiam quia gravis deordinatio eſt Deum ſic inhonorare.

IV. Quæritur nunc primo; Quotuplex ſit blaſphemia?

Reſpondeo, aliam eſſe ſimplicem, aliam hæreticalem. Hæreticalis dicitur, quæ continet hæreſim, ſeu quæ alicui articulo Fidei directe opponitur, ut, Abnego Deum, Abnego crucem Chriſti, Beatam Virginem, Deus eſt injuſtus, dæmon eſt omnipotens. In quibus caſibus blaſphemus, ſi credat, quod ore profert, erit pariter hæreticus, & ut talis judicandus; ſecus vero ſi id non credat, cum non habeat errorem circa fidem. Simplex vero blaſphemia dicitur illa, quæ errorem circa fidem non continet, ut ſolent eſſe, quæ dicuntur per modum optandi, imperandi, imprecandi, &c. verbi gratia, Maledictus Deus, diſpliceat Deo, quod vulgo dicitur, A diſpetto di Dio; vel ſi quis irreverenter nominet membra Chriſti Domini, vel pudenda Sanctorum, ut notant Suar., Sanch. apud Trull., quia ſic intendit facere illos contemptibiles propter tales partes naturales.

Sequitur ex dictis primo, duobus præſertim modis blaſphemari, vel ſcilicet tribuendo Deo per contumeliam id, quod non habet, eique repugnat, ut appellando Deum injuſtum, crudelem, &c.; vel tollendo a Deo id, quod habet, & illi eſſentialiter convenit, ut dicendo, non habere providentiam, omnipotentiam, dæmonem eſſe omnipotentem, &c.

Sequitur ſecundo, blaſphemiam eſſe deteſtari divina, vel Deum maledicere, illique mala imprecari. Ratio eſt, quia tribuitur Deo id quod non habet, eique repugnat, ut ſi dicatur, Maledictus ſit Deus,

Pereat, Velit nolit, hoc erit, &c.; Vel ſi quis juret per vitam, aut per caput Dei, aut Sanctorum, quia ex Azor. ſenſus eſt, quod Deus, aut Sancti amittant vitam, ſi res non ita eſt.

Sequitur tertio, blaſphemiam eſſe exprobrare Deo ea, quæ habet, ſeu tribuendo illi ea, quæ habet, ſed irreverenter, ut jurare per corpus, aut ſanguinem Dei ex indignatione; ſicut etiam jurare per falſos Deos: Secluſa tamen indignatione contra Deum, & contemptu, non eſt blaſphemia jurare per corpus Dei, ſcilicet Chriſti Domini.

Sequitur quarto, eſſe blaſphemiam ea, quæ ſunt propria Dei communicare creaturæ, ut vocare dæmonem omnipotentem, fœminam amatam vocare Deam; aut jurare per falſos Deos, cum ſic tribuatur illis infallibilis veritas, quæ ſoli Deo convenit.

Sequitur quinto, eſſe blaſphemiam dicere, Pereat, qui me ſuſtentat, intelligendo Deum; ſicut etiam dicere, Perdat te ſanguis Chriſti, Occidat illum Sanctus Franciſcus; Sanguis enim Chriſti Domini, & Sancti ad ſalvandum nos, non ad perdendum ſunt parati; unde magna afficiuntur contumelia per talem formulam, ut notat Laym. apud Tambur.

V. Sequitur ultimo, blaſphemiam ſimplicem, ſeu non hæreticalem eſſe quadruplicis generis: nam vel eſt Enunciativa, ut Ad injuriam Dei hoc faciam; vel Deteſtativa, ut, Pereat Deus, Maledictus ſit Deus, Diſpliceat Deo; vel Irriſoria, ut Vah qui deſtruis templum Dei; vel Juratoria, ut Pereat Deus, ſi ita non eſt, vel ſi hoc non erit.

VI. Quæritur ſecundo; An differant inter ſe ſpecie blaſphemiæ in Deum, in Beatam Virginem, & in Sanctos?

Reſpondeo, Saur., Sanch., & alios apud Tambur. in Methodo Confeſſionis lib. 2. cap. 3., probabilius putare, quod ſpecie differant, quia blaſphemia in ſanctos præter propriam malitiam blaſphemiæ, habet etiam malitiam contra Duliam, (quæ eſt honor ſpecialis debitus Sanctis) ſicut blaſphemia contra Beatam Virginem continet malitiam contra Hyperduliam: Etenim per blaſphemiam in Sanctos non ſolum Deus, ſed etiam ipſe Sanctus injuria afficitur; E-contra per Blaſphemiam in Deum ſoli Deo irrogatur injuria; ergo blaſphemiæ in Deum, & in Sanctos differunt ſpecie.

Sed probabile etiam eſt, quod docet Azor., & alii apud Dian. part. 1. tract. de Circumſt. reſol. 50. non differre ſpecie; ſicut non differunt ſpecie juramentum per Deum, & juramentum per Sanctos. Ratio eſt, quia cum omnes communiter honorent Sanctos non ob præciſam eorum propriam excellentiam, ſed quatenus ad Deum ordinantur, ideo nec illos injuria afficiunt, niſi quatenus ad Deum referuntur; Unde ab uno Deo omnes blaſphemiæ ſpecificantur. Quare juxta hanc ſententiam ſatis eſt in confeſſione dicere, Blaſphemavi, non explicando an contra Deum, vel contra Sanctos, aut alias creaturas verbum contumelioſum ſit prolatum, niſi forte alicubi ſola blaſphemia contra Deum eſſet reſervata.

Quamvis quando blaſphemia fuerit hæreticalis, debeat exprimi hæc nova ſpecies peccati; ſicut etiam ſi blaſphemia ex odio formali Dei, vel ex deſperatione proferatur. Verum ſi proferatur in Sanctos ob propriam eorum excellentiam, & non quatenus ad Deum referuntur, debet in confeſſione id exprimi, quia tale peccatum eſt contra virtutem Duliæ, non Religionis.

VII. Quæritur tertio, Utrum committatur blaſphemia non ſolum conviciando Sanctos, ſed etiam maledicendo aliis creaturis?

Reſpondeo cum Bonac., & Leſſ. cap. 45. dub. 5., puram maledictionem creaturarum ſine ordine ad Deum non eſſe proprie blaſphemiam, (quamvis ſit peccatum mortale contra charitatem, ſi conjungatur cum deſiderio notabilis damni; ſit vero ſolum veniale, ſi tantum ex paſſionis, & iracundiæ impetu imprecemur alicui grave damnum) Eſt autem blaſphemia maledicere creaturis, ut creaturæ Dei ſunt, ſeu per ordinem ad Deum; ſicut etiam blaſphemando res ſacras; quia per hujuſmodi maledictionem tribuitur per contumeliam Deo id, quod non habet, eique repugnat, aut tollitur a Deo, quod eſſentialiter habet; cum talis maledictio redundet in Deum auctorem creaturarum. Sicut enim Deus in creaturis honoratur, ita inhonorari poteſt per maledictionem creaturarum, inquantum creaturæ Dei ſunt, aut per blaſphemiam rerum ſacrarum.

Hinc ſequitur, ut notant Sayr., & Suar., committi blaſphemiam ſpernendo Sanctos; nam ſicut in Sanctis laudatur Deus, ita in illis poteſt Deus contumelia affici, & blaſphemari; & ideo diximus, blaſphemiam in Sanctos, aut in alias creaturas non differre ſpecie a blaſphemia in Deum. Demum ma-

maledicere creaturis irrationabilibus ſecundum ſe non eſt mortale; immo poteſt nec eſſe veniale; ſi enim poſſumus illas occidere, quidni & malum imprecari? Si tamen creaturæ irrationales conſiderantur, inquantum ſunt hominis, eſſet mortale illis maledicere; non ſecus ac maledicere ipſi homini, ut ſi quis velit arborem incendi, equum occidi ex odio hominis: Si vero maledicatur tempus pluvia, ventus, &c., quatenus illis Deus utitur ad nos puniendos, eſſet profecto blaſphemia: Quod ſi non ſit indignatio contra Deum, ſed contra creaturas, non erit blaſphemia; ut ſi dicatur, Maledicta hora qua mei parentes me genuerunt, hæc enim indignatio eſt contra parentes, atque adeo eſt peccatum contra pietatem, leve, vel grave, prout leviter, vel graviter læditur obſervantia erga illos.

VIII. Quæritur quarto, Quænam formulæ uſurpari ſolitæ nullam contineant blaſphemiam, quænam vero dubium eſt, an contineant; & quomodo iſtæ interpretandæ?

Reſpondeo, non reputari a Doctoribus blaſphemiam, Primo, ſi dicatur, Hoc eſt verum, ſicut eſt verum euangelium, vel, ſicut eſt verus Deus; quia communiter volumus per hæc verba indicare ſimilitudinem quandam, quod ſicut unum eſt verum, ita & aliud. Eſſet vero blaſphemia, ſi vellemus veritatem creatam defectibilem cum divina indefectibili æquiparare. Secundo, quando dicitur, Po far di Dio, Potenza di Dio; Hæc enim verba ſolum important quoddam ſignum admirationis contra rem, quæ inopinato accidit. Tertio, Pejerans non eſt blaſphemus, cum nihil tribuat, aut tollat a Deo in ejus convicium; nam pejerans non petit, ut Deus firmet falſitatem, ut cenſet Pal. tom. 3. diſp. 2. punct. 2. §. 3., ſed enunciative tantum profert cum temeritate illud falſum a Deo confirmari, non optative. Quarto, non eſt blaſphemia dicere, ſic tandem fato futurum erat, ſi non intelligatur fatum Gentilium fatuorum, ſed ſola neceſſitas talis eventus conſequens ad Dei præviſionem.

Dubium tamen eſt primo, An qui nolens dicere blaſphemiam hanc, (Santo diavolo) dicat, Santo dia, vel Santo diammant, etiam blaſphemet? Reſpondendum tamen, quod ſi animo nolit diabolo ſanctitatem appingere, vere non blaſphemet, ut Tambur. cum doctis viris ab ipſo conſultis cenſet; quia idcirco dicit, dia, vel, diammant, ne blaſphemiam proferat. Idem dicendum contra Bonac. de eo, qui diceret, nego Di, quia non vult dicere, Dio; quamvis in tali formula ſcandalum facilius adſit.

IX. Dubium eſt ſecundo de blaſphemia conditionata, verbi gratia, Renego Deum, ſi ita res non eſt, Deus eſt injuſtus, ſi te non occiderit &c., Sanch., & Pal. putant has eſſe blaſphemias; Quod tamen negant Sal., & Tambur., quia non videtur fieri ſenſus, quod fides in Deum, vel juſtitia Dei pendeat a veritate rei creatæ, aut a futuro eventu, quod ſane eſſet blaſphemia; ſed ſenſus videtur eſſe, quod ſicut certum mihi eſt ex Dei gratia nunquam me Deum renegaturum, ita certum eſt, quod aſſero; & ſicut certum eſt, Deum non eſſe injuſtum, ita certum mihi eſt te eſſe occidendum, per ſimilitudinem quandam, non per æquiparantiam, ut diximus de illa formula, Hoc eſt verum, ſicut eſt verus Deus: nec eſt ſenſus, ut putat Pal., quod Deum renegaturus ſim, ſi res ita non ſit, aut quod Deus erit injuſtus, ſi non occidaris.

Dubitatur tertio; an ſit blaſphemia dicere, Per vitam Dei, vel Sanctorum? Affirmat Decian., qui putat ejus ſenſum eſſe, amittant Deus, vel Sancti vitam, ſi res ita non eſt; Sed communiter cum Sanc. negant; quia ſenſus eſt, Sicut Deus vitam habet, ita verum eſt, quod dico.

Dubitatur ultimo; An ſit blaſphemia dicere ex indignatione contra hominem, vel jumenta (Corpo di Dio con voi, Ah Sangue di Dio?) Communiter negant, quia tota indignatio eſt in creaturas, & nihil Deo tribuitur, vel tollitur per convicium; Eſt tamen peccatum veniale irreligioſitatis contra ſecundum præceptum Decalogi, ut notat Laym., quando ſolum indignatio fertur in creaturas; Quod ſi indignatio ferretur etiam in Deum, eſſet profecto blaſphemia, quia in actu exercito ſignificaretur, Deum eſſe dignum noſtra indignatione.

X. Regula generalis eſt, ex Bonac., Pal., Tambur., quod quoties aliqua verba ſumi poſſunt in utramque partem, pro blaſphemia ſcilicet, & non blaſphemia, non ſint ſumenda pro blaſphemia; quia in dubio non ſunt accipienda, ut ſonent delictum, cum delictum non præſumatur, niſi clare conſtet.

XI. Quæritur ultimo; An blaſphemi ſint corrigendi, & denunciandi?

Reſpondeo, audientem blaſphemos ex præcepto naturali teneri illos corrigere, ſi poſ-

poſſit abſque gravi incommodo, & ſit ſpes fructus; quamvis non expediat id fieri, dum blaſphemi ſunt in ira, quia magis irritarentur: Tenetur etiam audiens denunciare blaſphemias hæreticales Inquiſitoribus, vel Ordinario; blaſphemias vero ſimplices judici ſive Eccleſiaſtico, ſive Sæculari, cum ſint mixti fori, ex decretis Pii I., & Julii III.; Quamvis hæc decreta relate ad blaſphemias ſimplices propter deſuetudinem non videantur obligare, ut notat Pal.: Blaſphemi vero hæreticales intra ſex dies a die notitiæ denunciandi ſunt ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ impoſitæ in Edicto Sanctæ Inquiſitionis.

ARTICULUS III.

De Tentatione Dei.

I. Tentatio ſecundum ſe alia eſt Probationis, alia Inductionis. Ad primum genus ſpectat tentatio Dei, quippe quæ eſt Probatio alicujus divini Attributi modis indebitis.

II. Expreſſa Dei tentatio habetur, ſi directe intenditur experimentum de aliqua Dei perfectione. Tacita vero habetur, quando ſine tali expreſſa intentione aliquid ad id ordinatur.

III. Tentatio Dei ex genere ſuo eſt peccatum lethale; cum gravem irreverentiam erga Deum importet.

IV. In lege veteri præcipiebantur a Deo nonnullæ purgationes, itaut miraculis innocentia alicujus detegeretur; At in nova lege prohibentur.

V. Tentat Deum, qui miraculum ab eo petit citra neceſſitatem, aut Dei impulſum; Sicut etiam qui ex curioſitate vult experiri opus aliquod ſupernaturale.

VI. Poterit aliquando Tentatio Dei a mortali excuſari, ſi aut deſit plena deliberatio, aut detur materiæ parvitas.

I. Tentatio in genere dividitur in tentationem Probationis, & Inductionis. Tentatio probationis eſt dictum, vel factum ad capiendam experientiam, verbi gratia, ad explorandam alicujus probitatem, ſcientiam, potentiam, veracitatem, &c. Tentatio inductionis eſt ipſa provocatio, ſeu inductio ad malum: Quare primo genere tentationis dicitur Deus tentaſſe Abraham, Tobiam, Job, & alios Sanctos, ut eorum virtutes manifeſtaret. Secundo vero genere tentationis tentant nos diabolus, & concupiſcentia; unde Jacobi 1. dicitur, *Deus intentator malorum eſt, ipſe autem neminem tentat; Unuſquiſque vero tentatur a concupiſcentia ſua.*

Tentatio Dei ſumitur juxta primam ſignificationem; unde definitur a D. Th. 2. 2. quæſt. 97., quod ſit probatio, ſeu experientia alicujus divini attributi (puta ſcientiæ, potentiæ, bonitatis, aut divinæ voluntatis) indebitis modis. Quare Tentatio Dei eſt actus contra Religionem, ut docent D. Th., Suar., Bonac.; quia importat irreverentiam contra Deum velle de ipſius perfectionibus experimentum capere indebitis modis, hoc eſt abſque juſta cauſa, relictis mediis a Deo inſtitutis; Ut ſi imperitus vellet abſque juſta cauſa concionari nulla prævia præparatione, ſperans, a Deo ſuggerenda ſibi verba ad rem. Aliqui vero cum Azor., Reginad. lib. 2. cap. 34. putant, tentationem Dei opponi virtuti Spei, quia tentans Deum ſperat aliquid a Deo modo indebito; non dicitur tamen ſperari aliquid modo indebito, quando ex inſpiratione, vel impulſu Dei ſperatur aliquid per media extraordinaria; ut fecit Gedeon Judicum 16., Elias 3. Regum 18., Abraham Geneſ. 15., atque adeo iſti non tentavere Deum, ſed ejus ſe voluntati conformarunt.

II. Dividitur Tentatio Dei in Expreſſam, & Tacitam, ſeu Interpretativam. Expreſſa dicitur, dum aliquid fit ea intentione, ut experientia capiatur de aliqua divina perfectione; Verbi gratia, ſi quis petat miraculum ſine neceſſitate ad confirmandos articulos fidei; vel ſi velit ſe præcipitem agere de turri, ut experiatur, an a Deo adjuvetur. Tacita vero dicitur, quando aliquid fit ſine tali expreſſa intentione capiendi experimentum de perfectionibus divinis; Nihilominus quod fit, vel dicitur, ad nihil aliud ordinatur, quam ad capiendum tale experimentum; Ut ſi quis velit ad imitationem Chriſti Domini abſtinere ab omni cibo toto tempore quadrageſimali; aut ſi omiſſis ſcalis velit e turri deſcendere, ſperans ſe a Deo incolumem ſervandum; Vel ſi prætermiſſis mediis naturalibus vellet ſola oratione bona temporalia obtinere; aut ſi ægrotus curari vellet nullo adhibito remedio naturali. Verum ſi aliquando ductis neceſſitate nil illis remanet, niſi Deum exorare, non eſt hoc tentare Deum; nam Paralipomenon 2. dicitur: *Cum ignoramus quid agere debeamus, hoc ſolum habemus reſidui, ut oculos noſtros dirigamus ad te.*

III.

re cum mulier jam impleverit tradendo jus ad corpus, tenetur fictus promiſſor implere eam ducendo. Sanch. loco laudato n. 26. ſpeculative loquendo putat probabilius eſſe, quod ſecluſo damno non teneatur fictus promiſſor matrimonii illud implere. At diſp. 11. n. 5. docet, ſemper ex hac ficta promiſſione ſequi notabile damnum alteri vere promittenti, ac proinde in praxi ad matrimonium obligari.

II. Quæritur ſecundo; An poſſimus jurando uti æquivocatione, vel reſtrictione mentali?

Reſpondeo, damnatam eſſe ab Innoc. XI. propoſ. 26., ex qua ſequitur, jurantem cum reſtrictione pure mentali mentiri, & eſſe perjurum. Quamvis autem non liceat uti reſtrictione pure mentali, poſſumus tamen aliquando uti licite æquivocatione in juramento, aut reſtrictione non pure mentali, prout explicavimus in Trutina exponendo hanc theſim proſcriptam; quando ſcilicet adeſt juſta cauſa: Verbi gratia, quando juramento promittimus aliquid latroni; vel quando quis a ſuo judice non interrogatur juridice; aut quando habet juſtam cauſam non ferendi teſtimonium in judicio, vel quia timet ſibi grave malum, vel quia crimen eſt occultum; ſi tunc cum juramento neget tale crimen, non mentitur, nec eſt perjurus, quia reſpondet ad mentem interrogantis, juxta explicata loco laudato, & ita reſpondendo non jurat falſum: Eodem modo qui obiter pertranſiit e loco peſte infecto, itaut conſtet nullum omnino eſſe periculum, quod peſtem contraxerit, poterit ex Tolet., Bonac., & aliis apud Dian. part. 3. tract. 6. reſol. 30. cum juramento negare, quod e tali loco (ideſt peſte infecto) veniat, quia reſpondet ad debitam intentionem interrogantis; Sicuti ſi habeas penes te centum aureos Titii, & alter petat a te mutuos centum, ſine mendacio dicis, Te non habere nummos, quia cum non ſint tui illi, quos habes, bene reſpondes ad mentem interrogantis. Sic ex Tambur. lib. 3. cap. 4. cum communi Doctorum excuſatur, qui cum juramento negat, ſe commiſiſſe homicidium, quod ſine culpa commiſit; necnon qui negat adulterium, quod commiſit occulte; ſic enim jurare cum æquivocatione non eſt pejerare, nec uti reſtrictione pure mentali, ſed ad mentem boni, & juſti judicis reſpondere. Pariter Clericus interrogatus in porta Civitatis, num ferat ſecum aliquid ſpectans ad gabellam, poteſt cum juramento negare; cum non teneatur gabellam ſolvere: Sic Confeſſarius interrogatus, an audierit peccatum in confeſſione, poteſt cum juramento negare, & iterum interrogatus, an in tali reſponſione utatur æquivocatione, poteſt etiam negare; quia in tali caſu vel reſpondet ad mentem debitam interrogantis, negando ſe habere ſcientiam de tali re communicabilem; vel loquitur tantum materialiter. Sic qui aliquid abſcondit ad ſui ſuſtentationem, interrogatus a judice, poteſt cum juramento negare, quod aliquid abſconderit; Et pœnitens temere rogatus, an tale peccatum confeſſus ſit, poteſt negare, ut notat Henr. lib. 6. de Pœnit. cap. 19.; Sicut etiam adultera, ſi a marito rogetur, an adulteraverit, ex Navar., & Laym.: Similiter ſi pauper excuſetur a ſolvendo debito propter paupertatem, & a judice iniquo prematur ad ſolutionem, interrogatus a tali judice, poteſt jurare ſe nihil debere, nec pecuniam a creditore accepiſſe, quia reſpondet ad mentem debitam interrogantis, dum dicit ſe non accepiſſe pecuniam, ita ſcilicet ut ſtatim debeat ſolvere. Ita Sanch. lib. 3. cap. 6. num. 32. Et qui ficte matrimonium promiſit, poteſt interrogatus a judice negare, quod promiſerit. Sicut etiam qui reperto cadavere interrogatur, an gladius ibi inventus ſit ſuus, vel an illa tranſierit, poterit negare, ſi ea petantur tanquam indicia homicidii, quod vere non commiſit, ut notat Leſſ. lib. 2. cap. 31. num. 14.

Admittit etiam Sanch. loc. cit., Bonac., Sylveſt., & alii apud Trull. dub. 15. num. 12., & Dian. part. 2. tract. 6. reſol. 30. quod ſi quis petat a te pecuniam mutuam, aut librum, potes cum juramento negare, quod habeas, ſi ſcilicet non potes commode mutuare, quia ſic reſpondes ad mentem debitam petentis.

Rogabis, mortaliterne, an venialiter peccet, qui joco utitur reſtrictione non pure mentali, vel æquivocatione jurando ſine neceſſitate; Verbi gratia, qui dicit Pontificem fuiſſe ſuſpenſum, intelligendo ejus imaginem.

Reſpondeo, Armil., Sayr., Navar., Tolet., & alios apud Bonac. putare, quod peccet mortaliter, qui jurat in re falſa. Mihi tamen videtur diſtinguendum; nam ſi utatur reſtrictione pure mentali, peccat mortaliter, quia vere mentitur, & eſt perjurus, juxta theſim damnatam ab Innoc. XI.; Si vero utatur æquivocatione, aut re-

ſtri-

ſtrictione non pure mentali, quatenus ex circumſtantiis colligi facile poteſt, quod non ſit ſermo de perſona, ſed de imagine Pontificis; cum non mentiatur, nec juret falſum, dicendum, quod ſolum venialiter peccet, ſi non temere, ſed ex aliqua cauſa id fiat.

III. Quæritur tertio, An juramentum, vel votum dolo, aut errore emiſſum obliget?

Reſpondeo, recolendum eſſe, quod dolus, & error alius eſt in ſubſtantia rei; alius in qualitatibus: Alius dat cauſam contractui, ſeu verſatur circa cauſam finalem, quo ſcilicet deprehenſo contractus, & juramentum ſecundum prudentem æſtimationem non fieret; Alius incidit in contractum, ſeu verſatur circa cauſam impulſivam, quo ſcilicet deprehenſo adhuc fieret contractus, & juramentum, licet diverſimode. His poſitis

Dico primo, ſi dolus, aut error ſit circa ſubſtantiam rei, verbi gratia, ſi quis juret ſe daturum rem aliquam, quam putat vitream, & reperit eſſe gemmeam, juramentum non obligat, quia ſcilicet deficit conſenſus, ſeu intentio jurandi; nihil enim eſt magis contrarium conſenſui, quam talis error: Sic qui vovet ingredi Religionem, ignorans illam eſſe perpetuam, nulliter vovet, quia talis error pertinet ad ſubſtantiam rei.

Dico ſecundo: Eſt pariter nullum juramentum, & votum, quoties error eſt circa qualitates, ſeu circumſtantias, & accidentia, quæ ſint tanti ponderis, ut in ipſum voti objectum, & ſubſtantiam videantur redundare. Ratio eſt, quia talis error videtur potius eſſe circa ſubſtantiam, quam circa circumſtantias: Exempli gratia, ſi quis voveret peregrinationem ad loca Sancta, putans quod ea non longe diſtent; ſi deinde deprehendat ea longiſſime diſtare, non tenetur tali voto: Contra vero ſi circumſtantiæ ſint parvi ponderis, votum eſt validum; verbi gratia, ſi voveas dare eleemoſynam Titio, quem putas Sacerdotem, cum tamen non ſit.

IV. Dico tertio, eſt etiam invalidum juramentum, & votum, ſi error det cauſam contractui, ſeu ſi verſetur circa cauſam finalem; ut ſi quis juret ſe empturum domum, quam putat aptam ad habitandum, & deinde comperiat illam eſſe in fundamentis vitioſam; Sic qui juravit ſtare contractui venditionis, & poſtea deprehendit ſe notabiliter læſum in defectu pretii, juramentum non obligat, & poteſt æqualitatem pretii ſibi procurare; juramentum enim fuit factum cum errore circa cauſam finalem; ideo enim juravit, quia putavit contractum fuiſſe juſtum. Idque verum eſt ex Suar., Sanch., Bonac. diſp. 4. quæſt. 1. punct. 8. contra Trull. cap. 1. dub. 2., etiamſi talis error ſit concomitans, ſeu etiamſi verum eſſet, quod deprehenſo tali errore adhuc juraſſet; etenim conſenſus ille conditionatus non ponit obligationem abſolutam, ut communiter dicunt Doctores in ſimili de Matrimonio; ſi enim error ſit circa ſubſtantiam, verbi gratia contrahendo cum Lia, quam puto Rachelem, matrimonium eſt invalidum; etiamſi verum ſit, quod ſi cognoſcerem illam eſſe Liam, adhuc contraherem.

Ubi notandum, quod non ſolum juramentum, & votum, ſed etiam omnes contractus (excepto matrimonio) ſunt invalidi, ſi dolus, & error ſit circa cauſam finalem; non quidem jure naturæ; nam ſic neque matrimonium eſſet validum, ſed jure poſitivo, ut dicemus ſuo loco.

V. Dico quarto, quando error incidit in contractum, & eſt circa cauſam impulſivam, ſeu eſt talis, ut adhuc eo deprehenſo communiter ſoleant homines jurare, vovere, contrahere, in tali caſu juramentum, votum, & contractus cum tali errore præſtita ſunt valida, cum non deſit conſenſus ſufficiens.

Dico quinto cum Tambur. cap. 3. §. 5. ex Pal.; Quando error eſt tantum circa qualitates in Profeſſione religioſa, ſicut etiam in matrimonio, & in iis, quæ pertinent ad ſtatum aliquem perpetuum aſſumendum, videlicet in ſuſceptione Sacrorum Ordinum, &c., niſi quis expreſſe dicat ſe nolle vovere, aut contrahere non poſita tali qualitate, votum, & contractus ſunt valida, etiamſi qualitates ſint magni ponderis, & error ſit circa cauſam finalem. Unde ſi quis promittat cum juramento matrimonium puellæ, quam putat virginem, nobilem, divitem, niſi expreſſe dicat ſe nolle contrahere ſine his qualitatibus, contractus, & juramentum obligant, etiamſi deſint tales qualitates. Sic qui ære alieno gravatus, aut laborans morbo gallico, ſi interrogatus a Prælato, occultat debita, aut morbum, & profitetur, Profeſſio religioſa eſt valida, quamvis Prælatus illum non acceptaſſet, ſi ejus debita noviſſet; ut præcipit Clemens VIII., qui ſuſtulit ab his incapacitatem ad profitendum impoſitam a Sixto V. Eodem modo Epiſco-

piſcopus quamvis prohibeat, verbi gratia, excommunicatum ordinari, tamen ſi illum ordinat, valide ordinat, niſi expreſſe dicat, Ordino te, ſi non es excommunicatus; Et qui profitetur in Religione Minimorum ignorans illos abſtinere ab eſu carnium, valide profitetur, niſi aliud exprimat. Ratio horum omnium eſt, quia ex communiter contingentibus præſumitur, quod abſolute ponatur conſenſus in his caſibus pertinentibus ad ſtatum perpetuum aſſumendum, niſi expreſſe ponatur conditio contraria.

VI. Quæritur quarto, An teneatur implere juramentum, vel votum, qui poſtquam juravit, dubitat, an habuerit animum ſe obligandi?

Reſpondeo, Sanch., & Bonac. cum communi affirmare; tum quia poſſeſſio ſtat pro juramento; pro illo enim ſtat poſſeſſio, pro quo ſtat juris præſumptio; Tum etiam quia probato facto præſumitur interveniſſe omnia requiſita ad factum, ex cap. *In præſentia*, *de Probation.* Verum Tambur. lib. 1. cap. 3. §. 2. V. *Votum* ex Caram., & Leon. putat non eſſe improbabile, quod non tenearis; quia dum dubitatur de ſubſtantia promiſſionis, poſſidet libertas in foro interno, quamvis in foro externo poſſideat juramentum. Quæ ſententia magis habet locum, ſi juramentum fuit emiſſum ex metu gravi, ut notant nonnulli apud Sanch., quia non præſumitur in tali caſu animus ſe obligandi. Præterea Tambur. lib. 3. cap. 3. §. 5. docet, quod ſi juraſti non ludere, nihil cogitando, an de ludo immoderato, & periculo dumtaxat, an etiam de moderato intellexeris, non tenearis abſtinere a ludo moderato, quia ex leg. *Quicquid*, *de Verbor. ſignificat.* interpretatio juramenti ita fieri debet, ut minorem, quæ fieri poteſt, obligationem inducat.

VII. Quæritur quinto, An juramentum metu extortum obliget?

Reſpondeo cum communi apud Leſſ. cap. 42. dub. 6. contra nonnullos, obligare in foro interno, ſi factum ſit animo ſe obligandi; quia tenemur efficere, ut verum ſit, quod juramus, ne Deus adducatur in teſtem falſi: Et quamvis promiſſio per vim extorta, utpote non ſufficienter libera, ex ſe non obliget juxta multorum ſententiam apud Trull. hic dub. 12., obligat tamen ratione juramenti in foro interno; Quamvis in foro externo tale juramentum non obliget, quia præſumitur non eſſe factum animo jurandi, ex cap. *Verum*, *de Juram.*

Hinc ſequitur primo, quod qui juravit ſolvere uſuras, teneatur vel illas ſolvere, vel petere relaxationem juramenti, ex cap. *Ad audientiam*, *de iis quæ vi*: Quamvis ſi ſolvat, poſſit illas in judicio repetere, vel ſi id non poſſit, per occultam compenſationem.

Sequitur ſecundo, quod ſi quis promiſerit ſine juramento per gravem metum, verbi gratia redire in carcerem, non teneatur; eo quod promiſſio non fuerit ſufficienter libera; ſi vero juraverit, teneatur redire, non ſolum ſi carcer ſit juſtus, quod omnes concedunt; ſed etiam ſi ſit injuſtus, & periculoſus, videlicet vel tyranni, vel judicis incompetentis, niſi relaxationem obtineat, aut niſi tempore juramenti fuerit inſcius tanti periculi; cum juramentum, & votum habeant ſemper tacitam illam conditionem, niſi notabilis mutatio ſuperveniat, aut de novo appareat. Ita Leſſ., Suar., & alii communius contra Navar., Vaſq., Reginald., qui putant in tali caſu non teneri; quia nemo poteſt ſeipſum occidere, ſed quiſquis tenetur propriæ vitæ conſulere: Imo nonnulli apud Tambur. putant peccare, ſi redeat, quia opus eſt temeritatis ſine neceſſitate offerre ſe morti. Ad quod tamen reſpondent Suar., & Leſſ., quod licet nemo poſſit immediate ſeipſum occidere, poteſt tamen ex juſta cauſa exponere ſe periculo mortis, ut in hoc caſu; juſta enim cauſa eſt, ut fidelitas, & veritas juramenti ſervetur: Quod confirmatur a Laym., quia Princeps peccat permittendo Hebræis ſine neceſſitate libertatem ſuorum rituum; at ſi id juravit, obligatur juramentum ſervare, (non ſecus ac obligatur vi juramenti uſuras ſolvere, qui juratus illas promiſit) ne cum damno commercii fides humana rumpatur; ita in caſu noſtro.

VIII. Oppones: Matrimonium, ſicut & votum factum metu gravi injuſte incuſſo ad illud extorquendum eſt irritum; ergo etiam ſimile juramentum.

Reſpondeo, conceſſo antecedente, negatur conſequentia. Diſparitas eſt, quia Eccleſia matrimonium, & votum irritavit, non tamen juramentum, ut notat Sanch. lib. 3. de opere morali cap. 2.. Cum enim votum fiat Deo, & juramentum homini, facilius oritur ſcandalum, ſi juramentum homini factum non ſervetur, quam ſi non ſervetur votum factum Deo; & ideo votum meticuloſum, non juramentum irritatum eſt ab Eccleſia: Quamvis Sot., & alii

alii apud Sanch. lib. 4. de Matrim. diſp. 5. contra communiorem putent, votum meticuloſum non ſolum jure Eccleſiaſtico, ſed etiam naturali eſſe irritum; Sylveſt. vero, & Suar. lib. de Voto cap. 8. putant ſolum votum ſolemne profeſſionis, & ſimplex Religionis metu extorta irritari ab Eccleſia. Sed communior ſententia apud Bonacin. diſput. 4. quæſt. 2. punct. 3. docet, omne votum meticuloſum ab Eccleſia irritari; tum quia ſi irritatur votum ſolemne, a fortiori irritatur quodvis votum ſimplex, quod non adducit obligationem adeo gravem; tum etiam quia in cap. *Cum dilectus*, *de iis quæ vi*, decernitur votum fuiſſe validum; quia non fuit factum per metum gravem; ergo a contrario ſenſu votum factum per metum gravem non eſt validum.

Demum inquirendum eſſet, An juramentum confirmet contractus, ita ut contractus de ſe invalidi, aut reſcindendi vi juramenti tribuant alteri jus juſtitiæ. Verum quia quæſtio hæc perplexe nimis ab auctoribus agitatur, ut notat Tambur. lib. 3. cap. 3. §. 6.; ideo commodius de hoc Deo dante cum de Contractibus nonnulla dicemus; & fuſe de hoc diximus in primo ex Opuſculis Theologico-Moralibus de Principiis Moralitatis.

ARTICULUS V.

Quomodo quædam celebriora Juramenta interpretanda ſint.

I. Prima regula ſervanda, quod juramentum, quantum fieri poteſt, minus obliget ſervata verborum proprietate. Altera, quod cadens ſupra promiſſionem, hujus naturam ſequatur.

II. Juramentum de non ludendo ſecundum ſe intelligitur de ludo illicito.

III. Qui jurat ſe ſoluturum debita intra menſem, prorogato tempore de conſenſu creditoris, non tenetur amplius vi juramenti.

IV. Juramentum Medicorum de non viſitandis poſt tertium diem infirmis, niſi confeſſionem præmiſerint, quomodo intelligendum eſt?

V. Si quis jurat ſe ducturum Bertam divitem, & ſanam, non tenetur eam ducere, ſi incidat in gravem ægritudinem, & paupertatem.

VI. Qui promittit aliquid Titio cum juramento, non tenetur, ſi ille fiat ingratus, aut frangat fidem datam.

VII. Si quis juratus promittat aliquid abſenti, poteſt promiſſionem revocare, antequam acceptetur. Pariformiter diſcurrendum de pluribus aliis juramentis, quæ paſſim fiunt.

I. Univerſim duæ regulæ hac in re aſſignantur. Prima eſt, quod in dubio, ſeu quando non conſtat de mente jurantis, juramentum interpretandum ſit, itaut, quantum fieri poſſit, minus obliget ſervata verborum proprietate. Secunda regula eſt, quod juramentum cadens ſupra propoſitum, vel promiſſionem habentem tacitam conditionem, vel ex mente jurantis, vel ex conſuetudine jam recepta, vel ex diſpoſitione legis, explicandum ſit eo modo, quo ipſa promiſſio explicatur, ideſt cum eadem conditione: Etenim juramentum ſortitur naturam actus, ſupra quem cadit, ex *leg.* 1. *cod. de Non numerata pecunia*; & cum juramentum ſit acceſſorium, ſequi debet naturam principalis, ex *reg.* 42. *juris in 6.*

II. Ex prima regula infertur primo ex Sanch. apud Bonac. punct. 17., quod in dubio de mente jurantis juramentum non ludendi interpretandum ſit de ludo illicito, non de licito, qui recreationis cauſa ſuſcipitur.

III. Infertur ſecundo ex Leſſ. cap. 42. num. 57. contra Sanch., & Bonac., quod ſi juraſti ſolvere intra menſem, prorogato termino a creditore, non teneris amplius ex vi juramenti, ſed ſolum ex vi pacti: Sicut etiam compromiſſarii, qui jurant ſe non receſſuros a ſententia certa die ab Arbitris danda, prorogata die de conſenſu partium, non tenentur amplius vi juramenti, ut putat Azor. contra eoſdem.

IV. Infertur tertio, juramentum Medicorum de admonendis infirmis, ut confiteantur, & de non viſitandis illis poſt tertium diem non facta confeſſione, Primo non obligare, ubi uſu non eſt receptum hoc decretum Pii V.; quia juramentum cenſetur factum de ſervando decreto, quatenus obligat. Secundo, ubi eſt receptum, obligat medicos, ſi ſperetur, immo etiam ſi dubitetur, quod admonitio ſit profutura, ſecus vero non obligat, quia nemo obligatur ad inutile, ut dicitur cum de correctione fraterna. Tertio, obligat ſolum dum morbus eſt gravis, vel periculum eſt, ut fiat gravis; quamvis univerſim talis cenſeatur eſſe, quoties cogit infirmum jacere in lecto, ut patet ex ipſo decreto, niſi tamen ex podagra, verbi gratia, decumbat.

Quar-

Quarto, ſatis eſt, ſi admonitio fiat per alios. Quinto, non obligantur Medici infirmum deſerere cum gravi ejus damno; quia præceptum humanum non obligat contra charitatem, quæ præcipit, ut ægro ſubveniatur; Præſertim quia fieri poteſt, ut infirmus ſi convaleſcat, reſipiſcat: Quod ſi non immineat ægro grave mortis periculum, ſi deſeratur, deſeri debet, ut apte notat Suar. apud Bonac. punct. 16.

V. Ex ſecunda regula infertur primo, quod ſi juraſti ducere Bertam ſanam, divitem, bonæ famæ, Virginem, &c., non tenearis, ſi incidat in infirmitatem incurabilem, in paupertatem, fornicationem, &c., quia ſponſalia habent hanc tacitam conditionem; ergo etiam juramentum adjectum ſponſalibus.

VI. Secundo, qui promiſit aliquid Titio cum juramento, non tenetur, ſi Titius fiat ingratus, aut ſi mutuam repromiſſionem frangat; quia ex Molin., Sanch., Bonac. loc. cit. tale juramentum habet hanc tacitam conditionem, niſi fueris ingratus, aut fidem frangas.

Tertio, qui urbanitatis cauſa juravit non bibere, non ſedere, &c., niſi alter prius bibat, ſedeat, &c., non tenetur, ſi a ſocio cogatur, quia ſubeſt hæc tacita conditio, ut notat Sanch.; Quamvis Leſſ. cap. 42. num. 22. putet, juramentum hoc fieri in favorem ſocii, & ab eo relaxari, dum prior bibere non vult.

VII. Quarto, qui promiſit aliquid abſenti cum juramento, poteſt promiſſionem revocare, antequam acceptetur, (niſi fiat per modum voti) quia promiſſio habet hanc tacitam conditionem, ſi acceptetur. Ita Leſſ. loc. cit., & Sanch. contra Suar. apud eundem Bonac.

Quinto, ſi facta pace cum inimico juraſti te illi non nociturum, intelligitur ex cauſa præterita, ſeu niſi ipſe novam cauſam dederit.

Sexto, ſi juraſti ſervare ſecretum, intelligitur, niſi vergat in damnum alterius.

Septimo, ſi juraſti te puniturum filium, intelligitur, niſi ob aliam cauſam aliud viſum fuerit; videlicet vel quia veniam petit, vel quia alter intercedit, vel quia damnum majus ſequitur ex punitione, &c.

Octavo, ſi juraſti te ſoluturum alteri centum, quæ mutuavit, intelligitur, niſi aliunde ſatisfeceris, vel compenſaveris; unde poteris uti compenſatione, quia compenſatio eſt quædam ſolutio, & vera ſatisfactio.

Nono, ſi juraſti facere quicquid alter petierit, intelligitur dummodo non petat aliquid immoderatum, aut illicitum, ut petiit ab Herode puella ſaltans. Ultimo, ſi juraſti judici te dicturum quæ noviſti, non teneris occulta pandere.

ARTICULUS VI.

Quomodo tollatur juramenti obligatio?

I. Juramenti obligatio impeditur aut per legem irritantem contractum, aut per legem prohibentem contractus jurati executionem.

II. Tollitur vero juramenti obligatio aut per ceſſationem cauſæ principalis, aut per mutationem materiæ, aut per irritationem, aut per commutationem, aut per relaxationem. Et eadem eſt ratio de Voto.

III. Ceſſat juramenti, & voti obligatio, ſi ſuperveniat notabilis mutatio, qua præviſa non juraſſes, aut voviſſes. Sed quid ſi dubitetur, an ſit hujuſmodi mutatio, quæ ſupervenit?

IV. Quinam poſſint, & quomodo juramenta, ac vota irritare?

V. Quid interſit inter irritationem, & diſpenſationem voti, ac relaxationem juramenti?

VI. Quænam vota, aut juramenta filiorum poſſit Pater irritare? Num etiam id poſſit mater? Quænam ſervorum juramenta poſſit Dominus irritare?

VII. Quænam poſſit Uxoris juramenta Maritus irritare, aut Uxor Mariti?

VIII. Superiores Regulares quænam vota, & juramenta ſubditorum irritare poſſint; Pontifex Regularium vota poteſt irritare, ſæcularium vero poteſt ſolum diſpenſare. Quid hac in re poſſint Abbatiſſæ? Quid de novitiis?

IX. Quinam poſſit juramenta relaxare, ac vota diſpenſare? Et quænam cauſa ad id requiratur?

X. Voti vinculum eſt fortius vinculo juramenti; unde reſervato voto, verbi gratia caſtitatis, non eatenus reſervatur tale juramentum.

XI. Qui poteſt vota, & juramenta commutare, non eatenus poteſt diſpenſare in illis; quamvis e converſo qui poteſt diſpenſare, poteſt etiam vota jurata commutare.

XII. Ipſe vovens, & jurans poteſt votum, & juramentum, ſi non ſint reſervata, commutare in melius, & probabiliter etiam in evidenter æquale; jurans tamen, aut vovens in favorem alterius nequit ea, ſi ſint acceptata, commutare.

I. OBligatio juramenti poteſt primo impediri, ne inducatur, & ſecundo poteſt inducta tolli. Dupliciter impeditur, ne inducatur, Primo, per legem irritantem contractum, aut juramentum, ut Trident. ſeſſ. 24. cap. 5., irritat renunciationem juratam Novitii factam ante duos menſes præcedentes profeſſionem. Secundo, prohibendo executionem contractus; juramentum enim non poteſt obligare ad id, quod lege prohibetur: Sic aliqui cum Leſs. cap. 42. num. 55. putant, impediri obligationem pœnæ conventionalis ſponſalibus appoſitæ, & juramento firmatæ. Ex quo patet, Principem ſæcularem poſſe indirecte irritare vinculum juramenti, prohibendo ſcilicet executionem alicujus contractus, cui adjectum eſt juramentum.

II. Deinde obligatio juramenti ſemel inducta poteſt quadrupliciter tolli, ceſſatione videlicet, ſeu mutatione materiæ, Irritatione, Commutatione, & Relaxatione, ſive hæc fiat ab homine, in cujus favorem juratur, ſive a ſuperiore tollente ex juſta cauſa obligationem; Nam quod in votis dicitur diſpenſatio, in juramentis dicitur relaxatio. De his omnibus ſigillatim agendum: Et quoniam eadem eſt ratio de juramento, ac de voto, ideo de utroque hic erit ſermo.

III. Quæritur itaque primo; Quomodo ceſſet juramenti, & voti obligatio.

Reſpondeo ceſſare primo, ſi ceſſet cauſa principalis, ob quam factum eſt; Verbi gratia, ſi juraſti non ingredi talem domum, quia ibi Berta erat tibi occaſio peccandi, mortua Berta, ceſſat obligatio juramenti. Secundo, ceſſat etiam per mutationem materiæ, videlicet ſi ſuperveniat, aut de novo appareat notabilis mutatio, & difficultas, quæ ſi prævisa fuiſſet, juramentum, ſeu votum prudentis arbitrio non fuiſſet factum; ut ſi quis verbi gratia juraverit jejunare die Sabbati, & poſtea ægrotet. Ita D. Th., & alii apud Trull. lib. 2. cap. 2. dub. 8.

Quando autem dubitatur, an ſi prævisa fuiſſet talis difficultas, adhuc factum fuiſſet juramentum, vel votum, tunc ex Sanch. apud Trull. dub. 28. adimplendum eſt; quia ſtat poſſeſſio pro illo. Verum Bonac. diſp. 4. quæſt. 2. punct. 7. cenſet in tali caſu judicandum in favorem voventis; quia in dubio nemo præſumitur velle ſeipſum poſita notabili mutatione obligare.

IV. Quæritur ſecundo; Quomodo irritentur Juramenta, & Vota, & a quibus?

Reſpondeo, juramenta, & vota irritari, quando ea non approbantur a ſuperiore, a quo indigent approbari, ut robur accipiant. Quare poteſt juramenta, & vota irritare, itaut nunquam reviviſcant, quicumque habet poteſtatem dominativam vel in rem promiſſam, vel in perſonas jurantes, etiamſi careat poteſtate ſpirituali: Unde fit poſſe Patrem (etiam ſine culpa veniali, ut communiter docent contra Sayr., & Sanch.) irritare vota filii, Virum vota Uxoris, Dominum ſervi, Prælatum Regularem vota ſuorum ſubditorum, excepto voto arctioris Religionis, & Pontificem omnium Regularium. Si tamen Superior approbavit juramenta ſubditorum, valide quidem poterit deinde illa irritare, ſed illicite, niſi detur juſta cauſa: Quamvis probabiliter ex Suar. contra Sanch. apud Trull. dub. 20. raro id ſit peccatum mortale, niſi ſcandalum, aut contemptus adſit.

V. Ex quo patet diſcrimen inter irritationem, & diſpenſationem, ſeu relaxationem; hæc enim cauſam requirit, unde cognoſci debent in particulari vota, ut poſſint diſpenſari, & juramenta relaxari: Contra vero poſſunt ſimpliciter omnia omnino vota, & juramenta ſubditi indiſcriminatim irritari a Superiore, quamvis ea in particulari non cognoſcantur.

VI. Loquendo in ſpecie primo de votis, & juramentis filiorum, certum eſt Patrem poſſe irritare omnia vota filiorum impuberum, ex cap. *Mulier* 21. *quæſt.* 2., idque propter imbecillitatem ætatis: Quare etiam votum ingrediendi Religionem irritari poteſt; etiam votum factum ante pubertatem, ſed implendum poſt pubertatem, niſi poſt pubertatem ratificatum ſit: Contra vero non poteſt Pater vota perſonalia filiorum puberum irritare, niſi forte hujuſmodi vota repugnarent domeſticæ gubernationi, & poteſtati Patris; ut ſi filius voveat peregrinationem longam, aut multa jejunia cum periculo morbi; immo etiam jejunium unius diei, ſi proinde Pater cogeretur parare alios cibos a communibus. Poteſt tamen pater vota realia filiorum puberum irritare, (niſi filii habeant bona caſtrenſia, vel quaſi, aut ſint emancipati) Sicut etiam irritare poteſt vota mixta, exempli gratia de peregrinando &c., in quibus admiſcentur expenſæ reales labori perſonali; niſi forte filius intendat peregrinari mendicando. Si tamen filius habeat bona caſtrenſia, (parta ſcilicet occaſione belli, ut ſunt ſtipendia

dia militum, ſpolia, &c.) vel quaſi caſtrenſia, (quæ ſcilicet acquiruntur ratione beneficii, officii publici, aut artis liberalis, non vero mechanicæ, ut videre eſt apud Leſſ. c. 4. dub. 3.) vota realia de iis expendendis non poſſunt a Patre irritari; cum habeant filii de iis liberam poteſtatem diſponendi, ſicut quando ſunt emancipati. Nec poteſt Pater irritare vota realia puberum exequenda tempore, quo erunt ſui juris.

Secundo, Mater non poteſt vota filiorum irritare vivente Patre, aut ſaltem Avo, Tutore, aut Curatore; quia in jure nullam tunc in filium habet poteſtatem: Si tamen his omnibus filius ſit deſtitutus, poteſt Mater, & ea mortua, Avia.

Tertio, Dominus poteſt irritare vota mancipii, quæ illius obſequio præjudicant, ut votum peregrinationis, religionis, &c. Unde non poteſt irritare votum caſtitatis, orationis moderatæ, &c. Votum autem Religionis, & quodcumque aliud ante ſervitutem emiſſum remanet ſuſpenſum tempore ſervitutis. Si tamen tempore ſervitutis emiſſum ſit, & tempore ſervitutis ſit etiam exequendum, ſemel irritatum non reviviſcit; Si vero poſt ſervitutem exequendum ſit, (ut ſi voveat ſervus ingredi Religionem poſt ſervitutem) certe ad id tenetur, cum non præjudicet ſubjectioni, ut docent communiter.

Uxor autem Domini, quia non habet bonorum omnium adminiſtrationem, vota ſervorum irritare non poteſt.

VII. Quarto, Maritus poteſt omnia vota, & juramenta uxoris irritare, quæ matrimonio ſunt incommoda, & domeſticæ gubernationi. Vota vero non præjudicantia, ut orandi, non mentiendi, &c. communiter docent, quod non poſſit irritare: Quamvis probabiliter putet Pal., Bonac., Azor., quod poſſit; ſicut Pater poteſt omnia vota filii irritare; Nam Geneſ. 3. dicitur de uxore: *Sub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui*; unde etiam poteſt irritare vota tempore conjugii emiſſa, ſed implenda mortuo marito, verbi gratia votum non iterum nubendi, aut caſtitatis, &c., ut notat Sanch. lib. 4. cap. 31., & Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 110. Votum non petendi debitum ab uxore emiſſum poteſt irritari a marito abſque ulla cauſa, ſi ſine ſua licentia factum ſit; ſi vero de ſua licentia, valide poteſt ſine cauſa irritari, ſed illicite irritatur. Quod tamen non militat in ſimili voto viri emiſſo de licentia uxoris, ut mox dicemus.

Quinto, Uxor poteſt irritare ſolum vota mariti ſibi præjudicialia, ut votum caſtitatis, longæ peregrinationis, immoderatæ abſtinentiæ, aut eleemoſynæ. Ratio eſt, quia vir non ſubjicitur uxori quoad voluntatem, ſed quoad materiam per votum promiſſam. Si vero vir de licentia uxoris emiſit votum ſibi præjudicans, verbi gratia non petendi debitum, nec licite, nec valide poterit ab uxore irritari, ut communiter docent apud Tambur. contra Trull. c. 2. dub. 33. Ratio eſt, quia in tantum poteſt uxor irritare vota mariti, inquantum ſibi præjudicant, non quia habet poteſtatem dominativam in illum; atqui per licentiam datam cum ſuo præjudicio jam renunciavit; ergo non poteſt amplius irritare: Quod idem docent Doctores de votis ſervorum de licentia Domini emiſſis.

VIII. Sexto, Superiores Regulares poſſunt irritare omnia vota ſubditorum, non ſecus ac Pater filiorum impuberum; quia ſubjectam ſibi habent eorum voluntatem. Solum irritare non poſſunt vota conſtituentia ſtatum religioſum, ut patet; quia ſic haberent poteſtatem deſtruendi ſuam poteſtatem; Nec votum aſſumendi Religionem ſtrictiorem, ex cap. *Licet*, *de Regularibus*.

Nomine autem Superioris Regularis venit etiam Summus Pontifex, qui proinde irritare poteſt regularium vota; Reliquorum vero fidelium vota, & juramenta Pontifex ſolum poteſt diſpenſare, non irritare; Et ratio eſt, quia ſolum Religioſi per votum obedientiæ illi tanquam capiti ſubjiciuntur; poteſtas autem irritandi conſequitur ad votum obedientiæ; poteſtas vero diſpenſandi ad poteſtatem juriſdictionis. Abbatiſſæ juxta Sanch., & Suar. poſſunt etiam irritare vota ſubditarum, quia pariter ſubditæ emittunt vota obediendi Abbatiſſis; Et quamvis careant iſtæ juriſdictione ſpirituali, adhuc vota Monialium irritare poſſunt, ex Suar. apud Trull., ſicut poteſt Pater irritare vota filiorum. Azor. tamen, & Pal. ſolum concedunt Abbatiſſis, quod poſſint irritare vota præjudicantia gubernationi domus.

Relate ad Novitios, non poſſunt Superiores eorum vota irritare, ex Suar., Sanch., Pal. apud Tambur., cum votum obedientiæ non emiſerint; Omnia tamen vota novitii tempore novitiatus ſuſpenduntur, ſi præjudicant probationi, & commutari poſſunt in profeſſionem religioſam. Immo ex Leſſ. diſp. 40. num. 8. poſsunt diſpenſari a Prælato regulari, qui erga illum habet po-

teſtatem quaſi Epiſcopalem, cum non deceat ad Epiſcopum recurrere. Demum ſi Superior dedit facultatem vovendi ſubdito, non poteſt licite ſine cauſa tale votum irritare; poteſt tamen licite ſucceſſor, quia non amiſit jus ſuum.

IX. Quæritur tertio; Quinam poſſint juramenta relaxare, & vota diſpenſare?

Reſpondeo, relaxationem juramenti vel fieri per condonationem factam ab eo homine, in cujus favorem juratur; ut ſi juraveris dare centum Petro, & ille remittat; Vel fieri a Superiore tollente ex juſta cauſa obligationem, eo modo quo vota diſpenſantur. Certum autem eſt, ad hanc relaxationem, ſeu diſpenſationem requiri juſtam cauſam, non ſolum ut licite, ſed etiam ut valide fiat. Eſt autem juſta cauſa ad diſpenſandum, & a fortiori ad commutandum Eccleſiæ utilitas, Dei honor, bonum jurantis, magna ejuſdem fragilitas, per quam timetur juramentum, aut votum ſæpe violandum; Item jurantis inconſideratio, levitas, inconſtantia, timor, vel alia animi perturbatio in jurando.

Notandum ulterius, juramentum aliud fieri in purum obſequium Dei per modum voti; ut ſi alicui jures te nunquam luſurum, pejeraturum, &c.; Aliud vero in commodum, lucrum, vel obſequium alterius; ut ſi jures dare centum Titio, ſolvere uſuras, &c. His explicatis

Dico primo, juramenta, & vota in utilitatem alterius facta ne a ſummo quidem Pontifice regulariter diſpenſari poſſunt, ſi ſint acceptata, niſi forte aliquando bonum commune diſpenſationem requireret. Ratio eſt, quia non poteſt Pontifex privare homines jure ſuo; per hoc autem, quod acceptata ſit promiſſio jurata, jam ex juſtitia debetur, quod juratum eſt. Ita Cajet., & Abbas, Dixi, Regulariter, nam diſpenſari poſſunt a Papa, Primo, ſi juramentum fraude, vel metu ſit extortum; ut ſi juraſti dare centum latroni. Secundo, ſi adſit injuſtitia; ut ſi juraſti ſolvere uſuras. Tertio, in pænam juſtam, & debitam ei, in cujus favorem juramentum eſt præſtitum; ut quando vi, vel fraude extorquetur juramentum.

Dico ſecundo, juramenta, & vota prædicta, ſi non ſint acceptata, poterunt ex juſta cauſa a Superiore diſpenſari, vel commutari. Ratio eſt, quia non poſita acceptatione, nondum ab altero eſt acquiſitum jus. Idem dicitur de juramentis, & votis acceptatis ab eo, in cujus favorem emittuntur, quando principaliter, & ultimate emittuntur in obſequium Dei, & minus principaliter in favorem alterius: Verbi gratia, ſi juraſti dare dotem Bertæ, itaut præciſe in honorem Dei promiſeris talem favorem Bertæ. Ita Dian. part. 6. tract. 6. reſol. 61., Fagund., & alii cum Tambur. lib. 3. cap. 17. Ratio eſt, quia in hoc caſu acquiritur jus ab acceptante dependenter a beneplacito Dei; cum non ſit ipſi principaliter directa promiſſio jurata; atque adeo ſi ponatur aliquid Deo gratius, non fit contra juramentum: Præſertim quia ſemper votum, & juramentum principaliter factum in Dei obſequium habet illam tacitam conditionem, niſi voluero hoc votum in melius commutare; ergo tale votum poterit etiam propria auctoritate in melius commutari.

Dico tertio cum Pal. apud Tambur. lib. 3. cap. 3. num. 45. Quando juramentum non confirmat contractum, (qui ſcilicet contractus jure civili eſt irritus) licitum eſt petere relaxationem, & facillimo negotio dari debet a Prælato, non ſolum ſi in eo appareat turpitudo ex parte recipientis, ut in juramento de ſolvendis uſuris, ſed etiam in aliis, ut in juramento de ſolvenda pecunia credita ludo amiſſa. Nam ex hoc juramento, ut ſupponimus, nullum jus conſurgit creditori; Cauſa autem juſta, ut relaxetur, eſt, ne homines aſſueſcant contra legum diſpoſitiones operari, ſeu ne alia via fruſtretur effectus per legem intentus, ut notat Sanch. lib. 3. cap. 12.

Dico quarto, Omnia juramenta, & vota in obſequium Dei præſtita, & quæ jus juſtitiæ in altero non præſupponunt, diſpenſari poſſunt a Papa; Etiam votum ſolemne Religionis, ut communiter docent apud Trull. dub. 38. contra D. Th. 2. 2. quæſt. 88. art. 2. Sæpe enim in talibus votis Papæ diſpenſarunt; debuit quippe talis facultas a Deo conferri Pontifici; cum ea aliquando opus ſit.

Dico quinto, Poſſunt etiam Epiſcopi eadem vota, & juramenta diſpenſare, & commutare, niſi a Papa ſibi reſerventur. Ratio eſt, quia talis poteſtas tradita eſt a Chriſto Domino Apoſtolis, eorumque ſucceſſoribus pertinens ad externam Eccleſiæ gubernationem, ſicut eſt poteſtas excommunicandi, &c., Unde debetur Epiſcopis, niſi ſit illis limitata a Pontifice; ut de facto limitatur relate ad illa quinque vota Caſtitatis perpetuæ, Religionis, & trium peregrinationum, Romanæ, Compoſtel-

lanæ, & Hieroſolymitanæ, quæ Pontifici reſervantur, quando ſunt abſoluta, & perfecta, & non ſub pœna, vel ſub conditione emiſſa, ut infra dicemus cum de voto.

X. Dubium tamen eſt, An ſicut votum caſtitatis eſt Pontifici reſervatum, ita pariter ſit reſervatum juramentum, quo quis jurat ſe caſtitatem ſervaturum? Sanch., & alii apud Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 69. affirmant. Sed Laym., Pelliz., & alii apud Tambur. probabiliter negant, quia ſolum ea quinque vota, non vero juramenta reſervantur; Diverſum autem eſt vinculum voti a vinculo juramenti; immo illud eſt majus, quia importat irreverentiam ſimul, & infidelitatem erga Deum, juramentum autem ſolam irreverentiam, ut notat D. Th. 2. 2. quæſt. 89. art. 8., Unde reſervato voto caſtitatis non ſequitur, quod ſit etiam reſervatum juramentum: Contra vero, quia vinculum juramenti eſt minus arctum, quam voti; & juramentum promiſſorium eſt affine voto, idcirco Suar., Sa, & alii probabiliter docent, quod cui conceditur facultas diſpenſandi, vel commutandi vota, ei pariter concedatur facultas relaxandi, vel commutandi juramenta, atque adeo vota jurata, quæ emittuntur per hæc verba, Voveo, & juro me hoc facturum, &c.

Dico ſexto, Vicarii Generales Epiſcoporum non poſſunt ex officio in votis diſpenſare, ut notat Sanch. lib. 2. diſp. 40. Nec poſſunt Parochi, cum non habeant juriſdictionem in foro externo. Epiſcopus tamen in caſu neceſſitatis poteſt in voto caſtitatis diſpenſare, puta ſi immineat ex mora periculum incontinentiæ, aut gravis damni, nec ſit facilis aditus ad Pontificem; ut Sanch. lib. 8. diſp. 9.

Dico ultimo, facultas diſpenſandi in votis etiam Epiſcopo reſervatis conceſſa eſt a Martino V. Confeſſariis Benedictinorum, atque adeo eam habent omnes Regulares cum iis communicantes. Immo Societati noſtræ conceſſit Gregor. XIII. facultatem commutandi omnia vota etiam jurata, exceptis illis quinque; Et circa hanc facultatem dicitur in noſtris privilegiis V. *Commutatio*, *Communicatur omnibus Confeſſariis pro ſolo foro conſcientiæ*; Commutatio tamen fieri non poteſt in præjudicium tertii.

XI. Quæritur ultimo, Quinam poſſit juramenta, & vota commutare?

Reſpondeo, quod cum minor cauſa requiratur ad commutandum, quam ad diſpenſandum, quia plus eſt diſpenſare; ideo quicumque habet poteſtatem diſpenſandi, habet etiam commutandi; etenim commutatio tanquam pars minor in diſpenſatione continetur. Contra vero qui habet privilegium commutandi, non habet eatenus diſpenſandi.

XII. Dubium eſt, An poſſit ipſe jurans, & vovens commutare ſibi votum, & juramentum?

Reſpondeo, poſſe etiam ſine ulla cauſa commutare in opus evidenter melius. Ratio eſt, quia non dicitur promiſſum infringere, qui illud commutat in melius; Poteſt etiam probabiliter commutare in opus evidenter æquale, itaut conſtet eſſe minus. Ita Henr. apud Tamb. contra Suar., Sanch., & alios communius. Ut autem in æquale commutet, Leſs., & Tambur. aliquam ſaltem levem cauſam requirunt, Villalob. nullam apud, Dian. part. 3. tract. 5. reſol. 25.

Excipe tamen primo vota, & juramenta in favorem alicujus principaliter præſtita, & acceptata; quia homini non ſemper eſt gratius, quod eſt melius. Si tamen principaliter ſit præſtitum juramentum in obſequium Dei, & minus principaliter in favorem alterius, diximus cum Dian. part. 6. tract. 6. reſol. 61. probabiliter poſſe commutari in opus Deo gratius; Verbi gratia, ſi voviſti dare dotem Bertæ principaliter propter obſequium Dei, poteris hanc dotem dare alteri magis indigenti, quæ ſcilicet non ſolum a miſeria, ſed etiam a peccato tollatur. Excipe etiam quinque illa vota reſervata, quia eo ipſo, quod votum reſervatur, ſubditur arbitrio ſolius ſuperioris; Quamvis ex cap. *Scriptura*, *de Voto*, omnia vota etiam reſervata commutari poſſint in ingreſſum Religionis.

Notandum hic, quod qui non habet facultatem diſpenſandi, ſed ſolum commutandi, ſi commutet in notabiliter minus, graviter peccat; Verbi gratia, ſi jejunium mutaretur in quinque Pater, & Ave: Sic etiam peccat graviter habens facultatem diſpenſandi, ſi aut diſpenſet, aut commutet in notabiliter minus ſine juſta cauſa, itaut etiam diſpenſatio ſit nulla; commutatio vero ex Sanch. lib. 4. cap. 51. ſit valida, quamvis vovens contrahat obligationem gravem ſupplendi id, quod deeſt ad æquandam materiam ſubrogatam pro re promiſſa. Non eſt tamen neceſſe, quod habens facultatem commutandi commutet ſemper in æquale; poterit enim ex juſta cauſa commutare in minus, habens proportionem

nem cum re promiſſa, ut docet Leſſ., & alii, & ipſa praxis confirmat. Ratio eſt, quia cum probabiliter poſſit votum propria auctoritate commutari in evidenter æquale, facultas ſuperioris commutandi, ne ſit fruſtratoria, debet poſſe etiam in minus, dummodo non notabiliter.

Dubium eſt ſecundo, An facta commutatione liceat ad prius votum redire?

Reſpondeo, certum eſſe, quod poſſit, ſi commutatio facta ſit in minus, vel in æquale; ſi tamen facta ſit in majus, affirmat etiam Sanch. lib. 8. de Matr. diſp. 9. contra Filliuc. Ratio eſt, quia commutatio facta eſt in favorem ipſius voventis, cui poteſt ipſe renunciare; Si tamen commutatio in melius facta ſit ob majorem Dei cultum, cum ſit facta in favorem Dei, non eſt licitum ad prius votum redire. Illud demum certum eſt, quod ſi commutatio fiat in opus, quod deinde vovens implere non poteſt, ad nihil amplius teneatur: Verbi gratia, ſi votum peregrinationis mutetur in jejunia, & propter ægritudinem deinde non poſſit jejunare, nec ad jejunia tenetur, nec ad peregrinationem, nec ad aliud.

ARTICULUS VII.

De Perjurio, ac de aſſueto ad jurandum.

I. Perjurium preſſe ſumptum eſt juramentum, cui deeſt veritas; late vero ſumptum eſt, cui deeſt judicium, & juſtitia, ſeu neceſſitas, & honeſtas. Eſt perjurium peccatum gravius homicidio.

II. Eſtque pariter peccatum gravius homicidio, nullum tempus velle dicare divino cultui.

III. Conſuetudo conjungendi juramentum cum mendacio ſub mortali tollenda eſt. Immo mortaliter peccat, qui cum hac conſuetudine inadvertenter jurat cum proximo periculo pejerandi; etiamſi tunc juret verum.

IV. Quænam remedia adhiberi poſſint ad evellendam jurandi conſuetudinem?

V. Ut mortaliter peccet, qui aſſuetus juramentis hic, & nunc jurat, debet advertere ad obligationem, quam habet evellendi talem conſuetudinem, aut ad periculum proximum pejerandi. Quonam pacto hæc peccata in confeſſione aperienda? Et quando negari debet abſolutio?

I. PErjurium proprie, & prout in jure ſumitur, eſt Juramentum, cui deeſt aut veritas aſſerta in aſſertorio, aut veritas rei promiſſæ in promiſſorio: Late autem ſumptum ſignificat omne juramentum, cui deeſt aliqua ex iis tribus conditionibus, videlicet vel veritas, vel judicium, vel juſtitia. Eſt autem Perjurium peccatum gravius homicidio, ex D. Th., & Sot. contra alios; tum quia opponitur præſtantiori præcepto primæ tabulæ; tum quia eſt directe contra charitatem Dei; homicidium vero contra particularem proximi juſtitiam.

II. Neque dicas, quod pariter peccatum contra tertium præceptum, videlicet die feſto laborare, eſſet peccatum gravius homicidio.

Nam reſpondet Sylveſt., & Sot., quod vel obſervantia diei feſti ſumitur, quatenus eſt de jure poſitivo, nempe prout eſt talis diei determinatio, & ſic eſt minus grave homicidio; Vel ſumitur quatenus eſt de jure divino præcipiente, quod aliquo tempore vacetur Deo; & ſic qui per totam vitam nullum tempus divino cultui dicaret, committeret peccatum gravius homicidio.

III. Circa conſuetudinem jurandi, cum hæc facilitet, & ponat hominem in proximo periculo jurandi; ſi ſit ſolum conſuetudo jurandi, ſed non mentiendi, non tenemur ſub mortali illam extirpare, quia per illam non verſamur in proximo periculo peccandi graviter, ſeu pejerandi: Contra vero ſi ſit conſuetudo conjungendi juramentum cum mendacio. Qui vero habet conſuetudinem tam jurandi, quam mentiendi, non tamen conjungendi juramentum cum mendacio, ſi quoties jurat, advertenter jurat, & procurat non conjungere cum juramento mendacium, neque tenetur ſub mortali talem conſuetudinem extirpare. Secus vero ſi inadvertenter jurat, ita ſcilicet ut ſit in proximo periculo pejerandi. Unde fit, ut notant Suar., & Sanch. apud Trull. dub. 20., quod hic peccet mortaliter, quoties jurat inadvertenter, etiamſi verum juret; quia jurat cum proximo periculo pejerandi; etenim *Qui amat periculum peribit in illo*; debet tamen ad hujuſmodi periculum advertere, ut peccet mortaliter.

IV. Remedia autem ad extirpandam aliquam conſuetudinem ſunt, firmiter proponere, frequentius confiteri de ſingulis actibus malis, vel aliquam eleemoſynam elargiri, vel orationem recitare, &c., & ante cubitum advertere quotidie ad profectum in ea re factum; & efficacius remedium eſſet mordere linguam ſtatim poſtquam lapſa

pſa eſt in juramentum. Quare qui nullum adhibet remedium ad conſuetudinem evellendam, abſolvi quidem poterit prima, ſecunda, tertia, & ad ſummum quarta vice, ſi vere doleat, & proponat remedia adhibere, ſed ſi nunquam propoſitum ſervet, non eſt deinde abſolvendus.

V. Quia tamen revera non peccatur mortaliter, quoties juratur ſine advertentia ulla neque ad perjurium, neque ad periculum pejerandi, ſed ſolum quando aſſuetus juramento advertit ſe graviter obligari ad evellendam conſuetudinem, & omittit remedia opportuna, ideo cum difficile ſit has advertentias numerare, ſatis eſt in confeſſione aperire tempus durationis talis conſuetudinis peccaminoſæ.

ARTICULUS VIII.

De Adjuratione.

I. Adjuratio vel eſt Imperativa, ut erga dæmones, vel Obſecrativa, ut erga Deum.

II. Obſecrativa eſt actus latriæ, ſi fiat invocatione Dei; Eſt actus Duliæ, ſi fiat invocatione Sanctorum; Et Hyperduliæ, ſi Beatæ Virginis. Quando autem fit per alias creaturas, non eſt actus Religionis.

III. Creaturæ irrationales adjurantur improprie, quatenus obediunt Creatori.

IV. Per orationem petimus aliquid a Deo; Per Adjurationem petimus aliquid propter Deum.

V. Differt Adjuratio a juramento; quia per illam adducitur Deus, non ut teſtis, ſed ut ejus amore, vel timore aliquid obtineatur. Requirit tamen Adjuratio tres illos juramenti Comites, Veritatem, Juſtitiam, & Judicium.

VI. Quibus liceat dæmones adjurare adjuratione imperativa? Num etiam laicus poſſit exorcizare publice citra mortale?

VII. Vis expellendi dæmones per exorciſmos eſt ex opere operato.

VIII. Privata Adjuratio adverſus dæmones cuilibet eſt licita.

IX. Quid poſſint, aut non poſſint Exorciſtæ a dæmone interrogare?

X. Videtur mortale creaturas irrationales exorcizare directe. Indirecte adjurari poſſunt, vel adjuratione deprecativa, prout moventur a Deo, vel imperativa, prout moventur a dæmone.

I. Adjuratio ex D. Th. 2. 2. quæſt. 90. eſt actio, per quam aliqua perſona inducitur ad aliquid faciendum, vel imperando, ut adjurari debent dæmones; vel obſecrando invocatione alicujus rei Sacræ, ut cum ad Roman. 12. dicit Apoſt. *Obſecro vos per miſericordiam Dei*; & quando orat Eccleſia dicendo, *Per Chriſtum Dominum noſtrum*; Sic etiam cum dicitur, fac hoc per amorem, quem erga Deum geris, per vitam tui Patris.

II. Hinc ſequitur primo, Adjurationem aliam eſſe Imperativam, ut cum dæmonibus imperamus, ne noceant per virtutem Sanguinis Chriſti; Aliam vero Deprecativam; Quæ ſi fiat invocatione rei Sacræ, eſt actus Religionis; itaut ſit actus latriæ, ſi fiat invocatione Dei, aut eorum, quæ ad Deum pertinent; ſit vero actus Hyperduliæ, ſi quid obſecramus, vel dæmonibus, aut aliis creaturis imperamus per Beatam Virginem; ſit actus Duliæ, ſi per Sanctos; Quod ſi fiat per creaturas, ut per vitam tui patris, talis adjuratio non eſt actus Religionis.

III. Sequitur ſecundo, adjurari poſſe omnes creaturas, quibus aliquid poſſumus imperare, aut deprecari, atque adeo omnes creaturas rationales: Creaturæ vero irrationales improprie adjurantur, quatenus ſcilicet audiunt vocem Creatoris, & illi phyſice obediunt; ut quando dicitur monti, In nomine Chriſti transfer te hinc ad alium locum.

IV. Sequitur tertio, In hoc differre Adjurationem ab Oratione, quod per Orationem aliquid a Deo petimus; per Adjurationem vero petimus aliquid propter Deum.

V. Sequitur quarto, differre etiam a Juramento, quia in juramento Deus adducitur ut teſtis; in Adjuratione vero adducitur Deus, ſeu res ſacra, ut ejus amore, vel timore res petita obtineatur. Exigit tamen adjuratio eodem modo tres illos comites, ſicut juramentum, nempe Veritatem, Juſtitiam, & Judicium, ne temere contra virtutem Religionis exerceatur: Veritatem quidem exigit, quia per Deum verum debemus adjurare, non per falſos, aut per dæmonem; Nec debet interſmiſceri in adjuratione mendacium; quare peccaret etiam contra Religionem (quamvis ex Sanch. venialiter tantum) pauper fictus petens per amorem Dei eleemoſynam: Exigit etiam juſtitiam, quia res, quæ petitur, debet eſſe licita; unde peccaret graviter contra Religionem, qui peteret ab alio pecca-

catum grave per Beatam Virginem, exempli gratia: Demum exigit judicium; quia debet fieri cum neceſſitate, & cum debita reverentia.

VI. Quæritur nunc primo; An omnibus liceat adjurare dæmones adjuratione imperativa?

Reſpondeo, & dico primo, adjurationem publicam, & ſolemnem non licere, niſi Exorciſtis, qui ſunt miniſtri Eccleſiæ ad id deſtinati. Exorcizare enim græce idem eſt ac Adjurare: Convenit tamen, quod qui exorcizat, ſit Sacerdos prudens, & doctus; Quamvis Tambur. contra Trancredi probabiliter putet, quod ſi laicus publice exorcizet, præciſo ſcandalo, nonniſi venialiter peccet: Sicut enim laicus exercet munus Acolythi ſerviendo miſſæ, ita in neceſſitate poſſet laicus exercere munus Exorciſtæ; cum cuilibet fideli a Deo data ſit poteſtas expellendi dæmonem; dicitur enim Marci ult. *Signa eos, qui crediderint; &c. in nomine meo dæmonia ejicient.*

VII. Ubi notandum, quod poteſtas exorcizandi dæmones, & expellendi non fundatur in Sanctitate miniſtri, ſed in invocatione divini Nominis, & in Sanctitate Eccleſiæ, in cujus perſona miniſtri exorcizant; Sicut nec efficacia Sacramentorum pendet a miniſtri ſanctitate: Quare exorciſmi habent ex opere operato vim expellendi dæmones; ſicut Sacramenta vim conferendi gratiam; ut docet D. Th. 3. part. quæſt. 71. art. 3. Impeditur tamen ſæpe hujuſmodi effectus, vel ob modicam miniſtri fidem, ut notat Valent., vel quia effectus non eſt infallibilis, ſed ex congruitate quadam, ut Sanch. lib. 2. Moral. cap. 42.; Unde tunc in nomine Chriſti dæmonia ejiciuntur, quando id expedit; non enim ſemper ob culpam dæmoniaci dæmon non expellitur, ſed etiam ex occulto Dei judicio, vel ob utilitatem animæ, vel propter exemplum aliorum &c.: Sicut Sacramentum Extremæ Unctionis, quamvis inſtitutum ſit ad conferendam etiam corpori ſalutem, non ſemper tamen illam confert, ſed quando expedit ad ſalutem animæ.

VIII. Dico ſecundo, Adjuratio privata contra dæmones cuilibet eſt licita; quia de omnibus fidelibus dictum eſt, *In nomine meo dæmonia ejicient*. Quare quilibet poteſt privatim dæmonem adjurare; ſicut cum tentatur, poteſt per Deum, per Sanctos adjurare illum imperative, ne noceat; ut Sanch. loc. cit.

IX. Hic autem notandum, Exorciſtis non licere quodcumque a dæmone interrogare, ſed ſolum quæ ejus expulſioni e corpore obſeſſi conducunt, puta ejus nomen, cauſam ingreſſus, quot ſint, aut aliquam veritatem ad gloriam Dei, & in adſtantium utilitatem: Quod tamen a ſolis Sanctis viris, & prudentibus faciendum eſſe docent Doctores; Si tamen res curioſæ, & inutiles interrogentur, vel vanum aliquod petatur, puta ut moveat ingentem lapidem, &c., ubi ſemel, aut iterum id fiat, erit ſolum veniale, ob actus imperfectionem, ut docet Navar., & communiter contra Pal. tom. 3. tract. 14. diſp. 4. Erit tamen mortale, ſi longi ſermones de his rebus miſceantur, aut ſi fiat cum intentione addiſcendi a dæmone, aut fidem certam illi dandi.

X. Quæritur ſecundo; An Creaturæ irrationales adjurari poſſint, puta grandines, locuſtæ, tempeſtates?

Reſpondeo cum Sanch. loc. cit., & Trull. non poſſe adjurari directe, quaſi vero ipſæ ſe moveant, & malum cauſent, & a timore Dei, per quem adjurantur abſtineant, a nocendo; Hoc enim vanum eſſet, & ex Nav., Bonac. contra Suar., & Sanch. eſſet peccatum mortale, propter irreverentiam contra exorciſmos Eccleſiæ, eo quod vane adhiberentur: Quia vero creaturæ irrationales ab alio moventur ad nocendum, ſcilicet vel a Deo, vel a dæmone, ideo indirecte adjurari poſſunt adjuratione, quæ relate ad Deum moventem ſit deprecativa, relate ad dæmonem ſit imperativa, eo modo quo utitur Eccleſia in Exorciſmis.

QUÆSTIO VIII.

De Voto.

CUm Votum ſit juramento promiſſorio valde affine, plurima diximus quæſtione ſuperiore ad Votum pertinentia agentes de juramento; hic pauca, quæ ſuperſunt, explicabimus, inquirendo prius, Quid, & Quotuplex ſit Votum?

tum? Deinde, ejus materiam, & obligationem. Demum, Quonam pacto tolli poſſit Voti obligatio, præſertim per diſpenſationem.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid, & Quotuplex ſit Votum?

I. Votum eſt promiſſio deliberata facta Deo de meliori bono.

II. Differt a propoſito; quippe quod non eſt obligatorium, ſaltem ſub gravi.

III. Si votum fiat cum ſemiplena deliberatione, non obligat. Quid ſi dubitetur, an deliberatio fuerit plena?

IV. Ad votum ſufficit voluntas implicita illud emittendi; ut in ſuſcipiente Ordines Sacros; Qui ſi nolit vovere caſtitatem, adhuc ad illam obligatur, ſaltem ex ſtatuto Eccleſiæ, & eſt ſacrilegus, ſi adverſus illam peccet.

V. Qui invalide ſuſcipit Ordines Sacros, ad caſtitatem non tenetur: Secus vero qui invalide in Religione profitetur.

VI. Soli Deo votum fieri poteſt, Deiparæ vero, & Sanctis, quatenus Deus in iis inhabitat.

VII. In quo ſenſu votum eſt de meliori bono?

VIII. Vinculum voti eſt fortius vinculo juramenti promiſſorii.

IX. Votum invalidum per ratificationem non revalidatur, ſi ejus invaliditas ignoretur. Quid ſi quis dubitet, an voluerit per ratificationem novum votum emittere?

X. Multipliciter dividitur votum; præſertim in Solemne, & Simplex: Solemne emittitur in ſuſceptione Ordinis Sacri, & in Profeſſione Religioſa, & irritat matrimonium; Quod pariter irritat Votum ſimplex in Societate Jeſu.

XI. Per votum pœnale, puta non blaſphemandi ſub pœna jejunandi, ut plurimum duo promittuntur Deo; Id tamen pendet ex intentione voventis.

I. QUæritur primo, Quid ſit Votum, & in quo differat a propoſito, & juramento promiſſorio?

Reſpondeo, Votum ex D. Th. eſſe promiſſionem Deo factam voluntariam, & deliberatam de bono meliori.

II. Unde ſequitur primo, quod quamvis omne votum ſit propoſitum, ſeu deliberata voluntas aliquid faciendi, tamen non omne propoſitum eſt votum, cum non omne propoſitum ſit promiſſio, ſeu voluntas ſe obligandi Deo: Quare qui non obſervat votum in materia gravi, eſt perfidus, ſeu violat fidem, & promiſſionem datam, & peccat mortaliter; qui vero propoſitum non obſervat, eſt ſolum inconſtans, & peccatum mortale non committit: Immo dubium eſt apud Doctores, an peccet venialiter? Affirmat enim Pal., quia eſt levitas animi, ſaltem ſine cauſa, a bono propoſito ſe avertere: Negat vero Sanch. lib. 4. cap. 1., Navar., & alii, quia nulla lex obligat ad propoſitum ſervandum: Et quamvis ſit quædam levitas mutare propoſitum ſine cauſa, at non eſt levitas peccaminoſa; quia eſt ſolum defectus majoris boni; nec fit contra virtutem conſtantiæ obligatoriam.

III. Sequitur ſecundo, quod votum fieri debeat cum plena advertentia ad id, quod promittitur, & cum plena libertate; ſufficit autem ea deliberatio, & libertas, quæ ſatis eſt ad peccatum mortale. Quod ſi deliberatio ſit ſemiplena, peccat quidem venialiter ſic vovens, cum adſit defectus prudentiæ, ſed ne ſub veniali quidem obligatur ad votum, ut communiter docent apud Trull.. Et ratio eſt, quia nemo cenſetur velle ſibi onus aſſumere, niſi plene advertat ad id, quod agit; etenim ſic veluti per ignorantiam cenſetur vovere; ut accidit, cum quis ex ſubito animi motu vovet, vel ex conſuetudine linguæ mentem præveniente. Si tamen dubites de plena advertentia, Pal., & Bonac. putant probabilius te obligari, quia poſſeſſio, & præſumptio ſtat pro voto; Alii vero apud Tambur. cap. 3. lib. 1. §. 7. V. *Votum*, & apud Trull. lib. 2. cap. 2. probabiliter putant, te non obligari; quia ſtat in poſſeſſione libertas in foro conſcientiæ, quamvis in foro externo ſtet in poſſeſſione votum.

IV. Notandum tamen, ad votum ſufficere promiſſionem deliberatam implicitam, qualis requiritur in ſuſcipiente Ordines Sacros, quibus ex intentione, & inſtituto Eccleſiæ annectitur votum ſolemne caſtitatis: Etenim qui deliberate vult aliquem ſtatum ſuſcipere, deliberate vult ſubire omnia onera tali ſtatui annexa; ergo quamvis ignoret annecti Ordinibus Sacris votum caſtitatis, quia tamen deliberate vult illos ſuſcipere, conſequenter deliberate emittit votum caſtitatis, quamvis implicite. Quod ſi poſitive nollet vovere caſtitatem, non ſo-

ſolum peccaret, ſed teneretur etiam caſtitatem ſervare, ſaltem ex ſtatuto Eccleſiæ; Quinimmo ſi peccaret contra caſtitatem, quamvis non peccaret contra votum, eo quod noluerit votum emittere, adhuc ſacrilege peccaret, eo quod tale peccatum adverſaretur ſacro ſtatui, in quo reperitur, qui Sacros Ordines ſuſcepit.

V. Qui tamen Ordines ſuſcipit invalide, ad caſtitatem non tenetur; quia deſtructo principali, corruit etiam acceſſorium: E-contra qui invalide in Religione profitetur, tenetur ad caſtitatem, quia in tali caſu caſtitas non ſe habet ut acceſſorium, ſed ut principale.

VI. Sequitur tertio, Votum ſoli Deo fieri poſſe, quia votum eſt actus Religionis reſpiciens cultum Deo debitum; teſtamur quippe per votum Deum eſſe ſumme providum, eique in anguſtiis recurrendum, ut opem ferat. Quando autem Beatæ Virgini, vel Sanctis aliquid vovemus, tunc etiam mediate, & tacite vovemus ipſi Deo, quatenus in iis habitat per ſanctitatem: Sicut enim juramus per Sanctos, quatenus ſunt aliquid Dei, ita iiſdem Sanctis vovemus; tum quia ſunt aliquid Dei; tum etiam ut ſint teſtes voti, & Patroni, ac interceſſores ad votum ſervandum, & ad obtinendum quod intendimus.

VII. Sequitur ultimo, votum de re, quæ eſt incompoſſibilis cum majori bono, eſſe nullum; ut votum de nubendo, quod impedit cælibatum. Dicitur tamen eſſe votum de meliori bono, non ſolum quia debet eſſe melius, quod promittitur, quam ejus oppoſitum, ſed etiam quia ipſe actus vovendi rem bonam facit illam meliorem; nam ſive res, quæ promittitur, ſit præcepta, ſive non, ſemper vovere illam eſt actus ſupererogationis, & opus conſilii; Unde cæteris paribus magis meritorium eſt facere opus ex voto, quam ſine illo; Nam jejunium, exempli gratia, cum voto eſt actus religionis ſimul, & abſtinentiæ; ubi ſine voto eſſet ſolum actus abſtinentiæ: Unde dixit Divus Anſelmus lib. de ſimilitud. cap. 84. *Plus eſt dare arborem cum fructibus, quam ſolos fructus.*

VIII. Porro differt Votum a Juramento promiſſorio; Etenim, ut diximus art. 6. num. 10. vinculum voti fortius eſt vinculo juramenti: Votum fert promiſſionem Deo factam de aliquo faciendo, & ideo, ſi id non fiat, peccatur contra religionem, & contra fidelitatem Deo debitam; juramentum promiſſorium fert invocationem Dei in teſtem voluntatis præſentis de aliquo faciendo, unde ſi id poſtea non fiat, ſolum peccatur contra reverentiam Deo debitam, atque adeo contra religionem, ut notavimus etiam quæſt. ſuper. ex D. Th. 2. 2. quæſt. 89. art. 8.

IX. Quæritur ſecundo; An votum invalidum per ratificationem revalidetur?

Reſpondeo diſtinguendo; nam vel ratificans ſcit, aut credit, votum, quod emiſit, fuiſſe invalidum, & certe per ratificationem revalidatur; vel id ignorat, & non revalidatur; nam per ratificationem confirmatur prius votum, quod ſi fuit nullum, & ignoratur, ſolum confirmatur votum, prout fuit prius emiſſum; & ſic non revalidatur. Quod ſi quis dubitet, an ratificando votum, quod ignorat fuiſſe invalidum, voluerit ſolum illud confirmare, an novum emittere, ex Sanch., & Bonac. apud Trull. l. c. diſtinguendum eſt, nam ſi ſciat, vel probabiliter opinetur ſe conſcium fuiſſe prioris voti invalidi, præſumitur voluiſſe illud ſolum confirmare; ſecus vero præſumitur voluiſſe novum votum emittere.

X. Quæritur tertio; Quotuplex ſit votum?

Reſpondeo, dividi primo in Perſonale, ut peregrinandi; Reale, ut dandi eleemoſynam; & Mixtum, ut peregrinandi, & aliquid offerendi. Secundo, in Temporale, ut ſervandi caſtitatem per annum, & Perpetuum. Tertio, in Expreſſum, & Tacitum, ut eſt votum caſtitatis emiſſum in ſuſceptione Ordinis Sacri. Quarto, in Simplex, & Solemne, quod ſcilicet cum ſolemnitate quadam fit, verbi gratia cum traditione proprii corporis, & libertatis acceptata; Tale eſt votum religionis in profeſſione; & votum caſtitatis in ſuſceptione Ordinis Sacri; & utrumque habet irritare matrimonium; quod etiam irritat votum ſimplex caſtitatis emiſſum in religione approbata, puta in Societate. Dicitur tamen hoc votum ſimplex, quia quamvis religioſus offerat ſe in perpetuum religioni, hæc tamen non ſe obligat ad illum retinendum, ſi delinquat. Quinto, dividitur in Reſervatum, & non reſervatum. Sexto, in Abſolutum, & Conditionale; Quod etiam ſubdividitur in Pœnale, ut ſi voveas te non blaſphematurum ſub pœna jejunandi; & non pœnale, ut voveo peregrinationem, ſi pater conſentiat.

XI. Rogabis, Num hujuſmodi votum pœnale includat duo vota, videlicet & non blaſphemandi, & ſimul jejunandi in

caſu blaſphemiæ, an vero hoc ſecundum tantum?

Reſpondeo, hoc dependere ex intentione voventis, ut plurimum autem utrumque vovetur. Eodem modo ſi quis vovet ſub pluribus conditionibus, pendet ex intentione voventis, num una tantum purificata, teneatur ad votum, an vero purificatis omnibus. Si tamen non conſtet de intentione, tunc ſi conditiones ſint appoſitæ copulative per particulam, *Et*, non tenetur, niſi purificatis omnibus; Secus vero ſi ſint appoſitæ disjunctive per particulam, *Vel*, quia verba accipienda ſunt juxta propriam ſignificationem.

ARTICULUS II.

De Materia, & Obligatione Voti.

I. Quando materia voti partim eſt apta, partim inepta, vovens ad nihil tenetur, ſi utramque materiam vovit per modum unius; ſecus ſi per modum plurium.

II. Quamdiu differri poſſit voti adimpletio, præſertim ſi ſit de Religione ingredienda?

III. Num poſſit emitti votum cum intentione, quod ſolum obliget ſub levi in materia gravi, & ſub gravi in materia levi?

IV. Quandonam materia levis ex circumſtantia evadit gravis?

V. Num peccet graviter, qui ſæpe violat votum in materia levi?

VI. Peccatne mortaliter, qui eodem die violat plurima vota diverſa, quorum ſingula ſunt de re levi?

VII. Ceſſat voti obligatio, facta, aut deprehenſa notabili mutatione, quæ ſi fuiſſet præviſa, votum non fuiſſet emiſſum.

I. QUæritur primo, Quando materia partim eſt apta voto, partim inepta; obligatne votum ad partem aptam, an ſimpliciter non obligat? Verbi gratia, ſi voveas ducere Bertam meretricem, quamvis ad matrimonium non tenearis, cum non ſit de meliori bono, teneriſne tamen ad meretricem illam ducendam, poſito quod velis nubere?

Reſpondeo, ut dicemus in de Sponſalibus, quod quoties materia partim eſt apta voto, partim inepta, toties ſi votum reſpicit materiam per modum unius indiviſibilis, eſt ſimpliciter invalidum; ſi vero reſpiciat materiam diviſibiliter, tunc vovens tenetur ad ſolam illam partem materiæ, quæ eſt apta voto: Verbi gratia, qui vovit jejunium craſtinum, ſi poſſit jejunare ſolum uſque ad vigeſimam horam, ad id non tenetur, quia jejunium vovetur per modum unius indiviſibilis; Si vero voveat jejunare totam Quadrageſimam, & ſolum poſſit octo dies jejunare, ad id tenetur; quia jejunium quadrageſimale vovetur diviſibiliter. Idem dicas in caſu adducto, nam ſi quis voveat ducere meretricem per modum unius voti indiviſibiliter, & abſolute, tunc votum eſt ſimpliciter nullum; unde ſi vult nubere, poteſt cum qualibet nubere; ſi vero votum ſit per modum plurium, itaut abſolute voveat nubere, & ſimul conditionate voveat, quod ſi nubat, nonniſi meretrici nubet, tunc quamvis prius votum abſolutum ſit nullum, unde ſimpliciter non teneatur nubere, tamen quia ſecundum conditionatum eſt validum, tenetur, ſi vult nubere, ducere meretricem: ita Suar., Bonac., & alii.

II. Quæritur ſecundo; Quandonam votum obliget?

Reſpondeo, obligare pro tempore præfixo ex intentione voventis: Quod ſi nullum tempus præfigatur, obligat quamprimum commode impleri poſſit; nam Deuter. 23. dicitur: *Cum votum voveris Domino, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus; & ſi moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.*

Difficultas tamen eſt, quandonam mora dicatur notabilis, itaut ad mortale pertingat?

Reſpondeo, quod quando nullum tempus præfixum eſt a vovente, aliter diſcurrendum ſit de votis, quæ per dilationem patiuntur diminutionem, (ut eſt, verbi gratia, votum ingrediendi religionem, aut ſerviendi hoſpitali toto vitæ tempore, nam quo longius differtur voti adimpletio, eo minus vovens vivit in religione, & ſervit hoſpitali) & aliter diſcurrendum de votis, quæ per dilationem non patiuntur diminutionem, ut eſt, verbi gratia, votum peregrinationis Romanæ.

In his poſtremis votis, quando per dilationem non incurritur periculum omittendi votum omnino, quamvis Pal. putet non eſſe mortale moram duorum, triumve menſium tantum; at probabile etiam eſt, quod docet Tambur. cap. 12. §. 3. quamcunque moram eſſe tantum veniale; & ex Bonac. ne veniale quidem, ſi rationabilis cauſa differendi intercedat; Verbi gratia, ſi credatur votum adimplendum poſtmodum cum majori devotione. Ratio eſt, tum quia quoties

ties ex dilatione nullum patitur damnum creditor, dilatio non eſt damnanda de gravi errore, ſed ſolum de negligentia levi; tum etiam quia qui vovendo nullum tempus præfixit, videtur ſolum ſe obligaſſe ad rem quocumque tandem tempore ponendam. In primis vero votis Pal. putat dilationem ſex menſium eſſe mortale; alii vero cum Ledeſm. dilationem trium annorum. Tambur. tamen verius putat, attendendam eſſe ætatem voventis, nam ſi hic agat quindecim annos, non videtur longa dilatio trium, vel quatuor annorum, quia cum homines ſoleant ſtatum vitæ aſſumere circa quindecim, vel viginti annos, non videtur renunciaſſe huic modo, & tempori conſueto aſſumendi ſtatum vitæ, qui nullum tempus voto præfixit: Quod ſi vovens eſſet, verbi gratia, quadraginta annorum, dilatio ſex menſium videtur notabilis.

III. Quæritur tertio, An votum de re gravi poſſit obligare ſub levi ex mera intentione voventis?

Reſpondeo, multos negare cum Sot., Vaſq., Pont.; ſed Suar., Sanch., Pal. tom. 3. tract. 15. affirmant; quia cum obligatio voventis dependeat ab ipſiuſmet voluntate, poterit ad libitum obligare ſe ſub levi, dummodo id exprimat. Quamvis autem vovens rem gravem poſſit ad arbitrium obligare ſe ſub levi; non poteſt tamen viceverſa vovens rem levem obligare ſe ad illam ſub gravi, ut communiter docent contra Sayr., & Fagund. apud Dian. part. 5. tract. 5. reſol. 50. Ratio eſt, quia ſicut non poteſt Legislator obligare ſub gravi in materia levi, ut probat Sanch. lib. 1. cap. 40. ita nec vovens.

IV. Notandum tamen, quod aliquando materia levis poſſit ex circumſtantia adjuncta eſſe gravis; verbi gratia, ſi ex omiſſione illius ceſſet magnus honor Dei; ſic qui vovet dare carolenum pro Miſſa celebranda, peccat mortaliter, ſi illum non det; ſecus vero ſi voveat dare carolenum pauperi; Sic peccat mortaliter, qui non adimplet votum viſitandi aliquam Eccleſiam ad lucrandam indulgentiam pro defunctis: Et qui ſemel non adimplet votum ſumendi Euchariſtiam, ut notant Sanch., & Bonac.

V. Rogabis, an peccet mortaliter, qui ſæpe violat votum de re levi: Verbi gratia, qui vovit quotidie per annum recitare Pater, & Ave, aut dare parvam eleemoſynam?

Reſpondeo cum iiſdem Doctoribus apud Trull., quod ſi hæc vota ſint affixa ſingulis diebus, itaut elapſo die ceſſet obligatio, nunquam eorum violatio pertinget ad mortale; quia innumera venialia non faciunt mortale; ſi vero dies appoſitus eſt, ne ultra illum differatur executio, non obligatio voti, tunc omiſſio erit mortalis, quando materiæ leves pertingunt ad quantitatem notabilem, ut dicitur de furtulis iteratis.

VI. Rogabis ſecundo, An peccet mortaliter, qui plura vota de re levi emiſit quotidie implenda, ſi eodem die omnia violavit; Verbi gratia, qui vovit recitare Ave pro Sancto Antonio, & aliud Ave pro Sancto Franciſco, & ſic pro centum aliis Sanctis, ſi uno die omittat recitare hæc centum Ave, quæ debet pro centum votis emiſſis, peccabit ne mortaliter, an ſolum committet centum venialia?

Reſpondeo cum iiſdem Doctoribus, quod peccet mortaliter. Ratio eſt, quia illa vota ſunt ejuſdem rationis, & obligant pro eodem tempore ex virtute, & præcepto religionis; ergo ſi ſimul violentur, violatur præceptum religionis in re gravi, atque adeo committitur mortale; Sicut peccat graviter qui eidem debet magnam pecuniæ ſummam ex multis promiſſionibus, & donationibus, ſingulis de re modica, ſi illam non ſolvat.

VII. Quæritur quarto, An ceſſet obligatio voti, facta notabili mutatione rei promiſſæ, quæ ſi prævisa fuiſſet, votum non fuiſſet factum?

Reſpondeo, hanc regulam communiter tradi a Doctoribus apud Sanch. lib. 4. cap. 2., & Trull. dub. 8., quod id liberet a voti, vel juramenti obligatione, quod ſi a principio accidiſſet, vel notum fuiſſet, impediſſet ne votum, aut juramentum emitteretur. Ratio eſt, tum quia votum non obligat ultra voventis intentionem; vovens autem non præſumitur habuiſſe voluntatem obligandi ſe ſuperveniente, aut de novo cognita tali mutatione notabili; tum etiam quia votum cenſetur factum ſub hac tacita conditione, niſi ſcilicet superveniat notabilis mutatio, aut de novo appareat: etenim in caſu noſtro idem eſt de novo apparere, ac de novo eſſe.

ARTICULUS III.

Quonam pacto tolli poſſit obligatio Voti per diſpenſationem?

I. Poteſt Epiſcopus in omnibus votis ſuorum ſubdi-

ditorum diſpenſare, niſi expreſſe a Pontifice nonnulla reſerventur; ut de facto quinque reſervantur Pontifici.

II. *In dubio an votum ſit Pontifici reſervatum, poteſt diſpenſare Epiſcopus; ſicut etiam in dubio an egeat diſpenſatione.*

III. *Pariter poteſt Epiſcopus in votis Pontifici reſervatis diſpenſare in caſu neceſſitatis, quando periculum gravis damni eſſet in mora.*

IV. *Sicut etiam probabiliter id poteſt, ſi votum reſervatum ſit emiſſum ex metu levi; Aut ſi votum caſtitatis ſit ad tempus, aut non ſit perfectæ caſtitatis.*

V. *Poteſt Epiſcopus diſpenſare in voto pœnali caſtitatis relate ad pœnam, quæ eſt acceſſoria; Et in voto ſuſcipiendi Ordines Sacros.*

VI. *Facta a Pontifice commutatione Voti ſibi reſervati, poteſt Epiſcopus diſpenſare in materia ſubrogata.*

VII. *Si votum ſit disjunctivum, antequam eligatur pars reſervata, poteſt in illo Epiſcopus diſpenſare.*

VIII. *Poteſt etiam diſpenſare in differenda executione voti Religionis; & in voto ingrediendi Ordinem Militarem, dempto Ordine Sancti Joannis Hieroſolymitani.*

IX. *Pariter diſpenſare poteſt in votis factis in favorem alterius, ſi nondum ſunt acceptata; Si tamen ſint acceptata, tunc ſolum probabiliter poteſt diſpenſare, quando emiſſa ſunt principaliter in honorem Dei, & ſecundario in favorem alterius.*

X. *Itidem vota reſervata, ſi ſint conditionata, (& probabiliter etiam poſt conditionem purificatam) diſpenſari poſſunt ab Epiſcopo.*

XI. *Habens poteſtatem commutandi vota, aut in iis diſpenſandi, poteſt illam ſecummet exercere.*

XII. *Habens facultatem diſpenſandi in Votis num poſſit eatenus juramenta relaxare?*

XIII. *Quænam dicatur cauſa juſta ad diſpenſandum in Votis?*

I. Diximus in 6. art. quæſtionis ſuperioris, multifariam poſſe tam impediri, quam tolli juramenti obligationem; quæ omnia juramento pariter, & voto communia ſunt. Quare hic ſolum inquirimus de votorum diſpenſatione.

Quæritur itaque primo, In quibuſnam votis poſſit Epiſcopus diſpenſare?

Reſpondeo, præter ea, quæ diximus loc. laud. de Juramento, Epiſcopum poſſe in ſua Diæceſi diſpenſare in omnibus votis, in quibus poteſt Papa in toto Orbe, niſi ab illo ſpecialiter aliquod ſit reſervatum; Et ratio eſt, quia habet in ſuas oves poteſtatem ordinariam ſibi a Chriſto Domino conceſſam per illa verba dicta Petro Matth. 16. *Quodcumque ſolveris ſuper terram, erit ſolutum & in Cœlis:* Quia tamen Epiſcopus poteſtatem hanc habet ſubjectam Pontifici, ideo poteſt Pontifex aliquorum votorum diſpenſationem ſibi reſervare: Et de facto reſervavit illa quinque caſtitatis, & Religionis, & trium peregrinationum, Romanæ, Hieroſolymitanæ, & Compoſtellanæ; Quamvis autem Tabien., & alii putent, hæc tria poſſe ab Epiſcopo diſpenſari, quando facta ſunt cauſa devotionis, & non in ſubſidium; Contrarium tamen univerſali Eccleſiæ conſuetudine eſt receptum. Quia tamen reſervatio eſt odioſa, eo quod deroget poteſtati ordinariæ Epiſcoporum, ideo ſtricte eſt interpretanda.

II. Hinc ſequitur primo, in dubio, an votum ſit Papæ reſervatum, judicandum non eſſe reſervatum; non ſecus ac dum dubitatur, an caſus aliquis ſit reſervatus, ut notat Dian. part. 4. tract. 3. reſol. 59. Et eodem modo ſi dubium ſit, an res egeat diſpenſatione Papæ, poterit Epiſcopus abſolute diſpenſare, eo quod caſus hujuſmodi dubius non ſit reſervatus.

III. Sequitur ſecundo, poſſe Epiſcopum in iis diſpenſare in caſu neceſſitatis, quando ſcilicet non patet facilis aditus ad Papam, & ex mora eſt periculum incontinentiæ, aut gravis ſcandali, aut damni; non enim cenſetur mens Pontificis velle votum reſervare cum tanto periculo; Verbi gratia, ſi quis aſtrictus voto caſtitatis, aut religionis velit ducere fœminam a ſe defloratam, & ſi expectetur diſpenſatio a Papa, ingens periculum habeatur mutationis voluntatis, aut impediendi matrimonii, unde deberet illa puella manere ſine remedio cum honoris jactura; vel ſi eſſet periculum, ut ille moreretur abſque prolis legitimatione, vel cum animæ periculo.

IV. Sequitur tertio ex Leſs. lib. 2. cap. 40. num. 106., Navar., Bonac., & aliis contra Sanch., & Suar., poſſe Epiſcopum in iis votis diſpenſare, ſi ex metu levi ſint emiſſa; quia cum reſervatio ſit odioſa, ſtrictam patitur interpretationem, adeoque intelligenda eſt de votis cum plena libertate emiſſis, & perfectis. Hinc ex Sanch., & Bonac. poteſt etiam diſpenſare in voto caſtitatis facto ad tempus, verbi gratia, per octo annos; & in voto ſolum non nubendi,

di, non fornicandi, necnon ſi votum emiſſum ſit cum intentione obligandi ſe ſub levi, & in voto caſtitatis emiſso a conjugibus poſt conſummationem matrimonii; Cum enim hic teneatur reddere debitum, conſequenter votum non eſt perfectæ caſtitatis: ſi tamen votum ſit emiſsum ante matrimonium, eo inito, poterit ſolum Epiſcopus diſpenſare ad petendum debitum, etiam ante conſummationem matrimonii ex conſuetudine legitime præſcripta, ut notat Sanch. lib. 8. de Matrim. diſp. 12.

V. Sequitur quarto, poſſe Epiſcopum etiam diſpenſare in iis, ſi ſint annexa tanquam quid acceſſorium Voto principali non reſervato: Verbi gratia, ſi quis voveat non ludere ſub pœna caſtitatem ſervandi. Contra vero ſi quis voveat, verbi gratia, caſtitatem ſub pœna jejunii, Epiſcopus non poterit diſpenſare in voto principali caſtitatis, poterit tamen in hoc voto pœnali jejunii. Eodem modo poterit Epiſcopus diſpenſare in voto aſſumendi Ordines Sacros; quia votum caſtitatis iis annectitur acceſſorie; unde ſi fornicaretur, qui vovit ſuſcipere Ordines Sacros, non eſſet ſacrilegus, & ſi matrimonium iniret, peccaret quidem, ſed poſset debitum petere.

VI. Sequitur quinto, quod ſi Papa commutet votum reſervatum caſtitatis in materiam non reſervatam, puta in jejunia, poterit Epiſcopus in his diſpenſare; Neque obſtat, quod ſubrogatum ſapiat naturam ejus, pro quo ſubrogatur, ut docent communiter Canoniſtæ: Nam hoc procedit quoad intrinſeca, ita ſcil. ut ejuſdem ponderis ſit, non quoad extrinſeca, ſicut eſt reſervatio, ut notant Sanch., & Bonac.

VII. Sequitur ſexto, quod quando votum disjunctive emittitur, & una tantum pars eſt reſervata, poſſit Epiſcopus in eo diſpenſare, antequam vovens eligat partem reſervatam; ut ſi quis voveat vel caſtitatem, vel ſervire in Xenodochio.

VIII. Sequitur ſeptimo, poſſe Epiſcopum diſpenſare in differenda executione voti religionis; quia hoc non eſt diſpenſare in ſubſtantia voti: Sicut poteſt etiam commutare votum religionis arctioris in religionem minus arctam; Poteſt etiam commutare votum ingrediendi Ordines militares, excepto Ordine Sancti Joannis Hieroſolymitani, quia probabiliter hic unus eſt vera religio, non vero alii Ordines militares, quippe qui vovent caſtitatem conjugalem; quicquid in contrarium ſentiat Navar., & Covar. apud Sanch.

IX. Sequitur octavo, poſſe Epiſcopum diſpenſare in votis in favorem tertii emiſſis, ſi nondum ſint acceptata; quia ſic nulli ſit injuria. Ubi nota, quod quamvis probabile ſit, juramentum additum promiſſioni nondum acceptatæ non indigere relaxatione; (quia, ut notat Leſſ. lib. 4. cap. 42. num. 22., promiſſio habet hanc tacitam conditionem, ſi ſcilicet valide acceptetur; cum ergo juramentum ſequatur naturam actus, cui additur, inde fit, ut ſicut promiſſio ante acceptationem non obligat, ita nec juramentum) nihilominus votum additum promiſſioni nondum acceptatæ, immo & ipſum juramentum, ſi fiat per modum voti, obligat etiam ante acceptationem ex virtute religionis, ut notat idem Leſſ. cap. 17. num. 52., quia ſcilicet eſt promiſſio facta Deo dandi, verbi gratia, aliquid pauperi.

Utrum autem quando vota, & juramenta hujuſmodi ſunt acceptata, poſſint ab Epiſcopo diſpenſari? Diximus cum de juramento ex Tambur., & aliis probabiliter diſpenſari, & commutari poſſe, quando principaliter facta ſunt in obſequium Dei, & minus principaliter in favorem tertii: & ideo Fagund. apud Tambur. docet, quod etiam propria auctoritate poſſint in melius commutari. Quam doctrinam Sanch. lib. 4. cap. 41. num. 16. admittit, ſi votum præciſe fiat in honorem Dei, non reſpiciendo, ne ſecundario quidem, utilitatem pauperis, aut loci pii acceptantis promiſſionem.

X. Sequitur nono, Epiſcopum diſpenſare poſſe in quinque illis votis reſervatis, quando ſunt pœnalia, & conditionalia, eo pacto, quo explicavimus, dummodo conditio non ſit de præterito, aut de præſenti, ſed de futuro, itaut ab illa dependeat obligatio voti, & hactenus remaneat ſuſpenſa: Nec ſolum diſpenſari poſſunt ante purificatam conditionem, ſed etiam poſt illam. Ita Sanch. lib. 8. de Matrim. diſp. 10. & alii apud Trull. contra Navar., qui putat nec ante, nec poſt conditionem purificatam diſpenſari poſſe, & contra Leſſ., Suar. & Bonac., qui putant ante purificationem conditionis diſpenſari poſse, non poſt illam, quando jam evaſerunt abſoluta. Ratio noſtræ doctrinæ eſt, quia quamvis purificata conditione obligatio ſit abſoluta, tamen radix, & origo talis obligationis fuit imperfecta quædam voluntas ponendi rem promiſſam, verbi gratia caſtitatem, utpote pendens a futuro eventu conditionis. Quare cum reſervatio ſit odioſa, reſtringen-

genda eſt ad ea vota, quæ ex amore perfecto, & abſoluto caſtitatis, verbi gratia, aut religionis, emiſſa ſunt; Qui autem vovet caſtitatem, ſi luſerit, ſi convaluerit, videtur magis amare negationem luſus, & ſanitatem, quam ipſam caſtitatem.

XI. Quæritur ſecundo, Utrum qui habet poteſtatem generalem diſpenſandi in votis aliorum, poſſit pariter ſecum ipſe eandem poteſtatem exercere, aut dare facultatem alteri, ut ſecum diſpenſet?

Reſpondeo affirmative cum Sanch. lib. 8. de matrim. diſp. 3., Bonac., Henr., Trull. diſp. 1. Ratio eſt, quia hic actus eſt juriſdictionis gratioſæ, non contentioſæ, & ideo non repugnat exerceri in ſeipſum, aut alteri delegari; cum poſſit idem propter diverſas rationes eſſe agens, & patiens.

XII. Quæritur tertio, Num habens facultatem commutandi, aut diſpenſandi in votis, poſſit pariter commutare, aut relaxare juramenta?

Reſpondeo cum Suar., Sanch., & aliis contra Leſſ., Azor., Bonac. apud Trull. diſp. 41. affirmative; quia quamvis ſpecie differant vinculum voti, & vinculum juramenti in rigore metaphyſico; at quoad vinculum moraliter omnino conveniunt, quia utraque obligatio oritur ex virtute religionis, & utriuſque Deus ſolus eſt creditor; Unde ſecundum ſe qui poteſt in votis diſpenſare, poteſt etiam juramenta relaxare, necnon vota jurata, ſi non ſint in præjudicium tertii. Notandum tamen, quod in noſtris Privilegiis V. *Confeſſarius* §. 6. diſerte habetur, Confeſſarios Societatis ſolum relate ad Noſtros relaxare poſſe juramenta ſine præjudicio tertii.

XIII. Denique diximus cum de Juramento, cauſas *juſtas* ad diſpenſandum in votis, aut juramentis eſse univerſim utilitatem Eccleſiæ, honorem Dei, utilitatem, & fructum ſpiritualem voventis, imperfectam deliberationem in voto emittendo, metum etiam levem incuſsum ad extorquendum votum, dubium de obligatione voti, notabilem difficultatem ſupervenientem, & alia hujuſmodi ad arbitrium prudentis; quæ ſi quando ad diſpenſationem non ſufficiunt, ſaltem ſufficere poſsunt ad commutationem.

QUÆSTIO IX.

De tertio Decalogi Præcepto

Diem Sabbati ſanctifices.

IN primo, & ſecundo præcepto prohibita ſunt, quæ a vera Religione abducunt, ut eſt Idololatria, Infidelitas, &c.: In tertio præcipitur, quod ad veram religionem perducit; ad quam pertinet ſigno externo cultum vero Deo exhibere, ut notat D. Th. 2. 2. quæſt. 122. art. 4. in gratitudinem beneficiorum, quæ ab eo recipimus. Per ſanctificationem autem Sabbatorum præcipitur ſanctificatio feſtorum, quæ ab Eccleſia determinantur, hoc eſt a Pontifice pro toto orbe, & ab Epiſcopo pro ſua Diæceſi cum conſenſu Cleri, ſeu majoris partis Capituli, & cum conſenſu populi, ſeu populo non contradicente, ut notat Tambur. ex conſuetudine legitime introducta; Quæ etiam a Regularibus obſervanda ſunt, & quidem ab omnibus ſub mortali. Damnatur enim ab Innoc. XI. prop. 52. dicens: *Præceptum ſervandi feſta non obligat ſub mortali, ſepoſito ſcandalo, ſi abſit contemptus.* Quomodo autem ſanctificanda ſint feſta? Varii varia. Certum eſt præcipi primo auditionem Sacri; Secundo, abſtinentiam ab operibus ſervilibus; Tertio, abſtinentiam ab aliquibus operibus forenſibus; Quarto, obſervationem jejuniorum, quæ inſtituta ſunt in vigiliis aliquorum feſtorum in honorem Chriſti Domini, Deiparæ, & Sanctorum; Aliqui ulterius cum Angelo contendunt, diebus feſtis eliciendos eſſe actus dilectionis Dei, & contritionis peccatorum, & audiendam eſſe concionem, & horas Canonicas, ſaltem veſpertinas, faciendas eſſe oblationes, orandum, vacandum Deo, eoque fruendum, adeo ut ſpeciali obligatione teneantur fideles abſtinere die feſto a peccatis;

tis; unde qui, verbi gratia, fornicatur, duplex peccatum committat, alterum contra obſervationem feſtorum, ſeu contra religionem, alterum contra ſpecialem virtutem, nempe contra caſtitatem. Sed communiter rejiciuntur; quamvis enim finis præcepti de abſtinendo ab operibus ſervilibus ſit, ut facilius Deo vacetur; at finis præcepti non cadit ſub præceptum. Et idcirco qui audita miſſa toto die confabularetur, aut luderet, non peccaret ſpecialiter contra præceptum diei feſti; quamvis forte peccaret otioſe tempus terendo. Quare hic de his dumtaxat, quæ præcipiuntur, agendum. Et primo, de Abſtinentia ab operibus ſervilibus. Secundo, de forenſibus. Tertio, de obligatione audiendi miſſam: In quæſtione autem ſequenti agemus de Jejunio.

ARTICULUS I.

De Abſtinentia ab operibus ſervilibus die feſto.

I. Non eſt ſpeciale peccatum die feſto peccare, & diabolo inſervire; ſed eſt peccatum opera ſervilia exercere. Sunt autem ſervilia opera non ſolum quæ a ſervis communiter exerceri ſolent, ſed etiam quæ ſervis, & liberis ſolent eſſe communia, itaut uſus, & conſuetudo habeat pro ſervilibus.

II. Prohibentur ſervilia, etiamſi gratis, & ſine labore exerceantur; & permittuntur liberalia, etiamſi ob ſtipendium, & cum labore fiant.

III. Permittitur tranſcribere etiam notas muſicas, non tamen lineas his notis ſubjectas ducere. Licitum etiam eſt Typographo characteres ordinare, rationes dati, & accepti facere, & tranſcribere.

IV. Probabiliter licet etiam delineare, & ſine magno apparatu pingere; Immo etiam acu pingere.

V. Permittitur etiam probabiliter piſcari, & venari ſine magno apparatu, ac labore.

VI. Pariter permittuntur prœliationes, artes militares, & ars digladiandi.

VII. Ars ſculptoria cenſetur ſervilis, ſive in ligno, ſive in marmore, aut creta ſculpatur.

VIII. Licitum eſt iter facere etiam in lectica, quæ portetur ab hominibus.

IX. Non licet ducere jumenta, aut currus onuſtos, ſi cum magno labore onera iis imponenda ſunt. Qui vero comitantur jumenta onuſta, raro peccant mortaliter; quia raro ultra ſpatium duarum horarum in imponendis oneribus laborant.

X. Idem dicendum de iis, qui ducunt animalia, quæ in piſtrino molunt, ac de iis, qui exercent opus diſtillandi; aut frumentum cribro eventilatum manibus purgant.

XI. Num liceat Infidelibus injungere die feſto opera ſervilia?

I. QUæritur primo; Quænam regula aſſignari poſſit ad dignoſcendum, num opus aliquod ſit ſervile, an liberale?

Reſpondent communiter, triplex genus operum dari; Aliqua, quæ proxime, & immediate tendunt ad corporis utilitatem, & commodum, & a ſervis exerceri ſolent; ut terras colere, fabricare, cibaria præparare, ſculpere, imprimere, &c., & univerſim omnia opera artium mechanicarum: Aliqua, quæ proxime, & immediate tendunt ad mentem inſtruendam, & communiter a liberis, & nobilibus exercentur; ut legere, ſcribere, concionari, docere, & quæ ad artes liberales pertinent; ut cantare, ſaltare, inſtrumenta muſica pulſare, &c.: Alia demum, quæ communia ſunt liberis, & ſervis, ut iter facere, piſcari, venari, &c. Certum eſt, opera illa primi generis prohiberi; Levit. enim 27. dicitur: *Omne opus ſervile non facietis in eo*. Certum proinde etiam eſt, opera ſecundi generis liberalia permitti. Circa opera tertii generis, regula ad dignoſcendum, num ſint ſervilia, & prohibeantur, eſt ipſe uſus, & conſuetudo; Si enim uſus, & conſuetudo opera habeat pro ſervilibus, ea vetantur; ſecus vero ſi habeat pro liberalibus, ut notat Tambur. lib. 8. cap. 3., quia ſervitus, & ignobilitas operis ab ipſa hominum exiſtimatione comprobanda eſt.

II. Hinc ſequitur primo, opera ſervilia prohiberi, etiamſi gratis, & ob finem honeſtum, & ſine labore exerceantur: Sicut e contra permitti liberalia, etiamſi exerceantur propter ſtipendium, & cum defatigatione.

III. Sequitur ſecundo, licitum eſſe die feſto tranſcribere, etiam lucri gratia, ut communiter docent contra Azor., Navar., & alios; quia, ut notat Pal. diſp. 2. punct. 5., talis actio immediate deſervit animæ, non corpori; ordinatur enim ad exprimendos mentis conceptus: Et propter eandem rationem licet ex Tambur. ſcribere, & tranſcri-

ſcribere notas muſicas, non tamen ducere lineas iis notis ſubjectas, quia id mechanicum eſt, & eſt apparatus ad ſcribendum. Licitum eſt etiam Typographo characteres ordinare, ſeu componere, quamvis non exprimere torculari, ut notat Laym. cum Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 62. contra Pal.. Item licet rationes dati, & accepti facere, & tranſcribere.

IV. Sequitur tertio probabiliter ex Laym., Pelliz., & aliis apud Tambur., licitum eſſe delineare, deſignare, & pingere; (dummodo id fiat ſine magno apparatu, videlicet miſcendo colores, efformando pennicillos, &c.) probabiliter etiam fœminis licet acu exemplaria excipere, quod eſt acu pingere. Ratio eſt, quia pictura ſcripturæ ſimillima eſt; quamvis ſcriptura exprimat mentis conceptus, pictura vero rerum imagines: Qua de cauſa communior ſententia apud Pal. loc. cit. picturam inter ſerviles artes recenſet; quia ſcilicet non exprimit conceptum, ſed rem per conceptum repræſentatam, non ſecus ac ars fabrilis; unde probabilius eſt, non eſſe licitum pingere die feſto; præſertim ſi in pictura ignobili magis corpus, quam mens occupetur.

V. Sequitur quarto, probabiliter ex Navar., Gran., Medin., & aliis apud Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 222. contra Suar. & Fagund. licitum eſſe piſcari, aucupari, & venari; (dummodo non intermiſceantur opera ſervilia; ut ſunt reficere retia, componere eſcas, hamos, & magna retia, ſeu ſciabbicas cum magno niſu, & piſcatorum labore longo tempore attrahere.) Et ſane Tolet., Cajet., & Sot. apud Tambur. cap. 2. num. 23., quamvis putent piſcationem, aucupationem, & venationem eſſe opera ſervilia, cenſent etiam ex conſuetudine ſcientibus, & patientibus Prælatis permitti; quamvis Tambur. putet conſuetudinem iſtorum eſſe, dummodo fiant ſine magno apparatu, ut diximus.

VI. Sequitur quinto, idem dicendum de præliationibus, ex Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 229. (quamvis hæ fere ſemper liceant ratione neceſſitatis) necnon de exercitationibus militaribus tempore pacis. Ratio eſt, quia parum habent de opere ſervili, & conſuetudo eas permittit: Sicut etiam permittit artem digladiandi; quamvis Fagund. contra Granad. putet eſſe artem mechanicam.

VII. Sequitur ſexto, Artem ſculptoriam, ſive ſculpatur in marmore, aut in metallo, creta, ligno, &c., eſſe ſervilem, & mechanicam, cum ſic uſus interpretetur.

VIII. Sequitur ſeptimo, licitum eſſe iter facere pedibus, equo, navi, curru, lectica ſive ab equis, ſive ab hominibus delata; quia iter facere vel non eſt opus ſervile, ut putant Suar., Azor., & alii communiter, ſed liberale; cum ſit actio naturalis conſiſtens in quadam corporis ſituatione, & exercitatione; Vel ſi opus eſt ſervile, ut putant Cajet., & Sot., conſuetudine viatores excuſantur.

IX. Certum tamen eſt, eſſe opus ſervile, & prohibitum ducere currus onuſtos, & naves mercibus onuſtas, necnon animalia onuſta, quando cum magno labore imponenda ſunt onera curribus, & jumentis. Verum ob approbatam conſuetudinem excuſantur muliones, qui die feſto jumentis oneratis, iter ante diem feſtum inceptum non intermittunt: Necnon qui iter incipiunt die feſto, poſtquam Sacro interfuerunt, comitantibus mulis onuſtis ſupellectili, viaticis, &c.. Immo Dian. part. 1. tract. 1. reſol. 36. putat, raro in praxi dictos muliones peccare mortaliter, quia in iis oneribus ligandis, vel imponendis tempus notabile non inſumunt; unde ratione parvitatis materiæ a mortali excuſabuntur; Docetque ibidem cum Filliuc., ſpatium duarum horarum non eſſe tempus notabile. Rodriq. demum apud Trull. excuſat hujuſmodi muliones, qui hoc habent ex officio, tum quia concurrere videtur aliqua neceſſitas, & utilitas Reipublicæ; tum quia ita conſuetudine eſt receptum.

X. Idem dicendum de iis, qui utuntur piſtrino; nam ubi neceſſitas, vel conſuetudo habetur, procul dubio licet molere: Si autem neceſſitas, aut conſuetudo abſit, ex Sanch. licitum eſt molere mola, quæ vento, vel aqua circumagitur, quia id ſine labore hominum fit; Negat vero licitum eſſe molere piſtrino, ſeu mola, quæ ab animantibus circumfertur, quia in eo magnus labor, & occupatio haberi ſolet. Quare bene Tambur. docet, quod ſi quando animal eſt tam bene inſtructum, ut ſine notabili hominis miniſterio ſuum munus obeat, die feſto piſtrino molere non ſit mortale, ſecus vero ſi ſæpius equus ſit alligandus, & ſolvendus, aut ſi cum eo male inſtructo ſæpe incedendum ſit, ſtimulando illum voce, & baculo, vel ſi mola non raro ſit obvertenda, quia ſic labor ſervilis non modicus intercederet.

Propter eandem rationem Filliuc. excuſat opus diſtillandi aliquod ſimplex, vel mix-

mixtum, ſi in eo exigua corporis fatigatio impenditur. Et Tambur. non audet damnare fœminas, quæ frumentum cribro jam eventilatum manibus purgant a quibuſdam minutis ramentis, cum modiciſſimæ applicationis ſit talis occupatio; unde etiam recreationis cauſa ab honeſtis fœminis excipi ſoleat.

XI. Quæritur ſecundo, An ſicut licitum eſt animanti injungere die feſto opus ſervile; ita liceat idem injungere Turcis, & aliis, qui Eccleſiæ legibus non ſubduntur, eo modo, quo licitum eſt iisdem miniſtrare carnes die veneris?

Reſpondeo, nonnullos apud Dian. part. 5. tract. 14. reſol. 7. negare; quia non videtur diem feſtum more humano ſanctificare, qui quamvis ipſe quieſcat, ſervis tamen ratione utentibus opera ſervilia injungit; unde quamvis non peccet infidelis, qui ea opera exercet, peccat tamen fidelis, qui illum ad ea inducit. Verum quia Laym. lib. 1. tract. 4. cap. 9. concedit perpetuo amentibus poſſe opera ſervilia injungi diebus feſtis, putat Dian. loc. cit., & Tambur. non improbabiliter, quod propter parem, immo majorem rationem, poſſint eadem infidelibus injungi, ut diximus quæſt. 1. art. 3. Quibus autem de cauſis opera ſervilia aliquando liceant die feſto, dicemus art. ſequenti.

ARTICULUS II.

De Operibus forenſibus vetitis die feſto.

I. Prohibetur die feſto Mercatus, Judicium forenſe, & Juramentum.

II. Nomine mercatus veniunt Nundinæ univerſales, & particulares, nec non actus mercandi. Quid tamen permittitur ex conſuetudine?

III. Nomine Judicii forenſis venit ſtrepitus judicialis; itaut actus judiciales ſint invalidi, niſi neceſſitas, aut pietas aliud ſuadeat.

IV. Sententia excommunicationis nec irritatur, nec prohibetur; Sicut neque aliæ ſententiæ, & actiones, quæ ſtrepitum judicialem non requirunt: Probabilius tamen licita eſt Appellatio.

V. Nomine Juramenti, quod prohibetur die feſto, venit juramentum judiciale, quod fit pro rebus temporalibus.

VI. Pluribus de cauſis aut licent opera forenſia, ac ſervilia die feſto, aut non eſt mortale ea exercere; Præſertim ratione neceſſitatis, conſuetudinis, diſpenſationis, aut parvitatis materiæ.

VII. Quid de ſutoribus laborantibus die feſto?

VIII. In dubio an detur neceſſitas, aut conſuetudo approbata, petenda eſt diſpenſatio: Secus tamen ſi probabile ſit dari neceſſitatem, aut conſuetudinem, & ſcandalum vitetur.

IX. Eſt ſufficiens cauſa excuſans timor gravis damni, & amiſſio ingentis lucri.

X. Num poſſit quis ad otium vitandum laborare, ſaltem ad ſublevandam alicujus gravem neceſſitatem? Num poſſint ea fieri die feſto, quæ ad cultum divinum ſpectant?

XI. Quænam ſit parvitas materiæ in operibus ſervilibus; quænam in forenſibus, quæ a mortali excuſet?

XII. Plurimi ex conſuetudine a Doctoribus excuſantur. Quid de barbitonſoribus, & ſutoribus? Quid ſi de conſuetudine dubitetur?

XIII. Demum excuſat diſpenſatio, quam data juſta cauſa poteſt etiam Vicarius Generalis ex ſpeciali mandato concedere; Immo etiam Parochus; qui poteſt etiam in jejuniis diſpenſare. Prælati Regulares diſpenſare poſſunt cum ſubditis ſuis, non cum famulis ſæcularibus.

I. Quæritur primo, Quænam opera forenſia die feſto prohibeantur?

Reſpondeo, in cap. *Omnes dies, de feriis*, prohiberi ſub hoc genere mercatum, judicium forenſe, & juramentum; quia quamvis iſtæ actiones ſerviles non ſint, multum tamen diſtrahunt, & impediunt vacationem rebus divinis.

Primo itaque prohibetur Mercatus, quo nomine tria poſſunt intelligi, Primo, Nundinæ univerſales, vulgo dictæ *Fiera*; quæ ſemel, aut bis in anno celebrari ſolent. Secundo, Nundinæ particulares de quibuſdam rebus uſualibus, vulgo dictæ *Mercato*, quæ ſemel, vel bis in hebdomada habentur. Tertio, ipſe actus mercandi, ideſt emptiones, & venditiones rerum.

II. Porro Nundinæ univerſales ex conſuetudine jam recepta etiam die feſto nunc celebrantur. Nundinæ particulares ex Pal. alicubi non permittuntur die feſto; eſto in aliquibus locis ex conſuetudine permittantur; unde mos patrius ſervandus eſt. Demum actus mercandi, ſeu contractus emptionum quamvis die feſto prohibeantur, tamen conſuetudo magna ex parte hanc etiam legem abrogavit; quamvis hujuſmodi contractus propter reverentiam feſti ſoleant

leant non quaſi in publico fieri, ſed ſemiclauſis officinarum januis, ſoleantque Epiſcopi prohibere, ne ea fiant nondum facta concione. Conſuetudo itaque ubilibet ſervanda eſt.

III. Secundo, prohibetur judicium forenſe; quod etiam dicitur Placitum, & Strepitus judicialis. Unde prohibetur primo citatio partis; ſub qua venit mandatum judicis de citando reo, & hujus mandati executio. Secundo, formatio proceſſus, ſeu cognitio cauſæ; ſub qua venit interpoſitio jurisjurandi, & depoſitio teſtium. Tertio, ſententia, & ſententiæ executio tam in cauſis criminalibus, quam in civilibus; itaut iſtæ actiones non ſolum ſint illicitæ, ſed etiam invalidæ etiam in tribunali Eccleſiaſtico; niſi tamen neceſſitas urgeat, aut pietas aliter ſuadeat; ut habetur expreſſe in *cap. ult. de feriis*: Verbi gratia, ſi expediat captum ob ſceleris notorii gravitatem ſtatim ſine proceſſu damnari; vel ſi periculum timeatur, ne juſtitia impediatur; vel ſi ita poſtulet conditio belli, aut bonum Reipublicæ: Ob quam rationem poteſt publice executioni mandari ſententia criminalis, ut fit in tribunalibus Sanctæ Inquiſitionis.

IV. Dubium eſt, An prohibeatur etiam, & irritetur ſententia excommunicationis, ſuſpenſionis, vel interdicti?

Reſpondeo, communiter cum Pal. punct. 7. contra nonnullos negari; ubi tamen hujuſmodi ſententiæ non requirunt cauſæ cognitionem. Ratio eſt, quia ſolum prohibetur die feſto ſtrepitus judicialis; Et conſequenter ſententiæ, quæ ſine ſtrepitu judiciali feruntur, ſeu quæ cauſæ cognitionem non requirunt, non prohibentur; ut patet in abſolutione ab excommunicatione, in diſpenſationibus, privilegiis, proviſionibus, collationibus beneficiorum, & aliis actibus voluntariæ jurisdictionis, qui permittuntur, quia ſine ſtrepitu judiciali fiunt: Licitum etiam eſt die feſto adoptare, emancipare, manumittere, advocatum conſulere, apud judicem totam cauſam deferre, ut ea probe cognita ſententiam commodius ferat, teſtamenta conficere, contractus celebrare, & alia hujuſmodi, quæ dictum ſtrepitum non requirunt.

Difficultas eſt de Appellatione, an ea liceat die feſto?

Suar., & Reginald. negant, quia pertinet ad actus judiciales, Bonac. aſſirmat, quia inſtituta eſt ad ſui defenſionem, & fit ſine magno ſtrepitu, & conſuetudine jam recepta permittitur.

V. Tertio demum prohibetur juramentum, hoc eſt judiciale, quod pro rebus temporalibus fit, non vero quod fit pro ſpiritualibus; ut notat D. Th. 2. 2. quæſt. 89. art. 10. Unde licita ſunt juramenta ſolemnia, & publica, quæ præſtantur Inquiſitoribus ab iis, qui reconciliantur; Necnon juramenta, quibus confirmantur contractus permiſſi die feſto.

VI. Quæritur ſecundo, Quibus de cauſis liceant die feſto opera prohibita non ſolum forenſia, ſed etiam ſervilia?

Reſpondeo, pluribus de cauſis aut licere, aut non eſſe mortale ea peragere. Cauſæ autem ſunt, Primo neceſſitas, ad quam reducitur Obedientia, Utilitas, Pietas, & Religio, ſeu cultus divinus. Secundo, brevitas temporis. Tertio, Conſuetudo. Quarto, diſpenſatio.

Primo itaque excuſat neceſſitas ſive propria, ſive aliena, tam ſpiritualis, quam temporalis, quia Eccleſia non obligat cum tanto onere, nec requiritur, quod neceſſitas ſit maxima, quamvis non debeat eſſe modica.

Hinc primo permittuntur opera ſervilia pauperibus, ſi ad ſe, vel ſuos alendos laborare debent, dummodo id fiat ſine ſcandalo.

Secundo, licet cibos coquere, & panem neceſſarium conficere, ac fructus ad neceſſarium uſum colligere; Parare autem ſuperflua ad cibum, & potum, & ad delectationem, verbi gratia colligendo fructus eodem die, ut integriores ſint, coquere quotidie panem, ut mollior vendatur, animalia excoriare, &c., permittitur non ex neceſſitate, ſed ex conſuetudine, ut notat Pal. tom. 2. diſp. 1. de obſervatione feſtorum punct. 10., & Azor. tom. 2. lib. 1. cap. 27.; Quamvis communius Doctores non excuſent Piſtores, qui poſſunt pridie feſti coquere panem neceſſarium, ſi ad diem feſtum differant.

VII. Tertio, licet metere, vindemiam facere, ſerere, arare, meſsem colligere, &c., quando eſt periculum pluviæ, aut alterius impedimenti.

Quarto, licet Sutori ſuere veſtes, quando bona fide abſolvi non poſsunt diebus profeſtis, ſi ad uſum expectant, qui eas commiſerunt; Immo advertit Suar. tom. 1. de Relig. tract. 2. lib. 2. cap. 21., quod ſi quando opera ſervilia pridie fieri poterant, & cum culpa ad diem feſtum differuntur, adhuc poſſint deinde ſine novo peccato fieri die feſto, ſi ſint neceſsaria.

Quinto, excuſantur Pharmacopolæ, Medici, Chirurgi, modo conficiant medicinas pro eo die neceſsarias; Sicuti etiam milites, qui foveas, vel aggeres ſtruunt, aut muros ædificant pro defenſione Reipublicæ; Et ferrarii, qui ferreas laminas equis imponunt ob neceſſitatem iter agentium; Necnon qui pontes, & vias reficiunt, quando ſine magno incommodo differri non poſsunt: Excuſantur etiam navigantes, modo non incipiant navigationem die feſto ſine magna neceſſitate, ut ſupra diximus de mulionibus; Qui vero navi, vel phaſelo iter agunt, poſsunt ex conſuetudine incipere navigationem die feſto.

VIII. Sexto, qui ad publicam lætitiam in adventu Principis, aut ex cauſa victoriæ, aut nuptiarum ſtruunt theatra, arcus triumphales, libreas, &c., dummodo non potuerint prævenire; hoc enim fert ipſa etiam conſuetudo. Quod ſi quando dubium eſt de neceſſitate, aut de conſuetudine approbata, petenda eſt diſpenſatio, ut notat Sanch., quia ſtat in poſseſſione præceptum; Secus vero ſi probabile ſit dari ſufficientem neceſſitatem, aut conſuetudinem approbatam, & ſcandalum declinetur.

IX. Septimo, univerſim licita ſunt opera ſervilia, quoties ex illorum omiſſione grave damnum ſequeretur, ut accidit in decoctione calcis, vitri, laterum, ſaponis, & in tinctura lanæ. Immo ex Leand., & aliis, coctores ferri, & vitri etiam die feſto poſſunt tale opus incipere. Hac de cauſa ex neceſſitate potius, quam ex obedientia licitum eſt famulis laborare ob timorem, ne a dominis dimittantur, ſi non obtemperent, & ſic cogantur pauperiem pati; quamvis domini id imperantes a culpa non ſint immunes: Sicut etiam licitum eſt filiis, uxori, & aliis perſonis ſubjectis laborare, ſi ad id compellantur, quando renuere non poſſunt ſine timore gravis damni, aut gravis indignationis, modo id non præcipiatur in contemptum feſti.

Adde ex Dian. part. 2. tract. 15. reſol. 34., & Sanch. contra Suar., & Pal. etiam ea opera licere ob magnam utilitatem, videlicet ſi aliter ingens lucrum amitteretur; quia amiſſio magni lucri damnum eſt; & ideo permittitur piſcatio halecum, tymnorum, & ſimilium piſcium, qui brevi tempore excurrunt.

X. Octavo; Quamvis raro accidat ex Pal. laborandi neceſſitas ad vitandum otium, quod ferat periculum peccandi; at ſi accidat caſus, licitum eſt laborare: Et licet Sylveſt., Sà, Pelliz. apud Tambur. putent, licitum eſſe aliqualiter laborare præciſe ad otium vitandum, hoc tamen communiter non admittitur, cum poſſit aliis viis facile otio occurri ſine violatione præcepti. Si quis tamen ad otium vitandum vellet laborare, uti poſſet conſilio Tamburini, qui permittit laborem ad ſublevandam miſeriam alicujus pauperis determinati exiſtentis in gravi neceſſitate, hoc eſt in periculo moraliter certo gravis damni ſive in corpore, ſive in honore, ſive in bonis ſuis, in qua neceſſitate multi pauperes ægroti verſantur; Vel poſſet laborare conficiendó ornamenta neceſſaria pertinentia ad cultum divinum, quibus caret aliqua determinata Eccleſia nimis pauper. Ratio eſt, quia ſi poteſt pauper exiſtens in gravi neceſſitate ipſe pro ſe laborare, poterit etiam alius laborare pro ipſo.

Nono, excuſat neceſſitas ratione pietatis debitæ proximo; unde licitum eſt ſepelire mortuos, inſervire infirmis, veſtire nudos, &c. Dubium tamen eſt, an ſola pietas ſine neceſſitate excuſet? Affirmant Sylveſt., & alii apud Sanch., & Trull. lib. 3. cap. 1. dub. 10., necnon Palat., Perez, qui apud Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 122. docent, licitum eſse laborare die feſto ad faciendam eleemoſynam. Ratio eſt, quia ſi cauſa pietatis permittuntur die feſto opera forenſia, quidni & ſervilia? Quam ſententiam Sanch. lib. 1. cap. 2. dub. 33. putat probabilem. Sed communior, & probabilior ſententia eſt in oppoſitum.

Decimo, excuſat neceſſitas ratione Religionis, ſeu cultus divini; unde licet altaria ornare, Eccleſiam verrere, & parare, hoſtias conficere. Quod ſi hæc potuiſſent die profeſto fieri, probabile eſt ex Suar., & Tolet. non eſse mortale ad diem feſtum differre, propter propinquitatem, quam habent cum rebus ſacris. Quod etiam docet Fagund., ſi viæ parentur ad proceſſiones: Secus vero ſi ſcienter tabulata ad videndas proceſſiones fierent die feſto, quando pridie fieri poterant, cum non habeant tantam propinquitatem cum rebus ſacris: Quamvis ſi pridie non fuerint facta propter aliquod impedimentum, poſsunt die feſto fieri ſine culpa, quia ſic concedit hic & nunc cultus divinus.

Hinc docet Tambur., ſepulchra, præſepia, & moles artificioſas ad exponendam Euchariſtiam, ſicut etiam ſcenas ad repræſentationem ſacram, poſse ſine mortali die feſto fieri, quamvis potuiſsent fieri die profeſto;

feſto; quia propinquitatem habent cum rebus ſacris, non ſecus ac parare vias ad proceſſiones: ſed ne veniale quidem eſt, ſi neceſſitas urgeat, aut habeatur diſpenſatio.

XI. Secunda cauſa excuſans a mortali eſt brevitas temporis, ſeu parvitas materiæ. Communius autem docent, parvitatem temporis eſse ſpatium duarum horarum; quamvis Marcant. apud Tambur. requirat tres horas ad mortale; quæ ſententia admitti poſset, ſi aliqualis neceſſitas, vel alia cauſa concurreret, quæ de ſe non eſt ſatis ad excuſandum. Azor. tamen, & Bonac. apud Dian. part. 2. tract. 15. reſolut. 36. putant, unam horam eſse tempus notabile. Illud notandum ex Bonac., quod ſi quis pluribus ſervis imponat, quod ſucceſſive laborent quilibet ſpatio unius horæ, non peccaret mortaliter, quia unum opus cum alio non connectitur: Contra vero ſi idem pluribus vicibus interpolatis eodem die per horam laboraret, ut dicitur de comedente pluries modica die jejunii.

In operibus autem forenſibus die feſto prohibitis parvitas materiæ, quæ a mortali excuſat, non eſt deſumenda ſolum ex brevitate temporis, ſed etiam ex quantitate operis. Quare ſi venditio, verbi gratia, cum ſolemnitate celebrata fiat brevi tempore, ſed ſit res magni momenti, peccatur mortaliter; ſecus vero ſi ſit res parvi momenti, & brevi fiat.

XII. Tertia cauſa excuſans eſt Conſuetudo approbata; Hæc enim ab omnibus legibus humanis excuſat. Propterea primo Cajet., & Suar. ex conſuetudine excuſant eos, qui cibos coquunt, & alia præparant neceſſaria ad menſam; Et Pal. excuſat etiam hac de cauſa, qui parant cibos ſuperfluos, & ad delectationem. Secundo, Tolet., Sot. excuſant venatores, aucupes, & piſcatores, ut ſup. diximus. Tertio, Fagund. excuſat actiones delineandi imagines, & lineas ducendi ad eas poſtea pingendas; ſicut etiam actionem digladiandi. Quarto, Navar., & Rodriq. excuſant venditores calceorum; Quinto, Pal. exercitationes militares, quæ fiunt tempore pacis. Sexto, Sanch. qui dum habent ſegetes in area trituram vertunt, extendunt, aut ſeparant; necnon hortulanos rigantes olera die feſto; & iter agentes comitando mulos onuſtos ſupellectili; necnon molitores, & nundinas. Septimo, Fernand. apud Dian. part. 2. tract. 15. reſol. 36. excuſat barbitonſores; (& idem poteſt dici de ſutoribus, qui novos calceos die feſto calceant) verum communius Doctores de hac conſuetudine approbata dubitant, docentque, quod ubi ea eſt ſcita, & tolerata a Prælatis, procul dubio excuſet; alioquin excuſari poterunt vel ratione parvitatis materiæ, ſi ſcilicet unum, vel alterum tondeant; vel ex neceſſitate ruſticorum, aut aliorum, quibus non conceditur niſi die feſto poſſe tonderi, aut calceari; vel ex lucro ceſſante non ordinario; ſi enim recuſent die feſto ea peragere, facile barbitonſores, & calceatores a pleriſque relinquerentur cum notabili lucri jactura.

XIII. Quarta demum cauſa excuſans eſt Diſpenſatio, ad quam procul dubio cauſa juſta requiritur, ut ſit licita, & valida, ſi ab Epiſcopo concedatur in feſtis a Papa inſtitutis, ut alias diximus. Poteſt etiam illam concedere Vicarius Generalis, non quidem ex officio, ſed ex ſpeciali mandato; quia quodcumque ſapit liberalitatem, & gratiam, ut eſt diſpenſatio, non poteſt ex generali mandato, ſeu ex conceſſione Vicariatus a Vicario præſtari, ſed requiritur ſpeciale mandatum; quod in caſu noſtro habetur, ut notant Merol., & Barboſ. apud Tambur.: Parochus etiam diſpenſare poteſt tum ex conſuetudine, tum ne deſit parochianis, ad quem in facile occurrentibus, & minutis neceſſitatibus recurrant; Qua de cauſa poteſt etiam in jejunio Parochus diſpenſare, ut notat uterque Sanch.. Poſſunt etiam Prælati Regulares cum ſuis ſubditis dumtaxat, non vero cum famulis ſecularibus.

ARTICULUS III.

De Miſſa die feſto audienda.

I. Probabiliter ſatisfacit præcepto de miſſa audienda, qui ſucceſſive duas miſſæ partes audit, quamvis ordine inverſo.

II. Num partem miſſæ notabilem omittat, qui incipit illam audire poſt Euangelium? Aut qui per breve tempus abeſt, dum ſit aut Conſecratio, aut Communio?

III. Quænam dicatur præſentia moralis requiſita ad ſatisfaciendum præcepto audiendi miſſam?

IV. Non ſatisfacit, qui toto tempore miſſæ confitetur peccata ſua.

V. Præſentia moralis haberi poteſt aliquando, etiamſi audiens miſſam ſit extra Eccleſiam; & poteſt non haberi, etiamſi ſit intra Eccleſiam. Quid ſi inter feneſtram do-

mus, e qua auditur Miſſa, & Eccleſiam intercedat via publica?

VI. Miſſa in Oratoriis privatis Magnatum a quibuſnam familiaribus die feſto audiri poteſt, itaut non teneantur illam in Eccleſia audire?

VII. Excuſat ab audienda miſſa Impotentia, Cenſura, Conſuetudo, & diſpenſatio. Impotentia habetur ab eo, qui ſine gravi incommodo illam audire non poteſt. Quid ſi lucrum ingens amitteret?

VIII. Num excuſetur puella, quæ credit ſe ab adoleſcente laſcivo concupiſcendam, ſi domo egrediatur?

IX. Num teneatur privilegiarius miſſam audire tempore Interdicti? Et quid de detento in carcere, ſi facile poteſt facultatem egrediendi obtinere?

X. Excuſantur viduæ, & ſimiles, ubi eſt conſuetudo, quod per aliquod tempus domo non egrediantur poſt mortem mariti: Sic etiam nubiles, pauperes, &c.

XI. Num peregrinus teneatur miſſam audire, ubi eſt feſtum municipale, ſi per viginti dies circiter ibi ſit commoraturus?

XII. Num poſſit quis die Sabbati ire venatum, ſi die dominico non poſſit audire Sacrum?

I. CErtum eſt, omnes fideles rationis compotes teneri ad miſſam die feſto audiendam ex præcepto Eccleſiaſtico; itaut qui partem ejus notabilem omittit, mortaliter peccet. Immo damnata eſt ab Innoc. XI. propoſitio decima tertia dicens: *Satisfacit præcepto Eccleſiæ de audiendo ſacro, qui duas ejus partes, immo quatuor ſimul a diverſis celebrantibus audit*. Quamvis probabiliter ſatisfaciat, ut plurimi docent cum Diana part. 5. tract. 4. reſol. 54. contra Tambur., qui ſucceſſive unam miſſæ partem audit ab uno ſacerdote, & alteram ab altero, etiamſi ordine inverſo. Ratio eſt, quia moraliter cenſetur unam integram miſſam audire; Non ſecus ac unum dicitur eſſe ſacrificium, quando incipitur miſſa ab uno Sacerdote, & eo deficiente ab alio perficitur: Verum ſine cauſa id facere cenſent eſſe veniale Doctores communiter apud Dian. part. 2. tract. 3. reſol. 13.

II. Quænam autem ſit pars notabilis? variant Doctores; Putat Suar. eſſe uſque ad Epiſtolam incluſive, Conink, & Azor. probabiliter uſque ad Euangelium incluſive, ſeu uſque ad Offertorium excluſive; quia, ut notat Dian. part. 5. tract. 5. reſol. 44., ſatis eſt audire Euangelium in fine miſſæ. Cæterum quamvis probabiliter ex Con., & Pal. punct. 16. peccet mortaliter, qui vel ſolam conſecrationem utriuſque ſpeciei, vel ſolam ſumptionem omitteret, cum in iis conſiſtat eſſentia Sacrificii? quia tamen non ſatis conſtat, in quanam iſtarum partium eſſentia Sacrificii conſiſtat, ideo Suar. tom. 3. diſp. 88. ſect. 2. benignius cenſet non ſemper injiciendum eſſe ſcrupulum peccati mortalis ei, qui per breve tempus alterutram iſtarum partium omitteret.

Illud tamen videtur contra Joannem Sanch., quod ſi quis accedat ad Eccleſiam, dum incipit Præfatio, nec poſſit aliam miſſam audire, teneatur ad illam: Secus vero ſi accedat poſt conſecrationem; quia hæc eſt pars miſſæ principalis, & forte eſſentialis, ut propterea die Paraſceves non ſit obligatio audiendi miſſam, etiamſi incidat feſtum Annunciationis, ut communius docent contra Henr., Vaſq., & alios apud Trull., quia quamvis fiat eo die communio, non fit tamen conſecratio.

III. Quæritur nunc primo; Quænam præſentia requiratur ad miſſam audiendam?

Reſpondeo, requiri præſentiam corporalem, moralem tamen, & humanam, ita ſcilicet ut debeat homo habere intentionem non quidem ſatisfaciendi præcepto, ſed audiendi miſſam præceptam, & ad eam attendat aliqualiter, atque in eo loco ſit, ubi prudens ſpectator cenſeret illum audire miſſam.

Hinc ſequitur non ſatisfacere, qui eſt præſens miſsæ animo, verbi gratia, expectandi amicum, vel etiam animo ſolum orandi, non vero audiendi Sacrum, & multo magis, ſi invitus aſſiſteret. Ratio eſt, quia, ut diximus quæſt. 1. art. 4., præceptum impleri debet per actum humanum, quo quis velit exequi, quod præcipitur.

IV. Sequitur ſecundo, requiri attentionem ſaltem externam, prout explicavimus quæſt. 3. art. 4. n. 6. Quamvis enim multi Doctores probabilius requirant attentionem internam, hoc eſt applicationem mentis ſive ad verba, ſive ad verborum ſenſum, ſive ad Deum; non eſt tamen improbabile ex Leſs., Laym., Con., Dian. part. 3. tract. 4. reſol. 101. ſufficere externam; ita ſcilicet ut nulla ponatur actio incompoſſibilis cum attentione interna; (ut eſset confabulari, ridere, dormire, extaſim pati, ſcribere, vel legere libros non conciliantes internam attentionem) unde poſſit eſse teſtis eorum, quæ tunc fiunt, eſto voluntarie diſtrahatur.

Pro-

Propterea communiter cum Suar., & Azor. apud Tambur. contra Reginald., & Pal. docent, non ſatisfacere eum, qui tempore miſsæ confitetur peccata ſua; ſecus vero ſi examinet conſcientiam, etiam de libro; quia talis lectio attentionem internam foveret.

V. Sequitur tertio, Præſentiam moralem requiſitam conſiſtere in hoc, quod vel videatur, aut audiatur celebrans, vel eo loco ſit audiens, ut ex ſignis, & geſtis ſaltem circumſtantium, quæ in Miſsa fiunt, colligere poſſit, & ut ad multitudinem aſſiſtentium cenſeatur pertinere. Quare non requiritur abſolute, ut oculis videantur, quæ fiunt, aut auribus audiantur, quæ profert Sacerdos; nam etiam ſurdi, cæci, & qui in Choro poſt altare, vel in Eccleſia poſt parietem, aut columnam ſunt, & extra Eccleſiam in magna diſtantia, ſatisfacere poſsunt, dummodo cenſeantur ad multitudinem aſſiſtentium pertinere; quod in parvo ſacello facile contingit.

Moraliter etiam adeſse dicitur, qui ab altari, non vero ab Eccleſia recedit ad procuranda hic & nunc neceſsaria ad ſacrificium, ſcilicet vinum, hoſtiam, thus, &c. Si quis tamen in maxima baſilica eſset in una cappella, & in altera diſtantiſſima fieret Sacrum, aut ſi eſſet poſt columnam ab altari diſtantem, nec eſset ea multitudo audientium, ut is cenſeatur ad illam multitudinem pertinere, procul dubio præſentiam moralem hic non haberet, etiamſi adeſset intra Eccleſiam.

Hinc reſolvitur celebre dubium, An quis poſſit e feneſtra ſuæ domus miſſam audire, quando inter feneſtram, & Eccleſiam intermediat via publica? Filliuc. cum Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 154. abſolute negat. Lug. tamen de Euch. diſp. 22. ſect. 2. affirmat, ſi parva ſit diſtantia ab altari Eccleſiæ, itaut audiens cenſeatur eſſe moraliter præſens miſſæ; ſecus vero ſi diſtantia ſit magna; non enim neceſſe eſt, ut intra Eccleſiam ſit, qui miſſam audit, ſed ſolum neceſſe eſt, ut miſſæ dicatur moraliter præſens.

VI. Quæritur ſecundo; Quo in loco miſſa audienda ſit; & a quo Sacerdote?

Reſpondeo ad primum, olim audiendam fuiſſe in Parochia; non ſecus ac nunc communio paſchalis in propria Parochia facienda eſt; ſed uſu, & conſuetudine talis lex abrogata eſt; unde etiam extra Parochiam audiri poteſt miſſa præcepta. Dubium ſolum eſt, an omnes etiam in Oratoriis privatis: cum in Brevi hęc habeantur; *Volumus autem, quod familiares ſervitiis tuis non neceſſarii ibidem intereſſentes ab obligatione audiendi miſſam in Eccleſia diebus feſtivis de præcepto minime liberi cenſeantur*. Homobon., & Pelliz. tract. 8. tom. 2. ſect. 2. putant, per talis miſsæ auditionem ſatisfieri nunc præcepto, quia jam eſt nunc conſuetudo audiendi miſſam extra Eccleſiam parochialem; unde talis prohibitio in Brevi ponitur ſolum ex ſtylo Eccleſiæ, quia fortaſſe alicubi non eſt abrogatus uſus audiendi miſſam in Parochia; Sed communiter cum Tambur. de Sacrif. miſſæ lib. 1. cap. 4. docent, non licere illis in Brevi recenſitis contra expreſſam voluntatem Pontificis ibi miſſam audire ad ſatisfaciendum præcepto. Dicuntur autem tunc neceſſarii ſervitiis domini, qui niſi tunc cum domino audiant Sacrum, non facile poſſunt domino inſervire; ut ſolent eſſe auriga, famuli, ac famulæ, coqui, & ſimiles. Si tamen commode poſſint domino inſervire audiendo miſſam in Eccleſia, ad id obligarem.

Ad ſecundum dico, miſſam audiri poſſe a quolibet ſacerdote etiam Græco, vel alterius idiomatis, etiam ab excommunicato tolerato, atque adeo etiam ab hæretico, ſi ceſſet ſcandalum, ita ſcilicet ut non videaris ejus hæreſis particeps eſſe; dummodo miſſa catholico ritu peragatur. Solum audiri non poteſt a Sacerdote excommunicato vitando, aut publico Clerici percuſſore, necnon ab irregulari denunciato, vel degradato, aut depoſito. Ratio eſt, quia fortius judicatur eſſe præceptum non communicandi in rebus ſacris cum tali Sacerdote vitando, quam præceptum audiendi miſſam.

VII. Quæritur tertio, Quænam cauſæ excuſent ab audiendo Sacro?

Reſpondeo, eas reduci ad impotentiam, ignorantiam, cenſuram, & conſuetudinem, omiſſa diſpenſatione, de qua ſatis ſuperque art. ſuper. cum de abſtinentia ab operibus ſervilibus.

Primo itaque excuſat Impotentia; atque adeo quicumque nequit miſſam audire ſine gravi detrimento ſui, vel proximi, Animæ, Corporis, Famæ, Honoris, Rei familiaris, &c., ad illam non tenetur: Nec qui notabile lucrum amitteret; ſicut enim non obligat præceptum de abſtinendo ab operibus ſervilibus, ut diximus, eos qui ingens lucrum amitterent, ita nec præceptum de miſſa audienda.

Hinc excuſantur primo, qui multum diſtant

ſtant a loco, ubi celebratur, videlicet per tria milliaria, vel per duo, aut etiam aliquando per unum, attenta circumſtantia Perſonæ, pluviæ, æſtus, & aliarum circumſtantiarum, itaut tali perſonæ judicetur tale iter notabiliter difficile; cum Eccleſia non obliget cum incommodo notabili.

Secundo, excuſatur mater, quæ domi remanet ad cuſtodiendam filiam, cui timet periculum probabile, tam ſi illam ducat in Eccleſiam, quam ſi domi ſolam relinquat; Et eodem modo filia nubilis, ſi ſine probabili periculo egredi non poteſt; Et gravida, quæ exeundo e domo propalaret ſuum lapſum; Et eadem ratione nutrix, quæ nequit ſine periculo infantem domi relinquere, nec ducere ſine perturbatione celebrantis, vel adſtantium.

Tertio, ægroti, qui e domo exire non poſſunt propter alia negotia; & qui timent ſibi periculum gravioris morbi: In dubio autem debent Medicum, aut Parochum conſulere, & illi acquieſcere: Quod ſi neminem conſulere poſſunt, & adhuc dubitant, non tenentur domo exire, & exponere ſe periculo morbi gravioris, prævalente præcepto de diligendo ſeipſum: Et ob eandem rationem non tenetur miſſam audire, qui infirmo deſervit, ea ſolum de cauſa, quod ſi abeat, vel ſolus relinquatur ægrotus, laborem, animique anxietatem pateretur, vel non poſſent illi convenienti tempore adhiberi remedia.

Quarto, excuſantur, qui miſſam audire nequeunt, quin grave aliquod negotium prætermittant, quod differri non poteſt. Qua ratione excuſantur Tabellarii, vulgo *li Corrieri*: Excuſat enim eos amiſſio boni temporalis, ex quo tanquam officio utili, & neceſſario Reipublicæ vivunt. Excuſantur etiam nautæ, muliones, ſeu vectores mercium, qui non poſſunt ſine magno incommodo: Sic etiam iter faciens, ſi cogatur ſocios relinquere, quibus indiget, quia viam ignorat, aut latrones timet; ſecus vero ſi iis non indigeat: Excuſantur etiam illi, qui ubi unica miſſa celebratur, remanent ex timore latronum ad cuſtodiam domus, vel ex neceſſitate ad cibos præparandos: Necnon publici miniſtri, qui ratione muneris caſtra dimittere, vel murorum portas, quas cuſtodiunt, deſerere non permittuntur; Sicut etiam ſenatores, ſeu viri primarii, qui gravia Reipublicæ negotia differre non poſſunt; Et cuſtodes gabellarum, vineæ, gregis, mercium, domus, quando propter miſſam dubitant de furto, incendio, &c.

Quinto, excuſatur fœmina honeſta, ſicut etiam quicunque caret vel veſte convenienti, vel ſocio, aut pediſſequo, ſine quibus irridetur, aut magno rubore ſuffunditur.

Sexto, Uxor, quæ non poteſt ſine rixa notabili mariti domo exire; & quæ non accedit ad miſſam, ut marito zelotypo obediat; necnon famuli, ut obediant dominis, timendo aliter gravem rixam, vel detrimentum, ut domo ejici, ſi non facile alios dominos inveniant, quibus ſerviant; Quamvis nec domini peccent, ſi tempore miſſæ ea præcipiant famulis, quæ juxta communem vivendi modum differri non poſsunt.

Septimo; non obligatur, qui detinetur aut in vinculis, aut domi loco carceris; & ii qui bona fide, præſertim promiſſione jurata data viro nobili, e domo exire non poſſunt. Immo ſi Oratorium privatum domi habeant, non tenentur juxta probabilem ſententiam Suar., & Trull. contra Macrin. quærere Sacerdotem, præſertim ſtipendiatum, ut ibi celebret; quia privilegium, quod habent, non videtur obligare ad tale medium non conſuetum, & extraordinarium.

VIII. Dubitatur, an excuſetur puella, quæ credit ſe ab adoleſcente laſcivo concupiſcendam, ſi domo exeat?

Reſpondeo, Navar., & alios apud Dian. par. 5. tract. 7. reſol. 22. putare, quod non excuſetur; quia tale ſcandalum non eſt datum, ſed acceptum, & ſequitur ex illius malitia. Verum communius cum Sà, Bonac., Sot., Trull. putant poſſe (ſaltem ſi id ſæpius non accidat) miſsam omittere ad vitandum grave damnum ſpirituale proximi; ſed ad id non teneri, quia poteſt uti jure ſuo, & propter ſcandalum paſſivum non tenetur privare ſe ingenti bono auditionis miſsæ.

IX. Secunda cauſa excuſans eſt Ignorantia invincibilis, ſicut etiam inadvertentia, oblivio, &c. hæc enim a tranſgreſſione cujuſvis legis excuſant.

Tertia eſt Cenſura, unde excuſatur primo perſonaliter interdictus, & quilibet excommunicatus. Secundo, qui lato Interdicto locali generali, non poteſt commode adire locum non interdictum. Certum autem eſt, neminem obligari ad obtinendum eo tempore privilegium, ſaltem ſi commode haberi nequit; (ſicut nec tenetur qui detinetur in carcere petere privilegium

exeun-

exeundi ad audiendam miſsam, ſi commode habere illud non poſſit, ut notat Trull. hic ex Bonac. punct. ult. de Sacrif. miſsæ) quamvis qui privilegium habet tempore Interdicti, probabilius teneatur miſsam audire; quia præceptum obligat omnes, qui poſsunt, licet non obliget ad petendum privilegium, quod commode haberi nequit, ad hoc ut poſſint.

X. Demum excuſat Conſuetudo; quam ob cauſam Suar. excuſat viduas, ſorores, filias, quæ mortuo marito, fratre, patre, ad certum tempus juxta conſuetudinem Patriæ non exeunt domo; Et Bonac. excuſat ſponſas, & nubiles, quæ non conſueverunt juxta morem Patriæ egredi domo, donec nuptui tradantur. Olim etiam ex conſuetudine, ut notat Fagund., excuſabantur Eremi accolæ. Demum excuſantur mulieres, quæ poſt partum conſueverunt per aliquot dies ſe domi continere etiam poſtquam convaluerint, dummodo id fiat ex reverentia, & devotione, juxta caput ultimum *De Purificatione poſt partum*, & non ex ritu Moſaico, aut ex ſuperſtitione; non enim ſervanda nunc eſt purificatio antiquæ legis, etiamſi id fiat in honorem Beatæ Virginis.

XI. Quæritur quarto, Quandonam peregrini excuſentur ab auditione miſſæ die, quo eſt feſtum municipale loci, per quem tranſeunt?

Reſpondeo, certum eſſe, quod, ſi ibi ſint animo permanendi per majorem partem anni, teneantur a primo die, quo illuc perveniunt; cum quilibet teneatur legibus ejus Communitatis, cujus eſt pars: Si vero ibi pernoctent per unam, vel alteram noctem, puto cum Con., & Tambur. contra Leſſ. lib. 4. cap. 2. num. 51., & alios apud Dian. part. 1. tract. 9. reſol. 2. non teneri ad miſſam audiendam; & conſequenter nec ad abſtinendum ab operibus ſervilibus, aut ad jejunandum, remoto ſcandalo. Ratio eſt, quia qui tam modico tempore ibi morantur, non cenſentur pars talis communitatis, & ideo, ut oſtendimus quæſt. 1. art. 3., communiter Doctores docent, peregrinos non teneri legibus loci, per quem tranſeunt.

Dubium tamen eſt, an teneantur, ſi per viginti dies, verbi gratia, ibi permaneant? Joan., & Th. Sanch. apud Dian. loc. cit. negant, ſi non habeant animum ibi permanendi per majorem anni partem: Suar. vero tom. 1. de Relig. tract. 3. lib. 2. cap. 14. cum aliis affirmat, quia ſecus nimis peregrino concederetur.

XII. Quæritur demum; An liceat apponere impedimentum executioni hujus præcepti; Verbi gratia, an liceat ire venatum, ubi non eſt opportunitas audiendi Sacrum?

Reſpondeo cum Pal., Sanch., Merol., quod tempore remoto a die feſto liceat; verbi gratia poteſt quis die Jovis ire venatum, etiamſi die dominico non poſſit Sacrum audire; quia præceptum hoc humanum non obligat ad removenda impedimenta adeo remota; Et idem dicas de præcepto jejunandi.

Utrum autem die Sabbati, quando imminet dies feſtus, poſſis pariter idem facere?

Reſpondeo, in utramque partem probabiliter diſſeruiſſe duos Theologos apud Tambur., Alter affirmabat, quia videtur ſufficiens diſtantia; Sicut enim itinerantes, & vectores mercium, quando bona fide incipiunt iter pridie feſti, communiter excuſantur, ſi deinde die feſto iter proſequantur, & miſſam non audiant, ſi non poſſunt; ita in caſu. Alter vero negabat, quia videtur magna propinquitas cum die feſto relate ad hoc opus, quod ob delectationem ſuſcipitur, non ob neceſſitatem, & bona fide, ut faciunt itinerantes. Quare illud certum eſt, quod ad judicandum, num diſtantia ſit ſufficiens, attendenda eſt gravitas, & rigor præcepti, praxis timoratorum, neceſſitas, utilitas operis, & pro diverſis hiſce circumſtantiis diverſimode judicandum.

QUÆ-

QUÆSTIO X.

De Jejunio.

JEjunium dividitur in Naturale, & Eccleſiaſticum. Naturale prærequiritur ad ſumptionem Euchariſtiæ; itaut violetur per quamcumque particulam cibi, aut guttulam potus, quæ in os immittatur, & in ſtomachum trajiciatur; adeo ut Bauny apud Dian. part. 6. tract. 7. reſol. 15. doceat, non ſolvi per deglutionem ſacchari, vel alterius rei poſt mediam noctem, ſi ſero id in os immiſſum fuit, quia ſolum ſolvitur per intromiſſionem cibi, aut potus in os ipſa die jejunii; Quæ doctrina, licet communiter rejiciatur, deſervit tamen ad excuſandos eos, qui mane deglutiunt particulas cibi, quæ inter dentes remanſerunt: Eccleſiaſticum vero jejunium eſt, quo præcipitur abſtinentia a cibis paſchalibus, & unica comeſtio a media ad mediam noctem ſequentem, juxta præſcriptum, & conſuetudinem Eccleſiæ; De quo quærendum primo, A quibus cibis abſtinendum ſit? Secundo, Quotuplex refectio poſſit ſumi, & qua hora? Tertio, Quantum jentaculum? Ex quibus cibis? & Quando? Quarto, De obligatione jejunii, & non cooperandi cum aliis in fractione jejunii. Quinto, De cauſis excuſantibus ab hac lege; præſertim de infirmitate, paupertate, labore, & ætate.

ARTICULUS I.

A quibus cibis abſtinendum die jejunii? Et an etiam a potu?

I. Quænam animantia, quæ extra aquam vivunt, non prohibeantur?

II. Num laridum, & ſagimen inter lacticinia numerentur? Quid de inteſtinis animalium?

III. Num lacticinia, quæ ex evidenti totius Eccleſiæ conſuetudine obligatoria prohibentur in Quadrageſima, pariter in aliis vigiliis prohibeantur?

IV. Diſpenſatus ad carnes, & non ob virium imbecillitatem, num teneatur ad unicam comeſtionem die jejunii.

V. Num diſpenſatus ad carnes, quo die ab iis abſtinet, ad unicam comeſtionem teneatur?

VI. Utrum die jejunii liceat vinum bibere in fraudem jejunii ad vires reficiendas?

VII. Num liceat comedere, & bibere ob delectationem, & non ad ſatietatem?

VIII. Quinam univerſim dicatur potus uſualis, a quo jejunium non frangatur? Num cerviſia, num aqua ſaccharo, & aromatibus condita? Num Chocolata?

I. CErtum eſt, a carnibus abſtinendum: Nomine autem carnium intelliguntur, quæ juxta communem Catholicorum uſum, & medicorum judicium a piſcibus contradiſtinguuntur, habito reſpectu ad finem Eccleſiæ, qui eſt alimenta multum reficientia a fidelibus excludere. Proinde non prohibentur teſtudines, ranæ, conchæ, & limaces, quamvis extra aquam vivant; Et Tambur. putat nec viperas prohiberi, utpote anguillis ſimiles, & modicæ nutritionis, cum ſint admodum terreæ.

II. Quæritur nunc primo; An prohibito eſu animalium, prohibeatur quælibet pars illorum?

Reſpondeo, nomine carnis venire quamlibet animalis partem, exceptis ovis, lacte, & quæ ex lacte fiunt, ut eſt caſeus, butyrum, & ſimilia, quæ veniunt ſub nomine lacticiniorum. Quare prohibentur cartilagines, nervi, ſanguis, necnon jus ex carnibus, quia continet partes ſubtiliores ſubſtantiæ carnis per elixationem eliquatas; quælibet item medulla, axuntia, pinguedo, & laridum; Et idem videtur dicendum de iiſdem liquefactis, quæ poſt liquefactionem vocantur ſagimen.

Non negaverim tamen, probabilem eſſe ſententiam Azor., Laym., & Fagund., &

& aliorum apud Dian. part. 1. tract. 9. reſol. 21. putantium laridum, & ſagimen inter lacticinia numerari; quia ſcilicet pinguedo non eſt caro; ut probat Ariſtot. 2. de Generat.; quandoquidem finito naturali augmento animalis, augetur pinguedo. Verum probabilius cenſeo cum Trull. dub. 2. laridum, & ſagimen permitti poſſe cum lacticiniis ſolum ubi eſt talis conſuetudo; in aliquibus enim locis ex defectu olei, vel butyri præparantur ova cum ſagimine, ut accidit in Regno Galleciæ, & Peruano, teſte Henr. Et propter eandem rationem, quamvis inteſtina animalium ſint etiam caro, nihilominus ex inveterata conſuetudine, ut notat Sanch. de Matrim. diſp. 18. lib. 8., licitum eſt apud Caſtellanos in Hiſpania iis ſabbato veſci; ſicut in Belgio ex conſuetudine etiam permittuntur lacticinia in Quadrageſima.

III. Quæritur ſecundo, An die jejunii prohibeantur etiam lacticinia?

Reſpondeo, damnatam eſſe ab Alex. VII. propoſitionem 32., quæ dicit: *Non eſt evidens, quod conſuetudo non comedendi ova, & lacticinia in Quadrageſima obliget.* Et in cap. *Denique*, *diſt.* 4., ubi ſermo eſt de tempore Quadrageſimæ, hæc habentur: *Par etiam eſt, ut quibus diebus a carnibus animalium abſtinemus, ab omnibus quoque, quæ ſementinam ex carnibus originem ducunt, abſtineamus, a carne ſcilicet, caſeo, & ovis.* Quam prohibitionem communiter extendunt etiam ad Dominicas Quadrageſimæ; quamvis Trull. dicat, non eſſe improbabilem ſententiam oppoſitam, quam ſequitur Gomez, & Llamas apud Dian. part. 5. tract. 14. reſol. 13. Nihilominus eſto probabile eſſet id non prohiberi in cit. cap., certe ex conſuetudine prohibetur, ut communiter docent.

Utrum autem prohibeantur etiam lacticinia in jejuniis extra quadrageſimam? Variant Doctores; Leſſ., Azor., uterque Sanch., Vaſq., & alii cum D. Th. 2. 2. quæſt. 147. art. 8. apud Dian. negant, contra Covar., Leſſ., Layman, Navar., Medinam, & alios apud Pignatellum tom. p. Conſultationum, Conſult. quinta. Notant etiam Trull., & Henr. jure communi non prohiberi, unde comedi poſſe dicit, niſi aliud ferat approbata conſuetudo; Aliqui enim apud Dian. part. 1. tract. 9. reſol. 41. aſſerunt dari talem conſuetudinem obligantem ſub mortali: Sanch. autem lib. 4. cap. 2. abſolute negat illam dari; Et Henr. addit cum Eſcobar, Fagund. Villalob., & aliis, quod ſi conſuetudo adeſſet, non per hoc obligaret ſub mortali, quia non conſtat eſſe introductam ſcienter, & animo ſe obligandi mortaliter, & non potius ex ignorantia, qua crediderunt ſimpliciores ſe eſſe a jure obligatos; cum ergo incerta ſit obligatio, prævalet libertas: Quod multi ex eo comprobant, quia Alex. VII. in propoſitione damnata loquitur ſolum de conſuetudine abſtinendi a lacticiniis in Quadrageſima. Verum hæc comprobatio nulla eſt, quia Pontifex aperte in ea Bulla aſſerit non confirmare alias opiniones, a quibus præſcindit. In caſu autem noſtro ab hac opinione præſcindit; quare non approbat, immo cum decernat evidens eſſe, quod conſuetudo abſtinendi a lacticiniis in Quadrageſima obliget, & eadem omnino videatur ſaltem in aliquibus Regionibus conſuetudo abſtinendi a lacticiniis in reliquis vigiliis, videtur etiam evidens eſſe, quod conſuetudo hæc obliget, in iis ſaltem Regionibus, ubi habetur conſimilis conſuetudo. Ideo autem Pontifex ſolum loquitur de jejuniis Quadrageſimæ, quia iſthæc conſuetudo pro Quadrageſima viget pro tota Eccleſia, quæ pro aliis vigiliis forte non eſt univerſalis.

IV. Ex dictis ſequitur, quod diſpenſa ad ad lacticinia tempore jejunii, adhuc tus jejunium teneatur; ſiquidem ex jure communi cum eſſentia jejunii conſiſtit eſus lacticiniorum: Contra vero quia eſus carnium probabiliter non cohæret cum eſſentia jejunii, ideo diſpenſatus ad carnes non tenetur ad jejunium, ſeu ad unicam comeſtionem; ut quamplures docent contra Bonac., qui abſolute cenſet quæſt. 1. punct. 2., quod teneatur ad unicam comeſtionem; Et contra Leſſ., Navar., Sà, Cordub., Victor., Rodriq., & alios, qui cenſent, diſpenſatum ad carnes ob debilitatem virium poſſe pluries ſe reficere, ſecus vero diſpenſatum ob detrimentum, quod habet a cibis quadrageſimalibus. Verum opinionem oppoſitam Sanchez apud Trull. putat probabiliorem, tum propter uſum, & conſuetudinem fidelium; tum propter auctoritatem plurimorum Doctorum apud Dian. part. 1. tract. 9. reſol. 25., & tract. 11. reſol. 4.: Clemens XI. tanquam Epiſcopus Romanus edixit, ut Romæ ad jejunium teneretur, qui ob detrimentum, quod habet a cibis Quadrageſimalibus, non vero ob virium debilitatem ad carnes comedendas eſt diſpenſatus, juxta opinionem plurimorum veterum Auctorum, &

non

non paucorum Recentiorum, quæ me judice a timoratis ſequenda eſt ubique gentium.

V. Quæritur tertio; Num diſpenſatus ad carnes, ſi velit tantum veſci cibis quadrageſimalibus, teneatur veſpere jejunare, an poſſit etiam pluries comedere cibos quadrageſimales?

Reſpondeo, communiter Doctores apud Dian. part. 9. tract. 6. reſol. 2. cum Sanch. diſtinguere; Si enim diſpenſatur iſte ad carnes propter debilitatem virium, poterit pluries ſe reficere, etiamſi nolit carnes comedere; ſecus vero ſi diſpenſatur ob detrimentum, quod habet a cibis quadrageſimalibus; intantum enim poſſet pluries comedere, inquantum comedit carnes, quæ cenſentur deſtructivæ jejunii, cum autem carnes mane non comederit, non habet caput, unde ad jejunium veſpere non teneatur. Verum probabiliter etiam Dian. loc. cit. cum Tambur. lib. 4. cap. 5. putat, hunc ad jejunium non teneri. Ratio eſt, quia cum liceat illi veſpere carnes comedere ad ſatietatem; quare non licebit illi comedere ſolum piſces? cui enim conceditur plus, conceditur etiam minus; Et ideo diſpenſatus ad carnes tempore quadrageſimali intelligitur etiam diſpenſatus ad lacticinia, & poteſt in eadem menſa juxta communem opinionem contra Navar., & Graff. apud Dian. part. 1. tract. 9. reſol. 26. comedere carnes ſimul, & piſces; itaut, ſi damnum notabile habet ab eſu piſcium, peccet contra temperantiam, non vero contra legem jejunii.

VI. Quæritur quarto, An liceat bibere in fraudem jejunii?

Reſpondeo, olim homines a vino abſtinuiſſe tempore jejunii, ut conſtat ex Chryſoſt. hom. 6. apud Bonac.; nunc tamen alia eſt Eccleſiæ conſuetudo; unde tam in menſa, quam extra menſam licitum eſt bibere, & vino vires reficere, ſicut etiam quolibet alio potu uſuali.

Neque dicas; qui in fraudem legis operatur, non minus peccat, quam qui legem tranſgreditur; ſed qui extra menſam bibit ad reficiendas vires, bibit in fraudem jejunii, & in fraudem legis; ergo peccat. Minor probatur ex leg. *Contra legem, ff. de Legibus, Ille dicitur operari in fraudem legis, qui ſalvis legis verbis ejus ſententiam circumvenit*. Et in reg. 68. juris in 6. dicitur, *Is committit in legem, qui verba legis complectens contra legis nititur voluntatem*; quod habetur in caſu noſtro.

Reſpondeo tamen cum Reginald. negando minorem; non enim in fraudem legis operatur, qui utitur jure ſuo; quilibet autem ex conſuetudine habet jus bibendi ad ſedandam ſitim; ergo ſi bibat etiam ad reficiendas vires, utitur jure ſuo; non enim prohibetur talis intentio, ſed ſolum refectio virium per cibum; ut communius Doctores docent apud Dian. loc. cit. reſol. 23. Et propter eandem rationem non peccat contra legem jejunii, qui unica refectione adeo ventrem replet, ut nullam jejunii difficultatem ſentiat, nec carnis illecebras ullatenus comprimat. Et ratio radicalis aſſignatur ab Abulenſi apud Bonac. punct. 2., quia ſcilicet non operatur in fraudem legis, qui facit contra finem legis, ſed qui facit contra intentionem legis expreſſam; ut patet in obſervatione omnium legum, quarum finis ex Ariſtot. 2. Ethic. eſt efficere cives bonos, & tamen non peccat contra leges politicas, qui eas obſervat, quamvis non efficiatur bonus; unde Medin., & Reginald. dicunt, illum operari in fraudem legis, & peccare contra legem, qui facit contra intentionem legis objectivam, non contra intentionem finalem; Intentio autem objectiva eſt illa, quæ reſpicit, quod præcipitur, & expreſſe præcipitur, quod in caſu noſtro eſt unica comeſtio, & abſtinentia a carnibus, non vero a potu.

VII. Utrum autem peccet venialiter, qui bibit, aut comedit ſolum ob delectationem? Joan. Sanch. apud Dian. part. 3. tract. 5. reſol. 6. Martinus Perez, Eſcobar, & alii negant, ſi non noceat ſaluti; ſicut non peccat, qui videt res pulchras, & olfacit odores ſolum propter delectationem; Neque id damnatur ab Innoc. XI. Nam propoſ. 8. damnata dicit: *Comedere, & bibere ad ſatietatem ob ſolam voluptatem non eſt peccatum, modo non obſit valetudini, quia licite poteſt appetitus naturalis ſuis actibus frui*. Quando enim ad ſatietatem quis comedit, aut bibit ob meram voluptatem, facile limites temperantiæ debitæ prætergreditur, & ideo venialiter peccat; quod non accidit, neque ſi comedat aliquid, aut bibat propter voluptatem, non tamen ad ſatietatem, cum periculo intemperantiæ; neque ſi ad ſatietatem videat res pulchras, aut olfaciat odores; Quod ſi ſe inebriaret, peccaret mortaliter, nam 1. ad Corinth. 6. dicitur: *Neque ebrii Regnum Dei poſſidebunt*. Ceterum quod nec aliqua veniali culpa vacet comedere, & bibere, etiam moderate,

rate, ob meram voluptatem, probabilius docent quamplures, quos retulimus in Trutina exponendo præfatam theſim ex D. Th. 4. contra Gentes cap. 87.; invertere-tur quippe naturæ ordo, ſi in his actionibus voluptas tanquam finis amaretur, ubi ea ex inſtitutione naturæ ad vitæ ſuſtentationem ordinatur: Videre autem res pulchras, odores olfacere, per pomarium ambulare, ex intentione naturæ ad animum relaxandum ordinantur; & ideo citra culpam delectatio in his aliis actionibus intendi poteſt.

VIII. Quæritur ultimo, Undenam dignoſcatur, utrum aliquid ad cibum, an ad potum pertineat?

Reſpondeo, ex communi uſu catholicorum, & judicio medicorum diſcerni debere, ut diximus in caſu, quo dubitatur, an aliquid ad carnes pertineat. Illud certum eſt pertinere ad potum, quod ex natura ſua adhibetur ad vehiculum cibi, & ſitim extinguit; debet autem ex natura ſua adjuvare ad elixandum, & vehendum alimentum, & ad ſedandam ſitim; Nec ſatis eſt, ſi tu ad hunc finem illud aſſumas; aliter poſſes gallinam diſtillatam, ova, & lac potare.

Hinc communiter docent Doctores primo, licitum eſſe bibere vinum, muſtum, cervifiam, aquas ex herbis diſtillatas; ſicut etiam ex Tambur. aquam ſaccharo, & aromatibus conditam, vulgo *Sorbetta*, quia ſaccharum, & aliæ res, quæ intermiſcentur, ſunt modica quantitas, & adhibentur per modum medicinæ, ne ſola aqua noceat: Sanch. tamen lib. 5. Conſil. cap. 8. dub. 23. id negat; quod verum eſt ſi aquæ intermiſceatur magna quantitas ſacchari, & aliarum rerum, itaut extrahatur a natura potionis.

Secundo, Acetum, & Oleum, cum de ſe non ad potum, ſed ad cibum pertineant, frangunt jejunium, ſi in refectiuncula ultra octo uncias adhibeantur.

Tertio, Uva etiam frangit jejunium, quamvis ex illa ſolum ſuccum ſumas, & cætera ex ore projicias. Ratio eſt, quia quamvis putes te muſtum bibere; at ex communi uſu uva aſſumitur per veram comeſtionem, & non bibitur per uſualem potationem in alimenti vehiculum, ut ſumitur muſtum, vel vinum. Idem dicas de pomis, & de ſucco malorum maſſilicorum, medicorum, cidoniorum, punicorum, vulgo limoni, aranci, cotogni, granati. Idemque dicas de peponibus, vulgo Meloni d' acqua; Qua in re nuper ex hac noſtra Academia in lucem editus eſt libellus, in quo erudite, ac nervoſe nimis confutatur Anonymus, qui qualibet ſolida ratiocinatione, ac auctoritate deſtitutus adverſus communiſſimam Doctorum ſententiam in dubium revocare contendebat, num pepones jejunium frangerent.

Circa Chocolatam num frangat jejunium, varii varia. Complures affirmant apud Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 194., & part. 5. tract. 5. reſol. 11. Aliqui negant apud Tambur. propter materiæ parvitatem. Alii vero apud eundem negant, quia eſt potus uſualis in Mexico, non ſecus ac cervifia apud Germanos, & vinum apud Noſtrates.

Idem Tambur., & Dian. propter auctoritatem extrinſecam multorum Theologòrum, & propter uſum timoratorum putant probabiliter jejunium non frangere; Machad. enim tom. 1. lib. 2. part. 4. tract. 3. dicit in Hiſpania uſque adeo eſſe uſualem, ut fere nemo ſit, qui religioni habeat illam ſumere die jejunii. Verum præciſa auctoritate extrinſeca, arridet mihi opinio Eminentiſſimi Brancatii cum Eſcob., quod ſcilicet ſi ea utamur eo modo, quo in Mexico eſt potus uſualis, (ita videlicet ut ſeptem, vel octo unciis aquæ addatur una uncia chocolatæ, & media ſacchari) jejunium non frangat; ſecus vero ſi magna quantitas chocolatæ intermiſceatur aquæ, ita ut inducat rationem pulmenti, ut diximus de Sorbetta. Ratio non eſt, quia uncia eſt materia parva; nam ſic non poſſes illam pluries ſumere ſine mortali, nec ſemel ſine veniali; ſed quia in tanta quantitate eſt potus uſualis apud illas Nationes, & ſic ubilibet tanquam potus uſualis ſumi poteſt.

Neque dicas primo, quod quamvis talis potus ſit uſualis apud Indos, non eſt apud Noſtrates uſualis. Nam ſi alicubi eſt potus uſualis, jam natura ſua habet ſumi ad vehiculum cibi, & ad ſedandam ſitim; quod autem natura ſua eſt tale, ubilibet eſt tale; & hac de cauſa apud Noſtrates cervifia non frangit jejunium, quamvis non ſit hic uſualis.

Neque dicas ſecundo, quod vere nutriat. Nam idem dici poſſet de vino, & cervifia, quæ tamen jejunium non frangunt; quia, ut notat Laym., & Leſſ., nutriunt per accidens; ſumitur enim vinum magis ad alterationem corporis, & digeſtionem cibi, quam ad nutritionem, ut loquitur

D. Th.

D. Th. quæſt. 147. art. 6. ad 2., licet aliquo modo nutriat, & ideo jejunium non frangit. Cæterum, ut adverti in Trutina exponendo theſim 29. ab Alex. VII. proſcriptam, in praxi non facile hiſce opinionibus laxandæ ſunt habenæ, præſertim a timoratis, qui Chriſtum Dominum imitari, illique, non abdomini inſervire ſatagunt.

ARTICULUS II.

De unica Refectione, ac de ejus Hora.

I. Ex conſuetudine, non ex lege ſcripta tenemur die jejunii ad unicam dumtaxat refectionem: Et ex conſuetudine etiam permittitur refectiuncula.

II. Qui bis comedit die jejunii, ſi iterum comedat, non peccat amplius; At ſi comederet carnes, peccat toties, quoties iterum illas comedit.

III. Qui inculpabiliter bis comedit, num teneatur non amplius comedere?

IV. Ut refectio dicatur moraliter unica, quantum temporis intercedere poteſt inter plures refectiones? Num poſſit veſpere comedere, qui mane caruit notabili parte refectionis?

V. Hora refectionis, quæ olim erat ad Solis occaſum, & deinde ad Tertiam poſt meridiem, nunc temporis eſt ad meridiem.

VI. Quid ſi anticipetur hora comeſtionis ſine cauſa, aut privilegio per horam ante meridiem?

I. Certum eſt, die jejunii abſtinendum non ſolum a cibis vetitis, ſed etiam a multiplici refectione; ut conſtat ex conſuetudine, & omnium conſenſu; Quamvis nullus textus ſit, qui unicam refectionem præcipiat, ut notat Bonac.; Unde fit, quod quia conſuetudo invaluit ſumendi refectiunculam, ideo illa, prout eſt in uſu, permittatur.

II. Quæritur nunc primo; An qui ſæpius comedit die jejunii, tot peccata mortalia committat, quoties comedit?

Reſpondeo, quod ſi quis ſæpius parvam quantitatem comedat, tunc ſolum peccet mortaliter, quando ad quantitatem notabilem pervenit: damnata enim eſt ab Alex. VII. prop. 29. dicens: *In die jejunii, qui ſæpius modicum quid comedit, etſi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.* Quamvis autem mortaliter peccetur in ſecunda refectione, communiter tamen Doctores docent contra Navar., & Reginald. apud Bonac., quod non peccet amplius, qui ulterius comedit, niſi comedat cibos vetitos. Ratio eſt, quia præceptum de abſtinentia a cibis vetitis eſt negativum, quod obligat ſemper, & ad ſemper: Unde facta prima carnium comeſtione, adhuc urget obligatio a talibus cibis prohibitis, & conſequenter quoties comedit tales cibos, toties peccat tranſgreſſor; E contra præceptum de abſtinentia a multiplici refectione eſt præceptum affirmativum, quod facta ſecunda refectione non poteſt amplius ſervari, & conſequenter non amplius obligat; Unde poſtquam quis per ſecundam refectionem peccavit, non poteſt amplius contra tale præceptum peccare, etiamſi millies comedat.

III. Neque dicas, quod qui ex inadvertentia bis comedit die jejunii, adhuc tenetur jejunare; ergo præceptum affirmativum de unica comeſtione adhuc poſt ſecundam comeſtionem poteſt obligare.

Nam quamvis Valent. Azor., Sà, & alii apud Leſſ. concedant antecedens, & dent diſparitatem; quia ſcilicet in tali caſu præceptum jejunii nonniſi materialiter eſt violatum, cum ad violationem formalem præcepti requiratur ejus notitia; Nihilominus Bonac. negat etiam antecedens; (& idem docet Pont. apud Dian. part. 9. tract. 6. reſol. 28., de eo, qui inadvertenter comedit carnes, quod ſcilicet non teneatur amplius ad jejunium,) tum quia non poteſt amplius jejunium ſervari, quod in unica comeſtione conſiſtit; tum etiam quia ex Navar., & Sylveſt. apud Leſſ. num. 18., qui mane ſumpſit jentaculum animo laborandi, vel iter agendi, ſi poſtea non laboret, non tenetur jejunare propter eandem rationem; Quamvis Leſſ., & Bonac. verius putent, hunc teneri jentaculum illud habere loco refectiunculæ veſpertinæ, & ſemel tantum prandere, ſi commode poſſit. Propter eandem rationem notat Sanch. lib. 4. cap. 2., quod qui vovit jejunare in pane, & aqua, ſi ſemel notabilem vini quantitatem bibat, non teneatur ab illo amplius abſtinere, & poſſit quodlibet comedere: Contra vero ſi voviſſet nihil ſumere præter panem, & aquam, quia tunc votum eſſet negativum; unde peccaret toties, quoties.

IV. Dubium eſt; Quantum temporis requiratur inter unam, & alteram refectionem, ut refectio dicatur multiplex, & non una continuata?

Re-

Reſpondeo, Sanch., & Filliuc. apud Dian. part. 1. tract. 9. reſol. 32. requirere quadrantem cum dimidio, etiamſi nulla cauſa ſubſit, & etiamſi poſt primam refectionem decreveris non amplius comedere; Portella apud Summam Dian. permittit ſemihoram, dummodo non manducaveris, quod ſufficit ad ſuſtentationem; Verum ſi propter negotium aliquod interrumpatur comeſtio, tunc conceditur etiam hora; & Joan. Sanch. putat aliquando etiam concedi poſſe duas horas, quando ſcilicet interruptio facta eſt animo redeundi; quod tamen nimis eſſe cenſet Eſcob.

At Tambur. putat, quod ſi ob negotium magni momenti notabili refectionis parte quis caruerit, poſſit ex matutina, & veſpertina refectione unam moraliter cœnam conflare; quia pia Mater Eccleſia non intendit homines ſine ſufficienti refectione diem tranſigere.

Ex quibus infert Thom. Sanch., quod Lectores menſæ, & famuli poſſint aliquid ſumere immediate ante menſam domini, quia propter neceſſitatem legendi, & inſerviendi cenſentur tunc incipere ſuam refectionem, quam poſt unam circiter horam perfecturi ſunt. Idem pariter dicendum de multiplici comeſtione carnium; nam qui, verbi gratia, in principio tantum, & fine menſæ comedit carnes, unum tantum peccatum mortale committit, quia cenſetur moraliter unam carnium comeſtionem feciſſe.

V. Quæritur ſecundo; Quanam hora ſumi poſſit unica refectio?

Reſpondeo, quod in veteri lege jejunium ſolvebatur ad ſolis occaſum, ut videre eſt Judic. 13.: Qui mos receptus fuit in primitiva Eccleſia, ut patet ex D. Hieronymo in vita Sancti Hilarionis; Deinde fervor intepuit, & cæperunt homines comedere ad horam nonam, hoc eſt ad Tertiam poſt meridiem; idque conſueverunt uſque ad tempora D. Th., qui vixit anno 1270., ut videre eſt 2. 2. quæſt. 147. art. 7. Nunc vero communis uſus fidelium fert, ut comedatur ad meridiem; Ita tamen ut licitum ſit ulterius differre, cum ſic rigoroſe jejunetur; anticipare autem notabiliter ſine cauſa non liceat.

Exiſtimo tamen cum Laym., Filliuc., Bonac., Leſſ., & aliis apud Dian. part. 1. tract. 9. reſol. 26., quod eſſet tantum veniale, immo ne veniale quidem, ſi cum cauſa refectio anticiparetur; verbi gratia, ob iter, aut urgens negotium. Quare falſum videtur, quod docet Sanch. diſp. 53. horam comeſtionis ita pertinere ad eſſentiam jejunii, ſicuti pertinet abſtinentia a carnibus: Falſum etiam eſt, dari aut præceptum, aut conſuetudinem graviter obligantem ad non anticipandam comeſtionem ante meridiem, ut putant Fagund., Sanch., Navar., Azor. apud Trull.: Quia tamen meridies computandus eſt modo morali, non aſtronomico, ideo Trull. cum Villalob. putat, præciſo ullo privilegio horam competentem comedendi die jejunii abſque ullo peccato eſſe per horam circiter ante meridiem; quia parum a meridie diſtat, & pro meridie computari poteſt.

ARTICULUS III.

De Refectiuncula.

I. Varie opinantur Doctores circa quantitatem cibi in Refectiuncula; Omnium benigniſſima, & uſu recepta opinio eſt, quod ea ſit octo unciarum.

II. In pervigilio Nativitatis Domini refectiuncula poteſt eſſe duplo major; & in iis Regionibus, ubi eſt conſuetudo ſumendi triplo majorem, immo etiam in vigilia Paſchatis, & Pentecoſtes ſervari illa licite poteſt.

III. Num poſſit in refectiuncula ſumi exigua pars piſcis majoris?

IV. Licetne ſex uncias panis cum duabus unciis liquoris amygdalini coquere, & ſumere pro jentaculo?

V. Num liceat ſine cauſa cœnulam ſumere mane, rejecta in Veſperas cæna?

VI. Non licet diluculo jentaculum ſumere, & ad meridiem, ſeu ad Veſperas cænare.

I. Licitum eſſe veſpertinum jentaculum nemo dubitat, cum conſuetudine introductum ſit; Et quamvis probabile ſit introductum fuiſſe ex neceſſitate, vel ne potus veſpere noceret, nunc tamen licitum eſt etiam ſine neceſſitate, aut voluntate bibendi illud ſumere, etiam cauſa alendi corpus.

Quæritur tamen primo; Quantum cibi poſſit in refectiuncula ſumi?

Reſpondeo, omnes convenire, quod debeat eſſe modica quantitas: Variant tamen in ea aſſignanda. Graff. permittit tres uncias; Homob. quatuor; Villalob. ſex; Alii vero cum Joan. Sanch. volunt variam eſſe pro varietate perſonarum, itaut plus liceat infirmis, provectioribus ætate, nobilibus viris

viris aſſuetis pluribus epulis, necnon degentibus in Regionibus frigidioribus, defatigatis, &c., quam reliquis. Alii cum Filliuc., Reginald. aſſignant quartam partem cœnæ ordinariæ uniuſcujuſque. Omnium autem benigniſſima opinio videtur eſſe illa Fagund., & Suar. apud Dian. loc. cit. reſol. 1., & quæ in conſuetudine eſt apud Nos, quod octo unciæ ab omnibus ſumi poſſint; talis enim menſura univerſim excedit quartam partem cœnæ ordinariæ; quis enim veſpere comedat plerumque ultra triginta duas uncias?

II. Verum in vigilia Nativitatis Domini duplo major (ideſt ſexdecim unciæ) permittitur, etiamſi venerit in Sabbato quatuor temporum: Quamvis Petrus de Cenedo apud Dian. loc. cit. reſol. 35. putet poſſe ſumi in tali pervigilio quantum libuerit ex fructibus, & dulciariis in iis Provinciis, ubi eſt talis conſuetudo. Et ſane collatiuncula iſthæc, cum præciſe ex vi conſuetudinis permittatur ejus quantitas, ſicut etiam qualitas ciborum, non aliunde metienda eſt, quam a conſuetudine uniuſcujuſque loci, ut bene notat Bonac., Leſs., Tolet. Hinc quamvis invenias apud Sanch. in Opuſc. dub. 26. poſſe ſumi in vigilia Nativitatis cænulam triplo majorem ſolito, eo quod talis ſit uſus timoratorum etiam religioſorum; talis tamen opinio non eſt ſequenda, ubi non viget talis conſuetudo: Et eadem ratione in vigilia Paſchatis, & Pentecoſtes poteſt ſumi refectiuncula duplo major in iis locis, ubi eſt talis conſuetudo, quæ ſane apud noſtrates non extat.

III. Quæritur ſecundo; Quænam qualitas ciborum in refectiuncula permittatur?

Reſpondeo, Dianam pluribus in locis, præſertim part. 1. tract. 9. reſol. 1. acriter invehi contra illos, qui docent in refectiuncula attendendam eſſe ſolam quantitatem, non qualitatem ciborum, oſtenditque conſuetudine, & auctoritate Doctorum permitti ſolum cum modico pane aliquos fructus, vel dulciaria, aut ad ſummum ex Laym., & Azor. aliquem piſciculum; Unde expreſſe infert locutum fuiſse ſine ratione, & fundamento contra communem Doctorum ſententiam Bonac. de Legibus diſp. ult. punct. 3., dum aſserit, in ſerotina collatione non tam cibi qualitatem, quam quantitatem attendendam; Additque omnes Theologos tam ſuæ, quam noſtræ Religionis ab ipſo conſultos uno ore clamitare, qualitatem cibi in refectiuncula frangere jejunium. Verum Bonac. de Jejun. quæſt. 1. punct. 3., Cajet., Sot., aliique apud Dian. part. 9. tract. 6. reſol. 8. cum Tambur. probabiliter putant, poſse ſumi octo uncias ex pane, & piſcibus ſale coctis; nec non ex pultibus, ſeu mineſtris. Immo permittunt etiam aliquid caſei illi, cui permittuntur lacticinia. Excludunt autem ova, utpote magnæ ſubſtantiæ, & nutritionis, & ex diametro oppoſita jejunio: Contra vero, quia non eſt certum conſuetudinem ſumendi jentaculum introductam eſse ſub hac ſtricta neceſſitate, ut non poſſit niſi panis cum fructibus, aut herbis comedi, ideo etiam piſces ſale cocti, & mineſtræ permitti poſsunt, dummodo cum pane quantitatem debitam non excedant. Certum enim eſt, jentaculum ſumi poſse; dubium vero, an hi cibi ſubſtantiales ſint excluſi? Igitur prævalet libertas illos aſsumendi. Sic diſcurrit Tambur., cujus ſententiam non amplecterer, niſi putarem conſuetudinem jam introductam, ut etiam exigua parte piſcis majoris, ut loquitur Bonac. loc. cit., non tamen ovis in refectiuncula cum pane veſci poſſimus in debita quantitate octo unciarum: quam ſi quis parum excederet, addendo unam, vel alteram unciam, ex Filliuc., Leand., & aliis apud Dian. loc. cit. reſol. 15. nonniſi venialiter peccaret propter parvitatem materiæ ſuperadditæ, dummodo alias eodem die parvitatem materiæ non ſumpſerit.

IV. Dubium eſt, An poſſit etiam quis panem, aut fabas in quantitate debita coquere in aqua, vel liquore amygdalino, & ſic ſumere pro jentaculo?

Negant communiter cum Filliuc. apud Tambur.; quia aqua illa non retinet amplius rationem potus, ſed propter coctionem ex illa, vel pane, vel fabis fit cibus ſolidus, ſeu pulmentum, quod deinde excederet quantitatem debitam. At Leand. quæſt. 35. cum Pelliz., & Eſcob., & Dian. part. 10. tract. 14. reſol. 58. ex Rochaful, Vival., Paſqualig., necnon Tambur. ex Boſs. ſect. 4. de Jubilæo caſu 18. putat id poſſe permitti; quia revera illa aqua ſemper remanet vehiculum alimenti, nihilque addit ad ſubſtantiam nutritionis, & ea coctio ſolum reddit cibum magis ſtomacho convenientem; Quare ſicut ſumi poteſt panis vino infuſus, ita etiam panis aqua, vel alio liquore coctus. Horum tamen ſententia ſcienda eſt, non ſequenda, utpote communiter rejecta; niſi in caſu neceſſitatis, aut nimiæ laſſitudinis, quando præſtat ſen-

tentiam hanc ſequi, quam ex impotentia jejunium frangere.

V. Quæritur ultimo; Quanam hora ſumi poſſit refectiuncula?

Reſpondeo, ſub veſperas, ſeu ante cubitum ſumi poſſe juxta conſuetudinem: Azor., & Fagund. apud Dian. part. 1. tract. 9. reſol. 33. putant eſſe mortale ſine neceſſitate illam ſumere meridie, rejecta in veſperas refectione; quia cum veſpertina tantum refectiuncula ex conſuetudine permittatur, non matutina, qui mane illam ſumeret, frangeret jejunium. Communius tamen docent, id tantum eſſe veniale; quia non variatur ſubſtantia jejunii, variando circumſtantiam hujus cænulæ. Tambur. demum ex Joan. Sanch. putat omnino licere, etiam ſine cauſa; quod tamen non approbo. Illud certe licitum eſt, omiſſa refectiuncula, cœnam ad veſperas differre.

VI. Sicut autem communiter docent eſſe ſaltem veniale refectionem notabiliter ante meridiem anticipare ſine cauſa, quia aliqua deordinatio eſt tam cito ad prandium accurrere, quando cæteri ſe continent; ita a fortiori veniale eſt refectionem diluculo ſumere, & deinde meridie, vel ſub veſperas cœnare; præſertim quia eſſet novam jejunii formam inducere.

ARTICULUS IV.

De Obligatione Jejunii, & non cooperandi cum aliis in illius fractione.

I. Jejunium Quadrageſimale non eſt de jure divino, ſed jam inde ab Apoſtolis in Eccleſia præceptum.

II. Conſuetudine plura jejunia in Eccleſia introducta ſunt, & plura abrogata. Num Regulares teneantur ad jejunia conſuetudine alicubi introducta?

III. Quandonam frangens jejunium, ad quod ex pluribus titulis obligatur, plura peccata committat?

IV. Num Franciſcanus ad jejunia ſuæ Regulæ obligetur ante vigeſimum primum ætatis annum?

V. Lex jejunii obligat etiam ad non cooperandum cum aliis in ejus fractione.

VI. Num liceat invitare, ac offerre carnes parato jejunium frangere, non quidem abſolute, ſed ſub conditione, quod velit omnino carnibus veſci?

VII. An peccent Caupones miniſtrando omnibus indiſcriminatim carnes diebus eſurialibus?

VIII. Licite carnes miniſtrantur Infidelibus die jejunii, ſicut pueris ante rationis uſum.

I. Notandum primo, obligationem jejunandi eſſe eccleſiaſticam; ſi enim eſſet de jure divino, non poſſet tanta variatio fieri in cibis, ætate, tempore, exceptione, &c. nec conſuetudo aliquid immutare potuiſſet. Dicitur autem a Sanctis Patribus Quadrageſimale jejunium inductum eſſe a Domino, præſcriptum in Evangelio, & a Chriſto conſecratum; quia Eccleſia, ſeu Apoſtoli Eccleſiæ rectores, ac doctores occaſionem præcipiendi jejunium quadrageſimale ſumpſerunt ab exemplo Chriſti Domini, a Prophetis, & Evangelio, ut advertit hic Trull. ex Leſs.

II. Notandum ſecundo, etiam conſuetudine introduci poſſe jejunia, & de facto ex ſola conſuetudine obligant vigiliæ Sancti Joannis Baptiſtæ, Sancti Laurentii, Pentecoſtes, & omnium Sanctorum. Ratio eſt, quia conſuetudo habet vim legis, ex *leg. De quibus*, ff. *de Legibus*: Sicut econtra per conſuetudinem legitimam abrogari poſſunt jejunia, & de facto abrogata ſunt jejunia Rogationum, & Feriæ quartæ, & ſextæ Adventus, ut notant Azor., & Leſs. dub. 4. Ubi tamen conſuetudo eſt ſolum laicorum, non ligat Clericos; & ubi eſt Clericorum, non ligat Regulares: Et hinc eſt, quod Regulares non tenentur ſervare jejunia ab Epiſcopis indicta, niſi forte ad vitandum ſcandalum; Quamvis ex Trident. Regulares teneantur ſervare feſta ab Epiſcopo indicta, & Interdictum. Quod ſi in aliquo Oppido, vel Provincia aliquod jejunium generali conſuetudine introductum ſit, procul dubio etiam Clerici, & Regulares obligantur, ut communiter docent; quia ſunt communia, & omnium ibi habitantium moribus probata.

III. Notandum tertio, quod qui initio Quadrageſimæ propoſuit nunquam jejunare, unum numero peccatum commiſit, (non ſecus ac qui uno ictu occidit plures) in executione tamen ſingulis diebus, vel quoties carnes comedit, nova mortalia committeret. Præterea frangens jejunium, ad quod ex duplici præcepto, verbi gratia quatuor temporum, & vigiliæ tenetur, unum numero peccatum committit, quia utrumque hoc præceptum obligat ex eadem virtute temperantiæ: Econtra ſi quis violet jejunium, ad quod tenetur & ratione vigiliæ, & ratione voti, aut præcepti ſuperioris, vel Confeſſarii, multiplex pecca-

tum committit; quia obligatio oritur ex pluribus virtutibus, videlicet temperantiæ, Religionis, obedientiæ, &c., Unde Franciſcanus, qui die Veneris tenetur jejunare ſub mortali vi ſuæ Regulæ, cui voto aſtringitur, ſi eo die occurrat vigilia, & frangat jejunium, duplex peccatum committit.

IV. Utrum autem ante vigeſimum primum annum Franciſcanus teneatur ad jejunium ſuæ Regulæ? Communiter affirmant apud Dian. part. 1. tract. 9. reſol. 16., quamvis non teneatur ad jejunia Eccleſiæ. Tambur. tamen cum Medin. & Graff. putat probabiliter non teneri ad jejunia ſuæ Regulæ; quia præſumi poteſt nolle Regulam obligare ſub mortali eum, quem non vult Eccleſia obligare: Et idem dicitur de Sexagenariis; Unde qui vovit tota vita jejunare ſingulis Sabbatis, probabiliter non tenetur, quando eſt ſexagenarius.

V. Notandum ultimo, nos non ſolum teneri ad ſervanda jejunia Eccleſiaſtica, ſed etiam ad non cooperandum cum aliis in fractione jejunii; unde ſicut non licet alios invitare ad fornicandum, ad occidendum, &c. ita neque ad frangendum jejunium ex intentione, quod frangant, quia directe ad malum invitarentur.

VI. Quæritur tamen primo; An urbanitatis cauſa liceat ad cœnam invitare paratum frangere jejunium, non quidem ex intentione, quod jejunium frangat, ſed ex intentione, quod ſi velit frangere, potius tuæ domi, quam alibi comedat?

Reſpondeo, Villalob., Navar., Philiar., & alios apud Dian. reſol. 38. id permittere, contra Leſſ., & Fagun. Ratio eſt, quia non invitatur hic ad cœnandum abſolute, ſed conditionate, ſi ſcilicet vult frangere jejunium. Verum in hac re notandum, quod Tambur. advertit lib. 5. cap. 1. §. 4. de parato ad peccandum, verbi gratia ad frangendum jejunium, & de peccaturo, verbi gratia de transgreſſuro præceptum jejunii. Si Titius tranſgreſſurus eſt præceptum, quia, verbi gratia, decrevit jam violare jejunium, ubicumque reperiat cibos, Vaſq. docet, quod non liceat illum abſolute ad cœnam invitare, ſed ſolum conditionate dicendo, Si omnino velis cœnare, cœna apud me; Et quamvis Pal. putet, quod id non liceat, immo quod nec poſſis illi cœnam præparare, eo quod cooperareris peccato illius, tamen Leſſ. lib. 4. cap. 2. num. 24. permittit cum Vaſq., quod conditionate invitetur, quia peccatum internum illius jam eſt patratum, & impediri non poteſt. Et Sanch. lib. 1. cap. 7. excuſat univerſim a mortali, qui ſolum remote cooperatur cum tranſgreſſuro præceptum, verbi gratia vendendo Titio cibos, quos vult ad jejunium frangendum, aut vendendo agnum Infideli, quem ſcio velle ad immolandum Idolo; quia cum alius venditurus ſit, ſi ego non vendam, & peccatum internum impediri non poſſit, non pecco graviter cooperando ſine magna neceſſitate ad ſolum externum peccatum illius; Contra vero ſi cooperarer proxime cum tranſgreſſuro præceptum; unde non licet ſcalas admovere, vel humeris ſuſtentare, quem ſcio velle furari, etiamſi alter id præſtaret me recuſante; niſi tamen excuſer a cauſa urgentiſſima, puta a timore mortis.

Verum circa paratum ad peccandum, ſeu ſolitum transgredi præceptum, putant Sanch., Pal., nunquam poſſe nos illum invitare, nec abſolute, nec conditionate; quia tenemur impedire peccatum etiam externum proximi, quando commode poſſumus. Ledeſm., & Emman. cum Cajet. & Navar. apud Leſſ. lib. 4. cap. 2. num. 21. putant licere, quando id fit urbanitatis cauſa, & non ex intentione peccati alterius. Immo Hurtad. apud Dian. part. 5. tract. 7. reſol. 8. cum Lug. diſp. 25. num. 234. abſolute docet, quod liceat ſine neceſſitate petere mutuum etiam ſignate ad uſuras ab uſurario parato; ſicut etiam ex Azor. petere Sacramenta a Sacerdote parato illa miniſtrare in mortali, quamvis commode poſſis ea ab alio habere. Ratio eſt, quia dum facio, quod mihi utile, vel conveniens eſt, & de ſe non eſt malum, eſtque tale, ut eo alius recte uti poſſit, ſi non recte utatur, ſibi imputet; Neque enim teneor abſtinere ab actionibus de ſe non malis, eo quod proximus ex ſua malitia abutatur ad peccandum. Verum Hurtad. cum Dian. loc. cit. hanc adhibet diſtinctionem: Si proximus ſit paratus ad peccandum hic & nunc, non ex malitia, ſed ex paſſione vehementi, ideſt ex fragilitate, tenemur ſub pœna peccati ſcandali a talibus actionibus abſtinere; quia ſcandalum hoc paſſivum puſillorum tenemur vitare, quando commode poſſumus: Secus vero ſi ille ſit paratus ad peccandum ex malitia; quia non tenemur vitare ſcandalum hoc phariſaicum. Has omnes opiniones ut probabiles admittit Tambur. loc. cit.

VII. Quæritur ſecundo; An peccent Caupones, ſeu tabernarii offerentes cœnam omni-

omnibus indiſcriminatim die jejunii, & miniſtrantes carnem?

Reſpondeo, communiter Doctores contra Leſſ. loc. cit. docere, quod tabernarii non teneantur interrogare hoſpites cœnam, aut carnes petentes, an excuſentur a jejunio, etiamſi dubitent, an excuſentur, & a fortiori ſi probabiliter credant excuſari. Ratio eſt, quia in dubio nemo debet præſumi velle peccare, ex *leg. Merito, ff. Pro ſocio*. Si vero probabiliter, vel certo moraliter ſciant tabernarii, quod hoſpites peccent cœnando, Navar., Tolet., Medin., & alii apud Dian. part. 1. tract. 9. reſol. 39. permittunt, quod illis cœna miniſtretur. Quod etiam docet Sanch. lib. 1. cap. 7. Ratio eſt, quia miniſtratio illa, immo & ultronea invitatio non fit directe ad non jejunandum, ſed ſolum ex intentione lucri invitantur ad cœnam, veluti conditionate, hoc eſt, ſi velitis cœnare, potius cœnate apud me, quam divertatis ad alium. Præterea ſicut ab uſurario parato peti poteſt mutuum, quia de ſe poteſt id ſine peccato poni, ſi ſcilicet detur mutuum ſine uſuris; ita quia poteſt hoſpes ſine peccato cœnare, dummodo ſemel in die cibis Quadrageſimalibus ſe reficiat, ideo abſolute exhibetur illi aliquod de ſe indifferens, quo ille ſua malitia abutitur. Si vero loquamur de miniſtratione, & invitatione ad carnes, certum eſt, non poſſe tabernarios invitare hoſpites, niſi conditionate, ut diximus quæſito antecedenti, dicendo, quod ſi velint abſolute carnes comedere, potius illas comedant in tali taberna, quam alibi. Ratio eſt, quia comeſtio carnium fieri non poteſt ſine peccato a non excuſatis; ſicut poteſt ſine peccato fieri cœna, dummodo ſemel tantum fiat.

VIII. Notandum demum, quod pueris ante uſum rationis, ſicut etiam Paganis licite carnes miniſtrantur; quia non tenentur legibus Eccleſiaſticis.

ARTICULUS V.

De Infirmitate, & Paupertate a Jejunio excuſantibus.

I. Excuſant Diſpenſatio, & Impotentia ſæpe orta ex infirmitate, paupertate, labore, ætate.

II. Infirmitas excuſans debet eſſe notabilis, puta ſi timeatur ex jejunio capitis vertigo, aut ſtomachi dolor; Aut ſi ex illo impediantur conſuetæ uniuſcujuſque operationes.

III. Prægnantes, & nutrices, etſi validæ, ad jejunium non tenentur, ſed tenentur ſecundum ſe a carnibus abſtinere. Qui abſque cœna nequit noctu calefieri ſufficienter, non tenetur mane jentare, ut veſpere cœnet.

IV. In dubio an jejunium ſit graviter nociturum, ſtandum judicio Medici docti, & timorati; vel petenda eſt diſpenſatio; Quæ probabiliter dari poteſt, etiamſi dubitetur, an detur juſta cauſa ad diſpenſandum.

V. Nec Medicus, nec Confeſſarius diſpenſare poteſt in jejuniis, ſed ſolus Superior; etiam Parochus; non tamen Abbatiſſa.

VI. Excuſatur pauper, ſi careat ſufficienti cibo. Sed quinam dicitur cibus ſufficiens?

VII. Num liceat meſſoribus, ac iter agentibus veſci lacticiniis, ſi deſit ſufficiens aliud alimentum?

I. A Jejunio excuſant Diſpenſatio, & Impotentia, ſive phyſica, ſive moralis; hæc autem oritur ut plurimum ex infirmitate, paupertate, labore, ætate. In hoc articulo agendum de infirmitate, & paupertate, in ſequenti de labore, & ætate.

II. Quæritur primo; Quænam infirmitas a jejunio excuſet?

Reſpondeo nonniſi notabilis. Quare excuſantur tam qui de facto infirmi ſunt, quamvis ex propria culpa, quam qui ex jejunio notabilem infirmitatem timent, verbi gratia capitis vertiginem, ſtomachi dolorem; non enim expectandum eſt actuale detrimentum, ſed ſufficit timor non levis mali, non quidem graviſſimi, ſed notabilis. Quare qui ſibi bona fide, vel ex experientia, vel ex probabili ratione perſuadet graviter nociturum jejunium, non tenetur jejunare.

III. Si tamen petas, quodnam dicatur damnum notabile? Reſpondeo hanc regulam a Doctoribus aſſignari. Si ex jejunio impediantur operationes ordinariæ cujuſcumque perſonæ, jejunium dicitur graviter nocere: Verbi gratia, ſi ſtudens ex jejunio capite doleat, itaut cum magna difficultate poſſit ſtudere, ſi cum gravi incommodo famula exerceat ſervitia domus, aut artifex opus ſuum. Et hac de cauſa communiter excuſantur prægnantes omnes, & nutrices, idque etiamſi robuſtæ ſint, ex Reginald. contra Sylveſt. apud Dian. part. 1. tract. 9. reſol. 14.; quia iſtæ paucæ ſunt, & leges aptantur ad communiora. Univerſim autem prægnantes, & nutrices indigent multiplici refectione; quamvis te-

neantur abſtinere a carnibus, niſi ſpecialiter indigeant. Idem putat Tambur. dicendum de fœmina, quæ probabiliter mox eſt conceptura, ſi a medicis judicetur, jejunia matris nocitura proli ſuſcipiendæ; debet enim mater convenientia remedia, & alimenta ponere, ne forte fœtus concipiendus elangueſcat. Excuſatur etiam, qui ita ſtomacho debili friget, ut ſumere non poſſit una vice refectionem ſufficientem; Necnon qui noctu per notabile tempus dormire non poteſt, niſi cœnet; aut qui de nocte abſque perfecta cœna calefieri notabiliter nequit. Hoc enim eſt nimis oneroſum. Neque hic obligatur ad jentandum mane, ex Sanch., & Dian. reſol. 5., Fagund., & Tambur. Ratio eſt, quia nemo obligatur ad remedia extraordinaria, & relinquere jus ſuum comedendi circa meridiem.

IV. Adde, non ſolum infirmitatem actualem, aut imminentem excuſare, ſed etiam ſi ſentias ſtomachi debilitatem extraordinariam, aut notabilem laſſitudinem, ex Bonac.; quia univerſim cum gravi incommodo præceptum jejunandi non obligat. Quando autem dubium eſt, an infirmitas ſit ſatis ad excuſandum a jejunio, vel ab abſtinentia a carnibus, requiritur vel medici docti, & timorati judicium, vel diſpenſatio Superioris. Certe autem ſufficiens cauſa habetur, quando adeſt ſolum periculum probabile damni gravis: Immo quando adeſt dubium, an detur cauſa ſufficiens ad diſpenſandum, poterit etiam dari diſpenſatio, ut docet Sanch. lib. 4. cap. 45. contra Bonac. apud Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 31.; quia bonum, & ſuave Eccleſiæ regimen id poſtulat. Quamvis in tali caſu conſultius ſit ex Tambur., quod admiſceatur aliqua commutatio, verbi gratia in eleemoſynam, orationem.

V. Quæritur ſecundo, An etiam Confeſſarius, & Medicus diſpenſare poſſint in jejuniis?

Reſpondeo negative, cum non ſint Superiores: Quare poſſunt hi, & quilibet alius vir prudens, & peritus ſolum declarare, quod adſit cauſa ſufficiens ad non jejunandum; diſpenſare autem poteſt ſolus ſuperior habens jurisdictionem in foro externo, videlicet Epiſcopus, & Prælati regulares relate ad ſuos ſubditos; Vicarius etiam generalis Epiſcopi, non quidem ex generali commiſſione Vicariatus, ſed ex ſpeciali mandato, ut diximus cum de præcepto miſſæ; Et propter præſcriptam conſuetudinem etiam Parochus ex Sanch. lib. 8. diſp. 9., ne nimis graventur fideles, & Epiſcopi, ſi eſſent pro his frequentibus, & minutis diſpenſationibus ſemper adeundi: Non tamen Abbatiſſa, cum non habeat jurisdictionem ſpiritualem; nec detur talis conſuetudo, ſicut datur in Parocho. Quando autem nec datur ſuperior, qui diſpenſet, nec vir peritus, qui declaret ſufficientiam cauſæ excuſantis, ſatis eſt ex Sà, quod ipſe ſubditus bona fide putet dari ſibi cauſam ſufficientem.

VI. Quæritur tertio; Quænam paupertas excuſet?

Reſpondeo, excuſare paupertatem, quando quis ob illam cogitur laborare, & propter defatigationem indiget ſecunda refectione. Secundo, quando quis caret cibis, quibus unam ſufficientem refectionem aſſumat. Non habet autem ſufficientem refectionem ex Tambur., & aliis apud Dian., qui ſolum habet copiam panis, & vini relate ad eos, qui non ſunt ad id aſſueti, eo quod tale jejunium videatur nimis oneroſum. Si vero ſemel, aut iterum habeat inſuper aliquod obſonium, verbi gratia nuces, olivas, cæpas, &c., ubi non patietur notabile incommodum, videtur univerſim obligandus. Quod ſi contingat non raro, ſolum videntur obligandi ruſtici firmæ ſanitatis, & his vilioribus obſoniis aſſueti, non vero alii, qui ſic nimis, & extra modum macerentur; niſi tamen haberent quotidie plura ex his vilibus obſoniis; quicquid alii in hoc contradicant.

VII. Ex his infertur, excuſari iter agentes, qui hora prandii non poſſunt invenire ſufficiens alimentum. Secundo, ex Sanch. apud Trull. excuſantur agricolæ, ſi edant, & præbeant ſuis domeſticis, meſſoribus, putatoribus lacticinia, & ova, quæ poſſunt facile invenire, quando commode non poſſunt invenire piſces, aut aliud, quod comedant.

ARTICULUS VI.

De Labore, & Ætate, quæ a jejunio excuſant.

I. Excuſantur a jejunio, qui exercent artem de ſe laborioſam, quamvis poſſent commode jejunare.

II. Quænam dicatur ars de ſe laborioſa incompoſſibilis cum jejunio?

III. Non videntur artes de ſe laborioſæ, Ars Sutoris, qui pannos ſuit, & Ars Barbi-

bitonſoris ; unde ſolum per accidens excuſari poſſunt.

IV. Quænam reputentur exercitia de ſe non laborioſa? Num Cantoris, Advocati, Concionatoris? Et quid de iter agentibus?

V. Qui arti laborioſæ operam navant, ſi uno, aut altero die a labore deſiſtant, num teneantur iis diebus jejunare?

VI. Quandonam Conjux a jejunio excuſatur, ſi non poſſit aliter debitum reddere?

VII. Non licet in fraudem jejunii opus laborioſum aſſumere, aut longum iter. Quomodo liceat aliquando ire venatum, quamvis non ſit compoſſibile jejunium cum ea venatione?

VIII. Probabiliter ſenes etiam robuſti ad jejunium non obligantur inchoato anno ſexageſimo; Et fœminæ juxta nonnullos inchoato quinquageſimo. Quid ſi dubitetur de tali ætate?

I. QUæritur primo; Quinam labor excuſet a jejunio?

Reſpondeo, laborem omnem cum jejunio incompoſſibilem excuſare. Dicitur autem incompoſſibilis labor, quoties cum gravi difficultate, & incommodo laborans jejunaret. Immo ex Eugen. IV. excuſantur omnes illi, qui artem de ſe laborioſam exercent, puta lignarii, foſſores, bajuli, etiamſi quis reperiatur, qui poſſit commode cum tali labore jejunare; Ratio eſt, quia ſemper a lege inſpicitur, quod communiter, & per ſe contingit.

II. Dubium eſt primo, Quænam dicatur ars de ſe laborioſa?

Reſpondeo, omnem illam, quæ fit cum magna membrorum agitatione, & conſumptione ſpirituum. Univerſim autem laborioſam artem exercent foſſores, aratores, bajuli, figuli, ferrarii, lignarii, argentarii, ſeu aurifices, qui malleo, aut lima metallum verſant, fullones, ſeu qui toto die veſtibus, aut telis lavandis dant operam, coriarii, lanarii, ſeu qui lanis tergendis, lavandis, & diſcutiendis navant operam; necnon piſtores, iter pedibus agentes, curſores, ſeu deportatores epiſtolarum, qui equo currunt magnam diei partem, typographi, qui verſant prælum, non vero qui literas ordinant, ut bene Dian. part. 4. tract. 2. reſol. 137., ornantes templa, quando circumferendo ſcalas, ac per illas aſcendendo magno labore agitantur: Item ſutores ex Azor., ſeu qui calceos ſuunt, quorum ars eſt laborioſa; niſi tamen, ut notat Tambur., ſolum ſcindant corios ab aliis ſuendos; vel niſi ſuant corium tam molle, ut pannum ſuere videantur.

III. Dubium eſt ſecundo de ſutoribus, qui ſcilicet pannos ſuunt, ac de Barbitonſoribus, & aliis hujuſmodi.

Reſpondeo, putare Trull., & Tambur. ex Ledeſm., & Sà non eſſe improbabile, quod non teneantur, ea ratione: quia Eugenii IV. privilegio excuſantur omnes artifices, qui artem laborioſam exercent, ſive Eugenius declaret eos non teneri, ſive privilegium illis concedat.

Sed communius cum Leſſ. Laym., Filliuc., Bonac. apud Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 8. putant teneri; quia Eugenius, ut notat Tambur. num. 28., dum eximit a præcepto jejunii artifices, loquitur de artificibus exercentibus artes laborioſas; unde diſcutiendum ſemper eſt a Doctoribus, an iſtæ ſint artes laborioſæ; Præſertim quia confixa eſt ab Alex. VII. propoſ. 30. dicens: *Omnes officiales, qui in Republica corporaliter laborant, ſunt excuſati ab obligatione jejunii, nec debent ſe certificare, an labor ſit compatibilis cum jejunio.*

Non nego, magis late patere omnes officiales, qui in Republica corporaliter laborant, ſub quo nomine veniunt etiam ſcribæ, notarii, &c. quam omnes artifices exercentes artes laborioſas. Unde Alex. VII. non damnat aperte opinionem adductam, quod hujuſmodi artifices non teneantur. Verum hæc condemnatio videtur magnum pondus addere ſententiæ communiori, quod ſcilicet Barbitonſor, verbi gratia, de ſe non excuſetur; quamvis per accidens excuſari poteſt, ſi continue ſtando ſuum officium exercere non poſſit, niſi ſe reficiat.

IV. Dubium eſt tertio; Quænam reputentur exercitia non laborioſa?

Reſpondeo, eſſe illa, quæ exercent ſcriptores, notarii, pictores, nentes filum, ſtatuam fingentes ſine magno mallei ſtrepitu, & conatu, famuli comitantes moderate per Urbem Dominum rheda ambulantem, ſicut etiam equo, vel rheda iter agentes: Damnatur enim ab Alex. VII. prop. 31. dicens: *Excuſantur abſolute a præcepto jejunii, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamſi iter neceſſarium non ſit, & etiamſi iter unius diei conficiant.* Qui tamen iter unius diei, vel per magnam diei partem, videlicet, ut notat Trull., duodecim, vel quindecim milliariorum, pedibus conficit, aut iter plurium dierum, puta

octo, vel decem, conficit equo, vel rheda cum magna defatigatione, per accidens etiam excuſabitur. Sic coqui ſi toto fere die exercitia culinæ exequantur; ſic Concionatores, ſi ſaltem ter, quaterve in hebdomada cum magna contentione concionem habeant ad populum: Immo ſi unam tantum concionem habeant eo die, per accidens excuſari poſſunt, ſi debilitas id exigat. Sic demum lectores, confeſſarii, advocati, procuratores, cantores, ſcribæ, quando labor eſt improbus, & complexio debilis, itaut ſuum munus obire ſine gravi incommodo non poſſint. Immo, ut notat Trull. num. 9. excuſantur ratione laboris, qui labore ſuo victitant, ex quo gravis, vel mediocris afflictio (ſecus ſi levis) ſequeretur; quia Eccleſiæ præcepta benigne ſunt interpretanda; & in moralibus, quod eſt valde difficile, reputatur impoſſibile.

V. Dubium eſt quarto; An qui artem de ſe laborioſam exercent, teneantur jejunare, ſi uno, vel altero die in Quadrageſima non laborent?

Reſpondeo cum Dian. reſol. 9. ex Fagund., & Sanch. non teneri; quia indigent viribus ad laborem ſequentium dierum, & remanent a laboribus præteritis debilitati. Verum, ſi multis diebus a labore vacent, procul dubio tenentur.

VI. Dubium eſt quinto; An conjux liberetur a jejunio, ſi non poſſit aliter debitum reddere?

Reſpondeo, certum eſſe, quod prævaleat obligatio ex juſtitia reddendi debitum, quæ eſt naturalis, obligationi poſitivæ jejunandi; Quare peccaret conjux jejunando, ſi ſic redderetur notabiliter impotens ad debitum reddendum. Notandum tamen, quod non teneatur ex juſtitia reddere debitum, niſi moderate, & juxta qualitatem ſuæ complexionis; moderatio autem attendenda eſt ſpectata conjugum qualitate; nam ſenes, & imbecilliores rarius uti convenit matrimonio, quam juvenes, & robuſtos. Quare conjux non liberatur jejunio, ut potens ſit ad reddendum debitum immoderate. Immo nec liberatur, ut potens ſit ad petendum debitum moderate, ut notat Tambur. contra quendam, qui putat liberari, eo quod ad talem petitionem conjuges habeant jus. Ratio eſt, quia ſic fere omnes conjuges liberarentur. Liberatur tamen conjux, ſi advertat in alio periculum incontinentiæ, niſi petat, nec poſſit petere, ſi jejunet: necnon uxor, ſi ex jejunio continuato ita reddatur pallida, & macie confecta, ut timor rationabilis ſit, ne minus notabiliter a viro ametur, & idcirco aut rixæ proveniant, aut alii a viro quærantur amores. Idem dicas de puella volente nubere, ſi ex jejunio ſpecioſitatem faciei notabiliter amitteret, maciemque contraheret extraordinariam; Ac demum ſi uxor ita prohibeatur a viro jejunare, ut niſi obediat, notabiles diſcordiæ exoriantur, dummodo id non prohibeatur ex contemptu præcepti Eccleſiaſtici.

VII. Quæritur ſecundo; An poſſit quis ſine cauſa die jejunii aliquod opus laborioſum, ſive iter aſſumere, ne jejunet, quando commode alio die tale opus exercere poteſt? Et idem quæritur de eo, qui medicinam eo die ſumit ne jejunet.

Reſpondeo, Sanch., & alios apud Trull. putare, quod ſi in fraudem jejunii ſine ulla cauſa tale opus aſſumatur, non liceat. Ratio eſt, quia fraus, & dolus nemini patrocinatur. Si vero non in fraudem jejunii, ſed bona fide aſſumatur aliquis labor honeſtus, quamvis prævideatur eſſe incompatibilis cum jejunio, licet illum aſſumere; Unde Sanch. lib. 5. Conſil. cap. 1. dub. 2. permittit, quod Magnates recreationis cauſa eant ad venandum, vel in ludo haſtarum ſe exerceant, dummodo ſemel, aut iterum id faciant, non frequenter, nec in fraudem jejunii, quamvis prævideant non poſse tunc jejunare.

Non nego, Dian. part. 1. tract. 9. reſol. 52. putare ex Joanne Sanch., & aliis contra Azor., quod poſſit quilibet die jejunii aſſumere laborem cum jejunio incompatibilem, etiam animo ne jejunet, quamvis poſſit commode tali labore abſtinere; quia in tali caſu non intervenit fraus, aut dolus, ſed fuga quædam ab obligatione præcepti, quæ tamen contra præceptum non eſt; Sicut non eſt contra præceptum jejunii egredi ex illa civitate, in qua urget obligatio jejunii municipalis, ne quis ad jejunium teneatur. Et Ledeſm. apud Dian. loc. cit. reſol. 40. aperte dicit ex Medin., non peccare eum, qui apponit jejunio impedimentum, etiamſi quis, verbi gratia, iter faciat ad fornicandum; peccaret enim contra caſtitatem, ſed non contra legem jejunii. Hæc tamen ſententia jure merito communiter rejicitur; quia univerſim præceptis non licet apponere impedimenta; verbi gratia, non licet projicere breviarium, ne teneamur ad horas, nec licet

die

die feſto ire venatum, ubi non eſt opportunitas audiendi Sacrum; (quamvis id permiſerimus, ſi tempore remoto ab obligatione præcepti tale opus aſſumatur, verbi gratia, die antecedente) ergo nec licet ſine cauſa in fraudem jejunii aſſumere defatigationem, medicinam, &c., incompatibilem cum jejunio. Nec Doctores a Dian. citati loquuntur in caſu, in quo obligante præcepto, velit quis apponere impedimentum, ne obliget, ſed in caſu, quo quis egreditur e loco, ubi præceptum obligat, qui caſus eſt omnino diverſus: Et quamvis poſſit quis egredi e loco, ubi præceptum obligat, ne obligetur; non poteſt tamen juxta ſententiam Valer. apponere præcepto impedimentum, ne obligetur. Et ratio radicalis eſt, quia qui obligatur ad finem, obligatur ad ponenda media, & ad removenda impedimenta; unde præcepto urgente, non licet apponere impedimentum: Contra vero nemo obligatur remanere in loco, ubi præceptum obligat; unde licite egreditur, ne obligetur.

VIII. Quæritur tertio; Quænam ætas a jejunio excuſet?

Reſpondeo, excuſari omnes ante vigeſimum primum annum completum, & ſenes poſt ſexageſimum inchoatum, ut probabiliter docent Doctores contra nonnullos apud Dian. part. 1. tract. 9. reſol. 20. qui docent ſexagenarios robuſtos adhuc obligari. Sed Sanch. de Matrim. lib. 7. diſp. 62. excuſat ſexagenarios non ſolum a jejuniis Eccleſiæ, ſed etiamſi certis diebus voviſſent tota vita jejunare; quia ætas illa eſt facile obnoxia valetudini infirmæ, a qua ægre poteſt deinde ſenex ſe liberare: Præterquamquod robur ſenum eſt illuſivum, & indigent repetito alimento. In fœminis autem probabiliter ex Valer., Narbon. Machad. Pelliz., Dian. par. 9. tract. 7. reſol. 73. contra quamplures putantes id non eſſe tutum, deſinit obligatio jejunandi inchoato anno quinquageſimo. Si quis autem poſt adhibitam debitam diligentiam adhuc dubitet, an annum vigeſimum primum compleverit, jejunare non tenetur, quia ſtat in poſſeſſione libertas: Contra vero ſi dubitet an ad ætatem ſenilem pervenerit, adhuc tenetur jejunare, quia ſtat in poſſeſſione præceptum.

QUÆSTIO XI.

De Quarto Decalogi Præcepto

Honorandi Parentes.

EXplanatis præceptis primæ tabulæ, quæ ad Dei dilectionem, & cultum ſpectant, deſcendimus ad præcepta ſecundæ tabulæ, quæ pertinent ad proximi bonum, & amorem. Quia tamen inter proximos parentes ſunt proximiores, ideo primum præceptum hujus tabulæ (Exod. 20.) eſt, *Honora patrem tuum, & matrem tuam, & eris longævus ſuper terram.*

Nomine autem Parentum veniunt etiam omnes, qui carnis cognatione conjuncti ſunt, ut Avi, Fratres, Patrui, Conjuges, necnon Superiores tam ſæculares, quam Eccleſiaſtici, & iis, qui pro nobis curam gerunt, ut tutores, magiſtri, procuratores. Quare primo agendum de obligatione filiorum erga parentes. Secundo, de obligatione parentum erga filios. Tertio, de obligatione conjugum ad invicem, necnon de obligatione ſervorum, & ſubditorum erga dominos, & alios ſuperiores.

ARTICULUS I.

De Obligatione filiorum erga parentes.

I. Filii Parentibus debent Amorem, Reverentiam, Obedientiam, & Subventionem.

II. Amor Parentibus debitus conſiſtit in fuga odii, & in exhibitione ſignorum amoris; necnon in dilectione interna, & formali.

III. Reverentia Parentibus debita quid ferat? Et quando ab ea filii deobligentur?

IV. Quandonam graviter peccent filii non obtemperando Parentibus?

V. In iis, quæ pertinent ad vitæ ſtatum, teneantur filii conſulere Parentes, quamvis non teneantur deinde eorum conſilium ſequi.

VI. Tenentur filii Parentibus ſubvenire tam in neceſſitatibus ſpiritualibus, quam in temporalibus.

VII. In gravi neceſſitate Parentum tenentur filii abſtinere ab ingreſſu in Religionem; necnon in extrema fratrum, aut ſororum. At egredi e Religione tenentur ſolum in extrema Parentum neceſſitate.

VIII. Eodem modo Parentes tenentur ab ingreſſu in Religionem abſtinere in gravi neceſſitate filiorum, & in extrema egredi.

I. IN quatuor conſiſtit talis obligatio, ſeu honor parentibus, videlicet in Amore, Reverentia, Obedientia, & Subventione tam in ſpiritualibus, quam in temporalibus. Quare primo filii tenentur amare præ omnibus aliis Parentes, quamvis non præ Deo; Nam Lucæ 14. dicitur, *Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, non poteſt meus eſſe diſcipulus.* Secundo, tenentur revereri illos reverentia interiori ſimul, & exteriori. Tertio, obedire, (quando tamen non præcipiunt aliquid contra bonos mores, & ſalutem animæ) verbi gratia ſi illis præcipiant vitare pravas amicitias, relinquere ludos prohibitos, &c. Demum ſubvenire in omnibus eorum neceſſitatibus.

II. Quæritur nunc primo; In quonam conſiſtat amor a filiis debitus erga Parentes?

Reſpondeo, conſiſtere in fuga odii, & in exhibitione ſignorum amoris. Unde peccant mortaliter primo, ſi illos odio proſequantur, aut ſi malum illis grave excogitent, verbi gratia mortem, ut potiantur hæreditate, aut ut liberentur eorum vexationibus, etiamſi id deſiderent non ut malum patris, ſed ut bonum cupientis, ut loquitur Innoc. XI. in propoſ. 14. damnata; qui etiam damnavit propoſ. 15., quæ dicit: *Licitum eſt filio gaudere de parricidio parentis a ſe in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias inde ex hæreditate conſecutas.* Secundo, peccat etiam graviter, qui torvis oculis fere ſemper parentes intuetur, & ita aſpere alloquitur, ac ſi odio haberet; quamvis illos interius diligat. Præterea ſicut tenemur diligere proximum actu interno, & formali, ut conſtat ex theſi decima ab Innocentio Undecimo confixa, quæ habet: *Non tenemur diligere proximum actu interno, & formali*, ita a fortiori tenemur ſic Parentes etiam diligere.

III. Quæritur ſecundo; Quænam reverentia Parentibus debeatur?

Reſpondeo, non ſolum interiorem per recognitionem ſubjectionis erga illos, & timorem quendam filialem, ſed etiam exteriorem verbis, & aliis ſignis, verbi gratia honorifice loquendo de illis, non detrahendo, caput aperiendo, famulando, ac damna impediendo. Hinc etiam peccant mortaliter, qui maledicta, & convicia animo deliberato, & contumelias in parentes etiam mortuos conjiciunt, niſi excuſentur ratione parvitatis materiæ, aut indeliberationis. Peccant etiam mortaliter, qui parentes paſſim increpant, aſpere, & dure tractant, & illos in magnam iram provocant, etiamſi reipſa illi non indignentur; Et qui illos percutit, aut manus elevat ad percutiendum, aut contemnit, nec vult parentes recognoſcere (niſi forte ſint infames, proditores, hæretici, &c. tunc enim propter bonum commune juſta datur cauſa dedignationis) Peccat demum graviter filius, ſi parentem de aliquo crimine, etſi vero, accuſet; cum in omni lege prohibeatur filiis accuſare, vel teſtificari contra parentes; exceptis duobus caſibus, ſcilicet Conjurationis in Patriam ante crimen patratum, & hæreſis, ut communiter docent contra Simancham ex Abulenſi apud Trull.; poteſtque etiam filius agere contra parentem denegantem alimenta.

IV. Quæritur tertio; In quibuſnam filius debeat obedire parentibus?

Reſpondeo, in omnibus, in quibus eſt ſubjectus, itaut graviter peccet in materia gravi, & venialiter in re levi. Unde ſequitur peccare graviter filium, qui patri aliquid circa bonos mores præcipienti non obedit, ut circa fugam pravarum amicitiarum, ludorum, niſi parvitas materiæ excuſet; quia pater tenetur filium bonis moribus imbuere: Peccat etiam graviter non obediendo in iis, quæ ad domeſticam gubernationem ſpectant, ſi res ſit gravis, ut notat Sanch. lib. 4. cap. 15. Notat tamen Bonac. hic, quod in re levi excuſetur etiam a veniali filius inobediens, ſi pater imperet aliquid non intendens obligare ad obediendum obedientia ſibi debita; cum præceptum non obliget ultra intentionem præcipientis; Et ideo in tractatu de Matrim. dicitur, quod uxor denegans viro debitum excuſetur a mortali, ſi vir benevole illud petat, & non ut ſibi debitum ex juſtitia, ſeu non intendens illam obligare ad reddendum ſibi debitum.

V. In

V. In iis, quæ pertinent ad vitæ ſtatum, non tenetur patri filius obedire, videlicet in materia religionis, aut matrimonii: Et hinc eſt, quod poteſt inſcio patre ſtatum aſſumere, ſi prævideat injuſte ſibi impediendum: Aliter tenetur ex reverentia debita illum monere, & conſulere; quamvis non teneatur deinde ejus voluntatem ſequi, niſi ducat indignam, aut malus ex digna timeatur exitus, & ſcandalum; vel niſi multum expediret, quod ducat dignam, quam pater vult, puta quia ceſſabunt inimicitiæ. Quamvis autem graviter peccet filia, (ſicut etiam filius) quæ invito Patre vult nubere indigno, non eatenus exhæredari poteſt, ut fuſe oſtendit P. Andreas Zuccherius Societatis Jeſu ex Molina, Sanch., & aliis in ſuis valde commendatis Deciſionibus Patavinis de obligationibus Patrumfamilias Caſu 2. Menſis Decembris.

VI. Quæritur quarto; Quandonam filii teneantur ſubvenire parentibus?

Reſpondeo, in neceſſitate tam temporali, quam ſpirituali eos ad ſubveniendum teneri. Unde peccant graviter filii primo, ſi non curent patrem in mortis articulo confiteri, & alia Sacramenta ſuſcipere, aut ſi impediant, ne teſtamentum faciat, aut aliquid pauperibus in animæ utilitatem eroget; faciunt enim contra præceptum ſuccurrendi parentibus in ſpiritualibus. Secundo, ſi differant ſolutionem legatorum, & debitorum patris; fieri enim poteſt, ut notat Bonac., quod ex ſolutione legatorum a purgatorio ejus anima liberetur. Tertio, ſi parentum funus non celebrent pro viribus, nec curent corpora ſepulturæ mandare, ac preces, & ſacrificia pro illis fundere. Quarto, tenentur parentes alere, ſi non habeant, unde ſe poſſint honeſta, ac decenti arte ſuſtentare. Quinto, debent inviſere parentes infirmos, aut in carcere detentos, & eorum incolumitati conſulere.

VII. Dubium eſt, an filius teneatur e religione egredi, ut parentibus ſuccurrat?

Reſpondeo, certum eſſe, quod teneatur ab ingreſſu religionis abſtinere, dum parentes in gravi neceſſitate verſantur; quia præceptum præferendum eſt conſilio; gravis autem neceſſitas dicitur, ſi illi ſine ope alterius non poſſent vivere abſque notabili jactura ſui ſtatus, & conditionis, verbi gratia ſi nobiles tenerentur mendicare, aut famulari; Et idem dicas, ſi talis neceſſitas non ſit præſens, ſed probabiliter ſit futura, ut notat Sanch.; Quæ tamen intelligenda, modo filius manendo in ſæculo non incurrat grave periculum ſalutis ſpiritualis; quilibet enim tenetur ſalutem ſpiritualem propriam temporali proximi præferre. Certum eſt etiam, ſolum pro extrema, non vero pro gravi neceſſitate fratrum, ſororum, aliorumque conjunctorum teneri ſub mortali ab ingreſſu Religionis abſtinere; quia magis ſtricte obligat præceptum ſubveniendi parentibus, quam aliis. Certum eſt tertio, teneri in his caſibus filium e novitiatu egredi, cum militet eadem ratio. Verum ad egrediendum e religione ſolum tenetur, quando neceſſitas parentum eſt extrema, non vero quando eſt gravis, ex Sanch. apud Bonac.: Tenetur quidem in neceſſitate extrema, nam ſi extraneus, verbi gratia, in puteum cadat, & ſolus religioſus ſubvenire poſſit, ad id tenetur etiam Prælato invito; ergo a fortiori ſi pater ſit in extrema neceſſitate; Non tenetur tamen in gravi, quia res uni tradita non poteſt extra neceſſitatem extremam illi auferri, & alteri tradi.

VIII. Quod diximus de filiis relate ad parentes exiſtentes in neceſſitate, dicas de parentibus relate ad filios in eadem neceſſitate exiſtentes. Quare non poſſunt parentes ingredi religionem, ſi filii ſint in gravi neceſſitate, aut non habeant neceſſaria ad educationem, quia parentibus incumbit illis providere: Tenentur vero e religione egredi in extrema neceſſitate filiorum, deferendo tamen habitum, & obſervando vota, & præcepta religionis eo modo, quo commode fieri poteſt; ſublata vero neceſſitate extrema tenentur ad religionem regredi.

Demum in iis caſibus, (de quibus articulo ſequenti,) in quibus pater poteſt exhæredare, & alimentis privare filios, non tenentur filii patrem ſuſtentare.

ARTICULUS II.

De Obligatione Parentum erga filios.

I. Tenentur parentes bono ſpirituali, & temporali filiorum multipliciter proſpicere; & ſi ad eorum emendationem eſt neceſſarium, poſſunt percutere etiam in Sacris conſtitutos.

II. Mater ſolum tenetur lactare, & educare filium uſque ad tertium annum, niſi pater ſit impotens ad alendum filium. In defectum parentum tenentur Avi, deinde Aviæ. Si divites exponant filios Hoſpitali, tenentur huic expenſas compenſare.

III. Plu-

III. Plurimæ cauſæ a Doctoribus aſſignantur, ob quas poteſt Pater filium exhæredare.

IV. Si filia contra voluntatem Patris nubat indigno, non poteſt exhæredari.

V. Num Pater filio, quem exhæredare poteſt, teneatur alimenta præſtare ad vitam ſuſtentadam?

VI. Quid veniat nomine alimentorum, quæ Pater tenetur filio præſtare? Num teneatur etiam alere uxores filiorum, & filiæ ſpuriæ dotem conſtituere?

VII. Obligatio, quam habent parentes alendi filios, tranſit ad hæredes; Sicut etiam ſi bona parentis donentur Monaſterio, aut addicantur fiſco.

VIII. Quinam debet filium alere, ſi dubitetur num ſit filius Petri, an Pauli? Et Paterpatratus a Patrene, an a filiis alendus eſt?

I. PArentes jure naturæ tenentur curam filiorum gerere; Unde peccant graviter primo, ſi non curent, quantum in ſe eſt, ut præcepta Dei, & Eccleſiæ obſervent, a mortali ſaltem abſtineant, & neceſſaria ad ſalutem addiſcant, verbi gratia ſymbolum, orationem dominicam, &c. Secundo, ex Azor., & Reginald. ſi non faciant ſumptus neceſſarios, ut filii ſtudia literarum, aut artem aliquam addiſcant, prout reliqui ejuſdem conditionis facere ſolent. Tertio, ſi malo exemplo, & conſiliis filios depravent, aut ſi non avertant occaſionem peccandi, verbi gratia ſi permittant inter ſponſum, & ſponſam de futuro tactus impudicos; aut ſi filiabus permittant amatorem ad malum finem; Immo etiam ſi abſque rationabili cauſa a bono revocent, ut ab ingreſſu in religionem, a votorum impletione, &c.; necnon ſi cogant ad matrimonium contrahendum; Et excommunicationem incurrunt latam a Trident. ſeſs. 25. cap. 18. ſi filias cogant ad ingrediendum in religionem, vel ab ea retrahant vi, fraude, injuria.

Quarto, peccant etiam, ſi non objurgent, aut caſtigent filios, quando id eſt neceſsarium ad eorum emendationem; poſſunt enim moderate percutere etiam filium Clericum; & ex Bonac. contra Tolet. etiam in Sacris conſtitutum. Quinto, ſi non dent filiis etiam illegitimis, & adoptivis neceſſaria alimenta, & filiabus dotem; niſi tamen detur juſta cauſa exhæredandi, & alimentis privandi. Demum, ſi non adhibeant ſaltem mediocrem diligentiam ad acquirenda bona, quibus filii juxta propriam conditionem alantur; Et ut ſufficientem habeant hæreditatem poſt mortem patris. Dicitur enim 1. ad Corinth. 12. *Non debent filii theſaurizare parentibus, ſed parentes filiis.*

II. Quæritur nunc primo; Ad quid mater teneatur erga filios?

Reſpondeo, per ſe loquendo ſolum teneri educare, & lactare filium etiam ſpurium uſque ad triennium, modo ipſa lacte non careat, aut juſtam cauſam non habeat non lactandi, ex leg. *Nec filium*, Cod. *De patria poteſtate*; Excepto autem lacte, nihil aliud tenetur mater filiis præbere, niſi tamen pater ſit impotens ad alendum filium; tunc enim tenetur mater etiam poſt triennium, & in defectu matris Avi, & in horum defectu Aviæ. Quare ex Azor., & Navar. peccat ſaltem venialiter, ſi proprio lacte mater filium ſuum non lactet, niſi juſta cauſa excuſet; ut ſi mater ſit imbecillis, aut nobilis, quam ex more patrio id dedeceat; tunc enim tenetur bonam illi nutricem quærere. Peccant vero graviter parentes, ſi ſine juſta cauſa exponerent filios hoſpitali; ſi vero adſit cauſa, videlicet vel gravis neceſſitas, vel periculum infamiæ, non peccant. Si tamen divites ſint, tenentur expenſas hoſpitali reſtituere, quia hoſpitalis domus non eſt inſtituta ad alendos filios divitum, ut communius docent contra Henr.

III. Quæritur ſecundo; Quænam ſint cauſæ negandi alimenta, & exhæredandi filios?

Reſpondeo, plurimas communiter aſſignari ex Sanch., Bonac., & aliis, videlicet ſi filius graviter in patrem manus injiciat, ſi contumelia gravi afficiat, ſi fiat hæreticus, ſi hiſtrio, aut gladiator, ſi cum maleficis intermiſceat ſe, ſi prohibeat patrem teſtari, ſi eundem accuſet extra caſum hæreſis, aut conjurationis in Patriam, vel Principem; ſi inſidietur vitæ patris, ſi ejuſdem uxorem, hoc eſt novercam ſuam violet, aut ejus concubinam; ſi requiſitus a patre in carcere incluſo noluerit eſſe fidejuſſor; ſi patrem in judicium deferat cum ejuſdem gravi detrimento; ſi patre offerente dotem filia minor vigintiquinque annis luxurioſe vivat; ſi parentis furioſi curam negligat; ſi eundem captivum non redimat, cum poſſit.

IV. Dubium eſt primo; An ſi filius committat aliud crimen ſimile, aut majus enumeratis, poſſit pariter exhæredari?

Negat Molin. cum Juriſtis communius, quia in Authentica dicitur, quod præter

cau-

cauſas enumeratas nulli liceat alias ingratitudinis cauſas exponere. At Bonac., Reginald. cum Theologis communius affirmant, quia lex ad ſimilia trahi poteſt; præſertim cum ſimilis, aut gravior cauſa exiſtit, ut loquitur Azor. part. 2. lib. 2. cap. 19. quæſt. 6. Illud certum eſt, quod ſi filia nubat indigno contra voluntatem patris, non poſſit exhæredari, ne præjudicetur libertati matrimonii.

V. Dubium eſt ſecundo; An propter cauſas adductas non ſolum poſſit filius exhæredari, & privari alimentis, ſed etiam omnibus neceſſariis ad vitam ſuſtentandam?

Affirmat Molin., quia filius non habetur tunc pro tali; unde ſolum, ſicut cæteri in extrema neceſſitate conſtituti, adjuvandus eſt; Covar. vero benignius docet teneri patrem neceſſaria alimenta præſtare, quia ille non amittit ob culpam eſſe phyſicum filii, atque adeo in patre aliqua major obligatio reſidet, quam in aliis.

VI. Quæritur ultimo; Quid veniat nomine alimentorum, quæ pater tenetur præſtare filiis? & utrum obligatio alendi filium tranſeat ad hæredes?

Reſpondeo, nomine alimentorum venire victum, veſtitum, lectum, habitationem, medicinas, ſumptus ad filii inſtitutionem, & diſciplinam, & alia ad vitam neceſſaria, juxta perſonæ conditionem.

Ex Molin. autem contra Bonac. veniunt etiam expenſæ funeris, ſi filius decedat, & expenſæ competentes pro anima defuncti. Ex Sanch. vero lib. 4. diſp. 26. pater non ſolum tenetur alere filios, ſed etiam eorum uxores, quia in leg. *Si quis*, ff. *de liberis agnoſcendis* dicitur, quod pater teneatur filiorum onera ſuſtinere: Proinde tenetur filiæ etiam ſpuriæ conſtituere dotem, quæ vicem alimentorum gerit.

VII. Hæc autem obligatio alendi filios procul dubio tranſit ad hæredes illius, qui hanc obligationem habebat. Quare ſi quis ſua bona Monaſterio reliquit, tenetur Monaſterium filios illius alere; Et eadem eſt ratio, ſi ob crimen parentis ejus bona fiſco addicantur; quia non debent filii privari alimentis jure naturæ debitis ob culpam patris. Quando tamen filius alimentis aliunde, quam a patre petitis, ſe ſuſtentavit, non tenetur pater in foro conſcientiæ ad reſtitutionem; quia filio debentur alimenta ſolum in ſubſidium, ut vivat; Quare cum aliunde vixerit, non tenetur pater alimenta in præteritum debita reddere, ut notant Reginald., & Bonac.; niſi tamen filius ob id contraxerit debita; ut probabiliter limitat idem Bonac.

VIII. In dubio autem, an Petrus ſit filius Titii, vel Caji, probabiliter ex Tambur. lib. 1. cap. 3. §. 7. neuter tenetur illum alere; probabilius tamen videtur, quod uterque in ſolidum. Quod ſi uxor rem habeat cum marito, & cum adultero, hic non tenetur prolem alere in dubio, an ſit ab ipſo genita. Demum ſi quis ſit paterpatratus, ſeu habeat ſimul filios, & patrem, probabilius alendus eſt a patre, quam a filiis, ut multi docent contra nonnullos apud Dian. part. 10. tract. 13. reſol. 13.

ARTICULUS III.

De Obligatione Conjugum ad invicem.

I. Etiam vir debet uxori, præter amorem, obedientiam in iis, in quibus eſt ſubjectus, & honorem.

II. Poteſt vir objurgare, & leviter percutere uxorem, ſi ſit ſpes emendationis; at nequit ſine gravi culpa illam graviter percutere.

III. Secundum ſe tenetur vir alere uxorem, quamvis illam duxerit indotatam.

IV. Num teneatur illam alere, quando ob utriuſque culpam ab eo receſſit?

V. Aliquando tamen uxor tenetur virum alere.

VI. Majorem debet amorem, reverentiam, & obedientiam uxor viro, quam uxori Vir, quippe qui eſt caput mulieris; unde tenetur uxor virum ſequi: Sed quid ſi pactum intercedat non mutandi locum?

I. QUæritur primo; An vir debeat uxori, præter amorem, etiam obedientiam, & honorem?

Reſpondeo, debere illi obedire in iis, in quibus eſt ſubjectus; ex mutua enim conjugum obligatione fit, ut uterque teneatur ad arbitrium alterius debitum reddere: Conſequenter debet uxori etiam honorem, quia honor debetur ratione ſuperioritatis, & excellentiæ; uxor autem aliqualem habet ſuperioritatem, ut diximus, erga virum, habetque propriam excellentiam.

II. Hinc ſequitur, peccare graviter maritum primo, ſi verba infamatoria proferat in uxorem, etiamſi ſine animo infamandi, dummodo cum plena advertentia; Sicuti etiam ſi graviter illam verberet, cum

cum non ſit ſerva, ſed ſocia; Quamvis poſſit aliquid diſcrete contra eam proferre, & moderate tantum verberare, juxta conditionem perſonæ, quando eſt ſpes emendationis. Secundo, peccaret graviter, ſi impedimentum illi ſit ad obſervantiam præceptorum Dei, & Eccleſiæ ſine juſta cauſa. Tertio, ſi ſine juſta cauſa non cohabitet cum illa longo tempore ipſa invita: Eſt autem legitima cauſa, ſi domus negotia magni momenti tractet, ſi timeat ſibi aliquod grave damnum, dum eſt in civitate, ſi ex præcepto Superioris abſit. Verum ſi ſpes redeundi ad Patriam tollatur, debet uxorem ſecum adducere.

III. Quæritur ſecundo; An vir teneatur uxorem alere?

Reſpondeo affirmative; ad hoc enim recepit dotem: Quod ſi pauperem duxit ſine dote, ſibi imputare debet vir, quod duxerit indotatam: Quare peccat graviter negando illi alimenta, modo alere poſſit, aut is, qui dotem promiſit, non ſit in mora culpabili ſolvendi dotem, aut niſi dos perierit culpa ipſius, qui ſolvere dotem tenebatur, aut niſi dos perierit culpa ipſius uxoris, aut demum niſi uxor ſua culpa a mariti conſortio receſſerit; nam ex leg. *Julius ff. de actione emptoris*, *Qui non facit, quod debet, non recipit, quod oportet*.

IV. Dubium eſt; An uxor ſit a viro alenda, quando utriuſque culpa receſſit a conſortio illius?

Reſpondeo, ex Sanch. inſpiciendum eſſe, cujus ſit ultima culpa, nam ſi ob utriuſque culpam receſſit, & deinde vult uxor reverti, nec vult vir, tenetur hic alere, quia ultima culpa eſt viri: Quod ſi uxor ob ſævitiem viri receſſit, & deinde oblata ſufficienti ſecuritate ſuavis tractationis in poſterum, non vult uxor reverti, illam alere non tenetur; quia pœnitentia viri purgat delictum, & perinde ſe habet, ac ſi propria ſponte uxor receſſerit.

V. Quæritur ultimo; An uxor pariter teneatur aliquando virum alere?

Reſpondeo, debere, quando ſcilicet preſſo ex inopia viro, ipſa habeat, quomodo illi ſuccurrat, ſive ex bonis dotalibus, ſive ex paraphernalibus, ſive aliis, cum hoc poſtulet nexus conjugalis; etiamſi maritus ſua culpa triremibus ſit addictus, aut ſit infirmus; modo ſua culpa non receſſerit ab uxore, nec velit redire.

VI. Sicut autem diximus debere virum uxori præſtare amorem, reverentiam, & obedientiam in iis, in quibus eſt ſubjectus, pariter debet id uxor viro; & a fortiori, quia vir eſt ſuperior, & caput mulieris. Unde ſequitur primo, peccare graviter, ſi notabiliter ſit inobediens in iis, quæ ſpectant ad bonos mores, & ad familiæ gubernationem, cum in iis viro ſit ſubjecta. Secundo, peccat etiam, ſi maritum in gravem iram, vel blaſphemiam provocet, cum id obſtet reverentiæ, & amori debito. Tertio, peccat etiam, ſi maritum alio pergentem ſequi recuſet ſine juſta cauſa; qualis eſſet periculum mortis, aut peccati: Vel ſi maritus poſt matrimonium fieret vagus; vel ſi pactum interceſſiſſet non mutandi locum; (quamvis ſi juſta cauſa ſuperveniat mutandi locum, ut eſſet morbus, inimicitia, &c., tenetur uxor non obſtante pacto maritum ſequi.) Quarto, peccat, ſi reddere debitum recuſet. Quinto, ſi jus gubernandæ domus ſibi arroget; quamvis excuſetur, ſi vir ſit prodigus, aut ſi ſit moroſus, nec velit concedere, quæ in utilitatem familiæ redundant; Demum debet uxor tolerare mariti defectus; cum id ferat amor, & reverentia debita.

ARTICULUS IV.

De Obligatione Dominorum, Superiorum, & Principum relate ad ſubditos, & ad invicem.

I. Mancipia tenentur cum periculo vitæ dominum defendere.

II. Servis in bello juſto captis licitum eſt fugere, ſi non dederint fidem non fugiendi.

III. Quicquid ſervus acquirit, domino acquirit, ſi de conſenſu domini non habeat peculium.

IV. Famuli non tenentur, ſicut tenentur ſervi, dominum defendere cum vitæ diſcrimine. Num debeatur famulo ſalarium, ſi diu ægrotat?

V. Num Superiores, Magiſtri, Parentes poſſint moderate ad correctionem verberare etiam in Sacris conſtitutos?

VI. Quomodo ſe gerere debet Herus erga famulos? Num poſſit illos ægrotantes mittere ad Hoſpitale ſubtrahendo mercedem? Eccleſia Clericis ægrotantibus non denegat diſtributiones.

VII. Religioſi non tenentur obedire Prælatis ſuis in iis, quæ ſunt aut ſupra regulam, aut præter regulam.

VIII. Prælati tenentur ad reſidentiam, & ad diſpenſandos reditus Eccleſiaſticos ſuperfluos congruæ ſuſtentationi in uſus pios.

IX. Pa-

IX. Parochus quomodo debeat providere de Vicario, ſi non reſideat ex juſta cauſa?
X. Subditi erga Principes laicos ad quid teneantur?
XI. Ad quid vero Principes laici erga Vaſſallos?
XII. Peccat Princeps, & ad reſtitutionem damni ſecuti tenetur, ſi ad Officium Gubernatoris, vel Judicis promoveat ineptos.
XIII. Peccat etiam plerumque graviter, & contra fidelitatem erga Rempublicam, & contra juſtitiam diſtributivam, ſi ad hæc Officia promoveat dignos, omiſſis dignioribus, ſeu Reipublicæ utilioribus.
XIV. Officia ſæcularia ſolus Princeps ſupremus poteſt aliquando moderate vendere, idque propter Reipublicæ utilitatem, non ob privatum commodum.

I. QUæritur primo; Ad quid teneantur ſervi, ſeu mancipia erga dominos?

Reſpondeo, teneri primo ad honorem, itaut graviter peccent, ſi contemnant, irrideant, &c.. Secundo, ad obedientiam in iis, in quibus ſunt ſubjecti, itaut graviter peccent, ſi in rebus magni momenti non obediant. Tertio, debent conſervare pro viribus res domini. Quarto, in ægritudine domini debent illi procurare Sacramenta, ſi deſint propinquiores. Quinto, debent defendere a malis gravibus imminentibus dominum, etiam cum periculo propriæ vitæ.

II. Dubium eſt; An liceat ſervis in bello juſto captis fugere?

Reſpondeo, probabile eſſe, quod liceat, ex Azor., Trull., & aliis, dummodo non dederint fidem non fugiendi; Sicut reis licet fugere a carcere citra vim cuſtodi adhibitam, vel fraudem. Ratio eſt, quia ſicut jure gentium facti ſunt ſervi, ita conſuetudo, & tacitus conſenſus populorum dat iis jus fugiendi.

III. Dubium eſt ſecundo; An ſi donentur centum ſervo, hic acquirat eorum dominium?

Reſpondeo, ſervum habere poſſe peculium de conſenſu tantum domini. Quare ſine hoc conſenſu ea centum abſolute donata evadunt domini, quia quicquid ſervus acquirit, domino acquirit; ſi tamen ſub ea conditione donentur, quod non perveniant ad dominum, non evadunt domini, ut notat Trull. l. 4. in decal. cap. 2. d. 4. Leſſ. & alii.

IV. Quæritur ſecundo; Ad quid teneantur famuli erga heros?

Reſpondeo, teneri ſicut ſervos ad honorem, obedientiam, & ad operas ſuas; ſerviendo ſcilicet, impediendo damnum domini, & illum defendendo, quamvis non cum periculo propriæ vitæ, niſi ad id ſpecialiter ſint conducti, & dominus non temere ſe ingerat in pericula. Notandum tamen, quod ſi famulus conducatur per annum, verbi gratia, & per aliquot menſes ægrotet, non debeat operas ſupplere poſt annum; quia in ea promiſſione operarum cenſentur excepti caſus fortuiti. Præterea dominus non debet famulo ægrotanti ſalarium, quando non conducitur ad tempus determinatum, niſi ægritudo ſit per modicum tempus, videlicet per unam, vel alteram hebdomadam, idque ex æquitate, niſi aliud in pactum ſit deductum, aut aliud ferat conſuetudo approbata.

V. Quæritur tertio; Ad quid Superiores erga ſubditos, & domini erga ſervos, & famulos teneantur?

Reſpondeo, dominos, & ſuperiores erga ſervos, famulos, ac ſubditos teneri eorum curam gerere, cum ſint eorum caput, & parentum vices gerant: Quare ſi notabiliter negligant eorum ſalutem, peccant graviter; cum Apoſt. 1. ad Timoth. 5. dicat: *Si quis ſuorum maxime domeſticorum curam non habet, fidem negavit, & eſt infideli deterior.* Hæc autem obligatio ad tria capita reducitur. Primo, ad honeſtam ſuſtentationem. Secundo ad inſtitutionem in rebus fidei. Tertio, ad correctionem non ſolum fraternam, ſed etiam domeſticam, cum opus eſt, ideſt ad verberationem; poſſunt enim univerſim Superiores tam Sæculares, quam regulares, parentes, ac magiſtri verberare moderate ſubditos, etiam in Sacris conſtitutos, ex gravi cauſa; cum poſſint uti mediis ordinatis ad ſalutem ſubditorum. Si tamen modum excederent, incurrerent excommunicationem: Et quamvis Tolet. neget apud Trull. poſſe etiam patrem verberare filium in Sacris conſtitutum, id tamen permittit Bonac. Et Molin. diſp. 228. obſervat, etiam ſeniores poſſe moderate percutere pueros pro ſuis exceſſibus, dum ipſorum propinqui, aliive, quorum curæ ſubduntur, præſentes non ſunt, nec eſt periculum ſcandali, & rixæ. Fratres etiam, & patrui ſorores, & nepotes verberare moderate ad correctionem poſſunt, ſi ipſorum cura ſibi commiſſa ſit, & vices parentum gerant.

VI.

VI. Herus tamen erga famulos proſpicere tenetur ſaluti tam corporis, quam animæ, ac pretium conventum illis dare. Quod ſi famulus ægrotet, debentur illi modicæ neceſſariæ expenſæ juxta uſum, qui talem obligationem interpretatus eſt; ut notat Filliuc. apud Trull. (quamvis præciſa conſuetudine in contrarium poſſit mercedem ſubtrahere.) Si vero morbus ſit gravis, poterit illum ad hoſpitale mittere, cum non teneatur dominus huic famulo ſubvenire, niſi in extrema, vel gravi neceſſitate. Eccleſia tamen concedit Clericis ægrotantibus diſtributiones, ne alii a Sacro miniſterio deterreantur. Utrum autem teneatur dominus ejicere famulum, quem ne verberibus quidem moderatis poteſt corrigere; dicendum, quod teneatur, ſi probabiliter exiſtimet meliorem evaſurum; quod ſi timeat pejorem reddendum, non tenetur ejicere.

Ex dictis ſequitur, peccare graviter dominos primo, ſi famulis, aut ſervis occaſionem peccandi permittant; ſicut etiam ſi non curent, ut a peccatis abſtineant, ut tempore præſcripto confiteantur, & communicent, ut jejunent, ut doctrinam chriſtianam addiſcant. Secundo, ſi abſque juſta cauſa impedimento illis ſint, ne miſſam audiant, vel in cauſa ſint, ut ſerviliter die feſto laborent. Tertio, ſi illos gravibus injuriis afficiant, ut ſi appellent Canes, diabolos, &c.

VII. Quæritur quarto; Ad quid teneantur Clerici, & Religioſi erga Prælatos ſuos?

Reſpondeo, ad amorem, obedientiam, reverentiam, & defenſionem. Debent tamen ſolum in iis, quæ ad proprium ſtatum pertinent, obedire; puta ſi præcipiat Epiſcopus Clerico, ut Romam adeat pro negotiis Eccleſiæ, ut reum excommunicet, &c.: Religioſi vero ſubditi ex D. Th. in 2. diſt. 44. quæſt. 2. art. 3. debent Superioribus obedire in iis, quæ neceſſaria ſunt ad exequendum, quod in regula continetur, & in iis, quæ imponuntur pro culpis contra prædicta. Quare non tenentur ex Sylveſt. obedire in iis, quæ ſunt vel ſupra regulam, ut ſi Prælatus præcipiat jejunia, & diſciplinas ſupra perfectionem regulæ; vel in iis, quæ ſunt præter regulam, ut ſi præcipiat impertinentia, & indifferentia, puta aſpicere aves volantes, tollere feſtucam, &c.; vel in iis, quæ ſunt contra regulam, ut ſi præcipiat inobſervantias, &c.

VIII. Quæritur quinto; Ad quid teneantur Prælati, & Superiores Eccleſiaſtici erga Clericos, & alios ſubditos?

Reſpondeo, Epiſcopos etiam de jure divino, ut communius docent, teneri ad reſidentiam, itaut ſi intra annum ultra tres menſes ſive continuatos, ſive interpolatos a ſua Eccleſia abſint ſine juſta cauſa, non faciant ſuos fructus reſpondentes tempori abſentiæ, atque adeo teneantur ſtatim illos reſtituere, vel dare fabricæ Eccleſiæ, aut pauperibus loci, quin poſſint eos erogare in fabricam beneficii, aut aliis pauperibus, quam illius loci; ſicut poſſunt Beneficiarii omittentes culpabiliter horarum recitationem. Secundo, tenentur Epiſcopi diſpenſare ſuos redditus pauperibus, ſubtractis iis, quæ ad decentem victum, veſtitum, & ornamentum domus pertinent, ex cap. *Si privatum* 12., *quæſt.* 1.

IX. Parochus tenetur etiam reſidere, itaut non faciat fructus ſuos, ſi ſine juſta cauſa per multum tempus abſit; Si tamen detur juſta cauſa, & abſentia ſit longa, hoc eſt ultra duos menſes, requiritur licentia Epiſcopi, ut docent communiter cum Navar., & Azor. Verum, ut abſit per bimeſtre ſibi a Tridentino permiſſum, Palaus putat requiri pariter Epiſcopi licentiam; quod negant Navar. Azor. Sà, Rodriq. Qua in re verius conſulenda eſt praxis uniuſcujuſque regionis; ut diximus in Opuſculo de Beneficiis Eccleſiaſticis quæſt. tertia artic. 2. Quando autem Parochus ultra octo, vel novem dies abeſt, debet Epiſcopus providere illi de Vicario; Si vero per ſex, vel octo dies abſit, poterit ipſe ſuum Vicarium conſtituere, ſic declarante conſuetudine. Nec requiritur præter juſtam cauſam licentia Epiſcopi pro abſentia hujus brevis temporis: Alias Epiſcopi, & Parochi obligationes vide in laudato opuſculo, & apud Summiſtas.

X. Quæritur ſexto; Ad quid obligentur ſubditi erga Principes laicos?

Reſpondeo, Vaſſallorum quinque eſſe præcipuas obligationes. Primo, ut in rebus juſtis debeant eſſe Principi ſubjecti, unde acceptare debent ejus juſtas, & honeſtas leges. Secundo, ut cogi poſſint aliquando ad aliquid agendum cum periculo vitæ, & ſub pœna mortis, quando ſcilicet id expedit ad conſervationem Reipublicæ. Tertio, ut teneantur legibus etiam civilibus obedire ſub mortali, quæ ſcilicet reſpiciunt bonum Communitatis, ut eſt, verbi gratia, lex taxans pretium rerum, vel irritans contractus, vel lex de non aſpor-

portanda pecunia, frumento, armis, &c. Pal. tamen apud Dian. part. 3. tract. 6. reſol. 90., & part. 5. tract. 5. reſol. 49. putat non eſſe peccatum mortale transgreſſionem harum legum, niſi quantitas pecuniæ, vel mercium, quæ aſportantur, pertingat ad centum aureos; quia per minorem quantitatem non pateretur Reſpublica grave damnum: Quamvis Sanch. lib. 1. cap. 4. ſit rigidior, quia non debet attendi quale damnum in Republica ſequatur uno tantum contraveniente, ſed quale ſi multi contraveniant, & communiter id fiat. Verum putat Reginald. probabiliter, & alii apud Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 17., quod lex pœnalis non obliget ſub reatu peccati mortalis, etiamſi ſub pœna capitis aliquid prohibeat. Quarto, tenentur ſubditi ſuum Principem ab hoſtibus defendere, & pro eo, ſi opus ſit, vitam profundere. Demum debent juſtas gabellas ſolvere; unde juxta communiorem, & probabiliorem opinionem peccant mortaliter, qui fraudant gabellas; quamvis Leſs., & Bonac. apud Dian. loc. cit. reſol. 19. putent iſtas habendas eſſe ut leges pœnales; Licet enim jure naturali debeantur gabellæ, tamen qui eas fraudat, non vult legem naturalem tranſgredi, ſed cum ea lex ſit pœnalis, ejus arbitrio relinquitur, vel gabellam ſolvere, vel exponere ſe periculo pœnæ cum notabili Principis emolumento, quando pœna eſt pecuniaria.

XI. Quæritur ultimo; Ad quid teneantur Principes erga Vaſſallos laicos?

Reſpondeo, virtutes Principis proprias eſſe octo, Clementiam, Manſuetudinem, Liberalitatem, Juſtitiam, Fortitudinem, Prudentiam, Magnificentiam, & Magnanimitatem: facile autem peccare poteſt Princeps in immodica regnandi libidine, uſurpando aliena, & indicendo bellum injuſtum, in non ſubveniendo pauperibus, in non reficiendis, & cuſtodiendis viis publicis, in non tollendis pravis conſuetudinibus ludorum, uſurarum, & aliorum contractuum injuſtorum, in condendis legibus potius ad privatum, quam ad commune bonum, in cogendo ad aliquod matrimonium.

XII. Petes tamen primo; An peccet mortaliter, & teneatur ad reſtitutionem Princeps aſſumendo ad gubernationem minus aptos?

Reſpondeo cum communi peccare mortaliter, ſi aſſumat ad officium Gubernatoris, vel Judicis ineptos, vel qui exiſtimantur male illud adminiſtraturi; in quo caſu, ut notat Leſs. lib. 2. cap. 32. tenetur Princeps ad reſtitutionem damni ſecuti, quia ex lege juſtitiæ ratione ſui muneris tenetur procurare aptos miniſtros; propter hoc enim tributa accipit.

XIII. Præterea ex Sot., & aliis apud Trull. lib. 4. cap. 1. dub. 10. peccat plerumque mortaliter, ſi ad hæc officia Princeps aſſumat aptos, omiſſis aptioribus; tum quia facit injuriam aptiori; tum etiam quia facit contra fidelitatem Reipublicæ debitam, ex qua conſtituere tenetur miniſtros maxime idoneos, non ſecus ac œconomus ex fidelitate debita domino debet conducere operarios maxime aptos: Quamvis Princeps in hoc caſu ad reſtitutionem relate ad digniorem non teneretur, quia non faceret contra juſtitiam commutativam, ſed contra diſtributivam; quod peccatum dicitur Acceptio perſonarum, quia ſcilicet in diſtribuendis bonis communibus ſpectatur aliqua conditio perſonæ nihil faciens ad diſtributionem; hoc autem ex natura ſua eſt peccatum mortale in materia gravi, quia cum injuria proximi præfertur minus dignus digniori.

Neque dicas, Deum dona ſuæ gratiæ diſtribuere præferendo ſæpe peccatores juſtis. Nam Deus ex duplici capite non eſt acceptor perſonarum, primo, quia diſtribuit bona ſua, non bona communia, ad quæ quiſquam jus ullum habeat. Secundo, quia non præfert indignum digno ob aliquam conditionem perſonæ, quam ſpectet, ſed ob juſtiſſimas cauſas, nempe ut oſtendat ſe gratis dare, & nemini eſſe debitorem donorum.

XIV. Petes ſecundo; An poſſit Princeps vendere officia ſæcularia ſui ſtatus?

Reſpondeo ex Leſs. loc. cit. dub. 4. poſſe ea moderate vendi, non quidem ratione oneris, quod habent, vel ratione juſti ſtipendii, quod meretur tale onus; ſed ratione eminentiæ, ob quam in Republica officialis honoratur, necnon ratione occaſionis lucrandi, & ratione exceſſus ſtipendii ultra debitum: cum hæc omnia ſint res humanæ, non ſpirituales, & pretio æſtimari ſoleant.

Tria tamen notat Leſs. ex D. Th. in Opuſc. ad Duciſſam Brabantiæ cap. 21.; Primum eſt, auctoritatem vendendi hæc officia eſſe ſolum penes Principem ſupremum, hoc eſt penes Reges, aut Rempublicam liberam. Ratio eſt, quia hæc ſunt dona Reipublicæ; ergo eorum diſpenſatio ad ſu-

ſupremum Principem pertinet, vel ad ipſam Rempublicam, ſi ſit juris ſui; Unde Principes inferiores, etſi Magnates ſint, ea vendere non poſſunt, niſi vel ex conceſſione Principis ſupremi, vel ex præſcriptione. Secundum eſt, non expedire, ut a Regibus ea officia vendantur, & plerumque eſſe illicitum, & pernicioſum. Ratio eſt, quia ſi vendantur, facile præferuntur dignioribus magis divites; & hi, qui pecunia conſecuti ſunt officia, intendunt potius pretium recuperare, ac diteſcere, quam Reipublicæ bonum; præſertim ſi pretio immoderato empta ſint. Tertium eſt, hanc venditionem non debere fieri, niſi ob Reipublicæ neceſſitatem, vel utilitatem, & non in proprium commodum ſupremi Principis. Ratio eſt, quia hæc officia non ſunt bona propria Principis, ut tributa, ſed ſunt bona Reipublicæ communia, quorum adminiſtrationem, & collationem populus commiſit Principi ratione communis utilitatis; ergo ſolum propter bonum commune vendi poſſunt.

ARTICULUS V.

De obligatione diligendi proximum.

I. Tenemur proximum diligere etiam actu interno, & formali.

II. Etiam peccatores diligendi ſunt, ac etiam inimici actu interno, & formali amore proſequendi. Non tenemur tamen per ſe loquendo illos ſalutare, ſi ſcandalum abſit.

III. Non tenemur actionem coram Judice omittere, ut offenſor ſatisfactionem præbeat pro injuria, & damnis illatis. Quid ſi ſponte exhibeat ipſe ſatisfactionem?

IV. Quonam ordine proximus diligendus eſt? Diverſus ordo ſervandus in neceſſitate extrema, vel gravi, ac extra neceſſitatem.

V. Quænam ſint peccata omiſſionis, & commiſſionis, quæ charitati erga proximum adverſantur?

VI. Explicanda eſt in confeſſione ſpecies mali, quod vis proximo inferre, non tamen ſpecies mali, quam proximo deſideres.

VII. Adverſantur charitati erga proximum non ſolum Odium, ſed etiam Indignatio, & Ira; qui tamen actus licite cum moderatione debita exerceri poſſunt.

VIII. Adverſantur etiam Diſcordia, Contentio, Rixa, Seditio, (quæ a Bello, & a Schiſmate differt) & Scandalum.

IX. Non eſt peccatum contra charitatem ſcandalum acceptum, ſed Scandalum datum.

X. Scandalum Activum aliud eſt directum, aliud indirectum: Scandalum paſſivum aliud eſt Puſillorum, aliud Phariſaicum.

XI. Scandalum directum ſemper eſt peccaminoſum; at non ſemper ſcandalum indirectum; quod cum nonnullis limitationibus permitti poteſt.

XII. Quænam dicantur actiones licitæ, quamvis cum iis materialiter cooperemur cum peccato proximi?

XIII. Sine cauſa permitti non poteſt ſcandalum acceptum, ne phariſaicum quidem.

XIV. Ad vitandum ſcandalum Puſillorum omitti aliquando poteſt nonnullorum præceptorum obſervantia.

XV. In pluribus caſibus abeſſe poteſt peccatum ſcandali, quamvis coram aliis peccetur.

XVI. Num aperienda ſit in confeſſione ſpecies peccati, ad quod inducitur proximus, qui ſcandalizatur.

I. Ut altius dignoſci poſſit, quonam pacto Parentes, ac Superiores honore, ac amore proſequendi ſint, inquirimus hic, quanam dilectione teneamur proximum proſequi? Et quando teneamur illi in ſuis neceſſitatibus ſive ſpiritualibus, ſive corporalibus ſubvenire? Cum enim ſtrictior ſit obligatio erga Parentes, ac Superiores, quam erga proximum, ex iis, quæ tenemur erga proximum exhibere, facile eſt dignoſcere, quid erga Parentes debeamus. In hoc autem articulo agemus de dilectione erga proximum debita, ac de vitiis, quæ charitati erga proximum adverſantur: In ſequenti vero agemus de obligatione ſubveniendi proximo in ſuis neceſſitatibus.

Quæritur itaque primo; Utrum, & quonam pacto teneamur proximum diligere?

Reſpondeo, de fide eſſe, quod proximus ſit diligendus; dicitur enim Deuteron. 6. *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*: Et Joan. 12. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, ſicut dilexi vos*. Quinimo proſcripta eſt ab Innoc. XI. theſis 10. dicens: *Non tenemur diligere proximum actu interno, & formali*; necnon undecima, quæ habet: *Præcepto proximum diligendi ſatisfacere poſſumus per ſolos actus externos*. Obligat autem tale præceptum ex Bagnez ſemel in anno; & ex Trull. cum aliis tenemur pariter, quando urget tentatio odii contra proximum, quæ aliter ſuperari non poteſt; Sicut etiam in aliis eventibus, in quibus ſub mortali tenemur illi auxilium ferre.

II.

II. Hinc ſequitur primo, diligendos eſſe non ſolum juſtos, ſed etiam peccatores; etenim quicumque eſt capax beatitudinis, dicitur eſſe proximus noſter; & recta ratio dictat, illis faciendum eſſe, quod nobis fieri cupimus, juxta illud Chriſti Domini, *Quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, eadem vos facite illis*. Solum damnati non debent diligi ex charitate; tum quia non ſunt proximus noſter; tum etiam quia recta ratio non dictat, ut illis velimus beatitudinem, a qua ſunt perpetuo excluſi.

Neque dicas, a Davide peccatores eſſe odio habitos, cum Pſal. 18. dicat: *Iniquos odio habui*; & alibi, *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ*; Nam David in peccatore ſolum odio habebat peccatum ex amore non ſolum Dei, ſed etiam ipſius peccatoris: Etenim ex amore proximi provenit, ut odio habeamus id, quod ei malum eſt.

Sequitur ſecundo, non ſolum amicos, ſed etiam inimicos eſſe diligendos, & quidem amore interno, & non ſolum per actus externos, ut diximus; præſertim quia Matth. 5. dicitur: *Ego autem dico vobis, diligite inimicos veſtros, & benefacite iis, qui oderunt vos*. Et ad Roman. 12. *Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum; ſi ſitit, potum da illi; & in hoc imitamur Patrem noſtrum, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper juſtos, & injuſtos*. Notandum tamen, ex hoc Chriſti Domini præcepto non teneri nos exhibere inimicis ſpecialia ſigna benevolentiæ; non enim propter offenſam nobis factam efficiuntur melioris conditionis, quam reliqui. Unde fit teneri nos quidem non ſolum ad non odio habendum inimicum, ſed etiam ad non præbendum ſignum ullum odii, denegando illi communes ſalutationes, quibus omiſſis præberetur ſignum odii, at non teneri nos per ſe loquendo ſpecialiter ſalutare inimicum, illum alloqui, & familiariter cum illo verſari; niſi forte id poſtulet ratio vitandi ſcandalum, aut niſi ſperetur, quod per ſalutationem odium deponat; cuilibet enim mandatum eſt de proximo ſuo, & quilibet tenetur illius ſcandalum, & ruinam vitare, quoties abſque gravi incommodo poteſt: Confeſſarii tamen conſulere debent pœnitenti, ut ſponte inimicum ſalutet, non ſolum ut Chriſtum Dominum imitetur, qui pro inimicis oravit, ſed etiam quia denegatio ſalutationis fere ſemper conjungitur cum odio, aut cum ſcandalo; & a fortiori ſcandalum, odium, & contemptus ſolet haberi, ſi inimicus non reſalutetur; Quod ſi aliquando aliquis ſit longe ſuperioris conditionis, ut Prælatus, vel Nobilis reſpectu ſubditi, vel plebeii, & non ſequatur ſcandalum, neque adſcribatur contemptui denegatio reſalutationis, certe nec tenetur illum reſalutare poſt inimicitiam, ſicut non tenebatur ante inimicitiam.

III. Rogabis; An teneamur inimico veniam concedere, ſi illam petat?

Reſpondeo, teneri quidem nos odium deponere, & ſigna benevolentiæ communia illi exhibere, ut hactenus oſtendimus, ſed non teneri actionem contra illum coram Judice omittere, ut ſatisfaciat injuriæ, & damnis illatis; Immo ſi ſponte ſatisfactionem præbeat, adhuc licitum eſt ſatisfactionem juridice exigere præciſo gravi damno illius, quod forte ex charitate teneremur impedire. Ita Valent., Sylveſt., & alii apud Bonac. hic diſp. 3. quæſt. 4. punct. 3. contra Azor., docentem teneri læſum actionem injuriarum coram Judice intermittere, ſi ille debitam ſatisfactionem exhibeat.: Cujus ſententia regulariter conſulenda eſt; tum quia raro ſine odio, & vindicta coram Judice agitur adverſus inimicum; tum etiam quia id eſt conforme conſilio Chriſti Domini, *Si quis percuſſerit te in maxillam, præbe ei & alteram*.

IV. Quæritur ſecundo; Quonam ordine proximus diligendus eſt?

Reſpondeo, conjunctos magis diligendos eſſe, quam extraneos, & inter conjunctos, qui magis ſunt conjuncti. Quare cœteris paribus ante omnes diligendus eſt Pater, cui præcipua cura incumbit alendi, & inſtituendi filium. Secundo, Mater; quia parentes ex D. Th. magis Deo aſſimilantur, nam poſt Deum illis debemus, quod ſimus, & vivamus. Tertio, Uxor, quæ una caro eſt cum marito. Quarto, Filii, (quamvis talis ordinis perverſio non ſit ſatis ad mortale, propter exiguam inter has perſonas diſtantiam, ut docent communiter Theologi apud Bonac.) Quinto, cæteri conſanguinei juxta gradum conjunctionis, itaut conſanguinei præferantur affinibus. Demum reliqui, itaut vir juſtus peccatori præferatur. Dixi tamen, cœteris paribus; nam ſi mater ſit benefica, pater crudelis, illa eſt præferenda; Et multi putant contra D. Th., Bonac., & alios, præferri poſſe parentibus eum, qui nos a morte liberavit; Et alii putant contra eundem Bonac., creditorem in extrema neceſſitate poſſe præferri etiam parentibus. Sicut autem in rebus tempora-

 rali-

ralibus præferendus eſt Pater carnalis patri ſpirituali; ita in rebus ſpiritualibus præferendus Pater ſpiritualis patri carnali, ut communiter docent contra Bagnez. Hic autem ordo ſervandus inter perſonas privatas; perſona vero publica cuilibet privatæ præferri debet, ex Valent., & Bonac., quia vices Communitatis ſuſtinet; magnum autem bonum Communitatis etiam proprio bono præferendum eſt.

Notat tamen ex Leſſ. Tambur. lib. 4. cap. 3. §. 5., quod in rebus pertinentibus ad vitam, & naturam ſuſtentandam in extrema, vel gravi neceſſitate, Primo ſubveniendum ſit Patri. Secundo, Matri. Tertio, filiis. Quarto, Uxori. Quinto, fratribus, & aliis; Sed extra neceſſitatem extremam, aut gravem in communibus neceſſitatibus ſuccurrendum ſit prius Uxori, quia eſt una caro cum marito; deinde filiis, quibus tenentur parentes alimenta præſtare; Tertio, parentibus; & quidem prius Patri, quam Matri, eo quod illis debeamus vitam; Demum fratribus, ſororibus, & aliis juxta ordinem aſſignatum. Henr. tamen apud Bonac. diſp. 6. quæſt. 7. punct. 10. docet, quod uxor præferenda ſit parentibus, & filiis etiam in extrema neceſſitate, quia Geneſ. 2. dicitur, *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori ſuæ*; Sed hoc intelligendum eſt de actu conjugali, & circa domeſticam inter conjuges adminiſtrationem.

V. Quæritur tertio; Quænam peccata commiſſionis, & omiſſionis charitati proximi opponantur?

Reſpondeo, peccata omiſſionis, quæ charitati proximi adverſantur, ſunt Primo, omiſſio amoris interni, & formalis, ut diximus. Secundo, neglectio ſalutis ſpiritualis, vel corporalis gravis tam propriæ, quam alienæ; unde contra charitatem peccat, tam qui in extrema neceſſitate ſpirituali proximi omittit illi ſuccurrere, etiamſi non poſſit aliter illi ſubvenire, quam cum periculo vitæ (modo ſit æque certa ſpes illum juvandi) quam qui in extrema, vel gravi neceſſitate corporali proximi non erogat illi eleemoſynam. Tertio, omiſſio correctionis fraternæ, prout a Chriſto Domino præcipitur Matth. 18., quando ſcilicet culpa eſt certa, & gravis, & eſt ſpes emendationis.

VI. Peccata vero commiſſionis ſunt, Primo odium tam abominationis, quam malevolentiæ: Ubi notat Tambur. lib. 2. Confeſſ. cap. 6. §. 3. quod ſi velis inferre proximo malum grave, tenearis in confeſſione aperire ſpeciem mali; verbi gratia, ſi voluiſti inferre mortem, infamiam, damnum in re familiari; quia diverſa ſpecie eſt malitia in his actibus, prout diverſa ſunt jura proximi ad vitam, famam, &c.: Contra vero ſi deſideres illi malum grave, prout malum proximi eſt, nolis tamen illud inferre, probabiliter non eſt opus explicare ſpeciem mali; Sicut nec etiam ſi gaudeas de malo proximi, puta de morte, infamia, dedecore, incendio, &c., ſed ſatis eſt dicere, toties delectatus ſum de malo gravi proximi, ut docent Valent., Bonac., & alii apud Trull. lib. 1. cap. 6. dub. 2., & Dian. part. 1. tract. de Circumſtantiis reſol. 30. contra Pal., Suar. de Char. diſt. 6. ſect. 2. num. 2., & Con. Ratio eſt, quia per hæc omnia læditur ſola charitas, qua tenemur proximum diligere, quin lædatur, aut deſideretur læſio ullius juris particularis proximi.

Ubi notandum, damnatas eſſe ab Innoc. XI. propoſitiones illas, nempe 13., quæ habet: *Si cum debita moderatione facis, potes abſque mortali de vita alicujus triſtari, & de illius morte naturali gaudere, illam ineſſicaci affectu petere, & deſiderare, non quidem ex diſplicentia perſonæ, ſed ob aliquod temporale emolumentum*. Et 14., in qua dicitur: *Licitum eſt abſoluto deſiderio cupere mortem Patris, non quidem ut malum Patris, ſed ut bonum cupientis; quia nimirum ei obventura eſt pinguis hæreditas*: Necnon 15., quæ dicit: *Licitum eſt filio gaudere de parricidio Patris a ſe in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias inde ex hæreditate conſecutas*.

VII. Secundum peccatum commiſſionis contra charitatem eſt indignatio, quæ eſt dolor, quod bona temporalia quis habeat; & Ira, quæ eſt irrationabilis, & immoderatus appetitus vindictæ ob injuriam acceptam; Iſti tamen duo actus poſſunt cum debita moderatione exerceri, juxta illud Pſalm. *Iraſcimini, & nolite peccare*, unde poteſt juridice exigi ſatisfactio depoſito odio, ut diximus.

Tertium eſt Invidia, quæ eſt triſtitia de bono alterius, vel gaudium de illius malo, quatenus proprium diminuit; Differt autem ab æmulatione, per quam dolemus de alterius bono, non quia in illo eſt, ſed quia nos illo caremus; Quare æmulatio licita eſt, ſi dolor ſit moderatus, & circa res licite appetendas. & ideo Apoſt. dixit: *Æmulamini chariſmata meliora*.

VIII. Quartum eſt Diſcordia, quæ ex

D.Th.

D. Th. eſt diſſenſio voluntatis a voluntate proximi circa bonum, quod quis tenetur velle; ut ſi pauperem volentem ſibi providere ſine juſtitia cupias, quod non obtineat intentum. Non eſt autem peccatum, quando quis probabiliter putat non eſſe bonum, quod alter vult; Quo pacto D. Th. excuſat diſſenſionem inter Paulum, & Barnabam, Actor. 5. *Diſcordia opponitur* paci, & concordiæ, & ideo eſt ſpeciale peccatum contra charitatem: Proverb. autem 5. poſt ſex, quos odit Dominus, numeratur ſeptimo loco is, qui ſeminat diſcordias inter fratres.

Quintum eſt Contentio, ſeu Altercatio verborum cum proximo contra veritatem ad eam impugnandam: proinde eſt quidam effectus diſcordiæ.

Sextum eſt Rixa, quæ eſt Pugna privatarum perſonarum ex mutua ira, & excandeſcentia concitata.

Septimum eſt Seditio, ſeu diſſenſio civium, quando ſcilicet una pars civitatis contra aliam inſurgit ad pugnam: Hæc differt a Bello, quod eſt inter duas Reſpublicas, & a ſchiſmate, quia hoc eſt contrarium unitati ſpirituali Eccleſiæ; ſeditio vero adverſatur unitati politicæ Reipublicæ.

Denique adverſatur charitati erga proximum Scandalum, de quo plura quærenda ſunt.

IX. Quæritur itaque quarto; Quid, & quotuplex ſit ſcandalum?

Reſpondeo, ſcandalum ex D. Th. definiri *Dictum, vel factum minus rectum, præbens alteri occaſionem ruinæ*; Verbi gratia, ſi Clericus domi ſuæ alat mulierem ſuſpectam, peccat peccato ſcandali, quia cum tale factum habeat mali ſpeciem, dat occaſionem ruinæ aliis, qui tali exemplo ad ſimile peccatum facile poſſunt induci. Quare Apoſt. 1. ad Theſal. 5. ait, *Ab omni ſpecie mali abſtinete vos*; non enim ſatis eſt abſtinere a malo, ſed etiam abſtinere debemus ab omni ſpecie mali, ut ſcandalum vitemus. Ubi duo notanda; Primum eſt, operationem de ſe venialem aliquando ex circumſtantia ſcandali evadere mortalem; ut ſi Religioſus, aut Sacerdos proferret verba jocoſa coram fœminis in iis circumſtantiis, in quibus præbeat illis occaſionem peccandi; vel ſi Adoleſcens proferat verbum amatorium coram muliere, audiente ejus marito Zelotypo; unde probabiliter magna rixa ſit ſecutura. Alterum eſt, quod ſi operatio de ſe non mala ſpeciem mali habet, itaut alteri poſſit eſſe occaſio lapſus, & ruinæ, tu tamen conaris oſtendere juſtam cauſam, cur ab ea non abſtineas, non peccas peccato ſcandali; Et ſi ſcandalum ſequatur, illud dicitur eſſe ſcandalum Acceptum, non Datum; Verbi gratia, ſi comedas die Veneris carnes, patefaciendo ægritudinem tuam.

X. Dividitur itaque ex D. Th. ſcandalum in Activum, quod datur, & Paſſivum, quod accipitur, ſeu in Datum, & Acceptum; quæ iterum ſubdividuntur; nam ſcandalum Datum ſubdividitur in directum; ut ſi quis loquatur turpia directe intendens ruinam proximorum; & Indirectum, ut ſi quis loquatur turpia non intendens talem ruinam, ſed ſolum prævidens fore, ut probabiliter ex tali peccato alii in mortale labantur. Scandalum etiam Acceptum (quod habetur quando præter intentionem operantis, & præter naturam, ſeu conditionem operationis, alter ex ea accipit occaſionem peccandi) ſubdividitur in ſcandalum Puſillorum, quod ſcilicet ex hominis ignorantia, vel infirmitate provenit, & Scandalum Phariſaicum, quod ex mera malitia ortum habet; ſicut Phariſæi ex propria malitia acceperunt occaſionem occidendi Chriſtum Dominum ex ejus verbis, & miraculis.

XI. Quæritur quinto; Quodnam ſcandalum ſit peccaminoſum?

Reſpondeo, & dico primo, ſcandalum activum directum ſemper eſſe illicitum; ut ſi quis juſſione, conſilio, aut exemplo expreſſe, vel tacite inducat alium ad peccandum, directe intendens id, quod ſine peccato ab eo fieri non poteſt. Ratio eſt clara, quia talis inductio eſt contra virtutem charitatis, & miſericordiæ, & importat affectum ad peccatum. Hinc Chriſtus Dominus Matth. 8. dixit: *Væ homini illi, per quem ſcandalum venit.*

Dico ſecundo, ſcandalum activum indirectum non ſemper eſt illicitum, quando ſcilicet quod præbet occaſionem ruinæ proximo, eſt operatio de ſe bona, vel ſaltem indifferens, & ex bona intentione fit, & datur juſta cauſa illam non omittendi; unde peccatum proximi ſolum permittitur, eo quod vel non poſſimus, vel non teneamur illud impedire; in quo caſu dicimur materialiter tantum ad peccatum alterius concurrere, ſeu cooperari. Quare ſicut ſine peccato Deus tanquam cauſa prima concurrit ad peccatum creaturæ; ita ſine peccato conjux reddit debitum alteri conjugi habenti votum caſtitatis, ſi illud exi-

 gat,

gat, nec poſſit a tali propoſito illum avocare: Sine peccato etiam Parochus miniſtrat Euchariſtiam peccatori occulto publice illam petenti; ſine peccato in Civitatibus ad vitanda pejora mala locantur domus meretricibus; ſine peccato Judæorum ſynagogæ, & hæreticorum templa, permittente Republica, ædificantur. Ubi notandum Primo, quod major cauſa requiratur ad cooperandum materialiter peccato alterius, ſi cooperatio materialis ad peccatum ſit propinquior, quam ſi ſit remota; Verbi gratia, major cauſa requiritur ad aſſociandum furem, quam ad ſcalas ſuſtentandas, ut per feneſtram aſcendat. Secundo, major cauſa requiritur, ſi peccatum ſit gravius; Verbi gratia magis requiritur ad cooperandum materialiter peccato injuſtitiæ, aut peccatis publicis, blaſphemiæ, &c., quam peccato luxuriæ, aut peccato occulto. Tertio, ſi probabilius eſt, te non cooperante, alterum non cooperaturum. Quarto, ſi minus juris habeas ad tale opus.

XII. Hinc infertur primo, licitum eſſe Chriſtianis captis remigare in triremibus Turcarum contra Catholicos, quia cooperatio iſta remote ſe habet ad peccatum Turcarum, & quia illis detrectantibus alii non deeſſent, qui hunc laborem obirent; ac demum quia metus gravis excuſat. Contra vero non licet iiſdem ignem admovere tormentis bellicis in perniciem Catholicorum; quia propinquius ſe habet ad peccatum talis cooperatio; immo aliquando eſt directa occiſio, atque adeo intrinſece mala.

Infertur ſecundo, poſſe artifices vendere res indifferentes, puta gladios, aleas, &c., etiamſi alter ſit iis abuſurus; quia hæc remote ſe habent ad peccatum. Si tamen quis vellet emere gladium ad alium occidendum, non poſſet illi vendi; quia modicum lucrum poſtponendum eſt vitæ alienæ; ideo non licet venena vendere, niſi iis, qui putantur bene uſuri, verbi gratia ad medicinam, confectionem colorum, &c.

Infertur tertio, non licere domum, aut inſtrumenta miniſtrare ad ludum, quoties ludentes prævidentur proni ad blaſphemias, ad furta, &c., ut dicemus cum de contractu locationis; Nec licet meretricem paratam ad herum conducere, aut furi ſcalam applicare, &c., quæ omnia proxime ad peccatum concurrunt, & nonniſi metu mortis permitti poſſent.

Infertur quarto, licitum eſſe probabiliter Patrifamilias famulo, aut filio ſuſpecto de furto pecuniam apponere, ut eum deprehenſum emendet, & graviori malo occurrat; quia hoc non eſt intendere malum, ſed impedire malum gravius; ſicut Deus plurima peccata permittit ſubminiſtrando materiam, ut majora bona inde reſultent; Et Judith permittendo libidinem Holofernis ortam ex ſuo ornatu non peccavit. Ita Petrus Navar. contra Sanch. lib. 10. diſp. 12. num. 35., Sa, & alios; quamvis recte notet Navar. id homini ordinarie non licere, cum non ſit dominus abſolutus rerum, & univerſalis.

XIII. Dico tertio, ſcandalum paſſivum, ſeu Acceptum, etiam phariſaicum, permitti non debet abſque aliqua utilitate propria, vel aliena ſaltem temporali; ut notat Dian. part. 5. tract. 7. reſol. 24., quia tenemur ex charitate impedire peccata proximi, quando facile poſſumus; Unde non licet ſine ulla cauſa petere a Sacerdote excommunicato tolerato, vel concubinario, ut ſacrificet, aut ab uſurario petere pecunias mutuas: Permitti tamen poteſt hujuſmodi ſcandalum data juſta cauſa; Verbi gratia ſi indigeas, poteris petere nummos mutuos ab uſurario, & juramentum a juraturo per falſos Deos. Hac ratione Auguſt. apud Laym. de ſcandalo excuſat Abraham a peccato, quando Saræ uxori ſuæ Geneſ. 12. dixit: *Dic, obſecro, quod ſoror mea ſis, ut bene ſit mihi propter te, & vivat anima mea ob gratiam tui*. Vere enim & uxor, & neptis erat ex fratre Arân; unde ſoror (licet ex paterno tantum ſanguine) dici poterat, quia omnes conſanguinei apud Judæos dicebantur fratres ex Auguſt., & conſtat in Euangelio de fratribus, & ſororibus Domini. Permiſit etiam Abraham, ut Ægyptii occaſionem caperent mulierem rapiendi, confidens de illius pudicitia, quod ab eo periculo liberaretur.

Major autem cauſa requiritur ad permittendum ſcandalum Puſillorum quam Phariſæorum, ut notat Buſemb. ex Laym. & Bonac., illud quippe procedit ex ignorantia, aut infirmitate, ut ſi comedas carnes coram illis, qui neſciunt tuam neceſſitatem, & inde arrepturi ſunt occaſionem ad peccandum: Quamvis ſcandalum, quod procedit ex ignorantia, poſt debitam inſtructionem, & admonitionem non eſt amplius Puſillorum, ſed Phariſæorum, ut patet.

XIV. Ad vitandum tamen ſcandalum Puſillorum aliquando omitti debet obſervantia aliquorum præceptorum: Verbi gratia,

tia, poteſt uxor omittere aliquod jejunium ad vitandam gravem diſcordiam cum marito; Poteſt Superior diſſimulare aliquos defectus ad vitandas turbas, & majora mala; Poteſt mulier, immo debet ſemel, aut iterum non egredi domo ad audiendam miſſam præceptam, ſi ſciat aliquem in particulari ex ſuo aſpectu ſcandalizandum; ut docent communiter apud Dian. part. 5. tract. 7. reſol. 21., & 22. contra nonnullos; Quamvis ad id non teneatur, ſi putet aliquos tantum in genere eſſe ſcandalizandos; Qua ratione Doctores apud Buſemb., & Laym. de ſcandalo num. 21. docent eſſe tantum veniale ornatum vanum mulierum, præſertim juxta morem Patriæ, ſi putent aliquos tantum in genere, neminem vero in particulari ea occaſione eſſe ſcandalizandos, ut videre eſt apud Dian. tract. 1. Miſcell. reſol. 30.. Sà tamen docet, quod fœminam gerentem nudum pectus, quamvis non mala intentione, difficile abſolveret (etſi nonnulli illam a mortali excuſent) Poteſt etiam, & aliquando debet Prælatus jurium, & bonorum Eccleſiæ, aut Monaſterii exactionem differre ob ſcandalum ignorantium, & infirmorum vitandum. Poteſtque mulier omittere in confeſſione peccatum illud, ex quo intelligit Confeſſarium ex infirmitate grave ſcandalum eſſe paſſurum. Ratio horum omnium eſt, quia præcepto poſitivo prævalet præceptum naturale de impedienda ſpirituali ruina proximi.

XV. Hic tamen notandum, neminem peccare peccato ſcandali, niſi probabiliter verbo, vel facto conjiciat proximum in gravem tentationem fore lapſurum, cui difficulter poſſit reſiſtere.

Ex quo colligis primo, non peccare peccato ſcandali eos, qui ita pravi ſunt, ut eorum pravum exemplum parum noceat; ſicut etiam excuſatur, qui peccat coram iis, qui tam proclives ſunt ad malum, ut non cenſeantur induci ab illo pravo exemplo; verbi gratia, ſi quis fornicetur coram aliis, qui parati ſunt idem facere, & de ſe incitati, ut notat Sanch. prim. Moral. cap. 6.

Colligis ſecundo ex Pal. apud Trull. lib. 1. cap. 6. dub. 5. non peccare peccato ſcandali, qui ſolum dat occaſionem admirationis, & horroris; ut ſi quis die Veneris comedat carnes, aut Moniales inviſat, aut fornicetur coram illis, qui ex tali culpa horrorem tantum concipiunt, non vero propoſitum peccandi. Ratio eſt, quia in tali caſu non præbet occaſionem ruinæ proximo. Notat tamen Navar. in his caſibus raro abeſſe occaſionem ruinæ, & peccatum ſcandali, quia ſæpe datur ſaltem occaſio detrahendi, vel ſiniſtre judicandi, vel liberius vivendi.

XVI. Quæritur ſexto, An qui alterum ſcandalizat, peccet univerſim peccato ſpeciali ſcandali aperiendo in confeſſione?

Reſpondeo, certum eſſe, quod qui verbis, aut factis inducit aliquem ad peccatum directe intendendo ejus ruinam, duplex peccatum committit in confeſſione aperiendum, alterum illius ſpeciei, cujus eſt peccatum, ad quod inducit; alterum vero ſcandali contra charitatem; Verbi gratia, qui ſuo exemplo, vel ſuaſione inducit alium ad fornicandum, peccat tum peccato luxuriæ, tum etiam peccato ſcandali, ut communiter docent apud Tambur. in Meth. Confeſ. lib. 2. cap. 1. §. 17., itaut non ſatis ſit in confeſſione dicere, Volui meo exemplo inducere alium ad peccandum, ſed debeat explicari, quod volueris illum inducere ad tale peccatum, videlicet ad fornicationem. Ratio eſt, quia quælibet virtus non ſolum obligat nos, ne contra illam peccemus, ſed etiam ne alium poſitive inducamus ad peccandum contra illam; ergo qui intendit poſitive inducere alium ad fornicandum, non ſolum peccat peccato ſcandali contra charitatem, ſed etiam contra caſtitatem; atque adeo utrumque peccatum in confeſſione eſt explicandum.

Si vero non intendatur directe ruina proximi, ſed illa ſolum prævideatur, putat Lug. de Pœnit. diſp. 16. ſect. 4. contra Laym. de ſcandalo num. 5., Sanch., Vaſq., Con. apud Tambur. loc. cit., quod non ſit neceſſe explicare in confeſſione ſpeciem peccati, ad quod proximus inductus eſt; Verbi gratia, an ad adulterandum, vel occidendum; Nec oportet explicare conditionem perſonæ inductæ ad peccatum, an ſcilicet fuerit Sacerdos, qui in adulterium inductus eſt. Ratio eſt, quia tale peccatum eſt ſolum contra charitatem, non contra alias virtutes, quæ licet obligent, ne poſitive, & directe inducamus alios ad peccandum contra illas, non videntur tamen obligare, ſaltem graviter, ad impedienda vitia in aliis contra tales virtutes. Hinc qui furando prævidet, quod alter arrepturus ſit anſam ad homicidium committendum, ſatis eſt, ſi in confeſſione dicat ſe furatum eſſe, & de-

dediſſe aliis occaſionem peccandi graviter. Unde fit, quod quia non eſt reus homicidii talis fur, nec teneatur ad compenſandum damnum ortum ex homicidio.

Qui tamen dum furatur occulte, ſuſpicatur fore, ut alteri innocenti tale furtum imputetur per accidens, ex Laym., peccat tantum contra charitatem relate ad illum; Quod ſi furtum ex intentione operantis, vel ex modo, quo fit, ex natura ſua ordinetur, ut alteri imputandum eſſet, tunc fur etiam comparatione hujus innocentis peccaret contra juſtitiam, & teneretur ejus damna reſarcire.

ARTICULUS VI.

De Obligatione ſubveniendi proximo in ſuis neceſſitatibus.

I. In extrema neceſſitate ſpirituali proximi tenemur illi, etiam cum vitæ diſcrimine, ſuccurrere.

II. In neceſſitate non extrema, ſed gravi alicujus particularis non tenemur cum vitæ periculo ſuccurrere; tenemur tamen in neceſſitate gravi alicujus Communitatis.

III. Paſtor, etiam in gravi neceſſitate ſuarum ovium, tenetur opem illis ferre cum vitæ diſcrimine.

IV. Non tenemur, ſed poſſumus periculo exponere vitam propriam pro vita temporali proximi.

V. Divitibus præcipitur facile tribuere eleemoſynam indigentibus.

VI. In extrema proximi neceſſitate tenemur ad eleemoſynam ex neceſſariis ſtatui proprio, ſed naturæ ſuperfluis.

VII. Num ſatis ſit extreme indigenti mutuare?

VIII. Num in gravi neceſſitate proximi teneamur illi ſuccurrere ex neceſſariis ad ſtatum? Tenemur certe ex ſtatui ſuperfluis.

IX. Ad quid teneamur in communibus pauperum neceſſitatibus?

X. Beneficiarii magis, quam alii obligantur ad ſuccurrendum pauperibus. Quonam pacto poſſint de redditibus Beneficii diſponere?

XI. Quandonam teneamur proximum fraternaliter corrigere, & Quomodo? Quid ſi dubitetur, an correctio ſit profutura?

XII. Num etiam cum gravi incommodo fieri debeat aliquando fraterna correctio? Et num præmitti ea debeat ſemper, antequam delictum denuncietur?

I. Quæritur primo, An teneamur ſpirituali neceſſitati proximi ſubvenire etiam cum periculo vitæ?

Reſpondeo, neceſſitatem ſpiritualem aliam eſſe Extremam; quando ſcilicet aliquis non poteſt ſibi aliunde providere; (ut ſi infans, aut amens baptizandus ſit in periculo mortis) Aliam vero non eſſe extremam; quando ſcilicet quis aliunde poteſt ſibi proſpicere, & probabiliter proſpiciet. His poſitis

Dico primo; ſi proximus ſit in extrema neceſſitate ſpirituali, charitas obligat ad ſuccurrendum illi, etiam cum periculo vitæ; ſi tamen ſit ſpes, quod auxilium ſit profuturum, nec detur periculum animæ propriæ in opem ferente: Dicitur enim Joan. 3. *Et nos debemus pro fratribus noſtris animas ponere*. Quare ſi quis ſit in extremo vitæ, & indigeat abſolutione ſacramentali, tenetur Sacerdos illam conferre cum periculo vitæ; dummodo tamen ex Malder., & Bonac. moraliter conſtet non eſſe illum propria contritione juſtificandum, nec eſſe alium, a quo abſolvatur. Ita Valent., Navar., Malder., & alii apud Bonac. Ex quo ſequitur nos non teneri ire ad Indos ad prædicandum Euangelium; nam ſunt alii, qui id faciunt, & tenentur facere. Sequitur etiam, quod ſi quis injuſte nos invadit, poſſimus illum occidere, ſi neceſſarium ſit ad vitam tuendam, quamvis ſciamus illum eſſe damnandum: Et ratio eſt, quia hic non laborat neceſſitate extrema, quandoquidem ex ſua malitia ſe conjicit in tale periculum.

II. Dico ſecundo. Extra extremam proximi neceſſitatem ſpiritualem non tenemur proximo ſuccurrere cum periculo vitæ, aut cum notabili detrimento famæ, aut facultatum; Verbi gratia, non tenemur adulterum ab adulterio cum vitæ periculo retrahere. Ita Doctores citati. Et ratio eſt, quia natura dedit nobis magnum jus ad vitam, & facultates, unde non eſt credibile, quod homines ad id obligarit. Id tamen intelligendum eſt de neceſſitate non extrema alicujus particularis; non vero alicujus Communitatis; nam Communitati etiam in gravi neceſſitate laboranti ſuccurrendum eſt cum periculo vitæ; quia bonum ſpirituale communitatis prævalet bono privato; Quare tenetur Concionator cum periculo vitæ peccata publica reprehendere, quando imminet periculum ruinæ Communitati; ut accidit ſi peccata ex ſua natura alios inficiant; Si tamen neceſ-

ſitas

ſitas Communitatis ſit levis, hoc eſt in qua ſine magna difficultate poteſt ſibi ſubvenire, non tenemur cum tanto periculo.

III. Dico tertio, ex D. Th. 2. 2. quæſt. 21. art. 1., Valent., & aliis, Paſtorem teneri ovibus ſuis ſuccurrere cum periculo vitæ, quando ſunt in gravi neceſſitate; nam *Bonus Paſtor animam ſuam ponit pro ovibus ſuis*. Ratio eſt, quia cum major ſit obligatio Paſtoris, quam reliquorum, ſi reliqui tenentur in extrema neceſſitate, Paſtor tenetur etiam in gravi neceſſitate ſubvenire: Immo ratione officii tenetur etiam inquirere, ex Bonac., & D. Th. 2. 2. quæſt. 21. eos, qui laborant gravi neceſſitate ſpirituali, ut eis ſubveniat. Hinc ſequitur quod tempore peſtis non poſſit Paſtor a ſuis recedere, niſi alios miniſtros idoneos, & ſufficientes ſubſtituat.

IV. Dico quarto; licet non teneamur, poſſumus tamen periculo vitam noſtram exponere pro vita temporali aliorum; hic enim eſt actus honeſtus; Nam Joan. 5. dicitur, *Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis*; unde poſſumus ſervire peſte infectis, diſſolvere rixam pugnantium, permittere, quod occidamur ab injuſto invaſore, ne ille, ſi a nobis occidatur, damnetur; Poſſumus etiam tabulam nobis neceſſariam in naufragio cedere amico, dummodo aliis damnum in his caſibus non eveniat; ut ſi ex mea morte ſequeretur damnum grave meæ familiæ; cum non poſſim ego cedere juri alterius.

V. Quæritur ſecundo, Utrum teneamur proximo in egeſtate conſtituto per eleemoſynam ſubvenire?

Reſpondeo, certum eſſe dari grave preceptum divitibus de facienda eleemoſyna; Nam Joan. 3. dicitur: *Qui viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua, quomodo charitas Dei erit in illo*? Et Matth. 5. damnantur propter omiſſam eleemoſynam illi, quibus dicitur, *Eſurivi, & non dediſtis mihi manducare*. Et 1. ad Timoth. ult. dicitur: *Divitibus hujus ſæculi præcipe facile tribuere*. Et in cap. *Paſce* dicitur, *Quiſquis paſcendo hominem ſervare poteras, ſi non paviſti, occidiſti*. Tenemur autem ex charitate, non ex juſtitia, ut communiter docent contra Mendoz. apud Dian. part. 5. tract. 8. reſol. 2.

Difficultas eſt, num ad eleemoſynam teneamur in extrema ſolum neceſſitate proximi, an in gravi, an etiam in communi? Dicitur autem extrema, vel quaſi extrema neceſſitas, quando proximus eſt in probabili periculo mortis, aut ægritudinis, & miſeriæ, ex qua mors ſequatur; aut in probabili periculo amittendi aliquod membrum; ut ſi quis fame, vel frigore pereat, niſi illi ſuccurram; aut latro illi minetur mortem, niſi det decem aureos, quos non habet. Dicitur etiam ex Filliuc. probabiliter neceſſitas extrema, quando quis ad illam evadendam eligit mortem ſpiritualem, verbi gratia, proſtituere filias, aut ſeipſum turpi lucro: non tamen quando Titius vult ſeipſum interficere, niſi dem illi mille aureos; quia hæc eſt malitioſa neceſſitas, a qua ipſe poteſt ſe liberare. Gravis neceſſitas dicitur, quam incurrunt, qui non habent neceſſaria ad ſuum, & ſuorum ſtatum; ut quando vir nobilis caret pallio, ut decenter adeat ad Divina audienda; Vel ſi quis ære alieno gravatus in carcere detineatur, aut inter hoſtes captivus, aut ſi victu, & veſtitu tenuiſſimo vitam tranſigat. Communis, & ordinaria neceſſitas eſt, quæ paſſim occurrit in pauperibus oſtiatim mendicantibus, & cui paſſim ſubvenitur. Sciendum præterea, quod bona, alia dicuntur eſſe ſuperflua vitæ, alia ſuperflua ſtatui. Superflua vitæ ſunt, quando ſine illis poteſt quidem vita ſuſtentari, non vero decenter juxta perſonæ ſtatum. Superflua ſtatui ſunt, quando ſine illis non ſolum vita, ſed etiam ſtatus decenter conſervari poteſt; Damnata autem eſt ab Innoc. XI. prop. 12. dicens: *Vix in ſæcularibus invenies etiam in Regibus ſuperfluum ſtatui; Et ita vix aliquis tenetur ad eleemoſynam, quando tenetur tantum ex ſuperfluis ſtatui*. Intantum autem dicebant vix reperiri ſuperflua ſtatui, quia multi cum Dian. part. 1. tract. 16. reſol. 18. putant cum Vaſq., quod bona, quæ conſervantur ad acquirendum altiorem ſtatum ſibi, vel conſanguineis, non dicantur ſuperflua ſtatui; quia aſcenſus ad majorem ſtatum revocandus eſt ad neceſſitatem, & convenientiam ſtatus præſentis. His poſitis

VI. Dico primo; in extrema, vel quaſi extrema proximi neceſſitate obligamur ad eleemoſynam, etiam ex ſuperfluis ad naturæ conſervationem, & neceſſariis ſtatui; quia ordine charitatis præferenda eſt vita proximi ſtatui noſtro decenti. Ita communiter contra nonnullos apud Dian. part. 1. tract. 16. reſol. 26. Non eſt tamen improbabile ex Trull., Pal., Con., & Dian. part. 5. tract. 8. reſol. 7., quod non teneamur in extrema neceſſitate aliorum dare,

re, quæ omnino neceſſaria ſunt ad tuum, ac tuorum ſtatum; quia non tenemur vitam proximi conſervare cum tanto detrimento, quale eſt fieri miſerum. Immo Pal. cum Con. putat, te non teneri ingentes divitias etiam ſtatui non neceſſarias expendere pro vita proximi, verbi gratia tria, vel quatuor millia aureorum; quia talis ſumptus in morali æſtimatione, & quoad Reipublicæ utilitatem pretioſior eſt vita hominis. Hinc non teneris pro infirmo Medicos longe diſtantes vocare, aut medicinas pretioſas dare, etiamſi ſcires ſic ægrotum non moriturum, quia charitas non obligat ad media extraordinaria.

VII. Dubium eſt, An quis poſſit ſatisfacere exteme indigenti mutuando, an debeat donare?

Sot. putat, quod debeat dare, contra Navar., & Tolet. Probabilius putat Sanch., Tambur., Trull., quod ſi egens non habeat hic pecuniam, aut aliud, quo indiget, ſed habeat alibi, aut probabiliter credatur habiturus, ſatis ſit mutuare; ſecus debeat illi dari gratis.

VIII. Dico ſecundo; in gravi neceſſitate proximi, quamvis multi apud Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 215. doceant, de neceſſariis ad ſtatum teneri divitem ſub mortali elargiri eleemoſynam; probabile tamen eſt ex eodem Dian., & aliis non teneri; quia in pari neceſſitate præferenda eſt conſervatio proprii ſtatus conſervationi ſtatus proximi; Tenetur tamen dives ſub mortali de ſuperfluis ſtatui ſuccurrere gravi neceſſitati proximi. Ita communiter Doctores, quicquid contradicant Roſell., Gabriel., D. Antonin. apud eundem Dian. part. 5. tract. 8. reſol. 14., & Bonac. diſp. 3. quæſt. 2. punct. 5., quorum ſententiam probabilem putat Malder., & Dian. part. 1. tract. 16. reſol. 28., ac Mendo V. *Eleemoſyna*. Ratio eſt, tum quia 2. ad Timoth. ult. dicitur, *Divitibus hujus ſæculi præcipe facile tribuere*; quomodo autem facile tribuit, qui expectat neceſſitatem extremam proximi ad tribuendum? tum etiam quia charitas præcipit proximo ſuccurrere ſine gravi incommodo ſuccurrentis; qui autem de ſuperfluis ſtatui largitur, ſine gravi incommodo ſuccurrit; Ergo de iis tenetur in gravi neceſſitate.

IX. Dico tertio. In communibus pauperum neceſſitatibus multi cum Dian. part. 5. tract. 8. reſol. 17., & part. 8. tract. 15. reſol. 22., & tract. 16. reſol. 28, putant, non teneri nos ad eleemoſynam de ſuperfluis ſtatui; quia ſi hoc eſſet, nemo poſſet aliquid de ſuperfluis ſtatui donare, aut in pios alios uſus erogare; nec poſſet ſine peccato ſuperfluum acquiri niſi ad ſubveniendum pauperibus. Verum probabilior videtur ſententia Bonac., & aliorum apud ipſum, quod teneatur quilibet, prout judicaverit, ſine notabili ſuo incommodo; Et ratio eſt eadem; quia cum præcipiatur nobis ex Apoſt. facile tribuere, non debemus expectare neceſſitatem proximi extremam, vel gravem. Putat tamen Tambur., ſatisfacere huic obligationi, qui habens, verbi gratia, centum aureos annui reditus, det duos in eleemoſynam.

X. Dico ultimo; Probabiliter ex Granad. apud Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 214. ſatisfacit huic obligationi Epiſcopus, ſi quartam partem reditus Eccleſiaſtici det pauperibus; Et alii Beneficiarii, ſi quintam, aut ſextam partem, dummodo reſiduum poſt ſuam congruam ſuſtentationem piis operibus impendant. Ratio eſt, quia tantum obligantur ad abundantes, & frequentes eleemoſynas; non vero ad dandum totum, quod ſupereſt, pauperibus. Communiter tamen ex Trident. ſeſſ. 25. cap. 1. docent peccari mortaliter, ſi reditus Eccleſiaſtici in profanos uſus conſumantur; Quicquid in contrarium doceat Lorca, quem noviſſime refellit Dian. part. 10. tract. 11. reſ. 35.; Etenim talia bona appellantur in jure Canonico patrimonium Chriſti, bona Eccleſiæ, bona pauperum. Illud certum eſt, quod ſi donent, verbi gratia parentibus, vel aliis non indigentibus, valide donant, eo quod Beneficiarii vere ſint domini talium fructuum: Qui tamen ad id excitant, vel inducunt, peccant cooperando peccato illorum.

Adde, quod Beneficiarius attenta conſuetudine loci, in quo non adeſt ſpoliorum uſus, poteſt valide, & licite teſtari non ſolum de bonis patrimonialibus, ſed etiam de fructibus Beneficii neceſſariis ad congruam ſui, & ſuæ familiæ ſuſtentationem; unde ea poteſt conſanguineis etiam divitibus relinquere. Verum fructus congruæ ſuſtentationi ſuperfluos non poteſt licite niſi in pios uſus erogare; quamvis valide de iis ad cauſas profanas diſponeret, aut teſtaretur, cum Beneficiarii ſint eorum domini. Ita Bonac. ex Leſſ. lib. 2. cap. 4. dub. 6., nec qui talem donationem acceptat, tenetur ad reſtitutionem. Qua de re fuſe diximus in tertio Opuſculo Theologi-

logico de Beneficiis Eccleſiaſticis.

XI. Quæritur tertio; An, & quando teneamur proximum fraternaliter corrigere?

Reſpondeo, nos ad id teneri ſub gravi, etiam ex præcepto naturali, (non ſecus ac tenemur ſubvenire proximo in ſuis neceſſitatibus) ſi tamen quatuor conditiones adſint, videlicet, Quod peccatum proximi, ſive etiam periculum peccandi ſit moraliter certum; Quod ſit ſpes emendationis (quamvis hæc conditio non requiratur in Prælato corripiente) Quod detur opportunitas perſonæ, & temporis, nec ſit alius magis idoneus, qui id ſit facturus; & demum, quod ſine notabili incommodo correctio iſthæc fieri poſſit. Dixi, quod peccatum proximi debeat eſſe moraliter certum; nam ſi ſit dubium, aut ſciatur per auditum, aut per rumorem, tunc ad Prælatum ſpectat corripere; quia hic tenetur etiam inquirere peccata ſubditorum ad correctionem faciendam; Reliqui tamen nonniſi in caſu, quod peccatum redundet in damnum Communitatis, ut eſt hæreſis, vel in damnum innocentis; aut ſi ſit ſpes probabilis, quod proximus non ſit id ægre laturus.

Quando tamen in aliquo habetur ignorantia invincibilis de legis transgreſſione, (ut ſi quis die feſto laboret ignorans illum eſſe diem feſtum) non tenemur ad correctionem, ſi non ſit ſpes utilitatis, vel ſi timeatur ſcandalum; ſecus tenemur ignorantiam illam depellere, & impedire materialem illam legis transgreſſionem; ad id autem non tenemur ex præcepto correctionis, ſed ex virtute Miſericordiæ ſpiritualis, cujus eſt docere ignorantem; atque adeo non tenemur ſub gravi, ex Bonac., & aliis.

Dubium eſt primo; An teneamur ad correctionem, quando dubitatur, an ea ſit profutura?

Reſpondeo cum Dian. part. 3. tract. 5. reſol. 23., quod ſi dubium ſit, an correctio ſit animæ proximi nocitura, ut ſi ille eatenus inducendus ſit in blaſphemias, contumelias, &c., non tenemur, quia prævalet præceptum de non nocendo alteri, quam de adjuvando illum; propterea non tenemur corrigere proximum, cujus naturam, & indolem ignoramus; niſi forte in articulo mortis, ne pereat, aut ſi peccatum vergat in damnum Communitatis. Si tamen dubium ſolum ſit, An correctio ſit profutura, & non ſit dubium, an ea ſit nocitura animæ proximi, ſed ſolum bonis illius temporalibus, verbi gratia quia proximus non parum de illa triſtaretur, tunc ex Trull. tenemur illum corrigere, quia bonum animæ præferendum eſt bono corporis.

XII. Dubium eſt ſecundo, An teneamur aliquando proximum corripere, etiam cum notabili damno proprio, immo etiam cum periculo vitæ?

Reſpondeo, Prælatum ad id teneri, ſi ſit ſpes emendationis; reliqui vero ad id tenentur ſolum, quando proximus eſt in extrema neceſſitate, ut ſi ſit in extremo vitæ, & aliter ſit damnandus. Notat tamen Dian. part. 4. tract. 4. reſ. 128. ex Sà, & Granad. raro omiſſionem correctionis eſſe peccatum lethale, quia raro concurrunt quatuor illæ conditiones enumeratæ; præſertim quia ſæpe poteſt proximus ex ſe reſipiſcere; unde ſæpe non eſt in neceſſitate ſpirituali talis correctionis; unde raro ad illam cum gravi incommodo obligamur ſub gravi.

Dubium eſt tertio; An correctio fraterna præmitti debeat ante denunciationem cujuſcumque delicti?

Reſpondeo cum D. Th. 2. 2. quæſt. 33. art. 7. negative. Si enim peccata ſint publica, remedium publice adhibendum eſt; Nec habet tunc locum illud Chriſti Domini, *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe illum*; nam ſi peccatum ſit publicum, peccat ille in omnes, quos turbat. Et eadem eſt ratio de peccato occulto, quod vergit in damnum proximorum ſive ſpirituale, ſive corporale, ut eſt hæreſis, conjuratio, &c., Quare quando proximus non in te ſolum, ſed in alios peccat, ſtatim eſt denunciandus; niſi forte pro certo habeas, quod ſit per ſecretam admonitionem corrigendus. Idque decrevit Sacra Congregatio anno 1660. approbante Alex. VII., ut notavimus in Trutina damnatarum Theſium exponendo quintam theſim ab eo Pontifice proſcriptam.

QUÆ-

QUÆSTIO XII.

De Octavo Decalogi Præcepto.

Non loqueris falſum teſtimonium.

A Quarto ad octavum Decalogi præceptum gradum facimus; diximus quippe in Procemio hujus tractatus, de quinto, ſeptimo, ac decimo præcepto agendum eſſe in de Reſtitutione anno inſequenti; de ſexto vero, & nono in tractatu de Matrimonio. In octavo itaque præcepto prohibetur omnis injuria verbo illata proximo tam in judicio, quam extrajudicialiter. In judicio autem injuria committi poteſt, vel a Judice injuſte judicando, vel a teſte falſum deponente, vel a reo injuſte negante, vel a falſo accuſatore, vel ab Advocato iniquam cauſam defendente. Extra judicium vero committitur mendacio, detractione, convitiis, contumelia, & improperio, ſuſurratione, irriſione, maledictione, & judicio temerario. De his autem agemus cum de Reſtitutione, iniquirentes quid pro tali injuria reſtituendum ſit. Hic tantum agendum de injuria, quæ in judicio committitur, & quam primario hoc præceptum prohibet.

ARTICULUS PRIMUS.

De Forma Juris a Judice ſervanda.

I. *Forma juris, ſeu Legum diſpoſitio a Judice ſervanda eſt, tum in modo procedendi, tum in ferenda ſententia.*

II. *Modus procedendi juxta formam juris eſt triplex, per Accuſationem, per Denunciationem, & per Inquiſitionem: Hæc autem triplex eſt, Generalis, Particularis, & Mixta.*

III. *Ut per Inquiſitionem generalem procedat Judex, non prærequiritur Infamia, nec Accuſatio. Debent tunc manifeſtari delicta, ſi delinquentes laborent infamia.*

IV. *Ad Inquiſitionem ſpecialem prærequiritur accuſatio, quæ ſufficienter habetur per infamiam, aut per publicum rumorem.*

V. *Infamia habetur per vocem multorum, quin taxetur numerus, ſed arbitrio Judicis relinquendus.*

VI. *Num ſufficiant indicia certa, ut poſſit fieri ſpecialis Inquiſitio?*

VII. *Quid prærequiritur ad Inquiſitionem Mixtam?*

VIII. *In quibuſnam caſibus fieri poteſt Inquiſitio ſpecialis, nulla infamia præeunte?*

IX. *Quanam forma debet procedere Judex poſt accuſationem, aut denunciationem Rei?*

X. *Num licite procedat Judex propter meram querelam, aut denunciationem ſine prævia infamia?*

I. JUdex multipliciter poteſt injuriam irrogare proximo in ferenda ſententia, videlicet ſi non ſervet formam juris; ſi ſine juriſdictione, ſeu poteſtate judicet; ſi in ferenda ſententia judicet injuſte, aut tarde: ſi careat debita ſcientia; ſi munera a parte accipiat, &c., De quibus omnibus breviter agendum, ac primo quidem de forma Juris a Judice ſervanda.

Præmitto tamen, duplicem dari formam Juris in judicando, alteram in modo procedendi, alteram in modo ferendi ſententiam: Etenim ſententia ferri debet juxta utramque formam Juris, ſeu diſpoſitionem legum, ex cap. 1. *de Sententia, & re judicata*. Et ratio eſt, quia ſententia judicativa eſt declaratio legis, & juris in caſu particulari; ergo ferri debet juxta diſpoſitionem legis; unde fit, ut qui leges ignorat, teneatur conſultorem eruditum habere rerum, cujus conſilio utatur, aliter peccabit graviter, & tenebitur ad damni reſtitutionem.

II. Verum circa formam juris in modo procedendi ſciendum, tripliciter poſſe Judicem procedere juxta legum diſpoſitionem, videlicet per Accuſationem, per Denuncia-

cia-

ciationem, & per Inquiſitionem. Accuſatio eſt delatio criminis a ſpondente ſe illud probaturum: Denunciatio judicialis eſt delatio criminis ſine tali onere facta coram Superiore tanquam judice, ut delictum puniat, & ſatisfactionem imponat; Et per hoc diſtinguitur a Denunciatione extrajudiciali, quæ fit coram Superiore, tanquam Patre, non ut puniat, ſed ut corrigat reum. Utrovis modo procedat Judex, ſive per accuſationem, ſive per denunciationem, procedere debet ad inſtantiam partis. Ex conſuetudine autem accuſationi ſuccedit querela, ratione cujus procedere poteſt judex ad capiendas informationes, ad examinandos teſtes vel productos ab accuſatore, vel a denunciante nominatos, & ultimo ad examinandum delinquentem juxta communem praxim. Procedere etiam poterit ex Azor. cap. 22. Judex per evidentiam criminis, & per deprehenſionem in flagranti delicto.

At circa modum procedendi per Inquiſitionem notandum, triplicem eſſe Inquiſitionem, Generalem, Specialem, & Mixtam. Generalis inquiſitio dicitur, quando a judice inquiritur delictum in communi, ut faciunt Prælati in civitate ſuæ Diœceſis. Specialis dicitur, quando inquiritur aliquod delictum particulare de perſona particulari, verbi gratia, an Titius commiſerit adulterium. Mixta dicitur, quando vel de perſona particulari inquiritur crimen in communi, ut ſi quæratur, an Titius ſit flagitioſus; vel de perſona in communi crimen particulare, ut ſi invento cadavere occiſi quæratur, quinam fuerit homicida. His explicatis

III. Quæritur primo, Quænam forma juris a judice ſervanda eſt, quando procedit per Inquiſitionem.

Reſpondeo, & dico primo; ut judex procedere poſſit per inquiſitionem generalem, (quæ dicitur eſſe ex officio, & non ad inſtantiam partis) non prærequiritur infamia, vel accuſatio, vel denunciatio; aliter non eſſet conſultum publico bono. Quamvis autem facta generali inquiſitione nemo teneatur manifeſtare delicta occulta; (niſi quando talis manifeſtatio eſſet neceſſaria ad bonum commune, vel ad utilitatem, & emendationem delinquentis) tenetur tamen quilibet ea manifeſtare, quorum auctores laborant infamia de aliquo delicto; quamvis nemo teneatur ſeipſum, aut complices manifeſtare.

IV. Dico ſecundo; Ut procedat judex per Inquiſitionem ſpecialem, per quam intenditur pœna delinquentis, prærequiritur infamia, aut clamoroſa inſinuatio, ſeu vox totius populi, & publicus rumor de tali delicto, ut præſcribitur in cap. *Cum oportet*, *De accuſationibus*. Et ratio eſt, quia judex non poteſt ſic procedere, niſi præcedat aliqualis accuſator, qui ſufficienter habetur per infamiam, vel publicum rumorem.

V. Eſt autem infamia frequens vox proborum virorum, quæ hominem de tali delicto ſuſpectum reddit; ut notat Sanch. l. 2. de Matrim. diſp. 46.; Ubi etiam docet, quid requiratur, ut fama probet, & probetur. Dubium eſt, quot homines ad infamiam requirantur? Docet Sot. cum aliis apud Bonac., quod requirantur decem; Navar. requirit majorem partem populi, vel ſaltem vicinorum. Avil., & Molin. putant relinquendum id judicio prudentis viri; quia nihil in jure præſcribitur, & cum infamia ſit vox multorum, non poteſt numerus taxari, quia decem in magnis populis ſunt pauci, & in modicis multi.

VI. Ex dictis ſequitur, non ſufficere ad ſpecialem inquiſitionem indicia manifeſta, præciſa conſuetudine in contrarium. Ratio eſt, quia in jure prærequiritur vel infamia, vel clamoroſa inſinuatio; ergo indicia manifeſta non ſufficiunt. Adde, quod indicia certa in judicio ſunt minoris probationis, quam duo, vel tres teſtes; Innoc. quippe III. in cap. *Accuſationis*, *de inquiſitionibus* ſtatuit, non poſſe judicem inquirere contra non infamatum, etiamſi duo vel tres teſtes afferant ſe vidiſſe delictum ab homine committi. Ita Navar., & Valent. contra Sà, Molin., Azor., qui putant etiam unum teſtem ſufficere, ut judex poſſit contra aliquem inquirere, atque adeo ſufficere etiam indicia certa. Verum Bonac. utramque ſententiam conciliat dicendo, ibi hoc permitti, ubi eſt talis conſuetudo, quæ poteſt derogare juri poſitivo; Et ſic in multis locis eſt praxis, quod invento cadavere, habitiſque indiciis de aliquo, formetur contra illum inquiſitio; quia id expedit ad bonum publicum, quod prævalet infamiæ perſonæ particularis, quæ ſequitur ex tali inquiſitione.

VII. Dico tertio; Ut procedat judex per Inquiſitionem mixtam, requiritur vel infamia, vel clamoroſa inſinuatio, (ut dictum eſt de Inquiſitione ſpeciali,) vel etiam indicia juxta receptam loci conſuetudinem, vel ſemiplena probatio, & accuſatio. Ita Leſſ., Navar., & alii apud Bonac. Ratio eſt,

eſt, quia ita videtur famæ perſonarum, & bono publico expedire. Dicitur autem ſemiplena probatio dictum unius teſtis oculati fide digniſſimi id deponentis in judicio cum juramento. Indicia autem certa, & indubitata dicuntur, quæ ſufficiunt, non ſolum ad examinandum, ſed etiam ad torquendum reum, vel ad deferendum illi juramentum; Delatio enim juramenti quædam tortura eſt. Talia indicia ſunt fuga delinquentis ſtatim poſt crimen commiſſum, niſi forte ſuſpectus purget ſuſpicionem comparendo ſtatim poſt citationem: Item gravis inimicitia conjuncta cum aliis indiciis, vel exiſtentia rei furto ablatæ apud delinquentem, &c. Hæc tamen indicia non ſunt ſatis ad puniendum reum pœna ordinaria, quia fieri poteſt, ut non ſit reus: Indicia vero, quæ reputantur levia, ſufficiunt ſolum ad capiendum reum, ne fugiat, non vero ad illum examinandum; Et tale indicium ex Azor., & Sylveſt. eſt dictum focii criminis, quod ſatis eſt ad capiendas contra illum informationes, & ad illum capiendum, ne fugiat, non vero ad illum examinandum, & torquendum. Indicia demum, quæ reputantur gravia, ſed non indubitata, ſufficiunt ad reum capiendum ſimul, & examinandum, non tamen ad illum torquendum.

Ex dictis ſequitur primo, quod ſi publice conſtet commiſſum eſſe homicidium, poſſit de illo fieri inquiſitio generalis, ſeu mixta, quiſnam illud commiſerit; non vero ſpecialis contra aliquem, niſi præcedat infamia, vel accuſatio, vel ſemiplena probatio. Ita Molin., Valent., Reginald. contra Sot. apud Bonac.

Sequitur ſecundo, idem dicendum de judice regulari, qui non poteſt inquirere delicta, niſi in caſibus, in quibus poteſt judex Eccleſiaſticus, & Secularis, ut notat Sanch. lib. 6. Conſil. cap. 8.; atque adeo ſi duo, vel tres jurent ſe vidiſſe delinquentem, non poteſt fieri inquiſitio ſpecialis, ſi non præcedat infamia, ex cap. *Inquiſitionis*, *De accuſationibus*, aut niſi aliter ferat conſuetudo; Nec eſt puniendus judicialiter ille delinquens, niſi fraterna correctione præmiſſa proceſſum ſit per denunciationis viam, ut habent expreſſe Cajet., Navar. ex D. Th. 2. 2. quæſt. 33. art. 7. ad 5., quando tamen ex non inquirendo religionis pernicies, aut aliud damnum notabile non timeretur.

Sequitur tertio, quod in inquiſitione mixta generali, quando judex interrogat de veritate alicujus criminis notorii, cujus auctorem pauci norunt, nemo teneatur veritatem, ſeu auctorem criminis aperire, niſi præcedat infamia, vel ſemiplena probatio, vel accuſatio de criminis auctore. Ita Bonac., Leſſ. contra Azor., Sylveſt., & alios, qui putant teneri auctorem criminis aperire, etiamſi ipſe ſolus noverit.

Sequitur quarto, quod qui ſuum delictum confeſſus eſt, vel de illo eſt convictus, non poſſit interrogari de aliis delictis, de quibus non extat contra ipſum infamia, vel certa indicia, niſi cum priori delicto connexionem habeant; quamvis in aliquibus locis contrarium ſit uſu receptum, ut notat Julius Clarus lib. 5. quæſt. 64.

Sequitur quinto, quod quando reus ſuum crimen confeſſus eſt, neque poſſit interrogari de crimine ſociorum, quando illorum crimen eſt occultum, ex *leg. final. ff. de accuſatione*; niſi tamen crimen ejus rationis ſit, ut ſine alio committi non poſſit; ut eſt adulterium, ſodomia, &c.; Vel publico bono repugnet, ut ſunt crimina læſæ Majeſtatis, latrocinia, falſa moneta, aſſaſſinia, &c.; tunc enim debet interrogari, & tenetur reus revelare complicem occultum, quia præceptum non ſcandalizandi fortius obligat, quam præceptum non infamandi; in his enim caſibus ſequeretur ſcandalum, ſi remaneret impunitus ſocius criminis, quando crimen, quod eſt publicum, fert de ſe ſocium: Quamvis Trull. dub. 22. putet id eſſe verum, quando delictum eſt valde atrox, itaut ſi non puniatur, magnum, & certum ſcandalum ſequatur.

VIII. Rogabis, An dentur aliqui caſus, in quibus nulla præcedente infamia poſſit fieri inquiſitio vel generalis, vel ſpecialis?

Reſpondeo, dari. Primus eſt, quando talis inquiſitio neceſſaria eſt ad præcavendum malum futurum, etiam privatum, præſertim animarum; Verbi gratia, ad impediendum crimen hæreſis, læſæ Majeſtatis; &c. Ratio eſt, quia bonum animæ præſtat bonis famæ, honoris, &c., & melior eſt conditio innocentis. Unde fit, ut hæreticus, etiam occultus, debeat manifeſtari. Secundus eſt, quando non proceditur ad puniendum delictum, ſed vel ad celebrandum, verbi gratia, matrimonium, vel ad conferendum beneficium, vel ad eligendum, &c., in quibus caſibus reus tenetur vel ſe prodere, vel a tali matrimonio, aut beneficio abſtinere. Tertius, quando ſuſpicio communis ſupplet vicem infamiæ. Quartus eſt, quando delictum committitur coram ipſis judicibus;

vel

vel ſi incidenter illud reus confeſſus eſt, quia fit tunc notorium notorietate juris, quod ſufficit ad ſpecialem inquiſitionem; non tamen ſi confeſſio facta ſit metu tormentorum, & poſtea revocetur, quia perinde eſt ac ſi facta non fuiſſet.

IX. Quæritur ſecundo, Quænam ſit forma juris ſervanda a judice in accuſatione, & denunciatione?

Reſpondeo, judicem juridice procedere via accuſationis, ſi poſt accuſationem interrogat teſtes, & poſtea, habita ſaltem ſemiplena probatione, procedit ad interrogandum reum. Ita communiter; quamvis Clavis regia, & alii putent ſufficere ad reum interrogandum indicia manifeſta. Ubi notandum, quod ſi crimen probatum eſt per duos, vel tres teſtes omni exceptione majores, judex procedere poteſt non ſolum ad examinandum, ſed etiam ad condemnandum reum; Si vero per unum tantum teſtem crimen probatum eſt, procedere ſolum poteſt ad reum examinandum, & torquendum; idque verum eſt, etiamſi judex non procedat via accuſationis proprie dictæ, ſed per querelam, vel per denunciationem juridicam; quæ ſcilicet fit coram judice in ordine ad punitionem Rei, non vero per denunciationem Evangelicam, quę fit Superiori tanquam Patri in ordine ad correctionem delinquentis.

X. Dubium tamen eſt; An licita ſit talis praxis procedendi propter meram querelam, vel denunciationem ad capiendas informationes, & indicia, quibus habitis, formetur ſpecialis inquiſitio?

Sot., Navar., & alii illam damnant, quia qui ſine prævia infamia inquirit, præbet occaſionem detrahendi, ſeu infamandi delinquentem nondum laborantem infamia, quod eſt contra jus naturale, & divinum. Verum Leſſ. l. 2. cap. 28. Azor., aliique illam permittunt, dummodo fiat in gravibus cauſis, & quando neceſſe eſt ob Reipublicæ utilitatem. Ratio eſt, tum quia ſi id non permitteretur, multa crimina remanerent impunita; tum etiam quia jure tantum humano introductum eſt, ut non fiat ſpecialis inquiſitio ſine prævia auctoris infamia, ex cap. *Accuſationis*, *de Inquiſitionibus*; Jus autem humanum per contrariam conſuetudinem aboleri poteſt.

ARTICULUS II.

De Juriſdictione in Judice requiſita.

I. Requiritur Juriſdictio in Judice, ut valide ſententiam ferat, ſive ea ſit ordinaria, ſive delegata, ſive Arbitraria, ſive Acceſſoria.

II. Judices ſæculares num poſſint vi conſuetudinis immemorabilis aliquam ſententiam ferre adverſus Eccleſiaſticos?

III. In pluribus caſibus permittitur Judicibus laicis de Clericis cognoſcere.

IV. Qui patrato delicto aſſumpſit habitum Clericalem, aut Religioſum, poterit ne a Judice laico puniri?

V. Clerici turbantes Rempublicam poſſunt a Judice laico reprimi, capi, & illico Superiori Eccleſiaſtico tradi, ut puniantur.

I. Quæritur primo, An, & quæ juriſdictio requiratur in Judice in ferenda ſententia?

Reſpondeo, certum eſſe requiriri ad ſententiæ validitatem in Judice poteſtatem, ſeu juriſdictionem. Sententia enim, ſeu judicium eſt quædam lex particularis; lex autem non poteſt valide ferri a non habente juriſdictionem. Quando autem aliquis ex errore communi cum titulo colorato putatur verus Judex, tunc etiam juriſdictionem veram habet, ut dicemus in de Pœnitentia; quia Superior in bonum commune confert in tali caſu judici putato veram juriſdictionem, ex leg. *Barbarius*; quod etiam multi probabiliter docent verum eſſe, ubi datur opinio de juriſdictione in judice, aut error communis ſine titulo colorato.

Præterea quælibet juriſdictio ſatis eſt ad reddendum judicem competentem, & ad ſententiæ validitatem, ſive ea ordinaria ſit, ſive delegata, ſive arbitraria, ſive acceſſoria. Eſt autem poteſtas, ſeu juriſdictio ordinaria, quæ alicui competit ratione ſui officii, quia ſcilicet ex jure, vel ex conſuetudine, aut ex præſcriptione tali officio competit: Hanc habet Papa, & Epiſcopus reſpectu ſuorum ſubditorum in rebus ad animæ ſalutem pertinentibus: necnon Vicarius Generalis Epiſcopi vivente Epiſcopo. Delegata eſt illa, quæ alicui competit ex conceſſione illius, qui ordinariam habet poteſtatem. Arbitraria eſt illa, quæ alicui competit ex communi conſenſu partium litigantium; ut ſi quis a collitigantibus vel eligatur in

Ar-

Arbitrum, qui amicabiliter componat litem, vel eligatur in judicem, qui juxta ordinem juris ſententiam ferat. Acceſſoria demum eſt illa, quæ alicui aliunde accedit, verbi gratia ratione delicti in proprio territorio commiſſi a non ſubditis, ex leg. *ultima*, *ff. de Accuſationibus*. Et eadem ratio eſt, ſi quis injuriam irrogavit ſubdito alterius ſuperioris; Si enim Superior ejus, qui injuriam fecit, interpellatus omittit injuriam vindicare, poterit id facere ſuperior ejus, qui injuriam accepit.

Hinc infertur primo, invalide judicare, qui abſque aliqua ex dictis poteſtatibus judicat: Et qui alienam poteſtatem uſurparet, mortaliter peccaret; immo teneretur ad reſtitutionem damni ſecuti, qui uſurpatione judicii peccaret contra juſtitiam.

II. Infertur ſecundo, mortaliter peccare judices ſæculares judicando aut de perſonis Eccleſiaſticis, aut de rebus ſpiritualibus. Immo incurrunt excommunicationem in Bulla Cœnæ; cum Trident. ſeſſ. 23. cap. 20. eximat Eccleſiaſticos ab eorum juriſdictione: Nec poſſunt tali privilegio Eccleſiaſtici cedere, quia hoc non eſt privilegium perſonale, ſed toti communitati Eccleſiaſticæ indultum. Quare, ut notat Sanch. apud Trull., ſi pecora Clerici damnum inferant paſcuis alienis, judex ſæcularis non poteſt ea capere, ſed ad ſummum punire poteſt paſtores ſæculares propter malam cuſtodiam, ut ſolvant pœnas, & damna. Quamvis in hac re attendenda potius ſit legitima, & approbata conſuetudo; quia in conſuetudine immemorabili præſumitur privilegium, nec laici videntur incapaces privilegii judicandi de Eccleſiaſticis ex conſenſu Pontificis, ut docet Bonac. hic §. 3. cum Suar.: Sed verius Azor., & alii docent, quod omnis hujuſmodi conſuetudo ſublata ſit per Bullam Cœnæ in Excommunicatione decima quinta.

III. Poſſunt autem in ſequentibus caſibus judices laici de Clericis cognoſcere. Primo, ſi Clericus ſit degradatus, & brachio ſæculari traditus. Secundo, in caſu reconventionis civilis; ſi enim Clericus laicum convenit apud judicem ſecularem, poteſt apud talem judicem reconveniri in cauſa tantum civili; (ſi ſcilicet putet laicus aliquam actionem habere contra eundem Clericum in cauſa civili) Unde Clericus tenetur ſtare ſententiæ talis judicis, ex cap. 1. & 2. *De mutuis petitionibus*: Quamvis non poſſit cogi ab eodem judice, ut ſtet tali ſententiæ. Tertio, ex Trident. ſeſs. 23. cap. 6. Clericus prima tonſura, aut etiam minoribus ordinibus inſignitus amittit privilegium fori, niſi beneficium habeat, aut habitum, & tonſuram deferens alicui Eccleſiæ ex mandato Epiſcopi inſerviat; Vel in Seminario Clericorum, aut in aliqua ſchola, vel univerſitate quaſi in via ad majores Ordines de licentia Epiſcopi verſetur. Quarto, ſi Clericus fiat bigamus, vel bigamia vera, ducendo ſucceſſive duas uxores, vel interpretativa, ducendo viduam, ex *cap. unico De bigamis in 6.* Quinto, in cauſa feudi; Clericus enim in iis, quæ pertinent ad feudum, ſubjicitur domino feudi, quamvis ſæculari, ex cap. *Verum*, *de foro competenti*: Unde fit, Clericum teneri ſtare juramento fidelitatis præſtito domino directo feudi. Sexto, ſi quis patrato delicto in fraudem aſſumpſit habitum clericalem; fraus enim nulli debet patrocinari. Putat tamen Bonac. contra communiorem, quod non dicatur aſſumere in fraudem, qui patrato delicto aſſumit habitum clericalem animo ſimul inſerviendi Deo, & ſubtrahendi ſe a poteſtate ſæculari; ſed ſolum ſi id faciat animo vitandi forum; Cenſetur autem ſuſcipere habitum clericalem ad vitandum forum, qui ſtatim patrato delicto, aut poſtquam fuerit diffamatus, habitum clericalem aſſumit. Immo ex Bulla Sixti V. Religioſus, qui patrato delicto aſſumpſit habitum religionis, nec gaudet privilegio fori, ſi ad religionem admittatur non adhibita a Superioribus inquiſitione præſcripta, an videlicet aliquod delictum commiſerit? An ære alieno ſit gravatus?

IV. Sed notat Bonac. num. 18., quod qui patrato delicto in fraudem fori ſæcularis aſſumpſit habitum vel clericalem, vel religioſum, poſſit quidem puniri a judice laico pœna pecuniaria, non tamen corporali; quia per ſuſceptionem habitus effectus eſt de ſorte, & hæreditate Chriſti Domini; Nam Clericus idem ſonat, ac in ſortem Domini vocatus; Unde par non eſt, quod corporaliter poteſtati ſæculari ſubjiciatur.

V. Demum poſſunt a judicibus ſæcularibus Clerici Rempublicam turbare, vel homicidium committere intentantes reprimi, & capi, ut a malo ceſſent, & ſuo legitimo judici tradantur. Poſſunt etiam ſimiliter capi in flagranti crimine, ſi periculum eſt, quod fugam arripiant; Immo ex Farinac. poſſunt ſpoliari armis, quæ Principum edictis deferri prohibentur, & tradi Eccleſiaſtico

ſtico judici, ut puniantur: Quod tamen negat Decian. apud Bonac., tum quia Clerici non tenentur vi coactiva legibus Principum ſæcularium, tum quia delictum hoc non eſt adeo grave, ut debeat ob illud Clericus laicæ ſubjici poteſtati.

ARTICULUS III.

De Judice in ferenda ſententia.

I. Judici non licet in ferenda ſententia ſequi opinionem minus probabilem, omiſſa probabiliore. Cur id liceat Confeſſariis?

II. In cauſis civilibus, in quibus opiniones circa jus ſunt æque probabiles, univerſim poteſt judex cauſam adjudicare, cui mavult, favendo tamen Reo, prout fieri poteſt. At ſi opiniones ſunt æque probabiles circa factum, debet dividi res, aut pretium rei.

III. In cauſis vero criminalibus, quando opiniones circa factum ſunt æque probabiles, ſequenda eſt opinio magis favens Reo.

IV. Judex inferior nequit damnare Reum, ſi ſolum privata ſcientia ſciat illum eſſe reum. Poteſt tamen debitorem hujuſmodi cogere ad ſolvendum.

V. Judex ſupremus regulariter non poteſt Reum condemnare, niſi citatum, & auditum.

VI. Num poſſit Judex damnare juridice Reum, ſi privata ſcientia ſciat illum eſſe innocentem? Probabilius id non licet in cauſis capitalibus, ſed ſolum in civilibus, ac levis momenti.

VII. Quænam munera accipi poſſunt a Judice, præciſo juramento de non acceptandis muneribus a partibus, & præciſis legibus id vetantibus?

VIII. Pretium acceptum pro ferenda ſententia injuſta, poſt illam non eſt reſtituendum; ſicut reſtitui debet pretium pro ferenda ſententia juſta.

IX. Leges poſitivæ vetantes munerum acceptionem non allicientium ad injuſtitiam probabiliter non obligant ſub mortali; ſecluſo juramento quod a Judicibus præſtetur de iis non acceptandis.

X. Dari poſſunt Judici munera ad vexationem injuſtam redimendam. Sed non eſt de facili credendum, quod ea intercedat; nec quod propter munera diligentius merita cauſæ ille ſit diſcuſſurus.

I. QUæritur primo; An poſſit Judex in judicando ſequi opinionem probabilem, omiſſa probabiliore, & tutiore? Reſpondeo, damnatam eſſe ab Innoc. XI. propoſ. 2., quæ dicit: *Probabiliter exiſtimo, Judicem poſſe judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.* Et ratio eſt, quia a Republica conſtituitur, ut unicuique tribuat jus ſuum juxta merita cauſæ; Illa autem pars, pro qua ſtat opinio probabilior, habet majora merita cauſæ, & majus jus; ergo pro illa judicandum; alioquin judex erit acceptor perſonarum.

Neque dicas, licitum eſſe Confeſſario, qui eſt judex in foro interno, judicare ſecundum opinionem minus probabilem, etiamſi agatur de damno alterius, puta de reſtitutione facienda; ergo etiam id licebit judici in foro externo.

Nam conceſſo antecedente, negatur conſequentia. Diſparitas eſt, quia in foro externo judicare debet inter partes juxta uniuſcujuſque merita; at in foro interno confeſſarius judicat inter Deum, & hominem, ut homo præſtet Deo debitam ſatisfactionem; hanc autem præſtare poteſt ſequendo opinionem probabilem relicta probabiliori.

II. Notandum hic, quod in cauſis civilibus ſi opiniones ſint æque probabiles ex parte juris, poteſt judex ſequi, quam maluerit, & ceſſante ſcandalo poteſt modo unam, modo alteram ſequi. Ratio eſt, quia cum utraque ſit probabilis, prudenter agit, quamcumque ſequatur: Quamvis ſi una ſit benignior altera, & magis favens Reo, illa ſequenda ſit; Sicut etiam ſi faveat juramento, matrimonio, viduæ, pauperibus, operi pio; aut ſi defendat valorem actus, etiamſi in præjudicium Rei, ut notat Navar. Quod ſi in iiſdem cauſis civilibus opiniones ſint æque probabiles ex parte facti, (quatenus ſcilicet utraque pars probat cauſam ſuam teſtibus, & ſcripturis æque idoneis) debet judex componere partes inter ſe, dividendo rem, aut pretium rei, ſi hæc ſit indiviſibilis. Ratio eſt, quia cum probationes litigantium ſint æquales, æqualia pariter ſunt ipſorum jura in rem, atque adeo judex debet illam dividere.

III. In cauſis autem criminalibus, quando opiniones etiam ex parte facti ſunt æque probabiles, amplectenda eſt opinio magis favens Reo, ut communiter Doctores docent. Ratio eſt, quia in criminalibus accuſator, vel fiſcus ſe habet ut aggreſſor, & reus ut aggreſſus, ac ſe defendens; Omnia autem jura dictant aggreſſo, & ſe defendenti favendum potius eſſe, quam aggreſſori. Quamvis Bonac. punct. 9. num. 15.

15. apud Trull. putet non eſſe improbabile, quod in opinione æque probabili, ſive ex parte juris, ſive ex parte facti, poſſit judex ſequi ſententiam, quam maluerit, tam in cauſis civilibus, quam in criminalibus, niſi aliter ferat conſuetudo, vel decreta. Damnatur tamen ab Alex. VII. propoſ. 26. dicens: *Quando litigantes habent pro ſe opiniones æque probabiles, poteſt judex pecuniam accipere pro ferenda ſententia in favorem unius præ alio.*

IV. Quæritur ſecundo, An judex damnare poſſit reum non auditum; aut quem ex privata ſcientia cognoſcit eſſe reum, ſi juridice ſit innocens?

Reſpondeo, & dico primo; Judex inferior non poteſt condemnare reum, qui non ſit citatus, & auditus cum omni judicii ſolemnitate, nec illum, quem ex ſola privata ſcientia habet reum. Ratio eſt, quia tenetur parere juri naturali, & legibus communibus ad ordinem juris pertinentibus; Quare ſi ſecus faceret, peccaret contra juſtitiam, & teneretur ad reſtitutionem. Scimus autem Deum ipſum non protuliſſe ſententiam contra Adamum, niſi prius vocatum, auditum, & defenſum. Notat tamen Dian. part. 2. tract. 5. reſol. 98., quod ſi agatur non de puniendo, ſed de avertendo malo in poſterum imminente aut Reipublicæ, aut innocenti, poſſit judex ex privata ſcientia jubere, ut auctor interficiatur, ſi alia via non ſuppetit; quia tunc non agit ut judex ex auctoritate publica, ſed ut privatus, ſe, aut rem ſibi commiſſam defendens, occidendo aggreſſorem cum moderamine inculpatæ tutelæ.

Opones: Poteſt judex cogere ad reſtituendum, quem privata tantum notitia cognoſcit debitorem; ergo etiam damnare, quem privata tantum notitia cognoſcit reum.

Reſpondeo, nego conſequentiam. Ratio eſt, quia ſicut poteſt creditor uti compenſatione, & tertius aliquis conatum, & operam ſuam præſtare, ut creditori debita ſatisfactio exhibeatur; ita poteſt judex ad id ſuam auctoritatem interponere, non vero ad damnandum reum auctoritate publica. Immo, ut notat Bonac. quæſt. 2. punct. 2. neque poteſt judex præter ſolutionem debiti damnare debitorem ad aliam pœnam pecuniariam ex privata ſcientia; quia pœna non imponitur, niſi crimine probato.

V. Dico ſecundo; neque judex ſupremus poteſt ordinarie ex privata ſcientia aliquem condemnare; nec niſi citatum, & auditum. Ratio eſt, quia non cenſetur Reſpublica ſuam poteſtatem in principem tranſtuliſſe, niſi eo modo, ut jus gentium ſervet; & prout utile eſt ad bonum regimen. In aliquo tamen raro caſu ex Covar. poſſet id facere: Verbi gratia ſi quis Reginæ vim intuliſſet, & ſolus Rex id cognoſcat, aut ſi conjuratio fieret in principem, nec expediret reſciri perſonas, poſſet illas veneno, aut alia via interficere; quia in tali caſu videtur Reſpublica conſentire.

Eodem modo poteſt in quibuſdam caſibus reum non citatum, nec auditum damnare: Primo, ut notat Bonac. loc. cit., ſi crimen ſit publicum, & ut addit Sanch., certo conſtet nullam defenſionem eſſe reo. Ratio eſt, quia citatio interponi debet, ut reus ſe defendat; quare ſi conſtat nullam eſſe defenſionem, fruſtranea eſset citatio. Proinde ſæpe latrones in crimine reperti ſtatim ſuſpenduntur ſine proceſsu, quia factum publicum eſt loco accuſatoris, & teſtium.

Secundo, ſi quis contra Rempublicam, vel alios privatos perniciem machinetur, & ſit periculum in mora. Ratio eſt, quia hoc non eſset punire delictum, ſed ſe defendere, & impedire damnum imminens.

Tertio, ſi crimen notum ſit Principi, & tribus aliis, ſed ſine gravi incommodo non poſſit juridice probari, poſset interfici reus occulte, ut notat Leſs. apud Trull.

VI. Dubium eſt; An vice verſa poſſit judex damnare reum juridice probatum, ſi ex privata ſcientia cognoſcat illum eſſe innocentem?

Reſpondeo, D. Th. 2. 2. quæſt. 67. art. 2., Sanch. lib. 6., Conſil. cap. 1. dub. 17., alioſque apud Tambur., & Bonac. loc. cit. affirmare. Ratio eſt, quia judicare pertinet ad perſonam publicam; ergo judex in judicando ſequi debet notitiam publicam, non privatam, quando non poteſt effugere, quin judicet. Verum communius cum Scotiſtis, & Leſs. lib. 2. cap. 29. num. 84. docent in cauſis gravibus id non licere, etiamſi deberet cæteroqui judex & officium, & vitam ipſam amittere. Ratio eſt, quia occidere innocentem eſt intrinſece malum. In cauſis autem levibus id permittunt, videlicet in cauſis civilibus, aut in pœna modici momenti. Ratio eſt, quia cum frequenter hi caſus accidant, ne juris ordo pervertatur, & ne detur occaſio judicibus, ut etiam reos liberent prætextu,

tu, quod cognoſcant illos eſse innocentes, publicum bonum id expoſcit: Et diſparitas ulterior eſt manifeſta, quare ſcilicet id liceat in cauſis levibus, non in gravibus; quia judex, & Reſpublica non habent poteſtatem in vitam innocentis, habent vero poteſtatem in bona externa, & facultates civium; itaut poſſint propter bonum publicum eas uni auferre, & dare alteri; Præſertim quia in tali caſu adhuc innocens habet jus utendi deinde occulta compenſatione contra illum, cui propriæ facultates per ſententiam judicis translatæ ſunt, cum ſententia injuſta non obliget.

VII. Quæritur tertio, Utrum judex poſſit pro ferenda ſententia in favorem unius partis accipere munera, quæ dari ſolent ad ejus animum movendum?

Reſpondeo, Petrum Navar., alioſque apud Dicaſtil., & Tambur. lib. 9. cap. 2. permittere, quod judex accipiat munera a partibus, ſi ea donentur titulo amicitiæ, vel alio titulo; non tamen ſi ea dentur ad animum movendum; Quod tamen Dicaſtil. reprobat, quia Eccleſ. 20. dicitur, *Xenia, & dona excæcant oculos judicum*. Sed probabilius Tambur. docet, quod præſcindendo a juramento, quod emittunt judices de non admittendis muneribus, & præſcindendo a legibus poſitivis id vetantibus, ſi munera accipiantur a judice, itaut non ſit periculum proximum, quod ab iis ad injuſtitiam moveatur, poſſit ea accipere ſine obligatione reſtitutionis; & talia ſolent eſſe eſculenta, quæ paucis diebus conſumuntur, & res parvi momenti; Si vero adſit tale proximum periculum, illicite accipiuntur; immo ante cauſam expeditam reſtitui debent, cum debeat judex removere periculum ſuæ ſubverſionis; (niſi forte confeſſione, jejuniis, & eleemoſyna ita ſe muniat, ut a proximo periculo peccandi ſit immunis) Cauſa vero expedita, poteſt ea retinere, quia gratis data ſunt, nec reſtitui debent ratione periculi ſubverſionis, quia finita cauſa non eſt amplius locus tali periculo.

VIII. Pretium autem datum pro ferenda injuſta ſententia, quamvis ante illam reſtitui debeat, at non poſt illam, ut alias diximus; eſto pretium acceptum pro juſta ſententia ferenda reſtitui debeat etiam poſt illam.

IX. Notat idem Tambur., quod judices ſæculares, ſi contra leges poſitivas juris communis accipiant munera, quibus non alliciantur ad injuſtitiam, (quod tamen raro contingit,) probabiliter non teneantur ad reſtitutionem, antequam damnentur ad illam; Immo probabiliter nec peccent mortaliter, præſcindendo a juramento, quod emiſerunt; Nonnulli enim probabiliter cum Navar., & Valent. putant leges ſæculares, ſaltem de facto, ad mortale non obſtringere, niſi id expreſſe declarent; Immo addit, idem dicendum probabiliter de judicibus Eccleſiaſticis, quia Sacri Canones vetantes, ne munera accipiantur a judicibus, niſi forte eſculenta, & poculenta, aut quæ ex mera liberalitate offeruntur, & paucis diebus conſumi poſſunt, non utuntur alio verbo, quam *Mandamus*, quod non oſtendit obligationem ad mortalem culpam, ex Cajet., Azor., Sà.

X. Dubium eſt, An dantes munera judicibus peccent?

Reſpondeo, non peccare, ſi dent ea, quæ licite poteſt judex accipere; immo nec peccare, ſi dent ea, quæ illicite accipiuntur, modo dentur, & offerantur ad redimendam vexationem injuſtam. Cavendum tamen, ne litigantes facile credant vexationem injuſtam intercedere, vel quod judex facilius expediat cauſas, ob quas munera accipit. Ubi notandum, judicum famulos peccare, ſi aliquibus facilem aditum ad judicem præbeant propter munera accepta, injuſte alios excludendo; quia non ſine injuſtitia id faciunt: Licebit tamen etiam iiſdem munera dare ad vexationem redimendam; Quamvis qui ad redimendam vexationem munera accipiunt, peccent, & teneantur ad reſtitutionem; quia invitis abſolute dominis ea accipiuntur.

ARTICULUS IV.

De Accuſatore.

I. Accuſatio differt a denunciatione juridica, eo quod hæc fieri poſſit ſolis verbis ſine aliis ſolemnitatibus propriis accuſationis; Nec tenetur denunciator crimen probare, & pœnam talionis ſubire; Differt etiam a denunciatione paterna, quia hæc ordinatur ad emendationem, non ad punitionem Rei. Quænam dicatur denunciatio Canonica?

II. Denunciatio paterna in foro Eccleſiaſtico tranſire poteſt in judicialem. Ad paternam denunciationem præcedere debet fraterna correctio, non ad accuſationem.

III. Licitum eſt accuſare, vel judicialiter denunciare reum propter injurias nobis irro-

gatas, & propter quodcumque crimen, licet occultum.

IV. Num præmitti debeat accuſationi correctio fraterna? Num condonare offenſas ſit ſolum conſilium, itaut licite poſſimus reum accuſare, non ex odio erga illum, ſed ex amore juſtitiæ?

V. Raro in praxi peccatur, ſi ob offenſas occultas nobis irrogatas reum accuſamus, ſi odium omnino abſit.

VI. Qui omittit accuſationem, vel denunciationem debitam ex charitate, peccat; ſed non tenetur ad reſtitutionem, niſi ad illam teneatur ex juſtitia.

VII. Plurimi ſunt, qui ab accuſando repelluntur.

VIII. In nonnullis caſibus non licet reum accuſare, etiam poſito Superioris præcepto.

I. Accuſatio eſt Delatio criminis libello facta ad vindictam publicam; itaut ſcribatur nomen accuſatoris, & accuſati, ſpecies delicti, tempus, & locus, ac demum accuſator obliget ſe ad pœnam talionis, ſi non probet crimen, quod defert: Quamvis hoc poſtremum non ſit amplius in uſu, ut videre eſt apud Farinac. quæſt. 16., qui late oſtendit, quomodo, & quando calumniator ſit puniendus. Differt itaque accuſatio a Denunciatione juridica, quod hæc poteſt fieri ſolis verbis, & ſine dictis ſolemnitatibus; nec tenetur denunciator probare crimen, & ſubire pœnam talionis. Differt etiam a Denunciatione paterna, quia hæc non ordinatur ad punitionem, ſicut denunciatio judicialis, ſed ſolum ad emendationem fratris. Quod ſi quis ſuperiori deferat crimen, ut pro ſuo munere faciat, quod judicabit expediens, ſive ſolum corrigendo, ſive puniendo delinquentem, talis denunciatio dicitur proprie canonica.

II. Notat hic Azor. part. 3. lib. 13. cap. 19., quod denunciatio paterna in foro Eccleſiaſtico tranſire poſſit in judicialem; Si enim reus poſt paternam denunciationem non corrigatur, tunc denunciatur Prælato tanquam Judici, qui procedere incipit contra illum per inquiſitionem, & excommunicando, niſi intra tempus determinatum deſtiterit. Notat etiam idem Azor. loc. cit. contra alios, quod correctio fraterna præmitti debeat ex præcepto Chriſti Domini ſolum denunciationi paternæ, non vero accuſationi, quia illa ordinatur ad emendationem, hæc vero ad punitionem; unde etiam emendatus poteſt accuſari, non tamen paterne denunciari.

III. Quæritur nunc primo, An licite poſſimus accuſare, vel ſaltem judicialiter denunciare reum propter quamcumque injuriam nobis factam, licet illa probari non poſſit?

Reſpondeo, ex genere licitam eſſe accuſationem, ſi modo debito fiat, quia eſt actus virtutis juſtitiæ; unde ſi quis accuſet non ex odio aut animo vindictæ, ſed amore juſtitiæ, & ut ſcelerati timore pœnæ cohibeantur, actum virtutis exercet.

IV. Quamvis autem ex divina inſtitutione dicamus in Oratione dominica, *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris;* hoc tamen non eſt præceptum dimittendi injurias nobis factas, ſed conſilium, quia facillimum eſt, ut qui injurias ſibi irrogatas non vult dimittere, eas non dimittat ex odio erga offenſorem, non vero ex amore juſtitiæ. Debet autem debito modo fieri accuſatio, ut ſit licita; nam ex Euangelio præmitti debet correctio fraterna, præcipiente Domino, *Si peccaverit in te, &c.*, quamvis, ut notavimus, Azor. putet correctionem præmittendam eſſe ſolum denunciationi paternæ, non accuſationi. Sed Fagund. lib. 8. in Decalog. cap. 47. docet, quod licet delictum ſit omnino occultum, adhuc teneamur accuſationi præmittere monitionem fraternam, quando eſt ſpes emendationis; non tamen ſi delictum probari poſſit in judicio; etenim qui ita publice deliquit, dedit unicuique jus, ut accuſaretur; & nimis durum videtur obligare ad præmittendam correctionem accuſationi eum, qui atroci injuria eſt affectus. Lug. autem apud Tambur. hic cap. 2. §. 4. cum Suar., Molin., Filliuc. putat probabilius eſſe, quod crimen occultum poſſit etiam denunciari abſque malitia detractionis, quia præponderat famæ illius bonum publicum, contra quod eſſet, ſi homines ſcelerati perſuaderent ſibi poſſe peccare abſque metu pœnæ, quamdiu delicta non ſunt divulgata.

V. Demum Tambur. putat, raro in praxi peccari, ſi occultiſſima crimina judici deferantur ab iis, qui injuriam paſſi ſunt, vel ad quos injuria pertinet, ut ſunt pater, frater, &c., modo abſit omnino odium, aut deſiderium injuſtæ vindictæ. Ratio eſt, quia fere nunquam habetur ſpes emendationis in criminibus, quæ adeo occulte committuntur; Et ad bonum publicum pertinet, ut corrigantur, & puniantur. Favet huic doctrinæ praxis, quam approbat

Leſſ.

Leſſ. lib. 2. cap. 29. num. 131. contra Navar. per quam judices ſæculares nulla præcedente infamia ex ſimplici delatione alicujus procedunt ad ſpecialem inquiſitionem contra aliquam perſonam.

VI. Quæritur ſecundo, An peccet, & ad reſtitutionem teneatur, qui delinquentem non accuſat?

Reſpondeo cum communi apud Buſemb., raro homines teneri ad accuſandum, ut conſtat ex praxi timoratorum. Verum peccat mortaliter contra charitatem, qui non accuſat, vel ſaltem denunciat delictum, quod vergit in damnum publicum, aut privatum. Ratio eſt, quia quilibet tenetur ſub gravi peccato ſuccurrere proximo graviter indigenti, quando poteſt ſine ſuo gravi incommodo; Nam Eccleſ. 17. dicitur, *Unicuique mandavit Deus de proximo ſuo*. Non tenetur tamen ad reſtitutionem, qui accuſationem debitam omittit, niſi quando ex juſtitia tenetur accuſare, ut cuſtos, non vero quando tenetur ſolum ex charitate.

VII. Quæritur tertio, Quinam in judicio repellantur ab accuſando?

Reſpondeo cum Bonac., Leſſ., & Farinac. repelli excommunicatos, publicos concubinarios, uſurarios, & quoſcumque jure infames, excepto caſu hæreſis, proditionis, & criminis læſæ Majeſtatis; tunc enim quilibet admittitur; Sicut etiam ſi quis ſuam, vel ſuorum injuriam proſequatur, ex leg. *Hi tamen omnes*, *ff. de Accuſation.* Secundo, repelluntur ob decentiam ſubditi, filii, relate ad ſuos Prælatos, parentes, dominos; niſi contrarium expoſcat bonum commune. Tertio, Clerici ratione decentiæ ſtatus non poſſunt laicos in cauſa ſanguinis accuſare; excepto caſu hæreſis, criminis læſæ Majeſtatis, & aliis, quæ reſpiciunt bonum aut publicum, aut proprium, aut innocentis; & præmiſſa proteſtatione, quod non intendatur vindicta ſanguinis, ſed bonum commune vel proprium, vel proximi. Quarto, excluditur inimicus capitalis, quia facile calumniator potius eſt, quam accuſator. Quinto ex Foller. apud Trull., non poſſunt laici accuſare Sacerdotes, niſi hæreticos, ſacrilegos, ſimoniacos, bonorum Eccleſiæ dilapidatores, &c.; Nec admittitur ad accuſandum fœmina, nec ſæcularis, aut Clericus contra Regulares, cum ſint diverſi fori.

VIII. Quæritur ultimo, In quibuſnam caſibus nemo poteſt accuſare, etiam poſito Superioris præcepto?

Reſpondeo, Primo, ſi delinquens ſit emendatus, nec ſubſit periculo proximo relabendi, & parti læſæ ſatisfecerit, nec aliis immineat periculum. Secundo, ſi crimen ſub ſecreto naturali quis noverit, ut conſultor, advocatus, &c.; niſi tamen qui ſecretum commiſit, Rempublicam, vel innocentem vexaret, nec vellet deſiſtere. Tertio, ſi crimen probare cogeretur, nec poſſet. Quarto, ſi immineat periculum honoris, vitæ, vel rerum ſuarum; non enim cum tanto incommodo parere tenemur legi humanæ. Quinto, ſi crimen eſt occultum, unde ex delatione ſolum infamia proximi ſequeretur ſine cauſa; ut notat Buſemb.

ARTICULUS V.

De Teſtibus, & Notariis.

I. Quinam teſtes requirantur, & ſufficiant, ut poſſit Reus damnari? Quinam vero jure Canonico, quinam jure civili inhabiles ſunt ad teſtandum?

II. Nemo tenetur teſtari, niſi a charitate, aut a præcepto ſuperioris ad teſtandum adigatur. Num teneatur ad reſtitutionem, qui contra præceptum ſuperioris renuit teſtari?

III. In quibus caſibus non datur obligatio teſtandi, etiam poſito præcepto Superioris?

IV. Non tenemur, ſed poſſumus offerre noſmet ad teſtandum ad vitam innocentis ſalvandam, quamvis inde ſequatur mors delinquentis.

V. Tenetur retractare teſtimonium falſum etiam cum periculo vitæ, qui ob illud eſt in cauſa, ut alius morti damnetur.

VI. Qui pecuniam accipit, ut verum teſtetur, non tenetur illam reſtituere; ſed ante patratum crimen tenetur illam reſtituere, ſi acceperit ad deponendum falſum: poſt crimen vero tenetur compenſare damnum illatum.

VII. Num teneatur teſtificari poſito judicis præcepto, qui novit crimen ab Accuſatore, aut a Teſte?

VIII. Si judex legitime interroget, nequit teſtis æquivocare; Secus vero ſi non procedat legitime; Et aliquando ad hanc æquivocationem tenetur.

IX. Si teſtis ſibi contradicat in eodem examine, ſtandum eſt poſteriori dicto; ſecus vero ſi ſibi contradicat in diverſis examinibus.

X. Si Notarius aliquid ſcripſerit, & teſtis juret ſe illud non dixiſſe, credendum eſt potius Notario.

 I. Cer-

I. Certum eſt, neminem damnari poſſe, niſi vel ipſe crimen confiteatur, vel in flagranti crimine deprehendatur a judice cum tribus, vel quatuor aliis, vel duo teſtes omni exceptione majores teſtentur cum juramento, ſe ſenſu externo crimen percepiſſe, & ſint conteſtes.

Teſtes autem, qui a jure excipiuntur, ſunt, Primo, in cauſis criminalibus Mulieres jure canonico propter ſexus fragilitatem; jure vero civili ſolum in teſtamento repelluntur. Secundo, in cauſis criminalibus, qui eſt minor viginti annis; quamvis in civilibus admittatur pubes. Tertio, inimicus capitalis, conſanguinei, domeſticus actoris in cauſa ipſius actoris. Quarto, infames jure, vel facto, perjuri, & viles, ac inopes propter ſuſpicionem, quod pecunia corrupti falſum deponant. Quinto, ſocii criminis, excepto crimine hæreſis, ſodomiæ, maleficii, falſificationis monetæ, &c.

II. Quæritur nunc primo: An, & quando teneatur quis teſtari?

Reſpondeo, & dico primo, nemo tenetur teſtari, niſi charitas id exigat ad avertendum grave damnum proximi, vel judex, aut ſuperior habens poteſtatem id præcipiat. Quod ſi tale præceptum legitimum judicis transgrediaris, & nolis teſtari in præjudicium alterius, communior ſententia apud Bonac. hic docet, quod tenearis ad reſtitutionem, quia poſito præcepto judicis facis injuriam non teſtando; nam teſtis per mandatum judicis applicatur parti, ac proinde pars tunc habet jus ad tale teſtimonium; Probabiliter tamen ex Sayro, Leſſ., Molin., Sanch. apud Trull. dub. 10. ad reſtitutionem non teneris, quia præceptum ſuperioris non imponit obligationem juſtitiæ, ſed obedientiæ ad teſtandum; tenereris certe ad reſtitutionem, ſi falſum teſtareris culpabiliter in præjudicium alterius; quia eſſes cauſa efficax, & injuſta damni proximi.

III. Dico ſecundo; poſito præcepto Superioris legitime interrogantis, non teneris teſtari, quæ accepiſti ſub ſigillo, niſi forte ad avertendum grave malum Reipublicæ, vel innocentis, etiamſi juraveris, te id nulli dicturum; Nec teneris teſtari, quando tibi grave damnum imminet, niſi damnum publicum, vel alterius prævaleat; Unde non teneris contra conſanguineos, & affines teſtari, nec quæ a viris non ſatis fide dignis accepiſti; Proinde poteris in tali caſu negare te aliquid ſcire: Nec teſtari teneris quæ per injuriam cognoviſti, ut aperiendo literas, &c.; nec ſi alter probabiliter in eo facto non peccavit, vel propter invincibilem ignorantiam, vel quia aliquid in compenſationem accepit, unde de furto ſit accuſatus, ut notat Buſemb. hic ex Azor., Filliuc., Laym., & aliis.

IV. Dico tertio cum Bonac. Quilibet poteſt ſe offerre ad teſtandum ad ſalvandam vitam innocentis, etiamſi inde reus ſit damnandus ad mortem. Idque verum eſt ex Leſſ. cap. 9. dub. 12., etiamſi innocens nollet defendi, quia non eſt dominus ſuæ vitæ; unde non poteſt jus defenſionis alteri adimere. Non tenemur tamen offerre noſmetipſos ad ſic teſtandum; quia nemo tenetur tueri vitam propriam, & a fortiori nec alienam cum morte alterius. Si tamen innocens vult defendi, etiamſi mors nocentis ſequatur, putat Bonac., quod nos teneamur ad teſtandum; quia melior debet eſſe conditio innocentis, quam nocentis. Verum ad ſalvanda bona externa innocentis, licet non teneamur offerre nos ad teſtandum, ſi inde mors nocentis ſequatur, tenemur tamen reſpondere, ſi juridice interrogemur.

V. Dico quarto. Qui falſum culpabiliter teſtatus eſt, itaut ob tale teſtimonium innocens ad mortem damnetur, tenetur retractare ſuum delictum etiam cum periculo ſimilis pœnæ incurrendæ, ſi credit ſe profuturum per retractationem. Ratio eſt, quia in æquali damno potior eſt habenda ratio innocentis.

VI. Dico quinto. Teſtis, qui pecuniam pro vero teſtimonio ferendo accepit, non tenetur illam reſtituere; quia non tenetur ex juſtitia ad teſtandum, ſed ſolum ex charitate, vel ex obedientia; at ſi pecuniam acceperit pro falſo teſtimonio ferendo, debet illam ante factum reſtituere; poſt factum vero non tenetur, ſed ſolum tenetur damnum alteri illatum compenſare.

VII. Dico ſexto. Si delictum ſciatur ſolum ab accuſatore, & teſte, non tenetur hic teſtificari; Immo Veracrux apud Trull. putat hunc teneri ſub mortali dicere ſe nihil ſcire, quia ad hoc ut teſtis crimen teneatur, aut poſſit fateri, debet præcedere infamia, vel ſemiplena probatio, vel indicia contra reum. Multi tamen apud Dian. part. 2. tract. 5. reſol. 100. probabilius tenent, teſtem in hoc caſu obligari ad teſtificandum, quia judex habet jus ad interrogandum.

VIII. Dico ultimo. Non licet teſti cum ju-

juramento æquivocare, ſi legitime a judice interrogetur. Ratio eſt, quia ob bonum publicum tenetur parere; Si tamen judex non procedat legitime, licitum eſt æquivocare, ut communiter docent apud Tambur. lib. 3. cap. 4. Unde ſi interrogetur teſtis de crimine occulto, vel quod non tenetur teſtificari, eo quod, verbi gratia, notabile damnum ſequeretur, poteſt jurare ſe rem neſcire; ſic enim non utitur reſtrictione pure mentali, ſed reſpondet ad mentem boni, & juſti judicis. Hinc non ſolum Clericus, ſed etiam alii coram ſæculari judice poſſunt cum æquivocatione jurare Clericum reum non deliquiſſe; & qui licite aliqua bona abſcondit ad vitam ſuſtentandam, non ſolum ipſe, ſed etiam alii, quibus id conſtat, poſſunt cum æquivocatione jurando teſtari ipſum nihil abſcondiſſe. Additque Sanch. lib. 3. cap. 6., aliquando teſtem ad talem æquivocationem teneri; nam ſi judici peccatum omnino occultum alterius prius manifeſtavit, deinde tenetur cum juramento teſtificari reum non commiſiſſe tale delictum, (ita ſcilicet ut judicio externo ſubſit,) quando ſperat ex tali retractatione reparandum damnum injuſte illatum per manifeſtationem criminis occulti. Quæ omnia fuſe explicavimus in Trutina exponendo theſes 26. & 27. ab Innoc. XI. proſcriptas de Amphibologiis.

IX. Quæritur ſecundo, Utrum ſtandum ſit primo, an ſecundo dicto teſtis contraria dicentis in judicio in diverſis actibus, & examinationibus?

Reſpondeo, quod ſi teſtis ſtatim in eodem examine ſe retractet, ſtandum eſt poſteriori dicto; ſi vero in diverſis examinationibus ſe retractet, ſtandum eſt priori dicto; dummodo aliud non dicat in articulo mortis coram judice cum juramento; tunc enim præſumitur dicere verum, ex leg. *Ultima*, *Cod. Ad legem Juliam*. Ita Bonac.; Quamvis Sayr. apud Trull. putet talem teſtem repellendum, & puniendum eſſe tanquam perjurum.

X. Quod ſi Notarius unum ſcripſit, & teſtis juret ſe aliud dixiſſe, credendum eſt potius Notario, ex cap. *Ad audientiam, De præſcriptionibus*; quia cum ſit perſona publica, & approbata, mendacium in ipſo non præſumitur.

ARTICULUS VI.

De Reo.

I. Reus in judicio non tenetur reſpondere, niſi juridice interrogetur, ita ſcilicet ut præceſſerit vel ſemiplena probatio, vel indicia clara, aut infamia, quæ per duos teſtes probata ſint. Et in nonnullis caſibus juridice interrogatus poteſt æquivocare.

II. Non ſufficit ad ſemiplenam probationem ſolus accuſator, aut denunciator.

III. Probabiliter reus juridice interrogatus non tenetur veritatem fateri, ſi inde ſibi immineat grave damnum.

IV. Quid ſi reo nulla ſit ſpes evadendi mortem, aut aliud grave damnum? Num peccet lethaliter, ſi veritatem non fateatur?

V. Num ſine mortali poſſit æquivocare, qui juridice interrogatur de re levi?

VI. Propter opiniones utrinque probabiles ſæpe datur bellum utrinque juſtum; Unde poteſt judex juſte interrogare, quin teneatur reus veritatem fateri.

VII. Poteſt reus e carcere fugere, quamvis inde ſequatur cuſtodis mors a judice illi infligenda. Nequit tamen reus miniſtris juſtitiæ vim inferre, illos percutiendo, &c.

VIII. Cum moderamine inculpatæ tutelæ poteſt Reus, ejuſque advocatus propalare occulta crimina teſtium ad eorum auctoritatem infringendam; ſed non poteſt iis falſa crimina appingere.

I. Quæritur primo, Quandonam reus teneatur aperire veritatem in judicio?

Reſpondeo, & dico primo. Reus non tenetur veritatem aperire, nec jurare, ſi non interrogetur juridice, ſeu juris ordine ſervato, videlicet itaut præceſſerit vel ſemiplena probatio, aut infamia, vel manifeſta indicia, itaut infamia, vel indicia ſint probata per duos teſtes. Immo ſi reo non conſtet, quod juridice interrogetur, nec tenetur reſpondere, quamvis judex ſub pœna Excommunicationis interroget. Ita communiter cum Leſſ. lib. 2. cap. 3. Unde fit, judicem teneri aperire reo ſtatum cauſæ, probationes, indicia, & teſtes, (quamvis non nomina teſtium in delictis Sanctæ Inquiſitionis) ut videat an juridice contra ſe procedatur; Quamvis enim in levioribus rebus teneatur reus credere judici prudenti, & perito, non tamen in gra-

vioribus; Nec tenetur reſpondere, quamvis juridice interroget judex, verbi gratia de homicidio, ſi homicidium ſine culpa patratum ſit; quia judex inquirit tantum de occiſione criminoſa. Immo Leſſ., & alii apud Trull. dub. 21. docent, quod ſi tu non es auctor criminis, nec tenearis fateri circumſtantias veras, ex quibus oriretur vehemens ſuſpicio, quod tu ſis auctor criminis; verbi gratia, hunc eſſe tuum pugionem, te in eodem loco fuiſſe, &c.. Ratio eſt, quia quamvis judicis interrogatio ſit juridica, procedit tamen ex falſa præſumptione delicti; nam ſi judex veritatem ſciret, non poſſet interrogare de talibus circumſtantiis, ut docet D. Th. 2. 2. quæſt. 69. art. 1. apud Dian. part. 3. tract. 5. reſol. *66*.

II. Dubium eſt, An denuncians faciat ſemiplenam probationem; itaut reus non teneatur reſpondere ex defectu ſemiplenæ probationis, ſi præter denunciantem non adſit teſtis?

Reſpondeo cum Valent., Bonac. contra Sot. requiri ad ſemiplenam probationem, præter denunciantem, vel accuſantem, alium teſtem omni exceptione majorem, aut infamiam, vel indicia ſufficientia. Ratio eſt, quia Actor non poteſt ſimul eſſe teſtis in propria cauſa; Denunciator autem, vel accuſator, cum intendant punitionem, ſuſcipiunt cauſam ut propriam.

III. Dico itaque primo. Judice legitime interrogante communiter docent, quod reus teneatur fateri veritatem, etiamſi ſibi immineat periculum vitæ, aut triremium, exilii, gravis infamiæ, excommunicationis, aut alterius gravis incommodi. Verum Delugo, & Joan. Sanch. cum viginti duobus Doctoribus apud Tambur. lib. 3. cap. 4., & Dian. part. 1. tract. 1. Miſcell. reſol. 27. advertentes id eſſe onus ſupra vires naturæ, docent probabiliſſimum eſſe, ac tutum, Reum non teneri ad fatendum crimen ſuum, quando ex confeſſione tantum malum ſibi imminet. Ratio eſt, tum quia res admodum difficilis, ac moraliter impoſſibilis ab humana poteſtate non præcipitur, niſi quando intercedit bonum commune; tum etiam quia non poteſt quis ab humano ſuperiore, & judice obligari ad concurrendum ad propriam occiſionem, cum id jure naturæ nobis vetetur. Unde præceptum judicis in tali caſu non obligat; atque adeo ſi cum æquivocatione reus juraret, negando ſe commiſiſſe delictum, non peccaret; Sicuti non peccat, qui negat delictum, quando a judice non interrogatur juridice. In utroque enim caſu negatur ſolum delictum, quod debeat manifeſtari, & ideo nullum adeſt mendacium, nec reſtrictio pure mentalis, ſed ſolum æquivocatio, reſpondendo ad mentem boni, & juſti judicis: Eodem modo, ac ſine mendacio, aut reſtrictione pure mentali Chriſtus Dominus dixit: *De die illa, vel hora nemo ſcit, neque filius hominis*, ita ſcilicet ut expediat revelare, ut notat Trull. dub. 4., & Dian. part. 2. tract. 5. reſol. *76*.

IV. Hanc doctrinam aliqui admittunt, ſi negando delictum ſit ſpes evadendi mortem, aut grave incommodum. Tambur. autem putat, quod etiamſi non ſit ſpes evadendi, adhuc a mortali excuſetur, qui negat delictum; quia de jure naturæ eſt, ut nemo concurrat ad ſui occiſionem; & ſi in hoc caſu offenditur poteſtas judicis, nonniſi leviter offenditur; quia judex etiam ſine confeſſione Rei poteſt illum ſufficienter damnare.

V. Docet præterea Tambur. contra Lug., quod ſi judici veritatem juridice interroganti de peccato levi, puta de levi furto, reus cum æquivocatione illud neget, quamvis leve tantum malum ſibi immineat, nonniſi leviter peccet; tum quia de jure naturæ videtur eſſe, quod ne leve quidem vulnus ſibi quis infligat; tum etiam quia cum agatur de pœna levi infligenda, non videtur rigoroſum eſſe, & graviter obligans præceptum ſuperioris; unde talis æquivocatio eſſet tantum leviter peccaminoſa.

VI. Oppones. Quando judex juridice interrogat, tunc juſte præcipit reo, ut veritatem aperiat; ergo tenetur reus illam aperire etiam cum vitæ periculo.

Reſpondeo cum Filliuc., Bonac., Sanch. negando conſequentiam; non enim eſt novum, quod propter opiniones utrinque probabiles detur bellum utrinque juſtum: Sic qui eſt in periculo vitæ, poteſt fugere e carcere, licet judex, & lex præcipiant, ne fugiat, & fugientes puniant: Sic ſervus bello captus poteſt fugere, quamvis dominus juſte præcipiat, ne fugiat; Sic citatus poteſt non comparere, ſi ſibi grave malum immineat, quamvis judex juſte præcipiat, ut compareat; Et eodem modo reus poteſt veritatem celare, cum habeat jus defendendi vitam ſuam, quamvis judex juſte præcipiat, ut veritatem aperiat ex jure ad inquirendos auctores criminum occultos.

VII. Quæritur ſecundo, An poſſit reus e carcere fugere?

Reſpondeo, poſſe, (niſi juraverit ibi permanere) etiamſi cuſtos carceris grave inde malum paſſurus ſit. Ratio eſt, quia hoc malum ſequitur per accidens, & reus utitur jure, quod habet effugiendi carcerem; ſi enim poteſt effugere, ne capiatur a miniſtris juſtitiæ, poterit etiam fugere, ne in carcere detineatur, niſi bonum publicum aliud poſtulet. Non poteſt tamen vim inferre miniſtris juſtitiæ, percutiendo, vulnerando, &c., ſequeretur enim ſcandalum, & perturbatio Reipublicæ, ac boni communis, quod eſt præferendum privato: Præterquamquod hoc reputaretur crimen læſæ Majeſtatis: quamvis poſſit carcerem effringere, & cuſtodes decipere citra vim, & injuriam.

VIII. Quæritur tertio, An poſſit reus aperire crimina occulta teſtium ad infirmandam illorum teſtificationem, verbi gratia perjurium, excommunicationem, infamiam, &c.?

Reſpondeo, poſſe tam a reo, quam ab advocato propalari, cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ, & quatenus ad ſui defenſionem eſt neceſſe, ut communiter docent; quamvis citra mortale non poſſint iidem falſa crimina iis appingere: Contraria enim opinio damnata eſt in theſi 44. ab Innoc. XI., quæ habet: *Probabile eſt non peccare mortaliter, qui imponit falſum crimen alteri, ut ſuam juſtitiam, & honorem defendat.*

ARTICULUS VII.

De Advocato, ac Procuratore.

I. Ad reſtitutionem tenetur Advocatus, (ſicut & Procurator) ſi ex ſua negligentia, aut imperitia cauſa amittatur. Sicut etiam ſi cauſam manifeſte injuſtam defendat; aut ſi partem inducat ad tranſactionem in cauſa injuſta; Necnon ſi ſecreta cauſæ alteri parti prodat.

II. Poteſt Advocatus cauſam minus probabilem, immo & dubiam patrocinari; non tamen cauſam, quæ parum habet probabilitatis, in quam fere nunquam judices inclinant.

III. Vetitum eſt Advocatis paciſci de quota litis. Id tamen ex natura rei licitum videtur pro foro interno, modo abſit periculum fraudis, & injuſtitiæ.

I. Quæritur primo, An Advocatus (ſicut etiam Procurator) teneatur ad reſtitutionem, ſi ex ſua imperitia, aut negligentia cauſam amittat?

Reſpondeo affirmative; tenetur enim ex officio eſſe ſaltem mediocri ſcientia inſtructus, & cognoſcere ſufficienter merita, & juſtitiam cauſarum, & diligentiam adhibere, quæ judicio peritorum cenſetur ſufficiens: Tenetur etiam ad reſtitutionem, ſi defendat cauſam manifeſte injuſtam, cum ſit injuſta cauſa moralis damni alterius conſulendo, & adjuvando: Debet autem reſtituere non ſolum parti contrariæ expenſas & litem, quam perdidit, in defectum ſui principalis, ſed etiam Clienti expenſas, ſi bona fide procedentem non monuit de injuſtitia cauſæ. Immo tenetur etiam ad reſtitutionem, ſi defendat articulum juſtum cauſæ injuſtæ; necnon ſi adverſarium ſic vexet, aut differat; nam ſic cenſetur cauſam injuſtam defendere. Si tamen cauſam juſtam defendat, poteſt adverſarium citra injuriam decipere, & cavillationibus uti, modo nulla falſitate utatur. Nec tenetur ad reſtitutionem, (quamvis peccaverit) ſi cauſam evidenter juſtam falſis ſcripturis, aut teſtibus defenderit. Contra vero ad reſtitutionem tenetur, ſi partem inducat ad tranſactionem, ſeu compoſitionem, quando cognoſcit cauſam eſſe omnino injuſtam; ſicut etiam ſi ſecreta cauſæ alteri parti prodat; eſſet enim prævaricator, ſeu adjuvans diverſam partem, prodita cauſa ſua, ut notat Trull.

II. Quæritur ſecundo, An poſſit Advocatus cauſam dubiam tueri?

Reſpondeo cum Pal. licere Advocato cauſam probabilem patrocinari relicta probabiliori; quia Advocatus non eſt judex, qui debeat ſententiam ferre pro merito cauſæ, ſed ſolum debet merita Clientis allegare; ſæpe autem accidit, quod verius ſit id, quod ſibi minus probabile videtur, atque adeo licite poteſt cauſam minus probabilem defendere. Immo poteſt ex Lorca, Maldero, Merolla apud Dianam part. 4. tract. 3. reſol. 47. contra Salas, patrocinari etiam cauſam dubiam. Verum ſi altera pars parum habeat probabilitatis, & in quam raro, aut nunquam judices inclinant, puto cum Salon., quod peccet Advocatus non ſolum contra charitatem, ſed etiam contra juſtitiam defendendo talem cauſam; quia quod habet parum probabilitatis, non eſt ſimpliciter probabile, ut conſtat ex definitione Probabilis; Quod magnum pon-

dus ingerere debet intellectui ad extorquendum aſſenſum; Sicuti levis gravitas ſimpliciter non eſt gravitas, ſed gravitas cum addito diſtrahente. Quamvis autem non poſſit Advocatus tueri cauſam tenuis probabilitatis, ſeu quæ non ſit abſolute probabilis; poterit tamen defendere cauſam dubiam, de cujus ſcilicet felici exitu prudenter dubitatur, ut plures docent apud Dianam part. 4. tract. 3. reſol. 47., quia ad Advocatum non ſpectat rem definire, ſed ſolum merita cauſæ ſincere exponere, ut poſtea Judex illa expendendo juſtam ſententiam ferat.

III. Quæritur ultimo, An poſſit Advocatus de quota litis paciſci, videlicet de tertia, vel quarta parte, ſi vincat, quod dicitur palmarium pro victoria?

Reſpondeo, lege humana id prohiberi, ne ſcilicet per fas, aut nefas victoriam conſequi nitatur; non eſt tamen improbabile ex Trull., quod ex natura rei in foro conſcientiæ id liceat, ſi abſit periculum alicujus actionis injuſtæ, ut Advocatus ardentiori ſtudio ad cauſam incumbat, & Principalis ſe liberet a moleſtia ſæpius illum adeundi. Ita etiam Navar., & Valent., apud Dian. part. 1. tract. 2. Miſcel. reſol. 49., ubi docent, communem contrariam opinionem loqui de foro externo, non de interno, ubi Deus veritatem perſcrutatur, cui cedunt præſumptiones, ſuper quibus fundantur leges id prohibentes. Debet tamen manifeſte deeſſe præſumptio fraudis, & injuſtitiæ, ut ſolum pro foro externo leges iſtæ ſint obligatoriæ. Sit tandem hujus Opuſculi de Præceptis Decalogi (Sed oh ubi Æternitatis)

F I N I S.

Ad majorem Dei gloriam, ac Deiparæ ſine labe Conceptæ.

SYNOPSES OMNES,

Quæ in ſingulis Articulis tractatus hujuſce de Præceptis Decalogi habentur, hic colliguntur.

QUÆSTIO I. Pag. 1.

De Prolegomenis ad Præcepta Decalogi.

ARTICULUS I. 2

De Numero, Ordine, & Diſpenſabilitate Præceptorum Decalogi.

I. Præcepta Decalogi ſunt Legum Summa, & Epitome. Tria prima, quæ reſpiciunt Dei cultum, dicuntur Primæ tabulæ; reliqua, quæ ad homines referuntur, Secundæ tabulæ appellantur. II. His decem præceptis corde, ore, & opere ad Deum, & ad homines ordinamur. III. Cur non plura enumerentur, aut pauciora? IV. Quare duplici præcepto vetatur Adulterium, ac deſiderare Uxores alienas, & non vetatur pariter duplici præcepto Homicidium, ac deſiderare mortem alterius? V. Num poſſit Deus in præceptis Decalogi diſpenſare? VI. Qua ratione dicatur aliquando Deus in his præceptis diſpenſaſſe?

ARTICULUS II. 4

Quanam via Præceptorum tranſgreſſio poſſit de mortali in veniale tranſire, & econtra?

I. Tranſgreſſio præceptorum Decalogi ſecundum ſe, & ex genere ſuo eſt mortalis. II. Quid importet peccatum ex genere ſuo mortale, & eſſe ex genere ſuo veniale? III. Plures regulæ recenſentur ad diſcernendum, num peccatum ex genere ſuo ſit mortale, an veniale? IV. Quomodo poſſit peccatum de ſe mortale per accidens in veniale tranſire? V. Undenam conjicere poteris, quod cum imperfecta ſolum deliberatione, aut conſenſu peccatum commiſeris? VI. Num peccet mortaliter, qui plene advertit ad malitiam objecti, præſcindit tamen num ea ſit gravis, an levis? VII. Non quodvis peccatum ex genere ſuo mortale poteſt ratione parvitatis materiæ tranſire per accidens in veniale. VIII. Undenam menſuranda ſit hac in re materiæ parvitas, aut magnitudo? IX. Materia, quæ tam ſecundum ſe, quam relate ad finem a Legislatore intentum eſt levis, non eſt capax præcepti graviter obligantis. X. Quid ſi dubitetur, an res præcepta levis graviter conducat ad finem? XI. Quotupliciter poſſit peccatum de ſe, & ex genere ſuo veniale per accidens in mortale tranſire? XII. Quandonam contemptus rei levis præceptæ eſt mortalis? Et quando frequentia venialium eſt mortalis, utpote ad mortale diſponens? XIII. Poteſt veniale in mortale tranſire etiam ratione conſcientiæ erroneæ, aut perplexæ; Necnon ratione ſcandali; aut per additionem materiæ, quæ in unam gravem coaleſcat.

ARTICULUS III. 8

Quinam ad præcepta teneantur?

I. Non eſt idem lege non obligari, & a lege excuſari. II. Pueri nulla lege obligantur ante rationis uſum: Poſtea vero legibus etiam Eccleſiaſticis tenentur, præterquam Jejunii, & Communionis; quamvis ante pubertatem pœnas Eccleſiaſticas non incurrant. III. Num poſſint pueri Divinis aſſiſtere in loco interdicto, aut introduci in Monaſteria Monialium? IV. Quid ſi dubitetur, an uſum rationis adepti ſint? V. Quibus legibus teneantur Infideles, Amentes, Ebrii? Num amentes æquiparentur inſantibus? VI. Nec amentes, nec ebrii cogendi ſunt ad Miſſam audiendam die feſto: Poſſunt autem probabiliter amentibus & infidelibus die feſto injungi opera ſervilia. VII. Quibus legibus teneantur Peregrini, & Vagi? Num licitum ſit recedere a loco, ubi eſt dies feſtus, ad exercenda opera ſervilia? Num debeat tunc mane audiri Sacrum? Num liceat egredienti a loco, ubi jejunatur, mane ſumere jentaculum? VIII. Probabiliter Peregrini non tenentur, ſecluſo ſcandalo, legibus loci, ubi brevi moran-

rantur; (niſi eædem ſint leges in proprio domicilio) tenentur tamen iis Vagi . IX. Leges autem juris communis ſervare tenentur peregrini, quamvis in Patria eſſent abrogatæ.

ARTICULUS IV. 11

De Intentione requiſita ad obſervantiam præceptorum.

I. Ad ſatisfaciendum præcepto requiritur intentio ponendi opus injunctum. II. Præcepto jejunii non ſatisfacit, qui invitus abſtinet cibo. III. Satisfacit tamen præcepto reſtitutionis, qui pravo fine reſtituit; Et qui invitus reſtituit, licet præceptum non impleat, non tenetur tamen iterum reſtituere. IV. Non requiritur ad ſatisfaciendum præcepto intentio ſatisfaciendi per opus, quod ponitur; Non enim imponitur obedientia formalis, ſed materialis. V. Num ſatisfaciat debito juſtitiæ, qui immemor debiti eleemoſynam largitur? VI. Num præcepto, aut voto ſatisfaciat ponens opus præceptum, ſed poſitive nolens per illud ſatisfacere? VII. Qui nolens ſatisfacere per opus præceptum, quod ponit, mutata voluntate, nolit aliud opus ponere, requiriturne, quod velit per illud opus ſatisfeciſſe? an ſatis eſt, quod ſciat ſe ſatisfeciſſe? VIII. Qui audit Sacrum præceptum nolens per illud ſatisfacere, nec volens aliud audire, non tranſgreditur præceptum Eccleſiaſticum, ſed naturale.

ARTICULUS V. 14

De Impedimentis non apponendis obſervantiæ Præceptorum.

I. Diverſimode quoad hoc in diverſis præceptis ratiocinandum; inſpiciendo num præceptum rigidius obliget? Num impedimentum ſit proximius? Num neceſſitas ſit gravior? II. Quænam defatigatio incompoſſibilis cum jejunio liceat ipſo die jejunii; aut pridie illius diei? III. Num tempore Interdicti privilegiarius teneatur ſacrum audire? Et detentus in carcere num teneatur uti licentia egrediendi ad ſacrum audiendum? IV. Quandonam poſſit quis iter arripere prævidens, quod non poſſit deinde die feſto ſacrum audire? V. Tenetur excommunicatus tollere impedimentum excommunicationis, ut poſſit in Paſchate communicare; non tamen ut poſſit die feſto ſacrum audire. VI. Præceptum non ſolum obligat ad non apponenda impedimenta, ſed etiam ad ea etiam pridie removenda.

ARTICULUS VI. 16

De Ignorantia, Metu, & Diſpenſatione excuſantibus a Præceptorum tranſgreſſione, ac de Impotentia excuſante.

I. Ignorantia præcepti, ſeu inadvertentia, ſi non ſit graviter culpabilis, excuſat a gravi culpa legis tranſgreſſorem. II. Ignorantia vincibilis dividitur in affectatam, craſſam, ſeu ſupinam, & levem. Præter ignorantiam vincibilem, ſeu conſequentem, & invincibilem, ſeu antecedentem, datur ignorantia comitans, ſive ea ſit juris, ſive facti, ſive ſolius pœnæ. III. Ignorantia ſolius pœnæ excuſat ab illa incurrenda, ſi hæc ſit extraordinaria. Ab ea tamen non excuſat ignorantia craſſa, ſupina, & affectata. IV. Ejuſdem ſpeciei eſt peccatum commiſſum ex ignorantia culpabili legis, ac ſcienter commiſſum. V. Ignorantia, quæ eſt graviter culpabilis reſpectu juris Divini, & Naturalis, aliquando non eſt graviter culpabilis reſpectu juris humani, quod non obligat adeo ſtricte. VI. Ignorantia etiam craſſa pœnæ non petendi debitum excuſat ab ea incurrenda, utpote impoſita contra ſcienter operantes. VII. Metus gravis non excuſat a culpa, quando prohibetur res intrinſece mala, aut præcipitur res ex ſe connexa cum vitæ periculo; ſecus vero ſi connectatur per accidens. VIII. Excommunicatus vitandus poteſt ad mortem declinandam celebrare; non tamen confeſſiones audire, & abſolvere. IX. Num liceat ob metum gravem ſimulare Matrimonium, illudque conſummare? X. Num Carthuſiani teneantur veſci carnibus in extrema neceſſitate? XI. Qui non poteſt totum præceptum implere, tenetur ad partem, quam poteſt, ſi ea ſit notabilis, & dividua, & cenſeatur a Legislatore intenta. XII. Quandonam diſpenſatio obtenta excuſet a præcepti tranſgreſſione? XIII. Num poſſit Epiſcopus in lege Pontificia diſpenſare in caſu occurrenti, ſive quia neceſſitas urget, ſive quia dubitatur, an res indigeat diſpenſatione?

QUÆSTIO II. 21

De Primo Decalogi Præcepto.

Unum cole Deum.

ARTICULUS I. ibid.

De Virtute Religionis.

I. Religio eſt virtus inter Morales præſtantiſſima, quæ habet pro formali objecto cultum Divinæ excellentiæ præſtandum. II. In quo differant virtutes Theologales a Moralibus? III. Quinam ſint actus a virtute Religionis eliciti, & quinam imperati? IV. Primum Decalogi præceptum obligat ad actus Religionis externos, inquantum conjunctos cum internis. V. Ad quos actus externos Religionis obligat lex poſitiva, & lex naturalis? VI. Quandonam exercendi ſunt actus Religionis?

ARTICULUS II. 23

De Virtute Theologica Fidei.

I. Per fidem, quæ virtus Theologalis eſt, quid præcipiatur? II. Tria ſunt præcepta fidei affirmativa, & duo negativa. III. Ad fidei confeſſionem quandonam teneamur? IV. Ad quid obliget præceptum negativum non negandi fidem exterius? V. Quando dubius in fide eſt infidelis? VI. Quinam dicantur Pagani? Quinam Judæi? Quinam Hæretici, Schiſmatici, & Apoſtatæ? VII. Quænam ſit pertinacia ad hæreſim requiſita? VIII. Ad hæreſim externam requiritur, ut ſignum externum de ſe ſit ſignificativum hæreſis internæ, & ad incurrendas cenſuras debet eſſe actus exterior de ſe gravis. IX. Quænam communicatio cum Judæis, & Saracenis prohibeatur? X. Quid teneamur præſtare erga Paganos? XI. Num liceat Catholicis de rebus fidei diſputare?

ARTICULUS III. 26

De Spe, & Charitate.

I. Contra ſpem Theologalem peccat tam qui præſumit propriis viribus beatitudinem ſupernaturalem obtinere, quam qui ex ſola Dei miſericordia ſine propriis operationibus illam expectat. II. Duplex datur præceptum Spei, alterum Negativum non deſperandi, nec præſumendi; alterum poſitivum identidem ſperandi. III. Qui poſt peccatum omittit actus fidei, ac ſpei debitos, directe peccat contra virtutem Pœnitentiæ, quæ prævios illos actus requirit. IV. Charitas debet ſuper omnia Deum amare appretiative, non intenſive. V. Duplex pariter eſt præceptum Charitatis; videlicet negativum non odio habendi, aut contemnendi Deum, & Affirmativum amandi illum identidem; Sed quanam frequentia? VI. Non datur materiæ parvitas in odio Dei; ſicut nec in Infidelitate.

ARTICULUS IV. 27

De Oratione, qua Deum colimus.

I. Quænam a Deo in oratione petenda, in Oratione dominica diſertiſſime recenſentur. II. Oratio definitur, Petitio decentium a Deo. Ea nobis præcipitur tum præcepto naturali, tum etiam poſitivo Divino, & Eccleſiaſtico. III. Triplex eſt Orationis effectus, mereri, ſatisfacere, & impetrare. IV. Etiam peccatoris oratio eſt impetratoria ex divina promiſſione, dummodo ille non petat, inquantum peccator eſt, videlicet aut mala, aut ad malum finem. V. Quid requiritur, ut Oratio impetret infallibiliter? VI. Oratio vocalis naturæ humanæ conformior eſt, quam mentalis, multis de cauſis.

QUÆSTIO III. 28

De Horis Canonicis.

ARTICULUS I. 29

Quinam ad Horas Canonicas obligentur?

I. Ad horas tenentur Clerici in Sacris conſtituti, Beneficiarii, & Regulares Profeſſi ad Chorum deputati. II. Plura requiruntur, ut Beneficiarius ad horas teneatur. III. Non tenetur ad horas Beneficiarius iis annis, quibus ob ſterilitatem non recipit fructus a Beneficio. IV. Quid ſi Beneficium ſit tenue? Et quodnam dicatur tenue? V. In dubio de tenuitate Beneficii, num deobligetur Beneficiarius totaliter, an partialiter? An vero abſolute obligetur? VI. Prælatus regularis ſub mortali tenetur efficere, ne Chorus deſit. Quid tamen ſi nonniſi quatuor, aut quinque Monachi ſint in Monaſterio? VII. Profeſſi, & Moniales te-

tenentur privatim officium recitare, ſi abſint a Choro. Num ſit probabilis ſententia oppoſita? VIII. Probabiliter ſatisfacit obligationi horarum, qui illas recitavit mane, antequam ordinaretur in Sacris. IX. Excommunicatus quamvis fructus Beneficii non percipiat, adhuc ad horas obligatur. Quid de Degradato? X. Probabiliter excuſantur ab horarum recitatione damnati ad triremes. Quid de incluſis in carcere tetro? Quid de Uxoratis ex diſpenſatione Pontificis? Quid de maximo mærore affectis?

ARTICULUS II. 31

Quodnam officium recitandum ſit?

I. Quinam poſſint horas recitare, & non ex Romano Breviario? II. Num recitandum ſit privatim officium B. Virginis, & defunctorum, quando in Rubrica præſcribitur; præſertim die Commemorationis defunctorum? III. Num liceat Horas recitare idiomate Græco, aut Hebræo, vel vulgari? IV. Peccat graviter, qui ſemel unum officium pro alio notabiliter diverſo, necnon qui ſæpius unum officium pro alio recitat. V. Rubricæ ſervandæ aliæ ſunt Præceptivæ, quæ obligant ſub mortali; aliæ Directivæ, quæ non obligant ſub mortali. VI. Si per errorem officium pro officio recitatum ſit, corrigatur error, ubi deprehenditur. VII. Qui miſſam celebrat de Sancto, cujus feſtum in aliqua Eccleſia celebratur, poteſt probabiliter officium de eodem Sancto recitare. VIII. Quilibet poteſt ſequi ritum ſocii, cum quo Horas recitat.

ARTICULUS III. 34

Sub qua Culpa, & Pœna officium ſit recitandum?

I. Etiam qui ſemel officium omittit, peccàt graviter. II. Num ſeptem peccata committat, qui ſeptem officii horas omittit, an vero unum dumtaxat? III. Quænam dicatur pars Officii notabilis, cujus omiſſio ſit lethalis? IV. Qui omittit Horas, ad quas obligatur ratione Ordinis Sacri, & ratione Beneficii, probabilius unum peccatum contra Religionem committit, cum onere reſtituendi fructus. V. Si dubites an partem officii omiſeris, ad quid teneris? VI. Surdus, qui cum ſocio recitat, tenetur recitare, quæ ipſe non audit. VII. Poteſt alter ex ſociis omnes Lectiones, Capitula, & Orationes recitare. VIII. Quandonam Beneficiarius omittens horas ad reſtitutionem fructuum tenetur?

ARTICULUS V. 36

Quo pacto recitandæ ſunt horæ Canonicæ?

I. In virtute Sanctæ Obedientiæ præcipitur, ut ſtudioſe, & devote, atque adeo cum attentione, & intentione debita Officium recitetur. II. Pronunciatio debet eſſe de ſe audibilis, ſaltem ab ipſo loquente. III. Debent poſſe audiri, quæ ſocius pronunciat; non ſunt tamen ſupplenda, quæ per accidens non audiuntur; Secus ſi per ſe. IV. Quænam verborum mutilatio dicatur notabilis? V. Interruptio horarum, aut Pſalmorum num pertingere poſſit ad culpam gravem? VI. Quænam attentio, & quænam intentio requiratur in officii recitatione? Num ſatisfaciat, qui ſolam habet attentionem externam? VII. Qui voluntarie diſtractus caret attentione debita, ſi ſit Beneficiarius, licet graviter peccet, probabiliter tamen non tenetur fructus reſtituere. VIII. Num ſimilis attentio, & intentio requiratur in auditione Miſſæ præceptæ? IX. Probabiliter in virtute Obedientiæ præcipitur ſolum actus ſtudioſus externus.

ARTICULUS V. 39

De Tempore, Loco, & Situ recitationis Horarum.

I. Quodnam ſit tempus, quo ſingulæ horæ recitari debent? II. Num poſſit officium defunctorum recitari pridie Commemorationis Defunctorum? Et num etiam Litaniæ, quando debent recitari? III. Peccat mortaliter, qui incipit recitare officium hodiernum paulo ante mediam noctem ſequentem cum animo proſequendi illud poſt mediam noctem. IV. Qui mane recitavit totum officium citra ullam obligationem, ſi deinde meridie ordinetur, non tenetur repetere horas veſpertinas. V. Deputati ad Chorum tenentur illud in Eccleſia recitare publice; alii vero poſſunt ubilibet privatim recitare; non tamen in locis, quæ attentionem debitam impediunt, aut in locis immundis. VI. Non vacat veniali culpa recitare Horas aut decumbendo, aut cum ſitu parum decenti. VII. Num ſit veniale recitare ſtando, aut ſedendo, quæ flexis genibus recitanda ſunt?

AR-

ARTICULUS VI. 40

De Cauſis excuſantibus ab Horarum recitatione.

I. Excuſare ſolent ab Horarum recitatione Infirmitas, Gravis occupatio, Impotentia, & Diſpenſatio. II. Infirmitas ut excuſet, debet eſſe gravis, itaut recitatio valde noceat valetudini. III. In dubio an infirmitas ſit hujuſmodi, ſtandum eſt judicio Medici, aut Periti; ſed quid ſi Medicus ipſe dubitet? IV. Quænam a Doctoribus cenſeatur eſſe infirmitas gravis? Num aliquando excuſetur ratione ægritudinis ab officio, qui poteſt miſſam celebrare? V. Qui excuſatur a recitatione Horarum ob viſus debilitatem, num peccet legendo diu Hiſtorias, & omittendo officium? VI. Quænam dicatur occupatio gravis, quæ excuſet? Num aliquando Concionatores, & Confeſſarii excuſentur? VII. Qui prævidet ſe veſperi impediendum, num teneatur mane Veſperas recitare? VIII. Num excuſentur ob moralem impotentiam, qui in triremibus, aut in carcere detinentur? Num gravi mœrore perturbati, ac ſcrupuloſi? IX. Num teneatur cæcus, aut carens Breviario recitare Pſalmos Matutini, aut Horarum, quos ſolum ſcit memoriter. X. Qui nequit ſine ſocio officium recitare, num teneatur illum procurare, ac etiam conducere? XI. Licite utitur diſpenſatione, qui a ſuo Epiſcopo, aut a ſuo Prælato regulari diſpenſatur ex cauſa rationabili, non tamen ſi diſpenſetur in perpetuum. XII. Beneficiatus non tenetur fructus reſtituere, ſi Horas ob impotentiam omittat; ſecus vero ſi eas omittat ex diſpenſatione Epiſcopi.

QUÆSTIO IV. 43

De Dei Cultu per Adorationem.

ARTICULUS I. ibid.

De Adoratione Chriſti Domini, & Euchariſtiæ.

I. Adoratione Latriæ Chriſtus Dominus adorandus; ita tamen, ut primario, & per ſe natura Divina adoretur, ſecundario vero, & concomitanter natura humana. II. Etiam Chriſti corpus in ſepulcro adorandum erat adoratione Latriæ. III. Chriſtus Dominus non orat pro nobis, ſed miſereatur noſtri; orat tamen ejus Humanitas ſecundum voluntatem creatam. IV. Quamvis Humanitas Chriſti Domini ſecundum ſe per intellectum ſeparata a Verbo adorari poſſit adoratione Hyperduliæ; in praxi ſemper Chriſtus Dominus adorari debet adoratione Latriæ. V. Crux adoratur adoratione Latriæ, non tamen adoratione abſoluta, ſed reſpectiva. Beata Virgo in praxi non adoratur adoratione Latriæ reſpectiva, quamvis etiam Chriſtum tetigerit, ne videatur illi tribui adoratio debita Deo. VI. Cur quælibet crux adoretur adoratione Latriæ, & non quælibet ſpina, lancea, clavus, &c., ſed ſolum illa, quæ Chriſtum Dominum tetigerunt? VII. Euchariſtiæ Sacramentum adoratur unica adoratione Latriæ, itaut primario Chriſtus Dominus in in eo contentus adoretur, & concomitanter ſpecies Sacramentales. VIII. Non vacat culpa adorare Hoſtiam conſecratam conditionate, videlicet ſi ſit conſecrata; cum ſit imprudens talis conditio. IX. Si appareat in Euchariſtia infans, non videtur adorandus adoratione Latriæ; ſed hac adoratione adoranda tunc eſt hoſtia conſecrata.

ARTICULUS II. 45

De Adoratione Sanctorum, & Beatorum.

I. Vocantur Sancti, etiam qui ſunt in vita, ſi ſanctam vitam vivant. II. Debetur Sanctis Imaginibus, & Reliquiis Sanctorum, ac Sanctis Angelis cultus religioſus, & Sacer, & adorari poſſunt adoratione duliæ. III. Sancti canonizati adorari poſſunt etiam cultu publico, hoc eſt ab Eccleſia inſtituto; alii vero cultu privato etiam coram aliis. IV. Etiam cultu publico adorari poſſunt qui ab Eccleſia habebantur ut Sancti, antequam a Leone III. inſtitueretur Canonizatio. V. Juxta Eccleſiæ inſtitutionem ſeptem enumerantur cultus, quibus Sancti adorari poſſunt. VI. Quinam cultus Beatis exhiberi poteſt? Et quinam defunctis cum fama Sanctitatis? VII. Quid permittatur, & quid vetetur a Sede Apoſtolica erga defunctos cum fama Sanctitatis exhibere?

ARTICULUS III. 47

De Adoratione Sacrarum Reliquiarum.

I. Quænam dicantur Reliquiæ Sanctorum? Vermes, in quos eorum carnes converſæ ſunt,

ſunt, non dicuntur Sacræ Reliquiæ, licet materiam Sanctorum contineant. II. Reliquiæ adorandæ ſunt eadem adoratione, qua adorantur Perſonæ, cujus ſunt reliquiæ. III. Cur poſſit adorari adoratione latriæ Crux, quæ tetigit Chriſtum Dominum, & non pariter Aſellus, qui etiam tetigit Chriſtum Dominum? IV. Adorari poſſunt Sanctorum reliquiæ cultu privato, ſi de iis moralis certitudo, aut etiam probabilis conjectura habeatur. Ut adorentur tamen cultu publico, requiritur approbatio Pontificis, aut Epiſcopi. Sed quid ſi ſint dubiæ? V. Quid ſi alicujus Sancti corpus duobus in locis cum Epiſcoporum approbatione colatur? VI. Agni cerei adoratione latriæ adorandi ſunt. Neque poſſunt minio, aut alio colore pingi; Neque citra Simoniam vendi, niſi ſolum ratione materiæ. VII. Qui reliquias furatur, peccat peccato furti, & Sacrilegii, ſi grave damnum, & non levis injuria irrogetur.

ARTICULUS IV. 49

De Adoratione Sacrarum Imaginum.

I. Imagines Sacræ, non ſecus ac Reliquiæ, adorantur adoratione reſpectiva per ordinem ad perſonam, quam repræſentant. II. Sculptile, quod prohibetur a Deo, eſt Idolum. III. Deus, & Tres Perſonæ repræſentari, ac adorari non debent, niſi ſub imaginibus ab Eccleſia deputatis. IV. Deus, & Angeli per quandam metaphoram ſub corporis imaginibus adumbrantur. V. Sicut imagines, ita etiam Nomina Sacra honore, ac adoratione digna ſunt. VI. Cur magis nonnullæ eorundem Sanctorum imagines adorentur, quam aliæ. VII. Quomodo in VII. Synodo generali dicatur, minori adoratione colendam eſſe Chriſti imaginem, quam ipſum Chriſtum? VIII. Magis Chriſtus, quam ejus imago adoratur, non ſolum ſi imago adoretur ſecundum ſe, tanquam res ſacra; ſed etiam ſi adoretur adoratione reſpectiva, quatenus primario Chriſtus, & concomitanter imago adoratur.

QUÆSTIO V. 50

De Superſtitione.

ARTICULUS I. 51

De Superſtitione univerſim, ac in ſpecie Primo de Idololatria.

I. Superſtitio eſt falſa Religio, qua vel creatura cultu divino, vel Deus cultu indebito adoratur. Utraque ſuperſtitio, ſive ratione rei cultæ, ſive ratione modi, quo Deus colitur, plures ſub ſe ſpecies continet. II. Cultu indebito Deus adoratur, tam ſi colatur cultu falſo, quam ſi cultu ſuperfluo. III. Quandonam jejunare diebus Dominicis dicatur Dei cultus ſuperſtitioſus, aut ſuperfluus, aut falſus? IV. Cultus ſuperſtitioſus falſus ex genere ſuo eſt mortale; Superfluus vero ſecundum ſe eſt peccatum veniale. V. Idololatria proprie dicta habetur, quando quis Creaturæ tribuit honorem Deo debitum. VI. Cenſuræ Bullæ Cœnæ tunc incurruntur ob Idololatriam, quando baptizatus internam ſimul, & externam Idololatriam committit cum errore intellectus, & pertinacia voluntatis. Ignorantia invincibilis, quæ excuſat ab hæreſi, nequit ab Idololatria excuſare.

ARTICULUS II. 52

De Divinatione.

I. Divinatio eſt prænunciatio rerum occultarum ope dæmonis facta. II. Divinatio habetur vel cum expreſsa, vel cum tacita dæmonis invocatione; Eaque haberi poteſt, etiamſi quis proteſtetur ſe nolle dæmonem invocare. III. Ars inveniendi furtum occultum, vel quid ſimile per Aſtrologiam eſt ſuperſtitioſa. IV. Divinatio per expreſsam dæmonis invocationem eſt multiplex, videlicet Oraculum, Præſtigium, Necromantia, &c.: ſicut eſt multiplex per dæmonis invocationem tacitam, ut Aſtrologia, Augurium, Omen, Chiromantia, &c. V. Sortilegium divinatorium de ſe eſt mortale. Quid de Conſultorio, aut Diviſorio? VI. Non datur materiæ parvitas in Divinatione. Multipliciter tamen ſæpe a mortali excuſatur Divinatio, videlicet ratione ignorantiæ, curioſitatis, joci, &c. VII. Ejuſdem ſpeciei ſunt omnes divinationes, ſive fiant cum tacita, ſive cum expreſsa dæmonis invocatione: Sæpe tamen expreſsa invocatio annectitur aliis peccatis in Confeſſione explicandis. VIII. Quandonam liceat ſomnia, motus animalium, aut aſtra obſervare? IX. Phyſionomia quomodo liceat? Non licet tamen Ægyptios conſulere, ut futuros eventus prædicant.

AR.

ARTICULUS III. 55

De Vana Obſervatione.

I. In hoc differt Vana obſervatio a Divinatione, quod illa ordinetur ad aliquid obtinendum; hæc vero ad aliquid cognoſcendum. II. Sæpe Vana obſervantia habetur ſolum cum tacita dæmonis invocatione, quamvis fiat proteſtatio, quod dæmonis concurſus in ea re recuſetur. III. Ea dividitur in Artem notoriam, in Obſervationem ſanitatum, & Obſervationem eventuum. In quo hæc differat a Divinatione? IV. Plura recenſentur, quæ non raro ponuntur, & tamen ſunt ſuperſtitioſa. V. Quonam pacto poſſit quis aliquando in his vanis obſervationibus a mortali excuſari? VI. Quænam obſervationes non ſunt vanæ, nec ſuperſtitioſæ, ſed licitæ? VII. Quid de unguento armario? VIII. Unde dignoſci poſſit, quod aliqua obſervatio non ſit ſuperſtitioſa? IX. Quid ſi dubitetur num effectus aliquis ſit ſuperſtitioſus, an naturalis? Aut ſi dubitetur num effectus præternaturalis ſit a Deo, an a dæmone?

ARTICULUS IV. 57

De Magia.

I. Magia eſt ars operandi mira ope dæmonis. Differt Magia ſuperſtitioſa a Naturali; quia hæc operatur mira per cauſas naturales. II. In quo differat Magia a Vana obſervatione, a Maleficio, & ab Incantatione? III. Magia naturalis non eſt ſuperſtitioſa, ſed Auctores, qui de illa pertractant, non raro plura ſuperſtitioſa permiſcent. IV. Naturalis a ſuperſtitioſa Magia diſcerni facile poteſt ex conditione Cauſarum, Operationis, & Effectus. Quonam pacto philtra amatoria ad amorem, ac libidinem alliciant? V. Quanam arte dæmones familiares in annulis, aut phialis includantur? VI. Num vis faſcinandi ſit naturalis, an ſuperſtitioſa?

ARTICULUS V. 58

De Maleficio.

I. Maleficium eſt ars nocendi aliis ope dæmonis. Dividitur in Amatorium, & Veneficum; quod appellatur Veneficium. II. Remedia adverſus maleficium alia ſunt naturalia, alia Supernaturalia, alia Moralia. III. Num liceat a Malefico petere, ut Maleficium diſſolvat, ſi non conſtet, quod ſine novo maleficio poſſit illud diſſolvere? IV. Quid ſi conſtet poſſe illum quidem ſine novo maleficio maleficium diſſolvere, ſed non eſſe illud diſſoluturum ſine novo maleficio? V. Licitum eſt diſſolvere maleficium ponendo ſigna contraria, quibus poſitis expiret pactum cum dæmone. VI. Idque verum eſt, etiamſi per accidens inde ſequatur alteri damnum; dummodo illud non ſequatur ex actione dæmonis poſitiva. Sed quid ſi de hoc dubitetur? VII. Quomodo gerere ſe debeat Confeſſarius cum Maleficis, Magis, & Incantatoribus.

QUÆSTIO VI. 60

De Irreligioſitate, & in ſpecie de Sacrilegio, Blaſphemia, & Tentatione Dei.

ARTICULUS I. 61

De Sacrilegio.

I. Sacrilegium eſt rei Sacræ læſio. Triplex autem eſt, Perſonale, Locale, & Reale: Specialiter autem in Confeſſione aperiendæ ſunt Sacrilegii ſpecies. II. Probabiliter tres iſtæ Sacrilegii ſpecies ſunt atomæ, non ſubalternæ; itaut de conſilio, non de præcepto explicandus ſit in confeſſione modus Sacrilegii, tanquam circumſtantia aggravans. III. Quænam Perſona dicatur Sacra, itaut eam lædens Sacrilegium committat? IV. Per læſionem Perſonæ Sacræ quadrupliciter committitur Sacrilegium, injiciendo manus violentas, perducendo ad tribunal ſæculare, ſubiiciendo oneribus vectigalium, & per actiones venereas. V. Novitius non habens votum caſtitatis non eſt ſacrilegus, ſi carnaliter peccet. Quid de habente hoc votum, ſi alios inducat ad peccandum carnaliter? Quid de Sacerdote Græco, ſi peccet contra caſtitatem? VI. Communius docent contra nonnullos, fractionem cujuſcumque voti eſſe ſacrilegam. VII. Quare non ſint ſacrilega omnia peccata Perſonæ Sacræ, ſed ſolum peccatum contra caſtitatem? VIII. Quare percuſſio Clerici habentis primam Tonſuram, & Novitii ſit ſacrilega, & non ſit ſacrilegum peccatum iſtorum contra caſtitatem? IX. Quinam dicatur locus ſacer, cujus violatio ſit Sacrilegium? X. Latius pa-

patet locus ſacer relate ad effectum gaudendi immunitate, quam relate ad effectum conſtituendi furtum, verbi gratia, ſacrilegum. XI. Locus ſacer violatur per illas dumtaxat actiones, quæ in locis Sacris intuitu Religionis prohibentur, puta per effuſionem ſanguinis, vel ſeminis, ſi delicta ſint publica, per extractionem violentam e loco Sacro, per mercatus, convivia, furta, &c. XII. Eſt ſacrilegum furtum ſacri de ſacro, Sacri de non Sacro, & non ſacri de Sacro, ſi res non ſacra ſit in Eccleſia cuſtodiæ cauſa, aut illi commodata. XIII. Num ſit Sacrilegium furari aliquid e Sacriſtia? Non eſt ſacrilegium furari aliquid e Clauſtris Religioſorum, aut ex Oratoriis privatis. Quid de furto in Oratoriis Xenodochiorum, & Eremitoriorum? XIV. Nomine rei Sacræ veniunt Sacramenta, ornamenta Eccleſiæ benedicta, bona Eccleſiæ, & ſimilia. Non tamen Tempus, & Locus; unde de ſe non eſt Sacrilegium peccare die feſto, aut in Eccleſia. XV. Eſt Sacrilegium concupiſcere copulam habendam in Eccleſia; ſed non eſt Sacrilegium in Eccleſia concupiſcere copulam habendam extra Eccleſiam. Actus turpes ſi in Eccleſia committantur, explicandum eſt in Confeſſione. XVI. Multipliciter Sacrilegium reale committi poteſt; præſertim ſi quis abutatur aut rebus, aut verbis ſacris, ſi irreverenter officium recitetur, ſi imagines Sacræ, vel Reliquiæ male habeantur, &c.

ARTICULUS II. 62

De Blaſphemia.

I. Blaſphemia proprie ſolis verbis, non vero factis contumelioſis exhibetur contra Deum, aut Sanctos, ſive mente, ſive ore, ſive ſcripto. II. Non datur materiæ parvitas in blaſphemia, etiamſi joci gratia proferatur. III. Ex conſuetudine ſine plena advertentia blaſphemare non vacat culpa lethali. IV. Blaſphemia hæreticalis continet hæreſim, ſeu quod articulo fidei directe opponitur; ſecus vero Blaſphemia ſimplex. Hæreticalis aut tollit a Deo quod habet, aut per contumeliam tribuit Deo, quod non habet. V. Simplex Blaſphemia eſt quadruplicis generis, Enunciativa, Deteſtativa, Irriſoria, & Juratoria. VI. Probabiliter non differunt ſpecie Blaſphemiæ in Deum, & Blaſphemiæ in Beatam Virginem, & in Sanctos; niſi proferantur in Sanctos ob propriam eorum excellentiam. VII. Qui maledicit creaturis, inquantum Creaturæ Dei ſunt, profecto blaſphemat; ſicut qui rebus ſacris maledicit: Quid ſi quis creaturis irrationabilibus maledicat? Et quid ſi tempori, pluviæ, ventis? VIII. Diſcutiuntur plures formulæ, quæ frequenter uſurpantur, num ſint Blaſphemiæ. IX. Quid de formula illa conditionata, Deum abnego, ſi res non ita ſe habet? Quid de illa, Per vitam Dei? aut de illa alia, Corpo di Dio con voi? X. In dubio, an formula aliqua ſit blaſphema, non eſt talis cenſenda. XI. Blaſphemi denunciandi ſunt (ſi Blaſphemia ſit hæreticalis) intra ſex dies a notitia, ſub pœna Excommunicationis latæ ſententiæ.

ARTICULUS III. 68

De Tentatione Dei.

I. Tentatio ſecundum ſe alia eſt Probationis, alia Inductionis. Ad primum genus ſpectat tentatio Dei, quippe quæ eſt Probatio alicujus divini Attributi modis indebitis. II. Expreſſa Dei tentatio habetur, ſi directe intenditur experimentum de aliqua Dei perfectione. Tacita vero habetur, quando ſine tali expreſſa intentione aliquid ad id ordinatur. III. Tentatio Dei ex genere ſuo eſt peccatum lethale; cum gravem irreverentiam erga Deum importet. IV. In lege veteri præcipiebantur a Deo nonnullæ purgationes, itaut miraculis innocentia alicujus detegeretur; At in nova lege prohibentur. V. Tentat Deum, qui miraculum ab eo petit citra neceſſitatem, aut Dei impulſum; Sicut etiam qui ex curioſitate vult experiri opus aliquod ſupernaturale. VI. Poterit aliquando Tentatio Dei a mortali excuſari, ſi aut deſit plena deliberatio, aut detur materiæ parvitas.

QUÆSTIO VII. 69

De Secundo Decalogi Præcepto

Non aſſumendi in vanum Dei Nomen.

ARTICULUS I. 70

Quid, & Quotuplex ſit Juramentum?

I. Juramentum eſt Divini teſtimonii invocatio ad fidem faciendam; ſeu Invocatio

tio Dei in teſtem. Invocatur autem Deus in teſtem vel explicite, vel implicite; ut quando juratur per Creaturas, quatenus in iis Deus relucet. II. Juramentum fieri poteſt verbo, nutu, facto, ſcriptura, & mentaliter. III. Jurans per falſos Deos vere non jurat. IV. Num ſint juratoria hæc verba, Per fidem meam, Per conſcientiam meam, Per fidem boni Chriſtiani, Sacerdotis, &c. V. In dubio num formula ſit juratoria, quid in foro externo judicandum, & quid in interno? VI. Jurans per ſuam barbam, veſtem, aut alias res viles, in quibus divinitas ſpecialiter non relucet, vere non jurat. VII. Quid ſi quis uſurpet formulas juratorias, neſciat tamen, quid ſit juramentum, ut pueri, rudes, & mulierculæ? Quomodo Confeſſarii cum iſtis ſe gerere debent? VIII. Hæc verba, Coram Deo loquor, Deus videt meam conſcientiam, enunciative prolata non ſunt juramentum; ſecus vero prolata invocative. IX. Ruſtici paſſim dicentes, Per Deum, Per Corpus Chriſti, raro jurant, ſed vel blaſphemant, ſi adverſus Deum indignentur, vel peccant contra charitatem, ſi adverſus homines indignentur. X. Jurans, Per hanc Crucem, nullam ſignando Crucem, vere non jurat. XI. Juramentum aliud Aſſertorium, aliud Promiſſorium, quod vel eſt Abſolutum, vel Conditionatum vel Pœnale. XII. Per Juramentum Invocatorium, ſeu Conteſtativum Deus invocatur ut teſtis; Per Execratorium, ſeu Imprecativum invocatur etiam ut Vindex: Omnia autem juramenta cenſentur eſſe ejuſdem ſpeciei. XIII. Juramentum Comminatorium (puta, Per Deum te occidam) vel reducitur ad Promiſſorium, vel ad Execratorium.

ARTICULUS II. 71

De Conditionibus requiſitis ad licite jurandum.

I. Tres ſunt juramenti liciti comites, Veritas, Juſtitia, & Judicium; jurari enim nequit, niſi de re, quæ ſatis probabiliter putatur vera; item de re honeſta, & ex neceſſitate. Si quis juret ſe venialiter peccaturum, num peccet mortaliter? II. Gravius peccatum eſt jurare ſe mentiturum ſine animo ponendi mendacium, quam jurare cum tali animo. III. Pejerat, qui rem dubiam aſſerit cum juramento. IV. Ad licite jurandum privatim ſatis eſt certitudo moralis de rei veritate; at ad jurandum in judicio requiritur notitia de viſu, & præſentia. V. Quamvis jurans ſe poſiturum rem levem graviter peccet, ſi tunc non habeat animum illam ponendi, non peccat tamen graviter, ſi deinde illam non ponat. VI. Mater, quæ juramento comminatorio jurat ſe punituram filium, peccat graviter, ſi non puniat, quando punitio eſt juſta, & gravis. VII. Non dicitur eſſe univerſim juramentum falſum, ſed temerarium, quando quis jurat ſe poſiturum rem illicitam, puta homicidium: Sicut etiam quando quis jurat ſe, verbi gratia, patraſſe homicidium, ordinando hoc peccatum jactantiæ ad alios ſcandalizandos. VIII. Si Sortes putet aliquid eſſe verum, quod tu ſcis eſſe falſum, non poteris inducere illum ad jurandum hoc, quod materialiter eſt falſum.

ARTICULUS III. 74

De Materia Juramenti.

I. Juramenti promiſſorii materia debet eſſe res licita, poſſibilis, honeſta, & non indifferens, nec impeditiva majoris boni. II. Si jures in obſequium Dei te ducturum Uxorem, ad id non teneris; Secus vero ſi id jures in gratiam fœminæ, quam vis ducere. III. Qui rem bonam, puta jejunium, jurat ob finem malum, ad illam non tenetur; Secus vero ſi illam jurat ob finem bonum, quamvis hic per peccatum aſſequendus ſit. IV. Secunda ſponſalia jurata, etiam diſſolutis prioribus ſponſalibus, non obligant. V. Promiſſio facta pro turpi facinore patrando, num eo patrato obliget? VI. Promiſſio prodiga num obliget ad totum? num ad partem, in qua non ſit prodigalitas? Num ſimpliciter non obliget? VII. Juramentum non obligat ad ponendum, quod lege etiam civili vetatur; obligat tamen ad id, quod lege civili non prohibetur, ſed permittitur in favorem jurantis. VIII. Juramentum de non acceptando Epiſcopatu, ſi fiat ex affectu humilitatis, validum eſt, ſecus vero ſi fiat ad declinandas curas Epiſcopales.

ARTICULUS IV. 76

De Juramenti Obligatione.

I. Qui jurat ſine animo jurandi, ſecundum ſe peccat graviter: ſicut etiam qui ju-

jurat ſine intentione ſe obligandi. II. Quandonam poſſit ſine mendacio, & perjurio quis jurare, utendo æquivocatione, aut reſtrictione non pure mentali, ſive locutione materiali? III. Juramentum, ſicut & votum, non obligat, ſi dolus, aut error dans illi cauſam verſetur circa ſubſtantiam rei, aut circa circumſtantias notabiles, quæ in ipſam rei ſubſtantiam redundent; ſecus vero ſi verſetur circa circumſtantias parvi ponderis. IV. Eſt pariter invalidum juramentum, & votum, ſi error dans cauſam contractui verſetur circa cauſam finalem, (quod verum eſt, etiamſi error ſit concomitans,) non tamen ſi error incidat in contractum, & verſetur circa cauſam impulſivam. V. Error tamen circa qualitates magni ponderis, & circa cauſam finalem non invalidat Profeſſionem Religioſam; ſicut nec matrimonium, aut ſuſceptionem Ordinis Sacri, niſi exprimatur. VI. Qui juravit, vel vovit, & dubitat an habuerit animum ſe obligandi, probabilius obligatur. Qui tamen juravit ſe non luſurum, præſcindendo a luſu moderato, vel immoderato, poterit luſu moderato ludere. VII. Juramentum metu extortum obligat pro foro interno, non pro externo. Et niſi a Prælato ex juſta cauſa relaxetur, poni debet, quantumvis arduum ſit, quod juratum eſt, ſi citra culpam poni poteſt. VIII. Matrimonium, & votum extorta metu gravi injuſto ideo ſunt irrita, quia jure Eccleſiaſtico irritantur; Juramentum tamen hujuſmodi ab Eccleſia non irritatur.

ARTICULUS V. 80

Quomodo quædam celebriora Juramenta interpretanda ſint.

I. Prima regula ſervanda, quod juramentum, quantum fieri poteſt, minus obliget ſervata verborum proprietate. Altera, quod cadens ſupra promiſſionem, hujus naturam ſequatur. II. Juramentum de non ludendo ſecundum ſe intelligitur de ludo illicito. III. Qui jurat ſe ſoluturum debita intra menſem, prorogato tempore de conſenſu creditoris, non tenetur amplius vi juramenti. IV. Juramentum Medicorum de non viſitandis poſt tertium diem infirmis, niſi confeſſionem præmiſerint, quomodo intelligendum eſt? V. Si quis jurat ſe ducturum Bertam divitem, & ſanam, non tenetur eam ducere, ſi incidat in gravem ægritudinem, & paupertatem. VI. Qui promittit aliquid Titio cum juramento, non tenetur, ſi ille fiat ingratus, aut frangat fidem datam. VII. Si qui juratus promittat aliquid abſenti, poteſt promiſſionem revocare, antequam acceptetur. Pariformiter diſcurrendum de pluribus aliis juramentis, quæ paſſim fiunt.

ARTICULUS VI. 81

Quomodo tollatur juramenti obligatio?

I. Juramenti obligatio impeditur aut per legem irritantem contractum, aut per legem prohibentem contractus jurati executionem. II. Tollitur vero juramenti obligatio aut per ceſſationem cauſæ principalis, aut per mutationem materiæ, aut per irritationem, aut per commutationem, aut per relaxationem. Et eadem eſt ratio de Voto. III. Ceſſat juramenti, & voti obligatio, ſi ſuperveniat notabilis mutatio, qua prævíſa non juraſſes, aut voviſſes. Sed quid ſi dubitetur, an ſit hujuſmodi mutatio, quæ ſupervenit? IV. Quinam poſſint, & quomodo juramenta, ac vota irritare? V. Quid interſit inter irritationem, & diſpenſationem voti, ac relaxationem juramenti? VI. Quænam vota, aut juramenta filiorum poſſit Pater irritare? Num etiam id poſſit mater? Quænam ſervorum juramenta poſſit Dominus irritare? VII. Quænam poſſit Uxoris juramenta Maritus irritare, aut Uxor Mariti? VIII. Superiores Regulares quænam vota, & juramenta ſubditorum irritare poſſint? Pontifex Regularium vota poteſt irritare, ſæcularium vero poteſt ſolum diſpenſare. Quid hac in re poſſint Abbatiſſæ? Quid de novitiis? IX. Quinam poſſit juramenta relaxare, ac vota diſpenſare? Et quænam cauſa ad id requiratur? X. Voti vinculum eſt fortius vinculo juramenti; unde reſervato voto, verbi gratia caſtitatis, non eatenus reſervatur tale juramentum. XI. Qui poteſt vota, & juramenta commutare, non eatenus poteſt diſpenſare in illis; quamvis e converſo qui poteſt diſpenſare, poteſt etiam vota jurata commutare. XII. Ipſe vovens, & jurans poteſt votum, & juramentum, ſi non ſint reſervata, commutare in melius, & probabiliter etiam in evidenter æquale; jurans tamen, aut vovens in favorem alterius nequit ea, ſi ſint acceptata, commutare.

ARTICULUS VII. 86

De Perjurio, ac de aſſueto ad jurandum.

I. Perjurium preſſe ſumptum eſt juramentum, cui deeſt veritas; late vero ſumptum eſt, cui deeſt judicium, & juſtitia, ſeu neceſſitas, & honeſtas. Eſt perjurium peccatum gravius homicidio. II. Eſtque pariter peccatum gravius homicidio, nullum tempus velle dicare divino cultui. III. Conſuetudo conjungendi juramentum cum mendacio ſub mortali tollenda eſt. Immo mortaliter peccat, qui cum hac conſuetudine inadvertenter jurat cum proximo periculo pejerandi; etiamſi tunc juret verum. IV. Quænam remedia adhiberi poſſint ad evellendam jurandi conſuetudinem? V. Ut mortaliter peccet, qui aſſuetus juramentis hic, & nunc jurat, debet advertere ad obligationem, quam habet evellendi talem conſuetudinem, aut ad periculum proximum pejerandi. Quonam pacto hæc peccata in confeſſione aperienda? Et quando negari debet abſolutio?

ARTICULUS VIII. 87

De Adjuratione.

I. Adjuratio vel eſt Imperativa, ut erga dæmones, vel Obſervativa, ut erga Deum. II. Obſervativa eſt actus latriæ, ſi fiat invocatione Dei; Eſt actus Duliæ, ſi fiat invocatione Sanctorum; Et Hyperduliæ, ſi Beatæ Virginis. Quando autem fit per alias creaturas, non eſt actus Religionis. III. Creaturæ irrationales adjurantur improprie, quatenus obediunt Creatori. IV. Per orationem petimus aliquid a Deo; Per Adjurationem petimus aliquid propter Deum. V. Differt Adjuratio a juramento; quia per illam adducitur Deus non ut teſtis, ſed ut ejus amore, vel timore aliquid obtineatur. Requirit tamen Adjuratio tres illos juramenti Comites, Veritatem, Juſtitiam, & Judicium. VI. Quibus liceat dæmones adjurare adjuratione imperativa? Num etiam laicus poſſit exorcizare publice citra mortale? VII. Vis expellendi dæmones per exorciſmos eſt ex opere operato. VIII. Privata Adjuratio adverſus dæmones cuilibet eſt licita. IX. Quid poſſint, aut non poſſint Exorciſtæ a dæmone interrogare? X. Videtur mortale creaturas irrationales exorcizare directe. Indirecte adjurari poſſunt, vel adjuratione deprecativa, prout moventur a Deo, vel imperativa, prout moventur a dæmone.

QUÆSTIO VIII. 88

De Voto.

ARTICULUS I. 89

Quid, & Quotuplex ſit Votum?

I. Votum eſt promiſſio deliberata facta Deo de meliori bono. II. Differt a propoſito, quippe quod non eſt obligatorium, ſaltem ſub gravi. III. Si votum fiat cum ſemiplena deliberatione, non obligat. Quid ſi dubitetur, an deliberatio fuerit plena? IV. Ad votum ſufficit voluntas implicita illud emittendi; ut in ſuſcipiente Ordines Sacros; Qui ſi nolit vovere caſtitatem, adhuc ad illam obligatur, ſaltem ex ſtatuto Eccleſiæ, & eſt ſacrilegus, ſi adverſus illam peccet. V. Qui invalide ſuſcipit Ordines Sacros, ad caſtitatem non tenetur: Secus vero qui invalide in Religione profitetur. VI. Soli Deo votum fieri poteſt, Deiparæ vero, & Sanctis, quatenus Deus in iis inhabitat. VII. In quo ſenſu votum eſt de meliori bono? VIII. Vinculum voti eſt fortius vinculo juramenti promiſſorii. IX. Votum invalidum per ratificationem non revalidatur, ſi ejus invaliditas ignoretur. Quid ſi quis dubitet, an voluerit per ratificationem novum votum emittere? X. Multipliciter dividitur votum; præſertim in Solemne, & Simplex: Solemne emittitur in ſuſceptione Ordinis Sacri, & in Profeſſione Religioſa, & irritat matrimonium; Quod pariter irritat Votum ſimplex in Societate Jeſu. XI. Per votum pœnale, puta non blaſphemandi ſub pœna jejunandi, ut plurimum duo promittuntur Deo; Id tamen pendet ex intentione voventis.

ARTICULUS II. 91

De Materia, & Obligatione Voti.

I. Quando materia voti partim eſt apta, partim inepta, vovens ad nihil tenetur, ſi utramque materiam vovit per modum unius; ſecus ſi per modum plurium. II. Quamdiu differri poſſit voti adimpletio, præſertim ſi ſit de Religione ingredienda? III. Num poſſit emitti votum cum inten-

tione, quod ſolum obliget ſub levi in materia gravi, & ſub gravi in materia levi? iv. Quandonam materia levis ex circumſtantia evadit gravis? v. Num peccet graviter, qui ſæpe violat votum in materia levi? vi. Peccatne mortaliter, qui eodem die violat plurima vota diverſa, quorum ſingula ſunt de re levi? vii. Ceſſat voti obligatio, facta, aut deprehenſa notabili mutatione, quæ ſi fuiſſet prævifa, votum non fuiſſet emiſſum.

ARTICULUS III. 92

Quonam pacto tolli poſſit obligatio Voti per diſpenſationem?

i. Poteſt Epiſcopus in omnibus votis ſuorum ſubditorum diſpenſare, niſi expreſſe a Pontifice nonnulla reſerventur; ut de facto quinque reſervantur Pontifici. ii. In dubio an votum ſit Pontifici reſervatum, poteſt diſpenſare Epiſcopus; ſicut etiam in dubio an egeat diſpenſatione. iii. Pariter poteſt Epiſcopus in votis Pontifici reſervatis diſpenſare in caſu neceſſitatis, quando periculum gravis damni eſſet in mora. iv. Sicut etiam probabiliter id poteſt, ſi votum reſervatum ſit emiſſum ex metu levi; Aut ſi votum caſtitatis ſit ad tempus, aut non ſit perfectæ caſtitatis. v. Poteſt Epiſcopus diſpenſare in voto pœnali caſtitatis relate ad pœnam, quæ eſt acceſſoria; Et in voto ſuſcipiendi Ordines Sacros. vi. Facta a Pontifice commutatione Voti ſibi reſervati, poteſt Epiſcopus diſpenſare in materia ſubrogata. vii. Si votum ſit disjunctivum, antequam eligatur pars reſervata, poteſt in illo Epiſcopus diſpenſare. viii. Poteſt etiam diſpenſare in differenda executione voti Religionis; & in voto ingrediendi Ordinem Militarem, dempto Ordine Sancti Joannis Hieroſolymitani. ix. Pariter diſpenſare poteſt in votis factis in favorem alterius, ſi nondum ſunt acceptata; Si tamen ſint acceptata, tunc ſolum probabiliter poteſt diſpenſare, quando emiſſa ſunt principaliter in honorem Dei, & ſecundario in favorem alterius. x. Itidem vota reſervata, ſi ſint conditionata, (& probabiliter etiam poſt conditionem purificatam) diſpenſari poſſunt ab Epiſcopo. xi. Habens poteſtatem commutandi vota, aut in iis diſpenſandi, poteſt illam ſecummet exercere. xii. Habens facultatem diſpenſandi in Votis num poſſit eatenus juramenta relaxare? xiii. Quænam dicatur cauſa juſta ad diſpenſandum in Votis?

QUÆSTIO IX. 95

De tertio Decalogi Præcepto.

Diem Sabbati ſanctifices.

ARTICULUS I. 96

De Abſtinentia ab operibus ſervilibus die feſto.

i. Non eſt ſpeciale peccatum die feſto peccare, & diabolo inſervire; ſed eſt peccatum opera ſervilia exercere. Sunt autem ſervilia opera non ſolum quæ a ſervis communiter exerceri ſolent, ſed etiam quæ ſervis, & liberis ſolent eſſe communia, itaut uſus, & conſuetudo habeat pro ſervilibus. ii. Prohibentur ſervilia, etiamſi gratis, & ſine labore exerceantur; & permittuntur liberalia, etiamſi ob ſtipendium, & cum labore fiant. iii. Permittitur tranſcribere etiam notas muſicas, non tamen lineas his notis ſubjectas ducere. Licitum etiam eſt Typographo characteres ordinare, rationes dati, & accepti facere, & tranſcribere. iv. Probabiliter licet etiam delineare, & ſine magno apparatu pingere; Immo etiam acu pingere. v. Permittitur etiam probabiliter piſcari, & venari ſine magno apparatu, ac labore. vi. Pariter permittuntur præliationes, artes militares, & ars digladiandi. vii. Ars ſculptoria cenſetur ſervilis, ſive in ligno, ſive in marmore, aut creta ſculpatur. viii. Licitum eſt iter facere etiam in lectica, quæ portetur ab hominibus. ix. Non licet ducere jumenta, aut currus onuſtos, ſi cum magno labore onera iis imponenda ſunt. Qui vero comitantur jumenta onuſta, raro peccant mortaliter; quia raro ultra ſpatium duarum horarum in imponendis oneribus laborant. x. Idem dicendum de iis, qui ducunt animalia, quæ in priſtrino molunt, ac de iis, qui exercent opus diſtillandi; aut frumentum cribro eventilatum manibus purgant. xi. Num liceat Infidelibus injungere die feſto opera ſervilia?

ARTICULUS II. 98

De Operibus forenſibus vetitis die feſto.

i. Prohibetur die feſto Mercatus, Judicium

cium forenſe, & Juramentum. II. Nomine mercatus veniunt Nundinæ univerſales, & particulares, necnon actus mercandi. Quid tamen permittitur ex conſuetudine? III. Nomine Judicii forenſis venit ſtrepitus judicialis; itaut actus judiciales ſint invalidi, niſi neceſſitas, aut pietas aliud ſuadeat. IV. Sententia excommunicationis nec irritatur, nec prohibetur; Sicut neque aliæ ſententiæ, & actiones, quæ ſtrepitum judicialem non requirunt: Probabilius tamen licita eſt Appellatio. V. Nomine Juramenti, quod prohibetur die feſto, venit juramentum judiciale, quod fit pro rebus temporalibus. VI. Pluribus de cauſis, aut licent opera forenſia, ac ſervilia die feſto, ant non eſt mortale ea exercere; Præſertim ratione neceſſitatis, conſuetudinis, diſpenſationis, aut parvitatis materiæ. VII. Quid de ſutoribus laborantibus die feſto? VIII. In dubio an detur neceſſitas, aut conſuetudo approbata, petenda eſt diſpenſatio: Secus tamen ſi probabile ſit dari neceſſitatem, aut conſuetudinem, & ſcandalum vitetur. IX. Eſt ſufficiens cauſa excuſans timor gravis damni, & amiſſio ingentis lucri. X. Num poſſit quis ad otium vitandum laborare, ſaltem ad ſublevandam alicujus gravem neceſſitatem? Num poſſint ea fieri die feſto, quæ ad cultum divinum ſpectant? XI. Quænam ſit parvitas materiæ in operibus ſervilibus, quænam in forenſibus, quæ a mortali excuſet? XII. Plurimi ex conſuetudine a Doctoribus excuſantur. Quid de barbitonſoribus, & ſutoribus? Quid ſi de conſuetudine dubitetur? XIII. Demum excuſat diſpenſatio, quam data juſta cauſa poteſt etiam Vicarius Generalis ex ſpeciali mandato concedere. Immo etiam Parochus; qui poteſt etiam in jejuniis diſpenſare. Prælati Regulares diſpenſare poſſunt cum ſubditis ſuis, non cum famulis ſæcularibus.

ARTICULUS III. 101

De Miſſa die feſto audienda.

I. Probabiliter ſatisfacit præcepto de miſſa audienda, qui ſucceſſive duas miſſæ partes audit, quamvis ordine inverſo. II. Num partem miſſæ notabilem omittat, qui incipit illam audire poſt Evangelium? Aut qui per breve tempus abeſt, dum fit aut Conſecratio, aut Communio? III. Quænam dicatur præſentia moralis requiſita ad ſatisfaciendum præcepto audiendi miſſam? IV. Non ſatisfacit, qui toto tempore miſſæ confitetur peccata ſua. V. Præſentia moralis haberi poteſt aliquando, etiamſi audiens miſſam ſit extra Eccleſiam; & poteſt non haberi, etiamſi ſit intra Eccleſiam. Quid ſi inter feneſtram domus, e qua auditur Miſſa, & Eccleſiam intercedat via publica? VI. Miſſa in Oratoriis privatis Magnatum a quibuſnam familiaribus die feſto audiri poteſt, itaut non teneantur illam in Eccleſia audire? VII. Excuſat ab audienda miſſa Impotentia, Cenſura, Conſuetudo, & diſpenſatio. Impotentia habetur ab eo, qui ſine gravi incommodo illam audire non poteſt. Quid ſi lucrum ingens amitteret? VIII. Num excuſetur puella, quæ credit ſe ab adoleſcente laſcivo concupiſcendam, ſi domo egrediatur? IX. Num teneatur privilegiarius miſſam audire tempore Interdicti? Et quid de detento in carcere, ſi facile poteſt facultatem egrediendi obtinere? X. Excuſantur viduæ, & ſimiles, ubi eſt conſuetudo, quod per aliquod tempus domo non egrediantur poſt mortem mariti: Sic etiam nubiles, pauperes, &c. XI. Num peregrinus teneatur miſſam audire, ubi eſt feſtum municipale, ſi per viginti dies circiter ibi ſit commoraturus? XII. Num poſſit quis die Sabbati ire venatum, ſi die dominico non poſſit audire Sacrum?

QUÆSTIO X. 106

De Jejunio.

ARTICULUS I. ibid.

A quibus cibis abſtinendum die jejunii? Et an etiam a potu?

I. Quænam animantia, quæ extra aquam vivunt, non prohibeantur? II. Num laridum, & ſagimen inter lacticinia numerentur? Quid de inteſtinis animalium? III. Num lacticinia, quæ ex evidenti totius Eccleſiæ conſuetudine obligatoria prohibentur in Quadrageſima, pariter in aliis vigiliis prohibeantur? IV. Diſpenſatus ad carnes, & non ob virium imbecillitatem, num teneatur ad unicam comeſtionem die jejunii? V. Num diſpenſatus ad carnes, quo die ab iis abſtinet, ad unicam comeſtionem teneatur? VI. Utrum die jejunii liceat vinum bibere in fraudem jejunii ad vires reficiendas? VII. Num liceat comedere, & bibere ob delectationem, & non ad ſatie-

tietatem? VIII. Quinam univerſim dicatur potus uſualis, a quo jeſunium non frangatur? Num cerviſia, num aqua ſaccharo, & aromatibus condita? Num Cocolata?

ARTICULUS II. 110

De unica Refectione, ac de ejus Hora.

I. Ex conſuetudine, non ex lege ſcripta tenemur die jejuniii ad unicam dumtaxat refectionem: Et ex conſuetudine etiam permittitur refectiuncula. II. Qui bis comedit die jejunii, ſi iterum comedat, non peccat amplius; At ſi comederet carnes, peccat toties, quoties iterum illas comedit. III. Qui inculpabiliter bis comedit, num teneatur non amplius comedere? IV. Ut refectio dicatur moraliter unica, quantum temporis intercedere poteſt inter plures refectiones? Num poſſit veſpere comedere, qui mane caruit notabili parte refectionis? V. Hora refectionis, quæ olim erat ad Solis occaſum, & deinde ad Tertiam poſt meridiem, nunc temporis eſt ad meridiem. VI. Quid ſi anticipetur hora comeſtionis ſine cauſa, aut privilegio per horam ante meridiem?

ARTICULUS III. 111

De Refectiuncula.

I. Varie opinantur Doctores circa quantitatem cibi in Refectiuncula; Omnium benigniſſima, & uſu recepta opinio eſt, quod ea ſit octo unciarum. II. In pervigilio Nativitatis Domini refectiuncula poteſt eſſe duplo major; & in iis Regionibus, ubi eſt conſuetudo ſumendi triplo majorem, immo etiam in vigilia Paſchatis, & Pentecoſtes ſervari illa licite poteſt. III. Num poſſit in refectiuncula ſumi exigua pars piſcis majoris? IV. Licetne ſex uncias panis cum duabus unciis liquoris amygdalini coquere, & ſumere pro jentaculo? V. Num liceat ſine cauſa cœnulam ſumere mane, rejecta in Veſperas cæna? VI. Non licet diluculo jentaculum ſumere, & ad meridiem, ſeu ad Veſperas cænare.

ARTICULUS IV. 113

De Obligatione Jejunii, & non cooperandi cum aliis in illius fractione.

I. Jejunium Quadrageſimale non eſt de jure divino, ſed jam inde ab Apoſtolis in Eccleſia præceptum. II. Conſuetudine plura jejunia in Eccleſia introducta ſunt, & plura abrogata. Num Regulares teneantur ad jejunia conſuetudine alicubi introducta? III. Quandonam frangens jejunium, ad quod ex pluribus titulis obligatur, plura peccata committat? IV. Num Franciſcanus ad jejunia ſuæ Regulæ obligetur ante vigeſimum primum ætatis annum? V. Lex jejunii obligat etiam ad non cooperandum cum aliis in ejus fractione. VI. Num liceat invitare, ac offerre carnes parato jejunium frangere, non quidem abſolute, ſed ſub conditione, quod velit omnino carnibus veſci? VII. An peccent Caupones miniſtrando omnibus indiſcriminatim carnes diebus eſurialibus? VIII. Licite carnes miniſtrantur Infidelibus die jejunii, ſicut pueris ante rationis uſum.

ARTICULUS V. 115

De Infirmitate, & Paupertate a Jejunio excuſantibus.

I. Excuſant Diſpenſatio, & Impotentia ſæpe orta ex infirmitate, paupertate, labore, ætate. II. Infirmitas excuſans debet eſſe notabilis, puta ſi timeatur ex jejunio capitis vertigo, aut ſtomachi dolor; Aut ſi ex illo impediantur conſuetæ uniuſcujuſque operationes. III. Prægnantes, & nutrices, etſi validæ, ad jejunium non tenentur, ſed tenentur ſecundum ſe a carnibus abſtinere. Qui abſque cœna nequit noctu calefieri ſufficienter, non tenetur mane jentare, ut veſpere cœnet. IV. In dubio an jejunium ſit graviter nociturum, ſtandum judicio Medici docti, & timorati; vel petenda eſt diſpenſatio; Quæ probabiliter dari poteſt, etiamſi dubitetur, an detur juſta cauſa ad diſpenſandum. V. Nec Medicus, nec Confeſſarius diſpenſare poteſt in jejuniis, ſed ſolus Superior; etiam Parochus; non tamen Abbatiſſa. VI. Excuſatur pauper, ſi careat ſufficienti cibo. Sed quinam dicitur cibus ſufficiens? VII. Num liceat meſſoribus, ac iter agentibus veſci lacticiniis, ſi deſit ſufficiens aliud alimentum?

ARTICULUS VI. 116

De Labore, & Ætate, quæ a Jejunio excuſant.

I. Excuſantur a jejunio, qui exercent artem de ſe laborioſam, quamvis poſſent com-

commode jejunare . II. Quænam dicatur ars de ſe laborioſa incompoſſibilis cum jejunio ? III. Non videntur artes de ſe laborioſæ, Ars Sutoris, qui pannos ſuit, & Ars Barbitonſoris; unde ſolum per accidens excuſari poſſunt. IV. Quænam reputentur exercitia de ſe non laborioſa? Num Cantoris, Advocati, Concionatoris? Et quid de iter agentibus? V. Qui arti laborioſæ operam navant, ſi uno, aut altero die a labore deſiſtant, num teneantur iis diebus jejunare? VI. Quandonam Conjux a jejunio excuſatur, ſi non poſſit aliter debitum reddere? VII. Non licet in fraudem jejunii opus laborioſum aſſumere, aut longum iter. Quomodo liceat aliquando ire venatum, quamvis non ſit compoſſibile jejunium cum ea venatione? VIII. Probabiliter ſenes etiam robuſti ad jejunium non obligantur inchoato anno ſexageſimo; Et fœminæ juxta nonnullos inchoato quinquageſimo. Quid ſi dubitetur de tali ætate?

QUÆSTIO XI. 119

De quarto Decalogi Præcepto

Honorandi Parentes.

ARTICULUS I. ibid.

De Obligatione filiorum erga parentes.

I. Filii Parentibus debent Amorem, Reverentiam, Obedientiam, & Subventionem. II. Amor Parentibus debitus conſiſtit in fuga odii, & in exhibitione ſignorum amoris; necnon in dilectione interna, & formali. III. Reverentia Parentibus debita quid ferat? Et quando ab ea filii deobligentur? IV. Quandonam graviter peccent filii non obtemperando Parentibus? V. In iis, quæ pertinent ad vitæ ſtatum, tenentur filii conſulere Parentes, quamvis non teneantur deinde eorum conſilium ſequi. VI. Tenentur filii Parentibus ſubvenire tam in neceſſitatibus ſpiritualibus, quam in temporalibus. VII. In gravi neceſſitate Parentum tenentur filii abſtinere ab ingreſſu in Religionem; necnon in extrema fratrum, aut ſororum. At egredi e Religione tenentur ſolum in extrema Parentum neceſſitate. VIII. Eodem modo Parentes tenentur ab ingreſſu in Religionem abſtinere in gravi neceſſitate filiorum, & in extrema egredi.

ARTICULUS II. 121

De Obligatione Parentum erga filios.

I. Tenentur parentes bono ſpirituali, & temporali filiorum multipliciter proſpicere; & ſi ad eorum emendationem eſt neceſſarium, poſſunt percutere etiam in Sacris conſtitutos. II. Mater ſolum tenetur lactare, & educare filium uſque ad tertium annum, niſi pater ſit impotens ad alendum filium. In defectum parentum tenentur Avi, deinde Aviæ. Si divites exponant filios Hoſpitali, tenentur huic expenſas compenſare. III. Plurimæ cauſæ a Doctoribus aſſignantur, ob quas poteſt Pater filium exhæredare. IV. Si filia contra voluntatem Patris nubat indigno, non poteſt exhæredari. V. Num Pater filio, quem exhæredare poteſt, teneatur alimenta præſtare ad vitam ſuſtentandam? VI. Quid veniat nomine alimentorum, quæ Pater tenetur filio præſtare? Num teneatur etiam alere uxores filiorum, & filiæ ſpuriæ dotem conſtituere? VII. Obligatio, quam habent parentes alendi filios, tranſit ad hæredes; Sicut etiam ſi bona parentis donentur Monaſterio, aut addicantur fiſco. VIII. Quinam debet filium alere, ſi dubitetur num ſit filius Petri, an Pauli? Et Paterpatratus a Patrene, an a filiis alendus eſt?

ARTICULUS III. 123

De Obligatione Conjugum ad invicem.

I. Etiam vir debet uxori præter amorem, obedientiam in iis, in quibus eſt ſubjectus, & honorem. II. Poteſt vir objurgare, & leviter percutere uxorem, ſi ſit ſpes emendationis; at nequit ſine gravi culpa illam graviter percutere. III. Secundum ſe tenetur vir alere uxorem, quamvis illam duxerit indotatam. IV. Num teneatur illam alere, quando ob utriuſque culpam ab eo receſſit? V. Aliquando tamen uxor tenetur virum alere. VI. Majorem debet amorem, reverentiam, & obedientiam uxor viro, quam uxori Vir, quippe qui eſt caput mulieris; unde tenetur uxor virum ſequi: Sed quid ſi pactum intercedat non mutandi locum?

ARTICULUS IV. 124

De Obligatione Dominorum, Superiorum, & Principum relate ad ſubditos,& ad invicem.

I. Mancipia tenentur cum periculo vitæ dominum defendere. II. Servis in bello juſto captis licitum eſt fugere, ſi non dederint fidem non fugiendi. III. Quicquid ſervus acquirit, domino acquirit, ſi de conſenſu domini non habeat peculium. IV. Famuli non tenentur, ſicut tenentur ſervi, dominum defendere cum vitæ diſcrimine. Num debeatur famulo ſalarium, ſi diu ægrotat? V. Num Superiores, Magiſtri, Parentes poſſint moderate ad correctionem verberare etiam in Sacris conſtitutos? VI. Quomodo ſe gerere debet Herus erga famulos? Num poſſit illos ægrotantes mittere ad Hoſpitale ſubtrahendo mercedem? Eccleſia Clericis ægrotantibus non denegat diſtributiones. VII. Religioſi non tenentur obedire Prælatis ſuis in iis, quæ ſunt aut ſupra regulam, aut præter regulam. VIII. Prælati tenentur ad reſidentiam, & ad diſpenſandos reditus Eccleſiaſticos ſuperfluos congruæ ſuſtentationi in uſus pios. IX. Parochus quomodo debeat providere de Vicario, ſi non reſideat ex juſta cauſa? X. Subditi erga Principes laicos ad quid tenentur? XI. Ad quid vero Principes laici erga Vaſſallos? XII. Peccat Princeps, & ad reſtitutionem damni ſecuti tenetur, ſi ad Officium Gubernatoris, vel Judicis promoveat ineptos. XIII. Peccat etiam plerumque graviter, & contra fidelitatem erga Rempublicam, & contra juſtitiam diſtributivam, ſi ad hæc Officia promoveat dignos, omiſſis dignioribus, ſeu Reipublicæ utilioribus. XIV. Officia ſæcularia ſolus Princeps ſupremus poteſt aliquando moderate vendere, idque propter Reipublicæ utilitatem, non ob privatum commodum.

ARTICULUS V. 128

De Obligatione diligendi proximum.

I. Tenemur proximum diligere etiam actu interno, & formali. II. Etiam peccatores diligendi ſunt, ac etiam inimici actu interno, & formali amore proſequendi. Non tenemur tamen per ſe loquendo illos ſalutare, ſi ſcandalum abſit. III Non tenemur actionem coram Judice omittere, ut offenſor ſatisfactionem præbeat pro injuria, & damnis illatis. Quid ſi ſponte exhibeat ipſe ſatisfactionem? IV. Quonam ordine proximus diligendus eſt? Diverſus ordo ſervandus in neceſſitate extrema, vel gravi, ac extra neceſſitatem. V. Quænam ſint peccata omiſſionis, & commiſſionis, quæ charitati erga proximum adverſantur? VI. Explicanda eſt in confeſſione ſpecies mali, quod vis proximo inferre, non tamen ſpecies mali, quam proximo deſideres. VII. Adverſantur charitati erga proximum non ſolum Odium, ſed etiam Indignatio, & Ira; qui tamen actus licite cum moderatione debita exerceri poſſunt. VIII. Adverſantur etiam Diſcordia, Contentio, Rixa, Seditio, (quæ a Bello, & a Schiſmate differt) & Scandalum. IX. Non eſt peccatum contra charitatem ſcandalum acceptum, ſed Scandalum datum. X. Scandalum Activum aliud eſt directum, aliud indirectum; Scandalum paſſivum aliud eſt Puſillorum, aliud Phariſaicum. XI. Scandalum directum ſemper eſt peccaminoſum; at non ſemper ſcandalum indirectum; quod cum nonnullis limitationibus permitti poteſt. XII. Quænam dicantur actiones licitæ, quamvis cum iis materialiter cooperemur cum peccato proximi? XIII. Sine cauſa permitti non poteſt ſcandalum acceptum, ne phariſaicum quidem. XIV. Ad vitandum ſcandalum Puſillorum omitti aliquando poteſt nonnullorum præceptorum obſervantia. XV. In pluribus caſibus abeſſe poteſt peccatum ſcandali, quamvis coram aliis peccetur. XVI. Num aperienda ſit in confeſſione ſpecies peccati, ad quod inducitur proximus, qui ſcandalizatur.

ARTICULUS VI. 134

De Obligatione ſubveniendi proximo in ſuis neceſſitatibus.

I. In extrema neceſſitate ſpirituali proximi tenemur illi, etiam cum vitæ diſcrimine, ſuccurrere. II. In neceſſitate non extrema, ſed gravi alicujus particularis non tenemur cum vitæ periculo ſuccurrere; tenemur tamen in neceſſitate gravi alicujus Communitatis. III. Paſtor, etiam in gravi neceſſitate ſuarum ovium, tenetur opem illis ferre cum vitæ diſcrimine. IV. Non tenemur, ſed poſſumus periculo exponere vitam propriam pro vita temporali proximi. V. Divitibus præcipitur facile tribuere eleemoſynam indigentibus. VI. In extrema proximi neceſſitate tenemur ad eleemoſynam ex neceſſariis ſtatui proprio, ſed naturæ ſuperfluis. VII. Num ſatis ſit extreme indigenti mutuare? VIII. Num in gravi neceſſitate proximi teneamur illi ſuccurrere ex neceſſariis ad ſtatum? Tenemur certe ex ſtatui ſuperfluis. IX. Ad quid teneamur in communibus pauperum neceſſitati-

tatibus? x. Beneficiarii magis, quam alii obligantur ad ſuccurrendum pauperibus. Quonam pacto poſſint de reditibus Beneficii diſponere? xi. Quandonam teneamur proximum fraternaliter corrigere, & quomodo? Quid ſi dubitetur, an correctio ſit profutura? xii. Num etiam cum gravi incommodo fieri debeat aliquando fraterna correctio? Et num præmitti ea debeat ſemper, antequam delictum denuncietur?

QUÆSTIO XII. 138

De Octavo Decalogi Præcepto.

Non loqueris falſum teſtimonium.

ARTICULUS I. ibid.

De Forma Juris a Judice ſervanda.

i. Forma juris, ſeu Legum diſpoſitio a Judice ſervanda eſt, tum in modo procedendi, tum in ferenda ſententia. ii. Modus procedendi juxta formam juris eſt triplex, per Accuſationem, per Denunciationem, & per Inquiſitionem: Hæc autem triplex eſt, Generalis, Particularis, & Mixta. iii. Ut per Inquiſitionem generalem procedat Judex, non prærequiritur Infamia, nec Accuſatio. Debent tunc manifeſtari delicta, ſi delinquentes laborent infamia. iv. Ad Inquiſitionem ſpecialem prærequiritur accuſatio, quæ ſufficienter habetur per infamiam, aut per publicum rumorem. v. Infamia habetur per vocem multorum, quin taxetur numerus, ſed arbitrio Judicis relinquendus. vi. Num ſufficiant indicia certa, ut poſſit fieri ſpecialis Inquiſitio? vii. Quid prærequiritur ad Inquiſitionem Mixtam? viii. In quibuſnam caſibus fieri poteſt Inquiſitio ſpecialis, nulla infamia præeunte? ix. Quanam forma debet procedere Judex poſt accuſationem, aut denunciationem Rei? x. Num licite procedat Judex propter meram querelam, aut denunciationem ſine prævia infamia?

ARTICULUS II. 141

De Juriſdictione in Judice requiſita.

i. Requiritur Juriſdictio in Judice, ut valide ſententiam ferat, ſive ea ſit ordinaria, ſive delegata, ſive Arbitraria, ſive Acceſſoria. ii. Judices ſæculares num poſſint vi conſuetudinis immemorabilis aliquam ſententiam ferre adverſus Eccleſiaſticos? iii. In pluribus caſibus permittitur Judicibus laicis de Clericis cognoſcere. iv. Qui patrato delicto aſſumpſit habitum Clericalem, aut Religioſum, poteritne a Judice laico puniri? v. Clerici turbantes Rempublicam poſſunt a Judice laico reprimi, capi, & illico Superiori Eccleſiaſtico tradi, ut puniantur.

ARTICULUS III. 143

De Judice in ferenda ſententia.

i. Judici non licet in ferenda ſententia ſequi opinionem minus probabilem, omiſſa probabiliore. Cur id liceat Confeſſariis? ii. In cauſis civilibus, in quibus opiniones circa jus ſunt æque probabiles, univerſim poteſt judex cauſam adjudicare, cui mavult, favendo tamen Reo, prout fieri poteſt. At ſi opiniones ſunt æque probabiles circa factum, debet dividi res, aut pretium rei. iii. In cauſis vero criminalibus, quando opiniones circa factum ſunt æque probabiles, ſequenda eſt opinio magis favens Reo. iv. Judex inferior nequit damnare Reum, ſi ſolum privata ſcientia ſciat illum eſſe reum. Poteſt tamen debitorem hujuſmodi cogere ad ſolvendum. v. Judex ſupremus regulariter non poteſt Reum condemnare, niſi citatum, & auditum. vi. Num poſſit Judex damnare juridice Reum, ſi privata ſcientia ſciat illum eſſe innocentem? Probabilius id non licet in cauſis capitalibus, ſed ſolum in civilibus, ac levis momenti. vii. Quænam munera accipi poſſunt a Judice, præciſo juramento de non acceptandis muneribus a partibus, & præciſis legibus id vetantibus? viii. Pretium acceptum pro ferenda ſententia injuſta, poſt illam non eſt reſtituendum; ſicut reſtitui debet pretium pro ferenda ſententia juſta. ix. Leges poſitivæ vetantes munerum acceptionem non allicientium ad injuſtitiam probabiliter non obligant ſub mortali; ſecluſo juramento quod a Judicibus præſtatur de iis non acceptandis. x. Dari poſſunt Judici munera ad vexationem injuſtam redimendam. Sed non eſt de facili credendum, quod ea intercedat; nec quod propter munera diligentius merita cauſæ ille ſit diſcuſſurus.

ARTICULUS IV. 145

De Accuſatore.

i. Accuſatio differt a denunciatione juridica, eo quod hæc fieri poſſit ſolis verbis ſine aliis ſolemnitatibus propriis accuſationis; Nec tenetur denunciator crimen probare, & pœnam talionis ſubire; Differt etiam a denunciatione paterna, quia hæc ordinatur ad emendationem, non ad punitionem Rei. Quænam dicatur denunciatio Ca-

Canonica? II. Denunciatio paterna in foro Eccleſiaſtico tranſire poteſt in judicialem. Ad paternam denunciationem præcedere debet fraterna correctio,non ad accuſationem. III. Licitum eſt accuſare, vel judicialiter denunciare reum propter injurias nobis irrogatas, & propter quodcumque crimen, licet occultum. IV. Num præmitti debeat accuſationi correctio fraterna? Num condonare offenſas ſit ſolum conſilium, itaut licite poſſimus reum accuſare, non ex odio erga illum, ſed ex amore juſtitiæ? V. Raro in praxi peccatur, ſi ob offenſas occultas nobis irrogatas reum accuſamus, ſi odium omnino abſit. VI. Qui omittit acccuſationem, vel denunciationem debitam ex charitate, peccat; ſed non tenetur ad reſtitutionem, niſi ad illam teneatur ex juſtitia VII. Plurimi ſunt, qui ab accuſando repelluntur. VIII. In nonnullis caſibus non licet reum accuſare, etiam poſito Superioris præcepto.

ARTICULUS V. 147

De Teſtibus, & Notariis.

I. Quinam teſtes requirantur, & ſufficiant, ut poſſit Reus damnari? Quinam vero jure canonico, quinam jure civili inhabiles ſunt ad teſtandum? II. Nemo tenetur teſtari, niſi a charitate, aut a præcepto ſuperioris ad teſtandum adigatur. Num teneatur ad reſtitutionem, qui contra præceptum ſuperioris renuit teſtari? III. In quibus caſibus non datur obligatio teſtandi, etiam poſito præcepto Superioris? IV. Non tenemur, ſed poſſumus offerre noſmet ad teſtandum ad vitam innocentis ſalvandam, quamvis inde ſequatur mors delinquentis. V. Tenetur retractare teſtimonium falſum etiam cum periculo vitæ, qui ob illud eſt in cauſa, ut alius morti damnetur. VI. Qui pecuniam accipit, ut verum teſtetur, non tenetur illam reſtituere; ſed ante patratum crimen tenetur illam reſtituere, ſi acceperit ad deponendum falſum; poſt crimen vero tenetur compenſare damnum illatum. VII. Num teneatur teſtificari, poſito judicis præcepto, qui novit crimen ab Accuſatore, aut a Teſte? VIII. Si judex legitime interroget, nequit teſtis æquivocare; Secus vero ſi non procedat legitime; Et aliquando ad hanc æquivocationem tenetur. IX. Si teſtis ſibi contradicat in eodem examine, ſtandum eſt poſteriori dicto; ſecus vero ſi ſibi contradicat in diverſis examinibus. X. Si Notarius aliquid ſcripſerit, & teſtis juret ſe illud non dixiſſe, credendum eſt potius Notario.

ARTICULUS VI. 149

De Reo.

I. Reus in judicio non tenetur reſpondere, niſi juridice interrogetur, ita ſcilicet ut præceſſerit vel ſemiplena probatio, vel indicia clara, aut infamia, quæ per duos teſtes probata ſint. Et in nonnullis caſibus juridice interrogatus poteſt æquivocare. II. Non ſufficit ad ſemiplenam probationem ſolus accuſator, aut denunciator. III. Probabiliter reus juridice interrogatus non tenetur veritatem fateri, ſi inde ſibi immineat grave damnum. IV. Quid ſi reo nulla ſit ſpes evadendi mortem, aut aliud grave damnum? Num peccet lethaliter, ſi veritatem non fateatur? V. Num ſine mortali poſſit æquivocare, qui juridice interrogatur de re levi? VI. Propter opiniones utrinque probabiles ſæpe datur bellum utrinque juſtum; Unde poteſt judex juſte interrogare, quin teneatur reus veritatem fateri. VII. Poteſt reus e carcere fugere, quamvis inde ſequatur cuſtodis mors a judice illi infligenda. Nequit tamen reus miniſtris juſtitiæ vim inferre, illos percutiendo, &c. VIII. Cum moderamine inculpatæ tutelæ poteſt Reus, ejuſque advocatus propalare occulta crimina teſtium ad eorum auctoritatem infrigendam; ſed non poteſt iis falſa crimina appingere.

ARTICULUS VII. 151

De Advocato, ac Procuratore.

I. Ad reſtitutionem tenetur Advocatus, (ſicut & Procurator) ſi ex ſua negligentia, aut imperitia cauſa amittatur. Sicut etiam ſi cauſam manifeſte injuſtam defendat; aut ſi partem inducat ad tranſactionem in cauſa injuſta; Necnon ſi ſecreta cauſæ alteri parti prodat. II. Poteſt Advocatus cauſam minus probabilem, immo & dubiam patrocinari; non tamen cauſam, quæ parum habet probabilitatis, in quam fere nunquam judices inclinant. III. Vetitum eſt Advocatis paciſci de quota litis. Id tamen ex natura rei licitum videtur pro foro interno, modo abſit periculum fraudis, & injuſtitiæ.

FINIS.

INDEX RERUM NOTABILIUM,

Quæ in hac Secunda Parte de Præceptis Decalogi continentur.

Prior numerus Quæſtionem; Alter Articulum; Tertius Numerum marginalem deſignat.

A

Abbatiſſa quid poſſit relate ad vota Monialium? 7. 6. 8. *Nequit in jejuniis diſpenſare.* 11. 5. 5

Accuſatio in quo differat a juridica denunciatione? 12. 4. 1. *Necnon a denunciatione paterna, & canonica?* ibid. *Licitumne ſit Reum accuſare etiam ob crimen occultum?* 12. 4. 3. *Num præmitti debeat accuſationi correctio fraterna?* 12. 4. 4. *Quinam ab accuſando repelluntur?* 12. 4. 7. *Clericus quando, & quomodo accuſare poſſit?* ibid. *In quibus caſibus non eſt licita accuſatio, etiam poſito Superioris præcepto?* 12. 4. 8.

Accuſator ſolus, aut denunciator non ſatis eſt ad ſemiplenam probationem. 12. 6. 2.

Adjuratio alia eſt Imperativa erga dæmones, alia Obſecrativa erga Deum. 7. 8. 1. *Creaturæ irrationales adjurantur improprie, quatenus obediunt Creatori.* 7. 8. 3. *In quo differat adjuratio a Juramento?* 7. 8. 5. *Quibus liceat dæmones adjurare, & publice exorcizare?* 7. 8. 6

Adoratione latriæ Chriſtus Dominus adorandus eſt; primario tamen natura divina, & concomitanter humana. 4. 1. 1. *Quomodo in praxi ejus Humanitas adoranda?* 4. 1. 4. *Adoratur Crux adoratione latriæ reſpectiva.* 4. 1. 5. *Quomodo Euchariſtiæ Sacramentum adorandum ſit?* 4. 1. 7. *Quomodo Beata Virgo?* 4. 1. 5. *Quomodo Sancti?* 4. 2. 12. *Quonam pacto Beati, ac defuncti cum fama Sanctitatis?* 4. 2. 6. *Septem enumerantur cultus, quibus juxta Eccleſiæ inſtitutionem Sancti adorari poſſunt.* 4. 2. 5. *V.* Reliquiæ Sanctorum, & Imagines Sanctorum.

Advocatus nequit patrocinari cauſam, quæ parum habet probabilitatis. 12. 7. 2. *Vetitum eſt illi paciſci de quota litis, non tamen jure naturali.* 12. 7. 3. *Ad reſtitutionem tenetur, ſi cauſam injuſtam defendat, aut ſi ex ſua negligentia, aut imperitiæ cauſa amittatur. Idemque dicas de Procuratore.* 12. 7. 1

Ædituus debet pridie feſti templum verrere, & ornare, ne die feſto laboret. 1. 5. 6.

Æquivocatio, & reſtrictio pure mentalis num liceant aliquando? 7. 4. 2.

Agni cerei adorantur adoratione latriæ. 4. 3. 3. *Non poſſunt pingi, nec vendi.* ibid.

Alimentorum nomine, quæ Pater filiis præſtare tenetur, quid veniat? 11. 2. 6. *Quibus de cauſis poſſint Parentes filiis alimenta denegare, eoſque exhæredare?* 11. 2. 5

Amentes relate ad leges ſervandas num æquiparentur infantibus? 1. 3. 5. *Num poſſint illis opera ſervilia injungi die feſto?* 1. 3. 6

Attentio requiſita in Horarum recitatione quænam ſit? 3. 4. 5. *Et quænam intentio?* ibid. *Num ſimilis attentio, & intentio requiratur in auditione Miſſæ præceptæ?* 3. 4. 8

Attentio requiſita in auditione Miſſæ. 9. 3. 4.

B

Beneficiarii magis quam alii tenentur ad ſtipem pauperibus erogandam. 11. 5. 10. *Quomodo poſſint de reditibus Beneficii diſponere?* ibid.

Beneficiarii ad Horas Canonicas tenentur. 3. 1. 1. *Quando eximuntur ab hac obligatione?* ibid.

Beneficiarius quando tenetur ad reſtitutionem fructuum ob Horarum omiſſionem? 3. 3. 8. *Ad reſtitutionem non tenetur, ſi eas omittat ob impotentiam; ſecus vero ſi omittat ex diſpenſatione Epiſcopi.* 3. 6. 12

Beneficium quodnam dicatur tenue? 2. 4. 4.

Quid

Quid ſi dubitetur an ſit tenue? 2. 4. 5.

Blaſphemia quid ſit, & quotuplex? 6. 2. 1. *Non datur in ea materiæ parvitas.* 6.2.2. *Ex conſuetudine blaſphemare ſine plena advertentia hic, & nunc, non vacat culpa lethali.* 6. 2. 3. *Blaſphemia hæreticalis vel tollit a Deo, quod habet, vel per contumeliam tribuit illi, quod non habet.* 6. 2. 4. *Simplex blaſphemia quadruplex eſt, Enunciativa, Deteſtativa, Irriſoria, & Juratoria.* 6. 2. 5. *Num ſpecie differant Blaſphemiæ in Deum, & in Sanctos?* 6. 2. 6. *Num blaſphemet, qui Creaturis irrationabilibus, tempori, pluviæ, ventis maledicit?* 6. 1. 7. *Diſcutiuntur nonnullæ formulæ frequenter uſurpatæ num ſint blaſphemæ?* 6. 1. 8. *Quid de illa, Per vitam Dei, aut de alia, Corpo di Dio con voi?* 6. 2. 10. *Qui hæreticales blaſphemias proferunt, denunciandi ſunt.* 6. 2. 11.

C

Cæcus obligatus ad Horas num teneatur memoriter recitare pſalmos, quos poteſt? 3. 6. 9

Canonizatio Sanctorum quandonam fuerit inſtituta? 4. 2. 4

Carnes comedere diebus vetitis ad mortem declinandam non licet, ſi id præcipiatur in contemptum noſtræ Religionis. 1. 6. 7

Carnium humanarum comeſtio num liceat aliquando? 1. 6. 9

Carthuſiani num teneantur carnibus veſci in extrema neceſſitate? 1. 6. 10

Caſtitatis votum reſervatum eſt, non vero juramentum ſervandi caſtitatem. 7. 6. 10.

Charitatis præceptum ad quid obliget? 2. 3. 4. *Quandonam tenemur elicere actum charitatis?* 2. 3. 5

Chorus num poſſit omitti, ſi Communitas ſolum conſtet ex quatuor, vel quinque religioſis? 3. 1. 7. *Moniales, quæ abſunt a Choro, num teneantur privatim Horas recitare?* ibid.

Chriſti Humanitas quomodo in praxi adoranda? 4. 1. 4

Chriſtus Dominus non orat pro nobis, ſed miſeretur noſtri; orat tamen ejus Humanitas. 4. 1. 3

Clerici quando, & quonam pacto accuſare alios poſſunt in judicio? 12. 4. 7.

Clerici turbantes Rempublicam quonam pacto poſſint a laica poteſtate coerceri? 12. 2. 5. *In pluribus caſibus poſſunt a laicis Judicibus recognoſci.* 12. 2. 3. *Num poſſit a laica poteſtate puniri, qui patrato delicto aſſumpſit habitum Clericalem?* 12. 2 4

Comedere, & bibere ob delectationem, ſed non ad ſatietatem, num vacet culpa veniali? 10. 1. 7

Confeſſarius quomodo gerere ſe debeat cum Magis, Maleficis, & Incantatoribus? 5. 5. 7

Conſcientia perplexa num ſemper eximat a culpa operantem cum illa? 1. 2. 14.

Conſuetudo pejerandi ſine advertentia ſub mortali tollenda eſt. 7. 7. 3. *Quibus remediis evellatur?* 7. 7. 4

Contemptus rei levis præceptæ num ſit mortalis? 1. 2. 12. *Quandonam peccatum de ſe veniale ratione contemptus evadit mortale?* ibid.

Correctio fraterna qualiter facienda ſit? 11. 5. 11. *Quid ſi dubitetur, an ea ſit profutura?* ibid. *An ea ſemper præmitti debeat, antequam delictum denuncietur?* 11. 5. 12

Crux, quæ Chriſtum tetigit, adoratione latriæ adoratur, non tamen Beata Virgo, nec quæcumque alia Chriſtum tetigerunt. 4. 3. 3

D

Decreta Sacræ Congregationis circa cultum erga defunctos cum fama Sanctitatis. 4. 2. 7

Dæmones quanam arte in anulis, aut in phialis includantur? 5. 4. 5

Denuncians, aut Accuſator non ſatis eſt ad ſemiplenam probationem. 12. 6. 3

Diſpenſare num poſſit Deus in præceptis Decalogi, & quomodo? 1. 1. 5

Diſpenſare qui poteſt generaliter in votis Subditorum, poteſt eandem facultatem ſecummet exercere. 8. 2. 11

Diſpenſatio obtenta quandonam excuſet a legis tranſgreſſione? 1. 6. 12. *Diſpenſatione valide, ſed illicite data qui utitur, num peccet venialiter?* 1. 6. 12

Divinatio haberi poteſt & cum expreſſa, & cum tacita Dæmonis invocatione; etiamſi quis proteſtetur ſe nolle Dæmonem invocare. 5. 2. 2. *Utraque multiplex eſt.* 5. 2. 4. *Sortilegium divinatorium de ſe eſt mortale. Quid de conſultorio, aut diviſorio?* 4. 2. 5. *Num ratione curioſitatis, aut joci poſſit quis a mortali excuſari?* 4. 2. 6. *Quandonam liceat ſomnia, & motus animalium obſervare?* 4. 2. 7. *Non licet Ægyptios conſulere.* 4. 2. 8

Domicilium in quo differat a quaſi domicilio? 1. 3. 7

Dubitans an res præcepta levis graviter conducat ad finem, ad quid tenetur? 1. 2 10. *Quid ſi dubitetur, an puer adeptus ſit uſum* ra-

rationis? 1. 3. 4. *Quid in dubio num motus fuerint ſecundo primi, an perfecte deliberati?* 1. 2. 6. *Quid in dubio an res indigeat diſpenſatione?* 1. 6. 13. *Quid ſi dubitetur, an infirmitas ſit gravis, ita ut excuſet ab Horarum recitatione?* 3. 6. 3. *Quid in dubio num effectus aliquis ſit ſuperſtitioſus, an naturalis?* 5. 3. 9. *Aut ſi dubitetur, num effectus præternaturalis ſit a Deo, an a Dæmone? ibid. Quid ſi dubitetur an Maleficus novo maleficio ſit diſſoluturus prius maleficium, quamvis poſſit illud ſine novo maleficio diſſolvere?* 5. 5. 4. *Quid ſi vovens dubitet num habuerit animum ſe obligandi?* 6. 4. 6. *Quid ſi dubitetur an voto, ſeu juramento ſupervenerit notabilis rerum mutatio?* 7. 6. 3. *Quid in dubio an quis voverit cum plena deliberatione?* 8. 1. 3. *Quid ſi quis dubitet an voluerit per ratificationem voti invalidi de novo votum emittere?* 8. 1. 9. *Quid in dubio, an detur aliqua conſuetudo laborandi die feſto?* 9. 2. 8. *Quid in dubio, an detur cauſa ſufficiens ad non jejunandum, aut ad diſpenſandum in jejunio?* 10. 5. 4. *Quid ſi dubitetur, num aliquid ad cibum, an ad potum pertineat?* 10. 1. 8. *Quid ſi dubitetur, an pertineat ad carnes? ibid. Quid in dubio, an Ars ſit de ſe laborioſa, & excuſans a jejunio?* 10. 6. 2. *In dubio num quis ſit genitus a Petro, an a Paulo, uter tenetur illum alere?* 11. 2. 8. *Si dubitetur an correctio fraterna ſit profutura, num ad illam teneamur?* 11. 5. 11.

E

EPiſcopatum non acceptandi juramentum quando obliget? 6. 3. 8

Epiſcopus poteſt vota omnia ſubditorum diſpenſare, niſi ſint reſervata. 8. 3. 1. *Etiam in dubio an ſint reſervata, & in dubio an indigeant diſpenſatione.* 8. 3. 2. *Poteſt, etiam ſi votum caſtitatis ſit pœnale, diſpenſare illud relate ad pœnam.* 8. 3. 5. *Necnon in voto ſuſcipiendi Ordines Sacros. ibid. Quid ſi votum caſtitatis ſit emiſſum ex metu levi?* 8. 3. 4. *Quid in caſu neceſſitatis?* 8. 3. 3. *Quid de votis factis in favorem alterius?* 8. 3. 9. *Quid de conditionatis purificata conditione?* 8. 3. 10. *Quænam ſit cauſa juſta ad diſpenſandum in votis?* 8. 3. 13

Epiſcopus quandonam poſſit in lege Pontificia diſpenſare? 1. 6. 13

Error, & dolus quando reddunt irritum contractum, & invalidum juramentum ſuperadditum? 7. 3. 4

Eſculenta, & poculenta num poſſint a Judice accipi? 12. 3. 7

Excommunicatus quomodo officium recitare debeat? 3. 1. 9. *Quando fructibus beneficii privetur?* ibid.

Exhæredari poteſt filius pluribus de cauſis. 11. 2. 3. *Sed filia non poteſt exhæredari per hoc, quod contra voluntatem Patris nubat indigno.* 11. 2. 4

Exorcizare quiſnam poſſit privatim; quiſnam publice? 7. 8. 6. *Exorciſtæ quid poſſunt a Dæmone interrogare?* 7. 8. 9

F

FAmuli non tenentur cum diſcrimine vitæ dominum defendere; Sed tenentur mancipia. 11. 4. 4. *Num debeatur iis ſalarium, ſi diu ægrotent? ibid. Num poſſint ad Hoſpitale mitti, quando ægrotant, ſubtrahendo mercedem?* 11. 4. 6

Faſcinandi vis num ſit naturalis, an ſuperſtitioſa? 5. 4. 6

Feſtis diebus peccare non eſt ſpeciale peccatum. 9. 1. 1. *Opera ſervilia, quæ iis diebus prohibentur, quænam ſint? ibid. Num pingere liceat, aut etiam acu pingere?* 8. 1. 4. *Num liceat venari?* 9. 1. 5. *Num liceat ducere jumenta, & currus onuſtos?* 8. 1. 9. *Num liceat Infidelibus injungere die feſto opera ſervilia?* 8. 1. 11

Feſtis diebus prohibetur etiam Mercatus, Judicium forenſe, & Juramentum. 9. 2. 1. *Quid veniat nomine Mercatus?* 9. 2. 2. *Judicium forenſe quodnam dicatur?* 9. 2. 3. *Sententia excommunicationis non prohibetur.* 9. 2. 4. *Juramentum, quod prohibetur, eſt illud, quod fit in judicio propter res temporales.* 9. 2. 5. *Quid dicendum de ſutoribus laborantibus die feſto?* 9. 2. 7. *Num liceat laborare ad otium vitandum?* 9. 2. 10. *Quænam hac in re ſit materiæ parvitas?* 9. 2. 11. *Quinam ex conſuetudine excuſentur?* 9. 2. 12. *Quid ſi de tali conſuetudine dubitetur? ibid. Poteſt Parochus ex juſta cauſa diſpenſare; & Prælatus Regularis ſolum cum ſubditis ſuis, non vero cum famulis ſæcularibus.* 9. 2. 13

Fides eſt virtus Theologalis, vi cujus tria habentur præcepta affirmativa, & duo negativa. 2. 2. 1. *Quandonam teneamur fidem confiteri?* 2. 2. 3. *Quandonam tenemur ſolum fidem non negare?* 2. 2. 4. *Num ſemper dubius in fide ſit infidelis?* 2. 2. 5

Filiæ ſpuriæ num teneatur Pater dotem conſtituere? 11. 2. 6

Filii debent Parentibus Amorem, Reverentiam, Obe-

Obedientiam, & Subventionem. 11. 1.1. *In quo conſiſtat hic amor debitus?* 11. 1. 2. *Quando tenentur ab ingreſſu Religionis abſtinere?* 11. 1. 7. *Quando poſſunt a Patre exhæredari?* 11.2.3. *In iis, quæ pertinent ad vitæ ſtatum, tenentur filii conſulere Parentes, eſto non teneantur eorum conſilium ſequi.* 11. 1.5.

Franciſcanus num obligetur ad jejunia ſuæ Regulæ ante vigeſimum primum annum ſuæ ætatis? 10.4.4

Frequenter violare votum in materia levi num ſit lethale? 8.2.5.

H

HÆreſis ſine errore in intellectu, & pertinacia in voluntate non habetur. 2.2. 7. *Quænam ſit iſthæc pertinacia? ibid. Ad incurrendas pænas hæreſeos debet ſignum externum manifeſtativum hæreſis internæ eſſe de ſe grave.* 2.2.8

Homicidium eſt peccatum minus grave, quam perjurium. 7.7.1

Horæ Canonicæ cur ita dicantur; & cur etiam vocentur Officium Divinum? 3.1.1. *Quinam ad eas teneantur? ibid. Num excuſentur damnati ad triremes, incluſi in carcere tetro, maximo mærore affecti?* 3. 1. 10. *Quid de Uxoratis? ibid. Quid de captis ab Infidelibus?* ibid.

Horæ in virtute Sanctæ Obedientiæ ſtudioſe, ac devote recitandæ ſunt. 3. 4. 1. *Num pronunciatio debeat eſſe audibilis?* 3. 4. 2. *Quanam attentione, & intentione recitari debent?* 3.4.5. *Quonam pacto recitandæ ſint?* 3.4. 1. *Quonam tempore?* 3.5.1. *Quonam loco, & quonam ſitu?* 3.5.5. *Excuſant ab iis Infirmitas, Gravis occupatio, Impotentia, & Diſpenſatio.* 3.6.1

Horæ quonam idiomate recitari poſſint? 4.2.3. *Quinam poſſint illas recitare ex alio Breviario, quam ex Romano?* 4. 2. 1. *Num poſſit aliquando officium pro officio recitari?* 4.2.4. *Poteſt quilibet ſequi ritum Socii, cum quo officium recitat.* 4.2.8. *Rubricæ quænam dicantur præceptivæ, quænam directivæ?* 4.2. 5. *Unumne, an ſeptem peccata committat, qui integrum officium omittit?* 4. 3. 2. *Quænam dicatur pars officii notabilis, cujus omiſſio ſit lethalis?* 4.3.3

I

IDololatria preſſe dicta quid ferat? 5. 1. 5. *Quando ob illam incurruntur cenſuræ in Bulla Cænæ?* 4.1.6

Jejunii tempore quænam animantia prohibentur? 10. 1. 1. *Num laridum, & ſagimen inter lacticinia numerentur?* 10.1.2. *Num lacticinia vetentur etiam in vigiliis extra Quadrageſimam?* 10.1.3. *Diſpenſatus ad carnes num teneatur jejunare, ſi poſſit?* 10. 1. 4. *Aut ſi aliquo die a carnibus abſtineat?* 10. 1. 5. *Num cerviſia, aqua ſaccharo, & aromatibus condita, aut chocolata jejunium frangant?* 10.1.8

Jejunii die ex conſuetudine obligamur ad unicam comeſtionem, & refectiuncula permittitur. 10. 2. 1. *Quid requiritur, ut refectio dicatur moraliter unica?* 10. 2. 4. *Quænam ſit hora refectionis?* 10. 2.5. *Refectiunculæ quantitas, & qualitas.* 10.3.1. *Num liceat cœnulam ſumere mane?* 10. 3. 2. *Quænam excuſent a jejunio?* 10.5.1. *Qualis debeat eſſe infirmitas?* 10.5.2. *Quid in dubio?* 10.5.4. *Quinam dicatur cibus ſufficiens?* 10. 5. 6. *Prægnantes, & Nutrices non tenentur jejunare, ſed debent a carnibus abſtinere.* 10. 5.3. *Parochus poteſt ex cauſa diſpenſare, non tamen Abbatiſſa.* 10. 5. 5. *Qui per totam Quadrageſimam vult comedere carnes, quot peccata committit?* 10.4.3. *Senes quando excuſantur?* 10. 6. 8. *Quid de navantibus operam arti laborioſæ? Quid de iter agentibus?* 10.6.1., & 10.6.4

Ignorantia, ac inadvertentia leviter culpabilis excuſat a gravi culpa tranſgreſſorem præcepti. 1.6.1. *Ignorantia multiplex eſt, præſertim antecedens, conſequens, & comitans.* 1. 6.2. *Quænam ignorantia ſolius pœnæ excuſet ab ea incurrenda?* 1.6.3. *Num ſit ejuſdem ſpeciei peccatum commiſſum ex ignorantia culpabili, & commiſſum ſcienter?* 1.6.4.

Imagines Sacræ quonam pacto adorari poſſunt? 4.4.1. *Deus, ac tres Divinæ perſonæ ſolum ſub imaginibus ab Eccleſia deputatis adorari poſſunt.* 4. 4.3. *Quomodo Deus, & Angeli per corporeas imagines adumbrentur?* 4. 4. 4. *Quomodo dicatur magis Chriſtus, quam ejus imago adorari?* 4.4. 8. *Etiam Nomina Sacra, non ſecus ac imagines, adorantur.* 4.4.5.

Impedimenta ad obſervantiam præcepti, ſi ſint proxima, ſunt removenda. Quid ſi ſint remota? 1. 5. 1. *Cur peccet qui non tollit impedimentum excommunicationis in ordine ad communicandum in Paſchate, non vero in ordine ad audiendum Sacrum die feſto?* 1.5.5. *Num liceat defatigari, ne detur obligatio jejunandi?* 1.5.2. *Num poſſit quis die feſto iter arripere prævidens, quod non poſſit deinde Sacrum audire?* 1.5.4

Impedimenta apponere executioni præcepti quandonam liceat? 9.3.12

In-

Infamia quid ſit? Et quot homines ad infamiam requirantur? 12. 1. 5. *Infamia prærequiritur univerſim, ut poſſit Judex per inquiſitionem ſpecialem procedere.* 12. 1. 4. *Quid ſi procedat per inquiſitionem mixtam?* 12.1.7

Infidelibus num poſſint injungi opera ſervilia die feſto? 1. 3. 6. *Quibus legibus tenentur?* 1.3. 5. *Num poſſint iis carnes miniſtrari die jejunii?* 9.4.8

Infidelium ſectæ variæ ſunt. 2. 2. 6. *Quinam dicantur Pagani, quinam Judæi, quinam Hæretici, & ſimiles? ibid. Quænam communicatio cum Hebræis ſit nobis prohibita?* 2. 2. 9. *Laicis inhibetur de rebus fidei diſputare cum Infidelibus.* 2.2.11

Infirmitas, ut excuſet ab Horarum recitatione, debet eſſe gravis. 3.6.2. *Quid ſi de hoc dubitetur?* 3.2.7

Incarnatio in quo differat a Maleficio, & a Magia? 5.4.2

Infirmis famulis num debeatur ſalarium? 11. 4.4. *Clericis infirmis Eccleſia non denegat diſtributiones.* 11.4.6

Interdicti tempore num teneatur Privilegiarius audire Sacrum die feſto? 1.5.3

Iræ actus cum moderatione debita licite exercetur. 11.4.7

Judex formam juris, ſeu legum diſpoſitionem ſervare debet tum in modo procedendi, tum in ferenda ſententia. 12.1.1. *Triplex eſt modus procedendi, per Accuſationem, per Denunciationem, & per Inquiſitionem.* 12.1.2. *Num licite Judex procedat per meram querelam, ſine prævia infamia?* 11. 1. 10

Judex in ferenda ſententia non poteſt ſequi opinionem probabilem, relicta probabiliore; quamvis id poſſit Confeſſarius in foro Sacramentali. 12. 3. 1. *Quid ſi utraque oppoſita ſententia ſit æque probabilis?* 12. 3. 2. *Num poſſit damnare juridice reum, quem privata notitia ſcit eſſe innocentem?* 12.3.6. *Num viceverſa poſſit damnare juridice innocentem, ſi ſciat illum privata notitia eſſe reum?* 12. 3. 4. *Reſtituere debet pretium acceptum pro ferenda ſententia juſta; non vero pro injuſta, patrato ſcelere.* 12.3.8. *Munera vi legum, & juramenti præſtiti accipere non poteſt a partibus.* 12. 3.7. *Num poſſint illi dari munera ad redimendam vexationem, vel ut diligentius merita cauſæ diſcutiat.* 12.3.8

Judex quandonam poſſit reum inauditum damnare? 12.3.5

Juramentum eſt Dei in teſtem invocatio; quæ poteſt eſſe expreſſa, & tacita. 7.1.1. *Jurans per falſos deos vere non jurat.* 7.1.3. *Num ſit formula juratoria, Per fidem meam, & ſimiles?* 7.1.4. *Quid in dubio an aliqua formula ſit juratoria, necne?* 7.1.5. *Ruſtici dicentes paſſim, Per Deum, non ſolent jurare.* 7.1.9.

Juramentum dividitur in Aſſertorium, Promiſſorium, Invocatorium, Execratorium, ſeu Imprecativum, Comminatorium, &c. Omnia autem juramenta cenſentur eſſe ejuſdem ſpeciei. 7.1.12

Juramentum metu extortum obligat pro foro interno. 7.3.7. *Matrimonium tamen, & votum extorta gravi metu injuſto ab Eccleſia irritantur.* 7.3.8

Juramenta quædam frequentiora quomodo interpretanda ſint? 7. 5. 1. *Quid de juramento Medicorum de monendis infirmis, ut confiteantur?* 7.5.4

Juramenti obligatio multis viis tolli poteſt. 7. 6. 12. *Ceſſat talis obligatio, ſi ſuperveniat notabilis rerum mutatio.* 7. 1.3. *Quid ſi de ea dubitetur? ibid. Quinam poſſit juramenta irritare? Quinam relaxare?* 8. 1. 4. *Quid de juramentis filiorum, Uxoris, & Servorum?* 8.1.6. *Pontifex poteſt juramenta Sæcularium relaxare; Regularium vero etiam irritare.* 8.1.8. *Fortius eſt voti vinculum, quam juramenti.* 8. 1. 9. *Jurans poteſt juramentum commutare in melius, aut in evidenter æquale, ſi illud non ſit in favorem alterius, aut reſervatum. Idemque dicas de voto.* 8. 1.12. *V.* Votum. *V.* perjurium.

Juramenti promiſſorii materia quænam ſit? 7. 3.1. *Qui jurat ſe ducturum uxorem, num ad id teneatur?* 7.3.2. *Qui jurat rem bonam ad finem malum, ad illam non tenetur.* 7.3.3. *Secunda Sponſalia jurata, etiam prioribus diſſolutis, non obligant.* 7. 3. 4. *Promiſſio prodiga jurata num, & ad quid obliget?* 7.3.5. *Juramentum de non acceptando Epiſcopatu quando obliget?* 7.3.8

Juramenti comites debent eſſe Veritas, Juſtitia, & Judicium. 7. 2.1. *Ad jurandum privatim requiritur certitudo moralis; In judicio requiritur notitia de viſu.* 7.2.4. *Nequit induci aliquis ad jurandum quod eſt materialiter falſum.* 7.2.8

Jurans ſine animo jurandi, aut ſine intentione ſe obligandi ſecundum ſe peccat lethaliter. 7.4.1. *Jurans cum æquivocatione, aut cum reſtrictione non pure mentali, num ſemper ſit perjurus?* 7.4.2. *Juramentum, ac votum non obligant, ſi dolus, aut error verſentur circa cauſam finalem, quando dant cauſam contractui.* 7. 4.4. *Sicut etiam ſi ſint circa ſubſtantiam rei, aut circa circumſtantias notabiles, quæ in ipſam ſubſtantiam redundant.* 7.4.3. *Error tamen circa qualitates notabiles non invalidat Profeſſionem Religioſam,*

ſam, nec Matrimonium, nec ſuſceptionem Ordinis Sacri, niſi id exprimatur. 7.3.5.

Jurans ſe non luſurum ſecundum ſe intelligitur de luſu immoderato. 7.3.6

Juriſdictio vel ordinaria, vel delegata requiritur in Judice, ut poſſit ſententiam ferre. 12. 2.1. Adverſus Eccleſiaſticos num poſſint vi conſuetudinis Laici ferre ſententiam? 12.2.2 Quid ſi Clerici Rempublicam turbent? 12. 2. 5.

L

Laborioſæ artes excuſantes a jejunio quænam dicantur? 10.6.2. quænam exercitia laborioſa? Num Cantoris, Advocati, Concionatoris? 10.6.4. Qui laborioſæ arti operam navat, num teneatur jejunare, ſi uno, aut altero die non laboret? 10.6.5

Lege non obligari, non eſt idem ac a lege excuſari. 1.3.1

Leges vetantes Judicibus, ne munera accipiant, num obligent ſub mortali? 12.3.9

Locus ſacer quibus actionibus violetur, ita ut actiones hujuſmodi ſint ſacrilegæ? 6.1.11. Sacrilegum eſt furtum ſacri de ſacro, & ſacri de non ſacro, imo etiam non ſacri de ſacro, ſed quomodo? 6.1.12. Quid ſi furtum fiat in Sacriſtia, aut in Clauſtris Religioſorum, vel in Oratoriis domus privatæ? 6. 1. 13.

M

Magia ſuperſtitioſa in quo differat a naturali? 5.4.1. Differt a vana Obſervatione, a Maleficio, & ab Incantatione. 5.4.2.

Magiſtri num poſſint ad correctionem moderate verberare in Sacris conſtitutos? 11.4.5

Maleficium differt a Magia. 5.4.2. Dividitur in Amatorium, & Veneficum. 5.1.1. Occurritur illi remediis naturalibus, ſupernaturalibus, & moralibus. 5.5.2. Quandonam liceat a Malefico petere Maleficii diſſolutionem? 5.5.3

Mancipia tenentur dominum defendere etiam cum vitæ diſcrimine. 11.4.1. Fugere poſſunt, ſi non dederint fidem non fugiendi. 11.4.2.

Mater tenetur alere, & educare filium uſque ad tertium annum. 11.2.2

Materiæ parvitas non ſemper a mortali excuſat. 1.2.7. Imperfecta deliberatio, & conſenſus excuſant ſemper. 1.2.5. Materia, quæ etiam relate ad finem eſt parva, non eſt capax præcepti graviter obligantis. 1.2.9. Quid ſi de hoc dubitetur? 1.2.10

Matrimonium licetne ob urgentem metum gravem celebrare, ac conſummare? 1.7.8

Medicorum juramentum de monendis infirmis, ut confiteantur, quomodo interpretandum ſit? 7.5.4.

Metus mortis, aut gravis damni quandonam excuſet a legis tranſgreſſione? 1.6.7. Ob metum mortis nequit Sacerdos excommunicatus vitandus abſolvere, poteſt tamen celebrare. 1.6.7. Num liceat ob talem metum celebrare matrimonium, illudque conſummare? 1.7.8.

Miſſæ præcepto num ſatisfaciat, qui audit ſucceſſive duas Miſſæ partes ordine inverſo? 5. 3.1. Quænam ſit pars Miſſæ notabilis? 5. 3.2. Quænam ſit præſentia moralis requiſita? 5.3.3.

Miſſa in Oratoriis privatis Magnatum a quibus familiaribus audiri poſſit, itaut præcepto ſatisfiat? 9.3.6

Miſſam audire quinam dicatur impotens? 9.3. 7. Quandonam viduæ, nubiles, & puellæ excuſentur? 9.3.10. Num excuſet amiſſio lucri ingentis? 9.3.7. Quænam alia excuſent? ibid.

Moniales, quæ abſunt a Choro, num teneantur privatim Horas recitare? 3.1.7

Motus primo primi nullatenus ſunt liberi; at motus ſecundo primi ſunt ſolum ſemiplene deliberati, & ideo univerſim venialiter peccaminoſi, ſi ſint circa objectum pravum. 1. 2.5. Quid ſi dubitas, num motus fuerint ſecundo primi, an perfecte deliberati? 1.2.6

Munera a Judicibus accipi non poſſunt tum vi juramenti præſtiti, tum vi legum id vetantium. 12.3.7. Num leges iſtæ obligent ſub mortali? 12.3.9

N

Notario potius, quam teſti credendum, ſi hic juret ſe aliquid non dixiſſe. 12. 5.10.

Novitiorum vota non poſſunt a Superioribus irritari. 7.6.8. Eorum tamen vota commutari poſſunt in Profeſſionem Religioſam. ibid.

O

Occupatio gravis, quæ excuſat ab Horarum recitatione, quænam ſit? 3.6.6. Num aliquando Concionatores, & Confeſſarii excuſentur? ibid.

Odium Dei non patitur materiæ parvitatem. 2.3.6.

Officia ſæcularia num poſſint aliquando vendi a

Principe ſupremo. 11. 4. 14. *Num poſſint ea conferri dignis, omiſſis dignioribus, ſeu Reipublicæ utilioribus?* 11. 4. 13
Officiales in Republica corporaliter laborantes quando a jejunio excuſentur? 10.6.3
Officium Beatæ Virginis, & defunctorum in Rubrica præſcriptum quando recitandum eſt? 3. 2. 2.
Oratoria privata Magnatum. V. Miſſæ.
Oratio eſt actus Religionis, quo a Deo petimus decentia. 2. 4. 1. *Oratio dominica præſefert debitum orandi modum. ibid. Orationis Juſti effectus triplex eſt, mereri, impetrare, & ſatisfacere*. 2. 4. 3. *Etiam peccatoris oratio eſt impetratoria, ſi non petantur mala, aut ad malum finem*. 2. 4. 4. *Num oratio ex divina promiſſione impetret infallibiliter?* 2.4.5. *Conditiones Orationis ſunt, ut petantur Bona, a Bonis, Bene, & cum perſeverantia*. 2. 4.4
Oratio vocalis humanæ naturæ conformior eſt, quam mentalis. 2. 4. 6
Ordinatus in Sacris ſi expreſſe nolit vovere caſtitatem, adhuc ad illam obligatur ex præcepto Eccleſiæ, & eſt ſacrilegus, ſi adverſus illam peccet. 8. 1. 4. *Invalide ſuſcipiens Ordines Sacros ad Caſtitatem non tenetur; ſecus vero ſi invalide emittat Profeſſionem Religioſam*. 8. 1.5
Ovorum, & lacticiniorum eſus num prohibeatur etiam in Vigiliis extra Quadrageſimam? 10. 1. 3.

P

Parato jejunium frangere num liceat offerre carnes? 10. 4. 6. *Num peccent Caupones miniſtrando omnibus carnes die jejunii?* 10. 4. 7. *Num Infidelibus liceat eas offerre?* 10. 4. 8.
Parentes divites, qui ad infamiam vitandam exponunt infantes Hoſpitali, num teneantur huic expenſas compenſare? 11. 2. 2
Parentes ad quid teneantur erga filios? 11. 2. 1. *Num poſſint aliquando illos etiam in Sacris conſtitutos percutere? ibid. Quænam alimenta illis præſtare debent?* 11. 2. 6. *Num poſſint illos exhæredare?* 11. 2. 3. *Num teneantur alere uxores filiorum, & dotem conſtituere filiæ ſpuriæ?* 11. 2. 6. *Filius a quonam eſt alendus in dubio num ſit genitus a Petro, an a Paulo?* 11. 2. 8
Parochus quandiu poſſit ſine licentia Epiſcopi non reſidere? 11. 3. 9
Paterpatratus a Patre ne, an a filiis alendus eſt? 11. 2.8
Peccator orando impetrat, ſi non oret inquantum peccator eſt, videlicet aut mala petendo, aut ad malum finem. 2. 4. 4
Peccatum quando dicitur eſſe ex genere ſuo mortale, & quando veniale? 1. 2. 2. *Quomodo poſſit per accidens mortale in veniale tranſire?* 1.2.4. *Quotupliciter poteſt veniale tranſire in mortale?* 1. 2. 12. *Quomodo peccet, venialiterne, an lethaliter, qui advertit ad malitiam objecti, præſcindendo num ea ſit gravis, an levis?* 1. 2.6
Peccatum commiſſum ex ignorantia culpabili num ſit ejuſdem ſpeciei, ac commiſſum ſcienter? 1. 6. 4.
Pœnæ ignorantia num excuſet ab ea incurrenda? 1. 6. 3. *Quid de pœna non petendi debitum?* 1. 6. 6
Perjurium dicitur Juramentum, cui deſit veritas. 7. 7. 1. *Dicitur late perjurium, ſi deſit juſtitia, aut neceſſitas. ibid. Eſt gravius peccatum, quam ſit homicidium. ibid. Pejerandi conſuetudo, quamvis cum inadvertentia, ſub mortali tollenda*. 7. 7. 3. *Quibus remediis ea evellatur?* 7. 7. 4
Percuſſio Clerici, & novitii eſt ſacrilega, quamvis non habeant votum caſtitatis; at iſtorum peccatum contra caſtitatem non eſt ſacrilegum. 6. 1. 8
Peregrini quibus legibus teneantur? 1. 3. 7. *Num poſſint mane jentaculum ſumere, ſi velint egredi e loco, ubi jejunatur? ibid. Tenentur legibus juris communis, quamvis illæ in Patria ſint abrogatæ*. 1. 3. 9
Peregrinus num teneatur legibus Municipalibus, ſi per viginti dies ſit alicubi commoraturus? 8. 3. 11
Pœnitentiæ Sacramentum cum periculo mortis non tenetur ſuſcipere, qui poteſt ſibi per contritionem conſulere. 1. 6. 8
Pontifex poteſt Sæcularium vota diſpenſare, Regularium vero etiam irritare. 7. 1. 8
Præceptum ſi nequeat impleri totum, quandonam datur obligatio ponendi partem, quæ poni poteſt? 1. 6. 11
Præcepta Decalogi cur decem enumerentur? 1. 1. 3. *Tria prima ſpectant ad primam tabulam, reliqua ad ſecundam*. 1. 1. 1. *Num, & quomodo poſſit Deus in his præceptis diſpenſare?* 1. 1. 5
Præceptum primum Decalogi quos actus externos, & quos internos Religionis præcipiat? 2. 1. 4.
Præcepto num ſatisfiat ſine intentione ponendi opus injunctum? 1. 4. 1. *Num requiratur intentio ſatisfaciendi præcepto, quando ponitur opus injunctum?* 1 4. 4. *Num ſatisfaciat præcepto jejunii, qui invitus jejunat?* 1. 4. 2. *Num ſatisfaciat præcepto, qui ponit opus injunctum nolens per illud ſatisfacere?* 1 4. 6.

Prælati tenentur ad reſidentiam, & ad diſpenſandos reditus congruæ ſuſtentationi ſuperfluos in uſus pios. 11.4.8

Principes laici ad quid teneantur erga Vaſſallos? 11.4.11. *Promovendo ineptos ad Officium Gubernatoris, vel Judicis peccant, & tenentur ad reſtitutionem.* 11.4.12. *Quid ſi promoveant dignos, omiſſis dignioribus?* 11.4.13. *Num poſſint vendere officia ſæcularia?* 11.4.14.

Procurator. V. Advocatus.

Promiſſio prodiga num, & ad quid obliget? 6.3.6.

Proximo in gravi neceſſitate conſtituto qualiter ſubvenire teneamur? 11.5.1. *Divitibus præcipitur facile ſtipem indigentibus erogare.* 11.5.5. *Num ſatis ſit extreme indigenti mutuare?* 11.5.7. *In extrema proximi neceſſitate tenemur illi ſubvenire de neceſſariis proprio ſtatui; in gravi vero ex ſtatui ſuperfluis.* 11.5.8. *Ad quid teneamur in communibus proximi neceſſitatibus?* 11.5.9

Proximum diligere tenemur etiam actu interno, & formali. 11.5.1. *Quomodo peccatores, & inimicos diligere teneamur?* 11.5.2. *Num teneamur ſalutare inimicos?* ibid. *Quonam ordine proximus diligendus eſt?* 11.5.4. *Quænam peccata charitati erga proximum adverſantur?* 11.5.5. *Explicanda in confeſſione eſt ſpecies mali, quod vis proximo inferre, non tamen quod illi deſideras.* 11.5.6. *V.* Scandalum.

Proximum corrigere fraternaliter quando, & quomodo teneamur? 11.5.11

Pueri poſt uſum rationis tenentur legibus Eccleſiaſticis, ſed ante pubertatem pœnas Eccleſiaſticas non incurrunt. 1.3.2. *Num poſſint ante uſum rationis introduci in Monaſteria Monialium?* 1.3.3

R

Ratificatio voti illud non revalidat, ſi fueret invalidum. 8.1.9. *Quid ſi quis dubitit, an voluerit per ratificationem emittere de novo votum?* ibid.

Religionis virtus non eſt Theologalis, ſed principem obtinet locum inter Morales. 2.1.1. *Quinam ſint ejus actus eliciti? Quinam imperati?* 2.1.3. *Ad quos actus externos, & internos Religionis obligemur, & quando?* 2.1.5. *Religionis actus externi quinam ſint?* 2.1.6.

Religionem ingredi non poſſunt filii in gravi neceſſitate Parentum, aut Sororum; Et in extrema Parentum neceſſitate tenentur egredi. 11.1.7. *Et ſimiliter Parentes in neceſſitate filiorum.* ibid.

Religioſi non tenentur obedire Prælatis ſuis in iis, quæ ſunt aut ſupra, aut præter regulam. 11.4.7

Reliquiæ Sanctorum quænam dicantur? 4.3.1 *Quomodo adorandæ?* 4.3.2. *Qui reliquias furatur, peccat peccato furti, & ſacrilegii.* 4.3.7.

Reſtitutio an ſit iteranda ab eo, qui immemor debiti donat æquivalens creditori? 1.4.5.

Reſtitutio quando, & quomodo facienda a Beneficiariis omittentibus Horas? 3.3.8

Reſtituere debet Judex pretium pro ferenda ſententia juſta, non vero pro injuſta patrato ſcelere. 12.3.8

Reus non legitime interrogatus in judicio non tenetur reſpondere. 12.6.1. *Num poſſit aliquando æquivocare, quamvis interrogetur juridice?* ibid. *Quid ſi ſibi grave damnum immineat?* 12.6.3. *Num peccet graviter, ſi in re levi interrogatus legitime non reſpondeat?* 12.6.5. *Poteſt reus e carcere fugere; ſed non poteſt Miniſtris juſtitiæ vim inferre.* 12.6.7.

Rubricæ Miſſalis, ac Breviarii quænam dicantur Præceptivæ, quænam Directivæ? 3.2.5

S

Sacrilegium, ſeu Sacræ rei læſio dividitur in Perſonale, Locale, & Reale. 6.1.1. *Tres iſtæ ſpecies probabiliter ſunt atomæ, non ſubalternæ; unde modus ſacrilegii non eſt in confeſſione de neceſſitate explicandus.* 6.1.2. *Quænam Perſona dicitur ſacra?* 6.1.3. *Quadrupliciter per læſionem Perſonæ ſacrilegium committitur.* 6.1.4. *Num Novitius peccans contra caſtitatem ſit ſacrilegus?* 6.1.5. *Num ſit ſacrilegus, qui habens votum caſtitatis alios inducit ad peccandum carnaliter?* ibid. *Fractio cujuſcumque voti eſt ſacrilega.* 6.1.6. *Non omnia peccata perſonæ ſacræ ſunt ſacrilega, ſed quæ ſunt contra caſtitatem.* 6.1.7

Sacrilegium quando habetur per violationem loci Sacri? 6.1.9. *Eſt ſacrilegum furtum ſacri de ſacro, Sacri de non ſacro, & non Sacri de ſacro, ſi res non ſacra ſit in Eccleſia cuſtodiæ cauſa, aut illi commodata.* 6.1.12. *Quid de furto in Sacriſtia, aut ſimilibus locis?* 6.1.13. *Quid veniat nomine rei Sacræ;* ibid. *Sacrilegium non eſt* con-

concupiſcere in Eccleſia copulam habendam extra Eccleſiam. 6. 1. 15. *Quid de actibus turpibus in Eccleſia patratis?* ibid.

Sacrilegium reale multiplicier haberi poteſt; præſertim ſi quis rebus, aut verbis ſacris abutatur. 6. 1. 16. *Servilia opera diebus feſtis prohibita quænam ſint?* 9. 1. 1. *Num liceat infidelibus ea opera injungere?* 9.1.11

Scandalum multiplex eſt. 11. 4. 8. *Non eſt peccatum ſcandalum acceptum, ſed datum*. 11.4.9. *Activum aliud eſt directum, aliud indirectum; Paſſivum vero aliud Puſillorum, aliud Phariſaicum*. 11. 4. 10. *Scandalum activum indirectum non ſemper eſt peccamiñoſum*. 11.4.11. *Quandonam poſſimus materialiter cooperari cum peccato proximi?* 11. 4. 12. *Num ſit in confeſſione aperienda ſpecies peccati, ad quod inducitur, qui ſcandalizatur?* 11. 4. 16

Senes quando a jejunio excuſentur? 10. 6. 8.

Somnia quandonam liceat obſervare? 4. 2. 8.

Spei Theologicæ opponitur tam Præſumptio, quam Deſperatio. 2. 3. 2. *Quodnam præceptum ſpei negativum, quodnam poſitivum?* ibid.

Superſtitio quid ſit, & quotuplex? 5. 1. 1. *Indebito cultu Deus adoratur, ſive adoretur cultu falſo, ſive ſuperfluo*. 5. 1. 2. *Jejunare diebus dominicis num ſit cultus Dei ſuperſtitioſus?* 5. 2. 3.

T

Tentatio alia eſt Probationis, alia Inductionis. 6. 3. 1. *Quandonam habetur expreſſa, quando vero tacita Dei tentatio?* 6. 3. 2. *Prohibentur in lege Euangelica purgationes, quibus in lege veteri miraculis alicujus innocentia innoteſcebat*. 6. 3. 4. *Num poſſit tentatio Dei a mortali excuſari?* 6. 3. 6.

Teſtes quinam requirantur, ut poſſit Reus damnari? 12. 5. 1. *Quinam ſint inhabiles ad teſtandum?* ibid. *Num teneatur ad reſtitutionem, qui contra præceptum Superioris renuit teſtari?* 12. 5. 2. *Num poſſimus ſponte teſtari ad ſalvandam vitam innocentis, ſi inde alterius mors ſequatur?* 12. 5. 4. *Non ſemper datur obligatio teſtandi, poſito Superioris præcepto*. 12. 5. 3. *Judice legitime interrogante, non poteſt teſtis æquivocare*. 12. 5. 8. *Tenetur tamen aliquando æquivocare*. 12. 5. 8. *Quid ſi teſtis ſibi contradicat aut in eodem, aut in diverſo examine?* 12. 5. 9. *Notario potius, quam teſti credendum eſt, ſi hic juret ſe aliquid non dixiſſe*. 12. 5. 10

Theologales virtutes in quo differant a Moralibus? 2. 1. 2

V

Vana obſervantia in quo differat a Divinatione? 5. 3. 1. *Sæpe fit cum tacita Dæmonis invocatione, quamvis proteſtatio fiat in oppoſitum*. 5. 3. 2. *Quænam obſervationes communiter a Doctoribus reputentur vanæ, & ſuperſtitioſæ?* 5. 3. 4. *Recenſentur aliæ, quæ non ſunt vanæ, ſed licitæ*. 5. 3 6. *Quid de unguento armario?* 5. 3. 7

Vaſſalli erga Principes laicos ad quid teneantur? 11. 4. 10. *Et ad quid Principes erga illos?* 11. 4. 11

Vicarii Generales Epiſcoporum non poſſunt ex officio in votis diſpenſare. 7. 6. 10

Vigiliæ ex conſuetudine quænam ſint? 10. 4. 5

Vir quid debeat Uxori? 11. 3. 1. *Num poſſit illam percutere ad correctionem?* 11. 3. 2. *Num teneatur illam alere, quando ob utriuſque culpam ab eo receſſit?* 11. 3. 4.

Virtutes Theologales in quo differant a Moralibus? 2. 1. 2

Unguentum armarium num ſit ſuperſtitioſum? 5. 3. 7

Voti materia ſi partim ſit apta, partim inepta, ad quid vovens obligatur? 8. 2. 1. *Quantum differri poſſit voti adimpletio?* 8. 2. 2. *Num poſſit votum obligare ſub levi in materia gravi?* 8. 1. 3. *Num graviter peccet, qui ſæpe violat votum in materia levi?* 8. 2. 5. *Num votum obliget, facta notabili rerum mutatione?* 8. 2. 7

Voto jejunandi num ſatisfaciat, qui jejunat, ſed non vult per tale jejunium voto ſatisfacere? 1. 4. 6

Votum extortum gravi metu injuſto ab Eccleſia irritatur; non tamen juramentum. 7. 3. 7. *V.* Juramentum. *Vota filiorum, uxoris, ſervorum, ſubditorum a quonam irritari poſſint?* 7. 6. 7. *Quænam cauſa requiratur ad voti diſpenſationem, & juramenti relaxationem?* ibid. *Voti vinculum fortius eſt vinculo juramenti*. 7. 6. 10. *Qui poteſt vota commutare, non poteſt eatenus illa diſpenſare*. 7. 6. 11. *Poteſt vovens commutare ſibi votum in evidenter melius, & probabiliter in evidenter æquale*. 7. 6. 12

Votum pœnale non obligat ad pœnam, quando quis immemor pœnæ votum tranſgreditur. 1. 6. 6.

Votum ſine plena deliberatione non obligat. 8. 1. 3. *Quid ſi vovens de hoc dubitet?* ibid.

Votum ſolemne irritat Matrimonium; Sicut etiam votum ſimplex in Societate JESU. 8. 1. 9. *In quo ſenſu votum eſt de meliori bono?* 8. 1. 7. *Votum pœnale unumne, an duo vota complectatur?* 8. 1. 11
Votum ut diſpenſetur, quænam cauſa requiritur, & ſufficit? 8. 3. 1. *Quiſnam poſſit in votis diſpenſare? V.* Epiſcopus.
Uxor debet Viro amorem, reverentiam, & obedientiam. 11. 3. 6. *Tenetur ſequi Virum.* ibid. *Quid ſi pactum intercedat non mutandi locum?* ibid.

F I N I S.

239.02 26683
V 837
VIVA, DOMINIC, S. J. 26683
AUTHOR Cursus Theologico-Morals
Tome Prior
TITLE pars 1 : De Legibus
pars 2 : De Praeceptis Decalogi.

DATE LOANED	BORROWER'S NAME
	STORAGE - CBPL

26683